

श्री दशवैकालिक-सूत्रः

अर्द्धज्ञान दीराधि वीचिचिह्मोक्षित श्री
शरयंज्ञवाजारूपम

गुर्जरनापासहितं अचचूरिसंवदितं, समयमुंदरो-
पाध्यायकृत दीपिकास्तनाथं, श्रीहरित्तसूरि
कृत बृहत्कृत्ति विराजितं.

भ्वमत्यनुमा शुद्ध कर्गन

श्री मकशुदावादनवासि वावुसाहेव

राय धनपतिसिंहजी प्रतापसिंहजी बाहापुरनी आझाश्री

श्री मुंवापुरीमध्यं.

शा० जीमसिंह साणकारय आवकें प्रीतिपूर्वक

निर्णयनागर " मुवायंत्रना अधिपति शंठ मुक्तागम जायजी
दादाजी पाने नपावीने प्रनिद्ध कीधुं.

संवत् १९९७ मते १९७७

निर्णय नाविक शुद्ध मुंवा मंगलनागर.

हो

य ठे,

गार्यनी अंदर
रूति राखेली

अनु-

सज्जनोपासे कमा मागवाना
ना यावुं. केम के ते

પ્રસ્તાવના.

શ્રી વીતરાગપ્રજ્ઞની વાણીરૂપી અમૃતરસ જેની અંદરથી ઉજરાઈ જાય છે, એવા ગ્રંથોને મુદ્રિત કરી પ્રસિદ્ધ કરવા એ મહાપરમાર્થ છે, અને તેથી વિદ્વાન જનો પ્રમુદિત થાય છે. વલી તેથી વિવેકી માણસો તેવા ગ્રંથોને અવલોકીને જિનધર્મમાં પોતાનું દૃઢપણું સંપાદન કરે છે. સામાન્ય બુદ્ધિના પ્રાણીક તેવા ગ્રંથોનું વ્યાખ્યાનાદિક શ્રવણ કરીને પરમ આહ્વાદ મેલવે છે, તથા વ્રોધિવીજને પામે છે. સજ્ઞાન માણસો તે વાંચીને પોતાના મનને નિર્મલ કરે છે. અને ધર્મમાં અત્યંત આદર કરે છે. એવી રીતે જેમાં અતિ ઉત્કૃષ્ટ જિનવાણી સમાવેલી છે એવા આગમોની વૃદ્ધિ, રક્ષણ તથા વિનય કરવો, એ અતિ શુભ પુણ્ય પ્રકૃતિ વાંધવાનું સાધન છે. અને તેવા આગમને પ્રસિદ્ધ કરવામાટે હાલના ચાલતા સમયમાં મુદ્રાયંત્ર એક અતિ ઉત્તમ સાધન થઈ પડ્યું છે. તેવા મુદ્રાયંત્રથી સર્વ આગમોને, તથા સર્વ ગ્રંથોને ઠપાવી પ્રસિદ્ધ કરવા, એ શ્રુતજ્ઞાનની વૃદ્ધિ, રક્ષણ તથા વિનય હાલના સમયમાં સર્વોત્કૃષ્ટ ગણાય છે સ્વરૂપ તેનું મહાન્ કાર્ય સમૃદ્ધિવાન્ ઉદાર જૈન ગૃહસ્થથી થી શકે છે. વલી તેવો પુરુષ સમૃદ્ધિવાન્ તેમ શ્રી વીતરાગ પ્રજ્ઞ પ્રકાશેલા જિનધર્મપર અત્યંત શ્રદ્ધાલુ અને આદરસત્કારવાલો હોવો જોઈએ. અને તેવો અસાધારણ દૃઢમનનો માણસ શ્રી ચતુર્વિધ સંઘમાં વિરલોજ મલી આવે છે. જેમ હાલના સમયમાં વાવુસાહેબ “રાય-ધનપતિસિંહજી પ્રતાપસિંહજી” છે. અને તેની જોડીનો શ્રદ્ધાલુ શ્રાવક આધુનિક વર્તમાન કાલમાં વીજો કોઈ પણ નથી. એ મહાન્ પુરુષ ઉપર કહેલી રીતપ્રમાણે અત્યંત પ્રીતિસહિત સર્વ આગમો એટલે જૈનસૂત્રો ઠપાવી પ્રસિદ્ધ કરીને જૈનકોમપર મોટો ઉપકાર કર્યો છે. અને તેમની સહાયતાથીજ આ દશવૈકાલિક સૂત્ર અમોષ ટીકા, વીપિકા, તથા ગુજરાતી જાપાંતરસહિત ઠપી પ્રસિદ્ધ કર્યું છે. અને તેમાં દૃષ્ટિદોષથી, અથવા બુદ્ધિદોષથી અને અજ્ઞાનરૂપી અંધકારના પરાધીનપણાથી જે કંઈ અચૂરુ અથવા ઉત્સૂત્ર પદની અથવા શબ્દની યોજના થઈ હોય, તો તેમાટે સજ્ઞાન પુરુષોએ મને દ્વંદ્વા કરવી. જો કે મારો આ વિવેક અયોગ્ય છે, કેમ કે, સજ્ઞાન પુરુષોનો તો એવોજ સ્વજાવ હોય છે કે, તેરની દૃષ્ટિ સત્કાર્યની અંદર કદાપી દોષ દૃષ્ટિગોચર થતો નથી. તે ઠતાં પૂર્વે શ્રેષ્ઠ ગ્રંથકારોએ જે પદ્ધતિ રાખેલી છે, તેને અનુસરીને મેં પણ અહીંયાં વિવેક કરી વ્રતાચ્યો છે. વલી સજ્ઞાનોપાત્તે દ્વંદ્વા માગવાના કરતાં વિશેષે કરીને હું હુર્જન માણસોની વધારે દ્વંદ્વા વાચું. કેમ કે તેરનો સ્વજા-

વજા એવો હોય છે કે, કોઈ પણ મનુષ્યના હાથથી જ્યારે શુદ્ધ કૃત્ય થાય છે, ત્યારે તે જોઈ તેમનાં મનમાં અત્યંત ખેદ નિવાસ કરીને રહે છે. અને વીજાની ન્યુનતા થવાથી તેડના મનમાં અત્યંત હર્ષ ઉત્પન્ન થાય છે. વલી તેવા હુર્જન માણસો વીજા-ડના દોષો કહાડવામાં અત્યંત આતુરતા વતાવે છે. અને વીજાનાં કલ્યાણરૂપ કૃત્ત્વને ટેદવામાં તેડે એક કહાડાની ગરજ સારે છે. અને એવી રીતના અસંખ્ય હુર્જ-ણોથી તેવા હુદ્દા જનો જરેલા હોય છે. અને તેવા હુર્જનો ધ્રુવેશ્વર ધ્રુવડસમાન હોય છે. અને તે હેતુથી તેવા હુર્જનો ધ્રુવેશ્વર જિનવાણીરૂપી સૂર્યના તેજથી અંધ બનીને વિપર્યાસપણાને પામશે, અને મનમાં દ્વેષબુદ્ધિથી ઈર્ષા લાવીને તેડે અત્યંત ખેદ પામ્યા કરશે, અને તેટલા માટે હું તેમની દામા માગું છું.

જ્ઞાનના ફેલાવારૂપી શુદ્ધકર્મ ઉપાર્જન કરવામાં પ્રથમ શ્રેણિમાં ગણવાલાયક મહાન પુરુષ કે જેમણે ફક્ત લોકોના ઉપકારનેમાટે જ પીસ્તાલીસે જૈન આગમો મૂલ તથા તેડમાંથી, જેડની ટીકા, દીપિકા અવચૂરિ વિગેરે જે અંગો મલી શકે છે, તે સહિત મુદ્રિત કરીને તે ડને પ્રસિદ્ધ કરવામાં, પોતાનું અથાગ ડવ્ય ધરવી ડયોગ કરેલો છે. તેવા સદ્જ્ઞાન માણસની ઉત્પત્તિવિષે કિંચિત્ લક્ષણ આ જગોષ લખવું. તેને હું ડચિત્તજ માનું છું.

ધંગાલ ડલાકામાં ધાલોચર, મહુદાવાદ, અથવા મુર્શીદાવાદ એવાં ત્રણ સુંદરનામથી ડલલાતું એક સુંદર શેહેર આવી રહેલું છે. કે જ્યાં કૃષ્ણગદથી આવી નિવાસ કરનારા ડશવંશરૂપી નંદન વનમાં કલ્પવૃક્ષસરલા હુગડ નામના ગોત્રવાલા ધર્મ ન્યાયધિવેક તથા વિનય આદિક અત્યંત શ્રેષ્ઠ ગુણોથી શોજિતા થઈલા, તેમજ સર્વ સત્યવાદિડમાં અપ્રેસર, મહાબુદ્ધિના ખંડારરૂપ, દીન અને ગરીબ સાધર્મી જાડડને ન, મન અને ધનથી સદાય આપનાર, અત્યંત મનોહર સ્વજાવે કરીને યુક્ત; પુષ્કળ પાવરૂપી ચંડના પ્રકાશથી સઘલી દિશાડને પ્રકાશિત કરનારા રાય “બુદ્ધસિં-” ડાલુ” નામે ધાવક શ્રી જૈનધર્મે ડપરે અત્યંત શ્રદ્ધાવાલા હતા. તેમની સૌજા-તી કુશલાદે નામની સ્ત્રીની કૃત્તિ થકી સંવત્ ૧૭૩૭ માધવદી પંકમને ગુરુવારને ડિ-રાય પ્રતાપસિંહ નામે કુલદીપક મુપુત્રનો જન્મ થયો. તેડે સર્વ ધનાઢ્યોમાં શિ-પણિસરલા, જૈનધર્મેપર અત્યંત પ્રીતિ રાલનારા, તેમજ દામાવાન, અને ધર્મ તથા ધર્મનો નિર્ણય કરવામાં શિરોમણિ થયા. તેમની ચતુર્થ પત્નીનું નામ સૌજાન્યવતી ... ડાડ હતું. તેમણે ડશવંશમાં મુક્તામણિસરલા, ન્યાયમાર્ગથી લક્ષ્મીનું ઉપાર્જન નારા, તથા ધર્મ અર્થ અને કામ, પ ત્રણે પુરુષાર્થોને સફલ કરનારા, તથા પ્રાણીમાત્ર તે દયાંડપણાયે કરીને યુક્ત એવા અત્યંત તેજસ્વી કે પુત્રોને જન્મ આપ્યો. તેડમાં

मोटा पुत्रनुं नाम “ राय लक्ष्मीपतिसिंहजी बहादुर ” तथा जेमणे आवा आगम ग्रंथो ठपावी प्रसिद्ध करवामां उद्यम कर्चो, ते कनिष्ठ पुत्रनुं नाम “ रायधनपतिसिंहजी बहादुर ” ठे. ए वत्ते उत्तम गृहस्थो उत्तम गुणोना जंडाररूप तथा प्राणिमात्रना कल्याणमां अत्यंत उत्सुक थएला ठे. माटे जिनंधर्मपर अत्यंत अरुआ राखनारा एवा ते उत्तम पुरुषे आ दशवैकालिक नामनो अति उत्कृष्ट आगम ग्रंथ ठपावी प्रसिद्ध करी खरेखर पोतानुं नाम सफल कर्चुं ठे. अने एवां पारमार्थिक कार्यों ते ज्ञान्यशाली पुरुषने हाथे दिन प्रतिदिन थाउं एवी अमारी वारंवार विज्ञापना ठे.

आ दशवैकालिकसूत्रना कर्ता श्री शय्यंजवस्वामी ठे. तेमणे आ सूत्र शामाटे रच्युं ? तेनो संबंध नीचे प्रमाणे ठे. ज्यारे शय्यंजव स्वामीए दीक्षा लीधी, त्यारे तेमनी स्त्री गर्भवती होती, त्यारे खजनोए तेणीने पूव्युं के, तारा उदरमां कंइ गर्भ जेवो संजव ठे, त्यारे तेणीए प्राकृत ज्ञापामां कछुं के, “ मण्यं ” एटले किंचित्मात्र ठे. अनुक्रमे तेणीए एक मनोहर पुत्रने जन्म आप्यो, तथा तेमनी मातुश्रीए कहेला वचन परथी तेनुं “ मनक ” एवुं नाम राखवामां आव्युं. पठी अनुक्रमे ते मनक ज्यारे आठ वर्षेनो थयो, त्यारे एक दहाडो तेणे तेनी माताने पूव्युं के, हे माताजी, मारापिताजी क्यां ठे ? त्यारे माताए कछुं के, हे पुत्र ! तारा पिताजीए तो चारित्र्य अंगीकार कर्चुं ठे. ते सांजली मनकने पोताना पिताजी पासे जवानी श्रद्धा थइ. हवे ते समये श्री शय्यंजवस्वामी चंपानगरीमां विराजता होता, अने ते खबर मनकने मलवार्थी ते पण त्यां पढोंच्यो. ते वखते श्री शय्यंजवस्वामी स्थंडिल जता होता अने मार्गमां तेमणे मनकने जोयो. त्यारे तेमणे पूव्युं के तुं कोण ठे ? त्यारे तेणे पोतानो सर्व वृत्तांत तेमने कही संजलाव्यो. त्यारे शय्यंजव स्वामिए तेमने फरीने पूव्युं के, तुं अहीं शा माटे आव्यो ठे ? त्यारे मनके कछुं के, मारे दीक्षा लेवी ठे अने आप जाणता हो तो कहो के, ते अमारा पिताजी शय्यंजवस्वामी क्यां ठे ? त्यारे आचार्यजीए कछुं के, ते तारा पिता अने हुं कंइ जिन नथी, माटे तुं मारी पासे दीक्षा ले ? मनके ते वात कबुल करवार्थी आचार्यजीए तेमने त्यांज दीक्षा आपी. तथा पठी तेमने साथे लेइ आचार्य महाराज उपाश्रये आव्या, तथा ज्ञानवलथी जाण्युं के, आ मनकनुं आयुष्य फक हवे ठ मासनुंजवाकी ठे; माटे आटली डंक मुदतमां आ मनक कृतार्थ शी रीते थइ शके ? ठेवटे तेमणे विचार्युं के, कारण पड्ये चौदपूर्वधारी मुनि पूर्वोमांथी सूत्रनो उद्धार करे ठे, तो मने पण आ समये आतुं प्रयोजन पड्युं ठे, तो हुं पण तेम करूं. एम विचारि श्री शय्यंजव मुनिए पूर्वोमांथी दश अध्ययननो उद्धार कर्चो; तथा ते दश अध्ययन जणवामां मनकने धरो-

વર ઠ માસ લાગ્યા. તથા ઠ માસ સંપૂર્ણ થતાંજ મનકે સમાધિમાં રહી કાલ કર્યો. ત્યારે શ્રી શયંજવ આચાર્યના નેત્રોમાંથી હર્ષાશ્રુની જલધારા હુટી. ત્યારે યશોજઞાદિક સાધુઠે તે અશ્રુનું કારણ પૂછ્યાર્થી આચાર્ય મહારાજે મનકનો સર્વ વૃત્તાંત કહી સંજલાવ્યો. તે સાંજલી તેઝને મનમાં પશ્ચાત્તાપ થયો કે, અહો ! આપણે ગુરુપુત્ર મનકની સેવા કરી શક્યા નહીં. તથા પઠી સંઘના આગ્રહથી શ્રી શયંજવસ્વામીએ ઝધરેલાં તે દશે અધ્યયનો પ્રગટ રાખ્યાં, અને પવી રીતે વિકાલે તે દશ અધ્યયનની ગુંથણી કરવામાં આવેલી હોવાથી તે સૂત્રનું નામ “ દશવૈકાલિક ” રાખવામાં આવ્યું છે. તથા ઉપરની બે ચૂલિકાઠ તો શ્રીમંધરસ્વામીએ સંઘને જોટ તરિકે મોકલેલી છે, તે વાત પ્રસિદ્ધજ છે. પવી રીતે આ દશવૈકાલિક સૂત્રની उत्पत्ति થઈ છે.

આ દશવૈકાલિકસૂત્રમાં રહેલાં દશ અધ્યયનો તથા બન્ને ચૂલિકાઠ અવશ્ય સાધુઠે ધ્યાનમાં રાખવા લાયક છે; અને તે ધ્યાનમાં રાખ્યાર્થી તેમને તેમના અમૂલ્ય ચારિત્રાચારમાં અતિચાર દોષ લાગતો નથી. અહીં તે વિપેતું વધારે વ્યાન નહીં કરતાં આ સૂત્ર આગળથી તે અંતસુધિ વાંચી જવાની તથા તે ધ્યાનમાં રાખવાનીજ અમો સર્વેને જલામણ કરીએ ઠીએ.

આ સૂત્રપર ચૌદસોને ચમ્માહ્લીસ ગ્રંથના કર્તા મહાન આચાર્ય શ્રી હરિજીસૂરિજીએ શિષ્યવોધિની નામની ટીકા તથા અવચુરી રચેલી છે. તથા સ્વરતર ગઠમાં થયેલા યુગ પ્રધાન શ્રી જિનચંડ સૂરિના શિષ્ય શ્રી સકલચંડગણિના શિષ્ય શ્રી સમયસુંદર ગણિએ વિક્રમ સંવત ૧૬૯૧ માં દીપિકા નામની શબ્દાર્થ વૃત્તિપણ બનાવી છે. તેથી અમોએ પણ યથામતિ સંશોધન કરી કરાવીને તે હારિજીની ટીકા, અવચુરિ તથા સમયસુંદરજીની દીપિકા ટીકા મૂલસહિત આ ગ્રંથમાં ઠાપી છે. તેમમૂલ સૂત્રનો ગુજરાતી અર્થ કરીને પણ આ ગ્રંથમાં ઠાપ્યો છે. આ ગ્રંથ ઘણોજ ઉપયોગી હોવાથી ઠાપી પ્રસિદ્ધ કર્યો છે. ઠેવટે તેમાં મૂલ સૂત્રનો સંપૂર્ણ પાઠ પણ દાખલ કરવામાં આવ્યો છે. પ્રમાદવશથી આ ગ્રંથમાં જે કંઈ ઠાપતાં કરતાં દોષ રહ્યો હોય તે “ મિથામિ કુકઠં. ”

શ્રાવક. ઝીમસિંહ માણેક.

अनुक्रमणिका.

अंक. विषय.	पृष्ठ.
१ मंगलाचरण.	१
२ कुम्भपुष्पिकाख्य प्रथमाध्ययनम्.	३
३ श्रावण्य पूर्वकाख्य द्वितीयाध्ययनम्.	८१
४ कुम्भकाचाराख्य तृतीयाध्ययनम्.	१०९
५ पट्टजीवनिकाख्य चतुर्थाध्ययनम्.	१४२
६ पिंडेपणाख्य पंचमाध्ययने प्रथमोद्देशः.	२४०
७ पिंडेपणाख्य पंचमाध्ययने द्वितीयोद्देशः.	३२६
८ महाचार कथाख्यपष्टाध्ययनम्.	३६६
९ वाक्यशुद्ध्याख्यसप्तमाध्ययनम्.	४२४
१० आचार प्रणिधि नामाष्टमाध्ययनम्.	४८०
११ विनयसमाध्याख्य नवमाध्ययने प्रथमोद्देशः.	५३७
१२ विनयसमाध्याख्यनवमाध्ययने द्वितीयोद्देशः.	५५९
१३ विनयसमाध्याख्यनवमाध्ययने तृतीयोद्देशः.	५८०
१४ विनयसमाध्याख्यनवमाध्ययने चतुर्थोद्देशः.	५९५
१५ सज्जिह्नुनामदशमाध्ययनम्.	६१०
१६ दशवैकालिके प्रथमाचूला.	६३८
१७ दशवैकालिके द्वितीयाचूला.	६७०
१८ दशवैकालिक मूल सूत्रपाठः.	७०१

ધર ૪ માસ યાગ્યા. તથા ૪ માસ સંપૂર્ણ ઘટાંજ મનકે સમાધિમાં રહી કાસ કળે. ત્યારે શ્રી શયંજવ આચાર્યના નેત્રોમાંથી હર્ષાશ્રુની જલધારા બુટી. ત્યારે યશોનજાદિક સાધુઠંપ તે અશ્રુનું કારણ પૂછ્યાથી આચાર્ય મહારાજે મનકનો સર્વ દુર્ગત કહી સંજણાવ્યો. તે સાંજણી તેઠંને મનમાં પશ્ચાત્તાપ ઘયો કે, અહો ! આપણે ગુરુજ મનકની સેવા કરી શક્યા નહીં. તથા પછી સંઘના આમ્રહથી શ્રી શયંજવસ્વામીજ ઠરેણાં તે દશે અધ્યયનો પ્રગટ રાલ્યાં, અને એવી રીતે વિકાસે તે દશ અધ્યયની ધુંપણી કરવાનાં આવેણી હોવાથી તે સૂત્રનું નામ “દશવૈકાલિક” રાલવામાં આવું છે. તથા ઠરની વે ચૂલિકાઠ તો શ્રીમંધરસ્વામીજ સંઘને જોટ તરિકે મોકલેણી છે, તે જાન પ્રતિજ્ઞ છે. એવી રીતે આ દશવૈકાલિક સૂત્રની ઉત્પત્તિ ઘર છે.

આ દશવૈકાલિકસૂત્રનાં રહેણાં દશ અધ્યયનો તથા વંત્રે ચૂલિકાઠ અવસ્થા સાધુઠંને ધ્યાનમાં રાલવા કાયક છે; અને તે ધ્યાનમાં રાલ્યાથી તેનને તેનના અનૂભવગિતિચારમાં અતિચાર દોષ ઘાગતો નથી. અહીં તે વિષેનું વધારે જ્ઞાન નથી કરતાં આ મૂત્ર આદ્યથી તે અંતઃસુધિ વાંચી જવાની તથા તે ધ્યાનમાં રાલવાની જો મો મનને જ્ઞાનપ કરીર ઢીર.

આ મૂત્રર પોદમોને વળ્લાણીલ ધંધના કરતાં મહાન આચાર્ય શ્રી હારિયજી રિતીજ મિષ્ટસેધિની નાનની ટીકા તથા અવજુરી રવેણી છે. તથા સુરત મનપણ પુત્ર પ્રપાન શ્રી દિનચંડ મૂરિના મિષ્ટ શ્રી સત્કલચંડગણિના મિષ્ટ શ્રી મારપમુંદર મણિય, મિલન મંદર મણિ નાં દીનિકા નાનની શબ્દાણે રિતિજ કરતાં છે. મેર્યા અમોષ પણ વધાનરિ સંદોષક કરી કરાવીને તે હારિયજી ટીકા કરાવી તથા મારપમુંદરજીની દીનિકા ટીકા મૂલતહિત આ ધંધનાં કરી છે. મેર્યા મૂત્રનો પુત્રગમી અર્થ કરીને ના. આ ધંધનાં કાવ્યો છે. આ ધંધે રાલેલ મેર્યા શેરણી કરી પ્રતિજ્ઞ કર્યો છે. મેર્યા મેર્યા મૂત્ર મૂત્રનો સંપૂર્ણ પાત્ર રાલેલ મેર્યા રાલેલ મેર્યા છે. પ્રનાદરણી આ ધંધનાં રે મેર્યા કાવ્યો કરતાં હોય ને તે મેર્યા નિશામિ પુરુષ.

આવક. ખીનાલિલ મેર્યા

अनुक्रमणिका.

अंक. विषय.	पृष्ठ.
१ मंगलाचरण.	१
२ कुमुदपुष्पिकाख्य प्रथमाध्ययनम्.	३
३ श्रावण्य पूर्वकाख्य द्वितीयाध्ययनम्.	८१
४ कुल्लकाचाराख्य तृतीयाध्ययनम्.	१०९
५ पद्मजीवनिकाख्य चतुर्थाध्ययनम्.	१४२
६ पिंडेयणाख्य पंचमाध्ययने प्रथमोद्देशः.	१४०
७ पिंडेयणाख्य पंचमाध्ययने द्वितीयोद्देशः.	३२६
८ महाचार कथाख्यपद्याध्ययनम्.	३६६
९ वाक्यशुद्ध्याख्यसप्तमाध्ययनम्.	४२४
१० आचार प्रणिधि नामाष्टमाध्ययनम्.	४८०
११ विनयसमाध्याख्य नवमाध्ययने प्रथमोद्देशः.	५३७
१२ विनयसमाध्याख्यनवमाध्ययने द्वितीयोद्देशः.	५५९
१३ विनयसमाध्याख्यनवमाध्ययने तृतीयोद्देशः.	५८०
१४ विनयसमाध्याख्यनवमाध्ययने चतुर्थोद्देशः.	५९५
१५ सज्जिह्नुनामदशमाध्ययनम्.	६१०
१६ दशवैकालिके प्रथमाचूलािका.	६३८
१७ दशवैकालिके द्वितीयाचूलािका.	६७०
१८ दशवैकालिक मूल सूत्रपाठः.	७०१

॥ ॐ नमो चीतरागाय ॥

राय धनपतसिंघ वहाडरका जैनागमसंग्रह.
जाग तेतालीसमा.

॥ अथ ॥

श्रीदशवैकालिकम्

गुर्जरजापासहितम् अवचूरिसंवलितं समयसुन्दरोपाध्यायकृतदीपिकासनाथं
श्रीहरिज्ञप्सूरिकृतवृहृत्तिविराजितं च प्रारब्धते ।

धम्मो मंगलमुक्किंठं, अहिंसा संजमो तवो ॥

देवा वि तं नमंसंति, जस्स धम्मो सया मणो ॥२॥

॥ अथ श्रीदशवैकालिक सूत्रनो वालावबोधप्रारंभ ॥

(तेमां प्रथम मङ्गलाचरण.)

॥ सर्वान्तरायशमनं, सर्वमङ्गलदायकम् ॥

॥ सर्वजीवावनकरं, सर्वज्ञं नौमि बोधये ॥ १ ॥

जेम कल्पवृक्ष उपरथी पडेला पुष्पोने एकत्र करीने देवताउं तेमनी, माला गूंये
ठे, तेम कल्पवृक्ष सरखा तीर्थकरोना मुखयकी प्रकट थयेलां, पुष्प सरखां शुद्ध,
प्रमादादिदोषरहित एवं अर्थरूप वचनोने श्रवण करीने गणधरो तेमनां सूत्रो रचे ठे.
आ वात जैन आम्नायमां सुप्रसिद्ध ठे. ते मांहेहुं दशवैकालिक सूत्र पण श्री सिद्ध-
जवाचार्यं जव्य जीवोना शारीरिक तथा मानसिक दुःख सूकाववाने माटे तथा पोताना
पुत्र मनकने प्रतिबोधवाने अर्थे रच्युं ठे. एतुं उपर कहेहुं नाम पाडवानुं कारण
ए ठे के, दश विकारें कहुं, माटें ए सूत्रने दशवैकालिक एवे नामें कहे ठे. हवे
तेमां प्रथम सिद्धजवाचार्य अजीष्ट स्मरणरूप मंगल एक गाथायें करी कहे ठे.
वली ते मांगलिक जे ठे, ते अन्यत्र पांच प्रकारनां कहां ठे. तेमां प्रथम पुत्रादि जन्म-
रूप, ते शुद्ध मांगलिक, बीजुं गृहादिरचनारूप ते अशुद्ध मांगलिक, बीजुं विवाह-
महोत्सवप्रमुख

રાય ધનપતસિંધ વહાહરકા જૈનાગમસંગ્રહ જાગ તેતાલીસમા.

મું ઠક્કાયજીવરૂપ અર્થાત્ ધર્મરૂપ તે સદામાંગલિક છે. તો હવે પાંચ ગરનાં માંગલિક કહ્યાં, તેમાં ધર્મ જે છે, તે સદા માંગલિક છે, તેમાં શ્રીસિદ્ધાંતવા-
પેં આ દશવૈકાલિક નામક ગ્રંથની આદિમાં ધર્મપ્રશંસારૂપ મંગલ કહ્યું છે. વલી
ક. સ્થલે મંગલ જે છે તે ગ્રણ પ્રકારનું પણ કહ્યું છે. તેમાં પ્રથમ ગ્રંથારંજે ગ્રંથ-
વૈમતા માટે જે અગ્રીષ્ઠ દેવતાદિકને નમસ્કાર કરવો, તે આદિમંગલ, વીજું
મધ્યે જે નમસ્કાર કરવો, તે મધ્યમંગલ અને ગ્રંથને અવસાને શિષ્યપરંપરા ચાલ-
ને માટે જે નમસ્કાર કરવો, તે અવસાનમંગલ જાણવું. તેમ જોતાં એ દશવૈકાલિક
તક શાસ્ત્રનું “ધમ્મો મંગલ” એ આદિ મંગલ, “નાણદંસણ સંપુદ્ધં,” એ મધ્ય મંગલ
એ “નિરુક્કમ્મમાણા ઇયં યુદ્ધ વયણે” એ અવસાન મંગલ જાણવું.

હવે ધમ્મો મંગલમિત્યાદિ પ્રથમ સૂત્રનો અર્થ લખિયેં ઠિયેં. (આહિંસા કે૦) પ્રા-
તિપાતવિરતિ અર્થાત્ સર્વેં જીવોની હિંસા ન કરવી તે, તથા (સંજમો કે૦) સંયમઃ
એ આશ્રવનિરોધ તે પાંચ ઇન્દ્રિયનો નિગ્રહ, ચાર કપાયનો જય અને ગ્રણ દંઠથી વિરતિ
તર પ્રકારનો સંયમ, અને (તવો કે૦) તપઃ એટલે “અણસણમૂળોયરિયા” ઇત્યાદિ
ગાયામાં કહેલું ચાર પ્રકારનું તપ એ રૂપ (ધમ્મો કે૦) ધર્મઃ એટલે કુગતિને પ્રાપ્ત
તારા જીવોને ધરીને સન્માણે પહોંચાડે તે ધર્મ તે (મંગલમુક્ષિઠં કે૦) ઉત્કૃષ્ટ
છે, એટલે સર્વે મંગલમાં ઉત્કૃષ્ટ મંગલ છે. એ ધર્મને ઉત્કૃષ્ટ મંગલ કહેવાનું
ણ કહે છે કે, (જસ્સ કે૦) यस્ય એટલે જે પુરુષનું (ધમ્મે કે૦) ધમે એટલે
ગિજ. શીતરાગનાપિત ધર્મને ત્રિપે (સપા કે૦) સદા એટલે નિરંતર (મણો કે૦)
તઃ એટલે મન છે. (તં કે૦) તં એટલે તે પુરુષને (દેવા વિ કે૦) દેવા અપિ
ટલે પ્રજનપતિ, વાણવ્યંતર, ડ્યોતિપી અને વૈમાનિક એ ચાર નિકાયના દેવતાઉં
શ (નમંમેતિ કે૦) નમસ્યંતિ એટલે નમસ્કાર કરે છે, તો રાજાદિક નમસ્કાર કરે,
માં તો શીજ નવાઈ? અર્થાત્ ધર્મ જે છે, તે ઉત્કૃષ્ટ મંગલ છે એમ સિદ્ધ થયું ॥ ૧ ॥

॥ અથ શ્રીદશવૈકાલિકાવતૂરિઃ પ્રારન્યતે ॥

॥ તત્ર પ્રથમાવ્યયનમ્ ॥

મંદિતાદિઃ વદિપા વ્યાખ્યા. દુર્ગતો પ્રવતન્નમાત્માનં ધારયતીતિ ધર્મઃ. મદ્ધયતે હિત-
નેનેતિ મદ્ધયમ્. સંયમ આશ્રવનિરોધઃ. તાપયત્યનેક તથોપાત્તમદ્ધપ્રકારં કમેતિ તપઃ ૧

॥ અથ શ્રીમમયમુન્દરોપાધ્યાયકૃતદીપિકા પ્રારન્યતે ॥

॥ તત્ર પ્રથમાવ્યયનમ્ ॥

૬ શ્રીજિનેશ્વરાય નમઃ ॥ સ્તવત્રનાધીશમાનમ્ય, ગણિઃ સમયમુન્દરઃ ॥ દશવૈકા-

लिके सूत्रे, शब्दार्थं लिखति स्फुटम् ॥ १ ॥ धर्मो दुर्गतिप्रपतज्जान्तुधारणालक्षण
उत्कृष्टं प्रधानं मङ्गलं वर्तते । को धर्म इत्याह । अहिंसा, न हिंसा अहिंसा जीवदया
प्राणतिपातविरतिरित्यर्थः । पुनः संयमः पञ्चाश्रवविरमणं, पञ्चेन्द्रियनिग्रहः, चतुः-
कपायजयः, दण्डत्रयविरतिश्चेति सप्तदशज्ञेयः । इत्येवं रूपः । पुनस्तपः, “अणसणमू-
णोअरिआ, वित्तीसंखेवणं रसञ्चाउ ॥ कायकिंसेतो संली-णया य वञ्जो तवो हो-
ई ॥ १ ॥ पायवित्तं विणउ, वेआवच्चं तद्देव सञ्जाउ ॥ प्राणं उस्सग्गो वि अ, अ-
व्विंजरउ तवो होई ॥ २ ॥ इति बाह्याज्यन्तररूपं द्वादशधा । अथ धर्मकरणे माहा-
त्म्यमाह । देवा अपि । अपिः संजावने । तं धर्मकारकं जीवं नमस्यन्ति, मनुष्यास्तु सुतरा-
म् । तं कम् । यस्य धर्मे धर्मकरणे सदा मनः अन्तःकरणम् । इति प्रथमगाथार्थः ॥ १ ॥

॥ अथ श्रीहरिजडसूरिकृतबृहदृत्तिः प्रारब्धते ॥

॥ तत्र प्रथमाध्ययनम् ॥

॥ जयति विजितान्यतेजाः, सुरासुराधीशसेवितः श्रीमान् ॥

॥ विमलस्त्रासविरहित-खिलोकचिन्तामणिर्वीरः ॥ १ ॥

इहार्थतोऽर्हत्प्रणीतस्य सूत्रतो गणधरोपनिबद्धपूर्वगतोऽकृतस्य शारीरमानसादि-
कटुककुःखसंतानविनाशहेतोर्दशकालिकान्निधानस्य शास्त्रस्यातिसूक्ष्ममहार्थगोचरस्य
व्याख्या प्रस्तूयते । तत्र प्रस्तुतार्थप्रचिकटविषयेष्वेष्टदेवतानमस्कारकारेणोप-
विघ्नविनायकापोहसमर्था परममङ्गलालयामिमां प्रतिज्ञागाथामाह निर्युक्तिकारः ॥
सिद्धिगदमुवगयाणं, कम्मविमुखाणं सबसिद्धाणं ॥ नमिज्जणं दसकाखिय-णियुत्तिं
किन्तयिस्सामि ॥ १ ॥ व्याख्या ॥ सिद्धिगतिमुपगतेन्यो नत्वा दशकालिकनिर्युक्तिं
कीर्तयिष्यामीति क्रिया । तत्र सिद्ध्यन्ति । नेष्टितायां नवन्त्यस्यामिति सिद्धिर्लोकाग्र-
दोत्रलक्षणा । तथा चोक्तम् । “इह वोदिं चइत्ताणं, तव गंतुणं तिप्रइ ” । गम्यत इति
गतिः । कर्मेसाधनम् । सिद्धिरेव गम्यमानत्वाज्जतिः सिद्धिगतिस्तामुप तामीप्येन
गताः प्राप्तास्तेन्यः सकललोकान्तदोत्रप्राप्तेन्य इत्यर्थः । प्राकृतशैल्या चतुर्थ्यर्थं पठ्यते ।
यथोक्तम् । ठठीविज्जतीए जलइ चउठी । तत्र एकेन्द्रियाः पृथिव्यादयः सकर्मका अपि
तदुपगमनमात्रमधिकृत्य यथोक्तस्वरूपा नवन्त्यत आह कर्मेविशुद्धेन्यः । क्रियते इति
कर्मे ज्ञानावरणीयादिलक्षणं तेन विशुद्धा विशुक्ताः कर्मेविशुद्धाः कर्मेकलङ्कारहिना
इत्यर्थः । तेन्यः कर्मेविशुद्धेन्यः । आह । एवं तदिं चकव्यं न सिद्धिगतिमुपगतेन्यो-
ऽव्यभिचारात् । तथाहि । कर्मेविशुद्धाः सिद्धिगतिमुपगता एव नवन्ति । न,

४ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीसमा.

अनियतक्षेत्रविजागोपगतसिद्धप्रतिपादनपरधुर्नयनिरासार्थत्वादस्य । तथाचाहुरेके “रा-
गादिवासनामुक्तं, चित्तमेव निरामयम् ॥ सदा नियतदेशस्थं, सिद्ध इत्यभिधीयते ॥”
इत्यलं प्रसङ्गेन । ते च तीर्थादिसिद्धजेदादनेकप्रकारा जवन्ति । तथाचोक्तम् । तिष्ठ-
सिद्धा । अतिष्ठसिद्धा । तिष्ठगरसिद्धा । अतिष्ठगरसिद्धा । सयंबुद्धसिद्धा । पत्तेयबुद्ध-
सिद्धा । बुद्धबोहियसिद्धा । इष्टीलिंगसिद्धा । पुरिसलिंगसिद्धा । नपुंसगलिंगसिद्धा । स-
लिंगसिद्धा । अन्नलिंगसिद्धा । गिहिलिंगसिद्धा । एगसिद्धा । अणोपसिद्धा । इत्यत
आह । सर्वसिद्धेभ्यः । सर्वे च ते सिद्धाश्चेति समासस्तेभ्यः । अथवा “सिद्धिगति-
मुपगतेभ्यः” इत्यनेन सर्वथा सर्वगतात्मसिद्धपक्षप्रतिपादनपरधुर्नयस्य व्यवष्टेद-
माह । तथाचोक्तमधिकृतनयमतानुसारिजिः । “ गुणसत्त्वान्तरङ्गानां त्रिभुतप्रकृ-
तिक्रियाः ॥ मुक्ताः सर्वत्र तिष्ठन्ति, व्योमवत्तापवर्जिताः ॥” व्यवष्टेदश्चेतेषां सामी-
प्येन सर्वात्मना सिद्धिगतिगमनाच्चावात् । “ कर्मविशुद्धेभ्यः” इत्यनेन तु सकर्मकाणि-
मादिविचित्रैश्वर्यवत्सिद्धिप्रतिपादनपरस्येति । उक्तं च प्रकान्तनयदर्शनाजिनि-
विष्टैः । अणिमाद्यष्टविधं प्रा-प्यैश्वर्यं कृतिनः सदा ॥ मोदन्ते सर्वज्ञावज्ञा-स्तीर्णाः
परमधुस्तरम् ॥ इत्यादि । व्यवष्टेदश्चेतेषां कर्मसंयोगेन अनिष्टितार्थत्वाद्भस्तुतः सिद्ध-
त्वानुपपत्तेरिति । “सर्वसिद्धेभ्यः” इत्यनेन तु जङ्गयेव सर्वथा अष्टेत्तपक्षसिद्धप्रतिपादन-
परस्येति । तथाचोक्तं प्रस्तुतनयाजिप्रायमतवलम्बिजिः ॥ एक एव हि ज्ञातात्मा,
जृते जृते व्यवस्थितः ॥ एकधा बहुधा चैव, दृश्यते जलचन्द्रवत् ॥ व्यवष्टेदश्चास्य
सर्वथा अष्टेते बहुवचनगर्जसर्वशब्दाच्चावात् सिद्धिगतिगमनाच्चावात् । नत्वा प्रणम्ये-
त्यनेन तु समानकर्तृकयोः पूर्वकाले क्त्वाप्रत्ययविधानान्नित्यानित्यैकान्तवादासाधुत्व-
माह । तत्र क्त्वाप्रत्ययार्थानुपपत्तेः । तत्र नित्यैकान्तवादे तावदात्मन एकान्तनित्यत्वाद-
प्रच्युतानुत्पन्नस्थिरैकस्वभावत्वाद्भिन्नकालक्रियाद्वयकर्तृत्वानुपपत्तेः । द्वाणिकैकान्तवादे
चात्मन उत्पत्तिव्यतिरेकेण व्यापाराच्चाद्भिन्नकालक्रियाद्वयकर्तृत्वानुपपत्तिरेवेत्यलं
विस्तरेण । गमनिकामात्रमेवैतदिति । जवति च चतुर्थ्यप्येवं नमनक्रियायोगेऽधिकृत-
गाथासूत्रान्यथानुपपत्तेः । आसश्च निर्युक्तिकारः । पित्रे सवित्रे च सदा नमामीत्ये-
वमादिविचित्रप्रयोगदर्शनाच्च । कर्मणि वा षष्ठी । सर्वसिद्धेभ्यो नत्वा किमित्याह ।
दशकालिकनिर्युक्तिं कीर्तयिष्यामि । तत्र कालेन निर्वृत्तं कालिकं प्रमाणकालेनेति ज्ञावः ।
दशाप्ययनजेदात्मकत्वादशप्रकारं कालिकं प्रकारशब्दलोपाद्दशकालिकं । विशब्दार्थं तू-
त्तरत्र व्याख्यास्यामः । तत्र निर्युक्तिरिति । निर्युक्तानामेव सूत्रार्थानां युक्तिः परि-
पाठ्या योजनं निर्युक्तयुक्तिरिति वाच्यम् । युक्तशब्दलोपान्निर्युक्तिस्तां विप्रकीर्णार्थयो-
जनां व्याख्यास्यामि कीर्तयिष्यामीति गाथार्थः । शास्त्राणि चादिमध्यावसानमङ्गल-

जाज्ञि जवन्तीत्यत आह ॥ आर्द्धमप्रवसाणे, काष्ठं मंगलपङ्क्तिगृहं विहिता ॥ नामाङ्-
मंगलं पि य, चउविहं पन्नवेज्जणं ॥ २ ॥ व्याख्या ॥ शास्त्रस्यादौ प्रारम्भे मध्ये मध्य-
विज्ञागे अवसाने पर्यन्ते । किं कृत्वा । मङ्गलपरिग्रहम् । कथम् । विधिना प्रवचनोक्ते-
न प्रकारेण । आह । किमर्थं मङ्गलत्रयपरिकल्पनम् । इत्युच्यते । इहादिमङ्गलपरिग्रहः
सकलविघ्नापोद्देनाजिलपितशान्त्रार्थपारगमनार्थम् । तत्स्थिरीकरणार्थं च मध्यमङ्ग-
लपरिग्रहः । तस्यैव शिष्यप्रशिष्यसंतानाव्यवहृदायावसानमङ्गलपरिग्रह इति ।
अत्र चाक्षेपरिहारावावश्यकविशेषविवरणादवसेयो । इति । सामान्यतस्तु सकल-
मपीदं शान्त्रं मङ्गलं निर्जरार्थत्वात्तपोवत् । नचासिद्धो हेतुः । यतो वचनविज्ञानरूपं
शान्त्रं ज्ञानस्य च निर्जरार्थता प्रतिपादितेव । यत उक्तं च “ जं णेरइउं कम्मं, खवेइ
वहुयाहिं वासकोडीहिं ॥ तं नाणी तिहिं गुत्तो, खवेइ ऊसासमत्तेणं ” इत्यादि ।
इह चादिमङ्गलं धुमपुष्पिकाध्ययनादि धर्मप्रशंसाप्रतिपादकत्वात्तत्त्वरूपत्वादिति । म-
ध्यमङ्गलं तु धर्मार्थकामाध्ययनादि प्रपञ्चाचारकथायजिधायकत्वात् । चरममङ्गलं तु
निद्वध्ययनादि जिह्मगुणायवलम्बनत्वादित्वेवमध्ययनविज्ञागतो मङ्गलत्रयविज्ञागो
निदर्शितः । अधुना सूत्रविज्ञागेन निदर्श्यते । तत्र चादिमङ्गलम् “ धम्मोमंगलम् ” इ-
त्यादि सूत्रम् । धर्मोपलक्षितत्वात्तस्य च मङ्गलत्वादिति । मध्यममङ्गलं पुनः णाणदंस-
णेत्यादि सूत्रम् । ज्ञानोपलक्षितत्वात्तस्य च मङ्गलत्वादिति । अवसानमङ्गलं तु “ णि-
रकमणाए ” इत्यादि जिह्मगुणस्थिरीकरणार्थं विविक्तचर्याजिधायकत्वात् जिह्मगुणानां
च मङ्गलत्वादिति । आह । मङ्गलमिति कः शब्दार्थः । उच्यते । अगिरगिखगिवगि-
मगीति दाण्कधातुरस्येदितोनुम् धातो रिति नुमि विहिते उणादिकालचूप्रत्ययान्त-
स्य अनुबन्धलोपे कृते प्रथमेकवचनान्तस्य मङ्गलमिति रूपं जवति । मङ्गयते हितम-
नेनेति मङ्गलम् । मङ्गयतेऽविगम्यते साध्यत इति यावत् । अथवा मङ्ग इति धर्मा-
जिधानम् । ला आदाने अस्य धातोर्मङ्गे उपपदे “ आतोऽनुपसर्गं कः ” इति कप्रत्यया-
न्तस्यानुबन्धलोपे कृते “ आतो लोप इटि च कृति ” इत्यनेन सूत्रेणाकारलोपे च कृते
प्रथमेकवचनान्तस्यैव मङ्गलमिति जवति । मङ्गं लातीति मङ्गलं । धर्मोपादानहेतुरित्य-
र्थः । अथवा मां गालयति जवादिति मङ्गलं संसारादपनयतीत्यर्थः । तच्च नामादिच-
तुर्विधम् । तद्यथा-नाममङ्गलं स्थापनामङ्गलं अव्यमङ्गलं जावमङ्गलं चेति । एतेषां च
स्वरूपमावश्यकविशेषविवरणादवसेयमिति । अमुमेव गायार्थमुपसंहरन्नाह निर्युक्तिका-
रः ॥ नामाङ्मंगलं पि य, चउविहं पन्नवेज्जणं ॥ २ ॥ नामादिमङ्गलं चतुर्विधमपि प्र-
ज्ञाप्य प्ररूप्येति गायार्थः । तत्र समानकर्तृकयोः पूर्वकावे क्त्वाप्रत्ययविधानात् । प्रज्ञा-
प्यं किमत आह ॥ सुयणाणे अणुण्णि-णाहिगयं सो चउविहो होई ॥ चरणकरणा-

८ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीसमा.

होच्यो न जवति । जितनिजोऽप्रमत्तत्वाध्याख्यानरतिर्जवति, प्रकामनिकामशा-
यिनश्च शिष्यांश्चोदयति । मध्यस्थः संवादको जवति । देशकालजावझो देशादिगुणा-
नवबुध्याप्रतिबद्धो विहरति देशनां च करोति । आसन्नलब्धप्रतिज्ञो जात्युत्तरादिना
निवृत्तः प्रत्युत्तरदानसमर्थो जवति । नानाविधदेशजापाविधिज्ञो नानादेशजविनेय-
प्रत्यायनसमर्थो जवति । ज्ञानादिपञ्चविधाचारयुक्तः श्रद्धेयवचनो जवति । सूत्रार्थो-
जयज्ञः सम्यगुत्सर्गापवादप्ररूपको जवति । उदाहरणहेतुकारणनयनिपुणस्तज्ज्या-
न् जावान् सम्यक् प्ररूपयति नागममात्रमेव । ग्राहणाकुशलः शिष्याननेकधा ग्राह-
यति । स्वसमयपरसमयवित्सुखं परमताक्षेपमुखेन स्वसमयं प्ररूपयति । गम्भीरो मह-
त्यप्यकार्यं न रूपयति । दीप्तिमान् परप्रवादिकोजमुत्पादयति । शिवो मारिरोगायुप-
द्रवविधातकृद्भवति । सौम्यः प्रशान्तदृष्टितया सकलजनप्रीत्युत्पादको जवति ।
इष्टंभूत एव गुणशतकलितो योग्यः प्रवचनमागमस्तस्य सारस्तं कथयितुमिति । यतो-
ऽसावनेकजव्यसत्त्वप्रबोधहेतुर्जवति । उक्तं च ॥ “गुणसुष्ठिश्चस्त वयणं, घममहुसि-
सो ब पावउं जाइ । गुणहीणस्स न सोहइ, णेहविहीणो जह पइवो ॥ ” तथा चा-
न्येनाप्युक्तम् । “हीरं ज्ञाजनसंस्थं, न तथा यत्सस्य पुष्टिमावहति ॥ आवद्ग-
मानशिरसो, यथा हि मातृस्तनात्पिबतः ॥ तद्धत्सुजापितमयं, हीरं दुःशीलज्ञाजन-
गतं तु ॥ न तथा पुष्टिं जनयति, यथा हि गुणवन्मुखात्पतितम् ॥ शीतेऽपि यंत्र
खण्डो, न सेव्यतेऽग्निर्यथा स्मशानस्थः ॥ शीलविपन्नस्य वचः, पथ्यमपि न गृह्यते
तद्धत् ॥ चारित्र्येण विहीनः, श्रुतवानपि नोपजीव्यते सन्निः ॥ शीतलजलपरिपूर्णः,
कुलजैश्चाग्न्यालकूप इव ॥ ” कस्तसि । कस्यानुयोग इति वक्तव्यम् । तत्र सकलश्रुतज्ञान-
स्याप्यनुयोगो जवति । अमुं पुनः प्रारम्भमाश्रित्य दशकालिकस्येति । अत्राह । ननु “द-
सकालियनिवृत्तिं किञ्चयिस्तामिति ” अस्मादेव वचनतः प्रकृतद्वारार्थस्यावगतत्वात्त-
दुपन्यासोऽनर्थक इति । न, अधिकृतनिक्षेपादिद्वारकलापस्याशेषश्रुतस्कन्धविषयत्वा-
त्तद्वलेनैव च निर्युक्तिकारेणापि तथोपन्यस्तत्वादस्मादेव स्थानादन्यत्राप्यादौ शास्त्रा-
जिधानपूर्वक उपन्यासः क्रियत इति ज्ञावना । व्याख्यातं लेशतो निर्युक्तिगाथादलं
पश्चार्द्धं त्वध्ययनाधिकारे यथावसरं व्याख्यास्यामः । यतस्तत्रैवोपक्रमाद्यनुयोगद्वारानु-
पूर्व्यादि तद्भेदसूत्रादिलक्षणं तदर्हत्परेदादयश्च वक्तुं शक्यन्ते, नान्यत्र निर्विषयत्वा-
दित्यलं प्रसङ्गेन । सांप्रतं प्रकृतयोजनामेवोपदर्शयन्नाह निर्युक्तिकारः ॥ एयाइं प-
रूवेउं, कप्पे वसियगुणेण गुरुणा उ ॥ अणुउंगो दसवेया-क्षियस्स विहिणा कहेयवो
॥६॥ व्याख्या ॥ एतानि निक्षेपादिद्वाराणि प्ररूप्य व्याख्याय कल्पे वर्णितगुणेन गु-

रूपा पटत्रिंशद्गुणसमन्वितेनेत्यर्थः । अनुयोगो दशवैकालिकस्य विधिना प्रवचनोक्तेन कथयितव्य आख्यातव्य इति गायार्थः । संप्रत्यजानानः शिष्यः पृष्ठति । यदि दश-
कालिकस्यानुयोगस्ततस्तदशकालिकं जदन्त किमङ्गमङ्गानि, श्रुतस्कन्धः श्रुतस्कन्धा,
अध्ययनमध्ययनानि, उद्देशक उद्देशका इत्यष्टौ प्रश्नाः । एतेषां मध्ये त्रयो विकल्पाः
खलु प्रयुज्यन्ते । तद्यथा दशकालिकं श्रुतस्कन्धः अध्ययनानि उद्देशकाश्चेति । यतश्चैव-
मतो दशादीनां निक्षेपः कर्तव्यः । तद्यथा दशानां कालस्य श्रुतस्कन्धस्याध्ययनस्य उद्दे-
शकस्य चेति । तथाचाह निर्युक्तिकारः ॥ दसकालियं ति नामं संखाए कालजं य निदेसो ॥
दसकालियसुअखं अण्णइस निक्खिविउं ॥ ७ ॥ व्याख्या ॥ दशकालिकं प्राप्तिरूपित-
शब्दार्थमिति एवंभूतं यन्नाम अजिधानम् । इदं किम् । संख्यानं संख्या तथा तथा काल-
तश्च कालेन चायं निदेशः । निदेशनं निदेशो विशेषाजिधानमित्यर्थः । अस्य च निबन्धनं
विशेषेण वक्ष्यामः “ मणंगं पडुञ्ज ” इत्यादिना ग्रन्थेन । यतश्चैवमतः दसकालियंति
कालेन निर्वृत्तं कालिकं दशशब्दस्य कालशब्दस्य च निक्षेपः । निर्वृत्तार्थस्तु निक्षेपः । तथा
श्रुतस्कन्धं तथाध्ययनमुद्देशं तदेकदेशभूतम् । किम् । निक्षेपुमनुयोगोऽस्य कर्तव्य इति
गायार्थः । तत्र यथोद्देशं निदेश इति न्यायादधिकृतशास्त्राजिधानोपयोगित्वाच्च दशश-
ब्दस्यैवादौ निक्षेपः प्रदर्श्यते । तत्र दशैकाद्यायत्ता वर्तन्ते । एकाद्यत्रावे दशानामप्यजा-
वादत एकस्यैव तावन्निक्षेपप्रतिपिपादयिष्याह ॥ णामं ठवणा दविण, माउयपयसंग-
हेक्कए चेव ॥ पधवजावे य तहा, सत्तेए एकगाहोति ॥ ७ ॥ व्याख्या ॥ इहैक एव ए-
ककः । तत्र नामैकक एक इति नाम । स्थापनेकक एक इति स्थापना । अव्येककं त्रिधा स-
चित्तादि । तत्र सचित्तमेकं पुरुषद्रव्यम् । अचित्तमेकं रूपद्रव्यम् । मिश्रं तदेव कटका-
दिभूषितं पुरुषद्रव्यमिति । मातृकापदैककं मातृकापदम् । तद्यथा उप्पन्नेइ वेत्तादि ।
इह प्रवचने दृष्टिवादे समस्तनयवादवीजभूतानि मातृकापदानि जवन्ति । तद्यथा “ उ-
प्पन्नेइ वा विगमेइ वा धुवेइ वा ” अमूनि च मातृकापदानि “ अ आ इ ई ” इत्येवमा-
दीनि सकलशब्दव्यवहारव्यापकत्वान्मातृकापदानि । इह चाजिधेयवह्निहवचनानि
जवन्तीति कृत्वेवमुपन्यासः । संग्रहैककः शाखिरिति । अयमत्र जावार्थः । संग्रहः समु-
दायः तमप्याश्रित्यैकवचनगर्भशब्दप्रवृत्तेस्तथा चैकोपि शाखिः शाखिरित्युच्यते बह्वः
शाखयः शाखिरिति लोके तथा दर्शनात् । अयं चादिष्टानादिष्टज्ञेदेन सामान्यविशे-
षज्ञेदेन द्विधा । तत्रानादिष्टो यथा शाखिः । आदिष्टो यथा कलमशाखिरिति । एवमादि-
ष्टानादिष्टज्ञेदाबुत्तरपदेष्वपि यथारूपमायोज्योऽपर्यायैकक एकः पर्यायः । पर्यायो विशेषो
धर्म इत्यन्तर्यान्तरम् । स चानादिष्टो वर्णादिः । आदिष्टः कृष्णादिरिति । अन्ये तु सम-
स्तश्रुतस्कन्धवस्त्वपेक्षयेवं व्याचक्षते । अनादिष्टः श्रुतस्कन्धः । आदिष्टो दशकालिका-

१० राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीसमा.

स्य इति । अन्यस्त्वनादिष्टो दशकालिकाख्यः । आदिष्टस्तु तदध्ययनविशेषो हुम-
पुष्पिकादिरिति व्याचष्टे । नचेतदतिचारु तस्य दशकालिकाजिघात एवादेशसिद्धेः ।
जात्रैकक एको जावः । स चानादिष्टो जाव इति । आदिष्टस्त्वोदयिकादिरिति । सत्ते-
तेजन्तरोक्ता एकका जवन्ति । इह च किल ग्रस्माद्दशपर्याया अध्ययनविशेषाः संग्रहेककेन
संगृहीतास्तस्मात्तेनाधिकारः । अन्ये तु व्याचक्षते । यतः किल श्रुतज्ञानं द्वायोपशमि-
के जावे वर्तते, तस्मान्जात्रैककेनाधिकार इति गायार्थः । इदानीं छ्वादीन् विहाय दशश-
ब्दस्यैव निक्षेपं प्रतिपादयन्नाह ॥ णामं उवणा दविण, खित्ते काले तहेव जावे अ ॥
एसो खलु निक्षेपो, दसगस्स उ उविहो होइ ॥ १॥ व्याख्या ॥ आह । किमिति छ्वादीन्
विहाय दशशब्द उपन्यस्तः । उच्यते । एतत्प्रतिपादनादेव छ्वादीनां गम्यमानत्वात् ।
तत्र नामस्थापने मुगमे । इव्यदशकं दश इव्याणि सचित्ताचित्तमिश्राणि मनुष्यरू-
पकण्टकादिविजृपितानीति । क्षेत्रदशकं दश क्षेत्रप्रदेशाः । कालदशकं दश काला
वर्तनादिरूपत्यात्कालस्य दशावस्थाविशेषा इत्यर्थः । वक्ष्यति च बाला किन्ना मंदे-
र्यादिना । जावदशकं दश जावाः । ते च सांनिपातिकजावे स्वरूपतो जावनीयाः ।
अथ चेत् एव विवक्षया दशाध्ययनविशेषा इति । एष एवंजुतः खलु निक्षेपो न्यासो
दशशब्दस्य बहुवचनत्वाद्दशानां पट्टिधो जवति । तत्र खलुशब्दोऽवधारणार्थः । एष
एव प्रक्रान्तोपयोगीति । तुशब्दो विशेषणार्थः । किं विशिनष्टि । नायं दशशब्दमात्रस्य
किं तु तद्वाच्यस्यार्थस्यापीति गायार्थः । सांप्रतं प्रस्तुतोपयोगित्वात्कालस्य कालदशक-
क्षारे विशेषार्थप्रतिपादयिष्येदमाह ॥ “ बाला किन्ना मंदा, बला य पन्ना य हा-
पणि पंचा ॥ पप्रारमम्मुही सा-यणी य दसमा उ कालदसा ॥ १० ॥ व्याख्या ॥ बाला
शीडा च मन्दा च बला च प्रज्ञा च दायिनी ईपत्पपञ्चा प्राग्जारा मृन्मुखी शायिनी ।
तथाहि एता दश दशा जन्तवस्थाविशेषलक्षणा जवन्ति । आसां च स्वरूपमिदमु-
क्तं पूर्वमुनिभिः ॥ “ जायमिचस्स जंतुस्स जा सा पढमिया दसा ॥ ए तञ्च सुहृड्ढुक्काइं,
बहु जाणंति वासया ॥ १ ॥ विश्यं च दसं पत्तो, णाणाकिन्नाहिं किन्नुइं ॥ न तञ्च
कामजोगेहिं, तिहा उप्पज्जइं मंदि ॥ २ ॥ दिश्यं च दसं पत्तो, पंचकामगुणे नरो ॥
ममज्जो पुज्जितं गोण, जइ से अत्रि घरे धुंवा ॥ ३ ॥ चउत्री उ बला नाम, जं नरो
इत्तमस्सिउं ॥ ममज्जो बलं दरिसिउं, जइ होइ निरुवइवो ॥ ४ ॥ पंचमीं तु दसं पत्तो,
आणुपुर्वाइ जो नरो ॥ इज्जिपत्तं विचित्तेइ, कुट्टुं वाजिकंस्सइं ॥ ५ ॥ ठही उ दाय-
की नाम, जं नरो इत्तमस्सिउं ॥ विग्गइ य कामेसु, इदिपसु य दायइं ॥ ६ ॥
सचमि च इमं पत्तो, आणुपुर्वाइ जो नरो ॥ निहइ य चिक्कणं खेवं स्वासइं य

अचिरक्षणं ॥ ७ ॥ संकुचियवलीचम्भो संपन्नो अठमीं दत्तं ॥ णारीणमणजिपेठं
जराण परिणामियो ॥ ८ ॥ णवमी मम्मुदी नाम, जं नरो दत्तमस्सिउं ॥ जराधरे वि-
णस्संतो जीवो वसइ अकामउं ॥ ९ ॥ द्वीणजिन्नसरो दीणो, विवरीउं विचित्तउं ॥
उच्चलो छुक्किउं सुवइ, संपन्नो दत्तमीं दत्तं ॥ १० ॥ "इत्थलं विस्तरेणेति गाथार्थः ।
इदानीं कालनिक्षेपप्रतिपादनायाह ॥ द्वे अरू अद्दाउ अ, उवक्कमे देत्तकालकाले य ॥
तद्य पमाणे वन्ने, जावे पगयंतु जावेणं ॥ ११ ॥ व्याख्या ॥ तत्र उच्च इति वर्तमाना-
दिलक्षणो उच्चकालो वाच्यः । अरूति चन्द्रसूर्यादिक्रियाविशिष्टोऽर्कतृतीयद्वीप-
समुद्रान्तर्धरूपाकालः समयादिलक्षणो वाच्यः । तयायुष्ककालो देवाद्यायुष्कल-
क्षणो वाच्यः । तथा उपक्रमकालोऽन्तिप्रेतार्थसामीप्यानयनलक्षणः । सामाचार्यायु-
ष्कजेदजिज्ञो वाच्यः । तथा देशकालो वाच्यः । देशः प्रस्तावोऽवसरो विज्ञागः
पर्याय इत्यनर्थान्तरम् । ततश्चाजिष्टवस्त्ववाप्त्यवसरः काल इत्यर्थः । तथा काल-
कालो वाच्यः । तत्रैकः कालशब्दः प्राप्तिरूपितशब्दार्थ एव, द्वितीयस्तु सामायिकः
कालो मरणमुच्यते । मरणक्रियायाः कलनं काल इत्यर्थः । चः समुच्चये । तथाच ।
प्रमाणकालोऽर्काकालविशेषो दिवसादिलक्षणो वाच्यः । तथा वर्णकालो वाच्यः । वर्ण-
श्चासौ कालश्चेति । जावेति । श्रौदयिकादिजावकालः सादिसपर्यवसानादिजेदजिज्ञो
वाच्यः । इति । प्रकृतं तु जावेनेति । जावकालेन इह पुनर्दिवसप्रमाणकालेनाधि-
कारस्तत्रापि तृतीयपौरुष्या तत्रापि बह्वक्तिकान्तयेति । आह । यदुक्तं 'पगयं तु
जावेणं ति' तत्कथं न विरुध्यते इत्युच्यते । द्वायोपशमिकजावकाले शय्यंजवेन
निर्व्यूढं प्रमाणकाले चोक्तलक्षण इत्यविरोधः । अथवा प्रमाणकालोऽपि जावकाल
एव । तस्यार्काकालस्वरूपत्वात्तस्य च जावत्वादिति गाथासमुदायार्थः । अवयवा-
र्थस्तु सामायिकविशेषविवरणादवसेयः । तथाचाह निर्युक्तिकारः ॥ सामाद्यय्यणुक-
मउं, वन्नेउं विगयपोरिसीएउ ॥ निवूढं किर सेज्जं—जवेण दत्तकालियं तेणं ॥ १२ ॥ व्या-
ख्या ॥ सामायिकमावश्यकप्रथमाध्ययनं तस्यानुक्रमः परिपाटीविशेषः । सामायिके वानु-
क्रमः सामायिकानुक्रमः । ततः सामायिकानुक्रमतः । सामायिकानुक्रमेण वर्णयितु-
मनन्तरोपन्यस्तगाथाद्वाराणीति प्रक्रमाङ्गम्यते । विगतपौरुष्यामेव तुशब्दस्यावधार-
णार्थत्वात् । निर्व्यूढं पूर्वगतादुक्त्य विरचितम् । किलशब्दः परोक्षातागमवादसं-
वचः । शय्यंजवेन चतुर्दशपूर्वविदा दशकालिकं प्राप्तिरूपिताद्वारार्थं तेन कारणे-
नोच्यत इति गाथार्थः । श्रुतस्कन्धयोश्च निक्षेपश्चतुर्विधो ऋष्टव्यो यथानुयोगद्वारेषु ।
स्यानाशून्यार्थं किंचिदुच्यते । इह नोऽथागमतः इशरीरजव्यशरीरव्यतिरिक्तं
उच्चश्रुतं पुस्तकपत्रन्यस्तम् । अथवा सूत्रमाण्डादि । जावश्रुतं त्वागमतो ज्ञाता

१९ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीसमा.

उपयुक्तः । नोआगमतस्त्विदमेव दशकालिकं नोशब्दस्य देशवचनत्वात् । एवं नोआग-
मतो इशरीरजव्यशरीरव्यतिरिक्तो अव्यश्रुतस्कन्धः सचेतनादिः । तत्र सचित्तो ह्रिप-
दादिः । अचित्तो ह्रिप्रदेशिकादिः । मिश्रः सेनादिदेशादिरिति । तथा जावस्कन्ध-
स्त्वागमतस्तदर्थोपयोगपरिणाम एव । नोआगमतस्तु दशकालिकश्रुतस्कन्ध एवेति नो-
शब्दस्य देशवचनत्वादिति । इदानीमध्ययनोद्देशकन्यासप्रस्तावः । तं चानुयोगद्वारप्रक्रमा-
यातं प्रत्यध्ययनं यथासंजवमोघनिष्पन्नं निक्षेपे लाघवार्थं वदयाम इति । ततश्च यदुक्तं
“ दसकालिय सुअखंधं, अप्रयणुदेस णिक्खिविउं ॥ ” अनुयोगोऽस्य कर्तव्य इति तदं-
शतः संपादितमिति । सांप्रतं प्रस्तुतशास्त्रसमुद्धानवकव्यताजिधित्सयाह ॥ जेण व जं
च पडुच्चा, जत्तो जावन्ति जह् य ते उविया ॥ सो तं च तउं ताणि य, तद्दा य कमसो
कहेयवं ॥ १३ ॥ व्याख्या ॥ येन वाचायेण यद्वा वस्तु प्रतीत्याङ्गीकृत्य यतश्चात्मप्रवादादि-
पूर्वतो यावन्ति वाध्ययनानि यथा च येन प्रकारेण तान्यध्ययनानि स्थापितानि
न्यस्तानि स चाचार्यः तच्च वस्तु ततस्तस्मात्पूर्वात् तानि चाध्ययनानि तथाच तेनैव
प्रकारेण क्रमशः क्रमेणानुपूर्व्या कथयितव्यं प्रतिपादयितव्यमिति गाथासमासार्थः ।
अवयवार्थं तु प्रतिद्वारं निर्युक्तिकार एव यथावसरं वदयति । तत्राधिकृतशास्त्रकर्तुः
स्तवद्वारेणाद्यद्वारावयवार्थप्रतिपादनायाह ॥ सेधंजवं गणहरं, जिणपडिमादंसणेण
पडिबुळं ॥ मणगपिअरं दसका-लियस्स निवूहगं वंदे ॥ १४ ॥ द्वारं ॥ १५ ॥ सेधंजवमिति
नाम । गणधरमिति अनुत्तरज्ञानदर्शनादिधर्मगणं धारयतीति गणधरस्तं, जिनप्रतिमा-
दर्शनेन प्रतिबुद्धं तत्र रागद्वेषकपायेन्द्रियपरीपहोपसर्गादिजेतृत्वाज्जिनस्तस्य प्रति-
मा सद्भावस्थापनारूपा तस्या दर्शनमिति समासः । तेन हेतुभूतेन प्रतिबुद्धं मिथ्या-
त्वाज्ञाननिष्ठापगमेन सम्यक्त्वविकाशं प्राप्तं, मनकपितरमिति मनकाख्यापत्यजनकं,
दशकालिकस्य प्राप्तिरूपिताक्षरार्थस्य निर्व्यूहकं पूर्वगतोद्धृतार्थविरचनाकर्तारं वन्दे
स्तौमि इति गाथाक्षरार्थः । जावार्थः कथानकादवसेयस्तच्चेदम् । “ एठ वरूमाणसा-
मिस्स चरमतिठगरस्स सीसो तिठसामी सुद्धम्मो नाम गणधरो आसी । तस्स वि जंबू
णामो तस्स वि य पजवोत्ति । तस्सन्नया कयाइ पुवरत्तावरत्तम्मि चिंता समुप्पन्ना को
मे गणहरो होज्जन्ति । अप्पणो गणे य संघे य सबउं उवउंगो कउं । ण दीसई
कोइ अडोष्ठित्तिकरो । ताहे गारखेसु उवउत्तो । उवउंगे कए रायगिहे सेधंजवं
भाहणं जन्नं जयमाणं पासइ । ताहे राथगिहं णगरं आगंतूणं संघाडयं वावोरेइ ज-
न्नवाडं गंतुं जिक्खिठा धम्मलाहेइ । तउ तुव्जे अतिठ्ठाविज्झिहिइ ताहे तुव्जे जणिचइ ।
“ अहो कए तत्त्वं न ज्ञायते ” इति । तउं गया साहू । अतिठ्ठाविया अ तेहिं

जणियं 'अहो कथं तत्त्वं न ज्ञायते' । तेण य सेधंजवेण दारमूले णिणं तं वयणं सुअं । ताहे सो विचित्तेइ । एए उवसंता तवस्सिणो असत्तं ण वयंतिस्सि काउं अप्रावगसगासं गंतुं जणइ । किं तत्तं । सो जणइ वेदा तत्तं । ताहे सो अस्सि कड्डिजण जणइ सीसं ते ठिंदामि, जइ मे तुमं तत्तं न कहेसि । तउं अप्रावउं जणइ । पुत्ता मम समए जणियमेयं वेदठे परं सीसठेए कहियवन्ति संपयं कह्यामि । जं एठ तत्तं एतस्स जूवस्स हेठा सवरयणमयी पन्निमा अरहउं साधुवन्ति आरिहउं धम्मो तत्तं । ताहे सो तस्स पाएसु पन्निउं । सो य जन्नवारुउंस्कोवि तस्स चेव दिण्णो । ताहे सो गंतूणं ते साहू गवेसमाणे गउं आयरियसगासं । आयरियं वंदित्ता साहुणो जणइ मम धम्मं कहेह । ताहे आयरिया उवउत्ता जहा इमो सोत्ति । ताहे आयरिण्हिं साहुधम्मो कहिउं । संबुद्धो पवइउं सो चउइसपुवी जाउं । जया य सो पवइउं तया य तस्स गुविणी महिळा होठा । तस्मि य पवइए लोगो णियव्वउं तं तमस्सति । जहा तरुणाए जत्ता पवइउं अपुत्ताए । अवि अठ्ठि तव किं वि पोढेत्ति पुठइ । सा जणइ उवलस्सिमि मणंगं । तउं समएण दारगो जाउं । ताहे णिवत्तवारसाहस्स नियद्वगेहिं, जम्हा पुठिज्जांतीए मायाए से जणिउं मणंगंति, तम्हा मणउं से णामं कयंति । जया सो अठ्ठवरिसो जाउं ताहे सो मातरं पुठइ को मम पिआ । सा जणइ तव पिआ पवइउं । ताहे सो दारउं णासिज्जणं पिउसगासं पठिउं । आयरिया य तं कालं चंपाए विहरंति । सो वि अ दारउं चंपामेवागउं । आयरिणं य सणाजूमिगएण सो दारउं दिठो । दारएण वंदिउं आयरिउं । आयरियस्स य तं दारगं पिउत्तस्स णेहो जाउं । तस्स वि दारगस्स तदेव आयरिण्हिं पुठियं जो दारग कुतो ते आगमणं । सो दारगो जणइ रायगिहाउं । आयरिणं जणियं रायगिहे तुमं कस्स पुत्तो नचुउं वा । सो जणइ, सेधंजवो नाम वंजणोत्ति अहं तस्स पुत्तो सो य किर पवइउं । तेहिं जणियं । तुमं केण कथेण आगउंति । सो जणइ अहं पि पवइस्सं । पठा सो दारउं जणइ तो जणइ वंजं तुम्हे जाणइ । आयरिया जणंति जाणेमो । तेण जणियं सो कहंति । ते जणंति, सो मम मित्तो एगसरीरज्जुतो पवयाहिं तुमं मम सगासे । तेण जणियं एवं करेमि । तउं आयरिया आगंतुं पडिस्सए आलोअंति सच्चित्तो पडुप्पन्नो सो पवइउं । पठा आयरिया उवउत्ता केवत्तिकालं एस जीवइत्ति । णायं जावं ठम्मासा । ताहे आयरियाणं बुद्धी समुप्पन्ना । इमस्स थोवगं आउं किं कायवंति । तं चउइसपुवी कम्हि विकारेण समुप्पन्ने णिचूहत्ति दसपुवी पुण अपन्निमो अवस्समेव णिचूहइ । ममं पि इमं कारणं समुप्पन्नं तो अहमवि णिचूहामि । ताहे आहत्तो णिचूहिउं । ते उ णिचूहिज्जांतो वियाले णिचूढा थोवावसेत्ते दिवसे । तेण तं दसवेयादियं ज-

१४ राय धनपतिसिंघ बहाडुरका जेनागमसंग्रह जाग तेतालीसमा.

णिदति । ” अनेन च कथानकेन न केवलं येन चेत्यस्यैव द्वारस्य जावार्योऽजिहितः । किं तु यद्वा प्रतीत्येतस्यापीति । तथाचाह निर्युक्तिकारः ॥ मणगं पडुच्च सेद्यं-जवेण निवूहिया दसप्रयणा ॥ वेयाखियाइ ठविया तम्हा दसकाखियं णामं ॥ १५ ॥ दारं ॥ ॥ ३ ॥ मनकं प्रतीत्य मनकाख्यमपत्यमाश्रित्य शय्यंजवेनाचार्येण निर्व्यूढानि पूर्वगता-
दुद्धृत्य विरचितानि दशाध्ययनानि दुमपुष्पिकादीनि । वेयाखियाइ ठवियत्ति । विगतः कालो विकालः विकलनं वा विकाल इति । विकालोऽसकलः खण्डश्चेत्यनर्थान्तरम् । तस्मिन् विकालेऽपराहे स्थापितानि न्यस्तानि दुमपुष्पिकादीन्यध्ययनानि यतः । तस्माद्दश-
काखिकं नाम । व्युत्पत्तिः पूर्ववत् । दशवैकालिकं वा विकालेन निर्वृत्तम् । संकाशादिपाठा-
श्चातुरार्थिकष्टकं, तद्धितेष्वचामादेरित्यादिवृद्धैर्वैकालिकं दशाध्ययननिर्माणं च तद्वैका-
खिकं च दशवैकालिकमिति गाथार्थः । एवं येन वा यद्वा प्रतीत्येति व्याख्यातम् । इदानीं
यतो निर्व्यूढानीत्येतद्व्याचिख्यासुराह ॥ आयप्पवायपुवा, निवूढा होइ धम्मपन्नत्ती ॥
कम्मप्पवायपुवा, पिंरुस्स उ एसणा तिविहा ॥ १६ ॥ सच्चप्पवायपुवा, निवूढा होइ
वक्कुसुळी उ ॥ अवसेसा निवूढा, नवमस्स उ तइयवन्नूठं ॥ १७ ॥ वीठं वि अ आपसो-
गणिपिटगार्तं दुवालसंगार्तं ॥ एअं किर णिवूढं, मणगस्स अणुगहट्ठाए ॥ १८ ॥ व्याख्या ॥
इहात्मप्रवादपूर्वं यत्रात्मनः संसारिमुक्ताद्यनेकज्जेदजिन्नस्य प्रवदनमिति । तस्मा-
न्निर्व्यूढा जवति धर्मप्रज्ञातिः पड्जीवनिका इत्यर्थः ॥ तथा कर्मप्रवादपूर्वात् । किम् ।
पिण्हस्य तु एषणा त्रिविधा निर्व्यूढेति वर्तते । कर्मप्रवादपूर्वं नाम यत्र ज्ञानावरणी-
यादिकर्मणो निदानादिप्रवदनमिति । तस्मात् किम् । पिण्हस्येषणा त्रिविधा गवे-
षणाग्रहणेषणाग्रासेषणाज्जेदजिन्ना निर्व्यूढा सा पुनस्तत्रामुना संबन्धेन पतति ।
आधाकम्मोपजोक्ता ज्ञानावरणीयादिकर्मप्रकृतीर्वध्नाति । उक्तं च । “ आहाकम्मं जुंज-
माणे समणे अष्ठकम्मप्पगडीठं वंधई ” इत्यादि । शुरुपिण्होपजोक्ता चाशुजान्न वध्ना-
तीत्यलं प्रसङ्गेन । प्रकृतं प्रस्तुमः । सत्यप्रवादपूर्वान्निर्व्यूढा जवति वाक्यशुद्धिस्तु ।
तत्र सत्यप्रवादं नाम यत्र जनपदसत्यादेः प्रवदनमिति । वाक्यशुद्धिर्नाम सप्तममध्य-
यनम् । अवशेषाणि प्रथमद्वितीयादीनि निर्व्यूढानि नवमस्यैव प्रत्याख्यानपूर्वस्य तृती-
यवस्तुन इति । द्वितीयोऽपि चादेशः । आदेशो विध्यन्तरं गणिपिटकादाचार्यसर्वस्वा-
नुदशास्त्रादाचारादिवक्षणात् इदं दशकाखिकं किलेति पूर्ववत् निर्व्यूढमिति च । कि-
मर्थम् । मनकस्योक्तस्वरूपस्य अनुग्रहार्थमिति गाथात्रयार्थः । एवं यत इति व्याख्या-
तम् । अधुना यावन्तीत्येतद्व्यतिपाद्यते ॥ दुमपुष्पिकाइ या खलु, दस अप्रयणा
सजिस्कुयं जाव ॥ अहिगारे विय एत्तो वोछं पत्तेयमेकेकं ॥ १९ ॥ दारं ॥ ३ ॥ व्याख्या ॥
तत्र दुमपुष्पिकेति प्रथमाध्ययननाम तदादीनि दशाध्ययनानि । सजिस्कुयं जावत्तिसजि-

द्वध्ययनं यावत् । खलु शब्दो विशेषणार्थः । किं विशिनष्टि । तदन्ये द्वे चूडे यावन्ती-
ति । व्याख्यातं यथा चेत्येतत् । पुनरधिकारान्निधानद्वारेणैव च व्याचिख्यासुः संवन्ध-
कत्वेनेदं गाथादलमाह । अधिकारादपि चातो वक्ष्ये प्रत्येकमेकैकस्मिन् अध्ययने ।
तत्राध्ययनपरिसमाप्तेर्योऽनुवर्तते सोऽधिकारः । इति गार्थः ॥ पदमे धम्मपसंसा,
सो य इहेव जिणसात्तणम्मिच्चि ॥ विष्णु धिष्णु सक्का, काउं जे एस धम्मोत्ति ॥ १० ॥
तद्दण्ण आचारकहा, उ खुड्डिया आयसंजमो वाउं ॥ तद् जीवसंजमो वि य, होइ चउ-
ठंमि अप्रयणे ॥ ११ ॥ जिक्खविसोही तव सं-जमस्स गुणकारियाउ पंचमए ॥ ठठे
आचारकहा, मह्दं जोग्गा महयणस्स ॥ १२ ॥ वयणविजत्ती पुण स-त्तमम्मि पणिहाण-
मठमे जणियं ॥ एवमे विण्णं दसमे, समाणियं एस जिक्खुत्ति ॥ १३ ॥ व्याख्या ॥ प्रथमाध्य-
यने कोऽर्थाधिकार इत्यत आह । धर्मप्रशंसा । धुरंतो प्रपतन्तमात्मानं धारयतीति धर्मः
तस्य प्रशंसा त्वः सकलपुरुषार्थानामेव धर्मः प्रधानमित्येवंरूपा । तथान्यैरप्युक्तम् ।
“धनदोऽर्थार्थिनां प्रोक्तः, कामिनां सर्वकामदः ॥ धर्म एवापवर्गस्य, पारंपर्येण साध-
कः ॥” इत्यादि ॥ स चात्रैव जिनशास्त्रे धर्मो नान्यत्र इहेव निरवयववृत्तिसंज्ञावादेतच्चो-
त्तरत्रान्यद्वक्ष्ये वक्ष्यामः । धर्मानुपगमे च सत्यपि सा जूदजिनवप्रजितस्याधृतेः सं-
मोह इत्यतस्तन्निराकरणार्थाधिकारवदेव द्वितीयाध्ययनम् । आह च । द्वितीयेऽध्ययने-
ऽयमर्थाधिकारः । धृत्या हेतुधृतया शक्यते कर्तुम् । जे इति पूरणार्थो निपातः । एष जैन-
धर्म इति । उक्तं च । “जस्स विहे तस्स तवो, जस्स तवो तस्स सा गइ सुवहा ॥
जे अधितिमंतपुरिस्ता, तवो वि खलु दुल्लजो तेत्ति ॥” सा पुनर्धृतिराचारे कार्या न त्वना-
चारे इत्यतस्तदर्थधिकारवदेव तृतीयाध्ययनम् । आह च । तृतीयेऽध्ययने कोऽर्थाधि-
कार इत्यत आह । आचारगोचरा कथा आचारकथा सा चेद्देवाणुविस्तरजेदात् । यत
आह । कृत्तिका लब्धी सा चात्मसंयमोपायः । संयमनं संयमः । आत्मनः संयम आत्म-
संयमस्तदुपायः । उक्तं च ॥ “तस्यात्मा संयमो यो हि सदाचारे रतः सदा ॥ स एव धृतिमा-
न्धर्मस्तस्यैव च जिनोदितः ॥” इति । स चाचारः पञ्जीवनिकायगोचरः प्राय इत्यतश्चतुर्थ-
मध्ययनम् । अथवात्मसंयमस्तदन्यजीवपरिपालनमेव तत्त्वतः । इत्यतस्तदर्थधिकारवदेव
चतुर्थमध्ययनम् । आह च । तथा जीवसंयमोऽपि जवति चतुर्थेऽध्ययनेऽर्थाधिकार इति ।
अपिशब्दादात्मसंयमोऽपि तन्नाव्येव वर्तते । उक्तं च ॥ “ठसु जीवनिकायेसु जे बुद्दे संज-
ए सदा ॥ ते चैव होइ विस्से परमठेण संजए ॥” इत्यादि । एवमेव धर्मः सर्वदे-
हे स्वस्थे सति पाव्यते । स चाहारमन्तरा प्रायः स्वस्थो न जवति । स च सावयेतर-
जैव इत्यनवयो ग्राह्य इत्यतस्तदर्थधिकारवदेव पञ्चममध्ययनमिति । आह च । जिह्वावि-
शोधिस्तपःसंयमस्य गुणकारिकैव पञ्चमेऽध्ययनेऽर्थाधिकार इति । तत्र जिह्वं जिह्वा

१६ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेताजीसमा.

तस्या विशोधिः सावद्यपरिहारेणेतरस्वरूपकथनमित्यर्थः । तपःप्रधानः संयमस्तपःसंय-
मस्तस्य गुणकारिकैवेयं वर्तते इति ॥ उक्तं च ॥ “से संजए समरकाए निरवद्याहार जे वि-
उ ॥ धम्मकायछिए सम्मं सुहजोगाण साहए” ॥ इत्यादि । गोचरप्रविष्टेन च सता स्वा-
चारं पृष्टेन तद्विदापि न महाजनसमक्षं तत्रैव विस्तरतः कथयितव्यः । अपि तु आ-
क्षये गुरवो वा कथयन्तीति वक्तव्यमतस्तदर्थ्याधिकारवदेव पष्ठमध्ययनमिति । आह च ।
यष्टेऽध्ययनेऽर्थाधिकार आचारकथा । सापि महती न ह्युल्लिखिता योग्या उचिता महा-
जनस्य विशिष्टपरिपद इत्यर्थः । वक्ष्यति च ॥ “गोअरग्गपविष्टे उ न निसिदइ कठ इ ॥
कहं च न पवंधिद्या चिठ्ठिद्या णेव संजए” ॥ इत्यादि । आलयगतेनापि तेन गुरुणा वा
वचनदोषगुणाजिज्ञेन निरवद्यवचसा कथयितव्यम् । इत्यतस्तदर्थ्याधिकारवदेव सप्तमम-
ध्ययनमिति । आह च । वयणविज्जत्तीत्यादि । वचनस्य विज्जक्तिर्वचनविज्जक्तिः । विज्ज-
जनं विज्जक्तिः एवंभूतमनवद्यमिष्ठंभूतं च सावद्यमित्यर्थः । पुनःशब्दः शेषाध्ययना-
र्थाधिकारेज्यः अस्याधिकृतार्थाधिकारस्य विशेषणार्थ इति सप्तमेऽध्ययने अर्थाधि-
कार इति । उक्तं च ॥ “सावद्यणवद्याणं, वयणाणं जो ण याणइ विसेसं ॥ वोचुं पि
तस्स न खमं, किमंग पुण देसणं काउं” इत्यादि । तच्च निरवद्यं वचः स्वाचारे प्रणि-
हितस्य जवति इत्यतस्तदर्थ्याधिकारवदेवाष्टममध्ययनमिति । आह च । प्रणिधान-
मष्टमेऽध्ययनेऽर्थाधिकारत्वेन जणितमुक्तम् । प्रणिधानं नाम विशिष्टश्चेतोधर्म इति ।
उक्तं च ॥ “पणिहाणरहियस्साहा निरवद्यंति जासियं ॥ सावद्यतुहं विज्जेयं मप्वे-
णेह संवुडं” इत्यादि ॥ आचारप्रणिहितश्च यथोचितविनयसंपन्न एव जवतीत्यतस्त-
दर्थ्याधिकारवदेव नवममध्ययनमिति । आह च । नवमेऽध्ययने विनयोऽर्थाधिकार
इति । उक्तं च ॥ “आयारपणिहाणंमि, से सम्मं वड्डं बुद्धे ॥ णाणादीणं विणीए जे मोक्खहा
णिविगिष्ठिए ॥” इत्यादि ॥ एतेषु एव नवस्वध्ययनार्थेषु यो व्यवस्थितः स सम्यग्
जिहुरित्यनेन संबन्धेन सज्जिद्वध्ययनमिति । आह च । दशमेऽध्ययने समाप्तिं नीत-
मिदं साधुक्रियाजिधायकं शास्त्रम् । एतत्क्रियासमन्वित एव जिहुरिर्वत्यत आह एष
जिहुरिति गाथाचतुष्टयार्थः । स एवं गुणयुक्तोऽपि जिहुरिः कदाचित् कर्मपरतन्त्रत्वा-
त्कर्मणश्च बलवत्त्वात्सीदेत् । ततस्तस्य स्थिरीकरणं कर्तव्यमतस्तदर्थ्याधिकारवदेव
चूडाइयमित्याह ॥ दो अप्रयणा चूलिय, विसीययंते थिरीकरणमेगं ॥ विइए विवित्तच-
रिया असीयणगुणाइरेगफला ॥ २४ ॥ व्याख्या ॥ द्वे अध्ययने । किम् । चूडा चूडेव चूडा तत्र
प्रमादवशाद्विपीदति सति साधो संयमे स्थिरीकरणमेकं प्रथमं स्थिरीकरणफलमित्य-
र्थः । तथा च तत्रावधानप्रेक्षिणः साधोः दुःप्रजीवित्वे नरकपातादयो दोषा वर्ण्यन्त
इति । तथा च द्वितीयेऽध्ययने विविक्तचर्या वर्ण्यते । किंभूता असीदनगुणातिरेकफला ।

तत्र विविक्तचर्यैकान्तचर्या अव्यक्तेष्वकालनावेष्वसंबद्धता । उपलक्षणं त्रैपानिय-
तचर्यादीनामिति । अस्तीद्वनगुणातिरेकः फलं यस्याः सा तथाविधेति गाथार्थः ।
दसकालिद्यस्त एतो, पिन्त्रो वन्निर्त समासेण ॥ एतो एकेकं पुण, अप्रयणं कित-
इस्सामि ॥ १५ ॥ व्याख्या ॥ दशकालिकस्य प्राप्तिरूपितशब्दार्थस्यैषोऽनन्तरोदितः पि-
ण्णार्थः सामान्यार्थो वर्णितः प्रतिपादितः समासेन संक्षेपेण । अत ऊर्ध्वं पुनरेकैकम-
ध्ययनं कीर्तयिष्यामि प्रतिपादयिष्यामीति । पुनःशब्दस्य व्यवहित उपन्यास इति
गाथार्थः । तत्र प्रथमाध्ययनं दुमपुप्पिका । तस्य च चत्वार्यनुयोगद्वाराणि जवन्ति । तद्यथा,
उपक्रमो निक्षेपोऽनुगमो नयः । एषां चतुर्णामप्यनुयोगद्वाराणामध्ययनादावुपन्यासः ।
तत्रैवं च क्रमोपन्यासप्रयोजनमावश्यकविशेषविवरणादवसेयं स्वरूपं च प्रायश इति ।
प्रकृताध्ययनस्य च शास्त्रीयोपक्रमे आनुपूर्व्यादिज्ञेयेषु स्वबुद्ध्यवतारः कार्यः । अर्था-
धिकारश्च वक्तव्यः । तथाचाह् निर्युक्तिकारः ॥ पढमप्रयणं दुमपु-प्फियं ति चत्तारि
तस्त दाराइ ॥ वन्नेउवक्कमाई, धम्मपसंसाइ अहिगारो ॥ १६ ॥ व्याख्या ॥ प्रथमा-
ध्ययनं दुमपुप्पिकेति । अस्य नामनिष्पन्ननिक्षेपावसर एव शब्दार्थं वक्ष्यामः । चत्वारि
तस्य द्वाराण्यनुयोगद्वाराणि । किम् । वर्णयित्वोपक्रमादीनीति । किम् । धर्मप्रशंसयाधि-
कारो वाच्य इति गाथार्थः । तत्र निक्षेपः । स च त्रिविधस्तद्यथा, उधनिष्पन्नो नामनि-
ष्पन्नः सूत्रालापकनिष्पन्नश्चेति । तत्रौघः सामान्यं श्रुताजिधानम् । तथाचाह् निर्युक्तिका-
रः ॥ उहो जं सामन्नं, सुआजिहाणं चउविहं तं च ॥ अप्रयणं अप्रीणं, आयप्रवणा य पत्तेयं
॥ १७ ॥ व्याख्या ॥ श्रोत्रो यत्सामान्यं श्रुताजिधानं श्रुतनाम चतुर्विधम् । तच्च कथम् । अध्यय-
नमक्षीणमायः क्षणाय च । इदं च प्रत्येकं पृथक्पृथक् । किम् ॥ नामाश्चउप्रेयं, वन्नेजणं सु-
आणुसारेणं ॥ दुमपुप्फिय आउधं, चउसुं पि कमेण जावेसु ॥ १८ ॥ व्याख्या ॥ नामादि-
चतुर्जेंदं वर्णयित्वा । तद्यथा । नामाध्ययनं स्थापनाध्ययनं अव्याध्ययनं जावाध्ययनं चे-
त्येवमक्षीणादीनामपिन्यासः कर्तव्यः । श्रुतानुसारेणानुयोगद्वाराख्यसूत्रानुसारेण । किम् ।
दुमपुप्पिका आयोज्या प्रकृताध्ययनं संबन्धनीयम् । चतुर्ष्वप्यध्ययनादिषु क्रमेण जावे-
प्पिति गाथार्थः । सांप्रतं जावाध्ययनादिशब्दार्थं प्रतिपादयन्नाह् ॥ अप्रप्पस्साण-
यणं, कम्माणं अवचउ उवचिआणं ॥ आणुवचउ अ नवाणं, तम्हा अप्रयणमिठंति
॥ १९ ॥ अहिगम्मंति अठा, इमेण अहिगं च नयणमिठंति ॥ अहिगं च साहुगठइ,
तम्हा अप्रयणमिठंति ॥ २० ॥ जह् दीवा दीवसयं, पइप्पइ सो अ दिप्पइ दीवो ॥
दीवसमा आयरिया, दिप्पंति परं च दीवंति ॥ २१ ॥ नाणस्त दंसणस्त वि, चरणस्त
य जेण आगमो होइ ॥ सो होइ जाव आउ, आउं लाहोत्ति निदिठो ॥ २२ ॥ अठ-
विहं कम्मरयं, पोराणं जं खवेइ जोगेहिं ॥ एयं जावप्रयणं, नेअवं आणुपुवीए ॥ २३ ॥

आसां गमनिका । इह प्राकृतशैल्या वान्दसत्वाच्च अष्टप्यस्ताण्यणं पकारसकारआ-
कारणकारलोपे अष्टप्यणं ति ज्ञज्ञ । तच्च संस्कृतेऽध्ययनम् । जावार्थस्त्वयम् । अधि आ-
त्मनि वर्तत इति निरुक्तादध्यात्मं चेतः तस्यानयनम् । आनीयतेऽनेनेत्यानयनम् । इह कर्म-
मलरहितः खल्व्वात्मैव चेतःशब्देन गृह्यते । यथावस्थितस्य शुद्धस्य चेतस आनयन-
मित्यर्थः । तथा चैतदध्यासाद्भवत्येव । किम् । कर्मणां ज्ञानावरणीयादीनामपचयो
द्वासः । किंविशिष्टानाम् । उपचितानां मिथ्यात्वादिजिरुपदिग्धानां वद्धानामिति जावः ।
तथा अनुपचयश्च अष्टरुलक्षणः नवानां प्रत्यग्राणां कर्मणाम् । यतश्चैवं तस्मात् प्राकृत-
शैल्याध्यात्मानयनमेवाध्ययनमिष्टन्त्याचार्या इति गाथार्थः । अधिगम्यन्ते परिष्ठियन्ते
वा अर्था अनेनेत्यधिगमनमेव प्राकृतशैल्या तथाविधार्थप्रदर्शकत्वाद्भवसोऽध्ययन-
मिति । तथा अधिकं च नयनमिष्टन्त्यस्याप्यर्थप्रदर्शकत्वादेव वचसोऽयमर्थः । अयवय
इत्यादिदण्डकधातुपाठान्नीतिर्नयनम् । जावे व्युद् प्रत्ययः । परिष्ठेद इत्यर्थः । अधिकं नयन-
मधिकनयनं चार्थतोऽध्ययनमिष्टन्ति । चशब्दस्य च व्यवहित उपन्यासः । अधिकं
च साधुर्गच्छति । किमुक्तं जवति । अनेन करणभूतेन साधुर्बोधसंयममोक्षान्प्रत्यधिकं
गच्छति । यस्मादेवं तस्मादध्ययनमिष्टन्ति । इह च सर्वत्र अधिकं नयनमध्ययनमि-
त्येवं योजना कार्येति गाथार्थः । इदानीमक्षीणम् । तच्च जावाक्षीणमिदमेव । शिष्यप्रदा-
नेऽप्यक्षयत्वात् । तथाचाह । यथा दीपाक्षीपशतं प्रदीप्यते स च दीप्यते दीपः एवं दी-
पसमा दीपतुल्या आचार्या दीप्यन्ते स्वतो विमलमत्याद्युपयोगयुक्तत्वात्परं च विनेयं
दीपयन्ति प्रकाशयन्त्युज्ज्वलं वा कुर्वन्तीति गाथार्थः । इदानीमायः । स च जावत
इदमेव । यत आह । ज्ञानस्य मत्यादेर्दर्शनस्य चौपशमिकादेश्वरणस्य च सामायिकादे-
र्येन हेतुभूतेन गमो जवति प्राप्तिर्जवति । स जवति जावायः । आयो क्षात्र इति
निर्दिष्टः । अध्ययनेन च हेतुभूतेन ज्ञानाद्यागमो जवतीति गाथार्थः । अधुना
रूपणा । सापि जावत इदमेवेति । आह च अष्टविधमष्टप्रकारं कर्मरजस्तत्र जीवगुणरु-
परत्वात्कर्मैव रजः कर्मरजः पुराणं प्रागुपात्तं यद्यस्मात्क्षपयति योगैरन्तःकरणादिजिर-
ध्ययनं कुर्वन् । तस्मादिदमेव कारणे कार्यापचारात् रूपणेति । तथाचाह इदं जावाध्यय-
नं नेतव्यं योजनीयमानुषुर्व्या परिपाठ्या अध्ययनाक्षीणादिष्विति गाथार्थः । उक्त
उधनिष्पन्नो निक्षेपः । सांप्रतं नामनिष्पन्न उच्यते । तत्रोघनिष्पन्नेऽध्ययनम् । नामनिष्पन्ने
हुमपुष्पिकेति । आह । हुम इति कः शब्दार्थः । उच्यते । “हुहुगतौ” इत्यस्य हुरस्मिन्
देशे विद्यत इति तदस्यास्त्यस्मिन्निति मतुपि प्राप्ते “हुहुज्यां मः” इति मप्रत्ययान्तस्य
हुम इति जवति । सांप्रतं हुमपुष्पनिक्षेपरूपणायाह ॥ एतामहुमो ववणहुमो, दव-
हुमो चैव होइ जावहुमो ॥ एमेव य पुष्पस्त वि, चउविहो होइ निक्षेवो ॥ ३४ ॥

नामदुमोपि यस्य दुम इति नामाभिधानम् । स्थापनादुमो दुम इति स्थापना, अव्यदु-
मश्चैव जवति जावदुमः । तत्र अव्यदुमो द्विधा । आगमतो नोआगमतश्च । आगम-
तो ज्ञातानुपयुक्तः । नोआगमतस्तु इशरीरजव्यशरीरोजयव्यतिरिक्तस्त्रिविधः । तद्य-
था । एकजविको वस्त्रायुष्कोऽभिमुखनामगोत्रश्च । तत्रैकजविको नाम य एकेन जवे-
नानन्तरं दुमेपूतस्यते । वस्त्रायुष्कस्तु येन दुमनामगोत्रे कर्मणी वस्त्रे इति । अजि-
मुखनामगोत्रस्तु येन ते नामगोत्रे कर्मणी उदीरणावलिकायां प्रक्षिते इति । अयंच त्रि-
विधोऽपि जाविजावदुमकारणत्वाद्भव्यदुम इति । जावदुमोपि द्विविधः । आगमतो
नोआगमतश्च । तत्रागमतो ज्ञातोपयुक्तः । नोआगमतस्तु दुम एव दुमनामगोत्रे
कर्मणी वेदयन्निति । एवमेव च यथा दुमस्य तथा किं पुष्पस्यापि वस्तुतस्तद्विकारजू-
तस्य चतुर्विधो जवति निक्षेप इति गायार्थः । सांप्रतं नानादेशजविनेयगणासंमोहा-
र्थमागमे दुमपर्यायशब्दान् प्रतिपादयन्नाह ॥ दुमा य पायवा रुक्ता आगमा विडि-
मा तरू ॥ कुहा महीरुहा वृषा रोवगा रंजगाश्च ॥ ३५ ॥ दुमाश्च पादपा वृक्षा
आगमा विटपिनः तरवः कुजा महीरुहा वृषा रोपका रुक्ताकादयश्च । तत्र दुमान्वर्थ-
संज्ञा पूर्ववत् । पद्भ्यां पिवन्तीति पादपा इत्येवमन्वेषामपि यथासंजवमन्वर्थसंज्ञा
वक्तव्या । रूढिदेशीशब्दा वा एत इति गायार्थः । इदानीं पुष्पेकार्थिकप्रतिपाद-
नायाह ॥ पुष्पाणि अ कुसुमाणि अ, फुल्लानि तद्देव होंति पसवानि ॥ सुमणाणि अ
सुहमाणि अ, पुष्पाणं होंति एगठा ॥ ३६ ॥ व्याख्या ॥ पुष्पाणि कुसुमानि चैव फुल्लानि प्र-
सवानि च सुमनसश्चैव सूक्ष्माणि सूक्ष्मकायिकानि चेति । सांप्रतमेकवाक्यतया दुमपु-
ष्पिकाध्ययनशब्दार्थ उच्यते । दुमस्य पुष्पं दुमपुष्पम् । श्रवयवसङ्गणः पथीसमासः ।
दुमपुष्पशब्दस्य “प्रागिवात्कः” इति वर्तमाने अज्ञाते कृत्स्निते संज्ञायां कनिति कनि
प्रत्यये नकारलोपे च कृते दुमपुष्पिक इति प्रातिपदिकस्य स्त्रीत्वविवक्षायां “अजाद्य-
तधाप्” इति टाप्प्रत्ययेऽनुबन्धलोपे च कृते “प्रत्ययस्थात्कात्पूर्वस्यात इदाप्यमुषः” इतीत्वे
कृते “अकः सवर्णे दीर्घः” इति दीर्घत्वे परगमने च दुमपुष्पिकेति जवति दुमपुष्पोदा-
हरणयुक्ता दुमपुष्पिकेति । दुमपुष्पिका चासौ अध्ययनं चेति समानाधिकरणस्तत्पु-
पुरूपः । दुमपुष्पिकाध्ययनमिति । अस्त्य चैकार्थिकानि प्रतिपादयन्नाह ॥ दुमपुष्पिक्या
य आह्वार-रूपणागोचरे तया उंठो ॥ मेस जलूगा सप्पे, वणस्कश्सुगोखपुत्तुदण
॥ ३७ ॥ व्याख्या ॥ तत्र दुमपुष्पोदाहरणयुक्ता दुमपुष्पिकेति । वदयति च “जद्वा दुमस्त
पुष्फेसु” इत्यादि । तद्यथा आहारस्येपणा आहारपणा मपणाग्रहणाजवपणादिग्रह-
स्ततश्च तदर्थसूचकत्वादाहारपणेति । तया गोचरः सामयिकत्वाज्जोरिव चरणं गो-
चरोऽन्यथा गोचारः । तदर्थसूचकत्वाच्चाधिकृताध्ययनविशेषो गोचर इत्येवं सर्वत्र

जावना कायेंति । जावार्थस्तु, यथा गौश्वरत्येवमविशेषेण साधुनाप्यटितव्यं न विजत्र-
मङ्गीकृत्योत्तमाधममध्यमेषु कुक्षेऽपि वणिग्वत्सकहृष्टान्तेनेति । तथा । त्वगिति । त्व-
गिवासारं जोक्तव्यमित्यर्थसूचकत्वात्त्वगुच्यत इति । उक्तं च परममुनिजिः “ जहा
चत्तारि घुणा पञ्चत्ता । तं जहा । तयस्काए ठह्विस्काए कठस्काए सारस्काए । एमेव
चत्तारि जिस्कुगा अ पन्नत्ता । तं जहा । तयस्काए । ठह्विस्काए कठस्काए सारस्काए ।
तयस्काए णामं एगे नो सारस्काए । सारस्काए णामं एगे नो तयस्काए । एगे तयस्का-
ए वि सारस्काए वि । एगे नो तयस्काए णो सारस्काए । तयस्कायसमणस्स णं जिस्कुस्स
सारस्कायसमाणे तवे जवइ । एवं जहा ठाणे तहा एव दट्ठवं । जावार्थस्तु जावत-
स्त्वक्कल्पासारजोक्तुः कर्मज्जेदमङ्गीकृत्य वज्रसारं तपो जवति । तथोञ्चमित्यज्ञातपिण्णोठ-
सूचकत्वादिति । तथा मेप इति । यथा मेपोऽह्वेऽप्यमज्जसि अनुष्णालयन्नेवाम्जः पिबति ।
एवं साधुनापि जिज्ञाप्रविष्टेन वीजाक्रमणादिष्वनाकुक्षेन जिज्ञा ग्राह्येत्येवंविधार्थसू-
चकत्वादधिकृताजिधानप्रवृत्तिरिति । तथा जलौका इति । अनेपणाप्रवृत्तदायकस्य मृदु-
जावनिवारणार्थसूचकत्वादिति । तथा सर्प इति । यथासावेकहृष्टिर्जवत्येवं गोचरग-
तेन संयमेकहृष्टिना जवितव्यमित्यर्थसूचकत्वादिति । अथवा । यथा द्रागस्पृशन्
सर्पो विसं प्रविशत्येवं साधुनाप्यनास्वादयता जोक्तव्यमिति । तथा ब्रण इत्यरक्तहिष्टेन
ब्रणक्षेपदानवन्नोक्तव्यम् । तथाक्ष इत्यक्षोपाङ्गदानवचेति उक्तं च ब्रणक्षेपाक्षोपाङ्गवद-
संगयोगजरमात्रयात्रार्थम् । पन्नग इवाज्यवहरेदाहारम् । इत्थु ति । तथा इत्थुः शरो जण्यते
तत्र सूचनात्सूत्रमिति कृत्वा “ ॥ जह रहिउण्णवउत्तो इत्थुणा लक्कं ण विंधइ तहेव ।
साहू गोअरपत्तो संयमलक्कम्मि नायवा ॥ ” गोल इति । “ जह जउगोलो अगणि-स्स
णाइदूरे ण थावि आसत्ते ॥ सकइ काऊण तहा, संजमगोलो गिहट्ठणं ॥ दूरे अण्णेसणा-
इं, इयरम्मि तेण संकाइ ॥ तम्हा मियजूमीए चिठ्ठिधा गोयरग्गगउं ॥ ३ ॥ ” पुत्र
इति । पुत्रमांसोपमया जोक्तव्यम् । सुसुमाहृष्टान्तोऽत्र वक्तव्यः । उदकमिति । पूत्यु-
दकोपमानतः खट्वन्नपानमुपजोक्तव्यमित्यत्रोदाहरणम् । “ जहा एगेणं वाणियएणं
दारिदुस्काजिन्नुएणं कहिं वि हिंडंतेणं रयणदीवं पावित्ता तेल्लुक्कुसुंदरा अणग्गया
रयणा समासादिथा । सो अ ते चोराकुलदीहृत्ताणजण्ण ण सकइ पिठ्ठाविऊणमुवउ-
गजूमिमाणेउं । तउं सो बुद्धिकोसल्लेण ताणि एगम्मि पवसे ठवेऊण जुषे जरप-
छाणे धेत्तुं पठ्ठिउं गहिह्वेसेण “ रयणवाणिउं गठइ ति ” जणइ । तिणिवारे जाहे
कोइ ण उठइ । ताहे धेत्तूण पयाउं अडवीए तिसाए गहिउं जाव कुहियपाणिअं
गिह्वरम्मि विण्ठं पासइ । तठ वइवे हरिणादयो मत्था तेण तं सबं उदगवसाज्जाया ।
ताहे तं तेण अणुस्ससियाए अणासायंतेण पीथं निठारियाणि अण्णेण रयणाणि ।

एवं रयणवृणगाणि णाणदंसणचरित्ताणि चोरवृणिआ विसया कुहिउदगवृणिआ-
णि फासुगेसणिज्जाणि अंतपंताणि आहाराणि आहरंतेण ताहे तप्फलेण जहा
वाणियगो इह जवे सुही जाउं । एवं साहू वि सुही जविस्सइ ति । अडविवाणीअं
संसारं णिठरेइ ति । एवमेतान्यर्थकार्थिकानि अथाधिकारा एवान्य इति गाथार्थः ।
उक्तो नामनिष्पन्नः सांप्रतं सूत्रालापकनिष्पन्नस्यावसरः । स च प्राप्त-(ल?)-कणोऽपि न
निक्षिप्यते । कस्मात् कारणात् । यस्मादस्ति इह तृतीयमनुयोगधारमनुगमाख्यं तत्र
निक्षिप्त इह निक्षिप्तो जवति । तस्माद्वाधवार्थं तत्रैव निक्षेप्यामः । अत्र चाक्षेप-
परिहारावावश्यकविशेषविवरणादवसेयो । सांप्रतमनुगमः । स च द्विधा सूत्रानुगमो
निर्युक्त्यनुगमश्च । तत्र निर्युक्त्यनुगमस्त्रिविधः । तद्यथा । निक्षेपनिर्युक्त्यनुगमः । उपो-
द्धातनिर्युक्त्यनुगमः । सूत्रस्पर्शनिर्युक्त्यनुगमश्चेति । तत्र निक्षेपनिर्युक्त्यनुगमो गतः । य
एषोऽप्यचनादिनिक्षेप इति । उपोद्धातनिर्युक्त्यनुगमस्तु द्वारगाथाद्यादवसेयः । तत्रे-
दम् । उद्देश्यनिर्देश्यभावाद् ॥ किं इदं गृह्यते ॥ अस्य च द्वारगाथाद्यस्य समुदाया-
र्थोऽवयवार्थश्चावश्यकविशेषविवरणादवसेय इति । प्रकृतयोजना पुनस्तीर्थकरोपो-
द्धातमजिधायाचार्यमुधर्मस्य च तत्प्रवचनस्य पश्चाज्जन्मूनामस्ततः प्रत्यक्ष्य ततोऽप्या-
चार्यशय्यंजवस्य पुनर्यथा तेनेदं निर्वृष्टमिति तथा कथनेन कार्या इत्याह । जेण व जं
च पडुघेत्यादिना । यत्पूर्वमुक्तं तदत्रैव क्रमप्राप्ताजिधानत्वात्तत्रायुक्तमिति । न, अथान्तरा-
लोपोद्धातप्रतिपादकत्वेन तत्राप्युपयोगित्वादिति । आह । एवमपि मद्भासंबन्धपूर्वकत्वा-
द्वान्तरालोपोद्धातस्यात्रैवाजिधानं न्याय्यमिति । न, प्रस्तुतशास्त्रान्तरद्वयेन तत्राप्यु-
पयोगित्वादिति कृतं प्रसङ्गेनाद्वयगमनिकामात्रफलत्वात्प्रयासस्य । गत उपोद्धातनि-
र्युक्त्यनुगमः । सांप्रतं सूत्रस्पर्शनिर्युक्त्यनुगमावसरः । स च सूत्रे सति तवति ।
आह । एवेवनिक्षेपन्यासोऽन्तर्धकः । न, निर्युक्तितामान्यादिति । सूत्रं च सूत्रानुगमे ।
स चावसरप्राप्त एव । इह चास्त्वक्षिताद्विप्रकारं शुद्धं सूत्रमुच्चारणीयम् । तद्यथा । अ-
स्त्वक्षितमिद्धितमव्यनयात्रेडित्तित्यादि यथानुयोगाद्यस्य । ततन्मन्त्रिप्रवृत्तिं
सति केषां विज्ञगवतां साधूनां केचनार्थाधिकारा अविगता तवन्ति केचनान-
विगताः । तत्रानविगताप्राविगतात्पादपनतिविनियानुप्रहाय च प्रतिपदं व्याख्येयम् ।
व्याख्यासङ्गमं चेदम् ॥ नन्तिता च पदं चैव पदार्थः पदविग्रहः ॥ साधना
प्रत्ययन्यायं व्याख्या तन्मन्त्र पट्टिधा ॥ ॥ इति । अत्र प्रसङ्गेन प्रकृतं प्र-
स्तुतः । किं च प्रकृतम् । सूत्रानुगमे सूत्रमुच्चारणीयमिति । तत्रैव सूत्रम् ॥

१ एवेवमेतान्यर्थकार्थिकानि अथाधिकारा एवान्य इति गाथार्थः ।

२ निर्युक्त्यनुगमः ।

३ निर्युक्त्यनुगमः ।

७७ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जेनागमसंग्रह जाग ४३ भा.

धम्मो मंगसमुच्चिठं, अहिंसा संजमो तवो ॥ देवा वि तं नमसंति, जस्स धम्मो
सया मगो ॥ १ ॥ तत्रास्त्वद्वितपदोच्चारणं संहिता । सा पाठसिद्धेव । अधुना पदानि ।
धर्मः मङ्गलम् उत्कृष्टम् अहिंसा संयमः तपः देवाः अपि तं नमस्यन्ति यस्य धर्मे
सदा मनः । तत्र “गृध्र धारणे” इत्यस्य धातोर्मप्रत्ययान्तस्येदं रूपं धर्म इति । मङ्गल-
रूपं पूर्वेवत् । तथा “कृषु विज्ञेखने” इत्यस्य धातोरुत्पूर्वस्य निष्ठान्तस्येदं रूपमुत्कृष्टमि-
ति । तथा “तुहि हिंसि हिंसायाम्” इत्यस्य “इदितो नुम् धातोः” इति नुमि कृते रूप-
धिकारे टाद्यन्तस्य ननुपूर्वस्येदं रूपं यदुताहिंसेति । तथा “यमु उपरमे” इत्यस्य
धातोः मंपूर्वस्याच्प्रत्ययान्तस्य संयम इति रूपं जवति । तथा “तप संतापे” इत्यस्य
धातोरमुन्प्रत्ययान्तस्य तप इति । तथा “दिवु क्रीडाविजिगीषाव्यवहारद्युतिस्तुतिस्व-
नकान्तिगतिषु” इत्यस्य धातोरच्प्रत्ययान्तस्य जसि देवा इति जवति । अपिशब्दो नि-
पातः । तदित्येतस्य सर्वनाम्नः पुंस्त्वविबद्भायां छितीयेकवचनं तमिति जवति । तथा
नमसित्तस्य प्रातिपदिकस्य “नमो वरिचधिप्रदः क्यन्” इति क्यजन्तस्य लट् क्रियान्ता-
देशान्ततद्ध नमस्यन्तीति जवति । तथा यदिति सर्वनाम्नः पठ्यन्तस्य यस्येति जवति ।
धर्मः पूर्वेवत् । सदेति गर्वेगिन् काले । “सर्वेकान्यकियत्तदः काले दा” इति दाप्रत्ययः ।
“गर्वेण गोत्र्यतरगां दि” इति स आदेशः । सदा । तथा “मन ह्याने” इत्यस्य धातो-
रमुन्प्राणपान्तस्य मन इति जवति । इति पदानि । सांप्रतं पदार्थ उच्यते । तत्र दुर्गतौ
प्रवृत्तमानानां धारणीति धर्मः । तथा चोक्तम् ॥ “दुर्गतिप्रवृत्तान् जीवान् य-
स्याह्वारयते नतः ॥ धने येनान् शुने म्याने तस्माद्धर्म इति स्मृतः ॥” मङ्गल्यते हित-
गतेनेति मङ्गल्यगिण्णादि पूर्वेवत् । उत्कृष्टं प्रधानम् । न हिंसा अहिंसा प्राणातिपातविर-
तिरिदमः । मंदन आश्रयहारोपगमः । तापयन्त्यनेकनयोपात्तमष्टप्रकारं कमेति त-
पोऽनगनादि । दीप्यन्तीति देवाः क्रीडन्तीत्यादितावायः । अपिः संतावने । देवा
अपि मनुजान् शुभरां तमित्येवंविशिष्टं जीवं नमस्यन्तीति प्रकटार्थम् । यस्य जीव-
स्याहिंसा । धर्मे प्राप्तित्तिदमरूपे मदा सर्वकारं मन इत्यन्तःकरणम् । अर्थं पदार्थं
इति । एवमिदं हस्तु परस्परप्रेममनामनाभ्येनेह निबन्धनातावाप्त प्रदर्शित इति ।
आश्रयप्रदवस्थाने तु प्रज्ञावचिन्तायां यथावमनुपरिष्ठाद्वदयामः । प्रवृत्तिः पुनस्तयो-
रमुनोरपेनेति प्रदर्शयताह ॥ कृष्टं पुष्टं नीमो, कटिं वि अयुष्ठा कटंति आयगित्या ॥
संज्ञायां तु हिंसा, विपुनरागे तु पुष्ठा ॥ ३७ ॥ व्याख्या ॥ कचित्किंचिदनवगच्छन्
एवमिदं हिंसा कथमेव हिंसादमेव चाश्रया, मुक्तयन् प्रत्ययस्यानमिश्रमनयोः प्रवृत्तिः ।
तथा एवमिदं एवमन्तः पूर्वेवत्तन्मात्रद्वयं किंचित्कथयन्त्याचायाः । तत्प्रत्ययस्यानमि-
ति सम्यगे । द्वितीयं कथयन्त्येव आह । शिष्याणामेव हिंसायम् । तुजब्द एवकारार्थः ।

तथा विपुलतरं तु प्रज्ञततरं तु कथयन्ति पुन्यात्ति । शिष्यप्रश्ने सति पटुप्रज्ञोऽय-
मित्यवगमादिति गाथार्थः ॥ एवं तावत्समासेन व्याख्यालक्षणयोजना ॥ कृतेयं
प्रस्तुते सूत्रे कार्यैवमपरेष्वपि ॥ १ ॥ ग्रन्थविस्तरदोषान्न वक्ष्यामः । उपयोगे तु वक्ष्यामः
प्रतिसूत्रम् । यतः सूत्रस्पर्शकोऽधुना प्रोच्यते । अनुगमनिर्युक्तिविज्ञागश्च विशेषतः सामा-
यिकवृहद्भाष्याज्ज्ञेयः सूत्रोदितः । यतः “ होइ कयवो वीचुं, सपयवैयं सुयं सुआणु-
गमे ॥ सुत्तालावगता सो नामा दिष्ठा सविण्णिउंगं ॥ सुत्तप्फासिअनिज्जु-त्तिणिउंगसेस-
उं पयवाइ ॥ पायं सो विय नेगम-ण्णयाइण्यगोअरो होइ ॥ एवं सुत्ताणुगमो, सुत्तालाव-
गकउं अ निस्केवो ॥ सुत्तप्फासिअणिज्जु-त्तिणया अ वच्चंति समगं तु ॥ ” इत्यलं प्रसङ्गेन
गमनिकामात्रमेतत् । तत्र धर्मपदमधिकृत्य सूत्रस्पर्शकनिर्युक्तिप्रतिपादनायाह ॥ एषामं
उवणा धम्मो, दवधम्मो अ जावधम्मो उ ॥ एएसिं नाणत्ते वुठामि अहाणुपुवीए ॥ ३९ ॥
व्याख्या ॥ एषामं उवणा धम्मो ति । अत्र धर्मशब्दः प्रत्येकमजिसंवध्यते । नामधर्मः
स्थापनाधर्मो अव्यधर्मो जावधर्मश्च । एतेषां नानात्वं जेदं वक्ष्येऽभिधास्ये यथानुपूर्व्या
यथानुपरिपाद्येति गाथार्थः । सांप्रतं नामस्थापने ह्रस्वादागमतो नोऽगमतश्च ज्ञा-
त्रनुपयुक्तज्ञशरीरितरजेदांश्चानादृत्य ज्ञशरीरजव्यशरीरव्यतिरिक्तव्यधर्माद्यभिधित्स-
याह ॥ दवं च अठिकाउं, पयारधम्मो अ जावधम्मो अ ॥ दवस्त पयवा जे, ते धम्मा
तस्त दवस्त ॥ ४० ॥ व्याख्या ॥ इह त्रिविधोऽधिकृतो धर्मः । तद्यथा अव्यधर्मः । अ-
स्तिकायधर्मः प्रचारधर्मश्चेति । तत्र अव्यं चेत्यनेन धर्मधर्मिणोः कथं चिदनेदादव्यध-
र्ममाह । तथास्तिकाय इत्यनेन तु सूचनात् सूत्रमिति कृत्वा उपलक्षणत्वादवयव
एव समुदायशब्दोपचारादस्तिकायधर्म इति । प्रचारधर्मश्चेत्यनेन ग्रन्थेन अव्यधर्मदेश-
माह । जावधर्मश्चेत्यनेन तु जावधर्मस्य स्वरूपमाह । सांप्रतं प्रथमोद्दिष्टव्यधर्मस्वरू-
पाभिधित्सयाह । अव्यस्य पर्याया च उत्पादविगमादयस्ते धर्मास्तस्य अव्यस्य ।
ततश्च अव्यस्य धर्मा अव्यधर्मा इत्यन्याससंज्ञेकव्यधर्माजावप्रदर्शनायौ बहुवचन-
निर्देश इति गाथार्थः । इदानीमस्तिकायादिधर्मस्वरूपप्रतिपिपादयिषयाह ॥ धम्म-
ठिकायधम्मो, पयारधम्मो य विसयधम्मो उ ॥ लोइयकुप्पावयणिय-लोउत्तरलो-
गणेगविहो ॥ ४१ ॥ व्याख्या ॥ धर्मग्रहणादुर्मास्तिकायपरिग्रहः । ततश्च धर्मा-
स्तिकाय एव गत्युपपन्नकोऽसंख्येयप्रदेशात्मकः अस्तिकायधर्म इति । अन्ये तु
व्याचक्षते । धर्मास्तिकायादिस्वजावोऽस्तिकायधर्म इत्येतच्चायुक्तम् । तत्र धर्मास्तिका-
यादीनां अव्यत्वेन तस्य अव्यधर्माव्यतिरेकादिति । तथा प्रचारधर्मश्च विषयधर्म एव ।
तुशब्दस्यैवकारार्थत्वात् । तत्र प्रचरणं प्रचारः । प्रकर्षगमनमित्यर्थः । स एवात्मस्वजाव-
त्वाद्धर्मः प्रचारधर्मः । स च किम् । विपीदन्त्येतेषु प्राणिन इति विषया रूपादयस्तरुर्मे

एव । तथा च वस्तुतो विषयधर्म एवायं यद्वागाविमान् सत्वस्तेषु प्रवर्तत इति । चक्षु-
रादीन्द्रियवशतो रूपादिषु प्रवृत्तिः प्रचारधर्म इति हृदयम् । प्रधानसंसारनिवन्धन-
त्वेन चास्य प्राधान्यख्यापनार्थं अव्यधर्मात्पृथगुपन्यासः । इदानीं जावधर्मः । स च
लौकिकादिजेदजिज्ञ इति । आह च, लौकिकः कुप्रावचनिकः । लोकोत्तरस्त्वत्र । लोको
मेगविद्भोऽस्ति । लौकिकोऽनेकविध इति गाथार्थः । तदेवानेकविधस्त्वमुपदर्शयन्नाह ॥ गम्भ-
पमुदेसरचे, पुरवरगामगणगोछिरार्द्धं ॥ सावद्यो उ कुतिष्ठिय-धम्मो न जिणेहिं
उ पसन्तो ॥ ४२ ॥ व्याख्या ॥ तत्र गम्भधर्मो यथा दक्षिणापथे मातुल्लडुहिता गम्भ्या
उत्तरापथे पुनरगम्भेव । एवं जह्याजह्यपेयापेयविजाया कर्तव्येति । पशुधर्मो मात्रा-
दिगमनलक्षणः । देशधर्मो देशाचारः । स च प्रतिनियत एव नेपथ्यादिसिद्धजेव
इति । राज्यधर्मः प्रतिराज्यं जिज्ञः । स च करादिः । पुरवरधर्मः प्रतिपुरवरं जिज्ञः
कश्चित्कश्चिद्विशिष्टोऽपि पौरजायाप्रतिदानादिलक्षणः । सद्धितीया योपिजेहान्तरं
गङ्गतीत्यादिलक्षणो वा । ग्रामधर्मः । प्रतिग्रामं जिज्ञः । गणधर्मो मल्लादिगणव्य-
वस्था । यथा समपादपातेन विषमग्रह इत्यादि । गोष्ठीधर्मो गोष्ठीव्यवस्था । इह
च समवयःसमुदायो गोष्ठी । तद्व्यवस्था पुनर्वसन्तादावेवं कर्तव्यमित्यादिलक्ष-
णा । राजधर्मो दुष्टेतरनिग्रहपरिपालनादिरिति । जावधर्मता चास्य गम्भ्यादीनां
विषयता जावरूपत्वाद्दृश्यपर्यायत्वाद्वा तस्यैव च अव्यापनपेदास्य विवक्षितत्वाद्धौ-
किकेषां जावधर्मत्वेनेहत्वात् । देशराज्यादिजेदभेकदेश एवानेकराज्यसंज्ञव इत्येवं सुधिया
जाव्यम् । इत्युक्तो लौकिकः । कुप्रावचनिक उच्यते । इत्यसावपि सावद्यप्रायो लौ-
किककल्प एव । यत आह “सावज्जो उ” इत्यादि । अथयं पापं सहावयेन सावद्यम् ।
तुशब्दस्त्वेवकारार्थः । स जावधारणे । सावद्य एव । कः । कुतीर्थिकधर्मः चरकपरि-
वाजकारिधर्म इत्यर्थः । कुत एतदित्याह । न जिनेरहं हिस्तुशब्दादन्येश्च प्रेक्षापूर्व-
कारित्रिः प्रजंस्तिष्ठः स्मृतः । सारम्भपरिग्रहत्वात् । अत्र बहु वक्तव्यम् । तत्तु नोच्यते
गमनिकामात्रफलत्वात्स्त्वस्तुतव्यापारस्येति गाथार्थः । उक्तः कुप्रावचनिकः । सांप्रतं
लोकोत्तरं प्रतिपादयन्नाह ॥ दुविद्भो लोपुत्तरिउ, सुअधम्मो खलु चरित्तधम्मो अ ॥ सु-
अधम्मो सज्जायो, चरित्तधम्मो समणधम्मो ॥ ४३ ॥ व्याख्या ॥ द्विविधो द्विप्रकारो
लोकोत्तरो लोकरूपधर्म इति वर्तते । तथा चाह । श्रुतधर्मः खलु चारित्रधर्मश्च ।
तत्र धुनं छादशाङ्गं तस्य धर्मः श्रुतधर्मः । खलुशब्दो विशेषणार्थः । किं विशिनष्टि । स
हि वाचनादिजेशात्रिण इत्याह च । श्रुतधर्मः स्वाध्यायवाचनादिरूपः तत्त्वचिन्तायां धर्म-
हेतुत्वाद्भवेति । तथा चारित्रधर्मश्च तत्र “चरगतिनक्षणयोः” इत्यस्य “अर्तिभूषमूख-
नमश्चरश्चन” इतीति न्यस्तयान्नस्य चरित्रमिति जवति चरन्त्यनिन्दितमनेनेति च-

रित्रं क्षयोपशमरूपं तस्य जावश्चारित्रमशेषकर्मक्षयाय चेद्वेत्यर्थः । ततश्चारित्रमेव धर्मः
 चारित्रधर्म इति । चः समुच्चये । अयं च श्रमणधर्म एवेत्याह । चारित्रधर्मः श्रमण-
 धर्म इति । तत्र श्राम्यतीति श्रमणः “कृत्यव्युदो बहुलम्” इति वचनात्कर्तरि व्युद् ।
 श्राम्यतीति तपस्यतीति । एतदुक्तं जवति । प्रव्रज्यादिवसादारभ्य सकलसावधयोगवि-
 रत्तो गुरुपदेशादनशनादि यथाशक्त्याप्राणोपरमात्तपश्चरतीति । उक्तं च । “॥ यः समः
 सर्वभूतेषु त्रतेषु स्यावरेषु च ॥ तपश्चरति शुद्धात्मा श्रमणोऽसौ प्रकीर्तितः ॥ १ ॥”
 इति । तस्य धर्मः स्वजावः । श्रमणधर्मश्च कान्तादिकृष्णो वक्ष्यमाण इति गार्थार्थः ।
 उक्तो धर्मः । सांप्रतं मङ्गलावसरः । तच्च प्राशिरूपितशब्दार्थमेव । तत्पुनर्नामादिज्ञेदतश्च-
 तुर्था । तत्र नामस्यापने कृत्वात्साक्षादनादित्यत्र जावमङ्गलाभिधित्त्याह ॥ द्वे जावे
 वि श्रमं नलाइं द्वस्मि पुन्नकलसाइं ॥ धम्मो उ जावमंगल—मेत्तो सिद्धिंति काज्जणं ॥ ४४ ॥
 व्याख्या ॥ अव्यमिति अव्यमधिकृत्य । जाव इति जावमङ्गलम् । अपिशब्दान्नामस्यापने च ।
 तत्र द्वस्मि पुन्नकलसाइं । अव्यमधिकृत्य पूर्णकलशादि । आदिशब्दात्स्वस्तिकादिपरिग्र-
 हः । धर्मस्तु । तुशब्दोऽवधारणे । धर्म एव जावमङ्गलम् । कुत एतदित्यत आह । अतोऽस्मा-
 रुर्मात्कान्त्यादिकृष्णास्तिद्धिरिति कृत्वा मोक्ष इति कृत्वा जवगालनादिति गार्थार्थः ।
 अयमेव चोक्तद्वयं प्रधानं मङ्गलम् एकान्तिकत्वादात्यन्तिकत्वाच्च । न पूर्णकलशादि तस्य
 नैकान्तिकत्वादानात्यन्तिकत्वाच्च । सांप्रतं यद्योद्देशं निर्देश इति कृत्वा हिंसाविपक्षतोऽहिं-
 सा तां प्रतिपादयन्नाह ॥ हिंसाए पडिवस्को, होइ अहिंसा चउविहा सा उ ॥ द्वे जावे
 अ तद्वा, अहिंसजीवाइवाउत्ति ॥ ४५ ॥ व्याख्या ॥ तत्र प्रमत्तयोगात्प्राणव्यपरोपणं हिंसा ।
 अस्या हिंसायाः । किम् । प्रतिहूलः पक्षः प्रतिपक्षः । अप्रमत्ततया शुचयोगपूर्वकं
 प्राणव्यपरोपणमित्यर्थः । किम् । जवत्यहिंसेति । तत्र चतुर्विधा चतुःप्रकारा अ-
 हिंसा । द्वे जावे अ चि । अव्यतो जावतश्चेत्येको जङ्गः । तथा अव्यतो नो जावतः ।
 जावतो न अव्यतः । तथा न अव्यतो न जावत इति । तथाशब्दसमुच्चितो जङ्गत्रयोप-
 न्यासः अतुक्तसमुच्चयार्थकत्वादस्येति । उक्तं च । तथा समुच्चयनिर्देशावधारणसादृश्य-
 प्रेक्ष्येष्टित्यादि । तथाचायं जङ्गज्जावार्थः । अव्यतो जावतश्चेति । जहा केइ पुरित्ते मिथ्य-
 वहपरिणामपरिणए मियं पासित्ता आयन्नाइष्ठियकोदंडजीवे सरं णिसिरिद्या । ते अ
 मिए तेण सरेण विरे मए । सिथ्या एसा द्वउं हिंसा जावउं वि । या पुनरव्यतो न जा-
 वतः सा खट्ठीयादिसमितस्य साधोः कारणे गन्नत इति । उक्तं च “॥ उच्चविश्रमि पाए,
 इरियासमिथस्स संकमहाए ॥ जावेज्जेज्जा कुडिंगी, मरिज्जा तं जोगमासज्जा ॥ १ ॥
 न य तसिमित्तो बंधो, सुहुमो वि देसिउं समए ॥ जम्हा सो अपमत्तो, साउ पमाउं चि ति-

२६ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग ४३ मा.

दिष्टा ॥ २ ॥ ” इत्यादि। या पुनर्जावतो न इव्यतः सेयम् । जहा के वि पुरिसे मंद-
मंदप्पगासप्पदेसे संष्ठियं ईसिवलिअकायं रज्जुं पासित्ता एस अहिं त्ति तवहपरिणा-
मए णिकड्डियासिपने दुअं दुअं विंदिया। एसा जावउ हिंसा न दवउ । चरमजइस्तु
शून्य इत्येवञ्चूताया हिंसायाः प्रतिपक्षोऽहिंसेति । एकार्थिकाजिधित्सयाह । अहिंसा-
जीवाइवाउ त्ति । न हिंसा अहिंसा न जीवातिपातः अजीवातिपातः । तथा च तद्ध-
तः स्वकर्मातिपातो जवत्येवाजीवश्च कर्मेति जावनीयमिति । उपलक्षणत्वाच्चेह प्राणाति-
पातविरत्यादिग्रह इति गाथार्थः । सांप्रतं संयमव्याचिख्यासयाह ॥ पुढविदगअगणि-
मारुय-वणस्सई वित्तिचउपणिंदिअजीवे ॥ पेहपेहपमज्जण-परिचवणमणवइकाए
॥ ४६ ॥ व्याख्या ॥ पुढवाइयाण जाव य, पंचिंदिअ संजमो जवे तेसिं ॥ संघट्टणादि
ए करे, तिविहेण करणजोएणं ॥ १ ॥ अजीवेहिं जेहिं, गहिएहिं असंजमो इह ज-
णिउ ॥ जह पोठ दूसपणए, तणपणए चम्मपणए अ ॥ २ ॥ गंरी कठवि मुठ्ठी, संपु-
फलए तहा ठिवाडी अ ॥ एवं पोठहपणयं, पसत्तं वीअराएहिं ॥ ३ ॥ बाहल्लपुहतेहिं, गं-
मीपोठोउ तुल्लगो दीहो ॥ कठवि अंते तणुउं मप्रे पिहुलो मुणेअवो ॥ ४ ॥ चउरंगु-
लदीहो वा, बहागिति मुठ्ठिपोठगो अहवा ॥ चउरंगुलदीहो चिअ, चउरस्सो सो उ
विखेउ ॥ ५ ॥ संपुणउ दुगमाई, फलगा वोठं ठिवाडिमेत्ताहे ॥ तणुपत्तो सिअरूवो,
होइ ठिवाडी बुहा वेंति ॥ ६ ॥ दीहो वा हस्सो वा, जो पिहुलो होइ अप्पवाह्लो ॥
तं मुणिअसमयसारा, ठिवाडिपोठं जणंतीह ॥ ७ ॥ दुविहं च दूसपणअं, समासउं तं
पि होइ नायबं ॥ अप्पडिलेहिअदूसं, उप्पडिलेहं च विखेयं ॥ ८ ॥ अप्पडिलेहिअदूसे,
तूली उवधाणगं च णायबं ॥ गंमुवधाणाविंगिणि, मसूरए चेव पोठगए ॥ ९ ॥ प-
ह्विको यवि पावा-रणवतए तहय दाढगालीउ ॥ दुप्पडिलेहिअ दूसे, एवं वीअं जवे
पणगं ॥ १० ॥ पट्टहविह्वरणं, कोयवउं रूअपूरिउं पडिउं ॥ दढगालिधोइपोत्ती, से-
सपसिद्धा जवे जेदा ॥ ११ ॥ तणपणगं पुण जणिअं, जिणेहिं कम्मठगंतिदहणेहिं ॥
सालीवीहीकोइव, -रालग रणे तणाइं च ॥ १२ ॥ अयएलगाविमहिंसी-मियाणमजिणं
च पंचमं होई ॥ नलियाखल्लगवट्टे, कोसगकित्तीयवितिएय ॥ १३ ॥ तह वि अ हिरणाइं,
ताइं न गेहइ असंजमं साहू ॥ ठाणाइ जठ एए, पेहपमखित्तु तव करे ॥ १४ ॥ एसो
पेह उपेहा, पुणो वि दुबिहा उ होइ नायवा ॥ वावारावावारे, वावारे जह उ गामस्स
॥ १५ ॥ एसो उविरुगोदू अवावारे जहा विणस्संतं ॥ किं एयं नु उविरुसि, दुबिहा-
एविठ अहिआरो ॥ १६ ॥ वाचारुविरुतहिं, संतो नियसीसगाणचोएई ॥ चोएई इयरं
पि ह, पावयणीअम्मि कयम्मि ॥ १७ ॥ अवावारउवेरुण, विचोइए गिहिं नु सीअंतं ॥
कम्मसु बहुविहेसु, संजम एसो उवरकाए ॥ १८ ॥ पडिसागरिए अपमधिए, सु-

पाए सुसंजमो होइ ॥ ते चैव पमद्यंते, असागरिए संजमो होइ ॥ पाणार्इसंसत्तं, जत्तं पाणमह्वा वि अविमुद्धं ॥ उवगरणजत्तमाइ, जंवा अइरिच होद्याहि ॥१॥ तं परिष्ठवणविहीए, अवहट्ठं संजमो जवे एसो ॥ अकुसलमणवइरोहो, कुसलाण उदीरणं चैव ॥ २० ॥ मणवइसंजम एसो, काए पुण जं अवस्तकज्जाम्मि ॥ गमणागमणं जवइ, तं उवउत्तो कुणइ सम्मं ॥२३॥ तवद्यं कुम्मस्तव, सुसमाहियपाणिपायकायस्त ॥ हवइ य काइयसंजम, चिठ्तंस्तवे साहुस्त ॥ २४ ॥ ” उक्तः संयमः । आह । अहिंसेव तत्त्वतः संयम इति कृत्वा तद्भेदेनास्याभिधानमयुक्तम् । न, संयमस्याहिंसाया एव उपग्रहकारित्वात्संयमिन एव जावतः खट्वाहिसकत्वादिति कृतं प्रसङ्गेन । सांप्रतं तपः प्रतिपाद्यते । तच्च द्विधा । बाह्यमान्यन्तरं च । तत्र तावद्बाह्यप्रतिपादनायाह ॥ अणसणमूणोअरिआ, वित्तीसंखेवणं रसच्चाठं ॥ कायकिलेसो संलीणया य वप्पो तवो होइ ॥ ४१ ॥ व्याख्या ॥ न अशनमनशनम् आहारत्याग इत्यर्थः । तत्पुनर्द्विधा । इत्वरं यावत्कथिकं च । तत्रेत्वरं परिमितकालं तत्पुनश्चरमतीर्थकृत्तीर्थं चतुर्थादिप-
एमात्तान्तम् । यावत्कथिकं त्वाजन्मजावि । तत्पुनश्चेष्टाभेदोपाधिविशेषतन्निधा । तद्यथा, पादपोषगमनमिद्विधमरणं जत्तपरिज्ञा चेति । तत्रानशनिनः परित्यक्तचतुर्विधा-
हारस्याधिकृतचेष्टातिरेकेण चेष्टान्तरमधिकृत्येकान्तं निःप्रतिकर्मशरीरस्य पादपस्येवो-
पगमनं सामीप्येन वर्तनं पादपोषगमनमिति । तच्च द्विधा । व्याघातवन्निर्व्याघातव-
च्च । तत्र व्याघातवन्नाम यत्सिंहाद्युपद्रवव्याघाते सति क्रियत इति । उक्तं च ।
“ सीहादिसु अज्जिजूठं पादवगमणं करेइ थिरचित्तो ॥ आउम्मि पढुप्पंते, विआ-
णिउं न वर गीअवो ॥ ” इत्यादि । निर्व्याघातं च पुनर्यत्सूत्रार्थतदुजयनिष्ठितः
शिष्यान्निष्पाद्योत्सर्गतः छादशसमाः कृतपरिकर्मा तत्काल एव करोति । उक्तं च “ ॥ च-
त्तारि वि चित्ताइ, विगइ निवृहियाइ चत्तारि ॥ संवधरे थ दोखिउ, एगंतरिथं च
आयामं ॥ णाइविगिठो थ तवो, ठम्मासपरिमिथं च आयामं ॥ अत्रे वि थ ठम्मासे,
होइ विगिठं तवो कम्मं ॥ वासं कोडीसहिथं आयामं काउ थाणुपुवीए ॥ गिरिकं-
दरं तु गंतुं, पायवगमणं अह करेइ ॥ ” इत्यादि । नया इंगिते प्रदेशे मरणमिद्विधम-
रणम् । इदं च संहननापेक्षमनन्तरोदितमशकुवतश्चतुर्विधाद्वारविनिवृत्तिरूपं न्वन गवां-
छर्तनादिक्रियायुक्तस्यावगन्तव्यमिति । उक्तं च “ ॥ इंगिअदेसंमि सयं, चउविहाद्वार-
चायणिप्फसं ॥ उइत्तणादिजुत्तं, णाणेष उ इंगिणीमरणं ” ॥ इत्यादि । जत्तपरिज्ञा पुन-
श्चिविधचतुर्विधाद्वारविनिवृत्तिरूपा । सा नियमात्सप्रतिकर्मशरीरस्यापि श्रुतिसंहननवतो
यथास्तनाधि जावतोऽवगन्तव्येति । उक्तं च “ ॥ जनपरिणाणसणं, तिउवउद्द्वारचाय-
निप्फसं ॥ सपडिक्कम्मं नियमा, जद्दास्तमाहिं विणिदिठं ॥ ” इत्याद्युक्तमनशनम् । अघुना

५७ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग ४३ मा.

ऊनोदरता । ऊनोदरस्य जावऊनोदरता । सा पुनर्द्विविधा अव्यतो जावतश्च । तत्र अव्यत उपकरणजक्तपानविषया । तत्रोपकरणे जिनकल्पिकादीनामन्येषां वा तदज्यास-
पराणामवगन्तव्या न पुनरन्येषाम् । उपध्यजावे समग्रसंयमाजावादतिरिक्ताग्रहणतो
वोनोदरतेति । उक्तं च “ ॥ जं वट्टइ उवयारे, उवगरणं तं मि होइ उवगरणं ॥ अइ-
रेगं अहिगरणं, अजयं अजउं परिहरंतो ॥ ” इत्यादि । जक्तपानोनोदरता पुनरात्मी-
याहारादिमानपरित्यागवतो वेदितव्या । उक्तं च ॥ “ वत्तीसं किर कवला, आहारो
कुठिपूरउं जणिउं ॥ पुरिसस्स महिखिआए, अठावीसं हवे कवला ॥ कवलाण य
परिमाणं, कुकुडिअंडयपमाणमेत्तं तु ॥ जो वा अविगिअवयणो, वयणम्मिहुहेद्य वी-
सठो ॥ ” इत्यादि । एवं व्यवस्थिते सत्पूनोदरताद्वपाहारादिज्ञेदतः पञ्चविधा जवति ।
उक्तं च ॥ “ अप्पाहार अवट्ठा, छुजागपत्ता तहेव किंचूणा ॥ अठ्ठ डुवालस सोलस,
चउवीस तहेक्कीसा य ॥ ” अयमत्र जावार्थः । अद्वपाहारोनोदरता नामैककवलादा-
रज्य यावदष्टौ कवला इत्यत्र चैककवलमाना जघन्या, अष्टकवलमाना पुनरुत्कृष्टा,
शेषज्ञेदा मध्यमा च । एवं नवज्य आरज्य यावद्वादश कवलास्तावदपाधोनोदरता ।
जघन्यादिज्ञेदा जावनीया इति । एवं त्रयोदशज्य आरज्य यावत्पोडश तावद्विजागो-
नोदरता । एवं सप्तदशज्य आरज्य यावच्चतुर्विंशतिस्तावत्प्राप्ता । इत्थं पञ्चविंशतेरा-
रज्य यावदेकत्रिंशतावत्किंचिदूनोदरता । जघन्यादिज्ञेदाः स्वधियावसेयाः । एवमने-
नानुसारेण पानेऽपि वाच्याः । एवं योपितोऽपि द्रष्टव्या इति । जावोनोदरता पुनः क्रो-
धादिपरित्याग इति । उक्तं च ॥ “ कोहाईणमणुदिणं, चाउं जिणवयणजावणाउं अ ॥
जावेणोणोदरिआ, पणत्ता वीअरागेहिं ॥ ” इत्यादि । उक्तोनोदरता । इदानीं वृत्तिसं-
क्षेप उच्यते । स च गोचराजिग्रहरूपः । ते चानेकप्रकाराः । तद्यथा । अव्यतः क्षेत्रतः
कालतो जावतश्च । तत्र अव्यतो निलेपादि ग्राह्यमिति । उक्तं च “ ॥ लेवरुमलेवरुं वा,
अमुगं दवे च अद्य पिठामि ॥ अमुगेण य दवेणं, अह् दवाजिग्गहो नाम ॥ अछउ
गोअरज्जमी, एलुगविरुंजमित्तगहणं च ॥ सग्गामपरग्गामे, पवइएयरायखित्तम्मि ॥
उद्युअ गंतुं पच्चा-गई अ गोमुत्तिआ पयंगविही ॥ पेडा य अरूपेडा, अप्पितरवाहि-
संबुक्का ॥ काले अजिग्गहो पुण, आदी मप्पे तहवसाणे ॥ अप्पत्ते सइ काले, आदी-
विमइमप्रतइअंते ॥ दिंतगपडिअयाणं, जवेद्य सुहुमं पि माहु अवियत्तं ॥ इत्ति-
अपत्तअतीते, पठत्तणंमीय तो मप्पे । उक्कित्तमाइचरमा, जावजुआ खडु अजिग्ग-
हा होंति ॥ गायंतो अ रुअंतो, जं देइ निसन्नमादी वा ॥ उंसक्खण अहिसक्खण-परं-
मुहालंकिउं नरो वा वि ॥ जावणयरेण जुउं, अह् जावाजिग्गहो णाम ॥ ” उक्तो वृत्ति-
संक्षेपः । सांप्रतं रसपरित्याग उच्यते । तत्र रसाः क्षीरादयस्तत्परित्यागस्तप इति ।

उक्तं च ॥ विगडं विगडंजीउं, विगयगयं जोउ चुंजए साहू ॥ विगडं विगडसहावा,
 विगडं विगडं बला णेइ ॥ विगडं परिणइधम्मो, मोहो जसु रिदए उदिसे अ ॥ सुहु-
 चित्तजयपरो, कहं अकघेण चिट्ठिहिंति ॥ दावानलमप्रगडं, को तहुवसमठयाइ जल-
 माइ ॥ सत्ते वि ण सेविद्या, मोहाणलदीविएसुवमा ॥” इत्यादि ॥ उक्तो रसपरित्यागः ।
 सांप्रतं कायक्लेश उच्यते । स च वीरासनादिजेदाच्चित्र इति । उक्तं च “ ॥ वीरासणउकु-
 रुगा-सणाइ लोअ्याइओ य विसेउं ॥ कायकिलेसो संसा-रवासनिवेअदेउत्ति ॥ वीरा-
 सणाइसु गुणा, कायनिरोहादयो अ जीवेसु ॥ परलोअग्रइ अ तहा, बहुमाणो चेव
 अन्नेसिं ॥ णिस्संगया य पट्टा, पुरकम्मविबधणं च लोअ्यगुणा ॥ डुक्कसहत्तं नरगा-दिजा-
 वणाए य निवेओ ॥ ” तथान्यैरप्युक्तम् “ ॥ पश्चात्कर्म पुरःकर्म तथा ये च परिग्रहाः ॥
 दोषा ह्येते परित्यक्ताः शिरोलोचं प्रकुर्वता ॥ ” इत्यादि । गतः कायक्लेशः । सांप्रतं
 संलीनतोच्यते । इयं चेन्द्रियसंलीनतादिजेदाच्चतुर्विधेति । उक्तं च “ ॥ इंदियकसाय-
 जोए, पडुच्च संलीण्या मुणेअवा ॥ तहय विविक्ता चरिआ, पसत्ता वीअरागेहिं ॥ ” तत्र
 श्रोत्रादिजिरिन्द्रियैः शब्दादिषु सुन्दरेतरेषु रागद्वेषाकरणमिन्द्रियसंलीनतेति । उक्तं
 च “ ॥ सहेसु अ जहयपा-वएसु सोअ्यविसयमुवगएसु ॥ तुठेण य, रुठेण य समणेण
 सया ण होअ्वं ॥ ” एवं शेषेन्द्रियेष्वपि वक्तव्यम् । यथा । “रूवेसु जहगपावएसु”
 इत्यादि । उक्तेन्द्रियसंलीणताधुना कपायसंलीनता । सा च उदयनिरोधोदीर्णविक-
 लीकरणलक्षणेति । उक्तं च “ ॥ उदयस्सेव निरोहो, उदयं पत्ताण वाफलीकरणं ॥
 जं इठ कसायाणं, कसायसंलीनता एसा ॥ ” इत्यादि । उक्ता कपायसंलीनता सांप्रतं
 योगसंलीनता । सा पुनर्मनोयोगादीनामकुशलानां निरोधः कुशलानामुदीरणमित्येवं-
 ज्ञतेति । उक्तं च “ ॥ अपसट्ठाण निरोहो, जोगाणमुदीरणं च कुसलाणं ॥ कज्जम्मि
 यविहगमणं, जोए संलीण्या जणिआ ॥ ” इत्यादि । उक्ता योगसंलीनता । अधुना विवि-
 क्तचर्या सा पुनरियम् “ ॥ आरामुज्जाणादिसु, ठीपसुपंडगविबज्जिएसु जं ठाणं ॥ फल-
 गाहारादीण य, गहणं तह एसणिज्जाणं ॥ ” गता विविक्तचर्या । उक्ता संलीन-
 ता । “वप्पो तवो होही” इति । एतदनशनादि बाह्यं तपो जवति । लौकिकैरप्यासेव्य-
 मानं ज्ञायत इति कृत्वा बाह्यमित्युच्यते । विपरीतग्राहेण वा कुतीर्थिकैरपि क्रिय-
 त इति कृत्वा इति गाथार्थः । उक्तं बाह्यं तप इदानीमाच्यन्तरमुच्यते । तच्च प्राय-
 श्चित्तादिजेदमिति । आह च ॥ पायवित्तं विणउं, वेअ्यावच्चं तदेव सप्पाउं ॥ जाणं उव-
 सग्गो वि अ, अप्रितरउं तवो होइ ॥ ४८ ॥ व्याख्या ॥ तत्र पापं विनत्तीति पापवित्तं ।
 अथवा यथावस्थितं प्रायश्चित्तं शुद्धमस्मिन्निति प्रायश्चित्तमिति । उक्तं च “ ॥ पावं तिंदइ
 जम्हा, पायवित्तं ति जसए तम्हा ॥ पाएण वा वि चित्तं, विसोहइ तेण पठित्तं ॥ ”

तत्पुनरालोचनादि दशधेति । उक्तं च ॥ “आलोअणपडिकमणे, मीसविवेगे तद्वा वि
उत्सग्गे ॥ तवठेअमूलअणव-छया य पारंचिण चेव ॥” जावार्थोऽस्या आवश्यकविशे-
पविवरणादवसेय इति । उक्तं प्रायश्चित्तं सांप्रतं विनय उच्यते । तत्र विनीयतेऽनेनाष्ट-
प्रकारं कर्मेति विनय उच्यते ॥ विनयफलं शुश्रूषा, गुरुशुश्रूषाफलं श्रुतज्ञानम् ॥ ज्ञानस्य
फलं विरति-विरतिफलं चाश्रवनिरोधः ॥ संवरफलं तपोबल-मथ तपसो निर्जरा फलं
दृष्टम् ॥ तस्मात्क्रियानिवृत्तिः, क्रियानिवृत्तेरयोगित्वम् ॥ योगनिरोधाद्भवसं-ततिद्वयः
संततिद्वयान्मोदः ॥ तस्मात्कल्याणानां, सर्वेषां जाजनं विनयः ॥” स च ज्ञानादिजेदा-
त्सतथा ॥ उक्तं च “॥ णाणे दंसणचरणे, मणवइकाउंवयारिउं विणउं ॥ णाणे पंचपगारो,
मइणाणाईण सदहणं ॥ जत्ती तद् बहुमाणो, तदिच्छाण सम्मजावणया ॥ विहिगहण-
प्रासो वि अ, एसो विणउं जिणाजिहिउं ॥ सुस्सूसणा अणासा-यणा य विणउं अ दंसणे
उविहो ॥ दंसणगुणाहिएसु, कयइ सुस्सूसणा विणउं ॥ सक्कारपुछाणे, सम्माणसण-
अजिग्गहो तहय ॥ आसणअणुप्पयाणं, किइकम्मं अंजखिगहो अ ॥ एंतस्सणुगठणया,
विअस्स तद् पद्युवासणा जणिया ॥ गठंताणुवयणं एसो सुस्सूसणाविणउं ॥ इह य
सक्कारो थुणणवंदणादि, अणुछाणं जउं दीसइ तउं चेव कायवं, संमाणो ववपत्ता-
दीहिं पूअणं । आसणाजिमुहो पुण अठंतस्तेवायरेणासणाणयणपुवगं उवविसेह-
गठति जणणं ति । आसणअणुप्पदाणं तु गणाउं गणं संचारणं । किइकम्मादयो पग-
डवा । अणासायणाविणउं पुण पणरसविहो । तं जहा “॥ तिठगर-धम्म-आयरिअ-वा-
यग-थेर-कुल-गणे संघे ॥ संजोइय-किरियाए मइणाणाईण य तद्देव ॥” एव जावणा तिठ-
गराणमणासायणा य तिठगरपन्नत्तस्स धम्मस्स अणासायणा । एवं सर्वत्र द्रष्टव्यम् ।
“॥ कायवा पुण जत्ती, बहुमाणो तहय वषवाउं अ ॥ अरहंतमाइयाणं, केवलणाणाव-
साणाणं ॥” उक्तो दर्शनविनयः । सांप्रतं चारित्र्यविनयः “॥ सामाइयाइचरणस्स, सद-
हणं तद्देव काणं ॥ संफासणं परूवण-महपुरउं जवसत्ताणं ॥ मणवइकाइयविणउं,
आयरियाईण सब्बकालं पि ॥ अकुसलमणाइरोहो, कुसलाणमुदीरणं तद् य ॥” इदा-
नीमौपचारिकविनयः ॥ स च सतथा “ ॥ अप्रासठणठंदा-णुवत्तणं कयपकिंकिं
तद् य ॥ कारियणिमित्तकरणं, सुक्कतगवेसणा तद् य ॥ तद् देसकाल जाणण, सब्बेसु
तद् यणुमइं जणिया ॥ उवआरिउं उ विणउं, एसो जणिउं समासेणं ॥” तव अप्रास-
ठणं आसणछिअस्स णिचमेव आयरियस्स अप्रासे अदूरत्तामन्ते अथेअवं । ठंदाणुव-
त्तिपवो कयपडिंकिं णाम पससा आयरिया सुत्तं तडुजयाणि दाहिंति णणाम
निज्जरत्ति आहारादिणा जइयवं, कारियणिमित्तकरणं सम्ममठपदमद्देया विणएण
विणए विसेसेण वट्ठिअवं तयछाणुछाणं च कायवं । सेसजेदा पसिद्धा । जिनस्य धर्मो

जिनधर्मः । विनयमूलः । उक्तं च “॥ मूलाउ खंधप्पज्जवो डुमस्स ॥” इत्यादि यतः
 “॥विण्णं तासणे मूलं, विण्णं निवाण साद्दगो ॥ विण्णयाउ विप्पमुक्कस्स, कउं धम्मो कउं
 तवो ॥ १ ॥ विण्णयाउ नाणं नाणाउ, दंसणं दंसणाउ चरणं ॥ चरणेहिंतो मुक्को,
 मुक्के सुक्कं अणावाहं ॥ २ ॥” उक्तो विनय इदानीं वैयावृत्यम् । तत्र व्यावृत्तजावो
 वैयावृत्यमिति । उक्तं च “॥वेआवच्चं वावरु-जावो इह धम्मसाहणणिमित्तं ॥ अस्सादिया-
 ण विहिणा, संपायणमेस जावत्तो ॥ आयरिअ उवप्पाए, थेर तवस्सी गिलाणसेहाणं ॥ साह-
 म्मियकुलगणसं-घसंगयं तमिह कायदं ॥” तत्र आयरिउ पंचविहो । तं जहा पद्वा-
 वणायरिउ दिठ्ठारियउ सुत्तस्स उद्देसणायरिउ सुत्तस्य समुद्देस्सणायरिउ वायणायरि-
 उत्ति । उवप्पायाउ पसिक्खा चेव । थेरो नाम जो गठस्स संचितं करेइ । जाइसुअपरिया-
 याइसु वा थेरो । तवस्सी नाम जो उग्गतवचरणरइ । गिलाणो नाम रोगान्निज्जुउ ।
 सिक्कगो णाम जो अहुणा पवइउ । साहम्मिउ णाम एगो पवयणउ ण लिंगउ, एगो
 लिंगउ ण पवयणउ, एगो लिंगउ वि पवयणउ वि, एगो ण लिंगउ ण पवयणउ । गण-
 संघा पसिक्खा चेव । इदानीं सप्पाउ । सो अ पंचविहो वायणा पुठ्ठणा परिअट्ठणा अणु-
 प्पेहा धम्मकहा । वायणा नाम सिस्सस्स अप्रावणं । पुठ्ठणा सुत्तस्स अठ्ठस्स वा
 ह्वइ । परिअट्ठणा नाम परिअट्ठणंति वा अप्रस्सणं ति वा गुणंति एगट्ठा । अणुप्पेहा
 नाम जो मणसा परिअट्ठेइ णो वायाए । धम्मकहा णाम जो अहिंसाइलक्कणं सब-
 लुपणीअं धम्मं अणुउगं वा कहेइ । एसा धम्मकहा । गतं : स्वाध्यायः । इदानीं
 ध्यानमुच्यते । तत्पुनरार्तादिज्जेदाच्चतुर्विधम् । तद्यथा । आर्तध्यानं रौडध्यानं धर्म-
 ध्यानं शुक्लध्यानं चेति । तत्र “॥ राज्योपजोगशयनासनवाहनेषु, स्त्रीगन्धमाय्यमणिरत्न-
 विजृपणेषु ॥ इच्छाजिहापमतिमात्रमुपैति मोहाद्, ध्यानं तदार्तमिति तत्प्रवदन्ति
 तज्ज्ञाः ॥ १ ॥ संतेदनेदहनजज्जनमारणेश्च, बन्धप्रहारदमनेश्च निकृन्तनेश्च ॥ यो याति
 रागमुपयाति च नानुकम्पां, ध्यानं तु रौडमिति तत्प्रवदन्ति तज्ज्ञाः ॥ २ ॥ सूत्रार्थसा-
 धनमहाव्रतधारणेषु, बन्धप्रमोहागमनागमद्देतुचिन्ता ॥ पञ्चेन्द्रियव्युपरमश्च दया च
 जूते, ध्यानं तु धर्ममिति तत्प्रवदन्ति तज्ज्ञाः ॥ ३ ॥ यस्येन्द्रियाणि विषयेषु पराङ्मु-
 खानि, संकल्पकल्पनविकल्पविकारदोषैः ॥ योगैः सदा त्रिजिरहो निवृत्तान्तगत्मा,
 ध्यानोत्तमं प्रवरशुक्लमिदं वदन्ति ॥ ४ ॥ आर्तं तिर्यगितिस्तथा गतिरथो ध्याने तु
 रौडे सदा, धर्मं देवगतिः शुभं वन फलं शुक्ले तु जन्मद्वयः ॥ तन्माश्रयाविन्ग-
 न्तकं हितकरं संसारनिर्वाहकं, ध्याने शुक्लतरं रजःप्रमथने कुर्यात्प्रयत्नं बुधः ॥ ५ ॥”
 इति । उक्तं च समाप्ततो ध्यानं विस्तरतस्तु ध्यानशतकादवसेयमिति । नांप्रनं व्यु-
 त्तगैः । स च द्विधा । इव्यतो जावतश्च । इव्यतश्चतुर्धा । गणशरीरोपव्याहारजेदात् ।

जावतश्चित्रः क्रोधादिपरित्यागरूपत्वान्तस्येति । उक्तं च “॥ दवे थ जावे थ तद्दा, दुद्दा विसग्गो चउव्विहो दवे ॥ गणदेहोवहिज्जे, जावे कोद्दादिचाउं ति ॥ काले गणदेहा-
णं, अतिरित्ता सुखजत्तपाणाणं ॥ कोद्दाइयाण सययं कायवो होइ चाउं ति ॥” उक्तं
व्युत्सर्गः । अग्नितरुं तवो होइ ति । इदं प्रायश्चित्तादिव्युत्सर्गान्तमनुष्ठानं लोकि-
रनजिलक्ष्यत्वात्तन्त्रान्तरीयैश्च जावतोऽनासेव्यमानत्वान्मोक्षप्राप्त्यन्तरङ्गत्वाद्यान्यन्तरं
तपो जवतीति गायार्थः । शेषपदानां प्रकटार्थत्वात्सूत्रस्पर्शिका निर्युक्तिकृता नोक्ता
स्वधिया तु विज्ञागे स्थापनीयेति । अत्राह । धर्मो मङ्गलमुत्कृष्टमित्यादौ धर्मग्रहणे
सति अहिंसासंयमतपोग्रहणमयुक्तं तस्याहिंसासंयमतपोरूपत्वाव्यभिचारादिति ।
उच्यते । न, अहिंसादीनां धर्मकारणत्वारूढस्य च कार्यत्वात्कार्यकारणयोश्च कथं चि-
द्भेदः कथंचिद्भेदश्चेति । तस्य अव्यपरीयोऽन्यरूपत्वात् । उक्तं च “॥ णट्ठिपुढवीविसिठ्ठो,
घमोत्ति जं तेण जुद्यइ अण्णो ॥ जं पुण घमुत्तिपुवं, नासी पुढवीइतो अन्नो ॥ इत्यादि ।
गम्यादिधर्मव्यवधेदेन तत्स्वरूपज्ञापनार्थं वाऽहिंसादिग्रहणमदुष्टमित्यलं विस्तरेण ।
आह । अहिंसासंयमतपोरूपो धर्मो मङ्गलमुत्कृष्टमित्येतद्भूतः किमाज्ञासिद्धमाहोस्वियु-
क्तिसिद्धमपि । अत्रोच्यते । उजयसिद्धं कुतो जिनवचनत्वात्तस्य च विनेयसत्त्वापेक्षयाज्ञा-
दिसिद्धत्वात् । आह च निर्युक्तिकारः “॥ जिणवयणं सिद्धं चेव, जणइ कणइ उदाहरणं ॥
आसयउ सोयारं हेउ वि कहिं वि जण्णेया ॥ ४९ ॥ व्याख्या ॥ जिनाः प्राप्तिरूपितस्वरूपाः
तेषां वचनं तदाज्ञया सिद्धमेव सत्यमेव प्रतिष्ठितमेव अविचार्यमेवेत्यर्थः । कुतः जि-
नानां रागादिरहितत्वाद्वागादिमतश्च सत्यवचनासंज्ञवात् । उक्तं च “॥ रागाद्वा क्खेपाद्वा
मोद्दाद्वा वाक्यमुच्यते ह्यनृतम् ॥ यस्य तु नेते दोषा—स्तस्यानृतकारणं किं स्यात् ॥”
इत्यादि । तथापि तथाविधश्रोत्रपेक्षया तत्रापि जण्यते कचिदुदाहरणम् । तथा
आश्रित्य तु श्रोतारं हेतुरपि कचिज्जण्यते । नतु नियोगतः । तुशब्दः श्रोतृविशेषणार्थः ।
किंविशिष्टं श्रोतारम् । पटुधियं मध्यमधियं च । नतु मन्दधियम् । इति । तथाहि । पटु-
धियो हेतुमात्रोपन्यासादेव प्रज्ञातार्थावगतिर्भवति । मध्यमधीस्तु तेनैव बोध्यते न
स्वितर इत्यर्थः । तत्र साध्यसाधनान्वयव्यतिरेकप्रदर्शनमुदाहरणमुच्यते दृष्टान्त
इत्यर्थः । साध्यधर्मान्वयव्यतिरेकलक्षणश्च हेतुः । इह च हेतुमुल्लङ्घ्य प्रथममुदाहर-
णं न्यायानुगतत्वात्तद्वलेनैव हेतोः साध्यार्थसाधकत्वोपपत्तेः । कचिद्धेतुमनजि-
ह्व दृष्टान्त एवोच्यते इति न्यायप्रदर्शनार्थं वा । यथा गतिपरिणामपरिणतानां
गत्युपपन्नको धर्मास्तिकायश्चक्षुष्मतो ज्ञानस्य दीपवत् । उक्तं च ।
जीवानां पुद्गलानां च गत्युपपन्नकारणम् ॥ धर्मास्तिकायो ज्ञानस्य दीपश्चक्षुष्मतो
॥” तथा कचिद्धेतुरेव केवलोऽभिधीयते । न दृष्टान्तः । यथा मदीयोऽयमश्वो

विशिष्टचिह्नोपलब्ध्यन्यथानुपपत्तेरित्यलं प्रसङ्गेनेति गाथायः । तथा ॥ कञ्च पञ्चावयवं-
सद्वा वा सवद्वा न पडित्तिः ॥ न य पुण सत्रं जल्लइ इंदी सविचारमस्कायं ॥ ५० ॥ व्याख्या ॥
श्रोतारमेवाहीकृत्य कचित्पञ्चावयवं दशधा वेति कचिद्दशावयवं सर्वथा गुन्धोत्र-
पेक्षया न प्रतिपिदुमुदाहरणाय जिधानमिति वाक्यशेषः । यद्यपि च न प्रतिपिदं
तथाप्यविशेषेणैव न च पुनः सर्वं जग्यते उदाहरणादि । किमित्यत आह । इंदी
सविचारमस्कायं । इंदीत्युपप्रदर्शने । किमुपप्रदर्शयति । यस्मादिद्वान्यत्र च शास्त्रान्तरे
सविचारं सप्रतिपक्षमाख्यातं साकल्यत उदाहरणाय जिधानमिति गम्यते । पञ्चावय-
वाश्च प्रतिज्ञादयः । यथोक्तम् । प्रतिज्ञादेतदाहरणोपनयनिगमनान्यवयवाः । दश पुनः
प्रतिज्ञाविजन्यादयः । वक्ष्यति च । “ ते उ पञ्चविहती ” इत्यादि । प्रयोगांश्चेतेषां
लाघवायमिद्वैव स्वस्थाने दशविप्यामीति गाथायः । सांप्रतं यष्टुक् “ जिणवयणं तिदं
चैव जल्लइ कञ्च उदाहरणं ” इत्यादि तत्रोदाहरणहेत्वोः स्वरूपाजिपित्त्याह ॥ त-
दाहरणं दुविदं, चउविदं होइ एकमेकं तु ॥ हेउ चउविदो खलु, तेण उ साहिद्याए
अथा ॥ ५१ ॥ व्याख्या ॥ तत्रशब्दो वाक्योपन्यासाथो निर्धारणार्थो वा । उदाहरणं पूर्ववत् ।
तच्च मूलज्जेदतो द्विविधं द्विप्रकारं चरितकल्पितज्जेदात् । उत्तरज्जेदतस्तु चतुर्विधं भवति
तयोर्द्वयोरैकैकमुदाहरणमाहरणतद्देशतदोपोपन्यासज्जेदात्तच्च वक्ष्यामः । तथा हि-
नोति गमयति जिज्ञासितधर्मविशिष्टानर्थानिति हेतुः । स चतुर्विधश्चतुःप्रकारः । खलु-
शब्दो व्यक्तेज्जेदादनेकविधश्चेति विशेषणार्थः । तुशब्दस्य पुनः शब्दार्थत्वात्तेन पुनर्हे-
तुना साध्यार्थाविनाशवचनेन साध्यते निष्पाद्यते ज्ञाप्यते वार्थः प्रतिज्ञार्थ इति गा-
थायः । सांप्रतं नानादेशजविनेयगणहितायोदाहरणकार्थिकप्रतिपिपादयिषयाह ॥ नार्थ
आहरणं ति अ, दिष्टतोवमनिदरिमणं चैव ॥ एगठं तं दुविदं, चउविदं चैव नायवं
॥ ५२ ॥ व्याख्या ॥ ज्ञायतेऽस्मिन् सति दार्ष्टान्तिकोऽर्थ इति ज्ञानम् । अधिकरणे निष्ठाप्र-
त्ययः । तथोदाह्रियते प्राबल्येन पृथ्यतेऽनेन दार्ष्टान्तिकोऽर्थ इति उदाहरणम् । दृष्टमर्थमन्तं
नयतीति दृष्टान्तः । अतीन्द्रियप्रमाणदृष्टं संवेदननिष्ठां नयतीत्यर्थः । उपमीयतेऽनेन
दार्ष्टान्तिकोऽर्थ इत्युपमानम् । तथा च निदर्शनं निश्चयेन दर्श्यतेऽनेन दार्ष्टान्तिक ए-
वार्थ इति निदर्शनम् । एगठं ति । इदमेकार्थिकज्ञातम् । इदं च तत्प्रागुपन्यस्तं द्विविध-
मुदाहरणं चतुर्विधं चेवाहीकृत्य ज्ञातव्यं प्रत्येकमपि । सामान्यविशेषयोः कथंचिदे-
कत्वादत एव सामान्यस्यापि प्राधान्यस्यापनार्थमेकवचनाजिधानम् । एकार्थमित्यत्र
बहु वक्तव्यं तच्च नोच्यते अन्यविस्तरज्जयाद् गमनिकामात्रमेवेति गाथायः । सां-
प्रतं यष्टुक् तत्रोदाहरणं द्विविधमित्यादि । तद्विविध्यादिप्रदर्शनायाह ॥ चरित्यं
कपित्थं वा, दुविदं तत्तां चउविदेकैकं ॥ आहारणे तदेते तदोसे चैवुवत्तासे ॥ ५३

३४ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

व्याख्या ॥ चरितं च कल्पितं चेति द्विविधमुदाहरणम् । तत्र चरितमजिधीयते यद्वृत्तं तेन कस्य चिदाष्टान्तिकार्थप्रतिपत्तिर्जन्यते । तद्यथा दुःखाय निदानं यथा ब्रह्मदत्तस्य । तथा कल्पितं खलु क्लृप्तपनाशिकल्पनिर्मितमुच्यते । तेन च कस्य चिदाष्टान्तिकार्थप्रतिपत्तिर्जन्यते । यथा पिप्पलपत्रैरनित्यतायामिति । उक्तं च ॥ “जह तुप्रे, तह अम्हे, तुप्रे चि अ होहिहा जहा अम्हे ॥ अप्पाहे उ पमंतं, पंरुअपत्तं किसलयाणं ॥ ए वि अडि ए वि अ होई, उल्लावो किसलपंरुपत्ताणं ॥ उवमा खलु एस कया, जविअजणविबोह-णणाए ॥” इत्यादि । आह । उदाहरणं दृष्टान्त उच्यते तस्य च साध्यानुगमादि लक्षणमिति । उक्तं च ॥ साध्येनानुगमो हेतोः साध्याज्ञावे च नास्तिता ॥ ख्याप्यते यत्र दृष्टान्तः स साधेभ्यंतराद्विधा ॥ अस्य पुनस्तद्वक्षणाज्ञावात्कथमुदाहरणत्वमित्यत्रोच्यते । तदपि कथंचित्साध्यानुगमादिना दाष्टान्तिकार्थप्रतिपत्तिजनकत्वात्फलत उदाहरणम् । इहापि च सोऽस्त्येवेति कृत्वा किं नोदाहरणतेति । साध्यानुगमादिलक्षणमपि सामान्य-विशेषोत्तररूपानन्तधर्मात्मके वस्तुनि सति कथंचिद्भेदवादिन एव युज्यते नान्यस्येकान्तभेदाज्ञेदयोस्तदज्ञावादिति । तथाहि सर्वथा प्रतिज्ञादृष्टान्तार्थभेदवादिनोऽनुगमतः खलु घटादौ कृतकत्वादेरनित्यत्वादि प्रतिबन्धदर्शनमपि प्रकृतानुपयोग्येव जिन्न-वस्तुधर्मत्वात्सामान्यस्य च परिकल्पितत्वादसत्त्वादिवन्मपि च तद्वलेन साध्यार्थप्रतिबन्धकल्पनायां सत्यामतिप्रसङ्गादित्यत्र बहु वक्तव्यं तच्च नोच्यते ग्रन्थविस्तरज्ञयादिति । एवं सर्वथा अज्ञेदवादिनोऽप्येकत्वादेव तदज्ञावो ज्ञावनीय इति । अनेकान्तवादिनस्त्वनन्तधर्मात्मके वस्तुनि तत्तद्धर्मसामर्थ्यात्तत्तद्वस्तुनः प्रतिबन्धवलेनैव तस्य वस्तुनो गमकं जवत्यन्यथा ततस्तस्मिंस्तत्प्रतिपत्त्यसंज्ञव इति कृतं प्रसङ्गेन प्रकृतं प्रस्तुतम् । चरितं कल्पितं चेत्यनेन विधिना द्विविधम् । ततः पुनश्चतुर्विधं चतुःप्रकारमेकैकम् । कथमत आह । उदाहरणं तद्देशः तद्दोषश्चैव उपन्यास इति । तत्रोदाहरणशब्दार्थ उक्त एव । तस्य देशस्तद्देश एवं तद्दोषः । उपन्यसनमुपन्यासः स च तद्वत्त्वादिलक्षणो वक्ष्यमाण इति गायार्थः । सांप्रतमुदाहरणमजिधातुकाम आह ॥ चउहा खलु आहरणं, होई अवाउ उवाय उवणा य ॥ तह य परुप्पन्नविणा—समेव पढमं चउविगप्पं ॥ ५४ ॥ व्याख्या ॥ चतुर्धा खलु उदाहरणं जवति । अथवा चतुर्धा खलु उदाहरणे विचार्यमाणे ज्ञेदा जवन्ति । तद्यथा । अपायः । उपायः । स्थापना च । तथा च प्रत्युत्पन्नविनाशमेवेति । स्वरूपमेपां प्रपञ्चेन ज्ञेदतो निर्युक्तिकार एव वक्ष्यति । तथा चाह । प्रथममपायोदाहरणं चतुर्विकल्पं चतुर्ज्ञेदम् । तत्रापायश्चतुःप्रकारः । तद्यथा । उव्यापायः । देव्यापायः । कालापायो ज्ञावापायश्च इति गायार्थः । तत्र उव्यादपायो उव्यापायः । अथायोऽनिष्टप्राप्तिः ।

इव्यमेव वापायो इव्यापायः श्रपायद्देतुत्वादित्यर्थः । एवं क्षेत्रादिष्वपि जावनीयम् ।
 सांप्रतं इव्यापायप्रतिपादनायाह ॥ द्वावाए दोन्नि उ, वाणिश्रगा जायरो धणनिमित्तं ॥
 वहपरिणएकमेकं, दहंमि मठेण निवेउं ॥ ५५ ॥ व्याख्या ॥ इव्यापाये उदाहरणं
 छौतु । तुशब्दादन्यानि च । वणिजौ त्रातरौ धननिमित्तं धनार्थं वहपरिणतौ एकैक-
 मन्योन्यं दूदे मत्स्येन निवेद इति गाथाकारार्थः । जावार्यस्तु कथानकादवसेयः ।
 तच्चेदम् । एगंमि संनिवेसे दो जायरो दरिद्वप्पाया तेहिं सोरठं गंतूण साहस्सिउं
 एउलउं रूवगाणं विडविउं ते अ सयं गामं संपठिया इता तं एउलयं वारएण वहंति । जया
 एगस्स हठे तदा इयरो चित्तेइ । “मारेमि एवरमेए रूवगा ममं होलु” । एवं वीउं चिं-
 तेइ “जहाहं एअं मारेमि” । ते परोप्परं वहपरिणया अप्रवसंति । तउं जाहे सग्गा-
 मसमीवं पत्ता तव नईतने जिष्ठेअरस्स पुणरावत्ती जाया । “धिरु ममं जेण मए दव-
 स्स कए जाउविणासो चित्तिउं” । परुषो इअरेण पुठिउं कहिए जणई ममंपि एयारिसं
 चित्तं होतं । ताहे एअस्स दोसेणं अमहेहिं एअं चित्तिअं ति काउं । तेहिं सो एउलउं
 दहे वृढो । तेअ घरं गया । सोअ एउलउं तव पंतो मठएण गिखिउं । सो अ मठो
 मेएण मारिउं । वीहीए उयारिउं । तेसिं च जाउगाणां जगिणी मायाए वीहिं पठविआ
 जहा मठे आणेह जं जाउगाणं सिंप्रंति । ताए अ समावत्तीए सो चेव मठउं था-
 णीउं । चेडीए फालितीए एउलउं दिष्ठो । चेडीए चित्तिअं एस एउलउं मम चेव जविस्स-
 इ ति । उठंगे कउं उविद्यंतो थेरीए दिष्ठो णाउं अ । तीए जणियं किमेअं तुमे उठंगे
 कयं सावि लोहं गया ए साहइ । ताउं दो वि परोप्परं पहरंतो । सा थेरी ताए चेडीए
 तारिसे मम्मप्पएसे आहया जेण तक्कणमेव जीवियाउं ववरोविया । तेहिं तु दारणहिं
 सो कलहवइअरो णाउं । स एउलउं दिष्ठो थेरी गाढप्पहारा पाणविमुक्का णिस्सठं धर-
 णिअले पडिया दिष्ठा चित्तिअं वणेहिं । इमो सो अवाचवहुलो अठो ति । एवं दवं अवा-
 चहेउ ति । लौकिका अप्याहुः “॥ अर्थानामर्जने दुःखमर्जितानां च रक्षणे ॥ आये
 दुःखं व्यये दुःखं धिग् इत्थं दुःखवर्धनम् ॥ १ ॥ अपायवहुलं पापं ये परित्यज्य
 संश्रिताः ॥ तपोवनं मत्तासत्त्वास्ते धन्यास्ते तपस्विनः ॥ २ ॥” इत्यादि । एतावत्प्र-
 कृतोपयोगि । तउं तेसिं तमवायं पिठिज्जण णिवेउं जाउं तउं तं दारियं कस्सइ दा-
 ज्जण निव्विस्सकामज्जोआ पवइय ति गाथार्थः । इदानीं क्षेत्राद्यपायप्रतिपादनायाह ॥
 खेत्तंमि अक्कमणं, दत्तारवग्गस्स होइ अवरएणं ॥ दीवायणो अ काउे, जावे मंडुक्किया
 खवउं ॥ ५६ ॥ व्याख्या ॥ तत्र क्षेत्र इति द्वारपरामर्शः । ततश्च क्षेत्रादपायः क्षेत्र-
 मेव वा कारणत्वादिति । तत्रोदाहरणमपक्रमणमपसर्पणं दशारवगेत्य दशारसमु-
 दायस्य नवत्परेणापरत इत्यर्थः । जावार्यः कथानकादवसेयः । तच्च वक्ष्यामः । द्वेपा-

३६ राय धनपतसिंघ वहाडरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-भा.

यनश्च काले । छेपायन रूपिः । काल इत्यत्रापि कालादपायः कालापायः काल एव वा
तत्कारणत्वादित्यत्रापि जावार्थः कथानकगम्य एव । तच्च वदयामः । जावे मंशुक्कि-
कपक इत्यत्रापि जावादपायो जावापायः । स एव वा तत्कारणत्वादित्यत्रापि च जा-
वार्थः कथानकादवसेयस्तच्च वदयाम इति गार्थार्थः । जावार्थ उच्यते । खितापाठ-
दाहरणं दसारा हरिवंसरायाणो । एव महई कदा जहा हरिवंसे । उवउगियं चैव
नष्ण । कंसंमि विणिवाइए सावायं खेतमेयं ति काऊण जरासंधरायजण दसारवगो
महुराउं श्रवकमिऊण वारवइं गउं ति । प्रकृतयोजनां पुनर्निर्युक्तिकार एव करि-
ष्यति । किमकाए एव नः प्रयासेन । कालावाए उदाहरणं पुण कण्ठपुत्रिण
जगवयारिठणेमिणा वागरियं वारसहिं संवठरेहिं दीवायणाउं वारवइणयरीविष्ण-
सो उज्जोतनरायणगरीए परंपरएण सुणिऊण दीवायणपरिवायउं मा एगारिं विष्ण-
सेहामि ति कालावधिमण्डं गमेमि ति उत्तरावहं गउं । सम्मं कालमाणमयाणिऊण
य वारसमे चैव संवठरे आगउं कुमारैहिं खलीकउं कयणिआणो देवो उववसो । तउं
य एगरीए श्रवाउं जाउंति एणह्वा जिणजासियं ति । जावावाए उदाहरणं खमउं ।
एगो खमउं चैल्लएण समं जिस्कायरियं गउं । तेण तव मंडुकलिया मारिआ । चिल्लएण
जणियं मंशुक्किया तए मारिआ । खवगो जणई । रे डुठ सेह विरमइआ चैव एसा ।
ते गआ । पछा रत्ति आवस्सए आलोइत्ताण खमगेण सा मंशुक्किया नालोइया । ताहे
चिल्लएण जणिअं । खमगा तं मंशुक्कियं आलोएहिं खमउं रुठो तस्स चैल्लयस्स खस-
मल्लयं घेत्तूण उछाइउं अंसियालउं खंजे आवडिओ । वेगेण इंतो मउं य । जोइसिएसु
उववन्नो । तउं चइत्ता दिठ्ठीविसाणं कुले दिठ्ठीविसो सप्पो जाउं । तव एगेण परिहिं-
रंतेण नगरे रायपुत्तो सप्पेण खइउं । अहितुंडएण विद्याउं सबे सप्पा आवाहिआ मंशु
पवेसिआ जणिया । असे सबे गठुंजेण पुण रायपुत्तो खइउं सो अछउ । सबे गया एगो
ठिउं सो जणिउं अह्वा विसं आवियह् अह्वा एव अग्गिंमि णिवडाहि सो अश्रगं-
धणो सप्पाणं किल दो जाइओ गंधणा अगंधणा य ते अगंधणा माणिणो । ताहे सो
अग्गिंमि पविट्ठो एय तेण तं वातं पचाइयं । रायपुत्तो वि मउं पछा रत्ता रुठेण घोसा-
वियं रज्जे जो मम सप्पसीसं आणेइ तस्साहं दीणारं देमि । पछा लोगो दीणारलोजेण
सप्पे मारेउं आढत्तो तं च कुलं जठ सो खमउं उप्पन्नो तं जाइसरं रत्ति हिंरुइ
दिवसउं न हिंरुइ मा जीवे दहेहामि ति काउं । अणया आहिंमिगेहिं सप्पे मग्गं-
तेहिं रत्तिचरेण परिमलेण तस्स खमगसप्पस्स विळं दिठं ति । दारे से ठिउं उंसहिउं
। ६२ चित्तेइ । दिठो मे कोवस्स विवाउं तो जइ अहं अज्जिमुहो णिगछामि
दहिहामि ताहे पुणेण आढत्तो निष्किडिउं जत्तियं निष्फेडेहि । तावइवमेव

आहिंङिठं विंदेइ । जाव सीसं ठिणं मउं य सो सप्पो देवयापरिग्गहिउं । देव-
याए रणो सुमिणए दरिस्सणं दिणं । जहा मा सप्पे मारेह पुत्तो ते नागकुलार्त्त उव-
छिज्जण जविस्सइ । तस्स दारयस्स नागदत्तनामं करेद्याहि । सो अ खमगसप्पो
मरित्ता तेण पाणपरिच्चाएण तस्सेव रणो पुत्तो जाउं जाए दारए णामं कयं णागदत्तो ।
खुइलउं चेव सो पवइउं । सो अ किर तेण तिरियाणुजावेण अतीव तुहालुउं दोसीण-
वेलाए चेव आढवेइ जुंजिउं जाव सूरठमणवेलं । उवसंतो धम्मसद्धिउं य तम्मि अ
गठे चत्तारि खमगा तं चाउम्मासिउं तेमासिउं दोमासिउं एगमासिउं ति । रत्तिं च
देवया वंदिउं आगया । चाउम्मासिउं पढमछिउं । तस्स पुरउं तेमासिउं । तस्स पुरउं
दोमासिउं । तस्स पुरउं एगमासिउं । ताण य पुरउं खुइउं । सब्बे खमगे अतिक्रमिता ताए
देवयाए खुइउं वंदिउं । पठा ते खमगा रुठा । निग्गठंती अ गहिया चाउंमासिअखमएण
पोत्ते जणिआ य अणेण । कडपूयणि अम्हे तवस्सिणो ए वंदसि । एवं कूरजायणं
वंदसि ति सा देवया जणई । अहं जावखमयं वंदामि । ए पूआसक्कारपरे माणिणो
अ वंदामि । पठा ते चेव्वयं तेण अमरिसं वहंति । देवया चिंतेई मा एए चेव्वयं खरं-
देहिंति तो सप्पिहिआ चेव अठामि । ताहं पडिवोहेहामि । वित्तिअदिवसे अ चेव्वउं
संदिसावेज्जण गउं । दोसीणस्स पडिआगउं आलोइत्ता चाउम्मासियखमगं णिमं-
तेई । तेण पडिग्गहे से खेवं निवूढं । चेव्वउं जणई । मिंठा मि डुकडं जं तुप्पे माए
खेवमव्वउं ए पणामिउं तं तेण उप्पराजचेव फेडित्ता खेवमव्वए वूढं । एवं जाव तिमा-
सएणं जाव एगमासिएणं णिवूढं । तं तेण तहा चेव फेडिअ अडुयालित्तालं वणे
गिहामि ति काउं खमएण चेव्वउं वाहं गहिउं । तं तेण तस्स चेव्वगस्स अदीणम-
णस्स विसुद्धपरिणामस्स वेस्साहिं विमुप्पमाणीहिं तदावरणिद्याणं कम्माणं खएण
केवलनाणं समुप्पणं । ताहे सा देवया जणई । किह तुप्पे वंदिअवा जेणेवं कोहाजि-
अया अठह । ताहे ते खमगा संवेगमावणा मिठामि डुककं ति । अहो वालो उव-
संतचित्तो अम्हेहिं पावकम्मेहिं आसाइउं एवं तेसिं पि सुहप्रवसाएणं केवलनाणं
समुप्पणं । एवं पसंगउं कहिअं कहाणयं । उवणउं पुण कोहादिगाउं अपसव्व-
जावाउं डुग्गईए अवाउं ति । परलोकचिन्तायां प्रकृतोपयोगितां दर्शयन्नाह ॥ सि-
क्कगअसिक्कगाणं, संवेगथिरुयाइ दोहं पि ॥ द्वाइया एवं, दंसियंते अवायाउं
॥ ५७ ॥ व्याख्या ॥ शिद्धकाशिद्धकयोः अजिनवप्रव्रजितचिरप्रव्रजितयोः अजिनव-
प्रव्रजितग्रहस्थयोर्वा । संवेगस्थैर्यथै द्वयोरपि अव्याद्या एवमुक्तेन प्रकारेण वक्ष्यमा-
णेन वा दर्श्यन्ते अपाया इति । तत्र संवेगो मोक्षमुखान्निवापः । स्वैर्यं पुनरभ्युपग-

३७ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

तापरित्यागः । ततश्च कथं नु नाम दुःखनिबन्धनद्रव्याद्यवगमात्तयोः संवेगस्थैर्ये
 स्यातां द्रव्यादिषु चाप्रतिबन्ध इति गाथायैः । तथा चाह ॥ द्विविधं कारणगहिष्ठं,
 विगिन्विश्रवमसिवाद् खेत्तं च ॥ वारसहिं एस कालो, कोहाइविवेगजावम्मि ॥ ५७ ॥
 व्याख्या ॥ इहोत्सर्गतो मुमुक्षुणा द्रव्यमेवाधिकं वक्षपात्राद्यन्यद्वा कनकादि न ग्राह्यं
 शिष्टकाहिसंदष्टादिकारणशुद्धीतमपि तत्परिसमाप्तौ परित्याज्यमत एवाह । द्रव्यं
 कारणशुद्धीतं किं विकिंचितद्रव्यं परित्याज्यमनेकैहिकामुष्मिकापायहेतुत्वात् । दुरन्ताप्र-
 हायपायहेतुत्वादुरन्ताप्रहायपायहेतुता च मध्यस्थेः स्वधिया जावनीयेति । एवमशि-
 वादिक्षेत्रं च परित्याज्यमिति वर्तते । अशिवादिप्रधानं क्षेत्रं अशिवादिक्षेत्रम् । आदि-
 शब्दानूनोदरताराजछिष्टादिपरिग्रहः । परित्याज्यं चेदमनेकैहिकामुष्मिकापायसंज-
 वादिति । तथा छादशजिर्वपरित्याज्यकालः परित्याज्य इति वर्तते । तत एवापायसंजवादि-
 तापना । एतदुक्तं जवत्यशिवादिदुष्ट एष्यत्कालः छादशजिर्वपरिनागतमेवोपितव्य
 इति । उक्तं च ॥ संवत्तरवारसपण, होहिंति असिबं ति ते तउ णिंति, सुत्तठं कुवता ॥ अतिस-
 पमादीहिं नाउणमित्यादि । तथा क्रोधादिविवेकाजाव इति । क्रोधादयोऽप्रशस्तजावा-
 स्तेषां विवेकः नरकपातनायपायहेतुत्वात्परित्यागः । जाव इति जावापाये कार्य इत्य-
 यं गाथायैः । एवं तावच्छ्रुतधरणकरणानुयोगमधिकृत्यापायः प्रदर्शितः । सांप्रतं द्र-
 व्यानुयोगमधिकृत्य प्रदर्शयते ॥ द्वादिणहिं निचो, एगंतेणैव जेसिं अण्णा उ ॥ होइ अ-
 जापो तेमि, मुहदुहसंसारमोकाणं ॥ ५९ ॥ व्याख्या ॥ द्रव्यादिभिः द्रव्यक्षेत्रकालजावे-
 नारकत्वविशिष्टक्षेत्रवयोऽवस्थितत्वाप्रसन्नत्वादिनिर्मित्योऽविचलितस्वजावः । एकान्ते-
 नैव सर्वेष्वेव तेषां वादिनामात्मा जीवः तुल्यत्वादित्यत्र वस्तु जयति संजायते अजा-
 योऽग्नंजवन्तेषां वादिनाम् । केषाम् । मुखदुःखसंसारमोकाणाम् । तत्राह्वादानुजवल-
 हाणं मुखम् । तापानुजरूपं दुःखम् । तिर्यग्भरनारकामरजयसंसरणरूपः संसारः ।
 अष्टप्रकारकर्मबन्धवियोगो मोक्षः । तत्र कथं पुनस्तेषां वादिनां सुखाद्यभावः । आ-
 त्मनोऽप्युपानुत्तमस्थिरैकम्वजावत्त्वादित्यथा चापरिणतेः । सदेव नारकत्वादिजावाद-
 परित्यागाप्रसन्नत्वे पूर्वरूपस्य च प्रसन्नत्वेनाजवनादेवं शेषेणैव जावनीयमिति गाथा-
 यैः । तत्रैवम् ॥ मुहदुहसंपडंगो, न विवई निच्चवायपक्कंमि ॥ एगंतैथंमि अ,
 मुहदुहविगण्णयनहुत्तं ॥ ६० ॥ व्याख्या ॥ मुखदुःखसंप्रयोगः । सम्यक् संगतो वा
 प्रयोगः संप्रयोगः अकस्मिन् इत्यर्थः । न विद्यते नाम्नि न घटत इत्यर्थः । कः नित्य-
 वादरहे नित्यवादानुत्तमने संप्रयोगो न विद्यते । कस्मिन्तस्तु जवत्येव । यथाहुर्नि-
 त्यवादिनः । प्रकृत्युत्पन्नतः पुरुषस्य मुखदुःखे स्तः । स्फटिकं रक्ततादिवद्भिप्रति-
 बिम्बाद्यान्य इति । कस्मिन्नयं चास्य आत्मनस्तत्त्वत एव तथा परिणतिमन्तरेण मु-

खाद्यजात्रादुपधानसन्निधावप्यन्योपले रक्तादिवत्तदच्युपगमे चाच्युपगमकृतिः ।
 वृद्धिप्रतिविम्बपक्षेऽप्यविचित्रितस्यात्मनः सदैवैकस्वभावत्वात् । सदैवैकरूपप्रतिविम्बा-
 पत्तेः । स्वभावज्ञेदाच्युपगमे चानित्यत्वप्रसङ्ग इति । माजूदनित्यैकान्तग्रह इत्यत आह ।
 एकान्तेन सर्वथा उत्प्रायव्ययेन ठेदो विनाशः एकान्तोठेदः । निरन्वयो नाश इत्यर्थः ।
 अस्मिंश्च किं सुखदुःखयोर्विकल्पनं सुखदुःखविकल्पनमयुक्तमवटमानकम् । अयमत्र
 जावार्थः । एकान्तोठेदेऽपि सुखाद्यनुजवितुस्तत्क्षण एव सर्वथोठेदादहेतुकत्वात्तदुत्तर-
 क्षणस्योत्पत्तिरपि न युज्यते । कुतः पुनस्तद्विकल्पनमिति गाथार्थः । उक्तोऽपायः ।
 सांप्रतमुपाय उच्यते तत्रोप सामीप्येन विवक्षितवस्तुनोऽविकललाजहेतुत्वाद्भस्तुनो
 लाज एवोपायः । अजिलपितवस्त्ववाप्तये व्यापारविशेष इत्यर्थः । असावपि चतुर्विध
 एव । तथा चाह ॥ एमेव चउविगप्पो, होइ उवाउं वि तड दवंमि ॥ धाउवाउं पढमो,
 नंगलकुडिण्हिं खेत्तं तु ॥ ६१ ॥ व्याख्या ॥ एवमेव यथा अपायः । किं । चतुर्विकल्प-
 श्चतुर्जैदः जवत्युपायोऽपि तथया अव्योपायः क्षेत्रोपायः कालोपायः जावोपा-
 यश्च । तत्र अव्य इति द्वारपरामर्शः । अव्योपाये विचार्ये धातुवादः सुवर्णपातनोत्क-
 र्पलक्षणो अव्योपायः प्रथम इति लौकिके । लोकोत्तरे त्वध्वादो पटलादिप्रयोगतः
 प्रासुकोदककरणम् । क्षेत्रोपायस्तु लाङ्गलादिना क्षेत्रोपक्रमेण जवति । अत एवाह ।
 लाङ्गलकुलिकाभ्यां क्षेत्रं चोपक्रम्यत इति गम्यते । ततश्च लाङ्गलकुलिके तदुपायो
 लौकिकः । लोकोत्तरस्तु विधिना प्रातरशनाद्यर्थमटनादिना क्षेत्रजावनम् । अन्ये तु
 योनिप्राचृतप्रयोगतः काश्चनपातनोत्कर्पलक्षणमेव संघप्रयोजनादौ अव्योपायं व्या-
 चक्षते । विद्यादिनिश्च सुस्तराध्वतरणलक्षणं क्षेत्रोपायमित्यत्र च प्रथमग्रहणपदा-
 थोऽतिरिच्यमान इवाजाति । पाठान्तरं वा धाउवाउं जणिउं ति । अत्र च कथं-
 चिद्विरोध एवेति गाथार्थः ॥ कालो अ नाडियाइहिं, होइ जावंमि पंडिउं अजउं ॥
 चोरस्स कए नट्टिं, वट्टुकमारिं परिकहेइ ॥ ६३ ॥ व्याख्या ॥ कालश्च नाडिकादि-
 निर्ज्ञायत इति शेषः । नाडिका घटिका आदिशब्दाद्वट्टुकादिपरिग्रहः । ततश्च ना-
 डिकादयः कालोपायो लौकिकः । लोकोत्तरस्तु सूत्रपरावर्तनादिजिस्तथा जवति ।
 जावे चेति द्वारपरामर्शत्वाद्भावोपाये विचार्ये निदर्शनं क इत्याह । पणितो विद्वान-
 जयोऽजयकुमारस्तथाचाह । चोरनिमित्तं नर्तकीं वट्टुकुमारीं । किम् । त्रिकालगोचरसूत्र-
 प्रदर्शनार्थमाह परिकथयति । ततश्च यथा तेनोपायतश्चौरजावो विज्ञातः । एवं शि-
 क्षकादीनां तेन तेन विधिनोपायत एव जावो ज्ञातव्य इति गाथार्थः । नवरं
 जावोवाए उदाहरणं । रायगिहं णाम णयरं तड सेणिउं राया सो जवाए जणिउं
 जहा मम एगखंजं पासायं करेहि । तेण वट्टुणो आणत्ता गया कठ्ठिंदंगा तेहिं

अडवीए सखरुणो सरलो महइ महालउं डुमो दिछो। धूवो दिणो जेण स परिगगहिउं
रुको सो दरिस्तावेउं अण्णाणं तो एं एं विंदामो ति अह एं देइ दरिस्तावं तो विंदामो ति।
ताहिं रुकवासिणा वाणमंतरेण अजयस्त दरिस्तावो दिणो। अहं रणो एगखंजं पासायं
करेमि। सवोउयं च आरामं करेमि सववणजाइउवेयं मा विंदइति। एवं तेण
कउं पासाउं। अन्नया एगाए सायंगीए अकासे अंवयाण दोहलो। सा जत्तारं जणइ
मम अंवयाणि आणेहि। तदा अकासो अंवयाणं तेण उणामणीए विद्याए माळं
उणामियं अंवयाणि गहिआणि। पुणो अ उणमणीए उणामियं। पत्ताए रत्ता दिठं।
पयं ए दीसइ। को एस मणुसो अतिगउं जस्स एसा एरसी सत्ति ति। सो मम अं-
तेउरं पि धरिसेहि ति काउं अजयं सदावेऊण जणइ। सत्तरत्तस्स अप्रंतरे जइ
चोरं णाणैसि तो णठि ते जीविथं। ताहे अजउं गवेसिउं आढत्तो। ए वरं एगंमि
पएसे गोळो रमिउकामो मिउिउं खोगो। तव गंतुं अजउं जणति। जाव गोळो मंडे-
इ अण्णाणं ताव ममेगं अखाणगं सुणेइ। जहा एगंमि णयरे एगो दरिइसिछी परि-
वसति। तस्स धूया बहुकुमारी अइव रुविणी य वरणिमित्तं कामदेवं अयेइ। सा य
एगंमि आरामे चोरिय पुप्फाणि उवंती आरामिएण दिछा कयछिउमाढत्ता। तीए
सो जणिउं। मा मइ कुमारिं विणासेहिं। तवावि जयणी जावणिळीउं अठि। तेण
जणिआ एकाए ववट्टाए मुयामि जइ ए वरं जम्मि दिवसे परिणयसि तदिवसं चैव
जत्तारेण अणुग्धाडिया समाणी मम सयासं एहिसि तो मुयामि। तीए जणिउं। एवं
हवउं ति। तेण विसज्झिआ। अन्नया परिणीआ जाहे अपवरकं पयेसिआ ताहे जत्ता-
रस्स सप्रावं कहेइं। विसयिआ वचइं। पठिया आरामं। अंतरा अ चोरेहिं गहिया।
तेसिंपि सप्रावो कहिउं मुक्का। गठंतीए अंतरा रक्कसो दिछो जो ठण्हं मासाणं आहा-
रेइ तेण गहिया कहिए मुक्का गया आरामियसगासं तेण दिछा सो संजंतो जणइ।
कहमागयासि। ताए जणिअं मया कउं सो पुर्विं समउं। सो जणइ। कहं जत्ता-
रेण मुक्का ताहे तस्स तं सबं कहिअं अहो सच्चपइत्ता एसा महिअत्ति। एत्तिएहिं मु-
क्का किहाइं डुहामि ति। तेण विमुक्का पडियंती अ गया सबेसिं तेसिं मप्रेणं। आ-
गता तेहिं सबेहिं मुक्का। जत्तारसगासं अणहसमग्गा गया। ताहे अजउं तं जणं
पुछइं। अरुह एठ केण डुकरं कयं। ताहे इस्ताबुया जणंति जत्तारेणं। बुहा-
बुया जणंति रक्कसेणं। पारदारिया जणंति माळागारेणं। हरिएसेण जणिअं चोरे-
हिं। पछा सो गहिउं। जहा एस चोरो ति। एतावत्प्रकृतोपयोगि। जहा अज-
तस्स चोरस्स उवाएण जावो णाउं एवमिह वि सेहाणमुवट्ठायं तयाणं उवाएण
गीथयेण विपरिणामा दणा जावो जाणिअवो ति। किं एए पचावणिज्जा न वत्ति।

पञ्चाविप्सु वि तेषु मुंनावणाश्सु एतेव विज्ञासा य । तदुक्तम् । पञ्चाविउं सि एत्तिअ
मुंनावेउं न कप्पइ इत्यादि । कदाण्यसंहारो पुण चोरो सेणियस्य उवणीउं । पुठ्ठि-
ए सप्पावो कहिउं । ताद्दे रत्ता जणियं । जइ नवरं एयाउं विद्याउं देहि तो न मा-
रेमि । देमि ति अप्रवगण आसणे ठिउं पढइ । न छाई । राया जणई किं न छाई । ताद्दे
मायंगो जणई जहा अविणएणं पढसि । अहं जूमीए तुमं आसणे णीयतरे उ-
वविष्ठो । छिया तो सिद्धाउं य विज्जाउं ति । कृतं प्रसङ्गेन । एवं तावन्नौकिकमर्यादितं
चरणकरणानुयोगं चाधिकृत्योक्ता अव्योपायादयः । सांप्रतं अव्यानुयोगमधिकृत्य प्रद-
र्शयन्ति इति । तत्राप्युपायदर्शनतो नित्यानित्यैकान्तवादयोः सुखादिव्यवहाराज्ञावप्र-
सङ्गेन तथा प्रत्यक्षगोचरातिक्रान्तेश्च वस्तुत आत्माज्ञाव एवेति सा जूठ्ठिप्यकाणां म-
तिविचित्रमोऽत उपायत एवात्मास्तित्वमभिधातुकाम आह ॥ एवं तु इहं आया, पञ्चस्कं
अणुवलप्रमाणो वि । सुहृदुक्कमाइएहिं, गिप्रइ हेज्जहिं अठ्ठि ति ॥६३॥ व्याख्या ॥ एव-
मेव यथा धातुवादादिजिह्वव्यादि । इहास्मिंल्लोके आत्मा जीवः । प्रत्यक्षमिति तृती-
यायै द्वितीया । प्रत्यक्षेण अनुपलब्धमानोऽपि अदृश्यमानोऽपि सुखदुःखादिजिरादि-
शब्दात्संसारपरिग्रहो गृह्यते । हेतुजिर्युक्तिजिः । अस्ति विद्यत इत्येवं गृह्यते । तथाहि
सुखदुःखानां धर्मत्वारूपस्य चावश्यमनुरूपेण धर्मेणा जवितव्यं नच जूतसमुदायमात्र
एव देहोऽस्यानुरूपो धर्मी तस्याचेतनत्वात्सुखादीनां च चेतनत्वादित्यत्र बहु वक्तव्य-
मिति गायार्थः ॥ जह वस्ताउं हठ्ठि, गामा नगरं तु पाउत्ता सरयं ॥ उदइयाउ उवसमं,
संकंती देवदत्तस्स ॥६४॥ व्याख्या ॥ यथा चेति प्रकारान्तरदर्शने । अश्वाद्धोटकात् हस्ति-
नं गजं ग्रामान्नगरं तु पावृषः शरदं प्रावट्कालावरत्कालमित्यर्थः । औदयिकाद् जावाडु-
पशममित्यौपशमिकं संक्रान्तिः । संक्रमणं संक्रान्तिः । कस्य । देवदत्तस्य प्रत्यक्षेणेति शेषः ॥
एवं सउ जीवस्स वि, द्वाइसंकमं पडुच्चा उ ॥ अठ्ठितं साहिच्चइ, पञ्चरेकेणं परोस्के वि
॥६५॥ व्याख्या ॥ एवं यथा देवदत्तस्य तथा किं सतो विद्यमानस्य जीवस्यापि अव्या-
दिपु संक्रमः । आदिशब्दात्तदेवकालज्ञावपरिग्रहः । तं प्रतीत्य आश्रित्य अस्तित्वं विद्य-
मानत्वं साध्यते अवस्थाप्यते । आह । सतोऽस्तित्वसाधनमयुक्तम् । न । अव्युत्पन्नविप्रतिप-
न्नविषयत्वात् साधनस्य । प्रत्यक्षेणाश्वादिसंक्रमेण सर्वथा साक्षात् परिष्ठितिमङ्गीकृत्य
परोक्षमप्यप्रत्यक्षमपि अवग्रहादिस्वसंवेदनतो वेशतस्तु प्रत्यक्षमेवैतत् । एतदुक्तं जव-
ति यथा अश्वादिसंक्रान्तिर्न देवदत्ताख्यं धर्मेणमतिरिच्य वर्तते एवमियमप्यौदारि-
काद्धेक्रिये तिर्यग्लोकादूर्ध्वलोके परिमितवर्षायुष्कपर्यायादपरिमितवर्षायुष्कपर्याये
चारित्रज्ञावादविरतज्ञावे च संक्रान्तिर्न जीवाख्यं धर्मेणमन्तरेणोपपद्यत इति वृद्धा
व्याचक्षते । अन्ये तु द्वितीयगाथापश्चार्द्धं पाठान्तरतोऽन्यथा व्याचक्षते । तत्रायमभि-

४७ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमग्रन्थ जाग नेनाली

सन्वधः । एवं तु इहं श्रायेत्यादिगाययोपायन एकास्मात्पिनामनि ॥
सुखदुःखादिजायसंगतिनिमित्तं नित्यानित्येकान्तराद्यप्येवमेनागमाने ॥
जिधित्सुराह । जह वस्साउं गाथा । व्याख्या पूर्वान् ॥ एवं सत्र जीवन्
संकमं पडुच्चाउ ॥ परिणामो साहित्यइ, पचरेकणं पगेके नि ॥ पुणंइ पुणं
जावना पुनरियम् । नद्येकान्तनित्यानित्यपदयोर्द्वयापि इत्युक्त्यादिसंकायिणे
ते । इत्यतस्तत्तावान्यथानुपपत्त्येव परिणामसिद्धिरिति । उक्तं च ॥ ना ॥
त्सर्वथेव चैवागमः ॥ परिणामः प्रमासित इष्टश्च मनु पत्तिनेः ॥
नाशोत्पादस्थितिष्वयम् ॥ शोकप्रमोदमाप्यस्यं जनो याति सहेतुकम् ॥
दप्यत्ति न पयोऽसि दधिघृतः ॥ अगोरसव्रतो नोने तस्माच्छ्रमु प्रपातकम् ॥
इयार्थः । उक्तमुपायधारमधुना स्थापनाधारमनिनिस्सुराह ॥ उपायार्थम् एव
तत्र पौनरीथं तु ॥ अहं वा विसन्नदण्डाण, हिंशुसिचक्यं उवाहरणं ॥ ६६ ॥
इति स्थापना तथा तस्यास्तस्यां वा कर्म सम्यगजीवायं प्ररूपणसदृश्या क्रिया
नाकर्म । एकमिति तज्जात्यपेक्षया दृष्टान्तो निदर्शनं तत्र स्थापनाकर्मणि
शब्दात्तथाज्ञूतमन्यच्च । तथाच पौनरीकाप्ययने पौनरीकं प्ररूप्य
रासेन स्वमतमवस्थापितमिति । अथचेत्यादि पदार्थं सुगमम् । लौकिकं
थाहुराथः । जावार्थस्तु कथानकादवसेयः । तच्चेदम् । जहा एगंमि एगरे
लायारो सणाइउं करंडे पुण्फे धेत्तूण धीहीण एइ । सो अइव अइउं ता
सिग्वं वोसिरिऊणं सा पुण्फपिडिगा तस्सेव उवरि पइइगिया । ताहे सोउं
मेयं । जेणिठ पुण्फाणि ठूँसि ति । ताहे सो जणइ । अइं अलोविउं एइ
नामं । एतं तं वाणमंतरं हिंशुसिचं नाम उप्पसं । लोएण परिगहियं । पूया से
खाइगयं अथ वि तं पाडलिपुत्ते हिंशुसिचं नाम वाणमंतरं । एवं जइ किं विउण्णं
यणीयं कयं होद्या केण वि पमाएण ताहे तहा पया एयवं जहा पशुणं
ह्वइ । संजाण उण्णहे जह गिरिसिद्धेहिं कुसलवुद्धीहिं लोयस्स धम्मसज्जा
षेण मुहु कया ॥ एवं तावच्चरणकरणानुयोगं लोके पाधिकृत्य स्थापनाकर्म प्र
तमधुना इव्यानुयोगमधिकृत्योपदर्शयन्नाह ॥ सवजिचारं हेउं, सहसा वोनुं तमे
ओहिं ॥ उववूहइ सप्पसरं, सामं चप्पणो नाउं ॥ ६७ ॥ हारं ॥ व्याख्या ॥ सह
चारेण वर्तत इति सव्यजिचारस्तं हेतुं साध्यधर्मान्वयादिदण्डाणं सहसा
वोनुमजिधाय तमेव हेतुमन्येहेतुजिरेव उपवृहते समर्थयति । सप्रसरमनेकपा
रयन् सामर्थ्यं प्रज्ञावत्तम् । चशब्दो जिज्ञाक्रमः । आत्मनश्च स्वस्य च ज्ञात्वा
चशब्दात्परस्य चेति गायार्थः । जावार्थस्त्वयम् ।

ज्ञेन साधुना तत्स्थापनाया नयान्तरमतापेक्षया सव्यजिचारं द्वेतुमजिधाय प्रतिपक्षन-
यमतानुसारतः तथा समर्थनीयः यथा सम्यगनेकान्तवादप्रतिपत्तिर्भवतीति । आह । उ-
दाहरणजेदस्यापनाधिकारचिन्तायां सव्यजिचारहेत्वजिधानं किमर्थमिति । उच्यते । त-
दाश्रयेण ज्ञेयसामुदाहरणानां प्रवृत्तेस्तदन्वितं चोदाहरणमपि प्राय इति ज्ञापनार्थमलं
प्रसङ्गेन । अजिहितं स्थापनाकर्मद्वारमधुना प्रत्युत्पन्नविनाशद्वारमजिधातुकाम आह ॥
होति पशुप्पन्नविणा-सणंमि गंधविद्या उदाहरणं ॥ सीसो वि कत्थइ जइ, अप्रोवधि-
व तो गुरुणा ॥ ६७ ॥ व्याख्या ॥ जवन्ति प्रत्युत्पन्नविनाशे विचार्यं गांधर्विका उदाह-
रणं लौकिकमिति । तत्र प्रत्युत्पन्नस्य वस्तुनो विनाशनं प्रत्युत्पन्नविनाशनं तस्मिन्नि-
ति समासः । गांधर्विका उदाहरणमिति यदुक्तं तदिदम् । जहा एगंमि नयरे एगो वा-
णिचउं तस्स बहुयाउं जइणीउं जाइणिद्या जाउद्यायाउं य । तस्स घरसमीवे राउलया
गंधविद्या संगीयं करेति दिवसस्स तिन्नि वारे । ताउं वणिचमहिलाउं तेण संगीयस-
हेण तेसु गंधविणसु अप्रोववन्नाउं किंवि कम्मादाणं न करेति । पढा तेण वाणिचएण
चित्तिंयं । जहा विण्णठा एयाउं चि को उवाउं होद्या जहा न विणस्संति चि काउं मित्तस्स
कहियं । तेण जन्नइ । अप्पणो घरसमीवे वाणमंतरं करावेहि । तेण कयं । ताहे पाडहि-
याणं रूवए दाउं वायावेइ । जाहे गंधविद्या संगीययं आहवेंति । ताहे ते पाडहिया
पडहे दिति । वंसादिणो य फुसंति । गायंति य । ताहे तेसिं गंधविद्याणं विग्यो जाउं ।
पडहसदेण य ए सुवइ गीयसहो । ताउं ते राउले उवठिया । वाणिउं सदाविउं । किं विग्यं
करेति चि । जणइ मम घरदेवो अहं तस्स तिन्नि वेला पडहे दवावेमि । ताहे ते जणिचा ।
जहा अन्नठ गायह किं देवस्स दिवेदिवे अंतराइयं कयइ । एवं आचरिएण वि सी-
सेसु अगारीसु अप्रोववद्यमाणेसु तारिसो उवाउं कायवो । जहा तेसिं दोसस्स तस्स
णिवारणा इवइ । मा ते चिंतादिएहिं एयरपडणादिए अवाए पावेहंति । उक्तं च ।
चित्तेइ दहुमिठइ, दीहं णीससइ तह जरो दाहो ॥ जत्तारोयगमुठा, उम्मचो ए या-
णइ मरणं ॥ पढमे सोयइ वेगे, दहुं तं गठइ विइयवेगे ॥ णीससइ तइयवेगे,
आरुहइ जरो चउठंमि । डणइ पंचमवेगे, ठठे जत्तं न रोचए वेगे ॥ सत्तमियंमि य
मुठा, अठमए होइ उम्मचो ॥ एवमे ए याणइ किं वि, दसमे पाणेहिं सुब्बइ मण्णो ॥
एएसिमवायाणं सीसे रक्कंति आचरिया ॥ परलोइया अवाया, जग्गपइसा पडंति नर-
एसु ॥ ए खहंति पुणो वोहिं, हिंनंति य जवत्तमुदंमि ॥ अमुमेवार्यं चेतस्यारोप्याह । शि-
प्योऽपि विनेयोऽपि कचिच्छिलयादो । यदीत्यन्युपगमदर्शने । अन्युपपद्येत अजिप्वङ्गं कु-
र्यादित्यर्थः । तत्र गुरुणा आचार्येण । किम् । गाथा ॥ वारियहु उवाएण, जइ वा वाजविउं व-
देवाहि । सवे वि नडि जावा, किं पुण जीवो स वोत्तवो ॥ ६८ ॥ व्याख्या ॥ वारयितव्यो

४४ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

निपेक्ष्यः । किं यथा कथं चित् । नेत्याह । उपायेन प्रवचनप्रतिपादितेन यथासौ
सम्यग्बर्तते इति जावार्थः । एवं तावद्वैकिकं चरणकरणानुयोगं चाधिकृत्य व्याख्यातं
प्रत्युत्पन्नविनाशद्वारमधुना ज्ञानानुयोगमधिकृत्याह । यदि वा वातूदिको नास्तिको
वदेत् । किम् । सर्वेऽपि घटपटादयः । ण्विञ्चि प्राकृतशैल्या । न सन्ति । जावाः पदार्थाः
किं पुनर्जीवः सुतरां नास्तीत्यभिप्रायः । स वक्तव्यः सोऽभिधातव्यः । किमित्याह ॥ जं
जणसि नञि जावा, वयणेयं अञि नञि जइ अञि ॥ एवं पइत्ताहानी, असउं णु नि-
सेहण को णु ॥ ७० ॥ यज्जणसि यद्वीपि न सन्ति जावा न विद्यन्ते पदार्था इति । वचन-
मिदं जावप्रतिषेधकमस्ति नास्तीति विकल्पो । किं चातो यद्यस्ति एवं प्रतिज्ञाहानिः ।
प्रतिषेधवचनस्यापि जावत्वात्तस्य च सत्त्वादिति जावार्थः । द्वितीयं विकल्पमधिकृत्याह
असउं णु चि । अयासन्निपेधते । को नु निपेधकः । वचनस्यैवासत्त्वादित्ययमभिप्राय इति
गाथात्रयार्थः । यदुक्तं किं पुनर्जीव इत्यत्रापि प्रत्युत्पन्नविनाशमधिकृत्याह ॥ णो य वि-
वकापुवो, सदो जीवुप्रवो मुणेषवो ॥ नय सा वि य जीवस्स उ, सिखो पडिसेहउं जीवो
॥ ७१ ॥ दारं ॥ व्याख्या ॥ चशब्दस्यैवकारार्थत्वेनावधारणार्थत्वान्न च नैव विवक्षापूर्वो
विवक्षाकारणः श्रद्धेतुरित्यर्थः । शब्दो ध्वनिः अजीवोऽजीवप्रज्ञव इत्यर्थः । वि-
षदापूर्वकश्च जीवनिपेधकः शब्द इति मा जूहि विवक्षाया एव जीवधर्मत्वासिद्धिरित्यत
आह । न च नैव सापि विवक्षा यद्यस्मात्कारणादजीवस्य तु अजीवस्यैव घटादिष्व-
दर्शनात् । किंतु मनस्त्वपरिणतान्विततत्तद्रूपसाचिष्यतो जीवस्यैव । यतश्चैवमतः
सिखः प्रतिष्ठितः प्रतिषेधध्वनिनास्ति जीव इति प्रतिषेधशब्दादेवेत्यर्थः । ततस्तस्मा-
च्छीय आत्मेत्यत्र यदु पक्तव्यं तत्तु नोच्यते अन्यविस्तरजयादिति गाथार्थः । व्याख्यातं
प्रत्युत्पन्नविनाशद्वारं तदन्याख्यानाद्योदाहरणमिति मूलद्वारमधुना तद्देशद्वारावयवा-
धमनिधित्पुराह ॥ आहरणं तद्देशे, चउदा अणुसद्धि तह उवावंजो ॥ पुष्ठा निस्सावयणं,
दोइ सुनदाणुसद्धीए ॥ ७२ ॥ व्याख्या ॥ उदाहरणमिति पूर्ववदुपलक्षणं चेदमत्र । तथा चाह
तस्य देशान्तदेश उदाहरणदेश इत्यर्थः । अयं चतुर्धा चतुःप्रकारः । तदेव चतुःप्रकारत्वं
मुपदर्शयति । अनुशासनमनुशास्तिः मनुष्योत्कीर्तनेनोपबृंहणमित्यर्थः । तथोपालम्बनमु-
पासमनः । ननु यैव विचित्रं जणनमित्यर्थः । पुष्ठा प्रश्नः किं कथं केनेत्यादिः । निश्चायचन-
मैवं कंचन निश्चानूतं कृत्वा या विचित्रोक्तिरसो निश्चायचनमिति । तत्र जवति मुनजा
तम आधिकोदाहरणम् । अथनुशास्ताविति गाथाकारार्थः । तत्र अणुसद्धीए सुनदा उ-
दाहरणं । चंराए पयरीए निपदत्तस्स मुसावगस्स मुनदा नाम धूया । सा अईव रूपवई ।
य तद्विषयवामण्य दिक्षा । सो नाम अणोवयवो तं मग्गई । सावगो जणइ । नाहं मि-
दिहिस्स पूयं देनि । पठा सो सादृष ममीवं गठं । धम्मो अणेण पुठ्ठिं । कहिउं

साहूहिं । ताहे कवडसावयधम्मं पगहिउं । तन्न य से सप्पावेणं चेव उवगउं धम्मो ताहे
 तेण साहूणं सप्पावो कहिउं । जहा मए कवडेणं दारियाए कए णं णायं । जहा कवडे-
 णं कयहिंति । अणमियाणिं देह मे अणुवयाइं । लोगे स पयासो सावउं जाउं । तउं का-
 खे गए वरया मालया पठवेइ । ताहे तेण जिणदत्तेण सावउं तिकाऊण सुजहा दिष्ठा ।
 पाणिग्गहणं वत्तं । अन्नया सो जणइ दारियं घरं णेमि । ताहे सो तं सावउं जणइ । तं
 सवं उवासयकुलं । एसा तं णाणुवत्तिहिंति । पढा होसयं वा लजेद्य त्ति णिव्वंधे विस-
 ज्झिया णेऊण जुयगं घरं कयं । सासूणणं दाउं पउठाउं । जिक्खूण जत्तिं ए करेइ त्ति
 अन्नया ताहिं सुजहाए जत्तारस्स अखायं । एसा य सेअवडेहिं समं संसत्ता । सावउं ए
 सदहेइं । अन्नया खमग्गस्स जिक्खागयस्स अठ्ठिमि कणुउं पविठो । सुजहाए जिप्पाए
 सो कणुउं फेडिउं । सुजहाए वीणपिठेण तिलउं कउं । सो य खमग्गस्स निवाके लग्गो ।
 उवासियाहिं सावयस्स दरिसिउं । सावएण पत्तीयं । एतहा अणुयत्तइ । सुजहा चित्तेइ ।
 किं अठ्ठेरयं । जं अहं गिह्वी ठोन्नगं लज्जामि । जं पवयणस्स उक्काहो एयं मे उक्क-
 इ त्ति सा रत्तिं काउस्सग्गेण छिया । देवो आगउं । संदिसाहि किं करेमि । सां जणइ । ए-
 थं मे अयसं पमद्याहि त्ति । देवो जणइ । एवं हवउ । अहमेयस्स एग्गरस्स चत्तारि दा-
 राइं ठवेहामि । घोसणयं च घोसेहामि त्ति । जहा जा पइवया होइं सा एयाणि
 दाराणि उग्घाडेहिंति । तन्न लुमं चेव एगा उग्घाडेसि ताणि य कवाडाणि । सयणस्स
 पच्चयनिमित्तं चालणीए उदगं ठोदूण दरिसिज्झासि । तउं चालणीफुसिणमवि ए गलि-
 हिंति । एवं आसासेऊण णिग्गउं देवो । एयरदाराणि अणेण ठवियाणि । एयरजणो य
 अदहो । इउं य आगासे वाया होइं “ एागरजणा मा णिरत्तयं किलिस्सह । जा
 सीलवई चालणीए वृढं उदगं ए गलति । सा तेण उदगेण दारं अठ्ठोडेइ तउं दारं उ-
 ग्घाडिदिस्सिस्सति । तन्न बहुयाउं सेठ्ठिसववाहादीणं धूयसुण्हाउं ए सकंति पलयं पि लहियं ।
 ताहे सुजहा सयणं आपुठइ । अविसद्यंताण य चालणीए उदयं ठोदूण तेसिं पा-
 डिहेरं दरिसेइ । तउं विसधिया । उवासियाउं एवं चिंतिउमाढत्ताउं । जहा एसा
 समणपडिबेहिया उग्घाडेहिंति । ताए चालणीए उदयं वृढं ए गलइ त्ति पिठित्ता
 विसन्नाउं । तउं महाजणेण सक्कारिद्यंती तं दारसमीवं गया । अरहंताणं नमो काऊण
 उदएण अठ्ठोडिया कवाडा । मह्या सदेणं कोंकारं च करेमाणा तिन्नि वि गोपुरदारा
 उग्घाडिया । उत्तरदारं चालणिपाणिणं अठ्ठोडेऊण जणइ जा मया सरिसी सील-
 वई होहिंति । सा एयं दारं उग्घाडेहिंति । तं अद्यवि ढक्कियं चेव अठइ । पढा एयरज-
 णेण साहुकारो कउं अहो महासइ त्ति । अहो जयइ धम्मो त्ति । एवं लोइयं चरण-
 करणाणुउगं पुण पडुच्च वेयावच्चादिसु अणुसासियवा उज्जुत्ता अणुज्जुत्ता य संठवेयवा ।

४६ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

जहा सीलवंताणं इह लोए एरिसं फलमिति । अमुमेवार्यमुपदर्शयन्नाह ॥ साधुकारपुरो-
 गं, जह सा अणुसासिया पुरजणेणं ॥ वेयावच्चाईसु वि, एव जयंतेणुवोहेया ॥ ७३ ॥ व्याख्या ॥
 साधुकारपुरःसरं यथा सा सुजज्ञा अनुशासिता सकुणोत्कीर्तनेनोपवृंहिता । केन ।
 पुरजनेन नागरिकलोकेन वैयावृत्त्यादिष्वप्यादिशब्दात्स्वाध्यायादिपरिग्रहः । एवं यथा
 सा सुजज्ञा यतमानानुद्यमवतः । किम् । उपवृंहयेत्सकुणोत्कीर्तनेन तत्परिणामवृद्धिं
 कुर्यात् । यथा “ ॥ जरहेण विपुवजवे, वेयावच्चं कयं सुविहियाणं ॥ सो तस्स फलविवाणेण,
 आसी जरहाहिवो राया ॥ जुंजिनु जरहवासं, सामणमणुत्तरं अणुचरित्ता ॥ अठ-
 विहकम्ममुक्को, जरहनरिंदो गउ सिद्धिं ॥ इति गार्थः । उदाहरणदेशता पुनरस्योदाह-
 रणदेशस्यैवोपयोगित्वात्तेनैव चोपसंहारात्तथाचाप्रमादवद्भिः साधूनां कण्ठापनय-
 नादिकर्तव्यमिति विद्यायानुशास्त्योपसंहारमाह । वैयावृत्त्यादिष्वपि देशेनैवोपसंहारः ।
 गुणान्तररहितस्य जरतादेर्निश्चयेन तदकरणादिति जावनीयमित्येवं तावद्लोकिकं चर-
 णकरणानुयोगं चाधिकृत्योक्तं तद्देशद्वारे अनुशास्तिद्वारमधुना द्रव्यानुयोगमधि-
 कृत्य दर्शयति ॥ जेसिं पि अठ्ठि जीवो, वत्तवा ते वि अम्ह वि स अठ्ठि ॥ किंतु
 अकत्ता न जवइ, वेययइ जेण सुहडुखं ॥ ७४ ॥ व्याख्या ॥ येषामपि द्रव्यास्ति-
 कादिनयमतावलम्बिनां । तन्त्रान्तरीयाणां । किम् । अस्ति विद्यते । आत्मा जीवः । व-
 क्तव्यास्तेऽपि तन्त्रान्तरीयाः । साध्वेतदस्माकमप्यस्ति स तदजावे सर्वक्रियावै-
 फल्यात् । किंतु अकर्ता न जवति । सुकृतदुष्कृतानां कर्मणामकर्ता न जवत्यनि-
 प्पादको न जवति किंतु कर्तेव । अत्रैवोपपत्तिमाह । वेदयते अनुजवति येन कार-
 णेन । किम् । सुखदुःखं सुकृतदुष्कृतकर्मफलमिति जावः । नचाकर्तुरात्मनस्तदनुजवो
 युज्यते अतिप्रसङ्गान्मुक्तानामपि सांसारिकसुखदुःखवेदनापत्तेरकर्तृत्वाविशेषात् ।
 प्रकृत्यादिवियोगस्याप्यनाधेयातिशयमेकान्तेनाकर्तारमात्मानं प्रत्यकिंचित्करत्वादर्थं
 विस्तरेणेति गार्थः । उदाहरणदेशता त्वत्राप्युदाहृतस्यैकदेशेनैवोपसंहारात्तत्रैव
 चासंप्रतिपत्तो समर्थनाय निदर्शनाजिधानादिति गतमनुशास्तिदेशद्वारमधुनोपाख-
 म्मद्वारविवक्षयाह ॥ उवलम्भजम्मि मिगावइ, नाहियवाइ वि एव वत्तवे ॥ नञ्जिनि कुवि-
 ज्ञाणं, आयाजावे सइ अजुत्तं ॥ ७५ ॥ व्याख्या ॥ उपाखंजे प्रतिपाद्ये मृगापतिदेव्युदाहरणम् ।
 एयं च जहा आवस्सए दवपरंपराए जणिणं तहेव दव्वं जाव पवइया अचचंदणाए
 सिस्सिणी दिणा । अन्नया जगवं विहरमाणो कोसंवीए समोसरिज्जं । चंदादिच्चा सविमाणे-
 हि वंदिउं आगया । चउपोरसीयं समोसरणं काउं अन्नमणकावे पडिगया । तउं मि-
 गावइ संजंता । अयि विद्यालीकयं ति जणिकणं साहुणीसहिया जाव अचचंदणासगासं
 गया ताव य अंधयारयं जायं । अचचंदणापमुहाहिं साहुणीहिं ताव पडिक्कंतं । ताहे

ना मितायद् अथा अद्यचंदानां उवाच ब्रह्म । जहा एवं नाम तुमं उनमकुलपमूया
 द्रोष्ठान् एवं करेमि । अहो न लक्ष्यं । ताद् एवमिच्छा पाप्मं पडिया परमेण विण-
 म्मं ग्यामेद । अमद मे एवमवराद् गादं पुणो एवं करेहामि नि । अद्य चंदणा य
 किल नमि नमण् मंदारोदयया पमुता । इयरीए वि परमसंवैगयाण् केवलनाणं समुप्पन्नं ।
 परमं च अध्यायं ब्रह्म । सप्पो य तेणंतेण आगच्छ । पवनिणीए य द्वाहो संवमाणो
 तीए उप्पाटिठं । पटिवुत्ता य अद्य चंदणा । पुटिया किमेयं । सा जणइ दीइ जाइत् । कदं तुमं
 जाणमि । किं कोइ अतिमत्तं । आमेति । पडिवाइ अप्पडिवाइ नि पुटिया । सा जणइ अ-
 प्पटिवाइ नि । तत्तं ग्यामिया । लोगलोगुत्तरमाद्गमयेयं । एवं पमायंतो नीसो वलंनेयवो नि ।
 उदाहरणदेशता पूर्वयवोजनीयत्येयं तावद्वरणकरणानुयोगमधिकृत्य व्याख्यातमुपाल-
 म्नद्वारमधुना उक्त्यानुयोगमधिकृत्य व्याख्यायते । नास्तिकवाद्यपि चार्वाकोऽपि जीवना-
 स्तित्वप्रतिपादक इत्यर्थः । एवं वक्तव्योऽतिपातव्यः । नास्ति न विद्यते । कः । प्रकरणाज्जीव
 इति । एवंभूतं कुविज्ञानं जीवसत्ताप्रतिपेधायनामीत्यर्थः । आत्माजावे सति न युक्त-
 मात्मधर्मत्वाज्ज्ञानस्येति नावना । भूतधर्मता पुनरस्य धर्म्यनसुरूपत्वादेव न युक्ता ।
 तत्समुदायकार्यतापि प्रत्येकं जावाजावविकल्पद्वारेण तिरस्कृत्येति गाथायैः । अमु-
 मेवार्थं समर्थयन्नाह ॥ अग्निं नि जावियक्ता, अहंवा नग्निं नि जं कुविज्ञाणं ॥ अद्यंताजावे
 पो-गलस्स एयं चिअ न जुत्तं ॥ ७६ ॥ दारं ॥ व्याख्या ॥ अस्ति जीव इति एवंभूता या
 वितर्काऽथवा नास्ति न विद्यत इत्येवंभूतं यत्कुविज्ञानं लोकोत्तरापकारि अत्यन्ताजावे
 पुत्रस्य जीवस्य इदमेव न युक्तमिदमेवान्याय्यं । जावना पूर्ववदिति गाथायैः । उदा-
 हरणदेशता नास्तिकस्य परलोकादिप्रतिपेधवादिनो जीवसाधनाज्ञावनीयेति गतमु-
 पालम्नद्वारमधुना शेषद्वारद्वयं व्याचिख्यासुराह ॥ पुत्राए कोणित् खलु, निस्सावयणं-
 मि गोयमस्तामी ॥ नाहियवाइ पुत्रे, जीवन्ति च अणिमंते ॥ ७७ ॥ व्याख्या ॥ पुत्रायां प्र-
 श्न इत्यर्थः । कोणिकः श्रेणिकपुत्रः खलुदाहरणम् । जहा तेण सामी पुटिठं चक्कवट्टि-
 णो अपरिचत्तकामजोगा कालमात्ते कालं किञ्चा कहि उववज्जंति । सामिणा जणियं । अहं
 सत्तमीए चक्कवट्टिणो उववद्यंति । ताद् जणइ । अहं कठ उववद्यिस्सामि । सामिणा ज-
 णियं । तुमं ठ्ठीपुढवीए । सो जणइ । अहं सत्तमीए किं न उववद्यिस्सामि । सामिणा
 जणियं । सत्तमीए चक्कवट्टिणो उववद्यंति । ताद् सो जणइ । अहं किं न होमि चक्कवट्टी ।
 मम वि चउरासी दन्तिसयसहस्साणि । सामिणा जणियं । तव रयणाणि निहीत्तं य एग्नि ।
 ताद् सो कित्तिमाइ रयणाइ करित्ता उवतिउमारखो तिमिसुहाए पवित्तिं पवत्तो ।
 जणित् य किरिमालएणं बोलीणा चक्कवट्टिणो वारस वि । विणसिहसि तुमं । वारिद्यंतो
 वि ण छाइ । पठा कयमालएण आहत्तं मत्तं य ठ्ठिं पुढविं गट्ठं । एयं लोइयं । एवं लोउ-

४८ राय धनपतसिंघ बहाडरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

त्तरे वि बहुस्सुआ आयरिया अठाणि हेऊ य पुत्रियवा । पुत्रित्ता य सकुणिद्याणि
समायरियवाणि । असकणिद्याणि परिहरियवाणि । जणियं च । पुअह पुआवेह य,
पंडियए साहवे चरणजुते । मा मयलेवविजित्ता, पारत्तहियं ण याणिहिह ॥ उदाहरण-
देशता पुनरस्याजिहितेकदेश एव प्रदुर्महात् । तेनैव ओपसंहारादित्येवं तावच्चरण-
करणानुयोगमधिकृत्य व्याख्यातं पृष्ठाधारमधुनेतत्प्रतिवक्षां अव्यानुयोगवक्तव्यताम-
पास्य गाथोपन्यासानुलोमतो निश्चावचनमजिधातुकाम आह । निश्चावचने निरूप्ये गो-
तमस्वाम्युदाहरणमिति । एगत्र गागलिमादी जहा पवइया तावसा य एवं जहा वड-
सामिउपत्तीए आवस्सए तहा ताव नेयं जाव गोयमसामिस्स किल अधिइं जाया ।
तत्र जगवया जणइ । चिरसंसछो सि मे गोयमा । चिरपरिचितो सि मे गोयमा । चिरजाविठ
सि मे गोयमा तं मा अधिइं करेहि ॥ अंते दोन्नि वि तुह्वा जविस्सामो । अन्ने य
तन्निस्साए अणुसासिया छुमपत्ताए अग्रयणित्ति एवं जे अस्सहणा विणेया ते अन्ने
मदवसंपन्ने णिस्सं काऊण तहाणुसासियवा उवाएण जहा संमं पडिवयंति । उदा-
हरणदेशता त्वस्य देशेन प्रदर्शितलेशत एव तथानुशासनादेवं तावच्चरणकरणानुयोग-
मधिकृत्य व्याख्यातं पृष्ठानिश्चावचनधारण्यमधुना अव्यानुयोगमधिकृत्य व्याख्यायते ।
तत्रेदं गाथादलम् । णाहियवाइमित्यादि । नास्तिकवादिनं चार्वाकं पृष्ठेज्जीवास्तित्वम-
निश्चन्तं सन्तमिति गाथार्थः । किं पृष्ठेत् ॥ केणं ति नञि आया, जेण परोरुको ति तव
कुविज्ञाणं ॥ होइ परोरुकं तम्हा, नञित्ति निसेहए को णु ॥ १७ ॥ दारं ॥ व्याख्या ॥ के-
नेति । केन हेतुना नास्त्यात्मा न विद्यते जीव इति पृष्ठेत् स चेष्टदेद्ब्रूयाद्येन परोरु इति
येन प्रत्यक्षेण नोपलभ्यत इत्यर्थः । स च वक्तव्यः । जइ तव कुविज्ञानं जीवास्ति-
त्वनिपेधकध्वनिनिमित्तत्वेन तन्निपेधकं जवति परोरुमन्यप्रमातृणामिति गम्यते । त-
स्मान्नवहुपन्यस्तयुक्त्या नास्तीति कृत्वा निपेधते को नु विवक्षाजावे विशिष्टशब्दानु-
त्पत्तेरिति गाथार्थः । उदाहरणदेशता चास्य पूर्ववदिति गतं पृष्ठाधारम् ॥ अन्नावपसउं
ना-हियवाइं जेसिं नञि जीवो उ ॥ दाणाइफलं तेसिं, न विद्यइ चउह तदोसं ॥ १८ ॥
व्याख्या ॥ अन्यापदेशतः अन्यापदेशेन नास्तिकवादी लोकायतो वक्तव्य इति शेषः ।
अहो धिक्कणं येपां वादिनां नास्ति जीव एव न विद्यते आत्मेव । दानादिफलं तेषां न वि-
द्यते दानहोमयागतपःसमाध्यादिफलं स्वर्गापवर्गादि तेषां वादिनां न विद्यते नास्ती-
त्यर्थः । कदाचिदेतद्भुत्वैवं ब्रूयुर्मां जवतु का नो हानिर्नह्यन्नुपगमा एव बाधाये जवन्ती-
। ततश्च सत्त्वैचित्र्यान्यथानुपपत्तितस्ते संप्रतिपत्तिमानेतव्या इत्यलं विस्तरेण गम-
कामात्रमेतदुदाहरणदेशता चरणकरणानुयोगानुसारेण जावनीयेति गतं निश्चाधारं

तदन्वाख्यानाच्च तद्देशधारमधुना तद्वोपधारावयवार्थप्रचिकटयिष्योपन्यासार्थं गाथाव-
यवमाह । चउद्धं तद्वोसं । चतुर्थं तद्वोप इत्युदाहरणद्वोपोऽनुस्वारस्त्वलाक्षणिकः । अथवो-
दाहरणेनेव सामानाधिकरण्यं ततश्च तद्वोपमिति तस्योदाहरणस्यैव द्वोपा यस्मिंस्तत्त-
द्वोपमिति गाथार्थः । उपन्यस्तं चातुर्विध्यं प्रतिपादयन्नाह ॥ पदमं अहम्मजुत्तं, पडिलोमं
अत्तणो उवन्नासं ॥ पुरुवणियं तु चउद्धं, अहम्मजुत्तंमि नलदामो ॥ ७० ॥ व्याख्या ॥
प्रथममाद्यमधर्मयुक्तं पापसंवर्द्धमित्यर्थः । तथा प्रतिलोमं प्रतिकूलं आत्मन उपन्या-
स इत्यात्मन एवोपन्यासस्तथा निवेदनं यस्मिन्निति । पुरुषनीतं चेति पृष्टमुपनीतं
निगमितमस्मिन्निति चतुर्थमिदं वर्तते । असीपामेव यथोपन्यासमुदाहरणेर्जावार्थमुप-
दर्शयति । अधर्मयुक्ते नलदामः कुविन्दः कोलिकः खलु लौकिकमुदाहरणमिति गा-
थाकारार्थः । पर्यन्तावयवार्थः कथानकादवसेयस्तच्चेदम् । चाणक्येण एण्डे उवाइए चंद-
गुत्ते रायाणए ठविए एवं सव्वं वणित्ता जहा सिरकाए तच्च एण्डसंतिएहिं मणस्सेहिं सह
चोरग्गाहो मिलिउ । एगरं मुसइ । चाणको विअन्नं चोरग्गाहं च ठविउकामो तिदंमं गहे-
ऊण परिवायगवेसेण एयरं पविष्ठो । गउं एलदामकोलियसगासं । उवविष्ठो वण-
णसावाए । अन्नइ तस्स दारउं मक्कोडएहिं खइउं । तेण कोलियेण विलं खणित्ता दट्ठा ।
ताहे चाणक्येण जणइ किं एए उहसि । कोलिउं जणइ । जइएए समूलजावा ए उवा-
इज्जंति तो पुणो वि खाइस्संति । ताहे चाणक्येण चित्तिंयं एस मए लळो चोरग्गाहो ।
एस एण्डतेणया समूलया उळूरिस्सिहिइ । चोरग्गाहो कउं । तेण तिलंडिया विसंजिया ।
अम्हे संमिलिया मुसामो ति । तेहिं अन्ने वि अस्काया जे तच्च मुसगा बहुया सुहतरागं
मुसामो ति । तेहिं अन्नेवि अस्काया । ताहे ते तेण चोरग्गाहेण मिलिऊण सवे वि
मारिया । एवं अहम्मजुत्तं ए जाणियव्वं ए य कायव्वं ति । इदं तावद्वौकिकमनेन लोको-
त्तरमपि चरणकरणानुयोगं इव्यानुयोगं चाधिकृत्य सूचितमवगन्तव्यम् । एकग्रहणात्त-
ज्जातीयग्रहणमिति न्यायात् । तत्र चरणकरणानुयोगेन ॥ एवमं अहम्मजुत्तं, कायव्वं किं
वि जाणियव्वं वा ॥ थोवगुणं बहुदोसं, विसैसउं गणपत्तेणं ॥ तम्हा सो अन्नेसिं, पि
आलंवणं होइ । इव्यानुयोगे तु ॥ वादम्मि तहारूवे, विद्यायवलेण पवयणछाए ॥ कुद्या
सावज्जं पिहु, जह मोरीणउळिमादीमु ॥ सो परिवायगो विलस्कीकउं ति । उदाहरणद्वो-
पता चास्याधर्मयुक्तत्वादेव जावनीयेति । गतमधर्मयुक्तधारमधुना प्रतिलोमधारावयवार्-
थव्याचिख्यासयाह ॥ पडिलोमे जह अजउं । पद्योयं हरइ अवहिउं संतो ॥ गोविंदवाय-
गो वि य, जह परपक्कं नियत्तेइ ॥ ७१ ॥ व्याख्या ॥ प्रतिलोमे उदाहरणद्वोपे यथा अजयो-
ऽजयकुमारः प्रद्योतं राजानं हतवान् । अपहतः सन्नित्येतज्ज्ञापकमिह च त्रिकालगोच-
रसूत्रप्रदर्शनाथो वर्तमाननिर्देश इत्यकारार्थः । जावार्थः कथानकादवसेयः । तच्च यथाव-

५० राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

श्यकशिखायां तथैव द्रष्टव्यमिति । एवं तावद्धौकिकं प्रतिलोमं लोकोत्तरं तु अव्यानुयोग-
मधिकृत्य सूचयन्नाह । गोविंदेत्यादिगाथादलमनेन चरणकरणानुयोगमप्यधिकृत्य सू-
चितमवगन्तव्यम् । आद्यन्तग्रहणे तन्मध्यपतितस्य तद्ग्रहणेनव ग्रहणान्तत्र चरणकरणे ।
णो किंचि य पन्निभोमं कायवं जवजयेण मषेसिं ॥ अविणीयसिक्कगाण उ, जयणाइ जहो-
चिअं कुज्जा ॥ अव्यानुयोगे तु गोपेण्वाचकोऽपि च यथा परपक्षं निवर्तयतीत्यर्थः ।
सो य किर तव्वसिउं आसि विणासणणिमित्तं पवइउं पछा जावो जाउं । महावादी जात
इत्यर्थः । सूचकमिदमत्र च ॥ दवठियस्स पज्जवणयठियमेयं तु होइ पन्निभोमं ॥ सुहइस्का-
इअजावं, इयरेणियरस्स चोइवा ॥ अषे उ दुठवादिम्मि, किं वि बूया उ किल पन्निभूळं ॥
दोरासिपइसाण, तिस्सि जहा पुष्ठपडिसेहो ॥ उदाहरणदोषता त्वस्य प्रथमपक्षे
साध्यायासिद्धेः । द्वितीयपक्षे तु शास्त्रविरुद्धजापणादेव जावनीयेति गायार्थः । गतं
प्रतिलोमद्वारमिदानीं आत्मोपन्यासद्वारं विवृण्वन्नाह ॥ अत्तउवन्नासंमि य, तलागजे-
यंमि पिंगलो थवई ॥ व्याख्या ॥ आत्मन एवोपन्यासो निवेदनं यस्मिंस्तदात्मोपन्यासं
तत्र च तडागजेदे पिङ्गलस्थपतिरुदाहरणमित्यद्वयार्थः । जावार्थः कथानकगम्यस्तच्चेदम् ।
इह एगस्स रत्तो तलागं सबरयस्सीसारजूअं । तं च तलागं वरिसे वरिसे जरियं जि-
यइ । ताहे राया जणइ । को सो उवाउं होवा । जेण तं न जियेवा । तव्व एगो क-
विलउं मणुसो जणइ । जइ न वरं महाराय इव्व पिंगलो कविलियाउं से दाढियाउं
सिरं से कविलियं सो जीवन्तो चेव जंमि ठाणे जियइ तंमि छाणे णिक्कमइ । तो ण-
वरं ण जियइ । पछा कुमारामच्चेण जणियं महाराय एसो चेव एरिसो जारिसयं
जणइ । एरिसो णव्वि अन्नो । पछा सो तव्वेव निक्कित्तो मारेत्ता । एवं एरिसं न जा-
णियवं । जं अप्पवहाए जवइ । इदं लौकिकमनेन च लोकोत्तरमपि सूचितम् । एकग्रह-
णेन तज्जातीयग्रहणान्तत्र चरणाकरणानुयोगेनैवं ब्रूयात् यदुत ॥ “लोइयधम्माउं वि दु,
जे पप्रछा णराहमा ते उ ॥ कहं दवसोयरहिया, धम्मस्साराहया होंति ॥” इत्यादि । अ-
व्यानुयोगे पुनरेकेन्द्रिया जीवा व्यक्कोद्भासनिश्वासादिजीवविक्षिप्तसद्भावो यथा घटे । न च
तथेतेष्वसद्भाव इति तस्माज्जीवा एवैत इत्यत्रात्मनोऽपि तद्रूपापत्यात्मोपन्यासत्वं
जावनीयमिति । उदाहरणदोषता चास्यात्मोपघातजनकत्वेन प्रकटार्थवेति न जाव्यते ।
गतमात्मोपन्यासद्वारमधुना दुरुपनीतद्वारं व्याचिख्यासुराह ॥ अणमिसिगिण्णजि-
खुगं दुरुवणीए उदाहरणं ॥ ५२ ॥ द्वारं ॥ व्याख्या ॥ अत्रानिमिषा मत्स्यास्तद्ग्रहणे
जिह्वरुदाहरणमिदं च लौकिकमनेन चोक्तन्यायाल्लोकोत्तरमप्याक्षिप्तं वेदितव्यमिति गा-
थादलाद्वयार्थः । जावार्थः कथानकादवसेयस्तच्चेदम् । किल कोइ तव्वसिउं जालवावरुकरो

मग्नगवदाए चक्षिउं । धुत्तेण जणइ । आयरिय अघणा ते कंथा । सो जणइ जालमे-
तमित्यादि २५लोकादवसेयम् । कन्याचार्याघना ते ननु शफरवधे जालमश्नासि मत्स्यांस्ते
मे मद्योपदंशाः पिवसि ननु युतं वैश्या यासि वैश्याम् ॥ कृत्वारीणां गलेऽङ्गी, क नु तव
रिपवो येपु संधिं त्रिनग्निं, चौरस्त्वं द्यूतहेतोः कितव इति कथं येन दासीसुतोऽस्मि ॥
इदं लौकिकं चरणकरणानुयोगे तु ॥ इय सासणस्सवणो, जायइ जेणं नं तारिसं बूया ॥
वादे वि उवहसियइ, निगमणउं जेण तं चेव ॥ उदाहरणदोपता पुनरस्य स्पष्टेवेति । गतं
डुरुपनीतद्धारं मूलधाराणां चोदाहरणदोषधारमिति । सांप्रतमुपन्यासद्धारं व्याख्या-
यते । तत्राह ॥ चत्तारि उवन्नासे, तव्वहुग अन्नवहुगे चेव ॥ पडिणिजए हेउम्मि य,
होति इणमोउदाहरणा ॥ ५३ ॥ व्याख्या ॥ चत्वार उपन्यासे विचार्य अधिकृते वा जेदा
जवन्ति । इति शेषः । ते चामी सूचनात्सूत्रमिति कृत्वा तथाधिकारानुवृत्तेश्च । तद्वस्तू-
पन्यासस्तथा तदन्यवस्तूपन्यासः । तथा प्रतिनिजोपन्यासः । तथा च हेतूपन्यासश्च ।
तत्रैतेषु जेदेषु जवन्त्यमूनि वदयमाणान्युदाहरणानीति गार्थः । जावार्थस्तु प्रति-
जेदं स्वयमेव वदयति निर्युक्तिकारः । तत्राद्यजेदव्याचिख्यासयाह ॥ तव्वहुयंमि पुरिसो,
सव्वं जमिऊण साहइ अपुवं ॥ अस्या व्याख्या । तद्वस्तुके तद्वस्तूपन्यास इत्यर्थः ।
पुरि शयनात्पुरुषः । सर्वं त्रान्त्वा सर्वमाहिण्णय किं कथयति । अपूर्वम् । वर्तमाननिर्देशः
पूर्ववदिति गार्थादलार्थः । जावार्थः कथानकादवसेयस्तच्चेदम् । एगंमि देवकुले कप्पडि-
या मिलिया जणंति ॥ केण जे जमंतेहिं किंचि अठेरियं दिठं । तव्व एगो कप्पडिगो
जणइ मए दिठंति । जइ पुण एव समणोवासउं नठ्ठि तो साहेमि । तउं सेसेहिं ज-
णियं एठ्ठिठ समणोवासउं । पठा सो जणइ । मए हिंमंतेणं पुववेतालीए समुहस्स
तडे रुक्खो महत्तिमहंतो दिठो । तस्सेगा साहा समुहे पइठिया । एगा य थले । तव्व
जाणि पत्ताणि जले पडंति । ताणि जलचराणि सत्ताणि हवंति । जाणि थले ताणि
थलचराणि हवंति । अहो अठेरियं देवेण जट्टारएण णिम्मियंति । तव्वेगो सावगो
कप्पडिउं । सो जणइ । जाणि अरुमपे पमंति ताणि किं हवंति । ताहे सो खुदो
जणइ । मया पुवं चेव जणियं जइ सावउं नठ्ठि तो कहेमि । एएणं तं चेव पडणवहुम-
हिकिच्चोदाहरियं । एवं तावद्धौकिकमिदं चोक्तन्यायाद्धोकोत्तरस्यापि सूचकम् । तत्र च-
रणकरणानुयोगे यः कश्चिद्विनेयः कं चनासद्गाहं गृहीत्वा न सम्यग्वर्तते । स खलु त-
द्वस्तूपन्यासेनैव प्रज्ञापनीयः । यथा कश्चिदाह ॥ “ न मांसजद्दणे दोपो न मये न च
मेथुने ॥ प्रवृत्तिरेया जूतानां निवृत्तिस्तु महाफला ॥ ” इदं च क्लेशमेव प्रयुज्यते । प्रवृ-
त्तिमन्तरेण निवृत्तेः फलाच्चावात् निर्विषयत्वेनासंजवाच्च तस्मात्फलनिबन्धननिवृत्ति-
निमित्तत्वेन प्रवृत्तिरप्युद्भवेति । आत्रोच्यते । इह निवृत्तेर्महाफलत्वं किं दुष्टप्रवृत्ति-

५२ राय धनपतसिंघ वहाडरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

परिहारात्मकत्वेनाहोस्विददुष्टप्रवृत्तिपरिहारात्मकत्वेनेति । यथायः पद्मः । कथं प्रवृत्तेरदुष्टत्वमथापरस्ततो निवृत्तेरप्यदुष्टत्वात्तन्निवृत्तेरपि प्रवृत्तिरूपाया मद्भाक्त्वप्रसङ्गस्तथाच सति पूर्वापरविरोध इति जावना । अव्यानुयोगे तु य एवमाह । एकान्तनित्यो जीवः अमूर्तत्वादाकाशवदिति । स खलु तदेवामूर्तत्वमाश्रित्य तस्योत्प्रेषणादावनित्ये कर्मण्यपि तावच्छक्तव्यः । कर्मामूर्तमनित्यं चेत्ययं वृद्धदर्शनेनोदाहरणदोष एव यथान्येषां साधर्म्यसमा जातिरिति । गतं तच्छूतूपन्यासद्वारमधुना तदन्यवस्तूपन्यासद्वारमभिधातुकाम आह ॥ तयश्चन्नवन्तुगमि वि, अन्नते होइ एगत्तं ॥ ७४ ॥ व्याख्या ॥ तदन्यवस्तुकेऽप्युदाहरणे किम् । अन्यत्वे जयत्येकत्वमित्यद्वारार्थः । जावार्थस्त्वयम् । कश्चिदाह यस्य वादिनोऽन्यो जीवः अन्यच्च शरीरमिति तस्यान्यशब्दस्याविशिष्टत्वात्तयोरपि तद्वाच्याविशिष्टत्वेनैकत्वप्रसङ्ग इति तस्य जीवशरीरापेक्षयातदन्यवस्तूपन्यासेन परिहारः कर्तव्यः । कथम् । नन्वेवं सति सर्वजावानां परमाणुद्वयणुकघटपटादीनामेकत्वप्रसङ्गः । अन्यः परमाणुरन्यो द्विप्रदेशिक इत्यादिना प्रकारेणान्यशब्दस्याविशिष्टत्वात्तेषां तद्वाच्यत्वेनाविशिष्टत्वादिति । तस्मादन्यो जीवोऽन्यशरीरमित्येतदेव शोजनमित्येतद्व्यानुयोगे अनेन चेतयोरप्याक्षेपस्तत्र चरणाकरणानुयोगेन मांसजक्षण इत्यादावेव कुप्राहे तदन्यवस्तूपन्यासेन परिहारः । कथम् । न हिंस्यात्सर्वाणि जूतानीत्येतदेवं विरुध्यते इति । लौकिकं तु तस्मिन्नेवोदाहरणे तदन्यवस्तूपन्यासेन परिहारः । जहा जाणि पुण पक्खिण पडिक्ख कोइ खाइ वीणेइ वा ताणि किं हुवंति ति । गतं तदन्यवस्तूपन्यासद्वारं सांप्रतं प्रतिनिजमजिधित्सुराह ॥ तुप्प पिया मप्प पिज्ज, धारेइ अणुस्यं पडिनिजंमि ॥ गाथादलम् ॥ अस्थ व्याख्या ॥ तव पिता मम पितुर्धारयत्यनूनं शतं सहस्रमित्यादि गम्यते । प्रतिनिज इति द्वारोपलक्षणमयमद्वारार्थः । जावार्थः कथानकादवसेयस्तच्चेदम् । एगंमि नगरे एगो परिचायगो सोवन्नएण खोरएण तहिं हिंडइ । सो जणइ । जो मम असुयं सुणावेइ तस्स एयं देमि खोरयं । तव एगो सावउ तेण जणिअं । तुप्प पिया मम पिज्जो धारेइ अणुणं सयसहसं । जइ सुयपुवं दिज्जउ । अह न सुयं खोरयं देहि । इदं लौकिकमनेन च लोकोत्तरमपि सूचितमवगन्तव्यम् । तत्र चरणकरणानुयोगे येषां सर्वथा हिंसायामधर्मस्तेषां विध्यनशनविषयोऽेकचित्तजङ्गादात्महिंसायामपि अधर्म एवेति तदकरणम् । अव्यानुयोगे पुनरदुष्टं मरुचनमिति मन्यमानो यः कश्चिदाह । अस्ति जीव इत्यत्र वद किंचित्स च वक्तव्यो यद्यस्ति जीव एवं तर्हि घटादीनामप्यस्तित्वाज्जीवत्वप्रसङ्ग इति । गतं प्रतिनिजमधुना हेतुमाह । किं नु जवा किंचते, जेण मुहाए न लज्जंति ॥ ७५ ॥ व्याख्या ॥ किं नु यवाः क्रीयन्ते येन मुधा न लज्यन्त इत्यद्वारार्थः । जावार्थस्त्वयम् । को वि गोधो जवे किणाइ । सो अन्नेण पुष्ठिइ । किं

सवे किण्णसि । सो जणइ जेण मुहिचाएणलपामि । लोकिमिदं हेतूपन्यासोदाहरणम-
नेन च लोकोत्तरमप्याक्षिसमवगन्तव्यम् । तच्चरणकरणानुयोगे तावद्यथाह विनेयः ।
किमितीयं जिह्वाटनाद्यतिक्रिया क्रिया क्रियते स वक्तव्यो येन नरकादिषु न कष्टतरा
वेदना वेद्यत इति । उच्यमानुयोगे तु यथाह कश्चित्किमित्यात्मा न चक्षुरादिजिरूपलभ्यते ।
स वक्तव्यो येनातीन्द्रिय इति । गतं हेतुद्वारं तदभिधानाच्चोपन्यासद्वारं तदभिधा-
नाच्चोदाहरणद्वारमिति । सांप्रतं हेतुरुच्यते । तथा चाह ॥ अहंवा वि इमो हेज्ज,
विज्जेतं तद्धिमो चउविअप्पो ॥ जावगथावगवंसग-वूसगहेज्ज चउठो उ ॥७६॥ अथ-
वा तिष्ठत्वेप उपन्यास उदाहरणं चरमजेदलक्षणो हेतुः । अपिः संज्ञावने । किं संज्ञा-
वयति । इमो अयं अन्यद्वार एवोसन्त्यस्तत्वात्तदुपन्यासनान्तरीयकत्वेन गुणभूतत्वा-
दहेतुरपि किं तु हेज्ज विज्जेतं तद्धिमो न्ति व्यवहितोपन्यासात्तत्रायं वदयमाणो हेतुर्वि-
ज्ञेयश्चतुर्विकल्प इति चतुर्भेदः । विकल्पानुपदर्शयति । यापकः स्थापकः व्यसकः
लूपकः हेतुः चतुर्थस्तु । अन्ये त्वेवं पठन्ति ॥ हेज्जत्ति द्वारमहुणा, चउविहो सो य
होइ नायवो न्ति ॥ अत्राप्युक्तमुदाहरणं हेतुरित्येतद्वारमधुना तुशब्दस्य पुनःशब्दा-
र्थत्वात्स पुनर्हेतुश्चतुर्विधो भवति ज्ञातव्य इत्येवं गमनिका क्रियते । पश्चार्थं पूर्ववदे-
वेति गायकद्वारार्थः । जावार्थं तु यथावसरं स्वयमेव वदयति । तत्रायजेदव्याचिख्यास-
याह ॥ उपामिगा य महिला, जावगहेज्जंमि उंटलिंकाइ ॥ गायकद्वारम् ॥ व्याख्या ॥ अस्मिन्
महिला । किम् । यापयतीति यापकः । यापकश्चासौ हेतुश्च यापकहेतुः । तस्मिन्
उदाहरणमिति शेषः । उल्लिखितानीति कथानकसंस्मृकमेतदिति अक्षरार्थः । जावार्थः
कथानकादवसेयस्तच्चेदं कथानकम् । एगो वाणियउं न्दं गिण्हेज्जण पञ्चतं गउं । पावेण
खीणदवा धणियपरहा कयावराहा य पञ्चतं सेवन्ती पुरिस्ता डुरहीयविद्या य ॥ साय-
महिला उपपामिया एगंमि पुरित्ते खग्गा । तं वाणिययं सागारियं ति चित्तिज्जण जणइ ।
वच्च वाणियेण । तेण जणिया किं धेनुण वच्चाभि । सा जणइ । उटलिंडियाउं धेनुणं
वच्च उद्येणिं सगउं जरेत्ता उद्येणिं गतो ताए जणित्थं य जहा एक्केकयं दीणारेण दिव-
हत्ति । सा चित्तेइ । वरं खु चिरं खिप्पंतो अय्ठउ । तेण ताउं वीदीण उट्टियाउं । कोइ
ए पुठ्ठइ । मूखदेवेण दिठ्ठो पुठ्ठित्थं य । सिठ्ठेण मूखदेवेण चित्तिंयं । जहा एत्त वराउं
महिलयाओजित्ठं । ताहे मूखदेवेण जणत्ति । अहमेयाउ नव विक्रिणामि जइ मम वि मु-
ल्लस्त अरुं देहि । तेण जणियं देमि न्ति । अष्टुवण पक्का मूखदेवेणं सो इत्थं जाण्णण
आगात्ते । उप्पइत्तं एगरस्त मप्पे छाइज्जण जणइ । जन्त गळण चेडववन्त उट्ठलिं-
डिया न वरुत्ता तं मारेमि । अहं देवा पक्का सवेण खोण्ण नीण्ण दीणारिकाउं उट्ठलिं-
नियाउं गहियाउं । विक्रियाउं य । ताहे तेण मूखदेवस्त अरुं दिव्ठं । मूखदेवेण य सो

५४ राय धनपतसिंघ वढाडरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालोस-(४३)-मा.

जणइ । मंदजग तव महिला धुत्ते लग्गा । ताए तव एयं कयं ण पत्तियं ति । मूलदे-
वेण जणइ । एहि वच्चासो जा ते दरिसेमि । जदि ण पत्तियसि ताहे गया अन्नाए
खेसाए वियाखे उवासो मग्गिउ । ताए दिखो तव एगंमि पएसे ठिया । सो धुत्तो
आगउ । इयरी वि धुत्तेण सह पिवेउमाढत्ता । इमं च गायइ ॥ इरिमंदिरपत्तहारउ
महु कंतु गतो वणिजारउ ॥ वरिसाण सयं च जीवउ मा जीवंतु घरं कयाइ एउ ॥
मूलदेवो जणइ । कयलीवणपत्तवेढिया पइ जणामि । देव जं मइलएण गज्जती मु-
णउ तं मुहुत्तमेव पठा मूलदेवेण जणति । किं धुत्ते तउ पत्ताए निगंतूणं पुणरवि आ-
गउ तीय पुरउ छिउ । सा सहसा संजंता अणुठिया । तउ खाणपिबणे वटंते तेण वाणि-
एणं सबं तीए गीयपद्यत्तयं संचारियं । एसो लोइउं हेऊ । लोउत्तरे वि चरणकरणाणुयोगे
एवं सीसो वि केइ पयठे असइहंतो कालेण विद्यादीहिं देवतं आयं पइत्ता सइहावे-
यवो । तहा दवाणुउगे वि पडिवाइं नाऊण तहा विसेसणवहुलो हेऊ कायवो । जहा
कासजावणा हवइ । तउ सो णावगठइ एगयं कुत्तियावणचच्चरी वा कचइ । जहा
सिरिगुत्तेण ठगुण कया । उक्तो यापकहेतुः । सांप्रतं स्थापकहेतुमधिकृत्याह । लोगस्स
मप्रजाणण थावगहेऊ उदाहरणं ॥ ८७ ॥ अस्य व्याख्या ॥ लोकस्य चतुर्दशरज्ज्वात्म-
कस्य मध्यज्ञानम् । किम् । स्थापकहेतावुदाहरणमित्यद्वारार्थः । जावार्थः कथानकादव-
सेयस्तथेदम् । एगो परिवायगो हिंडइ । सो य परूवेइ । खेत्ते दाणाइं सफलं ति कहु
समखेत्ते कायवं । अहं खोअस्स मप्रं जाणामि ण पुण अन्नो । तो लोगो तमाढाति ।
पुच्छिउं य संतो चउमु वि दिसासु खीलए णिहणिऊण रज्जूप ममाणं काऊण माइ-
छाणिउं जणइ । एयं खोयमप्रं ति । तउ खोउं विम्हयं गठइ । अहो जट्टारएण जा-
णियं ति । एगो य सावउं तेण नायं । कइं धुत्तो खोयं पयारेइ ति । तो अहं पि वंचा-
मि ति । कखिऊण जणियं । ए एस खोयमप्रो जुद्धो तुमं ति । तउ सावएण पुणो मवेऊण
अणो देसो कहिउं जहेस खोयमप्रो ति । खोगो तुछो । अखे जणंति । अणेगछाणेसु अन्नं
अन्नं मप्रं परूवंतयं दहूण विरोधो चोइयत्ति । एवं सो तेण परिवायगो णिप्पिठपसिणवा-
रणो कउ । एसो लोइउं थावगहेऊ खोउत्तरे वि चरणकरणाणुयोगे कुस्सुतीसु असंजाव-
णिझासग्गाहरउं सीसो एवं चैव पषवेयवो । दवाणुजोगेण साहुणा तारिसं जाणियवं ता-
रिसो य पक्खो गेहियवो । जस्स पुरोउत्तरं चैव दाउं न तीरइ । पुवावरविरुद्धो दोसो य
हवइ । उक्तः स्थापकः सांप्रतं व्यंसकमाह । सा सगडतित्तिरी वंसगंमि हेउम्मि होइ
नायहा ॥ व्याख्या ॥ सा शकटतित्तिरी व्यंसकहेतो जवति ज्ञातव्येत्यद्वारार्थः । जावार्थः
पस्तथेदम् । जहा एगो गामेअगो सगडं कछाण जरेऊण एगरं गठइ ।
अंतरा एगा तित्तिरी मइया दिछा । सो तं गिण्हेऊण सगडस्स उवरि प-

किञ्चिज्ज एगरं पड्ढो । सो एगेण नगरधुत्तेण पुञ्चिउं कइं सगडत्तिचिरी लप्पइ ।
तेण गामेद्धणं जणइ । तप्पणाडुयाडियाए लप्पति । तउं तेण सक्किण उआह-
णिच्चा । सगडं तिचिरीए सह गहियं । एत्तिजगो चेव किल एस वंसगो ति । गुरवो ज-
णंति । तउं सो गामेद्धगो दीणमणसो अउइ । तउ य एगो मूलदेवसरिखो मणुसो
आगछइ तेण सो दिठो । तेण पुञ्चिउं । किं प्रियायसि अरे देवाणुप्पिया । तेण जणियं
अहमेगेण गोहेण झेण पगारेण ठविउं । तेण जणियं । मा बीहिह तप्पणाडुयाडियं
तुमं सोवयारं मग्ग । माइठाणं सिक्काविउं एवं जवउ ति जणिज्ज तस्स सगासं गउं
जणियं चणेण मम जइ सगडेहियंतो मे इयाणिं तप्पणाडुयाडियं सोवयारं दवावेहि । एवं
होउ ति । घरणीउं महिला संदिठ्ठा । अलंकिवच्चूसिया परमेण विणएण एअस्स त-
प्पणाडुयाडियं देहि । सा वणत्तमं उवठिया । तउं सो सागडिउं जणति । मम अंगु-
ली ठिन्ना । इमा चीरेण वेडिया ए सक्केमि उडुयालेउं तुमं अडुयाडिउं देहि ।
अडुआडिया तेण द्दुत्तेण गहिया । गामं तेण संपठिउं लोगस्स य कहेइ । जहा मए
सत्तिचिरीगेण सगडेण गहिया तप्पणाडुयाडिया । ताहे तेण धुत्तेण सगडं वित्तधि-
यं । तं च पत्ताएज्ज जया णियत्तिया । एस पुण लूसउं चेव कहाणयवत्तेण जणिउं । एस
लोइउं लोयुतरे वि चरणकरणाणुयोगे कुस्सुतिजावियस्स तस्स तहा वंसगो पडधति ।
जहा संमं पडिवधइ । दवाणुउगे पुण कुप्पावयणिउं चोइया । जहा जइ जिणप-
णीए मग्गे अठ्ठि जीवो अठ्ठि घडो अठ्ठित्तं जीवेवि घडेवि दोसुवित्तेण वट्टइत्ति । ते
ए अठ्ठित्तइतुल्लत्तणेण जीवघडाणं एगत्तं जवति । अह अठ्ठि जावाउं वत्तिरित्तो
जीवो तेण जीवस्स अजावो जवइत्ति । एस किल एइहमेत्तो चेव वंसगो । लूसगेण पुण
एउ इमं उत्तरं जाणितवं । जइ जीवघडा अठ्ठित्ते वट्टंति । तम्हा तेसिमेगत्तं संजा-
वेहि । एवं ते सबजावाणं एगत्तं जवति । कइं अठ्ठि घडो अठ्ठि पडो अठ्ठि परमाण
अठ्ठि डुपएसिए खंवे एवं सबजावेसु अठ्ठिजावो वट्टइ ति काउं किं सबजावा एगी-
जवंतु । एउ सीसो आह कइं पुण एयं जाणियवं सबजावेसु अठ्ठिजावो वट्टइ नय ते ए-
गीजवंति । आयरिउं आह । अणेगंताउं एयं सिअइ एउ दिठंतो । खइरवणस्सइ व-
णस्सइ पुण खदिरो पलासो वा एवं जीवो वि णियमा अठ्ठि अठ्ठिजावो पुण जीवो
व होउ अन्नो वा धम्माधम्मागासादीणं ति । उक्तो व्यंसकः । सांप्रतं लूपकमधिकृत्या-
ह । तउसगवंसगलूसग द्वेलम्मि य मोयउं य पुणो ॥ ७७ ॥ व्याख्या ॥ त्रपुप-
व्यंसकप्रयोगे पुनर्लूपके हेतो च मोदको निदर्शनमिति गाथाकारार्थः । जावार्थः क-
थानकादवत्तेयस्तत्रैवम् । जहा एगो मणुसो तउसाणं जरिएण सगडेण नयरं पविस-
इ । सो पविसंतो धुत्तेण जणइ । जो एयं तउसाण सगडं खाइया तस्स तुमं किं

५६ राय धनपतिसिंघ बहाडुरका जैनागमसग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

देसि । तो ताहेसगडत्तेण सो धुत्तो जणितं तस्साहं तं मोयगं देमि । जो नगरदारेण
एणिक्किड्डधुत्तेण जन्नति तो हं एयं तउससगडं खयामि तुमं पुण तं मोयगं देवासि ।
जो नगरदारेण एणीसरति । पणे सागडिएण अणुवगए धुत्तेण सक्किणो कया । सगडं अ-
हिद्वित्ता तेसिं तउसाणं एक्केकयं खंडं अवरणित्ता । पछा तं सागनिये मोदकं मग्गति ।
ताहे सागडितं जणति । इमे तउसा ए खाइया तुमे । धुत्तेण जन्नति जइ न खाइया
तउसा अण्ववेह तुमं । तउं अण्वविणसु कइया आगया पासंति खंजियाउं तउसा ताहे
कइया जणंति । को एए खइए तउसे किणइ तउं करणे ववहारो जाउं खइयति ।
जितं सागडितं एस वंसगो चेव लूसगनिमित्तमुवण्णो ताहे धुत्तेण मोदगं मग्गि-
यति । अच्चाइउं सागडितं जूतिकराउं लगिया । ते तुछा पुत्रंति । तेसिं जहावत्तं
सवं कहेति एवं कहिते तेहिं उत्तरं सिखाविउं । जहा तुमं खुदुयं मोदगं एगरदारे उ-
वित्ता जण एस सो मोदगो ए एणीसरइ एगरदारेण गिह्हाहि । जितं धुत्तो एस लोइउं ।
लोयुत्तरे वि चरणकरणाण्योगे कुस्सुतिजावितस्स तहा लूसगो पउंजइ । जहा सम्मं
पडिवज्झइ । दवाणुजोगे पुण पुज्जा जणंति । पुवं दरिसिउं चेव । अण्णे पुण ज-
णंति पुवं सयमेव सबजिचारं हेउं उच्चारैऊण परविसंजणाणिमित्तं सहसा
वा जणितो होद्या । पछा तमेव हेउं अण्णेणं निरुत्तवयणेणं ठावेइ । उको
लूपकस्तदजिधानाञ्च हेतुरपि । सांप्रतं यदुक्तं कचित्पञ्चावयवमिति । तद-
धिकृतमेव सूत्रम् । धम्मो मंगलमित्यादि लक्षणमधिकृत्य निर्दिश्यते । अहिंसासंयम-
तपोरूपो धर्मः मङ्गलमुत्कृष्टमिति प्रतिज्ञा । इह च धर्म इति धर्मनिर्देशः । अहिं-
सा संयमतपोरूप इति धर्मविशेषणं उत्कृष्टमंगलमिति साध्यो धर्मः धर्मिधर्मसमु-
दायः प्रतिज्ञा । इयं श्लोकार्हेनोक्ता इति । देवाधिदेवपूजितत्वादिति हेतुः । आदि-
शब्दात्सिद्धविद्याधरनरपरिग्रहः । अयं च श्लोकतृतीयपादेन खलूकोऽवसेयः । अर्ह-
दादित्रयमिति दृष्टान्तः । अत्रापि चादिशब्दाज्ज्ञानधरादिपरिग्रहः । अयं च श्लोके चरम-
पादेनोक्तो वेदितव्य इति । न च जावमनोऽधिकृत्यार्हदृष्टान्तेऽस्ति कश्चिद्भिरोध इति ।
इह यो यो देवादिपूजितः स स उत्कृष्टं मंगलं यथाहंदादयस्तथाच देवादिपूजितो
धर्म इत्युपनयः । तस्माद्देवादिपूजितत्वाद्भूतं मङ्गलमिति निगमनम् । इदं चावयव-
इयं सूत्रोक्तावयवत्रयाविनाभूतमिति कृत्वा तेन सूचितमवगन्तव्यमित्यलं विस्तरेण ।
सांप्रतमेतानेवावयवान् सूत्रस्पर्शकनिर्युक्त्या प्रतिपादयन्नाह । धम्मो गुणा अहिंसा-
इया उ ते परम मंगलपइन्ना ॥ देवा वि लोयुपुया, पणमंति सुधम्ममिइ हेऊ ॥ ७९ ॥
व्याख्या ॥ धर्मः प्राप्तिरूपितशब्दार्थः । स च क इत्याह । गुणा अहिंसादयः । आदि-
शब्दात्संयमतपःपरिग्रहः । तुरेवकारार्थः । अहिंसादय एव ते परममङ्गलमिति

५८ राय धनपतसिंघ बदाडरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

इति गायार्थः । सांप्रतं प्रतिज्ञाशुद्धिमजिधातुकाम आह ॥ जह जिणसासणनिरया,
धम्मं पावेंति साहवो सुद्धं ॥ न कुतिव्विण्णसु एवं, दीसइ परिपालणोवाउ ॥ ९३ ॥
व्याख्या ॥ यथा येन प्रकारेण जिनशासननिरता निश्चयेन रता धर्मं प्राप्तिरूपितश-
ब्दार्थं पालयन्ति रक्षन्ति । साधवः प्रव्रजिताः पद्जीवनिकायपरिज्ञानेन कृतकारिता-
दिपरिवर्जनेन च शुद्धमकलङ्कं नैवं तन्त्रान्तरीयाः । यस्मान्न कुतीर्थिकेष्वेवं यथा साधुषु
दृश्यते परिपालनोपायः । पद्जीवनिकायपरिज्ञानाद्यज्ञावात् । उपायग्रहणं च साजि-
प्रायकम् । शास्त्रोक्तः खलुपायोऽत्र चिन्त्यते । नं पुरुषानुष्ठानम् । कापुरुषा हि वित-
यकारिणोऽपि जवन्त्येवेति गायार्थः । अत्राह ॥ तेसु विद्यधम्मसद्दो, धम्मं निययं च
ते पसंसंति । नण जणित्ता सावद्यो कुतिव्विधम्मो जिणवरेहिं ॥ ९४ ॥ व्याख्या ॥ तेष्वपि
च तन्त्रान्तरीयधर्मेण । किम् । धर्मशब्दो लोके रूढः । तथा धर्मं निजं चात्मीयमेव यथातथं
ते प्रशंसन्ति स्तुवन्ति । ततश्च कथमेतदित्यत्रोच्यते । नन्वित्यद्दमायां जणित उक्तः ।
पूर्वं साधयः सपायः कुतीर्थिकधर्मः चरकादिधर्मः । केः । जिनवरेस्तीर्थकरैः “ए जिणेहिं
उ पससो” इति वचनात् । पद्जीवनिकायपरिज्ञानाद्यज्ञावादेवेत्यत्रापि बहु वक्तव्यं तत्तु
नोच्यते ग्रन्थविस्तरजयादिति गायार्थः तथा ॥ जो तेसु धम्मसद्दो, सो उवयारेण नि-
मण्ण इहं ॥ जह सीहसदु सीहे, पाहणुवयारउण्ण ॥ ९५ ॥ व्याख्या ॥ यस्तेषु तन्त्रान्त-
रीयधर्मेण धर्मशब्दः स उपचारेणापरमार्थेन, निश्चयेनात्र जिनशासने । कथम् । यथा
सिंहशब्दः सिंहे व्यवस्थितः प्राधान्येनोपचारत उपचारेणान्यत्र माणवकादौ यथा
सिंहो माणवकः । उपचारनिमित्तं च शौर्यक्रोर्थादयः । धर्मे त्वहिंसायजिधानादय इति
गायार्थः ॥ एत पइत्तामुद्धी, हेउ अहिंसाइणसु पंचसु वि ॥ सप्रावेण जयंती, हेउवि-
मुद्धी इमा तठ ॥ ९६ ॥ व्याख्या ॥ एषा उक्तस्वरूपा प्रतिज्ञायाः शुद्धिः प्रतिज्ञाशुद्धिः ।
हेतुरहिंसादिषु पञ्चस्वपि सन्नावेन यतन्त इत्ययं च प्राग् व्याख्यात एव । शुद्धिमजि-
धातुकामेन च ज्ञाप्यकृता पुनरुपन्यस्त इत्यत एवाह । हेतोर्विशुद्धिहेतुविशुद्धिः ।
विषयविज्ञापात्रस्यापनं विशुद्धिः । इमा इयं तत्र प्रयोग इति गायार्थः ॥ जं जत्तपाण-
उवगरण-वसहिसयपासणाइसु जयंति ॥ फामुयथकयथकारिय-अण्णमयाणुदिठ-
जोईय ॥ ९७ ॥ व्याख्या ॥ यथस्मान्नक्तं च पानं चोपकरणं च वसतिश्च शयनासना-
दय धेति समासस्तु । किम् । यतन्ते प्रयत्नं कुर्वन्ति । कथमेतदेवमित्यत्राह ।
यस्मात्प्राप्तुं चाकृतं चाकारितं चाननुमतं चानुदिष्टं च । तन्नोक्तं शीघ्रं येषां ते तथा-
विधाः । तत्रामवः प्राणाः । प्रगता अस्त्रवः प्राणा यस्मादिति प्राप्तुं निर्जीवम् । तच्च
अकृतमपि अवत्यत आह अकृतम् । तदपि कारितमपि अवत्यत आह अकारितम् ।
तदप्यनुमतमपि अवत्यत आह अननुमतम् । तदप्युद्दिष्टमपि अवति यावदर्थिकादि

न च तद्विषयत इत्यत आहानुद्दिष्टमिति । एतत्परिज्ञानोपायश्चोपन्यस्तसकलप्रदाना-
दिलक्षणस्तत्रावगन्तव्य इति गार्थः । तदन्ये पुनः किमित्यत आह ॥ अफासुयकय-
कारिय-अणुमयउद्दिष्टोद्दिष्टो हंदि ॥ तसयावरहिंसाए, जणा अकुसला उ लिप्यंति
॥ ७७ ॥ व्याख्या ॥ अग्रासुकृतकारितानुमोदितोद्दिष्टो जिनश्ररकादयः । हंदि त्युपप्रद-
शने । किमुपप्रदर्शयति । त्रसन्तीति त्रसा द्वीन्द्रियादयः । तिष्ठन्तीति स्यावराः पृथि-
व्यादयः । तेषां हिंसा प्राणव्यपरोपणलक्षणा तथा जनाः प्राणिनः अकुशलाः अनिपुणा
स्थूलमतयश्ररकादयो लिप्यन्ते संवध्यन्त इत्यर्थः । इह च हिंसाक्रियाजनितेन कर्मणा
लिप्यन्त इति ज्ञावनीयम् । कारणे कार्योपचारात्ततश्च ते शुद्धधर्मसाधका न जवन्ति ।
साधव एव जवन्तीति गार्थः ॥ एसा द्वेउविमुद्धी, दिष्ठतो तस्स चैव य विमुद्धी ॥
सुत्ते जणिआ उ फुडा, सुत्तफास्ते उ इयमन्ना ॥ ७८ ॥ व्याख्या ॥ एषानन्तरोक्ता
द्वेउविमुद्धीः प्राशिरूपितशब्दार्था । अधुना दृष्टान्तः प्राशिरूपितशब्दार्थस्तथा
तस्यैव च दृष्टान्तस्य विमुद्धीः । किम् । सूत्रे जणितोक्तेव स्फुटा स्पष्टा । तच्चेदं सूत्रम् ।

जहा दुमस्स पुप्फेसु, जमरो आवियइ रसं ॥ ए य पुप्फं किलामेइ,
सोअ पीणेइ अप्पयं ॥ २ ॥ एमेए समणा वुत्ता, जे लोए संति
साहुणो ॥ विहंगमा व पुप्फेसु, दाणजत्तेसणे रया ॥ ३ ॥

अवचूरिः । अस्मस्तपदानिधानमनुमेये गृहिष्ठुमाणा माहारादिषु पुष्पाण्यधिकृत्य प्र-
तिपादनार्थमिति । तथाप्यन्यायोपात्तवित्तदाने ग्रहणं प्रतिपिद्धमेव । आपिबति नच नैव
क्लामयति प्रीणाति तर्पयति ॥ १॥ एवमनेन प्रकारेण एते आन्यन्तीति श्रमणाः तपस्य-
न्तीत्यर्थः । ते च तापसादयोऽपि स्युः । अत आह । मुक्ताः सवाह्यान्त्यन्तरेण ग्रन्थेन
अर्थतृतीयद्वीपसमुद्गमाने । आह, ये मुक्तास्ते साधव एवेत्यत इदमयुक्तम् । उच्यते ।
इह व्यवहारेण निह्वा अपि मुक्ता जवन्त्येव नच ते साधव इति व्यवहृदार्थत्वाद-
दोषः । अथवा शान्तिः सिद्धिरुच्यते तां साधयन्तीति शान्ति-साधवः । दानजत्तेपणासु
रताः । दानग्रहणादत्तं गृह्णन्ति नादत्तम् । नक्तग्रहणात्प्रासुकं न पुनराधाकर्मादि । ए-
षाण्यग्रहणाज्वेपणात्रयं साधूनां भ्रमरेज्यो विशेष इति ॥ ३ ॥

अर्थः । हवे एवा उत्कृष्ट मंगलरूप धर्मेने पोतें अततिचार पणें पालन करनारा
एवासाधुने आहारनी शुद्धि जोड्ये, माटे ते दृष्टांतपूर्वक कहे ठे. (जहा के०) यथा
एटले जेम (जमरो के०) त्रमरः एटले त्रमर (दुमस्स पुप्फेसु के०) दुमस्य पुप्फेषु ए
टले वृक्षना फूलोने विपे (रसं के०) पुष्पमांद्देवा मकरंदने (आवियइ के०) आपि
वति, आ एटले मर्यादायंकरी थोडे थोडे पिबति एटले पीये ठे, आस्वादे ठे. पण

६० राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

ते त्रमर (पुष्पं के०) पुष्पं एटले ते फूलने (न य क्लामेइ के०) नच क्लामयति
 एटले पीडा आपतो नथी. अहीं चकार जे ठे, ते पादपूरणार्थ ठे, अने वली (सो य
 के०) स च एटले ते त्रमर (अप्पयं के०) आत्मानं एटले पोताना आत्माने (पीणे-
 इ के०) प्रीणयति एटले तृप्त करे ठे. ॥ २ ॥ ह्वे दाष्टांतिक कहेठे. (एमेए के०) एव-
 मेते एटले एवीरीतें ए (मुक्ता के०) मुक्ताः एटले धनधान्यादिक नवविध बाह्यपरि-
 ग्रह अने चउद प्रकारनो अज्यंतर परिग्रह जेमणें मूक्या ठे, एवा (समणा के०)
 श्रमणाः एटले अनेरा तपस्वी पण (जे के०) ये एटले जे (लोए के०) लोके एटले
 अढीछीपमां (साहुणो के०) साधवः एटले साधु चारित्रिया ठे. ते सर्व (विहंगमा
 व पुष्केसु के०) विहंगमा इव पुष्पेषु एटले पुष्पनेविपे जेम त्रमर वतें ठे, तेवीरीतें
 (दाणजत्तेसणेरया के०) दानजत्केपणे रताः एटले दाताए दीधेला अने प्रासुक
 एवाज आहारादिकनी गवेपणाने विपे रत एवा ठे. अहीं वृक्षपुष्पसरखा रहस्य जा-
 णवा, अने त्रमरसरखा साधु जाणवा. तो पण साधु जे ठे, ते अदत्त अने अनेष-
 णीय पदार्थ खेता नथी ए त्रमरथी साधुतुं विशेषणुं ठे ॥ ३ ॥

दीपिका । अथ यतीनामाहारग्रहणे विधिमाह । यथा येन प्रकारेण दुमस्य वृक्षस्य
 पुष्पेषु त्रमरः रसं मकरन्दमापिवति । परं नच नैव पुष्पं क्लामयति पीडयति । स च
 त्रमरः आत्मानं प्रीणयति रसेनात्मानं संतोषयति ॥ २ ॥ अयं दृष्टान्त उक्तः । दा-
 ष्टान्तिकमाह । एवमनेन प्रकारेण एते श्रमणास्तपस्विनः । ते च न तापसादयः ।
 अत आह । कीदृशाः श्रमणाः । मुक्ता बाह्यपरिग्रहेण आन्यन्तरपरिग्रहेण च मुक्ताः ।
 तत्र बाह्यपरिग्रहो धनधान्यादिरूपो नवविधः । आन्यन्तरपरिग्रहश्च “ मित्रतं वेअ-
 तिगं, हासाईअं ठक्कं च नायधं ॥ कोहाईण चउकं, चउदस अणितरा गंठी ॥ १ ॥ ”
 इत्यादिरूपस्ताज्यां रहितः । एते के । ये श्रमणा लोके अर्हत्तृतीयछीपसमुद्रपरि-
 माणे सन्ति विद्यन्ते । पुनः कीदृशाः श्रमणाः । साधवो ज्ञानादिसाधकाः । पुनः
 कीदृशाः । विहंगमा इव त्रमरा इव पुष्पेषु दानजत्केपणे रताः । दानग्रहणात् रहस्येदत्तं
 गृह्णन्ति । परं न अदत्तं । जक्तग्रहणात् तदपि दत्तं प्रासुकं गृह्णन्ति न आधाकर्मादि ।
 एषणाग्रहणेन गवेपणादित्रयपरिग्रहः । एषु त्रिषु स्थानेषु रताः सक्ताः ॥ ३ ॥

टीका । अस्य व्याख्या । अत्राह अथ कस्माद्दशावयवनिरूपणायां प्रतिज्ञादीन्विहाय सू-
 प्रकृता दृष्टान्त एवोक्त इत्युच्यते दृष्टान्तादेव हेतुप्रतिज्ञे अत्यव्यक्ते इति न्यायप्रदर्शनार्थम् ।
 कृतं प्रसङ्गेन प्रकृतं प्रस्तुमः । तत्र यथा येन प्रकारेण दुमस्य प्राप्तिरूपितशब्दार्थस्य पुष्पेषु
 प्राप्तिरूपितशब्दार्थेष्वेव । असमस्तपदाजिधानमनुमेये रहिदुमाणामाहारादिषु पुष्पा-

अधिकृत्य विशिष्टसंबन्धप्रतिपादनार्थमिति । तथा चान्यायोपाजितवित्तदानेऽपि ग्रहणं प्रतिपिच्छमेव । त्रमरश्चतुरिन्द्रियविशेषः । किम् । आपिबति मर्यादया पिबत्यापिबति । कम । रस्यत इति रसस्तं निर्यासं मकरन्दमित्यर्थः । एष दृष्टान्तः । अयं च तद्देशोदाहरणमधिकृत्य वेदितव्य इत्येतच्च सूत्रस्पर्शकनिर्युक्तौ दर्शयिष्यति । उक्तं च । सूत्रस्पर्शं त्वियमन्येति । अधुना दृष्टान्तविशुद्धिमाह । नच नैव पुष्पं प्राप्तिरूपितस्वरूपं क्लामयति पीडयति । स च त्रमरः प्रीणाति तर्पयत्यात्मानमिति सूत्रसमुदायार्थः । अवयवार्थं तु निर्युक्तिकारो महता प्रपञ्चेन व्याख्यास्यति । तथा चाह ॥ जहृ त्रमरो चि य एङं, दिष्ठतो होइ आहरणदेत्ते ॥ चंदमुहिदारिगेयं, सोमत्तवहारणं ए सेसं ॥ १०० ॥ व्याख्या ॥ यथा त्रमर इति चात्र प्रमाणे दृष्टान्तो जवत्युदाहरणदेशमधिकृत्य । यथा चन्द्रमुखी दारिकेयमित्यत्र सौम्यत्वावधारणं गृह्यते । न शेषं कलङ्काङ्कितत्वानवस्थितत्वादीति गार्थायः ॥ एवं त्रमराहरणे, अणिययवित्तित्तणं न सेसाणं ॥ गह्वणं दिष्ठतविसुद्धि, सुत्ते जणिया इमा चत्ता ॥ १०१ ॥ व्याख्या ॥ एवं त्रमरोदाहरणे अनियतवृत्तित्वं गृह्यत इति शेषः । न शेषाणामविरत्यादीनां त्रमरधर्माणां ग्रहणं दृष्टान्त इति । एषा दृष्टान्तविशुद्धिः सूत्रे जणिता इयं चान्या सूत्रस्पर्शनिर्युक्ताविति गार्थायः ॥ एव य जणिद्य कोइ, समणाणं कीरण सुविहियाणं । पागोवजीविणो चि य, विप्पंतारंजदोसेण ॥ १०२ ॥ व्याख्या ॥ अत्र चैवं व्यवस्थिते सति त्रयात्कश्चिद्यथा श्रमणाणां क्रियते सुविहितानामिति । एतदुक्तं जवति । यदिदं पाकनिर्यतेनं गृहिजिः क्रियते । इदं पुष्पोपादानसंकल्पेन श्रमणानां क्रियते सुविहितानामिति तपस्विनां । गृह्णन्ति च ते ततो जिह्वामित्यतः पाकोपजीविन इति कृत्वा विप्यन्ते आरम्भदोषेणाहारकरणक्रियाफलनेत्यर्थः । तथा च लौकिका अप्याहुः ॥ क्रयेण कायको हन्ति, उपजोगेन खादकः ॥ घातको वधचित्तेन इत्येव त्रिविधो वधः ॥ इति गार्थायः । सांप्रतमेतत्परिहरणाय गुराह ॥ वासइ न तणस्त कए, न तणं वट्टइ कए मयकुलाणं ॥ नय रुक्का सयसाखा, फुल्लति कए महुयराणं ॥ १०३ ॥ व्याख्या ॥ वर्षति न तृणस्य कृते न तृणार्थमित्यर्थः । तथा न तृणं वर्धते कृते मृगकुलानामर्थाय । तथा न च वृक्षाः शतशाखाः पुष्प्यन्ति कृतेऽर्थाय मधुकराणामेवं गृहिणोऽपि न साध्वर्थं पाकं निर्वर्तयन्तीत्यभिप्राय इति गार्थायः । अत्र पुनरप्याह ॥ अग्निस्मि हवी हूयइ, आइवो तेण पीणितं संतो ॥ वरिसइ पयाहियाए, तेणोसहिइं परोहंति ॥ १०४ ॥ व्याख्या ॥ इह यदुक्तं वर्षति न तृणार्थमित्यादि तदसाधु । यस्मादशौ हविर्हूयते । आदित्यस्तेन हविषा घृतेन प्रीणितः सन्वर्षति । किमर्थम् । प्रजाहितार्थं लोकहिताय । तेन वर्षितेन । किम् । ओषधयः प्ररोहन्त्युन्नवन्ति । तथा चोक्तम् ॥ अग्नावाज्याहुतिः सन्यगादित्यनुपतिष्ठते ॥ आदित्वाज्जायते वृष्टिर्वृष्टिरन्नं

६९ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

ततः प्रजाः ॥ इति गाथार्यः । अधुनेतत्परिहारायेदमाह ॥ किं दुप्रिस्कं जायइ, जइ
 एवं अह जवे डुरिछं तु ॥ किं जायइ सब्बा, दुप्रिस्कं अह जवे इंदो ॥ १०५ ॥
 वासइ तो किं विग्घं, निग्वायाईहिं जायए तस्स ॥ अहवा सइ उउसमए, न वासई
 ठं तण्हाए ॥ १०६ ॥ व्याख्या ॥ दुर्जिहं जायते यथेवंम् । कोऽजिप्रायः । तद्भविः
 सदा दृश्यत एव । ततश्च कारणाविच्छेदे न कार्यविच्छेदो युक्त इति । अथ जवेदुरिछं तु
 दुर्नक्षत्रं दुर्यजनं वा । अत्राप्युत्तरम् । किं जायते सर्वत्र दुर्जिहं नक्षत्रस्य दुरिष्टस्य वा
 नियतदेशविषयत्वात्सदेव सद्यज्जनां जायात् । उक्तं च ॥ सदेव देवाः सन्नावो ब्राह्मणाश्च
 क्रियापराः । यतयः साधवश्चैव विद्यन्ते स्थितिहेतवः ॥ इत्यादि । अथ जवेदिन्द्र इति ।
 किम् । वर्पति । ततः किं विमोऽन्तरायो निर्घातादिजिजायते । आदिशब्दादिगदा-
 दादिपरिग्रहः । तस्येन्द्रस्य परमेश्वर्ययुक्तत्वेन विघ्नानुपपत्तेरिति जावना । अथ वर्प-
 ति श्रुतसमये गर्जसंघात इति वाक्यशेषः । न वर्पति ततस्तृणार्थं तस्येवमजिसन्धेर-
 जायादिति गाथाह्वार्यः ॥ किं च दुमा पुष्कंति, जमराणं कारणा अह्मासमयं ॥ मा
 जमरमदुपरिगणा, किलामपद्या अणाहारा ॥ १०७ ॥ व्याख्या ॥ किं च दुमाः पुष्प-
 न्ति व्रमराणां कारणात्कारणेन यथासमयं यथाकालं मा जमरमधुकरीगणाः क्लाम-
 न् ग्लानिं प्रतिपद्यन् । अनाहारा अविद्यमानाहाराः सन्तः । काका नैवेतद्विभ्रमिति
 गाथार्यः । सांश्रनं पराजिप्रायमाह ॥ कस्स इ खुळी एसा, विन्ती उवकप्पिया पयावइणा ॥
 मन्नाणं तेष दुमा, पुष्कंती मदुपरिगणहा ॥ १०८ ॥ व्याख्या ॥ अथ कस्य चिदुद्धिः
 कस्य विदजिप्रायः स्याद्यदुत एषा गृनिरुपकल्पिता । केन । प्रजापतिना । केपाम् । सत्त्वानां
 प्राणिनां तेन कारणेन दुमाः पुष्पन्ति मधुकरीगणार्थमेवेति गाथार्यः । अत्रोत्तरमाह ॥
 नं न जइ जेण दुमा, नामागोयस्स पुवविहिंयस्स ॥ उदयेणं पुष्कफलं, निवत्तइंती इमं
 चरं ॥ १०९ ॥ व्याख्या ॥ यदुक्तं परेण तन्न जवति कुत इत्याह । येन दुमा नामगोत्रस्य
 कर्मणः पुर्वविहितस्य जन्मान्तरोपात्तस्य उदयेन विपाकानुववक्ष्यमाणेन पुष्पफलं निर्व-
 त्तवन्ति पुर्वेति । अन्यथा मदेव तन्नावप्रसङ्ग इति जावनीयम् । इदं चान्यत्कारणं वक्ष्य-
 माणमिति गाथार्यः ॥ अग्निं वट्ठ वणमंटा, जमरा जन्न न उवेंति न वसंति ॥ तन्न वि पुष्कंति
 दुमा, एगदं एसा दुमगणाणं ॥ ११ ॥ व्याख्या ॥ सन्ति वट्टानि वनखण्डानि तेषु तेषु
 स्थानेषु । जमरा यत्र नोपयान्ति । अन्यत् न वसन्ति । तेष्वेव तथापि पुष्पन्ति
 दुमाः । अतः प्रकृतिरेषा भवताव एषां दुमगणानामिति गाथार्यः । अत्राह ॥ जइ
 एगदं बीम पुरो, सबं काळं न देंनि पुष्कफलं ॥ जं काळे पुष्कफलं, दिपंति गुरुराह
 अह एव ॥ १११ ॥ व्याख्या ॥ यदि प्रकृतिः । किमिति पुनः सर्वकालं न ददति
 न प्रकृतिः । किम् । पुष्करावम् । एवमाशङ्क्याह । यद्यस्मात्काळे नियत एव पुष्प-

फलं ददति । गुरुराह । अतएवास्मादेव द्वेतोः ॥ पगई एस डुमाणं, जं उउसमयम्मि
 आगए संते ॥ पुप्फंति पायवगणा, फलं च कालेण वंधंति ॥ ११२ ॥ व्याख्या ॥
 प्रकृतिरेषा डुमाणं यदुत्तमये वसन्तादावागते सति पुष्पयन्ति पादपगणा वृक्षसंघा-
 तास्तथा फलं च कालेन वधन्ति । तदर्थानिज्युपगमे तु नित्यप्रसङ्ग इति गाथा-
 द्वयार्थः । सांप्रतं प्रकृतेऽप्युक्तार्थयोजनां कुर्वन्नाह । किं नु गिह्ठी रंधंती, समणाणं
 कारणं अहासमयं ॥ सा समणा जगवंतो, क्लामएवा अणाहारा ॥ ११३ ॥
 व्याख्या ॥ किं नु रहिणो राध्यन्ति पाकं निर्वर्तयन्ति श्रमणानां कारणेन यथाकालं
 सा श्रमणा जगवन्तः क्लामघ्ननाहारा इति । पूर्ववदिति गाथार्थः । नचेतद्विद्वि-
 त्यभिप्रायः । अत्राह ॥ समणुकंपनिमित्तं, पुष्पनिमित्तं च गिह्निवासीउ ॥ कोइ
 जणिचा पागं, करंति सो जन्नइ न जम्हा ॥ ११४ ॥ व्याख्या ॥ श्रमणेभ्योऽनुकम्पा
 श्रमणानुकम्पा तन्निमित्तम् । न हेतुं हिरण्यग्रहणादिना अस्माकमनुकम्पां कुर्व-
 न्तीति मत्वा जिह्वादानार्थं पाकं निर्वर्तयन्त्यतः श्रमणानुकम्पा तन्निमित्तं तथा सा-
 मान्येन पुष्पनिमित्तं च गृहनिवासिन एव कश्चिद्भूयात्पाकं कुर्वन्ति । स जण्यते
 नेतदेवम् । कुतः । यस्मात् ॥ कंतारे डुप्रिक्के, आयके वा महइ समुप्पे ॥ रत्तिं
 समणसुविहिद्या, सवाहारं न जुजंति ॥ ११५ ॥ व्याख्या ॥ कान्तारेऽरण्यादौ डुर्जि-
 केऽज्ञाकाले आतङ्गे वा ज्वरादौ महति समुत्पन्ने सति रात्रौ श्रमणाः सुविहिताः शो-
 जनानुष्ठानाः । किम् । सर्वाहारमोदनादि न जुजते ॥ अहं कीस पुण गिह्वा, रत्तिं
 आयरतरेण रंधंति ॥ समणेहिं सुविहिएहिं, उउविहाहारविरएहिं ॥ ११६ ॥ व्याख्या ॥
 अथ किमिति पुनरुद्भूत्याः तत्रापि रात्रौ आदरतरेणात्वादरेण राध्यन्ति श्रमणेः सुवि-
 हितैश्चतुर्विधाहारविरतैः सन्निरिति गाथात्रयार्थः ॥ किं च । अत्रि बहुगामनगरा, स-
 मणा जन्न न उवंति न वसंति ॥ तन्न वि रंधंति गिह्ठी, पगई एसा गिह्वाणं ॥ ११७ ॥
 व्याख्या ॥ सन्ति बहूनि ग्रामनगराणि तेषु तेषु देशेषु श्रमणाः साधवो यत्र नोपयान्ति
 अन्यतो न वसन्ति तत्रैव । अथ च तत्रापि राध्यन्ति गृहिणः । अतः प्रकृतिरेषा गृह-
 स्थानामिति गाथार्थः । अमुमेवार्थं स्पष्टयन्नाह ॥ पगई एस गिह्ठीणं, जं गिह्ठीणो गा-
 मनगरनिगमेसु ॥ रंधंति अप्पणो परि—यणस्स कालेण अछाप ॥ ११८ ॥ व्याख्या ॥ प्र-
 कृतिरेषा गृहिणो वर्तते । यजृहिणो ग्रामनगरनिगमेषु । निगमः स्थानविशेषः । रा-
 ध्यन्ति आत्मनः परिजनस्यार्थाय निमित्तं कालेनेति योग इति गाथार्थः ॥ तन्न सम-
 णा तवस्ती, परकडपरनिष्ठियं विगयधूमं ॥ आहारं एसंती, जोगाणं साहणछाप ॥
 ॥ ११९ ॥ व्याख्या ॥ तन्न श्रमणास्तपस्विन इत्युद्यतविहारिणो नेतरं । परकृतपरनिष्ठि-
 मिति । कोऽर्थः परार्थं कृतमारब्धं परार्थं च निष्ठितमन्तं गतं विगतधूमं धूमरहिम् । ए

६४ राय धनपतसिंघ वहाडरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

कग्रहणे तज्जातीयग्रहणमिति न्यायाद्विगताङ्गारं च रागद्वेषमन्तरेणेत्यर्थः॥ उक्तं च । रागे-
ण सङ्गालं दोसेण सधूमगं वियाणाहि ॥ आहारमोदनादिलक्षणमेपन्ते गवपन्ते । कि-
मर्थमत्राह । योगानां मनोयोगादीनां संयमयोगानां वा साधनार्थं न तु वर्णाग्र्यमिति
गाथार्थः ॥ नवकोटीपरिसुद्धं, उग्गमउप्पायणेसणासुद्धं । उष्ठाणरक्षणघा, अहिंसअणु-
पालणघाए ॥१२०॥ व्याख्या ॥ इयं च किल चिन्नकर्तृकी । अस्या व्याख्या । नवकोटिप-
रिशुद्धम् । तत्रैता नवकोट्यः । यद्भुत ए हणइ १ ए हणावेइ २ हणंतं नाणुजाणइ ३ एवं
न किणइ ३ एवं न पयइ ३ एताजिः परिशुद्धं तथा उज्जमोत्पादनेपणाशुद्धमित्येतद्वस्तुतः
सकलोपाधिविशुद्धकोटिरूपानमेव । एवंभूतमपि किमर्थं जुज्जते । पदस्यानरक्षणार्थम् ।
तानि चामूनि ॥ वेयणवेयावच्चे, इरियघाए य संजमघाए ॥ तद् पाणवित्तिघाए, उठं पुण
धम्मचिंताए ॥ अमून्यपि च जवान्तरे प्रशस्तजावनान्यासादहिंसानुपालनार्थम् ।
तथा चाह । नाहारत्यागतो जावितमतेदं हत्यागो जवान्तरेऽप्यहिंसाये जवतीति गा-
थार्थः ॥ दिठंतसुद्धि एसा, उवसंहारो य सुत्तनिद्धिठो ॥ संती विद्यंति त्ति य, संतिं सिद्धिं
च साहंति ॥ १२१ ॥ व्याख्या ॥ दृष्टान्तशुद्धिरेषा प्रतिपादिता । उपसंहारस्तु उपन-
यस्तु सूत्रनिर्दिष्टः सूत्रोक्तः । तच्चेदं सूत्रम् । ‘एमेए समणा’ इत्यादि अस्य व्याख्या ॥
एवमनेन प्रकारेण एते येऽधिकृताः प्रत्यक्षेण वा परित्रमन्तो दृश्यन्ते । आम्यन्तीति
श्रमणाः । तपस्यन्तीत्यर्थः । एते च तन्त्रान्तरीया अपि जवन्ति । यथोक्तम् ॥ निग्गंथ-
सकतावस-गेरू य आजीव पंचहा समणा ॥ अत आह । मुक्ता बाह्यान्त्यन्तरेण
ग्रन्थेन ये लोकेऽर्धतृतीयघटीपसमुद्रपरिमाणे सन्ति विद्यन्ते । अनेन समयक्षेत्रे सदैव
विद्यन्त इत्यत आह । साधयन्तीति साधवः । किं साधयन्ति । ज्ञानादीति गम्यते ।
अत्राह । ये मुक्तास्ते साधव एवेत्यत इदमयुक्तम् । अत्रोच्यते । इह व्यवहारेण
निहवा अपि मुक्ता जवन्त्येव । न च ते साधव इति तद्व्यवहारेदार्थत्वात् दोषः ।
आह । नच ते सदैव सन्तीत्यनेनैव व्यवघ्नित्वा इत्युच्यते । वर्तमानतीर्थपेक्षयेवेदं सू-
त्रमिति न दोषः । अथवान्यथा व्याख्यायते । ये लोके सन्ति साधव इत्यत्र य इत्यु-
द्देशः । लोक इत्यनेन समयक्षेत्र एव नान्यत्र । किम् । शान्तिः सिद्धिरुच्यते तां साधयन्ती-
ति शान्तिसाधवः । तथा चोक्तं निर्युक्तिकारेण । संती विद्यंति त्ति य, संतिं सिद्धिं च
साहंति ॥ इदं व्याख्यातमेव । विहंगमा इव क्रमरा इव पुष्पेषु । किम् । दानजक्तेपणासु-
रताः दानग्रहणादन्तं यद्गन्ति नादत्तम् । जक्तग्रहणेन तदपि जक्तं प्रासुकं न पुनराधा-
कर्मादि । एषाग्रहणेन गवेपणादित्रयपरिग्रहः । तेषु स्थानेषु सक्ता इति सूत्रसमा-
सार्थः । अथ यवार्थं सूत्रस्पर्शकनिर्युक्त्या प्रतिपादयति । अत्रापि च विहंगमं व्याचष्टे ।
द्विविधः । ॥ अव्यविहंगमो जावविहंगमश्च । तत्र तावद्व्यविहंगमं प्रतिपादय-

॥ धारंश्च न तु द्वयं द्वविहंगमं विद्याणाहि ॥ जाये विहंगमो पुनः, गुणसंज्ञासि-
 ष्टं छुविहो ॥ १२२ ॥ व्याख्या ॥ धारयत्यात्मनि क्षीनं धने तत्तु अव्यमित्यनेन पुत्रोपानं
 म निर्दिशति । येन हेतुचनेन विहंगमेप्रत्यत्यन इति । तुशब्द एवकारार्थः । अ-
 तानप्रयुक्तश्च न तु अव्ययः । धारयत्येव । अनेन च धारयत्येव यदा तदा अव्यविहंगमो
 वति । नोपपुनः इत्येतद्वचनं जयति । अव्यमिति चात्र कर्मपुनस्तव्यं गृह्यते । न
 त्तराकाशादि नस्यामूर्तत्वेन धारणायोगात् । संसारिजीवस्य च कथं चिन्मूर्तत्वेऽपि
 कृतानुपयोगित्वात् । तथाहि यदसौ जवान्तरं नेतुमलं यच्च विहंगमहेतुतां प्रतिपद्यते ।
 द्व प्रकृतं नचैवमन्यः संसारी जीव इति । तं अव्यविहंगममित्यत्र यत्तदोर्नेत्याजिसंव-
 गदन्यतरोपादानेनान्यतरपरिग्रहादयं वाक्यार्थ उपजायते । धारयत्येव तद्व्यं यस्तं
 व्यविहंगममिति । अव्यं च तद्विहंगमश्च स इति अव्यविहंगमः । अव्यं जीवव्यमेव ।
 हंगमपर्यायेणावर्तनाद्विहंगमस्तु कारणे कार्योपचारादिति तं विजानीहि । अनेकेः
 कारणरामतो ज्ञातानुपयुक्त इत्येवमादिजिजानीहि । जायविहंगम इत्यत्रायं जावशब्दो
 ह्यर्थः । कचिद्व्यवाचकस्तयया ॥ नासठं छुवि जावस्त सद्यो ह्वश्च केवलो ॥ जावस्य
 व्यस्य वस्तुन इति गम्यते । कचित्तुक्कादिष्वपि वर्तते । “जं जं जे जे जावे परिण-
 ष्” इत्यादि । यान् शुक्लादीन् जावान् इति गम्यते । कचिदोदयिकादिष्वपि वर्तते ।
 “था “उदश्चवसमिण” इत्याद्युक्त्वा ठविहो जावलोगो उ । औदयिकादय एव जावा लोक्य-
 ानत्वाज्ञावलोक इति । तदेवमनेकार्थवृत्तिः सन्नोदयिकादिष्वेव वर्तमान इह गृहीत इति ।
 जवनं जावः । जवन्त्यन्मिन्निति वा जावः । तस्मिन् जावे कर्मविषाकलक्षणे । किम् ।
 वेहंगमो वदयमाणशब्दार्थः पुनःशब्दो विशेषणे । न पूर्वस्मादत्यन्तमयमन्य एव जीवः ।
 केतु स एव जीवस्त एव पुनस्तास्तथाज्ञाता इति विशेषयति । गुणश्च संज्ञा च गुणसंज्ञे ।
 एणोऽन्वर्थः । संज्ञा पारिजापिकी । ताभ्यां सिद्धिः गुणसंज्ञासिद्धिः । सिद्धिशब्दः संव-
 धवाचकः । तथा च लोकेऽपि “सिद्धिर्जवतु” इत्युक्ते इष्टार्थसंवन्ध एव प्रतीयत इति ।
 या गुणसंज्ञासिद्ध्या हेतुचतया । किम् । द्विविधो द्विप्रकारः । गुणसिद्धान्वर्थसंवन्धेन
 तथा संज्ञासिद्ध्या च वद्विजिधानयोगेन च । आह । यथेवं द्विविध इति न वक्तव्यम् ।
 गुणसंज्ञासिद्धयेत्यनेनैव द्विविध्यस्य च गतत्वात् । न । अनेनैव प्रकारेणैव द्विविध्यमाग-
 न्नोऽगमादिज्ञेदेनेति ज्ञापनार्थमिति गाथार्थः । तत्र यथोद्देशं निर्देश इत्यादिन्या-
 माश्रित्य गुणसिद्ध्या यो जावविहंगमस्तमजिधित्सुराह ॥ विहंगागासं जन्नश्च, गुण-
 सेद्धी तप्पच्छिठं लोको ॥ तेण उ विहंगमो सो, जावतो वा गइं छुविहो ॥ १२३ ॥
 व्याख्या ॥ विजहाति विमुञ्चति जीवपुन्रलानिति विहं ते हि स्थितिक्रयात्स्वयमेव तेऽय
 आकाशप्रदेशेऽन्यथ्यवन्ते । तांश्चयमानान्विमुञ्चतीति । शरीरमपि च मलगणोलकादि

६६ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

विमुञ्चत्येव । माञ्चुत्संदेह इत्यत आह । आकाशं जण्यते न शरीरादि संज्ञाशब्दत्वात् ।
 आकाशान्ते दीप्यन्ते स्वधर्मोपेता आत्मादयो यत्र तदाकाशम् । किम् । संतिष्ठत इत्यादि ।
 क्रियाव्यपोद्गार्थमाह । जण्यते आख्यायते । गुणसिद्धिरित्येतत्पदं गाथाजङ्गनयादस्थाने
 प्रयुक्तम् । संबन्धश्चास्य 'तेन तु विहंगमः स' इत्यत्र तेनत्वित्यनेन सह वेदितव्य इति ।
 ततश्चायं वाक्यार्थः । तेन तुशब्दस्यैवकारार्थत्वेनावधारणार्थत्वाद्येन विहमाकाशं
 जण्यते तेनैव कारणेन गुणसिद्धान्वर्थसंबन्धेन विहंगमः । कोऽजिधीयत इत्याह ।
 तत्प्रतिष्ठितो लोकः । तदित्यनेनाकाशपरामर्शः । तस्मिन्नाकाशे प्रतिष्ठितः प्रकर्ष-
 ण स्थितवानित्यर्थः । अनेन स्थितः स्यास्यति चेति गम्यते । कोऽस्तावित्य-
 मित्यत आह । लोक्ष्यत इति लोकः । केवलज्ञानज्ञास्वता दृश्यत इत्यर्थः । इह च ध-
 र्मादिपञ्चास्तिकायात्मकत्वेऽपि लोकस्याकाशास्तिकायस्याधारत्वेन निर्दिष्टत्वाच्चत्वार
 एवास्तिकाया गृह्यन्ते । यतो निर्युक्तिकारेणान्यथायि । तत्प्रतिष्ठितो लोक इति ।
 विहंगमः स इत्यत्र विद्मे नजसि गतो गच्छति गमिष्यति चेति विहंगमः । गमिरय-
 मनेकार्थत्वाद्भातूनामवस्थाने वर्तते । ततश्च विद्मे स्थितवांस्तिष्ठति स्यास्यति
 चेति जावार्थः । स इति चतुरस्तिकायात्मकः । जावार्थ इति जावश्चासावर्थ-
 श्च जावार्थः । अयं जावविहंगम इत्यर्थः । उक्त एकेन प्रकारेण जावविहंगमः । पु-
 नरपि गुणसिद्धिर्मानेन प्रकारेणाजिधातुकाम आह । वा गतिर्द्विविधेति । वा शब्दस्य
 व्यवहित उपन्यास एवं तु द्रष्टव्यः । गतिर्वा द्विविधेति । तत्र गमनं गच्छति वानये-
 ति गतिः । द्वे विधे यस्याः सेयं द्विविधा । द्वैविध्यं बद्ध्यमाणलक्षणमिति गार्थार्थः ।
 तथाचेदमेव द्वैविध्यमुपदर्शयन्नाह ॥ जावगई कम्मगई, जावगई पप्प अन्निकायाउं ॥
 सवे विहंगमा खलु, कम्मगईए इमे जेया ॥ १२४ ॥ व्याख्या ॥ जवन्ति जविष्यन्ति
 जूतवन्तश्चेति जावाः । अथवा जवन्त्येतेषु स्वगता उत्पादविगमध्नोव्याख्याः परिणामवि-
 शेषा इति जावा अस्तिकायास्तेषां गतिस्तथा परिणामवृत्तिर्जावगतिः । तथा क-
 र्मगतिरित्यत्र क्रियत इति कर्म ज्ञानावरणादि पारिजापिकम् । क्रिया वा कर्म च
 तज्जतिश्चासौ कर्मगतिः । गमनं गच्छत्यनया चेति गतिस्तत्र जावगतिं प्राप्य अस्तिका-
 यास्त्वित्यत्र जावगतिः पूर्ववत्तां प्राप्याज्युपगम्याश्रित्य । किम् । अस्तिकायास्तु धर्मा-
 दयः । तुशब्द एवकारार्थः । स चावधारणे । तस्य च व्यवहितः प्रयोगः । जावगतिमेव
 प्राप्य न पुनः कर्मगतिं सर्वे विहंगमाः खलु सर्वे चत्वारः नाकाशमाधारत्वात् । विहंगमा
 इति । विहं गच्छन्त्यत्यवतिष्ठन्ते सत्तां विप्रतीति विहंगमाः । खलुशब्दोऽवधारणे । विहं-
 गमा एव न कदाचिन्न विहंगमा इति । कर्मगतेः प्राप्तिरूपितशब्दार्थायाः । किम् । इमो
 जेदो बद्ध्यमाणलक्षणाविति गार्थार्थः । ताचेवोपदर्शयन्नाह ॥ विहंगगई चलणगई, क-

म्मगईत्तं समासत्तं दुविहा ॥ तदुदयवेययजीवा, विहंगमा पप्य विहंगगई ॥ १२५ ॥
 ॥ व्याख्या ॥ इह गम्यतेऽनया नामकर्मन्तर्गतया प्रकृत्या प्राणिजिरिति गतिः ।
 विहायस्याकाशे गतिर्विहायोगतिः कर्मप्रकृतिरित्यर्थः । तथा चलनगतिरिति । चलि-
 रयं परिस्पन्दने वर्तते । चलनं स्पन्दनमित्येकोऽर्थः । चलनं च तज्जतिश्च सा चलनग-
 तिर्गमनक्रियेति ज्ञावः । कर्मगतस्तु समासतो द्विविधेत्यत्र तुशब्द एवकारार्थः । स चा-
 वधारणे । कर्मगतिरेव द्विविधा न ज्ञावगतिस्तस्या एकरूपत्वेन व्याख्यातत्वात् । तत्र त-
 दुदयवेदकजीवा इत्यत्र तदित्यनेनानन्तरनिर्दिष्टां विहायोगतिं निर्दिशति । तस्या विहा-
 योगतेरुदयस्तदुदयो विपाक इत्यर्थः । तथा वेदयन्ति निर्जरयन्ति उपशुञ्जन्तीति वेद-
 कास्तदुदयस्य वेदकाश्च ते जीवाश्चेति समासः । आह । तदुदयवेदका जीवा एव जव-
 न्तीति विशेषणार्थक्यम् । न । जीवानां वेदकत्वावेदकत्वयोगेन सफलत्वात् । अवेदकाश्च
 सिद्धा इति । विहंगमाः प्राप्यविहायोगतिमित्यत्र विहे विहायोगतेरुदयादुज्जन्तीति
 विहंगमाः । प्राप्याश्रित्य । किं प्राप्य । विहायोगतिम् । विहायोगतिरुक्ता ताम् । विपर्य-
 स्तान्यक्षराण्येवं तु द्रष्टव्यानि । विहायोगतिं प्राप्य तदुदयवेदकजीवा विहंगमा इति
 गार्थार्थः । अधुना द्वितीयकर्मगतिर्ज्ञेयमधिकृत्याह ॥ चलणंकम्मगई खबु, पुरुच
 संसारिणो जवे जीवा ॥ पोगलदवाइं वा, विहंगमा एस गुणसिद्धी ॥ १२६ ॥ व्याख्या ॥
 चलनं स्पन्दनं तेन कर्मगतिर्विशेष्यते । कथम् । चलनाख्या या कर्मगतिः । सा चलनक-
 र्मगतिः । एतदुक्तं जवति । कर्मशब्देन क्रियाजिधीयते । सेव गतिशब्देन । सेव चलनश-
 ब्देन च । तत्र गतेर्विशेषणं क्रिया । क्रियाविशेषणं चलनम् । कुतः व्यञ्जिचारादिह गतिस्ता-
 वन्नरकादिका जवति । अतः क्रिया विशेष्यते । क्रियाप्यनेकरूपा योजनादिका । ततश्चल-
 नेन विशेष्यते । अतश्चलनाख्या कर्मगतिश्चलनकर्मगतिस्तामनुस्वारोऽवाक्षणिकः । खबु-
 शब्द एवकारार्थः । स चावधारणे । चलनकर्मगतिमेव न विहायोगतिं प्रतीत्याश्रित्य ।
 किम् । संसरणं संसारः । संसरणं ज्ञानावरणादिकर्मयुक्तानां गमनं स एषामस्तीति सं-
 सारिणः । अनेन सिद्धानां व्युदासः । जवे इत्ययं शब्दो जवेयुरित्यस्यार्थे प्रयुक्तः ।
 जीवा उपयोगादिवक्षणाः । ततश्चायं वाक्यार्थः । चलनकर्मगतिमेव प्रतीत्य
 संसारिणो जवेयुर्जीवा विहंगमा इति । विहं गच्छन्ति चलन्ति सर्वरात्मप्रदेशेरिति
 विहंगमाः । तथा पुज्जलज्ज्याणि वेत्यादिपूरणचलनधर्माणः पुज्जलाः । पुज्जलाश्च
 ते ज्ज्याणि च तानि पुज्जलज्ज्याणि । ज्ज्यग्रहणं विप्रतिपत्तिनिरासार्थम् । तथा
 चेते पुज्जलाः कैश्चिदज्ज्याः सन्तोऽन्युपगम्यन्ते । 'सर्वे ज्ञावा निरात्मानः' इत्यादिवच-
 नादतः पुज्जलानां परमार्थसङ्घताख्यापनार्थं ज्ज्यग्रहणम् । वाशब्दो विकल्पवार्त्ता ।
 पुज्जलज्ज्याणि वा संसारिणो वा जीवा विहंगमा इति । तत्र जीवानधिकृत्यान्वयौ

६८ राय धनपतिसिंघ बदाइरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-भा.

निदर्शितः । पुञ्जलास्तु विहं गच्छन्तीति विहंगमास्तत्र गमनमेषां नानः परतः नै-
जवत्यत्र स्वतः परिगृह्यते । विहंगमा इति न प्राकृतशैल्या जीगोपेक्षया नोक्तमन्यथा
इव्यपक्षे विहंगमानीति वक्तव्यम् । एष जावविहंगमः । कथम् । गुणसिद्धान्त्यसं-
वन्धेन । प्राकृतशैल्या चान्यथोपन्यास इति गायार्थः । एवं गुणसिद्धान्त्य जावविहंगम
उक्तः । सांप्रतं संज्ञासिद्ध्या अजिधातुकाम आह ॥ सत्तासिद्धिं पन्था, विहंगमा
होति पक्खिणो सवे ॥ इहं पुण अहिगारो, विहासगमणेहिं जमरेहिं ॥ १२७ ॥ व्याख्या ॥
संज्ञानं संज्ञा नाम रुद्धिरिति पर्यायाः । तथा सिद्धिः संज्ञासिद्धिः संज्ञासंग्रह
इति यावत् । तां संज्ञासिद्धिं प्राप्याश्रित्य । किम् । विहे गच्छन्तीति विहंगमा ज-
न्ति । के । पक्षा येषां सन्ति ते पक्षिणः । सर्वे समस्ता हंसादयः । पुञ्जलादीनां
विहंगमत्वे सत्यप्यमीषामेव लोके प्रतीतत्वात् । इत्यनेकप्रकारं विहंगममभिधाय प्रकृ-
तोपयोगमुपदर्शयति । इह सूत्रे । पुनः शब्दोऽवधारणे । इहेव नान्यत्राधिकारः प्रस्तावः
प्रयोजनम् । कैरित्याह । विहायोगमनैराकाशगमनैर्जमरेः पदपदेरिति गायार्थः ॥ वाणे-
त्ति दत्तगिहण-जत्ते जज सेव फासुगेहणया ॥ एतणतिगंमि निरया, उपसंहारस्स सुद्धि
इमा ॥ १२८ ॥ व्याख्या ॥ दानेति । सूत्रे दानग्रहणं दत्तग्रहणप्रतिपादनार्थम् । दत्तमेव
गृह्णन्ति नादत्तम् । जक्त इति जक्तग्रहणं “जज सेवायाम्” इत्यस्य निष्ठान्तस्य ज-
ति । अर्थश्चास्य प्रासुकग्रहणं प्रासुकमाधाकर्मादिरहितं गृह्णन्ति नेतरदिति । एतणति ।
एपणाग्रहणम् । एपणात्रितये गवेपणादिलक्षणे निरताः सक्ताः । उपसंहारस्योपनयस्य
शुद्धिरियं बह्यमाणलक्षणेति गायार्थः ॥ अवि जमरमहुयरिगणा, अविदिन्नं आवियंति
कुसुमरसं ॥ समणा पुण जगवंतो, नादिन्नं जोत्तुमिच्छंति ॥ १२९ ॥ व्याख्या ॥ अपि
जमरमधुकरीग्रहणमिहापि स्त्रीसंग्रहणार्थं जातिसंग्रहणमिति चान्ये । अविदत्तं संतं ।
किम् । आपिवन्ति कुसुमरसं कुसुमासवम् । श्रमणाः पुनर्जगवन्तो नादत्तं जोत्तुमिच्छ-
न्तीति विशेषः । इति गायार्थः । सांप्रतं सूत्रेणोपसंहारविशुद्धिरुच्यते । कश्चिदाह ।
दाणजत्तेसणे रया इत्युक्तम् । यत एवमतएव लोको जत्तयाकृष्टमानसस्तेन्यः
प्रयच्छत्याधाकर्मादि । अस्य ग्रहणे सत्वोपरोधः । अग्रहणे स्वदृष्ट्यलान् इत्यत्रोच्यते ।
वयं चेत्यादिसूत्रम् ।

वयं च वित्तिं लप्तामो, नय कोइ उवहम्मइ ॥

अदागडेसु रीयंते, पुप्फेसु जमरा जहा ॥ ४ ॥

(अवचूरिः) लप्स्यामः प्राप्स्यामः । यथा न कश्चिदुपहन्यते । यथाकृतेषु गृहस्थैः
स्वार्थं कृतेषु रीयन्ते गच्छन्ति ॥ ४ ॥

(अर्थः) अहिं कोइ केहूँ के, 'दाणजत्तेसणेरया' जो एमज ठे तो आवकलोको जक्ति-
थी आकृष्टचित्त भइने ते साधुउने आधाकर्मादिदोषयुक्त दान आपे, अने जो सा-
धु लीये तो जीवहिंसा थाय अने बली जो न लीये तो स्वदेहनुं धारण थाय नही, तो
त्यां कहे ठे. (वयं च के०) अमे अहीं चकार जे ठे, ते पादपूरणार्थ ठे. (वित्ति के०)
वृत्ति एटखे आहारादिक वृत्तिने (लप्तामो के०) लप्स्यामः एटखे तेही रीतें पामगुं.
के जेम (को इ के०) कश्चित् एटखे ठक्कायजीवयोनिमांहे कोइ पण जीव (ए य उ-
वहम्मइ के०) नच उपहन्यते एटखे विराधित थाय नहीं, संघटनादि पीडा पामे
नहीं. एम साधु चिंतवे. एतावता गुं सिद्ध यथुं के, साधु जे ठे, ते (पुष्पेसु जमरा
जहा के०) पुष्पेसु जमरा यथा एटखे पुष्पने विपे जेम जमरो वत्तें ठे, तेम (अहा
गहेसु के०) यथाकृतेषु एटखे रहस्यलोकोयें पोताने माटे करेला आहारा-
दिकने विपे ईयांसमिति आदि पाळता थका (रीयंते के०) गठंति एटखे
जाय ठे विचरे ठे इत्यर्थ ॥ ४ ॥

(टीपिका) अत्र कोऽप्याह । ननु साधवो दानजक्तेषणे रता इत्युक्तम् । यतश्चैवं तत
एव लोको जक्त्या आकृष्टचित्तः तेन्यः साधुन्यः आधाकर्मादि ददाति । तस्य ग्रहणे
जीवानां हिंसा स्यात् । आहारस्य अग्रहणे तु स्ववृत्तेरलाजेन स्वदेहधारणं न स्यात् ।
अत्रोच्यते । वयमिति । वयं च वृत्तिं लप्स्यामः प्राप्स्यामस्तथा । यथा न कोऽपि उप-
हन्यते । तथा यथाकृतेषु रहस्यैः आत्मार्थं निष्पादितेषु आहारादिषु साधवः
रीयन्ते गठन्ति पुष्पेषु यथा जमराः ॥ ४ ॥

(टीका) अस्य व्याख्या । वयं च वृत्तिं लप्स्यामः प्राप्स्यामस्तथा । यथा न कश्चि-
दुपहन्यते । वर्तमानेष्वत्कालोपन्यासत्रैकालिकन्यायप्रदर्शनार्थः । तथा चेते साधवः
सर्वकालमेव यथाकृतेषु आत्मार्थमजिनिर्वर्तितेष्वआहारादिषु रीयन्ते गठन्ति वर्तन्ते
इत्यर्थः । पुष्पेषु जमरा यथा । इत्येतच्च पूर्व जावितमेवेति सूत्रार्थः ॥ ४ ॥ यतश्चैवमतो
महुगारसमेत्यादि सूत्रम् ।

महुगारसमा बुद्धा, जे जवन्ति अणिस्सिया ॥

नाणापिरुरया दंता, तेण बुद्धंति साहुणो ॥ ति वेमि ॥ ५ ॥

पुष्पियप्रयणं संमत्तं ॥ १ ॥

(अवचूरिः) मधुकरसमा अविगततत्त्वा जवन्ति जमन्ति वा अनिश्रिताः कृत्वादि-
ज्वप्रतिबद्धा इत्यर्थः । अजिग्रहविशेषात्प्रतिग्रहमस्याव्यग्रहणाच्च नानापिण्डरताः ।

૭૦ રાય ધનપતસિંઘ વઢાહરકા જૈનાગમસંગ્રહ, ખાગ તેતાલીસ-(૪૩)-મા.

દાન્તા ઇન્દ્રિયદમનેનોચ્યન્તે । ઇતશ્ચ ઋમરસાધૂનાં નાનાત્વં જ્ઞેયમ્ ॥૫॥ ઇતિ પરિસ-
માત્તો । વ્રવીમિ ન સ્વમનીપિકયા । કિંતુ તીર્થંકરગણધરોપદેશેનેતિ । ઇત્યવચ્ચિર-
કાર્યાં હુમપુષ્પિકાધ્યયનં પ્રથમમ્ ॥ ૧ ॥

(અર્થ.) પૂર્વોક્તરીતે (મહુગારસમા કે૦) મધુકારસમા: એટલે ઋમરસરસા (બુ-
દ્ધા કે૦) ધર્માધર્માદિતત્ત્વના જાણ, તથા (જે કે૦) જે એટલે જે (અણિસ્સિયા
કે૦) અનિશ્ચિતા: એટલે કુલાદિકના પ્રતિવંધથી રહિત અર્થાત્ સાધુએ એમ
નહીં કેહવું કે, હું અમુકનાજ ઘરનો આહાર લઈશ. અથવા એજ જાતનો આહાર
લઈશ. તથા જ્ઞાત કુલને વિષે પણ આહાર લિયે નહીં, અથવા શાસ્ત્ર જણાવી, ધર્મો-
પદેશ કરી તેને ઘેર આહાર લિયે નહીં. કારણ કે, એમ કરે તો તે શુદ્ધ ઉપકારી
જાણીને સરસ મધુર આહાર આપે, તેથી અપ્રાશુક, તથા આધાકર્મથી અને ઉપદેશક-
પણે આહાર લેવાનો દોષ લાગે, માટે જે ઠેકાણે પોતાને કોઈ જાણે નહીં એવા અજ્ઞાત
કુલને વિષે નીરસ, નિસ્તેજ એવો આહાર સાધુ લિયે ઠે. તથા (નાનાર્પિત્રયા કે૦)
નાનાર્પિત્રતા: એટલે પ્રાશુક આહાર જે લેવાનો તે એક ઠેકાણે ન લેતાં અનેક ઘ-
રના જે નાનાર્પિંડ તે વિવિધપ્રકારના અન્નના ગ્રાસો તેને વિષે રક્ત એટલે આસક્ત અને
(દંતા કે૦) દાંતા: એટલે જીભાં ઠે પાંચ ઇન્દ્રિયો જેમણે એવા સાધુ હોય ઠે, (તેણ
કે૦) તેને એટલે તે કારણ માટેજ તે (સાધુણો કે૦) સાધુવંતિ મુક્તિ અર્હિંસાદિજિસ્તે
સાધવ: એટલે અર્હિંસાદિલક્ષણ ધર્મને નિરતિચાર પણે પાલન કરીને જે મુક્તિનું સા-
ધન કરે ઠે, તેમને સાધુ એ પ્રકારે (બુદ્ધંતિ કે૦) ઉચ્ચંતે એટલે કેહવાય ઠે. (તિ
વેમિ કે૦) ઇતિ વ્રવીમિ એટલે એમ હું તીર્થંકરના ઉપદેશથી કહું તું. એમ સજ્જનવા-
ચાર્ય પોતાના પુત્ર મનકને કહે ઠે ॥ ૫ ॥

અહીં હુમપુષ્પિકાનામક પ્રથમ અધ્યયન પૂરું થયું. એમાં હુમપુષ્પ અને ઋમરના
દૃષ્ટાંતથી સાધુની આહારચર્યાકયનપૂર્વક ધર્મપ્રશંસા કહી, એ કારણથી એ અધ્યયનનું
હુમપુષ્પિકા એવું નામ પાડેલું ઠે.

હવે આ હુમપુષ્પિકા નામક પ્રથમાધ્યયનમાં ધર્મપ્રશંસા જે ઠે, તે પ્રતિપાદ્યવિષય
ઠે, અને એ, દશવૈકાલિક શાસ્ત્રનું આદિ મંગલરૂપ ઠે, તથા આ શાસ્ત્રમાં પ્રતિપાદ્ય જે
ચતિચર્યા તે સર્વધર્મમૂલ ઠે, માટે એ અધ્યયનમાં ધર્મપ્રશંસા કહી. અને ધર્મનું જે
લક્ષણ તે તો ઘણા વિસ્તારસહિત શાસ્ત્રમાં અનેક સ્થલેં કહ્યું ઠે, તેથી અર્હિં કહ્યું
નથી. જો તે અર્હિં કહિયે તો ઘણો વિસ્તાર થાય, માટે સામાન્યથીજ ધર્મનું
લક્ષણ કહેલું ઠે કે ' આસત્ત્વચર્ચનં ધર્મ: ' આત એટલે રાગાદિકના અજાવથી જે અપ્ર-
તારક તેનેજ આત કહિયે, અને એવા તો માત્ર એક વીતરાગજ ઠે. તેમનું જે વચન

तेज धर्मे जाणवो. कहेलुं ठे के:- “आगमो ह्यातवचनमातं दोषक्याद्धिः ॥ वीतरागोऽनृतं वाक्यं, न वृयादेत्त्वचावतः ॥ १ ॥” इति. माटे धर्म जे ठे ते जिनप्रणीत आम्नायमांज जाणवो, कपिलादिप्रणीत शास्त्रमां नथी. कारण के, ते शास्त्रोना कर्ता ह्यात नथी. एवा केवलजिापित स्वधर्मना अनतिचारपणे पालन करनारा साधुर्जनी जिज्ञाचर्या जे संक्षिप्त प्रकारें आ अध्ययनमां कही, ते पण धर्ममूल ठे तेथी आ अध्ययनमां पण धर्मप्रशंसाज करी, एम जाणवुं. इत्यलं विस्तरेण ॥ ५ ॥

आ प्रकारें प्रथम डुमपुण्डिकाणामा अध्ययननो वाळावबोध संपूर्ण थयो ॥ १ ॥

(दीपिका) अथ येन कारणेन साधवस्तथा चाह । यतश्चैवमतस्ते मधुकरसमा त्रमरतुल्याः साधवः । पुनः किञ्चूताः । बुद्धा ज्ञाततत्त्वाः । एवंज्यूता ये ज्वन्ति त्रमन्ति वा । पुनः किञ्चूताः । अनिश्रिताः कुलादिष्वप्रतिवद्धाः । पुनः किञ्चूताः । नानापिण्फुरताः । नाना नानाप्रकारोऽजिह्वविशेषात् प्रतिग्रहमल्पप्रग्रहणाच्च पिण्फ आहारादिः अन्तप्रान्तादिर्वा । तस्मिन् नानापिण्फे रता उद्भेगं विना स्थिताः । पुनः किञ्चूताः । दान्ता इन्द्रियनोऽन्द्रियदमनेन उपलक्षणत्वात् ईर्यादिसमिताश्च । ततश्चायमर्थः । यथा त्रमरोपमया एषणासमितौ यतन्ते तथा ईर्यादिष्वपि त्रसस्यावरजृतहितं यतन्ते तेन साधवः परमार्थतः साधव उच्यन्ते । इतिशब्दः समाप्तौ । ब्रवीमि अहं परं न स्वबुद्ध्या किं तु तीर्थकरगणधराणामुपदेशेन ॥ ५ ॥

इति श्रीदशवैकालिकशब्दार्थवृत्तौ श्रीसमयसुन्दरोपाध्यायविरचितायां डुमपुण्डिकाख्यं प्रथममध्ययनं समाप्तम् ॥ १ ॥

(टीका) अस्य व्याख्या । मधुकरसमा त्रमरतुल्या बुध्यन्ते स्म बुद्धा अधिगततत्त्वा इत्यर्थः । क एवंज्यूता इत्यत आह । ये ज्वन्ति त्रमन्ति वा अनिश्रिताः कुलादिष्वप्रतिवद्धा इत्यर्थः । अत्राह ॥ असंजएहिं जमरेहिं, जइ समा संजया खलु जवन्ति ॥ एवं जवमं किञ्चा, नूणं असंजया समणा ॥१३०॥ व्याख्या ॥ असंयतेः कुतश्चिदप्यनिवृत्तेर्जमरेः पट्टपट्टैः यदि समास्तुल्याः संयताः साधवः खल्विति समा एव ज्वन्ति । ततश्चासंज्ञिनोऽपि ते अतएवेनामिष्ठंप्रकारामुपमां कृत्वा इदमापद्यते नूनमसंयताः श्रमणा इति गायार्थः । एवमुक्ते सत्याह्वाचार्यः । एतच्चायुक्तं सूत्रोक्तविशेषणतिरस्कृतत्वात्तथाच बुद्धग्रहणादसंज्ञिनो व्यवहेदः । अनिश्रितग्रहणाच्चासंयतत्वस्येति । निर्युक्तिकारस्त्वाह ॥ जवमा खलु एस कया, पुबुत्ता देसलरकणोवणया ॥ अणियववित्तिनिमित्तं, अहिंसयणपालणहाए ॥ १३१ ॥ व्याख्या ॥ उपमा खद्वेषा मधुकरसमेत्यादिरूपा कृता पूर्वोक्तात्पूर्वोक्तन देशलक्षणोपनयादेशलक्षणोपनयेन यथा चन्द्र-

७५ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

मुखी कन्येति । तृतीयायां चेह पञ्चमी । इयं चानियतवृत्तिनिमित्तं कृता अहिंसानुपा-
 खनार्थमिदं च जावयत्येवेति गायार्थः ॥ जह डुमगणा उ तह नगर-जणवया पयण-
 पायणसहावा ॥ जह जमरा तह मुणियो, नवरि अदत्तं न जुंजंति ॥ १३१ ॥
 ॥ व्याख्या ॥ यथा डुमगणा वृक्षसंघाताः स्वजावत एव पुष्पफलनस्वजावास्तथैव न-
 गरजनपदा नगरादिलोकाः स्वयमेव पचनपाचनस्वजावा वर्तन्ते । यथा जमरा इति
 जावार्थं वक्ष्यति । तथा मुनयो नवरमेतावान्विशेषः । अदत्तं स्वामिज्जिर्न जुञ्जत
 इति गायार्थः । अमुमेवार्थं स्पष्टयति ॥ कुसुमे सहावफुल्ले, आहारंति जमरा जह र-
 सं तु ॥ जत्तं सहावसिखं, समणसुविहिया गवेसंति ॥ १३२ ॥ व्याख्या ॥ कुसुमे
 पुष्पे स्वजावफुल्ले प्रकृतिविकसित आहारयन्ति कुसुमरसं पिवन्ति जमरा मधुकरा यथा
 येन प्रकारेण कुसुमपीडामनुत्पादयन्तः । तथा तेनेव प्रकारेण जक्तमोदनादि स्वजा-
 वसिखं आत्मार्थं कृतमुज्जमादिदोषरहितमित्यर्थः । श्रमणाश्च ते सुविहिताश्च श्रमण-
 सुविहिताः शोचनानुष्ठानवन्त इत्यर्थः । गवेपयन्ति अन्येपयन्तीति गायार्थः । सांप्रतं
 पूर्वोक्तो यो दोषः मधुकरसमा इत्यत्र । तत्परिजिहीर्षयैव यावतोपसंहारः क्रियते ।
 तदुपदेशयन्नाह ॥ उपसंहारो जमरा, जह तह समणा वि वहं अजीवंति ॥ दंतत्ति पुण-
 पयंमि, नायवं वक्सेसमिणं ॥ १३४ ॥ व्याख्या ॥ उपसंहार उपनयः । जमरा यथा अ-
 वधजीविनः तथा श्रमणा अपि साधवोऽप्येतावत्तेशेनेति गायार्थः । इतश्च जमरसा-
 धूनां नानात्वमवसेयं यत् आह सूत्रकारः । नानापिण्णरया दंता इति । नानानेकप्रका-
 रोऽजिग्रहविशेषात्प्रतियहमद्वपाद्वपग्रहणाच्च पिण्ण आहारपिण्णः । नाना चासौ पिण्णश्च
 नानापिण्णः । अन्तप्राप्तादिर्वातस्मिन् रता अमुद्देगवन्तः । दान्ता इन्द्रियनोऽन्द्रियदम-
 नेनानयोश्च स्वरूपमधस्तपसि प्रतिपादितमेव । अत्र चोपन्यस्तगाथाचरमदलस्यावसरः ।
 दांता इति पुनः पदे सौत्रे । किम् । ज्ञातव्यो वाक्यशेषोऽयमिति गायार्थः । किंविशिष्टो वा-
 क्यशेषः । दांता इयं दिसमिताश्च । तथा चाह ॥ जह इव चेव इरिया-इएसु सबंमि दि-
 स्खियपपारे ॥ तत्तथावरज्जुपहियं, जयंति सप्पावियं साहू ॥ १३५ ॥ व्याख्या ॥
 यथात्रेवाधिकृताध्ययने जमरोपमयेपणासमितो यतन्ते । तथा इयं दिव्वपि तथा सर्व-
 स्मिन् दीक्षितप्रचारे साध्वाचरितव्य इत्यर्थः । किम् । तसस्यावरज्जुतहितं यतन्ते साक्षा-
 विकं पारमार्थिकं साधव इति गायार्थः । अन्ये पुनरिदं गाथादलं निगमने व्याख्या-
 नयन्ति । नच तदतिचारु । यत् आह ॥ उपसंहारविसुद्धी, एस समत्ता उ निगमणं ते-
 णं ॥ बुद्धंति साहुणो च्छि, जेणं ते महुयरसमाणा ॥ १३६ ॥ व्याख्या ॥ उपसंहारविशु-
 द्धिरेषा समाप्ता तु अधुना निगमनावसरस्तच्च सौत्रमुपदर्शयति । निगमनमिति द्वा-
 रपरामर्शः । तेनोच्यन्ते साधव इति । येन प्रकारेण ते मधुकरसमाना उक्तन्यायेन

त्रमरतुल्या इति गाथार्थः । निगमनार्थमेव स्पष्टयति ॥ तम्हा दयाश्रुणसु-छिहं हिं जम-
रो व अवहवित्तीहिं ॥ साहूहिं साहिउं त्ति, उक्किठं मंगलं धम्मो ॥ १३७ ॥ व्याख्या ॥
तस्माद्वयादिगुणसुस्थितेः । आदिशब्दात्सत्त्वादपेरिग्रहः । त्रमर इवावधृत्तिजिः । केः ।
साधुनिः साधितो निष्पादितः । उक्कटं मङ्गलम् प्रधानं मङ्गलं । धर्मः प्राप्तिरूपितश-
ब्दार्थ इति गाथार्थः । इदानीं निगमनविशुद्धिमज्जिधातुकाम आह ॥ निगमणसुद्धी
तिष्ठं-तरी वि धम्मन्नुमुद्यया विहरे ॥ जन्नइ कायाणं ते, जयणं न मुणंति न करंति
॥ १३८ ॥ व्याख्या ॥ निगमनशुद्धिः प्रतिपाद्यते । अत्राह । तीर्थान्तरीया अपि चरकप-
रित्राजकादयः । किम् । धर्मार्थं धर्मायोद्यता उद्युक्ता विहरन्ति । अतस्तेऽपि साधव ए-
वेत्यभिप्रायः । जण्यतेऽत्र प्रतिवचनम् । कायानां पृथिव्यादीनां ते चरकादयः । किम् । यतनां
प्रयत्नकरणलक्षणं न मन्यन्ते न जानन्ति न मन्वते वा तथाविधागमाश्रवणात् कुर्व-
न्ति परिज्ञानाज्ञावाज्ञावितमेवेदमधस्तादिति गाथार्थः । किं च ॥ न य उग्गमाइसुद्धं,
जुंजंती महुयरा वणुवरोद्धी ॥ नेव य तियुत्तियुत्ता, जह साहू निच्चकालं पि ॥ १३९ ॥
व्याख्या ॥ नचोत्तमादिशुद्धं जुजते । आदिशब्दादुत्पादनादपेरिग्रहः । महुकरा
इव त्रमरा इव सत्त्वानामनुपरोधिनः सन्तो नेव च त्रियुत्तियुत्ता यथा साधवो नित्य-
कालमपि । एतदुक्तं जवति । यथा साधवो नित्यकालं त्रियुत्तियुत्ता एवं ते न कदाचिदपि
तत्परिज्ञानशून्यत्वात्तस्मान्नते साधव इति गाथार्थः । साधव एव तु साधवः । कथम् ।
यतः ॥ कायं वायं च मणं, च इंदियाइं च पंच दमयंति ॥ धारंति वंजचेरं, संजमयंती
कत्ताए य ॥ १४० ॥ व्याख्या ॥ कायं वाचं मनश्चेन्द्रियाणि च पञ्च दमयन्ति । तत्र
कायेन सुसमाहितपाणिपादास्तिष्ठन्ति गच्छन्ति वा । वाचा निष्प्रयोजनं न युवते ।
प्रयोजनेऽप्यालोच्य सत्त्वानुपरोधेन मनसा अकुशलमनोनिरोधं कुशलमनोदीरणं
च कुर्वन्ति । इन्द्रियाणि पञ्च दमयन्ति । इष्टानिष्टविषयेषु रागद्वेषाकरणेन । पञ्चेति
साहस्यपरिकल्पितैकादशेन्द्रियव्यवष्टेयार्थम् । तथा च । वाक्पाणिपादपायूपस्थमनां-
सीन्द्रियाणि तेषामिति । धारयन्ति ब्रह्मचर्यं सकलश्रुतिपरिपालनात्तथा संयमयन्ति
कपायांश्चानुदयेनोदयविकल्पीकरणेन चेति गाथार्थः ॥ जं च तवे उद्युत्ता, तेणेति साहस्य-
क्त्वाणं पुद्गं ॥ तो साहुणो त्ति जन्नं-ति साहवो निगमणं चैवं ॥ १४१ ॥ व्याख्या ॥
यच्च तपसि प्राग्वाणितस्वरूपे । किम् । उद्युक्ता उद्यतास्तेन प्रकारेणैतेषां साधुलक्षणं
पूर्णमविकलम् । कथम् । अनेन प्रकारेण साधवन्त्यपवर्गमिति साधवः । यतश्चैवं ततः सा-
धव एव जण्यन्ते साधवो न चरकादय इति । निगमनं चैतदिनिगाथार्थः । इष्टमुक्तं दशा-
वयवम् । प्रयोगं त्वेवं वृद्धा दर्शयन्ति । अहिंसादिलक्षणधर्मेसाधकाः साधव एव स्यावर-
जङ्गमभूतोपरोधपरिहारित्वात् । तदन्येवंविधपुरुषवत् । विपक्षो दिगन्त्यगतिश्रुतोता-

७४ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

दिवत् । इह ये स्यावरजङ्गमज्जुतोपरोधपरिहारिणस्ते उजयप्रसिद्धेवंधिपुरुषवदहिंसा-
दिलक्षणधर्मसाधका दृष्टास्तथाच साधवः स्यावरजङ्गमज्जुतोपरोधपरिहारिण इत्युप-
नयः । नस्मात्स्यावरजङ्गमज्जुतोपरोधपरिहारित्वात्तेऽहिंसादिलक्षणधर्मसाधकाः साधव-
ग्येति निगमनम् । पद्मादिशुद्ध्यस्तु निदर्शिता एवेति न प्रतन्यन्ते । एवमर्थाधिकार-
क्यवशात्तथावयवदशावयवान्यां वाक्यान्यां व्याख्यातमिदमध्ययनम् । इदानीं ज्ञूयोऽपि
न ह्यन्तरजाज्ञा दशावयवेनेव वाक्येन सर्वमध्ययनं व्याचष्टे निर्युक्तिकारः ॥ ते उप-
प्रविजनी, द्वेउविजनी विवरूपडिसेहो ॥ दिष्टतो आसंका, तप्पडिसेहो निगमणं च
॥ १४२ ॥ व्याख्या ॥ त इति अवयवाः । तुः पुनःशब्दार्थः । ते पुनरमी प्रतिज्ञादयः ।
तत्र प्रतिज्ञानं प्रतिज्ञा बध्यमाणस्वरूपेत्येकोऽवयवः । तथा विजजनं विजक्तिः ।
नम्या एव विपयविजागकयनमिति द्वितीयः । तथा हिनोति गमयति जिज्ञासित-
धर्मविजिघातयानिनि द्वेतुस्तृतीयः । तथा विजजनं विजक्तिरिति पूर्ववच्चतुर्थकः ।
नया विमदृशः पद्मो विपद्मः साध्यादिविपर्यय इति पञ्चमः । तथा प्रतिपेधनं प्रति-
पेधः । विपद्मस्येति गम्यते । इत्ययं पष्ठः । तथा दृष्टमर्थमन्तं नयतीति दृष्टान्त इति
गगमः । तथा आगद्वनमाश्रया प्रकमाद् दृष्टान्तस्येवेत्यष्टमः । तथा तत्प्रतिपेधः
अविश्रुतागद्वानिनिपेध इति नवमः । तथा निश्चितं गमनं निगमनं निश्चितोऽवसाय
इति दशमः । पञ्चद उक्तममुष्ययार्थं इति गाथासमाप्तार्थः । व्यासार्थं तु प्रत्यवयवं
पदपति प्रत्यकार पठ । तथा आह ॥ धम्मो मंगलमुक्किंठंति पद्मता अत्तवयणनिदेसो ॥
सो य एदेष जिणमण, नमस्य पद्मपविजनी ॥ १४३ ॥ व्याख्या ॥ धर्मां मङ्गलमुक्-
कमिति पूर्ववत् । इयं प्रतिज्ञा । आह । केयं प्रतिज्ञेत्युच्यते । आत्तवचननिर्देश इति ।
तत्रातोऽप्रतारकः । अत्रतारकधाशेपरागादिद्वयाद्भवति । उक्तं च “ ॥ आगमो ह्यात-
वचन-गाते दोषद्वयाद्विष्टुः ॥ यीनरागोऽनृतं वाक्यं न श्रूयारुत्वसंनवात् ॥ ” तस्य
वचनमातद्वचनं तस्य निर्देश आत्तवचननिर्देशः । आह । अयमागम इति । उच्यते ।
विप्रतिपक्षसंप्रतिपत्तिवन्धनत्वेनेष एव प्रतिज्ञेति नेष दोषः । पात्रान्तरं वा सा-
धवद्वयननिर्देश इति । माध्यन इति माध्यम्, उच्यन इति वचनमर्थः । यस्मात्स
एवोच्यते । सार्थं च नूचनं च माध्यवचनं साध्यार्थं इत्यर्थः । तस्य निर्देशः
प्रतिज्ञेति । उक्तः प्रपन्नोऽवयवः । अधुना द्वितीय उच्यते । म चाधिकृतो धर्मः ।
दिनिर्देश जितसत्तेऽस्मिन्नेव मोनीन्डे प्रवचने नान्यत्र कपित्तादिमनेषु । तथाहि ।
आत्तवचन एवोच्यन्ते वद्याद्यनूतप्रनूतोऽकायुपगोषु पग्निवाटप्रनृतयः प्राण्युप-
नयं इहोऽस्मिन्नेव कुम्भेषु धर्मे इत्याद्यत्र यद् वक्तव्यम् । तन् नोच्यते प्रत्यवि-
स्तरवशात् । इतिवचेति । प्रतिज्ञाप्रविजक्तिरियं प्रतिज्ञाविपयविजागकयनमिति गा-

वार्थः । उक्तो द्वितीयोऽवयवः । अधुना तृतीय उच्यते । तत्र ॥ सुरपूजं चि
हेज, धम्मपाणे चिया उ जं परमे ॥ हेउविजत्ती निरुवहि-जियाण अवहेण
य जियंति ॥ १४४ ॥ व्याख्या ॥ सुरा देवास्तेः पूजितः सुरपूजितः । सुरग्रहणमि-
न्दाद्युपलक्षणम् । इतिशब्द उपदर्शने । कोऽयं हेतुः । पूर्ववत् । हेत्वर्थसूचकं चेदं
वाक्यम् । हेतुः सुरेन्द्रादिपूजितत्वादिति द्रष्टव्यः । अस्त्येव सिद्धतां दर्शयति । धर्मः
पूर्ववत् । तिष्ठत्यस्मिन्निति स्थानम् । धर्मश्चासौ स्थानं च धर्मस्थानम् । स्थानमालयः ।
तस्मिन् स्थिताः । तुरयमेवकारार्थः । स चावधारणे । अयं चोपरिष्ठात् क्रियया सह योदयते ।
यद्यस्मात् । किञ्चूते धर्मस्थाने । परमे प्रधाने । किम् । सुरेन्द्रादिभिः पूज्यन्ते एवेति वा-
क्यशेषः । इति तृतीयोऽवयवः । अधुना चतुर्थ उच्यते । हेतुविजक्तिरियम् । हेतुविषय-
विज्ञागकथनम् । अथ क एते धर्मस्थाने स्थिता इत्यत्राह । निरुपधयः । उपधि-
श्रुत्वा मावेत्यनर्थान्तरम् । अयं च क्रोधाद्युपलक्षणम् । ततश्च निर्गता उपध्यादयः
सर्व एव कपाया येच्यस्ते निरुपधयो निष्कपाया जीवानां पृथ्वीकायादीनामवधे-
नापीडया चशब्दात्तपश्चरणादिना च हेतुचूतेन जीवन्ति प्राणान् धारयन्ति ये त
एव धर्मस्थाने स्थिता नान्य इति गार्थार्थः । उक्तश्चतुर्थोऽवयवः । अधुना पञ्चममजि-
धित्सुराह ॥ जिणवयणपडुष्ठे वि हु, ससुराईए अथम्मरुद्धणो वि ॥ मंगलबुद्धीइ जणो,
पणमइ आइडुयविवक्को ॥ १४५ ॥ व्याख्या ॥ इह विपक्षः पञ्चम इत्युक्तम् । स
चायं प्रतिज्ञाविजक्त्योरिति । जिनास्तीर्थकराः । तेषां वचनमागमलक्षणं तस्मिन्
प्रद्विष्टा अप्रीता इति समासस्तान् । अपिशब्दादप्रद्विष्टानपि । हु इत्ययं निपातो-
ऽवधारणार्थः । अस्थानप्रयुक्तश्च । स्थानं च दर्शयिष्यामः । श्वशुरादीन् । श्वशुरो लोकप्र-
सिद्धः । आदिशब्दात्पित्रादिपरिग्रहः । न विद्यते धर्मे रुचिर्येषां तेऽधर्मरुचयस्तान् । अ-
पिशब्दारुर्मरुचीन् । किम् । मङ्गलबुद्ध्या मङ्गलप्रधानया धिया मङ्गलबुद्ध्येव नामङ्गल-
बुद्ध्येत्येवकारोऽवधारणार्थः । किम् । जनो लोकः प्रकर्षेण नमति प्रणमति । आद्य-
द्वयविपक्ष इति । अत्राद्यद्वयं प्रतिज्ञा तद्वृद्धिश्च तस्य विपक्षः साध्यादिविपर्यय
इति आद्यद्वयविपक्षः । तत्राधर्मरुचीनपि मङ्गलबुद्ध्या जनः प्रणमतीत्यनेन प्रतिज्ञा-
विपक्षमाह । तेषामधर्माव्यतिरेकाज्जिनवचनप्रद्विष्टानपीत्यनेन तु तद्वृद्धेस्तत्रापि हेतु-
प्रयोगप्रवृत्त्या धर्मसिद्धेरिति गार्थार्थः ॥ विड्यडुयस्स विवक्को, सुरेहिं पुयंति जण-
जाई वि ॥ बुद्धाई वि सुरनया, बुद्धंते णायपडिवक्को ॥ १४६ ॥ व्याख्या ॥ द्वयोः पूरणं
द्वितीयं द्वितीयं च तद्वयं च द्वितीयद्वयं हेतुस्तद्वृद्धिः । इदं च प्रागुक्तद्वयापेक्षया
द्वितीयमुच्यते । तस्यायं विपक्षः । इह सुरैः पूज्यन्ते यज्ञयाजिनोऽपीति । इयमत्र जायना ।
यज्ञयाजिनो हि मङ्गलरूपा न जवन्त्यथ च सुरैः पूज्यन्ते । ततश्च सुरपूजितत्वमका-

७६ राय धनपतिसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

रणमित्येव हेतुविपक्षस्तथा । अजितेन्द्रियाः सोपधयश्च यतस्ते वर्तन्ते । अतोऽनेनैव ग्रन्थेन धर्मस्थाने स्थिताः परम इत्यादिकाया हेतुविजक्तेरपि विपक्ष उक्तो वेदितव्य इति । उदाहरणविपक्षमधिकृत्याह । बुद्धादयोऽप्यादिशब्दात्कापिलादिपरिग्रहः । ते । किम् । सुरनता देवपूजिता उच्यन्ते जण्यन्ते दद्यासनप्रतिपन्नैरिति ज्ञातप्रतिपक्ष इति गाथार्थः । आह । ननु दृष्टान्तमुपरिष्ठाद्बुद्धयत्येवं ततश्च तत्स्वरूप उक्ते च तत्रैव विपक्ष-स्तत्प्रतिपेधश्च वक्तुं युक्तः । तत्किमर्थमिह विपक्षः तत्प्रतिपेधश्चाजिधीयते । उच्यते । विपक्षसाम्यादधिकृत एव विपक्षद्वारे लाघवार्थमजिधीयते । अन्ययेदमपि पृथग्द्वारं स्यात् । तथैव तत्प्रतिपेधोऽपि द्वारान्तरं प्राप्नोति । तथा च सति ग्रन्थगौरवं जायते । तस्माद्वाघवार्थमत्रैवोच्यत इत्यदोषः । आह ॥ “दिष्टतो आसंका तप्पडिसेहो” त्तिवच-नादुत्तरत्र दृष्टान्तमजिधाय पुनराशङ्कां तत्प्रतिपेधं च बद्ध्यत्येव । तदाशङ्का च त-द्विपक्ष एव । तत् किमर्थमिह पुनर्विपक्षप्रतिपेधावजिधीयेते । उच्यते । अनन्तरपरंपरा-जैदेन दृष्टान्तद्वैविध्यख्यापनार्थम् । यः खट्वनन्तरमुक्तोऽपि परोक्षत्वादागमगम्यत्वादा-र्ष्टान्तिकार्थसाधनायात्वं न जवति तत्प्रसिद्धये विपक्षसिद्धौ योऽन्य उच्यते स परंपरा-दृष्टान्तः । तथा च तीर्थकरांस्तथा साधूंश्च द्वावपि जिज्ञावेवोत्तरत्र दृष्टान्तावजिधास्येते । तत्र तीर्थकृद्वदणं दृष्टान्तमङ्गीकृत्येह विपक्षप्रतिपेधौवुक्तो । साधूंस्त्वधिकृत्य तत्रै-वाशङ्कातत्प्रतिपेधौ दर्शयिष्येते । इत्यदोषः । स्यान्मतं प्रायुक्तेन विधिना लाघवार्थ-मनुक्त एव दृष्टान्त उच्यतां काममिहैव दृष्टान्तविपक्षस्तत्प्रतिपेधश्च स एव दृष्टान्तः किमित्युत्तरत्रोपदिश्यते येन हेतुविजक्तेरनन्तरमिहैव न जण्यते । तथा ह्यत्र दृष्टान्ते ज-ण्यमाने प्रतिज्ञादीनामिव द्विरूपस्यापि दृष्टान्तस्याहर्त्साधुलक्षणस्य एतावेव विपक्ष-तत्प्रतिपेधावुपपद्येते । ततश्च साधुलक्षणस्य दृष्टान्तस्याशङ्कातत्प्रतिपेधावुत्तरत्र न पृथग् वक्तव्यो जवतः । तथा च सति ग्रन्थलाघवं जायते । तथा प्रतिज्ञाहेतूदाहरणरूपाः सविशुद्धिकास्त्रयोऽप्यवयवाः क्रमेणोक्ता जवन्तीत्यत्रोच्यते । इहाजिधीयमाने दृष्टान्त-स्येव प्रतिज्ञादीनामपि प्रत्येकमाशङ्कातत्प्रतिपेधौ वक्तव्यौ । तथा च सत्यवयवबहुत्वं दृष्टान्तस्य वा प्रतिज्ञादीनामिव विपक्षतत्प्रतिपेधान्यां पृथगाशङ्कातत्प्रतिपेधौ न व-क्तव्यौ स्यातामेवं सति दशावयवा न प्राप्नुवन्ति । दशावयवं चेदं वाक्यं जङ्गमन्तरेण प्रतिपिपादयिपितमस्यापि न्यायस्य प्रदर्शनार्थमत एव यदुक्तं साधुलक्षणदृष्टान्तस्या-शङ्कातत्प्रतिपेधावुत्तरत्र न पृथग् वक्तव्यौ स्यातामित्यादि तदपाकृतं वेदितव्यम् । इ-त्यसं प्रसङ्गेन । एवं प्रतिज्ञादीनां प्रत्येकं विपक्षोऽजिहितोऽधुनायमेव प्रतिज्ञादिवि-पक्षः पञ्चमोऽवयवो वर्तते इत्येतद्दर्शयन्निदमाह ॥ एवं तु त्रयवयवाणं, चउह पडिवक्खु-पंचमोऽवयवो ॥ एत्तो उठोवयवो, विवक्खुपडिसेह तं वोठं ॥ १४७ ॥ व्याख्या ॥ एव-

मित्यमेवकार उपप्रदर्शने । तुरवधारणे । अयमेवावयवानां प्रमाणाङ्गलक्षणानां चतुर्णां प्रतिज्ञादीनां प्रतिपक्षो विपक्षः पञ्चमोऽवयव इति । आह । दृष्टान्तस्याप्यत्र विपक्ष उक्त एव तत्किमर्थं चतुर्णामित्युक्तम् । उच्यते । हेतोः सपक्षविपक्षान्यामनुवृत्तिव्यावृत्तिरूपत्वेन दृष्टान्तधर्मत्वात्तद्विपक्ष एव चास्यान्तर्ज्ञाददोष इत्युक्तः पञ्चमोऽवयवः । पष्ठ उच्यते । तथा चाह । इत उत्तरत्र पष्ठोऽवयवो विपक्षप्रतिषेधस्तं वदयेऽजिधास्य इति गायार्थः । इत्तं सामान्येनाजिधायेदानीमाद्यस्यविपक्षप्रतिषेधमजिधातुकाम आह ॥ सायं संमत्तपुमं, हासरई आउनामगोयसुहं ॥ धम्मफलं आइडुगे, विवरक्कपडिसेह मो एत्तो ॥ १४७ ॥ व्याख्या ॥ सायंति शातवेदनीयं कर्म । संमत्तं ति सम्यक्त्वं सम्यग्ज्ञावः सम्यक्त्वं सम्यक्त्वमोहनीयं कर्मव । पुमंति पुंवेदमोहनीयं । हासंति हस्यतेऽनेनेति हासः । तज्जावो हास्यं हास्यमोहनीयम् । रम्पतेऽनयेति रतिः क्रीडाहेतुः रतिमोहनीयं कर्मव । आयुः । नामगोयसुहं ति । अत्र शुजशब्दः प्रत्येकमजिसंबध्यते । अन्ते वचनात्ततश्च आयुः शुजं नामशुजं गोत्रशुजम् । तज्जायुः शुजं तीर्थकरादिसंबन्धि । नामगोत्रेऽपि कर्मणी शुजे तेषामेव जवतः । तथाहि यशोनामादि शुजं तीर्थकरादीनामेव जवति । तथोच्चैर्गोत्रं नदपि शुजं तेषामेवेति । धर्मफलमिति । धर्मस्य फलं धर्मफलम् । धर्मेण वा फलं धर्मफलं एतदहिंसादेर्जिनोक्तस्यैव धर्मस्य फलम् । अहिंसादिना जिनोक्तेनैव च धर्मेणैव फलमवाप्यते । सर्वमेव चेतस्सुखहेतुत्वाद्धितम् । अतः स एव धर्मो महल्लं न श्वशुरादयः । तथाहि महल्लयते हिनमनेनेति महल्लम् । तत्र यथोक्तधर्मेणैव महल्लयते नान्येन तस्मादसावेव महल्लं न जिनवचनवायाः श्वशुरादय इति स्थितम् । आह । महल्लयुद्धैव जनः प्रणमनीत्युक्तं तत्कथमित्युच्यते । महल्लयुद्धापि गोपाखाङ्गनादिनांहतिमिरापशुतवृद्धिस्तोचनो जनः प्रणमन्नपि न महल्लत्वनिधवायालम् । तथाहि न तैजिरिकठिचन्द्रोपदर्शनं मचेतसां चक्षुष्मतां छिचन्द्राकारायाः प्रतीतिः प्रत्ययतां प्रतिपद्यते । अनङ्ग एव नङ्पाध्यारोपकारेण तत्प्रवृत्तेरिति । आइडुगं ति । आइडुगं प्राशुक्तं तस्मिन्नायव्यविषये विपक्षप्रतिषेधः । मो इति निषातो वाक्यालंकारार्थः । पष्ठ इति यथा वर्णित इति गायार्थः । इत्तनायस्यविपक्षप्रतिषेधः प्रतिज्ञादिनः । मंप्रति हेतुनदृष्ट्यां विपक्षप्रतिषेधप्रतिषिद्धविषयेदमाह ॥ अजिइइय मोवहिया, वदगा जइ ते वि नाम पुंति ॥ अग्गीवि होय नीई, हेटविजनीण पग्गिहेहो ॥ १४८ ॥ व्याख्या ॥ न जित्तानि धोत्रादीनीन्धियाणि येन तपोच्यन्ते । उवदिद्वेद सायंनयान्नरम् । उपविता नह यतंन इति सोपपद्यो नापायिनः परमंमज्जा इति यावत् । अयथा उपवधातीत्युपयिः यगायनेकमनः परिग्रहः । तेन नह यतंन ते ते नयाविधा

७७ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

महापरिग्रहा इत्यर्थः । वधन्तीति वधकाः प्राण्युपमर्दकर्तारः । जइ ते वि नाम पुर्व-
 तित्ति । यदीति परान्युपगमसंस्चकः । त इति याज्ञिकाः । अपिः संज्ञावने ।
 नाम इति निपातो वाक्यालंकारार्थः । ये जितेन्द्रियादिदोषपुष्टा यज्ञयाजिनो व-
 तन्ते । यदि ते नाम पूज्यन्ते । तर्ह्यग्निरपि जवेष्टीतः । न च कदाचिदप्यसौ
 शीतो जवति । तथा विद्यदिन्दीवरस्त्रजोऽपि वान्ध्येयोरस्थलशोचामादधीन् । न
 चेतन्नवति । यथैवमादिरत्यन्तोऽज्ञावस्तथेदमपीति मन्यतेऽथापि कालदोर्गुण्येन कथं-
 चिदविवेकिना जनेन पूज्यन्ते । तथापि तेषां न मङ्गलत्वसंप्रसिद्धिरप्रेक्षावतामत्तदू-
 पेऽपि वस्तुनि तदूपाध्यारोपेण प्रवृत्तेस्तथा ह्यकलङ्कधियामेव प्रवृत्तिर्वस्तुनस्तद्वृत्तां
 गमयत्यतथाचूते वस्तुनि तदुद्ध्या तेषामप्रवृत्तेः । सुविशुद्धबुद्धयश्च दैत्यामरेन्द्रादयस्ते
 चार्हिसादिलक्षणं धर्ममेव पूजयन्ति न यज्ञयाजिनस्तस्मादैत्यामरेन्द्रादिपूजितत्वाद्धर्म
 एवोत्कृष्टं मङ्गलं न याज्ञिका इति स्थितम् । हेतुविजिगीषांति । एष हेतुतद्विजिगीषाः ।
 पमिसेहोत्ति । विपक्षप्रतिपेधः । विपक्षशब्द इहानुक्तोऽपि प्रकरणाज्ज्ञातव्य इति
 गायार्थः । एवं हेतुतदुद्ध्योर्विपक्षप्रतिपेधो दर्शितः । सांप्रतं दृष्टान्तविपक्षप्रतिपेधं
 दर्शयन्नाह ॥ बुद्धार्हेऽवयारे, पूयागणं जिणान् सप्रावं ॥ दिष्टंते पमिसेहो, ठो एसो
 अवयवो उ ॥ १५० ॥ व्याख्या ॥ बुद्धादय आदिशब्दात्कापिलादिपरिग्रहः उपचार
 इति । सुपां सुपो जवन्तीति न्यायादुपचारेण । किंचिदतीन्द्रियं कथयन्तीति कृत्वा
 न वस्तुस्थित्या पूजायाः स्थानं पूजास्थानम् । जिनास्तु सप्रावं परमार्थमधिकृत्येति
 वाक्यशेषः । सर्वज्ञत्वाद्यसाधारणगुणयुक्तत्वादिति ज्ञावना । दृष्टान्तप्रतिपेध इति
 विपक्षशब्दलोपाद् दृष्टान्तविपक्षप्रतिपेधः । किम् । पष्ठ एवोऽवयवः । तुर्विशेषणार्थः । किं
 विशिनष्टि । सर्वोऽप्ययमनन्तरोदितः प्रतिज्ञादिविपक्षप्रतिपेधः पञ्चप्रकारोऽप्येक
 एवेति गायार्थः । पष्ठमवयवमजिघायेदानीं सप्तमं दृष्टान्तनामानमजिघातुकाम
 आह ॥ अरहंतमग्गगामी, दिष्टंतो साहुणो वि समचित्ता ॥ पागरएसु गिहीसु,
 एसंतो अवहमाणा उ ॥ १५१ ॥ व्याख्या ॥ पूजामर्हन्तीत्यर्हन्तः । न रुहन्तीति
 वा अरुहन्तः । किम् । दृष्टान्त इति संबन्धः । तथा मार्गगामिन इति । प्रक्रमान्तदुप-
 दिष्टेन मार्गेण गन्तुं शीलं येषां त एव गृह्यन्ते । केच त इत्यत आह । साधवः । साध-
 यन्ति सम्यग्दर्शनादियोगैरपवर्गमिति साधवः तेऽपि दृष्टान्त इति योगः । किञ्चूताः सम-
 चित्ता रागद्वेषरहितचित्ता इत्यर्थः । किमिति तेऽपि दृष्टान्त इति । अर्हिसादिगुणयु-
 क्त्वात् । आह च । पाकरतेप्प्रात्मार्यमेव पाकसत्केपु गृहेष्वगारेष्वेवन्ते गवेपयन्ति पि-
 एरुपानमित्यप्याहारः । किं कुर्वाणा इत्यत आह । अवहमाणा उ । न घ्नतोऽघ्नन्तः । तु-
 र्यप्रकारार्थः । ततश्चाघ्नन्त एव आरम्भाकरणेन पीडामकुर्वाणा इत्यर्थः । एवं हि-

विधोपि दृष्टान्त उक्तः । दृष्टान्तवाक्यं चेदं स तु संस्कृत्य कर्तव्योऽर्हदादिवदिति
 गाथार्थः । उक्तः सप्तमोऽवयवः सांप्रतमष्टममजिधित्सुराह ॥ तत्र जवे आसंका, उ-
 द्विस्त जई वि कीरण पागो ॥ तेण र विसमं नायं, वासतणा तस्स पडिसेहे ॥ १५१ ॥
 ॥ व्याख्या ॥ तत्र तस्मिन् दृष्टान्ते जवेदाशङ्का जवत्याक्षेपः । ययोद्विष्ट्याङ्गीकृत्य य-
 तीनपि संयतानपि । अपिशब्दादपत्यादीन्यपि । क्रियते निर्वर्त्यते पाकः । कैः । गृहिजि-
 रिति गम्यते । ततः किमित्यत आह । तेन कारणेन । र इति निपातः किलश-
 व्दार्थः । विषममतुल्यं ज्ञातमुदाहरणं वस्तुतः पाकोपजीवित्वेन साधूनामनवद्यवृत्त्य-
 चावादिति जावितमेवेतत् पूर्वमित्यष्टमोऽवयवः । इदानीं नवममधिकृत्याह । वर्षा-
 तृणानि तस्य प्रतिषेध इत्येतच्च जाप्यकृता प्राक् प्रपञ्चितमेवेति न प्रतन्यत इति
 गाथार्थः । उक्तो नवमोऽवयवः । सांप्रतं चरममजिधित्सुराह ॥ तम्हा उ सुरनराणं,
 पुद्यत्ता मंगलं सया धम्मो ॥ दसमो एस अवयवो, पइन्नहेळ पुणवयणं ॥ १५३ ॥
 ॥ व्याख्या ॥ यस्मादेवं तस्मात्सुरनराणां देवमनुष्याणां पूज्यस्तद्भावस्तस्मात्पूज्य-
 त्वान्मङ्गलं प्राप्तिरूपितशब्दार्थं सदा सर्वकालं धर्मः प्रायुक्तः । दशम एषोऽवयव इति
 संख्याकथनम् । किं विशिष्टोऽयमित्यत आह । प्रतिज्ञाहेत्वोः पुनर्वचनं पुनर्हेतुप्रति-
 ज्ञावचनमिति गाथार्थः । उक्तं द्वितीयं दशावयवं । साधनाङ्गता चावयवानां विनया-
 पेक्षया विशिष्टप्रतिपत्तिजनकत्वेन जावनीयेत्युक्तोऽनुगमः । सांप्रतं नया उच्यन्ते । ते च
 नैगमसंग्रहव्यवहारकजुसूत्रशब्दसमजिरूढेवंञूतज्ञेदजिज्ञाः खल्वोद्यतः सप्त जवन्ति ।
 स्वरूपं चैतेषामेवावश्यके सामायिकाध्ययनेऽन्यद्वक्ष्ये प्रदर्शितमेवातो नेह प्रतन्यते ।
 इह पुनः स्थानाशून्यार्थमेते ज्ञानक्रियानयद्वयान्तर्जावच्छारेण समासतः प्रोच्यन्ते ।
 ज्ञाननयः क्रियानयश्च । तत्र ज्ञाननयदर्शनमिदं ज्ञानमेव प्रधानमैहिकामुष्मिकफ-
 लावाप्तिकारणं युक्तियुक्तत्वात्तया चाह ॥ णायंमि गिण्हियवे, अगिण्हियवंमि चेव
 अठंमि ॥ जइयवमेव इह जो, उवएसो सो नउं नामं ॥ १५५ ॥ व्याख्या ॥ णायमिति ।
 ज्ञाते सम्यक्परिविष्टे । गिण्हियवेति । गृहीतव्य उपादेये । अगिण्हियवंमि ति । अगृही-
 तव्येऽनुपादेये हेय इत्यर्थः । चशब्दः खलूजयोर्गृहीतव्यागृहीतयोर्ज्ञातत्वानुकर्षणा-
 र्थः । उपेक्षाणीयसमुच्चयार्थो वा । एवकारस्त्ववधारणार्थः । तस्य चैवं व्यवहितः
 प्रयोगो दुष्टव्यः । ज्ञात एव गृहीतव्ये तथागृहीतव्ये तथोपेक्षाणीये चायं तु ज्ञा-
 त एव नाज्ञाते । अठंमि ति । अर्थेऽप्यैहिकामुष्मिके तत्रैहिको गृहीतव्यः नक्वचन्द-
 नाङ्गनादिः । अगृहीतव्यो विषयस्त्रकाण्डादिः । उपेक्षाणीयः तृणादिः । आमुष्मि-
 को गृहीतव्यः सम्यग्दर्शनादिः अगृहीतव्यो मिथ्यात्वादिः । उपेक्षाणीयो विवक्षया-
 न्युदयादिरिति । तस्मिन्नर्थे यतितव्यमेवेति । अनुस्वारलोपाद्यतितव्यमेवमनेन क-

७७ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

महापरिग्रहा इत्यर्थः । वधन्तीति वधकाः प्राण्युपमर्दकर्तारः । जइ ते वि नाम पुवं-
 तित्ति । यदीति परान्युपगमसंसूचकः । त इति याज्ञिकाः । अपिः संजावने ।
 नाम इति निपातो वाक्यालंकारार्थः । ये जितेन्द्रियादिदोषदुष्टा यज्ञयाजिनो व-
 र्तन्ते । यदि ते नाम पूज्यन्ते । तर्ह्यग्निरपि जवेष्ठीतः । न च कदाचिदप्यसौ
 शीतो जवति । तथा विद्यदिन्दीवरस्त्रजोऽपि बान्ध्येयोरस्यलशोनामादधीरन् । न
 चैतज्जवति । यथैवमादिरत्यन्तोऽजावस्तथेदमपीति मन्यतेऽथापि कालदौर्गुण्येन कथं-
 चिदविवेकिना जनेन पूज्यन्ते । तथापि तेषां न मङ्गलत्वसंप्रसिद्धिरप्रेक्षावतामतदू-
 पेऽपि वस्तुनि तदूपाधारोपेण प्रवृत्तेस्तथा ह्यकलङ्कधियामेव प्रवृत्तिर्यस्तुनस्तद्वृत्तां
 गमयत्यतथाभूते वस्तुनि तदुद्भवा तेषामप्रवृत्तेः । सुविशुद्धवृत्तयश्च देव्यामरेन्द्रादयस्ते
 चार्हिसादिलक्षणं धर्ममेव पूजयन्ति न यज्ञयाजिनस्तस्माद्वैत्यामरेन्द्रादिपूजितत्वाद्धर्म-
 पवोत्कृष्टं मङ्गलं न याज्ञिका इति स्थितम् । हेउविजत्तीणं ति । एष हेतुतद्विजत्तयोः ।
 पन्तिसेहोत्ति । विपक्षप्रतिषेधः । विपक्षशब्द इहानुक्तोऽपि प्रकरणाज्ज्ञातव्य इति
 गार्थार्थः । एवं हेतुतदुद्भवोर्विपक्षप्रतिषेधो दर्शितः । सांप्रतं दृष्टान्तविपक्षप्रतिषेधं
 दर्शयन्नाह ॥ बुद्धाईउवयारे, पूयाठाणं जिणाउ सप्पावं ॥ दिष्ठंते पन्तिसेहो, ठठो एसो
 अवयवो उ ॥ १५० ॥ व्याख्या ॥ बुद्धादय आदिशब्दात्कापिलादिपरिग्रहः उपचार
 इति । सुपां सुपो जवन्तीति न्यायादुपचारेण । किंचिदतीन्द्रियं कथयन्तीति कृत्वा
 न वस्तुस्थित्या पूजायाः स्थानं पूजास्थानम् । जिनास्तु सप्पावं परमार्थमधिकृत्येति
 वाक्यशेषः । सर्वज्ञत्वाद्यसाधारणगुणयुक्तत्वादिति जावना । दृष्टान्तप्रतिषेध इति
 विपक्षशब्दलोपाद् दृष्टान्तविपक्षप्रतिषेधः । किम् । पष्ठ एपोऽवयवः । तुर्विशेषणार्थः । किं
 विशिनष्टि । सर्वोऽप्ययमनन्तरोदितः प्रतिज्ञादिविपक्षप्रतिषेधः पञ्चप्रकारोऽप्येक
 एवेति गार्थार्थः । पष्ठमवयवमभिधायेदानीं सतमं दृष्टान्तनामानमभिधातुकाम
 आह ॥ अरहंतमग्गगामी, दिष्ठंतो साहुणो वि समचित्ता ॥ पागरएसु गिहीसु,
 एसंतं अवहमाणा उ ॥ १५१ ॥ व्याख्या ॥ पूजामर्हन्तीत्यर्हन्तः । न रुहन्तीति
 वा अरुहन्तः । किम् । दृष्टान्त इति संबन्धः । तथा मार्गेगामिन इति । प्रक्रमात्तदुप-
 दिष्टेन मार्गेण गन्तुं शीलं येषां त एव गृह्यन्ते । केच त इत्यत आह । साधवः । साध-
 यन्ति सम्यग्दर्शनादियोगैरपवर्गेमिति साधवः तेऽपि दृष्टान्त इति योगः । किञ्चूताः सम-
 चित्ता रागद्वेषरहितचित्ता इत्यर्थः । किमिति तेऽपि दृष्टान्त इति । अर्हिसादिगुणयु-
 कत्वात् । आह च । पाकरतेप्पात्माथमेव पाकसक्तेषु एहेप्पगारेप्पेपन्ते गव्वेपयन्ति पि-
 एप्पानमित्यप्पाहारः । किं कुर्वाणा इत्यत आह । अवहमाणा उ । न प्रतोऽनन्तः । तु-
 रप्पारणार्थः । ततश्चागन्त एव आरम्भाकरणेन पीडामकुर्वाणा इत्यर्थः । एवं हि-

विधोपि दृष्टान्त उक्तः । दृष्टान्तवाक्यं चेदं स तु संस्कृत्य कर्तव्योऽर्हदादिवदिति
 गाथार्थः । उक्तः सप्तमोऽवयवः सांप्रतमष्टममजिधित्सुराह ॥ तत्र जवे आसंका, उ-
 हिस्त जई वि कीरण पागो ॥ तेण र विसमं नायं, वासतणा तस्त पडिसेहे ॥ १५२ ॥
 ॥ व्याख्या ॥ तत्र तस्मिन् दृष्टान्ते जवेदाशङ्का जवत्याक्षेपः । यथोद्दिष्टाङ्गीकृत्य य-
 तीनपि संयतानपि । अपिशब्दादपत्यादीन्यपि । क्रियते निर्वर्त्यते पाकः । कैः । गृहिजि-
 रिति गम्यते । ततः किमित्यत आह । तेन कारणेन । र इति निपातः किलश-
 व्दार्थः । विपममनुष्यं ज्ञातमुदाहरणं वस्तुतः पाकोपजीवित्वेन साधूनामनवयववृत्त्य-
 चात्रादिति जावितमेवेतत् पूर्वमित्यष्टमोऽवयवः । इदानीं नवममधिकृत्याह । वर्षा-
 नुणानि तस्य प्रतिपेध इत्येतच्च जाप्यकृता प्राक् प्रपञ्चितमेवेति न प्रतन्यत इति
 गाथार्थः । उक्तो नवमोऽवयवः । सांप्रतं चरममजिधित्सुराह ॥ तम्हा उ सुरनराणं,
 पुवत्ता मंगलं सया धम्मो ॥ दसमो एत अवयवो, पइश्चहेज पुणवयणं ॥ १५३ ॥
 ॥ व्याख्या ॥ यस्मादेवं तस्मात्सुरनराणां देवमनुष्याणां पूज्यस्तद्भावस्तस्मात्पूज्य-
 त्वान्मङ्गलं प्राप्तिरूपितशब्दार्थं सदा सर्वकालं धर्मः प्रायुक्तः । दशम एवोऽवयव इति
 संख्याकथनम् । किं विशिष्टोऽयमित्यत आह । प्रतिज्ञाहेत्वोः पुनर्वचनं पुनर्हेतुप्रति-
 ज्ञावचनमिति गाथार्थः । उक्तं द्वितीयं दशावयवं । साधनाङ्गता चावयवानां विनेया-
 पेक्षया विशिष्टप्रतिपत्तिजनकत्वेन जावनीयेत्युक्तोऽनुगमः । सांप्रतं नया उच्यन्ते । ते च
 नैगमसंग्रहव्यवहारशुसूत्रशब्दसमजिरूढेवंजतजेदजिज्ञाः खल्वोघतः सप्त जवन्ति ।
 स्वरूपं चेतोपामेवावश्यके सामायिकाध्ययनेऽन्यद्वारेण प्रदर्शितमेवातो नेह प्रतन्यते ।
 इह पुनः स्थानाग्रन्यार्थमेते ज्ञानक्रियानयद्वयान्तर्जाविष्टारेण समासतः प्रोच्यन्ते ।
 ज्ञाननयः क्रियानयश्च । तत्र ज्ञाननयदर्शनमिदं ज्ञानमेव प्रधानमोहिकामुष्मिकफ-
 लावातिकारणं युक्तियुक्तत्वात्तथा चाह ॥ णायंमि गिण्हियवे, अगिण्हियवंमि चेव
 अठंमि ॥ जइयवमेव इइ जो, उवएसो सो नउं नामं ॥ १५५ ॥ व्याख्या ॥ णायमिति ।
 ज्ञाते सम्यक्परिष्ठिते । गिण्हियवेति । गृहीतव्य उपादेये । अगिण्हियवंमि चि । अगृही-
 तव्येऽनुपादेये हेय इत्यर्थः । चशब्दः स्वयंजयोर्गृहीतव्यागृहीतयोर्ज्ञातत्वानुकर्षणा-
 र्थः । उपेक्षणीयसमुच्चयार्थो वा । एवकारस्त्ववधारणार्थः । तस्य चयं व्यवहितः
 प्रयोगो ऋद्ध्यः । ज्ञात एव गृहीतव्ये तथागृहीतव्ये तयोपेक्षणीये चार्थे तु ज्ञा-
 त एव नाज्ञाते । अठंमि चि । अर्थेऽप्येहिकामुष्मिके तत्रेहिको गृहीतव्यः स्वक्वन्द-
 नाङ्गनादिः । अगृहीतव्यो विपशन्नकण्ठकादिः । उपेक्षणीयः तृणादिः । आमुष्मि-
 को गृहीतव्यः सम्यग्दर्शनादिः अगृहीतव्यो मिष्यात्वादिः । उपेक्षणीयो विवक्षया-
 न्युदयादिरिति । तस्मिन्नर्थे यतितव्यमेवेति । अनुस्वारलोपायतितव्यमेवमनेन क-

८० राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

मेहेदिकामुष्मिकफलप्राप्त्यर्थिना सत्त्वेन प्रवृत्त्यादिलक्षणः प्रयत्नः कार्य इत्यर्थः ।
इह चेतनदङ्गीकर्तव्यम् । सम्यग्ज्ञाते प्रवर्तमानस्य फलविसंवाददर्शनात्तथाचान्ये-
रप्युक्तम् “॥ विज्ञप्तिः फलदा पुंसां, न क्रिया फलदा मता ॥ मिथ्याज्ञानात्प्रवृत्तस्य,
फलप्राप्तेरसंज्ञयात् ॥” तथामुष्मिकफलप्राप्त्यर्थिनापि ज्ञात एव यतितव्यम् । तथा
चागमोऽप्येवमेव व्यवस्थितः । यत उक्तम् “॥ पदमं नाणं तडं दया, एवं चिच्छ
सदसंजये ॥ अघ्नाणी किं काही, किंवा णाहितिठेयपावगं ॥” इतश्च तदेवाङ्गीकर्त-
व्यम् । यस्मात्तीर्थकरगणधरेरगीतार्थानां केवलानां विहारक्रियापि निषिद्धा । तथा
चागमः “॥ गीयतो य विहारो, वीडं गीयवमीसिडं चेव ॥ इतो तइयविहारो,
गाणुताडं जिपवरेहिं ॥” यस्मादन्येनान्धः समाकृष्यमाणः सम्यक्पन्थानं न प्रतिप-
द्यत इत्यभिप्रायः । एवं तावत्कायोपशमिकं ज्ञानमधिकृत्योक्तं ह्याधिकमङ्गीकृत्य
विशिष्टफलसाधकत्वं तस्यैव विज्ञेयम् । यस्मादर्हतोऽपि जवान्नो धितटस्यस्य दीक्षां
प्रतिपन्नस्योत्कृष्टतपधरपवनोऽपि न तावदपवर्गप्राप्तिः संजायते यावज्जीवाजीवा-
द्यगिष्यग्युपरिछेदरूपं केवलज्ञानं नोत्पन्नमिति । तस्माज्ज्ञानमेव प्रधानमेहिका-
मुष्मिकफलप्राप्तिकारणमिति स्थितम् । इति ॥ जो उवणसो सो णडं णामं ति ।
इत्येवमुक्तं न्यायेन य उपदेशो ज्ञानप्राधान्यव्यापनपरः स नयो नाम ज्ञाननय इत्य-
र्थः । अयं च ज्ञानवर्गनक्रियारूपेऽस्मिन्नप्ययने ज्ञानरूपमेवेदमिच्छति ज्ञानात्मकत्वादस्य
वर्गनक्रिये तु तत्कार्यज्ञानदायकत्वात्तद्विनि । गुणजते चेद्वति इति गायार्थः । उक्तो
ज्ञाननयः । अपुना क्रियानयावगमस्तद्विनि चेदम् । क्रियेव प्रधानमेहिकामुष्मिकफल-
प्राप्तिकारणं युक्तिपुक्तत्वात्तथा चायमप्युक्तलक्षणमेव स्वपदासिद्धये गायामाह ॥
तावेमि गिल्हियं, अगिल्हियंमि चेव अठंमि ॥ जइयवमेव इइ जो, उवणसो सोणडं
नामं ॥ १५५ ॥ व्याख्या ॥ अस्याः क्रियानयदर्शनानुसारेण व्याख्या । ज्ञाते
एहीनत्वे अएहीनत्वे चेव अयं मेहिकामुष्मिकफलप्राप्त्यर्थिना यतितव्यमेव । न य
स्मात्प्रवृत्त्यादिलक्षणः प्रयत्नव्यतिरेकेण ज्ञानवतोऽन्यत्रिष्यितायां प्राप्तिर्दृश्यते । तथा
चान्येऽप्युक्तम् ॥ क्रियेव फलदा पुंसां, न ज्ञानं फलदं मतम् । यतः स्त्रीनयनो-
क्तो नयनानाहुः गितो नवेत् । तथामुष्मिकफलप्राप्त्यर्थिना क्रियेव कर्तव्या । तथा
च मोहीन्द्रवचनमप्येवमेव स्थितम् । यत उक्तम् “॥ चेइयकुसगणमंवे, थायरियाणं
च एएएमुए ५ ॥ मंडेसु वि तेण कयं, नवमंजममुयमं तेण ॥” इतश्चेतदेवमङ्गीकर्त-
व्यम् । यस्मात्तीर्थकरगणधरोः क्रियाविक्रयानां ज्ञानमपि अफलमेवोक्तम् । तथानाग-
का “॥ सुदहुंरि सुदमहीदं, किं काहीइ चयणविषयमुक्कम् ॥ अंधम्म जइ पविना, दी-
क्कम् सहम्म बोहीदि ॥” इत्यक्रियाविक्रयत्वानस्येतिभिप्रायः । एवं तावत्कायोपश-

मिकं चारित्रमङ्गीकृत्योक्तम् । चारित्रं क्रियेत्यनर्थान्तरम् । द्वायिकमप्यङ्गीकृत्य प्रकृ-
ष्टफलसाधकत्वं तस्यैवं विज्ञेयम् । यस्मादर्थतोऽपि जगवतः समुत्पन्नकेवलज्ञानस्यापि
न तावन्मुक्त्यवाप्तिः संजायते यस्मादखिलकर्मन्धनानलज्जता दूषणपञ्चाङ्गरोच्चारणमा-
त्रकालावस्थायिनी सर्वसंवररूपा चारित्रक्रिया नावाप्तेति । तस्मात् क्रियैव प्रधानमैहि-
कामुष्मिकफलप्राप्तिकारणमिति स्थितम् । इति । जो जवएसो सो एउ णामं ति । इति
एवमुक्तन्यायेन य उपदेशः । किम् । क्रियाप्राधान्यख्यापनपरः स नयो नाम क्रियानय इ-
त्यर्थः । अयं च ज्ञानवचनक्रियारूपेऽस्मिन्नध्ययने क्रियारूपमेवेदमिच्छति । तदात्मकत्वा-
दस्य ज्ञानवचने तु तदर्थमुपादीयमानत्वादप्रधानत्वात्नेच्छति । गुणज्ज्ञेते चेच्छतीति गा-
थार्थः । उक्तः क्रियानय इह ज्ञाननयक्रियानयस्वरूपं श्रुत्वाविदिततदज्ञिप्रायो
विनेयः संशयापन्नः सन्नाह । किमत्र तत्त्वं पक्षद्वयेऽपि युक्तिसंज्ञवादाचार्यः पुनराह ॥
सर्वेति पि नयाणं, बहुविधवत्तद्वयं नितामेत्ता ॥ तं सर्वनयविसुद्धं, जं चरणगुणद्विजं
साह ॥ १५६ ॥ व्याख्या ॥ अथवा ज्ञानक्रियानयमतं प्रत्येकमभिधायाधुना स्थित-
पक्षमुपदर्शयन्नाह । सर्वेति पि गाहा । सर्वेषामिति मूलनयानामपिशब्दात्तद्भेदानां च
अव्यास्तिकायादीनां बहुविधवत्कृत्यतां सामान्यमेव विशेषा एव उक्तयमेव वानपे-
क्ष्यमित्यादिरूपामथवा नामादीनां नयानां कः कं साधुमिच्छतीत्यादिरूपां निशम्य
श्रुत्वा तत्सर्वनयविशुद्धं सर्वनयसंमतं वचनम् । यच्चरणगुणस्थितः साधुः । यस्मात् सर्व-
नया एव ज्ञात्रविषयं निक्षेपमिच्छन्तीति गाथार्थः । इमपुष्फियनिद्युत्ती, समासउ वञ्चि-
या विज्ञाताए ॥ जिण चउइसपुढी विठरेण कहयंति से अठं ॥ १५६ ॥ इमपुष्फि-
यनिद्युत्ती संमत्ता । इमपुष्फियगाहा सुगमा ॥

इत्याचार्यश्रीहरिचन्द्रसूरिविरचितायां दशवैकालिकटीकायां इमपुष्पकाव्ययनं
समाप्तम् ॥ १ ॥

व्याख्यायाध्ययनमिदं, प्राप्तं चत्कुशलमिह मया किञ्चित् ॥ सख्मलाजमखिलं
लज्जतां जव्यो जनस्तेन ॥ १ ॥

अथ श्रामण्यपूर्वकाध्ययनम् ॥ २ ॥

कहं नु कुया सामासं, जो कामे न निवारए ॥

पए पए विसीदंतो, संकप्पस्स वसं गउ ॥ १ ॥

(अथचूरिः) ॥ अथ द्वितीयाध्ययनम् । नुक्षेपे । यथा कथं नु स राजा यो न रक्ष-
ति । एवं कथं नु कुर्यान्नामसं यः कामान्न निवारयति । किमिति न करोति । तत्र हेतु-
माह । पदे पदे विपीदन् संकल्पस्य वशं गतः । कामानिवारणेनेन्द्रियाद्यपराधपदा-

८२ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह नाग तेतालीस-(४३)-मा.

पेक्षया पदे पदे विपीदनात्संकल्पस्य वशंगतत्वात्। अग्रशस्तोऽध्यवसायः संकल्पः ॥१॥

(अर्थ) अथ द्वितीयाध्ययन। पूर्वोक्त अध्ययनमां धर्मप्रशंसा कही, तेथी धर्म जे ठे, ते जिनशासनमांज ठे, एम सिद्ध थयुं. एवा धर्मउपर सदहणा राखीने जेमणे चारित्र लीधुं ठे, एवा नवा दीक्षा लीधेला अधीरा साधुओने जिनाघाय विपे मोह नहीं थवो जोइये, माटें साधुयें धृति (धैर्य) राखवी एम धैर्य राखवानो उपदेश आअध्ययनमां कस्यो ठे. कथुं ठेके:-“जस्स धिई तस्स तवो, जस्स तवो तस्स सा गई सुलहा ॥ जे अधिइमंत पुरिसा, तवो वि खलु दुल्लहो तेसिं ॥ १ ॥” इति। एवा संबंधी प्राप्त थयेला आ अध्ययननुं नाम ‘श्रामण्यपूर्वक’ एवुं ठे, तेनो अर्थ:-‘श्राम्यंतीति श्रमणा; तेषां जावः श्रामण्यं तस्य पूर्वं श्रामण्यपूर्वं तदेव श्रामण्यपूर्वकम् जे तपादि श्रम करे ठे, ते श्रमण अर्थात् साधु जाणवा. तेमनो जे धर्म ते श्रामण्य जाणवुं. तेनुं जे पूर्व कारण ते धृति (धैर्य) जाणवी. तेनुं प्रतिपादन जेमां करेखुं ठे, ते अध्ययनने पण श्रामण्यपूर्वक अध्ययन कहियें.

हवे अध्ययनना प्रथम सूत्रमां साधुयें वस्त्रादिक इव्यकाम तथा जोगेष्ठारूप जावकाम अवश्य वर्जववा जोइये, ते कहे ठे. (जो के०) यः एटले जे पुरुष (कामे के०) कामान् एटले इव्यजावरूप वे प्रकारना कामने (न निवारण के०) न निवारयति। एटले त्याग करतो नथी. ते पुरुष, कामत्याग न कस्याथी (पण यए के०) पदे पदे एटले पगळे पेगळे (विसीअंतो के०) विपीदन् एटले विषयपरिग्रहथी विखवाव पामतो थको, अने (संकप्पस्स के०) संकल्पस्य एटले अप्राप्तविषयी प्राप्तीने वास्ते अग्रशस्त अध्यवसायरूप संकल्पने (वसं गठं के०) वशंगतः एटले वश थयो थको (सामन्नं के०) श्रामण्यं एटले चारित्रने (कहं नु के०) कथं नु एटले कया प्रकारें (कुज्जा के०) कुर्यात्, पालयेत् एटले पालशे. इहां खातानो दृष्टांत जाणवो ॥ १ ॥

(दीपिका) प्रथमाध्ययने धर्मप्रशंसा उक्ता सा च इहैव जिनशासने। इह तु अध्ययने जिनशासनेऽङ्गीकृते सति मा जूत् नवदीक्षितस्य संयमेऽधृतिरतो धृतिमता जाव्यमित्येतदुच्यते इत्यनेन संधन्धेन आयातमिदमध्ययनं व्याख्यायते। कथं केन प्रकारेण। नु इति केपे। यथा कथं नु स राजा यो न रक्षति प्रजाम्। कथं नु स वैयाकरणो योऽपशब्दं प्रयुक्ते। कुर्यात् श्रामण्यं श्रमणजावम्। यः कामान् न निवारयति। कारणमाह। श्रामण्यस्याकरणे पदे पदे स्थाने स्थाने विपीदन् विपादं प्राप्नुवन् संकल्पस्य वशं गतः। न केवलमयमधिकृतसुत्रोक्तः यथोक्तश्रामण्यजावेन अ-

श्रमणः किंतु आजीविकादिज्ञावेन प्रव्रजितः संक्लिष्टचित्तो अव्यक्रियां कुर्वन्नप्य-
श्रमण एव ॥ १ ॥

(टीका) व्याख्यातं द्रुमपुष्पिकाध्ययनमधुना श्रामण्यपूर्वकाख्यमारभ्यते । अस्य
चायमजिसंबन्धः । इहानन्तराध्ययने धर्मप्रशंसोक्ता । सा चेह्वेव जिनशासन इति ।
इह तु तदनुपगमे सति मा जूदजिनवप्रव्रजितस्याधृतेः संमोह इत्यतो धृतिमता ज-
वितव्यमित्येतदुच्यते । उक्तं च “ ॥ जस्त धिई तस्त तवो, जस्त तवो तस्त सुग्गई
सुलजा ॥ जे अधिइमंत पुरिसा, तवो वि खलु डल्लहो तेसिं ॥ ” अनेनाजसंबन्धे-
नायातस्यास्याध्ययनस्य चत्वार्यनुयोगद्वाराणि पूर्ववन्नवरं नामवदध्ययनविषय-
त्वादुपक्रमादिद्वारकलापस्य व्याप्तिप्राधान्यतो नामनिष्पन्नं निक्षेपमजिधित्सुराह
निर्युक्तिकारः ॥ सामन्नपुवगस्त उ, निक्खेवो होइ नामनिष्पन्नो ॥ सामन्नस्त चउ-
क्को, तेरसगो पुवयस्त जवे ॥ १५९ ॥ व्याख्या ॥ आभ्यतीति श्रमणः । आभ्यति
तपस्यति । तज्जावः श्रामण्यं तस्य पूर्वं कारणं श्रामण्यपूर्वं तदेव श्रामण्यपूर्वकमिति ।
संज्ञायां कन् । श्रामण्यकारणं च धृतिस्तन्मूलत्वात्तस्य । तत्प्रतिपादकं चेदमध्ययन-
मिति ज्ञावार्थः । अतः श्रामण्यपूर्वकस्य तु निक्षेपो जवति नामनिष्पन्नः । कोऽसाव-
न्यस्याश्रुतत्वान्नामण्यपूर्वकमित्यमेव । तुशब्दः सामान्यविशेषवन्नामविशेषणार्थः ।
श्रामण्यपूर्वकमिति सामान्यम् । श्रामण्यं पूर्वं चेति विशेषः । तथा चाह । श्रामण्यस्य चतु-
ष्ककत्रयोदशकः पूर्वकस्य जवेन्निक्षेप इति गार्थार्थः । निक्षेपमेव विवृणोति ॥ सम-
णस्त उ निक्खेवो, चउक्कउ होइ आणुपुवीए ॥ दवे सरीरजविउं, जावेण उ संजउं
समणो ॥ १५८ ॥ व्याख्या ॥ श्रमणस्य तु । तुशब्दोऽन्येषां च मङ्गलादीनामिह तु
श्रमणेनाधिकार इति विशेषणार्थः । निक्षेपश्चतुर्विधो जवत्यानुपूर्व्या नामादिक्रमेण ।
नामस्यापने पूर्ववत् । अव्यश्रमणो द्विधा । आगमतो नोआगमतश्च । आगमतो
ज्ञातानुपयुक्तः । नोआगमतस्तु ज्ञाशरीरजव्यशरीरतद्व्यतिरिक्तोऽजिलापजेदेन द्रुमव-
दवसेयस्तं चानेनोपलक्षयति । दवे सरीरजविउं ति । जावश्रमणोऽपि द्विविध एव ।
आगमतो ज्ञातोपयुक्तः । नोआगमतस्तु चारित्रपरिणामवान् यतिः । तथा चाह ।
जावतस्तु संयतः श्रमण इति गार्थार्थः । अस्त्येव स्वरूपमाह ॥ जह मम न पिंयं
डुरकं, जाणिय एमेव सबजीवाणं ॥ न हणइ न हणावइ य, सममणइं तेण सो सम-
णो ॥ १५९ ॥ व्याख्या ॥ यथा मम न प्रियं दुःखं प्रतिकूलत्वाज्ज्ञात्वेवमेव सर्वजी-
वानां दुःखप्रतिकूलत्वम् न हन्ति स्वयं, न घातयत्यन्यैः । च शब्दाद् श्रन्तं च
नानुमन्यते अन्यम् । इत्यनेन प्रकारेण समम् अणति तुल्यं गच्छति यतस्ते-

८४ राय धनपतिसिंघ बहाडरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-भा.

नासो श्रमण इति गायार्थः ॥ नद्वि य सि कोइ वेसो, पिउं व सबेसु चेव जीवेसु ॥ एएण होइ समणो, एसो अन्नो वि पद्याउं ॥ १६० ॥ व्याख्या ॥ नास्ति च सि तस्य कश्चिद् द्वेष्यः प्रियो वा सर्वेष्वेव जीवेषु तुल्यमनस्त्वात् । एतेन जवति सममनाः । समं मनोऽस्येति सममनाः । एपोऽन्योपि पर्याय इति गायार्थः ॥ तो समणो जइ सुमणो, जावेण य जइ न होइ पावमणो ॥ सयणे य जणे य समो, समो उ माणावमाणेसु ॥ १६१ ॥ व्याख्या ॥ ततः श्रमणो यदि सुमनाः । इव्यं मनः प्रतीत्य जावेन च यदि न जवति पापमनाः । एतत्कथमेव दर्शयति । स्वजने च जने च समः । समश्च मानापमानयोरिति गायार्थः ॥ उरगगिरिजलणसागर-नहयलतरुणसमो य जो होइ ॥ जमरमिगधरणिजल-रुह-रविपवणसमो य उं समणो ॥ १६२ ॥ व्याख्या ॥ उरगसमः परकृतघिलनिवास्ति-त्वादादाराणां स्वादनात्संयमेकदृष्टित्वाच्च । गिरिसमः परीपहपवनाकम्प्यत्वात् । जल-सनसमस्तपस्तेजःप्रधानत्वात् । तृणादिष्विव सूत्रार्थेष्वतृप्तेः । एषणीयाशनादौ वा विशेषप्रवृत्तेरिति । सागरसमो गम्भीरत्वाज्ज्ञानादिरत्नाकरत्वात्स्वमर्यादानतिक्रमा-च्च । नक्षस्तलसमः सर्वत्रनिरालम्बनत्वात् । तरुणसमः अपवर्गफलार्थिसत्त्वशकुना-लपत्वात् । यामीचन्दनकदम्बत्वाच्च । जमरसमः अनियतवृत्तित्वात् । मृगसमः सं-सारजयोद्धिभ्रत्वात् । धरणिसमः सर्वखेदसहिष्णुत्वात् । जलरुहसमः कामजोगो-ज्जलत्वेऽपि पङ्कजलान्यामिव तदूर्ध्ववृत्तेः । रविसमः धर्मास्तिकायादिलोकमधि-कृत्य विशेषेण प्रकाशकत्वात् । पवनसमः अप्रतिबद्धविहारित्वात् । इष्टमुरगादि-समध गतो जवति । ततः श्रमण इति गायार्थः ॥ विसतिणिसवायवंजुल-कणि-पागप्पलसमेण समणेण ॥ जमरुंडुरुनडकुडुड-अद्दागसमेण होयवं ॥ १६३ ॥ व्याख्या ॥ श्रमणेन विपसमेन जवितव्यं जावतः सर्वरसानुपातित्वमधि-कृत्य । नपा तिनिशसमेन मानपरित्यागतो नम्रेण । वातसमेनेति पूर्ववत् । वज्जुलो-धेतगस्तत्समेन श्रोत्रादिविषयाजिज्ञृतजीशानां तदपनयनेन । एवं हि श्रूयते किल वे-तमनवाप्प निर्विषा जवन्ति सर्पा इति । कर्णिकारसमेनेति । तत्पुष्पवत्प्रकटेन अ-शुचिगन्धापेक्षया च निर्गन्धेनेति । उत्पलसदृशेन प्रकृतिधवलतया सुगन्धित्वेन च । जमरसमेनेति पूर्ववत् । उन्दुरुसमेन उपयुक्तदेशकालाचारितया । नटसमेन मेव रूपेण प्रयोजनेषु तत्तद्व्यकरणेन । कुट्टंसमेन संविज्ञागम्यतया । स हि किल जमरसदृशं गतं पादेन विज्ञाप्यान्त्यः सह जुद्ध इति । आदर्शसदृशं निर्मलतया तरुणा-दृशं निर्विकल्पात्तत्वात्तत्वात्तत्वात् ॥ उक्तं च “तत्तत्तमि होइ तरुणो, येरो, येरोहिं उद्दरण-पद्दुत्ति” इति शिम्भनावेन च ॥ उक्तं च “तत्तत्तमि होइ तरुणो, येरो, येरोहिं उद्दरण-पद्दुत्ति” इति शिम्भनावेन च ॥ उक्तं च “तत्तत्तमि होइ तरुणो, येरो, येरोहिं उद्दरण-पद्दुत्ति” इति शिम्भनावेन च ॥ उक्तं च “तत्तत्तमि होइ तरुणो, येरो, येरोहिं उद्दरण-पद्दुत्ति” इति शिम्भनावेन च ॥

व्यमिति गाथार्थः । इयं किल गाथा जित्तकर्तृकी ॥ अतः पवनादिषु न पुनरुक्त-
दोष इति । सांप्रतं तत्त्वज्ञेदपर्यायैर्व्याख्येति न्यायावृण्णस्यैव पर्यायशब्दानञ्चिधि-
त्सुराह ॥ पवद्ग्र एणगारे, पासंडे चरगतावत्ते जिस्कु ॥ परिवाइये य समणे,
निगंये संजए मुत्ते ॥ १६४ ॥ व्याख्या ॥ प्रकपेण व्रजितो गतः प्रव्रजितः । आर-
म्भपरिग्रहादिति गम्यते । अगारं गृहं तदस्यास्तीत्यगारो गृही । न अगारोऽनगारः ।
अव्यञ्जावगृह्यरहित इत्यर्थः । पाखण्णं व्रतं तदस्यास्तीति पाखण्णी । उक्तं च “॥ पाखण्णं
व्रतमित्याहुस्तथस्यास्त्यमलं जुवि ॥ स पाखण्णी वदन्त्यन्ये, कर्मपाशाद्विनिर्गतः ॥”
चरतीति चरकस्तप इति गम्यते । तपोऽस्यास्तीति तापसः । जिह्णशीलो
जिह्नुः । जिनत्ति वाष्टप्रकारं कमेति जिह्नुः । परि समन्तात्पापवर्जनेन व्र-
जति गच्छतीति परिव्राजकः । चः समुच्चये । श्रमणः पूर्ववत् । निर्गतो ग्र-
न्यान्निर्ग्रन्थः बाह्यान्त्यन्तरग्रन्थरहित इत्यर्थः । समेकीचावेनाहिंसादिषु यतः प्र-
यत्नवान् संयतः । मुक्तो बाह्यान्त्यन्तरेण ग्रन्थेनैवेति गाथार्थः ॥ तित्ते ताई द-
विण, मुणी य खंते य दंतविरण य ॥ लूहे तीरछे वि य, हवंति समणस्स नामाई
॥ १६५ ॥ व्याख्या ॥ तीर्णवांस्तीर्णः संसारमिति गम्यते । त्रायत इति त्राता ध-
र्मकथादिना संसारदुःखेभ्य इति जावः । रागादिचावरहितत्वाद्भव्यम् । अवति गच्छ-
ति तांस्तान् ज्ञानादिप्रकारानिति अव्यम् । मुनिः पूर्ववत् । चः समुच्चये । द्वाभ्यतीति
द्धान्तः क्रोधविजयी । एवमिन्द्रियादिदमनाद्धान्तः । विरतः प्राणातिपातादि-
निवृत्तः । स्नेहपरित्यागाद्बुद्धः । तीरिणायोऽस्येति तीरार्थी । संसारस्येति गम्यते ।
तीरस्यो वा सम्यक्त्वादिप्राप्तेः संसारपरिमाणात् । एतानि जवन्ति श्रमणस्य ना-
मानि अजिधानानीति गाथार्थः । निरूपितः श्रमणशब्दः । अधुना पूर्वशब्दश्चि-
न्त्यते । अस्य च त्रयोदशविधो निक्षेपः । तथा चाह ॥ एणमं ठवणा दविण, खेत्ते
काले दिसि जावखेत्ते य ॥ पन्नवगपुववन्नू, पाहुडय्यप्पाहुडे जावे ॥ १६६ ॥
॥ व्याख्या ॥ नामस्यापने क्लृप्ते । अव्यपूर्वमङ्कुराद्दीजं दध्नः क्षीरं फाणिताडस
इत्यादि । क्षेत्रपूर्वं यवक्षेत्राच्छिक्षेत्रं तत्पूर्वकत्वात्तस्य । अपेक्षया चान्यथाप्यदोषः ।
कालपूर्वं पूर्वः कालः शरदः प्रावृट्, रजन्या दिवस इत्यादि । आवाविकाया वा
समय इत्यादि । दिक्पूर्वं पूर्वा दिगियं च रुचकापेक्षया । तापक्षेत्रपूर्वमादित्योदय-
मधिकृत्य यत्र या पूर्वा दिक् । उक्तं च “जस्त जठं आदिच्चो, उदेइ सा तस्त होइ
पुवदिता ॥” इत्यादि । प्रज्ञापकपूर्वं प्रज्ञापकं प्रतीत्य पूर्वा दिक् । यदनिमुख एवासो
सैव पूर्वा । पूर्वपूर्वं चतुर्दशानां पूर्वाणामाद्यं तच्च उत्पादपूर्वम् । एवं वस्तुप्राप्तता-
तिप्राप्ततेष्वपि योजनीयम् । अग्रत्यक्षस्वरूपाणि चेतानि । जावपूर्वमाद्यो जावः स

८६ राय धनपतसिंघ बहाडरका जैनागमसंग्रह, भाग तेतालीस-(४३)-मा.

चोदधिक इति गायार्थः । उक्तो नामनिष्पन्नो निक्षेपः । सांप्रतं सूत्रालापकनि-
 ष्यन्ननिक्षेपस्यावसरः । इत्यादि वचः पूर्ववत्तावद्यावत्सूत्रानुगमेऽस्त्वक्षितादिगुणोपेतं
 मूत्रमुच्चारणीयम् तत्रेदम् । कर्हं नु कुञ्जा इत्यादि । इह च संहितादिक्रमेण प्र-
 तिमूत्रं व्याख्याने ग्रन्थगोस्वमिति तत्परिज्ञाननिबन्धनं जावार्थमात्रमुच्यते । त-
 प्रापि कत्यहं कदाहं कयमहमित्याद्यदृश्यपाठान्तरपरित्यागेन दृश्यं व्याख्यायते ।
 कयं नु कुर्याग्रामप्यं यः कामात्र निवारयति । कयं केन प्रकारेण । नु द्वेपे ।
 यया कयं नु स राजा यो न रक्षति । कयं नु स वैयाकरणो योऽपशब्दान्
 प्रयुङ्क्त । पयं कयं नु कुर्याग्रामप्यं श्रमणजायं यः कामान् न निवारयति न
 प्रतिपद्यते । किमिति न करोति । तत्र “ निमित्तकारणहेतुषु सर्वासां वि-
 भक्तीनां प्रायो दर्शनम् ” इति वचनात् । कारणमाह । पदे पदे विपीदन् संक-
 ल्पस्य यमं गतः । कामानिवारणेनेन्द्रियाद्यपराधपदापेक्षया पदे पदे विपीदना-
 र्थकल्पस्य यमंगतत्वात् । अग्रशस्ताप्यवसायः संकल्पः । इति सूत्रसमासार्थः । श्रव-
 पयार्थं नु मूत्रस्पर्शनिर्गुक्त्या प्रतिपादयति । तत्रापि शेषपदार्थान् परित्यज्य कामप-
 दाप्यस्य स्पर्शपयोपयोगिरास्वरूपमाह ॥ नामन्तवणाकामा, दवकामा य जावकामा
 य ॥ एगो मनु कामान्, निरेक्यो चउविहो होइ ॥ १६७ ॥ व्याख्या ॥ नामस्यापना-
 कामा प्राप्य कामशब्दः प्रत्येकमनिसंयज्यते । उच्यकामाश्च जावकामाश्च । चशब्दो
 रदगतानेकनेदमनुपपद्यते । एष मनु कामानां निक्षेपश्चतुर्विधो जयतीति गायार्थः ।
 मत्र नामग्यापने क्षुण्णवादनादस्य उच्यकामान् प्रतिपादयन्नाह ॥ सवरसरुचगंध-
 पाता उदपेक्षया य जे दश ॥ उविहा य जावकामा, इच्छाकामा मयणकामा ॥
 १६८ ॥ एतावता ॥ शब्दसगरूपगन्धस्पर्शाः । मोहोदयानिजूनैः सत्त्वैः काम्यन्त
 इति कामाः । मोहोदयकारीणि च यानि उच्यणि संघाटकविकटमांसादीनि ।
 तावदपि मदनकामाख्यजावकामहेतुत्वाद् उच्यकामा इति । जावकामानाह । द्विवि-
 पाध द्विप्रकाराश्च प्रादशमा इच्छाकामा मदनकामाश्च । तत्रेयणमिच्छा सैव चित्ता-
 रिच्छादस्यजावकामा इच्छाकामाः । मदनपीति मदनः चित्ते मोहोदयः स एव का-
 मश्च निहेतुत्वात्कामा मदनकामा इति गायार्थः । इच्छाकामान् प्रतिपादयति ॥
 इच्छा एतद्वत्तत्त्व-श्रिता य मदनमि चेय उवउमो ॥ तेषां द्विगारो तम्म उ, वयंति धीरा
 निरुचिहं ॥ १६९ ॥ व्याख्या ॥ इच्छा प्रशान्ता अग्रशान्ता च । अनुस्वारोऽज्ञाक्षणिकः ।
 उवउमोऽहंकारार्थः । मत्र प्रशान्ता धमेष्टा मोहेष्टा । अग्रशान्ता युक्तेष्टा राग्येष्टा ।
 एता इच्छाकामाः । मदनकामानाह । मदन इत्युपलक्षणाद्यैत्वान्मदनकामे निरूप्ये ।
 होऽस्य विरक्त आह । वेदोत्प्रेषणः वेद्यन इति वेदः श्रीवेदादिमनुपयोगमन्दिपा-

कानुजवनम् । तद्व्यापार इत्यन्ये । यथा स्त्री वेदोदयेन पुरुषं प्रार्थयत इत्यादि । तेनाधिकार इति मदनकामेन । शेषा उच्चारितसदृशा इति प्ररूपितास्तस्य तु मदनकामस्य वदन्ति धीरास्तीर्थकरणधरा निरुक्तमिदं वक्ष्यमाणलक्षणमिति गार्थः ॥ विसयसुहेसु पसवन्, अयुहजणकामरागपडिवरुं ॥ उक्तामयन्ति जीवं, धम्माउं तेण ते कामा ॥ १७० ॥ व्याख्या ॥ विपीदन्त्यावध्यन्ते एतेषु प्राणिन इति विषयाः शब्दादयः तेज्यः सुखानि तेषु प्रसक्तः आसक्तस्तं जीवमिति योगः । स एव विशिष्यते । अयुधोऽविपश्चिज्जनः परिजनो यस्य स अयुद्धजनस्तमकल्याणमित्रपरिजनमित्यर्थः । अनेन बाह्यं विषयसुखप्रसक्तिहेतुमाह । कामरागप्रतिवरुमिति । कामा मदनकामास्तेज्यो रागा विषयान्निषङ्गास्तेः प्रतिवरुो व्याप्तस्तम् । अनेन त्वान्तरं विषयसुखप्रसक्तिहेतुमाह । ततश्चायुधजनत्वात्कामरागप्रतिवरुत्वाच्च विषयसुखेषु प्रसक्तमिति जावः । किम् । निरुक्तवैचित्र्यादाह । तत्प्रत्यनीकत्वादुक्तामयन्त्यपनयन्ति जीवमनन्तरविशेषितम् । कुतो धर्मात् । यत्तदोर्नित्याजिसंवन्धात् । येन कारणेन तेन सामान्येनैव कामरागाः कामा इति गार्थः । अन्ये पठन्ति । उक्तामयन्ति यस्मादिति । अत्र चायुधजन एव विशेष्यः । शेषं पूर्ववत् ॥ अन्नं पि य से नामं, कामा रोगसि पंडिया विंति ॥ कामे पठेमाणो, रोगे पठेइ खलु जंतू ॥ १७१ ॥ व्याख्या ॥ अन्यदपि चैषां कामानां नाम । किञ्चूतमित्याह । कामा रोगा इति एवं परिक्ता ब्रुवते । किमित्येतदेवमत आह । कामान्प्रार्थयमानोऽजिजपन् रोगान्प्रार्थयते खलु जन्तुस्तदुपत्वादेव कारणे कायौपचारादिति गार्थः । इदं पूर्वार्थे सूत्रस्पर्शनिर्युक्तिमजिधायाधुनोत्तरार्थे पदावयवमधिकृत्याह ॥ णामपयं उवणपयं, दवपयं चैव होइ जावपयं ॥ एकैकं पि य एत्तो, णेगविहं होइ नायवं ॥ १७२ ॥ व्याख्या ॥ नामपदं स्थापनापदं अव्यपदं चैव जवति जावपदम् । एकैकमपि चात एतेज्योऽनेकविधं जवति ज्ञातव्यमिति गार्थः । अवयवार्थं तु नामस्थापने कृष्टत्वादनाहत्य अव्यपदमजिधित्सुराह ॥ आउटिमउकिन्नं, उषेधं पीखिमं च रंगं च ॥ गंथिमपूरिमवेडिम-वाइमसंवाइमं ठेधं ॥ १७३ ॥ व्याख्या ॥ आकोटिमं जहा ख्वउं हेष्ठा वि उवरिं पि मुहं काऊण आउडिज्जन्ति । उत्कीर्णं शिलादिषु नामकादि । तद्वा वज्रवादिपुष्पसंवाणाणि चिकल्लमयपडिविवगाणि काउं पवंति । तउं तेषु वग्यारित्ता मयणं नुप्रत्ति । तउं मयणमया पुप्फा हवंति । एतदुपनेचम् । पीडावच्च संवेदितवत्त्रजङ्गावलीरूपं रत्तावयवविविचितरूपं रङ्गं । चः समुच्चये । ग्रथितं मालादि । वेष्टिमं पुष्पमयमुकुटरूपम् । चिकल्लमयं कुण्डिकारूपम् । अण्णगविहं पुष्पधामं पूरिमं । वातव्यं कुर्विदेवत्त्रविनिर्मितमश्वादि । संघातयं कंचुकादि । ठेधं पत्रवृथादि । पदता चास्य पद्यते-

जनेनेत्यर्थयोगात् । अव्ययता च तद्रूपत्वादिति गार्थार्थः । उक्तं अव्ययपदमधुना
 जावपदमाह ॥ जावपयं पि य दुविहं, श्ववराहपयं च नो य श्ववराहं ॥ नोश्ववराहं
 दुविहं, मातृग नोमातृगं चैव ॥ १७४ ॥ व्याख्या ॥ जावपदमपि च द्विविधम् । द्वैविध्य-
 मेव दर्शयति । अथपराधेतुज्जतं पदमपराधपदमिन्द्रियादि वस्तु । चशब्दः स्वगताने-
 कनेदसमुच्चयार्थः । नोश्ववराहं ति । चशब्दस्य व्यवहितोपन्यासान्नोअपराधपदं च ।
 चः पूर्ववत् । नोअपराधमिति । नोअपराधपदं द्विविधम् । मातृअनोमातृअं चैव ति ।
 मातृकापदं नोमातृकापदं च । तत्र मातृकापदं मातृकाद्वाराणि । मातृकाज्जतं वा पदं
 मातृकापदम् । यथा दृष्ट्वादे “उपप्लेष्ट वा ” इत्यादि । नोमातृकापदं त्वनन्तरगा-
 त्रया यदयतीति गार्थार्थः ॥ नोमातृगं पि दुविहं, गह्वियं च पञ्चयं च बोद्धव्यं ॥
 गह्वियं चठप्पयारं, पञ्चयं होइ अणैगविहं ॥ १७५ ॥ व्याख्या ॥ नोमातृगं पि ति ।
 नोमातृकापदमपि द्विविधम् । कथमित्याह । प्रथितं च प्रकीर्णकं च बोद्धव्यम् ।
 प्रथितं रचितं यद्भूमित्यनयान्तरम् । अतोऽन्यत्प्रकीर्णकं प्रकीर्णककथोपयोगिज्ञान-
 पदमित्यर्थः । प्रथितं चतुःप्रकारं गद्यादिज्ञेदात् । प्रकीर्णकं जवत्यनेकविधमुक्तस-
 ष्ठागारादेवेति गार्थार्थः । प्रथितमजिधातुकाम आह ॥ गद्यं पद्यं गेयं, जुगं च चउ-
 विहं उ गह्वियपयं ॥ तिसमुच्छाणं सर्वं, इह वैति सखकणा कण्ठो ॥ १७६ ॥ व्याख्या ॥
 गद्यं पद्यं गेयं चोप्यं च चतुर्विधमेव प्रथितपदम् । एजिरेव प्रकारेभ्यनात् । एतच्च
 त्रिण्यो भमायं कामेन्यः समुच्छाणं तद्विषयत्येनोत्पत्तिरस्येति त्रिसमुच्छाणं सर्वं निर-
 पशंयम् । आह । एयं मोक्षसमुच्छाणस्य गद्यादेरजावप्रसङ्गः । न, तस्य धर्मसमु-
 छान एषान्नजावात् । धर्मकार्यत्वादेव मोक्षस्येति । लौकिकपदसङ्गणमेवेतदित्यन्ये ।
 अत्रत्रिण्यमुच्छाणं सर्वम् इह एयं म्रुते सखकणा सङ्गणज्ञाः कवय इति गार्थार्थः ।
 गद्यसङ्गणमाह ॥ मधुरं देठनिजुत्तं, गह्वियमपायं विरामसंजुत्तं ॥ अपरिमियं
 पयमाणं, फरं गद्यं ति नापयं ॥ १७७ ॥ व्याख्या ॥ मधुरं सूत्रार्थान्तयेः श्रव्यम् ।
 देठुनिजुत्तं मोषपन्निकम् । प्रथितं यद्भूमानुपूर्व्यां । अथाहं विशिष्टनन्दोरचनायोगात्पाद-
 र्जितम् । विरामोऽवमानं तत्संयुक्तमर्थतो न तु पाठनः इत्येकं ॥ जहा जिणवरपा-
 शारविंदसंदासिउहपिम्मउस्महम्मएवमादि । अथमाणिउं न चिह्नुं ति । यतिविशेषसं-
 युक्तम् अन्ये । अथरिमिनं जावमाने वृद्धजवतीत्येकं । अन्ये त्वपरिमितमेव जयति
 इदंदिस्वयं । अथमाने मृदु पठ्यन इति शेषः । काव्यं गद्यमित्येवंप्रकारं ज्ञानव्य-
 न्तिनि गार्थार्थः । अथुना पद्यमाह ॥ पद्यं तु होइ तिविहं, सममखसमं च नाम
 विरामं च ॥ एहहि अथरेहि य, एव विहम् कइ वैति ॥ १७८ ॥ व्याख्या ॥ पद्यम् ।
 तु एवमेव विशेषपद्यार्थः । जवति त्रिविधं त्रिप्रकारं सममर्थममं च नाम विरामं च ।

कैः सममित्यादि । अत्राह । पादैरक्षरैश्च । पादैश्चतुःपादादिजिरक्षरैर्गुलघुभिः । अन्ये तु व्याचक्षते । समं यत्र चतुर्वर्षे पादेषु समान्यक्षराणि । अर्थसमं यत्र प्रथमतृतीय-योर्द्वितीयचतुर्थयोश्च समान्यक्षराणि । विषमं तु सर्वपादेष्वेव विषमाक्षरमित्येवं वि-
धिज्ञाशब्दः प्रकारज्ञाः कवयो ब्रुवत इति गायार्थः । अधुना गेयमाह ॥ तंतिसमं ताल-
समं, वृत्तसमं गृहसमं लयसमं च ॥ कवं तु होइ गेयं, पंचविहं गीयसन्नाए ॥ १५९ ॥
व्याख्या ॥ तन्त्रीसमं तालसमं वर्णसमं ग्रहसमं लयसमं च काव्यं तु जत्रति । तुश-
ब्दोऽवधारणार्थ एव । गीयत इति गेयं पञ्चविधमुक्तैर्विधिविनिर्गीतसंज्ञायां गेयाख्यायाम् ।
तत्र तन्त्रीसमं वीणादि तन्त्रीशब्देन तुल्यं मिलितं च । एवं तालादिष्वपि योज-
नीयम् । नवरं ताला हस्तगमाः । वर्णा निपादपञ्चमादयः । ग्रहा उत्क्षेपाः प्रारम्भ-
रजसविशेषा इत्यन्ये । लयाः तन्त्रीस्वनविशेषाः । तत्र किल कोणएण तंती ठिप्पइ ।
तउ णहेहि अणुमधिघइ । तत्र अक्षारिसो सरो उछेइ । सो लयो ति गायार्थः ।
सांप्रतं चोर्ण पदमाह ॥ अत्रबहुलं महठं, हेउनिवाउवसग्गंगंजीरं ॥ बहुपाचमवो-
ठिन्नं, गमणयसुऊं च चुन्नपयं ॥ १६० ॥ नोअवराहपयं गयं ॥ व्याख्या ॥ अर्थो बहुलो
यस्मिन्स्तदर्थबहुलम् ॥ कचित्प्रवृत्तिः कचिदप्रवृत्तिः कचिद्विज्ञापा कचिदन्यदेव ॥
विधेर्विधानं बहुधा समीक्ष्य चतुर्विधं बाहुलकं वदन्ति ॥ ततश्चेतिः प्रकारैर्बह्वर्थम् ।
महान् प्रधानो हेयोपादेयप्रतिपादकत्वेनार्थो यस्मिन्स्तन्महार्थम् । हेतुनिपातोप-
संगंजीरम् । तत्रान्यथानुपपत्तिलक्षणो हेतुः । यथा मदीयोऽयमश्वो विशिष्टचिह्नोप-
लक्षितत्वात् । चवाखब्बादयो निपाताः । पर्युतसमवादय उपसर्गाः । एजिरगाधम् ।
बहुपादमपरिमितपादम् । अव्यवच्छिन्नं श्लोकवद्विरामरहितम् । गमनयैः शुद्धम् ।
गमास्तदक्षरोच्चारणप्रवणा जिन्नार्थाः । यथा इह खलु ठज्जीवणिया, कयरा खलु
सा ठज्जीवणिया ॥ इत्यादि । नया नेगमादयः प्रतीताः । तुरवधारणे । गमनयशु-
द्धमेव । चोर्ण पदं ब्रह्मचर्याध्ययनपदवदिति गायार्थः । उक्तं प्रथितं प्रकीर्णं लोका-
दवसेयम् । उक्तं नोअपराधपदमधुना अपराधपदमाह ॥ इंदियविसयकसाया,
परीसहा वेयणा य उवसग्गा ॥ एए अवराहपया, जत्र विसीयंति डुम्मेहा ॥ १६१ ॥
व्याख्या । इंदियाणि स्पर्शनादीनि । विषयाः स्पर्शादयः । कपायाः क्रोधादयः ।
इन्डियाणि चेत्यादिद्वन्द्वः । परीपहाः कुत्सिपासादयः । वेदना अशातानुजबल-
क्षणाः । उपसर्गा दिव्यादयः । एतान्यपराधपदानि मोक्षमार्गं प्रत्यपराधस्यानानि ।
यत्र येष्विन्डियादिषु सत्सु विपीदन्ति आबध्यन्ते । किं सर्व एव । नेत्याह । डुम्मे-
धसः कुल्लकवत् । कृतिनस्तु एजिरेव कारणभूतैः संसारकान्तारं तरन्तीति गायार्-
थः । कुल्लकस्तु पदे पदे विपीदन् संकल्पस्य वशं गतः । कोऽसौ कुल्लउ ति । कदा-

ए० राय धनपतसिंघ वहाडरका जैनागमसंग्रह भाग तेतालीस-(४३)-भा.

णयं । कुंकाणं जहा एगो खंतो सपुत्तो पवइं । सो य चेह्वं तस्स अइव इहो ।
सीयमाणो य जणइ । खंता ए सकेमि अणुवाहणो हिंढिं । अणुकंपाए खंतेण
दिखाउं उवाहणउं । ताहे जणइ । उवरितला सीएण फुटंति । खल्लिता से कयाउं ।
पुणो जणइ । सीसं मे अइव उग्रइ । ताहे सीसडुवारिया से अणुसाया । ताहे
जणइ । ए सकेमि जिक्कं हिंढिं । तो से पन्निसे णियस्स आणेइ । एवं ए तरामि
खंत जूमीए सुविं । ताहे संयारो से अणुसाउं । पुणो जणइ । ए तरामि खंत
खोयं काउं । तो खुणेण पकिधियं । ताहे जणइ । अन्हाणयं न सकेमि । तउं से
फामुयपाणएण कप्पो दिवइ । आयरियपाणंगं वजुयलयं धिप्पइ । एवं जं जं
जणइ तं तं सो खंतो णेहपडिवळो तस्सणुजाणइ । एवं काले गद्यमाणे पन्नणिउं ।
न तरामि अविरययाए विणा अछिउं खंतति । ताहे खंतो जणइ । सढो अजोगो
त्ति काऊण पडिसयाउं णिप्फेडिउं । कम्मं काउं ए याणेइ । अयाणंतो णसंख-
डीए धणिं काउं अजिणेण मउं । विसयविसटो मरिउं महिसो आयाउं वाहिवइ ।
सो य खंतो सामणपरियागं पाखेऊण आउळकये काखगउं देवेसु उववळो ।
उहिं पउंजइ । उहिणा आनोएऊण तं चेह्वयं पुवणेहेणं तेसिं गाहाणं हउं किणइ ।
वेठवियजंमीए जोएइ वाहेइ य गरुणं तं । अतरंतो वोडुं तोत्तएण विंधेउं जणइ
ए तरामि खंता जिक्कं हिंढिं । एवं जूमीए सयणं खोयं काउं एवं ताणि वय-
णाणि सत्ताणि उघारेइ जाव अविरययाए विणा न तरामि खंतति । ताहे एवं जणं-
तस्स तस्स महिसस्स इमं चित्तं जायं कइं एरिसं वक्कं सुत्थं ति । ताहे ईहापूहमग्गण-
गंयेसणं करेइ । एवं चित्तयंतस्स तस्स जाईसरणं समुप्पन्नं देवेण उही पउत्ता । संबुळो
पया नत्तं पयस्काइत्ता देवखोगं गउं । एवं पए पए विसीदंतो संकप्पस्स वसं गद्यइ ।
जम्हा एस दासो तम्हा अघारससीखंगसहस्साणं सारणाणिमित्तं एए अवराह-
पए पयेय । तथा चाह ॥ अघारसउ सहस्सा, सीखंगाणं जिणेहिं पन्नत्ता ॥ तेसिं
पडिरक्खपत्ता, अवराहपए उ वयेया ॥ १०२ ॥ व्याख्या ॥ अष्टादशसहस्साणि । तुरव-
धारणे । अष्टादशैव शीखं नावसमाधिखरूपं तस्याङ्गानि जेदाः कारणानि वा ।
शीखाङ्गानि तेषां जिनेः प्राप्तिरूपितशब्दायैः प्रज्ञप्तानि प्ररूपितानि । तेषां शीखा-
ङ्गानां परिरक्षपायं परिरक्षणनिमित्तमपराधपदानि प्राप्तिरूपितस्वरूपानि वर्जयेज्जा-
ह्यादिति गाथायः । सांप्रतं शीखाङ्गसहस्रप्रतिपादनोपायचूतमिदं गाथासूत्रमाह ॥
जोए करणे सत्ता, इंदियनोमाइ समणधम्मे य ॥ सीखंगसहस्साणं, अघारसग-
ण निप्पत्ती ॥ १०३ ॥ सामन्नुपवयनिवुत्ती संमत्ता ॥ २ ॥ व्याख्या ॥ तत्र
ताव जोगो तिविहो काएय वायाए मणेणं ति । करणं तिविहं कयं कारियं अणुमो-

ए० राय धनपतसिंघ बहाडरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

णयं । कुंकणउं जहा एगो खंतो सपुत्तो पवइउं । सो य चेह्वउं तस्स अइव इठो । सीयमाणो य जणइ । खंता ए सक्केमि अणुवाहणो हिंडिउं । अणुकंपाए खंतेण दिषाउं उवाहणाउं । ताहे जणइ । उवरित्ता सीएण फुटंति । खद्धिता से कयाउं । पुणो जणइ । सीसं मे अइव उग्रइ । ताहे सीसजुवारिया से अणुसाया । ताहे जणइ । ए सक्केमि जिक्कं हिंडिउं । तो से पक्खिए छियस्स आणेइ । एवं ए तरामि खंत जूमीए सुविउं । ताहे संथारो से अणुसाउं । पुणो जणइ । ए तरामि खंत लोयं काउं । तो खुरेण पक्खियं । ताहे जणइ । अन्हाणयं न सक्केमि । तउं से फासुयपाणएण कप्पो दिवइ । आयरियपाउगं वजुयलयं धिप्पइ । एवं जं जं जणइ तं तं सो खंतो णेहपडिवस्सो तस्सणुजाणइ । एवं काले गधमाणे पजणित् । न तरामि अविरययाए विणा अछिउं खंतत्ति । ताहे खंतो जणइ । सट्ठो अजोगो त्ति काऊण पडिसयाउं णिप्फेडिउं । कम्मं काउं ए याणेइ । अयाणंतो ठणसंख-डीए धणिं काउं अजिण्णेण मउं । विसयविसट्ठो मरिउं महिसो आयाउं वाहिच्चइ । सो य खंतो सामणपरियागं पावेऊण आउरुक्खे कालगउं देवेषु उववषो । उहिं पउंजइ । उहिणा आजोएऊण तं चेह्वयं पुवणेहेणं तेसिं गाहाणं हउउं किणइ । वेउवियजंमीए जोएइ वाहेइ य गरुणं तं । अतरंतो वोढुं तोत्तएण विंधेउं जणइ ए तरामि खंता जिक्कं हिंडिउं । एवं जूमीए सयणं लोयं काउं एवं ताणि वय-णाणि सवाणि उच्चारैइ जाव अविरययाए विणा न तरामि खंतत्ति । ताहे एवं जणं-तस्स तस्स महिसस्स इमं चित्तं जायं कइं परिसं वक्कं सुत्थं ति । ताहे ईहापूहमग्गण-गंवेसणं करेइ । एवं चित्तयंतस्स तस्स जाइसरणं समुप्पन्नं । देवेण उही पउत्ता । संवुज्जो पछा जत्तं पच्चक्काइत्ता देवलोणं गउं । एवं पए पए विसीदंतो संकप्पस्स वसं गइइ । जम्हा एस दासो तम्हा अछारससीलंगसहस्साणं सारणाणिमित्तं एए अवराह-पए वयेव । तथा चाह ॥ अछारसउ सहस्सा, सीलंगणं जिणेहिं पन्नत्ता ॥ तेसिं पडिरक्खणा, अवराहपए उ वयेवा ॥ १०२ ॥ व्याख्या ॥ अष्टादशसहस्साणि । तुरव-धारणे । अष्टादशेव शीलं जावसमाधिखरूपं तस्याङ्गानि जेदाः कारणानि वा । शीलाङ्गानि तेषां जिनेः प्राप्तिरूपितशब्दार्थः प्रज्ञप्तानि प्ररूपितानि । तेषां शीला-ङ्गानां परिरक्षणार्थं परिरक्षणनिमित्तमपराधपदानि प्राप्तिरूपितस्वरूपानि वर्जयेज्ज-ह्यादिति गार्थायः । सांप्रतं शीलाङ्गसहस्रप्रतिपादनोपायञ्चूतमिदं गाथासूत्रमाह ॥ जोए करणे सत्ता, इंदियजोमाइ समणधम्मे य ॥ सीलंगसहस्साणं, अछारसग-स्स निप्फत्ती ॥ १०३ ॥ सामन्नपुवयनियुत्ती संमत्ता ॥ २ ॥ व्याख्या ॥ तउ ताव जोगो तिबिद्दो काएण वायाए नणेणं ति । करणं तिबिद्दं कयं कारियं अणुमो-

धाई य से सबं जहावत्तं परिकहेइ । गहियपरमठेण य जणियं । अहो मया
असमिक्खियं कयं । सबंतेउरजोहववसमग्गो खामेउं निग्गउं । दिठो अणेण
करीसमप्रच्छिउं । खामियं सबहुमाणं जणिउं । अणेण एगरं वच्चामो । जणइ मए
सबपरिच्चाउं कउं ति । तउं सुवंधुणा राया विस्सविउं अहं से पूयं करेमि । अणु-
जाणह । अणुणाए धूवं रुहिकण तंमि चेव एगप्पएसे करीसस्सोवरि ते अंगारे
परिष्ठवेइ । सो य करीसो पलित्तो । दट्ठो चाणक्को । ताहे सुवंधुणा राया विस्सविउं ।
चाणकस्स संतियं वरं ममं अणुजाणह । अणुणाए गउं । पच्चुविस्समाणेण य वरं
दिठो अपवरउं वट्ठिउं । सुवंधू चिंतेइ । किमवि इठ ति । कवाडे जंजित्ता उग्घा-
डिउ मंजूसं पासइ । सा वि उग्घाडिया । जाव समुग्गं पासइ । मधमघंतगंधसंपत्तयं
पेठइ । तं पत्तयं वाएइ । तस्स य पत्तगस्स एसो अठो । जो एयं चुषं अग्घाएइ ।
सो जइ एहाइ वा समालजइ वा अलंकारेइ सीउंदगं पिवइ महईए सेज्जाए सु-
वइ जाणेण गठइ गंधवं वा सुणेश एवमाई अणे वा इठे विसए सेवेइ । जहा साहुणो
अठंति तह सो जइ ण अठेइ । तो मरइ । ताहे सुवंधुणा विस्सासणठं अणो पु-
रिसो अग्घावित्ता सदाइणो विसए जुंजाविउं । मउं य । तउं सुवंधू जीवियघी अकामो
साहू जहा अठंतो वि ण साहू । एवमधिकृतसाधुरपि न साधुरतो न त्यागीत्युच्यते ।
अज्जिधेयार्याजावात् । यथा चोच्यते तथाजिधातुकाम आह जेय कंते इत्यादि सूत्रम् ।

जे य कंते पिए ज्ञोए, लंहे वि पिठि कुवइ ॥

साहीणे चयई ज्ञोए, से दु चाइ ति वुच्चई ॥ ३ ॥

(अक्चूरिः ।) य एव । चोऽवधारणे । कान्तान् शोजनान् प्रियानिष्ठान् । इह कान्तमपि किं चित्कस्यचित्कुतश्चिन्निमित्तादप्रियं स्यात् । यथोक्तम् । चउहिं गणेहिं संते गुणे नासिज्जा । तं जहा । रोसेणं, पडिनिवेसेणं, अकनुयाए, मिठत्ताजिनिवेसेणं । अतो विशेषणं प्रियानिति । शब्दादील्लब्धान्प्राप्तान्विविधमनेकप्रकारैः शुचिजावनादिभिः पृथतः करोति परित्यजतीत्यर्थः । स्वाधीनानात्मायत्तान् । पुनस्त्यागग्रहणं प्रतिसमयं त्यागपरिणामवृत्तिसूचनार्थम् । जोगग्रहणं तु जोगसंपूर्णताख्यापनार्थम् । दुरेवायें । स एव त्यागी । आह । इमकादयो ये दीक्षां गृह्णन्ति ते किमपरित्यागिनः । उच्यते । तेऽपि स्त्रीशीतोदकाग्निरूपाणि लोकसाराणि त्रीणि रत्नानि त्यक्त्वा प्रव्रजिता इति ॥३॥

(अर्थ) (जे य के०) यश्च एतत्वे जे पुरुष, अहो चकार जे ठे, ते पादपूरणार्थं ठे. (कंते के०) कान्तान् एतत्वे जे जोता वेतज प्रेक्षकना मनने आकर्षण करणार एवा, (पिए के०) प्रियान् एतत्वे पोताने प्रिय एवा, (लंहे के०) लब्धान्

ए२ राय धनपतसिंध बहाडुरका जेनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

छारहित एवा थका (जे के०) ये एटले जे पुरुषों (वज्रगंधमलंकारं के०) वज्र-
गंधालंकारं एटले पट्टादि वज्र, चंदनकडकादि गंध, मुकुटादि अलंकार (इट्टीउं के०)
स्त्रियः एटले कामरूपदेशोद्भव अनेक प्रकारनी स्त्रियो, (सयणाणि य के०) श-
यनानि च एटले पर्यंकादिक शय्या, अने चकारधी आसनादिक एटला विषयोने
(न जुंजंति के०) न जुंजते एटले जोगवता नथी. (से के०) सः एटले ते पु-
रुष (चाइ ति के०) त्यागीति एटले साधु एवे प्रकारं (न उच्चइ के०) नोच्यते
एटले केहवातो नथी. अर्हाँ चाणक्य महेतानी कथा जाणवी ॥ २ ॥

(दीपिका) अयोग्य एव कथं यत आह । वस्त्राणि चीनांशुकादीनि गन्धाः
कोष्ठपुटादयः । अलंकाराः कटकादयः । अनुस्वारोऽप्लाक्षणिकः । स्त्रियोऽनेकप्रकाराः ।
शयनानि पर्यङ्कादीनि । चशब्दादासनादीनि । एतानि वस्त्रादीनि । किम् । अछन्दा
अस्ववशाः ये केचन न जुज्जते न आसेवन्ते । न स त्यागीत्युच्यते न स श्रमण इति ।
अत्र सूत्रगतेर्विचित्रत्वाद्बहुवचनेऽप्येकवचननिर्देशः ॥ २ ॥

(टीका) अस्य व्याख्या । वस्त्रगन्धालंकारानित्यत्र वस्त्राणि चीनांशुकादीनि ।
गन्धाः कोष्ठपुटादयः । अलंकाराः कटकादयः । अनुस्वारोऽप्लाक्षणिकः । स्त्रियोऽने-
कप्रकाराः । शयनानि पर्यङ्कादीनि । चशब्द आसनाद्यनुकसमुच्चयार्थः । एतानि व-
स्त्रादीनि । किम् । अछन्दाः अस्ववशा ये केचन न जुज्जते नासेवन्ते । किं बहुवचनोद्दे-
शोऽप्येकवचननिर्देशः । विचित्रत्वात्सूत्रगतेर्विपर्ययश्च नवत्येवेति कृत्वा आह । नासौ
त्यागीत्युच्यते सुवन्धुवत्तासौ श्रमण इति सूत्रार्थः । कः पुनः सुवन्धुरित्यत्र कथा-
नकम् । जया णंदो चंदयुत्तेण णिबूढो । तथा तस्स दारेण निग्गछंतस्स दुहिया चंद-
युत्ते दिठ्ठि वंघेइ । एवं अक्काणयं जहा आवस्सए जाव विंडुसारो राया जाउ । णं-
दसंतित्ठं य सुवंधू णाम श्रमच्चो । से चाणक्कस्स पढे समावसो । विहाणि मग्गइ ।
अणया रायाणं विस्खेइ । जइ वि तुम्हे अम्हं वित्तं ण देह । तहा वि अम्हेहिं
तुम्हं हियं वत्तवं । जणियं च तुम्हं माया चाणक्केण मारिया । रत्ता धाई पुष्ठिया ।
आमंति । कारणं ण पुष्ठियं । केण वि कारणेण रसो य सगासं चाणक्को आगउ । जा-
व दिठ्ठि ण देई ताव चाणक्को चिंतेइ । रुठो एस राया । अहं गयाउ त्ति काउं दवं पुत्त-
पउत्ताणं दाऊणं संगोवित्ता य गंधा संजोइया । पत्तयं च विहिज्जण सो वि जोगो
समुग्गे मूढो । समुग्गे य चउसु मंजूसासु मूढो । तासु हुजित्ता पुणो गंधो वरण मूढो ।
तं बहूहिं कीलियाहिं सुघकिंयं करेत्ता । दवजायं णातवग्गं च धम्मे णिउत्ता । अ-
दवीए गोक्खळाणे इंगिणिमरणं अपुवगउ । रखा य पुष्ठियं । चाणक्को किं करेइ ।

धाई य से सबं जहावतं परिकहेइ । गहियपरमठेण य जणियं । अहो मया
असमिखियं कयं । सबंतेउरजोहवलसमग्गो खामेउं निग्गउं । दिठो अणेण
करीसमप्रष्ठिउं । खामियं सबहुमाणं जणिउं । अणेण एगरं वचामो । जणइ मए
सबपरिचाउं कउं ति । तउं सुवंधुणा राया विषविउं अहं ते पूयं करेमि । अणु-
जाणह । अणुसाए धूवं नहिजण तंमि चेव एगप्पएसे करीसस्सोवरि ते अंगारे
परिछवेइ । सो य करीसो पवित्तो । दहो चाणको । ताहे सुवंधुणा राया विषविउं ।
चाणकस्स संतियं घरं ममं अणुजाणह । अणुसाए गउं । पच्चुविस्समाणेण य घरं
दिठो अपवरउं घट्टिउं । सुवंधू चिंतेइ । किमवि इउं ति । कवाडे जंजित्ता उग्घा-
डिउं मंजूसं पासइ । सा वि उग्घाडिया । जाव समुग्गं पासइ । मयमयंतगंधसंपत्तयं
पेवइ । तं पत्तयं वाएइ । तस्स य पत्तगस्स एसो अथो । जो एयं चुषं अग्घाएइ ।
सो जइ एहाइ वा समालजइ वा अलंकारेइ सीउंदगं पिवइ महईए सेज्जाए सु-
वइ जाणेण गवइ गंधवं वा सुणेइ एवमाई असे वा इठे विसए सेवेइ । जहा साहुणो
अठंति तह सो जइ ए अठेइ । तो मरइ । ताहे सुवंधुणा विस्सासणवं अणो पु-
रिसो अग्घावित्ता सहाइणो विसए जुंजाविउं । मउं यातउं सुवंधू जीवियही अकामो
साहू जहा अयंतो वि ए साहू । एवमधिकृतसाधुरपि न साधुरतो न त्यागीत्युच्यते ।
अजिघेयार्थाज्ञावात् । यथा चोच्यते तथाजिघातुकाम आह जेय कंते इत्यादि सूत्रम् ।

जे य कंते पिए जोए, लखे वि पिठि कुवइ ॥

साहीणे चयई जोए, से हु चाइ ति वुच्चई ॥ ३ ॥

(अथचूरिः ।) य एव । चोऽवधारणे । कान्तान् शोजनान् प्रियानिधान् । इह का-
न्तमपि किं चित्कस्यचित्कुतश्चिन्निमित्तादप्रियं स्यात् । यथोक्तम् । चउहिं ठाणेहिं संते
गुणे नासिज्जा । तं जहा । रोसेणं, पडिनिवेसेणं, अकनुयाए, मिउत्ताजिनिवेसेणं । अतो
विशेषणं प्रियानिति । शब्दादीर्लब्धान्प्राप्तान्विविधमनेकप्रकारैः शुभ्रजावनादिभिः पृ-
थतः करोति परित्यजतीत्यर्थः । स्वाधीनानात्मायत्तान् । पुनस्त्यागग्रहणं प्रतिसमयं
त्यागपरिणामवृत्तिसूचनार्थम् । जोगग्रहणं तु जोगसंपूर्णताख्यापनार्थम् । दुरेवार्ये ।
स एव त्यागी । आह । झमकादयो ये दीक्षां यत्नन्ति ते किमपरित्यागिनः । उच्यते ।
तेऽपि स्त्रीशीतोदकान्निरूपाणि लोकसाराणि त्रीणि रत्नानि त्यक्त्वा प्रव्रजिता इति ॥३॥

(अर्थ) (जे य के०) यश्च एतत्वे जे पुरुष, अही चकार जे ठे, ते पादपूर-
णार्थं ठे. (कंते के०) कांतान् एतत्वे जे जोता वेतज प्रेक्षकना मनने आकर्षण क-
रणार एवा, (पिए के०) प्रियान् एतत्वे पोताने प्रिय एवा, (लखे के०) लब्धान्

ए४ राय धनपतसिंघ वहाडरका जैतागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

एटले प्राप्त थयेला अने (साहीणे के०) स्वाधीनान् एटले जेनो जोग करवो स्वाधीन ठे, अर्थात् जेने जोगववाने कंइ अडचण नथी, एवा (जोएजोए के०) जोगान् जोगान् एटले शब्दादिक विषयने (विपिठिकुवइ के०) विपृष्टीकरोति एटले अनेक प्रकारनी शुज जावना जावीने पूर्ण करे ठे, अर्थात् (चयइ के०) त्यजति एटले सर्वथा त्याग करे ठे. (से के०) सः एटले ते (चाइ सि के०) त्यागीति एटले साधु एवे प्रकारं (हु के०) खलु एटले निश्चयं करी (उचइ के०) उच्यते एटले केहवाय ठे. आ सूत्रमां सूत्रकारं 'जोए' ए पदनो पाठ वेवखत कस्यो ठे, ते. न्हाना, मोटा सर्व जोगनो परित्याग करवो एम सूचवे ठे. तेमज 'विपिठिकुवइ' अने 'चयइ' एवे पदो एकार्यक ठे, ते पण कण कणें साधुयें त्यागनी जावना करवी अर्थात् अत्यंत त्याग करवो. ए सूचववाने अर्थे ठे. इति कृतं बहुना ॥ ३ ॥

(टीका) यथा च श्रमणो जवति तथा कथयितुमाह । य एव कान्तान् शोजनान् प्रियान् इष्टान् जोगान् शब्दादिविषयान् लब्धान् सतः । विपिठिकुवइ चि । कोऽर्थः । विविधमनेकप्रकारैः शुजजावनादिभिः पृष्ठतः करोति परित्यजति न बन्धनेन बद्धः प्रोपितो वा । किंतु स्वाधीनः न परायत्तः । स्वाधीनानेव परित्यजति जोगान् । ततश्च य ईदृशः । हुशब्दोऽवधारणार्थे । स एव त्यागीत्युच्यते जरतादिवत् ॥ ३ ॥

(टीका) अस्य व्याख्या । चशब्दस्यावधारणार्थत्वात् । य एव कान्तान् कमनीयान् शोजनानित्यर्थः । प्रियानिष्टान् । इह कान्तमपि किंचित् कस्य चित् कुतश्चिन्निमित्तान्तरादप्रियं जवति । यथोक्तम् । चउहिं णाणेहिं संते गुणे णासेज्जा । तं जहा । रोसेणं पडिणिवेसेणं अकयल्लुयाए मिष्ठत्ताजिनिवेसेणं । अतो विशेषणं प्रियानिति । जोगान् शब्दादीन् विषयान् लब्धान् प्राप्तान् । उपनतानिति यावत् । विपिठिकुवइ चि । विविधमनेकैः प्रकारैः शुजजावनादिभिः पृष्ठतः करोति परित्यजतीत्यर्थः । स च न बन्धनबद्धः प्रोपितो वा किंतु स्वाधीनः अपरायत्तः । स्वाधीनानेव त्यजति जोगान् । पुनस्त्यागग्रहणं प्रतिसमयं त्यागपरिणामवृद्धिसंसूचनार्थम् । जोगग्रहणं तु संपूर्णजोगग्रहणार्थम् । त्यक्तोपनतजोगसूचनार्थं वा । ततश्च य ईदृशः । हुशब्दस्यावधारणार्थत्वात् । स एव त्यागीत्युच्यते जरतादिवदिति । अथाह । जइ जरहज्जुनुनामाइणो संपुखे जे संते जोए परिचयंति ते परिचाइणो । एवं ते जणं तस्स अपं दोसो हवइ । जे के वि अग्रसारहीणा दमगाइणो पवइऊण जावउं अहिंसाइगुणजुत्ते सामखे अपुज्जुया ते किं अपरिचाइणो हवंति । आपरिय आह । ते वि तिखि रयणकोडीउं परिचइऊण जावउं पवइया । अग्गी उदयं महिखा

तिलि खण्णाणि लोणत्ताराणि परिचञ्जण पवइया । दिठ्ठतो । एगो धम्मिपुरित्तो
 सुधम्मत्तामिणो सयात्ते कठहारउं पवइउं निक्कं हिंन्तो लोण जलइ । एत्तो
 सो कठहारउं पवइउं । सो सेहत्तेण आयरियं जणइ । मयं अल्ल णेइ । अहं न
 सक्केनि अइयाहित्तए । आयरिएहिं अजउं आपुठ्ठिउं वच्चासो चि । अजउं
 जणइ मात्तकप्पपाज्जं खित्तं किं एयं न जवइ । जेण अज्जे अल्ल वच्चइ । आय-
 रिएहिं नणियं जहा सेहनिमित्तं । अजउं जलइ अज्ज वीत्तवा अहमेयं लोणं
 जवाएण निवारिणि । ठिउं आयरिउं । विइए दिवत्ते तिलि खण्णकोडीउं उवियाउं ।
 उग्घोत्तावियं नगरे । जहा अजउं दाणं देइ । लोणो आगउं । जणियं जणेण । तस्सा-
 हं एयाउं तिलि कोनीउं देनि । जो एयाइं तिलि परिहरइ अग्गी पाणियं महि-
 खियं य । लोणो जणइ । एएहिं विणा किं सुवसकोनीइं । अजउं जणइ । तो किं
 जणइ । इमउं चि पवइउं । जो वि णिरउं पवइउं तेण वि एयाउं तिलि सुवसको-
 डीउं परिचचाउं । तवं तामि ठिउं लोणो पचीउं । तम्हा अजपरिहीणो वि संजमे ठिउं
 तिलि लोणत्ताराणि अग्गी उदयं महिखाउं य परिचयंतो चाइ चि लज्जइ । कृतं प्रस-
 ज्जेनेति सूत्रार्थः ॥ ३ ॥ समाइ पेहाइ इत्यादि सूत्रम् ।

समाइ पेहाइ परिवयंतो, सिया मणो निस्सरइ वहिइ ॥ न
 सा महं नावि अहं वि तीसे, इवेव ताउं विणइक्क रागं ॥४॥

(अवनूरिः) तत्त्वेवं त्यागिनः समय आत्मपरतुल्यया प्रेक्षया दृष्ट्या परिव्रज-
 तः संयमे प्रवर्तमानस्य मनः स्वात्कदाचिदचिन्त्यत्वात्कर्मगतः । संयमगेदादहिर्बुक्क-
 जोगिनः पूर्वक्रीनानुत्तरणादिना अयुक्कजोगिनश्च कुतूह्लादिना । न सा मन ना-
 प्यहं तस्या इत्येवं रागं ततस्तस्याः सकाशाद्व्यपनयेत् ॥ ४ ॥

(अये) इवे साधुने विषयस्मरणादिकथी संयमथी चञ्चित भवानो प्रसंग
 आचं, तो तेनो सूत्रकार उपाय कहे ठे. समाइति । (समाइ के०) समय एट्ठे
 त्परतुल्य अथात् वक्काय उपर समान एवी (पेहाइ के०) प्रेक्षया एट्ठे दृष्टियं
 करी (परिवयंतो के०) परिव्रजतः एट्ठे चाउतो अथात् गुरुना उपदेशयी संयमनां
 वर्तमान अने ज्ञ्यादिपरिग्रहो त्याग करनारा साधुनुं (मणो के०) मनः एट्ठे
 मन पूर्वबुक्क विषयना स्मरणथी तथा जेण विषयजोग पूर्वं कथ्या नहिं होय तेनुं
 विषयजोग करवाना कुतूहलथी (सिया के०) कदाचित् एट्ठे कर्मगति विचित्र
 होवाथी कोइ प्रसंगे (वहिइ के०) वहिः एट्ठे संयमरूप गृह्यथी वाहिर
 (निस्सरइ के०) निःसरति एट्ठे नीक्कं, तो ते साधु एन चित्तं के, जेना स्मर-

ए६ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेताजीस-(४३)-मा.

एथी अथवा दर्शनथी मारा मनने मोह थाय ठे, (सा के०) ते (महं के०) मम एटले मारी स्त्री (न के०) नथी. तथा (अहंवि के०) अहमपि एटले हुं पण (तीसे के०) तस्याः ते स्त्रीनो पति (नो वि के०) नो अपि एटले नथीज. अहिं अपि शब्द जे ठे, ते जिश्चयार्थ ठे अने सर्व प्राणी पोत पोतानुं करेलुं कर्म जोगनारा ठे. तेमां कोइ कोइनुं नथी. इति तत्त्वम्. (इचेव के०) इत्येव एटले एवी रीतेंज (ताउं के०) तस्याः एटले ते स्त्री उपरथी उपलक्षणथी सर्व मोहकारक वस्तु उपरथी (रागं के०) अनुरागने (विणइज्ज के०) विनयेत व्यपनयेतेत्यर्थः एटले काढी नाखे. ॥ ४ ॥

(दीपिका) समया आत्मपरतुल्यया प्रेक्षया दृष्टया परिव्रजतः परि समन्तात् व्रजतो गच्छतः । गुरोरुपदेशदानेन संयमयोगेषु वर्तमानस्य एवंविधस्य त्यागिनोऽपि स्यात् कदाचित् अचिन्त्यत्वात् कर्मगतैर्मनोऽन्तःकरणं निस्सरति वहिर्भावति । केन । शुक्तजोगिनः पूर्वकीर्तितस्मरणादिना अशुक्तजोगिनश्च कुतूहलादिना । वहिर्भावं संयमगेहाद्वहिरित्यर्थः । तदा सोऽशुक्तजोगिभ्यवसायः प्रशस्ताभ्यवसायेन स्थगनीयः । केन आलम्बनेन इत्याह । यस्यां राग उत्पन्नस्तां प्रति चिन्तनीयं न सा मम मदीया नाप्यहं तस्याः । पृथक्कर्मजुजो हि प्राणिन इत्येवं ततस्तस्याः सकाशाद्व्यपनयेद्भागम् । तत्त्वदर्शिनो हि संनिवर्तन्त एव ॥ ४ ॥

(टीका) तस्यैवं त्यागिनः समया आत्मपरतुल्यया प्रेक्षयतेऽनयेति प्रेक्षा दृष्टिस्तया प्रेक्षया दृष्टया परि समन्ताद् व्रजतो गच्छतः परिव्रजतः गुरुरुपदेशादिना संयमयोगेषु वर्तमानस्येत्यर्थः । स्यात्कदाचिदचिन्त्यत्वात्कर्मगतैर्मनो निःसरति वहिर्भावं वहिः । शुक्तजोगिनः पूर्वकीर्तितानुस्मरणादिना अशुक्तजोगिनस्तु कुतूहलादिना मनोऽन्तःकरणं निःसरति निर्गच्छति वहिः संयमगेहाद्वहिरित्यर्थः । एव उदाहरणं । जहा एगो रायपुत्तो बाहिरियाए उवछाणसालाए अचिरमंतो अछइ । दासी य ते ए अंतेण जलजरियधनेण बोलेइ । तउं तेण तीए दासीए सो घनो गोवियाए जिणो । तं च अधिइं करिंतिं दछूण पुणरावत्ती जाया । चिंतियं च जे चेव रक्कगा ते चेव लोलगा कठकूबिउं सका । उदगाउ समुज्जखिउं अग्गी किह विप्रवेयबो । पुणो चिक्कलगो-लएण तरकणा एव लहुहुठयाए तं घडठिउं ढकियं । एवं जइ संजयस्स संजमं करे-तस्स वहिया मणो णिग्गछइ तउ पसठेण परिणामेण तं अमुहसंकप्पठिउं चरि-त्तजलरक्कणछाए ढकेयबं । केनालंबनेनेति । यस्यां राग उत्पन्नस्तां प्रति चिन्तनीयम् । न सा मम नाप्यहं तस्याः पृथक्कर्मफलजुजो हि प्राणिनः इत्येवं ततस्तस्याः सका-शाद्व्यपनयेत रागं तत्त्वदर्शिनो हि सन्निवर्तन्त एव अतत्त्वदर्शननिमित्तत्वात्-

त्येति । तत्र न सा महं णो वि अहं वि तीसे ति । एव उदाहरणं । एगो वाणि-
यदारउ । सो जायं उप्पिय पवइउ । सो य उहाणुप्पेहीजूउ इमं च घोसेइ न सा महं
णो वि अहं वि तीसे । सो चित्तेइ । सा वि ममं अहं वि तीसे सा ममाणुरत्ता । कहमहं तं
उक्केहामि ति काउं गहियायारचंडगणे वठो चैव संपछिउ । गउं य तं गामं । जउ सा सो-
इण्णिवाणतडं संपत्तो । तत्र य सा पुवजाया पाणियस्स आगया । सा य साविया जाया ।
पवइउकामा य ताए सो णाउं इयरो तं न वाणइ । तेण सा पुठिया । अमुगस्स
धूया किं मया जीवइ वा । सो चित्तेइ । जइ सासहरा तो उप्पवयामि । इयरहा
ए । ताए णायं । जहा एस पवज्जं पयहिउकामो तो दोवि संसारे नमिस्सामि ति ।
जणियं चणाए सा अस्सस्स दिष्ठा । तउं सो चित्तिउमारओ । सच्चं जगवंतेहिं
साहूहिं अहं पाडिउ । जहा ए सा महं णो वि अहं पि तीसे । परमसंवेगसमावणो ।
जणियं चणेण पण्णियत्तामि तीए वेरगपडिउं ति णाऊण आणुसासिउं । अण्णिच्चं
जीवियं कामजोगा इत्तरिया । एवं तस्स केवल्लिपन्नत्तं धम्मं पडिकहेहि । अणु-
सठो जाणाविउं य । पडिगउं आयरियसगासं । पवज्जाए थिरीजूउं । एवं अप्पा सा-
हारेतवो । जहा तेणं ति सूत्रार्थः ॥ ४ ॥ एवं तावदान्तरो मनोनिग्रहविधिरूक्तः । न
चायं बाह्यमन्तरेण कर्तुं शक्यते । अतस्तद्विधानार्थमाह । आयावयाहीत्यादि सूत्रम् ।

आयावयाही चय सोगमद्धं, कामे कमाही कमियं खु दुखं ॥

ठिंदाहि दोसं विणएज्ज रागं, एवं सुही होहिसि संपराए ॥ ५ ॥

(अवचूरिः) संयमगेहान्मनसोऽनिर्गमार्थमातापय । एकग्रहे तज्जातीयग्र-
हणमिति न्यायादूनोदरतादेरपि विधिः । त्यज सौकुमार्यम् । सौकुमार्यात्कामेष्वा प्र-
वर्तते योपितां च प्रार्थनीयः स्यात् । कामान् क्रमोल्लङ्घय । यतस्तेः क्रान्तेः क्रान्त-
मेव दुःखं नवतीति शेषः । कामनिबन्धनत्वाद्दुःखस्य । त्रिन्धि छेपं, व्यपनय रागम् ।
एवं सुखी नविष्यसि संपराये संसारे परीपहादिसंग्रामे ॥ ५ ॥

(अर्थः) पूर्वोक्त सूत्रे एवी रीतं मनोनिग्रह करवानो अन्यंतर विधि
कह्यो. पण ते अन्यंतर विधि बाह्यविधिना अनुष्ठान वगर सफल थाय नहीं
माटे हवे बाह्य विधि कहे ठे. आयावयाहि ति. (आयावयाहि के०) आतापय
एटले तडकामां समग्र दिवस वेसी तथा ऊनोदरतादि तपेंकरी शरीरने तपावो.
एथी कामादि विकारने उत्पन्न थवा स्थान मले नहीं, तथा (सोगमद्धं के०)
सौकुमार्य एटले कोमलपणाने (चय के०) त्यज एटले त्याग कर. शरीर सुकु-
मार नहीं होय तो पोताना मनमां पण कामादि विकार थता नथी, थने पोताने

ए० राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

जोनारी स्त्रीयोने पण कामवासना यती नथी. एवा आचरणें करी (कामे के०) कामान् एटले पुर्वोक्त दुव्यादि कामने (कमाही के०) काम एटले उल्लंघन कर. कारण, ते कामना उल्लंघनथी (दुःखं के०) दुःख (कमियं खु के०) कांतं खलु एटले उल्लंघित अतिक्रान्त कहुं एम निश्चयें जाणुं. कारण, सर्व दुःखनुं मूल काम ठे. एवा कामजयना वाह्य उपाय कहीने फरी अज्यंतर कामजय करवानुं शिष्यने स्मरण थापे ठे. (दोसं के०) द्वेपं एटले मनमां उपजता बेरादिविकारनो (त्रिंदाहि के०) त्रिंधि एटले नाशकर, तथा (रागं के०) शब्दादिविषयउपर जे प्रीति ठे तेने कर्मनो विपाक केवो ठे ते विचारीने उत्तम ज्ञानवलेकरी (विण-एज्झ के०) व्यपनय एटले दूर काढी नाख. (एवं के०) ए प्रकारें करी (संपराये के०) आ संसारमां मुक्ति मले त्यां सुधी, अथवा संपराये एटले प-रीपहनो अने उपसर्गनो जे संग्राम चाले ठे, तेमां (सुही के०) सुखी (हो-हिंसि के०) जविष्यसि एटले थइश. ॥ ५ ॥

(दीपिका) एवं तावत् आन्तरो मनोनिग्रहविधिरुक्तः । न चायं विधिर्वाह्यमन्तरेण कर्तुं शक्यते अतो वाह्यविधिविधानार्थमाह । आयावयाही । त्वं संयमगृह्णान्मनसोऽनिर्गमनार्थमातापय आतापनां कुरु । उपलक्षणत्वात् यथानुरूपमूनोदरिकादि तपोऽपि । कुरु तथा त्वज सौ कुमार्यं सुकुमारत्वं परित्यज । यतः सुकुमारत्वात् कामेष्ठा प्रवर्तते । योपितां च प्रार्थनीयो जवति । एवमुजयासेवनेन कामान् काम उल्लङ्घय । यतस्तेः कामैः क्रान्तेर्दुःखं क्रान्तमेव जवति । अत्र वणिज उदाहरणं ज्ञेयं वृत्तितः । अथ आन्तरकामक्रमणविधिमाह । त्रिंधि द्वेपम् । व्यपनय रागं । सम्यक् ज्ञानवलेन विपाकालोचनादिना । एवं कृते फलमाह । एवमनेन प्रकारेण प्रवर्तमानः सन् सुखी जविष्यसि । क संपराये संसारे यावन्मोक्षं न प्राप्स्यसि तावत्सुखी जविष्यसि ॥ ५ ॥

(टीका) अस्य व्याख्या । संयमगेहान्मनसोऽनिर्गमनार्थमातापय आतापनां कुरु । एकग्रहणे तज्जातीयग्रहणमिति न्यायाद्यथानुरूपमूनोदरतादेरपि विधिः । अनेनात्मसमुद्यदोपपरिहारमाह । तथा त्वज सौ कुमार्यं परित्यज सुकुमारत्वम् । अनेन तृजयसमुद्यदोपपरिहारम् । तथाहि । सौकुमार्यात्कामेष्ठा प्रवर्तते । योपितां च प्रार्थनीयो जवति । एवमुजयासेवनेन कामान् प्रश्रुत्पितस्वरूपान् काम उल्लङ्घय । यतस्तेः क्रान्तेः क्रान्तमेव दुःखं जवति । इति शेषः । कामनिवन्धनत्वाद्दुःखस्य । सुशब्दोऽवधारणे । अधुनान्तरकामक्रमणमाह । त्रिंधि द्वेपम् । व्यपनय रागं सम्यग्ज्ञानवलेन विपाकालोचनादिना । क । कामेऽपि गम्यते । शब्दादयो हि

विषया एव कामा इति कृत्वा । एवं कृते फलमाह । एवमनेन प्रकारेण प्रवर्तमानः । किम् । सुखमस्यास्तीति सुखी जविष्यसि । क । संपराये संसारे यावदपवर्गं न प्राप्स्यसि तावत्सुखी जविष्यसि । संपराये परीपहोपसर्गसंग्राम इत्यन्ये । कृतं प्रसङ्गेनेति सूत्रार्थः ॥५॥ किंच संयमगेहान्मनस एवा निर्गमनार्थमिदं चिन्तयेत् । यदुत परकंदे इत्यादि ।

परकंदे जलियं जोड़, धूमकेजं दुरासयं ॥

नेवन्ति वंतयं जोत्तुं, कुले जाया अगंधणे ॥ ६ ॥

(अथचूरिः) संयमगेहान्मनसोऽनिर्गमार्थमिदं चिन्तयेत् । प्रस्कन्दन्ति आश्रयन्ति ज्योतिषमग्निं धूमचिह्नं दुरासदं दुरजिज्वमित्यर्थः । चशब्दलोपान्नचेष्टन्ति वान्तं जोत्तुं विषमिति गम्यते । नागा इति गम्यते । मन्त्राकृष्टा वान्तं व्रणमुखाद्विषं पिबन्ति गन्धनाः नत्वगन्धनाः । तिर्यञ्चोऽप्येवं तत्कथमहं जिनवचनाजिज्ञोऽपि दारुणान्विषयान्वान्तान् जोदय इति ॥ ६ ॥

(अर्थः) बली साधुयें संयम रूप गृह्यी मनने बाहर न नीकलवा देवा माटे आ प्रकारनो विचार करवो ते कहे ठे. परकंदेत्यादि (अगंधणे के०) अगन्धने एटले अगंधन नामक नागना (कुले के०) कुलमां (जाया के०) जाताः एटले उत्पन्न थयेला जे नाग (सर्प) ते (दुरासयं के०) दुरासदं एटले घणा दुःखथी पण जेनो ताप सहन थाय नहीं एवा (जलियं के०) ज्वलितं एटले प्रदीप्त एवा खदिरांगारादि रूप अग्निमां, (जोड़ के०) ज्योतिः एटले ज्वालारूप जे वृतादिकना दाहक अग्निमां अथवा (धूमकेजं के०) धूमकेजं एटले घणा धूमथी वानो (परकंदे के०) प्रस्कन्दति, अध्यवस्यंतीति यावत् एटले निर्धार करे. पण (वंतयं के०) वान्तं एटले प्राणिना जे जागे दंश कथ्यो होय त्यां वमन करी नाखेला विषने (जोत्तुं के०) जोत्तुं एटले फरी पीवाने (नेवन्ति के०) नचेष्टन्ति एटले वांटे नहीं. त्यां आवी वात प्रसिद्ध ठे के, नाग वे जातिना थाय ठे, एक गंधन जातिनो थने बीजो अगंधन जातिनो. तेमां गंधन जातिनो जे नाग ठे, ते जो कोइने दंश करे, थने तेने जो मन्त्रादिक उपायवी बोलावे, तो ते वनादिक स्थान-जे नाग ठे, ते कदाचित् जो कोइने दंश करे तो ते मन्त्रादिक उपायं करी वनमांथी थावे नहीं, थने कदाचित् जो थावे, तो अग्निमां बली जाय, पण वनेजुं विष फरी पये नहीं. ए दृष्टांत उपरथी साधुएं जाणवुं के, तिर्यंच जीव पण विचारविना

१०० राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

केवल अजिमानथी अग्निमां पडी मरी जाय ठे, पण वमेळुं विप पीता नथी. एम ठतां अग्ने जिनवचनना जाण यश्ने परिणामे दुःखदायक एवा अग्ने अनंत प्राणियं अनंतीवार जोगीने वमेला विपयने केम जोगवियं ! एम चिंतवे. ॥ ६ ॥

(दीपिका) संयमग्रहान्मनस एवानिर्गमार्थमिदं चिन्तयेत् । प्रस्कंदंति आश्रयन्ति कं ज्योतिषमग्निम् । किं० ज्यो० । ज्वलितं ज्वालामालाकुलं न तु मुर्मुरादिरूपम् । पुनः किं० । धूमकेतुं धूमचिह्नं धूमध्वजं न उक्तादिरूपम् । पुनः किं० ज्यो० । दुरासदं दुरजिज्ञवं चशब्दलोपान्न च इष्टन्ति वान्तं ज्ञोक्तुं परित्यक्तं विपमिति शेषः । कं । नागा इति शेषः । ते किं० नागाः । कुले जाताः समुत्पन्नाः । किञ्चूते कुले । अगन्धने । नागा द्वेधा गन्धना अगन्धनाश्च, तत्र ये गन्धना ते डसिए मंतेहिं आकद्विआ तं मुहउं आपिवंति । अगन्धणा पुण अवि मरणमप्रवस्संति न य वंतं आपिअंति । उपसंहारस्तु यदि तावत्तिर्यञ्चोऽपि अजिमानाङ्गीवितं परित्यजन्ति न च वान्तं जुल्लते । तत्कथमहं जिनवचनाजिज्ञो विपाकदारुणान् विपयान् वान्तानपि जोदय इति । अत्रार्थे रथनेमिदृष्टान्तस्तथाहि । जया किल अरिष्ठनेमी पवइउं तया रहनेमी तस्स जिष्ठजाउं राईमइ उवयरइं । जइ नाम एसा मम होइ । सा य जगवइ निबिन्नकामजोगा नायं च तीए जहा एसो मम अप्रोववणो । अलया य तीए महुधयसंजुत्ता पेज्जा पीआ । रहनेमी आगउं । मयणफलं मुहे काऊण तीए वंतं जणिअं च । पेज्ज पियाहि । तेण जणिअं कहं वंतं पिज्जाइ । तीए जणिउं । जइ न पिज्जाइ । तउं अहंपि अरिष्ठनेमिसामिणा वंता कहं पिविउमिष्ठसि ॥ ६ ॥

(टीका) अस्य व्याख्या । प्रस्कन्दन्ति अध्यवस्यन्ति । ज्वलितं ज्वालामालाकुलं मुर्मुरादिरूपं । कं । ज्योतिषमग्निं धूमकेतुं धूमचिह्नं धूमध्वजं नोक्तादिरूपं दुरासदं दुःखेनासाद्यतेऽजिज्ञूयत इति दुरासदस्तं दुरजिज्ञवमित्यर्थः । चशब्दलोपान्नचेष्टन्ति न च वांठन्ति वान्तं ज्ञोक्तुं परित्यक्तमादातुं विपमिति गम्यते । कं । नागा इति गम्यते । किंविशिष्टा इत्याह । कुले जाताः समुत्पन्ना अगन्धने । नागानां हि जेदृष्टयं गन्धनाश्चागन्धनाश्च । तत्र गन्धणा णाम जे डसिए मंतेहिं आकद्विआ तं विसं वणमुहाउं आय्यंति । अगंधणाउं अवि मरणमप्रवस्संति णय वंतमाविंति । उदाहरणं धुमपुष्पिकायामुक्तमेव । उपसंहारस्त्वेवं जावनीयः । यदि तावत्तिर्यञ्चोऽप्यजिमानमात्रादपि जीवितं परित्यजन्ति, न च वान्तं जुल्लते । तत्कथमहं जिनवचनाजिज्ञो विपाकदारुणान् विपयान् वान्तान् जोदय इति सूत्रार्थः । अस्मिन्नेवार्थे द्वितीयमुदाहरणम् । यदा किल अरिष्ठणेमी पवइउं । तया

रहणेमी तस्स जेष्ठो जाउं राइमइं उवयरइ । जइ णाम एसा ममं इठिज्जा । सा वि
जगवइं निविस्सकामजोगा । णायं य तीए एसो मम अइओववखो । अस्सयाय य तीए म-
हुषयसंजुत्ता पेज्जा पीया । रहनेमी आगउं । मयणफडं मुहे काऊण य तीए वंतं
जणियं च एयं पेज्जां पियाहि । तेण जणियं कइं वंतं पिज्जाइ । तीए जणिउं । जइ न
पिज्जाइ वंतं तउं अइं पि अरिहनेमिसामिणा वंता । कहिं पिविउमिठसि । तथाह्यधि-
कृतार्थसंवायेवाह । धिरनु ते इत्यादि सूत्रम् ॥

धिरनु ते जसोकामी, जो तं जीवियकारणा ॥

वंतं इठसि आवेउं, सेयं ते मरणं जवे ॥ ७ ॥

(अथचूरिः) अस्मिन्नेवायं द्वितीयोदाहरणम् । धिगस्तु तत्र पौरुषमिति ग-
म्यते । हे यशःकामिन् इति सासूयं कृत्रियामन्त्रणम् । अकारप्रक्षेपात् हे अयशः-
कामिन् । असंयमजीवितहेतोः आपातुं परित्यक्तां जगवता अजितपतिं ज्ञेयम् । वा-
न्तादस्य शोचनं तव मरणं न पुनरिदम् ॥ ७ ॥

(अर्थः) हवे आ गायात्री ते आ अध्ययन समाप्त थाय त्यां सूची सूत्रकार, वांत
विषयना त्याग उपरज वीजो रहनेमीनो दृष्टांत कहे ठे, ते जेम के-जे वखतं अ-
रिहनेमीयें राज्यादि परिजोगनो त्याग करीने चारित्र आदखुं त्यारें तेनो मोहोदो
नाइ रहनेमी कामवासनाथी राजिमतीनी परिचर्या करवा लाग्यो. तेनो अजिप्राय
एवो हतो के, एवीरीतें हुं एने संतुष्ट राखीश, तो एने मारी साथें कामजोग करवानी
इच्छा आशे. हवे राजिमती तो विषयसुखथी वैराग्य पामेळी होती. तेणें रहनेमीना म-
ननो छुट अव्यवसाय जाखो. एक वखतें राजिमतीयें मय, वृत्तें करी मिश्र शिखरि-
णी खार्थी, तेवामां त्यां ते राजिमतीनो दीयर रहनेमी तेनी पासें आव्यो, त्यारें तेणें
तेज वखतें मीढोळ खावुं. तेथी ते खावेलुं सर्व वमी काढवुं. अने राजिमतीयें
रहनेमीने कहुं के, हे रहनेमि आ वमेळी शिखरिणीनुं पान करो, ते सांजळी रह-
नेमीयें कहुं के वमन करवुं केम खवाय? त्यारें राजिमतीयें कहुं के, जो तुं वमन
करवुं रसनंश्चिचनुं विषयजृत एवा अन्नने खातो नथी, तो अरिहनेमीयें स्पश-
विषयथी उपजोगीने वमी नाखेळी एवी मारी केम वांठना करे ठे !!! एज प्रसंगनुं
राजिमतीनुं वाक्य सूत्रकार कहेठे. धिरनुत्ति (अजसोकामी के०) हे अवयस्कामि-
न् ! एटवे अकार्य करीने अथयश यवानी इच्छा धरनारा एवा हे रहनेमि ! (ते
के०) तारा पौरुषने (धिरनु के०) धिगस्तु एटवे धिक्कार हो ! (जो के०) यः एटवे
जे (तं के०) त्वं एटवे तुं (जीवियकारणा के०) जीवितकारणात् एटवे असंयमी-

पविस्तारियाणि । ताहे तीए अंगपच्चंगं दिठं । सो रहणेमी तीए अक्षोववन्नो दिठो ।
अण्णए इंगियागारकुसलाए य णाउ असोहणो जावो एयस्स । ततोऽस्ताविदम-
वोचत् । अहं चेत्यादि सूत्रम् ।

अहं च जोगरायस्स, तं च सि अंधगविहिणो ॥

मा कुले गंधणा होमो, संजमं निहुउं चर ॥ ८ ॥

(अत्रचूरिः) उग्रसेनस्य सुता । त्वं च जवसि अन्धकवृण्णेः समुद्रविजयस्य । सुत
इति गम्यते । अतो मा एकैकप्रधानकुले आवां गन्धनो जूव । अतः संयमं
निवृत्तोऽज्याक्षितश्चर ॥ ८ ॥

(अर्थः) पठी राजिमतीयें रथनेमिने धर्मोपदेश कऱ्यो, तेथी तेणें प्रतिबोध पा-
मीने चारित्र लीधुं. राजिमतीपण तेने प्रतिबोध आपीने चारित्रवती थई. पठी एक
वखतें ते रथनेमि द्वारिका नगरीमां गोचरी फरीने गुरुनी पात्ते आवता मार्गमां
वर्सादथी घणोज पीडा पाम्यो, त्यारें रस्तामां एक गुहा नजरें पडी, तेमांज वर्सादनी
पीडा दूर थवा माटे पेठो. एटवामां राजिमती पण गुरुने वांदवा गई हती ते गुरुने
वांदी पाठी आवती हती, तोरस्तामां घणो वर्साद थववा लाग्यो. त्यारें ते वरसाद बंध
थाय त्यांसुधी कोझण ढंकायेली जूमियें रहेवुं जोश्यें, एम विचारिने जे गुफामां र-
थनेमि पेठो हतो, तेज गुहामां कर्मयोगथी ते राजिमती आवी, अने वर्सादथी पळ-
खेला वन्नो अंग उपरथी उतारीने सुकाववा लागी. ते वखतें राजिमतीना अंगप्र-
त्यंग रथनेमीयें जोयां, तेथी ते रथनेमि कामातुर थयो, ते जोझने राजिमतीयें
जाणुं जे ए रथनेमीनो अशुज जाव ठे, एम जाणीने राजिमती कहेवा लागीः—ते
सूत्रकार कहे ठे. अहंचेत्यादि. हे रथनेमि ! (अहं च के०) हुं, चकार पादपूरणार्थ
ठे (जोगरायस्स के०) जोगराजस्य एटवे उग्रसेन राजानी कन्या तुं. तथा (तं च के०)
त्वं च एटवे तुं पण (अंधगविहिणो के०) अंधकवृण्णेः एटवे समुद्रविजय राजानो
पुत्र ठे. एवा प्रशस्तकुलमां उपजेला आपणे वेहुजण विपसरखा विषयरूप वांत रस
पान करीने (कुले के०) पोतपोताना पूर्वाक्त उत्तम कुलनेविपे (गंधणा के०) गंधनो
एटवे गन्धन जातिना सर्प सरखा (मा होमो के०) मा जूव एटवे न थश्ये. माटे
(निहुउं के०) निवृत्तः एटवे मन स्थिर राखतो थको (संजमं के०) संयमं एटवे
सर्व दुःखने नाश करनार एवा चारित्रने (चर के०) आचरण कर, एटवे अन-
तिचार पणें पालन कर ॥ ८ ॥

(दीपिका) अहं च जोगराज्ञ उग्रसेनस्य तु । पुत्री इति शेषः । त्वं च असि

१०१ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा

पणे जीववानी इत्यादी (वंतं के०) वांतं एटले वसन करेला जोगने (आवेउं के०) व्यापातुं एटले पीवाने अर्थात् जोगववाने (इष्टसि के०) इष्टा करे वे, तेमाटे मर्यादानुं उद्धंधन करनारा एवा (ते के०) तने (मरणं के०) मरण (सेयं के०) श्रेयः एटले कल्याणरूप (जवे के०) जवेत् एटले होय. पण ए अकार्य कल्याणी ताहं कल्याण नथी. कहेलुं ठे के:-वरं प्रवेष्टुं ज्वलितं हुताशनं, न चापि जग्रे चिरसंचितं व्रतम् ॥ वरं हि मृत्युः सुविशुद्धकर्मणा, न चापि शीलस्त्वलितस्य जीवितम् ॥ १ ॥ ७ ॥

(दीपिका) अथ अधिकारापन्नमेव अर्थमाह । तत्र राजीमती क्लिप्त एवमुक्तवती रयनेमिं प्रति। धिगस्तु जवतु । ते तव । पराक्रमम् इति शेषः । हे यशःकामिन् कीर्तनजिज्ञासिन् । इति रोपेण क्षत्रियामन्त्रणम् । अथवा अकारप्रक्षेपात् हे अयशःकामिन् । धिगस्तु जवतु तव । यस्त्वं जीवितकारणात् असंयमजीवितहेतोर्वान्तमिष्टसि व्यापातुं जगवता परित्यक्तां जोकुमिष्टसि । अतः श्रेयस्ते तव अतिक्रान्तमर्यादस्य मरणं जवेत् । शोजनतरं तव मरणं न पुनरिदमकर्मासेवनम् । तउ धम्मो से कहिउं । संवुद्धो पवइउं थ । राइमई वि तं बोहिऊण पवइथा । अन्नया कयाइ सो रहनेमी वारवईथो निम्नं गहिऊण सामिसगासं आगछंतो वासवइलण थप्राइउं एणं गुहं पविछो । राइमई वि सामिणो वंदणाए गया । वंदित्ता पन्निस्सयमागछंतीय अंतरा वरिसिण्ण जिज्ञा थपाणंती तमेव गुहं थणुप्पविछा जउ सो रहनेमी । दिछा य तेण सोहणा एसा यठाणि थपसारिथाणि । ताहे तीए थंगपद्यंणाणि दिछाणि । सो रहनेमी तीए थप्रोपपन्नो दिछो । अणाए थंगिआमारकुसलाए णाउं थ असोइणो जावो एथस्स । ततः सा तमिदवादीत् ॥ ७ ॥

(टीका) व्याख्या । तत्र राजीमती क्लिप्तमुक्तवती । धिगस्तु । धिक्शब्दः कुत्सापाम् । अस्तु जवतु ते तव । पौरुषमिति गम्यते । हे यशस्कामिन्निति सासूयं क्षत्रियामन्त्रणम् । अथवा अकारप्रक्षेपादयशस्कामिन् । धिगस्तु जवतु तव । यस्त्वं जीवितकारणात् असंयमजीवितहेतोर्वान्तमिष्टस्यापातुं परित्यक्तां जगवता अजिज्ञपसि जोकुमत उत्क्रान्तमर्यादस्य श्रेयस्ते मरणं जवेत् । शोजनतरं तव मरणं न पुनरिदमकार्यासेवनमिति सूत्रार्थः । तउ धम्मो से कहिउं । संवुद्धो पवइउं थ । राइमईवि तं बोहिऊणं पवइथा । पन्ना अन्नया कयाइ सो रहनेमी वारवईण निम्नं हिंनिऊणं सामिसगासमागछंतो वासवइलण थप्राइउं । एणं गुहं थणुप्पविछो । राइमई वि सामिणो वंदणाए गया । वंदित्ता पडिस्सयमागछइ । अंतरं य वरिसिउमादन्नो । जिज्ञा तमेव गुहमणुप्पविछा । जउ सो रहनेमी । यठाणि य

पविसारियाणि । ताहे तीए अंगपच्चंगं दिठं । सो रहणेमी तीए अस्सोवन्नो दिठो ।
अणाए इंगियागारकुसलाए य णाठ असोहणो जावो एयस्स । ततोऽसाविदम-
वोच्च । अहं चेत्यादि सूत्रम् ।

अहं च जोगरायस्स, तं च सि अंधगविण्हणो ॥

मा कुले गंधणा होमो, संजमं निहुउ चर ॥ ८ ॥

(अचचूरिः) उग्रसेनस्य सुता । त्वं च जवसि अन्धकवृष्णेः समुद्रविजयस्य । सुत
इति गम्यते । अतो मा एकैकप्रधानकुले आवां गन्धनो जूव । अतः संयमं
निवृत्तोऽव्याक्षितश्चर ॥ ८ ॥

(अर्थः) पत्नी राजिमतीयें रथनेमिने धर्मोपदेश कखो, तेथी तेणें प्रतिबोध पा-
मीने चारित्र लीधुं । राजिमतीपण तेने प्रतिबोध आपीने चारित्रवती थड़े । पत्नी एक
वखतें ते रथनेमि द्वारिका नगरीमां गोचरी फरीने गुरुनी पासे आवता मार्गमां
वर्सादथी घणोज पीडा पाम्यो, त्वारें रस्तामां एक गुहा नजरें पडी, तेमांज वर्सादनी
पीडा दूर थवा माटे पेठो । एटलामां राजिमती पण गुरुने वांदवा गई हती ते गुरुने
वांदी पाठी आवती हती, तोरस्तामां घणो वर्साद थववा लाग्यो । त्वारें ते वरसाद बंध
थाय त्यांसुधी कोइपण ढंकायेली जूमियें रहेवुं जोइयें, एम विचारिने जे गुफामां र-
थनेमि पेठो हतो, तेज गुहामां कर्मयोगथी ते राजिमती आवी, थने वर्सादथी पल-
लेखा वखो थंग उपरथी उतारीने सुकाववा लागी । ते वखतें राजिमतीना थंगप्र-
त्यंग रथनेमीयें जोयां, तेथी ते रथनेमि कामातुर थयो, ते जोइने राजिमतीयें
जाणुं जे ए रथनेमीनो अशुच जाव ठे, एम जाणीने राजिमती कहेवा लागीः—ते
सूत्रकार कहे ठे । अहंचेत्यादि । हे रथनेमि ! (अहं च के०) हुं, चकार पादपूरणार्थ
ठे (जोगरायस्स के०) जोगराजस्य एटले उग्रसेन राजानी कन्या तुं । तथा (तं च के०)
त्वं च एटले तुं पण (अंधगविण्हणो के०) अंधकवृष्णेः एटले समुद्रविजय राजानो
पुत्र ठे । एवा प्रशस्तकुलमां उपजेळा आपणे वेहुजण विपसरखा विषयरूप वांत रस
पान करीने (कुळे के०) पोतपोताना पुवांक उत्तम कुलनेविये (गंधणा के०) गंधनो
एटले गन्धन जातिना सर्प सरखा (मा होमो के०) मा जूव एटले न थइये । माटे
(निहुउ के०) निवृत्तः एटले मन स्थिर राखतो थको (संजमं के०) संयमं एटले
सर्वे छुःखने नाश करनार एवा चारित्रने (चर के०) आचरण कर, एटले अन्-
तिचार पणें पावन कर ॥ ८ ॥

(दीपिका) अहं च जोगराज उग्रसेनस्य तु । पुत्री इति शेषः । त्वं च असि

१०९ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा

पणे जीवानी इच्छाथी (वंत्तं के०) वांतं एदले वमन करेखा जोगने (थावेउं के०) थापातुं एदले पीवाने अर्थात् जोगववाने (इच्छा के०) इच्छा करे ठे, तेमाटें मयां-
दानुं उल्लंघन करनारा एवा (ते के०) तने (मरणं के०) मरण (संपं के०) श्रेयः
एदले कल्याणरूप (जवे के०) जवेत् एदले होय. पण ए अकार्य कल्याथी ताहं क-
ल्याण नथी. कहेलुं ठे के:-वरं प्रवेष्टुं ज्वलितं हुताशनं, न चापि जप्तं चिरसंचितं
व्रतम् ॥ वरं हि मृत्युः सुविशुद्धकर्मणा, न चापि शीलस्त्रलितस्य जीवितम् ॥ १ ॥ ७ ॥

(दीपिका) अथ अधिकारापक्षमेव अर्थमाह । तत्र राजीमती किल एवमुक्तवती
स्थनेमि प्रति। धिगस्तु जवतु । ते तव । पराक्रमम् इति शेषः । हे यशःकामिन् की-
र्तनजिलापिन् । इति रोपेण क्षत्रियामन्त्रणम् । अथवा अकारप्रक्षेपात् हे अयशःका-
मिन् । धिगस्तु जवतु तव । यस्त्वं जीवितकारणात् असंयमजीवितहेतोर्वान्तमि-
च्छसि थापातुं जगवता परित्यक्तां जोकुमिच्छसि । अतः श्रेयस्ते तव अतिष्ठान्तमर्याद-
स्य मरणं जवेत् । शोजनतरं तव मरणं न पुनरिदमकार्यासेवनम् । तउ धम्मो से कहिउं ।
संबुद्धो पवइउं थ । राइमई वि तं वोहेऊण पवइथा । अन्नया कयाइ सो रहनेमी
वारवईथो जिकलं गहिऊण सामिसगासं थागछंतो वासवइलएण थप्राहुं एणं गुहं
पविछो । राइमई वि सामिणो वंदणाए गया । वंदित्ता पडिस्सयमागछंतीय अंतरा वरि-
सिण्ण जिन्ना अथाणंती तमेव गुहं अणुप्पविछा जठ सो रहनेमी । दिछा यत्तेण सोह-
णा एसा वज्राणि अपसारिआणि । ताहे तीए अंगपञ्चंगाणि दिछाणि । सो रहनेमी तीए
अप्रोववन्नो दिछो । अणाए अंगिआगारकुसलाए णाउं थ असोहणो जावो एथस्स ।
ततः सा तमिदवादीत् ॥ ७ ॥

(टीका) व्याख्या । तत्र राजीमती किलैवमुक्तवती । धिगस्तु । धिक्शब्दः
कुत्सायाम् । अस्तु जवतु ते तव । पौरुषमिति गम्यते । हे यशस्कामिन्निति सासूयं
क्षत्रियामन्त्रणम् । अथवा अकारप्रक्षेपादयशस्कामिन् । धिगस्तु जवतु तव । यस्त्वं
जीवितकारणात् असंयमजीवितहेतोर्वान्तमिच्छस्यापातुं परित्यक्तां जगवता अजिज-
पसि जोकुमत उत्क्रान्तमर्यादस्य श्रेयस्ते मरणं जवेत् । शोजनतरं तव मरणं
न पुनरिदमकार्यासेवनमिति सूत्रार्थः । तउ धम्मो से कहिउं । संबुद्धो पवइउं य ।
राइमईवि तं वोहेऊणं पवइथा । पछा अन्नया कयाइ सो रहनेमी वारवईए
जिकलं हिंजिऊणं सामिसगासमागछंतो वासवइलएण थप्राहुं । एणं गुहं अणुप्प-
विछो । राइमई वि सामिणो वंदणाए गया । वंदित्ता पडिस्सयमागछं । अंतरे य
परिसिउमादत्तो । जिन्ना तमेव गुहमाणुप्पविछा । जठ सो रहनेमी । वज्राणि य

पविस्तरियाणि । तादृहे तीए अंगपञ्चंगं दिष्ठं । सो रद्दणेमी तीए अझोवन्नो दिष्ठो ।
अण्णाए इंगियागारकुसळाए य णाउं असोहणो जावो एयस्स । ततोऽसाविदम-
वोचत् । अहं चेत्यादि सूत्रम् ।

अहं च जोगरायस्स, तं च सि अंधगविण्हणो ॥

मा कुले गंधणा होमो, संजमं निहुउं चर ॥ ८ ॥

(अत्रचूरिः) उग्रसेनस्य सुता । त्वं च तत्रसि अन्धकवृष्णेः समुद्रविजयस्य । सुत
इति गम्यते । अतो मा एकैकप्रधानकुले आवां गन्धनो जूव । अतः संयमं
निवृत्तोऽप्याक्षितश्चर ॥ ८ ॥

(अर्थः) पत्नी राजिमतीयें रथनेमिने धर्मोपदेश कृत्यो, तेथी तेणें प्रतिबोध पा-
मीने चारित्र्य लीधुं, राजिमतीपण तेने प्रतिबोध आपीने चारित्र्यवती थई. पत्नी एक
वखतें ते रथनेमि द्वारिका नगरीमां गोचरी फरीने गुरुनी पात्ते आवता मार्गमां
वर्सादथी घणोज पीडा पाम्यो, त्यारें रस्तामां एक गुहा नजरें पडी, तेमांज वर्सादनी
पीडा दूर थवा माटे पेठो. एटलामां राजिमती पण गुरुने वांदवा गई हती ते गुरुने
वांदी पाठी आवती हती, तोरस्तामां घणो वर्साद थववा लाग्यो. त्यारें ते वर्साद बंध
थाय त्यांसुधी कोझपण ठंकायेली जूमियें रद्देवुं जोश्यें, एम विचारिने जे गुफामां र-
थनेमि पेठो हतो, तेज गुहामां कर्मयोगथी ते राजिमती आवी, थने वर्सादथी पल-
खेला वच्चो अंग उपरथी उतारीने सुकाववा लागी. ते वखतें राजिमतीना अंगप्र-
त्यंग रथनेमीयें जोयां, तेथी ते रथनेमि कामातुर थयो, ते जोझने राजिमतीयें
जाणुं जे ए रथनेमीनो अशुज जाव ठे, एम जाणीने राजिमती कहेवा लागीः-ते
सूत्रकार कहे ठे. अहंचेत्यादि. हे रथनेमि ! (अहं च के०) हुं, चकार पादपूरणार्थं
ठे (जोगरायस्स के०) जोगराजस्य एटले उग्रसेन राजानी कन्या हुं. तथा (तं च के०)
त्वं च एटले तुं पण (अंधगविण्हणो के०) अंधकवृष्णेः एटले समुद्रविजय राजानो
पुत्र ठे. एवा प्रशस्तकुलमां उपजेला आपणे वेहुजण विषयरखा विषयरूप वांत रस
पान करीने (कुले के०) पोतपोताना पूर्वांक उत्तम कुलनेविपे (गंधणा के०) गंधनो
एटले गन्धन जातिना सर्प सरखा (मा होमो के०) मा जूव एटले न थइये. माटे
(निहुउं के०) निवृत्तः एटले मन स्थिर राखतो थको (संजमं के०) संयमं एटले
सर्व दुःखने नाश करनार एवा चारित्र्यने (चर के०) आचरण कर, एटले अन-
तिचार पणें पालन कर ॥ ८ ॥

(दीपिका) अहं च जोगराज उग्रसेनस्य तु । पुत्री इति शेषः । त्वं च असि

१०४ राय धनपतसिंघ वहाडरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)

अंधकवृष्णेः समुद्रविजयस्य । पुत्र इति शेषः । अतः कारणात् मा एकैकप्रधानं
 आवां गन्धनो जूव । अतः कारणात् संयमं सर्वदुःखनिवारणं क्रियाकलापं
 नृतः सन् अन्व्याकृतिः सन् चर कुर्वित्यर्थः ॥ ८ ॥
 (टीका) व्याख्या । अहं च नोजराइ उग्रसेनस्य । दुहितेति गम्यते । त
 च नवसि अन्धकवृष्णेः समुद्रविजयस्य । सुत इति गम्यते । अतो मा एकैकप्र
 धाने कुले आवां गन्धनो जूव । उक्तं च । जह न सप्पतुल्ला होमुत्ति नणिणं
 होइ । अतः संयमं निजृतश्चर । सर्वदुःखनिवारणं क्रियाकलापमन्व्याकृतिः कुर्विति
 सूत्रार्थः ॥ ८ ॥ किंच जइ तमित्यादि सूत्रम् ।

जइ तं काहिसि जावं, जा जा दिवसि नारिउ ॥

वायाविजु व हडो, अठ्ठिअप्पा नविस्ससि ॥ ९ ॥

(अथचूरिः) यदि त्वं करिष्यसि जावमज्जिलापं या या उदयसि नारीः । तानु
 वाताविजु इव हडो वातप्रेरित इव सागरेऽयं मूलो वनस्पतिविशेषः । अस्थिता-
 त्मा नविष्यसि । संयमगुणेष्वयं मूलत्वात्संसारसागरे प्रमादपवनप्रेरितः ॥ ९ ॥

(अर्थः) बली राजिमती कहे वे. जइ तमित्यादि. हे रथनेमि ! (तं के०) त्वं तुं
 (जा जा के०) या याः एटखे जे जे (नारिउ के०) नारीः एटखे स्त्रीयाने (दिवसि के०)
 उदयसि एटखे जोइश. ते ते स्त्रीयाने विपे 'ए सुंदर रूपवती वे, माटे एनी सायें का-
 मविखास करीश, एवा (जावं के०) जावने (जइ के०) यदि एटखे जो (काहिसि
 के०) करिष्यसि एटखे करीश तो (वायाविजु के०) वाताविजुः एटखे पवनयी ता-
 डित थयेखा (हडो व के०) हड इव एटखे जेनां मूल वांध्यां नयी एवा जल उपर
 उगीने तरता रेहनारा हडनामक तृणनीपरं (अठ्ठिअप्पा के०) अस्थितात्मा एटखे
 जेनो आत्मा स्थिर नयी एवो (नविस्ससि के०) नविष्यसि एटखे अइश. अथात्
 सकलदुःखानो क्षय थवाना कारणभूत एवा संयमनेविपे जेनुं मूल वरू नयी, माटे
 ज प्रमादरूप पवनेकरी ताडित थयेखो एवो हडवनस्पतिसरखो तुं आ संसारमां
 अन्तंताकाखमुधी थाम तेम जमतो रहीश ! ॥ ९ ॥

(टीपिका) यदि त्वं करिष्यसि जावमज्जिप्रायं प्रायेणारूपं क या या उदयसि
 नारीः श्रियः । तानु एताः शोभना एताश्च शोभनतराः सेव इत्येवंभूतं जावं यदि
 करिष्यसि । तनो वायाविजु इव वातप्रेरित इव । हडोऽयं मूलो वनस्पतिविशेषः ।
 अस्थितात्मा नविष्यसि । कोऽयं सकलदुःखक्षयकारकेषु संयमगुणेषु अयं मूल-
 त्मान् संसारसागरे प्रमादपवनप्रेरित इत्येतत् पर्यटिष्यति ॥ ९ ॥

(टीका) अस्य व्याख्या । यदि त्वं करिष्यसि जावमजिप्रायं प्रार्थनामित्यर्थः । क । या या इद्वयसि नारीः स्त्रियस्तासु तासु एताः शोचना एताश्चाशोचना अतः सेवे काममित्येवंभूतं ज्ञातं यदि करिष्यसि । ततो वाताविद्ध इव हृडः वातप्रेरित इवाव-
रुमूलो वनस्पतिविशेषः । अस्थितात्मा जविष्यसि । सकलदुःखद्वयनिबन्धनेषु संयम-
गुणेष्वप्रतिबद्धमूलत्वात्संसारसागरे प्रमादपवनप्रेरित इतश्चेतश्च पर्यटिष्यसीति सूत्रार्थः ॥ ९ ॥ तीसे सो वयणमित्यादि सूत्रम् ।

तीसे सो वयणं सोच्चा; संजयाइ सुजासियं ॥

अंकुसेण जहा नागो, धम्मे संपडिवाइयो ॥ १० ॥

(अवचूरिः) तस्या राजीमत्या असौ रथनेमिः सुजापितं संवेगनिबन्धनं श्रुत्वा संप्र-
तिपातितः स्थापितः । किंविशिष्टायाः । संयतायाः प्रव्रजिताया इत्यर्थः । अङ्कुशेन यथा
नागः । अङ्कुशलुट्येन वचनेन ॥ १० ॥

(अर्थः) तीसे इत्यादि (सो के०) सः एटले ते रथनेमि (संजयाइ के०) संयतायाः
एटले जेणं संयम लीधो ठे, एवी (तीसे के०) तस्याः एटले ते राजिमतीनुं
(सुजासियं के०) सुजापितं एटले उत्तम ज्ञाखेलुं अर्थात् संवेगनी कथा जेमां
ठे एतुं (वयणं के०) वचनं एटले वचने (सोच्चा के०) श्रुत्वा एटले सांजलीने
(जहा के०) यथा एटले जेम (नागो के०) नागः एटले हाथी (अंकुसेण के०)
अंकुशेन एटले अंकुशेकरी अर्थात् अंकुशना प्रहारथी स्वजावस्थित करे ठे, तेम ते
रथनेमि पण (धम्मे के०) धर्मे एटले धर्मेने विपे (संपडिवाइउं के०) संप्रति-
पादितः एटले स्थिर कल्यो । धर्मरूप स्तंभे वांध्यो । हवे ते रहनेमीनी दीक्षा ४१०
मे वपें थइ उक्तं च ॥ रहेनेमिस्त जगवउं, दीहुवण चउर होंति बीस सया ॥ संव-
ठर ठउमठो, पंचसउं केवली होइ ॥ १ ॥ नव वाससिगविसाहिण, सवाज तस्स से
नायं ॥ एसो चैव य कालो, राइमईण वि नायवो ॥ २ ॥ इत्यादि ॥ १० ॥

(दीपिका) तस्या राजीमत्याः असौ रथनेमिर्वचनं पूर्वोक्तं श्रुत्वा । किं राजी-
मत्याः । संयताया गृहीतदीक्षायाः । किं वचनम् । सुजापितं संवेगजनकम् । किंवा ।
अङ्कुशेन यथा नागो हस्ती एवं धर्मे संप्रतिपादितो धर्मं स्थापित इत्यर्थः ॥ १० ॥

(टीका) अस्य व्याख्या । तस्या राजीमत्या असौ रथनेमिः वचनमनन्तरोदितं
श्रुत्वाकर्ण्य । किंविशिष्टायास्तस्याः । संयतायाः प्रव्रजिताया इत्यर्थः । किंविशिष्टं वच-

१०४ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

अन्धकवृष्णेः समुद्रविजयस्य । पुत्र इति शेषः । अतः कारणात् मा एकैकप्रधानकुले
 आवां गन्धनो जूव । अतः कारणात् संयमं सर्वदुःखनिवारणं क्रियाकलापं नि-
 नृतः सन् अव्याहितः सन् चर कुर्वित्यर्थः ॥ ८ ॥

(टीका) व्याख्या । अहं च जोजराइ उग्रसेनस्य । दुहितेति गम्यते । त्वं
 च नवसि अन्धकवृष्णेः समुद्रविजयस्य । सुत इति गम्यते । अतो मा एकैकप्र-
 धाने कुले आवां गन्धनो जूव । उक्तं च । जह न सप्पतुह्वा होमुत्ति नणिंयं
 होइ । अतः संयमं निनृतश्चर । सर्वदुःखनिवारणं क्रियाकलापमव्याहितः कुर्विति
 सूत्रार्थः ॥ ८ ॥ किंच जइ तमित्यादि सूत्रम् ।

जइ तं काहिसि नावं, जा जा दिठसि नारिउ ॥

वायाविउ व हडो, अठिअप्पा नविस्ससि ॥ ९ ॥

(अथनूरिः) यदि त्वं करिष्यसि जावमज्जिलापं या या इदयसि नारीः । तामु
 वाताविउ इव हडो वातप्रेरित इव सागरेऽवज्जमूलो वनस्पतिविशेषः । अस्थिता-
 त्मा नविष्यसि । संयमगुणेष्ववज्जमूलत्वात्संसारसागरे प्रमादपवनप्रेरितः ॥ ९ ॥

(अर्थः) वल्ली राजिमती कहे ठे. जइ तमित्यादि. हे रथनेमि ! (तं के०) त्वं तुं
 (जा जा के०) या याः एटखे जे जे (नारिउ के०) नारीः एटखे स्त्रीयोने (दिठसि के०)
 इदयसि एटखे जोइश. ते ते स्त्रीयोने विपे 'ए सुंदर रूपवती ठे, माटे एनी सायें का-
 मविखास करीश, एवा (नावं के०) जावने (जइ के०) यदि एटखे जो (काहिसि
 के०) करिष्यसि एटखे करीश तो (वायाविउ के०) वाताविउः एटखे पवनथी ता-
 डित थयेंसा (हडो व के०) हड इव एटखे जेनां मूल वांध्यां नथी एवा जल उपर
 उगीने तरता रेहनारा हडनामक तृष्णीपरं (अठिअप्पा के०) अस्थितात्मा एटखे
 जेनो आत्मा स्थिर नथी एवो (नविस्ससि के०) नविष्यसि एटखे यइश. अर्थात्
 सकलदुःखानो ह्य यवाना कारणनृत एवा संयमनेविपे जेनुं मूल वज्ज नथी, माटे
 ज प्रमादरूप पवनेकरी ताडित थयेंलो एवो हृदयवनस्पतिसरलो तुं आ संसारमां
 अनंताकाखमुपी आम तेम जमतो रहीश ! ॥ ९ ॥

(दीपिका) यदि त्वं करिष्यसि जावमज्जिप्रापं प्रायेणारूपं क या या इदयसि
 नारीः द्विपः । तामु एताः शोचना एताश्च शोचनतराः सेव इत्येवंजतं नावं यदि
 करिष्यसि । ततो वायाविउ इव वातप्रेरित इव । हडोऽवज्जमूलो वनस्पतिविशेषः ।
 अस्थितात्मा नविष्यसि । कोऽयंः सकलदुःखक्षयकारकेषु संयमगुणेषु अवज्जमूल-
 त्वान् संसारसागरे प्रमादपवनप्रेरित इत्येतश्च पर्यटिष्यसि ॥ ९ ॥

(टीका) अस्य व्याख्या । यदि त्वं करिष्यसि जावमजिप्रायं प्रार्थनामित्यर्थः । क। या या इदं नारीः द्वियस्तासु तासु एताः शोचना एताश्चाशोचना अतः सेवे काममित्येवंभूतं जायं यदि करिष्यसि । ततो वाताविद्ध इव इडः वातप्रेरित इवाव-
रुद्धमूत्रो वनस्पतिविशेषः । अस्थितात्मा जविष्यसि । सकलदुःखद्वयनिबन्धनेषु संयम-
गुणेष्वप्रतिबद्धमूलत्वात्संसारसागरे प्रमादपवनप्रेरित इतश्चेतश्च पर्यटिष्यसीति सूत्रार्थः
॥ ९ ॥ तीसे सो वयणमित्यादि सूत्रम् ।

तीसे सो वयणं सोच्चा, संजयाइ सुजासियं ॥

अंकुसेण जहा नागो, धम्मे संपडिवाइयो ॥ १० ॥

(अथचूरिः) तस्या राजीमत्या असौ रथनेमिः सुजापितं संवेगनिबन्धनं श्रुत्वा संप्र-
तिपातितः स्थापितः । किंविशिष्टायाः । संयतायाः प्रव्रजिताया इत्यर्थः । अङ्कुशेन यथा
नागः । अङ्कुशतुल्येन वचनेन ॥ १० ॥

(अर्थः) तीसे इत्यादि (सो के०) सः एटले ते रथनेमि (संजयाइ के०) संयतायाः
एटले जेणें संयम दीधो ठे, एवी (तीसे के०) तस्याः एटले ते राजिमतीनुं
(सुजासियं के०) सुजापितं एटले उत्तम जाखेहुं अर्थात् संवेगनी कथा जेमां
ठे एवुं (वयणं के०) वचनं एटले वचनेन (सोच्चा के०) श्रुत्वा एटले सांजलीने
(जहा के०) यथा एटले जेम (नागो के०) नागः एटले हाथी (अंकुसेण के०)
अंकुशेन एटले अंकुशेकरी अर्थात् अंकुशना प्रहारयी स्वजावस्थित करे ठे, तेम ते
रथनेमि पण (धम्मे के०) धर्मे एटले धर्मेने विपे (संपडिवाइ के०) संप्रति-
पादितः एटले स्थिर कस्यो. धर्मरूप स्तंभे बांध्यो. हवे ते रहनेमीनी दीक्षा ४१०
मे वपें थइ. उक्तं च ॥ रहनेमिस्स जगवडं, दीहुवण चउर हांति वीस सया ॥ संव-
ठर ठउमठो, पंचसउं केवली होइ ॥ १ ॥ नव वाससिगविसाहिण, सबाऊ तस्स से
नायं ॥ एसो चेव य कालो, राइमईण वि नायवो ॥ २ ॥ इत्यादि ॥ १० ॥

(दीपिका) तस्या राजीमत्याः असौ रथनेमिर्वचनं पूर्वोक्तं श्रुत्वा । किं० राजी-
मत्याः । संयताया गृहीतदीक्षायाः । किं० वचनम् । सुजापितं संवेगजनकम् । किंवत् ।
अङ्कुशेन यथा नागो हस्ती एवं धर्मे संप्रतिपादितो धर्मे स्थापित इत्यर्थः ॥ १० ॥

(टीका) अस्य व्याख्या । तस्या राजीमत्या असौ रथनेमिः वचनमनन्तरोदितं
श्रुत्वाकर्ण्य । किंविशिष्टायास्तस्याः । संयतायाः प्रव्रजिताया इत्यर्थः । किंविशिष्टं वच-

१०४ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह चाग तेतालीस-(४३)-मा.

अंधकवृष्णेः समुद्रविजयस्य । पुत्र इति शेषः । अतः कारणात् मा एकैकप्रधानकुले
आवां गन्धनो जूव । अतः कारणात् संयमं सर्वदुःखनिवारणं क्रियाकलापं नि-
जृतः सन् अवाहिसिः सन् चर कुर्वित्यर्थः ॥ ८ ॥

(टीका) व्याख्या । अहं च जोजराइ उग्रसेनस्य । दुहितेति गम्यते । त्वं
च जवसि अन्धकवृष्णेः समुद्रविजयस्य । सुत इति गम्यते । अतो मा एकैकप्र-
धाने कुले आवां गन्धनो जूव । उक्तं च । जह न सप्पतुल्ला होमुत्ति जणिंयं
होइ । अतः संयमं निजृतश्चर । सर्वदुःखनिवारणं क्रियाकलापमवाहिसिः कुर्विति
सूत्रार्थः ॥ ८ ॥ किंच जइ तमित्यादि सूत्रम् ।

जइ तं काहिसि जावं, जा जा दिवसि नारिउ ॥

वायाविडु व हडो, अछिअप्पा जविस्ससि ॥ ९ ॥

(अवचूरिः) यदि त्वं करिष्यसि जावमजिलापं या या इद्वयसि नारीः । तासु
वाताविडु इव हडो वातप्रेरित इव सागरेऽवक्रमूलो वनस्पतिविशेषः । अस्थिता-
त्मा जविष्यसि । संयमगुणेष्ववक्रमूलत्वात्संसारसागरे प्रमादपवनप्रेरितः ॥ ९ ॥

(अर्थः) वल्ली राजिमती कहे ठे. जइ तमित्यादि. हे रथनेमि ! (तं के०) त्वं तुं
(जा जा के०) या याः एटले जे जे (नारिउ के०) नारीः एटले स्त्रीयोने (दिवसि के०)
इद्वयसि एटले जोइश. ते ते स्त्रीयोने विपे 'ए सुंदर रूपवती ठे, माटे एनी सायें का-
मविलास करीश, एवा (जावं के०) जावने (जइ के०) यदि एटले जो (काहिसि
के०) करिष्यसि एटले करीश तो (वायाविडो के०) वाताविडुः एटले पवनथी ता-
डित थयेला (हडो व के०) हड इव एटले जेनां मूल वांध्यां नथी एवा जल उपर
उगीने तरता रेहनारा हडनामक तृणनीपरें (अछिअप्पा के०) अस्थितात्मा एटले
जेनो आत्मा स्थिर नथी एवो (जविस्ससि के०) जविष्यसि एटले यइश. अर्थात्
सकलदुःखोनो क्षय थवाना कारणजृत एवा संयमनेविपे जेतुं मूल वडु नथी, माटे
ज प्रमादरूप पवनेकरी ताडित थयेलो एवो हडवनस्पतिसरखो तुं आ संसारमां
अनंताकालसुधी आम तेम जमतो रहीश ! ॥ ९ ॥

(दीपिका) यदि त्वं करिष्यसि जावमजिप्रायं प्रार्थनारूपं क या या इद्वयसि
नारीः स्त्रियः । तासु एताः शोचना एताश्च शोचनतराः सेव इत्येवंजृतं जावं यदि
करिष्यसि । ततो वायाविडु इव वातप्रेरित इव । हडोऽवक्रमूलो वनस्पतिविशेषः ।
अस्थितात्मा जविष्यसि । कोऽर्थः सकलदुःखक्षयकारकेषु संयमगुणेषु अवक्रमूल-
त्वात् संसारसागरे प्रमादपवनप्रेरित इतश्चेतश्च पर्यटिष्यसि ॥ ९ ॥

(टीका) अस्य व्याख्या । यदि त्वं करिष्यसि जावमन्निप्रायं प्रार्थनामित्यर्थः । क । या या इदं नारीः स्त्रियस्तासु तासु एताः शोभना एताश्चाशोभना अतः सेवे काममित्येवंभूतं जाघं यदि करिष्यसि । ततो वाताविद्ध इव हृदः वातप्रेरित इवाव-
रुमूलो वनस्पतिविशेषः । अस्थितात्मा जविष्यसि । सकलदुःखक्षयनिबन्धनेषु संयम-
गुणेष्वप्रतिबद्धमूलत्वात्संसारसागरे प्रमादपवनप्रेरित इतश्चेतश्च पर्यटिष्यसीति सूत्रार्थः
॥ ९ ॥ तीक्ष्णे सो वयणं मिलादि सूत्रम् ।

तीक्ष्णे सो वयणं सोच्चा; संजयाइ सुजासियं ॥

अंकुसेण जहा नागो, धम्मे संपडिवाइयो ॥ १० ॥

(अथचूरिः) तस्या राजीमत्या अतो रथनेमिः सुजापितं संवेगनिबन्धनं श्रुत्वा संप्र-
तिपातितः स्थापितः । किंविशिष्टायाः । संयतायाः प्रव्रजिताया इत्यर्थः । अंकुशेन यथा
नागः । अंकुशतुल्येन वचनेन ॥ १० ॥

(अर्थः) तीक्ष्णे इत्यादि (सो के०) सः एतदेते रथनेमि (संजयाइ के०) संयतायाः
एतदे जेणं संयमं लीधो वे, एवी (तीक्ष्णे के०) तस्याः एतदे ते राजिमतीतुं
(सुजासियं के०) सुजापितं एतदे उत्तमं जाखेखुं अर्थात् संवेगनी कथा जेमां
वे एवुं (वयणं के०) वचनं एतदे वचनेन (सोच्चा के०) श्रुत्वा एतदे सांजलीने
(जहा के०) यथा एतदे जेम (नागो के०) नागः एतदे हाथी (अंकुसेण के०)
अंकुशेन एतदे अंकुशेकरी अर्थात् अंकुशना प्रहारयी स्वजावस्थित करे वे, तेम ते
रथनेमि पण (धम्मे के०) धर्मं एतदे धर्मेने विपे (संपडिवाइउं के०) संप्रति-
पादितः एतदे स्थिर कत्थो. धर्मरूपं स्तंजं बांध्यो. हवे ते रथनेमीनी दीक्षा ४१०
मे वपें यइ. उक्तं च ॥ रथनेमिस्तं जगवउं, दीहुवणं चउर होंति वीस सया ॥ संव-
ठर ठठमठो, पंचसउं केवली होइ ॥ १ ॥ नव वाससिगविसाहिण, सवाज तस्तं से
नायं ॥ एतो चैव च काळो, राश्मिणं वि नायवो ॥ २ ॥ इत्यादि ॥ १० ॥

(द्विपिका) तस्या राजीमत्याः अतो रथनेमिर्वचनं पूर्वोक्तं श्रुत्वा । किं० राजी-
मत्याः । संयताया रहीतदीक्षायाः । किं० वचनम् । सुजापितं संवेगजनकम् । किंवत् ।
अंकुशेन यथा नागो हस्ती एवं धर्मे संप्रतिपादितो धर्मे स्थापित इत्यर्थः ॥ १० ॥

(टीका) अस्य व्याख्या । तस्या राजीमत्या अतो रथनेमिः वचनमनन्तरोदितं
श्रुत्वाकर्ण्य । किंविशिष्टायास्तस्याः । संयतायाः प्रव्रजिताया इत्यर्थः । किंविशिष्टं वच-

१०४ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

अंधकवृष्णेः समुद्रविजयस्य । पुत्र इति शेषः । अतः कारणात् मा एकैकप्रधानकुले
आवां गन्धनौ जूव । अतः कारणात् संयमं सर्वदुःखनिवारणं क्रियाकलापं नि-
जृतः सन् अन्व्याक्षितः सन् चर कुर्वित्यर्थः ॥ ८ ॥

(टीका) व्याख्या । अहं च भोजराज्ञ उग्रसेनस्य । दुहितेति गम्यते । त्वं
च जवसि अन्धकवृष्णेः समुद्रविजयस्य । सुत इति गम्यते । अतो मा एकैकप्र-
धाने कुले आवां गन्धनौ जूव । उक्तं च । जह न सप्पतुह्वा होमुत्ति जणियं
होइ । अतः संयमं निजृतश्चर । सर्वदुःखनिवारणं क्रियाकलापमन्व्याक्षितः कुर्विति
सूत्रार्थः ॥ ८ ॥ किंच जइ तमित्यादि सूत्रम् ।

जइ तं काहिसि जावं, जा जा दिव्वसि नारिउ ॥

वायाविधु व हडो, अट्ठिअप्पा जविस्ससि ॥ ९ ॥

(अवचूरिः) यदि त्वं करिष्यसि जावमज्जिलापं या या द्रव्यसि नारीः । तासु
वाताविद्ध इव हडो वातप्रेरित इव सागरेऽवद्धमूलो वनस्पतिविशेषः । अस्थिता-
त्मा जविष्यसि । संयमगुणेष्ववद्धमूलत्वात्संसारसागरे प्रमादपवनप्रेरितः ॥ ९ ॥

(अर्थः) बली राजिमती कहे ठे. जइ तमित्यादि. हे रथनेमि ! (तं के०) त्वं तुं
(जा जा के०) या याः एटले जे जे (नारिउ के०) नारीः एटले स्त्रीयोने (दिव्वसि के०)
द्रव्यसि एटले जोइश. ते ते स्त्रीयोने विपे 'ए सुंदर रूपवती ठे, माटे एनी सायें का-
मविलास करीश, एवा (जावं के०) जावने (जइ के०) यदि एटले जो (काहिसि
के०) करिष्यसि एटले करीश तो (वायाविद्धो के०) वाताविद्धः एटले पवनथी ता-
डित थयेला (हडो व के०) हड इव एटले जेनां मूल वांध्यां नथी एवा जल उपर
उगीने तरता रेहनारा हडनामक तृणनीपरें (अट्ठिअप्पा के०) अस्थितात्मा एटले
जेनो आत्मा स्थिर नथी एवो (जविस्ससि के०) जविष्यसि एटले थइश. अर्थात्
सकलदुःखोनो द्रव्य थवाना कारणजृत एवा संयमनेविपे जेनुं मूल वद्ध नथी, माटे
ज प्रमादरूप पवनेकरी ताडित थयेलो एवो हडवनस्पतिसरखो तुं आ संसारमां
अनंताकालसुधी आम तेम जमतो रहीश ! ॥ ९ ॥

(द्वीपिका) यदि त्वं करिष्यसि जावमज्जिप्रायं प्रार्थनारूपं क या या द्रव्यसि
नारीः स्त्रियः । तासु एताः शोचन्ना एताश्च शोचनतराः सेव इत्येवंचूतं जावं यदि
करिष्यसि । ततो वायाविद्ध इव वातप्रेरित इव । हडोऽवद्धमूलो वनस्पतिविशेषः ।
अस्थितात्मा जविष्यसि । कोऽर्थः सकलदुःखद्रव्यकारकेषु संयमगुणेषु अवद्धमूल-
त्वात् संसारसागरे प्रमादपवनप्रेरित इतश्चेतश्च पर्यटिष्यसि ॥ ९ ॥

अवतारेऽ । पञ्चाए पडिणीएऽ । एवं वचऽ काखो । अखया य एगाए खणीए चिरस्त
 आगया ह्निमिठेण ल्हेण ह्निमिठेण आहया । ता जणऽ एवारिसो तारिसो य ए
 सुवऽ । मा मुप्र रूतह् । तं थेरो पिठऽ चितियं चणेण एवं पि रक्किज्जमाणीउं एयाउं
 एवं ववहरंति । किं पुण ताउं सदा सवदाउं चि । सुत्तो पञ्चाए सबलोगो उठिउं । सो ए उठे-
 ऽ । रलो कहियं । रखा जणियं । सुवउ । चिरस्त उठिउं पुठिउं । कहियं सव । जणऽ । जहा
 एगादेवी एयाणामिकयरावि । तउं राइणा जंनह्वी काराविउं जणियाउं एयस्त अचणियं
 काजणं उंउंडेह् । तउं सव्वाहिं उंउंडिउं । एगा णेठऽ । जणऽ य । अहं वीहेमि । तउं रखा
 उप्पलेण आहया । मुठिया पडिया । रखा जाणियं एत कारिति । जणियं चणेण मत्तगयं
 आह्वंती जंनमयस्त गयस्त वीहीहि । तव न मुठिया संकळाहया । एव मुठिया उ-
 प्पळाहया । तउं सरीरं जोइयं जाव संकळप्पहारो दिट्ठो । तउं परलेण रखा देवी मिंठो
 ह्वी य तिमि विठिन्नकण चडावियाणि । जणियं य मिंठो एउं वाहेहिं ह्विं दोहिय
 पात्तेहि तेवुग्गाहा उठिया । जाव एगो पाउं आगात्ते ठविउं । जणो जणऽ किं एत तिरिउं
 जाणऽ । एयाणि मारियवाणि । तह्वि राया रोसं न मुयऽ । जाव तिसि पाया आगात्ते
 कया । एगेण ठिउं । लोणेण कउं अकंदो । किमेयं ह्विरयणं विणासिज्जऽ रखा । मिंठो ज-
 णियं तरसि एियत्तेउं । जणऽ जइ डुयग्गाणं पि अजयं देसि । दिखं । तउं तेण अंकुत्तेण नि-
 यत्तिउं ह्वित्ति । दाधोन्तिकयोजना कृतेवेति सूत्रार्थः ॥१०॥ एवं करंतीत्यादिसूत्रम् ।

एवं करंति संवुद्धा, पंडिया पवियरूणा ॥

विणियदंति जोगेसु, जहा से पुरिसुत्तमो ॥ त्तिवमि ॥ ११ ॥

सामन्नपुत्रियप्रयणा संमत्ता ॥ १२ ॥

(अथचूरिः) एवं कुर्वते संवुद्धाः सामान्येन बुद्धिमन्तः । पण्डिता वान्तजोगात्ते-
 वनदोपज्ञाः । प्रविचक्षणा अवयचरीरवः । जोगेन्यो निवर्तन्ते वयात्तो पुरुषोत्तमो
 रयनेमिः । तस्य कथं पुरुषोत्तमत्वं यो दीक्षितो विषयाकाङ्क्षी । आह । अजिजा-
 पेऽप्यप्रवृत्तेः । कापुरुषस्तु अजिजापानुरूपं चेद्वत् एवेति ॥ ११ ॥

इत्यवचूरिकायां श्रामखपूर्वकाल्यं द्वितीयनव्ययनम् ॥ २ ॥

(अर्थः) एवमिति (संवुद्धा के०) बुद्धिमन्तः (पंडिया के०) पंडिताः एतत्ते वनेया
 विषयना उपजोगयी उत्तम यता दोपना जाण एवा अने (पवियरूणा के०)
 प्रविचक्षणाः एतत्ते तावय कमेयी वीक राखनारा एवा पुरुषो (एवं के०) पूर्वोक्त
 पुरुषो (एवं के०) एवंति एतत्ते अजिजापानुरूपं चेद्वत् एवेति ॥ ११ ॥

१०६ राय धनपतसिंच वडाडरका जैनागमसंग्रह, जाग तेताजीस-(४३)-मा.

नम् । सुजापितं संवेगनिबन्धनम् । अङ्कुशेन यथा नागो हस्ती एवं धर्मे संप्रतिपादित
 इत्यर्थः । केन । अङ्कुशतुल्येन वचनेन । अङ्कुशेन जहा नागो ति । एव उदाहरणं ।
 वसंतपुरं नयरं । तत्र एगा इप्रबहुया नदीए एहाइ । अन्नो य तरुणो तं दहूण
 जणइ । मुण्हायं ते पुठइ एसा नई पवरसोहियतरंगा । एए नदीरुका । अहं च
 पाएमु ते पडिउं । ताहे सा पडिजणइ । सुह्या होउ नई । ते चिरं जीवंतु जे नईरुका ।
 मुण्हायपुठयाणं घचीहामो पियं काउं । सो य तीसे घरं वा दारं वा ण याणइ । तीसे
 य वित्तिधियाणि चेडरूवाणि रुक्के पलोयंताणि अछंति । तेण ताणं पुप्फफलाणि सुव-
 दूणि दिक्षाणि । पुष्ठियाणि य । का एसा । ताणि जणंति अमुगस्स मुण्हा । सो य तीए
 धिरहं न खहति । तउ परिबाइयं उलंगिउमाढत्तो । जिस्का दिन्ना । सा तुछा जणइ ।
 किं करेमि उन्नगए फलं । तेण जणिया अमुगस्स मुण्हं मम कए जणाहि ।
 तीए गंतूण जणिया । अमुगो ते एवंगुणजातीउं पुठइ । ताए रुछाए पउल्लगाणि
 पोयंतीए मसिखित्तएण दूठेण पिछीए आहया । पंचंगुलियं उछियं । अवदारेण नि-
 मूढा । गया तस्स साहइ । णामं पि सा तव ण सुणेइ । तेण णायं कालपंचमीए अव-
 दारेण अइगंतवं । अइगउं य अत्तो गवणियाए मिधियाणि सुत्ताणि य जाव पस्सवणा-
 गएण समुरेण दिछाणि । तेण णायं ए एस मम पुत्तो पारदारिउं कोइ । पछा पायाउं तेण
 गेउरं गहियं चेइयं य तीए । सो जणिउं । णास खहुं आवइकासे साहेज्जं करेज्जासि । इयरी
 गंतूण नचारं जणइ एउ पम्मो । अत्तोयवणियं वचामो । गंतूण सुत्ताणि । खणमेतं सुविऊणं
 नचारं उछवेइ जणइ य । एयं तुअ कुआणुरूवं । जं णं मम पायाउं ससुरो गेउरं कदइ । सो
 जणइ । सुरमु पनाए खग्रिहिति । पनाए येरेणं सिठं । सो य रुठो जणइ विवरीउं येरोत्ति ।
 येरो जणइ मया विठो अन्नो पुरिसो । विवाए जाए सा जणइ । अहं थप्पाणं
 सोहयानि । एयं करेहि । तउ एहाया कयवडिकम्मा गया जक्कयरं । तस्स जक्कस्स
 अंतरेण गठंतो जो कारगारी सो खगइ अकारगारी नीसरइ । तउ सो विडपियतमो
 पिसापखुं काऊण पिरंतरं घणं कंठे गिण्हइ । तउ सा गंतूण तं जक्कं जणइ । जो मम
 मापापिउदिचउं जचारो । तं च पिसायं मोत्तूण जइ अशं पुरिसं जाणामि तो मे
 तुनं जापिचसि ति । जक्को विउक्को चितेइ । एस य केरिसाइं धुत्ती मंतेइ । अइगं-
 पि धंचिउं तीए । पठि सइत्तयं सुधुत्तीए । जाव जक्को चितेइ ताव सा णिफिडिया । तउ
 से येरो सराप्पोगेण विउक्की कउं दीखिउं य । तउ येरस्स तीए अविइए णिवा णछा । रणो
 प क्खे गयं । रखा सराविक्ख अंतरेखावउं कउं । अनिसेकं च इन्निरयणं वासवरस्स
 देहा वइ अइइ । इउं य एगा देवी इत्तिमित्ते आसना । एवरं इत्ती चोवायपाउं दूठेण

अवतारेऽ । पञ्चाए पडिणीणैऽ । एवं वव्वइ कालो । अस्सया य एगाए रयणीए चिरस्स
 आगया ह्ठिमिंठेण रुठेण ह्ठिसंकलाए आहया । सा जणइ एयारिसो तारिसो य ए
 सुवइ । सा मुप्र रुत्तह् । तं थेरो पिठइ चितियं चणेण एवं पि रक्किज्जामाणीउं एयाउं
 एवं वव्वहरंति । किं पुण ताउं सदा सव्वंदाउं चि । सुत्तो पञ्चाए सब्बलोगो उठ्ठिउं । सो ए उठे-
 इ । रसो कहियं । रसा जणियं । सुवउ । चिरस्स उठि उं पुठिउं । कहियं सव्वं । जणइ । जहा
 एगा देवी एयाणामि कयरावि । तउं राइणा जंनह्वी काराविउं जणियाउं एयस्स अच्चणियं
 काऊणं उलंढेह् । तउं सव्वहिं उलंढिउं । एगा णेठइ । जणइ य । अहं वीहेमि । तउं रसा
 उप्पलेण आहया । मुठिया पडिया । रसा जाणियं एस कारिचि । जणियं चणेण मत्तगयं
 आरुहंती जंनमयस्स गयस्स वीहीहि । तव्व न मुठिया संकलाहया । एठ मुठिया उ-
 प्पलाहया । तउं सरीरं जोश्यं जाव संकलप्पहारो दिट्ठो । तउं परुठेण रसा देवी मिंठो
 ह्वी य तिन्नि विठ्ठिनकनए चडावियाणि । जणिउं य मिंठो एठं वाहेहिं ह्विं दोहिय
 पात्तेहि तेखुग्गाहा उठिया । जाव एगो पाउं आगासे उविउं । जणो जणइ किं एस तिरिउं
 जाणइ । एयाणि मारियवाणि । तह्वि राया रोसं न मुयइ । जाव तिसि पाया आगासे
 कया । एगेण ठिउं । लोणेण कउं अक्कंदो । किमेयं ह्ठिरयणं विणासिज्जइ रसा । मिंठो ज-
 णिउं तरसि णियत्तेउं । जणइ जइ डुयग्गाणं पि अन्नयं देसि । दिषं । तउं तेण अंकुत्तेण नि-
 यत्तिउं ह्ठिचि । दाट्ठान्तिकयोजना कृत्तेवेति सूत्रार्थः ॥१०॥ एवं करंतीत्यादिसूत्रम् ।

एवं करंति संवुद्धा, पंडिया पवियस्कणा ॥

विणियट्ठंति जोगेसु, जहा से पुरिसुत्तमो ॥ त्तिवेमि ॥ ११ ॥

सामन्नपुवियप्रयणा संमत्ता ॥ १२ ॥

(अथचूरिः) एवं कुर्वते संवुद्धाः सामान्येन बुद्धिमन्तः । पण्डिता वान्तजोगात्ते-
 वनदोषज्ञाः । प्रविचक्षाणा अवयवज्ञीरवः । जोगेज्यो निवर्तन्ते यथासौ पुरुषोत्तमो
 स्थनेमिः । तस्य कथं पुरुषोत्तमत्वं यो दीक्षितो विषयाकाङ्क्षी । आह । अज्जिला-
 पेज्जप्रवृत्तेः । कापुरुषस्तु अज्जिलापानुरूपं चेष्टत एवेति ॥ ११ ॥

इत्यवचूरिकायां श्रामण्यपूर्वकाल्यं द्वितीयमध्ययनम् ॥ २ ॥

(अर्थः) एवमिति (संवुद्धा के०) बुद्धिमन्तः (पंडिया के०) पंडिताः एतले वमेला
 विषयना उपजोगधी उत्पन्न यता दोषना जाण एवा अने (पवियस्कणा के०)
 प्रविचक्षाणाः एतले सावय कर्मेधी वीक राखनारा एवा पुरुषो (एवं के०) पूर्वोक्त
 प्रकारं (करंति के०) कुर्वति एतले आचरण करे ठे । एज अर्थ स्पष्ट करी कहे ठे ।

१०८ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

(जोगेसु के०) जोगेपु, जोगेज्य इति यावत्. एटले वांत जोगयकी (विणियदंति के०) विनिवर्तन्ते एटले दूर रहे ठे. (जहा के०) यथा एटले जेम (से के०) सः ते (पुरिसुत्तमो के०) पुरुपोत्तमः एटले सर्व पुरुपमां उत्तम एवो रथनेमि ते पूर्वांक राजिमतीना वचनथी विषयजोगथी निवृत्त थयो. तिवेमि एनो अर्थ पूर्ववत् ॥ ११ ॥

अहीं कोइ शंका करे ठे के, रथनेमिने सूत्रमां पुरुपोत्तम कह्युं ठे, ते युक्त देखातुं नथी. कारण जे चारित्र लक्ष्ने स्त्रीनो अजिलापी थयो, तेमां पण जाइनी स्त्री उपर सरागदृष्टि थयो, तेने पुरुपोत्तम केम कहेवाय? ए उपर कहे ठे, के कर्मनी विचित्र गतिथी विषयाजिलाप उत्पन्न थयो, तेने कांइ उपाय नथी. परंतु डुष्ट पुरुषनी परं तेणें इष्टानुरूप विषयने जोगव्यो नहिं, अने ते अजिलापनो उपरोध करीने संयमने विपे स्थिर रह्यो, माटे ते रथनेमिने पुरुपोत्तम कह्युं, ते सत्य ठे. तथा केटला एक लोको एवी पण शंका करे ठे के, दशवैकालिक सूत्र जे ठे, ते नियत श्रुत ठे, एटले एनो पाठ अनादि ठे, कहेलुं ठे के:- “ णायप्रयणाहरणा, इसिजासियमोपक्षयसुया य ॥ एए होंति अणियया, णिययं पुण सेसमुत्तसं ॥ १ ॥ ” आ प्रमाणथी दशवैकालिक जे ठे, ते नियतश्रुत ठे एम सिद्ध थाय ठे, तेम ठे तो एमां अर्वाचीन रथनेमीनी कथा केम आवी? एनो उत्तर कहे ठे. उपर आपेली प्रमाणश्रुत गायामां ‘उत्तसं’ एवुं पद ठे, तेथी एम जणाय ठे के, उत्तन्न सूत्रो जे ठे ते नियतश्रुत ठे, दशवैकालिकादिक तो प्रायें नियत श्रुत ठे, पण कोइ स्थल अनियत श्रुत ठे, तेथी रथनेमीनी कथा आवी तेमां कांइ दोष नथी. एवीरीतें ए द्वितीय श्रामण्यपूर्वकाध्ययनमां संयमने विपे चित्त स्थिर करवानो उपाय कह्यो.

इति दशवैकालिकना श्रामण्यपूर्वकनामकद्वितीयाध्ययननो बालावबोध संपूर्ण ॥ २ ॥

(दीपिका) एवं कुर्वन्ते कुर्वन्ति । के । संयुद्धा बुद्धिमन्तः । अथवा सम्यग्दर्शनसहितेन ज्ञानेन ज्ञातविषयस्वजावाः सम्यग्दृष्टय इत्यर्थः । पुनः किं० । पंकिता वान्तजोगासेवन-दोषज्ञाः । पुनः किं० । प्रविचक्षणाः पापजीरवः । किं कुर्वन्ति ते इत्याह । निवर्तन्ते दूरीभवन्ति । केज्यो जोगेज्यो विषयेज्यः । क इव । यथा असौ पुरुपोत्तमो रथनेमिः । शिष्य आह । ननु कथं तस्य पुरुपोत्तमत्वं यो हि एहीतदीक्षोऽपि विषयाजिलापी जातः । उच्यते । तथाविधे अजिलापे जातेऽपि नासौ प्रवृत्तः । कापुरुषस्तु तदनुरूपं चेष्टत एवेति । इति पूर्वांकप्रकारेण ब्रवीमि न स्वबुद्ध्या किं तु तीर्थकरणधराणामुपदेशेन ॥ ११ ॥

इति श्रीदशवैकालिकशब्दार्थवृत्तो श्रीसमयसुन्दरोपाध्यायविरचितायां द्वितीय-

.. ॥ २ ॥ . . ॥ . . ॥ . . ॥ . . ॥ . . ॥ . . ॥

अस्य व्याख्या । एवं कुर्वन्ति संयुद्धा बुद्धिमन्तो बुद्धाः । सम्यग्दर्शनसादृश्येण दर्शनेकीभावेन वा बुद्धाः संयुद्धा विदितविषयस्वभावाः । सम्यग्दृश्य इत्यर्थः । त एव विशेष्यन्ते । पङ्क्तिः प्रविचक्षणास्तत्र पङ्क्तिः सम्यग्ज्ञानवन्तः प्रविचक्षणाश्र-
रणपरिणामवन्तः । अन्ये तु व्याचक्षते । संयुद्धाः सामान्येन बुद्धिमन्तः पङ्क्तिः वान्तजो-
गात्सर्वनदोषज्ञाः प्रविचक्षणाश्रयव्यञ्जीरव इति । किं कुर्वन्ति । विनिवर्तन्ते जोगेन्यः विविध-
मनेकः प्रकारैरनादिनवान्यासवत्वेन कदर्थ्यमाना अपि मोहोदयेन विनिवर्तन्ते जोगेन्यो
विषयेन्यः । यथा क इत्याह । यथासौ पुरुषोत्तमः स्यनेमिः । आह । कथं तस्य पुरुषोत्त-
मत्वं यो हि प्रव्रजितोऽपि विषयान्निवाप्तीति । उच्यते । अन्निवापेऽप्यप्रवृत्तेः । कापुरुषस्त्व-
न्निवापानुरूपं चेष्टत एवेति । अपरस्त्वाह । दशवैकालिकं नियतश्रुतमेव । यत उक्तम् ।
णायप्रयणादरणा, इतिज्ञासियमोपश्लेषमुया य ॥ एण् द्वांति अणियया, णिययं पुण ते-
समुस्तणं ॥ तत्कथमन्निनवोत्पन्नमिदमुदाहरणं युज्यते इति । उच्यते । एवंभूतार्थस्येव
नियतश्रुतेऽपि ज्ञावाहुत्सन्नग्रदृष्टाद्यादोषः । प्रायेणियतं न तु सर्वथा नियतमेवेत्यर्थः । ब्रवी-
मीति न स्वमनीषिकया किंतु तीर्थंकरगणधरोपदेशेन । उक्तोऽनुगमो नयाः पूर्ववदिति ।
इत्याचार्यश्रीहरिश्चन्द्रसूरिविरचितायां दशवैकालिकटीकायां द्वितीयं श्रामण्यपू-
र्वैकाध्ययनं संपूर्णम् ॥ २ ॥

॥ अथ तृतीयाध्ययनम् ॥

संजमे सुष्ठियपाणं, विष्णुमुक्ताण ताइणं ॥
तेसिमेयमणाइन्नं, निग्गंथाण महेसिणं ॥ १ ॥

अथ कुल्लकाचाराख्यतृतीयाध्ययनावचूरिः ॥ पूर्वं धृतिरुक्ता सा चाचारे कार्या नत्वना-
चारे । अतः कुल्लकाचारकथाध्ययने आचारः कथ्यते । संजमे सुधु आगमनीत्या स्थिता-
त्मनां बाह्यान्त्यन्तरेण परिग्रहेण । त्रायन्ते रक्षन्ते स्वं परं चोजयं वेति त्रातारस्तेपामात्मा-
नं प्रत्येकबुद्धाः स्वयं तीर्णत्वात् । एवं तीर्थंकरास्तारकत्वात् उजयं स्वविराः सदापि
धर्ममार्गप्रवर्त्तनात् । तेषामिदं वक्ष्यमाणमनाचरितम् । महर्षीणां महैषिणां वा निर्ग्रन्था-
नामनिधानमेतत् । इह च पूर्वपूर्वज्ञाव एवोत्तरोत्तरज्ञावो हेतुहेतुमन्नावेन वेदितव्यः ।
यत एवं संजमेसुस्थितात्मानः । अत एव विप्रमुक्ताः संजमे सुस्थितात्मनिबन्धनत्वा-
द्विप्रमुक्तेः । एवं शेषेष्वपि ज्ञावनीयम् ॥ १ ॥

(अर्थ.) पूर्वांक्तं द्वितीयाध्ययनमां धर्म उपर श्रद्धा राखीने नवीन चारित्र

१०८ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

(जोगेसु के०) जोगेसु, जोगेज्य इति यावत्. एटखे वांत जोगथकी (विणियट्ठंति के०) विनिवर्तन्ते एटखे दूर रहे ठे. (जहा के०) यथा एटखे जेम (से के०) सः ते (पुरिसुत्तमो के०) पुरुपोत्तमः एटखे सर्व पुरुपमां उत्तम एवो रथनेमि ते पुवांक्क राजिमतीना वचनथी विपयजोगथी निवृत्त थयो. तिवेमि एनो अर्यं पूर्ववत् ॥ ११ ॥

अही कोइ शंका करे ठे के, रथनेमिने सूत्रमां पुरुपोत्तम कह्युं ठे, ते युक्त देखातुं नथी. कारण जे चारित्र लइने स्त्रीनो अजिलापी थयो, तेमां पण जाइनी स्त्री उपर सरागदृष्टि थयो, तेने पुरुपोत्तम केम कहेवाय? ए उपर कहे ठे, के कर्मनी विचित्र गतिथी विपयजिलाप उत्पन्न थयो, तेने कांइ उपाय नथी. परंतु दुष्ट पुरुपनी परं तेणें श्रानुरूप विपयने जोगव्यो नहिं, अने ते अजिलापनो उपरोध करीने संयमने विपे स्थिर रह्यो, माटे ते रथनेमिने पुरुपोत्तम कह्युं, ते सत्य ठे. तथा केटला एक लोको एवी पण शंका करे ठे के, दशवेकाखिक सूत्र जे ठे, ते नियत श्रुत ठे, एटखे एनो पाठ थनादि ठे, कहेयुं ठे के:- “ णायप्रयणाहरणा, इसिजासियमोपइषयसुया य ॥ एए होंति अणियया, णिययं पुण सेसमुत्तसं ॥ १ ॥ ” आ प्रमाणथी दशवेकाखिक जे ठे, ते नियतश्रुत ठे एम सिद्ध याय ठे, तेम ठे तो एमां अवांचीन रथनेमीनी कया केम थावी? एनो उत्तर कहे ठे. उपर आपेली प्रमाणश्रुत गायामां ‘उत्तसं’ एवुं पद ठे, तेथी एम जणाय ठे के, उत्तसं सूत्रो जे ठे ते नियतश्रुत ठे, दशवेकाखिकादिक तो प्रायें नियत श्रुत ठे, पण कोइ स्थलें अनियत श्रुत ठे, तेथी रथनेमीनी कया थावी तेमां कांइ दोष नथी. एवीरीतें ए द्वितीय श्रामण्यपूर्वकाप्ययनमां संयमने विपे चित्त स्थिर करवानो उपाय कह्यो.

इति दशवेकाखिकना श्रामण्यपूर्वकनामकद्वितीयाध्ययननो बालावबोध संपूर्ण ॥ २ ॥

(दीपिका) एवं कुर्वते कुर्वन्ति । के । संबुद्धा बुद्धिमन्तः । अथवा सम्यग्दर्शनसहितेन ज्ञानेन ज्ञातविषयस्वनावाः सम्यग्दृष्टय इत्यर्थः । पुनः किं० । पंकिता वान्तजोगासेवन-दोषज्ञाः । पुनः किं० । प्रविचक्षाणाः पापजीरवः । किं कुर्वन्ति ते इत्याह । निवर्तन्ते दूरीभवन्ति । केन्यो जोगेन्यो विपयेन्यः । क इव । यथा अतो पुरुपोत्तमो रथनेमिः । शिष्य आह । ननु कथं तस्य पुरुपोत्तमत्वं यो हि गृहीतदीक्षोऽपि विपयजिलापी जातः । उच्यते । तथाविधे अजिलापे जातेऽपि नातो प्रवृत्तः । कापुरुषस्तु तदनु रूपं चेष्टत एवेति । इति पूर्वाक्कप्रकारेण ब्रवीमि न स्वबुद्ध्या किं तु तीर्थकरगणधरा-पामुपदेशेन ॥ ११ ॥

इति श्रीदशवेकाखिकशब्दाथंश्रुतो श्रीसमयमुन्दरोपाध्यायविरचितायां द्वितीय-मप्ययनम् ॥ २ ॥

अस्य व्याख्या । एवं कुर्वन्ति संबुद्धा बुद्धिमन्तो बुद्धाः । सम्यग्दर्शनसाहचर्येण दर्शनेकीभावेन वा बुद्धाः संबुद्धा विदितविषयस्वभावाः । सम्यग्दृष्टय इत्यर्थः । त एव विशेष्यन्ते । पंक्ताः प्रविचक्षणास्तत्र पण्क्ताः सम्यग्ज्ञानवन्तः प्रविचक्षणाश्चरणपरिणामवन्तः । अन्ये तु व्याचक्षते । संबुद्धाः सामान्येन बुद्धिमन्तः पण्क्ता वान्तजोगासेवनदोषज्ञाः प्रविचक्षणा अवयवजीरव इति । किं कुर्वन्ति । विनिवर्तन्ते जोगेज्यः विविधमनेकैः प्रकारैरनादिज्ज्ञान्यासवलेन कदर्थ्यमाना अपि मोहोदयेन विनिवर्तन्ते जोगेज्यो विपयेज्यः । यथा क इत्याह । यथासौ पुरुषोत्तमः रथनेमिः । आह । कथं तस्य पुरुषोत्तमत्वं यो हि प्रव्रजितोऽपि विषयान्निष्ठापीति । उच्यते । अज्जिज्ञापेऽप्यप्रवृत्तेः । कापुरुषस्त्वज्जिज्ञापानुरूपं चेष्टत एवेति । अपरस्त्वाह । दशवैकालिकं नियतश्रुतमेव । यत उक्तम् । णायप्रयणाहरणा, इतिज्ञासियमोपइष्यसुया य ॥ एए होंति अणियया, णिययं पुण सेसमुस्सणं ॥ तत्कथमजिनवोत्पन्नमिदमुदाहरणं युज्यते इति । उच्यते । एवंभूतार्थस्यैव नियतश्रुतेऽपि ज्ञावाहुत्सन्नग्रहणाच्चादोषः । प्रायो नियतं न तु सर्वथा नियतमेवेत्यर्थः । ब्रवीमीति न स्वमनीषिकया किंतु तीर्थकरगणधरोपदेशेन । उक्तोऽनुगमो नयाः पूर्ववदिति । इत्याचार्यश्रीहरिजिज्ञासूरिविरचितायां दशवैकालिकटीकायां द्वितीयं श्रामण्यपूर्वकाध्ययनं संपूर्णम् ॥ २ ॥

॥ अथ तृतीयाध्ययनम् ॥

संजमे सुष्ठियप्पाणं, विप्पमुक्काण ताइणं ॥

तेसिमेयमणाइणं, निग्गंयाण महेसिणं ॥ १ ॥

अथ कुल्लकाचाराख्यतृतीयाध्ययनावचूरिः ॥ पूर्वं धृतिरुक्ता सा चाचारे कार्या नत्वनाचारे । अतः कुल्लकाचारकथाध्ययने आचारः कथ्यते । संयमे सुष्ठु आगमनीत्या स्थितात्मनां बाह्यान्त्यन्तरेण परिग्रहेण । त्रायन्ते रक्षन्ते स्वं परं चोजयं वेति त्रातारस्तेषामात्मानं प्रत्येकबुद्धाः स्वयं तीर्णत्वात् । एवं तीर्थकरास्तारकत्वात् उजयं स्थविराः सदापि धर्ममार्गप्रवर्तनात् । तेषामिदं वक्ष्यमाणमनाचरितम् । महर्षीणां महैषिणां वा निर्यन्यानामजिधानमेतत् । इह च पूर्वपूर्वज्ञाव एवोत्तरोत्तरज्ञावो हेतुहेतुमज्ञावेन वेदितव्यः । यत एवं संयमे सुस्थितात्मानः । अत एव विप्रमुक्ताः संयमे सुस्थितात्मनिबन्धनत्वादिप्रमुक्तेः । एवं शेषेष्वपि ज्ञावनीयम् ॥ १ ॥

(अर्थ.) पूर्वाक्त द्वितीयाध्ययनमां धर्म उपर श्रद्धा राखीने नवीन चारित्र

१०८ राय धनपतसिंघ बहाडूरका जैननागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

(जोगेसु के०) जोगेसु, जोगेज्य इति यावत्. एटले वांत जोगथकी (विणियट्ठति के०) विनिवर्तन्ते एटले दूर रहे ठे. (जहा के०) यथा एटले जेम (से के०) सः ते (पुरिसुत्तमो के०) पुरुषोत्तमः एटले सर्व पुरुषमां उत्तम एवो रथनेमि ते पूर्वांक राजिमतीना वचनथी विषयजोगथी निवृत्त थयो. तिवेमि एनो अर्थ पूर्ववत् ॥ ११ ॥

अहीं कोइ शंका करे ठे के, रथनेमिने सूत्रमां पुरुषोत्तम कह्युं ठे, ते युक्त देखातुं नथी. कारण जे चारित्र लइने स्त्रीनो अजिलापी थयो, तेमां पण नाइनी स्त्री उपर सरागट्टि थयो, तेने पुरुषोत्तम केम कहेवाय? ए उपर कहे ठे, के कर्मनी विचित्र गतिथी विषयाजिलाप उत्पन्न थयो, तेने कांइ उपाय नथी. परंतु छुट पुरुषनी परं तेणें इष्टानुरूप विषयने जोगव्यो नहिं, अथने ते अजिलापनो उपरोध करीने संयमने विपे स्थिर रह्यो, माटे ते रथनेमिने पुरुषोत्तम कह्युं, ते सत्य ठे. तथा केटला एक लोको एवी पण शंका करे ठे के, दशवैकालिक सूत्र जे ठे, ते नियत श्रुत ठे, एटले एनो पाठ अनादि ठे, कहेलुं ठे के:- “ णायप्रयणाहरणा, इसिजासियमोपइस्यसुया य ॥ एए होंति अणियया, णिययं पुण सेसमुस्सखं ॥ १ ॥ ” आ प्रमाणथी दशवैकालिक जे ठे, ते निपतश्रुत ठे एम सिद्ध थाय ठे, तेम ठे तो एमां अर्वाचीन रथनेमीनी कथा केम आवी? एनो उत्तर कहे ठे. उपर आपेली प्रमाणजुत गायामां ‘उत्सखं’ एवुं पद ठे, तेथी एम जणाय ठे के, उत्सन्न सूत्रो जे ठे ते नियतश्रुत ठे, दशवैकालिकादिक तो प्रायें नियत श्रुत ठे, पण कोइ स्थलें अनियत श्रुत ठे, तेथी रथनेमीनी कथा आवी तेमां कांइ दोष नथी. एवीरीतें ए द्वितीय आमण्यपूर्वकाध्ययनमां संयमने विपे चित्त स्थिर करवानो उपाय कह्यो.

इति दशवैकालिकना आमण्यपूर्वकनामकद्वितीयाध्ययननो बालावबोध संपूर्ण ॥ २ ॥

(दीपिका) एवं कुर्वन्ते कुर्वन्ति । के । संबुद्धा बुद्धिमन्तः । अथवा सम्यग्दर्शनसहितेन ज्ञानेन ज्ञातविषयस्वजायाः सम्यग्दृष्टय इत्यर्थः । पुनः किं० । पंकिता वान्तजोगासेवन-दोषज्ञाः । पुनः किं० । प्रविचक्षणः पापजीरवः । किं कुर्वन्ति ते इत्याह । निवर्तन्ते दूरीजयन्ति । केज्यो जोगेज्यो विषयेज्यः । क इव । यथा अस्मि पुरुषोत्तमो रथनेमिः । शिष्य आह । ननु कथं तस्य पुरुषोत्तमत्वं यो हि एहीतदीक्षोऽपि विषयाजिलापी जातः । उच्यते । तथाविधे अजिलापे जातेऽपि नास्मि प्रवृत्तः । कापुरुषस्तु तदनुरूपं चेदत एवेति । इति पूर्वांकप्रकारेण ब्रवीमि न स्वबुद्ध्या किं तु तीर्थकरगणधरा-णामुपदेशेन ॥ ११ ॥

इति श्रीदशवैकालिकशब्दायेंवृत्तो श्रीसमयमुन्दरोपाध्यायविरचितायां द्वितीय-मप्ययनम् ॥ २ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

अस्य व्याख्या । एवं कुर्वन्ति संवृद्धा बुद्धिमन्तो बुद्धाः । सम्यग्दर्शनसादृश्येण दर्शनेच्छीनावेन वा बुद्धाः संवृद्धा विदितविषयस्वभावाः । सम्यग्दृश्य इत्यर्थः । त एव विशेष्यन्ते । पङ्क्तिनाः प्रविचक्षाणास्तत्र पङ्क्तिताः सम्यग्ज्ञानवन्तः प्रविचक्षाणाश्चरणपरिणामवन्तः । अन्ये तु व्याचक्षते । संवृद्धाः सामान्येन बुद्धिमन्तः पङ्क्तिता वान्तजोगात्सेवनदोषज्ञाः प्रविचक्षाणा अवयवीरव इति । किं कुर्वन्ति । विनिवर्तन्ते जोगेन्यः विविधमनेकेः प्रकारैरनादिजवाच्यासबलेन कदर्व्यमाना अपि मोहोदयेन विनिवर्तन्ते जोगेन्यो विषयेन्यः । यथा क इत्याह । यथासौ पुरुषोत्तमः स्यनेमिः । आह । कथं तस्य पुरुषोत्तमत्वं यो हि प्रव्रजितोऽपि विषयान्निलापीति । उच्यते । अन्निलापेऽप्यप्रवृत्तेः । कापुरुषस्त्वन्निलापानुरूपं चेष्टत एवेति । अपरस्त्याह । दशवैकालिकं नियतश्रुतमेव । यत उक्तम् । णायप्रयणादहरणा, इसिजासियमोपश्लयमुया य ॥ एण् हांति अणियया, णियं पुण सेसमुस्तण् ॥ तत्कथमजिनवोत्पन्नमिदमुदाहरणं युज्यते इति । उच्यते । एवंभूतार्थस्येव नियतश्रुतेऽपि जायाहुत्सन्नप्रदृणाद्यादोषः । प्रायो नियतं न तु सर्वथा नियतमेवेत्यर्थः । ब्रवीमीति न स्वमनीषिकया किंतु तीर्थंकरगणधरोपदेशेन । उक्तोऽनुगमो नयाः पूर्ववदिति । इत्याचार्यश्रीहरिजडसूरिविरचितायां दशवैकालिकटीकायां द्वितीयं श्रामण्यपूर्वकाध्ययनं संपूर्णम् ॥ २ ॥

॥ अथ तृतीयाध्ययनम् ॥

संजमे सुष्ठियप्पाणं, विप्पमुक्काण ताइणं ॥

तेसिमेयमणाइन्नं, निग्गंयाण महेसिणं ॥ २ ॥

अथ कुल्लकाचाराख्यतृतीयाध्ययनावचूरिः ॥ पूर्वं धृतिरुक्ता सा चाचारे कार्या नत्वनाचारे । अतः कुल्लकाचारकथाध्ययने आचारः कथ्यते । संजमे सुष्ठु आगमनीत्या स्थितात्मनां वाह्यान्त्यन्तरेण परिग्रहेण । त्रायन्ते रक्षन्ते स्वं परं चोजयं वेति त्रातारस्तेषामात्मानं प्रत्येकबुद्धाः स्वयं तीर्णत्वात् । एवं तीर्थंकरास्तारकत्वात् उजयं स्वविराः सदापि धर्ममार्गप्रवर्तनात् । तेषामिदं वक्ष्यमाणमनाचरितम् । महर्षीणां महैषिणां वा निरर्थ्यानामजिधानमेतत् । इह च पूर्वपूर्वजाव एवोत्तरोत्तरजावो हेतुहेतुमज्ञावेन वेदितव्यः । यत एवं संजमे सुस्थितात्मानः । अत एव विप्रमुक्ताः संजमे सुस्थितात्मनिबन्धनत्वादिप्रमुक्तेः । एवं शेषेष्वपि जावनीयम् ॥ २ ॥

(अर्थः) पूर्वोक्त द्वितीयाध्ययनमां धर्म उपर श्रद्धा राखीने नवीन चारित्र

૧૧૦ રાય ધનપતસિંઘ વઢાહરકા જૈનાગમસંગ્રહ ઝાગ તેતાલીસ-(૪૩)-મા.

લીલેલા સાધુને ધૃતિના અજાવથી મોહ નહીં થવો માટે સંયમને વિષે ધૃતિ રાહલી એમ કહ્યું. હવે, પૂર્વે કહેલી ધૃતિ જે છે, તે સદાચારને વિષેજ કરવી, અનાચારને વિષે કરવી નહીં. એજ આત્મસંયમનો ઉપાય છે, એ સંબંધે આવેલા તૃતીય અધ્યયનમાં આચાર કથન છાર કહેવાનું છે. કહેલું છે કે:- “તસ્યાત્મા સંયતો યો હિ, સદાચાર-રતઃ સદા ॥ સ એવ ધૃતિમાન્ ધર્મેઃ, તસ્યેવ ચ જિનોદિતઃ ॥ ૧ ॥ ” એવા સંબંધથી એ અધ્યયનની પ્રાપ્તિ થઈ છે.

હવે, એ અધ્યયનનું ‘કુલ્લકાચારકથા’ એવું નામ છે, તેનું કારણ એ છે કે:- આચારને વિષે ધૃતિ રાહલી એમ કહ્યું, તે આચારના જ્ઞાન વગર સિદ્ધ થાય નહીં, માટે આચાર કહેવા જોઈએ. તે આચાર વે પ્રકારના છે, એક પ્રધાનાચાર અને વીજા કુલ્લકાચાર. તેમાં એ તૃતીય અધ્યયનમાં કુલ્લકાચારનું કથન કહ્યું છે, માટે એ અધ્યયનનું નામ ‘કુલ્લકાચારકથા’ એવું પડ્યું છે. તેની પ્રથમ ગાથા સંજમેત્યાદિ (સં-જમે કે૦) સંયમે એટલે સત્તર પ્રકારના સંયમને વિષે (સુદ્ધિઅપ્પાણં) સુસ્થિતા-ત્મનામ્, સુ એટલે રૂઢે પ્રકારે સ્થિત છે આત્મા જેમનો એવા અત એવ (વિષ્ણુમુક્કાણં કે૦) વિષ્ણુમુક્કાનામ્, વિ એટલે અનેક પ્રકારે પ્ર એટલે પ્રકર્ષકરી મુક્તાઃ એટલે વાહ્યા-ન્યંતર પરિગ્રહથી મુક્ત થયેલા એવા, અત એવ (તાણં કે૦) તાચિનામ્ એટલે કેવલ જ્ઞાન સંપાદન કરી સ્વપરરક્ષક એવા પ્રત્યેકબુદ્ધ, તીર્થંકર અને સ્થવિર એ ત્રણ પ્રકારના, તેમાં પ્રત્યેકબુદ્ધ જે છે, તે તો પોતાનું માત્ર રક્ષણ કરે છે, તીર્થંકર જે છે તે પોતે કેવલી હોવાથી સમ્યક્વાદિ આપીને વીજાનું માત્ર રક્ષણ કરે છે, અને સ્થવિર જે છે તે પોતે તરે છે, અને વીજાને તારે છે, માટે તે સ્વપરરક્ષક જાણવા. અત એવ (નિર્ગંથાણં કે૦) નિર્ગંથાનામ્ એટલે પરિગ્રહરૂપ ગ્રંથિથી રહિત એવા (તેસિં કે૦) તેષામ્ એટલે તે (મહેસિણં કે૦) મહર્ષીણામ્ એટલે મહોટા રૂપિ એવા યતિ-યોને (એપં કે૦) એતત્ એટલે આગલ વાઘન બોલે કરી કહેવાશે તે (અણાજ્ઞં કે૦) અનાચીર્ણં એટલે આચરવાને યોગ્ય નથી ॥ ૧ ॥

(દીપિકા) વ્યાખ્યાતં શ્રામણ્યપૂર્વેકાલ્યં દ્વિતીયમધ્યયનમ્ । કુલ્લકાચારકથાલ્પમથ ત્-તીયમધ્યયનમારભ્યતે । અસ્ય ચ અધ્યયનસંબન્ધઃ । દ્વિતીયાધ્યયને શ્લોકનવદીક્ષિતેન સંયમેઽત્તાતુલ્યભાષામાપિ ધૃતિમતા જ્ઞાન્યમ્ । અથ તુ સા ધૃતિરાચારે કાર્યાનત્વનાચારે અપમેજાત્મસંયમોપાયઃ । ઇત્થં ચ ॥ “ તસ્યાત્મા સંયતો યો હિ સદાચારે રતઃ સદા ॥ સ એવ ધૃતિમાન્ ધર્મેસ્તસ્યેવ હિ જિનોદિતઃ ॥ ” શ્લોકેન સંબન્ધેનાયાતમિદમધ્યય-નં વ્યાખ્યાયતે । તત્ર સૂત્રમ્ । સંયમે સુસ્થિતઃ શોભનપ્રકારેણ સિદ્ધાન્તરીત્યા સ્થિત

आत्मा येषां तेषाम् । किं० । विप्रमुक्तानां विविधमनेकप्रकारैः प्रकपेण संसारान्मुक्ता-
नाम् । पुनः किं० । तायिनाम् । त्रायन्ते आत्मानं परमुज्जयं च ये ते त्रातारस्तेषाम् ।
आत्मानं प्रत्येकबुद्धाः, परं तीर्थकराः, उज्जयं स्वविराः, तेषामिदं वक्ष्यमाणलक्षणम-
नाचीर्णमनाचरितमकल्पम् । केषामित्याह । निर्यन्थानां साधूनाम् । किंविशिष्टानाम् ।
महर्षीणां महतां यतीनाम् ॥ १ ॥

(टीका) व्याख्यातं श्रामण्यपूर्वकाध्ययनमिदानीं कुल्लकाचारकथाख्यमारज्यते । अ-
स्य चायमजिसंवन्धः । इहानन्तराध्ययने धर्मान्युपगमे सति माञ्जूदजिनवप्रजितस्या-
धृतेः संमोह इत्यतो धृतिमता जवितव्यमित्युक्तम् । इह तु सा धृतिराचारे कार्या नत्वना-
चारे । अयमेवात्मसंयमोपाय इत्येतदुच्यते । उक्तं च ॥ तस्यात्मा संयतो यो हि, सदाचारे
रतः सदा ॥ स एव धृतिमान् धर्मस्तस्यैव च जिनोदितः ॥ इत्यनेनाजिसंवन्धेनायात-
स्यास्याध्ययनस्य चत्वार्यनुयोगद्वाराणि पूर्ववत् । नामनिष्पन्ने निक्षेपे कुल्लकाचारकयेति
नाम । तत्र कुल्लकस्येति निक्षेपः कार्यः । आचारस्य कथायाश्च महदपेक्षया च कुल्लकमि-
त्यतश्चित्रन्यायप्रदर्शनार्थमपेक्षणीयमेव । महदजिधित्सुराह । नामं ठवणा दधिण, खेत्ते
कावे पहाणपइजावे ॥ एसि महंताणं, पडिवरेखुत्तया होंति ॥ १७४ ॥ व्याख्या ॥ नाम-
महन्महदिति नाम । स्थापनामहन्महत् । अव्यमहानचित्तमहास्कन्दः । क्षेत्रमहद्बोका-
लोकाकाशम् । कालमहानतीतादिज्ञेयः संपूर्णः कालः । प्रधानमहद्विविधम् । सचित्ताचि-
त्तमिश्रज्ञेदात् । सचित्तं त्रिविधम् । द्विपदचतुष्पदापदज्ञेदात् । तत्र द्विपदानां तीर्थकरः
प्रधानः । चतुष्पदानां हस्ती । अपदानां पनसः । अचित्तानां वैकूर्यरत्नम् । मिश्राणां
तीर्थकर एव वैदूर्यादिविज्ञूपितः प्रधानः । इत्यत एव चैतेषां महत्त्वमिति प्रतीत्य
महदापेक्षिकम् । तद्यथा आमलकं प्रतीत्य विद्वं महत्, विद्वं प्रतीत्य कपिवृमि-
त्यादि । जावमहद्विविधं प्राधान्यतः कालत आश्रयतश्चेति । प्राधान्यतः द्वायिको
महान्मुक्तिहेतुत्वेन तस्यैव प्रधानत्वात् । कालतः पारिणामिकः । जीवत्वाजीव-
त्वपरिणामस्यानाद्यपर्यवसितत्वान्न कदाचिज्जीवा अजीवतया परिणमन्ते अजीवा-
श्च जीवतयेति । आश्रयतस्त्वौदयिकः । प्रभूतसंसारित्तत्वाश्रयत्वात्संसारिणामेवासौ
विद्यत इति एतेषामनन्तरोदितानां महतां प्रतिपक्षे कुल्लकानि जवन्ति । अन्नि-
धेयवह्निरिवचनानि जवन्तीति न्यायात् ययार्थं कुल्लकवह्निरवचनमिति । तत्र नाम-
स्थापने कुले । अव्यक्षकः परमाणुः । अव्यं चासौ कुल्लकश्चेति । क्षेत्रकुल्लक आ-
काशप्रदेशः । कालकुल्लकः समयः । प्रधानकुल्लकं त्रिविधम् । सचित्ताचित्तमिश्रज्ञे-
दात् । सचित्तं त्रिविधम् । द्विपदचतुष्पदापदज्ञेदात् । द्विपदेषु कुल्लकाः प्रधानाश्चानु-

२१६ राय धनपतसिंघ वडाडरका जेनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

तत्पूर्वकश्रुतग्रहणस्यैव सफलत्वात्। अत्रोदाहरणम्। एगे आयरियां। ते वायणाए संता
परितंता सझाए विअसझाइयं घोसेउमारखा। णाणंतरायं वंधिऊण काळं काऊण देव-
खोगं गया। तउं देवलोगाउं आउरुएण चुया। अहीरकुडे पचायाया जोगे जुंजंति।
अझया य से धूया जाया। सा य अईव रुवस्तिणी। ताणि य पचंतयाणि गोचारणणिमिचं
अझव वचंति। तीए दारियाए पिउणो सगनं सवसगनाणं पुरउं गछइ। सा य दारिया
तस्त सगडस्त धुरखुंने ठिया गछइ। तरुणइत्तेहिं चितियं। समाइं काउं सगनाइं दारियं
पेछामो। तेहिं सगडाउं उप्पहेहिं खेडिया। विसमे आचडिया समाणा जग्गा। तउं
खोएण तीए दारियाए णामं कयं असगडत्ति। ताए दारियाए असगडाए पिया अ-
सगडपियत्ति। तउं तस्त तं चेव वेरगं जायं। तं दारियं एगस्त दाऊण पवइउं। जाव
चाउरंगिचं ताव पढिउं। अखंखए उदिठे तं णाणावरणिचं से कम्मं उदिखं। पढं-
तस्त वि किं वि ण छाइ। आयरिया जणंति। उठेणं ते अणुखवइ ति। तउं सो जणइ
एयस्त केरिसो जोउं। आयरिया जणंति जाव ण छाइ ताव आयंविळं कायवं। तउं
सो जणइ तो एवं चेव पढामि। तेण तहा पढंतेण वारसरूवाणि वारससंवठरेहिं अहि-
याणि। ताव से आयंविळं कयं। तउं णाणावरणं कम्मं खीणं। एवं जहा सगड-
पियाए आगाढजोगो अणुपाखिउं। तहा सम्मं अणुपाखियवं। उवहाणेत्ति गयं। तथा
अनिहवणत्ति। एहीतश्रुतेनानिहवः कार्यः। ययस्य सकाशेऽपीतं तत्र स एव कथ-
नीयो नान्यश्चित्कालुप्यापत्तेरिति। अत्र दृष्टान्तः। एगस्त ण्हावियस्त उरचंनं
विद्यासामठेण आगासे अछइ। तं च एगो परिवायगो वहुहिं उवसंपज्झाणाहिं उव-
संपज्झिऊण तेण सा विद्या खळा। ताहे अन्नठ गंतुं तिदंढेण आगासगएण मद्दा-
जणेण पूइचइ ति। रषा य पुछिउं। जयवं किमेत विद्याइसयो उय तवाइसउं ति। सो
जणइ विद्याइसउं। कस्त सगासाउं गहिउं। सो जणइ हिमवंते फलाहारस्त रिसिणो
सगासे अहिज्झिउं। एवं तु बुचे समाणे संकिखेसडुठयाए तं तिदंनं खडत्ति पडियं।
एवं जो अप्पागमं आयरियं निहववेऊण अखं कहेहिं। तस्त चित्तसंकिखेसदोसेण
सा विद्या परलोए ण हवइ ति। अनिहवणत्ति गयं। तथा व्यञ्जनार्थतडुज्यान्या-
थित्य जेदो न कार्य इति वाक्यशेषः। एतडुकं जवति। श्रुतप्रवृत्तेन तत्फलमजी-
प्सता व्यञ्जनजेदोऽर्थजेद उन्नयजेदश्च न कार्य इति। तत्र व्यञ्जनजेदो यथा धम्मो
मंगलमुक्किठमिति वक्तव्ये पुषं कल्लाणमुकोसमिति। अर्थजेदस्तु यथा यावंतीके-
यावंती खोगंति विप्परामुसंतीत्यत्राचारसूत्रे यावन्तः केचन खोकेऽस्मिन् पाखणि-
खोके विपरामृशन्तीत्येवंविधार्थानिधाने अवंतिजनपदे केया रज्जुवांता पतिता। खोकः
पराभृशति कूप इत्याह। उन्नयजेदस्तु द्वयोरपि याथात्म्योपमद्वेन यथा धर्मो

मङ्गलमुत्कृष्टः अहिंसापर्वतमस्तक इत्यादि । दोषश्चात्र व्यञ्जनज्ञेदर्थज्ञेदस्तज्ञेदे कि-
याया जेदस्तज्ञेदे मोक्षाज्ञावस्तदज्ञावे च निरर्थिका दीक्षेति । उदाहरणं चात्राधी-
यताम् कुमार इति सर्वत्र योजनीयम् । कुसुत्वादनुयोगद्वारेण चोक्तत्वाग्नेह दर्शित-
मिति । अष्टविधोऽष्टप्रकारः कालादिज्ञेदद्वारेण ज्ञानाचारो ज्ञानासेवनाप्रकार इति
गाथार्थः । उक्तो ज्ञानाचारः सांप्रतं चारित्राचारमाह ॥ पणिहाणजोगजुत्तो,
पंचहिं समिर्हिं तिहि य गुत्तीहिं ॥ एस चरित्तायारो, अष्टविहो होइ नायवो
॥ १९१ ॥ व्याख्या ॥ प्रणिधानं चेतःस्वास्थ्यं तत्प्रधाना योगा व्यापारास्तैर्युक्तः
समन्वितः प्रणिधानयोगयुक्तः । अयं चौघतोऽविरतसम्यगृष्टिरपि जवत्यत आह ।
पञ्चजिः समितिजिस्तिष्ठजिश्च गुस्तिजिर्यः प्रणिधानयोगयुक्तः । एतद्योगयुक्त एत-
द्योगवानेव । अथवा पञ्चसु समितिषु तिष्ठषु गुस्तिष्वस्मिन्विषये एता आश्रित्य
प्रणिधानयोगयुक्तो य एष चारित्राचारः । आचाराचारवतोः कथंचिदव्यतिरेका-
दष्टविधो जवति ज्ञातव्यः समितिगुस्तिज्ञेदात् । समितिगुस्तिरूपं च शुभप्रवीचाराप्र-
वीचाररूपं यथा प्रतिक्रमणे इति गाथार्थः । उक्तश्चारित्राचारः सांप्रतं तपस्याचा-
रमाह । वारसविहंमि वि तवे, सङ्गितरवाहिरे कुसलदिठे ॥ अगिलाइ अणा-
जीवी नायवो सो तवायारो ॥ १९२ ॥ दारं ॥ व्याख्या ॥ द्वादशविधेऽपि तपसि प्र-
थमाध्ययनोक्तस्वरूपे सामान्यन्तरवाह्येऽनशनादिप्रायश्चित्तादिवक्षणे कुशलदृष्टे तीर्थ-
करोपलब्धे अग्नान्या न राजवेष्टिकल्पेन यथाशक्ति वा अनाजीविको निःस्पृहः
फलान्तरमधिकृत्य यो ज्ञातव्योऽसौ तपस्याचारः । आचारतद्वतोरज्ञेदादिति गाथार्थः ।
उक्तस्तपस्याचारः । अधुना वीर्याचारमाह ॥ अणिगूहियवलविरियो, परिक्रमइ जो
जहुत्तमाउचो ॥ जुंजइ थ जहायामं, नायवो वीरियायारो ॥ १९३ ॥ दारं ॥
व्याख्या ॥ अणिगूहितवलयीर्यः अणिहृतवाह्यान्यन्तरसामर्थ्यः सन् पराक्रमते चे-
ष्टते यो यथोक्तं पट्टिंशल्लक्षणमाचारमाश्रित्येति वाक्यशेषः । पट्टिंशद्विधत्वं चाचा-
रस्य दर्शनज्ञानचारित्राणामष्टविधत्वात्तपस्याचारस्य च द्वादशविधत्वाच्चेति । उपयुक्त
इत्यनन्यचित्तः पराक्रमते ग्रहणकाले तत ऊर्ध्वं युनक्ति च योजयति च प्रवर्तयति च
यथोक्तं पट्टिंशल्लक्षणमाचारमिति सामर्थ्यान्न्यते यथास्यानं यथासामर्थ्यं यो ज्ञात-
व्योऽसौ वीर्याचारः । आचाराचारवतोः कथंचिदव्यतिरेकादिति गाथार्थः । अन्तिहिंतोत्री
र्याचारः । तद्विधानाच्चाचार इति । सांप्रतं कथामाह ॥ अन्नकदा कानकदा, धम्मकदाचे
वमीसिया य कहा ॥ एत्तो एक्केइ वि य, षेगविहा हाइ नायवा ॥ १९४ ॥ दारं ॥ व्याख्या ॥
अर्थकथेति विद्यादिरयस्तत्प्रधाना कथार्थकथा । एवं कानकथा धम्मकथा चैव मित्रा च
कथा । अत आतां कथानां चैकैकापि च कथा अनेकविधा जवति ज्ञातव्येत्युपन्य-

११८ राय धनपतिसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-

स्तगाथार्थः । अधुनार्थकथामाह ॥ विद्यासिप्पमुवाउं, अणिवेउं संचउं य दस्क
सामं दंनो जेउं, उवप्पयाणं च अठकहा ॥ १९५ ॥ दारं ॥ व्याख्या ॥ विद्या सि
मुपायोऽनिर्वेदः संचयश्च दक्षत्वं साम दण्डो जेद उपप्रदानं चार्थकथा । अर्थग्रथ
त्वादित्यक्षरार्थः । जावार्थस्तु वृद्धविवरणादवसेयः । तच्चेदम् । विद्यं पइच्चठकहा ।
विद्याए अठं उवच्चिणति । जहा एगेण विज्जा साहिया । सा तस्स पंचयं पइप्पजा
देइ । जहा वा सबइस्स विद्याहरचकवट्ठिस्स विद्यापजावेण जोगा उवणया । सबइस्स
उप्पत्ती जहा य सट्ठकुले वड्ठितो । जहा य महेसरो नामं कयं । एवं निरवसेसं ज
हावंससए जोगसंगहेसु तहा जाणियवं । विद्य त्ति गयं । इयाणिं सिप्पेत्ति । सिप्पेणठो
उवज्जिणइत्ति । एव उदाहरणं कोक्कासो जहावस्सए । सिप्पेत्ति गयं । इयाणिं उवा-
ए त्ति । एव दिठंतो चाणक्को । जहा चाणक्केण बहुविहेहिं अठो उवज्जिउं । कहं ।
दो मप्र धाउरत्ताउं ॥ एयं पि अस्काणयं जहावस्सए तहा जाणियवं । उवाए त्ति गयं ।
इयाणिं अणिवेए संचए य एकमेव उदाहरणं मम्मणवाणिउं । सो वि जहावस्सए तहा
जाणियवो । सांप्रतं दक्षत्वं तत्सप्रसङ्गमाह ॥ सत्ताहसुउं दस्क-त्तेणुसेठ्ठीसुउं य रूवे-
ण ॥ बुद्धीए अमच्चसुउं, जीवइ पुणेहिं रायसुउं ॥ १९६ ॥ दारं ॥ दस्कत्तणयं
पुरिस-स्स पंचगं सइगमाहु सुंदेरं ॥ बुद्धी पुण साहस्ता, सयसाहस्ताइ पुत्ताइ ॥ १९७ ॥
व्याख्या ॥ दक्षत्वं पुरुषस्य सार्थवाहसुतस्य पञ्चकमिति पञ्चरूपकफलम् । शतिकं
शतफलमाह सौन्दर्यं श्रेष्ठिपुत्रस्य । बुद्धिः पुनः सहस्रवती सहस्रफला मन्त्रिपुत्रस्य ।
शतसहस्राणि पुण्यानि शतसहस्रफलानि राजपुत्रस्येति गायार्थः । जावार्थस्तु क-
थानकादवसेयः । तच्चेदम् । जहा वंजदत्तो कुमारो कुमारामच्चपुत्तो सेठ्ठिपुत्तो सठ-
वाहपुत्तो । एए चउरो वि परोप्परं उवावेइ । जहा को जे केण जीवइ । तठ रायपुत्तेण
उत्तं अहं पुत्तेहिं जीवामि । कुमारामच्चपुत्तेण जणियं अहं बुद्धीए । सेठ्ठिपुत्तेण
जणियं अहं रूवस्सित्तणेण । सठवाहपुत्तो जणइ अहं दस्कत्तणेण । ते जणंति ।
अथठ गंतुं विखाणेमो । ते गया अथं णयरं जठ ण णयंति । उवाणे अ वासिया ।
दस्कस्स आदेसो दिखो सिग्घं जत्तपरिवयं आणेहिं । सो वीहिं गंतुं एगस्स थेरवा-
णिययस्य आवाणे ठिउं । तस्स बहुगा कइया एंति । तद्विवसं कोवि जसवो सो ण पडु-
प्पत्ति पुडए वंघेउं । तउं सठवाहपुत्तो दस्कत्तणेण जस्स जं उवउज्जइ खणत्तेल्लपय-
पुडमुंविमिरिय एवमादि तस्स तं देइ । अइविसिठो लाहो लळो । तुठो जणइ । तु-
म्हेउ आगंतुया उदाहु वडवया । सो जणइ आगंतुया । तो अम्ह गिहे अत्तणपरिगहं
करेज्जइ । सो जणइ अथे मम सहाया उवाणे अठंति । तेहिं विणा नाहं जुंजामि ।
तेण जणियं सवे वि एंतु । आगया । तेण तेसिं जत्तसमाखट्ठणतंयोलाइ उवउत्तं । तं पंचखं

रूवयाणं । विश्वदिवसे रूवस्ती वणियपुत्तो बुत्तो । अथ तुमे दायवो जत्तपरिव-
वउं । एवं जवउ त्ति । सो जेठेऊण गणियापाडगं गउं अप्पयं मंडेउं । तव य देवदत्ता
नाम गणिया पुरिसवेसिणी बहूहिं रायपुत्तसेठिपुत्तादीहिं मग्गिया । ऐवइ । तस्स य
तं रूवसमुदयं दहूण खुजिया । पडिदासियाए गंतूण तीए माऊए कहियं । जहा
दारिया सुंदरजुवाणे दिठिं देइ । तउं सा जणइ । जण एयं । जण मम गिहमणुवरोहेण
एवह । इहेव जत्तवेळं करेवह । तहेवागया । सइउं दववउं कउं । तइयदिवसे बुद्धि-
मंतो अमच्चपुत्तो संदिठो । अथ तुमे जत्तपरिवउं दायवो । एयं हवउ त्ति । सो गउं क-
रणसाळं । तव य तइउं दिवसो ववहारस्स ठिज्जंतस्स परिठेअं नगठइ । दो सवचीउं ।
तासिं जत्ता उवरउं । एक्काए पुत्तो अत्ति इयरी अपुत्ता य । सा तं दारयं ऐहेण उव-
चरइ । जणइ य मम पुत्तो । पुत्तमाया जणइ य मम पुत्तो तासिं ए परिठिचइ । तेण
जणियं अहं विंदामि ववहारं । दारउं उहा कवउ दवं पि उहा एव । पुत्तमाया
जणइ । ए मे दवेण कवं दारगो वि तीए जवउ जीवंतं पासिहामि पुत्तं । इयरी तु-
सिणीया अठइ । ताहे पुत्तमायाए दिस्सो । तहेव सहस्सं उवउंगो । चउत्ते दिवसे
रायपुत्तो जणिउं । अथ रायपुत्त तुम्हेहिं पुष्पाहिं एहिं जोगवहणं वहियवं । एवं जवउ त्ति ।
तउं रायपुत्तो तेसिं अंतियाउं णिगंतुं उवाणे ठिउं । तंमि य णयरे अपुत्तो राया
मउं । आसो अहिवासिउं जंमि रुक्कवायाए रायपुत्तो णिवसो सा ए उयत्तति । तउं
आसेण तस्सोवरि गइऊण हिंसितं । राया य अजिसित्तो । अणेगाणि सयसहस्साणि
जायाणि । एवं अनुप्पत्ती जवइ । दक्कत्तणं ति दारं गयं । इयाणिं सामजेयदं कुवप्प-
याणेहिं चउहिं जहा अठो विटप्पत्ति । एत्थिं उदाहरणं । सियाखेण जमतेण
हठी मउं दिठो । सो चित्तेइ वळो मए उवाएण ताव णिठएण खाइवो । जाव
सीहो आगउं । तेण चितियं सच्चिठेण गइयवं । एयस्स सीहेण जणियं । किं अरे
जाइणव अठिचइ । सियाखेण जणियं आमंति माम । सीहो जणइ किमेयं मयं ति ।
सियाखो जणइ । हठी । केण मारिउं । वग्गेण । सीहो चित्तेइ । कइमहं ऊणजातिएण
मारियं जरूकामि । गउं सीहो । एवरं वग्गो आगउं । तस्स कहियं सीहेण मारिउं ।
सो पाणियं पाउं णिगउं । वग्गो एठो । एस जेउं । जाव काउं आगउं ।
तेण चितियं जइ एयस्स ए देमि तउं काउकाउ त्ति वासियसदेणं अखे
कागा एहिंति । तेसिं कागरउणत्तदेणं सियाळादि अखे बह्वे एहिंति ।
कित्तिया वारेहामि । अउं एयस्स उवप्पयाणं देमि तेण तउं तस्स खंडं
ठित्ता दिष्टं । सो तं वेत्तूण गउं । जाव सियाखो आगउं । तेण णायमेयस्स दूढेण वा-
रणं करेमि । जिउडिं काऊण वेगो दिस्सो । एठो सियाखो । उक्कं च ॥ “उत्तमं प्रणि-

१७० राय धनपतसिंघ बहाडूरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

पातेन शूरं जेदेन योजयेत् ॥ नीचमल्पप्रदानेन समं तुल्यपराक्रमैः ॥१॥” इत्युक्तः
 कथागाथायां जावार्थः । उक्तार्थकथा सांप्रतं कामकथामाह ॥ रूपं वड वेसो, दखत्तं
 सिक्खियं च विसणसु ॥ दिठं सुयमणुज्जयं, च संयवो चेव कामकहा ॥ १७७ ॥
 ॥ व्याख्या ॥ रूपं सुन्दरं वयश्चोदयं वेप उज्ज्वलः । दाक्षिण्यं मार्दवम् । शिक्षितं वि-
 पयेपु शिक्षा च कलासु । दृष्टमद्भुतदर्शनमाश्रित्य । श्रुतं चानुज्जृतं च संस्तवश्च परिच-
 यश्चेति कामकथा । रूपे च वसुदेवादेव उदाहरणम् । वयसि सवे एव प्रायः कमनीयो
 जवति लावण्यात् । उक्तं च ॥ यौवनमुदयकाले, विदधाति विरूपकेषु लावण्यम् । दर्शयति
 पाकसमये, निम्बफलस्यापि माधुर्यम् । इति । वेप उज्ज्वलः कामाङ्गम् । यं कंचन उज्ज्व-
 लवेपं पुरुषं दृष्ट्वा स्त्री कामयते इति वचनात् । एवं दाक्षिण्यमपि । “पञ्चालः स्त्रीषु मार्दवम्”
 इति वचनात् । शिक्षा च कलासु कामाङ्गं वेदग्यात् । उक्तं च ॥ “कलानां ग्रहणादेव
 सौजाग्यमुपजायाते ॥ देशकालो त्वपेक्ष्यासां, प्रयोगः संजवेन्न वा ॥” अन्ये
 त्वत्राचलमूलदेवो देवदत्तां प्रतीत्येक्युपाचनायां प्रज्ञातासंस्कृतस्तोकसंस्कृतप्रदानद्वारे-
 णोदाहरणमभिदधति । दृष्टमधिकृत्य कामकथा यथा । नारदेन रुक्मिणीरूपं दृष्ट्वा वा-
 सुदेवे कृता । श्रुतं त्वधिकृत्य यथा पद्मनाभेन राज्ञा नारदाद्वीपदीरूपमाकर्ण्य पूर्वसं-
 स्तुतदेवेभ्यः कथिता । अनुज्जृतं चाधिकृत्य कामकथा यथा तरङ्गवत्या निजानुजव-
 कथने । संस्तवश्च कामकथापरिचयः कारणानीति कामसूत्रपाठात् । अन्ये
 त्वभिदधति । सद्दसणाउं पेम्मं, पेमाउ रई रईय विस्संजो ॥ विस्संजाउं
 पणउं, पंचविहं वट्टए पेम्मं ॥ इति गाथार्थः । उक्ता कामकथा । धर्मकथामाह ॥
 धम्मकहा योह्वा, चउविह्वा धीरपुरिसपन्नत्ता ॥ अत्तेवणि विक्खेवणि, संवेगे
 चेव निव्वेण ॥ १७८ ॥ व्याख्या ॥ धर्मविषया कथा धर्मकथा । अतो वो-
 रुज्या चतुर्विधा धीरपुरुषप्रज्ञता । तीर्थं करगणधरप्ररूपितेत्यर्थः । चातुर्विध्यमेवाह ।
 आक्षेपणी विक्षेपणी संवेगश्चैव निवेद इति । सूचनात्सूत्रमिति न्यायात्संवेजनी
 निवेदनी चैवेत्युपन्यासगाथाकारार्थः । जावार्थं त्वाह ॥ थायारे ववहारे, पन्नत्ती
 चेव दिठ्ठिचाए य ॥ एसा चउविह्वा खलु, कहा उ अत्तेवणी होइ ॥ २०० ॥
 व्याख्या ॥ आचारो लोचात्स्नानादिः । व्यवहारः कथंचिदापन्नदोषव्यपोहाय प्राय-
 क्षित्तलक्षणः । प्रज्ञप्तिश्चैव संशयापन्नस्य मधुरवचनेः प्रज्ञापना । दृष्टिवादश्च श्रोत्र-
 पेक्षया सूक्ष्मजीवादिजावकथनम् । अन्ये त्वभिदधत्याचारादयो ग्रन्था एव परिष्ट-
 हन्ते आचाराद्यभिधानादिति । एषानन्तरोदिता चतुर्धा । खलुशब्दो विशेषणार्थः ।
 श्रोत्रपेक्षयाचारादिज्ञेदानाश्रित्यानेकप्रकारेति । कथा त्वाक्षेपणी जवति । तुरेवकारार्थः ।
 कथेव प्रज्ञापकेनोच्यमाना नान्येन । आक्षिप्यन्ते मोहात्तत्त्वं प्रत्यनया जव्यप्राणिन

इत्याक्षेपणी जवतीति गाथाद्वार्यः । इदानीमस्या रसमाह ॥ विद्या चरणं च तवो,
पुरिसकारो य समिद्गुत्तीठ ॥ उवइस्सइ खलु जहियं, कद्दाइ अस्केवणीइ रसो ॥
॥ २०१ ॥ व्याख्या ॥ विद्या ज्ञानम् अत्यन्तापकारिजावतमोजेदकम् । चरणं चा-
रित्रं समग्रविरतिरूपम् । तपोऽनशनादि । पुरुषकारश्च कर्मशत्रून्प्रति स्वीयांत्कर्पल-
क्षणः । समितिगुत्तयः पूर्वाका एव । एतदुपदिश्यते खलु श्रोतृजावापेक्षया सामीप्येन
कथ्यते । एवं यत्र कचिदसावुपदेशः कथाया आक्षेपणा रसो निष्यन्दः सार इति
गाथार्थः । गताक्षेपणी । विक्षेपणीमाह ॥ कहिऊण ससमयं तो, कद्देइ परसमयमद्
वि वच्चासा ॥ मिठासम्मावाण, एमेव ह्वंति दो जेया ॥ २०२ ॥ व्याख्या ॥ कथ-
यित्वा स्वसमयं स्वसिद्धान्तं ततः कथयति परसमयं परसिद्धान्तमित्येको जेदः । अथवा
विपर्यासाद्व्यत्ययेन कथयति । परसमयं कथयित्वा स्वसमयमिति द्वितीयः । मि-
थ्यासम्यग्वादयोरेवमेव जवतो द्वौ जेदाविति । मिथ्यावादं कथयित्वा सम्यग्वादं
कथयति सम्यग्वादं कथयित्वा मिथ्यावादमिति । एवं विक्षिप्यतेऽनया सन्मार्गात्कु-
मार्गे कुमारगतसन्मार्गे श्रोतेति विक्षेपणीति गाथाद्वार्यः । नावार्थस्तु गृह्यविपर-
णादयसेयः । तच्चेदम् । विस्केवणी सा चउविहा पणत्ता । तं जद्दा । ससमयं कहित्ता
परसमयं कद्देइ परसमयं कद्देत्ता संसमयं कद्देइ मिठावादं कद्देत्ता सम्मावादं कद्देइ ।
सम्मावादं कद्देत्ता मिठावायं कद्देइ । तठ पुवि ससमयं कहित्ता परसमयं कद्देइ । सस-
मयगुणे दीवेइ । परसमयदोस्ते उवदंसेइ । एत्ता पढत्ता विस्केवणी गया । इयाणि विइया
जणइ । पुवि परसमयं कद्देत्ता तस्सेव दोस्ते उवदंसेइ । पुणो ससमयं कद्देइ । गुणं यं
उवदंसेइ । एत्ता विइया विस्केवणी गया । इयाणि तइया । परसमयं कद्देत्ता । तेनु येव
परसमयणु जे नाया जिणप्पणीण्हिं जावेहिं सह विरुद्धा असेत्ता चेव विवप्पिया ते पुवि
कहित्ता दोस्ता तेसिं जाविजण पुणो जे जिणप्पणीयनावनरिना पुणकरनिव कद्दे-
वि सोजणा जणिया । ते कद्दपइ । अद्वा मिठावादो पञ्चिनं नमइ । सम्मा-
वादो अञ्चिनं । तठ पुवि णाहिपराद्धेणं दिहीउ कहित्ता । पद्दा अञ्चिनपद्दवा-
इणं दिहीउ कद्देइ । एत्ता तइया विस्केवणी गया । इयाणि चउवी विस्केवणी ।
सा वि एवं येव । एवरं पुवि सोजणे कद्दपइ । पद्दा इवरं नि । एवं विविजवति
सोचारे ति गाथानावार्थः । सांप्रतमधिकृतकथानेव प्रकाशनेनेमाह ॥ ता नम-
नयवया खलु, होइ कद्दा जोगयेपमंजुत्ता ॥ समनवायं च कद्दा, एत्ता सिट्ठे-
वणी नाम ॥ २०३ ॥ व्याख्या ॥ समनमयवर्जा । नजुशब्दस्य विशेषणार्थक-
इत्यन्तं प्रतिशुनीत्वा न्यसिद्धान्तशून्या । अन्वया विविप्रविशेषात्ता विवप्पया-
पकत्वात् स्वसमयस्य तद्धर्जा कथेर नाम्नि । जवति कथा जोगयेपमंजुत्ता । जोग-

शुचिकर्मक्षयफलकथनतः संवेजनीरसमाह ॥ वीरियविजवणिट्टी, नाणचरणदंसणाण तह
इट्ठी ॥ उवइस्सइ खलु जहियं, कहाइ संवेयणीइ रसो ॥ १०६ ॥ व्याख्या ॥ वीर्यवैक्रिय-
द्धिस्तपःसामर्थ्योन्नवा आकाशगमनजङ्घाचारणादिवीर्यवैक्रियनिर्माणलक्षणा । ज्ञान-
चरणदर्शनानां तथर्हिः । तत्र ज्ञानर्हिः “पञ्च एणं जंते चोदसपुवी घमाउं घमसहस्सं
पडाउं पमसहस्सं विजवित्तए । हंता पट्ठ विजवित्तए । तथा ॥ “जं अस्साणी कम्मं, खवेइ बहु-
याहिं वासकोडीहिं ॥ तं णाणी तिहिं गुत्तो, खवेइ ऊसासमत्तेणं ॥” इत्यादि । तथा चर-
णर्हिः । नास्त्वसाध्यं नाम चरणस्य तद्वन्तो हि देवैरपि पूज्यन्त इत्यादि । दर्शनर्हिः प्र-
शमादिरूपा । तथा “सम्मदिठ्ठी जीवो, विमाणवज्जं ए वंधए आउं ॥ जइ विण सम्मत्त-
जढो, अहव ए वज्जाउउं पुर्वि” इत्यादि । उपदिश्यते कथ्यते खलु यत्र प्रक्रमे कथायाः
संवेजन्या रसो निप्यन्द एष इति गाथार्थः । उक्ता संवेजनी निर्वेदनीमाह ॥ पावाणं
कम्माणं, असुज्जविवागो कहिद्यए जव्व ॥ इह य परव्व य लोए, कहा उ णिवेयणी नाम
॥ १०७ ॥ व्याख्या ॥ पापानां कर्मणां चौर्यादिकृतानामशुचविपाकः दारुणपरिणामः
कथ्यते यत्र यस्यां कथायामिह च परत्र च लोके इहलोके कृतानि कर्माणि इहलोक
एवोदीर्यन्ते । इत्यनेन चतुर्नङ्गिकामाह । कथा तु निर्वेदनी नाम निर्वेद्यते जवादनया
श्रोतेति निर्वेदनी एष गाथाद्वयार्थः । जावार्थस्तु वृद्धविवरणादवसेयः । तच्चेदम् ।
“इयाणिं निवेयणी । सा चउविट्ठा । तं जहा इह लोए डुच्चिणा कम्मा इह लोए चेव
डुह्विवागसंजुत्ता जवंति ति । जहा चोराणं पारदारियाणं एवमाइ । एसा पढमा नि-
वेयणी । इयाणिं विइया । इह लोए डुच्चिणा कम्मा परलोए डुह्विवागसंजुत्ता जवंति ।
कहं । जहा नेरइयाणं अन्नम्मि जवे कयंकम्मं निरयजवे फलं देइ । विइया निवेयणी
गया । इयाणिं तइया । परलोए डुच्चिणा कम्मा इह लोए डुह्विवागसंजुत्ता जवंति ।
कहं । जहा वाळप्पजित्तिमेव । अंतकुलेसु उप्पन्ना खयकोढादीहिं दारिद्रेण य अजिञ्जूया
संति । एसा तइया णिवेयणी । इयाणिं चउव्वा णिवेयणी । परलोए डुच्चिणा कम्मा
परलोए चेव डुह्विवागसंजुत्ता जवंति । कहं जहा पुर्वि डुच्चिणेहिं कम्मेहिं जीवा
संडासतुंडेहिं पक्कीहिं उववच्चन्ति । तउं ते णरयपाउग्गाणि कम्माणि असंपुष्ठाणि
ताणि ताए जातीए पूरंति । पूरिजण नरयजवे वेदंति । एसा चउव्वा निवेयणी गया ।
एवं इहलोगो परलोगो वा पण्वयं परुच्च जवइ । तउ पण्वयस्स मणुस्सजवो इह लोगो ।
अवसेसाउं तिणि वि गइउं परलोगो ति गाथाजावार्थः । इदानीमस्या एव रसमाह ॥
थोवं पि पमायकयं, कम्मं साहिद्यइ जहिं नियमा ॥ पउरासुहपरिणामं, कहाइ निवे-
यणीइ रसो ॥ १०८ ॥ व्याख्या ॥ स्तोकमपि प्रमादकृतमल्पमपि प्रमादजनितं कर्म वेद-
नीयादि साहिद्यइ ति कथ्यते । यत्र नियमान्नियमेन । किंविशिष्टमित्याह । प्रज्ञातशुचप-

१२४ राय धनपतसिंघ वहाडरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

रिणामं बहुतीव्रफलमित्यर्थः । यथा यशोधरादीनामिति । कथाया निर्वेदिन्या रस एष निप्यन्द इति गायार्थः । संक्षेपतः संवेगं निर्वेदनिबन्धनमाह ॥ सिद्धी य देवलोको, सुकुलुप्पत्ती य होइ संवेगो॥नरगो तिरिस्कजोणी, कुमाणुसत्तं च निवेज्ज ॥२०॥ व्याख्या॥ सिद्धिश्च देवलोकः सुकुलोत्पत्तिश्च जयति संवेग एतत्पर्युक्तं संवेगहेतुत्वादिति जावः । एवं नरकस्तिर्यग्योनिः कुमानुपत्वं च निर्वेद इति गायार्थः । आसां कथानां या यस्य कथनीयेत्येतदाह ॥ वेणइयस्स पढमया, कद्दा उ अस्केवणी कहेयवा ॥ तो ससमयगहि-यठो, कहिय विस्केवणी पढा ॥ २१० ॥ व्याख्या॥ विनयेन चरति वेनयिकः शिष्यस्तस्मै प्रथमतया आदिकथनेन कथा तु आक्षेपणी उक्तलक्षणा कथयितव्या । ततः स्वसमयगृहीतायं सति तस्मिन् कथयेद्विक्षेपणीमुक्तलक्षणामेव पश्चादिति गायार्थः । किमित्येतदेवमित्याह ॥ अस्केवणिअस्कित्ता, जे जीवा ते लज्जंति संमत्तं ॥ विस्केवणीइ जयं गाढतरागं च मिज्जत्तं ॥२११॥ व्याख्या॥ आक्षेपण्या कथया आक्षिप्ता आवर्जिता आक्षेपण्याक्षिप्ता ये जीवास्ते लज्जन्ते सम्यक्त्वम् । तथा आवर्जनं शुज्जनावस्य मिथ्यात्वमोहनीयक्षयोपशमोपायत्वात् । विक्षेपण्यां जाज्यं सम्यक्त्वम् । कदाचिद्वज्जन्ते कदाचिन्नेति । तद्रूपणात्तथाविधपरिणामजावात् । गाढतरं वा मिथ्यात्वं जरुमतः परसमयदोषानवयोधान्निन्दाकरिण एते न द्रष्टव्या इत्यभिनिवेशेनेति गायार्थः । उक्ता धर्मकथा । सांप्रतं मिश्रामाह ॥ धम्मो अथो कामो, उवइस्सइ जठ सुत्तकवेसु ॥ खोगे वेण समण, सा उ कद्दा मीसिया णाम ॥ २१२ ॥ व्याख्या ॥ धर्मः प्रवृत्त्यादिरूपः । अर्थो विद्यादिः । काम इष्टादिः । उपदिश्यते कथ्यते यत्र सूत्रकाव्येषु सूत्रेषु काव्येषु च तद्वक्ष्यते । फल्यत । आह लोके रामायणादिषु । वेदे यज्ञक्रियादिषु । समये तरङ्गवत्यादिषु । सा पुनः कथा मिश्रा मिश्रानाम संकीर्णपुरुषार्थान्निधानात् इति गायार्थः । उक्ता मिश्रकथा तद्विधानाद्यनुविधा कथेति । सांप्रतं कथाविषयज्ञातां त्याज्यां विकथामाह । अज्ञातस्वरूपायास्त्यागासंनयादिति ॥ इत्थिकद्दा जत्तकहा, राय-कद्दा चोरजणवपकद्दा य ॥ नडनटजल्लमुठ्ठिय कद्दा उ एसा जवे विकद्दा ॥२१३॥ व्याख्या॥ श्रीकथा पर्यञ्जना इविडा इत्यादिखक्षणा । जत्तकथा सुन्दरः शाब्दोदन इत्यादिरूपा । राजरूपा अमुकः शोजन इत्यादिखक्षणा । चोरजनपदकथा च गृहीतोऽयं चोरः । स इष्टं कथयितः । तथा रम्यो मण्यदेश इत्यादिरूपा । नटनतंकजल्लमुठ्ठिकथा च एसा जवे-द्विरूपा । प्रेक्षणीयकानां नटो रमणीयः । यद्वा नतंकः । यद्वा जल्लः जल्लो नाम वरत्राले-खरुः । मुठ्ठिको मल्ल इत्यादिखक्षणा विकथा कथाखक्षणविरहादिति गायार्थः । उक्ता विरूपा इदानीं प्रज्ञापकपक्षकथासां प्राधान्यमाह ॥ एसा चेव कद्दा उ, पन्नवगपरुवंगं समासय ॥ अरुद्दा कद्दा य विकद्दा, इविद्यपुरिसंतरं पप्प ॥२१४॥ व्याख्या॥ एसा एवो-

कलङ्कणाः कथाः । प्रज्ञापयतीति प्रज्ञापकः । प्रज्ञापकश्चासौ प्ररूपकश्चेति विग्रहस्तमव-
बोधकप्ररूपकम् । ननु धरट्टभ्रमणकद्वयतो न किञ्चिदवगम्यत इत्यर्थः । समाश्रित्य प्राप्य ।
किमित्याह । अकथा वक्ष्यमाणलङ्कणा कथा चोक्तस्वरूपा विकथा चोक्तस्वरूपैव भवति
पुरुषान्तरं श्रोतृलङ्कणं प्राप्यासाद्य साध्वसाध्वाशयवैचित्र्यात्सम्यक्श्रुतादिवत् । अन्ये
तु प्रज्ञापकं भूलकर्तारं प्ररूपकं तत्कृतस्याख्यातारमिति व्याचक्षते । नचैतदतिशोभनं
पञ्चवयपरूवणे समासवृत्ति पाठप्रसङ्गादिति गायार्थः । इदानीमकथालङ्कणमाह ॥
मिथुनं वेयंतो, जं अन्नाणी कहं परिकहेइ ॥ लिंगवो व गिही वा, सा अकहा देसि-
या समए ॥ ११५ ॥ व्याख्या ॥ मिथ्यात्वमिति मिथ्यात्वमोहनीयं कर्म वेदयन् विपा-
केन यां कां चिदज्ञानी कथां कथयति । अज्ञानित्वं चास्य मिथ्यादृष्टित्वादेव । यद्येवं
नार्थोऽज्ञानिग्रहणेन मिथ्यात्ववेदकस्याज्ञानित्वाव्यभिचारादिति चेन्न । प्रदेशानुज्ञव-
वेदकेन सम्यग्दृष्टिना व्यभिचारादिति । किंविशिष्टोऽसावित्याह । लिङ्गस्थो वा अव्यप्रव-
जितोऽङ्गारमर्दकादिः । यही वा यः कश्चिदितर एव । सा एवं प्ररूपकप्रयुक्तयुक्त्या श्रो-
तार्यपि प्रज्ञापकतुल्यपरिणामनिबन्धना कथा देशिता समये । ततः प्रतिविशिष्टकथाफ-
लाज्ञावादिति गायार्थः । अत्रैव प्रक्रमे कथामाह । तवसंजमगुणधारी, जं चरणरया
कहिंति सप्रावं ॥ सवजगजीवहिंयं, सा उ कहा देसिया समए ॥ ११६ ॥ व्याख्या ॥
तपःसंयमगुणान् धारयन्ति तवीलाश्चेति तपःसंयमगुणधारिणः यां कांचन चरणर-
ताश्चरणप्रतिवक्षा नत्वन्यत्र निदानादिना कथयन्ति सप्रावं परमार्थम् । किंवि-
शिष्टमित्याह । सर्वजगज्जीवहितं ननु व्यवहारतः कतिपयसत्त्वहितमित्यर्थः ।
तुशब्दस्यावधारणार्थत्वात्सेव कथा निश्चयतो देशिता समये निर्जराख्यस्वफल-
साधनात्कर्तृणां श्रोतृणामपि चेतःकुशलपरिणामनिबन्धना कथैव नोचेज्ञाज्येति
गायार्थः । इहैव विकथामाह ॥ जो संजउ पमत्तो, रागदोसवसगउ परिकहेइ ॥ सा
उ विकहा पवयणे, पञ्चत्ता धीरपुरिसेहिं ॥ ११७ ॥ व्याख्या ॥ यः संयतः प्रमत्तः
कपायादिना प्रमादेन रागद्वेषवशातः सन्न तु मध्यस्थः परिकथयति किञ्चित् । सा तु
विकथा प्रवचने सा पुनर्विकथा सिद्धान्ते प्रज्ञाता धीरपुरुषैः तीर्थंकरादिभिः । तथावि-
धपरिणामनिबन्धनत्वात् कर्तृश्रोत्रोरिति । श्रोतृपरिणामज्ञेदे तु तं प्रति कथान्तरमेवैवं
सर्वत्र ज्ञावना कार्येति गायार्थः । सांप्रतं श्रमणेन यथाविधा न कार्या तथाविधामाह ।
सिंगाररसुत्तश्या, मोहकुवियफुंफुगा ह्सहसिति ॥ जं सुणमाणस्स कहं, समणेण ए
सा कहेयवा ॥ ११८ ॥ व्याख्या ॥ शृङ्गाररसेन नमन्थदीपकेन उत्तेजिता अधिकं
दीपिता केत्याह । मोह एव चारित्रमोहनीयकर्मोदयसमुद्यत्परिणामरूपः कुपितफुं-
फुकाघटितकुक्कुटा ह्सहसितिचित्ति जाज्वल्यमाना जायत इति वाक्यशेषः । यां शृण्वतः

१५६ राय धनपतसिंध बहादुरका जैनागमसंग्रह जांग तेतालीस-(४३)-मा.

कथां मोहोदयो जायत इत्यर्थः । श्रमणेन साधुना न सा कथयितव्या । अकुशल-
निबन्धनत्वादिति गाथार्थः । यत्प्रकारा कथनीया तत्प्रकारामाह ॥ समणेण कहेयवा,
तवनियमकहा विरागसंयुता ॥ जं सोऊण मणूसो, वच्चइ संवेगनिवेयं ॥ २१ए ॥
व्याख्या ॥ श्रमणेन कथयितव्या । किंविशिष्टेत्याह । तपोनियमकथा । अनशनादि-
पञ्चाश्रवविरमणादिरूपा । सापि विरागसंयुक्ता न निदानादिना रागादिसंगता । अत
एवाह । यां कथां श्रुत्वा मनुष्यः श्रोता व्रजति गच्छति । संवेयणिवेदंति । संवेगं निवेदं
चेति गाथार्थः । कथाकथनविधिमाह ॥ अठमहंती वि कहा, अपरिक्खेसवहुसा क-
हेयवा ॥ हंदि मह्याचडगर-त्तणेण अठं कहा हणइ ॥ २२० ॥ व्याख्या ॥ महार्थापि
कथा अपरिक्लेशवहुसा कथयितव्या । नातिविस्तरकथनेन परिक्लेशः कार्य इत्यर्थः ।
किमित्येवमित्यत आह । हंदीत्युपदर्शने । महता चरुकरत्वेन । अतिप्रपञ्चकथनेनेत्यर्थः ।
किमित्याह । अर्थं कथा हन्ति ज्ञावार्थं नाशयतीति गाथार्थः । विधिशेषमाह ॥ खेत्तं
काळं पुरिसं, सामठं चप्पणो वियाणेत्ता ॥ समणेण उ अणवद्या, पगयंमि कहा कहे-
यवा ॥ २२१ ॥ तद्ध्यप्रयण्णिद्युत्ती संमत्ता ॥ व्याख्या ॥ क्षेत्रं जौमादि जावितं काळं
क्षीयमाणाद्विलक्षणं पुरुषं पारिणामिकादिरूपं सामर्थ्यं चात्मनो ज्ञात्वा प्रकृते व-
स्तुनीति योगः । श्रमणेन त्वनवया पापानुबन्धरहिता कथा कथयितव्या नान्येति गा-
थार्थः । उक्ता कथा तदजिधानाज्ज्ञतो नामनिष्पन्नो निक्षेपः । सांप्रतं सूत्रालापकनिष्प-
न्नस्यायसर इत्यादि चर्चः पूर्ववत्तावद्यावत्सूत्रानुगमेऽस्त्वक्षितादिगुणोपेतं सूत्रमुच्चार-
णीयम् । तद्येदम् । संजमे इत्यादि । अस्य व्याख्या । इह संहितादिक्रमः शुषः ।
जायार्थंस्त्वयम् । संयमे दुमपुप्पिकाव्यावर्णितस्वरूपे शोचनेन प्रकारेणागमनीत्या
स्थित आत्मा येषां ते सुस्थितात्मानस्तेषाम् । त एव विशेष्यन्ते । विविधमनेकेः
प्रकारैः प्रकर्षेण ज्ञातृसारं मुक्ताः परित्यक्ता बाह्यान्त्यन्तरेण ग्रन्थेनेति विप्रमुक्ता-
स्तेषाम् । त एव विशेष्यन्ते त्रायन्ते आत्मानं परमुज्जयं चेति त्रातारः । आत्मानं
प्रत्येकपुच्छाः परं तीर्थंकराः स्वतस्तीर्णत्वाद्युज्जयं स्वविरा इति । तेषामिदं वक्ष्यमाणलक्षण-
मनाचरितमकल्पम् । केषामित्याह । निग्रन्यानां साधूनामित्यजिधानमेतत् । महान्तश्च
ते इष्यध्वं महर्षयो यतय इत्यर्थः । अथवा महान्तमपितुं शीलं येषां ते महैषिणस्ते-
षाम् । इह च पूर्वपूर्वजाव एवोत्तरोत्तरजावो नियतो हेतुहेतुमद्भावेन वेदितव्यः । यत
एव संयमे सुस्थितात्मानोऽतएव विप्रमुक्ताः । संयमसुस्थितात्मनिबन्धनत्वाच्चिप्रमुकेः ।
एवं शेषेष्वपि जावनीयम् । अन्ये तु पश्चानुपूर्व्यां हेतुहेतुमद्भावमिदं वर्णयन्ति । यत
एव महर्षयोऽतएव निग्रन्याः । एवं शेषेष्वपि द्रष्टव्यमिति सूत्रार्थः । सांप्रतं
यदनाचरितं तदाह । सूत्रम् ।

उद्देशियं कीयगडं, नियागमजिह्वाणि य ॥

राज्ञत्ते सिणाणे य, गंधमल्ले य वीयणे ॥ ५ ॥

(अथचूरः) यदनाचीर्णं तदाह । साध्वाद्याश्रित्योद्देशनमारम्भस्य तत्र जवम् (१) क्रयक्रीतं । जावे निष्ठाप्रत्ययः । साध्वाद्यर्थमिति गम्यते । तेन निर्वर्तितं क्रीतकृतं (२) नित्यागमप्रमाणीकृतामन्त्रितस्य पिंस्य ग्रहणं (३) अज्याहृतं बहुवचनं स्वपरग्रामादिज्ञेदख्यापनार्थम् (४) रात्रिजुक्तं दिवसगृहीतदिवसजुक्तादि चतुर्धा (५) स्नानं सर्वदेशज्ञेदजिह्वम् । देशस्नानमधिष्ठानशौचातिरेकेणाक्षिपद्मप्रक्षालनमपि । सर्वस्नानं प्रतीतम् (६) गन्धं कोष्ठपुटादि (७) माद्यं ग्रथितादि (८) वीजनं तालवृन्तादि (९) उद्देशकादिषु दोषाश्चारम्भादयः स्वयं ज्ञेयाः ॥ २ ॥

(अर्थः) हवे साधुने आचरवाने अयोग्य जे तेज वावन वोलेकरी कहे ठे. उद्देशियंति (उद्देशियं के०) औद्देशिकं एटले साधु आदिकने उद्देशीने तैयार करेला जे आहारादि ते औद्देशिक कहियें, ते साधुने अनाचरित ठे, ए एक अनाचरित कळुं. (१) एवी रीतें आगल एकावन अनाचरित कहेसो. ते प्रत्येक वोलेनेविषे अनाचरित पदनो संबंध लेवो. (कीयगडं के०) क्रीतकृतम् एटले साधुने अर्थे वेचाथी आणी आपेळुं लेवुं ते वीजुं क्रीतकृत अनाचरित(२) (नियागं के०) जे आमंत्रण करे तेनेज घरे नित्य आहार लेवो. अनामंत्रितने घरे लेवो नही. ते नियाग नामक वीजुं अनाचरित. (३) (अजिह्वाणि य के०) अज्याहृतानि च एटले परग्रामथी आवेला पुरुषोयें पोताना ग्रामथकी साधुमाटे लावेलो पदार्थ ते चोथुं अज्याहृत नामक अनाचरित. (४) (रायजत्ते के०) रात्रिजुक्तम् एटले दिवागृहीतादि चार प्रकारजुं रात्रिजोजन करजुं, ते पांचजुं रात्रिजुक्तनामक अनाचरित. (५) (सिणाणे के०) स्नानं एटले नेत्रप्रक्षालनादि देशस्नान तथा अवगाहनादि सर्व स्नान करजुं, ते ठठुं स्नाननामक अनाचरित. (६) (गंधमल्ले य के०) गंधमाल्ये च, गंध एटले सुगंध चूड्या चंदन आदिजुं चोपडजुं, अने माद्य ते फूलप्रमुखनी माला पहेरवी ते सातजुं ने आठजुं गंधमाल्य नामक अनाचीर्ण. (७।८) (वीयणे के०) व्यजनम् ते तालवृन्तादिकनो स्वीकार करवो ते नवजुं व्यजन नामक अनाचरित जाणजुं (९) अही औद्देशिकादिमां जे आरंजादि दोष ठे, ते सहज ठे, माटे लख्या नथी. वाचनारें खबुद्धिची जाणी लेवा. ॥ २ ॥

(दीपिका) सांप्रतं यत्पूर्वोक्तमनाचरितं तदेवाह । साधुसुदिश्य आरम्भेण

१७८ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

जवमोदेशिकम् (१) क्रयणं साध्वादिनिमित्तं क्रीतं तेन कृतं निर्वर्तितं क्रीतकृतम् (२) नियागमामन्त्रितस्य पिण्डस्य ग्रहणम् (३) अजिह्वं स्वकीयग्रामादेः साधुनिमित्तम-
जिमुखमानीतं अन्याहृतम् । बहुवचनं स्वग्रामपरग्रामनिशीयादिजेदख्यापनार्थम् (४) रात्रिनुक्तं रात्रिभोजनं दिवसगृहीतं दिवसनुक्तं रात्रौ संनिधिरूपेण (१) दिवसगृहीतं रात्रौ नुक्तम् (२) रात्रौगृहीतं दिवसनुक्तं (३) रात्रौगृहीतं रात्रौ नुक्तम् (४) इति जेदचतुष्ट-
यखण्डम् (५) स्नानं देशसर्वजेदजिह्वम् । तत्र देशस्नानं शौचातिरेकेण अक्षिपद्मप्रहा-
यनमपि । सर्वस्नानं तु प्रतीतमेव (६) गन्धमाख्यं च गन्धग्रहणात् कोष्ठपुटादि-
परिग्रहः (७) माध्यग्रहणाच्च ग्रथितवेष्टितादेर्माध्यस्य परिग्रहः (८) वीजनमुष्णाक्षे
तास्यगृन्तादिना (९) इदमनाचरितम् । दोषाश्चेह आरम्भप्रवर्तनादयः स्वयं बु-
द्ध्या वाच्याः ॥ २ ॥

(टीका) उद्देश्यं ति सूत्रमस्य व्याख्या । उद्देशनं साध्वाद्याश्रित्य दानारम्भ-
स्येत्युद्देशः । तत्र जवमोदेशिकम् (१) क्रयणं क्रीतम् । जावे निष्ठाप्रत्ययः । सा-
ध्वादिनिमित्तमिति गम्यते । तेन कृतं निर्वर्तितं क्रीतकृतम् (२) नियागमित्या-
मन्त्रितस्य पिण्डस्य ग्रहणं नित्यं तत्त्वनामन्त्रितस्य (३) अजिह्वडाणि यत्ति । स्वग्रामादेः
साधुनिमित्तमजिमुखमानीतमन्याहृतं बहुवचनं स्वग्रामपरग्रामनिशीयादिजेदख्या-
पनार्थम् (४) तथा रात्रिनुक्तं रात्रिभोजनं दिवसगृहीतं दिवसनुक्तादिचतुर्जग-
द्वणम् (५) । स्नानं च देशसर्वजेदजिह्वं देशस्नानमधिष्ठानशौचातिरेकेणाक्षिपद्म-
प्रहायनमपि । सर्वस्नानं तु प्रतीतम् (६) । तथा गन्धमाख्यव्यजनं च गन्ध-
ग्रहणात्कोष्ठपुटादिपरिग्रहः (७) माध्यग्रहणाच्च ग्रथितवेष्टितादेर्माध्यस्य (८) वीजनं
तास्यगृन्तादिना धर्म एवदमनाचरितं दोषाश्चोद्देशिकादिप्यारम्भप्रवर्तनादयः (९)
आधियागगन्तव्या इति सूत्रार्थः ।

संनिधीनिर्दिमत्ते य, रायपिंडे किमिच्छे ॥

संवाहणं दंतं पदोयणाय संपुत्रणे देहपलोयणा य ॥ ३ ॥

(अर्थः) सन्निधीयतेऽनेन आत्मा दुर्गताविति संनिधिः श्रुतयुगादीनां
संचयक्षिपा (९) यद्दिमात्रं गृहस्य नाजनम् (१०) राजपिण्डोन्मृपाहारः (११)
इः किमिच्छतीति यो दीयते स किमिच्छकः (१२) संहनमस्विमांसत्व श्रोममुख-
तस्य चतुर्धा नर्दनं (१३) दंतप्रधावनं चाद्गुह्यादिना क्लाननम् (१४) संप्रश्नः
भ्रंशसो सावयवद्वन्द्वविषयः कीदृशोद्दमित्यादिरूपो वा (१५) देहप्रलोकनं
चादृशसो (१६) ॥ ३ ॥

(अर्थ.) संनिहिति (संनिहि के०) संनिधिः, जेथी आत्मा दुर्गतिने संनिधि एटखे नजीक जाय ठे, ते संनिधि एटखे वृतगुनादिकनो संचय करवो, ते संनिधिनामक दशमुं अनाचारित (गिहिमित्ते य के०) गृह्यमंत्रं च एटखे गृहस्थमुं पात्रं जोजनादिकने अर्थे खेवुं, ते अग्नियारमुं गृह्यमंत्रं नामक अनाचारित. (रायपिंने के०) राजपिंनः एटखे राजाएं आपेखो आहार खेवो, ते वारमुं राजपिंनं नामक अनाचारित. (किमिष्ठए के०) किमिष्ठकः एटखे “जे कोइ जोजननी इच्छा करनार हो ते अहिं आवो अने जोजन खइ जाउं.” एवो घोष करीने ज्यां आहार अपाय ठे, तेवा दानशालादिकनेविषे जे आहार खेवो, ते किमिष्ठकनामा तेरमुं अनाचारित. (संवाहणे के०) संवाहनम् एटखे जेथी अस्थि, मांस, त्वचा अने रोम एमने सुख थाय एवं तैलादिकथी मर्दन करवुं ते चौदमुं संवाहनं नामक अनाचारित. (दंतप्रहोयणा य के०) दंतप्रधावना च एटखे अंगुल्यादिकें करी दांतण करवुं, मुख प्रक्षावन करवुं, ए पंदरमुं दंतप्रधावनं नामक अनाचारित. (संपुष्टण के०) संप्रश्नः एटखे गृहस्थने तावय प्रश्न ते कुशखेकमसंवधी प्रश्न करवो, अथवा पोतानी शरीरनी शोचाना अन्निमानथी एवं पूठवुं के, हुं केवो तुं ? ए संप्रश्नं नामक सोखमुं अनाचारित. (देहप्रक्षोयणा य के०) देहप्रक्षोकना च एटखे दर्पण आदिकमां शरीरनी कांति जोवी, ते सत्तरमुं देहप्रक्षोकनं नामक अनाचारित जाणवुं. ए संनिधि आदिकनुं आचरण करवानां परिग्रह, प्राणातिपात इत्यादि दोष ठे ते पोतानी मेखे जाणवा. ॥ ३ ॥

(दीपिका) पुनरिदमनाचारितम् । संनिधीयतेऽनेन आत्मा दुर्गताविति संनिधिः । गुणवृत्तादीनां संचयकरणम् (१०) । गृह्यमंत्रं च गृहस्थताजनम् (११) । राजपिंनश्च नृपाहारः (१२) । किमिष्ठसि इत्येवं यो दीयते स किमिष्ठकः । राजपिंनोऽप्यो वा सामान्येन (१३) । तथा संवाहनं अस्थिनांसत्वग्रोमसुखनया चतुर्विधं मर्दनम् (१४) । दन्तप्रधावनं चाङ्गुल्यादिना मुखप्रक्षावनम् (१५) । संप्रश्नः तावयो गृहस्थविषयः । शोचार्थं कीदृशो वाह्नित्वादिरूपः (१६) । देहप्रक्षोकनं च आदर्शादौ (१७) । अनाचारितदोषाश्च संनिधिप्रवृत्तिषु परिग्रहप्राणानिपातादयः स्वयमुक्ता वाच्याः ॥ ३ ॥

(टीका) इदं चानाचारितमित्याह । संनिधिनि सूत्रमन्य व्याख्या । संनिधीयते-ज्जपात्मा दुर्गताविति संनिधिः । वृतगुनादीनां संचयक्रिया । गृह्यमंत्रं गृहस्थताजनं च तथा राजपिंनो नृपाहारः । किमिष्ठतीत्येवं यो दीयते स किमिष्ठकः स-

१३० राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

जपिण्णोऽन्यो वा सामान्येन । तथा संवाधनमस्थिमांसत्वग्रोमसुखतया चतुर्विधं
मर्दनम् । दन्तप्रधानं चाङ्गुल्यादिना क्वालनम् । तथा संग्रहः सावयो गृहस्यविषयः ।
रादायं कीदृशो बाहमित्यादिरूपः । देहप्रलोकनं चादर्शादावनाचरितम् । दोषाश्च सं-
निधिप्रवृत्तिषु परिग्रहप्राणातिपातादयः स्वयमेव वाच्या इति सूत्रार्थः । अष्टावण य
सूत्रमस्य व्याख्या । अष्टापदं चेति ।

अष्टावण य नालीए, उत्तस्स य धारणाए ॥

तेगिष्ठं पाहणापाए, समारंजं च जोइणो ॥ ४ ॥

(अवचुरिः) अष्टावण चि । अष्टापदं द्यूतमर्थपदं वा गृहस्यमधिकृत्य निमित्तादिविषयं
१७ । नाखिका द्यूतजैदः । यत्र मा जूक्खयाप्यन्यथाऽरूपातनमिति नाखिकाः पात्यंते ।
नाखिकायाः प्रधानत्वव्यापनार्थं जेदेनोपादानं सकलद्यूतोपलक्षणार्थं च १७ । उत्रस्य
धारणमात्मानं परं वा प्रत्यनयायं भ्रानायासम्भवं मुक्त्वा । प्राकृतत्वादनुस्वारलो-
पोऽकारनकारलोपो च दृष्टव्यो १९ । चिकित्साया जावश्चेकिस्सं व्याधिप्रतिक्रियारू-
पम् (२०) । उपानदो पादयोरिति सागिप्रायकम् । आपत्कालपरिहारार्थम् उप-
ग्रहधारणं न दोषः (२१) । समारम्भश्च ज्योतिषोऽभिरिति (२२) । दोषास्त्वष्टाप-
दारीनां श्रुता एवेति ॥ ४ ॥

(अर्थ) अष्टावणि । (अष्टावण य के०) अष्टापदं च णट्ठे द्यूत रमणुं, ते अष्टारमुं
अष्टापदनामक अनाचरित. (नालीए के०) नाखिका णट्ठे कक्षाये करी पासो पोतानी
अष्टावणाए न पादयो जोइयं माटे नखिकामां नामीने रमणुं, एणुं एक जातनुं द्यूत, अथवा
नाखिकाशब्दं मंजीको, संग्रह इत्यादि क्रीडा खेदी. ते क्रीडाये रमणुं ते नाखिका नामक
योगदीशमुं अनाचरित. रोगादिनिमित्तयिना (उत्तस्स य के०) उत्रस्य च णट्ठे उत्रनुं
(धारण के०) धारणं णट्ठे धारण करणुं ते (णट्ठाए के०) अनयाय णट्ठे अनयने माटे
उ. अथां अनाचरि उ. ए वीशमुं उत्रधारणनामक अनाचरित. (तेगिष्ठं के०)
चेकिस्सम् णट्ठे सावय देवक्रिया न्यायं अथवा परायं करवी, ते एकवीशमुं चेकि-
स्सनामक अनाचरित. (पाए के०) पादयोः णट्ठे पगनेविषे (बाहणा के०) उ-
पानदो णट्ठे पगन्यां पदेरवां, ते बावीशमुं उपानद् नामक अनाचरित. (जोइणो
के०) ज्योतिषः णट्ठे अग्निना (समारंजं के०) समारंजः णट्ठे आरंज करवां, ते
बावीशमुं ज्योतिःसमारंज नामक अनाचरित जाणवुं ॥ ४ ॥

(संक्षेप) इति अष्टावणिनि । अष्टापदं द्यूतमर्थपदं वा गृहस्यमधिकृत्य निमित्तादि-

विषयम् अनाचरितम् १७ तथा नालिका चेति द्यूतविशेषलक्षणा यत्र माञ्जूत्कलयान्यथा पाशकपातनमिति नालिकया पात्यन्त इति । इयं च अनाचरितम् १९ उत्रस्य धारणमात्मानं परं वा प्रति अनर्थाय इति । आगाढग्लानाद्यालम्बनं मुक्त्वानाचरितं प्राकृतशैल्यात्रानुस्वारलोपः अकारणकारलोपो च द्रष्टव्यौ । तथा श्रुतिप्रामाण्यादिति २० तेगिञ्ति चिकित्साया जावः चैकित्स्यं व्याधिप्रतिक्रियारूपम् अनाचरितम् २१ उपानहो पादयोरनाचरिते । पादयोरिति साजिप्रायकं नतु आपत्कल्पपरिहारार्थमुपग्रहधारणेन २२ समारंजश्च समारम्भणं ज्योतिषो ब्रह्मेः २३ दोषाश्च अष्टापदादीनां सुगमा एवेति ॥ ४ ॥

(टीका) अष्टापदं द्यूतम् । अर्थपदं वा गृह्यस्यमधिकृत्य नीत्यादिविषयमनाचरितम् । तथा नालिका चेति द्यूतविशेषलक्षणा यत्र माञ्जूत्कलयान्यथा पाशकपातनमिति नालिकया पात्यन्त इति । इयं चानाचरिता । अष्टापदेन सामान्यतो द्यूतग्रहणे सत्यज्जिनिवेशनियन्धनत्वेन नालिकायाः प्राधान्यख्यापनार्थं ज्ञेयत उपादानम् । अर्थपदमेवोक्तार्थं तदित्यन्ये अजिदधति । अस्मिन् पदे सकलद्यूतोपलक्षणार्थं नालिकाग्रहणमष्टापदद्यूतविशेषपदे चोजयोरिति । तथा उत्रस्य च लोकप्रसिद्धस्य धारणमात्मानं परं वा प्रत्यनर्थयित्वागाढग्लानाद्यालम्बनं मुक्त्वानाचरितम् । प्राकृतशैल्यात्रानुस्वारलोपोऽकारणकारलोपो च द्रष्टव्यौ तथा श्रुतिप्रामाण्यादिति । तथा तेगिञ्ति । चिकित्साया जावश्चैकित्स्यं व्याधिप्रतिक्रियारूपमनाचरितम् । तद्योपानहो पादयोरनाचरिते । पादयोरिति साजिप्रायकम् । नत्वापत्कल्पपरिहारार्थम् उपग्रहधारणेन । तथा समारम्भश्च समारम्भणं च ज्योतिषोऽग्नेस्तदनाचरितमिति । दोषा अष्टापदादीनां सुगमा एवेति सूत्रार्थः ॥ ४ ॥

सिचायरपिं च, आसंदीपलियंकए ॥

गिहंतरनिसिचा य, गायस्मुवट्टणाणि य ॥ ५ ॥

(अथचूरिः) शय्या वसतिस्तया तरति संसारमिति शय्यातरः २३ आसंदीपर्यङ्को मध्यकलदे (२४) गृहान्तरनिषद्या च द्वयोर्गृहयोरन्तरालोपवेशनम् । चात्पाटकादिग्रहः (२५) गात्रोद्धर्तनानि च मत्वापनयनरूपाणि । चादन्यसंस्कारग्रहः ॥ ५ ॥

(अर्थ) सिचायरत्ति । (सिचायरपिंङ् के०) शय्यातरपिंङ्, शय्या एतस्ये निडादि करवानुं स्थानक ते साधुने आपीने जे पोताना कर्मने दृढवा करे ठे, ते शय्यातर कहीये, अने ते शय्यातरना धरनो जे पिंङ् एतस्ये आहार ते चोवीशनुं श-

१३९ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

य्यातरपिंरु अनाचरित जाणवुं. तथा (आसंदीपर्यंक ए के०) आसंदीपर्यंको एटले सादरी अने पलंग. उपलक्षणथी मांची, खाट, मोढी इत्यादिक लेवा. हवे ते सादरी विंगेरे उपर वेसवुं, ते पच्चीशमुं, उबीशमुं आसंदीपर्यंक नामक अनाचरित. (गिहंतरनिसिद्या य के०) गृहान्तरशय्या एटले वे घरोना मध्यजागमां सूवुं, अथवा उपासराथी वीजे घरे जइने सूवुं, च शब्दथी पटादिकनो परिग्रह पण जाणवो. ए सत्तावीशमुं गृहान्तरशय्या नामक अनाचरित. (गायस्सुबद्धणाणि य के०) गात्रस्योद्धर्तनानि च, एटले शरीरना मलने दूर करवाने अथे उद्धर्तन एटले उवटणां करवां. ए अष्टावीशमुं अनाचरित जाणवुं ॥ ५ ॥

(दीपिका) शय्यातरपिंरुऽप्यनाचरितः । शय्या वसतिस्तया तरति संसारमिति शय्यातरः । साधूनां वसतिदाता तस्य पिंरुः २४ आसन्दकपर्यङ्गको लोकप्रसिद्धो अनाचरितो २५।२६ तथा गृहान्तरनिषद्या गृहमेव गृहान्तरं गृहयोर्वा अथान्तरालं तत्र उपवेशनम् । चशब्दात् पाटकादिपरिग्रहः २७ तथा गात्रस्य कायस्य उद्धर्तनानि पट्ठापनयनलक्षणानि । चशब्दादन्यसंस्कारपरिग्रहः ॥ ५ ॥

(टीका) किंच । सद्यापरसूत्रमस्य व्याख्या । शय्यातरपिंरुश्चानाचरितः । शय्या वसतिस्तया तरति संसारमिति शय्यातरः साधुवसतिदाता तत्पिंरुः । तथा आसन्दकपर्यङ्गो अनाचरितो । एतो च लोकप्रसिद्धावेव । तथा गृहान्तरनिषद्यानाचरिता । गृहमेव गृहान्तरं गृहयोर्वा अथान्तरालं तत्रोपवेशनम् । चशब्दात्पाटकादिपरिग्रहः । तथा गात्रस्य कायस्योद्धर्तनानि चानाचरितानि । उद्धर्तनानि पट्ठापनयनलक्षणानि । चशब्दादन्यसंस्कारपरिग्रहः । इति सूत्रार्थः ॥ ५ ॥

गिहिणो वेआवडियं, जा य आजीववत्तिया ॥

तत्तानिबुद्धानोइत्तं, आउरस्सरणाणि य ॥ ६ ॥

(अर्थः) गिहिणो वेआवृत्तं गृहस्थं प्रत्यक्षादिसंपादनम् (२७) या चाजीववृत्तिता जातिकुलादिजिवात्मपात्रना (२८) तत्तं च तथानिर्गृतं चाग्निद्रुमोहृतं तत्तोजित्वं मिथोदकजोजित्वमित्यर्थः (२९) । आतुरस्सरणाणि च क्षुधादिसमये पूर्वोक्तादिस्सरणानि । दोषानुराणां वा शरणान्याश्रयदानादीनि (३०) ॥ ६ ॥

(अर्थ) गिहिणो चि । (गिहिणो के०) गृहिणः एटले गृहस्थनुं (वेआवडियं के०) वेआवृत्तम् एटले वेआवृत्तं कर्तुं, अशनादिक देवां, तथा गृहस्थनां कामकाज करवां, ते उगपत्रीशमुं अनाचरित. (जाय आजीववत्तिया के०) या चाजीववृत्तिता एटले

पोतानी जाति, कुल इत्यादि तेणे करी पोतानुं उदरपोषण करवुं, ते त्रीशमुं आजीववृत्तितानामक अनाचरित. (तत्तानिबुद्धोऽन्तं के०) तत्तानिर्वृतजोजित्वम् एटले तत्त नाम तपावेळुं पण अनिर्वृत एटले त्रण उकाला आव्या विना जे प्राप्तु-क थयुं नथी एवुं पाणी पीवुं. अर्थात् मिश्र उदकनुं पान करवुं ते एकत्रीशमुं तत्तानिर्वृतजोजित्व नामक अनाचरित. (आउरस्मरणणि य के०) आतुरस्मरणानि च एटले जूखयी पीडित थवायी पूर्वोपभुक्त अवस्थानां स्मरण करवां, अथवा आतुरस्मरणानि च एटले रोगेंकरी पीडा पामता लोकोने आश्रय देवो, ते वत्रीशमुं आतुरस्मरणनामा अनाचरित जाणवुं ॥ ६ ॥

(टीपिका) पुनर्गृहिणो गृहस्थस्य वेयावृत्यं व्यावृत्तस्य जावो वेयावृत्यं गृहस्थं प्रत्यन्नादिसंपादनमित्यर्थः २९ । तथा या च आजीववृत्तिता जातिकुलगणकर्मशि-
द्वपानामाजीवनमाजीवः तेन वृत्तिः आजीववृत्तिः तस्या जाव आजीववृत्तिता जा-
त्यादेराजीवनेन आत्मपालनमित्यर्थः ३० । तत्तानिर्वृतजोजित्वं तत्तं च तत् अनिर्वृतं
तत्तानिर्वृतं अत्रिदंनोद्धृतं चेति समाप्तः । उदकमिति शेषः । तस्य जोजित्वं मिश्र
सचिचोदकजोजित्वमित्यर्थः ३१ । तथा आतुरस्मरणानि च क्रुधादिना आतुराणां
पीडितानां पूर्वोपभुक्तस्मरणानि । अथवा दोषातुराणामाश्रयदानादीनि ३२ ॥ ६ ॥

(टीका) तथा गृहिणोऽस्ति सूत्रमस्य व्याख्या । गृहिणो गृहस्थस्य वेयावृत्यं व्यावृ-
त्तजावो वेयावृत्यं गृहस्थं प्रत्यन्नादिसंपादनमित्यर्थः । एतदनाचरितमिति । तथा चा-
जीववृत्तिता जातिकुलगणकर्मशिद्वपानामाजीवनमाजीवस्तेन वृत्तिस्तज्जाव आजीववृ-
त्तिता । जात्याद्याजीवनेनात्मपालनेत्यर्थः । इयं चानाचरिता । तथा तत्तानिर्वृतजो-
जित्वम् तत्तं च तदनिर्वृतं च अत्रिदंनोद्धृतं चेति विग्रहः । उदकमिति विशेषणान्य-
यानुपपत्त्या गम्यते । तज्जोजित्वं मिश्रसचिचोदकजोजित्वम् इत्यर्थः । इदं चानाचरि-
तम् । तथातुरस्मरणानि च क्रुधाद्यातुराणां पूर्वोपभुक्तस्मरणानि च अनाचरितानि ।
आतुरस्मरणानि वा । दोषातुराश्रयदानानीति सूत्रार्थः ॥ ६ ॥

मूलए सिंगवेरे य, उजुखंने अनिवुमे ॥

कंदे मूले य सच्चित्ते, फले वीए य आमए ॥ ७ ॥

(अवचूरिः) मूलको लोके प्रतीतः (३१) गृहवेरकं चार्द्धकम् (३२) इच्छुखणं
चानिर्वृतमपरिणतं सर्वत्रापि संबध्यते (३३) (३४) कंदो वज्रकंदादिः (३५)
मूलं सट्टामूलादि (३६) सचित्तफलं त्रपुषीककंद्यादि (३७) बीजं तिलादि
आमकं सचित्तम् (३८) ॥ ७ ॥

१३४ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

(अर्थ) मूलएत्ति (अनिवृत्ते के०) अनिवृत्तं एटले पक्क थयो नथी एवो (मूलए के०) मूलकम् एटले मूलो, (सिंगवेरे य के०) शृंगवेरं च एटले थ्याडुं, (उहुखंडे के०) इहुखंडम् एटले सर्व जातिनी सेखडी, ए त्रणे ठेकाणं अनिवृत्त ए विशेषण लगाडुं. पूर्वोक्त एकत्रीश थने ए त्रण ए सर्व मलीने पात्रीश थनाचरित थयां. (सचित्ते के०) सचित्तम् एटले सचित्त एवा (कंदे के०) कन्दः एटले वज्रादि कंद, तथा (मूले के०) मूलम् एटले मूल ए वे वस्तु सचित्त वापरवी, ते थनाचरित. पूर्वोक्त पात्रीश थनाचरित थने थ्या कन्दानाचरित तथा मूलानाचरित मलीने साडत्रीश थनाचरित थयां. (आमए के०) आमम् एटले लींजुं कांचुं एवां (फले के०) फलं, ते कर्कटी आदिक फल थने (वीए के०) तिलादिक वीज ए वे लीलां काचां वापरवां, ते क्रमं करी थ्याडत्रीशमुं तथा उगणचादीशमुं थनाचरित जाणुं ॥ ७ ॥

(दीपिका) पुनः, मूलको लोके प्रतीतः ३ । शृङ्गवेरमार्डकम् ३४ । इहुखणं च लोकप्रतीतम् । अनिवृत्तग्रहणं सर्वत्र अजिसंवध्यते । इहुखणं च अपरिणतं द्विपर्वान्तं यद्गते । कन्दो वज्रकन्दादिः ३५ । मूलं च सट्टामूलादि सचित्तम् ३७ फलं कर्कट्यादि त्रपुपादि ३७ । वीजं च तिलादि ३९ । किं० । आमकं सचित्तम् ॥ ७ ॥

(टीका) किंच मूलएत्ति सूत्रमस्य व्याख्या । मूलको लोकप्रतीतः । शृङ्गवेरं मार्डकम् । तथेहुखणं च लोकप्रतीतम् । अनिवृत्तग्रहणं सर्वत्राजिसंवध्यते । अनिवृत्तमपरिणतमनाचरितमिति । इहुखणं चापरिणतं द्विपर्वान्तं यद्गते । तथा कन्दो वज्रकन्दादिः । मूलं च सट्टामूलादि सचित्तमनाचरितम् । तथा फलं त्रपुपादि । वीजं च तिलादि । आमकं सचित्तमनाचरितमिति सूत्रार्थः ॥ ७ ॥

सोवच्चले सिंधवे लोणे, रोमालोणे य आमए ॥

सामुद्दे पंसुखारे य, कालालोणे य आमए ॥ ८ ॥

(अथचूरिः) सौवर्चलं (३९) सैन्धवं (४०) लवणं खारी (४१) रुमालवणं चाकरविशेषस्तद्भवम् (४२) सामुद्रं लवणमेव (४३) पांशुद्धारश्चोपरलवणम् । यद्वा पांशुरूपः (४४) कृष्णलवणं पर्वतेकदेशजम् (४५) ॥ ८ ॥

(अर्थ) सोवच्चलेति । (सोवच्चले के०) सौवर्चलम् एटले संचल, (सिंधवेके०) सैन्धवं एटले सिंधालूण, (लोणे के०) लवणम् एटले सांमरलोण (रोमालोणे थ के०) रुमालवणम् एटले वैयशाखमां जेने रोमक द्वार कद्दे ठे ते (सामुद्दे के०) सामुद्रम्

संयमे च युक्तानाम् एटले संयमने विपे हमेश युक्त रहेला एवा (लघुभूतविहारिणं के०) लघुभूतविहारिणां एटले थोडा उपकरणथी हलवा तेथी वायुसरस्वो प्रतिबंधरहित जेमनो विहार ठे एवा साधुने (एयं के०) एतत् एटले ए चोपन वोले करी युक्त एवुं (सवं के०) सर्वम् एटले संपूर्ण (अण्णइत्तं के०) अनाचीणं एटले वर्जवरूप अनाचरित ते कह्युं ॥ १० ॥

(दीपिका) अथ क्रियासूत्रमाह । सर्वमेतत् पूर्वोक्तचतुःपञ्चाशद्भेदजिन्नमौद्देशिकादिकं यत् अनन्तरमुक्तं तत्सर्वमनाचरितं ज्ञातव्यम् । केपामित्याह । निर्ग्रन्थानां महर्षीणां साधूनामित्यर्थः । किंभूतानाम् । संयमे चशब्दात्तपसि युक्तानाम् । पुनः किं० । लघुभूतविहारिणां लघुभूतो वायुस्तद्वत् अप्रतिवद्धतया विहारो येषां ते ॥ १० ॥

(टीका) क्रियासूत्रमाह । सर्वमेयं ति सूत्रमस्य व्याख्या । सर्वमेतदौद्देशिकादि यदनन्तरमुक्तमिदमनाचरितम् । केपामित्याह । निर्ग्रन्थानां महर्षीणां साधूनामित्याह । त एव विशेष्यन्ते । संयमे चशब्दात्तपसि युक्तानामत्रियुक्तानां लघुभूतविहारिणां लघुभूतो वायुः । ततश्च वायुभूतोऽप्रतिवद्धतया विहारो येषां ते लघुभूतविहारिणस्तेषां निगमनक्रियापदमेतदिति सूत्रार्थः ॥ १० ॥

पंचासवपरिष्ठाया, तिगुत्ता ठसु संजया ॥

पंचनिग्गहणा धीरा, निग्गंथा उच्चुदंसिणो ॥ ११ ॥

(अवचूरिः) किमित्यनाचरितं यतस्त एवंभूता जवन्तीत्याह पञ्चाश्रवा हिंसादयः परि समंताज्ज्ञातायेस्ते यत इदंशा अतस्त्रिगुताः पञ्चानामिन्द्रियाणां निगृह्णन्तीति निगृह्णाः । धीरा बुद्धिमन्तः स्थिरा वा निर्ग्रन्थाः साधव रुजुर्मोक्षं प्रति रुजुत्वात् संयमस्तं पश्यन्ति उपादेयतया संयमप्रतिवद्धा इत्यर्थः ॥ ११ ॥

(अर्थः) हवे पूर्वोक्त साधुनां लक्षण कहे ठे. पंचासवत्ति. (पंचासवपरिष्ठाया के०) पंचाश्रवपरिज्ञाताः एटले हिंसादिक पांच आश्रवोने थावज्जीव जेमणे पचख्या ठे एवा, (तिगुत्ता के०) त्रिगुताः एटले मन, वचन अने काय ए त्रणे करी गुत, अर्थात् मनोगुति, वचनगुति अने कायगुति एना धारण करनार, (ठसु संजया के०) पदसु संयताः एटले पइजीवनिकायने विपे संयत, अर्थात् पइजीवनिकाय उपर दया राखनार, (पंचनिग्गहणा के०) पंचनिग्रहणाः, पंचानां एटले दर्शन, रसन, घ्राण, स्पर्शन अने श्रवण ए पांच इंद्रियोने निग्रहणा एटले वश राखनार, अर्थात् जितेंद्रिय एवा, (धीरा के०) सातजयें करी रहित, (उच्चुदंसिणो के०) रुजुदर्शिनः

૧૩૬ રાય ધનપતસિંઘ વઢાહરકા જૈનાગમસંગ્રહ જાગ તેતાલીસ-(૪૩)-મા.

નેત્ર આંજવાં, તે એકાવનમું અંજન અનાચારિત. (દંતવર્ણે ય કે૦) દંતવર્ણશ્ચ
 ઇટલે દાંતણ કરવું, તે વાવનમું દંતવર્ણનાચરિત. (ગાયાત્રંગવિજ્ઞપણે કે૦)
 ગાત્રાન્યંગવિજ્ઞપણે, તે ગાત્રે ઇટલે શરીરને વિષે અન્યંગ કરવો; તે ત્રેપનમું ગાત્રા-
 ન્યંગ અનાચરિત, અંને વિજ્ઞપણ ઇટલે શરીર ઉપર અલંકાર ધારણ કરવા. તે ચો-
 પનમું ચૂપણ અનાચરિત જાણવું ॥ ૯ ॥

(દીપિકા) ધૂપન માત્મવલ્લાદેઃ સૌગન્ધ્યનિમિત્તમથવા અનાગતવ્યાધિનિવૃત્તિ-
 નિમિત્તં ધૂમપાનમિત્યન્યે વ્યાખ્યાનયન્તિ ૪૭. વમનં ચ મદનફલાદિના વાન્તિઃ
 ૪૮. તથા વસ્તિકર્મ પુંડ્રકેષ અધિષ્ઠાને સ્નેહદાનમ્ ૪૯. વિરેચનં દન્ટ્યાદિના ૫૦.
 તથાઞ્જનં રસાઞ્જનમ્ ૫૧. દન્તકાષ્ઠં ચ પ્રતીતમેવ ૫૨ તથા ગાત્રાન્યઙ્ગસ્તેલાદિના ૫૩
 વિજ્ઞપણં ગાત્રાણમેવ ૫૪ ॥ ૯ ॥

(ટીકા) કિં ચ ધૂવણે તિ સૂત્રમસ્ય વ્યાખ્યા । ધૂપનમિત્યાત્મવલ્લાદેરનાચરિતમ્ ।
 પ્રાકૃતશોઢ્યા અનાગતવ્યાધિનિવૃત્તયે ધૂમપાનમિત્યન્યે વ્યાચક્ષતે । વમનં મદનફલા-
 દિના । વસ્તિકર્મ પુટકેનાધિષ્ઠાને સ્નેહદાનમ્ । વિરેચનં દન્ટ્યાદિના । તથા અંજનં
 રસાંજનાદિના । દન્તકાષ્ઠં ચ પ્રતીતમ્ । તથા ગાત્રાન્યઙ્ગસ્તેલાદિના । વિજ્ઞપણં ગાત્રા-
 ણમેવેતિ સૂત્રાર્થઃ ॥ ૯ ॥

સમયેયમણાદ્રં, નિગંગ્યાણ મહેસિણં ॥

સંજમંમિ અ જુતાણં, લઘુચૂયવિદારિણં ॥ ૧૦ ॥

(અવત્તરિઃ) ક્રિયામૂત્રમાહ । સર્વમેતદૌદેશિકાદિ યદનન્તરમુક્તં તદનાચીર્ણં નિ-
 ધ્વંન્યાનાં મહર્ષીણાં સાધુનામિત્યર્થઃ । સંયમે વા તપસિ ચ યુક્તાનાં લઘુચૂતો વાયુસ્ત-
 દ્વદ્વપ્રતિપદ્ધતપા વિદારો યેપામ્ ॥ ૧૦ ॥

(અર્થ) હવે પુર્વોક્ત પ્રકારે ચોપન વોલેં કરી ચોપન અનાચાર જે વર્જવા યોગ્ય
 કાયાં, તે કોણે વર્જવા તે પણ પ્રયત્ન “સંજમે” ઇત્યાદિ ગાયામાં કહ્યું છે; તોપણ પાહું
 શિષ્યને ચિન્મરણ નહીં થાય, તે માટે ફરી ય અનાચાર સાધુયેં વર્જવા એમ કહે છે.
 સર્વં તિ (નિગંગ્યાણં કે૦) નિર્ધન્યાનામ્ ઇટલે વાહ્યાન્યન્તર પરિમદ્દરહિત એવા,
 (મહેસિણં કે૦) મહર્ષીણામ્ ઇટલે મહોટા રૂપિ એવા, (સંજમંમિ અ જુતાણં કે૦)

૧:- આ અનાચરિતની મંથ્યા કોટ ટેકાણે વાવન કોટ ટેકાણે ત્રેપન અને કોટ ટેકાણે ચોપન થીની છે.
 જૂન જૂવડાં મનામરડિત રાખ્યાં કોટ ટેકાણે જે અનાચરિત આવ્યા છે તેની મંથ્યા એકન ગર્ભાયે તો સર્વે
 મંથ્યા વાવન થાય છે. અને ટૂંકી મળીય નો ત્રેપન નવા ચોપન થાય છે.

संयमे च युक्तानाम् एटले संयमने विपे हमेश युक्त रद्देवा एवा (लघुचूतविहारि-
णं के०) लघुचूतविहारिणं एटले थोडा उपकरणथी हलवा तेथी वायुसरखो प्र-
तिबंधरहित जेमनो विहार ठे एवा साधुने (एवं के०) एतत् एटले ए चोपन बोलें
करी युक्त एबुं (सबं के०) सर्वम् एटले संपूर्ण (अणाइन्नं के०) अनाचीर्ण एटले
वर्जववारूप अनाचरित ते कहुं ॥ १० ॥

(टीका) अथ क्रियासूत्रमाह । सर्वमेतत् पूर्वोक्तचतुःपञ्चाशद्भेदजिन्नमोदेशिका-
दिकं यत् अनन्तरमुक्तं तत्सर्वमनाचरितं ज्ञातव्यम् । केपामित्याह । निर्यन्थानां मह-
र्षीणां साधूनामित्यर्थः । किञ्चूतानाम् । संयमे चशब्दात्तपसि युक्तानाम् । पुनः किं० ।
लघुचूतविहारिणं लघुचूतो वायुस्तद्धत अप्रतिबद्धतया विहारो येषां ते ॥ १० ॥

(टीका) क्रियासूत्रमाह । सर्वमेयं ति सूत्रमस्य व्याख्या । सर्वमेतदोदेशिकादि
यदनन्तरमुक्तमिदमनाचरितम् । केपामित्याह । निर्यन्थानां महर्षीणां साधूनामित्याह ।
त एव विशेष्यन्ते । संयमे चशब्दात्तपसि युक्तानामभियुक्तानां लघुचूतविहारिणं
लघुचूतो वायुः । ततश्च वायुचूतोऽप्रतिबद्धतया विहारो येषां ते लघुचूतविहारिण-
स्तेषां निगमनक्रियापदमेतदिति सूत्रार्थः ॥ १० ॥

पंचासवपरिष्साया, तिगुत्ता ठसु संजया ॥

पंचनिग्गहणा धीरा, निग्गंथा उद्युदंसिणो ॥ ११ ॥

(अवचूरिः) किमित्यनाचरितं यतस्त एवंचूता जवन्तीत्याह पञ्चाश्रवा हिंसा-
दयः परि समंताज्ज्ञातायैस्ते यत ईदृशा अतस्त्रिगुताः पञ्चानामिन्द्रियाणां निग्रह-
न्तीति निग्रहणाः । धीरा बुद्धिमन्तः स्थिरा वा निर्यथाः साधव रुजुर्मोक्षं प्रति रुजु-
त्वात् संयमस्तं पश्यन्ति उपादेयतया संयमप्रतिबद्धा इत्यर्थः ॥ ११ ॥

(अर्थः) हवे पूर्वोक्त साधुनां लक्षण कहे ठे. पंचासवत्ति. (पंचासवपरिष्साया
के०) पंचाश्रवपरिज्ञाताः एटले हिंसादिक पांच आश्रवोने यावज्जीव जेमणें पञ्चख्या
ठे एवा, (तिगुत्ता के०) त्रिगुताः एटले मन, वचन अने काय ए त्रणें करी गुप्त,
अर्थात् मनोगुप्ति, वचनगुप्ति अने कायगुप्ति एना धारण करनार, (ठसु संजया के०)
पदसु संयताः एटले पइजीवनिकायने विपे संयत, अर्थात् पइजीवनिकाय उपर दया
राखनार, (पंचनिग्गहणा के०) पंचनिग्रहणाः, पंचानां एटले दर्शन, रसन, घ्राण,
स्पर्शन अने श्रवण ए पांच इंद्रियोने निग्रहणा एटले वश राखनार, अर्थात् जितें-
द्रिय एवा, (धीरा के०) सातजयें करी रहित, (उद्युदंसिणो के०) रुजुदर्शिनः

१३८ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, भाग तेतालीस-(४३)-मा.

एटले मोक्षमार्गेने विपे सरल एवा संयमने जोनार अर्थात् उपयोगयी संयमना पालक एवा (निगंथा के०) निर्ग्रन्थाः एटले निर्ग्रन्थ साधुजं होय ठे. ॥ ११ ॥

(दीपिका) किमित्यनाचरितं यतस्त एवंचूता जवन्तीत्याह । किंचूतास्ते साधवः । पञ्च च ते आश्रवाश्च पञ्चाश्रवाः हिंसादयः परि समन्तात् इपरिज्ञया ज्ञात्वा प्रत्याख्यानपरिज्ञया प्रत्याख्याता येस्ते पञ्चाश्रवपरिज्ञाताः । यतः कारणात् ते एवंचूता अतएव त्रिगुप्ता मनोवाक्कायगुप्तिजिर्गुप्ताः । पुनः किं० । ठसु संजया पदसु जीवनि-कायेषु पृथिव्यादिषु सामस्त्येन यता यत्नवन्तः । पुनः किं० । पञ्चनिग्रहणाः पञ्चाना-मिन्द्रियाणां निग्रहणा निरोधकर्तारः । पुनः किं० । धीरा बुद्धिमन्तः स्थिरा वा । पुनः किंचूताः साधवः । कजुदर्शिनः । कजुमोक्षं प्रति कजुत्वात् संयमस्तं पश्यन्ति उपा-देयतया इति कजुदर्शिनः संयमप्रतिबद्धाः ॥ ११ ॥

(टीका) किमित्यनाचरितं यतस्त एवंचूता जवन्तीत्याह । पंचासवसूत्रम् । अथ्य व्याख्या । पञ्चाश्रवा हिंसादयः परिज्ञाता द्विविधया परिज्ञया इपरिज्ञया प्रत्या-ख्यानपरिज्ञया च परि समन्ताज्ज्ञाता येस्ते पञ्चाश्रवपरिज्ञाताः । आहिताभ्यादेरा-कृतिगणत्वान्न निष्ठायाः पूर्वनिपात इति समासो युक्त एव । परिज्ञातपञ्चाश्रवा इति वा । यत एव चेंचूता अत एव त्रिगुप्ता मनोवाक्कायगुप्तिजिः । पदसंयताः पदसु जी-वनिकायेषु पृथिव्यादिषु सामस्त्येन यताः । पञ्चनिग्रहणा इति । निग्रहन्तीति नि-ग्रहणाः । कर्तरि ल्युट् । पञ्चानां निग्रहणाः । पञ्चानामितीन्द्रियाणाम् । धीरा बुद्धि-मन्तः स्थिरा वा । निर्ग्रन्थाः साधवः । कजुदर्शिन इति । कजुमोक्षं प्रति कजुत्वा-त्संयमस्तं पश्यन्त्युपादेयतयेति कजुदर्शिनः संयमप्रतिबद्धाः । इति सूत्रार्थः ॥ ११ ॥

आयावयंति गिम्हेसु, हेमंतेसु अवाउडा ॥

वासासु पडिसंलीणा, संजया सुसमादिया ॥ १२ ॥

(अवचूरिः) ते चैतत्कुर्वन्ति आतापयन्ति ग्रीष्मेषु आतापनां कुर्वन्ति हेमन्तेषु शीतकालेषु अप्रावृता वर्षासु प्रतिसंलीना एकाश्रयस्याः संयताः साधवः सुसमा-हिता ज्ञानादियत्नपराः । ग्रीष्मादिषु बहुवचनं प्रतिवर्षं करणज्ञापनार्थम् ॥ १२ ॥

(अर्थ.) हवे ते पूर्वोक्तगाथामां कहेला कजुदर्शी साधुजं समयने जोशने जे प्रमाणे करे ठे, ते कहे ठे. जे साधुजं (गिम्हेसु के०) ग्रीष्मेषु एटले ग्रीष्म-कालने विपे अर्थात् उन्हालामां (आयावयंति के०) आतापयंति एटले अतापना करे ठे, (हेमंतेसु के०) हेमंतेषु एटले हेमंतकाले अर्थात् शिवालाने विपे (अवा-

उडा के०) अप्रावृताः एटले वस्त्ररहित यका शीतपरीपह सहन करे ठे, (वासा-
सु के०) वर्षासु एटले वर्षाकालनेविषे (पडिसंलीणा के०) प्रतिसंलीनाः एटले
एक स्थानकने विषे अंगोपांग संवरीने वेस्ते ठे, एवा ते (संजया के०) संयताः
एटले संयमना पालक साधु (सुसमाहिया के०) सुसमाहिताः एटले ज्ञानादिकने
विषे चल करनार थाय ठे ॥ १२ ॥

(दीपिका) ते च ऋजुदर्शिनः कालं प्रस्तावमधिकृत्य यथाशक्ति एवं कुर्वन्ति ।
तथाहि आतापयन्ति ऊर्ध्वस्थानादिना आतापनाः कुर्वन्ति । कदा ग्रीष्मेषु उष्ण-
कालेषु । पुनः कीदृशाः । हेमन्तेषु शीतकालेषु अप्रावृताः प्रावरणरहितास्तिष्ठन्ति ।
तथा वर्षासु वर्षाकालेषु प्रतिसंलीना एकाश्रयस्था भवन्ति । संयताः साधवः । पुनः
किञ्चूताः । सुसमाहिता ज्ञानादिषु यत्नपराः ॥ १२ ॥

(टीका) ते च ऋजुदर्शिनः कालमधिकृत्य यथाशक्त्येतत्कुर्वन्ति । आयावयन्ति त्ति
सूत्रम् । अस्य व्याख्या । आतापयन्त्यूर्ध्वस्थानादिना आतापनां कुर्वन्ति ग्रीष्मेष्ण-
कालेषु । तथा हेमन्तेषु शीतकालेष्वप्रावृता इति प्रावरणरहितास्तिष्ठन्ति । तथा व-
र्षासु वर्षाकालेषु संलीना इत्येकाश्रयस्था भवन्ति । संयताः साधवः सुसमाहिता
ज्ञानादिषु यत्नपराः । ग्रीष्मादिषु बहुवचनं प्रतिवर्षकरणज्ञापनार्थमिति सूत्रार्थः ॥ १२ ॥

परीसहरिउदंता, धूअमोहा जिइंदिया ॥

सबडुरकपहीणछा, पक्कमंति महेसिणो ॥ १३ ॥

(अवचूरिः) एतेषां फलमाह । दुःकराणि कृत्वा परीपहा एव रिपवस्ते दान्ता
उपशमं नीता येस्ते धृतमोहाः । मोहोऽज्ञानम् । जितेन्द्रियाः शब्दादिषु रागद्वेषर-
हिताः सर्वदुःखक्षयार्थं प्रक्रामन्ति प्रवर्तन्ते महर्षयः ॥ १३ ॥

(अर्थ.) परीसहत्ति. वली, (परीसहरिउदंता के०) परिपहरिपुदंताः एटले
दुधातृपादिक वाचीस परीपह रूप जे शत्रु उ तेमने जेमणें जीत्या ठे एवा, तथा
(धूअमोहा के०) धृतमोहाः एटले जेमणें पोतानो मोह दूर कथ्यो ठे, वली (जि-
इंदिया के०) जितेंद्रियाः एटले इन्द्रियोना शब्दादिक विषयोने विषे रागद्वेषरहित
एवा, (महेसिणो के०) महर्षयः एटले महामुनि साधु उ (सबडुरकपहीणछा के०)
सर्वदुःखप्रक्षयार्थम् एटले शरीर, मानसिक विगैरे सर्व दुःखरूप आठ कर्म
खपाववा माटे, (पक्कमंति के०) प्रक्रामंति एटले उद्यम करे ठे ॥ १३ ॥

(दीपिका) पुनः किं० । परीपहा एव रिपवस्ते दान्ता उपशमं नीता येस्ते । पुनः

१४० राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

किं० । धुतो मोहोऽज्ञानं येस्ते । पुनः किं० । जितेन्द्रियाः शब्दादिविषयेषु रागद्वेषर-
हिताः । त एवंविधाः सर्वदुःखप्रक्षयनिमित्तं प्रकामन्ति प्रवर्तन्ते । किञ्चूताः । महर्षयः ॥ १३ ॥

(टीका) परीसहसि सूत्रम् । अस्य व्याख्या । मार्गाच्यवननिर्जरार्थं परिपोढव्याः
क्षुत्पिपासादयः त एव रिपवस्तनुद्यधर्मत्वात्परीपहरिपवस्ते दान्ता उपशमं नीता
येस्ते परीपहरिपुदान्ताः । समासः पूर्ववत् । तथा धुतमोहा विक्षिप्तमोहा इत्यर्थः ।
मोहोऽज्ञानम् । तथा जितेन्द्रियाः शब्दादिषु रागद्वेषरहिता इत्यर्थः । त एवंचूताः
सर्वदुःखप्रक्षयार्थं शारीरमानसाशेषदुःखप्रक्षयनिमित्तं प्रकामन्ति प्रवर्तन्ते । किं-
चूताः । महर्षयः साधव इति सूत्रार्थः ॥ १३ ॥

दुकराई करित्ताणं, दुस्सहाई सहेत्तु य ॥

केइ ठ देवलोएसु, केइ सिझंति नीरया ॥ १४ ॥

(अवचूरिः) श्रौदेशिकादित्यागादीनि दुस्सहानि सहित्वातापनादीनि । के-
चनात्र देवलोकेषु सौधर्मादिषु गच्छन्तीति वाक्यशेषः । केचन सिद्धिं तेनैव जनेन
सिद्धिं प्राप्नुवन्ति । नीरजस्का अष्टविधकर्ममुक्ताः । नत्वेकेन्द्रिया इव । वर्तमान-
निर्देशत्रिकालविषयज्ञापनार्थः ॥ १४ ॥

(अर्थ) पूर्वोक्त प्रकारें आचरण करनारा साधुने शुं फल थाय ठे, ते कहे ठे.
दुकराई ति. (दुकराई के०) दुष्कराणि एटले आचरवाने अशक्य एवा
“ उद्देश्यं ” इत्यादि गाथाउत्तमां कहेला धर्मेने (करित्ताणं के०) कृत्वा एटले आच-
करीने, अर्थात् पालन करीने, तथा (दुस्सहाई के०) दुःसहानि एटले सहन
वाने अशक्य एवा आतापनादिकने (सहित्तु य के०) सहित्वा च एटले सहन
ीने (केइ के०) केचित् एटले केटलाएक (अष्ट के०) अत्र एटले था (देवलो-
कु के०) देवलोकेषु एटले सौधर्मादिक देवलोकने विपे जाय ठे, तथा (केइ के०)
चित् एटले केटलाक (नीरया के०) नीरजसः एटले कर्मरूप रजेंकरी रहित यका
। लोकमांज (सिझंति के०) सिध्यति एटले सिद्ध थाय ठे ॥ १४ ॥

(दीपिका) अथेतेषां फलमाह । एवं दुःकराणि श्रौदेशिकादित्यागादीनि
जा तथा दुःसहानि आतापनादीनि सहित्वा केचन अत्र देवलोकेषु सौधर्मादिषु
गच्छन्ति । इति शेषः । केचन सिध्यन्ति तेनैव जनेन सिद्धिं प्राप्नुवन्ति । किञ्चूताः ।
नीरया । निर्गतं रजोऽष्टविधं कर्म येन्यस्ते अष्टविधकर्मविप्रमुक्ताः नतु एकेन्द्रिया इव
कर्मयुक्ताः ॥ १४ ॥

(टीका) इदानीमेतेषां फलमाह । हुकराह् ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । एवं हुक्कराणि कृत्वोद्देशिकादित्यागादीनि तथा हुःसहानि सिद्धित्वातापनादीनि । केचन तत्र देवलोकेषु सौधमादिषु गच्छन्तीति वाक्यशेषः । तथा केचन सिद्ध्यन्ति तेनैव जनेन सिद्धिं प्राप्नुवन्ति । वर्तमाननिर्देशः सूत्रस्य त्रिकालविषयत्वज्ञापनार्थः । नीरजस्का इत्यष्टविधकर्मविप्रमुक्ता न त्वेकेन्द्रिया इव कर्मयुक्ता एवेति सूत्रार्थः ॥ १४ ॥

खवित्ता पुव्वकम्माइं, संजमेण तवेण य ॥

सिद्धि मग्गमणुप्पत्ता, ताइणो परिणिबुद्धे ति वेमि ॥ १५ ॥

इह खुण्णुयाचारकहञ्जयणा तइया ॥ ३ ॥

(अथचूरिः) ये देवलोके गतास्तेषां स्वरूपं तदाह । ततश्च्युत्वा ह्यपित्वा पूर्वकर्माणि सावशेषाणि । केन । संयमेनोक्तलक्षणेन तपसा च सिद्धिमार्गं सम्यग्दर्शनादिरूपमनुप्राप्ताः सन्तस्वातारश्चात्मादीनां परिनिर्वान्ति सिद्धिं प्राप्नुवन्ति ॥ १५ ॥

इति छल्लकाचारकथाख्यतृतीयाध्ययनावचूरिः ॥ ३ ॥

(अर्थ.) इवे, जे साधु पूर्वांक्त धर्म पावनीने देवलोके जाय ठे, ते पण त्यांथी चव्या पठी आ आर्यदेशमां सत्कुलने विपे उपजीने सिद्ध आय ठे, ते कहे ठे. ख-वित्तत्ति, देवलोकमांथी च्यवीने आलोकमांहे आवेला साधु (संजमेण के०) संय-मेन एटले सत्तर जेदना संयमें करी, (तवेण य के०) तपसा च एटले चार प्रकारना तपें करी (पुव्वकम्माइं के०) पूर्वकर्माणि एटले पूर्वजन्में करेला कर्मने (खवित्ता के०) ह्यपित्वा एटले खपावीने (सिद्धिमग्गं के०) सिद्धिमार्गं एटले मोक्षना मार्गप्रतें (अणुप्पत्ता के०) अनुप्राप्ताः एटले प्राप्त थयेला एवा (ताइणो के०) ताधिनः एटले ठक्कायजीवनं पावन करनारा एवा साधु (परिनिबुद्धे के०) परिनिर्वान्ति ए-टले सर्वप्रकारें सिद्धिने पामे ठे. तिवेमि ए पदनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो. आ अ-ध्ययनमां, साधुए आचारने विपेज धृति राखवी, परंतु अनाचार विपे राखवी नहीं एम कहुं. ॥ १५ ॥ इति छल्लकाचार कथा नामा अध्ययननो बालावबोध संपूर्ण ॥ ३ ॥

(दीपिका) ये च एवंविधानुष्ठानतो देवलोकेषु गच्छन्ति तेऽपि ततश्च्युत्वा आर्य-देशे सुकुले जन्म प्राप्य शीघ्रं सिद्ध्यन्त्येव एतदाह । ते देवलोकात् ह्यपित्वा पूर्व-कर्माणि अथविष्टानि । केन इत्याह । संयमेन उक्तरूपेण सप्तदशज्जेदेन पुनः तपसा द्वादशविधेन सिद्धिमार्गं सम्यग्दर्शनादिलक्षणम् अनुप्राप्ताः सन्तः त्रातार आत्मा-

१४७ राय धनपतसिंघ वहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

दीनां परिनिर्वान्ति सिद्धिं प्राप्नुवन्ति । इतिः समाप्तो । ब्रवीमि इति न खबुद्धा किंतु तीर्थकरगणधरोपदेशेन ॥ १५ ॥

इति श्रीदशवेकालिकशब्दार्थवृत्तौ श्रीसमयसुन्दरोपाध्यायविरचितायां छल्लका-
चारकयाख्यं तृतीयमध्ययनं समाप्तम् ॥ ३ ॥

(टीका) येऽपि चैवंविधानुष्ठानतो देवलोकेषु गच्छन्ति । तेऽपि ततश्च्युता आर्यदे-
शेषु मुकुले जन्मावाप्य शीघ्रं सिद्ध्यन्त्येवेत्याह । खचित् त्ति सूत्रमस्य व्याख्या । ते
देवलोकाच्युताः क्षपयित्वा पूर्वकर्माणि सावशेषाणि । केनेत्याह । संयमेनोक्तलक्षणेन
तपसा च एवं प्रवाहेण सिद्धिमार्गं सम्यग्दर्शनादिलक्षणानुप्राप्ताः सन्तस्त्रातार आत्मा-
दीनां परिनिर्वान्ति सर्वथा सिद्धिं प्राप्नुवन्ति । अन्ये तु पठन्ति । परिनिवृत्ति । तत्रापि
प्राकृतशैल्या ठान्दसत्वाच्चायमेव पाठो ज्यायानिति । ब्रवीमीति पूर्ववदिति सूत्रार्थः ।
उक्तोऽनुगमः सांप्रतं नयाः । ते च पूर्ववद्दृष्टव्याः । इति व्याख्यातं छल्लकाचारकयाध्य-
यनम् ॥ ३ ॥ इति श्रीदशवेकालिके हरिजडसूरिकृतटीकायां तृतीयमध्ययनम् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थमध्ययनम् ।

सुखं मे आउसंतेणं जगवया एवम स्कायं इह
खलु उक्कीवणिया नामक्षयणं समणेणं जगवया
महावीरेणं कासवेणं पवेइया सुअस्काया सुप-
नत्ता सेअं मे अदिक्खिउं अक्षयणं धम्मपन्नत्ती ॥

(अथचूरिः) अथ चतुर्थमध्ययनावचूरिः । अनन्तराध्ययने धृतिराचारे कार्या इत्यु-
क्तम् । सा च पट्टजीवनिकायगोचरेति स उच्यते । श्रुतमाकर्णितम् । मे मया । आयुर-
स्यास्तीत्यायुष्मान् । तस्यामत्रणं हे आयुष्मन् । कः कमेवमाह । गौतमः सुधर्मस्वामी
पा जंबूस्वामिने प्रति । जगः समग्रे श्रव्यादिः सोऽस्यास्तीति जगवांस्तेन जगवता उव-
नजग्रां वर्धमानम्यामिनेत्यर्थः । एवमिति प्रकारवचनः शब्दः । व्याख्यातमिति केव-
लज्ञानेनोपपन्न्यावेदितम् । इहेति लोके प्रवचने वा खलुशब्दान्नान्यतीर्थक्यप्रवचनेषु ।
पट्टजीवनिकायाः प्रतिपाद्यत्वेन विद्यन्ते यस्यां ग्रन्थपद्धतौ सा पट्टजीवनिकायिकेति ।
पूर्ववत्तमैत्यनिधानम् । अध्ययनं श्रुतविशेषः । इह च श्रुतं मया इत्यात्मपरामर्शेणैका-
न्तदायनज्ञापोदमाह । तत्रेवंज्ञातार्यानुपपत्तेरिति । उक्तं च । एगंतखणियपस्के, गहणं
विअ सवदानवज्जाणं ॥ अनुसरणसासणाहं, कुठं उ तेनुक्कसिद्धाहं ॥ १ ॥ तयायुष्म-
न्निति प्रधानगुणनिष्पन्नेनामन्त्रपत्रवत्सा गुणवते शिष्यापागमरहस्यं देयम् नागुणवत्

इत्याह तदनुकम्पाप्रवृत्तेरिति । उक्तं च ॥ आमे घडेनिहितं, जहा जलं तं घडं विणा-
सेह ॥ इय सिख्तरहस्सं, अप्पाहारं विणासेह ॥ १ ॥ आयुश्च प्रधानो गुणः सति
तस्मिन्नव्यवहित्तिज्ञावात् तथा तेन जगवता एवमाख्यातमिति । अनेन स्वमनी-
पिकानिरास्तावास्त्रपारतन्त्र्यप्रदर्शनेन । नह्यसर्वज्ञेनात्मवतान्यतस्तथाभूतात्सम्यग्-
निश्चित्य परलोकदेशना कार्येत्येतदाह । विपर्ययसंज्ञवादित्युक्तं च ॥ किं एत्तो पावयरं,
सम्मं अण्हिगयधम्मसप्पावो ॥ अन्नं कुदेसणाए कठे रागम्मि पाडेह ॥ १ ॥ अथ-
वान्यथा व्याख्यायते सूत्रैकदेशः । आउसंतेणं ति जगवत एव विशेषणम् । आयुष्म-
ता जगवता चिरजीविनेत्यर्थः । मङ्गलवचनं चैतदथवा जीविना साक्षादेवानेन च
गणधरपरंपरागमस्य जीवनविमुक्तानादिशुरूवकुश्चापोहमाह । देहाद्यजावेन
तथाविधप्रयत्नाज्ञावादित्युक्तं च ॥ वयणं न काययोगा-जावेण य सो य अणादिसुख-
स्स । गहणंमि य नो हेज्ज, सठं अत्तागमो कहणु ॥ १ ॥ अथवा आवसंतेणंति । गुरुमू-
लमावसता । अनेन च शिष्येण गुरुचरणसेविना सदा जाव्यमित्येतदाह ॥ ज्ञाना-
दिवृद्धिसंज्ञावाहुक्तं च ॥ नाणस्स होइ जागी, थिरयरउं दंसणे चरित्ते य ॥ धन्ना
आवकहाए, गुरुकुलवासं न मुंचंति ॥ १ ॥ अथवा । आउसंतेणं । आमृशता ज-
गवत्पादारविंदियुगलमुत्तमांगेन । अनेन च विनयप्रतिपत्तेर्गरीयस्त्वमाह । विनयस्य मो-
क्षमूलत्वात् । उक्तं च ॥ मूलं संसारस्स उ होंति कसाया अणंतपत्तस्स ॥ विणउं ठाण-
पउत्तो, डुरकविमोक्कस्स हेउत्ति ॥ १ ॥ कृतं प्रसंगेन प्रकृतमनुसरामः अत्र खलु पङ्-
जीवनिकायिकानामाध्ययनमस्तीत्युक्तं सा च जगवता समग्रैश्वर्यादियुक्तेन महा-
वैरिण काश्यपगोत्रेण प्रवेदिता केवलालोकेन । प्रकर्षेण वेदिता ज्ञाता इत्यर्थः । सा-
ख्याता सदेवमनुष्यासुरायां पपेदि कथिता सुष्टु आख्याता । सुप्रज्ञता । सूक्ष्मपरिहा-
रासेवनेन स्वयं सम्यग् सेविता । सुष्टु प्रज्ञता वा आप्ता आसेवनकारेणात्मसात्कृता
अनेकार्थत्वात्सातूनां इपिरासेवनार्थः । तां चैवंचृतां पङ्जीवनिकां श्रेयो मेऽध्येतुं पठि-
तुं । गान्दसत्वात्सामान्येन समेत्यात्मनिर्देश इत्यन्ये । ततश्च श्रेय आत्मनोऽध्येतुमिति
पठितुं श्रोतुं जावयितुं । कुत इत्याह । अध्ययनं धर्मप्रज्ञतिः । निमित्तकारणदेतुषु
सर्वासां प्रायो दर्शनमिति वचनात् द्वेत्तो प्रथमा । अध्ययनत्वात् अध्यात्मानयनाद्येत-
सो विशुद्धापादनादित्यर्थः । एतदेव कुत इत्याह । धर्मप्रज्ञतेः । प्रज्ञापनं प्रज्ञतिः । धर्मस्य
प्रज्ञतिः ततो धर्मप्रज्ञतेः कारणचित्तसो विशुद्धापादनाच्च धर्मप्रज्ञतिः । श्रेय आत्मनोऽध्ये-
तुम् । अन्ये तु व्याचक्षते अध्ययनं धर्मप्रज्ञतिरिति पूर्वापन्यस्ताध्ययनस्यैवोपादेयतया
अनुवादमात्रमेतदिति ॥ १ ॥

(અર્થ.) હવે ચોથું પદ્મજીવનિકા નામક અધ્યયન કહે છે. ૧ અધ્યયનનો આ પ્રમાણે સંબંધ છે કે:-પૂર્વોક્ત છુલ્લકાચારકથાનામક અધ્યયનમાં કહ્યું કે, સાધુએ ધૃતિ જે રાક્ષસી તે આચારને વિષેજ રાક્ષસી, પરંતુ અનાચારવિષે રાક્ષસી નહીં. તે આચાર જે છે, તે ઘણું કરીને પદ્મજીવનિકાએ આશ્રયેજ છે, કહ્યું છે કે:- “ઠસુ જીવનિકાએસુ, જે ગુહે સંજણ સયા ॥ સો ચેવ હોઈ વિષેણ, પરમઠેણ સંજણ ॥ ૧ ॥ ” ઇતિ. માટે પદ્મજીવનિકાએ વ્યાખ્યાન કરવું જોઈયું. એવા સંબંધથી આ અધ્યયનની પ્રાપ્તિ થઈ. આ અધ્યયનમાં પદ્મજીવનિકાએ વિનાગપૂર્વક વ્યાખ્યાન કહ્યું છે, માટે એને પદ્મજીવનિકા એવે નામે કરી કહે છે. હવે સૂત્રનો અર્થ ॥ સુયં મે ઇતિ. સુધર્માસ્વામી જંબૂપ્રતે કહે છે. (આઠસંતેણં કે ૦) હે આયુષ્મન્ ! એટલે જેને પરિપૂર્ણ આયુષ્ય છે એવા હે શિષ્ય (મે કે ૦) મયા એટલે મેં (સુયં કે ૦) શ્રુતં એટલે સાંજણું છે, કે (જગવયા કે ૦) જગવતા, જગશબ્દે કરી પરિપૂર્ણ એવા ऐश्वर्य, રૂપ, કીર્તિ, શ્રી, ધર્મ અને પ્રયત્ન એ ઠ વસ્તુ લેવી. કહ્યું છે કે, “ ऐश्वर्यस्य समग्रस्य, रूपस्य यशसः श्रियः ॥ ज्ञानवैराग्ययोश्चापि, पलां जग इतीहना ॥ ૧ ॥ ” તે જેમને છે, તેમને જગવાન્ કહિયે. અર્થાત્ ऐश्वर્યાદિક ઠ વસ્તુ જેમની પાસે પરિપૂર્ણ છે એવા શ્રીમહાવીરસ્વામીએ (એવં કે ૦) વક્ષ્યમાણપ્રકારે (અસ્કાયં કે ૦) આખ્યાતં એટલે કેવલજ્ઞાનથી જાણીને કહ્યું છે કે, (ઇહ કે ૦) એ દશવૈકાલિક સૂત્રનેવિષે (સ્તુતુ કે ૦) નિશ્ચયં કરી (ઠક્ષીવણિયાણામશ્વર્યણં કે ૦) પદ્મજીવનિકાનામક અધ્યયન છે. એમાં શિષ્યને આમંત્રણ કરવામાટે વીજું પદ ન લેતાં ‘ આઠસંતેણં ’ એજ પદ લીધું છે, તેનું તાર્પર્ય એ છે કે, ગુણવાન્ જે શિષ્ય છે, તેનેજ આગમનું રહસ્ય કેહવું, વીજાને કેહવું નહીં, કહ્યું છે કે:- “ આમે ઘડે નિદ્ધિતં, જહા જલં તં ઘડં વિણાસેઙ્ ॥ ઇથ સિદ્ધંતરસ્સં, અપ્પાહારં વિણાસેઙ્ ॥ ૧ ॥ ઇતિ ॥ ” માટે યોગ્યશિષ્યનેજ કહેવું જોઈયું તો શિષ્યના ગુણ જે છે, તેમાં આયુષ્ય છે તે પ્રધાન ગુણ છે, કારણ કે, તેનો અજાવ હોય તો વીજી વધી સામગ્રીનો કાંઈ ઉપયોગ નથી, માટે “ આયુષ્મન્ ” એમ સંવોધન કહ્યું. અથવા આઠસંતેણં એ જગવંતનુંજ વિશેષણ કરવું. તે એવીરીતે:- આયુષ્મતા એટલે ચિરં-જીવ એવા જગવાને એમ કહ્યું છે. ઇતિ. અથવા (આવસંતેણં કે ૦) આવસતા એટલે ગુરુકુલનેવિષે વાસ કરનારા એવા (મે કે ૦) મયા એટલે મેં સાંજણું છે. એવો અર્થ કરવો. તેથી એમ સૂચવે છે કે, શિષ્યે ગુરુકુલને વિષે રહીને નિરંતર ગુરુચરણની સેવા કરવી. અથવા (આઠસંતેણં કે ૦) આમૃશતા એટલે જગવત્પાદારવિંદ-શુભલનેવિષે મસ્તકે કરી સ્પર્શ કરનારા એવા મેં સાંજણું છે. એવો અર્થ કરવો.

तेष्वी एम सिद्ध आय वे के, शिष्ये गुरुनो विनय सारीरीते साचववो. कारण के धर्मनुं मूल विनय वे, कहुं वे के:-“मूलं संसारस्त य, ह्यंति कसाया अणंतपत्तस्त ॥ विण्णं छाणपत्तो, दुक्खविमुक्कस्त मोक्कस्त ॥ १ ॥ इति ” अस्तु. पइजीवनिका-नामक अध्ययन वे एम कहुं. ते पइजीवनिकायिका कोणं कही ते कहे वे. (समणेणं के०) श्रमणेन एटले महातपस्वी एवा, (जगववा के०) समग्रेश्वर्यादिसंपन्न एवा, (कासवेणं के०) काश्यपेन एटले काश्यप गोत्र जेमनुं वे एवा, (महावीरेणं के०) महावीरेण एटले कपायादिशत्रुने जीतवामां महोटा वीर एवा वर्धमान स्वा-मीए; कहुं वे के:-विदारयति यत्कर्म, तपसा च विराजते ॥ तपोवीर्येण युक्तश्च, त-स्माद्भीर इति स्मृतः ॥ १ ॥ इति ॥ (पवेइया के०) प्रवेदिता एटले अलौकिकप्र-ज्ञावशी जाणी, तथा (सुअस्काया के०) स्वाख्याता एटले सुरासुरमनुष्ययुक्त एवा समवसरण मध्ये रुडी रीते कही, तथा (सुप्रज्ञता के०) सुप्रज्ञता एटले जेम क-ही तेमज अतिशयंकरी पोते सेवन करी. अर्थात् आचरण करी. ते कारण माटे एवी पइजीवनिकानुं (अहिंज्जितं के०) अध्येतुं एटले अध्ययन करवायी (मे के०) मा-रुं एटले आत्मानुं (सेयं के०) श्रेयः एटले कल्याण वे. कारण के, (अप्रयणं के०) ए अध्ययन जे वे ते (धम्मपन्नत्ती के०) धर्मप्रज्ञतिरूप वे, एटले एमां धर्मनी प्र-रूपणा करी वे, तेष्वी आत्मानुं कल्याण निश्चयं करी यशेज ॥ १ ॥

(दीपिका) व्याख्यातं कुल्लकाचारकथाख्यं तृतीयमध्ययनम् । अथ चतुर्थं पइ-जीवनिकाख्यमध्ययनं व्याख्यायते । पूर्वोक्ताध्ययनेन अस्याध्ययनस्य अयं संबन्धः । पूर्वं साधुना आचारे धृतिः कार्या नत्वनाचार इत्युक्तम् । अयमेव च आत्मसंयमे उपायः । सच आचारः पइजीवनिकायगोचरः । अतः पइजीवनिकायाः प्रोच्यन्ते । तत्र सूत्रम् । श्रुतं अवधारितं मे इति मया अत्र श्रीसुधर्मस्वामी श्रीजम्बूस्वामिनं प्राह । हे आयुष्मन् । आयुरस्यास्तीति आयुष्मान् तस्य संबोधनं तेन जगत्प्रसिद्धेन ज-गवता समग्रेश्वर्यादियुक्तेन श्रीवर्धमानस्वामिना एवंप्रकारं वक्ष्यमाणमाख्यातं के-वलज्ञानेन उपलब्ध कथितम् । अथवा आउसंतेणं ति समग्रं जगवतो विशेषणम् । किञ्चूतेन जगवता आउसंतेणं आयुष्मता चिरजीविना इत्यर्थः । मङ्गलवचनमेतत् । अ-थवा आवसंतेणं ति पाठे मया इत्यस्य विशेषणम् । किञ्चूतेन मया । आवसता गुरुपाद-मूलसेविना । अथवा आयुसंतेणं ति पाठे किञ्चूतेन मया । आयुशता जगवत्पादारवि-न्दयुगलं मस्तकेन । अनेन गुरुविनयप्रतिपत्तिरुक्ता । किञ्चूतेन जगवता आख्यातम् इति पृष्ठे आह । एषा खलु पइजीवनिका नामाध्ययनं श्रमणेन महातपस्विना जगवता समग्रेश्वर्यादियुक्तेन महावीरेण कपायादिवैरिजयात् महासुजयेन किञ्चूतेन काश्यपेन

(अर्थ.) हवे चोथुं पइजीवनिका नामक अध्ययन कहे ठे. ए अध्ययननो आ प्रमाणे संवध ठे के:-पूर्वोक्त ह्युक्ताचारकथानामक अध्ययनमां कहुं के, सा-
धुण भूति जे राखवी ते आचारने विपेज राखवी, परंतु अनाचारविपे राखवी
नहीं. ते आचार जे ठे, ते धणुं करीने पइजीवनिकायने आश्रयेंज ठे, कहुं ठे
के:- “उनु जीवनिकाएसु, जे बुहे संजए सया ॥ सो चेव होइ विषेण, परमठे-
ग मंजए ॥ १ ॥ ” इति. माटे पइजीवनिकायनुं व्याख्यान करवुं जोइयें. एवा सं
यंधयी आ अध्ययननी प्राप्ति यहें. आ अध्ययनमां पइजीवनिकायनुं विजागपू-
र्यक व्याख्यान कहुं ठे, माटे एने पइजीवनिका एवे नामें करी कहे ठे. हवे सूत्रनो
अर्थ ॥ गुण में इति. सुधर्मात्सामी जंबुप्रतें कहे ठे. (आउसंतेण के०) हे
आयुष्मन् ! एठेजे जेने परिपूर्ण आयुष्य ठे एवा हे शिष्य (मे के०) मया एठेजे
में (गुण के०) श्रुतं एठेजे मान्दयुं ठे, के (जगवया के०) जगवता, जगशब्दें
करी परिपूर्ण एवा ऐश्वर्य, रूप, कीर्त्ति, श्री, धर्म अने प्रयत्न ए ठ वस्तु लेवी. कहुं
ठे के, “ ऐश्वर्यस्य समप्रस्य, रूपस्य पशसः श्रियः ॥ ज्ञानवेराग्ययोश्चापि, पणां जग
प्रीतिहना ॥ १ ॥ ” ते जेमने ठे, तेमने जगवान् कहिये. अर्थात् ऐश्वर्यादिक ठ वस्तु
जेमनी पावें परिपूर्ण ठे एवा श्रीमहावीरसामीण (एवं के०) वदयमाणप्रकारें
(अग्राप के०) आख्यानं एठेजे केवलज्ञानथी जाणीने कहुं ठे के, (इह के०)
ए इतरैरादिक मूत्रनेमिपे (गुण के०) निश्चयें करी (उज्जीवणियाणामक्षयणं
के०) पइजीवनिकानामक अध्ययन ठे. एमां शिष्यने आमंत्रण करवामाटे धी-
रुं पद न खेतां ‘आठमंतेण’ एज पद दीथुं ठे, तेनुं तात्पर्य ए ठे के, गुणवान् जे
शिष्य ठे, तेनेज आगमनुं रहस्य कहयुं, बीजाने कहयुं नहीं, कहुं ठे के:- “आ-
मं एहे निदिचं, जहा जखं नं पटं विणामेइ ॥ इय सिद्धतरस्तां, अण्णाहारं विणासेइ
॥ १ ॥ इति ॥ ” माटे योग्यशिष्यनेज कहयुं जोइयें तो शिष्यना गुण जे ठे,
तेमां आगुण ठे ते प्रधान गुण ठे, कारण के, तेनो अनाव होय तो धीजी
दर्पमात्तरीनो बांइ उदयोग नहीं, माटे “आयुष्मन् ” एम संबोधन कहुं. अथवा
आठमंतेण ए अण्वंतनुंज विशेषण करवुं. ते एवीरीने:- आयुष्मता एठेजे चिरं-
जीव एवा एवकानें एम कहुं ठे. इति. अथवा (आवमंतेण के०) आवसता एठेजे
एकहउनेदिपे काम करनाग एवा (मे के०) मया एठेजे में सांतयुं ठे. एयो
यहें बाबो. तेथी एम मूचवे ठे के, शिष्यें गुरुकुखने विपे रहींने निरंतर गुरु-
एसी सेवा करवी अथवा (आठमंतेण के०) आमृगता एठेजे जगवयागदार्निद-
गुणवेविरे मन्ने केरी मरने करनाग एवा में सांतयुं ठे. एयो अर्थ करगो.

तेषां एष सिद्ध आद्य वे के, शिष्यं गुरुनो विनय सारीरीतं साचववो, कारण के धर्मेन मूख विनय वे, कथं वे के:-“मूखं संसारस्त यः ह्येति कसाया अणंतपत्तस्त ॥ विणुं छाणपउत्तो, छुक्कविमुक्कस्त मौक्कस्त ॥ १ ॥ इति ” अस्तु. पङ्जीवनिका-नामक अध्ययन वे एष कथं, ते पङ्जीवनिकायिका कोणं कही ते कहे वे. (समणेणं के०) श्रमणेन एटखे महातपस्वी एवा, (जगवया के०) समग्रेश्वर्यादिसंपन्न एवा, (कासवेणं के०) काश्यपेन एटखे काश्यप गोत्र जेमनुं वे एवा, (महावीरेणं के०) महावीरेण एटखे कपायादिशत्रुने जीतवानां मद्दोटा वीर एवा वर्धमान स्वा-मीए; कथं वे के:-विदारयति यत्कर्म, तपसा च विराजते ॥ तपोवीर्येण युक्तश्च, त-स्माद्वीर इति स्मृतः ॥ १ ॥ इति ॥ (पवेइया के०) प्रवेदिता एटखे अलौकिकप्र-ज्ञावयी जाणी, तथा (सुअरकाया के०) स्वाध्याया एटखे सुरासुरमनुष्ययुक्त एवा समवसरण मध्ये रुद्धी रीति कही, तथा (सुपन्नत्ता के०) सुपद्मता एटखे जेम क-ही तेमज अतिशयेंकरी पोते सेवन करी, अर्थात् आचरण करी. ते कारण माटे एवी पङ्जीवनिकानुं (अहिज्जिउं के०) अव्येतुं एटखे अध्ययन करवायी (मे के०) मा-रुं एटखे आत्मानुं (तेयं के०) श्रेयः एटखे कख्याण वे, कारण के, (अप्रयणं के०) ए अध्ययन जे वे ते (धम्मपन्नत्ती के०) धर्मप्रज्ञातिरूप वे, एटखे एमां धर्मेनी प्र-रूपणा करी वे, तेषां आत्मानुं कख्याण निश्चयं करी वरोज ॥ १ ॥

(टीपिका) व्याख्यातं ब्रह्मकाचारकथाव्यं तृतीयमव्ययनम् । अथ चतुर्थं पङ्-जीवनिकाव्ययनं व्याख्यायते । पूर्वोक्तव्ययनेन अस्याव्ययनस्य अयं संबन्धः । पूर्व साधुना आचारे धृतिः कार्या नत्वनाचार इत्युक्तम् । अयमेव च आत्मसंयमे उपायः । सच आचारः पङ्जीवनिकायगोचरः । अतः पङ्जीवनिकायाः प्रोच्यन्ते । तत्र सूत्रम् । श्रुतं अवधारितं मे इति मया अत्र श्रीसुधर्मनामी श्रीजम्बूत्तमिनिं प्राह । द्वे आयुष्मन् । आयुरस्यास्तीति आयुष्मान् तस्य संबोधनं तेन जगत्प्रसिद्धेन ज-गवता समग्रेश्वर्यादियुक्तेन श्रीवर्धमानस्वामिना एवंप्रकारं वक्ष्यमाणमाग्यातं के-वद्व्यानेन उपखन्य कथितम् । अथवा आठसंतेंणं ति समग्रं जगवता विदोषणम् । किंहुतेन जगवता आठसंतेंणं आयुष्मता चिरजीविता इत्यर्थः । महत्प्रवचनमेनन् । अ-थवा आवसंतेंणं ति पाठे मया इत्यस्य विदोषणम् । किंहुतेन मया । आधनता गुरुवा-नूजनेविता । अथवा आमुसंतेंणं ति पाठे किंहुतेन मया । आनुशता जगवताद्वारवि-न्दयुयुत्तं नन्तकेन । अनेन गुरुविनयप्रतिनिधिरुक्ता । किंहुतेन जगवता आग्यातम् इति पृष्ठं आह । एषा गुरु पङ्जीवनिका नामाव्ययनं श्रमणेन महातपस्विना जगवता समग्रेश्वर्यादियुक्तेन महावीरेण कपायादिविशिष्टायां महामुनयेन किंहुतेन काश्यपेन

१४६ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

काश्यपगोत्रेण प्रवेदिता ज्ञाता । न कुतश्चित् आकर्ण्य ज्ञाता किंतु स्वयमेव केवलज्ञानेन प्रकर्षेण विदिता ज्ञाता । पुनः स्वाख्याता सुष्ठु द्वादशपर्वन्मध्ये आख्याता । तथा सुप्रज्ञता यथैव स्वाख्याता तथैव सूक्ष्मपरिहारासेवनेन प्रकर्षेण सम्यग् आसेविता इत्यर्थः । तां चेवंजृतां परूजीवनिकां श्रेयो मेमम अध्येतुं श्रेयःपथं हितं पठितुं श्रोतुं ज्ञावयितुम् । कुत इत्याह । अध्ययनं धर्मप्रज्ञप्तिः । निमित्तकारणहेतुषु सर्वासां प्रायो दर्शनमिति वचनात् । हेतौ प्रथमा । अध्ययनत्वात् अध्यात्मानयनाच्चेतसो विशुद्धापादनं चेतोविशुद्धापादनाच्च श्रेय आत्मनोऽध्येतुमिति । अन्ये व्याचक्षते । अध्ययनं धर्मप्रज्ञप्तिरिति । पूर्वमुपन्यस्तस्य अध्ययनस्यैव उपादेयतया अनुवादमात्रम् ॥ १ ॥

(टीका) इदानीं पट्टजीवनिकायाख्यमारभ्यते अस्यचायमजिसंवन्धः । इहानन्तराध्ययने साधुना धृतिराचारे कार्या नत्वनान्तरे अयमेव चात्मसंयमोपाय इत्युक्तम् । इह पुनः स आचारः पट्टजीवनिकायगोचरः प्राय इत्येतदुच्यते । उक्तं च ॥ “ वसु जीविका-एसु, जे बुद्धे संजए सया ॥ से चेव होइ विण्णए, परमठेण संजए ॥ १॥ ” इत्यनेनाजिसंवन्धेनायातमिदमध्ययनम् । आह च जाप्यकारः ॥ जीवाहारो जन्नइ, आयारो तेणिमं तु आयायं ॥ ठज्जीवणियप्रयणं, तस्सहिगारा इमे होंति ॥ १११ ॥ व्याख्या ॥ जीवाधारो जण्यत आचारः । तत्परिज्ञानपालनद्वारेणेति ज्ञावः । येनेतदेवं तेनेदमायातमवसरप्राप्तम् । किं तदित्याह । पट्टजीवनिकाध्ययनम् । अत्रान्तरे अनुयोग-द्वारोपन्यासावसरः । तथा चाह । तस्य पट्टजीवनिकाध्ययनस्यार्थाधिकारा एते जवन्ति वक्ष्यमाणलक्षणा इति गायार्थः । तानाह ॥ जीवाजीवाहिगमो, चरित्त-धम्मो तहेव जयणा य ॥ उवएसो धम्मफलं, ठज्जीवणियाइ अहिगारा ॥ ११३ ॥ व्याख्या ॥ जीवाजीवाजिगमो जीवाजीवस्वरूपम् । अजिगम्यतेऽस्मिन्नित्यजिगम इति कृत्वा स्वरूपे च सत्यजिगम्यत इति ज्ञावः । तथा चारित्रधर्मः प्राणातिपातादिनिवृत्तिरूपः । तथैव यतना च पृथिव्यादिष्वारम्भपरिहारयत्नरूपा । तथा उपदेशः यथात्मा न बध्यत इत्यादिविषयः । तथा धर्मफलमनुत्तरज्ञानादि । एते पट्टजीवनिकाया अधिकाराः । इति गायार्थः । अत्रान्तरे गत उपक्रमः । निक्षेपमधिकृत्याह ॥ ठज्जीवणियाए खलु, निक्खेवो होइ नामनिप्पन्नो ॥ एएसिं तिहं पि उ, पत्तेयपरूवणं वोठं ॥ ११४ ॥ व्याख्या ॥ पट्टजीवनिकायाः प्रक्रान्तायाः खल्विति पूरणार्थो निपातः । निक्षेपो जवति नामनिप्पन्नः पट्टजीवनिकाधिकेत्ययमेव । यत एवमत एतेषां त्रयाणामपि पट्टजीवनिकायपदानां प्रत्येकमित्येकमेकं प्रति प्ररूपणां सूत्रानुसारेण वक्ष्येऽजिधास्य इति गायार्थः । तत्रैकस्याज्ञावे पक्षमज्ञाव इत्येकप्ररू-

पणामाह ॥ एणं उवणा दविए, माउगपयसंगहेकए चैव ॥ पद्यवजावे य तहा,
सत्तेण एक्कगा होंति ॥ २२५ ॥ व्याख्या ॥ इयं दुमपुष्पिकायां व्याख्यातेति नेह
व्याख्यायते । संयहेककेन चात्राधिकारः । सांप्रतं ध्यादीन् विहाय पट्प्ररूपणामाह ॥
नामं उवणा दविए, खेत्ते कावे तद्देव जावे थ ॥ एसो उ ठक्कगस्स, निक्खेवो ठवि-
हो होइ ॥ २२६ ॥ व्याख्या ॥ तत्र नामस्थापने कृते । अव्यपट् पट् अव्याणि स-
चित्ताचित्तमिश्राणि पुरुषकार्पाणालंकृतपुरुषलक्षणानि । केत्रपट् पडाकाशप्रदेशाः ।
यद्वा जरतादीनि । कालपट् पट् समयाः पडा इतवः । तथैव जावे चेति जावपट्
पट् जावा श्रौदयिकादयः । अत्र च सचित्तव्यपट्तेनाधिकार इति गायार्थः । आह ।
अत्र ध्यायननिधानं किमर्थम् । उच्यते । एकपडनिधानतः आद्यन्तग्रहणेन तद-
तेरिति । व्याख्यातं पट्पदमधुना जीवपदमाह ॥ जीवस्स उ निक्खेवो, परूवणा ल-
खणं च अठ्ठित्तं ॥ अन्नामुत्तत्तं निच्चकारगो देहवाचित्तं ॥ २२७ ॥ गुणितद्वगइत्तेया,
निम्मयसाफल्लता य परिमाणे ॥ जीवस्स तिविहकालम्मि, परिखा होइ कायवा ॥
२२८ ॥ दो दारगाहाउ ॥ व्याख्या ॥ जीवस्य तु निक्षेपो नामादिः । प्ररूपणा द्विविधा-
श्च जवन्ति जीवा इत्यादिरूपा । लक्षणं चानादि । अस्तित्वं सत्त्वम् शुद्धपदवाच्य-
त्वादिना । अन्यत्वं देहात् । अमूर्तत्वं स्वतः । नित्यत्वं विकारानुपलम्भेन । कर्तृत्वं स्व-
कर्मफलजोगात् । देहव्यापित्वं तत्रैव तद्विज्ञेयत्वव्या । गुणित्वं योगादिना । ऊर्ध्व-
गतित्वमगुरुलघुजावेन । निर्मायता विकाररहितत्वेन । सफलता च कर्मणः । परिमाणं
लोकाकाशमात्र इत्यादि । एवं जीवस्य त्रिविधकाल इति त्रिकालविषया परीक्षा ज-
वति कर्तव्या । इति द्वारगाथाद्वयसमासार्थः । व्यासार्थस्तु ज्ञाप्यादवसेयः । तथाच
निक्षेपमाह ॥ नामं उवणा जीवो, दव्वजीवो य जावजीवो य ॥ उह्जवग्गहणंमि य,
तप्पवजीवे य जावम्मि ॥ २२९ ॥ व्याख्या ॥ नामस्थापनाजीव इति । जीवशब्दः
प्रत्येकमजिसंवध्यते । नामजीवः स्थापनाजीव इति तथा अव्यजीवश्च जावजीवश्च व-
द्यमाणलक्षणः । तत्रोघेत्योघजीवः । जवग्रहणे चेति जवजीवः । तद्भवजीवश्च त-
द्भव एवोत्पन्नः । जावे जावजीव इति गायसमासार्थः । व्यासार्थं त्वाह ॥ नामं
उवणगयाउ, दवे गुणपद्यवेहि रहिउ त्ति ॥ तिविहो य होइ जावे, उहे जवतप्पवे चैव
॥ २३० ॥ व्याख्या ॥ नामस्थापने गते कृणत्वादिति जावः । अव्य इति अव्यजीवो
गुणपर्यायाच्यां चैतन्यमनुप्यत्वादिलक्षणान्यां रहितः । बुद्धिपरिकल्पितो नत्वसा-
विठंविधः संजवतीति । त्रिविधश्च जवति जाव इति जावजीवत्रैविध्यमाह । उध-
जीवो जवजीवस्तद्भवजीवश्चेति प्रागाथोक्तमप्येतद्विठंविधज्ञाप्यकारशेखीप्रामाण्यतो-
ऽपुष्टमेवेति । अन्ये तु पठन्ति ॥ “ जावे उ तिहा जणिउ, तं पुण संखेवउ वोठं ॥”

१४८ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

जाव इति जावजीवः । त्रिधेति त्रिप्रकारो जणितो निर्युक्तिकारेण उधजीवा-
दिस्तमपि च जावार्थमधिकृत्य संक्षेपतो वक्ष्य इति गाथार्थः । तत्रोधजीवमाह ॥ संते
आउयकम्मे, धरई तस्सेव जीवई उदए ॥ तस्सेव निचराए, मउं ति सिखो नय-
मएणं ॥ २३१ ॥ व्याख्या ॥ सति विद्यमान आयुष्कर्मणि सामान्यरूपो ध्रियते
सामान्येनैव तिष्ठति जवोदधौ । कथमिदमवस्थानमात्राज्जीवत्वमस्येत्याशङ्क्या-
त्रैवान्वर्थयोजनामाह । तस्यैवोघायुष्कर्मणो जीवत्युदये । उदये सति जीवत्या-
संसारं प्राणान्धारयत्यतो जीवनाज्जीव इति । तस्यैवोघायुष्कर्मणो निर्जरया क-
थेण मृत इति सर्वथा जीवनाजावात् । स च सिखो मृतो नान्यः विग्रहगतावपि
तथा जीवनसज्ञावात् । नयमतेनेति सर्वनयमतेनैव मृत इति गाथार्थः । उक्त उधजी-
वितविशिष्ट उधजीवः सांप्रतं जवजीवं तद्भवजीवं चाह ॥ जेण य धरइ जवगउं, जी-
वो जेण य जवाउ संकमई ॥ जाणाहि तं जवाउं, चउविहं तप्जवे डुविहं ॥ २३२ ॥
॥ निखेउं ति गयं ॥ व्याख्या ॥ येन च नारकाद्यायुष्केण ध्रियते तिष्ठति । जव-
गतो नारकादिजवस्थितो जीवस्तथा येन च मनुष्याद्यायुष्केण जवान्नारकादिवह-
णात्संक्रामति याति । मनुष्यादिजवान्तरमिति सामर्थ्याज्जन्म्यते । जानीहि विद्धि ।
तदिदंभूतं जवायुर्जवजीवितं चतुर्विधं नारकतिर्यङ्मनुष्यामरजेदेन । तथा तद्भवे
तद्भवविषयमायुरिति वर्तते । तच्च द्विविधं तिर्यक्वतद्भवायुर्मुन्युत्पत्तवतद्भवायुश्च ।
यस्मात्तावेवमृतौ सन्तौ ज्ञयस्तस्मिन्नेव जव उत्पद्येते नान्ये । तद्भवजीवितं तस्मा-
न्मृतस्य तस्मिन्नेवोत्पन्नस्य यत्तदुच्यत इति । अत्रापि च जावजीवाधिकारात्तद्भवजी-
वितविशिष्टश्च जीव एव ग्राह्यः । जीवितं तु तद्विशेषणत्वाद्भुक्तमिति गाथार्थः । उ-
क्तो निक्षेपः । इदानीं प्ररूपणमाह ॥ डुविहा य हुंति जीवा, सुहुमा तह वा-
यरा य लोगम्मि ॥ सुहुमा य सबलोए, दो चेव य वायरविहाणे ॥ २३३ ॥ व्या-
ख्या ॥ द्विविधाश्च द्विप्रकाराश्च चशब्दान्नवविधाश्च पृथिव्यादिद्वीन्द्रियादि-
जेदेन जवन्ति जीवाः । द्वैविध्यमाह । सूक्ष्मास्तथा वादराश्च । तत्र सूक्ष्मनामकर्मो-
दयात्सूक्ष्मा वादरनामकर्मोदयाच्च वादरा इति । लोक इति लोकग्रहणमलोके जी-
वजवनव्यवच्छेदार्थम् । तत्र सूक्ष्माश्च सर्वलोक इति । चशब्दस्यावधारणार्थत्वात्सू-
क्ष्मा एव सर्वलोकेषु न वादराः । कचित्तेषामसंज्ञवात् । द्वे एव च पर्याप्तकापर्याप्तक-
सङ्गणे वादरविधाने वादरविधी । चशब्दात्सूक्ष्मविधाने च । तेषामपि पर्याप्तकापर्या-
प्तकरूपत्वादिति गाथार्थः । एतदेव स्पष्टयन्नाह ॥ सुहुमा य सबलोए, परियावन्ना
जवंति नायवा ॥ दो चेव वायरएणं, पद्यत्तिररे अं नायवा ॥ २३४ ॥ ॥ परूवणादारं
गयं ति ॥ व्याख्या ॥ सूक्ष्मा एव पृथिव्यादयः सर्वलोके चतुर्दशरज्ज्वात्मके पर्या-

यापन्ना जवन्ति ज्ञातव्याः । पर्यायापन्ना इति तमेव सूक्ष्मपर्यायमापन्नाः । जावसू-
क्ष्मा नतु ज्ञातजाविनो अव्यसूक्ष्मा इति जावः । तथा द्वौ जैदौ वादराणां पृथिव्यादीनां
चशब्दात्सूक्ष्माणां च पर्याप्तकेतरो ज्ञातव्यौ पर्याप्तकापर्याप्तकाविति गाथार्थः । उ-
क्ता प्ररूपणा अधुना लक्षणमुच्यते । तथा चाह ज्ञाप्यकारः ॥ लक्षणमियाणि
दारं, विंधं हेऊ अ कारणं लिंगं ॥ लक्षणमिइ जीवस्त उ, आयाणाई इमं तं च
॥ ३३५ ॥ व्याख्या ॥ लक्षणमिदानीं द्वारमवसरप्राप्तम् । अस्य च प्रतिपत्त्यङ्गतया प्रा-
धान्यात्सामान्यतस्तावत्तत्त्वरूपमेवाह । चिह्नं हेतुश्च कारणं लिङ्गं लक्षणमिति ।
तत्र चिह्नमुपलक्षणं यथा पताका देवकुलस्य । हेतुर्निमित्तलक्षणं यथा कुम्भकार-
नेपुण्यं घटसौन्दर्यस्य । कारणमुपादानलक्षणं यथा मृन्मसृणत्वं घटवल्लीयस्त्वस्य ।
लिङ्गं कार्यलक्षणं यथा धूमोऽग्नेः । पर्यायशब्दा वा एत इति । लक्षणमित्येतल्लक्षणं
लक्ष्यतेऽनेन परोक्षं वस्त्विति कृत्वा जीवस्य पुनरादानादि लक्षणमनेकप्रकारमिदम् ।
तच्च वक्ष्यमाणमिति गाथार्थः ॥ आयाणे परिजोगे जोगुवर्गे कसायलेसा य ॥
आयाणाण इंद्रिय, बंधोदयनिज्जरा चैव ॥ ३३६ ॥ चित्तं चैयणसन्ना, विज्ञाणं
धारणा य बुद्धी अ ॥ ईहामईवियक्का, जीवस्त उ लक्षणा एए ॥ ३३७ ॥ दारं
॥ व्याख्या ॥ एतत्प्रतिद्वारगाथाद्वयमस्य व्याख्या । आदानं परिजोगस्तथा योगो-
पयोगो । कपायलेस्याश्च । तथानापानौ इन्द्रियाणि बन्धोदयनिर्जराश्चैव । तथा चि-
त्तं चेतना संज्ञा विज्ञानं धारणा च बुद्धिश्च तथा ईहामतिवितर्का जीवस्य तु लक्ष-
णान्येतानि । तुशब्दस्यावधारणार्थत्वाज्जीवस्यैवेति प्रतिद्वारगाथाद्वयसमासार्थः ।
व्यासार्थस्तु ज्ञाप्यादवसेयस्तत्त्वेदम् ॥ लक्षिचइत्ति नद्यइ, पच्चिक्खरो व जेण जो
अवो ॥ तं तस्स लक्षणं खलु, धूमुण्हाइ व अग्निस्स ॥ ३३८ ॥ व्याख्या ॥ लक्ष्यत
इति ज्ञायते कोऽसावित्याह । प्रत्यक्षोऽङ्गिगोचरापन्न इतरो वा परोक्षः । येनोष्णत्वा-
दिना योऽर्थोऽप्यादिस्तत्तस्य लक्षणं खल्विति । तदेव स्पष्टयति । धूमोष्ण्यादिवदग्नेरि-
ति । स ह्योष्णेन प्रत्यक्षो लक्ष्यते । परोक्षो धूमेनेति गाथार्थः । तत्रादानादीनां
दृष्टान्तानाह ॥ अयगारकूरपरसू, अगिसुवन्ने अ खीरनरवासी ॥ आहारो दिठ्ठा,
आयाणाईण जहसंखं ॥ ३३९ ॥ व्याख्या ॥ अयस्कारः कूरस्तथा परशुरभिः सुव-
र्णं क्षीरनरवास्यः । तथा आहारो दृष्टान्ता आदानादीनां प्रकान्तानां यथासंख्यं प्र-
तिज्ञाद्युल्लेखनेन चैतदधिधानं परोक्षार्थप्रतिपत्तिं प्रति प्रायः प्रधानाहताख्यापनार्थ-
मिति गाथार्थः । सांप्रतं प्रयोगानाह ॥ देहिंदियाइरित्तो, आया खलु गप्पगाहग-
उंगा ॥ संडात्ता अयपिंडो, अयकाराइ व विन्नेउ ॥ ३४० ॥ व्याख्या ॥ देहेन्द्रियाति-
रिक्त आत्मा । खलुशब्दो विशेषणार्थः । कथंचिन्न सर्वथातिरिक्त एव तदसंवेद-

र्थस्य शब्दो जवति वाचक इति । खरविपाणादिशब्दैर्व्यञ्जिचारमाशङ्क्याह । केवलः
शुद्धोऽन्यपदासंस्पृष्टः । खरादिपदसंस्पृष्टाश्च विपाणादिशब्दा इति गायार्थः । एतद्विवर-
णायैवाह ज्ञाप्यकारः ॥ अद्विष्टि निव्विगप्पो, जीवो नियमाउ सदुं सिद्धी ॥ कम्हा सु-
रूपयत्ता, घटखरसिंगाणुमाणाउ ॥ १५१ ॥ व्याख्या ॥ अस्तीति निर्विकल्पो जीवः निर्विकल्प
इति निःसंदिग्धः । नियमान्नियमेनैव प्रतिपन्नपेक्षया शब्दतः सिद्धिः वाचकाद्वाच्य-
प्रतीतेः । एतदेव प्रश्नद्वारेणाह । कस्मात् कुत एतदेवमित्याह । शुरुपदत्वात् केवल-
पदत्वाज्जीवशब्दस्य घटखरशृङ्गानुमानादनुमानशब्दो दृष्टान्तवचनः । घटखरशृङ्ग-
दृष्टान्तादिति प्रयोगार्थः । प्रयोगस्तु मुख्येनार्थेनार्थवान् जीवशब्दः शुरुपदत्वाद्दृष्टशब्द-
वत् । यस्तु मुख्येनार्थेनार्थवान् न जवति स शुरुपदमपि न जवति । यथा खरशृङ्ग-
शब्द इति गायार्थः । पराजिप्रायमाशङ्क्य परिहरन्नाह ॥ चोयगसुरूपयत्ता, सिद्धी
जइ एव सुससिद्धि अम्हं पि ॥ तं न जवइ संतेणं, जं सुदं सुद्वगेहं व ॥ १५३ ॥
व्याख्या ॥ उक्तवदुरुपदत्वात्सिद्धिर्यदि जीवस्य एवं तर्हि शून्यसिद्धिरस्माकमपि ।
शून्यनष्टशब्दस्यापि शुरुपदत्वादित्यजिप्रायः । अत्रोत्तरमाह । तन्न जवति यदुक्तं
परेण । कुत इत्याह । सता विद्यमानेन पदार्थेन यद्यस्मादून्यं शून्यमुच्यते । किं-
दित्याह । शून्यगृहमिव । तथाहि । देवदत्तेन रहितं शून्यगृहमुच्यते । निवृत्तो
घटो नष्ट इति । नत्वनयोर्जीवशब्दस्य जीववदवशिष्टं वाच्यमस्तीति गायार्थः ।
प्रकारान्तरेणास्तित्वपक्षमेव समर्थयन्नाह ॥ मिठ्ठा जवेउ सव्वत्ता, जे केई पारलोइया
॥ कत्ता चेवोपजोत्ता य, जइ जीवो न विद्यइ ॥ १५४ ॥ व्याख्या ॥ मिथ्या जवे-
युरनृताः स्युः सर्वथा ये केचन पारलौकिका दानादयः । यदि किमित्याह । कर्ता
चेव कर्मण उपजोक्ता च तत्फलस्य यदि जीवो न विद्यते । परलोकयायीति गायार्थः ।
एतदेवाव्युत्पन्नशिष्यानुग्रहार्थं स्पष्टतरमाह ॥ पाणिदयातवनियमा, वंजं दिक्का य
इंदियनिरोहो ॥ सबं निरव्वमेयं, जइ जीवो न विद्यइ ॥ १५५ ॥ व्याख्या ॥ प्राणि-
दयातपोनियमाः करुणोपवासाहिंसाविरत्यादयः । तथा ब्रह्म ब्रह्मचर्यं दीक्षा च योगल-
क्षणा इन्द्रियनिरोधः प्रव्रज्याप्रतिपत्तिरूपः । सर्वं निरर्थकं निष्फलमेतत् । यदि जीवो
न परलोकयायीति गायार्थः । किंच शिष्टाचरितो मार्गः शिष्टैरनुगन्तव्य इति । त-
न्मार्गख्यापनायाह ॥ लोइया वेइया चेव, तद्दा सामाइया विज्ज ॥ निच्चो जीवो पिहो
देहो, इइ सवे ववट्टिया ॥ १५६ ॥ व्याख्या ॥ लोके जवा लोके वा विदिता इति
लौकिका इतिहासादिकर्तारः । एवं वेदिकाश्चैव त्रैविद्यवृद्धाः तथा सामायिका-
स्त्रिपिटकादिसमयवृत्तयो विद्वांसः पण्डिताः । नित्यो जीवो नानित्यः । एवं पृथग्
देहाद्वरीरादित्वेवं सर्वे व्यवस्थिता नान्यथेति गायार्थः । एतदेव व्याचष्टे ॥ लोणे अ-

१५४ राय धनपतसिंध बहाडुरका जैनागमसंग्रह भाग तेतालीस-(४३)-मा.

त्रेद्यजेद्यो, वेणु सपुरीसदरुणसियालो ॥ समण दहमासि गउं, तिविहो दिवाइसंसारो ॥
 २५७ ॥ व्याख्या ॥ लोकेऽत्रेद्योऽत्रेद्य आत्मा पठ्यते । यथोक्तं गीतासु ॥ “ अत्रे-
 द्योऽयमत्रेद्योऽयमविकार्योऽयमुच्यते ॥ नित्यः संततगः स्याणुरचलोऽयं सनातनः ॥ ”
 इत्यादि । तथा वेदे सपुरीपो दग्धः शृगालः पठ्यत इति । यथोक्तम् । “ शृगालो वै
 एष जायते यः सपुरीपो दह्यते । अथापुरीपो दह्यते आदोधुका अस्य प्रजाः प्राडु-
 र्जन्वन्ति । ” इत्यादि । तथा समये “ अहमासीज्जः ” इति पठ्यते । तथा च बुरु-
 वचनम् ॥ “ अहमासं जिह्वो दृस्ती, पइदन्तः शङ्खसंनिजः ॥ शुक्रः पञ्जरवासी च
 शकुन्तो जीवजीवकः ॥ ” इत्यादि । तथा त्रिविधो दिव्यादिसंसारः कैश्चिदिष्यते । दे-
 वमानुपतिर्यगृजेदेन । आदिशब्दाच्चतुर्विधः कैश्चिन्नारकाधिक्येनेति गाथार्थः । अत्रैव
 प्रकारान्तरेण तदस्तित्वमाह ॥ अष्टि सरीरविहाया, पइनियागास्याइजावाउं ॥
 कुंनस्स जह कुंजालो, सो मुत्तो कम्मजोगाउं ॥ २५७ ॥ व्याख्या ॥ अस्ति
 शरीरस्योदारिकादेर्विधाता । विधातेति कर्ता । कुत इत्याह । प्रतिनियताकारादिसद्भा-
 वात् । आदिमत्प्रतिनियताकारत्वादित्यर्थः । दृष्टान्तमाह । कुम्भस्य यथा कुलालो वि-
 धाता । कुलालयदेवमसावपि मूर्तः प्राप्नोतीत्याशङ्क्य परिहरन्नाह । असावात्मा यः
 शरीरविधाता असौ मूर्तः । कर्मयोगादिति मूर्तकर्मसंबन्धादिति गाथार्थः । अत्रैव
 शिष्यव्युत्पत्तयेऽन्यथा तद्गृहणविधिमाह ॥ फरिसेण जहा वाऊ, गिण्णई कायसंसिउं ॥
 नाणाईहिं तहा जीवो, गिण्णई कायसंसिउं ॥ २५८ ॥ व्याख्या ॥ स्पृशेन शीतादिना
 यथा वायुर्यस्यते कायसंस्मृतो देहसंगतः । तथा ज्ञानादिजिज्ञानदर्शनेष्टादिजिर्जी-
 यो गृह्यते कायसंस्मृतो देहसंगत इति गाथार्थः । असकृदनुमानादस्तित्वमुक्तं जीवस्य ।
 अनुमानं च प्रत्यक्षपूर्वकं न चेनं केचन पश्यन्तीति ततश्चाशोजनमेतदित्याशङ्-
 क्यमाह ॥ अण्णिदियगुणं जीवं, दुन्नेयं मंसचकुणा ॥ सिद्धा पासंति सबन्न, नाण-
 सिद्धा य साहुणो ॥ २६० ॥ व्याख्या ॥ अग्निन्द्रियगुणमविद्यमानरूपादीन्द्रियप्रा-
 ष्यगुणं जीवममूर्तत्वादिधर्मकं दुर्ज्ञेयं दुर्लभं मांसचक्षुषा वद्वस्थेन पश्यन्ति सि-
 द्धाः सर्वज्ञाः । अज्जनसिद्धादिव्यवृत्तेदार्थं सर्वज्ञप्रदृष्टम् । ततश्च रूपज्ञादय इत्यर्थः ।
 ज्ञानसिद्धाश्च साधवो जवस्यकेवलिन इति गाथार्थः । सांप्रतमागमादस्तित्वमाह ॥
 अन्नवपणं तु सणं, दिष्ठा य नथो अइंदियाणं पि ॥ सिद्धी गह्णाइणं, तहेव जीवस्स
 मित्तो ॥ २६१ ॥ व्याख्या ॥ आतवचनं तु शास्त्रम् । आतो रागादिरहितः । तुश-
 न्दोऽवधारणे । आतवचनमेव । अनेनापोरूपव्यवृत्तेदमाह । तस्यासंनवादिति । दृष्टा
 च नन इत्युपपत्त्या च तत आतवचनशास्त्रात् । अग्नीन्द्रियाणामपि इन्द्रियगोच-
 रातिक्रान्तानामपि । सिद्धिग्रहणादीनामिति उपपत्तिश्चन्द्रोपरागादीनामित्यर्थः ।

तथैव जीवस्य विज्ञेयेति । अतीन्द्रियस्याप्यास्तवचनप्रामाण्यादिति गायार्थः । मूल-
 धारागाथायां व्याख्यातमस्ति त्वधारमधुनान्यत्वादित्रयव्याचिख्यासुराह ॥ अस्तत्तम-
 मुत्तत्तं, निञ्चत्तं चैव जन्नत्तं समयं ॥ कारणव्यविज्ञागाई, हेऊहिं इमाहिं गाहाहिं ॥
 ॥ २६२ ॥ व्याख्या ॥ अन्यत्वं देहादमूर्तत्वं स्वरूपेण । नित्यत्वं चैव परिणामिनित्यत्वं
 ज्ञायते । समकमेकैकेन हेतुना त्रितयमपि युगपदिति एककालमित्यर्थः । कारणावि-
 ज्ञागादिनिर्वद्यमाणलक्षणहेतुजिरिमाजिस्तिवृत्तिर्निर्युक्तिगाथाजिरेवेति गायार्थः ॥
 कारणविज्ञागकारण-विष्णासबंधस्त पञ्चयाज्ञावा ॥ विरुद्धस्त य अत्रस्त, पाठप्रावा
 विष्णासा य ॥ २६३ ॥ व्याख्या ॥ कारणविज्ञागकारणविनाशबन्धस्य प्रत्ययाज्ञावादि-
 त्यत्राज्ञावशब्दः प्रत्येकमजिसंबध्यते । कारणविज्ञागाज्ञावात्त खलु जीवस्य पटादेरिव
 तन्त्वादिकारणविज्ञागोऽस्ति कारणाज्ञावादेव । एवं कारणविनाशाज्ञावाऽपि योज्यम् ।
 तथा बन्धस्य ज्ञानावरणादिपुनरुत्पत्त्ययोगलक्षणस्य प्रत्ययाज्ञावाहेतुत्वानुपपत्तेः । बन्धस्येति
 बध्यमानव्यतिरिक्तबन्धज्ञापनार्थमसमाप्तः । व्यतिरेकी चायमन्वयव्यतिरेकावयवसाध-
 काविति दर्शनार्थमिति । तथा विरुद्धस्य चायस्य पटादिनाशे जप्सादिरिव अप्राप्तुर्जा-
 वादविनाशाच्च । अप्राप्तुर्जावहेतुत्वतोऽस्तत्त्वमविनाशाच्च हेतुर्जावस्य नित्यत्वं नित्यत्वा-
 दमूर्तत्वममूर्तत्वाच्च देहादन्यत्वमिति प्रतिपत्त्यानुगुण्यतो व्यत्ययेन साध्यनिर्देशः ।
 वक्ष्यति च निर्युक्तिकारः ॥ “जीवस्त सिरुमेवं, निञ्चत्तममुत्तममन्नत्तं” ॥ इति गायार्थ-
 समाप्तार्थः । व्यासार्थस्तु ज्ञाप्यादवन्तेयः । तत्राव्युत्पन्नविनेयासंभोदनिमित्तं यथो-
 पन्यासं तावद्द्वाराणि व्याख्याय पश्चाद्विर्युक्तिकारानि प्रायेण मीक्षयिष्यतीत्यन आह
 ॥ अस्तसि द्वारमदृष्टा, अज्ञो देहा निद्रात् पुरितो व ॥ तर्ज्ञाव तस्मरीय-मयवायुं
 इमं जणिचं ॥ २६४ ॥ व्याख्या ॥ अन्यो देहादिति द्वारमधुना । तदेतद्व्याख्यायते ।
 अन्यो देहात् । जीव इति गम्यते । एहादिगतमुत्पन्नमिति दृष्टान्तः । तद्भावेऽपि
 तत्र नियमतोऽज्ञावादिति हेतुरन्यथः । न चातिशयोक्त्यं नृतेदेहेदृशं नान् । प्रयोग-
 फलमाह । तर्ज्ञापनमरीयादिस्तद्विधातापेनिर्दे प्रयोगस्य तद्विनिमित्तं गायार्थः । प्र-
 योगान्तरमाह ॥ इति विधादिरितो, आया ननु तदुत्पन्नमदृष्टात् ॥ तद्विनिमित्तं वि मन्तर्-
 गेहगयरेति पुरितो व ॥ २६५ ॥ व्याख्या ॥ ननु तद्विनिमित्तं विधातापेन्यात्पेनिर्देहे-
 न्द्रियातिरिक्त आमेति प्रतिज्ञापेः । तदुत्पन्नमदृष्टात्तानिति मंदयतः पतम-
 शंरान् । इन्द्रियोत्पन्नमदृष्टात्तानं तद्विनिमित्तं इन्द्रियनिमित्तं वि मन्तर्गदिति हेतुर्दृष्टः ।
 स्तरान्ति चान्यदविगदयः पृथानुदत्तं मन्तर्गदिति । नेहमन्तर्गदः पुनरद्विनि-
 दृष्टान्तः । प्रयोगस्तु कर्तृनिर्देहेन्द्रियानिन्द्रियानि मन्तर्गदिति तदुत्पन्नमदृष्टात्तानु-
 स्तरान्ति पञ्चधातापेनोत्पन्नमदृष्टात्तानुत्पन्नमदृष्टमदृष्टमिति गायार्थः । इन्द्रियोत्पन्नमदृष्ट-

१५६ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-भा.

मत्वाशङ्कापोहायाह ॥ न उ इंदियाइ उवल-स्मिति विगएसु विसयसंजरणा ॥ जह
गेहगवस्केहिं, जो अणुसरिया स उवलस्मा ॥ २६६ ॥ व्याख्या ॥ न पुनरिन्द्रिया-
ण्येवोपलब्धिमन्ति ऽप्यणि । कुत इत्याह । विगतेष्विन्द्रियेषु विषयसंस्मरणात् तद्-
हीतरूपाद्यनुस्मृतेरन्धवधिरादीनामिति । निदर्शनमाह । यथा गेहगवाङ्केः करण-
चूतैः दृष्टानर्थाननुस्मरन् योऽनुस्मर्ता स उपलब्धा नतु गवाङ्का एवमत्रापीति गा-
थार्थः । उक्तमेकेन प्रकारेणान्यत्वधारमधुना अमूर्तधारवसर इत्याह जाप्यकारः ॥
संपयममुत्तदारं, अइंदियत्ता अठेयजेयत्ता ॥ रुवाइविरहउं वा, अणाइपरिणामजा-
वाउं ॥ २६७ ॥ व्याख्या ॥ सांप्रतममूर्तधारम् । तद्व्याख्यायते । अमूर्तो जीवः अती-
न्द्रियत्वात् ऽव्येन्द्रियाग्राह्यत्वात् । अवेद्याजेयत्वात् खड्गशूलादिना । रूपादि-
विरहितश्च अरूपत्वादित्यर्थः । तथानादिपरिणामजावादिति स्वजावतोऽनाद्यमूर्तप-
रिणामत्वादिति गाथार्थः ॥ ठउमवाणुवलंजा, तद्देव सबहुवयणउं चेव ॥ लोयाइप-
सिस्कीउं, जीवो मुत्तो ति नायवो ॥ २६८ ॥ व्याख्या ॥ ठउमस्यानुपलम्भादवधिज्ञानि-
प्रवृत्तिजिरपि साक्षाददृष्टमाणत्वात्तथैव सर्वज्ञवचनाच्चैव सत्यवक्तृवीतरागवचनादि-
त्यर्थः । लोकादिप्रसिद्धैर्लोकादावमूर्तत्वेन प्रसिद्धत्वात् । आदिशब्दाद्देवसमयपरिग्रहः ।
अमूर्तो जीव इति ज्ञातव्यः । सर्वत्रेवेयं प्रतिज्ञेति गाथार्थः । उक्तममूर्तधारमधुना
नित्यत्वधारप्रस्तावः । तथाचाह जाप्यकारः । णिच्चोत्ति दारमहुणा, णिच्चो अविणासि
सासउं जीवो ॥ जावत्ते सइ जम्मा-जावाउ नहं व विन्नेउं ॥ २६९ ॥ व्याख्या ॥ नित्य इति ।
नित्यधारमधुनावसरप्राप्तं तद्व्याचिख्यासयाह । नित्यो जीव इति । एतावत्युच्यमाने परै-
रपि संतानस्य नित्यत्वान्युपगमास्तिस्रसाध्यतेति । तन्निराकरणायाह । अविनाशी
क्षणपेक्षयापि न निरन्वयनाशधर्मा । एवमपि परिमितकालावस्थायी केश्विदित्यते ।
कप्पठाइ पुढवी जिस्कु वेति वचनात्तदपोहायाह । शाश्वत इति । सर्वकालावस्थायी । कुत
इत्याह । जावत्वे सति वस्तुत्वे सतीत्यर्थः । जन्माजावात् । अनुत्पत्तेर्नजोवदाकाशव-
द्विज्ञेयः । जावत्वे सतीति विशेषणं खरविषाणादिव्यवच्छेदार्थमिति गाथार्थः । हेत्वन्त-
राण्याह ॥ संसाराउं आलो-यणाउ तह पच्चजिन्नजावाउं ॥ खणजंगविधायउं, जणिअं
तेलोक्कदंसीहि ॥ २७० ॥ व्याख्या ॥ संसारादिति । संसरणं संसारस्तस्मात्स एव नारकः
स एव तिर्यगादिरिति नित्यः । आलोचनादिति । आलोचनं करोम्यहं कृतवानहं करि-
ष्येऽहमित्यादिरूपं त्रिकाशविषयमिति नित्यः । तथा प्रत्यजिज्ञाजावात् स एव इति प्रत्य-
जिज्ञा प्रत्यय आविच्छदङ्गनादिसिद्धः । तदचेदग्राहीति नित्य इति । उक्ताजिधानफल-
माह कणजङ्गविधातार्थं निरन्वयद्वयिकवस्तुवादविधातार्थं जणितं त्रैलोक्यदर्शजिस्ती-

यंकैरेतदनन्तरोदितं न पुनरेष एव परमार्थ इति गायार्थः । एतदेव दर्शयति । लोके
 वेए समये, निञ्चो जीवो विज्ञासठं अम्हं ॥ इहारा संसाराई, तवंपि न जुद्यए तस्स ॥ २७१
 ॥ व्याख्या ॥ लोके नैनं त्रिन्दन्ति शस्त्राणीत्यादिवचनप्रामाण्याद्वेदेषु स एष अक्षयोऽज
 इत्यादिश्रुतिप्रामाण्यात्समये न प्रकृतिर्न विकृतिः पुरुष इति वचनप्रामाण्यात् ।
 किमित्याह । नित्यो जीवः अश्रच्युतानुत्पन्नस्थिरैकस्वजावः । एकान्तनित्य एव न
 चैतन्याव्यमेकस्वजावतया संसरणादिव्यवहारोदप्रसंगादिति वक्ष्यत्यत आह ।
 विज्ञापयास्माकं विकल्पेन जजनया स्यान्नित्य इत्यादिरूपया अव्ययादेशान्नित्यः
 पर्यायार्थादेशादनित्य इत्यर्थः । इतरथा यथेवं नाच्युपगम्यते । ततः संसारादि
 संसारालोचनादि सर्वमेव न युज्यते । तस्यात्मनः स्वजावान्तरानापत्या एकस्वजाव-
 तया वार्तमानिकजावातिरेकेण जवान्तरानापत्तेरेवममूर्तत्वान्यत्वयोरपि विज्ञाया वेदि-
 तव्या । अन्यथा व्यवहाराजावप्रसंगात् । एकान्तामूर्तस्यैकान्तदेहजिन्नस्य वातिपाता-
 यसंज्ञवादित्यत्र बहु वक्तव्यं तनु नोच्यते अक्षरगमनिकामात्रत्वात्प्रारम्भस्येति गायार्-
 थः । एवमन्यत्वादिद्वारत्रयं व्याख्यायाधिकृतनिर्युक्तिगाथां व्याचिख्यामुराह । कारण
 अविज्ञागाठं, कारणअविज्ञासठं य जीवस्स ॥ निञ्चत्तं विज्ञेयं, आगासपडाणुमाणाठं
 ॥ २७२ ॥ व्याख्या ॥ कारणविज्ञागात्पटादेस्तन्त्वादेरिव कारणविज्ञागाजावादित्यर्थः ।
 कारणविनाशतश्च । कारणविनाशश्च कारणानामेवाजावात् । किमित्याह । जीवस्यात्मनो
 नित्यत्वं विज्ञेयम् । कुत इत्याह । आकाशपटानुमानात् । अत्रानुमानशब्दो दृष्टान्तवच-
 नः । आकाशपटदृष्टान्तात् । ततश्चैवं प्रयोगः । नित्य आत्मा स्वकारणविज्ञागानायादाका-
 शवत् । तथा कारणविनाशाजावादाकाशवदेव । यस्त्वनित्यस्तस्य कारणविज्ञागनायः ।
 कारणविनाशजावो वा यथा पटस्येति व्यतिरेकः । पटाद्धि तन्तवो विनश्यन्ते विन-
 श्यन्ति चेति नित्यत्वसिद्धिः । नित्यत्वादमूर्तः । अमूर्तत्वाददृष्टान्त इति गायार्थः ॥
 निर्युक्तिगाथायां कारणविज्ञागानावात्कारणविनाशानावच्छेति द्वारत्रयं व्याख्याय सांप्रतं
 घन्धस्य प्रत्ययाजावादिति व्याचिख्यामुराह ॥ देहपन्नवो यंधो, जम्मानंतरद्वयम्म नो
 जुत्तो । तज्जोगविरट्ठं खलु, चोराइपडाणुमाणाठं ॥ २७३ ॥ व्याख्या ॥ हेतुप्रतवो हेतुज-
 न्मा घन्धो शानावरणादिपुनस्तयोजसद्वयः जन्मानन्तरमृतस्योत्पन्नानन्तरविनश्य-
 न युक्तो न पटमानः । तयोगविरट्ठ इति तैरन्धहेतुनिमित्प्यादशंनाविनिप्रमादक-
 पाययोगसद्वयैर्यो योगः संघन्धस्तठिरट्ठन्तदनावादेव खलुशब्दस्यावधारणार्थव्यात् ।
 चोरादिपटानुमानादित्यनुमानशब्दो दृष्टान्तवचनः । चोरादिपटादिदृष्टान्तान् ।
 नहि उत्पन्नानन्तरविनाशी चोराद्यैरक्रियमानावे वक्ष्यते । न्यासी हि पटो जडा-
 दिना संयुज्यते इति व्यतिरेकार्थः । प्रयोगश्चात्र न दार्ष्टिक आत्मा घन्धप्रत्ययजावो-

१५८ राय धनपतिसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

रवत् । नित्यत्वामूर्तत्वदेहान्यत्वयोजना पूर्ववदिति गाथार्थः । निर्युक्तिगाथायां बन्धस्य प्रत्ययाज्ञावादिति व्याख्यातमधुना विरुद्धस्य चार्थस्याप्रादुर्भावाविनाशश्चेति व्याख्यायते ॥ अविणासी खलु जीवो, विगारणुवलंजठ जहागासं ॥ उवलप्रति विगारा, कुंजाविणासिदवाणं ॥ १९४ ॥ व्याख्या ॥ अविनाशी खलु जीवो नित्य इत्यर्थः । कुत इत्याह । विकारानुपलम्भाद्वटादिविनाशे कपालादिवह्निशेषादर्शनाद्यथाकाशमाकाशवदित्यर्थः । एतदेव स्पष्टयति । उपलज्यन्ते विकारा दृश्यन्ते कपालादयः कुंजादिविनाशिद्व्याणां न चैवमत्रेत्यजिप्रायः । नित्यत्वामूर्तत्वदेहान्यत्वयोजना पूर्ववत् । इति गाथार्थः । निर्युक्तिगाथायां बन्धस्य प्रत्ययाज्ञावादिति गाथार्थः । प्रकृतसंबन्धमेव निर्युक्तिगाथामाह ॥ निरामयामयज्ञावा, वालकयाणुसरणा डुवञ्जाणा ॥ सुत्ताईहिं अगहणा, जाईसरणा यणजिलासा ॥ १९५ ॥ व्याख्या ॥ निरामयामयज्ञावात् निरामयस्य नीरोगस्यामयज्ञावाज्जोगोत्पत्तेः । उपलक्षणं चैतत्सामयनिरामयज्ञावस्य । तथा चैवं वक्तार उपलज्यन्ते । पूर्वं निरामयोऽहमासं संप्रति सामयो जातः । सामयो वा निरामय इति । न चैतन्निरन्वयलक्षणविनाशिन्यात्मन्युपपद्यते । उत्पत्त्यनन्तराज्ञावादिति प्रयोगार्थः । प्रयोगस्त्ववस्थित आत्मा अनेकावस्थानुज्ञवनाद्वालकुमाराद्यवस्थानुज्ञवितुदेवदत्तवत् । नित्यत्वादमूर्तः । अमूर्तत्वाद्देहादन्य इति योजना सर्वत्र कार्या । तथा वालकृतानुस्मरणात् । कृतशब्दोत्रानुज्ञवचनस्ततश्च वालानुज्ञतस्मरणात् । तथा च वालेनानुज्ञतं दृष्टोऽप्यनुस्मरन् दृश्यते । नच अन्येनानुज्ञतमन्यः स्मरत्यतिप्रसंगात् । नचेदमनुस्मरणं भ्रान्तं बाधासिद्धेः । नच हेतुफलज्ञावनिबन्धनमेतन्निरन्वयलक्षणविनाशपक्षे तस्यैवासिद्धेः । हेतोरनन्तरक्षणेऽज्ञावापत्तेः । असतश्च सज्ञावविरोधादिति प्रयोगार्थः । प्रयोगस्त्ववस्थित आत्मा पूर्वानुज्ञतार्थानुसरणात्तदन्येवञ्चतुपुरुषवत् । उपस्थानादिति कर्मफलोपस्थानमत्र गृह्यते । यथेनोपात्तं कर्म स एव तत्फलमुपपद्ये । अन्यश्च क्रियाकालोऽन्यश्च फलकालः । एकाधिकरणं चैतद्व्यमन्यथा स्वकृतवेदनासिद्धेः । अन्यकृतान्योपजोगस्य निरुपपत्तिकत्वात् कृतनाशाकृतान्यागमप्रसंगात् । संतानपक्षेऽपि कर्तृजोक्तुसंतानिनोर्नात्वाविशेषाद्वक्तिज्ञेदात्तस्यैव तथाज्ञावाज्युपगमे नित्यत्वापत्तेरिति प्रयोगार्थः । प्रयोगश्चावस्थित आत्मा स्वकृतकर्मफलवेदनात्कृषीवलादिवत् । श्रोत्रादिजिरमहणात् श्रोत्रादिजिरिन्द्रियैरपरिचितेः । नच श्रोत्रादिजिरपरिचित्यमानस्य असत्त्वमवग्रहादीनां स्वसंवेदनसिद्धत्वात् । बौद्धैरप्यतीन्द्रियज्ञानान्युपगमात् । ज्ञानस्य च गुणत्वात् । गुणस्य च गुणिनमन्तरेणाज्ञावात् । प्राक्तनज्ञानस्यैव गुणित्वानुपपत्तेः । तस्यापि गुणत्वादिति प्रयोगार्थः । प्रयोगश्च नित्य आत्मा गुणित्वे सत्यतीन्द्रियत्वात् आकाशवत् । तथा जातिस्मरणा

दिति । जातेरतिक्रान्तायाः स्मरणात् । न चेदमनुस्मरणमनुजृप्तस्यान्यानुजृप्तस्य च
 जवत्यतिप्रसंगात् । दृश्यते च क्वचिदिदं न चासौ प्रतारकः तत्कथितार्थसंवादानात् ।
 अनुजवाविशेषे च सर्वेषामेव कस्मान्न जवतीति चेष्टुच्यते । कर्मप्रतिबन्धसंबन्धाद्
 दृढानुजवाजावादिह लोकेऽपि सर्वेषां सर्वत्रानुस्मरणादर्शनात् खलु इह लोके सर्वत्रा-
 नुस्मरणदर्शनम् । तद्वदिहापि क्वचिज्ज्ञातो सर्वेषामस्त्विति चेन्न । नष्टचेतसां सर्वत्रानु-
 स्मरणशून्येन व्यञ्जिचारादिति प्रयोगार्थः । प्रयोगश्च बालकृतानुस्मरणवद्दृष्टव्य इति ।
 तथा स्तनाजिज्ञापादिति । तदहर्जातबालकस्यापि स्तनाजिज्ञापदर्शनात् । नचान्यका-
 लाननुजृप्तस्तनपानस्यायमुपपद्यते । प्रयोगश्च । तदहर्जातबालकस्यायस्तनाजिज्ञापोऽजि-
 क्षापान्तरपूर्वकोऽजिज्ञापत्वादित्यस्तनाजिज्ञापवत् । तद्वदप्रथमतस्तनपानादविरुद्धो हेतु-
 रिति चेन्न प्रथमतस्तनपानेन बाधनात् । अस्ति च बाधने विरुद्ध इति न्यायादन्यथा
 हेतुहेतुप्रसंगादित्यत्र बहु वक्तव्यं तनु नोच्यते अक्षरगमनिकामात्रस्य प्रस्तुतत्वा-
 दिति । नित्यादिक्रियायोजना पूर्ववदिति निर्युक्तिगाथायर्थः । एतामेव निर्युक्तिगाथां खे-
 शतो व्याचिन्त्यानुराह जाप्यकारः ॥ रोगस्तामयस्तन्ना, बालकयं जं जुवाणुसंनरः ॥
 जं कयमग्रंमि जवे, तस्तेवग्रमुवठाणा ॥ २७६ ॥ व्याख्या ॥ रोगस्यामय इतिसंज्ञ-
 बालकृतं किमपि वस्तु यद्यस्माद्युवानुस्मरति । तथा यत्कृतमन्यस्मिन् नये कुशला
 कुशलं कर्म तस्यैव कर्मणोऽन्यत्र जवान्तरे उपस्थानात्तत्रैव जावार्थयोजना कृतवैति
 गाथायर्थः ॥ णिग्रो अणिदियत्ता, खणितं नवि होइ संनरणा ॥ यणअनिज्जासा य
 तहा, अमउं नउ मिम्मउ व घडो ॥ २७७ ॥ व्याख्या ॥ नित्य इति । सर्वत्र क्रियानिर्ग-
 म्यते । अनिन्द्रियत्वान्नोत्रादिजिरग्रहणादित्यर्थः । विज्ञेयो ज्ञातव्यः । तथा च जानि-
 स्मरणात् पाठान्तरं वा । दाणिको न जवति । जातिस्मरणादित्येनदप्युद्धमेव विधिप्र-
 तिपेधान्यां साध्याप्याजिज्ञापात् । स्तनाजिज्ञापाद्य । तथा अमयोऽयमात्मा ननु घृन्मय
 इव पदस्तनधाकारण इत्यर्थः । एतदपि नित्यत्वादिप्रसाधकमिति निर्युक्तिगाथायाम-
 नुपन्यस्तनपुच्छम् । मूक्षधिया जाप्यकारेणेति गाथायर्थः । नृत्तीयां निर्युक्तिगाथामाह
 सहसुपदिठ्ठा, नकम्मकखनोपणा अमुचना ॥ जीवन्त तिळमेवे, निग्रजमनुचमन्नं
 ॥ २७८ ॥ व्याख्या ॥ सर्वज्ञोपदिष्टत्वादिति नित्यो जीव इति सर्वज्ञोक्तवान् । अविनश्य-
 च सर्वज्ञत्वं तस्य गगादिहृितत्वादिति । न्यकर्मकखनोपणादिति श्वाशचर्मकख-
 नोपादित्यर्थः । उपन्यापनादेतत् जियत इति चेन्न अजिज्ञापापरिज्ञानात् । नत्र हि
 येन कृतं तस्मिन्नेव कर्तारि जन्मोपनिष्ठ इत्युक्तम् । तद्वदस्मिन्नपि जन्मनि संनरतीदं
 त्वन्यजन्मान्तर्गपेक्षयापि यत्न इति न दोषः । तथा अमृतत्वादिति मूर्तिगदितत्वा-
 देतदपि श्रोत्रादिजिरग्रहणादित्यस्मात् जियत इति चेन्न । नत्र हि श्रोत्रादिनिर्गम्य-

१६० राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

ते । इत्येतदुक्तमिह तु तत्स्वरूपमेव नियम्यते निरूप्यत इति । मूर्ताणूनामपि श्रोत्राङ्गि-
जिरप्रहणादिति द्वारत्रयमप्युपसंहरन्नाह ॥ जीवस्य सिरूमेवं नित्यत्वममूर्तत्वमन्य-
त्वमिति गायार्थः । मूलद्वारगाथाद्वये व्याख्यातमन्यत्वादिद्वारत्रयमिदानीं कर्तृद्वारा-
वसरस्तथाचाह ॥ कतन्ति दारमद्गुणा, सकम्मफलजोणो जउ जीवा ॥ वाणियकि-
सीवला इव, कविलमयनिसेहणं एयं ॥ २७९ ॥ व्याख्या ॥ कर्तेति द्वारमधुना तदेत-
द्व्याख्यायते । स्वकर्मफलजोगिनो यतो जीवास्ततः कर्तार इति । वणिकृषीवलादय इव
नह्यमी अकृतमुपजुज्जते । इति प्रयोगार्थः । प्रयोगस्तु कर्तात्मा स्वकर्मफलजोक्तत्वात्क-
र्पकादिवत् । ऐदंपर्यमाह । कपिलमतनिपेधनमेतत्सांख्यमतनिराकरणमेतत्तत्राकर्तृत्वाद-
प्रसिद्धेरिति गायार्थः । मूलद्वारगाथाद्वये व्याख्यातं कर्तृद्वारमिदानीं देहव्यापित्वद्वार-
रावसर इत्याह जाप्यकारः ॥ वावित्ति दारमद्गुणा, देहवावी मउगिगुणं व ॥ जीवो नउ
सवगउ, देहे खिं गोवळं जाउ ॥ २८० ॥ व्याख्या ॥ व्यापीति द्वारमधुना तदेतद्व्या-
ख्यायते । देहव्यापी शरीरमात्रं व्यापुं शीलमस्येति तथा मत इष्टः प्रवचनज्ञः
जीवो ननु सर्वग इति योगः । तुशब्दस्यावधारणार्थत्वाच्च चाण्वादिमात्रः । कुत
इत्याह । देहे खिन्नोपलम्भात् शरीर एव सुखादितद्विन्नोपलब्धेः । अश्रयोपलब्धवत् ।
उपलब्धत्वं ह्यभिविद्धं नान्यत्राग्नेर्नत्वनग्नाविति गायप्रयोगार्थः । प्रयोगस्तु शरीर-
नियतदेश आत्मा परमितदेशे विन्नोपलब्धेरश्रयोपलब्धवत् । इति गायार्थः । व्याख्याता
प्रथमा मूलद्वारगाथा । सांप्रतं द्वितीया व्याख्यायते । तत्र प्रथमं गुणीति द्वारं
तद्व्याचिख्यासयाह जाप्यकारः ॥ अद्गुणा गुणित्ति दारं, होइ गुणेहिं गुणित्ति विन्नेउ ॥
ते जोगजोगउवउ-गमाइ रूवाइ व घटस्स ॥ २८१ ॥ व्याख्या ॥ अधुना गुणीति द्वारं
तदेतद्व्याख्यायते । जवति गुणेहिं गुणी । न तद्व्यतिरेकेणेत्येवं विज्ञेयः । अनेन गुण-
गुणिनोर्जदज्ञेदमाह । ते जोगयोगोपयोगादयो गुणा इत्यादिशब्दादमूर्तत्वादपारि-
ग्रहः । निदर्शनमाह । रूपादय इव घटस्य गुणा इति गायार्थः । व्याख्यातं मूलद्वार-
गाथायां गुणिद्वारमधुनोर्ध्वगतिद्वारावसर इत्याह जाप्यकारः ॥ उहुं गइत्ति अद्गुणा,
अगुरुलहुत्ता सजावउहुगइ ॥ दिट्ठंतलाउणं, परंडफलाइणं हिं व ॥ २८२ ॥ व्याख्या ॥ उर्ध्व-
गतिरित्यधुना द्वारं तदेतद्व्याख्यायते । अगुरुलघुत्वात्कारणात्सजावतः कर्मविप्रमुक्तः
सर्ध्वगतिर्जाव इति गम्यते । यद्येवं तर्हि कथमधो गच्छत्यत्राह । दृष्टान्तोऽस्मा-
न्धुना तुम्बकेन यथा तत्त्वज्ञावत ऊर्ध्वगमनरूपमपि मृद्वेपाज्जलेऽधो गच्छति । तदपग-
मादूर्ध्वमा जलान्तादेवमात्मापि कर्मलेपादधो गच्छति । तदपगमादूर्ध्वमालोकान्तादिति ।
परणफलादिजिश्च दृष्टान्त इत्यनेन दृष्टान्तबाहुल्यं दर्शयति । यथा चेरणफलमपि
बन्धनपरिच्छेदमूर्ध्वं गच्छत्यादिशब्दादध्यादिपरिग्रह इति गायार्थः । व्याख्यातं त-

तीयमूलद्वारगाथायामध्वगतिद्वारं सांप्रतं निर्मेयद्वारव्याचिख्यासयाह ॥ अस्मत्
य होइ जीवो, कारणविरहा जहेव आगासं ॥ समयं च होअनिच्चं, मिम्मयघडतं-
तुमाईयं ॥ १७३ ॥ व्याख्या ॥ अमयश्च जवति जीवः । न किम्मयोऽपीत्यर्थः ।
कृत इत्याह । कारणविरहात् अकारणत्वात् । यथैवाकाशमाकाशवदित्यर्थः । समयं
वस्तु जवत्यनित्यम् । एतदेव दर्शयति । मृन्मयघटतन्त्वादौ । यथा मृन्मयो घटस्तन्तु-
मयः पट इत्यादि । न पुनरात्मा नित्य इति दर्शितम् । आहस्मिन्द्वारे सत्यमयो नतु
मृन्मय इव घट इति प्राक्किमर्थमुक्तमित्युच्यते । अत एव द्वारादनुग्रहार्थमुक्तमिति
लक्ष्यते । जवति चासकृद्वृणादकृद्वृण परिज्ञानमित्यनुग्रहः । अतिगम्भीरत्वाद्भाष्य-
कारस्य न वयमजिप्रायं विद्म इति । अन्ये त्वजिदधत्यन्यकर्तृकैवासौ गाथेति
गाथार्थः । व्याख्यातं द्वितीयमूलद्वारगाथायां निर्मेयद्वारमधुना साफल्यद्वारावसर-
स्तथा चाह ज्ञाप्यकारः ॥ साफल्यद्वारमदुष्टा, निजानिच्चपरिणामिजीवन्मि ॥ होइ
तयं कम्माणं, इहरेगसज्जावठं जुत्तं ॥ १७४ ॥ व्याख्या ॥ साफल्यद्वारमधुना तदेत-
द्व्याख्यायते । नित्यानित्य एव परिणामिनि जीव इति योगः । जवति तत्साफल्यं
कालान्तरफलप्रदानलक्षणम् । केषामित्याह कर्मणां कुशलाकुशलानां कालभेदेन
कर्तृचोक्तपरिणामभेदे सत्यात्मनस्तदुजयोपपत्तेः कर्मणां कालान्तरफलप्रदानमिति ।
इतरथा पुनर्यथैवं नान्युपगम्यते तत एकस्वजावतः कारणादयुक्तं तत्कर्मणां साफल्य-
मिति । एतदुक्तं जवति । यदि नित्य आत्मा कर्तृस्वजाव एव कुतोऽस्य जोगः,
चोक्तस्वजावे वा कर्तृत्वं क्षणिकस्य तु कालस्याजावादेवेतदुजयमनुपपन्नम् । उजये
च सति कालान्तरफलप्रदानेन कर्म सफलमिति गाथार्थः । द्वितीयमूलद्वारगाथायां
व्याख्यातं साफल्यद्वारमधुना परिमाणद्वारमाह ॥ जीवस्स उ परिमाणं, विवरठं जाव
लोगमेत्तं तु ॥ उगाहणा व सुहुमा, तस्स पएसा अस्संखेया ॥ १७५ ॥ व्याख्या ॥
जीवस्य तु परिमाणं विततस्य विस्तरतो विस्तरेण चावलोक्यमात्रमेव । एतच्च केवल-
समुदात्तचतुर्थसमये जवति । तत्रावगाहना च सूक्ष्मा विततैकप्रदेशरूपा जवति ।
तस्य जीवस्य प्रदेशाश्चासंख्येयाः सर्व एव लोकाकाशप्रदेशतुल्या इति गाथार्थः ।
अनेकेषां जीवानां गणनापरिमाणमाह ॥ पठेण व कुवण व, जह् कोइ मिणेय
सबधन्नाइ ॥ एवं मविद्यमाणा, ह्वंति लोगा अणंताठ ॥ १७६ ॥ व्याख्या ॥ प्रस्थेन
वा चतुःकुडवमानेन कुडवेन वा चतुःक्षेतिकामानेन । यथा कश्चित्प्रमाता सि-
नुयात्सर्वधान्यानि व्रीहादीनि । एवं मीयमाना अन्नज्ञावत्यापनया जवन्ति लोका
अनन्तास्तु जीववृत्ता इति ज्ञावः । आह, यथैवं कयमेकस्मिन्नेव ते लोकं माता इति ।
उच्यते, सूक्ष्मावगाहनया यत्रैकस्तत्रानन्ता व्यवस्थिता इह तु प्रत्येकावगाहनया चिन्त्य-

१६९ राय धनपतसिंघ वहाडरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

ते। इति न दोषः । दृष्टं च वादरज्ज्याणामपि प्रदीपप्रज्ञापरमाणादीनां तथा परिणामतो ज्ञेयसामेकत्रैवावस्थानमिति गाथार्थः । व्याख्यातं द्वितीयमूलद्वारगाथायां परिमाणद्वारं तद्व्याख्यानाच्च द्वितीया मूलद्वारगाथा जीवपदं चेति । सांप्रतं निकायपदं व्याचिख्यासुराह ॥ णामं ववणसरीरे, गइ णिकायविकाय दविण्ण य ॥ माउगपद्यवसंगह-जारे तह जावकाए य ॥ १८७ ॥ व्याख्या ॥ नामस्थापने कृष्णे । शरीरकायः शरीरमेव तत्प्रायोग्याणुसंधातात्मकत्वात् । गतिकायो यो जवान्तरगतो । स च तैजसकर्मणलक्षणः । निकायकायः पट्टजीवनिकायः । अस्तिकायो धर्मास्तिकायादिः । ज्वयकायश्च ज्यादिघटादिसमुदायः । मातृकाकायख्यादीनि मातृकाद्वाराणि । पर्यायकायो द्वेधा जीवाजीवजेदेन । जीवपर्यायकायो ज्ञानादिसमुदायः । अजीवपर्यायकायो रूपादिसमुदायः । संग्रहकायः संग्रहैकशब्दवाच्यखिकटुकादिवत् । जारकायः कापोतीवृक्षासु व्याचक्ष्यते ॥ एको काठं डुहा जाठं, एगो चिष्ठइ एगो मारिठं ॥ जीवंतो मएण मारिठं, तद्धव माणव केण देउणा ॥ १८८ ॥ व्याख्या ॥ उदाहरणम् । एगो काहरो तलाए दो घडा पाणियस्स जरेऊण कावोडीए वहइ । सो एगो आउक्कायकायो दोसु घडेसु डुहा कठं । तठं सो काहरो गठंतो परक्खिठं । एगो घडो जग्गो । तम्मि जो आउक्काठं सो मठं । इयरम्मि जीवइ । तस्स अजावेसो वि जग्गो । ताहे सो तेण पुवमएण मारिठं ति जणइ । अहवा एगो घडो आउक्कायनरिठं ताहे तमाउकायं डुहा काऊण थर्रो ताविठं सो मठं । अताविठं जीवइ । ताहे सो वि तथेव परक्खित्तो तेण मएण जीवंतो मारिठं ति । एस जारकाठं गठं । जावकायश्चोदधिकादिसमुदायः । इह च निकायः काय इत्यनर्थान्तरमिति कृत्वा कायनिक्षेप इत्युच्यते एवेति गाथार्थः ॥ इत्थं पुण अहिगारो निकायकाएण होइ मुत्तंमि ॥ उच्चरिअवसरिसाण-किच्चणं सेसगाणं पि ॥ १८९ ॥ व्याख्या ॥ अत्र पुनः सूत्र इति प्रयोगः सूत्र इत्यधिकृताच्ययने । किमित्याह । अधिकारो निकायकायेन जवति । अधिकारः प्रयोजनं, शेषाणामुपन्यासवैयर्थ्यमाशंक्याह । उच्चरितार्थसदृशानां उच्चरितो निकायः तदर्थतुल्यानां कीर्तनं संशब्दनं शेषाणामपि नामादिकायानां व्युत्पत्तिहेतुत्वात्प्रदेशान्तरोपयोगित्वाच्चेति गाथार्थः । व्याख्यातं निकायपदम् । उक्तो नामनिष्पन्नो निक्षेपः सांप्रतं सूत्राज्ञापकनिष्पन्नस्यावसरः । इत्यादिचर्यः पूर्ववत्तावद्यावत्सूत्रानुगमेऽस्त्वखितादिगुणोपेतं सूत्रमुच्चारणीयं तच्चेदम् । सुयं मे इत्यादि । श्रूयते तदिति श्रुतम् प्रतिविशिष्टार्थप्रतिपादनफलं वाग्योगमात्रं जगयता निवृद्धमात्मीयश्रवणकोटरप्रविष्टं द्वायोपशमिकजावपरिणामाविर्जावकारणं श्रुतनिर्युच्यते । श्रुतमवधृतमवगृहीतमिति पर्यायाः । मयेत्यात्मपरामर्शः । आयुरस्यास्तीत्यापुष्मान् । कः कमेवमाह । सुधर्मा जन्मुस्तामिनमिति । तेनेति ज्वनजर्तुः परा-

मर्शः । जगः समग्रेश्वर्यादिलक्षण इति । उक्तं च ॥ ऐश्वर्यस्य समग्रस्य रूपस्य यशसः श्रियः ॥ धर्मस्याय प्रयत्नस्य पणां जग इतीहना ॥ सोऽस्यास्तीति जगवांस्तेन जगवता वर्धमानस्वामिनेत्यर्थः । एवमिति प्रकारवचनः शब्दः । आख्यातमिति केवलज्ञानेनोपलभ्यावेदितम् । किमत आह । इह खलु पङ्जीवनिकायनामाध्ययनमस्तीति वाक्यशेषः । इहेति लोके प्रवचने वा । खलु शब्दादन्यतीर्थकृत्प्रवचनेषु च पङ्जीवनिकायेति पूर्ववत् । नामेत्यभिधानम् । अध्ययनमिति पूर्ववदेव । इह च श्रुतं च मयेत्यनेनात्मपरामर्शेनैकान्तक्षणजङ्गपोहमाह । तत्रेवंभूतार्थानुपपत्तेरित्युक्तं च ॥ एगंतखणियपस्के, गहणं चि-
असवहा ण अघाणं ॥ अणुसरणसासणाइं, कुं उ ते लोगसिद्धाइं ॥ तथा आयुष्मन्निति च प्रधानगुणनिष्पन्नेनामत्रणवचसा गुणवते शिष्यायागमरहस्यं देयं नागुणवत इत्याह तदनुकम्पाप्रवृत्तेरिति । उक्तं च ॥ आमे घडे निहत्तं, जहा जलं तं घडं विणासेइ ॥ इअ सिद्धतरहस्सं, अप्पाहारं विणासेइ ॥ आयुश्च प्रधानो गुणः । सति तस्मिन्नव्यवष्टित्तिज्ञावात्तथा तेन जगवता एवमाख्यातमित्यनेन स्वमनीषिकानिरासाद्याख्यपारतन्त्र्यप्रदर्शनेन नह्यसर्वज्ञेन अनात्मवता अन्यतस्तथाभूतात्सम्यगनिश्चित्य परलोकदेशना कार्येत्येतदाह । विपर्ययसंज्ञावाहुक्तं च ॥ किं एत्तो पावयरं, संमं अण्हिगयधम्मसप्पावो ॥ अणं कुदेसणाए, कठयरंगमि पाडेइ ॥ अथवान्यथा व्याख्यायते सूत्रैकदेशः । आउसंतेणं ति जगवत एव विशेषणम् । आयुष्मता जगवता चिरजीविनेत्यर्थः । मङ्गलवचनं चैतदथवा जीवता साक्षादेव अनेन च गणधरपरंपरागमस्य जीवनवियुक्तानादिशुद्धवक्तृवापोहमाह । देहाद्यजावेन तथाविधप्रयत्नाजावात् । उक्तं च ॥ वयणं न कायजोगा-जावेण य सो अणादिसुद्धस्स ॥ गहणंमि य णो हेऊ, सवं अत्तागमो कहणु ॥ अथवा आवसंतेणं ति । गुरुकुलमावसता अनेन च शिष्येण गुरुचरणसेविना सदा जाव्यमित्येतदाह । ज्ञानादिवृद्धिसंज्ञावादिति । एतदुक्तं च । णाणस्स होइ जागी, थिरयरयो दंसणे चरित्ते य ॥ धन्ना आवकहाए, गुरुकुलवासं न मुंचंति ॥ अथवा आमुसंतेणं आमृशता जगवत्पादारविन्दयुगलमुत्तमाङ्गेन । अनेन च विनयप्रतिपत्तेर्गरीयस्त्वमाह । विनयस्य मोक्षमूलत्वात् । उक्तं च ॥ मूलं संसारस्स, होति कसाया अणंतपत्तस्स ॥ विणउं छाणपउत्तो, डुक्खविमुक्कस्स मोक्कस्स ॥ कृतं प्रसंगेन प्रकृतं प्रस्तुतः । तत्र इह खलु पङ्जीवनिकायिका नामाध्ययनमस्तीत्युक्तम् । अत्राह । एषा पङ्जीवनिकायिका केन प्रवेदिता प्ररूपिता वेत्यत्रोच्यते । तेनैव जगवता यत आह । समणेणं जगवया महावीरेणं कासवेणं पवेइया सुअकाया सुपत्तत्तेत्ति । सा च तेन श्रमणेन महातपस्विना जगवता समग्रेश्वर्यादियुक्तेन महावीरेण । शूर वीर विक्रान्ताविति कपायादिशत्रुजयान्महाविक्रान्तो

१६४ राय धनपतसिंह बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

महावीरः । उक्तं च ॥ विदारयति यत्कर्म तपसा च विराजते ॥ तपोवीर्येण युक्तश्च तस्माद्भीर इति स्मृतः । महांश्चासौ वीरश्च महावीरः तेन महावीरेण । काश्यपेनेति काश्यपसगोत्रेण प्रवेदिता नान्यतः कुतश्चिदाकर्ण्य ज्ञाता । किंतर्हि । स्वयमेव केवलालोकेन प्रकर्षेण वेदिता प्रवेदिता विज्ञातेत्यर्थः । तथा स्वाख्यातेति सदेव-मनुष्यासुरायां पर्षदि सुष्ठु आख्याता स्वाख्याता । तथा सुप्रज्ञतेति । सुष्ठु प्रज्ञता यथैवा-ख्याता तथैव सुष्ठु सूक्ष्मपरिहारासेवनेन प्रकर्षेण सम्यगासेवितेत्यर्थः । अनेकार्थत्वा-ख्यातूनां ज्ञापिरासेवनार्थः । तां चैवंभूतां पट्जीवनिकायिकां श्रेयो मेऽध्येतुं श्रेयःपथ्यं हितम् । ममेत्यात्मनिर्देशः । ठान्दसत्वात्सामान्येन ममेत्यात्मनिर्देश इत्यन्ये । ततश्च श्रेय आत्मनोऽध्येतुम् । अध्येतुमिति पठितुं श्रोतुं जावयितुम् । कुत इत्याह । अध्ययनं धर्मप्रज्ञप्तिः । निमित्तकारणहेतुषु सर्वासां प्रायो दर्शनमिति वचनात् हेतौ प्रथमा । अध्ययनत्वादध्यात्मानयनाच्चेतसो विशुद्ध्यापादनादित्यर्थः । एतदेव कुत इत्याह । ध-र्मप्रज्ञप्तेः प्रज्ञपनं प्रज्ञप्तिः धर्मस्य प्रज्ञप्तिः धर्मप्रज्ञप्तिः । ततो धर्मप्रज्ञप्तेः कारणा-च्चेतसो विशुद्ध्यापादनाच्च श्रेय आत्मनोऽध्येतुमिति । अन्ये तु व्याचक्षते । अध्य-यनं धर्मप्रज्ञप्तिरिति । पूर्वोपन्यस्ताध्ययनस्यैवोपपादेयतयानुवादमात्रमेतदिति ॥

कयरा खलु सा ठळीवणिया नामप्रयणं समणेणं जयवया म-
हावीरेणं कासवेणं पवेइया सुअस्काया सुपन्नत्ता सेयं मे अहि-
धिजं धम्मपन्नत्ती ॥ इमा खलु सा ठळीवणिया नामक्षयणं
समणेणं जगवया महावीरेणं कासवेणं पवेइया सुअस्काया
सुपन्नत्ता ॥ सेयं मे अहिधिजं अप्रयणं धम्मपन्नत्ती ॥

(अवचूरिः) शिष्यः पृष्ठति । कतरा खलु इत्यादि सूत्रम् उक्तार्थमेवानेनैत-
दृश्यति । विद्यायाजिमानं संविज्ञेन शिष्येण सर्वकार्येष्वेव गुरुः प्रष्टव्य इति आचार्य
आह । इमा खल्वित्यादि सूत्रमुक्तार्थमेवानेनाप्येतदृश्यति गुणवते शिष्याय गुरुणा-
प्युपदेशो दातव्य एवेति ।

(अर्थः) हवे पूर्वोक्त अर्थसांजलीने शिष्यपूठे ठे के:-कयरत्ति । हे गुरो ! महावीर स्वा-
मीए कहेली पट्जीवनिकायिका ते केयी ? (अर्हीं 'समणेणं' एथी आरंजीने "धम्म-
पन्नत्ती" ए सुधीनो सूत्रनो जाग जे ठे, तेनो अर्थ उपर लख्यो ठे, माटे फरी लखता
थी.) गुरु उत्तर कहे ठे:-इमा खलु ति । (इमा के०) एपा एटले आ बइय
गण प्रकारनी (सा के०) ते (ठळीवणियाणामप्रयणं के०) पट्जीवनिका नामक अ-

ध्ययनं जगवान् श्रीवर्धमानस्वामीए कथुं ठे. (एसां 'समणेणं' इत्यादिकनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो.) इति ।

(टीपिका.) ततः शिष्यः प्राह । उक्तार्थमेव । अनेन एतद्दर्शयति मानं त्यक्त्वा संवेगि-
ना शिष्येण सर्वकार्येष्वेवं गुरुः प्रष्टव्यः । अथ शिष्येण प्रश्ने कृते गुरुराह । इमेति ।
एतत् सूत्रमपि उक्तार्थमेव अनेनापि एतद्दर्शयति । गुणवते शिष्याय गुरुणापि उ-
पदेशो दातव्य एव ।

(टीका) शिष्यः पृष्ठति । कतरा खट्वित्यादि । सूत्रमुक्तार्थमेवानेनेतद्दर्शयति ।
विद्यायाजिमानं संविद्येन शिष्येण सर्वकार्येष्वेव गुरुः प्रष्टव्य इति । आचार्य आह ।
इमा खट्वित्यादिसूत्रमुक्तार्थमेवानेनाप्येतद्दर्शयति । गुणवते शिष्याय गुरुणाप्युप-
देशो दातव्य एवेति ।

तं जहा । पुढविकाइया आउकाइया तेउकाइया वाउकाइया वण-
स्सइकाइया तसकाइया । पुढवि चित्तमंतमरकाया अणेगजीवा
पुढोसत्ता अन्नव सवपरिणएणं । आउ चित्तमंतमरकाया अणेग-
जीवा पुढोसत्ता अन्नव सवपरिणएणं । वाउ चित्तमंतमरकाया
अणेगजीवा पुढोसत्ता अन्नव सवपरिणएणं । वणस्सइ चित्तमं-
तमरकाया अणेगजीवा पुढोसत्ता अन्नव सवपरिणएणं ॥

(अथचूरिः) तं जहा । तयया । तययेत्सुदाहरणोपन्यासायः । पृथिवी कान्ति-
न्यादिरूपा सेव कायोऽङ्गं चेपां ते पृथिवीकायाः पृथिवीकाया एव पृथिवीकायिकाः ।
आपो ङ्गाः प्रतीता एव । तेज उण्णखट्वाणं वायुश्चलनधर्मा वनस्पतिखंतादिरूपः कायो
चेपां ते । अस्तनशीवाग्रस्ताः काया अङ्गानि चेपां ते । इह सर्वज्ञानाधारत्वान् आदो
पृथ्वी, तत्प्रतिष्ठितत्वादायः, तत्प्रतिपक्षत्वाच्चैजः, तदुपपन्नकत्वाद्यायुः, वायोः शान्वादि-
प्रचालनादिगम्यत्वाहनस्पतिः । वनस्पतेन्वसोपग्रहत्वाग्रस्ताः । चिनं जीवखट्वाणं नद-
स्यास्तीति चित्तवती सजीवित्वयः । पानान्तरं वा पुढवी चित्तमनमरकाया । अत्र मात्रशब्दः
स्तोकवाची । यया संप्रपञ्चिजागनात्रमिति । नतश्चिनमात्रा स्तोकचिनेत्यर्थः । आग्न्यान्ता
सर्वज्ञेन कथिता । इयं च, अनेके जीवा यस्यां ना अनेकजीवान पुनरेकजीवा । यया
वैदिकानां पृथ्वी देवतेत्येवमादिवचनग्रामाप्ताम् इति । अनेकजीवापि कैश्चिदेकज्ज्ञाना-
त्मापेक्षतयेष्यत एव । ययाहुरेकं ॥ एक एव हि ज्ञातात्मा ज्ञते ज्ञते व्यवन्यतः ॥ एकया

१६६ राय धनपतिसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, भाग तेतालीस-(४३)-मा.

बहुधा चैव दृश्यते जलचन्द्रवत् ॥ १ ॥ पृथग्जीवजावात् पृथक्सत्ता । अङ्गसांख्येय-
जागेऽप्यनेकजीवसमाश्रितेत्यर्थः । आह, यद्येवं जीवपिण्डरूपा पृथ्वी ततस्तस्यामुच्चा-
रादिकरणेन नियमतस्तदतिपातादहिंसकत्वानुपपत्तेरित्यसंजवी साधुधर्मः । इत्यत्राह ।
अन्यत्र शस्त्रपरिणतायाः, शस्त्रपरिणतां पृथ्वीं विहायान्या चित्तवत्याख्यातेत्यर्थः ।
शस्त्रं धावनवह्गनोत्खननादि । एतानि स्वपरव्यापादकत्वात् कर्मबन्धनिमित्तत्वात् शस्त्र-
मिति ॥ तच्च किंचित्स्वकायशस्त्रं यथा कृष्णा मृत्नीलादिमृदः शस्त्रम् । एवं गन्धरसस्पर्श-
ज्ञेदेऽपि शस्त्रयोजना कार्या । तथा किंचित्परकायेति परकायशस्त्रम् । यथा पृथ्वी
अतेजःप्रभृतयो वा पृथिव्यास्तदुन्नयं किंचिदिति किंचिदुन्नयशस्त्रं जवति यथा
कृष्णा मृदुदकस्य पांशुमृदश्च । परस्परं रसगन्धादिभिः यथा कृष्णमृदा कलुषितमुदकं
जवति तदासौ कृष्णमृदुदकस्य पांशुमृदश्च शस्त्रं जवति । एष तावदागमः ।
अनुमानमप्यत्र विद्यते । सात्मका विष्णुमलवणोपलादयः पृथ्वीविकाराः समानजाती-
यांकुरोत्पत्युपलम्भात् । देवदत्तमांसांकुरवत् । एवमागमोपपत्तिभ्यां स्थितं पृथ्वीकायि-
कानां जीवत्वम् । उक्तं च ॥ आगमश्चोपपत्तिश्च, संपूर्णं दृष्टिलक्षणम् ॥ अंतीन्द्रिया-
णामर्थानां, सद्भावप्रतिपादने ॥ आगमो ह्याप्तवचनम् । एवं सात्मकं जलं जूमिखा-
तस्वाजाविकसंजवाद्भूरवत् । सात्मकोऽग्निराहारेण वृद्धिदर्शनाद्बालकवत् । सात्मकः
पवनः अपराप्रेरिततिर्यग्गतिनियमितदिग्गमनाज्ञोवत् । सचेतनास्तरवः सर्वत्वगपहरणे
भरणाद्भेदजवत् । एवं च परिणतायां पृथिव्यामुच्चारादिकरणेऽपि नास्ति तदति-
पात इत्यहिंसकत्वोपपत्तेः संजवी साधुधर्मः । एवमापश्चित्तवत्य आख्याताः । तेजश्चि-
त्तवदाख्यातम् । वायुश्चित्तवानाख्यातः । वनस्पतिश्चित्तवानाख्यातः इत्येतदपि द्रष्टव्यम् ॥

(अर्थ.) हवे, गुणवान् शिष्यने गुरुए पण अवश्य उपदेश करवो, एम सूच-
वता थका सूत्रकार कहे ठे. तंजहृत्ति (तंजहा के०) तद्यथा एटले ते जेम ठे,
तेम कहियें ठियें. प्रथम पदजीवनिकायनां नाम कहे ठे. पुढविकाश्य ति । (पुढवि-
काश्या के०) पृथ्वीकायिकाः एटले कठिनस्पर्शलक्षण पृथ्वी ठे काय ते शरीर जेमनुं
एवा जीव, (आउकाश्या के०) अष्कायिकाः एटले शीतस्पर्श तथा स्रवणादि ठे सद्-
ण जेनुं एवुं उदक ते ठे काय ते शरीर जेमनुं एवा जीव; (तेउकाश्या के०) तेजस्कायिकाः
एटले ऊष्णस्पर्शलक्षण तेज ठे काय ते शरीर जेमनुं एवा जीव, (वाउकाश्या के०)
वायुकायिकाः एटले चलनात्मकवायु ठे काय ते शरीर जेमनुं एवा जीव; (वणस्सइका-
श्या के०) वनस्पतिकायिकाः एटले खतादिलक्षण वनस्पति ठे काय ते शरीर जेमनुं
जीव, अने (तसकाश्या के०) त्रसकायिकाः एटले त्रसनशील ठे काय ते शरीर

जेमनुं एवा जीव ए पङ्निकायता जीव जाणवा. अहीं प्रथमपृथ्वीकाय, वीजा अप्काय, त्रीजा तेजकाय इत्यादि जे क्रम राख्यो ठे, तेनुं कारण एम ठे के:-सर्वप्राणिमात्रनो आधार पृथ्वी ठे, माटे प्रथम पृथ्वीकायना जीव कहा. ते पृथ्वीने आधारें उदक रहे ठे, माटे आधाराधेयज्ञावसंबंधथी पृथ्वीकाय पठी वीजा अप्कायना जीव कहा. ते उदकनुं प्रतिपद्गीभूत तेज ठे माटे प्रतियोगिज्ञावसंबंधथी अप्काय पठी त्रीजा तेजस्काय कहा. ते तेजनो उपपञ्चक (जीववानुं साधन) वायु ठे, माटे उपपञ्चकतालक्षण संबंधथी तेजस्काय कहा. पठी चोथा वायुकाय जीव कहा. ते वायुनुं ज्ञान, वृद्ध तथा लताना चलनवलनादिकथी थाय ठे, ते माटे वायुकाय पठी पांचमा वनस्पतिकाय जीव कहा. ते वनस्पतिकायने उपपञ्च करनार त्रसकाय ठे, माटे वनस्पतिकाय पठी ठछा त्रसकाय जीव कहा. हवे उपर जे पङ्जीवनिकाय कहा, तेमां कांइ पण संशय अथवा विरोध नहीं आववो जोइयें, माटे फरी तेज अर्थनुं स्पष्टीकरण करे ठे. पुढवित्ति (पुढवी के०) पृथ्वी जे ठे ते (चित्तमंतमरकाया के०) चित्तवती आख्याता, जेने चित्त एटले जीवलक्षण चैतन्य ठे तेने चित्तवती कहिये, अर्थात् सचित्त एवी तीर्थकरादिकें आख्याता एटले कहेली ठे. वली ते पृथ्वी केवी ठे तो के (अणैगजीवा के०) अनेकजीवा एटले अनेक ठे जीव जेमां एवी ठे. अर्थात् ए पृथ्वीकायमां अनेक जीवो ठे, अर्थात् एक नथी. वली ते केवी ठे तो के, (पुढोसत्ता के०) पृथक्सत्ता, एटले अंगुलना असंख्यातमा जाग प्रमाण अवगाहनामां रहेला अनेक जीवो पृथक् पृथक् जेमां ठे एवी पृथ्वी ठे. एवुं सांजलतांज शिष्य साशंक थइने पूठे ठे के:-हे गुरो! जो जीवपिंडरूप पृथ्वी ठे, तो ते पृथ्वीउपर साधु जो मलोत्सर्गादि क्रिया करे, तो अवश्य पृथ्वीकायनो अतिपात थायज, अने मलोत्सर्गादि क्रिया तो पृथ्वीउपर कस्यावगर वीजो कोइ उपायज नथी. अने एम ज्यारें थाय त्यारे साधुथी अहिंसकपणें रहेवायज नहीं, अने प्राणतिपातविरमणरूप जे साधुनो प्रधान धर्म ठे तेनो बंध्यापुत्रनी परें असंजव प्राप्त थयो? ए शंकाना उत्तरमां सूत्रकार कहे ठे. अन्नवृत्ति । (अन्नवृत्तपरिणएणं के०) अन्यत्र शस्त्रपरिणताया: एटले शस्त्रकरी परिणाम पामेलीजे पृथ्वी ते विनानी वीजी पृथ्वी ठे, ते सचित्त ठे, ते सचित्त पृथ्वीनो अतिपात करवो नहीं. अर्थात् शस्त्रपरिणत जे पृथ्वी ठे ते अचित्त होवाथी तेनेविपे मूत्रोत्सर्गादि करवामां हिंसादोष नथी, वीजी पृथ्वीउपर करवाथी हिंसादोष ठे, तेमाटे साधुनुं अहिंसकपणुं जे ठे ते जनुं नथी. हवे शस्त्र शब्दनो अर्थ कहियें ठियें. जे जेनो नाश करे ठे, ते तेनुं शस्त्र जाणवुं. जेम लौकिकमां शरीरनुं शस्त्र खट्वादिक प्रसिद्ध ठे. अहीं पृथ्वीना शस्त्रनो

૧૬૬ રાય ધનપતસિંઘ વઢાહરકા જૈનાગમસંગ્રહ, ખાગ તેતાલીસ-(૪૩)-મા.

વિચાર કરવાનો છે, તે એવી રીતે:—પૃથ્વીનું શસ્ત્ર જે છે, તે ત્રણ પ્રકારે છે, એક સ્વ-કાયશસ્ત્ર, બીજું પરકાયશસ્ત્ર અને ત્રીજું સ્વપરકાયશસ્ત્ર, તેમાં કૃષ્ણમૃત્તિકા (કાલી માટી) જે છે, તે સ્વકાયરૂપ શ્વેતાદિક મૃત્તિકાનું શસ્ત્ર છે, માટે તેને સ્વકાયશસ્ત્ર કહિયે, ધીજું શસ્ત્ર તે જેમ પૃથ્વી જે છે તે જલ, તેજ આદિક પરકાયનું શસ્ત્ર છે, માટે તે પરકાયશસ્ત્રરૂપ જાણવી. ત્રીજું સ્વપરકાયશસ્ત્ર તે જેમ કૃષ્ણમૃત્તિકા જે છે તે શ્વેતાદિ મૃત્તિકાસહિત ઉદકને કૃષ્ણવર્ણ કરે છે; માટે કૃષ્ણમૃત્તિકા જે છે, તે શ્વેતાદિમૃત્તિકાસહિત ઉદકની સ્વપરશસ્ત્રરૂપ થઈ. એવા શસ્ત્રકરી પરિણામ પામેલી જે પૃથ્વી છે, તે અચિત્ત છે, એમ જાણવું. વલી આ સૂત્રનો ‘પુઢવિચિત્તમત્તમસ્કાયા’ એવો પાઠ પણ કેટલેક ઠેકાણે છે. તો તે પદો એવો અર્થ કરવો કે પૃથ્વી ચિત્તમાત્રા આ-ખ્યાતા. એટલે પૃથ્વી જે છે તે સચિત્તમાં ચિત્તમાત્રા અર્થાત્ જઘન્ય સચિત્ત છે, તે એકેન્દ્રિયજીવરૂપ જાણવી. અહીં માત્રશબ્દ છે તે સ્તોકવાચી જાણવો. એવીરીતે આગમના પ્રમાણથી પૃથ્વી જે છે, તે એકેન્દ્રિયજીવસમુદાયરૂપ છે, એમ કહ્યું. એ અર્થ અનુમાનથી પણ સિદ્ધ થાય છે. તે આવીરીતે કે:—વિઘ્નમલવળોપલાદિકં સચિત્તં સમાનજા-જાતીયાંકુરોત્પત્ત્યુપલંજાત્ દેવદત્તમાંસાંકુરવત્ ॥ અર્થ:—પરવાલા, લવણ, પથ્થર इ-ત્યાદિક પૃથ્વીના વિકાર જે છે તે સચિત્ત છે, કારણ તેના અંકુર એક પઠી એકસરખી જાતના હોય છે, જેમ દેવદત્તના માંસથી થયેલો પુત્રરૂપ માંસાંકુર છે. એમ આગમ અને અનુમાનથી પૃથ્વી સચિત્ત છે, એમ સિદ્ધ થયું. (આડ કે०) આપ: એટલે ઉદક તે (ચિત્તમંતમસ્કાયા કે०) ચિત્તવત્ત આખ્યાતા: એટલે સચિત્ત છે, એમ તીર્થંકરા-દિકે કહ્યું છે. વલી તે ઉદક અનેકજીવ છે, અને પૃથક્સત્ત્વ છે. (અહીં અનેકજીવ અને પૃથક્સત્ત્વ એ વે પદનો અર્થ પૃથ્વીકાયમાં લેલો છે તે પ્રમાણે જાણવો.) પરંતુ (અન્નઠ સઢપરિણણં કે०) અન્યત્ર શસ્ત્રપરિણતાન્ય: એટલે શસ્ત્રપરિણત ઉદક જે છે તે વિના ધીજું સર્વ ઉદક સચિત્ત જાણવું. (અહીં પણ શસ્ત્રનો અર્થ ઉપર જે રીતે કહેલો છે, તે પ્રમાણે જ જાણવો. તેમજ આગલ પણ સર્વત્ર અર્થ જાણવો.) તથા (તેહ કે०) તેજ: એટલે તેજ જે છે તે પણ (ચિત્તમંત કે०) સચિત્ત; અનેકજીવ અને પૃથક્સત્ત્વ કહ્યું છે. પણ (અન્નઠ સઢપરિણણં કે०) અન્યત્ર શસ્ત્રપરિણતાન્ય: એટલે શસ્ત્રપરિ-ણત તેજ ઓઢીને ધીજું સર્વ તેજ સચિત્ત છે. તથા (વાઝ કે०) વાયુ: એટલે વાયુ (ચિત્તમંત કે०) સચિત્ત, અનેકજીવ અને પૃથક્સત્ત્વ એવો કહ્યો છે. પણ (અન્નઠ સઢપરિણણં કે०) અન્યત્ર શસ્ત્રપરિણતાત્ એટલે શસ્ત્રપરિણત વાયુ જે છે તે ઓઢીને શેષ સર્વ વાયુ જે છે તે સચિત્ત છે. તથા (વણસ્સઈ કે०) વનસ્પતિકાય જે છે તે પણ (ચિ-ત્તમંત કે०) સચિત્ત, અનેકજીવ અને પૃથક્સત્ત્વ કહ્યો છે; પણ (અન્નઠસઢપરિણણં

के०) अन्यत्र शब्दपरिणतान् एतदेव शब्दपरिणत वनस्पति वर्जिते शेष सर्वे वनस्पति जे ते. ते नचिन ते. ॥

(दीपिका) अथ पटुजीवनिकायमाह । नथयेति उवाहणे । पृथिवी कान्धिन्यलक्षणा प्रतीना । नथ कायः शरीरं येषां ते पृथिवीकायाः पृथिवीकाया एव पृथिवीकायिकाः (१) । आपो ज्याः प्रतीना एव । ना एव कायः शरीरं येषां तेऽपकायाः । अपकाया एव अपकायिकाः (२) । तेज उष्णग्नयलक्षणां प्रतीनम् । तदेव कायः शरीरं येषां ते तेजःकायाः तेजःकाया एव तेजःकायिकाः (३) । वायुश्चलनधर्मां प्रतीत एव । न एव कायः शरीरं येषां ते वायुकायाः वायुकाया एव वायुकायिकाः (४) । वनस्पतिर्लनादिगुणः प्रतीतः । न एव कायः शरीरं येषां ते वनस्पतिकायास्त एव वनस्पतिकायिकाः (५) । एवं प्रसन्नशीलाः प्रसाः प्रतीता एव । न एव कायाः शरीराणि येषां ते वनकायाः प्रसकाया एव प्रसकायिकाः (६) । इह च सर्वजृताधारत्वात् पृथिव्याः प्रथमं पृथिवीकायिकानामभिधानम् । विप्रतिपन्निरासार्यं पुनराह । पुटवी चित्तमंतमस्काया । पृथिवी चित्ते च जीवलक्षणां तदस्या अस्तीति चित्तवती सजीवा इत्यर्थः । पाठान्तरं वा पुटवीचित्तमन्तमस्काया । अत्र मात्रशब्दः स्तोकवाची । यथासंपपत्रिनागमात्रम् । पृथिवी चित्तमात्रा स्तोकचित्ता इत्यर्थः । तथाच प्रथममोद्गोदयात्सर्वजयन्यं चेतन्यमेकेन्द्रियाणां तदधिकं द्वीन्द्रियादीनामिति । आग्न्याताः सर्वज्ञेन कथिताः । किंविशिष्टाः । पृथिवी अनेकजीवा, अनेके जीवा यस्यां सा अनेकजीवा न पुनरेकजीवा । यथा वैदिकानां पृथ्वी देवता इत्येवमादिवचनप्रामाण्यादिति । तथा अनेकजीवापि कैश्चित् एकजृतात्मापेक्षया मन्यते । यदाहुरेके ॥ एक एव हि जृतात्मा जृते जृते व्यवस्थितः ॥ एकधा बहुधा चैव दृश्यते जलचन्द्रवत् ॥ १ ॥ अत एवाह । किंजृता पृथिवी । पुटोसत्ता । पृथक् सत्त्वाः प्राणिनो यस्यां सा पृथक्सत्त्वा । अङ्गुलस्य असंख्येयज्ञागमात्रावगाहनेरनेकैः पार्थिवजीवैः समाश्रितेतित्तावः । आह । यद्येवं जीवपिण्डरूपा पृथिवी तदा तस्यामुच्चारादिकरणेन नियमतस्तन्मरणात् अहिंसाया अनुत्पत्तिः स्यात् । तथा च सति साधुधर्मस्य असंजवः स्यात् । अतोऽत्राह । अन्यत्र शब्दपरिणतायाः शब्दपरिणतां पृथिवीं विहाय अन्या पृथिवी चित्तवती आख्याता इत्यर्थः । पृथिव्याः शस्त्रं त्रिधा । स्वकायशस्त्रं (१) परकायशस्त्रं (२) तदुज्जयशस्त्रं च (३) । तत्र स्वकीयशस्त्रं यथा कृष्णमृद् नीलादिमृदः शस्त्रम् । एवं गन्धरसस्पर्शसंज्ञेदेऽपि शस्त्रयोजना कार्या (१) । परकायशस्त्रं यथा अस्तेजःप्रभृतीनां पृथिवी अथवा पृथिव्या अस्तेजःप्रभृतयः (२) । तदुज्जयं यथा कृष्णमृद् उदकस्य पांडुमृदश्च परस्परस्पर्शगन्धादिभिः ।

यदा कृष्णमृदा क्लृप्तमुदकं ज्वति । तदा एषा कृष्णमृद उदकस्य पाण्डुमृदश्च शल्वं
ज्वति । एवं च परिणतायां पृथिव्यामुच्चारदिकरणेऽपि नास्ति तन्मरणं ततोऽर्हि-
साधर्मः साधूनां संजवत्येव । एवमापश्चित्तवत्य आख्याताः । तेजश्चित्तवदाख्यातम् ।
वायुश्चित्तवानाख्यातः । वनस्पतिश्चित्तवानाख्यात इत्याद्यपि द्रष्टव्यम् ॥ ४ ॥

(टीका) तं जहा । पुढविकाश्या इत्यादि । अत्र तद्येत्युदाहरणोपन्यासायः ।
 पृथिवी कान्तिन्यादिसङ्ख्या प्रतीता सेव कायः शरीरं येषां ते पृथिवीकायाः पृथिवीकाया
 एव पृथिवीकायिकाः । आधिक्यकृत्वापो ऊवाः प्रतीता एव ता एव कायः शरीरं येषां
 ते जम्बकायाः अम्बकाया एव अम्बकायिकाः । तेज उष्णलक्षणं प्रतीतं तदेव कायः शरीरं येषां
 ते तेजस्कायाः । तेजस्काया एव तेजस्कायिकाः । वायुश्चलनधर्मा प्रतीतः स एव कायः श-
 रीरं येषां ते वायुकायाः । वायुकाया एव वायुकायिकाः । वनस्पतिर्लतादिरूपः प्रतीतः स
 एव कायः शरीरं येषां ते वनस्पतिकायाः । वनस्पतिकाया एव वनस्पतिकायिकाः ।
 मयं प्रमनजीवाग्रताः प्रतीता एव । व्रसाः कायाः शरीराणि येषां ते व्रसकायाः ।
 प्रमकाया एव प्रमकायिकाः । इह च सर्वनूताधारत्वात् पृथिव्याः प्रथमं पृथिवी-
 कायिकानामभिधानं नदनन्तरं तत्प्रतिष्ठितत्वाद् अम्बकायिकानामपि तदनन्तरं तत्प्रति-
 पक्षत्वात् तेजस्कायिकानाम् । तदनन्तरं तेजस उपपन्नकत्वाद् वायुकायिकानाम् । तद-
 नन्तरं वापोः वायुप्रचलनादिगम्यत्वाद् वनस्पतिकायिकानाम् । तदनन्तरं वन-
 स्पतिसंयोगोपमात् व्रसकायिकानामिति । विप्रतिपत्तिरित्यायं पुनराह । पुढवी-
 गितमं जम्बकाया । पृथिवी उक्तसङ्ख्या चित्तवतीति । चित्तं जीवसङ्ख्या तद-
 म्बकाया इत्येतीति चित्तवती मजीवित्यर्थः । पान्तरं वा । पुढवि चित्तमात्रमाकाया । अत्र
 नात्राप्यदः श्लोकवाची । यथा मयंप्रिताममात्रमिति । नतश्च चित्तमात्रा स्तोक-
 विनैतदः । तदा च प्रव्रजमोहोदयात्मजैवजन्यं चेतन्यमेकेन्द्रियाणां नदन्यधिकं
 हीन्द्रियादीनामिति । आम्बकाया मयैवेन कथिता । इयं चानेकजीवा । अनेके
 जीवा दम्बं मानेकजीवा । न पुनरेकजीवा यथा वेदिकानाम् पृथिवी देवतैर्ये-
 वमादिचयनश्रानानादिति । अनेकजीवापि कैश्चिदेकनूतात्मापेक्षयेत्यत्र एव ।
 दम्बान्ते ॥ एक एव हि नूतात्मा, नूते नूते व्यस्यितः ॥ एकधा यदृधा चैव,
 हस्तेन जघनं च वृत् ॥ १ ॥ अत्र आह । पृथक्मत्वा पृथग्नूताः मत्वा आत्मानो
 दम्बं सा हृदमत्वा । अहंत्वमन्येयनाममात्रावगाहनया पागमाधिक्यानेकजीव-
 मिति श्रितेति शब्दः । आह । यदेवं जीवपितृकृपा पृथिवी ननमन्यामुद्यादादिकणं
 विनमन्यति तद्विराजन्तं तद्विराजन्तं तद्विराजन्तं तद्विराजन्तं तद्विराजन्तं तद्विराजन्तं

तायाः । शस्त्रपरिणतां पृथिवीं विहाय परित्यज्यान्या चित्तवत्याख्यातेत्यर्थः । अथ किमिदं पृथिव्याः शस्त्रमिति शस्त्रप्रस्तावात्सामान्यत एवेदं अव्यजावज्ञेदन्निद्रमन्निधित्सुराह । द्वं सन्नग्विसं, नेहविलाखारलोणमर्द्धं ॥ जावो उ डुप्पउत्तो, वायाकाउ अविरर्द्धं अ ॥ १९० ॥ व्याख्या ॥ अव्यमिति द्वारपरामर्शः । तत्र अव्यशस्त्रं खड्गादि । अग्निवि-
पस्नेहाम्बानि प्रसिद्धानि । द्वारलवणादीनि । अत्र तु द्वारः करीरादिप्रजवः । लवणं प्रतीतम् । आदिशब्दात्करीपादिपरिग्रहः । उक्तं अव्यशस्त्रमधुना जावशस्त्रमाह । जा-
वस्तु डुःप्रयुक्तो वाक्कायो अविरतिश्च जावशस्त्रमिति । तत्र जावो डुःप्रयुक्त इत्यनेन ओद्वाजिमानेपर्यादिलक्षणो मनोडुःप्रयोगो गृह्यते । वाग्डुःप्रयोगस्तु हिंस्ररूपादि-
वचनलक्षणः । कायडुःप्रयोगस्तु धावनवद्वगनादिः । अविरतिस्त्वविशिष्टा प्राणातिपाता-
दिपापस्यानकप्रवृत्तिः । एतानि स्वपरव्यापादकत्वात्कर्मबन्धनिमित्तत्वाज्जावशस्त्रमिति
गाथार्थः । इह न जावशस्त्रेणाधिकारः । अपितु अव्यशस्त्रेण । तच्च त्रिप्रकारं जवती-
त्याह ॥ किं वी सकायसत्तं, किं वी परकाय तडुजयं किं वि ॥ एवं तु दवसत्तं, जावे अ-
संजमो सत्तं ॥ १९१ ॥ व्याख्या ॥ किंचित्सकायशस्त्रं यथा कृष्णा मृद् नीलादिमृदः शस्त्रम् ।
एवं गन्धरसस्पर्शज्ञेदेऽपि शस्त्रयोजना कार्या । तथा किंचित्परकायेति परकायशस्त्रं यथा
पृथ्वी अतेजःप्रभृतीनामतेजःप्रभृतयो वा पृथिव्याः । तडुजयं किंचिदिति । किंचित्त-
डुजयशस्त्रं जवति । यथा कृष्णा मृदुदकस्य स्पर्शरसगन्धादिभिः पाणुमृदश्च । यदा
कृष्णमृदा कडुपितमुदकं जवति । तदासौ कृष्णमृदुदकस्य पाणुमृदश्च शस्त्रं जवति ।
एवं तु अव्यशस्त्रम् । तुशब्दोऽनेकप्रकारविशेषणार्थः । एतदनेकप्रकारं अव्यशस्त्रम् । जाव
इति द्वारपरामर्शः । असंयमः शस्त्रं चरणस्येति गाथार्थः । एवं च परिणतायां पृथ्व्या-
मुच्चार्यादिकरणेऽपि नास्ति तदतिपात इत्यहिंसकत्वोपपत्तेः संजवी साधुधर्म इति । एष
तावदागमः । अनुमानमप्यत्र विद्यते । सात्मका विदुसलवणोपलादयः पृथिवीविकाराः
समानजातीयाङ्कुरोत्पत्त्युपलम्भात् देवदत्तमांसाङ्कुरवत् । एवमागमोपपत्तिर्यां व्यवस्थितं
पृथिवीकाधिकानां जीवत्वम् । उक्तं च ॥ आगमश्चोपपत्तिश्च, संपूर्णं दृष्टिलक्षणम् ॥ अ-
तीन्द्रियाणामर्थानां सद्भावप्रतिपत्तये ॥ १ ॥ आगमो ह्यातवचन-मातं दोषद्वयाद्भिदुः ॥
वीतरागोऽनृतं वाक्यं, न श्र्याहेत्वसंजवात् ॥ २ ॥ इत्यङ्गं प्रसंगेन । एवमापश्चित्तवत्य
आख्याताः । तेजश्चित्तवदाख्यातम् । वायुश्चित्तवानाख्यातः । वनस्पतिश्चित्तवानाख्यातः ।
इत्याद्यपि द्रष्टव्यम् । विशेषस्त्वन्निधीयते । सात्मकं जलं जूनिखातस्त्रानाविकसंजवात्
दर्शयत् । सात्मकोऽग्निः आहारेण वृद्धिदर्शनात् वायव्यवत् । सात्मकः पवनः अप-
रप्रेरिततिर्यग्निवमितनिर्गमनाजोवत् । सचेतनात्तत्त्वः सर्वत्वगपहरणे मरणाज्जर्जवत् ॥

१७५ राय धनपतिसिंह बदाहरका जैनागमसंग्रह नाग तेतालीस-(४३)-मा.

तं जहा । अग्रवीया मूलवीया पोरवीया खंधवीया वीयरुहा
संमुठ्ठिमा तणलया वणस्सइकाइया सवीया चित्तमंत-
मखाया अणोगजीवा पुढोसत्ता अन्नञ्च सत्तपरिणएणं ॥

(अवनुरिः) इदानीं वनस्पतिजीवविशेषप्रतिपादनायाह । अग्रवीया इति । अग्रं वीजं येषां ते अग्रवीजाः कोरएटकादयः । मूलं वीजं येषां ते मूलवीजा उत्पल-
कन्दादयः । पर्व वीजं येषां ते पर्ववीजा इह्वादयः । स्कन्धो वीजं येषां ते स्कन्ध-
वीजाः शल्लक्यादयः । वीजाडोहन्तीति वीजरुहाः शाट्यादयः । संमूर्धन्तीति संमू-
ठ्ठिमाः । प्रसिद्धवीजाभावेन पृथ्वीवर्षादिसमुद्भवास्तृणादयः । न चेते न संजवन्ति
दग्धजूमामपि संजवात् । तृणलताधनस्पतिकायिका इत्यत्र तृणलताग्रहणं स्वग-
तानेकजैदप्रदर्शनार्थम् । वनस्पतिकायिकग्रहणं सूक्ष्मवादराद्यशेषवनस्पतिजैदसंग्र-
हार्थम् । एतेन पृथिवीप्रवृत्तीनामपि स्वगताः पृथिवीशर्करादयस्तथावश्यामिहि-
कादयः तथा उग्रमण्डलिकादयो जैदाः सूचिता इति । एतेऽनन्तरोदिता वनस्पतिवि-
शेषाः सवीजाः स्वस्वनिबन्धनकारणजीवत्वकारणवन्तः चित्तवन्त आख्याताः ॥

(अर्थः) इहे वनस्पतिकाय जीवन्तुं विशेषं करी वर्णन करे ठे. (तं जहा के०)
तयथा ते जेम के:- एक तो (अग्रवीया के०) अग्रवीजाः एटले अग्र नागने
विपे जेमने वीज ठे एवा कोरंटकादिक जाणवा. वीजा (मूलवीया के०) मूल-
वीजाः एटले मूलने विपे जेमने वीज ठे, एवा कमलकंदीदिक जाणवा. वीजा
(पोरवीया के०) पर्ववीजाः एटले पर्वने विपे जेमने वीज ठे, एवा इहु आ-
दिक जाणवा. चोया (खंधवीया के०) स्कंधवीजाः एटले स्कंधने विपे जेमने वीज
ठे, ते सालइ तथा वड प्रमुख जाणवा. पांचमा (वीयरुहा के०) वीजरुहाः एटले
वीज वाव्यायी जे उगे ठे, ते शाही गोधूमादिक जाणवा. ठछा (संमुठ्ठिमा के०)
संमूर्ठिमाः एटले जेमन्तुं वीज दीगमां आवतुं नथी, एवा तृणलतादिक जाणवा.
ए संजवता नथी एवी शंका न करवी, कारण के ए तृणादिक दग्ध जूमिने
विपे पण उत्पन्न थाय ठे. ए पूर्वे कह्वा (तणलया वणस्सइकाइया के०) तृण,
लता, सूक्ष्म वादरादिक वनस्पतिकाय जीव जे ठे, ते (सवीया के०) वीजसहित
अने (चित्तमंतमखाया के०) सचित्त अनेकजीव अने पृथक्सत्व एवा तीर्थक-
रादिके कह्वा ठे. पण (अन्नञ्च सत्तपरिणएणं के०) अन्यत्र शस्त्रपरिणतात् एटले
शस्त्रपरिणत वनस्पतिकाय वर्जिते वीजा सर्व वनस्पतिकाय सचित्त ठे. एवी

रीतं जल, तेज, वायु अने वनस्पति ए सचित्ते ठे, एम आगम प्रमाणथी कछुं. ए विपे अनुमान प्रमाण पण ठे. ते एवी रीतें:-जलं सचित्तं जूमिखातस्त्राजाविक-
संज्ञवात् दर्शुरवत् ॥ अर्थ:- जल जे ठे ते सचित्ते ठे, कारण देडकानी परे जूमि
खण्णतां ते जमीनमांथी नीकलीने चाले ठे. तथा, अग्निः सचित्तः आहारेण
वृद्धिदर्शनात् बालवत् ॥ अर्थ:- अग्निरूप तेज जे ठे ते सचित्ते ठे, कारण बाल-
कनी परें काष्ठ घृतादिक आहार आप्याथी तेनी वृद्धि पाय ठे. तथा, वायुः स-
चित्तः अपरप्रेरिततिर्यग्गुण्यमितदिग्गमनात् गोवत् ॥ अर्थ:- वायु जे ठे, ते स-
चित्ते ठे, कारण के गायप्रमुखनी परें बीजे कोष्ट्ये प्रेरणा कख्या बगर नियमित
दिशाने विपे चाले ठे. तथा, तरवः सचित्ताः सर्वत्वगपहरणे मरणात् गर्दजवत्
अर्थ:-वनस्पति काय जे वृक्ष प्रमुख ठे, ते सचित्ते ठे, कारण तेनी सर्व त्वचा जो काढी
होय तो गर्दजनी परे मरण पामे ठे. एवुं अनुमान पण प्रमाण जाणवुं ॥

(दीपिका.) इदानीं वनस्पतिजीवानां विशेषज्ञेदप्रतिपादनार्थमाह । तद्यथा । अग्रं
वीजं येषां ते अग्रवीजाः कोरएटकादयः । एवं मूलं वीजं येषां तेमूलवीजा उत्पलक-
न्दादयः । पर्व वीजं येषां ते पर्ववीजा इद्वादयः । स्कन्धो वीजं येषां ते स्कन्धवीजाः
शङ्खक्यादयः । वीजाद्रोहन्तीति वीजरुहाः शाव्यादयः । संमूर्तन्तीति संमूर्तिमाः प्रसि-
द्धवीजाज्जावेऽपि पृथिवीवर्पादिसमुद्भवाः । ते तथाविधास्तृणादयः । न च एते न सं-
जवन्ति दग्धज्जमावपि संज्ञवात् । तथा तृणलता वनस्पतिकायिका इत्यत्र तृणलताग्र-
हणं स्वगतानेकज्ञेदसंदर्शनार्थं वनस्पतिकायिकग्रहणं सूक्ष्मवादरादिकानेकवनस्पति-
ज्ञेदसग्रहार्थम् । एतेन पृथिव्यादीनामपि स्वगता ज्ञेदाः सूचिताः । कथमित्याह ।
पृथिव्यः शर्करादयः, आपोऽवश्यायमिहिकादयः, अग्नयोऽङ्गारज्वालादयः, वायवो
ऊष्णामण्डलिकादयः । एतेऽग्रवीजादयः सवीजाश्चित्तवन्त आख्याताः कथिता इ-
ति । एतेन पूर्वकथिता विशेषाः सजीवाः स्वस्वनिबन्धनाश्चित्तवन्तः आत्मवन्त आ-
ख्याताः कथिताः । एते च अनेकजीवा इत्यादिकध्रुवगणिका पूर्ववत् ॥

(टीका.) वनस्पतिजीवविशेषप्रतिपादनायाह । तं जहा अग्रवीया इत्यादि ।
तद्यथेत्युपन्यासार्थः । अग्रवीजा इत्यग्रं वीजं येषां ते अग्रवीजाः कोरएटकादयः ।
एवं मूलं वीजं येषां ते मूलवीजा उत्पलकन्दादयः । पर्व वीजं येषां ते पर्ववीजा इ-
द्वादयः । स्कन्धो वीजं येषां ते स्कन्धवीजाः शङ्खक्यादयः । तथा वीजाद्रोह-
न्तीति वीजरुहाः शाव्यादयः । संमूर्तन्तीति संमूर्तिमाः । प्रसिद्धवीजाज्जावेन पृथि-
वीवर्पादिसमुद्भवास्तथाविधास्तृणादयः । न चैते न संजवन्ति दग्धज्जमावपि संज्ञ-

१७४ राय धनपतसिंघ बहाडरका जैनागमसंग्रह, नाग तेतालीस-(४३)-भा.

वात् । तथा तृणलतावनस्पतिकायिका इत्यत्र तृणलताग्रहणं स्वगतानेकजैदसंग्रहार्थम् ।
वनस्पतिकायिकग्रहणं सूक्ष्मवादराद्यशेषवनस्पतिजैदसंग्रहार्थम् । एतेन पृथिव्यादी-
नामपि स्वगताः पृथिवीशर्करादयः, तथावद्व्यायमिहिकादयः, तथा अङ्गारज्वालादयः,
तथा ऊष्णामण्डिकादयो जैदाः सूचिता इति । सवीजाश्चित्तवन्त आख्याता इति ।
एते मनन्तरोदिता वनस्पतिविशेषाः सवीजाः स्वस्वनिबन्धनाश्चित्तवन्त आत्मवन्त आ-
ग्याताः कथिताः । एते च अनेकजीवा इत्यादि ध्रुवगणिका पूर्ववत् । सवीजाश्चित्तवन्त
आग्याता इत्युक्तम् । अत्र च जयत्याशङ्का । किं बीजजीव एव मूलादिजीवो जवत्यु-
तान्यस्तस्मिन्नुक्तान्त उत्पद्यते इत्यस्य व्यपोहायाह ॥ धीए जोणिपूए, जीवो बुक्कमइसो
य अन्नो वा ॥ जो विय मूखेजीवो, सो विय पत्ते पढमयाए ॥ २१२ ॥ व्याख्या ॥ बीजे यो-
निचूते इति । बीजं हि द्विविधं जयति । योनिचूतमयोनिचूतं च । अविध्यस्तयोनि वि-
ध्यस्तयोनि च । प्ररोहसमर्थं तदसमर्थं चेत्यर्थः । तत्र योनिचूतं सचेतनमचेतनं च ।
अयोनिचूतं तु नियमादचेतनमिति । तत्र बीजे योनिचूते इत्यनेनायोनिचूतस्य व्य-
पगदमाह । तत्रोत्पत्त्यसंनयादधीजत्वादित्यर्थः । योनिचूते तु योन्यवस्थे बीजे योनि-
परिणाममप्यजतीत्युक्तं जयति । किमित्याह । जीवो व्युत्क्रामत्युत्पद्यते । स एव
पूर्वको धीजजीवः । धीजनामगोत्रे कर्मणी वेदयित्वा मूलादिनामगोत्रे चोपनिबध्य ।
अन्यो वा पृथिवीकापिकादिजीव एवमेव । योऽपि च मूखे जीव इति । य एव मूलतया
परिणामने जीवः गोऽपि च पत्रे प्रथमतयापि परिणमत इत्येकजीवकर्तृके मूलप्रथमपत्रे
इति । आह । पयेयं, “मत्तो वि किमन्नयो गन्धु, उग्गममाणो अणंतउ नणिउ ॥” इ-
त्यादि कथं न विरुप्यते इति । उच्यते । इह धीजजीवोऽन्यो वा धीजमूलत्वेनोत्पद्य
मधुगुनावस्यां करोति तत्तद्वदनन्तरमाविर्भावो किमन्नयावस्यां नियमेनानन्तजीवाः
वृषन्ति । पुनश्च तेषु म्यतिद्रव्यात्परिणतेष्वमायेव मूलजीवोजन्तजीवतनुं परि-
णम्य मरतीत्यत्र तावद्वर्धने यावत्प्रथमपत्रमिति न विरोधः । अन्ये तु व्या-
चक्षते । प्रथमपत्रकमिह सागो धीजस्य समुद्रनावस्या नियमप्रदर्शनपरमेतच्छेपं
किमउपादि सखं नावस्यं मूलजीवपरिणामाविर्भावमिति मन्तव्यम् । तत्र
“मत्तो वि किमन्नयो गन्धु, उग्गममाणो अणंतउ होइ ॥” इत्याद्यप्यविरुद्धम् । मूल-
पत्रनिर्देशेनारम्भकात् किमउपत्तानावादिति गायार्थः । एतदेवाह ताव्यकारः ॥
विश्वविच्छा, जोरी जीवाण होइ नाववा ॥ तनु अविच्छाण, बुक्कमइ गो य
अतो वा ॥ २१३ ॥ व्याख्या ॥ विन्वन्ताविन्वन्ता अग्रगोहप्रगोहसमर्था योनिर्जीवानां
अस्ति इत्यन्ता । तत्राविन्वन्तायां योनो व्युत्क्रामन्ति न चान्या वा जीव इति ग-

म्यत इति गार्थः ॥ जो पुण मूले जीवो, सो निवत्तइ जा पढमपत्तं ॥ कंदाइ जाव चीयं, सेसं अन्ने पकुवंति ॥ १७४ ॥ व्याख्या ॥ यः पुनर्मूले जीवो वीजगतोऽन्यो वा स निर्वर्तयति । यावत् प्रथमपत्रं तावदेक एवेति । अत्रापि जावार्थः पूर्ववदेव । कन्दादि यावद्बीजं शेषमन्ये प्रकुर्वन्ति । वनस्पतिजीवा एव । व्याख्याद्वयपक्षेऽप्येतद्विरोधिः । एकतः समुहनावस्याया एव प्रथमपत्रतया विवक्षितत्वात्तदनु कन्दादि-जावतः । अन्यत्र कन्दादेर्वनस्पतिभेदत्वात्तस्य च प्रथमपत्रोत्तरकालमेव जावादिति गार्थः । अतिदेशमाह ॥ सेसं सुत्तप्फासं, काए काए अह्कमं वूया ॥ अप्र-यण्ठा पंच य, पगरणपयवंजणविसुद्धा ॥ १७५ ॥ व्याख्या ॥ शेषं सूत्रस्पर्शं उक्तल-क्षणम् । काये काये पृथिव्यादौ यथाक्रमं यथापरिपाटि ब्रूयात् । अनुयोगधर एव । न के-वलं सूत्रस्पर्शमेव । किं तु अध्ययनार्थान्पञ्च च प्रागुपन्यस्तान् जीवाजीवाजिगमादी-न् प्रकरणपदव्यञ्जनविशुद्धान् ब्रूयात् सूत्र एव । जीवाजिगमः काये काये इत्यनेनेव लब्ध इति । पञ्चग्रहणमन्यथा पडिह्यार्थाधिकारा इति । प्रक्रियन्तेऽर्था अस्मिन्निति प्रकरणम् अनेकार्थाधिकारवत्कायप्रकरणादिः । पदं सुवन्तादि । कादीनि व्यञ्जनानि । एचिर्विशुद्धान् ब्रूयादिति गार्थः ॥

से जे पुण इमे अपेगे वढवे तसा पाणा । तं जहा । अंडया पोयया जरा-उया रसया संसेइमा समुठिमा उग्रिया उवचाइया । जेसिं केसिं चि पा-णाणं अनिकंतं पडिकंतं संकुचियं पसारियं रूयं भंतं तसियं पलाइयं आगइगइविन्नाया । जे य कीडपयंगा । जा य कुंयुपिपीलिया । सवे वेइंदिया सवे तेइंदिया सवे चउरिंदिया सवे पंचिंदिया सवे तिरिक्कजोणिया सवे नेरइया सवे मणुआ सवे देवा सवे पाणा परमाइन्मिआ । एसो खलु गठो जीवनिकाउ तसकाउ ति पवुच्चइ ॥

(अवचूरिः) इदानीं व्रताधिकारमाह । तेऽशब्दोऽयशब्दार्थः । ये पुनरमी बाळा-दीनामपि प्रसिद्धा अनेके ढीन्डियादिभेदेन । बहव एकैकस्यां जातो व्रतन्तीति व्रताः प्राणा विद्यन्ते उन्नासादयो येषां ते प्राणाः । प्राणग्रहणं गतिव्रतनिरासार्थम् । तथया आग्नाज्ञाता अणुजाः । पक्षिग्रहणकोकिनादयः । जरायुरहितो गर्तः पोतः । पोताज्ञायन्ते पोतजाः हस्तिवल्गुलीचर्मजलोकादयः । जरायुवेष्टिताः जायन्ते जरायुजा गोमहि-प्यजानरादयः । रसाज्ञाता रसजा आरनायदधितीमनादिषु कृमयोऽतिसूत्राः । संस्वेदाज्ञाताः संस्वेदजा मल्लुण्णपृकादयः । संमूर्धनाज्ञाताः संमूर्धजा शलजपिपीलि-

૨૭૬ રાય ધનપતસિંઘવહાહરકા જૈનાગમસંગ્રહ, જાગ તેતાલીસ-(૪૩)-મા.

કાદયઃ । ઊન્નેદાજ્ઞાન્મ ચેપાં તે ઊન્નેદજાઃ પતન્નુલ્લઝરીટતિહ્નાદયઃ । ઊપપાતાજ્ઞાના
 ઊપપાતજાઃ । યદ્વા ઊપપાતે જવા ઔપપાતિકા દેવનારકાઃ । તેપામેવ લક્ષણમાહ ।
 ચેપાં કેપાંચિત્સામાન્યેનેવ પ્રાણિનામજિક્રાન્તં જવતીતિ વાચ્યશોષઃ । પ્રજ્ઞાપકં પ્રત્ય-
 જિમુલ્લક્રમણમજિક્રાન્તં । પ્રજ્ઞાપકાત્પ્રતીપં ક્રમણં પ્રતિક્રાન્તં । સંકુચિતં ગાત્ર-
 સંકોચકરણમ્ । પ્રસારિતં ગાત્રવિતતકરણમ્ । રવણં રુતં શબ્દકરણમ્ । ત્રાન્ત-
 મિતસ્તતો ગમનમ્ । ગ્રસ્તં ડુઃખોદ્ધેજનમ્ । પલાયિતં પલાયનં કુતશ્ચિન્નાશનમ્ ।
 આગતેર્ગતેશ્વવિજ્ઞાતારઃ । અજિક્રાન્તપ્રતિક્રાન્તાન્યામાગતિગત્યોરજ્ઞેદેઽપિ જ્ઞેદેના-
 જિધાનં વિજ્ઞાનવિશેષજ્ઞાપનાર્થમ્ । ય એવ ગત્યાગતિવિજ્ઞાતારસ્ત એવ ગ્રસાઃ ।
 નતુ શ્રુતિં પ્રત્યજિક્રમણવન્તોપિ વહ્યાદયઃ । અત્રોઘસંજ્ઞાયાઃ પ્રવૃત્તેરિતિ । ગ્રસ-
 જ્ઞેદાનાહ । યે ચ કીટપતહ્નાઃ । કીટાઃ કૃમયઃ । એકગ્રહ્ણે તજ્ઞાતીયગ્રહણમિતિ
 દ્વીન્દ્રિયાઃ શઙ્ખાદયોઽપિ ગ્રહ્યન્તે । પતહ્નાઃ શલજ્ઞા અત્રાપિ ચતુરિન્દ્રિયા ત્રમરાદયો
 ગ્રહ્યન્તે । યા ચ કુન્ડ્યુપિપીલિકા ઇતિ । અત્રેન ત્રીન્દ્રિયાઃ સર્વે એવ ગ્રહ્યન્તે । અત એ-
 વાહ । સર્વે દ્વીન્દ્રિયાઃ કૃમ્યાદયઃ । ઇત્યાદિ । કીટપતહ્ના ઇત્યત્રોદેશવ્યત્યયઃ વિ-
 ચિત્રા સૂત્રગતિરતન્ત્રઃ ક્રમ ઇતિ જ્ઞાપનાર્થઃ । સર્વે પચ્ચેન્દ્રિયા ઇતિ સામાન્યતઃ । વિ-
 શેષતઃ સર્વે તિર્યગ્યોનયઃ । રત્નપ્રજ્ઞાદિનારકજ્ઞેદજિન્નાઃ । કર્મ્માકર્મ્મજૂમિજાદયઃ ।
 જવનેશાદયઃ । સર્વેશબ્દશ્ચાત્ર પરિશેષજ્ઞેદાનાં ગ્રસત્વલ્યાપનાર્થઃ । સર્વ એવેતે ગ્રસા
 નતુ એકેન્દ્રિયા એવ । ગ્રસાઃ સ્વાવરાશ્ચ સર્વે પ્રાણિનઃ પરમં સુલં તદ્ધર્માણઃ સુલાજિલા-
 પિણ ઇત્યર્થઃ । પૃથિવ્યાદિપચ્ચનિકાયાપેક્ષ્યાઽસ્ય પદ્મત્વમ્ । અગ્રાન્તરે જીવાજિગમાધિ-
 કારઃ । સ ચાર્ય ॥ ડુવિહા હુંતિ અજીવા, પુગ્ગલ નો પુગ્ગલા ય ઠત્તિવિહા ॥ પરમાણુ-
 માહ પુગ્ગલ, નોપુગ્ગલધમ્મમાઈશ્ચ ॥ ૧ ॥ સુદુમસુદુમા ય સુદુમા, તદ્દેવ ય સુદુમવા-
 યરા નેયા ॥ વાયરસુદુમા વાયર-વાયર તદ્ વાયરા ચેવ ॥ ૨ ॥ પરમાણુદુપ્પણસા, રયાઝ
 તદ્ સંધપુગ્ગલા હુંતિ ॥ ૩ ॥ વાઝ ૪ આઝસરીરા, ૫ તેઝમાઈ ય ચરમા ય ૬ ॥ ૩ ॥
 ધમ્મધમ્માગાસા, લોણ નો પુગ્ગલા તિહા હુંતિ ॥ જીવાણુગ્ગહ ઠિશ્ચ, વગ્ગાહ નિમિત્ત
 મોણેયા ॥ ૪ ॥ ઝકો જીવાજિગમઃ । સાંપ્રતં ચારિત્રધર્મસંવરુમેવેદં સૂત્રમ્ । સર્વે
 પ્રાણિનઃ પરમધર્માણઃ । એપ લલ્લવનન્તરોદિતઃ કિટાદિઃ પથો જીવનિકાયલ્લસકાય
 ઇતિ પ્રોચ્યતે ॥

(અર્થ.) હવે ગ્રસ જીવનાં લક્ષણાદિક કહે છે. સે જે તિ । (સે કે૦) અથ, એ
 શબ્દ ગ્રસજીવવર્ણનનો અધિકાર સૂચવે છે. (જે કે૦) એ પટલે જે (એ કે૦) એ પ્રત્યક્
 (તસા પાણા કે૦) ગ્રસનામક જીવો છે, તે (પુણ કે૦) વલી (અણેને કે૦) અનેક

था (बह्वै के०) बह्वः एटले घणा. (तं जहा के०) ते जेम के, ते त्रसकायना
 इ जेम ठे तेम कहियें. ते आवी रीतें, एक तो (अंडया के०) अंडजाः
 एटले ईकाथी उत्पन्न थयेला ते कोकिलादिक पक्षी जाणवा. बीजा, (पोयया के०)
 तजाः, जे पोत एटले बाळ थकाज उत्पन्न थाय ठे, ते हाथी तथा बट्युली आ-
 दिक जाणवा. बीजा (जराजया के०) जरायुजाः, जरायु जे गर्जनं वेष्टन तेणे करी
 ष्टित एवा जे उत्पन्न थाय ठे, ते मनुष्य तथा गोमहिष्यादिक जाणवा. चोथा
 रसया के०) रसजाः एटले दधि प्रमुख चक्षित रसथी उत्पन्न थाय ठे, ते छाँ-
 डेय जीव जाणवा. पांचमा (संसेइमा के०) संस्वेदजाः, एटले परसेवाथी जे
 उत्पन्न थाय ठे, एवा जू तथा लीख आदिक जाणवा. षठा (संमुठिमा के०) सं-
 मुठिमाः एटले संमूर्तनथी उत्पन्न थयेला अर्थात् स्त्रीसंयोगविना उत्पन्न थाय ठे ते श-
 नादिक जाणवा. सातमा, (उझिया के०) उझिदः एटले जूमि जेदीने उत्पन्न
 थाय ठे, ते तीड पतंगादिक जाणवा. आठमा, (उववाइया के०) औपपातिकाः, उ-
 पात एटले जे ठेकाणें श्रवतरुं होय, ते ठेकाणें एकदम प्राप्त थइने जे उत्पन्न
 थाय ठे, ते देव तथा नारकी जाणवा. हवे, त्रसकाय जीवोनुं सामान्यथी लक्षण
 हवे ठे. जेसिं केसिं ति (जेसिं केसिं चि पाणाणं के०) येपां केपां चित् प्राणिनाम्
 एटले जे कोइ प्राणियोने (अजिकंतं के०) अजिक्रांतं एटले सहामुं आवबुं, (प-
 डेकंतं के०) प्रतिक्रांतम् एटले पातुं वलवुं, (संकुचियं के०) संकुचितम् एटले शरी-
 ने संकोचवुं, (पसारियं के०) प्रसारितम् एटले हस्तपादादिक शरीरावयववुं पसारवुं,
 (रुयं के०) रुतं एटले शब्द करवो, (जंतं के०) ज्ञान्तं एटले ज्ञमण करवुं, (तसियं
 के०) त्रसितं एटले त्रास पामवो, (पखाइयं के०) पखायितं एटले पखायन करवुं,
 (आगइ के०) आगतिः एटले आवबुं, (गइ के०) गतिः एटले गमन करवुं, (वि-
 षाया के०) विज्ञाताः एटले पूर्वोक्त अजिक्रमणादि क्रिया जाणीने एटले हुं
 सामो जावुं हुं श्रववा पाठो वबुं हुं इत्यादि प्रकारें समजीने जे क्रिया करनारा, ते सर्व
 त्रस जीव जाणवा. त्रसनां लक्षण तो कहां, पण त्रसजीव कोने कहियें ? ते कहे ठे.
 (जे य के०) ये च एटले वली जे (कीडपयंगा के०) कीटपतंगाः एटले कृमि,
 पतंगिया, (जे य के०) ये च एटले जे (कुंयुपिपीडिया के०) कुंयुपिपीडिकाः एटले
 कुंयुआ थने कीडियो (सबे वेइदिया के०) सबे छीन्डियाः एटले सबे छींड़िय
 जीव, (सबे तेइदिया के०) सबे त्रींड़ियाः एटले सबे त्रींड़िय जीव, (सबे च-
 उरिंदिया के०) सबे चतुरिंदियाः एटले सबे चतुरिंदिय जीव, (सबे पंचिंदिया
 के०) सबे पंचिंदियाः एटले सबे पंचिंदिय जीव, (सबे तिरिक्कजोणिया के०) सबे

१७८ राय धनपतिसिंघ बहाडुरका जेनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

तिर्यग्योनयः, एटले सर्व तिर्यंच योनिना गाय प्रमुख जीव, (सवे नेरझ्या के०)
 सर्वे नारकाः एटले रत्नप्रजादि नरकजूमिने विपे श्रवतरेखा ते सर्व नारकी जीव,
 (सवे मणुया के०) सर्वे मनुजाः एटले कर्मजूमि आदिकने विपे उत्पन्न थयेला
 सर्वे मनुष्य (सवे देवा के०) सर्वे देवाः एटले जवनपति आदिक सर्व देव, (सवे
 पाणा के०) सर्वे प्राणाः एटले पूर्वं कहा ए सर्वे प्राणी (परमाहम्मिया के०)
 परमधर्माणः एटले परम सुखना थजिखार्पी एवा ठे, (एसो के०) एषः एटले आ
 (खलु के०) निश्चै (ठछो के०) पष्ठः एटले ठछो (जीवनिकाउ के०) जीवनिकायः
 एटले जीवनो समुदाय (तसकाउ त्ति के०) त्रसकाय इति एटले त्रसकाय एम
 (पनुचइ के०) प्रोच्यते एटले कहेवाय ठे. ॥

(दीपिका.) इदानीं त्रसाधिकारमाह । शेषदः श्रयशब्दार्थः । अथ ये पुनरमी
 वाखादीनामपि प्रसिद्धा अनेके ह्रीन्धियादिजेदेन बहव एकैकस्यां जातो त्रसाः
 प्राणिनः । त्रसन्तीति त्रसाः प्राणा उद्धासादयो येषां ते प्राणिनः । ते के इत्याह । एष
 खलु पष्ठो जीवनिकायस्त्रसकाय इति प्रोच्यत इति योगः । तत्राण्णाज्जाता आण्णाः
 पक्षिण्डकोकिलादयः । पोतादिवज्जायन्त इति पोतजाः । ते च हस्तिवट्युलीचर्म-
 जलोकादयः । जरायुजिर्वेष्टिता जायन्त इति जरायुजाः । गोमहिष्यजाविक्रमनु-
 प्यादयः । रसाज्जाता रसजा आरनालदधितेमनादिषु प्रायः कृम्यादयोऽतिसूक्ष्मा
 जवन्ति । संस्वेदाज्जाता इति संस्वेदजा मत्कुण्यूकादयः । संमूर्धनाज्जाताः संमू-
 र्धमाः शलजपिपीलिकामक्षिकाशालूकादयः । उद्भेदाज्जातम् येषां ते उद्भेदजाः पतङ्ग-
 स्वञ्जरीटपारिप्लवादयः । उपपाताज्जाता उपपातजा उपपाते वा जवा औपपातिका
 देवा नारकाश्च । एतेषामेव लक्षणमाह । येषां केषां चित् सामान्येनैव प्राणिनां
 जीवानामजिक्रान्तं जवतीति शेषः । अजिक्रमणमजिक्रान्तं प्रज्ञापकं प्रत्यजि-
 मुखं क्रमणमित्यर्थः । एवं प्रतिक्रान्तं प्रज्ञापकात् प्रतीपं क्रमणमिति ज्ञावः । संकु-
 चनं संकुचितं गात्रसंकोचकरणम् । प्रसारणं गात्रविततकरणम् । खणं रुतं शब्द-
 करणम् । त्रमणं त्रान्तमितस्ततश्च गमनं, त्रसनं त्रस्तं दुःखोद्भजनम्, पलायितं कुत-
 श्चिन्नाशनं, तथा आगतेः कुतश्चित्कचिन्तेश्च कुतश्चित्कचिदेव विज्ञाया इति विज्ञा-
 तारः । ननु अजिक्रान्तप्रतिक्रान्ताभ्यामागतितग्लोर्न कश्चिद्भेदः । तदा किमर्थं जे-
 देनाजिधानमुच्यते । विज्ञानविशेषज्ञापनार्थम् । किमुक्तं जवति । य एवं विजानन्ति
 यथा वयमजिक्रमामः प्रतिक्रमामो वा त एवात्र त्रसाः । ननु वृत्तिं प्रत्यजि-
 क्रमणवन्तोऽपि बह्यादय इति । ननु एवमपि ह्रीन्धियादीनां त्रसत्वप्रसंगः । अजि-

क्रमणप्रतिक्रमणजावेऽप्येवंविधज्ञानस्याजावाज्ञैवमेतत् । हेतुसंज्ञाऽवगतेर्बुद्धिपूर्व-
कमिव ग्यात उष्णमुष्णाद्या ग्यायां प्रतिक्रमणादिजावात् । न चैवं बह्यादी-
नामजिक्रमणेऽपि शोधसंज्ञायाः प्रवृत्तेः । अथ अधिकारागतत्रसज्ञेदानाह । ये च की-
टपतङ्गा इत्यत्र कीटाः कृमयः । एकग्रहणे तज्जातीयानामपि ग्रहणमिति द्वीन्द्रियाः
शङ्खादयोऽपि गृह्यन्ते । पतङ्गाः शलजा अत्रापि पूर्ववत् चतुरिन्द्रिया त्रमरादयोऽपि
गृह्यन्ते । तथा यच्च कुन्धुपिपीलिका इत्यनेन त्रीन्द्रियाः सर्वेऽपि गृह्यन्ते । अतएव आह ।
सर्वे द्वीन्द्रियाः कृम्यादयः सर्वे त्रीन्द्रियाः कुन्धादयः सर्वे चतुरिन्द्रियाः पतङ्गादयः ।
अत्राह । ननु ये च कीटपतङ्गा इत्यादौ उद्देशव्यत्ययः कथम् । उच्यते । विचित्रत्वात्
सूत्रगतेः । अतन्त्रः सूत्रक्रम इति ज्ञापनार्थम् । सर्वे पञ्चेन्द्रियाः सामान्यतो विशेषतः
पुनः सर्वे तिर्यग्योनयो गवादयः सर्वे नारका रत्नप्रज्ञानारकादिज्ञेदजिज्ञाः सर्वे मनुजाः
कर्मभूमिजादयः । सर्वे देवा जवनवास्यादयः । सर्वशब्दोऽत्र अन्यसमस्तदेवज्ञेदानां
सत्त्वख्यापनार्थः । सर्व एव एते त्रसा नतु एकेन्द्रिया इव त्रसाः स्यावराश्चेति । उ-
क्तं च । पृथिव्यम्बुवनस्पतयः स्यावराः तेजोवायू द्वीन्द्रियादयश्च त्रसा इति । स-
र्वेऽपि प्राणिनः परमधर्माण इति सर्व एते प्राणिनो द्वीन्द्रियादयः पृथिव्यादयश्च
परमधर्माणः परमं सुखं तर्कमाणः दुःखद्वेषिणः सुखान्जिजापिण इत्यर्थः । यतः
कारणादेवं ततो दुःखोदयादिपरिहारवाञ्छया एतेषां पक्षां जीवनिकायानां नैव स्वयं
दण्डं समारज्ज इति योगः । पक्षं जीवनिकायं पूर्णं कर्तुमाह । एसो खलु ठणो जी-
वनिकायं तसकायं त्ति उच्चइ इच्चेसिं ठण्हं जीवनिकायाणं नेव सयं दण्डं समारज्जिज्जा
इत्यादि । एष खलु पूर्वं यः कथितः पक्षो जीवनिकायः पृथिव्यादिपञ्चकापेक्षया प-
ष्ठत्वमस्य त्रसकाय इति प्रोच्यते तैः सर्वैरेव तीर्थकरणधरैरिति ॥

(टीका.) इदानीं त्रसाधिकार एतदाह । से जे पुण इमे इति । सेशब्दोऽयश-
ब्दार्थः । असावप्युपन्यासार्थः । अथ प्रक्रियाप्रश्नानन्तर्यमङ्गलोपन्यासप्रतिवचनसमु-
च्चयेष्विति वचनात् । अथ पुनर्यंस्मी वालादीनामपि प्रसिद्धा अनेके द्वीन्द्रियादिज्ञे-
देन बहव एकैकस्यां जातौ त्रसाः प्राणिनः । त्रस्यन्तीति त्रसाः । प्राणा उद्धास्तादय
एषां विद्यन्ते इति प्राणिनः । तद्यथा । अण्डजा इत्यादि । एष खलु पक्षो जीवनिकाय-
स्त्रसकायः प्रोच्यत इति योगः । तत्राण्णाज्जाता अण्णजाः पक्षिगृहकोकिलादयः ।
प्रोता एव जायन्त इति पोतजाः । अन्येष्वपि दृश्यते उग्रप्रत्ययो जनेरिति वचनात् ।
ते च हस्तिबल्युत्तीचर्मजल्लोकाप्रभृतयः । जरायुवेष्टिता जायन्त इति जरायुजा
गोमहिष्यजाविकमनुष्यादयः । अत्रापि पूर्ववदुक्तप्रत्ययः । रसाज्जाता रसजास्तका-

१८० राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह नाग तेतालीस-(४३)-भा.

रनालदधितेमनादिषु पायुकुम्पाकृतयोऽतिसूक्ष्मा जवन्ति । संस्वेदाज्जाता इति सं-
स्वेदजा मत्कुणयूकाशतपदिकादयः । संमूर्तनाज्जाताः संमूर्तनजाः । शलजपिपी-
त्रिकामक्षिकाशालूकादयः । उन्नेदाज्जन्म येषां त उन्नेदाः । अथवा उन्नेदनमुद्भित् । उ-
द्भिज्जन्म येषां त उद्भिज्जाः । पतङ्गखजरीटपारिप्लवादयः । उपपाताज्जाता उप-
पातजाः । उपपाते जवा श्योपपातिका देवा नारकाश्च । एतेषामेव लक्षणमाह । येषां
केषां चित्सामान्येनैव जीवानां प्राणिनामजिक्रान्तं जवतीति वाक्यशेषः । अजि-
क्रमणमजिक्रान्तं जावे निष्ठाप्रत्ययः । प्रज्ञापकं प्रत्यजिमुखं क्रमणमित्यर्थः । एवं
प्रतिक्रमणं प्रतिक्रान्तं प्रज्ञापकात्प्रतीपं क्रमणमिति जावः । संकुचनं संकुचितं गा-
ग्रसंकोचकरणम् । प्रसारणं प्रसारितं गात्रविततकरणम् । रवणं रुतं शब्दकरणम् । क्रमणं
व्रान्तमितश्चेतश्च गमनम् । व्रसनं व्रस्तं दुःखादुक्तेजनं पलायनं पलायितं कुतश्चिन्ना-
शनम् । तथागतेः कुतश्चित्कचित् । गतेश्च कुतश्चित्कचिदेव । विषाया ज्ञातारः ।
आह । अजिक्रान्तप्रतिक्रान्तान्यां नागतिगतयोः कचिद्भेद इति किमर्थं जेदेनाजि-
पानम् । उच्यते । विज्ञानविशेषव्यापनार्थम् । एतदुक्तं जवति । य एव विजानन्ति
यथा ययमजिक्रमामः प्रतिक्रमामो वा । त एव प्रसा नतु कृतिं प्रत्यजिक्रमणवन्तोऽपि
पट्यादय इति । आह्वयमपि ह्रीन्जियादीनामत्र सत्त्वप्रसङ्गः । अजिक्रमणप्रतिक्रमण-
भावोऽप्येवं विज्ञानाभावाद्भेददेवम् । हेतुसंज्ञाया अवगतैर्बुद्धिपूर्वकमिव वायात उ-
पायमुष्णाह्वा गवां प्रति तेषामजिक्रमणादिजावात् । नचैवं बहुयादीनामजिक्रमणायोप-
संज्ञायाः प्रवृत्तेरिति कृतं प्रसङ्गेन । अथिकृतव्रसजेदानाह । जे य इत्यादि । ये च की-
टपतङ्गा इत्यत्र कीटाः कृमयः । एकग्रहणे तज्जातीयग्रहणमिति ह्रीन्जियाः शङ्खा-
दयोऽपि गृह्यन्ते । पतङ्गाः शयना अत्रापि पूर्ववच्चतुरिन्जिया व्रमरादयोऽपि गृह्यन्ते
इति । तथा याश्च कुन्नुपिपीक्षिका इत्यनेन ह्रीन्जियाः सर्वे एव गृह्यन्ते । अतएवाह सर्वे
ह्रीन्जियाः कृम्पादयः । सर्वे ह्रीन्जियाः कुम्पादयः । सर्वे चतुरिन्जियाः पतङ्गादयः ।
आह । ये च कीटपतङ्गा इत्यादाबुद्धेशब्दप्रत्ययः किमर्थम् । उच्यते । त्रिचित्रा सूत्रग-
तिरतन्त्रः क्रम इति ज्ञापनार्थम् । सर्वे पञ्चेन्जियाः सामान्यतो विशेषतः पुनः सर्वे ति-
रंग्योनयो गवादयः । सर्वे नारका रत्नप्रनानारकादिनेदनिन्नाः । सर्वे मनुजाः कर्म-
भूमिजादयः । सर्वे देवा जयनवास्यादयः । सर्वशब्दश्चात्र परिशेषनेदानां प्रसत्त-
व्यापनार्थः । सर्वे एवेते प्रसाः । नत्वेकेन्जिया इव प्रसाः स्यादराधेति । उक्तं च ।
एषिन्दम्बुवनम्पनयः स्याद्वराम्तेजोवायू ह्रीन्जियादयश्चमा इति । सर्वे प्राणिनः पर-
मधर्माण इति । सर्वे एते प्राणिनो ह्रीन्जियादयः एषिव्यादयश्च परमधर्माण इ-
त्यत्र परमं सुखं नरुमाणः सुमधर्माणः सुमानिवापिण इत्यर्थः । यनश्चेरमित्यनो

दुःखोत्पादपरिजिहीर्षया एतेषां पक्षां जीवनिकायानां नेव स्वयं दाहं समारंजेतेति योगः ।
 पष्टं जीवनिकायं निगमयन्नाह । एष खल्वनन्तरोदितः कीटादिः पष्टो जीवनिकायः ।
 पृथिव्यादिपञ्चकापेक्षया पष्टत्वमस्य । त्रसकाय इति प्रोच्यते प्रकर्षेणोच्यते । सर्वेस्ती-
 र्थंकरगणधररिति प्रयोगार्थः । प्रयोगश्च विद्यमानकर्तृकमिदं शरीरम् आदिमत्प्रतिनि-
 यताकारत्वात् घटवत् । आह । इदं त्रसकायनिगमनमनजिघायास्थाने सर्वे प्राणिनः
 परमधर्माण इत्यनन्तरसूत्रसंबन्धिसूत्राजिधानं किमर्थम् । उच्यते । निगमनसूत्रव्यव-
 धानवदर्थान्तरेण व्यवधानख्यापनार्थम् । तथा हि । त्रसकायनिगमनसूत्रावसानो जी-
 वाजिगमः । अत्रान्तरे अजीवाजिगमाधिकारस्तदर्थमजिघाय चारित्रधर्मो वक्तव्यः ।
 तथा च वृद्धव्याख्या ॥ एसो खलु ठठो जीवनिकाउ तसकाउत्ति पबुच्चइ । एस ते
 जीवाजिगमो जणिउ । इयाणिं अजीवाजिगमो जणइ । अजीवा डुविहा । तं
 जहा । पुग्गला य नोपोग्गला य । पोग्गला ठविहा । तं जहा । सुहुमसुहुमा, सुहुमा,
 सुहुमवायरा, वायरसुहुमा, वायरा, वायरवायरा । सुहुमसुहुमा परमाणुपोग्गला ।
 सुहुमा डुपएसिवाउ । आढत्तो जाव सुहुमपरिणउ अणंतपएसिउ खंधो । सुहुमवायरा
 गंधपोग्गला । वायरसुहुमा वाउक्कायसरीरा । वादरा आउक्कायसरीरा उस्तादीणं । वायर-
 वायरा तेउवणस्सपुडवितससरीराणि । अहवा । चउविहा पोग्गला । खंधा खंधेस्ता
 खंधपएसा परमाणुपोग्गला । एस पोग्गलत्तिकारु । गहणलक्खणो णोपोग्गलत्तिकारु
 तिविहो । तं जहा । धम्मत्तिकारु । अधम्मत्तिकारु आगासत्तिकारु । तव धम्मत्तिकारु
 गहलक्खणो । अधम्मत्तिकारु विहलक्खणो । आगासत्तिकारु अवगाहलक्खणो । तथा
 चेतत्संवाद्यापम् ॥ डुविहा हुंति अजीवा, पोग्गलनोपोग्गला य ठत्तिविहा ॥ परमा-
 णुमादिपोग्गल, णोपोग्गलधम्ममादीया ॥ १ ॥ सुहुसुहुमा य सुहुमा, तह चैव य
 सुहुमवायरा णेया ॥ वायरसुहुमा वायर, तह वायरवायरा चैव ॥ २ ॥ परमाणुडुप्प-
 एसा-दिगाउ तह गंधपोग्गला हुंन्ति ॥ वाऊआउसरीरा, तेऊमादीण चरिमाउ
 ॥ ३ ॥ धम्माधम्मागासा, लोए णोपोग्गला तिहा हुंन्ति ॥ जीवाइण गइठिइ, अवगा-
 हणिमिच्छा णेया ॥ ४ ॥

इत्थेसिं ठएहं जीवनिकायाणं नेव सयं दंमं समारंजिज्जा । नेवत्थेहिं दंमं
 समारंजाविज्जा । दंमं समारंजंते वि अत्थे न समणुजाणामि । जाव-
 जीवाए तिविहं तिविहेणं मणेणं वायाए काएणं न करेमि न कारवे-
 मि । करंतं वि अत्थे न समणुजाणामि । तस्स जंते पडिक्कमामि । निंदामि ।
 गरिहामि । अप्पाणं वोसिरामि ॥

(अवचूरिः) यतश्चैवमतएव सप्तम्यर्थं पृथी । एतेषु पदसु जीवनिकायेषु दुःखरक्षार्थं नैव स्वयं दंरं समारंजेत प्रवर्त्तयेत् । नेवान्यैः प्रेष्यादिजिदंरं समारंजयेत् कारयेत् । समारंजमाणानप्यन्यान् न समनुजानीयादनुमोदयेत् । जीवं जीवो यावज्जीवमाप्राणोपरमात् । त्रिविधं तिस्रो विधा विधानानि कृताकृतादिरूपाणि यस्येति त्रिविधो दण्डस्तं त्रिविधेन करणेन मनसा वाचा कायेन न करोमि स्वयं, न कारयामि अन्यैः । कुर्वन्तमप्यन्यं न समनुजानामि । तस्य दण्डस्य संवन्धनमतीतावयवं प्रतिक्रमामि । अतीतस्यैव प्रतिक्रमणात् । प्रत्युत्पन्नस्य संवरणात् । अनागतस्य प्रत्याख्यानात् । जदन्तेति गुरोरामन्त्रणम् । जदन्त जवान्त जयान्त इति साधारणा श्रुतिः । एतच्च गुरुसाक्षिक्येव व्रतप्रतिपत्तिः साध्वीति ज्ञापनार्थम् । प्रतिक्रमाभीति नूतदंरान्निवृत्तोऽहंमित्यर्थः । आत्मसाक्षिकी निन्दा परसाक्षिकी गर्हा । आत्मानमतीतदण्डकारिणमश्लाघ्यं व्युत्पृजामीति । अयं दण्डः सामान्यविशेषरूप इति ।

(अर्थ.) (इच्छोसिं के०) इत्येपां एटले एवी रीतें पूर्वे कहेला एवा, (ठहं के०) पणाम् एटले ठ एवा (जीवनिकायाणं के०) जीवनिकायानां एटले जीवसमुदायना (दंरं के०) हिंसारूप दंडने (सयं के०) स्वयं एटले पोते (न समारंजयेत् के०) न समारंजेत एटले संघटन, आतापनादिक आरंज करे नहीं. तथा (अत्रेहिं के०) अन्यैः एटले वीजापासे (दंरं के०) दंरं एटले हिंसारूप दंडने (न समारंजाविज्ञा के०) न समारंजयेत् एटले आरंज करावे नहीं. तथा (दंरं समारंजते वि के०) दंरं समारंजमाणानपि एटले दंरुने आरंज करनार एवा (अत्रे के०) अन्यान् एटले वीजाने पण (न समणुजाणामि के०) न समनुजानीयात् एटले अनुमोदना दिये नहीं. एवी जगवंतनी आज्ञा ठे, माटे साधु एवो निश्चय करे के, (जावज्जीवाए के०) यावज्जीवं एटले ज्या सुधी मारो जीव आ देहमां ठे, त्यांसुधी (ति-विहं के०) त्रिविधं एटले कृत, कारित अने अनुमोदित रूप व्रण प्रकारना दंरुने (तिविहेणं के०) त्रिविधेन एटले त्रिकरणेंकरी. ते त्रिकरणज कहेठे. (मणेषं के०) मनसा एटले मनेंकरी, (वायाए के०) वाचा एटले वाणीएकरी, (काएणं के०) कायेन एटले कायेंकरी, (न करोमि के०) न करोमि एटले न करूं, (न कारवेमि के०) न कारयामि एटले करावुं नहीं, तथा (करंतंवि अत्रे के०) कुर्वंतमप्यन्यं एटले आरंज करनार एवा अनेराने पण (न समणुजाणामि के०) न समनुजानामि एटले हूं अनुमोदना आणुं नहीं. तथा वर्तमानकालची पूर्वकालनेविषे एटले अतीत कालनेविषे जे में हिंसारूप दंर कखो होय, (तस्त के०) तस्य एटले ते अतीत दंरुने

(जंते के०) हे जदंत, जयांत अथवा जवांत, एटखे हे गुरो ! (पडिक्रमामि के०) प्रतिक्रमामि एटखे प्रतिकमुं तुं, अर्थात् पागे वखुं तुं. (निंदामि के०) आत्मसाखें निंदुं तुं. (गरिहामि के०) गुरूनी साखें गर्हुं तुं. (अण्पाणं वोसिरामि के०) ते पापकारी आत्माने हुं ओवासिरावुं तुं. ॥

(दीपिका.) एतेषां पक्षां जीवनिकायानामिति । अत्र सप्तम्यर्थे पष्टी । तत् एतेषु पदसु जीवनिकायेषु पूर्वं कथितस्वरूपेषु नैव स्वयं आत्मना दाणं संघटनपरितापनादिलक्षणं समारजेत प्रवर्तयेत् । तथा नैव अन्यैः प्रेष्यादिभिः दाणमुक्तरूपं समारंजयेत् कारयेदित्यर्थः । दंडं समारंजमाणानपि अन्यान् प्राणिनो न समनुजानीयात् । न अनुमोदयेदिति विधायकं जगवद्भुचनं । यतश्चैवं ततो जावज्जीवमित्यादि । यावत् व्युत्सृजामि यावज्जीवं यावत्प्राणधारणं तावदित्यर्थः । किमित्याह । त्रिविधं त्रिविधेनेति । तिस्रो विधाः कृतादिरूपा यस्येति त्रिविधो दाण इति गम्यते । तं त्रिविधेन करणेन । एतदेव दर्शयति । मनसा, वाचा, कायेन एतेषां स्वरूपमेव । अस्य च करणस्य कर्म उक्तलक्षणो दाणः तं च वस्तुतो निषेधरूपतया सूत्रेणैव दर्शयति । न करोमि स्वयं, न कारयामि अन्यैः, कुर्वन्तमप्यन्यं न समनुजानीमीति । तस्य हे जदंत प्रतिक्रमामीति । तस्य इति अधिकृतो योऽसौ त्रिकालविषयो दणस्तस्य संबन्धेन अतीतमवयवं प्रतिक्रमामि । न वर्तमानमनागतं वा । अतीतस्यैव प्रतिक्रमणात् । जदंतेति गुरोरामंत्रणम् । जदन्त जवान्त जयान्त इति साधारणा श्रुतिः । अनेन एवं ज्ञापितम् । व्रतप्रतिपत्तिर्गुस्तादृक्येव । प्रतिक्रमामि इति जूतदाणात् अहं निवर्त इत्युक्तं जवति । तस्माच्च निवृत्तिर्यदनुमतेर्विरमणम् । तथा निन्दामि गर्हामि । तत्र निंदा आत्मसाक्षिकी गर्हा परसाक्षिकी जुगुप्सा च । आत्मानमतीतदाणकारिणम् अश्लाघ्यं व्युत्सृजामीति विशेषेण जृशं च त्यजामि ॥

(टीका.) उक्तोऽजीवाजिगमः । सांप्रतं चारित्रधर्मः । तत्रोक्तसंबन्धमेवेदं सूत्रम् । सर्वे प्राणिनः परमधर्माण इत्यनेन हेतुना एतेषां पक्षां जीवनिकायानामिति सुषां सुषो जवन्तीति सप्तम्यर्थे पष्टी । एतेषु पदसु जीवनिकायेषु अनन्तरोदितस्वरूपेषु नैव स्वयमात्मना दाणं संघटनपरितापनादिलक्षणं समारजेत प्रवर्तयेत्तथा नैवान्यैः प्रेष्यादिभिर्दाणमुक्तरूपं समारंजयेत् कारयेदित्यर्थः । दाणं समारंजमाणानप्यन्यान् प्राणिनो न समनुजानीयात् नानुमोदयेदिति विधायकं जगवद्भुचनम् । यतश्चैवमतो यावज्जीवमित्यादि । यावद्भ्युत्सृजामीत्यादीत्येवमिदं सम्यक् प्रतिपद्येतेत्येदंपर्यम् । पदार्थस्तु जीवनं जीवः यावज्जीवो यावज्जीवमाप्राणोपरमादित्यर्थः । किमित्याह ।

१८४ राय धनपतिसिंघ वहाडुरका जेनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-भा.

त्रिविधं त्रिविधेनेति । तिस्रो विधा विधानानि कृतादिरूपा अस्त्येति त्रिविधः । दण्ड इति गम्यते । तं त्रिविधेन करणेन । एतदुपन्यस्यति । मनसा वाचा कायेनेतेषां स्वरूपं प्रसिद्धमेव । अस्य च करणस्य कर्म उक्तलक्षणां दण्डस्तं वस्तुतो निराकार्यतया सूत्रेणैवोपन्यस्यन्नाह । न करोमि स्वयं, न कारयाम्यन्येः, कुर्वन्तमप्यन्यं न समनुजानामीति । तस्य जदंत प्रतिक्रमामीति । तस्येत्यधिकृतो दण्डः संबध्यते । संबन्धलक्षणा अवयवलक्षणा वा पटी । योऽसौ त्रिकालविषयो दण्डस्तस्य संबन्धिनमतीतमवयवं प्रतिक्रमामि न वर्तमानमनागतं वा । अतीतस्येव प्रतिक्रमणात्प्रत्युत्पन्नस्य संवरणादनागतस्य प्रत्याख्यानादिति । जदंतेति गुरोरात्मन्त्रणम् । जदंत जयान्त जयान्त इति साधारणा श्रुतिः । एतच्च गुरुसाक्षिक्येव व्रतप्रतिपत्तिः साध्वीति ज्ञापनार्थम् । प्रतिक्रमामीति जूतदण्डाच्चिवर्तेऽहमित्युक्तं जवति । तस्माच्च निवृत्तिर्यत्तदनुमतेर्विरमणमिति । तथा निन्दामि गर्हामीत्यत्रात्मसाक्षिकी निन्दा, परसाक्षिकी गर्हं जुगुप्सोच्यते । आत्मानमतीतदण्डकारिणमश्लाघ्यं व्युत्सृजामीति । विविधाथो विशेषाथो वा विशब्दः । उच्यते नृशार्थः । सृजामीति त्यजामि । ततश्च विविधं विशेषेण वा नृशं त्यजामि व्युत्सृजामीति । आह । यद्येवमतीतदण्डप्रतिक्रमणमात्रस्यैदंपर्यं न प्रत्युत्पन्नसंवरणमनागतप्रत्याख्यानं चेति । नैतदेवं न करोमीत्यादिना तदुच्यसिद्धेरिति ॥

पढमे जंते महवण पाणाइवायाउ वेरमणं । सबं जंते पाणाइवायं पञ्चस्कामि । से सुहुमं वा वायरं वा तसं वा थावरं वा नेव सयं पाणे अइवाइका । नेवनेहिं पाणे अइवायाविक्का पाणे अइवायंते वि अन्ने न समणुजाणामि । जावळीवाए । तिविहं तिविहेणं मणेणं वायाए काएणं न करेमि न कारवेमि करंतं पि अन्ने न समणुजाणामि । तस्स जंते पक्किमामि । निंदामि । गरिहामि । अप्पाणं वोसिरामि । पढमे जंत महवण उवठिउमि सबउ पाणाइवायाउ वेरमणं ॥

(अवचूरिः) दण्डः सामान्येनोक्तः । सतु विशेषतः पञ्चमहाव्रतरूपतयाङ्गीकृत्य ज्ञेयः । तान्याह । प्रथमे जदन्त महाव्रते किं कार्यमिति शिष्योक्ते गुरुराह । प्राणातिपातमिति । प्राणा इन्द्रियादयस्तेषामतिपातस्तस्माद्विरमणमिति । यतश्चैवमतः सर्वं जदन्त प्राणातिपातं प्रत्याख्यामीति । महत्त्वमणुव्रतापेक्षया । प्रतिशब्दः प्रतिपेधे । से शब्दो मागधदेशप्रसिद्धस्तद्यथार्थः । स चोपन्यासे । अत्र सूक्ष्माः सूक्ष्मनामकमोद-

यवर्निनः । तस्य मूढत्वदेव कायिकीर्द्धिसाया अन्नावेऽपि मनोवाग्न्यां तत्तन्नेवे ग्रहणं सार्यकमिति । यद्वा मूढं कुन्धादि । वादरोऽपि स्थूलः । स चैको हिवा । व्रसः स्थावरश्च । मूढव्रसः कुन्धादिः । मूढ स्थावरगे वनस्पत्यादिः । वादरव्रसो गवादिः । वादरः स्थावरः पृथिव्यादिः । प्राकृतत्वाच्चिक्त्वित्ययेन प्राणानतिपातयामीति आत्मनिर्देशः । एवं शेषमहाव्रतेष्वपि योज्यम् । सूक्ष्मं वा वादरं वेति वाशब्दोपलक्षित एकग्रहणे तज्ज्ञातीयग्रहणमिति चतुर्विधः प्राणातिपातोऽप्यव्ययः । अव्ययतः क्षेत्रतः कालतः जावतश्च । चतुर्जंगिका चात्र । दवर्त्त एवमेगे पाणाश्वाय नो जावर्त्त । जावर्त्त न दवर्त्त । दवर्त्त जावर्त्त वि । नो दवर्त्त नो जावर्त्त । आदिमध्यान्तेषु जदन्तग्रहणाजुरुमनापृष्ठय न किञ्चित्कार्यमिति । इत आरज्य मम सर्वस्मात्प्राणातिपाताद्विरमणमिति निगमनम् । नेव स्वयं प्राणिनोऽतिपातयामि । नेवान्ये प्राणिनोऽतिपातयामि । प्राणिनोऽतिपातयतोऽप्यन्यान्न समनुजानामि । व्रतप्रतिपत्तिं निगमयन्नाह । उपस्थितोऽस्मि । उप सामीप्येन तत्परिणामाप्त्या स्थितः । इत आरज्य मम सर्वस्मात्प्राणातिपाताद्विरमणं प्रत्याख्यानमिति ॥ १ ॥

(अर्थ.) पूर्वोक्त प्रकारं साधुए करवानो त्रिविध दंरुनो परित्याग सामान्यं करी कह्यो. तेनेज हवे विशेषंकरी पंचमहाव्रतरूपं कहे ठे. तेमां प्रथम पहेलुं महाव्रत कहे ठे. (जंते के०) हे जदंत एटले हे गुरो (पढमे के०) प्रथमे एटले पहेला (महवए के०) महाव्रते एटले प्राणातिपातविरमणनामक महाव्रतने विपे (पाणाश्वायाउं के०) प्राणातिपातात, प्राण एटले एकेंडियादिक तेमनो जे अतिपात एटले अतिपीडा तेथी (वेरमणं के०) विरमणं एटले सम्यग्ज्ञानश्रद्धानपूर्वक विरमण करवुं. निवर्तवुं. एम जगवाने कयुं ठे, माटे (जंते के०) हे जदंत, गुरो, (सबं के०) सर्व एटले सर्व प्रकारना (पाणाश्वायं के०) प्राणातिपातं एटले प्राणातिपातने (पंचस्कामि के०) प्रत्याख्यामि एटले पंचकुं तुं. (से के०) तथथा ते जेम केः—(सुहुमं वा के०) सूक्ष्मं वा एटले सूक्ष्म ते न्हाणा शरीरवाला (वायरं वा के०) वादरं वा एटले अथवा स्थूलशरीरवाला एवा जे (तसं वा के०) व्रसं वा एटले वैडियादिक व्रसजीव, तेमां कुंथुआदिक जे ठे ते सूक्ष्म व्रस जाणवा, अने गजादिक जे ठे ते वादर व्रस जाणवा. तथा (थावरं वा के०) स्थावरं वा एटले पृथिव्यादिक स्थावर जीव तेमां वनस्पत्यादिक जे ठे ते सूक्ष्म स्थावर जाणवा, अने पृथिव्यादिक जे ठे, ते वादर स्थावर जाणवा. एवा (पाणे के०) प्राणिनः एटले जीवने (नेव सयं अश्वाश्जा के०) नेव स्वयं अतिपातयामि एटले हुं पोते हणीश नहि, (अश्वेहिं के०) अन्येः एटले बीजा लोको पासं (पाणे के०) प्राणिनः एटले पूर्वोक्त जीवने (नेव

१८६ राय धनपतसिंघ वहाडरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

अश्वायाविद्या के०) नैव अतिपातयामि एटले हणवीश नहीं, तथा (पाणे के०) पूर्वोक्त प्राणियोने (अश्वायंते वि अन्ने के०) अतिपातयतोऽप्यन्यान्, एटले हणनारा एवा वीजाप्रत्ये पण (ए समणुजाणामि के०) न समनुजानामि एटले अनुमोदना आ-पीश नहि. जावज्जीवाए अहिथी मांडीने ओसिरामि सुधीनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो. ह्वेव्रतप्रतिपत्तिने पूर्ण करतो ठतो कहे ठे. (जंते के०) जदंत एटले हे गुरो ! (पढमे के०) प्रथमे एटले पहेला (महवए के०) महाव्रतनेधिपे (सवाउं पाणा-इवायाउं के०) सर्वप्राणातिपाततः एटले पूर्वोक्त सर्व प्राणातिपातयकी (वेरमणं के०) विरमणप्रत्ये (उवछिउंमि के०) उपस्थितोऽस्मि एटले तेना परिणामनी प्राप्तिथी समीप रहेलो दुं. ॥ १ ॥

(टीका.) अयं च आत्मप्रत्ययो दण्डः सामान्यविशेषनेदात् द्वेधा । तत्र सामान्येन पूर्वं कथितः स एव विशेषेण महाव्रतरूपतया आह सूत्रक्रमेण । प्रथमे जदन्त हे गुरो ! महाव्रते महच्च तद्भूतं च महाव्रतं महत्त्वं च अणुव्रतापेक्षया तस्मिन् महाव्रते प्राणातिपाताद्विरमणे प्राणा एकेन्द्रियास्तेषामतिपातः प्राणातिपातो जीवस्य महादुःखोत्पादनम् । नतु जीवातिपात एव तस्माद्विरमणं नाम सम्यग्ज्ञानश्रद्धानपूर्वकं सर्वथा निवर्तनं जगवता कथितमिति शेषः । यतश्चेवमत उपादेयमिति निश्चित्य सर्वं हे जेदन्त प्राणातिपातं प्रत्याख्यामीति । सर्वं समस्तं नतु परिस्थूलमेव । हे जदन्त हे गुरो ! प्राणातिपातव्याख्यानं पूर्ववत् । प्रत्याख्यामि निषेधयामि । अथ प्राणातिपातं प्रत्याख्यामि इत्युक्तं तद्विशेषतो वक्तुमाह । से शब्दो मागधीजापाप्रसिद्धः अथशब्दार्थः । तद्यथा सूक्ष्मं वा वादरं वा त्रसं वा स्थावरं वा । अत्र सूक्ष्मोऽल्पः परिगृह्यते । नतु सूक्ष्मनामकर्मोदयात्सूक्ष्मः । कथं, तस्य कायेन व्यापादनस्याजावात् । वादरोऽपि स चैकैको द्विधा त्रसः स्थावरश्च । तत्र त्रसः सूक्ष्मः कुन्धादिः । स्थावरः सूक्ष्मो वनस्पत्यादिः । वादरस्त्रसो गवादिः । वादरः स्थावरः पृथिव्यादिः । एतान् नैव सयं पाणे अश्वाइज्जन्ति नैव स्वयं प्राणिनोऽतिपातयामि । नैव अन्ये प्राणिनोऽतिपातयामि । प्राणिनोऽतिपातयतोऽपि अन्यान् न समनुजानामि । जावज्जीवमित्यादि पूर्ववत् । व्रतप्रतिपत्तिं पूर्णां कुर्वन्नाह । प्रथमे जदन्त महाव्रते उपस्थितोऽस्मि । उप सामीप्येन तस्य परिणामस्य आपत्या स्थितः । इत आरम्य मम सर्वस्मात् प्राणातिपाताद्विरमणम् ॥ १ ॥

(टीका.) अयं चात्मप्रतिपत्त्यर्थो दण्डनिर्देशः सामान्यविशेषरूप इति सामान्येनोक्तलक्षण एव । स तु विशेषतः पञ्चमहाव्रतरूपतयाप्यङ्गीकर्तव्य इति महाव्रतान्या-

ह । पढमे जंते इत्यादि । सूत्रक्रमप्रामाण्यात् प्राणातिपातविरमणं प्रथमम् । जदंतेति
 गुरोरामन्त्रणम् । महाव्रत इति महच्च तद्धृतं च महाव्रतम् । महत्त्वं चास्य श्रावकसं-
 बन्ध्यगुणव्रतापेक्षयेति । अत्रान्तरे सप्तचत्वारिंशदधिकप्रत्याख्यानजङ्गकशताधिकारः ।
 तत्रेयं गाथा ॥ सीयालं जंगसयं, पञ्चकाणंमि जस्स उवलळं ॥ सो पञ्चकाणकुसलो,
 सेसा सवे अकुसलो ॥ १९६ ॥ एनां चासंमोहार्थमुपरिष्ठाप्याख्यास्यामः । तस्मिन्
 महाव्रते प्राणातिपाताद्विरमणमिति । प्राणा इन्द्रियादयः तेषामतिपातः प्राणातिपातः ।
 जीवस्य महादुःखोत्पादनं न तु जीवातिपात एव । तस्मात्प्राणातिपाताद्विरमणम् । वि-
 रमणं नाम ज्ञानश्रद्धानपूर्वं सर्वथा निवर्तनम् । जगव्रतोक्तमिति वाक्यशेषः । यतश्चे-
 वमत उपादेयमेतदिति निश्चित्य सर्वं जदन्त प्राणातिपातं प्रत्याख्यामीति । सर्वमिति
 निरवशेषम् । नतु परिस्थूरमेव । जदंतेति गुर्वामन्त्रणम् । प्राणातिपातमिति पूर्ववत् ।
 प्रत्याख्यामीति । प्रतिशब्दः प्रतिपेधे, आहजिमुख्ये, ख्या प्रकथने, प्रतीपमजिमुखं
 ख्यापनं प्राणातिपातस्य करोमि प्रत्याख्यामि । अथवा प्रत्याचक्षे संवृतात्मा सांप्रत-
 मनागतप्रतिपेधस्य आदरेणाजिधानं करोमीत्यर्थः । अनेन व्रतार्थपरिज्ञानादिगुणयुक्त
 उपस्थानार्ह इत्येतदाह । उक्तं च ॥ पढिए य कहिय अहिगय परिहरउवगवणाइ-
 जोगोत्ति ॥ उक्तं तीहिं विसुळं, परिहरणवण जेदेण ॥ पढपासाउरमादी, दिठंता होंति
 वयसमारुहणे ॥ जह मविणाइसु दोसा, सुझाइसु णेवमिहइपीत्यादि ॥ एतेसिं ले-
 सुदेसेण सीसहियठ्ठाए, अठो जन्नइ । पढियाए सन्नपरिन्नाए दसकाविए ठज्जी-
 वणिकाए वा । कहियाए अठ्ठअजिगयाए संमं परिस्किज्जण परिहरइ । ठज्जीवणियाए
 मणवयणकाएहिं कयकारावियाणुमइजेदेण तठ्ठ ठाविचइ ण अन्नहा इमे य इठ पडादी
 दिठंता । मेइलो पढो ण रंगिचइ । असोहिए मूलपाए पासाठ्ठ ण किचइ । सोहिए
 किज्जइ । वमणाइहिं असोहिए आउरे थोत्तहं न दिज्जइ । सोहिए दिज्जइ । अ-
 संठविए रयणे पढवंथो न किचइ । संठविए किचइ । एवं पढियकहियाइहिं थसो-
 हिए सीसे ण वयारोवणं किचइ । सोहिए किचइ । असोहिए य करणे गुरुणो दोसा
 साहिया पावणे सिस्सदोसो ति । कयं पसंगेण । यडुक्तम् । सर्वं जदन्त प्राणातिपातं
 प्रत्याख्यामीति । तदेतद्विशेषेण अजिधित्सुराह । सुद्धमं वेत्यादि । तेशब्दो माग-
 धदेशीप्रसिद्धः । अथशब्दार्थः । स चोपन्यासे । तद्यथा सूद्धं वा वादरं वा व्रसं वा स्या-
 वरं वा । अत्र सूद्धोऽल्पः परिग्रह्यते । न तु सूद्धनामकमोदयात्सूद्धः । तस्य कायेन
 व्यापादनासंज्ञवात् । तदेतद्विशेषतोऽजिधित्सुराह । वादरोऽपि स्थूरः । स चैको
 द्विधा । व्रसः स्यावरश्च । सूद्धव्रसः कुण्डादिः । स्यावरो वनस्पत्यादिः । वादरव्रसो
 गवादिः । वादरः स्यावरः पृथिव्यादिः । एतान्, एव सयं पाणे अश्वाण्ज्जति प्राहु-

१८८ राय धनपतिसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

तशेद्या गान्दसत्वात्तिङां तिङो जवन्तीति न्यायाद्वैव स्वयं प्राणिनः अतिपातयामि। नेवा-
न्यैः प्राणिनोऽतिपातयामि। प्राणिनोऽतिपातयतोऽप्यन्यान्न समनुजानामि। यावज्जीवादि
पूर्ववत्। इह च सूक्ष्मं वा वादरं वेत्यादिनोपलक्षित एक ग्रहणे तज्जातीयग्रहणमिति
चतुर्विधः प्राणातिपातो द्रष्टव्यः। तद्यथा द्रव्यतः क्षेत्रतः कालतो जावतश्चेति। तत्र
द्रव्यतः पदसु जीवनिकायेषु सूक्ष्मादिनिज्ञेषु। क्षेत्रतो लोके तिर्यग्लोकादिज्ञेदजिज्ञे।
कालतोऽतीतादौ रात्र्यादौ वा। जावतो रागेण वा द्वेषेण वा। मांसादिरागशत्रुहेषान्यां
तदुपपत्तेरिति। चतुर्जङ्घिका चात्र। दबडं णामेगे पाणाश्चाण ए जावडं इत्यादिरूपा यथा
हुमपुष्पिकायां तथा द्रष्टव्येति। व्रतप्रतिपत्तिं निगमयन्नाह। प्रथमे जदन्त महाव्रत उप-
स्थितोऽस्मि। उप सामीप्येन तत्परिणामापत्त्या स्थितः। इत आरज्य मम सर्वस्मात्प्रा-
णातिपाताद्विरमणमिति। जदंत इत्यनेन चादिमध्यावसानेषु गुरुमनापृष्ठय न किंचित्कर्त-
व्यं, कृतं च तस्मै निवेदनीयमेवं तदाराधितं जवतीत्येवमाह। उक्तं प्रथमं महाव्रतम् ॥१॥

अहावरे दुञ्चे जंते महवए मुसावायाउ वेरमणं। सबं जंते मुसावायं
पञ्चस्कामि। से कोहा वा, लोहा वा जया वा, हासा वा, नेव सयं मुसं
वइज्जा। नेवनेहिं मुसं वायाविज्जा। मुसं वयंते वि अन्ने न समणुजाणामि।
जावजीवाए तिविहं तिविहेणं मणेणं वायाए काएणं न करेमि न कार-
वेमि करंतं पि अन्नं न समणुजाणामि। तस्स जंते पडिक्कमामि निंदा-
मि गरिहामि अप्पाणं वोसिरामि। उञ्चे जंते महवए उवठिउमि सबाउ
मुसावायाउ वेरमणं ॥ २ ॥

(अवचूरिः) द्वितीयमाह। अथापरस्मिन् द्वितीये जदन्त महाव्रते मृपावादा-
द्विरमणं सर्वं जदन्त मृपावादं प्रत्याख्यामीति पूर्ववत्। तद्यथा। क्रोधाद्वा लोकाद्वा
इत्यनेन आद्यन्तग्रहणान्मानमायापरिग्रहः। जयाद्वा हासाद्वा इत्यनेन प्रेमद्वेषक-
लहान्याख्यानादिपरिग्रहः। मृपा चतुर्क्षा। सज्जावप्रतिपेधः १। असज्जावोच्चावनम् २।
अर्थान्तराजिधानम् ३। गह्रां च ४। तत्रायं नास्त्यास्मेत्यादि १। द्वितीयमस्त्यात्मा
सर्वगतः श्यामाकतन्डुलमात्रो वा २। तृतीयं गामश्वमजिदधतः ३। चतुर्थं काणं काणम
जिदधतः ४। पुनश्चतुर्क्षा द्रव्यक्षेत्रकालजावरूपतः। द्रव्यादिष्वन्यथाप्ररूपणात्। ऊ-
व्यादिचतुर्जङ्घी पुनरियम्। दबडं णामेगे मुसावाए नो जावडं इत्यादि। नैव स्वयं मृपा
वदामि। नेवान्यैर्मृपा वदयामि। मृपा वदतोऽप्यन्यान्न समनुजानामि। द्वितीये ज-
दन्त महाव्रते उपस्थितोऽस्मि। सर्वस्मान्मृपावादाद्विरमणं प्रत्याख्यामीति ॥ २ ॥

दशवैकालिके चतुर्थाध्ययनम् ।

१८६

(अर्थः) हवे वीजुं मृपावाद विरमणरूप महाव्रत कहे ठे. (अह के०) अथ एटले हवे पनी (जंते के०) हे जदन्त, गुरो ! (अवरे के०) अथरे एटले अनेरा (हुचे के०) द्वितीये एटले वीजा (मह्वण के०) महाव्रते एटले महाव्रतने विपे (मुसावायाज के०) मृपावादात् एटले असत्य वोखवायकी (वैरमण के०) विरमण एटले निवर्तवुं तीर्थ करादिके कछुं ठे, साटे (जंते के०) हे गुरो ! (सवं के०) सर्व एटले सर्व (मुसावाय के०) मृपावाद एटले असत्य जापण जे कछुं होय, ते प्रत्ये (पञ्चस्वामि के०) प्रत्याचक्षे एटले पञ्चकुं तुं. (से के०) तद्यथा एटले ते जेम केः (कोहा वा के०) को-धाक्षा एटले कोयेंकरी, अथवा (लोहा वा के०) लोजाक्षा एटले लोजयी अहिं “आ-दिना तथा अंतना ग्रहणयी मध्यनुं पण ग्रहण करवुं” एवा न्याययी मान अने माया ए वेहुनुं ग्रहण करवुं. अथवा (जया वा के०) जयाक्षा एटले जययी, अथवा (हासा वा के०) हास्याक्षा एटले उपहास करवाना प्रसंगयी अहिं उपलक्षणयी प्रेम अने द्वेष ए वे शब्दनुं ग्रहण करवुं. (सयं के०) स्वयं एटले पोतें हुं (मुसं के०) मृपा एटले असत्य (नेव वड्या के०) न वदामि एटले नहिं वोवुं. अहिं मृपावाद ठे ते, चार प्रकारनो जाणवो. ते एवी रीतेः—एक सज्जावप्रतिपेध, वीजो असज्जावन, वीजो अर्थांतर अने चोथो गह्रा, ते चारमां सज्जावप्रतिपेध एटले आ-नयी, पुण्य नयी, पाप नयी एवीरीते शास्त्रसिद्ध सद्धस्तुनो प्रतिपेध एटले आ-नो असज्जावो जाणवो ते आत्मा सर्वगत ठे, अथवा श्यामाकतंडुलप्रमाण ठे, शास्त्रविरुद्ध असद्धस्तुनी कल्पना करवी. तथा वीजो अर्थांतर मृपावाद ते व-अश्व कहेवो, तथा अश्वने वलद कहेवो इत्यादि. चोथो गह्रमृपावाद ते व-ने काणो केहेवो इत्यादि. एवीरीतें चार प्रकारनो मृपावाद जाणवो. वली अव्य, काल तथा जाव ए जेदयी पण चार प्रकारनो जाणवो. एमां कोष्पण जातनो द हुं कहं नहिं, तथा (अन्नेहिं के०) अन्यैः एटले वीजापासं (मुसं के०) एटले असत्य (नेव वायाविद्या के०) नैव वादयामि एटले वोलावुं नहिं, एसं वयंते वि अन्ने के०) मृपावदतोऽप्यन्यन्, एटले मृपावाद करता वीजा प्रत्ये समणजाणामि के०) न समनुजानामि एटले अनुमोदन आपुं नहिं. अहिं जीवादिकनो अर्थ ठे, जे ते पूर्ववत् जाणवो ॥ १ ॥

का) उक्तं प्रथममथ द्वितीयं व्रतमाह । अथ अपरस्मिन् द्वितीये जदन्त मृपावादाद्विरमणम् । सर्वं हे जदन्त मृपावादं प्रत्याख्यामीति पूर्ववत् । त-न्नैव मृपावादं वदामि इत्युक्तिः । एवं लोजाक्षा । आद्यन्तयोर्ग्रहणे मध्य-

१९० राय धनपतसिंघवहाडरका जेनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

स्यापि ग्रहणमिति न्यायात् मानमाययोर्ग्रहणम् । ततो मानाद्या, मायाया वा, पुनर्ने-
याद्या, हासाद्या, उपलक्षणत्वात् प्रेमतो वा, द्वेषतो वा, अन्याख्यानादितो वा, नैव
मृषा स्वयं वदामि । नैव मृषा अन्यैर्वादयामि । नैव मृषा वदतोऽपि अन्यान् समनु-
जानामि । यावज्जीवमित्यादि पूर्ववत् ॥ २ ॥

(टीका) इदानीं द्वितीयमाह अहावरे इत्यादि । अथापरस्मिन् द्वितीये जदन्त
महावते मृषावादाद्विरमणं सर्वं जदन्त मृषावादं प्रत्याख्यामीति पूर्ववत् । तद्यथा ।
क्रोधाद्या लोकाद्वैत्यनेनायन्तग्रहणान्मानमायापरिग्रहः । जयाद्या हास्याद्या इत्य-
नेन तु प्रेमद्वेषकलहान्याख्यानादिपरिग्रहः । एष सयं मुसं वण्णं ति । नैव स्वयं
मृषा वदामि नैवान्यैर्मृषा वादयामि, मृषा वदतोऽप्यन्यान् न समनुजानामि । इत्ये-
तयावज्जीवमित्यादि च जावार्थमधिकृत्य पूर्ववत् । विशेषस्त्वयम् । मृषावादश्चतु-
र्विधः । तद्यथा । सज्जावप्रतिपेधः । अस्सज्जावो ज्ञावनम् । अर्थान्तरम् । गद्दां च । तत्र
सज्जावप्रतिपेधो यथा । नास्त्यात्मा नास्ति पुणं पापं चेत्यादि । अस्सज्जावो ज्ञावनं यथा ।
अस्त्यात्मा सर्वगतः, श्यामाफतन्नुलमात्रो वेत्यादि । अर्थान्तरम् गामश्वमजिद-
धत इत्यादि । गद्दां काणं काणमजिदधत इत्यादिः । पुनरयं क्रोधादिजावोपलक्षि-
तश्चतुर्थो । तद्यथा । अव्यतः केव्वतः कालतो जावतश्च । अव्यतः सर्वद्व्येष्वन्यथा-
प्ररूपणात् । केव्वतो लोकालोकयोः । कालतो राज्यादौ । जावतः क्रोधादिजिः । इति ।
अव्यादिचतुर्जंगी पुनरियम् । दवउं णामेगे मुसावाए णो जावउं । जावउं णामेगे णो द-
वउं । एगे दवउं वि जावउं वि । एगे णो दवउं णो जावउं । तव कोइ कहिं वि हिंसुजउं
जणइ । इउं तए पसुमिणाइणो दिठ्ठि । सो दयाए दिठ्ठा वि जणइ ए दिठ्ठि ।
एस दवउं मुसावाउं नो जावउं । अवरो मुसं जणीहामिस्ति परिणउं सहसा सबं
जणइ । एस जावउं नो दवउं । अवरो मुसं जणीहामिस्ति परिणउं मुसं चैव जणइ ।
एस दवउं वि जावउं वि । चरमजंगो पुण सुणो ॥ २ ॥

अहावरे तत्रे जंते महवए अदिन्नादाणाउं वेरमणं । सबं जंते अदिन्ना-
दाणं पच्चस्कामि । से गामे वा नगरे वा रसे वा अप्पं वा बहु वा अणु
वा थूलं वा चित्तमंतं वा अचित्तमंतं वा नैव सयं अदिन्नं गिण्हिक्का ।
नैवनेहं अदिन्नं गिण्हिक्का । अदिन्नं गिण्हते वि अन्ने न समणुजाणा-
मि । जावज्जीवाए तिविहं तिविहेणं मणेणं वायाए काएणं न करेमि न
कारवेमि करतं पि अन्नं न समणुजाणामि । तस्स जंते पडिक्कामि ।

निंदामि गरिहामि अप्पाणं वोसिरामि । तच्चे जंतं महव्वए उवठ्ठिउमि
सद्वाउ अदिन्नादाणाउ वेरमणं ॥ ३ ॥

(अथचूरिः) तृतीयमाह । अथापरस्मिन् तृतीये जदन्त महाव्रते अदत्तादा-
नाहिरमणम् । सर्वं जदन्त अदत्तादानं प्रत्याख्यामीति । असति बुद्ध्यादीन् गुणान्
ग्रामः । ग्रामादिग्रहणेन क्षेत्रपरिग्रहः । नगरे वा नास्मिन्करो नकरमिति । अरण्ये
वा । अरण्यं काननादि । अल्पं वा । अल्पं मूल्यत एरण्णकाष्ठादि । बहु वा बहु व-
ज्जादि । अणु वा । अणु प्रमाणतो वज्जादि । स्थूलमेरण्णकाष्ठादि । एतच्च चित्तवद्वा-
चित्तवद्वा चेतनाचेतनमित्यर्थः । चतुर्थादत्तादानं अव्यतोऽल्पादौ क्षेत्रतो ग्रामादौ
कालतो रात्र्यादौ जावतो रागधेपाभ्याम् । अव्यादि चतुर्जह्नी पूर्ववत् । न स्वयमदत्तं
गृह्णामि नान्यैरदत्तं ग्राहयामि अदत्तं गृह्णतो नान्यान्तमनुजानामि ॥ ३ ॥

(अर्थः) हवे त्रीजुं अदत्तादानविरमण नामक महाव्रत कहे ठे । (अह के०)
हवे पठी, (जंतं के०) हे जदंत, हे गुरो ! (अवरं के०) अपरे एटले पूर्व कह्या तेषी
अनेरा (तच्चे के०) तृतीये एटले त्रीजा (महव्वए के०) महाव्रते एटले महाव्रतने
विपे (अदिन्नादाणाउ के०) अदत्तादानात् एटले अदत्तादानथी (वेरमणं के०)
विरमणं एटले विरमणुं, निवर्तणुं, एम तीर्थकरादिकं कछुं ठे, माटे (जंतं के०) हे
जदंत, गुरो ! (सर्वं के०) सर्व एटले सूद्ध, वादर, थोसुं, धणुं ए सर्व (अदिन्नादाणं
के०) अदत्तादानं एटले अणदीधुं लेवुं ते प्रत्ये (पच्चस्सामि के०) प्रत्याचक्षे एटले
पच्चस्सुं तुं । (से के०) तद्यथा ते जेम के, (गामे वा के०) ग्रामे वा एटले जे
गुणवंतना गुणनो ग्राम करे ठे, तेने ग्राम कहिये, ते गामनेविपे, अथवा (नगरे के०)
नकरे एटले ज्या कर नथी, एवा पुरनेविपे, अथवा (रणे वा के०) अरण्ये वा ए-
टले अरण्यने विपे, एटला स्थानने विपे (अप्पं वा के०) अल्पं वा एटले जेनुं मुख्य
अल्प होय, एवुं दांत खोतरवातुं तृणादिक पण (बहु वा के०) बहु एटले जेनुं
मुख्य धणुं ठे, एवुं सुवर्णादिक अथवा (अणुं वा के०) अणु एटले न्हानुं हीर-
कादिक, अथवा (स्थूलं वा के०) स्थूलं वा एटले प्रमाणथी मोटुं एण्डकाष्ठादिक, अ-
थवा (चित्तमंतं वा के०) चित्तवद्वा, एटले सचित्त एवुं शिष्यादिक, अथवा (अ-
चित्तमंतं वा के०) अचित्तवद्वा एटले अचित्त एवुं सत्ती प्रमुख, (अदिन्नं के०)
अदत्तं एटले अणदीधुं ठतां (नेव सयं गिण्हिज्जा के०) नेव स्वयं गृह्णामि एटले
हुं पोते ग्रहण करुं नहिं, (अन्नोहिं के०) अन्यैः एटले वीजा पासे (अदिन्नं के०)
अदत्तं एटले पूर्वोक्त वस्तुमां कोइ वस्तु अणदीधी होय तो तेने (नेव गिण्हिज्जा

१९७ राय धनपतसिंघ वहाडरका जेनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

के०) नैव ग्राह्यामि एतत्ते ग्रहण करावुं नहिं, तथा (अदिशं गिहंते वि अन्ने के०)
अदत्तं गृह्यतोऽप्यन्यापि एतत्ते अणदीधुं ग्रहण करता एवा वीजाने पण हुं (न स-
मणुजानामि के०) न समनुजानामि एतत्ते अनुमोदन आणुं नहिं. जावज्जीवाए
इत्यादिकनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो. वली उपर कहेलुं अदत्तादान चार प्रकारांनुं ठे.
ते एवीरीते:-एक डव्यतः, वीजुं क्षेत्रतः, वीजुं कालतः अने चोथुं जावतः तेमां ड-
व्यतः अदत्तादान ते थोळुं अथवा घणुं कोइ पण डव्य लेवुं ते, वीजुं क्षेत्रतः अद-
त्तादान ते ग्रामादिकने विपे लेवुं ते, वीजुं कालतः अदत्तादान ते रात्रि आदिकने
समयें लेवुं ते. चोथुं जावतः अदत्तादान ते रागछेपथी लेवुं ते, एवा अदत्तादानना
चार प्रकार जाणवा. ॥ ३ ॥

(टीका.) उक्तं द्वितीयं व्रतम् । अथ तृतीयं व्रतमाह । अथ अपरस्मिंस्तृतीये
हेजदन्त महाव्रते अदत्तादानात् विरमणम् । सर्वं हेजदन्त । अदत्तादानं प्रत्याख्यामि ।
इत्यादि पूर्ववत् । तद्यथा ग्रामे वा, नगरे वा, शरण्ये वा, उपलक्षणत्वात् क्षेत्रे वा ।
प्रसिद्धानि गतानि । तथा अल्पं मूढत एरण्णकाष्ठादि डव्यम् । बहु वा मूढतो व-
ज्जादि डव्यम्, अणु वा प्रमाणतो वज्जादि डव्यं, स्थूलं वा एरण्णकाष्ठादि डव्यं,
एतच्च चित्तवद्वा सचेतनं, अचित्तवद्वा अचेतनं, नैव स्वयमदत्तं गृह्णामि नैव अन्यैः
अदत्तं ग्राह्यामि । नैव अदत्तं गृह्यतोऽप्यन्यान् समनुजानामि । यावज्जीवमित्यादि
व्याग्न्यान् पूर्ववत् ॥ ३ ॥

(टीका.) उक्तं द्वितीयं महाव्रतम् । अधुना तृतीयमाह । अहावरे इत्यादि । अ-
थापरस्मिंस्तृतीये जदन्त महाव्रते अदत्तादानाद्विरमणम् । सर्वं जदन्त अदत्तादानं
प्रत्याख्यामीति पूर्ववत् । तद्यथा । ग्रामे वा नगरे वा शरण्ये वा इत्यनेन क्षेत्रपरिमहः ॥
तत्र भसति बुद्ध्यादीन् गुणानिति ग्रामः तस्मिन् । नास्मिन् करो विद्यत इति नकरम् ।
शरण्यं काननादि । अल्पं वा बहु वा । अणु वा । स्थूलं वा । चित्तवद्वा । अचित्तवद्वा
इत्यनेन तु डव्यपरिमहः । तत्राल्पं मूढत एरण्णकाष्ठादि । बहु वज्जादि । अणु प्रमाणतो
वज्जादि । स्थूलमेरण्णकाष्ठादि । एतच्च चित्तवद्वाचित्तवद्देति चेतनाचेतनमित्यर्थः । नैव
सपमदिशं गेदित्यनि । नैव स्वयमदत्तं गृह्णामि । नैवान्यैरदत्तं ग्राह्यामि । अदत्तं गृह-
नोऽप्यन्यान् न समनुजानामीत्येनयावज्जीवमित्यादि च जावार्थमधिकृत्य पूर्ववत् ।
विशेषमवयम । अदत्तादानं चतुर्विधम् । डव्यतः क्षेत्रतः कालतो जावतश्च । डव्य-
तोऽप्यादौ । क्षेत्रतो ग्रामादौ । कालतो गद्यादौ । जावतो रागछेपान्याम् । इत्यादिच-
तुर्विधी विषयः । दवउं पामेगे अदिहादाने पोजावउं । जावउं पामेगे एो दवउं । एणे

द्वर्जं वि जावर्जं वि । एगे णो द्वर्जं णो जावर्जं । तव अरत्तुठस्स साहुणो कहिं वि अ-
णुसवेज्जण तणाइ गेण्हं द्वर्जं अदिस्सादाणं णो जावर्जं । हरामीति अणुज्जयस्स तद-
संपत्तीए जावर्जं नो द्वर्जं । एवं चेव संपत्तीए जावर्जं द्वर्जं वि । चरिमजंगो पुण सुत्तो ॥३॥

अहावरे चउठे जंते महवए मेहुणाउ वेरमणं । सवं जंते मेहुणं पञ्चस्का-
मि । से दिवं वा माणुसं वा तिरिक्कजोणियं वा । नेव सयं मेहुणं से-
विज्जा । नेवनेहिं मेहुणं सेवाविच्चा । मेहुणं सेवते वि अन्ने न समणु-
जाणामि । जावजीवाए तिविहं तिविहेणं मणेणं वायाए कायेणं न
करेमि न कारवेमि करंतं पि अन्नं न समणुजाणामि । तस्स जंते
पडिक्कमामि निंदामि गरिहामि अप्पाणं वोसिरामि । चउठे जंते
महवए उवठितं मि सवाउ मेहुणाउ वेरमणं ॥ ४ ॥

(अवचूरिः) तुर्यमाह । अथापरस्मिन् चतुर्थे जदन्त महाव्रते मेथुनाधिरमणं
सर्वं जदन्त मेथुनं प्रत्याख्यामीति पूर्ववत् । देवं वा देवानामिदं देवम् । अप्सरोऽम-
रसंबन्धि । माणुपं वा तैर्यग्योनिकं वा । देवं जवनवास्यादि । अनेन अव्यपरिग्रहः ।
मेथुनं अव्यादिचतुर्विधम् । तत्र अव्येषु रूपेषु रूपसहगतेषु । रूपेषु निर्जीवेषु प्रतिमा-
रूपेषु । रूपसहगतेषु सजीवपुरुषस्त्रीरूपेषु । जूपणविकलानि वा रूपाणि । जूपणसहि-
तानि रूपसहगतानि । क्षेत्रतस्त्रिपुलोकेषु । कालतो रात्र्यादौ । जावतो रागद्वेषाभ्यां । अ-
व्यादिचतुर्जगिकेयम् । अरत्तुठ्ठाए ववा जुज्जामाणीए द्वर्जं मेहुणे नो जावर्जं । मे-
हुणसन्नापरिणयस्स तदसंपत्तीए जावर्जं मेहुणे नो द्वर्जं । एवं चेव संपत्तीए जावर्जं
वि द्वर्जं वि । चरिमजंगो सुत्तो । नेव स्वयं मेथुनं सेवे । नेवान्यं मेथुनं सेवयामि ।
सेवमानानन्यान् न समनुजानामि ॥ ४ ॥

(अर्थः) इवे चोयुं मेथुनविरमणनामक महाव्रत कहे ठे । (जंते के०) हे ज-
दंत, गुरो ! (अह के०) अथ एतले इवे पत्नी, (अवरे के०) अपरे एतले अनेरा
(चउठे के०) चतुर्थे एतले चोया (महवए के०) महाव्रते एतले महाव्रतने विपे,
(मेहुणाउ के०) मेथुनात्, एतले अन्नहविषयसेवनयी, (वेरमणं के०) विरमाणं
एतले विरमणं, निवर्तवुं तीर्थकरादिके कयुं ठे, माटे (जंते के०) जदंत, हे गुरो !
(सवं के०) सर्वं एतले श्रौदारिकादिक सर्वे (मेहुणं के०) मेथुनं एतले मेथुनने
(पञ्चस्कामि के०) प्रत्याचक्षे एतले पञ्चस्काण कं तुं, (से के०) तद्यथा ते आ प्र-
माणे (दिवं वा के०) देवं वा, एतले देवता संबन्धि, अथवा (माणुसं वा के०) मा-

दिचतुर्जङ्घी त्रियम् । दवर्त्त एामेगे मेहुणे णो जावर्त्त । जावर्त्त एामेगे णो दवर्त्त । एगे दवर्त्त वि जावर्त्त वि । एगे णो दवर्त्त णो जावर्त्त । तव् अरत्तुछाए इत्थियाए वला परि-
जुंजमाणीए दवर्त्त मेहुणं णो जावर्त्त । मेहुणसखापरिणयस्स तदसंपत्तीए जावर्त्त णो दवर्त्त । एवं चेव संपत्तीए दवर्त्त वि जावर्त्त वि । चरमजंगो पुण सुत्तो ॥ ४ ॥

अद्वावरे पंचमे जंते महवए परिग्गहाउ वेरमणं । सव्वं जंते परिग्गहं पच्चस्कामि । से अप्पं वा वहुं वा अणुं वा थूलं वा चित्तमंतं वा अचित्त-
मंतं वा नेव सयं परिगिण्हिक्का । नेवत्तेहिं परिग्गहं परिगिण्हविक्का । परिग्गहं परिगिण्हंतेवि अत्ते न समणुजाणिक्का । जावल्लीवाए तिविहं तिविहेणं मणेणं वायाए काएणं न करेमि न कारवेमि करंतं पि अन्नं न समणुजाणामि । तस्स जंते पडिक्कमामि निंदामि गरिहामि अप्पाणं वोसिरामि । पंचमे जंते महवए उवठ्ठिमि सवाउ परिग्गहाउ वेरमणं ॥ ५ ॥

(श्रवचूरिः) इदानीं पञ्चममाह । अथापरस्मिन् पञ्चमे जदन्त महाव्रते परिग्र-
हाद्विरमणं । सर्वं जदंत परिग्रहं प्रत्याख्यामीति पूर्ववत् । तद्यथा । श्रद्धं वेत्यादि पूर्ववत् । चतुर्था परिग्रहः अव्यक्तेष्वकालजावतः । अव्यादिचतुर्जङ्घिकेयम् ॥ अर-
त्तुछस्स धम्मोवगरणं दवर्त्त परिग्गहो नो जावर्त्त । मुत्थियस्स तदसंपत्तीए जावर्त्त नो दवर्त्त । एवं चेव संपत्तीए दवर्त्त वि जावर्त्त वि । चरिमजंगो सुत्तो । अव्यत आका-
शादिस्त्वव्येषु । यदाह चूर्णिकारः ॥ गामघरंगणाइं एएसुममकरणाउं । आगास-
परिग्गहो छाणनिस्सीयणुयट्ठणएसु ममकारकरणाउं अद्वा जीवदवपरिग्गहो पुत्त-
ज्जाइस्सु ममकारो । अजीवदवपरिग्गहो हिरन्नसुवन्नाइस्सु ममकारो । पुग्गलदवपरिग्ग-
हो सीउन्हवरिसकालेसु मुत्थियस्स कालदवपरिग्गहो । नेव स्सयं परिग्रहं परिग्र-
हामि । नेवान्येः परिग्रहं ग्राह्यामि । परिग्रहं गृह्णतोऽप्यन्यान्न समनुजानामि ॥ ५ ॥

(अर्थः) हवे पांचमुं परिग्रहविरमण नामक महाव्रत कहे ठे. श्रद्वावर्त्ति ।
(जंते के०) हे जदंत, गुरो ! (अह के०) अथ एटले हवे पठी, (अवरे के०)
अपरे एटले पूवे कहेला चार व्रतथी अनेरा एवा (पंचमे के०) पांचमा (महवए
के०) महाव्रते एटले महाव्रतनेविपे (परिग्गहाउ के०) परिग्रहात् एटले नव प्र-
कारना परिग्रहथी (वेरमणं के०) विरमणं एटले विरमवुं, निवर्तवुं एम तीर्थकरादिकें
कहुं ठे, माटे (जंते के०) जदंत हे गुरो ! (सव्वं के०) सर्व एटले सर्व प्रकारना (प-
रिग्गहं के०) परिग्रहं एटले परिग्रहने (पच्चस्कामि के०) प्रत्याचक्षे एटले पच्च-

१९४ राय धनपतसिंघ बदाइरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

नुपं वा एटले मनुष्यसंबंधि, अथवा (तिरिक्कजोणियं वा के०) तैर्यग्योनिकं वा एटले तिर्यग्योनिसंबंधि (मेहुणं के०) मैथुनं एटले मैथुनने (नेव सेविज्जा के०) नेव सेवे, एटले पोते नहींज सेजुं, तथा (अन्नैहिं के०) अन्यैः एटले वीजापासे (मेहुणं के०) मैथुनं एटले पूर्वाक्त मैथुनप्रत्ये (नेव सेवाविद्या के०) नेव सेवयामि एटले सेवन करावीश नहीं. तथा (मेहुणं के०) मैथुनं एटले मैथुनप्रत्ये (सेवंते वि अन्ने के०) सेवमानानन्यान् एटले सेवन करनारा वीजाप्रत्ये पण (न समणुजाणामि के०) न समनुजानामि एटले अनुमोदन आपुं नहीं. 'जावज्जीवाए' इत्यादिकनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो. तैमां एटलुं विशेष ठे, जे मैथुन चार प्रकारुं ठे. एक अव्ययी मैथुन ते दिव्यादि संबंधि जाणवुं. वीजुं क्षेत्रयी मैथुन त्रण लोक माहेला प्रदेशविपे जाणवुं. व्रीजुं कालयी मैथुन ते रात्र्यादिकनेविपे जाणवुं. चोथुं जावयी मैथुन ते रागछेपादिके करी जाणवुं. ए मैथुनविरमणरूप चोथुं महाव्रत कहुं. ॥ ४ ॥

(दीपिका.) उक्तं तृतीयं व्रतमधुना चतुर्थं व्रतमाह । अथ अपरस्मिन् चतुर्थे हे जदन्त महाव्रते मैथुनाद्विरमणं, सर्वं हे जदन्त मैथुनं प्रत्याख्यामि । तद्यथा । मैथुनं त्रेधा देवं वा, मानुषं वा, तैर्यग्योनं वा । तत्र देवानामिदं देवं देवदेवीसं-चन्धि १ एवं मानुषं २ तैर्यग्योनिकं च ३ ज्ञातव्यम् । न स्वयं मैथुनं सेवे । नच अन्यैः मैथुनं सेवयामि । नेव मैथुनं सेवमानान् अन्यान् समनुजानामि इति । यावज्जीवमित्यादि व्याख्यानं पूर्ववत् ॥ ४ ॥

(टीका.) उक्तं तृतीयं महाव्रतम् । इदानीं चतुर्थमाह । अहावरे इत्यादि । अथापरस्मिन्चतुर्थे महाव्रते मैथुनाद्विरमणं सर्वं जदन्त मैथुनं प्रत्याख्यामीति पूर्ववत् । तद्यथा देवं वा मानुषं वा तैर्यग्योनं वा । अनेन अव्यपरिग्रहः । देवीनामिदं देवम् । अप्सरोऽमरसंबन्धीतिजावः । एतच्च रूपेषु वा रूपसहगतेषु वा अव्येषु जवति । तत्र रूपाणि निर्जीवानि प्रतिमारूपाण्युच्यन्ते । रूपसहगतानि तु सजीवानि । जूषणविक-
खानि वा रूपाणि, जूषणसहितानि तु रूपसहगतानि । एवं मानुषं तैर्यग्योनं च वे-
दितव्यमिति । णेव सयं मेहुणं सेविद्या । नेव स्वयं मैथुनं सेवे । नेवान्यैर्मैथुनं सेव-
यामि । मैथुनं सेवमानानप्यन्यान्न समनुजानामि । इत्येतथावज्जीवमित्यादि च
जावार्थमधिकृत्य पूर्ववत् । विशेषस्त्वयम् । मैथुनं चतुर्विधम् । अव्यतः क्षेत्रतः का-
लतो जावतश्च । अव्यतो दिव्यादौ । क्षेत्रतस्त्रिषु लोकेषु । कालतो रात्र्यादौ । जा-
वतो रागछेपाभ्याम् । दोसेणमिमीए वयं जुंजेमि सि । दोसुप्रवं रागेण होइ । अव्या-

दिचतुर्जङ्घी त्वियम् । दवर्त्त णामेगे मेहुणे णो जावर्त्त । जावर्त्त णामेगे णो दवर्त्त । एगे दवर्त्त वि जावर्त्त वि । एगे णो दवर्त्त णो जावर्त्त । तव् अरत्तडुछाए इठियाए वला परि-
जुंजमाणीए दवर्त्त मेहुणं णो जावर्त्त । मेहुणससणपरिणयस्स तदसंपत्तीए जावर्त्त णो दवर्त्त । एवं चेव संपत्तीए दवर्त्त वि जावर्त्त वि । चरमजंगो पुण सुत्तो ॥ ४ ॥

अद्वावरे पंचमे जंतो महव्वए परिग्गहाउ वेरमणं । सव्वं जंतो परिग्गहं पच्चस्कामि । से अप्पं वा वहुं वा अप्पुं वा थूलं वा चित्तमंतं वा अचित्त-
मंतं वा नेव सयं परिगिण्हक्का । नेवत्तेहिं परिग्गहं परिगिण्हविक्का । परिग्गहं परिगिण्हंतेवि अत्ते न समणुजाणिक्का । जावळीवाए तिविहं तिविहेणं मणेणं वायाए काएणं न करेमि न कारवेमि करंतं पि अत्तं न समणुजाणामि । तस्स जंतो पडिक्कमामि निंदामि गरिहामि अप्पाणं वोसिरामि । पंचमे जंतो महव्वए उवठ्ठिउमि सवाउ परिग्गहाउ वेरमणं ॥ ५ ॥

(अथचूरिः) इदानीं पञ्चममाह । अथापरस्मिन् पञ्चमे जदन्त महाव्रते परिग्रह-
हृष्टिरमणं । सर्वं जदंत परिग्रहं प्रत्याख्यामीति पूर्ववत् । तथया । अल्पं वेत्यादि पूर्ववत् । चतुर्था परिग्रहः अव्यक्तेत्रकालजावतः । अव्यदिचतुर्जङ्घिकेयम् ॥ अर-
त्तडुछस्त धम्मोवगरणं दवर्त्त परिग्गहो नो जावर्त्त । मुठ्ठियस्स तदसंपत्तीए जावर्त्त नो दवर्त्त । एवं चेव संपत्तीए दवर्त्त वि जावर्त्त वि । चरिमजंगो सुत्तो । अव्यत आका-
शादित्सर्वव्येषु । यदाह चूर्णिकारः ॥ गामघरंगणाइं एएसुममकरणाउं । आगास-
परिग्गहो छाणनिस्सीयणुयट्ठणसु ममकारकरणाउं अद्वा जीवदव्वपरिग्गहो पुत्त-
जक्काइसु ममकारो । अजीवदव्वपरिग्गहो हिरन्नसुवन्नाइसु ममकारो । पुग्गलदव्वपरिग्ग-
हो तीउन्हवरिस्तकालेसु मुठ्ठियस्स कालदव्वपरिग्गहो । नेव स्वयं परिग्रहं परिगृ-
ह्णामि । नेवान्येः परिग्रहं ग्राह्यामि । परिग्रहं गृह्यतोऽप्यन्यान् समनुजानामि ॥ ५ ॥

(अर्थः) इवे पांचमुं परिग्रहविरमण नामक महाव्रत कहे ठे. अद्वावरजि ।
(जंतो के०) हे जदंत, गुरो ! (अह के०) अथ एटले इवे पत्ती, (अवरं के०)
अपरे एटले पूर्वे कहेला चार व्रतयी अनेरा एवा (पंचमे के०) पांचमा (महव्वए
के०) महाव्रते एटले महाव्रतनेविपे (परिग्गहाउ के०) परिग्रहान् एटले नव प्र-
कारना परिग्रहयी (वेरमणं के०) विरमणं एटले विरमणं, निवर्त्तवुं एम तीयंकरादिकं
कणुं ठे, माटे (जंतो के०) जदंत हे गुरो ! (सव्वं के०) सर्व एटले सर्व प्रकारना (प-
रिग्गहं के०) परिग्रहं एटले परिग्रहने (पच्चस्कामि के०) प्रत्याचक्षं एटले पच-

१९६ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

खुं.तुं. (से के०) तद्यथा एटले ते आवीरीतें के, (अणं वा के०) अणं वा एटले जेनुं मुख्य अणं ठे, एवं परंडकाष्टादिक, तथा (वहुं वा के०) जेनुं मुख्य वणं ठे, एवा रत्नादिक, अथवा (अणुं वा के०) आकारथी न्दाना. एवा रत्नादिक, अने (थूलं वा के०) स्थूलं वा एटले प्रमाणथी मोटा हाथी प्रमुख (चित्तमंतं वा के०) चित्तवंतं वा एटले सचित्त एवा, अथवा (अचित्तमंतं वा के०) अचित्तवंतं वा एटले अचित्त एवा, (परिग्रहं के०) परिग्रहं एटले परिग्रहने (सयं के०) स्वयं एटले पोतें (णेव परिगिण्हेज्जा के०) नैव परिगृह्णामि, स्वीकारं नहि, तथा (अ-
ग्नेहिं के०) वीजा पासैं (परिग्रहं के०) परिग्रहं एटले पूर्वोक्त परिग्रहने (नैव परिगिण्हाविज्जा के०) नैव परिग्राह्यामि एटले स्वीकार करावुं नहि. तथा (परि-
ग्रहं गिण्हेते वि अग्ने के०) परिग्रहं गृह्णतोऽप्यन्यान् एटले परिग्रहना ग्राहक एवा वीजाने पण (न समणुजाणामि के०) न समनुजानामि एटले अनुमोदना आपुं नहि. 'जावज्जीवाए' इत्यादिकनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो. अहिं पण विशेष ए ठे के, पूर्वोक्त परिग्रह चार प्रकारनो ठे. एक इव्यथी: परिग्रह ते सर्वइव्यविपे जाणवो. वीजो क्षेत्रथी परिग्रह ते त्रण लोकनेविपे जाणवो. त्रीजो कालथी परिग्रह ते रात्र्या-
दिकनेविपे जाणवो. चोथो जावथी परिग्रह ते रागरेपादिकथी जाणवो. केटलाक ग्रंथकार परिग्रहना चार प्रकार जूदीज रीतें कहे ठे, ते आवीरीतें:-एक तो केवल इव्यथी परिग्रह ते रागरेपरहित साधूनां उपकरण जाणवां. वीजो केवल जावथी परिग्रह एटले मूर्तिंत पुरुपने इव्यसंपत्ति न होवाथी जे केवल परिग्रहनो मान-
सिक जाव ते केवल जावथी परिग्रह जाणवो. त्रीजो संपन्न पुरुपनो जे इव्यथी तथा जावथी परिग्रह ते इव्यजावोजयपरिग्रह जाणवो. चोथो, जे इव्यथी पण परिग्रह नथी, अने जावथी पण नथी, ते शून्यजांगो जाणवो. ए परिग्रह विरम-
णनामक पांचमुं महाव्रत कछुं. ॥ ५ ॥

(दीपिका.) उक्तं चतुर्थं व्रतं सांप्रतं पञ्चमं महाव्रतमुच्यते । अथ अपरस्मिन् पञ्चमे द्वे जदन्त महाव्रते परिग्रहाद्विरमणम् । सर्वं द्वे जदन्त परिग्रहं प्रत्याख्यामीति पूर्ववत् । तद्यथा । नैव स्वयं परिग्रहं परिगृह्णामि, नैव अन्ये: परिग्रहं परिग्राह्यामि परिग्रहं परिगृह्णतोऽपि अन्यान् न समनुजानामि । इत्येतत् यावज्जीवमित्यादि च व्याख्यानं पूर्ववत् ॥ ५ ॥

(टीका.) उक्तं चतुर्थं महाव्रतं सांप्रतं पञ्चममाह । अथावरे इत्यादि । अथापर-
स्मिन् पञ्चमे जदन्त महाव्रते परिग्रहाद्विरमणम् । सर्वं जदन्त परिग्रहं प्रत्याख्यामी-

ति पूर्ववत् । तद्यथा । अद्यपि वेत्याद्यवयवव्याख्यापि पूर्ववदेव । नेव स्वयं परिग्रहं परिगृह्णामि । नेवान्येः परिग्रहं परिग्राह्यामि । परिग्रहं परिगृह्यतोऽप्यन्यान्न समनुजानामीत्येतद्यावज्जीवमित्यादि जावार्थमधिकृत्य पूर्ववत् । विशेषस्त्वयम् । परिग्रहश्चतुर्विधः । तद्यथा, अव्यतः क्षेत्रतः कालतो जावतश्च । अव्यतः सर्वद्वयेषु । क्षेत्रतो लोके । कालतो राज्यादौ । जावतो रागद्वेषाज्याम् । अन्यद्वेषे परिग्रहोपपत्तेः । अव्यादि-चतुर्जङ्गी पुनरियम् । दवर्त नामेगे परिगृह्ये णो जावर्त । जावर्त णामेगे णो दवर्त । एगे दवर्त वि जावर्त वि । एगे णो दवर्त णो जावर्त । तद्यश्चरत्तदुच्छस्त धम्मोवगरणं दवर्त परिग्रहो णो जावर्त । मुष्ठियस्स तदसंपत्तीए जावर्त ए दवर्त । एवं चेव संपत्तीए दवर्त वि जावर्त वि । चरमजंगो उण सुत्तो ॥ ५ ॥

अहावरे वृत्ते जंते वए राईजोयणाउ वेरमणं । सव्वं जंते राईजोयणं पच्च-
क्कामि । से असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा । नेव सयं राई
जुंजेक्का । नेवनेहिं राई जुंजाविक्का । राई जुंजंते वि अत्ते न समणुजा-
णोक्का । जावज्जीवाए तिविहं तिविहेणं मणेणं वायाए काएणं न करे-
मि न कारवेमि करंतं पि अत्ते न समणुजाणामि । तस्स जंते पम्भिक-
मामि । निंदामि । गरिहामि । अप्पाणं वोसिरामि । वृत्ते जंते वए उव-
छिउ मि । सवाउ राईजोयणाउ वेरमणं ॥ ६ ॥

(अथचूरिः) पष्ठं व्रतमाह । अथापरस्मिन् पष्ठे व्रते रात्रिजोयनाद्धिरमणम् ।
सर्वं नदन्त रात्रिजोयनं प्रत्याख्यामीति पूर्ववत् । अशनं वा अश्यत इति अशनमो-
दनादि । पीयत इति पानं मृष्टीकापानादि । खाद्यत इति खादिसं खर्जूरनादिकेरा-
दि । स्वाद्यत इति स्वाद्यं ताम्बूलादि । रात्रिजोयनं चतुर्विधम् । अव्यतोऽशनादौ ।
क्षेत्रतोऽर्थतृतीयद्वीपसमुदेषु । कालतो राज्यादौ । जावतो रागद्वेषाज्याम् । स्वरू-
पतोऽस्य चातुर्विध्यम् । रात्रौ गृह्णाति रात्रौ जुद्धे । रात्रौ गृह्णाति दिवा जुद्धे ।
दिवा गृह्णाति रात्रौ जुद्धे । दिवा गृह्णाति दिवा जुद्धे । सन्निधिपरिजोगे अव्या-
दि चतुर्जङ्गीयम् । अश्चरत्तदुच्छस्त अणुगए सूरिए उगगर्तत्ति अट्ठमिए वा अणट्ठमिए
वा अणट्ठमिउत्ति कारणाउ वा रयणीए जुंजमाणस्स दवर्त राईजोअणं नो जावर्त ।
राइए जुंजामित्ति तदसंपत्तीए जावर्त नो दवर्त । एवं चेव संपत्तीए जावर्त वि दवर्त
वि । चउत्तो जंगो सुत्तो ॥ ६ ॥

(अर्थ.) एवा पांच महाव्रत कहीने हवे ठहुं रात्रिजोजन विरमणरूप व्रत कहे ठे. अहावरत्ति । (जंते के०) हे जदंत, गुरो ! (अह के०) अथ एटले हवे पठी (अवरे के०) अपरे एटले पूर्वोक्त पांच महाव्रतोथी अथेरा एवा (ठठे के०) पठे एटले ठठा (वए के०) व्रते, एटले व्रतनेविपे (राश्चोयणाठ के०) रात्रिजोजनात् एटले चार प्रकारना रात्रिजोजनथी (वेरमण के०) विरमणं एटले विरमणुं, निवर्तणुं तीर्थकरादिकें कछुं ठे, माटे (सब के०) सर्व, एटले थोडा घणा ए सर्व (राश्चोयणं के०) रात्रिजोजनं एटले रात्रिजोजन प्रत्ये (पच्चरुकासि के०) प्रत्याचक्षे एटले पच्चरुं हुं. (से के०) तद्यथा एटले ते आवीरीतें के, (अत्तणं वा के०) अशनं वा, अश्यत इति अशनं एटले जेनुं जक्षण कराय ठे, ते ओदन, पकान्न प्रमुख अथवा (पाणं वा के०) पानं, पीयत इति पानं एटले जेनुं पान कराय ठे, एहुं डा-क्षापानकादिक ते, अथवा (खाश्मं वा के०) खाद्यं वा एटले जे खातां दंतनी घणी जरूर लागे ते खाद्य, अथवा (साश्मं वा के०) स्वाद्यं वा, एटले तांबूल, एलची, खर्विग प्रमुख मात्र जेनी रुचिज लेवानी, पण जे उदरजरणार्थ नहि एवा पदार्थ ते खाद्य, ए पूर्वोक्त चार प्रकारना पदार्थने हुं (सयं के०) स्वयं एटले पोते (राश्च के०) रात्रौ एटले रात्रिने विपे (नेव जुंजेवा के०) नैव जुंजे एटले जोजन करंनहि. तथा (अन्नेहिं के०) अन्नैः एटले बीजा पासें (राश्च के०) रात्रौ एटले रात्रिने विपे (नेव जुंजाविज्जा के०) नैव जोजमामि एटले जोजन करायुं नहीं. तथा (राश्चं जुंजं ते वि अन्ने के०) रात्रौ जुञ्जानानप्यन्यान् एटले रात्रे जोजन करनारा एवा बीजाने पण (न समणुजाणामि के०) न समनुजानामि एटले अनुमोदना आपुं नहिं 'जावल्लीवाए' इत्यादिकनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो. वली एटहुं अहीं विशेष जाणवुं के, रात्रिजोजन चार प्रकारनुं ठे. एक इव्यथी रात्रिजोजन ते ओदननादिकनुं जाणवुं. क्षेत्रथी रात्रिजोजन ते अढी छीपना प्रदेशने विपे जाणवुं. ग्रीजुं काळथी रात्रिजोजन ते रात्र्यादिकनेविपे जाणवुं. चोथुं जावथी रात्रिजोजन ते कटु, अम्ल इत्यादि जावथी अथवा रागद्वेषथी जाणवुं. वली रात्रिजोजनना स्वरूपथी पण चार प्रकार ठे, एक रात्रें ग्रहण करेलुं रात्रेंज खावुं. बीजुं रात्रें ग्रहण करेलुं दिवसें खावुं. ग्रीजुं दिवसें ग्रहण करेलुं रात्रें खावुं. चोथुं दिवसें ग्रहण करेलुं दिवसेंज खावुं. एमां पहेला ग्रह जांगा ठे ते साधुयें परिहार करवा लायक ठे, अने चोथो जांगो ठे ते विशु-द्धिपूर्वक ग्रह ठे. ए ठहुं रात्रिजोजनविरमणनामक व्रत कछुं. ॥ ६ ॥

(दीपिका.) उक्तं च पञ्चमं महाव्रतमधुना पठं व्रतमाह । अथ अपरस्मिन् पठे

व्रते रात्रिजो जनाहिरमणं सर्वं द्वे नदन्त ! रात्रिजो जनं प्रत्याख्यामि । तद्यथा । अ-
श्वत इति अशनमोदनादि १ पीयते तत्पानं आकाशपानादि २ स्वाद्यत इति स्वाद्यं ज-
म्बूकादि ३ स्वाद्यं ताम्बूलादि । नैव स्वयं रात्रौ जुञ्जे नैव अन्ये रात्रौ जोजयामि ।
रात्रौ जुञ्जानानपि अन्यान् न समनुजानामि । इत्येतत् यावज्जीवमित्यादि पूर्ववत् ॥ ६ ॥

(टीका.) उक्तं पञ्चमं महाव्रतम् । अधुना षष्ठं व्रतमाह । अहावर इत्यादि ।
अथापरस्मिन् षष्ठे व्रते रात्रिजो जनाहिरमणम् । सर्वं नदन्त रात्रिजो जनं प्रत्याख्या-
मीति पूर्ववत् । तद्यथा । अशनं वा पानं वा स्वाद्यं वा स्वाद्यं वा । अश्वत इत्यशन-
मोदनादि । पीयत इति पानं मृष्टीकापानादि । स्वाद्यं खर्जूरदि । स्वाद्यं ता-
म्बूलादि । एवैव सयं जुञ्जेज्जा । नैव स्वयं रात्रौ जुञ्जे । नैवान्ये रात्रौ जोजयामि । रात्रौ
जुञ्जानानप्यन्यात्रैव समनुजानामि । इत्येतथावज्जीवमित्यादि च जावार्थमधिकृत्य
पूर्ववत् । विशेषस्त्वयम् । रात्रिजो जनं चतुर्विधम् । तद्यथा अव्यतः क्षेत्रतः कालतो
जावतश्च । अव्यतस्त्वशनादौ । क्षेत्रतोऽर्धतृतीयेषु द्वीपसमुद्रेषु । कालतो रा-
त्र्यादौ । जावतो रागद्वेषान्यामिति । स्वरूपतोऽप्यस्य चातुर्विध्यम् । तद्यथा । रात्रौ
गृह्णाति रात्रौ जुञ्जे, रात्रौ गृह्णाति दिवा जुञ्जे, दिवा गृह्णाति रात्रौ जुञ्जे, दिवा गृह्णाति
दिवा जुञ्जे । संनिविपरिजोगे अव्यादिचतुर्जङ्गी पुनरियम् । दवर्ज णामेगे राई जुंजइ
णो जावर्ज । जावर्ज णामेगे णो दवर्ज । एगे दवर्ज वि जावर्ज वि । एगे णो दवर्ज । णो
जावर्ज । तत्र आणुग्गाए सूरिए-उग्गर्जत्ति अठमिए वा अणठमिर्जत्ति अरत्तडुठस्स
कारणं रयणीए वा जुंजाणस्स दवर्ज राईजोअणं णो जावर्ज । रयणीए जुंजामिर्जत्ति
मुठ्ठियस्स तदसंपत्तीए जावर्ज णो दवर्ज । एवं चैव संपत्तीए दवर्ज वि जावर्ज वि ।
चउठजंगो उण सुत्तो । एतच्च रात्रिजो जनं प्रथमचरमतीर्थकरयोः ऋजुजडवक्रजड-
पुरुषापेक्षया मूलगुणत्वख्यापनार्थं महाव्रतोपरि पठितम् । मध्यमतीर्थकरतीर्थेषु
पुनः ऋजुप्रज्ञपुरुषापेक्षयोत्तरगुणवर्ग इति ॥ ६ ॥

इत्थेयाइं पंचमहव्रयाइं राइजोयणवेरमणठछाइं

अत्तद्वियठियाए उवसंपक्किता णं विहरामि ॥

(अवचूरिः) एतच्च रात्रिजो जनविरमणं प्रथमचरमार्हतोः ऋजुजडवक्रजडपुरुषा-
पेक्षामूलगुणत्वख्यापनार्थम् पञ्चमहाव्रतोपरि पठितम् । मध्यमार्हतीर्थेषु पुनः ऋजु-
प्रज्ञपुरुषापेक्षयोत्तरगुण इति । समस्तव्रताभ्युपगमख्यापनायाह । इत्येतान्यनन्तरोदि-
तानि पञ्च महाव्रतानि रात्रिजो जनविरमणपठानि । किमित्याह । आत्महिताया-
त्महितो मोक्षस्तदर्थम् । अनेनान्यार्थम् तत्त्वतो व्रताजावमाह । तदज्ञितापानुमि-

त्या हिंसादावनुमत्यादिज्ञावात् । उपसंपद्य सामीप्येनाङ्गीकृत्य व्रतानि विहरामि । सुसाधुविहारेण तदज्ञावेङ्गीकृतानामपि व्रतानामज्ञावात् । दोषाश्च हिंसादिकर्तृणाम-
व्यायुर्जिह्वाछेददारिद्र्यक्लीबत्वदुःखितत्वादयो वाच्या इति । उक्तश्चारित्रधर्मः ॥

(अर्थ.) (इच्छेयाइं के०) इत्येतानि एतत्ते ए प्राणातिपातविरमणादिक
(राज्ञोयणवेरमठ्ठाइं के०) रात्रिजोजनविरमणपष्ठानि एतत्ते रात्रिजोजनविरमण
जेमां ठहुं ठे एवां साधुनां (पंच मह्वयाइं के०) पंच महाव्रतानि एतत्ते पांच
महाव्रतने (अनहिश्छयाए के०) आत्महिताय एतत्ते आत्महित जे मोक्ष तेनी
प्राप्ति थवाने अर्थे (उवसंपज्जित्ताणं के०) उपसंपद्य एतत्ते रूनीरीते श्रंगीकार करीने
(विहरामि के०) विचरामि एतत्ते संयमनेविषे विचरं तुं. ए चारित्रधर्म कह्यो. ॥

(दीपिका.) एतच्च रात्रिजोजनविरमणं प्रथमचरमतीर्थंकरतीर्थयोः शृजुजड-
वक्रजडपुरुषापेक्षया मूलगुणत्वव्यापनार्थम् । पञ्चमहाव्रतोपरिपठितं मध्यमतीर्थंकरती-
र्थेषु पुनः शृजुप्राज्ञपुरुषापेक्षया उत्तरगुण इति । समस्तव्रतानामङ्गीकारकरणकथनार्थ-
माह । इत्येतानि पूर्वं कथितानि पञ्च महाव्रतानि रात्रिजोजनविरमणपष्ठानि । कि-
मित्याह । आत्महिताय आत्महितो मोक्षस्तदर्थमुसंपद्य सामीप्येन अङ्गीकृत्य व्र-
तानि विहरामि सुसाधुविहारेण ॥

(टीका.) समस्तव्रताच्युपगमव्यापनायाह इच्छेयाइं इत्यादि । इत्येतान्यनन्तरोदिता-
नि पञ्च महाव्रतानि रात्रिजोजनविरमणपष्ठानि । किमित्याह । आत्महिताय आत्महितो
मोक्षस्तदर्थम् । अनेनान्यार्थं तत्त्वतो व्रतानावमाह । तदज्ञात्वापातुमित्याहिंसादाव-
नुमत्यादिज्ञावात् । उपसंपद्य सामीप्येनाङ्गीकृत्य व्रतानि विहरामि सुसाधुविहारेण ।
तदज्ञावे चाङ्गीकृतानामपि व्रतानामज्ञावात् । दोषाश्च हिंसादिकर्तृणामव्यायुर्जिह्वा-
छेददारिद्र्यपण्डुःखितत्वादयो वाच्या इति । सांप्रतं प्रायुष्यन्त्यस्तगाथा व्याख्या-
यते । सप्तचत्वारिंशदधिकजङ्गशतं वक्ष्यमाणलक्षणं प्रत्याख्याने प्रत्याख्यान-
विषयं यस्योपलब्धं जवति । स इष्टंभूतः प्रत्याख्याने कुशलो निपुणः । शेषाः सर्वे
अकुशलास्तदनिज्ञा इति गाथासमासार्थः । अवयवार्थस्तु जङ्गकयोजनाप्रधानः ।
स चैवं द्रष्टव्यः । तिञ्चि तिया तिञ्चि डुया, तिञ्चिकेका य होति जोएसु ॥
तिडुणकं तिडुणकं, तिडुणकं चैव करणाइं ॥ १ ॥ त्रयस्त्रिकाः (३३३) त्रयोद्विकाः
(२२२) त्रयश्चैकेका (१११) जवन्ति । योगेषु कायवाङ्मनोव्यापारलक्षणेपु त्रीणि
ह्यमेकं त्रीणि ह्यमेकं त्रीणि ह्यमेकं चैवकरणानि मनोवाकायलक्षणानि इति पदघट-

ना । जात्रार्थस्तु स्थापनया निर्दिश्यते । सा चेयम् ।

३३	३२	३१	३०
२९	२८	२७	२६
२५	२४	२३	२२
२१	२०	१९	१८

 । कात्र जावना ।
न करेमि न कारवेमि करंतं पि अन्नं न समणुजाणामि । मणेणं वायाए काएणं एक्को
जेठ । इयाणिं विइठ । ए करेइ । ए कारवेइ । करंतं पि अन्नं न समणुजाणइ । मणेणं
वायाए इक्को जंगो । तहा मणेणं काएणं विइठ जंगो । तहा वायाए काएण य तइठ
जंगो । विइठ मूलजेठ गठ । इयाणिं तइठ । ए करेइ ए कारवेइ । करंतं पि अन्नं न सम-
णुजाणइ । मणेणं एक्को वायाए विइयो काएणं तइठ । गठ तइठ मूलजेठ । इयाणिं
चउठो । ए करेइ । ए कारवेइ । मणेणं वायाए काएणं इक्को । न करेइ करंतं णाणुजाणइ
विइठ । ए कारवेइ करंतं णाणुजाणइ तइठ । गठ चउठो मूलजेठ । इयाणिं पंचमो । ए
करेइ ए कारवेइ मणेणं वायाए एक्को । ए करेइ करंतं णाणुजाणइ विइठ । ए करा-
वेइ करंतं णाणुजाणइ तइठ । एए तिन्नि जंगा मणेणं वायाए लळा । अन्ने वि तिन्नि
मणेणं काएण य लंपंति । तहावरे वि वायाए काएण य लंपंति तिन्नि । एव
मेव सब्बे एए नव । पंचमोऽप्युक्तो मूलजेदः । इदानीं पष्ठः । ए करेइ ए कारवेइ म-
णेणं इक्को । तहा ए करेइ करंतं णाणुजाणइ मणेणं विइठ । ए कारवेइ करंतं
णाणुजाणइ मनसैव तृतीयः । एवं वायाए काएण वि तिन्नि तिन्नि जंगा लंपंति ।
एए वि सब्बे एव । उक्तः पष्ठो मूलजेदः । सप्तमोऽभिधीयते । ए करेइ मणेणं
वायाए काएणं एक्को । एवं ए कारवेइ मणादीहिं विइठ । करंतं णाणुजाणइ तइठ ।
सप्तमोऽप्युक्तो मूलजेदः । इदानीमष्टमः । ए करेइ मणेणं वायाए एक्को । मणेणं का-
एण य विइठ । तहा वायाए काएण य तइठ । एवं ए कारवेइ एठं पि तिन्नि जंगा ।
एवमेव करंतं णाणुजाणइ एठं पि तिन्नि जंगा । एए सब्बे एव । उक्तोऽष्टमः ।
इदानीं नवमः । ए करेइ मणेणं एक्को । ए कारवेइ विइठ । करंतं णाणुजाणइ
तइठ । एवं वायाए विइयं कावेण वि होइ तइयमेवमेते सब्बे वि मिडिया एव ।
नवमोऽप्युक्तः । आगतगुणनमिदानीं क्रियते । लळफळमाणमेयं, जंगा उ द्यंति अ-
उणपद्मात्तं ॥ तीवाणायसंपति, गुणियं कावेण होइ इमं ॥ १ ॥ नीशाळं जंगसयं,
कहकाळतिण्ण होति गुण्णार्ठं ॥ तीतस्त पडिक्कमणं, पडुप्पन्नस्त संवरणं ॥ २ ॥
पच्चरक्काणं च तहा, होइय एयस्त एत्त गुण्णार्ठं ॥ काळतिण्णं नणियं, जिण्ण-
एधरवायण्हिं च ॥ ३ ॥ इति गाथायः ॥

से चिक्खू वा चिक्खुणी वा संजयविरयपडिद्वयपच्चरक्कायपावकन्मे दिव्वा
वा राठ वा एगउ वा परिस्तागठ वा तुने वा जागरमाणे वा । से पुढारियं
वा चित्तिं वा सिलं वा जेलुं वा नत्तरक्कं वा कायं सत्तरक्कं वा वणं

७०७ राय धनपतसिंघ बहादुरका जेनागमसंग्रह नाग तेतालीस-(४३)-मा.

हृत्वेण वा पाएण वा कठेण वा किंलिचेण वा अंगुलियाए वा सिलागए
वा सिलागहृत्वेण वा न आलिहिया न विलिहिया न घट्टिया न निंदिजा
अन्नं नआलिहाविजा न विलिहाविजा न घट्टाविजा न निंदाविजा ।
अन्नं आलिहंतं वा विलिहंतं वा घट्टंतं वा निंदंतं वा न समणुजाणा-
मि । जायजीवाए तिविहं तिविहेणं मणेणं वायाए काएणं न करेमि न
कारवेमि करंतं पि अन्ने न समणुजाणामि । तस्स जंते पडिक्कामामि
निंदामि गरिहामि अप्पाणं वोसिरामि ॥ १ ॥

(अथचूरिः) संप्रति यतनामाह । से इति निर्देशे । स योऽसौ महाव्रतयुक्तो जि-
ह्वर्वा जिह्वकी वा । आरम्भनत्यागार्द्धमकायपालनाय जिह्वाणशीलः । पुरुषोत्तमो ध-
र्म इति जिह्वविशेषणानि जिह्वक्या अपि द्रष्टव्यानि । संयतः संयमवान् सत्त-
दशप्रकारसंयमोपेतो विविधमनेकधा द्वादशविधे तपसि रतो निरतः । प्रतिहतं
पूर्वेष्वं स्थितिहासादिना प्रत्याख्यातमनागतं विरतिकरणेन पापकर्म ज्ञानावरणी-
यादि येन स तथाविधः । दिवा वा रात्रौ वा एकको वा परिपन्नतो वा सुप्तो वा जा-
ग्रहा । रात्रौ सुप्तो दिवा जाग्रत् । एककः कारणिकः । शेषकालं परिपन्नतः । इदं वद-
माणमनाचारं न कुर्यात्कथमपि । सेशब्दस्तद्यथार्थः पूर्ववत् । पृथ्वी लोधादिरहि-
ता । निजिर्नदीतटी । शिक्षा विशास्त्रपापाणः । सेधुर्मुत्स्रग्णादि । सह रजसारण्यपांशुना
यन्तं इति सरजस्कस्तं कायं वा वस्त्रं वा चोत्पट्टादिकम् । एकग्रहणात्तज्जातीयग्रहण-
मिति पात्रपरिग्रहः । एतत्किमित्याह । हस्तेन वा । पादेन वा । काष्ठेन वा । किंलिचेन
वा हुड्कापट्टरूपेण । अंगुष्ठ्या च शलाकया वाऽयःशलाकादिरूपया । शलाका-
हस्तेन वा शलाकासंघातरूपेण वा नाखिलेत् । ईप्सकृद्वाखिलनम् । न विलिखेत् ।
निरन्तरमनेकशो वा विस्त्रेयनम् न घट्टयेत् । घट्टनं चाखनम् । न जिह्यात् । जेदो विदा-
रणम् । एतत्स्वयं न कुर्यात् । तथाज्यमन्येन वा नो स्त्रेययेत् । न विस्त्रेययेत् । न
जेदयेत् । तथान्यं मन एवास्त्रिगन्तं वा विलिखन्तं वा घट्टयन्तं वा जेदयन्तं
वा न समनुजानीवादित्यादि ॥ १ ॥

(अर्थः) हृत्वे नेनी जयणा कठे वे. से इत्यादि । (से कै०) सः पट्टसे ते पूर्वोक्त
स्य महाव्रतनो धारक एवो (जिह्व वा कै०) जिह्वर्वा, पट्टसे आरंभनो त्याग क-
रीते धर्मकायनुं रहण करवा माटे जे निरवध जिह्वा मागे ते साधु, अथवा

(जिह्कुणी वा के०) जिह्कुकी वा एटले जिह्कु जेवीज साध्वी ते साधु तथा साध्वी केवा ठे तो के, (संजयविरचपडिह्यपञ्चकायपावकम्मे के०) संयतविरतप्रतिहृतप्रत्याख्यातपापकर्मा, संयत एटले सत्तर प्रकारना संयमेकरी युक्त तथा, वि एटले विविध प्रकारना जे व्रत तेनेविषे रत एटले आसक्त तेने विरत कहिये वली प्रतिहृत एटले स्थितिहासथी हण्णां ठे, तथा प्रत्याख्यात एटले हेतुना अज्ञा-
वथी फरी वृद्धि पामे नहीं एवी रीतें पञ्चख्यां ठे पापकर्म ते अतीत, अनागत एवा ज्ञानावरणीयादिक जेणें तेने प्रतिहृतप्रत्याख्यातपापकर्मा कहिये, ए संयतादि त्रण विशेषेण करी युक्त साधु तथा साध्वी (ते दिआ वा के०) दिवा वा एटले दिव-
सनेविषे, अथवा (राठ वा के०) रात्रो वा एटले रात्रिनेविषे, (एगठ वा के०) एकको वा एटले एकलो थको अथवा (परिसागठ वा के०) परिपज्जतो वा ए-
टले सज्जामां वेगो थको, अर्थात् कोइ कारणथी एकलो, अने वाकी रद्देली समय-
नेविषे सज्जामां रह्यो थको (सुत्ते वा के०) सुत्तो वा एटले सूतो ठतो, अथवा (जागरमाणे वा के०) जाग्रद्वा एटले जागतो ठतो, अर्थात् दिवसें जागतो अने रात्रे सुत्तो आगल केहवाशे ते न करे. हवे ते साधु तथा साध्वी शुं न करे, ते कहे ठे. तेमां प्रथम पृथ्वीकाय समारंजनो निषेध कहे ठे. (से के०) ते साधु
अथवा साध्वी (पुढविं वा के०) पृथ्वी वा एटले खाणथी उपजती माटी तेने, अथवा (जित्ति वा के०) नदीतटनी माटीने, अथवा (सेलं वा के०) शिलां वा एटले मोटा पापाणने, अथवा (लेखुं वा के०) लोटं वा एटले न्हाना पापाणने
अथवा (ससरस्कं वा कायं के०) सरजस्कं वा कायं, एटले सचित्तमाटीनी उडती आवेली रजेंकरी मलिन एवा शरीरने, अथवा (ससरस्कं वा वठं के०) सरजस्कं वा वखं, एटले सचित्तधूलथी मलिन थयेला चोलपट्टकादि वखने, “ एकना
ग्रहणथी तज्जातीयनुं ग्रहण थाय ठे, ” माटे वख शब्देकरी पात्रनुं पण ग्रहण करवुं, तेथी धूलथी मलिन थयेला पात्रने पण (ह्वेण वा के०) हस्तेन वा एटले हाथें करी, अथवा (पाएण वा के०) पादेन वा एटले पगेंकरी, तथा (कठेण वा के०) काष्ठेन वा एटले काष्ठेकरी, किंवा (किलिंचेण वा के०) किलिंचेन वा एटले काष्ठना खंनेकरी, किंवा खीलाये करी, अथवा (अंगुलिपाए वा के०) अंगुलिकया वा एटले अंगुलियेंकरी, अथवा (सिलागाए वा के०) शलाकया वा एटले लोहनी
शलाकाएकरी, अथवा (सिलागह्वेण के०) शलाकाहस्तेन वा एटले शलाकाना स-
मुदायेकरी, (नाखिहिद्या के०) नाखिखेत् एटले थोडुं पण लखवुं नहीं, अर्थात् पूर्वोक्त सचित्त पृथ्वीउपर कोइ पण वस्तुथी थोडुं पण लखवुं नहीं. अथवा (नवि-

२०४ राय धनपतसिंघ बहाडरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

लिहिजा के०) न लिखेत् एटले पूर्वोक्त पृथ्वीउपर जाजुं लखवुं नहीं, तथा (न घट्टिजा के०) न घट्टयेत् एटले एक स्यानकथी बीजे स्यानके नाखवुं नहीं, तथा (न जिंदिद्या के०) न जेदयेत् एटले सचित्त पृथ्वीने जेद, विदारण करवुं नहीं, तथा (अन्नं के०) अन्यं एटले बीजा पासे (नाखिहाविद्या के०) न आलेखयेत् एटले सचित्त पृथ्वीने थोनुं पण लखावुं नहीं, तथा बीजापासे सचित्त पृथ्वीने (न लिहिहाविद्या के०) घणुं लखावुं नहीं, अथवा बीजापासे सचित्त पृथ्वीने (न घट्टाविद्या के०) न घट्टयेत् एटले चलाववुं नहीं, अथवा सचित्त पृथ्वीने बीजापासे (न जिंदाविद्या के०) न जेदयेत् एटले जेद, विदारण कराववुं नहीं; तथा (अन्नं आलिहंतं वा के०) अन्यमालिखंतं वा एटले थोडी लिटी काढता बीजाप्रते, अथवा (लिहिहंतं वा के०) घणी लिटी काढतां प्रत्ये, अथवा (घट्टंतं वा के०) संघट्टन करनार प्रते, अथवा (जिंदंतं वा के०) जेद, विदारण करनार प्रत्ये (न समणुजाणिजा के०) न समनुजानीयात् एटले अनुमोदन आपवुं नहीं. ए जावज्जीव इत्यादिनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो पृथ्वीकायना आरंजनो निषेध कह्यो. ॥ १ ॥

(दीपिका.) उक्तशारित्रधर्मः । स च यतनया स्यात् । अतो यतनार्थमाह । से इति निदेशे । स योऽसौ महाव्रतयुक्तो जिह्रुर्वा जिह्रुकी वा आरम्भत्यागात् । धर्मकायपालनाय जिह्राणशीलो जिह्रुरेव जिह्रुक्यपि । पुरुषोत्तमो धर्म इति जिह्रुर्विशेष्यते । तद्विशेषणानि जिह्रुक्या अपि ज्ञेयानि । जिह्रुविशेषणान्याह । संयतविरतप्रतिहतप्रत्याख्यातपापकर्मा । तत्र सामस्त्येन यतः संयतः सप्तदशप्रकारसंयमसहितः । पुनर्विविधमनेकप्रकारतया द्वादशविधे तपसि रतो विरतः । पुनः प्रतिहतप्रत्याख्यातपापकर्मा प्रतिहतं स्थितेर्ह्रासात् ग्रन्थिजेदेन प्रत्याख्यातं हेत्वन्नावतः पुनर्द्वंद्वरजावेन पापं पापकर्म ज्ञानावरणीयादि येन सः । ततः कर्मधारयः । स तथाविधो दिवा वा, रात्रौ वा, एको वा, परिपन्नतो वा । सुप्तो वा, जाग्रता । रात्रौ सुप्तो, दिवा जाग्रत । कारणिक एकः शेषकालं परिपन्नत इदं वक्ष्यमाणं न कुर्यात् । किं तदित्याह । पृथिवी लोष्टादिरहिता । जित्तिर्नदीतटी । शिला विशालः पापाणः । लेपुः प्रसिद्धः । सह रजसा आरण्यपांशुलक्षणेन वर्तते यः स सरजस्कः । कः । कायो देहस्तम् । सरजस्कं वा वस्त्रं चोत्पट्टकादि । एकग्रहणेन तज्जातीयग्रहणमिति न्यायात् पात्रादिपरिग्रहः । एतानि किमित्याह । हस्तेन वा, पादेन वा, काष्ठेन वा, किलिब्यन वा, कुड्मरूपेण वा, थङ्कुल्या वा, शलाकया वा, लोहशलाकारूपया, शलाकाहस्तेन शलाकासमूहरूपेण वा । किं न कुर्यादित्याह । न आखित्वेत् । आ-ईपत् सकृदालेखनं

न स्वयं कुर्यात् । न विस्त्रिखेत् । नापि स्वयं नितरामनेकशो वा लेखनं कुर्यात् । न घटयेत् न स्वयं घटनं चालनं कुर्यात् । न जिन्द्यात् न स्वयं जेदं विदारणं कुर्यात् । तथा अन्यमन्येन वा न आलेखयेत्, न विस्त्रिखेत्, न घटयेत्, न जेदयेत्, तथा अन्यं स्वत एव आलिखन्तं वा विस्त्रिखन्तं वा घटयन्तं वा जिन्दन्तं वा न समनुजानीयादित्यादि पूर्ववत् ॥ १ ॥

(टीका.) उक्तश्चारित्रधर्मः । सांप्रतं यतनाया अवसरः । तथा चाह । से जिक्कु वा इत्यादि । से इति निर्देशे । स योऽसौ महाव्रतयुक्तो जिक्कुर्वा जिक्कुकी वा आरम्भत्यागारुर्मकायपालनाय जिक्कुणशीलो जिक्कुः । एवं जिक्कुक्वपि । पुरुषोत्तमो धर्म इति जिक्कुर्विशेष्यते । तद्विशेषणानि च जिक्कुक्वा अपि द्रष्टव्यानीत्याह । संयतविरतप्रतिहृतप्रत्याख्यातपापकर्मा । तत्र सामस्त्येन यतः संयतः । सतदशप्रकारसंयमोपेतः । विविचमनेकधा द्वादशविधे तपसि रतो विरतः । प्रतिहृतप्रत्याख्यातपापकर्मेति । प्रतिहृतं स्थितिहासतो ग्रन्थिजेदेन प्रत्याख्यातं द्वेत्वज्ञावतः पुनर्दृष्ट्याज्ञावेन पापं कर्म ज्ञानावरणीयादि चेन स तथाविधः । दिवा वा रात्रौ वा एको वा परिपन्नो वा सुतो वा जाग्रत् । रात्रौ सुतो दिवा जाग्रत् । कारणिक एकः । शेषकालं परिपन्नतः । इदं च वक्ष्यमाणं न कुर्यात् । से पुढविं वा इत्यादि । तथया पृथिवीं वा जित्तिं वा शिखां वा लोष्टं वा । तत्र पृथिवी लोष्टादिरहिता । जित्तिर्नदीतटी । शिखा विशालः पापाणः । लोष्टः प्रसिद्धः । तथा सह रजसा श्रण्यपांशुलक्षणेन वर्तत इति सरजस्कं वा कायम् । कायमिति देहम् । तथा सरजस्कं वा वस्त्रम् । वस्त्रं चोत्पट्टादि । एकग्रहणे तज्जातीयग्रहणमिति पात्रादिपरिग्रहः । एतत् किमित्याह । हस्तेन वा पादेन वा काष्ठेन वा । कश्चिद्येन वा कुड्मकाष्टरूपेण श्रद्धुल्या वा शलाकया वा शयःशलाकादिरूपया शलाकाहस्तेन वा शलाकासंघातरूपेण । पात्रिहिज्जित्ति । नास्त्रिखेत् न घटयेत् न जिन्द्यात् । तत्र ईप्सकृष्णलेखनम् । नितरामनेकशो वा विस्त्रिखनम् । घटनं चाग्रनम् । जेदो विदारणम् । एतत् स्वयं न कुर्यात् । तथा अन्यमन्येन वा नालेखयेत् न विस्त्रिखयेत् न घटयेत् न जेदयेत् । तथान्यं स्वत एव आलिखन्तं वा विस्त्रिखन्तं वा घटयन्तं वा जिन्दन्तं वा न समनुजानीयादित्यादिपूर्ववत् ॥ १ ॥

से जिक्कु वा जिक्कुणी वा संजयविरयपडिद्वयपन्नकायपापकर्मे दिआ वा राठ वा एगठवा परिस्तागठ वा मुत्ते वा जागरमाणे वा से उदगं वा उंसं वा हिमं वा नदियं वा करगं वा दरतणुगं वा मुशेदगं वा उदउ-

ह्वं वा कायं उदजह्वं वा वठं ससिणिहं वा कायं ससिणिहं वा वठं न
 आमुसिक्का । न संफुसिक्का । न आविलिक्का । न पविलिक्का । न अस्कोमि-
 क्का । न पस्कोमिक्का । न आयाविलिक्का । न पयाविलिक्का । अन्नं न आमुसाविलिक्का ।
 न संफुसाविलिक्का । न आवीलाविलिक्का । न पवीलाविलिक्का । न अस्कोमाविलिक्का । न
 पस्कोमाविलिक्का । न आयाविलिक्का । न पयाविलिक्का । अन्नं आमुसंतं वा संफुसंतं
 वा आवीलंतं वा पविलंतं वा अस्कोमंतं वा पस्कोमंतं वा आयावंतं वा
 पयावंतं वा न समणुजणामि । जावळीवाए तिविहं तिविहेणं मणेणं .
 वायाए काएणं न करेमि । न कारवेमि । करंतं पि अन्ने न समणुजाणामि ।
 तस्स जंते पडिक्कामि । निंदामि । गरिहामि । अप्पाणं वोसिरामि ॥ १ ॥

(अथनूरिः) उदकं शिरापानीयम् । अथश्यायः स्नेहः । हिमं स्त्यानोदकम् । मिहिका
 भूमरी । फरकः कठिनोदकरूपः । हरितनुर्बुधमुज्ज्वल्य तृणामादिषु ज्वति । गुह्योदकम्-
 न्तरीक्षोदकम् । तथा उदकाङ्गं वा कायम् । उदकाङ्गं वा वस्त्रम् आर्द्रता चेद् गलङ्गिन्दुता
 अग्नन्तरोदिनोदकनेदसंमिश्रता । सस्निग्धं वा द. नादि । अत्र स्नेहनं स्निग्धमिति ।
 सस्निग्धता चेद् पिन्दुरद्वितानन्तरोदितोदकसंमिश्रता । एतत्किमित्याह नामृपेत् । न
 संगृह्येत् । सृष्टीपक्षा स्पर्शनंमामपेणमतोऽन्यत्संस्पर्शनम् । नापीमयेत् न प्रपीड-
 येत् । सृष्टीपक्षापीनं ततोऽन्यत्प्रपीडनम् । नास्फोटयेत् न प्रस्फोटयेत् । सृष्टीप-
 क्षास्फोटनमतोऽन्यत् प्रस्फोटनम् । नातापयेत् प्रतापयेत् । सृष्टीपक्षातापनं विपरीतं
 प्रतापनम् । एतत्परं न कुर्यात् । अन्यमन्येन वा नामपेयेत् इत्यादि शेषम् ॥ २ ॥

(अर्थः) ह्वे अष्कायना आरंजनो निषेध कहे ठे. से निस्कू.वा इति (अर्थः)
 'ने निस्कू' एषी मांडीने 'जागरमाणे' अर्द्धी सूची सूत्रनो अर्थ प्रथम कथो ठे, ते
 प्रमाणेज जाणवो.) (से के०) तथया, एट्ठे ते अष्कायना आरंजनो निषेध कहे
 ठे ते अर्द्धीरीने. (उदकं वा के०) उदकं वा एट्ठे शिरापानीय ते जमीनमां-
 सी नीकउनुं एवुं वारी, कृष, तखाव, नदी श्यादिकनुं पाणी जाणुनुं, ते प्रते, अथवा
 (अमेनं वा के०) अथश्यायं वा एट्ठे पात्रघ्नी रात्रे गार पने ते पाणीप्रते, अथवा
 (हिमं वा के०) हिमं वा, एट्ठे जेने बर्फ कडियें, ते पाणीप्रते, अथवा (म-
 हिणं वा के०) मिहिकां वा एट्ठे गुंथरी पटे ते पाणीप्रते, अथवा (फरकं वा
 के०) फरकां वा एट्ठे बर्मादिनां करा पटे ठे, ते रूप पाणीप्रते, अथवा (ह्वं वा के०)

वा के०) हरतनुं वा एटले तृण, डाज प्रमुखने अग्रे जलना विंडु पडे ठे, तेप्रत्ये, अथवा (सुखोदगं वा के०) शुखोदकं वा एटले आकाशमांथी जे वर्सादनुं पाणी पडे ठे, तेने शुखोदक कहियें ते प्रत्ये, अथवा (उदउल्लं वा कायं के०) उदकाडं वा कायं एटले पाणीधी पलडेला शरीरप्रत्ये, अथवा (उदउल्लं वा वठं के०) उदकाडं वा वल्लं, एटले उदकमां पलडेला वल्ल प्रत्ये, अथवा (ससिणिळं वा कायं के०) सल्लिगंधं वा कायं एटले जेथी विंडु गलता नथी एवी सल्लिगंध काया प्रत्ये, अथवा (ससिणिळं वा वठं के०) सस्निगंधं वा वल्लं एटले जेथी विंडु गलता नथी, एवा सल्लिगंध वल्ल प्रत्ये, (नामुसिद्धा के०) नामृपेत् एटले थोडुं अथवा वारंवार फरसे नहीं, (न संफुसिज्जा के०) न संस्पृशेत् एटले थोडुं अथवा एकवार फरसे नहीं. (न आवीलिद्धा के०) नापीडयेत्, एटले थोडुं अथवा एकवार पीडे नहीं, (न पवीलिद्धा के०) न प्रपीडयेत् एटले थोडुं अथवा वारंवार पीडे नहीं. (न अस्कोन्दिद्धा के०) नास्फोटयेत् एटले थोडुं अथवा एक वार वल्लादिक जाटके नहीं. (न पस्कोन्दिद्धा के०) न प्रस्फोटयेत् एटले थोडुं अथवा वारंवार वल्लादिक जाटके नहीं. (न आयाविद्धा के०) न आतापयेत् एटले थोडुं अथवा एकवार तपावे नहीं. (न पयाविद्धा के०) न प्रतापयेत् एटले थोडुं अथवा वारंवार तपावे नहीं. तथा (अन्नं न मुस्ताविद्धा के०) अन्यं न आमपयेत् एटले बीजापासे थोडो अथवा एकवार स्पर्श करावे नहीं. (न संफुस्ताविद्धा के०) न संस्पर्शयेत् एटले थोडो अथवा वारंवार स्पर्श करावे नहीं. (न आवीलाविद्धा के०) न आपीडयेत् एटले थोडुं अथवा एकवार पीडावे नहीं. (न पवीलाविद्धा के०) न प्रपीडयेत् एटले थोडुं अथवा वारंवार पीडावे नहीं. (न अस्कोडाविद्धा के०) न आस्फोटयेत् एटले थोडुं अथवा एकवार बीजापासे ऊटकावे नहीं. (न पस्कोडाविद्धा के०) न प्रस्फोटयेत् एटले थोडुं अथवा वारंवार बीजापासे ऊटकावे नहीं. (न आयाविद्धा के०) न आतापयेत् एटले थोडुं अथवा एकवार बीजापासे तपावे नहीं. (न पयाविद्धा के०) न प्रतापयेत् एटले थोडुं अथवा वारंवार बीजापासे तपावे नहीं. तथा (अन्नं आमसंतं वा के०) अन्यमामृशंतं एटले थोडुं अथवा एकवार स्पर्श करनार अनेरा प्रते, अथवा (संफुसंतं वा के०) संस्पृशंतं वा एटले थोडुं अथवा वारंवार स्पर्श करनार अनेरा प्रते, अथवा (आवीलंतं वा के०) आपीडयंतं वा एटले थोडुं अथवा एकवार पीडन करनारा बीजा प्रते, अथवा (पवीलंतं वा के०) प्रपीडयंतं वा एटले थोडुं अथवा वारंवार पीडन करता अनेरा प्रते, अथवा (अस्कोडंतं वा के०) आस्फोटयंतं वा एटले थोडुं अथवा एकवार ऊटकावता अनेरा प्रत्ये, अथवा (पस्कोडंतं वा के०) प्रस्फोटयंतं वा एटले

घणुं अथवा बारंवार ऊटकावता अनेरा प्रते, अथवा (आयावंतं वा के०) आता-
पयंतं वा एटले थोडुं अथवा एकवार तपावता अनेरा प्रते, अथवा (पयावंतं वा
के०) प्रतापयंतं वा एटले घणुं अथवा बारंवार तपावता अनेरा प्रते, (न समणु-
जाणेद्या के०) न समनुजानीयात् एटले अनुमोदना आपे नही. 'जावज्जीवाए' एणी
मांडीने 'अप्पाणं वोसिरामि' ए सुधीनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो. ॥ २ ॥

(दीपिका.) तथा पुनः पूर्ववत् स किं न कुर्यादित्याह । स जिह्वः उदकं वा शि-
रापानीयम्, अवश्यायं वा स्नेहम्, हिमं वा स्त्यानोदकं, मिहिकां वा धूमरिकां, करकां वा
कविनोदकरूपां, हरतनुकं वा जुवमुज्ज्व्य तृणादिस्थितं, शुक्रोदकमाकाशोदकम् ।
उदकाई वा कायमुदकाई वा वस्त्रम् । उदकाईता च गलद्दिन्दुरूपा ग्राह्या । स-
स्निग्धं वा कायं सह स्निग्धेन स्नेहनेन वर्तते यः ससस्निग्धः स चासौ कायश्च तमे-
वंविधं कायमेवं सस्निग्धं वा वस्त्रम् । सस्निग्धता चेह विन्दुरहिता ज्ञेया । एतत्किमि-
त्याह । नामुसिद्या, सकृत् ईपद्या स्पर्शनमामर्षणम् न स्वयं कुर्यात् । न संकुसिद्धा, त-
तोऽन्यत् संस्पर्शनं न कुर्यात् । एवं नावीलिद्धा, सकृत् ईपद्यापीडनम् । न पवीलि-
द्धा ततोऽन्यत्प्रपीडनम् । न अस्कोमिद्धा । सकृत् ईपद्यास्फोटनम् । न पस्कोडिद्या । त-
तोऽन्यत् प्रस्फोटनम् । न आयाविद्या । एवं नावीलिद्धा । सकृत् ईपद्यातापनम् । न प-
याविद्या । प्रकर्षेण तापनं प्रतापनम् । एतानि सर्वाणि स्वयं न कुर्यात् । तथा अन्यम-
न्येन वा नामर्षयेत् । न संस्पर्शयेत् । न आपीडयेत् । न प्रपीडयेत् । न आस्फोटयेत् ।
न प्रस्फोटयेत् । न आतापयेत् । न प्रतापयेत् । तथा अन्यं स्वत एव आमृपन्तं वा ।
संस्पृशन्तं वा । आपीडयन्तं वा । प्रपीडयन्तं वा अस्फोटयन्तं वा । प्रस्फोटयन्तं वा ।
आतापयन्तं वा । प्रतापयन्तं वा । न समनुजानीयात् । इत्यादि पूर्ववत् ॥ २ ॥

(टीका.) तथा से जिह्वू वा इत्यादि यावज्जागरमाणे वसति पूर्ववदेव । से उदकं
वेल्यादि । तद्यथा । उदकं वा अवश्यायं वा हिमं वा मिहिकां वा करकां वा हरतनुं वा
शुक्रोदकं वा । तत्रोदकं शिरापानीयम् । अवश्यायः स्नेहः । हिमं स्त्यानोदकम् । मिहिका
धूमिका । करकः कविनोदकरूपः । हरतनुः जुवमुज्ज्व्य तृणादिषु जवति । शुक्रो-
दकमन्तरिक्षोदकम् । तथा उदकाई वा कायम् उदकाई वा वस्त्रम् । उदकाईता चेह
गलद्दिन्दुतुपारा अनन्तरोदकज्जेदसंमिश्रता । तथा सस्निग्धं वा कायं सस्निग्धं वा
वस्त्रम् । अत्र स्नेहनं स्निग्धमिति ज्ञावे निष्ठाप्रत्ययः । सह स्निग्धेन वर्तते इति
सस्निग्धः । सस्निग्धं वा । सस्निग्धता चेह विन्दुरहितानन्तरोदितोदकज्जेदसंमिश्रता ।
एतत् किमित्याह । णामुसेज्जाति । नामृपेन्न संस्पृशेत् । नापीडयेन्न प्रपीडयेत् । ईप-

नास्फोटयेत् न प्रस्फोटयेत् । नातापयेत् न प्रतापयेत् । तत्र सङ्कदीपद्वा स्पर्शनमा-
मर्पणम् । अतोऽन्यत्संस्पर्शनम् । एवं सङ्कदीपद्वापीडनमतोऽन्यत्प्रपीडनम् । एवं स-
ङ्कदीपद्वा स्फोटनमास्फोटनमतोऽन्यत्प्रस्फोटनम् । एवं सङ्कदीपद्वातापनं विपरीतं
प्रतापनम् । एतत्स्वयं न कुर्यात्तथान्यमन्येन वा नामर्पयेन्न संस्पर्शयेत् । नापीडयेत् ।
न प्रपीडयेत् । नास्फोटयेत् न प्रस्फोटयेत् । नातापयेत् न प्रतापयेत् । तथान्यं स्वत एव
आमृपन्तं वा संस्पृशन्तं वा आपीडयन्तं वा प्रपीडयन्तं वा आस्फोटयन्तं वा प्रस्फो-
टयन्तं वा आतापयन्तं वा प्रतापयन्तं वा न समनुजानीयादित्यादि पूर्ववत् ॥ २ ॥

से निरू वा निरुणी वा संजयविरयपक्वियपत्रकायपावकम्मे दिआ
वा राठ वा एगठ वा परिसागठ वा सुत्ते वा जागरमाणे वा से अगणिं
वा इंगालं वा मुम्मुरं वा अत्रिं वा जालं वा अलायं वा सुशगणिं वा
उकं वा न उंजेजा न घट्टेजा न निंदेजा न उज्जालेजा न पज्जालेजा न
निवावेजा अन्नं न उंजावेजा न घट्टावेजा न निंदावेजा न उज्जाला-
वेजा न पज्जालावेजा न निवावेजा अन्नं उंजंतं वा घट्टंतं वा निंदंतं वा
उज्जालंतं वा पज्जालंतं वा निवावंतं वा न समणुजाणामि । जावजीवाए
तिविहं तिविट्ठेणं मणेणं वायाए काएणं न करेमि न कारवेमि करंतं
पि अन्नं न समणुजाणामि तस्स जते पक्कमामि निंदामि गरिहामि
अप्पाणं वोसिरामि ॥ ३ ॥

(अवचूरिः) अयस्पिण्णानुगतोऽग्निः । ज्वालारहितोऽङ्गारः । विरलाग्निकणं जस्म
मुर्मुः । मूलाग्निविघ्निना ज्वाला अग्निः । प्रतिवद्धा ज्वाला । अलातमुद्मुकम् । निरि-
न्धनः शुद्धाग्निः । उद्धा गगनाग्निः । न उंजेजा नोत्तिञ्चेत् । न घट्टयेत् । नो-
ज्ज्वालयेत् । न निर्वापयेत् । तत्र उंजनं उत्तेजनमिन्धनादिना । घट्टनं सजातीया-
दिना चालनम् । उज्ज्वालनं व्यजनादिनिर्वृत्त्युत्पादनम् । निर्वापणं विध्यापनम् ।
एतत्स्वयं न कुर्यादित्यादि ॥ ३ ॥

(अर्थः) हवे, अग्निकायनी द्या पाखत्री ते कहे ठे. से इत्यादि. 'से निरू वा'
अहिथी मांडीने 'जागरमाणे वा' ए सुधीनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो. हवे अग्निका-
यना आरंजनो निषेध कहे ठे. से इत्यादि. (से के०) तद्यथा ते अग्निकायना आरं-
जनो निषेध आवी रीति—(अगणिं वा के०) अग्निं वा एटले तपावेला लोहानो

५१० राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-भा.

अग्नि ते प्रत्ये, अथवा (इंगालं वा के०) अंगारं वा एटले ज्वालारहित अग्नि जेने अंगारो कहे ठे ते प्रत्ये, अथवा (मुस्मुरं वा के०) मुस्मुरं वा एटले वकरी प्रमुखनी लीङिनो अग्नि जेमां जस्म घणुं थाय ठे, अने अग्निना जूदा जूदाकण थोना होयठे ते प्रत्ये, अथवा (अग्निं वा के०) अग्निं वा एटले मूलअग्निथी वूढेलो दिवा प्रमुखनो ज्योतिरूप अग्नि ते प्रत्ये, अथवा (जालं वा के०) ज्वालां वा एटले बलता शुष्कतृणादिकनी मूल अग्निने बलगी रहेली ज्वाला नीकले ठे ते प्रत्ये, अथवा (अलायं वा के०) अलातं वा एटले उन्वाडीयानो सांगानो मेरझ्या प्रमुखनो अग्नि ते प्रत्ये, अथवा (सुझागणिं वा के०) सुझाग्निं वा एटले काष्ठरहित शुद्ध अग्नि प्रत्ये, अथवा (उकं वा के०) उक्तां वा एटले आकाश संवंधी जे उक्तापात तथा बीजली प्रमुखनो अग्नि ते प्रत्ये, (सयं के०) पोते (न उंजेजा के०) नोत्सिंचेत एटले इंधणादिक घाले नहीं. (न घट्टेया के०) न घट्टयेत् एटले संघट्टन करे नहीं, अर्थात् हाथें करी संकोरे नहीं. (न जिंदेजा के०) नजियात् एटले धूल प्रमुख नाखीने जेद पमाडे नहीं. (न उज्जालेजा के०) नोज्जालयेत् एटले वांजणादिकें करी थोडो पवन नाखीने बधारे नहीं. (न पज्जालिजा के०) न प्रज्जालयेत् एटले विशेषे पवन नाखीने प्रज्वलित करे नहीं, अने (न निव्वावेया के०) न निर्वापयेत् एटले उदक प्रमुख नाखीने थोखवे नहीं. तथा (अन्नं के०) अन्नं एटले अनेरा पासे (न उंजाविद्या के०) न उत्सेचयेत् एटले इंधणादिक घालावे नहीं. (न घट्टाविद्या के०) न घट्टयेत् एटले घट्टन करावे नहीं, अर्थात् हाथें करी संकोरावे नहीं. (न जिंदाविद्या के०) न जेदयेत् एटले धूलि प्रमुख नखावीने जेद करावे नहीं. (न उज्जालाविद्या के०) न उज्ज्जालयेत् एटले अनेरा पासे थोडो पवन नखावी वृद्धिबंत करावे नहीं. (न पज्जालाविद्या के०) न प्रज्जालयेत् एटले घणो पवन नखावीने प्रज्वलितकरावे नहीं. (न निव्वाविद्या के०) न निर्वापयेत् एटले उदकादि नखावीने थोखवे नहीं. तथा (अन्नं के०) अन्नं एटले अनेरो माणस (उंजंतं वा के०) उत्सिंचतं वा एटले पोतेज इंधणादिक नाखतो होय तो ते प्रत्ये, अथवा (घट्टंतं वा के०) घट्टयंतं वा एटले हस्तादिकें करी संकोरतो होय तो ते प्रत्ये, अथवा (जिंदंतं वा के०) धूलि प्रमुख नाखीने जेद करतो होय तो ते प्रत्ये, अथवा (उज्जालंतं वा के०) उज्ज्जालयंतं वा एटले थोडो पवन नाखीने बधारतो होय तो ते प्रत्ये, अथवा (पद्यालंतं वा के०) प्रज्जालयन्तं वा एटले घणो पवन नाखी प्रज्वलित करतो होय तो ते प्रत्ये, अथवा (निव्वायंतं वा के०) निर्वापयन्तं वा एटले उदकादिकें करी थोखतो होय तो ते प्रत्ये (न समणुजाणामि के०) न स-

समुजानामि एतत्वे अनुमोदना आपुं नहीं. 'जावजीवाए' इत्यादिकनो अर्थ पूर्ववत्
जाणवो. इति ॥ ३ ॥

(दीपिका.) इह अग्निं लोहपिण्डानुगतं वा ज्वालारहितमङ्गारं विरलाग्निक-
णरूपं मुर्मुरं मूलाग्निविधिना ज्वालामर्चिर्मूलाग्निप्रतिवक्षां ज्वालामलातमुल्मुकमिन्ध-
नरहितं शुद्धाग्निं गगनाग्निरूपामुल्काम् । एतत्किमित्याह । जिहुरेतन्न कुर्यात् । किं
तदाह । नो उंजेद्या न उत्तिंचेत् उंजनमुत्सेचनं नो कुर्यात् । नो घट्टिज्जा । घट्टनं
सजातीयादीना चालनम् । न उज्जालिज्जा । उज्ज्वालनं व्यजनादिजिह्वृद्ध्यापा-
दनम् । न निर्वाविज्जा । निर्वापणं विध्यापनम् । एतानि न स्वयं जिह्रुः कुर्यात् तथा
अन्यं अन्येन वा न उत्सेचयेत्, न घट्टयेत्, न उज्ज्वालयेत्, न निर्वापयेत्, तथा
अन्यं स्वत एव उत्तिंचन्तं वा घट्टयन्तं वा, उज्ज्वालयन्तं वा, निर्वापयन्तं वा न स-
मनुजानीयादित्यादि पूर्ववत् ॥ ३ ॥

(टीका.) से जिक्कू वा इत्यादि जाव जागरमाणे वसति पूर्ववदेव । से अग्राणि वेत्या-
दि । तद्यथा अग्निं वा अङ्गारं वा मुर्मुरमर्चिर्वा ज्वालां वा अलातं वा शुद्धाग्निं वा उ-
ल्कां वा । इह अयस्पिण्डानुगतोऽग्निः । ज्वालारहितोऽङ्गारः । विरलाग्निकणं जस्म मुर्मुरः ।
मूलाग्निविधिना ज्वाला अर्चिः । प्रतिवक्षा ज्वाला । अलातमुल्मुकम् । निरिन्धनः शुद्धो-
ऽग्निरुल्का गगनाग्निः । एतत् किमित्याह । न उंजेज्जा । नोत्तिंचेत् । न घट्टेद्या न घट्टयेत् । न
उज्ज्वालयेत् । न निर्वापयेत् । तत्रोंजनमुत्सेचनं घट्टनं सजातीयादिना चालनं उज्ज्वा-
लनं व्यजनादिजिह्वृद्ध्यापादनं निर्वापणं विध्यापनम् । एतत्स्वयं न कुर्यात्तथान्यसन्धे-
न वा नोत्सेचयेत् घट्टयेन्नोज्ज्वालयेत् निर्वापयेत्तथान्यं स्वत एव उत्तिंचन्तं वा घट्ट-
यन्तं वा उज्ज्वालयन्तं वा निर्वापयन्तं वा न समनुजानीयादित्यादि पूर्ववत् ॥ ३ ॥

से जिक्कू वा जिक्कुणी वा संजयविरयपडिह्यपन्नकायपावकम्मे दिञ्चा
वा राठ वा एगठ वा परिसागठ वा मुत्ते वा जागरमाणे वा से
सिएण वा विहुणेण वा तालिअंटेण वा पत्तेण वा पत्तन्नगेण वा मा-
हाए वा साढान्नगेण वा पिहुणेण वा पिहुणह्वेण वा चेलेण वा चेल-
कन्नेण वा ढ्वेण वा मुढेण वा अप्पणो वा कायं वाहिरं वा वि पुग्गलं
न फुमेद्या न वीएद्या अन्नं न फुमावेद्या न वीआवेज्जा अन्नं फुमं वी-
अंतं वा न समणुजाणामि जावजीवाए तिविहं तिविहेणं मणेणं वायाए

काएणं न करेमि न कारवेमि करंतं पि अन्नं न समणुजाणामि । तस्स
जंतं पक्कमामि निंदामि गरिहामि अप्पाणं वोसिरामि ॥ ४ ॥

(अथनूरिः) सितं चामरम् । विधुवनं व्यजनम् । तालवृन्तं तदेव मध्यग्रहण्डि-
त्रिपुटम् । पत्रं पद्मिनीपत्रादि । शाखा वृक्षशाखा । शाखान्नस्तदेकदेशः । पेदुणं मपू-
रादिपिण्डम् । पेदुणहस्तस्तत्समूहः । चेलं वस्त्रम् । चेलकर्णस्तदेकदेशः । हस्तमुखे प्र-
तीते । एज्जिः किमित्याह । वाह्यं वा पुञ्जसमुष्णोदकादि न फूत्कुर्यात् मुखेन । व्य-
जेत् चामरादिना । तथान्यमन्येन वा न फूत्कारयेत् । न व्याजयेत् । तथान्यं
फूत्कृन्तं व्यज्रन्तं न समनुजानीयात् ॥ ४ ॥

(अथं.) हवे, वायुकायनी दया पासवी ते कहे ठे. से इत्यादि 'से जिस्कु' अ-
दीयी मांमीने 'जागरमाणे वा' ए सुधीनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो. हवे, वायुकाय-
ना आरंजनो निषेध कहे ठे. से इत्यादि (से के०) तद्यथा एटखे ते वायुकायनो
निषेध कहे ठे. ने एणी रीते-(सिण्ण वा के०) सितेन वा एटखे श्वेत चामरं करी,
अथवा (विधुपण वा के०) विधुवनेन वा एटखे वासकादिकना र्धाजणं करी, अथवा
(माडियंटेण वा के०) नाड्यंतनेन वा एटखे वांसना किंवा तालपत्रादिकने र्धाजणं
करी, अथवा (पनेण वा के०) पत्रेण वा एटखे कमल आदिकना पत्रं करी, अथवा
(पत्तजंणेण वा के०) पत्रजंनेन वा एटखे केलिप्रमुखना पानडाना समुदाये करी,
अथवा (माट्ठाण वा के०) जाग्रया वा एटखे वृक्षनी डालेंकरी, अथवा (साहानं-
ण वा के०) जाग्रानंनेन एटखे वृक्षनी डालना समुदाये करी, अथवा (पिदुणेण वा
के०) पिदुणेन वा एटखे मोर प्रमुखना पिठे करी, अथवा (पिदुणहंणेण वा के०)
पिदुणहंनेन वा एटखे मोर पिठनी पूंजणीयं करी, अथवा (चेलेण वा के०) चेलेन
वा एटखे वस्त्रं करी, अथवा (चेलकर्णेण वा के०) चेलकर्णेन वा एटखे वस्त्रने वेदुं
करी, अथवा (हंणेण वा के०) हंनेन वा एटखे हाये करी, अथवा (मुहं-
ण वा के०) मुहनेन वा एटखे मुहं करी, (अप्पणा वा कायं के०) आत्मनो
वा काये एटखे पोताना शरीरने अथवा (वाहिरं वा वि पुग्गलं के०) वायं
शरीर पुग्गलं एटखे वाहिरना जे ठन्हुं पाणी तथा दूध प्रमुख पुञ्ज ते प्रणे
(न पुत्तिजा के०) न फूत्कुर्यात् एटखे मुहं करी कंठे नहीं. (न पीडजा के०) न
पीडयेत् एटखे बीजे नहीं. तथा (अन्नं के०) अन्नं एटखे यीजायामे (न कुमादि-
ह्मा के०) न कुम्हारयेत् एटखे कुम्हार काये नहीं. (न र्धायाविज्जा के०) न र्धा-

येत् एटले वीजावे नहीं. तथा (अन्नं के०) अन्यं एटले बीजो माणस पोते (फुमंतं वा के०) फूत्कुर्वतं वा एटले फूक्तो होय तो ते प्रत्ये, अथवा (वीधंतं वा के०) बीजयन्तं वा एटले बीजतो होय तो ते प्रत्ये, (न समणुजाणामि के०) न समनुजानामि एटले अनुमोदना आपुं नहीं. 'जावजीवाए' इत्यादिकनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो. ॥ ४ ॥

(टीपिका.) सेजिस्कू इत्यादिव्याख्या पूर्ववत् । पुनः सितेन वा चामरेण, विधुवनेन वा व्यजनेन, तालवृन्तेन वा तेनैव मध्यग्रहणवृद्धेण छिपुटेन, पत्रेण वा पद्मिनीपत्रादिना, पत्रजङ्गेन तस्यैकदेशेन, शाखया वा वृद्धाडालया, शाखाजङ्गेन वा शाखादेशेन, पिहुणेण वा मयूरादिपिठेन, पिहुणहृत्वेण वा मयूरादिपिठस्तमूहेन, चेलेन वा वल्लेण, चेलकर्णेन वा वल्लैकदेशेन, हस्तेन वा करेण, मुखेन वा वदनेन । एजिः कृत्वा किमित्याह । आत्मनो वा कायं स्वदेहमित्यर्थः । बाह्यं वा पुञ्जलमुष्णोदकादि । एतत्किमित्याह । न फुमिज्जा न स्वयं फूत्कुर्यात् मुखेन धमनं न कुर्यात् । न वीज्जा न बीजयेत् चामरादिना । तथा अन्यमन्येन वा न फूत्कारयेत् । न बीजयेत् । तथा अन्यं स्वत एव फूत्कुर्वन्तं व्यजन्तं वा न समनुजानीयादिति पूर्ववत् ॥ ४ ॥

(टीका.) से जिस्कू वा इत्यादि जाव जागरमाणे वत्ति पूर्ववदेव । से सीएण वेत्यादि । तथथा सितेन वा विधुवनेन वा तालवृन्तेन वा पत्रेण वा शाखया वा शाखाजङ्गेन वा पेहुणेन वा पेहुणहस्तेन वा चेलेन वा चेलकर्णेन वा हस्तेन वा मुखेन वा । इह सितं चामरम् । विधुवनं व्यजनम् । तालवृन्तं तदेव मध्यग्रहणवृद्धम् । पत्रं पद्मिनीपत्रादि । शाखा वृद्धाडालम् । शाखाजङ्गस्तदेकदेशः । पेहुणं मयूरादिपिठम् । पेहुणहस्तस्तमूहः । चेलं वल्लम् । चेलकर्णस्तदेकदेशः । हस्तमुखे प्रतीते । एजिः किमित्याह । आत्मनो वा कायं स्वदेहमित्यर्थः । बाह्यं वा पुञ्जलमुष्णोदनादि । एतत् किमित्याह । न फुमेवा इत्यादि । न फूत्कुर्यात् न व्यजेत् । तत्र फूत्करणं मुखेन धमनम् । व्यजनं चमरादिना वायुकरणम् । एतत्स्वयं न कुर्यात् । तथान्यमन्येन वा न फूत्कारयेत् व्यजयेत्तथान्यं स्वत एव फूत्कुर्वन्तं व्यजन्तं वा न समनुजानीयादित्यादि पूर्ववदेव ॥ ४ ॥

से जिस्कू वा जिक्कुणी वा संजयविरयपरिहयपत्रकायपावकम्मे दिञ्चा वा राठ वा एगठ वा परिस्तागठ वा सुत्ते वा जागरमाणे वा । से वीएसु वा वीयपइठेसु वा रूढेसु वा रूढपइठेसु वा जाएसु वा जायपइठेसु वा

हरिणसु वा हरिणपङ्केसु वा विन्नेसु वा विन्नपङ्केसु वा सचित्तसु वा
सचित्तकोलपमिनिस्सिणसु वा न गत्थेया न चिठ्ठेया न निसीइया न तु-
अट्टेजा अन्नं न गत्तावेया न चिठावेया न निसीयावेया न तुअट्टाविक्का ।
अन्नं गत्तं वा चिठ्ठं वा निसीयंतं वा तुयट्ठंतं वा न समणुजाणामि ।
तस्स जंतं पम्किमामि निंदामि गरिहामि अप्पाणं वोसिरामि ॥ ५ ॥

(अवचूरिः) वीजेषु वा वीजप्रतिष्ठितेषु वा । रूढेषु वा रूढप्रतिष्ठितेषु वा इ-
त्यादि । वीजं शाल्यादि । तत्प्रतिष्ठितं चाशनशयनादि गृह्यते । एवं सर्वत्र वे-
दितव्यम् । रूढानि स्फुटितवीजानि जातानि स्तम्बीभूतानि । तत्प्रतिष्ठितेषु वा । हरि-
णेषु दूर्वादिषु तत्प्रतिष्ठितेषु वा । विन्नेषु कुठारादिना वृक्षात्तेषु पृथक्स्यापितेषु ।
तत्प्रतिष्ठितेषु शयनादिषु । आर्द्धेषु अपरिणतेषु सञ्चित्तप्वंरुकादिषु । कोलो पुणस्त-
त्प्रतिनिःसृतानि तदुपरिवर्त्तानि दावादीनि गृह्यन्ते । एतेषु किमित्याह । न स्वयं ग-
च्छेत् । न तिष्ठेत् न निपीदेत् । न त्वग्वर्त्तयेत् । तत्र गमनमन्यतोऽन्यत्र । स्थानमेकत्रैव ।
निपीदनमुपवेशनम् । त्वग्वर्त्तनं सुप्तम् । एतत्स्वयं न कुर्यात् । तथान्यमेतेषु न गम-
येत् । न निपीदयेत् न त्वग्वर्त्तयेत् ॥ ५ ॥

(अर्थः) हवे, वनस्पतिकायनी दया पालवाविपे कहे ठे. से इत्यादि. अहीथी "जा-
गरमाणे वा" सूधीनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो. हवे, वनस्पतिकायना आरंजनो निपेध
कहे ठे. से वीणसु इत्यादि. (से के०) तद्यथा एटले ते वनस्पतिकायनो निपेध एवीरीते
कहे ठे, ते जेम के:-वीजेषु वा एटले शाल्यादिवीजने विपे, अथवा (वीयपङ्केसु वा
के०) वीजप्रतिष्ठेषु वा एटले ते शालिप्रमुख उपर नाखेला जङ्गण शयन प्रमुखने विपे,
अथवा (रूढेषु वा के०) रूढेषु वा एटले केवल वीज फोडीने अंकुरित थयेला शा-
ल्यादिकनेविपे अथवा (रूढपङ्केसु वा के०) रूढप्रतिष्ठेषु वा एटले ते सचित्त
धान्यांकुर उपर भूकेला जङ्गण शयन प्रमुखने विपे, अथवा (जाणसु वा के०) जावेषु
वा एटले जे उगीने पत्रादिकें करी युक्त थयां, एवां धान्यना खेतरने विपे, अथवा
(जायपङ्केसु वा के०) जातप्रतिष्ठेषु वा एटले पूर्वोक्तरीतना खेतरउपर जङ्गण
शयन प्रमुखने विपे, अथवा (हरिणसु वा के०) हरितेषु वा एटले दूर्वादिकने वि-
पे, अथवा (हरिणपङ्केसु वा के०) हरितप्रतिष्ठेषु वा एटले दूर्वादिकउपर जङ्गण

१ अथ "ममभुजाणेत्रा" इति पाठान्तरं कश्चित् दृश्यते । परं बहुतरपुल्लकेषु "सपणुजाणाणि" इति
पाठदर्शनात् एवाग्रहः । एवमेव "पदमे मंते महत्त्वम्" इत्यस्मादारभ्य प्रस्तुतालापकं यावत् दशसाला-
पकेष्वपि श्रेष्ठम् । त्रिपेष्ट टीकायां द्रष्टव्यः ।

प्रमुखने विषे, अथवा (त्रिन्नेसु वा के०) त्रिन्नेषु वा एटले कुमारादिकेकरी
ठेदेला वृक्षनी डालीने विषे, अथवा (त्रिन्नपष्टेसु वा के०) त्रिन्नप्रतिष्ठेषु वा ए-
टले कुमारादिके ठेदेला वृक्षनी डाल उपर मूकेला आसनादिकने विषे, अथवा (स-
चिन्नेसु वा के०) सचिन्नेषु वा एटले इंडाआदिकने विषे अथवा (सचिन्नेकोलपडिनि-
स्सिएसु वा के०) सचिन्नेकोलप्रतिनिश्चितेषु वा एटले सचिन्ने घुणादिके करी युक्त एवा
आसनादिकनेविषे (न गठिज्जा के०) न गठेत् एटले गमन करे नहीं. (न चिन्नि-
ज्जा के०) न तिष्ठेत् एटले ते उपर उजो रहे नहीं. (न निसीइज्जा के०) न नि-
पीदेत् एटले वेसे नहीं. (न तुअट्टिज्जा के०) न त्वग्वर्तयेत् एटले सुवे नहीं, तथा
(अन्नं के०) अन्नं एटले बीजाने (न गवाविज्जा के०) न गमयेत् एटले चलावे
नहीं. (न विष्ठाविज्जा के०) न स्थापयेत्, एटले बीजाने त्यां उजो रखावे नहीं. (न
निसीयाविज्जा के०) न निपीदयेत् एटले बीजाने वेसाडावे नहीं. (न तुअट्टाविज्जा
के०) न त्वग्वर्तयेत् एटले सुवाडे नहीं. तथा पूर्वांक बीजादिकने विषे (अन्नं गच्छंतं
वा के०) अन्नं गच्छंतं वा एटले बीजो पोतेज गमन करतो होय ते प्रत्ये, अथवा
(चिच्छंतं वा के०) तिष्ठंतं वा एटले उजो रहेतो होय ते प्रत्ये, अथवा (निसीयंतं
वा के०) निपीदंतं वा एटले वेसतो होय ते प्रत्ये, अथवा (तुअट्टंतं वा के०) त्वग्व-
र्तयन्तं वा एटले सूतो होय तो ते प्रत्ये (न समणुजाणामि के०) न समनुजानामि
एटले अनुमोदन आपुं नहीं जावजीवाए इत्यादिकनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो इति ॥ ५ ॥

(टीपिका.) तथा पूर्ववत् बीजेषु वा शाल्यादिषु बीजप्रतिष्ठितेषु वा आसनशयना-
दिषु रुद्धेषु स्फुटितबीजेषु अङ्कुरितेषु, रुद्धप्रतिष्ठितेषु आसनशयनादिषु, जातेषु वा
स्तम्बीभूतेषु, जातप्रतिष्ठितेषु वा आसनशयनादिषु, हरितेषु वा दूर्वादिषु, हरितप्र-
तिष्ठितेषु वा आसनशयनादिषु, त्रिन्नेषु वा परशुप्रमुखप्रहरणश्चित्रवृक्षात् पृथक्
स्थापितेषु, आर्द्धेषु अपरिणतेषु, त्रिन्नप्रतिष्ठितेषु वा त्रिन्नप्रतिष्ठितासनशयनेषु, स-
चिन्नेषु वा अण्डकादिषु, सचिन्नेकोलप्रतिनिश्चितेषु । सचिन्नेकोलो घुणस्तत्प्रतिनिश्चि-
तेषु तदुपरिवर्तिषु दार्वादिषु । तेषु किमित्थाह । न गठेत्, न तिष्ठेत्, न निपीदेत्, न
त्वग्वर्तयेत् । एतत्सर्वं न कुर्यात् । तथान्यमेतेषु न गमयेत्, न स्थापयेत्, न निपीदयेत्,
न स्थापयेत् । तथा अन्नं न्वन एव गच्छन्तं वा, तिष्ठन्तं वा, निपीदन्तं वा, न्वपन्तं वा
न समनुजानीयादित्यादि पूर्ववत् ॥ ६ ॥

(टीका.) नै जिस्कु वा इत्यादि जाव जगरमाएवनि पूर्ववदेव । संयीणसु वेंयादि ।
तद्यथा बीजेषु वा बीजप्रतिष्ठितेषु वा रुद्धेषु वा रुद्धप्रतिष्ठितेषु वा जातेषु वा जातप्रति-

दशवैकालिके चतुर्थाध्ययनम् ।

मांकीने जागरमाणे अर्द्धां सूधीनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो. हवे, त्रसक
रंजनो निषेध कहे ठे. (से के०) तद्यथा एटले ते आवीरीते—
कीटं वा एटले कीटक जे वेंडियादिक ते प्रत्ये, अथवा (पयंगं वा
एटले पतंगियो ते चतुरिंद्रिय जीव ते प्रत्ये, अथवा (कुंथुं वा के०
कुंथुनामक तेरिंद्रिय जीव थाय ठे, ते प्रत्ये, अथवा (पिपीलियं वा
एटले योजनगंधी ते कीडी प्रमुख जीव थाय ठे ते प्रत्ये (हवंसि
वा एटले हाथने विपे, अथवा (पायंसि वा के०) पादे वा ए
अथवा (बाहुंसि वा के०) बाहो वा एटले बाहुने विपे, अथवा (उरौ
वा एटले साथलने विपे (उदरंसि वा के०) उदरे वा एटले
अथवा (सीसंसि वा के०) शीपें वा एटले मस्तकने विपे, अथ
के०) वल्ले वा एटले वल्लने विपे, अथवा (पन्निगहंसि वा के०)
टले पात्रने विपे, अथवा (कंवलंसि वा के०) कंवले वा एटले कां
थवा (पायपुष्ठंसि वा के०) पादप्रोष्ठनके वा एटले दंसासणाने वि
रणंसि वा के०) रजोहरणे वा एटले रजोहरणने विपे, अथवा (ग
गोठे वा एटले पात्राना गुठाने विपे, अथवा (उंरुगंसि वा के०)
स्थंमिलने विपे, अथवा (दंरुगंसि वा के०) दंरुके वा एटले दांरु
(पीठगंसि वा के०) पीठके वा एटले बाजोठने विपे, अथवा (प
फलके वा एटले पाटियाने विपे, अथवा (सेद्यंसि वा के०) श
जेनुं लंबाझुं प्रमाण एक पुरुषमात्र ठे, एवी शय्याने विपे, अथवा
के०) संस्तारके वा एटले जेनुं लंबाझुं प्रमाण अर्द्धा हाथ ठे एवा
अथवा (अन्नयरंसि वा के०) अन्यतरस्मिन्वा वा एटले बीजा पण
तथाप्रकारे एटले पूर्वे कहेला प्रकारना (उवगरणजाए के०) उप
साधुना जे उपकरण तेना समूहने विपे, पूर्वोक्त त्रस जीव होय
के०) ततः एटले ते स्थानकथी (संजयामेव के०) संयतमेव एटले
पक्लिहिय पक्लिहिय के०) प्रत्युपेक्ष्य प्रत्युपेक्ष्य एटले वारंवार
(पमज्झिय पमज्झिय के०) प्रमृज्य प्रमृज्य एटले सारी रीते वारंवा
र्जीने (एगंतमवणेद्या के०) एकांतमपनयेत् एटले ज्यां ते जीवने
उपडव थाय न्हिं ते ठेकाणें मूके, पण (नो णं संघायमावज्झेजा

धितेषु वा हरितेषु वा हरितप्रतिधितेषु वा त्रिनेषु वा त्रिन्नप्रतिधितेषु वा सचित्तेषु वा सचित्तकोषप्रतिनिधितेषु वा । इह बीजं शाल्यादि । तत्प्रतिधितमाहारशयनादि गृह्यते । एवं सर्वत्र वेदितव्यम् । रूढानि स्फुटितबीजानि । जातानि स्तम्बीभूतानि । हरितानि दुर्गादीनि । त्रिन्नानि परश्वादिर्जिह्वात् पृथक्स्यापितान्यार्जाणि अपरिणतानि तदङ्गानि गृह्यन्ते । सचित्तान्यएककादीनि । कोलो घुणस्तत्प्रतिनिधितानि तदुपरिवर्तिनि दावादीनि गृह्यन्ते । एतेषु किमित्याह । न गच्छेज्जा न गच्छेत् । न तिष्ठेत् । न निपीदेत् । न स्वपन्तं । तत्र गमनमन्यतोऽन्यत्र । स्थानमेकत्रैव । निपीदनमुपवेशनम् । स्ववर्तनं स्वपनम् । एतत्स्वयं न कुर्यात्तथान्यमेतेषु न गमयेत् । न स्थापयेत् । न निपीदयेत् । न स्वपयेत् । तथान्यं स्वत एव गच्छन्तं वा तिष्ठन्तं वा निपीदन्तं वा स्वपन्तं वा न समनुजानीयादित्यादि पूर्ववत् ॥ ५ ॥

से निस्कू वा निस्कूणी वा संजयविरयपडिहयपञ्चकायपावकम्मेदिञ्चा वा रात्रं वा एगत्रं वा परिसागत्रं वा सुत्ते वा जागरमाणे वा । से कीडं वा पयंगं वा कुंयुं वा पिपीलियं वा ह्वंसि वा पायंसि वा वाहुंसि वा ऊरुंसि वा उदरंसि वा सीसंसि वा ववंसि वा पन्निग्गहंसि वा कंवळंसि वा पायपुंठणंसि वा रयहरणंसि वा गोव्वगंसि वा उंमगंसि वा दंमगंसि वा पीडगंसि वा फलगंसि वा सेयंसि वा संथारगंसि वा अन्नयरंसि वा तदप्पगारे उयगरणजाए तउ संजयामेवा पन्निजेदिञ्च पन्निजेदिञ्च पमजिञ्च पमजिञ्च एगंतमयणेज्जा । नो एं संधायमायजेज्जा ॥ ६ ॥

(अथचुरिः) मे तद्यथा कीटं वा पतङ्गं वा कुंयुं वा पिपीलिकां वा किमिच्छा ६ । ह्वंसि वा हस्ते वा पादे वा वाहो वा उरो वा उदरे वा शीर्षे वा वक्षे वा रजोहरणे वा गुहे वा उदके वा पीठके वा फलके वा शय्यायां वा संस्तारके वा अन्यतरस्मिन्वा तथाविधे तथाप्रकारे साधुक्रियोपयोगिन्युपकरणजाते कीटारिरूपं भ्रमं कथंचिदापत्तिनं मन्तं संयत एव सन् प्रत्युपेक्ष्य प्रमृज्य पौनःपुन्येन पचान्ते अन्नयेत् । नेनं भ्रमं संधानं परस्परमात्रमंस्पर्शपीडारूपमापादयेत् । अनेन पश्चात्तानिपेयः । एकप्रदणे नञ्जानीयप्रदृणादन्यकारणानुमतिप्रतिपेयः । उन्नेनं स्पष्टिउच्च । शय्या मर्वाङ्गिकी वसतिर्वा ॥ ६ ॥

(अर्थः) हवे, प्रमकायनी दया पात्रवाविधे कहे ठे. से इत्यादि । से निस्कू अर्थात्

मांसीने जागरमाणे अर्हो सूधीनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो. हवे, त्रसकायजीवोना आ-
रंजनो निपेध कहे ठे. (ते के०) तद्यथा एटले ते आवीरीते- (कीडं वा के०)
कीटं वा एटले कीटक जे बेंडियादिक ते प्रत्ये, अथवा (पयंगं वा के०) पतंगं वा
एटले पतंगियो ते चतुरिंजिय जीव ते प्रत्ये, अथवा (कुंथुं वा के०) कुंथुं वा एटले
कुंथुनामक तेरिंजिय जीव थाय ठे, ते प्रत्ये, अथवा (पिपीलियं वा के०) पिपीलिकां
एटले योजनगंधी ते कीडी प्रमुख जीव थाय ठे ते प्रत्ये (ह्रंसि वा के०) ह्रस्ते
वा एटले हाथने विपे, अथवा (पायंसि वा के०) पादे वा एटले पगने विपे,
अथवा (बाहुंसि वा के०) बाहो वा एटले बाहुने विपे, अथवा (ऊरंसि वा के०)
ऊरो वा एटले साथलने विपे (उदरंसि वा के०) उदरे वा एटले उदरने विपे,
अथवा (सीसंसि वा के०) शीर्षे वा एटले मस्तकने विपे, अथवा (वृंशंसि वा
के०) वस्त्रे वा एटले वस्त्रने विपे, अथवा (पन्निगहंसि वा के०) प्रतिग्रहे वा ए-
टले पात्रने विपे, अथवा (कंबलंसि वा के०) कंबले वा एटले कांबलीने विपे, अ-
थवा (पाचपुष्ठंसि वा के०) पादप्रोष्ठनकेवा एटले दंमासणाने विपे, अथवा (रघ-
हंसि वा के०) रजोहरणे वा एटले रजोहरणने विपे, अथवा (गोष्ठगंसि वा के०)
गोठे वा एटले पात्राना गुठाने विपे, अथवा (उंनगंसि वा के०) उंदके वा एटले
स्थंनिलने विपे, अथवा (दंनगंसि वा के०) दंनके वा एटले दांमाने विपे, अथवा
(पीठगंसि वा के०) पीठके वा एटले बाजोठने विपे, अथवा (फलगंसि वा के०)
फलके वा एटले पाटिचाने विपे, अथवा (सेवंसि वा के०) शय्यायां वा एटले
जेनुं लंबाझुं प्रमाण एक पुरुषमात्र ठे, एवी शय्याने विपे, अथवा (संधारगंसि वा
के०) संस्तारके वा एटले जेनुं लंबाझुं प्रमाण अर्धी हाथ ठे एवा संधाराने विपे,
अथवा (अन्नयरंसि वा के०) अन्यतरस्मिन्वा वा एटले बीजा पण (तहृप्पयारे के०)
तथाप्रकारे एटले पूर्वे कहेला प्रकारना (उवगरणजाए के०) उपकरणजाते एटले
साधुना जे उपकरण तेना समूहने विपे, पूर्वोक्त त्रस जीव होय तो ते प्रत्ये (तडं
के०) ततः एटले ते स्थानकथी (संजयामेव के०) संयतमेव एटले मोटा प्रयलेकरी
पन्निहेहिअ पन्निहेहिअ के०) प्रत्युपेदय प्रत्युपेदय एटले बारंवार पन्निहेहीने तथा
(पमज्झिअ पमज्झिअ के०) प्रमृज्य प्रमृज्य एटले सारी रीते बारंवार प्रमाजीने प्रमा-
जीने (एगंतमवणेद्या के०) एकांतमपनयेत् एटले ज्यां ते जीवने कोइपण जातनो
उपडव थाय नहीं ते ठेकाणें मूके, पण (नो एं संघायमावज्जेज्जा के०) नैनं संघात-
मापादयेत् एटले ए त्रस जीवने एकठा करीने पीडा पमाडे नहीं. इति ॥ ६ ॥

(हीनिचा.) कीट वा हीन्डियं पतहं वा कृणुं वा प्रीन्डियं निर्गहिकां वा । किमित्याह । इत्थं वा, पादं वा, बाहो वा, उरसि वा, उदरे वा, शिरसि वा, वक्षे वा, पात्रे वा, कम्पडके वा, पादप्रोन्मने वा, रजोदग्गे वा, गोष्ठे वा, उदके मात्रके स्फुटिते वा, इत्थं वा, पीठके वा, फटके वा, शय्यायां वा, संस्कारके वा, अन्यतन्मिन् वा तयाप्रकारे साधुश्रियाया उद्योगिनि उरकगजाने तेषु स्थानेषु कीटादिकं प्रसं कथंविद्वान्ति संयत एव सत्ययत्नेन वा प्रत्युपदेय प्रत्युपदेय पौनःपुन्येन सम्यक् प्रमृज्य प्रमृज्य पौनःपुन्येन । सम्यक् किमित्याह । एकान्ते यत्र स्थाने तत्र कीटादः उद्यातो न भवति तत्र श्रमयेन् परित्यजेन् । परं नैनं संघातमादाये नैनं व्रसं संघातं परस्तरणावसंस्पर्शपीडाक्यमासादयेन् प्रायेन् । श्रमेन कथं परितापनादिप्रतिषेध उक्तो द्वावयः । एकस्य अगस्त्य प्रद्वेजेन अन्यकारणात्तु त्वोरति प्रतिषेधः ॥ ६ ॥

(टीका.) ते दिव्य वा इत्यादि वावह्यागमारे वनि पूजयेत् । ते कीने वा इत्यादि । तद्यथा कीट वा पतहं वा कृणुं वा निर्गहिकां वा । किमित्याह । इत्थं वा पादं वा बाहो वा उरसि वा उदरे वा वक्षे वा रजोदग्गे वा गोष्ठे वा उदके वा इत्थं वा पीठे वा फटके वा शय्यायां वा संस्कारके वा अन्यतन्मिन् वा तयाप्रकारे साधु श्रियोद्योगिनि उरकगजाने कीटादिकं प्रसं कथंविद्वान्ति संयत एव सत्ययत्नेन वा प्रत्युपदेय प्रत्युपदेय पौनः पुन्येन सम्यक् प्रमृज्य प्रमृज्य पौनःपुन्येन । सम्यक् किमित्याह । एकान्ते व्रसानुपधानकस्थाने श्रमयेत्परित्यजेन् । नैनं व्रसं संघातमादायेनेन व्रसं संघातं परस्तरणावसंस्पर्शपीडाक्यमासादयेन् प्रायेन् । श्रमेन परितापनादिप्रतिषेध उक्तो वेदितव्यः । एकप्रद्वेजे वज्जारीयप्रद्वेजादन्यकारणात्तुनविप्रतिषेधः । उपमत्र प्रकटायेनैव नवरमुन्दकं स्फुटितं शय्या संस्कारिणी वसतिवा । श्लुका वतना । गतश्रुतौप्रविकारः ॥ ६ ॥

अजयं चरमाणो अ, पाण्डुयाहं हिमड ॥

वयं पावयं कर्म, ते ते होइ कमुअं कर्म ॥ १ ॥

(अवचरिः) उक्ता वतना । संप्रत्युपदेयमाह । इत्थंमुद्रित्य चरन् । तुरंगमं । अवचरेव । प्राणिना हीन्डियादयः । इत्थान्तेन्डियास्तानि हिमसि । हिमन् यथापि पातं कर्त । तस्मै तस्य भवति कटुककर्म विनाकदात्मननुत्तारं स्वाहृणिकः ॥ १ ॥

(अर्थ.) मूर्खी रीति पट्याप डीवली द्या पाडवली कही. पत्त ने द्या इत्थं निनि गोपना होय ते. माटे हवे साधुए जयनाए चाडवुं. एम कहे ते. अर्थयं वि

(अजयं के०) अयतं एटले ईर्यासमिति विना अर्थात् अजयणाए (चरमाणो अ के०) चरंश्च एटले चालतो थको (पाणजूयाइं के०) प्राणिजूतानि, प्राणि ते वेरिंझियादिक तथा जूत ते एकेंद्रियादिक जीव ते प्रत्ये (हिंसइ के०) हिनस्ति एटले हणे ठे. तेने हणवाथी (पावयं कम्मं के०) पापकं कर्म एटले ज्ञानावरणीयादिक पाप कर्मेने (वंधई के०) वध्नाति एटले बांधे ठे. (से के०) तस्य एटले ते अजयणाए चालता साधुने (तं के०) तत् एटले ते पापकर्म (कमुअंफलं के०) कटुकफलं एटले कडवा फलने आपनार एवुं (होइ के०) जवति एटले थाय ठे. ॥ १ ॥

(दीपिका.) सांप्रतमुपदेशमाह । अयतं चरन् यत्नं विना गठन् ईर्यासमितिमुल्लङ्घय । किमित्याह । प्राणिजूतानि हिनस्ति, प्राणिनो ह्रीन्द्रियादयः जूतानि एकेन्द्रियास्तानि हिनस्ति प्रमादेन अनाजोगेन च व्यापादयति । तानि हिंसन् वध्नाति पापकं कर्म अकुशलपरिणामादादत्ते क्लिष्टं ज्ञानावरणीयादि । तत्पापकर्म से तस्य अयत्नचारिणो जवति कटुकफलमशुचफलं जवति । मोहादिहेतुत्वेन विपाकदारुणमित्यर्थः ॥ १ ॥

(टीका.) सांप्रतमुपदेशाख्यः पञ्चम उच्यते । अजयमित्यादि । अयतं चरन्नयत-मनुपदेशेनासूत्राज्ञया इति । क्रियाविशेषणमेतत् । चरन् गठन् । तुरेवकारार्थः । अयतमेव चरन् ईर्यासमितिमुल्लङ्घ्य न त्वन्यथा । किमित्याह । प्राणिजूतानि हिनस्ति । प्राणिनो ह्रीन्द्रियादयः । जूतान्येकेन्द्रियास्तानि हिनस्ति । प्रमादानाजोगान्यां व्यापादयतीति ज्ञावः । तानि च हिंसन् वध्नाति पापं कर्म अकुशलपरिणामादादत्ते क्लिष्टं ज्ञानावरणीयादि । तत् से जवति कटुकफलम् । तत् पापं कर्म से तस्यायतचारिणो जवति कटुकफलमित्यनुस्वारोऽलाक्षणिकः । अशुचफलं जवति मोहादिहेतुतया विपाकदारुणमित्यर्थः ॥ १ ॥

अजयं चिठमाणो अ, पाणजूयाइं हिंसइ ॥

बंधई पावयं कम्मं, तं से होइ कमुअंफलं ॥२॥

(अवचूरिः) अयतं तिष्ठन्ध्वस्यानेनासमाहितो हस्तपादादि विक्षिपन् शेषं पूर्ववत् ॥ २ ॥

(अर्थ.) तेमज (अजयं चिठमाणो अ के०) अयतं तिष्ठंश्च एटले अजयणाए उजो रेहतो थको हाथ . पग आदिक पसारी जे साधु (पाणजूयाइं के०) प्राणिजूतानि एटले एकेंद्रियादिक तथा वेंद्रियादिक जीवप्रत्ये (हिंसइ के०) हिनस्ति एटले हणे ठे. ते (पावयं कम्मं के०) पापकं कर्म एटले ज्ञा-

११० राय धनपतसिंघ वहाडरका जेनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा

नावरणीयादि पापकर्मने (वंधई के०) वध्नाति एटले बांधे ठे. (से के०) तस्य ए-
टले ते साधुने (तं के०) तत् एटले ते पापकर्म (कमुअंफलं के०) कटुकफलं एट-
ले कडवा फलने आपनारं (होइ के०) जवति एटले थाय ठे ॥ २ ॥

(दीपिका.) एवं अयतं तिष्ठन् ऊर्ध्वस्थानेन अतमंजसं हस्तपादादिकं विक्षिपन् ॥२॥

(टीका.) एवमयतं तिष्ठन् ऊर्ध्वस्थानेनासमाहितो हस्तपादादि विक्षिपन् शेषं
पूर्ववत् ॥ २ ॥

अजयं आसमाणो अ, पाणजूयाइ हिंसइ ॥

बंधई पावयं कम्मं, तं से होइ कमुअंफलं ॥ ३ ॥

(अथचूरिः) अयतमासीनो निपणतया अनुपयुक्तः आकुञ्चनादिजावेन ॥ ३ ॥

(अर्थ.) तथा जे साधु (अजयं आसमाणो अ के०) अयतमासीनः एटले अ-
जयणाए वेसतो थको हस्तपादादिकना आकुञ्चनादिके करी (पाणजूयाइ के०)
प्राणिभूतानि एटले एकेंडियादिक तथा वेंडियादिक जीव प्रत्ये (हिंसइ के०)
हिनस्ति एटले हण्ठे ठे. ते साधु (पावयं कम्मं के०) पापकं कर्म एटले ज्ञानावर-
णीयादि पाप कर्म प्रत्ये (बंधई के०) वध्नाति एटले बांधे ठे. (से के०) तस्य ए-
टले ते साधुने (तं के०) तत् एटले ते पापकर्म (कमुअंफलं के०) कटुकफलं एटले
कडवा फलने आपनारं एवुं (होइ के०) जवति एटले थाय ठे. ॥ ३ ॥

(दीपिका.) एवमयतमासीनो निपणतया अनुपयुक्तः सन् आकुञ्चनादिजा-
वेन शेषं पूर्ववत् ॥ ३ ॥

(टीका.) एवमयतमासीनो निपणतया अनुपयुक्त आकुञ्चनादिजावेन शेषं पूर्ववत् ॥३॥

अजयं सयमाणो अ, पाणजूयाइ हिंसइ ॥

बंधई पावयं कम्मं, तं से होइ कमुअंफलं ॥ ४ ॥

(अथचूरिः) अयतं स्वपन्नसमाहितो दिवा प्रकामशय्यादिना शेषं पूर्ववत् ॥ ४ ॥

(अर्थ.) वही ते साधु (अजयं सयमाणो अ के०) अयतं स्वपंश्च एटले अजय-
णाए शयन करतो थको (पाणजूयाइ के०) प्राणिभूतानि एटले एकेंडियादिक तथा
होइयादिक जीव प्रत्ये (हिंसइ के०) हिनस्ति एटले हण्ठे ठे. तेथी ते पुरुष (पावयं
कम्मं के०) पापकं कर्म एटले ज्ञानावरणीयादि पापकर्म प्रत्ये (बंधई के०) व-
ध्नाति एटले बांधे ठे. (से के०) तस्य एटले ते साधुने (तं के०) तत् एटले ते

पापकर्म (कुरुयफलं के०) कटुकफलं एटले कडवा फलने आपनारं (होइ के०)
जवति एटले थाय ठे ॥ ४ ॥

(दीपिका.) एवमयतं स्वप्नसमाहितो दिवसे प्रकामशय्यादिना । शेषं पूर्ववत् ॥ ४ ॥

(टीका.) एवमयतं स्वप्नसमाहितो दिवा प्रकामशय्यादिना शेषं पूर्ववत् ॥ ४ ॥

अजयं जुंजमाणो अ, पाणजूयाईं हिंसइ ॥

बंधई पावयं कम्मं, तं से होइ कमुअंफलं ॥ ५ ॥

(अवचूरिः) अयतं जुज्जानो निःप्रयोजनं प्रणीतं काकशृगालजक्षितादिना । शेषं पूर्ववत् ॥ ५ ॥

(अर्थ.) तथा जे साधु (अजयं जुंजमाणो अ के०) अयतं जुज्जानश्च एटले
यतना विना अजयणाए जोजन करतो थको (पाणजूयाईं के०) प्राणिज्जातानि एटले
एकेंद्रियादिक तथा वेरिन्द्रियादिक जीव प्रत्ये (हिंसइ के०) हिनस्ति एटले हणे
ठे. तेथी ते साधु (पावयं कम्मं के०) पापकं कर्म एटले पापकर्मप्रत्ये (बंधई के०)
बन्धाति एटले बांधे ठे. (से के०) तस्य एटले ते पुरुषने (तं के०) तत् एटले ते
पापकर्म (कुरुयफलं के०) कटुकफलं एटले कडवा फलने आपनारं (होइ के०)
जवति एटले थाय ठे ॥ ५ ॥

(दीपिका.) एवमयतं जुज्जानो निःप्रयोजनं प्रणीतं काकशृगालजक्षितादिना ।
शेषं पूर्ववत् ॥ ५ ॥

(टीका.) एवमयतं जुज्जानो निःप्रयोजनं प्रणीतं काकशृगालजक्षितादिना शेषं
पूर्ववत् ॥ ५ ॥

अजयं जासमाणो अ, पाणजूयाईं हिंसइ ॥

बंधई पावयं कम्मं, तं से होइ कमुअंफलं ॥ ६ ॥

(अवचूरिः) जापमाणो गृहस्थजापया निष्ठुरमन्तरजापादिना । शेषं पूर्ववत् ॥ ६ ॥

(अर्थ.) तथा जे साधु (अजयं जासमाणो अ के०) अयतं जापमाणश्च एटले
यतना विना अजयणाए अर्थात् साधव्य गृहस्थनी निष्ठुर एवी चकारमकारादिजापा
बोलतो थको (पाणजूयाईं के०) प्राणिज्जातानि एटले एकेंद्रियादिक तथा वेरिन्द्रि-

७१७ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-भा.

यादिक जीव प्रत्ये (हिंसइ के०) हिनस्ति एटले हणे ठे. तेथी ते साधु (पापं कम्मं के०) पापकं कर्म एटले ज्ञानावरणीयादि पाप कर्म प्रत्ये (बंधइ के०) बन्नाति एटले बांधे ठे. (से के०) ते जीवने (तं के०) तत् एटले ते पापकर्म (कहुयंफलं के०) कहुकफलं एटले कहुया फलने आपनारुं (होइ के०) नवति एटले यायवे ॥६॥

(दीपिका.) एवमयतं जापमाणो गृहस्यजापया निष्ठुरमन्तरजापादिना शेषं पूर्ववत् ॥ ६ ॥

(टीका.) एवमयतं जापमाणो गृहस्यजापया निष्ठुरमन्तरजापादिना । शेषं पूर्ववत् ॥६॥

कहं चरे कहं चिछे, कहमासे कहं सए ॥

कहं जुजंतो जासंतो, पावं कम्मं न बंधइ ॥ ७ ॥

(अथचूरिः) अत्राह । यद्येवं पापकर्म ततः कथं केन प्रकारेण चरेदित्यादि ॥ ७ ॥

(अर्थ.) पूर्वोक्त वचन सांजलीने गुरुने शिष्य पूछे ठे. कहमित्यादि । ते साधु (कहं चरे के०) कथं चरेत् एटले केवी रीते गमन करे, (कहं चिछे के०) कथं तिष्ठेत् एटले केवीरीते उजो रहे, (कहमासे के०) कथमासीत् एटले केवी रीते बेसे, (कहं सए के०) कथं स्वपेत् एटले केवी रीते शयन करे, वली (कहं जुजंतो जासंतो के०) कथं जुजानो जापमाणश्च एटले ते साधु केवीरीतें जोजन करतो थको तथा बोखतो थको (पावं कम्मं के०) पापं कर्म एटले पापकर्मने (न बंधइ के०) न बन्नाति एटले बांधतो नथी. ॥ ७ ॥

(दीपिका.) अथ शिष्य आह । यद्येवं पापकर्मबन्धस्तदा कथं चरेदित्याह । कथं केन प्रकारेण चरेत्, कथं तिष्ठेत्, कथमासीत्, कथं स्वपेत् । कथं जुजानोऽप्यं कथं जापमाणः पापकर्म न बन्नाति ॥ ७ ॥

(टीका.) अत्राह । यद्येवं पापकर्मबन्धस्ततः कहं चरे इत्यादि । कथं केन प्रकारेण चरेत्, कथं तिष्ठेत्, कथमासीत्, कथं स्वपेत् । कथं जुजानो जापमाणः पापं कर्म न बन्नातीति ॥ ७ ॥

जयं चरे जयं चिछे, जयमासे जयं सए ॥

जयं जुजंतो जासंतो, पावं कम्मं न बंधइ ॥ ८ ॥

(अचचूरिः) आचार्यस्त्वाह । यत् चरेत्सूत्रोपदेशेनेर्यासमितः । यत् तिष्ठेत्-
स्तपादाविकेपेण । यतमासीत् उपयुक्तमाकुञ्चनाद्यकरणेन । यत् स्वपेत् समाहि-
तो रात्रौ प्रकामशय्यापरिहारेण । यत् जुञ्जानः सप्रयोजनमप्रणीतं प्रतरसिंहज-
क्षितादिना । यत् जापमाणः साधुजापया मृदु कालप्राप्तं च । पापं कर्म ज्ञानावर-
णीयादि न वध्नाति रुद्धाश्रवत्वाद्बिहितानुष्ठानपरत्वादिति ॥ ८ ॥

(अर्थः) एवो शिष्यनो प्रश्न सांजलीने आचार्य कहे ठे । जयं चरे इति । हे शि-
ष्य ! साधु जे ठे, ते (जयं के०) यत् एटले जयणाये करी (चरे के०) चरेत्
एटले चाले (जयं के०) यत् एटले जयणाये करी (चिठे के०) तिष्ठेत् एटले
उज्जो रहे, (जयं के०) यत् एटले जयणाये करी (आसे के०) आसीत् एटले
वेसे, (जयं के०) यत् एटले जयणाये करी (सए के०) स्वपेत् एटले शयन करे,
तथा (जयं के०) यत् एटले जयणाये करी (जुंजंतो के०) जुञ्जानः एटले जोज-
न करतो अने (जयं के०) यत् एटले जयणाये करी (जासंतो के०) जापमाणः
एटले जापण करतो (पावं कम्मं के०) पापं कर्म एटले ज्ञानावरणीयादि पाप कर्म
प्रत्ये (न वंधइ के०) न वध्नाति एटले बांधतो नथी ॥ ८ ॥

(टीपिका.) अत्र आचार्य उत्तरमाह । यत् चरेत् सूत्रस्य उपदेशेन ईर्यासमि-
त्यादिसमितः सन्, यत् तिष्ठेत् समाहितः सन् हस्तपादादीनां विकेपेण विना, यत-
मासीत् उपयुक्तः सन् आकुञ्चनादेः अकरणेन, यत् स्वपेत् समाधिमान् सन् रात्रौ प्र-
कामशय्यादिपरिहारेण । यत् जुञ्जानः अप्रणीतं सिंहजक्षितादिना, एवं यत् जाप-
माणः साधुजापया तदपि मृदु कालप्राप्तं च । एवं कुर्वन् साधुः पापं कर्म क्लिष्टमकुश-
लानुबन्धि ज्ञानावरणीयादि न वध्नाति । कथमाश्रवरोधनात् साध्वाचारतत्परत्वाच्च ॥ ८ ॥

(टीका.) आचार्य आह । जयं चरे इत्यादि । यत् चरेत् सूत्रोपदेशेनेर्यासमितः ।
यत् तिष्ठेत् समाहितो हस्तपादाद्यविकेपेण । यतमासीत् उपयुक्त आकुञ्चनाद्यकर-
णेन । यत् स्वपेत् समाहितो रात्रौ प्रकामशय्यादिपरिहारेण । यत् जुञ्जानः सप्रयो-
जनमप्रणीतं प्रतरसिंहजक्षितादिना । एवं यत् जापमाणः साधुजापया मृदु काल-
प्राप्तं च । पापं कर्म क्लिष्टमकुशलानुबन्धि ज्ञानावरणीयादि न वध्नाति नादत्ते निराश्र-
वत्वात् बिहितानुष्ठानपरत्वादिति ॥ ८ ॥

सवञ्चयप्पञ्चअस्स, सम्मं नूयाइ पासउ ॥

पिडिआसवस्स दंतस्स, पावं कम्मं न वंधइ ॥ ९ ॥

५५४. राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह भाग तेतालीस-(४३)-मा.

(अथचूरिः) सर्वज्ञूतेषु आत्मज्ञूतः सर्वज्ञूतात्मज्ञूतो य आत्मवत्सर्वज्ञूतानि पश्यति सम्यक् वीतरागोक्तेन विधिना पृथ्यादीनि ज्ञूतानि पश्यतः, पिहिताश्रवस्य, दान्तस्येन्द्रियनोऽन्द्रियदमनेन पापं कर्म न वध्यते । पापकर्मवन्धो न जवतीत्यर्थः ॥ ए ॥

(अर्थ.) हवे उपदेश कहे ठे. (सबज्ञूयप्पज्ञूयस्स के०) सर्वज्ञूतात्मज्ञूतस्य, सर्वज्ञूत ते सर्व प्राणीने आत्मज्ञूत एटले पोताना आत्माना परे समजनारा एवा तथा (सम्मं ज्ञूयाइं पासउं के०) सम्यक् ज्ञूतानि पश्यतः, ज्ञूतानि एटले सर्व जीवोने सम्यक् एटले वीतरागे कक्षा प्रमाणे रुडीरीतिं पश्यतः एटले जोनारा एवा (पिहिया-सवस्स के०) पिहिताश्रवस्य एटले प्राणातिपातादिक आश्रवद्धार जेणें रोक्कां ठे, एवा अने (दंतस्स के०) दांतस्य एटले जेणें इन्द्रियदमन कछुं ठे, एवा साधुने (पावं कम्मं के०) पापं कर्म एटले ज्ञानावरणीयादि पापकर्म (न वंधइ के०) न बध्नाति बंधातुं नथी ॥ ए ॥

(दीपिका.) किंच एवंविधस्य साधोः पापं कर्म न वध्यते । तस्य साधोः पापकर्मवन्धो न जवतीत्यर्थः । किं साधोः । सर्वज्ञूतेषु आत्मज्ञूतो य आत्मवत्सर्वज्ञूतानि पश्यति । तस्य किं कुर्वतः साधोः । सम्यग्बीतरागकथितेन विधिना ज्ञूतानि पृथ्यादीनि पश्यतः । पुनः किं साधोः । पिहितो निरुद्धः स्थित आश्रवः प्राणातिपातादिरूपो येन स तस्य । पुनः किं ज्ञूतस्य साधोः । दान्तस्य दमितेन्द्रियनोऽन्द्रियव्यापारस्य । एवं सति किं जवति । सर्वज्ञूतदयावतः पापकर्मवन्धो न जवति ॥ ए ॥

(टीका.) किंच सबज्ञूय इत्यादि । सर्वज्ञूतेष्व्वात्मज्ञूतः सर्वात्मज्ञूतो । य आत्मवत् सर्वज्ञूतानि पश्यतीत्यर्थः । तस्यैवं सम्यग्बीतरागोक्तेन विधिना ज्ञूतानि पृथिव्यादीनि पश्यतः सतः । पिहिताश्रवस्य स्थितप्राणातिपाताश्रवस्य दान्तस्येन्द्रियनोऽन्द्रियदमनेन पापं कर्म न बध्नाति, तस्य पापकर्म वन्धो न जवतीत्यर्थः ॥ ए ॥

पट्टमं नाणं तउ दया, एवं चिछइ सबसंजए ॥

अन्नाणी किं काही, किंवा नाही ठेअपावगं ॥ २० ॥

(अथचूरिः.) एवं सति दयायामेव यतितव्यं अलं ज्ञानान्यासेनापीति मा जूदव्युत्पन्नविनियमतिविज्रम इति तदपोहायाह । प्रथममादौ ज्ञानं ततो दया पयमनेन प्रकारेण ज्ञानपूर्वकक्रियाप्रतिपत्तिरूपेण तिष्ठत्यास्ते सर्वसंयतः । अज्ञानी किं करिष्यति । सर्वग्रान्धतुल्यत्वात् प्रवृत्तिनिमित्ताज्ञावात् वा किं वा ज्ञास्यात्

वेकं निपुणं हितं कालोचितं पापकमितो विपरीतं तत्करणं जावतोऽकरणमेव । अतो ज्ञानान्यासः कार्यः ॥ १० ॥

(अर्थ.) पूर्वोक्त उपदेशाय कोऽ एम समजे के, सर्व प्राणिमात्र उपर दया राख-
नार जे पुरुष, तेने पापकर्मनो बंध यतो नथी, माटे सर्वप्रकारे प्रयत्न करीने दयाज
पालवी. परंतु ज्ञाननो अन्यास वगेरे कांश् करवानी जरूर नथी, एवा अज्ञानी शि-
ष्यने मोह न यवो जोड़्यें, माटे कहे ठे. पढमं ति (पढमं के०) प्रथमं एटले प्र-
थम (नाणं के०) ज्ञानं एटले जीवाजीवादिकनुं ज्ञान संपादन करे, (तउं के०)
ततः एटले जीवाजीवादिज्ञान यया पठी (दया के०) दया एटले संयमरूप दया
पड़जीवनिकायने विपे कराय. आ प्रकारथी ज्ञानपूर्वक दया सिद्ध थाय ठे. (एवं
के०) पूर्वोक्त ज्ञानपूर्वक दया पालवाथी ते साधु (सबसंजए के०) सर्वसंयतः
एटले सर्व प्रकारे संयत थाय ठे. वली एथी विपरीत जे पुरुष (अन्नाणी के०)
अज्ञानी एटले जीवाजीवादिज्ञानरहित होय ठे, ते (किं काही के०) किं करिष्य-
ति एटले शुं करशे ? केमके, ज्ञान नहीं होवाथी ते अंधसमान ठे, माटे ते अज्ञानी
केवा कर्मने विपे प्रवृत्त थवुं, तथा केवा कर्मथी निवर्तवुं, ते कांश् जाणोज नहीं. वली
यद्यपि ते पुरुष कांश् कर्म करवा प्रवृत्त थाय, तोपण ते (सेयपावगं के०) श्रेयः-
पापकं एटले पुण्य अने पापने (किंवा नाही के०) किंवा ज्ञास्यति एटले शुं जाण-
शे ? कांश्ज नहीं ॥ १० ॥

(टीपिका.) शिष्यः प्राह । इत्यनेन किमागतं सर्वप्रकारेण दयायामेव यतितव्यं
किं प्रयोजनं ज्ञानान्यासेन । गुरुराह मा एवं ब्रमं कुरु । यतः प्रथममादौ ज्ञानं जीवस्वरूप-
परक्षणस्य उपायफलविषयं ततस्तथाविधज्ञानात्पश्चात् दया संयमः एवमनेन प्रकारेण
ज्ञानपूर्वकदयाप्रतिपत्तिरूपेण तिष्ठत्यास्ते सर्वसंयतः सर्वोऽपि साधुवर्गः । परं यः पुन-
रज्ञानी ज्ञानरहितः स किं करिष्यति । सर्वत्रान्धतुल्यत्वात् प्रवृत्तिनिमित्तस्याज्ञावात् ।
किं वा कुर्वन् ज्ञास्यति वेकं निपुणं हितं कालस्य उचितं पापकं वा वेकाद्विपरीतम् ।
तत्करणं जावतोऽकरणमेव समस्तनिमित्तानामज्ञावात् अन्धप्रदीपपलायनधुणाक्षरवत् ।
अत एव अन्यत्राप्युक्तम् ॥ गीश्वरो अ विहारो, वीरं गीश्वरमीसिउं जणिउं ॥ इत्तो
तइश्वरविहारो, नाणुनाउं जिणवरेहिं ॥ १ ॥ अतो ज्ञानान्यासः कार्य एव ॥ १० ॥

(टीका.) एवं सति सर्वज्ञतदयावतः पापकर्मबन्धो न जवतीति सर्वात्मना
दयायामेव यतितव्यम् । अलं ज्ञानान्यासेनापीति मा ब्रूद्व्युत्पन्नविनेयमतिविघ्नम
इति तदपोहायाह । पढमं णामित्यादि । प्रथममादौ ज्ञानं जीवस्वरूपसंरक्षणोपा-

७७६ राय धनपतसिंह बहादुरका जेनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

यफलविषयं ततस्तथाविधज्ञानसमनन्तरं दया संयमस्तदेकान्तोपादेयतया जावतस्त-
 व्यवृत्तेः । एवमनेन प्रकारेण ज्ञानपूर्वकक्रियाप्रतिपत्तिरूपेण तिष्ठत्यास्ते । सर्वसंयतः
 सर्वप्रवर्जितः । यः पुनरज्ञानी साध्योपायफलपरिज्ञानविकलः स किं करिष्यति सर्व-
 ग्रान्धतुष्टत्वाव्यवृत्तिनिवृत्तिनिमित्ताज्ञावात् । किं वा कुर्वन् ज्ञास्यति ठेकं निपुणं
 हितं कालोचितं पापकं वा अतो विपतरीतमिति । ततश्च तत्करणं जावतोऽकरणमेव
 समप्रतिमित्ताज्ञावात् अन्धप्रदीप्तपलायनघुणाक्षरकरणवत् । अत एवान्यत्राप्युक्तम् ।
 गीथत्रो अ विहारो, वीउं गीथवमीसिउं जणिउं ॥ इत्यादि । अतो ज्ञानान्यासः कार्यः ॥ ११ ॥

सोच्चा जाणइ कळ्हाणं, सोच्चा जाणइ पावगं ॥

उत्तयं पि जाणए सोच्चा, जं सेयं तं समाचरे ॥ ११ ॥

(अथनूरिः) श्रुत्वा जानाति । कळ्यो मोक्षस्तमणति नयतीति कळ्याणं दया-
 ग्यं मंयमन्यरूपं पापकमसंयमरूपमुत्तयं संयमासंयमस्वरूपं श्रावकोपयोगि जाना-
 ति । यनधेयमत इत्थं विज्ञाय यत्तेकं निपुणं कालोचितं तत्समाचरेत् ॥ ११ ॥

(अर्थः) माटे ज्ञानान्यास करवाही जे थाय ठे ते कहे ठे. सोच्चा इत्यादि-
 पुण्य जे ठे ते (मोक्षा के०) श्रुत्वा पट्से सिद्धांत सांजलीने (कळ्याणं के०) क-
 ळ्याणं पट्से मंयम ग्रथे (जाणइ के०) जानाति पट्से जाणे ठे. तेमज (सोच्चा
 के०) ध्याय पट्से सिद्धांत श्रवण करीने (पावगं के०) पापकं पट्से असंयम ग्रथे
 (जाणइ के०) जानाति पट्से जाणे ठे. (सोच्चा के०) श्रुत्वा पट्से सिद्धांत सांजलीने
 (उत्तयं पि के०) उत्तयमपि पट्से संयम अने असंयम पाप ए वे ग्रथे पण (जा-
 णइ के०) जानाति पट्से जाणे ठे. एवी रीतें सिद्धांतश्रवणथी पुण्य, पाप अने तदुत्तर
 जालीने पटी (जं के०) यत् पट्से जे (सेयं के०) श्रेयः पट्से हितकारि हाय
 (मं के०) तत् पट्से ते (समाचरे के०) समाचरेत् पट्से आचरे. ॥ ११ ॥

(टीका.) यत्न आह । श्रुत्वा जानाति कळ्याणं दयाग्यं संयमस्वरूपं, ध्याय
 य जानाति पापकं हिमाग्यमसंयमस्वरूपम् । उत्तयमपि संयमासंयमस्वरूपं श्रावकोप-
 योगि श्रावकोपयोग्यं जानाति श्रुत्वा नाश्रुत्वा । यनधेयमत इत्थं विज्ञाय यत्तेकं तत्
 समाचरेत् तत् कदाचित्कर्यः ॥ ११ ॥

(टीका.) तथा आह सोच्चा इत्यादि । श्रुत्वा आकर्ण्य कार्यमाधनरामगान-
 नरकरविनाशं जानाति वृद्धने । कळ्याणं कळ्यो मोक्षस्तमणति प्रापयतीति कळ्या-
 णं इत्यादि संयमन्यरूपम् । तथा श्रुत्वा जानाति पापकमसंयमस्वरूपम् । उत्तयमपि

संयमासंयमस्वरूपं श्रावकोपयोगि जानाति श्रुत्वा नाश्रुत्वा । यतश्चैवमत इहं वि-
ज्ञाय ठेकं निपुणं हितं कालोचितं तत्समाचरेत्कुर्यादित्यर्थः ॥ ११ ॥

जो जीवे वि न याणेइ, अजीवे वि न याणइ ॥

जीवाजीवे अयाणंतो, कहु सो नाहीइ संयमं ॥ १२ ॥

(अत्रचूरिः) उक्तमेव स्पष्टयन्नाह । यो जीवान् पृथिवीकायिकादिभेदजिज्ञासु
जानाति । अजीवान्संयमोपधातिनो हिरण्यादीन् जानाति । जीवाजीवानजानन् क-
थमसौ ज्ञास्यति संयमम् ॥ ११ ॥

(अर्थः) हवे, सिद्धांतना ज्ञान वगर संयमनुं ज्ञान थतुं नथी, एम कहे ठे.
जो जीवे इति. (जो के०) यः एटले जे पुरुष (जीवे वि के०) जीवानपि एटले पृ-
थ्वीकायादि जीवने (न याणेइ के०) न जानाति एटले जाणतो नथी. तथा (अ-
जीवे वि के०) अजीवानपि एटले हिरण्य रूप्य प्रमुख अजीवने पण (न याणइ के०)
न जानाति एटले जाणतो नथी. (सो के०) सः एटले ते पुरुष (जीवाजीवे के०)
जीवाजीवान् एटले जीवअजीव प्रत्ये (अयाणंतो के०) अजानन् एटले न जाणतो
थको (संयमं के०) प्राणातिपातविरमणादिरूप सत्तर प्रकारना संयमने (कहु
के०) कथं एटले केवी रीते (नाहीइ के०) ज्ञास्यति एटले जाणशे. ॥ ११ ॥

(दीपिका.) उक्तमेव स्पष्टीकुर्वन्नाह । यो जीवानपि पृथिवीकायादीन् न जा-
नाति । अजीवानपि संयमस्य उपधातिनो मणिस्रवणादीन् न जानाति । एवं जीवा-
जीवान् अजानन् कथमसौ ज्ञास्यति संयमं तत्संवन्धिज्ञानस्य अज्ञावात् ॥ ११ ॥

(टीका.) उक्तमेवार्थं स्पष्टयन्नाह । जो जीवे इत्यादि । यो जीवानपि पृथिवीकायि-
कादिभेदजिज्ञासु न जानाति । अजीवानपि संयमोपधातिनो मयहिरण्यादीन् जानाति ।
जीवाजीवानजानन्कथमसौ ज्ञास्यति संयमं तद्विषयं तद्विषयाज्ञानादिति भावः ॥ ११ ॥

जो जीवे वि वियाणेइ, अजीवे वि वियाणइ ॥

जीवाजीवे वियाणंतो, सो हु नाहीइ संयमं ॥ १३ ॥

(अत्रचूरिः) यदा जीवानजीवानपि विजानाति । तदा जीवानजीवांश्च विजानन्स
खलु संयमं ज्ञास्यति ॥ १३ ॥

५७७ राय धनपतसिंध बहाडूरका जैनागमसंग्रह भाग तेतालीस-(४३)-भा.

(अर्थ.) हवे, जे पुरुष संयमने जाणे तेजुं लक्षण कहे ठे. जो इति (जो के०) यः पटसे जे पुरुष (जीवे वि के०) पृथ्वीकायादि जीव प्रत्ये पण (वियाणइ के०) विजानाति पटसे सारीरीते जाणें, तथा (अजीवे वि के०) अजीवानपि पटसे प-मांस्तिकायादिक तथा संयमना उपघातक एवा मय सुवर्णादि अजीव पदार्थ प्रत्ये पण (वियाणइ के०) विजानाति पटसे विशेषे करी जाणे. (सो के०) सः पटसे ते पुरुष (जीवाजीवे के०) जीवाजीवान् पटसे जीव तथा अजीव प्रत्ये (वि-याणतो के०) विजानन् पटसे जाणतो थको (संजमं के०) संयमं पटसे सत्प्रकारना संयम प्रत्ये (दु के०) खलु पटसे निश्चये करी (नाहीइ के०) इत्यति पटसे जाणशे. ॥ १३ ॥

(टीका.) ततश्च यो जीवानपि विजानाति । अजीवानपि विजानाति । जीवाजी-यान्निजानन् स एव इत्यति संयममिति । उपदेशाधिकारः समाप्तः ॥ १३ ॥

(टीका.) ततश्च यो जीवानपि जानात्यजीवानपि जानाति । जीवाजीवान् वि-जानन् स एव इत्यति संयममिति । प्रतिपादितः पञ्चम उपदेशार्थाधिकारः ॥ १३ ॥

जया जीवमजीवे अ, दो वि एए वियाणइ ॥

नया गइं बहुविदं, सबजीवाण जाणइ ॥ १४ ॥

(अर्थ.) गांप्रनं धर्मफलमाह । यदा यस्मिन् कांसे जीवानजीवांश्च छावत्येव विजानाति विविधं जानाति । तस्मिन् कांसे गनिं नरकगत्यादिरूपां बहुविधां जी-वादीशानां जानानि यथास्थितज्ञानमन्तरेण गतिपरिज्ञानानावात् ॥ १४ ॥

(अर्थ.) हवे पुरांस्त जाननुं फल कहे ठे. जया इति. (जया के०) यदा पटसे उत्तर (जीवमजीवे अ के०) जीवाजीवो च पटसे जीव तथा अजीव (एए दो वि के०) एए छावति पटसे ए बहुने पण (वियाणइ के०) विजानाति पटसे जाणें. (नया के०) नदा पटसे त्वां (सबजीवाणं के०) सबजीवानां पटसे सों जीवोदी (बहुविदं के०) बहुविधां पटसे देवनिर्गन्धारकादि अनेकप्रकारनी (गइं के०) गति पटसे गतिने (जाणइ के०) जानानि पटसे जाणे. ॥ १४ ॥

(टीका.) गांप्रनं धर्मस्य फलमाह । जया इत्यादि । यदा यस्मिन् कांसे जीवान-जीवान् दो अति एव विजानाति अनेकप्रकारेण जानानि । नदा तस्मिन् कांसे गति

नरकगत्यादिरूपां बहुविधामनेकप्रकारां सर्वजीवानां जानाति । यथावस्थितजीवा-
जिवादिपरिज्ञानं विना गतिपरिज्ञानस्य अज्ञावात् ॥ १४ ॥

(टीका.) सांप्रतं पठेऽधिकारे धर्मफलमाह । जया इत्यादि । यदा यस्मिन् काले
जीवानजीवांश्च द्वावप्येतौ विजानाति विविधं जानाति । तदा तस्मिन् काले गतिं न-
रकगत्यादिरूपां बहुविधां स्वपरगत्येदेनानेकप्रकारां सर्वजीवानां जानाति । यथाव-
स्थितजीवाजीवपरिज्ञानमन्तरेण गतिपरिज्ञानाज्ञावात् ॥ १४ ॥

जया गइं बहुविहं, सबजीवाण जाणइ ॥

तया पुसं च पावं च, वंधं मुक्कं च जाणइ ॥ १५ ॥

(अथचूरिः) उत्तरोत्तरफलवृद्धिमाह । तदा पुण्यं च पापं च बहुविधगतिनि-
बन्धनं बन्धं जीवकर्मयोगदुःखलक्षणं मोक्षं च तद्वियोगसुखलक्षणम् ॥ १५ ॥

(अर्थ.) (जया के०) यदा एतले ज्यारे (सबजीवाण के०) सर्व जीवोनी
(बहुविहं के०) बहुविधां एतले चार प्रकारनी (गइं के०) गतिं एतले गतिने
(जाणइ के०) जानाति एतले जाणे. (तया के०) तदा एतले त्यारे चतुर्विध ग-
तिना कारण एवा (पुसं च पावं च के०) पुण्यं च पापं च एतले पुण्यने थने पापने
तया (वंधं मुक्कं च के०) बंधं मोक्षं च एतले बंधने थने मोक्षने (जाणइ के०)
जानाति एतले जाणे. ॥ १५ ॥

(दीपिका.) अथ उत्तरोत्तरफलवृद्धिमाह । यदा गतिं बहुविधां सर्वजीवानां
जानाति । तदा पुण्यं च पापं च बहुविधगतिनिबन्धनं तथा बन्धं जीवकर्मयोगदुःख-
लक्षणं मोक्षं च जीवकर्मवियोगसुखलक्षणं जानाति ॥ १५ ॥

(टीका.) उत्तरोत्तरां फलवृद्धिमाह । जया इत्यादि । यदा यस्मिन्काये गतिं
बहुविधां सर्वजीवानां जानाति । तदा पुण्यं च पापं च बहुविधगतिनिबन्धनं तथा
बन्धं जीवकर्मयोगदुःखलक्षणं मोक्षं च तद्वियोगसुखलक्षणं जानाति ॥ १५ ॥

जया पुसं च पावं च, वंधं मुक्कं च जाणइ ॥

तया निविहए ज्ञाए, जे दिव जे अ माणुने ॥ १६ ॥

(अथचूरिः) तदा निविन्ते मोक्षानावात् तन्मयं विद्यान्यत्यन्तादुःखरूपतया
ज्ञेयान् शब्दादीन् ॥ १६ ॥

૭૩૦ રાય ધનપતસિંઘ વઢાહરકા જૈનાગમસંગ્રહ ઝાગ તેતાલીસ-(૪૩)-મા.

(અર્થ.) તયા જયા ઇતિ. (જયા કે) યદા ઇટલે જ્યારે (પુણં ચ પાપં ચ કે) પુણં ચ પાપં ચ ઇટલે પુણ્ય અને પાપ પ્રત્યે તયા (વંધં મુક્તં ચ કે) વંધં મોક્ષં ચ ઇટલે વંધ અને મોક્ષ પ્રત્યે (જાણં કે) જાનાતિ ઇટલે જાણે. (તયા કે) તદા ઇટલે ત્યારે, (જે કે) જે ઇટલે જે (દિવે કે) દિવ્યાઃ ઇટલે દેવ સંબંધી તયા (જે અ માણુસે કે) જે ચ માનુષાઃ ઇટલે મનુષ્યના જે (જો ઇ કે) જોગાઃ ઇટલે જોગ છે, તે જોગને (નિર્વિંદણ કે) નિર્વિંન્તે ઇટલે અસાર કરી જાણે છે. ॥ ૧૬ ॥

(ટીપ્પીકા.) યદા પુણં ચ પાપં ચ વંધં ચ મોક્ષં ચ જાનાતિ । તદા નિર્વિન્તે મોહાજાયાત્ સમ્યગ્ચિચારયતિ અસારદુઃખરૂપતયા । કાન્ જોગાન્ શબ્દાદીન્ પાન્ દિવ્યાન્ તયા પાન્ માનુષાન્ । તેન્યો વ્યતિરિક્તાઃ શેષાઃ પરમાર્થતો જોગા ઇવ ન જવન્તિ ॥ ૧૬ ॥

(ટીકા.) જયા ઇત્યાદિ । યદા પુણં ચ પાપં ચ વંધં મોક્ષં ચ જાનાતિ । તદા નિર્વિન્તે મોહાજાયાત્ સમ્યગ્ચિચારયત્યસારદુઃખરૂપતયા જોગાન્ શબ્દાદીન્ પાન્ દિવ્યાન્ પાંધ માનુષાન્ । શેષાસ્તુ વસ્તુતો જોગા ઇવ ન જવન્તિ ॥ ૧૬ ॥

જયા નિર્વિંદણ જોગે, જે દિવે જે અ માણુસે ॥

તયા ચયડ સંજોગં, સંપ્રિતરવાહિરં ॥ ૧૭ ॥

(અર્થનૂરિઃ) તદા ત્વજતિ સંયોગં જાવતઃ આન્યન્તરં ક્રોધાદિ વાહ્યં દિરણ્યાદિ ॥ ૧૭ ॥

(અર્થ.) તયા (જયા કે) યદા ઇટલે જ્યારે (જે દિવે જે અ માણુસે કે) જે દિવ્યા જે ચ માનુષાઃ ઇટલે જે દેવના તયા માણસના જોગ છે, તે (જો ઇ કે) જોગાન્ ઇટલે જોગને (નિર્વિંદણ કે) નિર્વિંતે ઇટલે અસાર કરી જાણે. (તયા કે) તદા ઇટલે ત્યારે (સંપ્રિતરવાહિરં કે) સાન્યન્તરવાહ્યં ઇટલે રાગદ્વેષાદિક અન્યન્તર તયા પુત્રકુલગ્રાદિક વાહ્ય ઇવા (સંજોગં કે) સંયોગં ઇટલે સંયોગને (જ-યડ કે) ત્વજતિ ઇટલે ઘોડી દે છે. ॥ ૧૭ ॥

(ટીપ્પીકા.) યદા નિર્વિન્તે જોગાન્દિવ્યાન્માનુષાન્ । તદા ત્વજતિ સંયોગં સંવન્ધં સાન્યન્તરવાહ્યં । ક્રોધાદિરૂપમાન્યન્તરં મ્ણાંદિરૂપં વાહ્યં સંવન્ધમિત્યર્થઃ ॥ ૧૭ ॥

(ટીકા.) જયા ઇત્યાદિ । યદા નિર્વિન્તે જોગાન્ પાન્ દિવ્યાન્ પાંધ માનુષાન્ । તદા ત્વજતિ સંયોગં સંવન્ધં ઇત્યનો જાવતઃ સાન્યન્તરવાહ્યં ક્રોધાદિદિરણ્યાદિ સંવન્ધમિત્યર્થઃ ॥ ૧૭ ॥

जया चयइ संजोगं, सप्रितरवाहिरं ॥

तया मुंमे नवित्ता एं, पवइए अणगारिअं ॥ १८ ॥

(श्रवचूरिः) तदा मुणो अव्यतो जावतश्च जूत्वा प्रव्रजति प्रकर्षेण व्रजति मोक्षं प्रत्यनगारम् ॥ १८ ॥

(अर्थ.) (जया के०) यदा एटले ज्यारे (सप्रितरवाहिरं के०) साज्यन्तर-वाहं एटले वाह्य अने अज्यन्तर एवा वे प्रकारना (संजोगं के०) संयोगं एटले संबंधने (चयइ के०) त्यजति एटले त्याग करे ठे. (तया के०) तदा एटले त्यारें (मुं-मे नवित्ता एं के०) मुंमो जूत्वा एटले अव्यजावथी मुंम थइने (अणगारिअं के०) अनगारं एटले आगाररहितपणें अर्थात् यहूनो त्याग करीने (पवइए के०) प्रव-जति, प्रकर्षेकरी एटले अव्यथी लोचादिके करी तथा जावथी रागद्वेषादिकना त्यागे करी व्रजति एटले मोक्ष प्रत्यें जाय ठे. ॥ १८ ॥

(दीपिका.) यदा त्यजति संयोगं साज्यन्तरं वाहं तदा मुणो जूत्वा अव्य-तो जावतश्च प्रव्रजति प्रकर्षेण व्रजति मोक्षमनगारं अव्यतो जावतश्च अविद्य-मानागारमित्यर्थः ॥ १८ ॥

(टीका.) जया इत्यादि । यदा त्यजति संयोगं साज्यन्तरवाह्यम् । तदा मुणो जूत्वा अव्यतो जावतश्च प्रव्रजति प्रकर्षेण व्रजत्यपवर्गं प्रत्यनगारं अव्यतो जावत-श्चाविद्यमानागारमिति जावः ॥ १८ ॥

जया मुंमे नवित्ता एं, पवइए अणगारिअं ॥

तया संवरमुक्किठं, धम्मं फासे अणुत्तरं ॥ १९ ॥

(श्रवचूरिः) तदा संवरमुक्किठं ति प्राकृतशैल्या उत्कृष्टसंवरं प्राणातिपातादिनिवृ-त्तिरूपं चारित्रधर्मं स्पृशत्यनुत्तरम् ॥ १९ ॥

(अर्थ.) जया मुंडो इत्यादि. ज्यारें मुंड थइने इत्यादि (तया के०) तदा ए-टले त्यारें (अणुत्तरं के०) श्रेष्ठ एवा (संवरमुक्किठं के०) उत्कृष्टसंवररूप (धम्मं के०) धर्म एटले धर्मप्रत्ये (फासे के०) स्पृशति एटले स्पर्श करे. ॥ १९ ॥

(दीपिका.) यदा मुंमो जूत्वा प्रव्रजति अनगारं तदा उत्कृष्टं संवरधर्मं सर्वप्रा-णातिपातादिनिवृत्तिरूपं चारित्रधर्मं स्पृशति अनुत्तरं सम्यगासेवत इत्यर्थः ॥ १९ ॥

१३१ राय धनपतसिंघ बहाडरका जेनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-भा.

(टीका.) जया इत्यादि । यदा मुणो भूत्वा प्रव्रजत्यनगारम् । तदा संवरमुक्किंति प्राकृतशैल्या उत्कृष्टसंवरं धर्मं सर्वप्राणातिपातादिविनिवृत्तिरूपं चारित्र्यधर्ममित्यर्थः । स्पृशत्यनुत्तरं सम्यगासेवत इत्यर्थः ॥ १९ ॥

जया संवरमुक्किं, धम्मं फासे अणुत्तरं ॥

तया धुणइ कम्मरयं, अबोहिकलुसंकमं ॥ २० ॥

(अथचूरिः) तदा धुनाति कर्मरजोऽबोधिकलुपकृतं अबोधिकलुपेण मिथ्यादृष्टिनोपात्तमित्यर्थः ॥ २० ॥

(अर्थ.) जया संवरं इत्यादि. ज्यारें उत्कृष्ट संवररूप श्रेष्ठ धर्मेने आधारें ठे, (तया के०) तदा एटखे त्यारें (अबोहिकलुसंकमं के०) अबोधिकलुपकृतं एटखे मिथ्यादृष्टिपणाथी करेखा एवा (कम्मरयं के०) कर्मरजः एटखे कर्मरूप रज प्रत्ये. कर्मने रज केद्वयानुं कारण ए ठे के, कर्म जे ठे ते पोताना फलरूप दुःखादिक-धी आत्माने लेप करे ठे, माटे कर्मने रज कहे ठे. एवा कर्मरजने ते पूर्वोक्त साधु (धुणइ के०) धुनाति एटखे काढी नाखें ठे. ॥ २० ॥

(टीपिका.) यदा संवरमुत्कृष्टं धर्मं स्पृशति अनुत्तरम् । तदा धुनाति । धातूनाम-नेकापंत्यात् । पातयति । किम् । कर्मरजः कर्मव आत्मारजनात् रज इव कर्मरजः । किं भूतं कर्मरजः । अबोधिकलुपकृतं अबोधिकलुपेण मिथ्यादृष्टिना उपात्तमित्यर्थः ॥ २० ॥

(टीका.) जया इत्यादि । यदोत्कृष्टसंवरं धर्मं स्पृशत्यनुत्तरं तदा धुनात्यनेकार्थ-स्वात्पातयति कर्मरजः कर्मव आत्मारजनाद् रज इव रजः । किंविशिष्टमित्याह । अबोधिकलुपकृतम् अबोधिकलुपेण मिथ्यादृष्टिनोपात्तमित्यर्थः ॥ २० ॥

जया धुणइ कम्मरयं, अबोहिकलुसंकमं ॥

तया सवत्तगं नाणं, दंसणं चाज्जिगच्छ ॥ २१ ॥

(अथचूरिः) तदा सर्वगं ज्ञानमशयक्षेयविषयं दर्शनं चाशेषदृश्यविषयं चारि-मगत्पावापजावादाधिक्येन प्राप्नोतीत्यर्थः ॥ २१ ॥

(अर्थ.) जया धुणइ इत्यादि. ज्यारें मिथ्यादृष्टिपणे करी करेखा कर्मरजने पुरुष दाखे ठे. (तया के०) तदा एटखे त्यारें (सवत्तगं के०) सर्वग्रं एटखे सर्वलोकमां व्यापरी रहे एवा (नाणं के०) ज्ञानं एटखे केवच्चज्ञान प्रत्ये तथा (दंसणं च के०) दर्शनं

च एटले दर्शन प्रत्ये (अजिगठइ के०) अजिगठति एटले ज्ञानावरणीय कर्मना तथा दर्शनावरणीय कर्मना अज्ञावधी सारी रीते पामे ठे ॥ ११ ॥

(टीपिका.) यदा धुनाति कर्मरजः अवोधिकबुपकृतम् । तदा सर्वत्रंगं ज्ञानमशेषेयविषयमशेषं दर्शनं चाधिगठति आवरणस्य अज्ञावात् आधिक्येन प्राप्नोति ॥११॥

(टीका.) जया इत्यादि । यदा धुनाति कर्मरजः अवोधिकबुपकृतम् । तदा सर्वत्रंगं ज्ञानमशेषेयविषयं दर्शनं चाशेषदृश्यविषयमधिगठत्यावरणाज्ञावादाधिक्येन प्राप्नोतीत्यर्थः ॥ ११ ॥

जया सबत्तगं नाणं, दंसणं चाजिगठइ ॥

तया लोगमलोगं च, जिणो जाणइ केवली ॥ ५५ ॥

(अथचूरिः) तदा लोकं चतुर्दशरज्ज्वात्मकमलोकं चानन्तं जिनो जानाति केवली । लोकालोकौ च सर्वौ नान्यतरमित्यर्थः ॥ ११ ॥

(अर्थ.) जया सबत्तगं इत्यादि. ज्यारे सर्वलोकव्यापी एवा ज्ञानने तथा दर्शनने जीव पामे ठे, (तया के०) तदा एटले त्यारे (केवली के०) केवलज्ञानी एटलो (जिणो के०) जेनां कर्मबंधन तूटी गयां, एवो ते पुरुष (लोगमलोगं च के०) लोकमलोकं च एटले चतुर्दशरज्ज्वात्मक लोक प्रत्यं अने अनन्ता अलोक प्रत्यं (जाणइ के०) जानाति एटले जाणे ठे. चउदरज्जु लोकना स्वर्ग, मृत्यु अने पाताल एवा त्रण जेद ठे. ते चउदरज्जु लोक चउदरज्जुप्रमाण ठे. रज्जु एटले शुं ? तो के जो कोइ कौतुकी देव हजार मणनो लोहरानो एक गोलो वनावीने तेने सौधमेंइ देवलोकथी हेठे पृथ्वीउपर नाखे, तो तेने जूमीए, पडतां ठ मास, ठ दिन अने ठ मुहूर्त एटलो काल लागे. ए एक रज्जु थइ. ए रज्जु त्रण प्रकारे ठे. एक ऊर्ध्वरज्जु, वीजी अधोरज्जु, अने त्रीजी तिर्यग्रज्जु. तेमां एक ऊर्ध्वरज्जु मनुष्यलोकथी मांन्तीने सौधमेंइ देवलोक सुधी ठे. वीजी ऊर्ध्वरज्जु माहेंइ देवलोकथी चोया देवलोकसुधी ठे. त्रीजी ऊर्ध्वरज्जु चोया देवलोकथी ठछालांतक देवलोक सुधी ठे. चोथी ऊर्ध्वरज्जु लांतक देवलोकथी सहस्रार देवलोक सुधी ठे. पांचमी ऊर्ध्वरज्जु सहस्रार देवलोकथी अच्युत देवलोक सुधी ठे. ठछी ऊर्ध्वरज्जु नवग्रेवेयक सुधी ठे. सातमी ऊर्ध्वरज्जु नवग्रेवेयकथी मांन्तीने सिद्धशिला सुधी ठे. तेमज प्रत्येक नरकपृथ्वी एक एक रज्जुप्रमाणनी गणतां अधोरज्जु पण सात थइ. एवं वे मलीने चौद रज्जु थइ. एवीरीतें तिर्यग्रज्जु पण जाणवी. उदाहरण—भरतदेवथी पूर्वपश्चिमना तथा दक्षिण उत्तरना स्वयंचू

૨૩૪ રાય ધનપતસિંઘ વઢાહરકા જૈનાગમસંગ્રહ, ખાગ તેતાલીસ-(૪૩)-મા.

રમણસમુદ્ર સુધીના પ્રદેશનું પ્રમાણ પણ સિદ્ધાંતથી જાણવું. એવા ચતુર્દશરજુ-
પ લોકને કેવલી હાથની હાથેલી ઉપર રહેલા આમલાની પરં જાણે છે. તથા અનંત
અલોકને પણ જાણે છે. ॥ ૨૨ ॥

(દીપિકા.) યદા સર્વત્રગં જ્ઞાનં દર્શનં ચ અધિગચ્છતિ । તદા લોકં ચતુર્દશરજુ-
રુપમલોકં ચ અનન્તં જિનો જાનાતિ કેવલી ॥ ૨૨ ॥

(ટીકા.) જયા ઇત્યાદિ । યદા સર્વત્રગં જ્ઞાનં દર્શનં ચાધિગચ્છતિ । તદા લોકં
ચતુર્દશરજ્જ્વાલમલોકં ચાનન્તં જિનો જાનાતિ કેવલી । લોકાલોકો ચ સર્વ
નાન્યતરમેવેત્યર્થઃ ॥ ૨૨ ॥

જયા લોગમલોગં ચ, જિણો જાણઃ કેવલી ॥
તયા જોગે નિરંજિતા, સેલેસિં પન્થિજ્ઞ ॥ ૨૩ ॥

(અવનૂરિ.) તદોચિતસમયે યોગાન્નિરુદ્ધ્ય મનોયોગાદીન્ શૈલેશીં પ્રતિપચતે જ-
વોપમાદિકર્માશદ્યાય ॥ ૨૩ ॥

(અર્થ.) જયા લોગં ઇત્યાદિ. જ્યારે પુરુષ કેવલજ્ઞાની થઈને લોક તથા અલોક
પ્રત્યે જાણે છે. (તયા કે०) તદા ઇટલે ત્યારે (જોમે કે०) યોગાન્ ઇટલે મન
પચન યાયાના વ્યાપાર પ્રત્યે (નિરંજિતા કે०) નિરુદ્ધ્ય ઇટલે રૂંધીને જવોપમાદી
કર્મના દાવનેમાટે (સેલેસિં કે०) શૈલેશીં ઇટલે પર્વતની પરં નિશ્ચલપણને (પન્થિ-
જ્ઞ કે०) પ્રતિપચતે ઇટલે પ્રાપ્ત થાય છે. ॥ ૨૩ ॥

(દીપિકા.) યદા લોકમલોકં ચ જિનો જાનાતિ કેવલી । તદા યચિતસમયેન
યોગાન્ નિરુદ્ધ્ય મનોયોગાદીન્ શૈલેશીં પ્રતિપચતે જવોપમાદિકર્માશદ્યાયર્થમ્ ॥ ૨૩ ॥

(ટીકા.) જયા ઇત્યાદિ । યદા લોકમલોકં ચ જિનો જાનાતિ । તદોચિતસ-
મયેન યોગાન્નિરુદ્ધ્ય મનોયોગાદીન્ શૈલેશીં પ્રતિપચતે જવોપમાદિકર્માશદ્યાય ॥ ૨૩ ॥

જયા જોગે નિરંજિતા, સેલેસિં પન્થિજ્ઞ ॥
તયા કમ્મં ગ્થિત્તા ણં, સિદ્ધિં ગચ્છઃ નીરઝ ॥ ૨૪ ॥

(અવનૂરિ.) તદા જવોપમાદ્યપિ કર્મ દાવયિત્વા સિદ્ધિં ગચ્છતિ લોકાન્તદેયસ્મિન્
તદાઃ મહાકલ્પનંતરોચિત્તુલ્લઃ ॥ ૨૪ ॥

(अर्थ.) जया जोगं इत्यादि. ज्यारे मन वचन कायाना व्यापार रुंधीने शैलेशी करणने पामे ठे, (तथा के०) त्वारे (नीरज के०) नीरजाः एटले कर्मरूप रजे करी रहित थको (कम्मं के०) कर्म एटले जवोपग्राहि कर्मने (खवित्ता णं के०) क्षपयित्वा एटले खपावीने (सिद्धिं के०) लोकान्तदेत्ररूप सिद्धिने (गठइ के०) गठति एटले जाय ठे. ॥ २४ ॥

(दीपिका.) यदा योगान्निरुध्य शैलेशीं प्रतिपद्यते । तदा कर्म क्षपयित्वा सिद्धिं लोकान्तदेत्ररूपां गच्छति । किञ्चूतः । नीरजाः कर्मरजोमुक्तः ॥ २४ ॥

(टीका.) जया इत्यादि । यदा योगान्निरुध्य शैलेशीं प्रतिपद्यते । तदा कर्म क्षपयित्वा जावोपग्राह्यपि सिद्धिं गच्छति लोकान्तदेत्ररूपाम् । नीरजाः सकलकर्म-रजोविनिर्मुक्तः ॥ २४ ॥

जया कम्मं खवित्ता णं, सिद्धिं गठइ नीरज ॥

तया लोगमव्यवो, सिद्धो ह्वइ सासज ॥ २५ ॥

(अवचूरिः) तदा लोकमस्तकस्यः त्रिलोक्युपरिवर्ती भवति । शाश्वतः कर्मबीजाभावात् अनृत्यत्तिधर्मा ॥ २५ ॥

(अर्थ.) ज्यारे कर्मरजेकरी रहित थको जवोपग्राहि कर्म खपावीने सिद्धि प्रत्ये पामे ठे. (तथा के०) तदा एटले त्वारे (लोगमव्यवो के०) लोकमस्तकस्यः एटले चतुर्दशरज्जुलोकना मस्तक उपर एटले सिद्धदेत्रे रद्देलो पुरुष (सासज के०) शाश्वतः एटले कर्मरूप बीजना अजावयी उत्पत्त्यादिरहित माटे नित्य एवो (सिद्धो के०) सिद्ध (ह्वइ के०) भवति एटले थाय ठे. ॥ २५ ॥

(दीपिका.) यदा कर्म क्षपयित्वा सिद्धिं गच्छति नीरजाः । तदा लोकमस्तकस्य-त्रैलोक्यस्य उपरिवर्ती सिद्धो भवति शाश्वतः । कर्मबीजाभावे न पुनरुत्पद्यते ॥ २५ ॥

(टीका.) जया इत्यादि । यदा कर्म क्षपयित्वा सिद्धिं गच्छति नीरजाः । तदा लोकमस्तकस्यः त्रैलोक्योपरिवर्ती सिद्धो भवति । शाश्वतः कर्मबीजाभावादनुत्पत्तिध-र्मेति जावः । उक्तो धर्मफलाख्यः पटोऽधिकारः ॥ २५ ॥

सुहसायगस्स समणस्स, सायाजलगस्स निगामसाइस्स ॥

उज्जोलणापदोअस्स, उल्लहा सुगइ तारिसगस्स ॥ २६ ॥

७३६ राय धनपतसिंघवाडरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

(अथचूरिः) उक्तो धर्मफलाख्यः पद्योऽधिकारः । सांप्रतं यस्य धर्मफलं दुर्लभं तमाह । सुखास्वादकस्य प्राप्तिसुखोपजोगिनः श्रमणस्य अव्यप्रव्रजितस्य शाताकुलस्य जाविमुखाय व्याहितचित्तस्य निकामशायिनः सूत्रार्थवेत्तामुल्लङ्घ्य उद्योषनया उदकायतनया हस्तपादादिधाविनः उद्योषनाप्रधाविनः दुर्लभा सुगतिस्तादृशस्य जगवदाज्ञासोपकारिणः ॥ २६ ॥

(अर्थः) अर्हो मुधी यतिधर्मनुं फलं क्रमं करी कथं. हवे ए उक्त फलं कोने दुर्लभं ठे ते कहे ठे. सुह इति (सुहसायगस्त के०) सुखास्वादकस्य एतले शब्द. रस्यं, रूप, रस, गंध ए पांच विषयधी उत्पन्न यता सुखनो हमेशां उपजोगे. नार एवा, तथा (सायाउलगस्त के०) शाताकुलस्य एतले जविष्य काले सुख प्रातिने अर्थं चित्तमां आकुल व्याकुल यनारो एवा तथा (निगामसाहस के०) निकामशायिनः एतले सूत्रोक्त काखनुं उल्लंघन करीने सुई रहे एवा, तथा (उद्योषनापदोश्चस्त के०) उद्योषनाप्रधाविनः एतले घणुं उदक वापरीने हाथ पग प्रमुखनी शुद्धि रासनार एवा, (तारिसगस्त के०) तादृशस्य एतले पूर्वोक्त प्रकारे जगवदाज्ञानो सोपकर्तार एवा, (समणस्त के०) श्रमणस्य एतले अव्य साधुने (सुगइ के०) सुगतिः एतले सोपान्त देयरूप गति (दुल्लहा के०) दुर्लभा एतले दुर्लभ ठे. ॥ २६ ॥

(दीपिका.) उक्तो धर्मफलनामा पद्योऽधिकारः । अथ धर्मफलस्य दुर्लभत्वमाह । सुखास्वादकस्य प्राप्तेषु शब्दरसादिभोगेषु सुखोपनोगकर्तुः एवंप्रियस्य श्रमणस्य उत्पन्नः प्रव्रजितस्य । पुनः किंनूतस्य श्रमणस्य । शाताकुलस्य जाविमुखाय व्याहितचित्तस्य । पुनः किंनूतस्य श्रमणस्य । निकामशायिनः । निकाममत्यर्थं सूत्रार्थवेत्तामुल्लङ्घ्य उपनयनया उदकायतनया हस्तपादादिशुद्धिं करोति यः स तथा तस्य । किं स्यादित्याह । दुर्लभा दुष्प्राप्ता सुगतिः निश्चिः । तादृशस्य जगवत् आज्ञासोपकारिणः ॥ २६ ॥

(टीका.) सांप्रतमिदं धर्मफलं यस्य दुर्लभं तमजित्पुराह । सुहेति । सुखास्वादकस्य अजित्पुरा प्राप्तिमुपनोगः श्रमणस्य अव्यप्रव्रजितस्य शाताकुलस्य जाविमुखाय व्याहितचित्तस्य निकामशायिनः सूत्रार्थवेत्तामुल्लङ्घ्य उपनयनया उद्योषनाप्रधाविन उद्योषनया उदकायतनया प्रकरणेन धावति पादादिशुद्धिं करोति यः स तथा तस्य । निश्चिः । दुर्लभा दुष्प्राप्ता सुगतिः निश्चिः परवर्तमाना तादृशस्य जगवत् आज्ञासोपकारिण इति भाष्यार्थः ॥ २६ ॥

तवोगुणपहाणस्स, उज्जुमइ खंतिसंजमरयस्स ॥

परीसहे जिणंतस्स, सुलहा सुगइ तारिसगस्स ॥ १७ ॥

(अत्रचूरिः) धर्मफलं यस्य सुखं तमाह । पष्टमादितपोगुणप्रधानस्य मार्गप्रवृत्तबुद्धेः क्षान्तिप्रधानसंयमरतस्य परीपहान् जयतोऽज्जिवतः सुलजा सुगतिस्तादृशस्य जगवदाज्ञाकारिणः ॥ १७ ॥

(अर्थ.) हवे, पूर्वोक्त सुगति जेने सुलज्ज थाय ते कहे ठे. (तवोगुणपहाणस्स के०) तवोगुणप्रधानस्य एटले ठठ्ठ, अठ्ठम इत्यादि तवोगुणैकरी प्रधान, तथा (उज्जुमइ के०) रुजुमतेः एटले जेनी मति मोक्षमार्गने विपे ठे एवा तथा (खंतिसंजमरयस्स के०) क्षान्तिसंयमरतस्य एटले जेमां क्षमा प्रधान ठे, एवा सत्तर प्रकारना संयमने धारण करनार, तथा (परीसहे जिणंतस्स के०) परीपहान् जयतः एटले कुधातृपादिक परीपहने जीतनार एवा (तारिसगस्स के०) तादृशस्य एटले एवीरीति जगवंतनी आज्ञा पालन करनार एवा पुरुषने (सुगइ के०) सुगतिः एटले मोक्षरूप सुगति (सुलहा के०) सुलजा एटले सुखयी मखे एवी ठे. ॥ १७ ॥

(दीपिका.) अथ धर्मफलस्य सुलज्जतामाह । तादृशस्य जगवत आज्ञाकारिणः सुगतिः सिद्धिः सुलजा सुप्रापा जवति । किंविधस्य तादृशस्य । तवोगुणप्रधानस्य पष्टमादितपोगुणवतः । पुनः किञ्चूतस्य तादृशस्य । रुजुमतेः मोक्षमार्गप्रवृत्तबुद्धेः । पुनः किञ्चूतस्य । क्षान्तिसंयमरतस्य । क्षान्तिप्रधानस्य संयमस्य सेविन इत्यर्थः । पुनः किञ्चूतस्य । परिपहान् कुत्पिपासादीन् जयतः पराजवतः ॥ १७ ॥

(टीका.) इदानीमिदं धर्मफलं यस्य सुखं तमाह । तवोगुणेत्यादि । तवोगुणप्रधानस्य पष्टमादितपोधनवत रुजुमतेमार्गप्रवृत्तबुद्धेः क्षान्तिसंयमरतस्य क्षान्तिप्रधानसंयमोपसेविन इत्यर्थः । परीपहान् कुत्पिपासादीन् जयतोऽज्जिवतः सुलजा सुगतिरुत्कलक्षणा तादृशस्य जगवदाज्ञाकारिण इति गाथार्थः ॥ १७ ॥

पठा वि ते पयाया, खिप्पं गहंति अमरज्जवणाइं ॥

जेसिं पिठं तवो सं- जमो अ खंती अ वंजचेरं च ॥ १८ ॥

इत्थेअं वजीवणिअं, सम्मद्धिठी सया जए ॥

उल्लव्वं जद्धित्तु सामन्नं, कम्मणा न विराद्धिजासि तिवेमि ॥ १९ ॥

चउठं वजीवणिआ णामप्रयणं सम्मत्तं ॥ ४ ॥

७३८ राय धनपतसिंध वहाडरका जेनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)भा.

(श्रवचूरिः) वृद्धत्वे खणितचारित्र्या अपि पुनस्तत्संधानतो ये सन्मार्गं प्रपन्ना-
स्ते प्रकर्षेण याताः प्राप्ता अमरजवनानि । इत्येषा गाथा ब्रह्मकृतो नोक्ता ॥ २६ ॥

(श्रवचूरिः) उपसंहारमाह इत्येतां पट्टजीवनिकां न विराधयेत् इति योगः । सन्म-
गृहृष्टिः सदा यतो यत्नपरः सन् दुर्लभं खण्ड्या आमलं कर्मणा मनोवाङ्मायक्रियया
प्रमादेन न विराधयेत् न खण्डयेत् इति ब्रवीमि ॥ २७ ॥
इति पट्टजीवनिकाध्ययनावचूरिः ॥ ४ ॥

(अर्थः) हवे, धोढो काख धर्म सेवे, ते पण देवखोकने विषे जाय ठे तेकहे ठे.
पञ्चावि इति. (जेसिं के०) चेपां एटखे जे पुरुषने (तवो के०) तपः एटखे छादशक्ति
तपः, तथा (संजमो अ के०) संयमश्च एटखे सत्तर प्रकारनो संयम, तथा बडी (संती अ
के०) क्रांतिश्च एटखे कृमा, बडी (धनचैरं च के०) ब्रह्मचर्यं च एटखे मेधुनक्ति-
मणरूप ब्रह्मचर्यं (पिठ के०) प्रियः एटखे प्रिय ठे. (ति के०) ते पुरुष (पञ्चावि के०) पञ्चा-
दपि एटखे पाठखे वये पण दीक्षा लइने (पयाया के०) प्रयाताः एटखे संयमनी विता
धना न करता सन्मार्गे चालता थका (सिपं के०) क्षिप्रं एटखे शीघ्र (अमरजवनानि
के०) अमरजवनानि एटखे देवताना आवात प्रत्ये (गठंति के०) जाय ठे ॥ २७ ॥

(अर्थः) हवे सूत्रकार ए चोथा पट्टजीवनिका नामक अध्ययननो उपसंहार
करता ठता कहे ठे. श्वेष्ट्य मिति. (सया के०) सदा एटखे निरंतर (जए के०)
यतः एटखे जपणा राखनार एवो (सन्महिष्ठी के०) सन्मगृहृष्टिः एटखे सन्मगृ-
हृष्टि जीव (छुल्लहं के०) दुर्लभं एटखे जे जवेजवे पामवुं दुर्लभ एवा (सामं
के०) आमलं एटखे चारित्र्यने (सज्जितु के०) खण्ड्या एटखे पामीने (श्वेष्टं के०)
इत्येतां एटखे ए चोथा अध्ययनने विषे कहेली (ठळीवणिअं के०) पट्टजीवनिकां
एटखे पट्टजीवनिकायनी जे जपणा तेने (कम्मुणा के०) कर्मणा एटखे मन वचन
कायानी क्रियाए करी प्रमादधी (न विराहिह्लाति के०) न विराधयेत् एटखे वि-
राधे नहीं, खंने नहीं. ॥ २८ ॥ चिदेमि एनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो. ॥ २९ ॥
इति पट्टजीवनिकाध्ययननो बालावबोध संपूर्ण. ॥ ४ ॥

(दीपिका) महार्था पट्टजीवनिकायिका इति विधिना उपसंहारमाह । पश्चादपि इ-
च्छावत्यापामपि ते प्रयाताः प्रकर्षेण याता अविरोधितसंयमा अपि सन्मार्गं प्रपन्नाः

१:- अथ “विराहितमंपना अति” इति पाठः सार्धपातिविभाति । परं स विद्यमानपुस्तकेषु नोक्तम् ।

शीघ्रं गठन्ति अमरजवनानि देवविमानानि । ते के इत्याह । येषां प्रियं तपः संयमः
क्षान्तिः ब्रह्मचर्यं च ॥ १७ ॥

(दीपिका.) इति पूर्वप्रकारेण एतां पङ्जीवनिकायिकामधिकृताध्ययनप्रतिपा-
दितार्थरूपां न विराधयेत् इति योगः । क इत्याह । सम्यग्दृष्टिर्जीवः सूत्रश्रद्धावान् ।
किञ्चूतः । सदा यतः सर्वकालं यतनापरः । किमित्याह । दुर्लभं लब्ध्वा श्रामण्यं सा-
धुत्वं पङ्जीवनिकायसंरक्षणैकरूपं कर्मणा मनोवाक्कायक्रियया प्रमादेन न विराधये-
त् । अप्रमत्तस्य तु यद्यपि कथंचित् द्रव्यविराधना स्यात् तथापि असौ न विराधकः ।
एतेन “॥ जले जीवाः स्थले जीवा, आकाशे जीवमाक्षिनि ॥ जीवमालाकुले लोके, कथं
जिह्वुरहिंसकः ॥” इत्येतत् प्रत्युक्तम् । तथा सूक्ष्मजीवानां विराधनाया अज्ञावाच्च ।
ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ १८ ॥

इति श्रीसमयसुन्दरोपाध्यायविरचितायां दशवैकालिकवृत्तौ पङ्जीवनिकाध्ययनम् ॥ ४॥

(टीका.) महार्था पङ्जीवनिकायिकेति विधिनोपसंहरन्नाह । इच्चैयमित्यादि । इ-
त्येतां पङ्जीवनिकायिकामधिकृताध्ययनप्रतिपादितार्थरूपां न विराधयेदित्योगः । स-
म्यग्दृष्टिर्विस्तृतश्रद्धावान् सदा यतः सर्वकालं प्रयत्नपरः सन् । किमित्याह । दुर्लभं
लब्ध्वा श्रामण्यं दुष्प्रापं प्राप्य श्रमणज्ञापं पङ्जीवनिकायसंरक्षणैकरूपं कर्मणा मनोवा-
क्कायक्रियया प्रमादेन न विराधयेन्न खण्डयेत् । अप्रमत्तस्य तु द्रव्यविराधना यद्यपि
कथंचिद् भवति । तथाप्यसावविराधनेवेत्यर्थः । एतेन “॥ जले जीवाः स्थले जीवा, आ-
काशे जीवमाक्षिनि ॥ जीवमालाकुले लोके, कथं जिह्वुरहिंसकः ॥ १॥” इत्येतत्प्रत्युक्तम् ।
तथासूक्ष्माणां विराधनाज्ञावाच्च । ब्रवीमीति पूर्ववत् । अधिकृताध्ययनपर्यायशब्दप्रति-
पादनायाह निर्युक्तिकारः ॥ जीवाजीवाजिगमो, आचारो चैव धम्मपन्नत्ती ॥ ततो चरित्त-
धम्मो, चरणे धम्मे अ एगहा ॥ १८७ ॥ व्याख्या ॥ जीवाजीवाजिगमः सम्यग्जीवाजीवाजि-
गमहेतुत्वात् । एवमाचारश्चैवाचारोपदेशत्वात् । धर्मप्रज्ञातिर्ययावस्थितधर्मप्रज्ञापनात् ।
ततश्चारित्रधर्मस्तन्निमित्तत्वात् । चरणं चरणविषयत्वात् । धर्मश्च श्रुतधर्मस्तत्सारभूत-
त्वात् । एकार्यका एते शब्दा इति गायार्थः । अन्ये त्विदं गायाम्भ्रमनन्तरोदितसूत्र-
स्याधो व्याख्यानयन्ति । तत्राप्यविरुद्धमेव । उक्तोऽनुगमः । सांप्रतं नयास्ते च पूर्येदेव ।
व्याख्यातं पङ्जीवनिकाध्ययनम् ॥ १७ ॥

इति श्रीहरिजडसूरिकृतौ दशवैकालिकटीकायां चतुर्थाध्ययनम् ॥ ४ ॥

॥ અથ પચ્ચમાધ્યયનમ્ ॥

સંપત્તે નિસ્કકાલંમિ, અસંજંતો અમુચ્ચિત્ત ॥

ફમેણ કમજોગેણ, જત્તપાણં ગવેસણ ॥ ૧ ॥

(અવચૂરિઃ) અથ પિંક્ષેપણાધ્યયનપચ્ચમાધ્યયનાવચૂરિઃ । પૂર્વાધ્યયને સાધોરાચારઃ ૫૬ જીવનિકાયગોચરઃ પ્રાય ઇત્યેતદુક્તમ્ । સ ધર્મઃ કાયે સતિ । સ નાહારં-ચિના । સ ચ સા-વયેતરજેદ ઇત્યનવચો ગ્રાહ્યોઽતસ્તમેવાહ । સંપત્તે ઇતિ । સંપ્રાપ્તે શોજનેન પ્રકારેણ સા-ધ્યાયકરણાદિના પ્રાપ્તે જિહ્વાકાલે । અત્રેનાસંપ્રાપ્તે ચક્તપાનેપણાનિપેધઃ । અઘ્રાજ્ઞા-ગ્વાન્નાજ્યાં દૃષ્ટાદૃષ્ટવિરોધાત્ । અસંજાન્તોઽનાકુલઃ । અમૂર્ચિતઃ પિંક્ષે શબ્દાદો વા । અત્રેના વદ્યમાણેન ક્રમયોગેન પરિપાટીવ્યાપારેણ ચક્તપાનં યતિયોગ્યમોદના-નાશાદિ ગવેપયેદન્વેપયેત્ ॥ ૧ ॥

॥ અથ પિંક્ષેપણાધ્યયન નામા પાંચમા અધ્યયનનો વાલાવચોધ પ્રારંભ ॥

(અર્થ.) પૂર્વાંક ચોથા અધ્યયનમાં એમ કહ્યું કે, સાધુનો આચાર જે ઠે તે ૫-૬ કરીને ઠગાય જીવ આશ્રયી ઠે. હવે તે આચાર સાધુનું શરીર સ્વસ્થ, રોગ-પુષ્કરહિત હોય તો પાણી શકાય, તથા સાધુનું શરીર સ્વસ્થ રોગરહિત રહે-૫-૬ પાણું ચરું સાધુના આહાર ઉપર આધાર રાલે ઠે. તે આહારના સાવચ અત્રે નિ-પચ ણવા યે જેદ ઠે. તેમાં સાવચ આહાર જે ઠે તે સાધુને અત્યંત વર્જનીય ઠે, અને નિરવચ આહાર યયોક્તરીતે યયોક્ત કાલે લેવો કલ્પે ઠે. તે વર્જનીય અત્રે પ્રાણપા-ચે આહારનું પણ સાધુને જ્ઞાન હોવું જોઈયે, માટે ૫ પાંચમા પિંક્ષેપણા નામક અપ-ચનમાં તેજ યાત સૂત્રકાર કહે ઠે. પિંક્ષેપટલે યુઢાદિક ડ્રવ્યે કરી તૈયાર કરેલા અ-શનો ગોષ્ઠો તેની ઘણા તે શુદ્ધિ જેમાં કહી ઠે, તે અધ્યયનને પિંક્ષેપણા નામક અપ-ચન કહે ઠે. ૫વા મંબંધથી પ્રાપ્ત અપ્સા ૫ પાંચમા પિંક્ષેપણા નામક અપ-ચનના પ્રથમ સૂત્રનો અર્થ કહ્યો. સંપત્તે ઇતિ. પૂર્વાંક સાધુ ધર્મકાયના રક્ષ-માટે (૧ નિસ્કકાલંમિ કે) જિહ્વાકાલે પટલે કેવલિનાપિત જે જિહ્વાનો સમય ઠે (મંચરે ને) મંચાતે પટલે મ્યાવ્યાયકરણાદિકથી સ્ત્રી રીતે પ્રાપ્ત થયે ઠે. અર્ધ-પૃષ્ઠીરીતે ત્રિષ્ટાંતમાં કહ્યું ઠે. જે, સાધુ પદેયે પદારે સજ્ઞાય કરે, ઘીજે પદારે વ્ય-પરે, ઘીજે પદારે નાંચોપકરણ પચ્ચેદીને નગર નિર્ધમ ધણ ઠે પાણી લાવનારી સ્ત્રી-ની મર મને, અત્રના ડાચા પ્રમુખ માવાને અર્થે કાકાદિક નીજારે આવે ઠે,

एवां लक्षण होय तो जिज्ञाकाल प्राप्त थयो जाणीने (असंजंतो के०) असंज्रांतः एतदे अनाकुल अर्थात् सारो उपयोग दहने आकुलव्याकुलपणं मूकीने (अमु-ष्ठि के०) अमूर्तितः एतले आहारनी वांठा अथवा शब्दादि विषय उपर आस-क्ति न करतो (इमेण कमजोगेण के०) अनेन क्रमयोगेन एतले आगल कहेवाशे ते अनुक्रमे करी (जत्तपाणं के०) जत्तपानं एतले यतिने योग्य एवा उदनादिक अन्ननी अने आरनालादिक पाननी (गवेसए के०) गवेपयेत् एतले गवेपणा करे ॥१॥

(दीपिका.) इह पूर्वाध्ययने साधोराचारः कथितः । स च आचारः कायस्य सति स्वास्थ्ये जवति । स्वस्थं च आहारं विना न जवति । स च आहारः शुद्धो ग्राह्यः । ततोऽनेन संबन्धेन आयातमिदमध्ययनमाहारशुद्धिप्रतिपादकम् । व्याख्यातं तच्चे-दम् । एवंविधः साधुर्जत्तपानं गवेपयेत् । यतीनां योग्यमोदनारनालमन्वेपयेत् इत्यु-क्तिः । क सति । जिज्ञाकाले जिज्ञासमये संप्राप्ते शोचनेन प्रकारेण स्वाध्यायकरणा-दिना प्राप्ते सति । किञ्चूतः साधुः । असंज्रान्तः अनाकुलः । यथाविधि उपयोगा-दि कार्यं कृत्वा । पुनः किञ्चूतः साधुः । अमूर्तितो न शब्दादिविषयेषु पिण्डे वा मूर्ति-तः । पुनः किञ्चूतः साधुः । अगृह्यो न पिण्णदो आसक्तः । अनेन वक्ष्यमाणलक्षणेन क्रमयोगेन परिपाटीव्यापारेण ॥ १ ॥

(टीका) अधुना पिण्डेपणाख्यमारज्यते । अस्यायमजिसंबन्धः । इहानन्तरा-ध्ययने साधोराचारः परूजीवनिकायगोचरः प्राय इत्येतदुक्तम् । इह तु “धर्मकाये स-त्यसौ स्वस्थे सम्यक्पाठ्यते । स चाहारमन्तरेण प्रायः स्वस्थो न जवति । स च साव-धेतरजेद इत्यनवयो ग्राह्य” इत्येतदुच्यते । उक्तं च ॥ ते संजए समरकाए, निरवद्याहा-रि जे विजु ॥ धम्मकायठिए सम्मं, सुहजोगाण साहए ॥ इत्यनेनाजिसंबन्धेनायात-मिदमध्ययनम् । जह्मयन्तरेणैतदेवाह जाप्यकारः । मूलगुणा वरकाया, उत्तरगुणअव-सरेण आयायं ॥ पिण्प्रयणमियाणिं, निरुक्केवे नामनिप्पन्ने ॥ मूलगुणाः प्राणातिपातनि-वृत्त्यादयः । व्याख्याताः सम्यक् प्रतिपादिता अनन्तराध्ययने । ततश्चोत्तरगुणप्रस्ता-वेनायातमिदमध्ययनम् इदानीं यत्प्रस्तुतम् । इह चानुयोगधारोपन्यासः पूर्ववत्ता-वद्यावन्नामनिप्पन्नो निक्षेपः । तथाचाह निक्षेपे नामनिप्पन्ने । किमित्याह ॥ पिण्णे अ एसणा य, दुपयं नामं तु तस्स नायवं ॥ चउ चउ निरुक्केवेहिं, परूवणा तस्स का-यवा ॥ शएण ॥ व्याख्या ॥ पिण्णश्चेपणा च । छिपदं नाम तु छिपदमेव विशेषा-जिधानम् । तस्योक्तसंबन्धस्याध्ययनस्य ज्ञातव्यम् । चतुश्चतुर्निक्षेपाज्यां नामादिल-क्षणाज्यां प्ररूपणा तस्य पदद्वयस्य कर्तव्येति गाथार्थः । अधिकृतप्ररूपणामाह ।

५४५ राय धनपतसिंघ वहाडरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

॥ नामं उवणा पिंमो, दवे जावे अ होइ नायवो ॥ गुलउयणाइ दवे, जावे कोहाइया
चउरो ॥ ३०० ॥ व्याख्या ॥ नामस्थापनापिंमो डव्ये जावे च जवति ज्ञातव्यः ।
पिंमोशब्दः प्रत्येकमजिसंवध्यते । नामस्यापने हुणे । डव्यपिंमं त्वाह । गुमोदनादिङ्-
व्यपिंमः । जावे क्रोधादयश्चत्वारः पिंमो इति गायार्थः । अत्रैवान्वयममाह ॥

घाए जम्हा, ते उइया संघया य संसारे ॥ संघाययंति जीवं, कम्मेण उप्पगारे
व्याख्या ॥ पिंडि संघाते धातुरिति शब्दवित्समयः । यस्मात्ते क्रोधादयश्चत्वारः पद-
सन्तो विपाकप्रदेशोदयाज्यां संहता एव संसारिणं संघातयन्ति । जीवं । स च सा-
त्यर्थः । केनेत्ताह । कर्मणाएप्रकारेण ज्ञानावरणीयादिना । अतः क्रोधादयः कारेण सा-
गाथार्थः । प्ररूपितः पिंमः । सांप्रतमेपणावसरः । तत्र हुणत्वाद्नामस्यापने अज्ञानाज्ञा-
डव्येपणामाह ॥ दवेसणा उ तिविहा, सचित्ताचित्तमीसदवाणं ॥ उपपत्तिदो वा ।

या, नरगयकरिसावणडुमाणं ॥ ३०१ ॥ व्याख्या ॥ डव्येपणा तु त्रिविध्यमोदनार-
सचित्ताचित्तमिश्रडव्याणामेपणा डव्येपणा । सचित्तानां द्विपदचतुष्पदाप-
थासंख्यं नरगजडुमाणामिति । कार्पाणग्रहणादचित्तडव्येपणालंकृतद्वि-
चरमिश्रडव्येपणा च डव्येति गायार्थः । जावेपणामाह ॥ जावेसणा उ तिविहा ॥

अपसव्वाया य नायवा ॥ नाणाईण पसव्वा, अपसव्वा कोहमाईणं ॥ ३०२ ॥ व्याख्या ॥ ते घ-
जावेपणा तु पुनर्द्विविधा । प्रशस्ता अप्रशस्ता च ज्ञातव्या । एतदेवाह । ज्ञाना-
मिति । ज्ञानादीनामेपणा प्रशस्ता । क्रोधादीनामप्रशस्तेपणेति गायार्थः । प्रकृत-
नामाह ॥ जावस्सुवगारित्ता, एणं दवेसणाइ अहिगारो ॥ तीइ पुण अत्थजुत्ती, किर-
पिंमनिजुत्ती ॥ ३०४ ॥ व्याख्या ॥ जावस्य ज्ञानादेरुपकारित्वादत्र प्रक्रमे डव्येपणे

धिकारः । तस्याः पुनर्डव्येपणाया अर्थयुक्तिहेतयेतररूपार्थयोजना वक्तव्या पिंमनिर्यु-
रिति गायार्थः । सा च पृथक्संस्थापनतो मया व्याख्यातेति नेह व्याख्यायते । अ-
ना प्रकृताव्ययनावतारप्रपञ्चमाह ॥ पिंमैसणा अ सवा, संखेवेणोयरइ नवसु

मीसु ॥ न हणइ न पयइ न किणइ, कारवणअणुमईहि नव ॥ ३०५ ॥ व्याख्या
पिंमैपणा च सर्वा उज्जमादिजेदजिज्ञा संक्षेपेणावतरति नवसु कोटिपु । ताश्चेमाः
न हन्ति, न पचति, न क्रीणाति स्वयम् । तथा न धातयति न पाचयति न कापयत्य-
न्येन । तथा घ्नन्तं वा पचन्तं वा क्रीणन्तं वा न समनुजानात्यन्यमिति नव । ए-
तदेवाह । कारणानुमतिज्यां नवेति गायार्थः ॥ सा नवहा डुह कीरइ, उगमकोमी वि-
सोहिकोमी अ ॥ ठसु पढमाउयरइ, कीयतियम्मीविसोही उ ॥ ३०६ ॥ व्याख्या ॥
सा नवधा स्थिता पिंमैपणा द्विविधा क्रियते । उज्जमकोटी विशोधिकोटी च । तत्र
पढसु इननधातनानुमोदनपचनपाचनानुमोदनेषु प्रथमोज्जमकोटी अविशोधिकोटी

वतरति । क्रीतत्रितये क्रयणकायणानुमतिरूपे विशोधिस्तु विशोधिकोटीद्वितीयेति
गाथार्थः । एतदेव व्याचिख्यासुराह जाप्यकारः ॥ कोनीकरणं डुविहं, उगमकोनी
विस्सोहिकोनी अ ॥ उगमकोनीठकं, विस्सोहिकोनी अणेगविह ॥ ३०७ ॥ व्याख्या ॥
किं न करणमिति । कोट्येव कोटीकरणम् । द्विविधमुज्जमकोटी विशोधिकोटी च । उ-
त्ते अनुक्रमेण हननादिनिष्पन्नमाधाकर्मादि । विशोधिकोटी क्रीतत्रितयनिष्पन्ना । अने-
अन्ननी अमोहेशिकादिजेदेनेति गाथार्थः । पदकोट्याह ॥ कम्मुदेसिअचरिमतिगं, पूइयं

मपाहुमिया ॥ अशोयरअविस्सोही, विस्सोहिकोनी जवे सेसा ॥ ३०८ ॥ व्याख्या ॥
(दीपि) मित्र । अमोहेशिकचरमत्रितयं । कर्मोहेशिकस्य । पाखण्णश्रमणनिर्ग्रन्थविषयं ।
स्वास्थ्ये जापानपूत्येव । मिश्रग्रहणात्पाखण्णश्रमणनिर्ग्रन्थमिश्रजम् । चरमप्राप्तृतिका
ततोऽनेन दम् । एवं । अथ्यवपूरक इत्यविशोधिरित्येतत्पठं । विशोधिकोटी जवति शेपा ओयो-
क्तिः । क जेदजिन्नानेकविधेति गाथार्थः । इहैव रागादियोजनया कोटीसंख्यामाह ॥
दिना प्राप्तेधारसगा, सत्तावीसा तद्देव चउपन्ना ॥ नउई दो चैव सया, सत्तरा हुंति
दि कार्यं ॥ ३०९ ॥ रागाई मिठाई, रागाई समणधम्मनाणाई ॥ नव नव सत्ता-
तः । पुननवनउई एय गुणगारा ॥ ३१० ॥ व्याख्या ॥ नव चैव कोट्यस्तथाष्टादशकं को-
क्रमयो तथा सप्तविंशतिः कोटीनां तथैव चतुःपञ्चाशत्कोटीनां तथा नवतिः कोटीनां

(एव च शते सप्तत्यधिके कोटीनामिति गाथाकारार्थः । जावार्थस्तु वृद्धसंप्रदायादव-
ध्ययः । सचायम् । एव कोनीठं दोहिं रागदोसेहिं गुणियाउं अधारस हवंति । ताउं
त्यसौ नवतिहिं मिठचाणाणअविरतीहिं गुणिताउं सत्तावीसं हवंति । सत्तावीसा
येतगदोसेहिं गुणिया चउप्पन्ना हवंति । ताउं चैव एव दसविहेण समणधम्मणेण गुणि-
रि ताउं विसुद्धाउं एउती जवंति । सा एउती तिहिं नाणदंसणचरित्तेहिं गुणिया दो सया
मिदतरा जवंतीति गाथार्थः । उक्तो नामनिष्पन्नो निक्षेपः । सांप्रतं सूत्रालापकनिष्पन्न-
संयावसरः । इत्यादि चर्चः पूर्ववत्तावथावत्सूत्रानुगमेऽस्त्ववितादिगुणोपेतं सूत्रमुच्चारणी-
यम् । तच्चेदम् ॥ संपत्ते सिखोगो । अस्य व्याख्या । संप्राप्ते शोजनेन प्रकारेण स्वा-
ध्यायकरणादिना प्राप्ते जिह्वाकाखे जिह्वासमये । अनेनासंप्राप्ते जक्तपानेपणाप्रतिषेध-
माह । अत्राज्ञाज्ञाखण्णान्यां दृष्टादृष्टविरोधादिति । असंज्ञान्तोऽनाकुलो यथावहु-
पयोगादि कृत्वा नान्ययेत्यर्थः । अमूर्तिः पिण्डे शब्दादिषु वा अशब्दो विहितानुष्ठान-
मिति कृत्वा न तु पिण्डादेवावसाक्त इति । अनेन वक्ष्यमाणलक्षणैः क्रमयोगेन परिपा-
टीव्यापारेण । जक्तपानं यतियोग्यमोदनारनाडादि गवेषयेदन्वेषयेदिति सूत्रार्थः ॥ १ ॥

से गामे वा नगरे वा, गोचरगगउ मुणी ॥

चरे मंदमणुविग्गो, अवस्सित्तेण चेअसा ॥ ७ ॥

(अथचूरिः) यत्र यथा गवेपयेत्तदाह । स इत्यसंब्रान्तोऽमूर्छितो ग्रामे वा नगरे वा । उपलक्षणत्वात्कर्वटादौ वा । गोचराग्रगतो मुनिः । गौरिव चरणं गोचर उत्तममध्यमकुक्षेप्वरकद्विष्टस्याटनम् । अग्रः प्रधानः अन्य्याहताधाकर्मादित्यागेन तत्तत्तस्तद्वर्त्तो गच्छेत् मन्दं । अज्ञानानिष्टज्ञाज्ञादावबुद्धिः प्रशान्तः परीपहादिन्योऽविन्यत् । अव्याक्षितेन चेतसा ॥ २ ॥

(अर्थः) इहे आहारनी गवेपणा केवीरीते अने क्यां करवी ते कहे ठे. से गामे इति. (मुणी के०) मुनिः एटले पूर्वोक्त जावसाधु (गामे वा के०) ग्रामे वा एटले न्हाना गाममां अथवा (नगरे वा के०) मोटा नगरमां उपलक्षणयी खेट, कर्वट, डोणमुखादिकने विपे (गोचरगगउ के०) गोचराग्रगतः, गौरिव चरणं गोचरः एटले गायनी पेठे उत्तम, मध्यम, अधमकुलनो विचार न करतां तथा सरस आहार उपर प्रीति अने नीरस आहार उपर अप्रीति न करतां जे आहारार्य गमन करुं तेने गोचर कहिये. ते वली गायनी चर्यायी साधुनी चर्यामां आधाकर्मादिकनात्यागनो विचार वधारे ठे, माटे ए गोचर जे ठे ते अग्र एटले प्रधान ठे. अर्थात् श्रेष्ठ गोचरीए गत एटले गएलो एवो (मुणी के०) मुनिः एटले पूर्वोक्त जावसाधु (अणुविग्गो के०) अनुद्धिः एटले प्रशान्त ठतो (अवस्सित्तेण के०) अव्याक्षितेन एटले शब्दादि विषय उपर नहीं गएला एवा (चेअसा के०) चेतसा एटले मने करी युक्त ठतो (मंदं के०) हलवे हलवे उपयोग दइने (चरे के०) चरे एटले गमन करे. ॥ २ ॥

(दीपिका.) यत्र यथा गवेपयेत्तदाह । सः असंब्रान्तोऽमूर्छितो मुनिः चरेत् गच्छेत् । परं मन्दं शनैः न कुतम् । कुत्र चरेत् । ग्रामे वा नगरे वा । उपलक्षणत्वात् कर्वटादौ वा । किञ्चूतो मुनिः । गोचराग्रगतः । गौरिव चरणं गोचर उत्तममध्यमाधमकुक्षेपु रागक्षेपो त्यक्त्वा जिह्वाटनम् । अग्रः प्रधान आधाकर्मादिदोपरहितस्तज्जतस्तद्वर्त्ता । किञ्चूतो मुनिः । अनुद्धिः न उद्धिः प्रशान्तः परीपहादिन्यो न जयं कुर्वन्नित्यर्थः । केन । चेतसा चित्तेन । किञ्चूतेन चेतसा । अव्याक्षितेनाहारस्येषाणामुपयुक्तेनोपयोगवतेत्यर्थः ॥ २ ॥

(टीका.) यत्र यथा गवेपयेत्तदाह । से इत्यादि सूत्रम् । व्याख्या । से इत्यसंज्ञान्तोऽमूर्तितः । ग्रामे वा नगरे वा । उपलक्षणत्वादस्य कर्बटादौ वा । गोचराग्रगत इति । गौरिव चरणं गोचर उत्तमाधममध्यमकुलेष्वरक्तद्विष्टस्य जिह्वाटनम् । अग्रः प्रधानोऽन्याहताधा-
कर्मादिपरित्यागेन तज्जतस्तद्वर्ती मुनिर्जावसाधुश्चरेद्भवेत् । मन्दं शनैः शनैर्न द्युतमित्यर्थः । अनुद्भिन्नः प्रशान्तः परीपहादिन्योऽविन्यत् । अव्याकृतेन चेतसा । वत्सवणिग्जा-
यादृष्टान्तात् शब्दादिष्वगतेन चेतसान्तःकरणेन । एषणोपयुक्तेनेति सूत्रार्थः ॥ २ ॥

पुरतं जुगमायाए, पेहमाणो महिं चरे ॥

वज्रंतो वीजहरियाइ, पाणे अ दगमद्विअं ॥ ३ ॥

(अथचूरिः) यथा गवेपयेत्तदाह । पुरतोऽग्रतो जुगमात्रया शरीरप्रमाण्या शक-
टोर्ध्वस्थया । दृष्टयेति शेषः । प्रेक्षमाणः प्रकर्षेण पश्यन् महीं जुवं चरेद्यायात् । वर्जयन्
वीजहरितानि । प्राणिनो ह्येन्द्रियादीन् उदकं मृत्तिकां च । चशब्दात्तेजोवायुपरिग्रहः ॥ ३ ॥

(अर्थ.) पूर्वोक्त सूत्रमां गोचरीए जुवं एम कलुं, हवे ते केवी रीते गमनकरुं
ते कहे ठे. पुरतं इति, पूर्वोक्त जावसाधु (पुरतं के०) पुरतः एटले आगल (जुग-
मायाए के०) जुगमात्रया एटले धूसरा प्रमाण, शरीरप्रमाण अर्थात् साडा त्रण
हाथ प्रमाण दृष्टिए करी (पेहमाणो के०) प्रेक्षमाणः एटले जोतो ठतो तथा (वी-
अहरियाइ के०) वीजहरितानि एटले वीज ते धान्य प्रमुख होय तेने अने ह-
रित ते हरितकाय जीव होय तेने तथा (पाणे के०) प्राणिनः एटले कीडी प्र-
मुख त्रस जीव होय तेने तथा (दगमद्विअं के०) उदकमृत्तिकां एटले उदक ते
अष्कायजीव अने मृत्तिका ते पृथ्वीकाय जीव तेने (वज्रंतो के०) वर्जयन् एटले व-
र्जतो, परिहरतो ठतो (महिं के०) महीं एटले पृथ्वीउपर (चरे के०) चरेत् एटले
गमन करे. एरीते अहीं संयमविराधनानो परिहार कल्लो. ॥ ३ ॥

(टीपिका.) अथ यथा चरेत्तथेवाह । एवंविधः सन् मुनिर्महीं चरेत् यायात् ।
परं न शेषदिशां विलोकनेनेति शेषः । किं कुर्वाणः । पुरतोऽग्रतो जुगमात्रया शरीरप्र-
माण्या । दृष्टयेति शेषः । प्रेक्षमाणः प्रकर्षेण पश्यन् । पृथिवीं प्रेक्षमाण एव केवलं न ।
किंतु वीजहरितानि परिहरन् । पुनः प्राणिनो ह्येन्द्रियादीन् पुनरुदकमष्कायं पुनर्मृ-
त्तिकां पृथ्वीकायम् । चशब्दात् तेजोवायू च परिहरन् । इति संयमविगमनायाः
परिहारः कथितः ॥ ३ ॥

राय धनपतसिंघ वहाडरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

टीका.) यथा चरेत्तथैवाह । पुरतो इति सूत्रम् । पुरतोऽप्रतो युगमात्रया श-
माणया शकटोर्ध्वसंस्थितया । दृष्ट्येति वाक्यशेषः । प्रक्षमाणः प्रक्षयेण पश्यन् ।
जुवं चरेद्यायात् । केचिन्नेति योजयन्ति । न शेषदिगुपयोगेनेति गम्यते । न
माण एव । अपि तु वर्जयन् परिहरन् धीजहरितानीति । अनेनानेकनेदस्य वनस्पतेः
हारमाह । तथा प्राणिनो ह्रीन्द्रियादीन् । तथोदकमष्कायम् । मृत्तिकां च पृथिवी-
यम् । चशब्दात्तेजोवायुपरिग्रहः । दृष्टिमानं त्वत्र लघुतरयोपलब्धावपि प्रवृत्तितो र-
णायोगान्महत्तरया तु देशविप्रक्षेपणानुपलब्धेरिति सूत्रार्थः ॥ ३ ॥

उवायं विसमं खाणुं, विजलं परिव्रज्य ॥
संकमेण न गच्छिजा, विज्जमाणे परक्रमे ॥ ४ ॥

(अवचूरिः) उक्तः संयमविराधनापरिहारमाह । आत्मसंयमविराधनापरिहारमाह ।
अवपातं गर्तादिरूपं, विपमं निम्नोन्नतं, स्थाणुं कीलकं, विजलं विगतजलं कर्दमं
परिवर्जयेत् । संक्रमेण जलगर्तादिपरिहाराय पापाणकाष्टादिरचितेन न गच्छेत् । विज-
माने पराक्रमे अन्यमार्गे । तदज्ञावे कार्यमाश्रित्य यत्नेन तत्रापि गच्छेत् ॥ ४ ॥

(अर्थ.) इवे पोतानी अने संयमनी रक्षा कहे ठे. पूर्वोक्त साधु (उवायं के०)
अवपातं एटले गर्तादिक, (विसमं के०) विपमं एटले उच्च नीच मार्गप्रत्ये (खाणुं
के०) स्थाणुं एटले ऊंचा उजा राखेला स्तंजने अथवा खीलाने, तथा (विजलं
के०) विजलं एटले जेमां जल नथी एवा कादवने (परिव्रज्य के०) परिवर्जयेत्
एटले वजें, परिहरे. तेमज (परक्रमे के०) पराक्रमे एटले अन्य मार्गे (विज्जमाणे
के०) विद्यमाने एटले विद्यमान होय तो (संकमेण के०) संक्रमेण एटले नदी
विनेरे उतरी जवा माटे जे काष्ठ पापाणदिक राखे ठे, पाज वांधे ठे, तेने संक्रम
कहियें, ते संक्रमे करी (न गच्छिजा के०) न गच्छेत् एटले गमन करे नही. ॥ ४ ॥

(दीपिका.) अथ आत्मसंयमयोर्द्वयोर्विराधनापरिहारमाह । साधुः एतत्सर्वं परि-
वर्जयेत् परिहरेत् । एतत्किमित्याह । अवपातं गर्तादिरूपं, विपमं निचोन्नतस्यानं, स्था-
णुमूर्ध्वकाष्ठं, विजलं विगतजलं कर्दमम् । पुनः साधुः संक्रमेण जलगर्तादिपरिहाराय
पापाणकाष्टरचितेन कृत्वा न गच्छेत् । कथमात्मसंयमयोर्द्वयोर्विराधनायाः सं-
वात् । अथवादमार्गमाह । विद्यमाने पराक्रमे अन्यमार्गे सतीत्यर्थः । अस्मिन्
तस्मिन् प्रयोजनमाश्रित्य यतनया गच्छेत् ॥ ४ ॥

(टीका.) उक्तः संयमविराधनापरिहारः । अधुनात्मसंयमविराधनापरिहारमाह ।
 उवायमिति सूत्रम् । अत्रपातं गतांदिन्यं, विषमं निम्नोन्नतं, स्याण्मूर्ध्वकाष्ठं, विजलं वि-
 त्तजलं कर्दमं परिवर्जयेत् । एतत्सर्वं परिहरेत् । तथा संक्रमेण जलगतपरिहाराय
 पाणिकाष्ठरचितेन न गच्छेत् । आत्मसंयमविराधनासंज्ञवात् । अपत्रादमाह । विद्य-
 माने पराक्रमे अन्यमार्गे इत्यर्थः । असति तु तस्मिन् प्रयोजनमाश्रित्य यतनया गच्छे-
 दिति सूत्रार्थः ॥ ४ ॥

पवनंते व से तव, परकलंते व संजए ॥

हिंसेऊ पाणजूयाई, तसे अडुव यावरे ॥ ५ ॥

(अत्रचूरिः) अत्रपातादौ दोषमाह । प्रपतंश्चासौ तत्रावपातादौ प्रस्खलन्वा सं-
 यतः साधुर्हि स्यात् प्राणिजृतानि । प्राणिनो ह्रीन्डियादयः । जृतान्येकेन्द्रियाः । व्र-
 त्तानथ स्यावरान्वा प्रपातेनात्मानं चेत्येवमुक्त्यविराधनेति ॥ ५ ॥

(अर्थ.) इवे, गतादिमार्गे जतां शुं दोष थाय ते कहे ठे. पवनंते इति. (से
 के०) अस्तौ एटले ए (संजए के०) संयतः एटले संयमी एवो जावसाधु (तव
 के०) तत्र एटले ते गतादिकने विपे (पवनंते व के०) प्रपतन् वा एटले पडतो
 ठतो अथवा (परकलंते व के०) प्रस्खलन् वा एटले स्खलन पामतो ठतो (पाण
 जूयाई के०) पाणजूतानि एटले प्राणी ते वेंडियादिक तथा जृत ते एकेंडियादिक
 अने (तसे के०) व्रतान् एटले व्रत जीव प्रत्ये (अडुव के०) अथवा (यावरेके०)
 स्यावरान् एटले स्यावर जीव प्रत्ये (हिंसेऊ के०) हिंस्यात् एटले हृण्. ॥ ५ ॥

(टीपिका.) अथ अत्रपातादौ दोषमाह । एवं कुर्वन् साधुः प्राणिजृतानि हिं-
 स्यात् । प्राणिनो ह्रीन्डियादीन् जृतानि एकेंडियादीनि निति । एतदेवाह । व्रतान्
 अथवा स्यावरान् प्रपातेनात्मानं चेत्येवमुक्त्यविराधना ज्ञातव्या ॥ ५ ॥

(टीका.) अत्रपातादौ दोषमाह । पवनंतेति सूत्रम् । व्याख्या । प्रपतन्वासौ तत्राव-
 पातादौ गतादौ प्रस्खलन्वा संयतः साधुर्हि स्याद्व्यापादयेत् प्राणिजृतानि । प्राणिनो
 ह्रीन्डियादयः जृतान्येकेन्द्रियाः । एतदेवाह । व्रतानथवा स्यावरान्प्रपातेनात्मानं
 चेत्येवमुक्त्यविराधनेति सूत्रार्थः ॥ ५ ॥

तम्हा तेण न गव्विळा, संजए सुसमाहिण् ॥

सइ अत्रेण मग्गेण, जयमेव परकमे ॥ ६ ॥

राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

(अवचूरिः) तस्मात्तेनावपातादिमार्गेण न गच्छेत् । संयतः सुसमाहितो जगव-
ज्ञावर्ती । सत्यन्यस्मिन् समादौ मार्गे । नान्दसत्त्वात् सतम्यर्थे तृतीया । असति
नेव मार्गेण यतमेव पराक्रमेत् गच्छेत् ॥ ६ ॥

(अर्थः) तन्हा इति. (तन्हा के०) तस्मात् एटले ते कारण माटे (संजप सु-
समाहिण के०) संयतः सुसमाहितः एटले समाधिबंत तथा जगवंतनी आझा प्रमाणे
चाखनारो एवो ते संयमी साधु (अत्रेण मग्गेण के०) अन्यस्मिन् मार्गे एटले धीजो
मार्गे (सइ के०) सति एटले ठतां (तेण के०) तेन एटले ते पूर्वोक्त अवपातादि
मार्गे करी (न गच्छिज्जा के०) न गच्छेत् एटले गमन न करे. पण धीजो मार्गे नहीं
होय तो (जयमेव के०) यतमेव एटले जीवनी जयणा राखीनेज अवपातादिमार्गे
करी (परफमे के०) पराक्रमेत् एटले गमन करे. ॥ ६ ॥

(दीपिका.) यतधेयं ततः किं कार्यमित्याह । संयतः साधुः तस्मात्कारणात् तेन
अवपातादिमार्गेण न गच्छेत् । किञ्चुतः संयतः । सुसमाहितो जगवत आझावर्ती । क
सति । अन्यस्मिन् मार्गे सति । अत्र सूत्रत्वात् सतम्यर्थे तृतीया विज्ञप्तिः । अपवाद-
माह । असत्यन्यस्मिन्मार्गे तु तेनावपातादिना यतमेव यत्नेन आत्मसंयमयोर्विरा-
धनायाः परिहारेण यायादिति ॥ ६ ॥

(टीका.) यतधेयम् तन्हा सूत्रम् । व्याख्या । तस्मात्तेनावपातादिमार्गेण न गच्छेत्
संयतः सुसमाहितो जगवदाज्ञावर्तीत्यर्थः । न गच्छेन्न यायात् । सत्यन्येनेत्यन्यस्मिन्
समादौ । मार्गेणेति मार्गे । नान्दसत्त्वात्सतम्यर्थे तृतीया । असति त्वन्यस्मिन्मार्गे तेने-
वावपातादिना यतमेव पराक्रमेत् । यतमिति क्रियाविशेषणम् । यतमात्मसंयमविराध-
नापरिहारेण यायादिति सूत्रार्थः ॥ ६ ॥

इंगालं वारियं रासि, तुसरसिं च गोमयं ॥
ससररेकदि पाण्दि, संजउ तं नइकमे ॥ ७ ॥

(अवचूरिः) विशेषतो मार्गे पृथ्वीकाययतनामाह । अहाराणामयमाहारस-
हारासिं हारसिं तुसरसिं गोमयराशिं च । राशिश्चदः प्रत्येकमनिसंयज्यते
रजस्कान्यां मच्चित्पृथ्वीगुणितान्यां पद्व्यां संयतः साधुः तं राशिं नाक्रमेत् ॥

(अर्थः) हवे, गोचरी जनां विशेषे करी पृथ्वीकायनी जयणा राखी ते
ते संयतं इति. (संजप के०) संयतः एटले पूर्वोक्त जायसाधु (इंगालं

आंगारं एटले अंगारना (रासिं के०) राशिं एटले राशि प्रत्ये, (ठारिचं राशिं के०) द्वारराशिं एटले राखना राशि प्रत्ये, (तुसरासिं के०) तुपराशिं एटले तुप ते फोतरां, तेना राशि प्रत्ये, तथा (गोमयं के०) गोमयं एटले ठाणना राशि प्रत्ये (ससरखेहिं के०) सरजस्काज्यां एटले रजे करी सहित एवा (पाएहिं के०) पादाज्यां एटले वे पगेकरी (नङ्कमे के०) नाक्रमेत् एटले आक्रमे नहीं, चांपे नहीं. ॥ ७ ॥

(दीपिका.) अथात्रैव विशेषतः पृथिवीकाययतनामाह । संयतः साधुः । अङ्गाराणामयमाङ्गारः । आङ्गारं राशिं सरजस्काज्यां सचित्तपृथिवीरजोयुक्ताज्यां पादाज्यां नाक्रमेत् । यतस्तस्याक्रमणे सचित्तपृथिवीरजोविराधना नवेत् । एवं राशिश्चदस्य प्रत्येकं संबन्धात् द्वारराशिं तुपराशिं गोमयराशिं च सरजस्कपादाज्यां नाक्रमेत् ॥ ७ ॥

(टीका.) अत्रैव विशेषतः पृथिवीकाययतनामाह । इंगालमिति सूत्रम् । आङ्गारमिति । अङ्गाराणामयमाङ्गारस्तमाङ्गारं राशिम् । एवं द्वारराशिं तुपराशिं च गोमयराशिं च । राशिश्चदः प्रत्येकमजिसंबध्यते । सरजस्काज्यां पद्भ्यां सचित्तपृथिवीरजोयुक्ताज्यां पादाज्यां संयतः साधुस्तमनन्तरोदितं राशिं नाक्रमेत् । माचूत्पृथिवीरजोविराधनेति सूत्रार्थः ॥ ७ ॥

न चरेज्ज वासे वासंते, महियाए पनंतिए ॥

महावाए व वायंते, तिरिठसंपाइमेसु वा ॥ ८ ॥

(अवचूरिः) अम्बुयतनां मार्ग आह । न चरेद्वर्षे वर्षेति । जिह्वार्थं प्रविष्टो वर्षेण तु प्रवृत्ते तिष्ठेत् । मिहिकायां वा पतन्त्यां महावाते वा सति वाति । तिर्यङ् संपतन्तीति तिर्यक्संपाताः पतद्वाद्यस्तेषु वा सत्सु ॥ ८ ॥

(अर्थ.) हवे, गोचरी जतां अफ्कायनी रक्षा करवी, ते कहे ठे. न चरेज्ज इति. पूर्वोक्त साधु (वासे के०) वर्षे एटले वर्साद (वासंते के०) वर्षेति एटले वरसते ठते तथा (व के०) वा एटले अथवा (महियाए के०) मिहिकायां एटले धुंअरी (पनंतीए के०) पतन्त्यां एटले पडते ठते, अथवा (महावाए व के०) महावाते वा एटले मोटो पवन (वायंते के०) वाति एटले वाते ठते अर्थात् घणी रज उन्ते ठते, अथवा (तिरिठसंपाइमे के०) तिर्यङ्संपाते एटले तिरिठी गति वावा पतंगादिक उडते ठते (न चरेज्ज के०) न चरेत् एटले गोचरीने माटे गमन करे नहीं. ॥ ८ ॥

५५० राय धनपतसिंघबहादुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

(टीपिका.) अथाप्कायादियतनामाह । साधुर्वर्षे वर्षेति न चरेत् । पूर्वं ज्ञि-
कार्थं प्रविष्टोऽपि वर्षे वर्षेति प्रवृत्तस्थाने तिष्ठेत् । तथा मिहिकायां वा पतन्त्यां न च-
रेत् । सा च मिहिका प्रायो गर्जमासेषु जवति । तथा महावाते वाति सति न च-
रेत् । अन्यथा महावातेन समुत्खातस्य सचित्तरजसो विराधना जवेत् । तथा तिर्य-
क् संपतन्तीति तिर्यक्संपाताः पतद्वादयः । तेषु सत्सु वा न चरेत् ॥ ८ ॥

(टीका.) अत्रेवाप्कायादियतनामाह । न चरेज्ज्ञात्ति सूत्रम् । न चरेद्वर्षे वर्षेति । ज्ञि-
कार्थं प्रविष्टो वर्षे तु प्रवृत्ते तिष्ठेत् । तथा मिहिकायां पतन्त्याम् । सा च प्रायो गर्जमा-
सेषु पतति । महावाते वा वाति सति । तदुत्खातरजोविराधनादोपात् । तिर्यक्संपतन्ती-
ति तिर्यक्संपाताः पतद्वादयः । तेषु वा सत्सु कचिदशनिरूपेण न चरेदिति सूत्रार्थः ॥ ८ ॥

न चरेज्ज्ञात्ति सूत्रम् । न चरेद्वर्षे वर्षेति ।

वंचयारिस्स दंतस्स, हुज्जा तव विमुत्तिआ ॥ ९ ॥

(अवचूरिः) उक्ताद्यव्रतयतना । तुर्यव्रतयतनोच्यते । न चरेद्वेश्यासामन्ते गणि-
कागृहसमीपे ब्रह्मचर्यवशानयने । ब्रह्मचर्यं वशमानयत्यायत्तं करोति दर्शनाक्षेपादिना
ब्रह्मचर्यवशानयनं तस्मिन् । दोषमाह । ब्रह्मचारिणः साधोर्दान्तस्थेन्द्रियनोऽन्द्रिय-
दमाज्यां जवेत्तत्र वेद्यासामन्ते विस्त्रोतसिका तद्रूपदर्शनस्मरणापध्यानकचवरनिरोध-
तः । ज्ञानश्रद्धाजलोज्ज्वलेन संयमसस्यशोपफला चित्तविक्रिया ॥ ९ ॥

(अर्थ.) एम प्रथमव्रतनी यतना कही. हवे गोचरी जतां साधुए चतुर्यव्रत जे
ब्रह्मचर्य तेनी रक्षा करवी ते कहे ठे. पूर्वोक्त साधु (वंचयारिस्स के०) ब्रह्मच-
र्यावसानके एटले जेथी ब्रह्मचर्यनुं अवसान एटले अंत आय एवा अथवा ब्रह्मचर्य-
वशानयने एटले जे ब्रह्मचर्यने दर्शनाक्षेपथी वश करे, अर्थात् ते ब्रह्मचर्यनो
नाश करे एवा (वेससामंते के०) वेद्यासामंते एटले वेद्या ज्यां रहे ठे त्यांना
आसपासना प्रदेशमां (न चरेज्ज्ञा के०) न चरेत् एटले गमन करे नहीं. कारण के,
(तव के०) तत्र एटले ते वेद्याना रहेवाना प्रदेशमां (दंतस्स के०) दांतस्य ए-
टले जितेंद्रिय एवा तथा (वंचयारिस्स के०) ब्रह्मचारिणः एटले मेथुनविरमण-
रूप ब्रह्मचर्यना पावनार एवा साधुने (विमुत्तिआ के०) विस्त्रोतसिका एटले संय-
मरूप धान्यने सुकायनार एवा मनोविकार (हुज्जा के०) जवेत् एटले आय
ठे. एतुं तात्पर्यः—वेद्यानुं रूपादिक जोडने तेना अपध्यानथी ज्ञानश्रद्धारूप जस ग-

ली जाय ठे, अने तेथी संयसरूप फलने सूकावनारो चित्तविकार रूप रोग धाय ठे, माटे गोचरी जतां वेद्यानुं सांनिध्य अवश्य वर्जवुं. ॥ ए ॥

(दीपिका.) उक्तेवं प्रथमव्रतयतना । सांप्रतं चतुर्थव्रतस्य यतनोच्यते । एवंविधः साधुः वेद्यासामन्ते गणिकाग्रहसमीपे न चरेन्न गठेत् । किंविशिष्टे वेद्यासामन्ते । ब्रह्मचर्यवशानयने ब्रह्मचर्यं मेथुनविरतिरूपं वशमानयति आयत्तं करोति दर्शनाक्षेपादिनेति ब्रह्मचर्यवशानयनं तस्मिन् । को दोषस्तत्र गमनत इत्यत आह । ब्रह्मचारिणः साधोर्दान्तस्य इन्द्रियनोऽन्द्रियदमार्त्यां जवेत्तत्र वेद्यासामन्ते वित्तोतसिका । कथम् । तद्रूपदर्शनस्मरणेन अशुचध्यानकचवरनिरोधतः ज्ञानश्रद्धाजलोऽज्जनेन संयमस्यशोपफला चित्तविक्रिया जवति ॥ ए ॥

(टीका.) उक्ता प्रथमव्रतयतना । सांप्रतं चतुर्थव्रतयतनोच्यते । न चरेत्तां चित्त सूत्रम् । न चरेद्देद्यासामन्ते न गठेद्गणिकाग्रहसमीपे । किंविशिष्ट इत्याह । ब्रह्मचर्यवशानयने । ब्रह्मचर्यं मेथुनविरतिरूपं वशमानयत्यात्मायत्तं करोति दर्शनाक्षेपादिनेति ब्रह्मचर्यवशानयनं तस्मिन् । दोषमाह । ब्रह्मचारिणः साधोर्दान्तस्य इन्द्रियनोऽन्द्रियदमार्त्यां जवेद्ब्र वेद्यासामन्ते वित्तोतसिका तद्रूपसंदर्शनस्मरणपध्यानकचवरनिरोधतः ज्ञानश्रद्धाजलोऽज्जनेन संयमस्यशोपफला चित्तविक्रियेति सूत्रार्थः ॥ ए ॥

अणायणे चरंतस्स, संसर्गीए अज्जिक्कणं ॥

हुळ वयाणं पीडा, सामन्नंमि अ संसउ ॥ १० ॥

(अवचूरिः) एष सकृच्चङ्क्रमणदोषोऽसकृच्चरणे तमाह । अनायतनेऽस्थाने वेद्यासामन्तादौ चरतः संसर्गेण संवन्धेनानीदृशं पुनः पुनः जवेद्भूतानां प्राणातिपातविरत्यादीनां पीडा । तदाक्षितचेतसो जावविराधना । श्रामण्ये च संशयः । कदाचिन्निष्कामति । अनुपयोगेपणाक्षणे हिंसनम् । शुक्रप्रक्षेपजपापादसत्यमननुज्ञातवेद्यादिदर्शनेनादत्तं, ममत्वे परिग्रहश्च ॥ १० ॥

(अर्थ.) पूर्वोक्त सूत्रमां कहेलो अर्थ दृढ करवा माटे कहे ठे. अनायणे इति. (अनायणे के०) अनायतने एटखे जे गोचरी जवानुं स्थान नथी एवा वेद्यासामन्तादिकने विपे (चरंतस्स के०) चरतः एटखे गोचरी खेवा माटे गमन करनार एवा साधुने (अज्जिक्कणं) अज्जीदणं एटखे वारंवार (संसर्गीए के०) संसर्गेण एटखे संसर्गथी (वयाणं के०) व्रतानां एटखे प्राणातिपातविरमणादिक व्रताने

१५२ राय धनपतासिंध वहाडरका जैनागमसंग्रह जाग तेताजीस-(४३)-भा.

(पीडा के०) पीडा (दुःख के०) जवेत् पटले थाय. (य के०) वली (सामग्रंमि के०) आमण्ये पटले चारित्रने विपे पण (संसर्ग के०) संशयः पटले संशय थाय. एनुं तात्पर्य ए ठे के, वेद्याने जोइने साधुने जोगनी इया थाय, ते इया पूरवाने ते वेद्या साधुने बोलावे, तेथी ते साधु त्यां वारंवार जाय, स्नेह वांधे, तेथी शीघ्रने दूषण लागे, अने वली संयमथी पण ब्रष्ट थाय. ॥ १० ॥

(दीपिका.) अत्रैकवारं वेद्यासामान्तसंगतो दोष उक्तः । सांप्रतमिहान्यत्र च वारंवारगमने दोषमाह । साधोः अनायतनेऽस्याने वेद्यासामान्तादौ चरतो गच्छतः संसर्गेण संवन्धेन अजीक्षणं पुनः पुनर्जवेत् व्रतानां प्राणातिपातविरत्यादीनां पीडा जावविराधना । कथम् । यतस्तदानीं स साधुस्तदाक्षितचित्तो जवति । पुनः आमण्ये श्रमणजावे अव्यतो रजोहरणादिधारणरूपे जूयो जावतो व्रतप्रधानहेतो संशयः । कदाचिदुन्निष्कामत्येव ॥ १० ॥

(टीका.) एष सकृच्चरणदोषो वेद्यासामान्तसंगत उक्तः । सांप्रतमिहान्यत्र वा सकृच्चरणदोषमाह । अणायएत्ति सूत्रम् । अनायतनेऽस्याने वेद्यासामान्तादौ चरतो गच्छतः संसर्गेण संवन्धेन अजीक्षणं पुनः पुनः । किमित्याह । जवेद्व्रतानां प्राणातिपातविरत्यादीनां पीडा । तदाक्षितचेतसो जावविराधना, आमण्ये श्रमणजावे च अव्यतो रजोहरणादिसंधारणरूपे जूयो जावतो व्रतप्रधानहेतो संशयः । कदाचिदुन्निष्कामत्येवेत्यर्थः । तथाच वृद्धव्याख्या । वेसादिगयजावस्स मेहुणं पीडिऊइ, अणुवर्गेणएसणाकरणे हिंसा, पकुप्पायणे अन्नपुष्टणश्रवणवणासच्चवयणं, अणुणाचवेसाइदंसणे अदत्तादाणं. ममत्तकरणे परिग्गहो । एवं सबवयपीडा । दवसामन्ने पुण संसयो उषिक्कमणेण ति सूत्रार्थः ॥ १० ॥

तम्हा एअं विआणित्ता, दोसं डग्गइवद्वणं ॥

वज्जए वेससामंतं, मुणी एगंतमस्सिए ॥ ११ ॥

(अवचूरिः) तस्माद्विज्ञाय दोषमनन्तरोदितं दुर्गतिवर्द्धम् । वर्जयेद्देव्यासामन्तं मुनिरेकान्तं मोक्षमार्गमाश्रितः ॥ ११ ॥

(अर्थ.) हवे सिद्धांत कहे ठे. तम्हा इति । (तम्हा के०) तस्मात् पटले पूर्वोक्त हेतुथी (एगंतमस्सिए के०) एकांतमाश्रित पटले मोक्षमार्गनो जेणे आश्रय कळो ठे, एवो (मुणी के०) मुनिः पटले साधु (एयं के०) एवं पटले पूर्व कथुं ते प्रकारे (डग्गइवद्वणं के०) दुर्गतिवर्धनं पटले दुर्गतिनी वृद्धि करनार एवा (दो

सं के०) दोषं एटले दोषने (विद्यापित्ता के०) विज्ञाय एटले जाणीने (वेससामन्तं के०) वेद्यासामन्तं एटले वेद्याना समीपजागने (वज्जए के०) वर्जयेत् एटले वर्ज करे ॥ ११ ॥

(दीपिका.) अथ निगमयन्नाह । यस्मादेवं तस्मान्मुनिः वेद्यासामन्तं वेद्यापट्ट-
समीपं वर्जयेत् । किं कृत्वा । दोषं पूर्वोक्तं विज्ञाय । किञ्चूतं दोषम् । दुर्गतेर्वर्धनम् ।
किञ्चूतो मुनिः । एकान्तं मोक्षमाश्रितः । शिष्यः प्राह । ननु प्रथमव्रतविराधनानन्तरं
चतुर्थव्रतस्य विराधनायाः कथमुपन्यासः । उच्यते । अन्यव्रतविराधनाद्देतुत्वेन चतु-
र्थव्रतस्य विराधनायाः प्राधान्यख्यापनार्थम् । तच्च लेशतो दर्शितमेव ॥ ११ ॥

(टीका.) निगमयन्नाह । तस्माद् इति सूत्रम् । यस्मादेवं तस्मादेतत् । विज्ञाय
दोषमनन्तरोदितं दुर्गतिवर्धनं वर्जयेद्वेद्यासामन्तं मुनिरेकान्तं मोक्षमार्गमाश्रित
इति सूत्रार्थः ॥ ११ ॥

साणं सूइअं गाविं, दित्तं गोणं हयं गयं ॥

संमिप्रं कलहं जुळं, दूरत्तं परिवज्जए ॥ १२ ॥

(अथचूरिः) मार्ग एव विशेषपमाह । श्वानं, सूतां गां, दत्तं गोणं, हयं,
गजं, संमिप्रं बालक्रीडास्थानं, कलहं वाक्प्रतिवर्द्धं, जुळं खट्वादिभिः । आत्म-
संयमविराधनासंज्ञत्वात् दूरतः परिवर्जयेत् ॥ १२ ॥

(अर्थ.) हवे, बली आगल केह्वाशे तेटलां वानां होय त्यां साधु गोचरीए जाय-
नहीं. ते कहे ठे. प्रथम (साणं के०) श्वानं एटले श्वानने (सूइअं के०) सूतां एटले
प्रसूत थएली [वीआणी] एवी (गाविं के०) गां एटले गायने (दित्तं के०) दत्तं एटले
मदोन्मत्त एवा (गोणं के०) बलदने, (हयं के०) हयं एटले अश्वने (गयं के०) गजं
एटले हाथीने (संदिप्रं के०) बालकना क्रीडास्थानने, अर्थात् रेतीप्रमुखतुं घर तयार
करीने बालक रमता होय एवा स्थानने (कलहं के०) ज्यां कलह चालतो होय एवा
स्थानने तथा (जुळं के०) जुळं एटले, नाली, गोला, वृटता होय एवा प्रदेशने ए
साधु (दूरत्तं के०) दूरतः एटले दूरथी (परिवज्जए के०) परिवर्जयेत् एटले सर्व प्र-
कारे वर्ज. ॥ १२ ॥

(दीपिका.) अथ अत्रैव विशेषपमाह । साधुः एतानि दूरतो दूरेण परिवर्जयेत् ।
कानि तानीत्यत आह । श्वानं प्रसिद्धं, सूतां गां नवप्रसूतां धेनुं, तथा दत्तं दर्पितं
गोणं बलीवर्द्धम् । हतशब्दः सर्वत्र संबध्यते । ततो दत्तं हयमश्वं. पनर्दत्तं गजं इति-

१५४ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह भाग तेतालीस-(४३)भा.

नं, तथा संक्षिप्तं बालक्रीडास्थानं, कलहं वाक्प्रतिबद्धं, युद्धं खड्गादिजातम् । कथ-
मेतानि वर्जयेदित्यत आह । श्वसूतगोप्रचृतिज्य आत्मविराधना स्यात् । बालक्रीडा-
स्थाने वन्दनागतपतनजफनप्रलुठनादिना संयमविराधना स्यात् । सर्वत्र आत्म-
पात्रजेदादिना उच्चयविराधनापि स्यात् ॥ ११ ॥

(टीका.) आह । प्रथमव्रतविराधनानन्तरं चतुर्थव्रतविराधनोपन्यासः किमर्थम् ।
उच्यते । प्राधान्यख्यापनार्थम् । अन्यव्रतविराधनाद्देतुत्वेन प्राधान्यम् । तच्च लेशतो
दर्शितमेवेति । अत्रैव विशेषमाह । साणं ति सूत्रम् । श्वानं लोकप्रतीतम्, सूतां गा-
म् । अजिनवप्रसूतामित्यर्थः । दत्तं च दर्पितम् । किमित्याह । गोणं, हयं, गजम् ।
गोणो बलीवदो हयोऽश्वो गजो हस्ती । तथा किमित्याह । संक्षिप्तं बालक्रीडास्थानं, क-
लहं वाक्प्रतिबद्धम्, युद्धं खड्गादिभिः एतद्दूरतो दूरेण परिवर्जयेत् । आत्मसंय-
मविराधनासंज्ञवात् । श्वसूतगोप्रचृतिज्य आत्मविराधना । डिम्नस्थाने वन्दनायागमन-
पतनजफनप्रलुठनादिना संयमविराधना । सर्वत्र चात्मपात्रजेदादिनोजयविराध-
नेति सूत्रार्थः ॥ ११ ॥

अणुन्नए नावणए, अप्पहिठे अणाउले ॥

इदिआणि जहाभागं, दमइत्ता मुणी चरे ॥ १२ ॥

(अथचूरिः) अत्रैव विधिमाह । अनुन्नतो अव्यतो नाकाशदर्शी जावतो न जा-
त्यायजिमानवान् । नावनतो अव्यतोऽनीचाङ्गः । जावतोऽलव्यादिनादीनः । अप्र-
हृष्टोऽहंसन् । अनाकुलः क्रोधादिरहितः । इन्द्रियाणि यथाज्ञागं यथाविषयं दमयित्वा
इष्टानिष्टेषु स्पर्शादिषु रागद्वेषरहितो मुनिः साधुश्चरेद् गच्छेत् । व्यत्यये दोषमाह ।
अव्योन्नतो लोकहास्यो जवति जावोन्नत इयानं रक्षति । अव्यावनतो वकश्च दृश्यते ।
जावावनतः क्षुद्रसत्त्व इति । प्रहृष्टः स्त्रीरक्तो लक्ष्यते । अदान्तो व्रतानर्हः ॥ १२ ॥

(अर्थ.) तथा अणुन्नए इति. (मुणी के०) मुनिः एतले पूर्वोक्त जावसाधु (अणुन्नए
के०) अनुन्नतः एतले जेने अव्यथी अने जावथी ऊंचापणुं नथी एवो. ऊं-
चापणुं अव्यजावथी वे प्रकारनुं ठे. अव्यथी दृष्टि ऊंची करीने आकाश तरफ जोडुं,
अने जावथी ऊंचापणुं ते अजिमानसहित रहेवुं. ए वे प्रकारना ऊंचापणानो
त्याग करतो ठतो; तथा (नावणए के०) नावनतः एतले जेने अव्यथी तथा जाव-
थी नीचपणुं नथी एवो. अव्यथी नीचपणुं ते शरीर नम्र करवुं तथा जावथी
नीचपणुं ते अज्ञादिक न मखे तो दीनपणे नीचुं जोडुं, एवा वे प्रकारना नीचपणा-

नो त्याग करोती उतो, तथा (अप्पहिष्ठे के०) अप्रहृष्टः एतस्मै स्त्रियादिकने जोइने हर्षे न पामतो उतो, तथा (अणाजस्मे के०) अनाकुलः एतस्मै आकुलता रहित, अर्थात् क्रोध प्रमुख विकारने न पामतो उतो, (इंदियाइं के०) इंदियाणि एतस्मै श्रवणं स्त्रियादि पांच इंदियोने (जहाजागं के०) यथाजागं एतस्मै जे इंदियनो जे जाग एतस्मै विषय होय तेथी तेने (दमइत्ता के०) दमयित्वा दमीने, संवरीने, अर्थात् वश करीने (चरे के०) चरेत् एतस्मै गोचरी माटे गमन करे. एतुं कारण ए ठे के, अव्ययी लं-चुं जोतो चाखे तो लोकमां हास्य थाय, जावथी लंचापणुं राखे तो ईयां न शोषाय. अव्ययी नीचुं जुवे तो लोक कहे वकवृत्ति ठे. जावथी नीचपणुं राखे तो लोकमां कुड जन कहे क्षीरक्त ठे. इंदिय दमन न करे तो लोक कहे चारित्रने अयोग्य ठे. ॥३॥

(दीपिका.) अथ अत्रैव विधिमाह । साधुः एवं चरेत् गच्छेत् । किञ्चूतो मुनिः । अनुन्नतः । न उन्नतः अनुन्नतः । अव्यतो न आकाशदर्शी । जावतस्तु न जात्यादीनाम-जिमानकर्ता । पुनः किञ्चूतो मुनिः । नावनतः । न श्रवणतः । अव्यतो न नीचकायः । जावतस्तु नाखव्यादिना दीनः । पुनः किञ्चूतो मुनिः । अप्रहृष्टो लाजादौ सति न हर्षवान् । पुनः किञ्चूतो मुनिः । अनाकुलः । न आकुलः । क्रोधादिनारहितः । किं कृत्वा मुनिश्चरेत् इत्यत आह । इन्द्रियाणि स्पर्शनादीनि यथाजागं यथाविषयमिष्टेषु स्पर्शादिषु प्रवर्तमानान्यनिष्टेभ्यः स्पर्शादिभ्यो निवर्तमानानि दमयित्वा रागद्वेषरहितश्चरेदित्यर्थः । विपरीते तु प्रज्ञा दोषाः प्रकटीभवयुः ॥ ३३ ॥

(टीका.) अत्रैव विधिमाह । अणुसृष्टि सूत्रम् । अनुन्नतो अव्यतो जावतश्च । अव्यतो नाकाशदर्शी । जावतो न जात्याद्यजिमानवान् । नावनतो अव्यजावान्यामेव । अव्यानवनतो नीचकायः । जावानवतः अखव्यादिनादीनः । अप्रहृष्टः अहसन् । अनाकुलः क्रोधादिरहितः । इन्द्रियाणि स्पर्शनादीनि यथाजागं यथाविषयं दमयित्वा इष्टानिष्टेषु स्पर्शादिषु रागद्वेषरहितो मुनिः साधुश्चरेन्नृतेत् । विषये प्रज्ञादोषप्रसङ्गात् । तथाहि अव्योन्नतो लोकहास्यः । जावोन्नत ईयां न रक्षति । अव्यानवतः वक्र इति संजाव्यते । जावानवतः कुडसत्त्व इति । प्रहृष्टो योपिदर्शनाङ्ग इति खद्यते । अदान्तः प्रवज्यानर्ह इति सूत्रार्थः ॥ ३३ ॥

द्वद्वस्स न गच्छेजा, जासमाणो अ गोचरे ॥

दसंतो नाजिगठिजा, कुलं उवावयं सया ॥ ३४ ॥

(अवचूरिः) दुतं दुतं त्वरितं न गच्छेत् । जापमाणो वा गोचरे न गच्छेत् । हसन्

१५६ राय धनपतसिंघ बहादुरका जेनागमसंग्रह, भाग तेतालीस-(४३)-मा.

गछेत् । कुलमुच्चावचं द्विधा । अव्योचं धवलगृहादि । जावोचं जात्यादियुक्तम् । अव्य-
वचं कुटीरादि । जावावचं जात्यादिहीनम् ॥ १४ ॥

(अर्थ.) हवे केडी रीते गोचरीण जाय, ते कहे ठे. ते साधु (दवदवस्स के०)
डुतं डुतं एटले घणो उतावलो (न गछेज्जा के०) न गछेत् एटले मागें गमन न
करे, (य के०) च एटले वली (जासमाणो के०) जापमाणः एटले बोलतो उतो
(गोश्वरे के०) गोचरे एटले गोचरीने विपे न जाय. तथा (हसंतो के०) हसन्
एटले हसतो उतो न जाय (उच्चावचं कुलं के०) उच्चावचं कुलं, एटले उच्च कु-
ल अने हीनकुल. तेमां उच्चकुल पण अव्य अने जावना जेदथी वे प्रकारुं
ठे. तेमां अव्यथी ऊंचुं कुल ते धवल गृहमां वास करनारं जाणवुं. जावथी ऊंचुं
कुल ते श्रेष्ठ जातिनुं जाणवुं. हीन कुल पण अव्य जाव जेदें करी वे प्रकारुं
ठे. तेमां अव्यथी हीन कुल ते पर्णकुटिकामां वास करनारं जाणवुं. तथा जावथी
हीन कुल ते नीच जातिनुं जाणवुं. ए सर्वे कुलने विपे पूर्वोक्त रीते (सया के०)
सदा एटले निरंतर (नाजिगछेज्जा के०) नाजिगछेत् एटले गमन न करे. ॥ १४ ॥

(दीपिका.) पुनराह् । दवदवस्स त्ति । डुतं डुतं मुनिर्न गछेत् । तु पुनर्जापमाणो
गोचरे न गछेत् । तथा हसन् न अजिगछेत् । कुलमुच्चावचं सदा । उच्चं अव्यतो धव-
लगृहादि, जावतो जात्यादियुक्तम् । एवमवचं अव्यतः कुटीरकवासि, जावतो जात्या-
दिहीनम् । उन्नयविराधनालोकोपघातादयो दोषाः स्युः ॥ १४ ॥

(टीका.) किं च । दवदवस्स त्ति सूत्रम् । डुतं डुतम् । त्वरितमित्यर्थः । जापमाणो
वा न गोचरे गछेत् । तथा हसन्नाजिगछेत् । कुलमुच्चावचं सदा । उच्चं अव्यजावने-
दाद्विधा । अव्योचं धवलगृहादि । जावोचं जात्यादियुक्तम् । एवमवचमपि
अव्यतः कुटीरकवासि । जावतो जात्यादिहीनमिति । दोषा उन्नयविराधनालोकोपघा-
तादय इति सूत्रार्थः ॥ १४ ॥

आलोचं धिग्गलं दारं, संधिं दगजवणाणि अ ॥

चरंतो न विनिप्राए, संकष्टाणं विवज्जए ॥ १५ ॥

(अथचूरिः) आलोकं गद्यादादि, धिग्गलं चित्तं द्वारादि, संधिं चित्तं द्वात्रम्, उद-
कजवनानि च चरन् जिह्वार्थं न पश्येत् । शङ्कास्यानमेतत् । नष्टादौ तत्र शङ्का स्यादतो
विवर्जयेत् ॥ १५ ॥

(अर्थ.) तथा आलोच्यं ति. (आलोच्यं के०) आलोचं एतले गोख विगेरेने तथा (थिगलं के०) चित एवा (दारं के०) छारं एतले छार प्रत्ये, (संधिं के०) रचेला खात्रने (च के०) च एतले वली (दगजवणाणि के०) उदकजवनानि एतले पणीयारादिकने (चरंतो के०) चरन् एतले गोचरीए गयो ठतो (न विनि-
प्राए के०) न विनिध्यायेत् एतले जुवे नहीं. कारण के, उपर कहेलुं (संकछाणं के०)
शंकास्यान् एतले शंकानुं स्यानक ठे, माटे साधुए (विवज्जाए के०) विवर्जयेत्
एतले वर्जवुं. ॥ १५ ॥

(टीपिका.) पुनरत्रैव विधिमाह । मुनिः चरन् जिज्ञार्थं गच्छन् एतानि न विनि-
ध्यायेत् विशेषेण न पश्येत् । कानि एतानीत्यत आह । आलोचं निर्वृहकादिरूपं,
थिगलं चित्तिद्वारादि । संधिः द्वात्रम् । उदकजवनानि पानीयगृहाणि । एतत् आलोकादी-
नामवलोकनं शङ्कास्यानमतो विवर्जयेत् । कथम् । नष्टादौ तत्र शङ्का उपजायते ॥१५॥

(टीका.) अत्रैव विधिमाह । आलोच्यं थिगलं ति सूत्रम् । अवलोचं निर्वृहका-
दिरूपम् । थिगलं चितं द्वारादि । संधिश्चितं द्वात्रम् । उदकजवनानि पानीयगृहाणि
चरन् जिज्ञार्थं न विनिध्यायेन्न विशेषेण पश्येत् । शङ्कास्यानमेतदवलोकादि ।
अतो विवर्जयेत् । तथा च नष्टादौ तत्राशङ्कोपजायत इति सूत्रार्थः ॥ १५ ॥

रन्नो गिह्वर्षणं च, रहस्सारक्कियाण य ॥

संकिलेसकरं ठाणं, दूरुं परिवज्जाए ॥ १६ ॥

(अवचूरिः) राज्ञश्चक्रवर्त्यादिर्हृपतीनां श्रेष्ठिप्रभृतीनां च रहःस्यानान्यपवर-
कमन्त्रगृहादीनि स्यानान्यारक्षकाणां दमनायकानां च । संक्षेशकरमसदिष्टामन्त्रजेदा-
ज्यां कर्षणादिना च । अतो दूरतः परिवर्जयेत् ॥ १६ ॥

(अर्थ.) वली शुं वर्जवुं ते कहेठे. रन्नो इति (रन्नो के०) राज्ञः एतले चक्रवर्ती
आदिक राजानुं (च के०) वली (गिह्वर्षणं के०) गृहपतीनां एतले श्रेष्ठी आदि-
कनुं (य के०) च एतले वली (आरक्कियाण के०) आरक्षकाणां एतले कोट-
वाल विगेरेना (रहस्स के०) रहस्यं एतले एकांत विचार, मसखत करवानुं स्या-
नक तथा (संकिलेसकरं ठाणं के०) संक्षेशकरं स्यान् एतले ज्यां यणा क्षेशनुं उ-
पार्जन थनुं होय एवा स्यानकने (दूरुं के०) दूरतः एतले दूरथी (परिवज्जाए के०)
परिवर्जयेत् एतले विशेषेकरी वजं, टाले. ॥ १६ ॥

१५६ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

गछेत् । कुलमुच्चावचं द्विधा । अव्योच्चं धवलगृहादि । जावोच्चं जात्यादियुक्तम् । अव्य-
वचं कुटीरादि । जावावचं जात्यादिहीनम् ॥ १४ ॥

(अर्थ.) हवे केवी रीते गोचरीए जाय, ते कहे ठे. ते साधु (दवदवस्त के०)
डुतं डुतं एटले घणो उतावलो (न गछेज्जा के०) न गछेत् एटले मागं गमन न
करे, (य के०) च एटले वली (जासमाणो के०) जापमाणः एटले वोळतो ठतो
(गोचरे के०) गोचरे एटले गोचरीने विपे न जाय. तथा (हसतो के०) हसन्
एटले हसतो ठतो न जाय (उच्चावयं कुलं के०) उच्चावचं कुलं, एटले उच्च कु-
ल अने हीनकुल. तेमां उच्चकुल पण अव्य अने जावना जेदथी वे प्रकारुं
ठे. तेमां अव्यथी उंचुं कुल ते धवल गृहमां वास करनारुं जाणवुं. जावथी उंचुं
कुल ते श्रेष्ठ जातिनुं जाणवुं. हीन कुल पण अव्य जाव जेदं करी वे प्रकारुं
ठे. तेमां अव्यथी हीन कुल ते पर्णकुटिकामां वास करनारुं जाणवुं. तथा जावथी
हीन कुल ते नीच जातिनुं जाणवुं. ए सर्व कुलने विपे पूर्वोक्त रीते (सया के०)
सदा एटले निरंतर (नाजिगछेज्जा के०) नाजिगछेत् एटले गमन न करे. ॥ १४ ॥

(दीपिका.) पुनराह । दवदवस्त त्ति । डुतं डुतं मुनिर्न गछेत् । तु पुनर्जापमाणो
गोचरे न गछेत् । तथा हसन् न अजिगछेत् । कुलमुच्चावचं सदा । उच्चं अव्यतो धव-
लगृहादि, जावतो जात्यादियुक्तम् । एवमवचं अव्यतः कुटीरकवासि, जावतो जात्या-
दिहीनम् । उच्चविराधनालोकोपघातादयो दोषाः स्युः ॥ १४ ॥

(टीका.) किं च । दवदवस्त त्ति सूत्रम् । डुतं डुतम् । त्वरितमित्यर्थः । जापमाणो
वा न गोचरे गछेत् । तथा हसन्नाजिगछेत् । कुलमुच्चावचं सदा । उच्चं अव्यजावजे-
दाद्विधा । अव्योच्चं धवलगृहवासि । जावोच्चं जात्यादियुक्तम् । एवमवचमपि
अव्यतः कुटीरकवासि । जावतो जात्यादिहीनमिति । दोषा उच्चविराधनालोकोपघा-
तादय इति सूत्रार्थः ॥ १४ ॥

आलोअं थिग्गलं दारं, संधिं दगजवणाणि अ ॥

चरंतो न विनिप्राए, संकछाणं विवज्जए ॥ १५ ॥

(अवचूरिः) आलोकं गवाहादि, थिग्गलं चितं द्वारादि, संधिं चितं क्षात्रम्, उद-
कजवनानि च चरन् जिह्वार्थं न पश्येत् । शङ्कास्यानमेतत् । नष्टादौ तत्र शङ्का स्यादतो
विवर्जयेत् ॥ १५ ॥

(अर्थ.) तथा आलोच्यं ति. (आलोच्यं के०) आलोकं एतले गोख विगेरेने तथा (थिगलं के०) चित एवा (दारं के०) छारं एतले छार प्रत्ये, (संधिं के०) रचेला खात्रने (च के०) च एतले वली (दगजवणाणि के०) उदकजवनानि एतले पणीयारादिकने (चरंतो के०) चरन् एतले गोचरीए गयो ठतो (न विनि-
प्राए के०) न विनिध्यायेत् एतले जुवे नहीं. कारण के, उपर कहेलुं (संकषाणं के०) शंकास्थानं एतले शंकांनुं स्थानक ठे, माटे साधुए (विवज्जाए के०) विवर्जयेत् एतले वर्जवुं. ॥ १५ ॥

(टीपिका.) पुनरत्रैव विधिमाह । मुनिः चरन् जिह्वार्यं गच्छन् एतानि न विनि-
ध्यायेत् विशेषेण न पश्येत् । कानि एतानीत्यत आह । आलोकं निर्वृहकादिरूपं,
थिगलं चित्तिद्वारादि । संधिः क्षात्रम् । दकजवनानि पानीयगृहाणि । एतत् आलोकादी-
नामवलोकनं शङ्कास्थानमतो विवर्जयेत् । कथम् । नष्टादौ तत्र शङ्का उपजायते ॥ १५ ॥

(टीका.) अत्रैव विधिमाह । आलोच्यं थिगलं ति सूत्रम् । अवलोकं निर्वृहका-
दिरूपम् । थिगलं चितं द्वारादि । संधिश्चितं क्षात्रम् । उदकजवनानि पानीयगृहाणि
चरन् जिह्वार्यं न विनिध्यायेन्न विशेषेण पश्येत् । शङ्कास्थानमेतदवलोकादि ।
अतो विवर्जयेत् । तथा च नष्टादौ तत्राशङ्कोपजायत इति सूत्रार्थः ॥ १५ ॥

रक्षो गिह्वर्णं च, रहस्सारस्त्रियाण च ॥

संकिलेसकरं ग्राणं, दूरतं परिवज्जाए ॥ १६ ॥

(अवचूरिः) राजश्चक्रवर्त्यदिर्गृहपतीनां श्रेष्ठिप्रभृतीनां च रहःस्थानान्यपवर-
कमन्त्रगृहादीनि स्थानान्यारक्षकाणां दमनायकानां च । संक्षेपशकरमसद्विग्रामन्त्रजेदा-
न्यां कर्षणादिना च । अतो दूरतः परिवर्जयेत् ॥ १६ ॥

(अर्थ.) वली शुं वर्जवुं ते कहेठे. रक्षो इति (रक्षो के०) राज्ञः एतले चक्रवर्ती
आदिक राजानुं (च के०) वली (गिह्वर्णं के०) गृहपतीनां एतले श्रेष्ठी आदि-
कलुं (च के०) च एतले वली (आरस्त्रियाण के०) आरक्षकाणां एतले क्रोट-
वाल विगेरेना (रहस्त के०) रहस्यं एतले एकांत विचार, मसलत करवानुं स्था-
नक तथा (संकिलेसकरं ग्राणं के०) संक्षेपशकरं स्थानं एतले ज्यां घणा क्षेपानुं उ-
पार्जन यलुं होय एवा स्थानकने (दूरतं के०) दूरतः एतले दूरवी (परिवज्जाए के०)
परिवर्जयेत् एतले विशेषेकरी वर्ज, टावे. ॥ १६ ॥

(दीपिका.) पुनः किञ्चूतो मुनिः । राक्षश्चक्रवर्त्यादिः गृहपतीनां श्रेष्ठिप्रवृत्तीनां च रहस्यस्यानादि वर्जयेत् । आरक्षकाणां च दाहनायकानां रहःस्थानं गुह्यापवरकमन्त्र-
गृहादि संकेशकरं अथसदिष्ठाप्रवृत्त्या मन्त्रजेदेवा कर्पणादिना दूरतः परिवर्जयेत् ॥१६॥

(टीका.) किंच रक्षोति सूत्रम् । राक्षश्चक्रवर्त्यादिगृहपतीनां श्रेष्ठिप्रवृत्तीनां रहः-
सागणमिति योगः । आरक्षकाणां च दाहनायकादीनां रहःस्थानं गुह्यापवरकमन्त्र-
गृहादि संकेशकरम् अथसदिष्ठाप्रवृत्त्या मन्त्रजेदे वा कर्पणादिनेति दूरतः परिवर्जये-
दिति सूत्रार्थः ॥ १६ ॥

पक्विकुष्ठं कुलं न पविसे, मामगं परिवर्ज्य ॥

अचिच्छतं कुलं न पविसे, चिच्छतं पविसे कुलं ॥ १७ ॥

(अथचरिः) प्रतिकुष्ठं कुलमित्तरं सूतकयुक्तं यावत्कथिकमजोऽयं न प्रविशेत् ।
शासनप्रवृत्तप्रसङ्गात् । मा मम गृहं कश्चिदागादिति मामकं परिवर्जयेत् । जह्नुना-
दिप्रसङ्गात् । अग्नीतिकुलं यत्र साधुजिः प्रविशद्भिर्ग्रीतिरुत्पद्यते तत्र प्रविशेत् संकेश-
ज्ञानपात् । एतद्विपरीतं प्रविशेत् कुलं तदनुग्रहप्रसङ्गात् ॥ १७ ॥

(अर्थ.) साधुए जे परे गोचरीए जयुं नहीं ते कहे ठे. पक्विकुष्ठं इति. पूर्वा-
पक्व साधु (पक्विकुष्ठं के०) प्रतिकुष्ठं पट्टसे निषिद्ध गया (कुलं के०) कुल प्रवे-
(न पविसे के०) न प्रविशेत् पट्टसे प्रवेश न करे. ते निषिद्ध कुल वे प्रकारतुं ठे.
एक इतर अथने धीजुं यावत्कथिक. तेमां जेने जननाशोच अथवा मृताशोच ठे, ते
इतर निषिद्ध जाणवुं. कारण के, तेना सूतकनो फाल पुरो यवायी शुद्धि पाय वे
धीजुं यावत्कथिक ते याचरी, चमार इत्यादिक आजन्म अजोऽयं तेनां घर जाण
वां. ए पक्षे कुल साधुने गोचरी जता वर्ज्य ठे. कारण के, त्यां जाय तो जिनशाम
ननी सधुना पाय ठे. तथा (मामगं के०) मामकं पट्टसे जे घरनो धर्मी एम कहें
के, “ हुं ए घरनो धर्मी तुं. मारे घर कोइए आववुं नहीं. ” ते घरने पण (परिव-
र्ज्य के०) परिवर्जयेत् पट्टसे सर्वथा वर्जें, टाखे. कारण के, त्यां जाय तो कजियां
धरानो प्रसंग आवे. तथा (अचिच्छतं कुलं के०) अग्नीतिकुलं पट्टसे ज्यां गये ठे
त्यांना माएसोने अग्नीति पाय गया कुलने विषे पण (न पविसे के०) न प्रविशेत्
पट्टसे प्रवेश न करे. निहां प्रवेश करे तो ते घरना माणसोने असंनोष पाय. तथा
(चिच्छतं के०) प्रीतिकुलं पट्टसे ज्यां गये ठेने सर्व लोकने संनोष पाय. पं
स्थानठे (पविसे के०) प्रविशेत् पट्टसे प्रवेश करे. ॥ १७ ॥

(दीपिका.) किञ्च साधुरेवंविधं कुलं न प्रविशेत् । किञ्चूतं कुलम् । प्रतिकुष्टं लोकनि-
पिडं मलिनादि । द्विविधमपि निपिडमित्तरं सूतकयुक्तं, यावत्कथिकं च निपिडमजो-
ज्यम् । कुतो न प्रविशेत् । शासनलघुत्वप्रसङ्गात् । पुनर्मामकमत्राहं गृहपतिर्माकश्चिन्म-
म गृहमागच्छतु एतदृहं वर्ज्येत् । कुतः जप्सनादिप्रसङ्गात् पुनः अचिञ्चत्तकुलं अप्रीति-
कुलं यत्र प्रविशद्भिः साधुजिरप्रीतिरुत्पद्यते न च निवारयति कुतश्चिन्मिच्चान्तरादेत-
न्न प्रविशेत् । तथा चिञ्चत्तं कुलं पूर्वोक्ताद्विपरीतं कुलं प्रविशेत् । तदनुग्रहप्रसङ्गात् ॥ १९ ॥

(टीका.) किञ्च पन्तिकुष्ठं चि सूत्रम् । प्रतिकुष्टकुलं द्विविधमित्तरं यावत्कथिकं च ।
इत्तरं सूतकयुक्तं यावत्कथिकमजो-ज्यम् । एतन्न प्रविशेद्वासनलघुत्वप्रसङ्गात् । मामकम्
यत्राह गृहपतिर्मा मम कश्चिद्गृहमागच्छेत् । एतद्वर्ज्येत् । जप्सनादिप्रसङ्गात् । अचिञ्च-
त्तकुलमप्रीतिकुलम् । यत्र प्रविशद्भिः साधुजिरप्रीतिरुत्पद्यते । न च निवारयन्ति कुत-
श्चिन्मिच्चान्तरात् । एतदपि न प्रविशेत् तत्संक्षेपनिमित्तत्वप्रसङ्गात् । चिञ्चत्तमचिञ्च-
त्तविपरीतं प्रविशेत्कुलं तदनुग्रहप्रसङ्गादिति सूत्रार्थः ॥ १९ ॥

साणीपावारपिहित्र्यं, अप्पणा नावपंगुरे ॥

कवामं नो पणुल्लिङ्गा, उग्गहंसि अजाइआ ॥ २० ॥

(अवचूरिः) साणी अतसीवक्कजा पटी । प्रावार आठादनः । कम्बलाद्युपलक्षणमे-
तत् । एवमादिभिः स्यगितं । गृहमिति शेषः । अत्मना नापवृणुयात् नोद्घाटयेत् तद-
न्तर्गतञ्जिक्रियादिकारिणां प्रहेषप्रसङ्गात् । कपाटं न प्रेरयेत् पूर्वोक्तदोषप्रसङ्गात् । से
तस्यावग्रहमयाचित्वा विधिना धर्मलाजमकृत्वत्वर्थः ॥ २० ॥

(अर्थ.) तथा गोचरी गएला साधु (साणीपावारपिहित्र्यं के०) साणीप्रावारपि-
हितं एटले साणी ते टाड पटीनो पडदो अने प्रावार ते कंबलादि तेणे करी पिहित
एटले ढाकेलुं एवुं जे गृह द्वार ते प्रत्ये (अप्पणा के०) आत्मना एटले पोते (ना-
वपंगुरे के०) नापवृणुयात् एटले उघाडे नहीं. कारण के, ढाकेलुं द्वार उघाडीने प्र-
वेश करवो ते लोकविरुद्ध ठे, वली तेथी घरमां जे माणस भोजनादि करता होय
तेमने असंतोष थाय. तथा (कवामं के०) कपाटं एटले घरनुं कमाड जो बंध करेलुं
होय. नां ते प्रत्ये (नां पणुल्लिङ्गा के०) न प्रेरयेत् एटले उघाडे नहीं. तेथी पण
पूर्वोक्त दोषज उपजेठे. तथा (उग्गहंसि अजाइआ के०) अवग्रहमयाचित्वा एटले
अवग्रह माग्याविना अर्थात् धर्मलाज कत्या वगर प्रवेश करे नहीं. ॥ २० ॥

१६० राय धनपतासिंघ बहाडुरका जेनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

(दीपिका.) किंच साधुः एवंविधम् । गृहमिति शेषः । आत्मना स्वयं नापवृणु-
यात् नोद्धाटयेत् । किञ्चूतं गृहम् । शाणीप्रावारपिहितम् । शाणी शणातसीवक्कुजा
पटी । प्रावारः प्रतीतः । कम्बलादीनामुपलक्षणमेतत् । इत्यादिजिः पिहितं स्य गितम् ।
अलौकिकत्वेन च तदन्तर्गतजुजिक्रियादिकारिणां प्रहेपप्रसङ्गात् । तथा कपाटं द्वारस्थ-
गनं न प्रेरयेत् । पूर्वोक्तदोषप्रसङ्गात् । किमविशेषतो नेत्याह । किं कृत्वा । अवग्रहमया-
चित्वा गाढप्रयोजनेऽनुज्ञाप्य अवग्रहं विधिना धर्मसाजमकृत्वा ॥ १८ ॥

(टीका.) साणित्ति सूत्रम् । शाणीप्रावारपिहितमिति शाण्यतसीवक्कुजा पटी ।
प्रावारः प्रतीतः । कम्बलाद्युपलक्षणमेतत् । एवमादिजिः पिहितं स्य गितम् । गृहमिति
वास्यशेषः । आत्मना स्वयं नापवृणुयात् नोद्धाटयेदित्यर्थः । अलौकिकत्वेन तदन्तर्गत-
जुजिक्रियादिकारिणां प्रहेपप्रसङ्गात् । तथा कपाटं द्वारस्थगनं न प्रेरयेन्नोद्धाटयेत् । पू-
र्वोक्तदोषप्रसङ्गात् । किमविशेषेण । नेत्याह । अवग्रहमयाचित्वा आगाढप्रयोजनेऽनु-
ज्ञाप्यावग्रहं विधिना धर्मसाजमकृत्वेति सूत्रार्थः ॥ १८ ॥

गोचरगपविष्ठो अ, वद्यमुत्तं न धारए ॥

ओगासं फासुथं नद्या, अणुन्नविअ वोसिरे ॥ १९ ॥

(अथगुरिः) विधिशेषमाह । गोचरामप्रविष्टस्तु वचो मूत्रं न धारयेत् । पू-
पमेव साधुना संज्ञाज्ञापिकोपयोगं कृत्वा गोचरे प्रवेष्टव्यम् । अथ चेत्तत्र गत-
स्यापाधा स्यात् । तदा किं कार्पमित्यत आह । अवकाशं स्पष्टिस्तं ज्ञात्वानुज्ञाप्य च
व्युत्सृजेत् ॥ १९ ॥

(अथ.) वल्ली ते साधु (गोचरगपविष्ठो के०) गोचरामप्रविष्टः पृष्ठे गोच-
री विषे गयो उता (वद्य के०) वर्यः पृष्ठे वडीनीतिने तथा (मुत्तं के०) मूत्रं
पृष्ठे लघुनीतिने (न धारए के०) न धारयेन् पृष्ठे धारण करे नही. गोचरीप-
जनां प्रथमज पोताना आचारने अनुमरीने मयमूत्रोत्सर्गं करे. एम उता कदा-
चित् मरीना धर्म स्थायीन न होवारी तेषो प्रमंग आवे तो (फासुथं के०) प्रा-
सुते पृष्ठे शुद्ध निम्बय एवा (उगासं के०) अवकाशं पृष्ठे स्पष्टिस्तने (नद्या
के०) ज्ञात्वा पृष्ठे जार्शीने वल्ली (अणुन्नविअ के०) अनुज्ञाप्य पृष्ठे पद-
स्थादिबर्त्ता अनुज्ञा वद् (वोसिरे के०) व्युत्सृजेत् पृष्ठे मयमूत्रनोत्सर्ग करे. ॥ १९ ॥

(दीपिका.) विधेः शेषमाह । साधुगोचराग्रप्रविष्टस्तु वचो मूत्रं वा न धारयेत् । किंतु अवकाशं प्राप्तुं ज्ञात्वा अनुज्ञाप्य च व्युत्सजेत् । अस्य वचोमूत्रत्यजनविधेर्विषय उधनिर्युक्तितो वृद्धसंप्रदायाच्च ज्ञातव्यः ॥ १९ ॥

(टीका.) विधिशेषमाह । गोचरगति सूत्रम् । गोचराग्रप्रविष्टस्तु वचो मूत्रं वा न धारयेत् । अवकाशं प्राप्तुं ज्ञात्वा अनुज्ञाप्य व्युत्सजेदिति । अस्य विषयो वृद्धसंप्रदायादवसेयः । स चायम् । पुत्रमेव साधुणा सन्नाकाशजयोगं कारुण गोचरे पविस्रव्यं । कहिं वि ण कर्त्त । कए वा पुणो होजा । ताहे वच्चमुत्तं ण धारेअव्वं । जर्त्त मुत्तनिरोहे चरकुवघात्तं जवति । वच्चनिरोहे जीविर्त्तवघात्तं असोहणा अ आयविराहणा । जर्त्त जणिअं सव्वत्त संजममित्तादि । अर्त्तं संधानयस्स सयचायणायणि (?) समप्पिअ पडिस्सए पाणयं गहाय सन्नाभूमिए विहिणा वोत्तिरिज्जा । विठरत्तं जहा उह्णिज्जुत्तीए । इति सूत्रार्थः ॥ १९ ॥

णीअड्वारं तमसं, कुठगं परिवज्जए ॥

अचरकुविसत्तं जत्त, पाणा दुप्पन्निजेह्गा ॥ २० ॥

(अथचूरः) नीचछारं नीचनिर्गमनप्रवेशं तमोवन्तं कोष्ठकमपवरकं परिवर्जयेत् । न तत्र जिह्वां गृहीयात् । न चक्षुषो व्यापारो यत्र । अत्र दोषमाह । प्राणिनो दुःप्रतिप्रेक्षणीयाः । ईयां न स्यात् ॥ २० ॥

(अर्थ.) तथा गोचरीए गएखो साधु, (नीअं ड्वारं के०) नीचं छारं एट्ठे जेमांथी गमनागमन करतां थणुं नमवुं पडे, एवा छारने तथा (तमसं के०) तमसं एट्ठे ज्यां थणो अंधकार होय एवा स्थानक प्रत्ये, तथा (कुठगं के०) कोष्ठकं एट्ठे ज्यां जंजुं जोवरं आदिक होय, ते प्रत्ये (परिवज्जए के०) परिवर्जयेत् एट्ठे वजे. कारण के, (जत्त के०) यत्र एट्ठे जे ठेकाणे (अचरकुविसत्तं के०) अचक्षुर्विषयः एट्ठे नेत्रनुं काम चाखे नही. एवा अंधकारयुक्त प्रकाशरहित स्थाने विषे (पाणा दुप्पन्निजेह्गा के०) प्राणिनो दुष्प्रतिप्रेक्षणीयाः एट्ठे वैडियादिक जीव जोइ शकाय नही, अर्थात् ईयांसन्निति पात्री न शकाय. माटे एवुं स्थान वर्जवुं ॥ २० ॥

(दीपिका.) पुनः किंच साधुर्नीचछारं नीचनिर्गमनप्रवेशं परिवर्जयेत् । न तत्र जिह्वां गृहीयात् । एवं तमसं तमोवन्तं कोष्ठकमपवरकं परिवर्जयेत् । नामान्यापेक्षया सर्वे एवंविधो जवतीत्यत आह । अचक्षुर्विषयो यत्र न चक्षुर्व्यापारो जवेयत्रत्यर्थः । तत्र को दोष इत्याह । प्राणिनो दुःप्रत्युपेक्षणीया जवन्ति । ईयांशुद्धिं नवति ॥ २० ॥

१६९ राय धनपतसिंघ वदाडरका जेनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

(टीका.) तथा नीयडुवार ति सूत्रम् । नीचद्वारं नीचनिर्गमप्रवेशं तमसमिति तमोवन्तं कोष्ठकमपवरकं परिवर्जयेत् । न तत्र त्रिदां गृहीयात् । सामान्यापेक्षया सर्व एवविधो जवत्यत आह । अचक्षुर्विषयो यत्र । न चक्षुर्व्यापारो यत्रेत्यर्थः । अत्र दोषमाह । प्राणिनो दुष्प्रत्युपेक्षणीया जवन्ति । ईर्ष्याशुद्धिर्न जवतीति सूत्रार्थः ॥ २० ॥

जठ पुष्पाई वीआई, विष्पन्नाई कुठए ॥

अधुणोवलितं उल्लं, ददृणं परिवर्जए ॥ २१ ॥

(अर्थः) यत्र जातिपुष्पादीनि वीजानि शालिवीजादीनि विप्रकीर्णान्यनेकधा विहितानि परिहर्तुमशक्यानि कोष्ठके कोष्ठद्वारे बाधुनोपलितमाई दृष्टा परिवर्जयेत् ॥ २१ ॥

(अर्थः) वली (जठ के०) यत्र एटले जे (कुठए के०) कोष्ठके एटले घरना द्वारने विषे (पुष्पाई के०) पुष्पाणि एटले फूल तथा (वीआई के०) वीजानि एटले शालि प्रमुख वीज ते धान्य (विष्पन्नाई के०) विप्रकीर्णानि एटले विखेत्वां होय, एवा स्यान् प्रत्ये तथा (अधुणोवलितं के०) अधुनोपलितं एटले तत्काल लीपायडुं होवार्थी (उल्लं के०) आई एटले लीडुं एडुं स्यान् होय ते प्रत्ये (ददृणं के०) दृष्टा एटले जोडने दूरथीज (परिवर्जए के०) परिवर्जयेत् एटले वल्लें, तिहां धर्मलाज करे नही. कारण, त्यां जवायी संयमनी अने पोताना आत्माना विराधना थाय. ॥ २१ ॥

(टीपिका.) किंच साधुरेतानि परिवर्जयेद्दूरत एव । ननु तत्र धर्मलाजं कुर्यात् । संयमस्यात्मनश्च विराधनाप्राप्तेः । एतानि कानीत्याह । पुष्पाणि जातिपुष्पादीनि, वीजानि शालिवीजानि । किंविशिष्टानि । विप्रकीर्णानि अनेकधा विहितानि । परिहर्तुमशक्यानीत्यर्थः । कुत्र । कोष्ठके कोष्ठद्वारे वा । तथा । किं कृत्वा । अधुना उपलितं सांप्रतमुपलितमाईकमशुष्कं कोष्ठकमन्यद्वा दृष्टा ॥ २१ ॥

(टीका.) किंच जठ ति सूत्रम् । यत्र पुष्पाणि जातिपुष्पादीनि, वीजानि शालि- वीजानि, विप्रकीर्णानि अनेकधा विहितानि परिहर्तुमशक्यानीत्यर्थः । कोष्ठके कोष्ठद्वारे वा । तथा अधुनोपलितं सांप्रतोपलितम् । आईमशुष्कम् । कोष्ठकमन्यद्वा दृष्टा परिवर्जयेद्दूरत एव । ननु तत्र धर्मलाजं कुर्यात् संयमात्मविराधनापत्तेरिति सूत्रार्थः ॥ २१ ॥

एलंगं दारंगं साणं, वल्लंगं वा वि कुठए ॥

उल्लंविथ्या न पविसे, विजदित्ताण व संजए ॥ २२ ॥

(अथचूरिः) एकं मेपं, दारकं बालकं, श्वानं, वत्सकं वापि, कुडवृपञ्चं, कोष्ठके उल्लङ्घ्य पञ्चानां न प्रविशेत् व्यूह्य वा प्रेयं वा संयतः साधुः ॥ ११ ॥

(अर्थः) तथा गोचरीए गएलो साधु (कुडए के०) कोष्ठके एटले जे घरमां प्रवेश करवो होय ते घरना झारमां (एलगं के०) एडकं एटले बकरो होय, तथा (दारगं के०) दारकं एटले बालक होय, तथा (साणं के०) श्वानं एटले कूतरो होय, तथा (वठगं वा वि के०) वत्सकं वापि एटले बाठो होय, तेने पगथी (उल्लङ्घिया के०) उल्लङ्घ्य एटले उल्लङ्घन करीने (व के०) वा एटले अथवा (विउहिचाणं के०) व्यूह्य एटले काडी मूकीने अथवा उगानीने (न पविसे के०) न प्रविशेत् एटले प्रवेश करे नहीं. कारण के, तेथी पोताना संयमनी विराधना थाय. बली लघुत्व पण पामे. ॥ ११ ॥

(दीपिका.) पुनः किंच संयतः साधुः एकं मेपं, दारकं बालकं, श्वानं म-
एल्लं, वत्सकं वापि कुडवृपञ्चलक्षणं कोष्ठके उल्लङ्घ्य पञ्चानां न प्रविशेत् । व्यूह्य वा
प्रेयं न प्रविशेत् । आत्मसंयमविराधनादोपाध्यायवाञ्छेति ॥ ११ ॥

(टीका.) किंच एलगं ति सूत्रम् । एकं मेपं, दारकं बालं, श्वानं मएल्लं, वत्सकं
वापि कुडवृपञ्चलक्षणं कोष्ठके उल्लङ्घ्य पञ्चानां न प्रविशेत् । व्यूह्य वा प्रेयं वेत्यर्थः ।
आत्मसंयमविराधनादोपाध्यायवाञ्छेति सूत्रार्थः ॥ ११ ॥

असंसत्तं पलोइज्जा, नाइदूरा वलोअए ॥

उप्फुल्लं न विनिप्पाए, निअट्टिज्ज अयंपिरो ॥ १३ ॥

(अथचूरिः) मार्ग एव विशेषमाह असंसक्तं प्रलोकयेत् । न स्त्रीदृष्टेर्दृष्टिं मी-
लयेत् । रागोत्पत्तिसंज्ञवात् । नातिदूरं त्रिलोकयेत् । दायकस्यागमनमात्रं प्रदेशं प्रलो-
कयेत् । परतश्चोरादिशङ्का स्यात् । उत्फुल्लं विकसितलोचनं न निरीक्षेत । निवर्तता-
लव्ये सति साधुर्गृहादजल्पन् दीनवचनमनुचरन् ॥ १३ ॥

(अर्थः) बली गोचरी जतां केवी रीते बतें ते कह्ये ठे. (असंसत्तं के०) असं-
सक्तं एटले स्त्रीजाति उपर आत्तकि न राखता (पलोइज्जा के०) प्रलोकयेत् एटले
अवलोकन करे, एटले स्त्री जातिनी दृष्टि साथें दृष्टि मेलवे नहीं. आसक्तपणें जुवे
नहीं. कारण, तेथी रहस्यने शंका उपजे, बली कामविकार पण थाय, अने लोकाप-
वाद थाय. तथा (नाइदूरा वलोअए के०) नातिदूरादवलोकयेत् एटले अतिदूर रह-
स्यनी वस्तु पडी होय तो ते प्रत्ये जुवे नहीं, रहस्यना घरमां आगलपाठव जुवे

नहीं. कारण, तेथी गृहस्थने चोरपणानी शंका उपजे, तथा (उत्फुल्लं न विनिप्राप के०) उत्फुल्लं न विनिध्यायेत् एतले गृहस्थनां जे उपकरणादिक पडेलां होय ते प्रत्ये दृष्टि विकाशीने जुवे नहीं. कारण, तेथी गृहस्थ एम जाणे के, एणें कांइ संपत्तिने जोग लीधो नथी, तेथी एम जुवे ठे. तथा गोचरी न मळे तो ते घरथी (अयंपितो के०) अजल्पन् एतले गृहस्थना दोष अथवा दीन वचन अण वोखतो ठतो (नि-अटिज्जा के०) निवर्तत एतले पाठो वळे. पण गृहस्थनी निंदा अथवा दीन वचन वोखे नहीं. ॥ २३ ॥

(दीपिका.) अत्रैव विशेषदोषमाह असंसक्तं न प्रलोकयेत् योपिदृष्टेर्दृष्टिं न मी-
लयेत् । रागोत्पत्तिलोकोपघातदोषात् । तथा नातिदूरं प्रलोकयेत् । दायकस्य आगमन-
मात्रप्रदेशं प्रलोकयेत् । चोरादिकशङ्कादोषात् । तथा उत्फुल्लं विकसितलोचनं न विनि-
प्राप न निरीक्षेत गृहपरिष्ठदमपि । अदृष्टकल्याण इति लाघवोत्पत्तेः । तथा निवर्तत
अलव्येऽपि सति । परं किं कुर्वन् । अजल्पन् दीनवचनमनुचरन्निति ॥ २३ ॥

(टीका.) इहेव विशेषमाह । असंसक्तं ति सूत्रम् । असंसक्तं प्रलोकयेत् । नो
योपिदृष्टेर्दृष्टिं मेलयेदित्यर्थः । रागोत्पत्तिलोकोपघातदोषप्रसङ्गात् । तथा नातिदूरं
प्रलोकयेत् । दायकस्यागमनमात्रप्रदेशं प्रलोकयेत् । परतश्चोरादिशङ्कादोषः । तथा उत्फुल्लं
विकसितलोचनं न विनिप्राप ति न निरीक्षेत गृहपरिष्ठदमपि । अदृष्टकल्याण इति ला-
घवोत्पत्तेः । तथा निवर्तत गृहादलव्येऽपि सति । अजल्पन् दीनवचनमनुचरयन्निति ॥ २३ ॥

अज्ञूमीं न गच्छेज्जा, गोअरग्गगठं सुणी ॥

कुलस्स जूमीं जाणित्ता, मिअं जूमीं परक्कमे ॥ २४ ॥

(अवचूरिः) अतिजूमिं न गच्छेत् । अननुज्ञातां गृहस्थैर्यत्रान्ये जिह्वाचरा न य-
न्तीत्यर्थः । गोचराग्रगतो मुनिः कुलस्य जूमिमुत्तमादिरूपासवस्थां ज्ञात्वा मितां जू-
मिं तैरनुज्ञातां पराक्रमेत् । यत्रैषामप्रीतिर्न जायते ॥ २४ ॥

(अर्थ.) तथा (गोचराग्रगतं सुणी के०) गोचराग्रगतो मुनिः गोचरीए
गणखो साधु (अज्ञूमीं के०) अतिजूमिं एतले जूमिनी मर्यादा मूकीने गृहस्थनी
आज्ञा विना (न गच्छेज्जा के०) न गच्छेत् एतले न जाय. एतले गृहस्थना
घरमां बीजा जिहुक लोक ज्यां सुणी जूमि आक्रमीने जाय, ते मर्यादा मूकी-
ने साधु जाय नहीं. पण (कुलस्स के०) कुलस्य एतले कुलघंत गृहस्थनी
(जूमीं के०) जूमिनी मर्यादा प्रत्ये (जाणित्ता के०) ज्ञात्वा एतले जाणीने

(मित्रं जूमिं के०) मितां जूमिं एटले मर्यादित जूमिं प्रत्ये (परक्रमे के०) पराक्रमेत् एटले आक्रमे. अर्थात् जवानी मर्यादा होय त्यां सुधी जंझे उजो रहे. ॥ २४ ॥

(दीपिका.) पुनरपि मुनिरतिजूमिर्गृहस्थैर्या नानुज्ञाता, यत्रान्ये जिज्ञाचरा न यान्ति, तामतिजूमिं न गच्छेत् । किंजुतो मुनिः । गोचराग्रप्रविष्टः । अनेन कथनेन अन्यदा गोचरीं विना तत्र गमननिषेधमाह । किं तर्हि कुर्यात् । कुलस्य जूमिमुत्तमादिरूपामवस्थां ज्ञात्वा मितां जूमिं गृहस्थैरनुज्ञातां पराक्रमेत् । यत्र तेषामप्रीतिर्न जायते ॥ २४ ॥

(टीका.) तथा अजूमिं न गच्छिज्ञा इति सूत्रम् । अतिजूमिं न गच्छेदनुज्ञातां गृहस्थैर्यत्रान्ये जिज्ञाचरा न यान्तीत्यर्थः । गोचराग्रगतो मुनिः । अनेनान्यदा तज्जमनासंज्ञवमाह । किं तर्हि । कुलस्य जूमिमुत्तमादिरूपामवस्थां ज्ञात्वा मितां जूमिं तैरनुज्ञातां पराक्रमेत् । यत्र तेषामप्रीतिर्नोपजायत इति सूत्रार्थः ॥ २४ ॥

तत्रैव पडिलेहिज्ञा, जूमिजागं विचक्षणो ॥

सिणाणस्स य वच्चस्स, संलोकं परिवज्जे ॥ २५ ॥

(अथचूरिः) तत्रैव तस्यां मितायां जूमो प्रत्युपेक्षेत । सूत्रोक्तेन विधिना जूमिजागमुचितजूमिप्रदेशं विचक्षणः । अनेनागीतार्थस्य जिज्ञाटनप्रतिषेधः । तत्र च तिष्ठन् स्नानस्य वर्चसश्च संलोकं परिवर्जयेत् । प्रवचनलाघवात्, अप्रावृत्तस्त्रीदर्शने रागोत्पत्तेश्च ॥ २५ ॥

(अर्थ.) तथा (तत्रैव के०) तत्रैव एटले तेज मर्यादित जूमिने विषे उजो रहीने (विचक्षणो के०) विचक्षण एवो ते साधु (जूमिजागं के०) उजा रहेला जूमिकाना जागप्रत्ये (पडिलेहिज्ञा के०) प्रतिवेखयेत् एटले पडिलेहे. तथा ते ठेकाणे (सिणाणस्स के०) स्नानस्य एटले नाह्वाना स्थानकनुं तेमज (वच्चस्स के०) वर्चसः एटले वडीनीति करवाना स्थानकनुं (संलोकं के०) संलोकं एटले जोवुं (परिवज्जे के०) परिवर्जयेत् एटले परिहरे. एतुं तात्पर्य ए ठे केः—साधु गृहस्थने घरे गोचरीए जंझे ज्यां मर्यादित जूमिकाने विषे उजो रह्यो होय, त्यांथी जो स्नान करवानुं स्थान अथवा वडीनीति करवानुं स्थानक जोवामां आवे तो ते स्थानक परिहरीने वीजे स्थानके उजो रहे. कारण, त्यां उजो रहे तो शासनने लघुता आवे, तथा कदाचित् नम स्त्रीना दर्शनार्थी रागनी उत्पत्ति थाय. ॥ २५ ॥

७६६ राय धनपतासिंह बहादुरका जैनागमसंग्रह चाग तेतालीस-(४३)भा.

(दीपिका.) विधिशेषमाह । मुनिस्तत्रैव तस्यामेव मितायां ज्ञमो सूत्रोक्तवि-
धिना ज्ञमिज्ञागमुचितज्ञमिप्रदेशं प्रत्युपेक्षत तत्र च तिष्ठेत् । किञ्चूतो मुनिः । विच-
क्षणो विद्वान् । एतद्विशेषणेन केवलागीतार्थस्य जिह्वाटननिषेधमाह । पुनः स्नानस्य
तथा वर्चसः संशोकं परिवर्जयेत् । श्रयं परमार्थः । स्नानज्ञूमिकायिक्यादिज्ञमिसंदर्श-
नं परिहरेत् । कुतः प्रवचनलाघवप्रसङ्गात्, अप्रावृत्तस्त्रीदर्शनाच्च रागादिसंज्ञावात् ॥२५॥

(टीका.) विधिशेषमाह । तत्रैव त्ति सूत्रम् । तत्रैव तस्यामेव मितायां ज्ञमो प्र-
त्युपेक्षत सूत्रोक्तं विधिना ज्ञमिज्ञागमुचितं ज्ञमिदेशं विचक्षणो विद्वान् । अनेन
केवलागीतार्थस्य जिह्वाटनप्रतिषेधमाह । तत्र च तिष्ठन् स्नानस्य तथा वर्चसो वि-
द्यायाः संशोकं परिवर्जयेत् । एतदुक्तं भवति । स्नानज्ञूमिकायिकादिज्ञमिसंदर्शनं परि-
हरेत् । प्रवचनलाघवप्रसंगात् । अप्रावृत्तस्त्रीदर्शनाच्च रागादिज्ञावादिति सूत्रार्थः ॥ २५ ॥

दग्मद्विषयआयाणे, वीद्याणि हरिआणि अ ॥

परिवर्जानो चिठिज्ञा, सर्विद्विषयसमाहिण ॥ ७६ ॥

(आनूतिः) उदकमृत्तिकादानम् । आदीयते जनेनेति आदानं मार्गः । उदकमृ-
त्तिकादानमन्यमानं निषेधः । आदय्यानि सचित्तानि परिवर्जयंस्तिष्ठेदन्ततरोदिते देशे
मर्गं निषेधसमाहितः शब्दादायव्याहितः ॥२६॥

(अर्थ.) नया गोचरीय मण्डलो माधु (दग्मद्विषयआयाणे के०) उदकमृत्तिका-
दानं एतस्य पाटी तथा माटी आणवानो जे मार्ग होय ते प्रत्ये, तेमज (वीद्याणि के०)
वीद्यानि एतस्य शास्त्रप्रमुख वीज प्रत्ये, (अ के०) च एतस्य बखी (हरिआणि के०)
हरिनानि एतस्य दूर्गादि हरिज जीव प्रत्ये (परिवर्जानो के०) परिवर्जयन् एतस्य परि-
हृतो पक्षो अने (सर्विद्विषयसमाहिण के०) सर्वेन्द्रियसमाहितः एतस्य जेणे पक्षे
इन्द्रियोना विकार जीव्या ठे, एयो पक्षो एतस्य इन्द्रियना जे गीतादिक विषय तेमांवी
चित्तने हर रागनो वनो (चिठिज्ञा के०) तिष्ठेन् एतस्य वनो रहे. ॥ २६ ॥

(दीपिका.) पुनः किञ्चूतो मुनिः । एतानि परिवर्जयंस्तिष्ठेन् पूर्वांक्त उचितप्रदेशो-
क्तानि । उदकमृत्तिकादानमन्यमानं, पुनर्वीजानि शास्त्रादीनि, हरिनानि दूर्गादीनि
च शब्दादन्यादयि मन्वेतनानि । किञ्चूतो मुनिः । सर्वेन्द्रियसमाहितः शब्दादिनि-
षेधः ॥ २६ ॥

(टीका.) किंच दग्मनि सूत्रम् । उदकमृत्तिकादानम् । आदीयते जनेनेति आदानं
मार्गः । उदकमृत्तिकादानमन्यमानं निषेधः । वीजानि शास्त्रादीनि, हरिनानि च दूर्गादीनि

नि । चशब्दादन्यानि च सचेतनानि परिवर्जयन्तिष्ठेदनन्तरोदिते देशे सर्वेन्द्रियस-
माहितः शब्दादिजिरनाक्षितचित्त इति सूत्रार्थः ॥ १६ ॥

तत्र से चिष्ठमाणस्स, आहारे पाणञोअणं ॥

अकप्पिअं न गेण्हंजा, पडिगाहिज कप्पिअं ॥ १७ ॥

(अत्रचूरिः) तत्तत्कुलोचितभूमौ से तस्य साधोस्तिष्ठतः सत आहरेत्पानञोजन-
मानीय यायाजुहीति गम्यते । अकल्पमनेपणीयं नेवेत् । प्रतिगृहीयात् कल्पिकम् । ए-
तच्चार्यापन्नमपि कल्पिकग्रहणं अव्यतः शोजनमशोजनमप्येतद्विशेषेण ग्राह्यमिति
दर्शनार्थं साक्षादुक्तमिति ॥ १७ ॥

(अर्थः) तत्र चि । (तत्र के०) तत्र एटले पूर्वोक्त उचित भूमिकाने विषे (से के०)
तस्य एटले ते साधु (चिष्ठमाणस्स के०) तिष्ठतः एटले उचोरहेतो ठतो गृहस्थनीस्त्री
(पाणञोअणं के) पानञोजनं, एटले पान ते उंसामण प्रमुख अने ञोजन ते ओदन
प्रमुख ते प्रत्ये (आहारे के०) आहरेत् एटले लावे. लारे ते साधु (अकप्पिअं के०)
अकल्पिकं एटले सद्योप, न कल्पे एवं अन्न होय तो (न ष्टेजा के०) नेवेत् एटले
ष्टे नहीं, ग्रहण करे नहीं. अने जो (कप्पिअं के०) कल्पिकं, खपतुं निर्दोष एवं
अन्नपान होय तो (पडिगाहिजा के०) प्रतिगृहीयात् एटले ग्रहण करे. इहां जिद्धा
आपनारी गृहस्थनी स्त्री कही ठे, तेनुं कारण ए ठे के प्रायः श्रावकनी स्त्रीज साधुने
जिद्धा आपे ठे. ॥ १७ ॥

(दीपिका.) तत्रोचितभूमौ से तस्य साधोस्तिष्ठतः सतो गृहीतिशेषः । पान-
ञोजनमाहरेत् आनयेत् । तत्रायं विधिः । अकल्पिकमनेपणीयं न गृहीयात् न
ष्टेत् । प्रतिगृहीयात् कल्पिकम् । एतच्च अर्थापन्नमपि कल्पिकग्रहणं अव्यतः शो-
जनमशोजनमपि एतद्विशेषेण ग्राह्यमिति दर्शनार्थं साक्षादुक्तमिति ॥ १७ ॥

(टीका.) तत्र चि सूत्रम् । तत्र कुलोचितभूमौ से तस्य साधोस्तिष्ठतः सत आ-
हरेदानयेत्पानञोजनं गृहीति गम्यते । तत्रायं विधिः । अकल्पिकमनेपणीयं न गृही-
यात् । प्रतिगृहीयात् कल्पिकमपणीयम् । एतच्चार्यापन्नमपि कल्पिकग्रहणं अव्यतः
शोजनमशोजनमप्येतद्विशेषेण ग्राह्यमिति दर्शनार्थं साक्षादुक्तमिति सूत्रार्थः ॥ १७ ॥

आहारंती सिअा तत्र, परिसाडिऊ ञोअणं ॥

दित्तिअं पडिआइके, न मे कप्पइ नारिसं ॥ १८ ॥

२६८ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह भाग तेतालीस-(४३)-मा.

(अथचूरिः) आनयन्ती जिह्वाभगारीति गम्यते । स्यात्कदाचित् परिशाटयेदित-
स्ततो विक्षिपेत् जोजनं पानं वा । ततः किम् । ददतीं प्रत्याचक्षीत प्रतिपेधयेत् । न मे
मम कल्पते तादृशम् । रुयेव प्रायो जिह्वां ददातीति स्त्रीग्रहणम् । दोषांश्च जावं च
ज्ञात्वा कथयेन्मधुविन्दूदाहरणादिना ॥ २८ ॥

(अर्थ.) ह्वे जे आहार साधुने कल्पे नहीं, ते कहे ठे. आहारंतीति. (आहा-
रंती के०) आहारंती एटले साधुने आपवा सारु जिह्वा खइने आवनारी आबिका
(सिध्या के०) स्यात् एटले कदाचित् आवतां (तत्र के०) तत्र एटले ते स्या-
नमां (जोश्रणं के०) जोजनं एटले अन्नपानरूप जोजन प्रत्ये (परिसाङ्गिका के०)
प्रतिशाटयेत् एटले अरहुं परहुं नांखे, तो ते साधु (दिंतिथं के०) ददतीं एटले पू-
र्वोक्त रीते जिह्वा आपनारी आबिकाने (पडित्याइके के०) प्रत्याचक्षीत एटले
प्रतिपेध करे. केवी रीतें प्रतिपेध करे, ते कहे ठे. (न मे कल्पइ तारिसं के०) न मे
कल्पते तादृशं एटले तेहुं अन्नपान मने कल्पे नहीं. एवी रीतें असूकता अन्नपाननो
प्रतिपेध करे. आगल पण प्रत्येक गाथामां एवीज अर्थी गाथा आवशे तेनो अर्थ ए
प्रमाणे ज जाणवो. ॥ २८ ॥

(दीपिका.) अगारी । जिह्वाभगारीति शेषः । आहरन्ती आनयन्ती स्यात् कदाचित्
तत्र देशे परिशाटयेत् सिक्थादि इतश्चेतश्च विक्षिपेत् जोजनं वा पानं वा । ततः
किमित्याह । ददतीं तां स्त्रियं प्रत्याचक्षीत । कथं प्रत्याचक्षीतेत्यत आह । न मे मम
कल्पते तादृशं परिशाटनासहितं सिद्धान्तोक्तदोषप्रसङ्गात् । दोषांश्च जावं च ज्ञात्वा
कथयेद् मधुविन्दूदाहरणादिना ॥ २८ ॥

(टीका.) आहरंति ति सूत्रम् । आहरन्ती आनयन्ती जिह्वाभगारीति गम्यते ।
स्यात्कदाचित्तत्र देशे परिशाटयेदितश्चेतश्च विक्षिपेद् जोजनं वा पानं वा । ततः कि-
मित्याह । ददतीं प्रत्याचक्षीत प्रतिपेधयेत्तामगारीम् । रुयेव प्रायो जिह्वां ददातीति
स्त्रीग्रहणम् । कथं प्रत्याचक्षीतेत्यत आह । न मम कल्पते तादृशं परिशाटनासमयोक्त-
दोषप्रसङ्गात् । दोषांश्च जावं च ज्ञात्वा कथयेद् मधुविन्दूदाहरणादिनेति सूत्रार्थः ॥ २८ ॥

संमद्वमाणी पाणाणि, वीज्याणि हरित्याणि च ॥

असंजमकरिं नञ्चा, तारिसिं परिवर्जए ॥ २९ ॥

(अथचूरिः) संमर्दयन्ती पद्मयां प्राणान्, वीजानि, हरितानि च असंजमकरिं ता-
नुनिमित्तमसंजमकरणशीलां ज्ञात्वा तादृशीं परिवर्जयेत् ॥ २९ ॥

(अर्थ.) संमदमाणिचि. वली जे जिह्वा आपनारी श्राविका (पाणाणि के०) प्राणिनः एटले वैज्यादिक जीव प्रत्ये तथा (वीआणि के०) वीजानि एटले शाखि-प्रमुख वीज प्रत्ये, तथा (अ के०) च एटले वली (हरिआणि के०) हरितानि एटले दूर्वा प्रमुख हरित जीव प्रत्ये (संमदमाणी के०) संमदयन्ती एटले संमदन करती, पणें चांपती आवे, तो (असंजमकरि के०) असंयमकरी एटले पूर्वोक्त रीतें साधुने माटे असंयम ते जीवहिंसा विगेरे तेने करी एटले करनारी एवी श्राविकाने (नच्चा के०) ज्ञात्वा एटले जाणीने (तारिसिं के०) तादृशीं एटले तेबुं सदोष अन्नपान आपनारी श्राविकाने साधु (परिव्रज्जाए के०) परिवर्जयेत् एटले परिहरे अर्थात् तेबुं अन्नपान ले नहीं. ॥ १९ ॥

(दीपिका.) संमदयन्ती पद्भ्यां समाक्रामन्ती । कानित्यत आह । प्राणिनो छीन्द्रियादीन्, वीजानि शाखिवीजादीनि, हरितानि दूर्वादीनि असंयमकरीं साधुनिमित्तमसंयमकरणशीलां ज्ञात्वा तादृशीं परिवर्जयेत् ददतीं प्रत्याचक्षीतेति ॥ १९ ॥

(टीका.) किंच संमदति सूत्रम् । संमदयन्ती पद्भ्यां समाक्रामन्ती । कानित्याह । प्राणिनो छीन्द्रियादीन्, वीजानि शाखादीनि, हरितानि दूर्वादीनि । असंयमकरीं साधुनिमित्तमसंयमकरणशीलां ज्ञात्वा तादृशीं परिवर्जयेत् । ददतीं प्रत्याचक्षीत इति सूत्रार्थः ॥ १९ ॥

साहट्टु निक्खिवित्ता णं, सचित्तं घट्टियाणि य ॥

तदेव समणठाए, उदगं संपणुद्धिया ॥ ३० ॥

(अवचूरिः) संहृत्यान्यस्मिन् जाजने ददातीति । तथा फासुए, फासुथं, फासुए अ-फासुथं, अफासुए फासुथं, अफासुए अफासुथं साहरइ । तठ जं फासुए फासुथं साहरइ तं थेवे थेवं, थेवे बहुथं, बहुए थेवं, बहुए बहुथं साहरइ । एवमादि यथापिण्णुनिर्युक्तो तथा ज्ञेयम् । सचित्तोपरि निक्षिप्य जाजनगतमदेयं पट्जीवनिकायेषु ददाति । सचित्तं पृथ्यादि संघट्टित्वा संचाळ्य च ददाति । तथैव श्रमणार्थ-मुदकं संप्रणुद्य जाजनस्थं प्रेरयित्वा दत्ते ॥ ३० ॥

(अर्थ.) साहट्टु इति. (साहट्टु के०) संहृत्य एटले अचित्त वस्तु होय तो पण सचित्तनी साथे एकठी करी तथा (निक्खिवित्ताणं के०) निक्षिप्य एटले रह्यली अदेयवस्तु पट्जीवनिकाय उपर मूक्रीने (य के०) च एटले वली (सचित्तं के०) सचित्त अंगारादि प्रत्ये (घट्टियाणि के०) घट्टित्वा एटले संघट्टीने हखावीने (तदेव

५५० राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

के०) तथैव एतले तेमज वली (समण्णाय के०) श्रमणार्थ एतले साधुने अर्थ (उदकं के०) उदकं एतले उदक प्रत्ये (संपणुत्थिअ के०) संपणुत्थ एतले पात्रमांतुं सचित्त उदक हलावीने अन्नपान आपनारी श्राविकाने साधु परिहरे, वजें, अर्थात् तेतुं अन्नपान खिये नहीं. अर्हीं एक जाजनशी काहीने बीजा जाजनमां घालीने दिये. तेना जांगा ठे, ते एवी रीते:-फासुए फासुत्थं साहरइ १ अफासुए फासुत्थं साहरइ २ फासुए अफासुत्थं साहरइ ३ अफासुए अफासुत्थं साहरइ ४ तथा येवे येवं १, येवे बहुत्थं २, बहुए येवं ३, बहुए बहुत्थं ४ एवा चार चार जांगा जाणवा. ॥ ३० ॥

(दीपिका.) संहृत्य अन्यस्मिन् जाजने ददाति । तथा अदेयं जाजनगतं पक्खीव-निकायेषु निक्षिप्य ददाति । तथा सचित्तमलातपुष्पादि घटयित्वा संचात्य च ददाति । तथैव श्रमणार्थं यतिनिमित्तमुदकं पानीयं संप्रणुत्थं जाजनस्थं प्रेर्य ददाति । तदा साधुः किं करोति तद्विधिं श्रवणायायां वक्ष्यति ॥ ३० ॥

(टीका.) तथा साहृत्ति सूत्रम् । संहृत्यान्यस्मिन् जाजने ददाति तं फासुगमवि वज्जए । तव फासुए फासुत्थं साहरइ । फासुए अफासुत्थं साहरइ । अफासुए फासुत्थं साहरइ । अफासुए अफासुत्थं साहरइ । तव जं फासुत्थं फासुए साहरइ तव वि येवे येवं साहरइ । येवे बहुत्थं साहरइ । बहुए येवं साहरइ । बहुए बहुत्थं साहरइ । एवमादि यथा पिण्णिर्युक्तो । तथा निक्षिप्य जाजनगतमदेयं पट्सु जीवनिकायेषु ददाति । सचित्तमलातपुष्पादि घटयित्वा संचात्य च ददाति । तथैव श्रमणार्थं प्रव्रजितनिमित्तमुदकं संप्रणुत्थं जाजनस्थं प्रेर्य ददातीति सूत्रार्थः ॥ ३० ॥

आगहइत्ता चलइत्ता, आहारे पाणजोअणं ॥

दित्थिअं पडिआइके, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ३१ ॥

(अवचूरिः) वर्षासु गृहाङ्गणस्थितं जलमवगाह्य उदकमेवात्मनोऽज्जिमुखमाकृष्य चालयित्वोदकमेव आहारदायिनी दद्यात् । पूर्वं सचित्तादानेऽप्युदकादानं प्राधान्येनोक्तम् । तत्रावश्यमनन्तवनस्पतित्वात्प्राधान्यमुदकस्य ॥ ३१ ॥

(अर्थ.) तथा आगहइत्ता इति । साधुने उहोरावनारी श्राविका (आगहइत्ता के०) अवगाह्य एतले विचाले सचित्त पाणी जरायुं होय तेमांहे पेसीने अथवा (चलइत्ता के०) चालयित्वा एतले आधुं पाहुं काहीने (पाणजोअणं के०) पानजोजनं एतले पान ते उत्तमण प्रमुख अने जोजन तेथोदन प्रमुख प्रत्ये (आहारे के०) आहारेत् एतले साधुने आहार आपे, तो ते (दित्थिअं के०) ददतीं एतले पूर्वोक्त उहो-

रावनारी स्त्रीप्रत्ये गोचरीण गयेलो साधु (पडिआइस्के के०) प्रत्याचक्षीत एटले प्रतिपेधे, परिहरे. ते केवरीरीते प्रतिपेधे ते कहे ठे. (न मे कप्पइ तारिसं के०) न मे कल्पते तादृशं एटले महारं तेहुं सद्योप अन्नपान खपतुं नथी. ॥ ३१ ॥

(टीपिका.) तथा वर्षासु गृहाङ्गणस्थितं जलमवगाह्य उदकमेव आत्मनोऽजिमुख-
माकृष्य करादिभिः चालयित्वा उदकमेव ददाति । उदके नियमादनन्तवनस्पतिरिति
प्राधान्यख्यापनार्थं सचित्तं घट्टित्वाणं इत्युक्तेऽपि जेदेनोपादानम् । अस्ति चायं न्यायः । य-
द्भुत सामान्यग्रहणेऽपि प्राधान्यख्यापनार्थं जेदेनोपादानम् । यथा ब्राह्मणा आयाता
वशिष्टोऽप्यायात इति । ततश्च उदकं चालयित्वा आहरेत् आनीय दद्यात् । किं
तदित्याह । पानभोजनमोदनारनालादि । तदिदंभूतं ददतीं प्रत्याचक्षीत । न मे मम क-
ल्पते तादृशम् ॥ ३१ ॥

(टीका.) आगहृत्ता सूत्रम् । तथा चावगाह्य उदकमेवात्माजिमुखमाकृष्य ददाति
वर्षासु गृहाङ्गणादिनिहितं जलं स्वाजिमुखं कृत्वा दत्ते । तथा चालयित्वा उदकमेव द-
दाति । उदके नियमादनन्तवनस्पतिरिति प्राधान्यख्यापनार्थं सचित्तं घट्टित्वेत्यु-
क्तेऽपि जेदेनोपादानम् । अस्ति चायं न्यायो यद्भुत सामान्यग्रहणेऽपि प्राधान्यख्याप-
नार्थं जेदेनोपादानम् । यथा ब्राह्मणा आयाता वशिष्टोऽप्यायात इति । ततश्चोदकं चाल-
यित्वा आहरेदानीय दद्यादित्यर्थः । किं तदित्याह । पानभोजनमोदनारनालादि । तदि-
दंभूतं ददतीं प्रत्याचक्षीत निराकुर्यान्न मम कल्पते तादृशमिति पूर्ववदेवेति सूत्रार्थः ॥ ३१

पुरेकस्मेण हठेण, दवीए जायणेण वा ॥

द्वित्तिअं पडिआइस्के, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ३२ ॥

(अथचूरिः) पुरःकर्मणा हस्तेन प्राकृतजलोज्जनव्यापारेण साध्वर्थं दर्व्या को-
वसदृशया । जाजनेन वा कांस्यजाजनादिना ॥ ३२ ॥

(अर्थ.) पुरेकस्मेण च्ति. (पुरेकस्मेण के०) पुरःकर्मणा एटले साधुने बहोरा-
ववा साटे प्रथम धोइ नाखेला एवा (हठेण के०) हस्तेन एटले हाथे करी (वा के०)
अथवा (दवीए के०) दर्व्या एटले कडवीए करी किंवा (जायणेण वा के०) जाज-
नेन वा एटले बाकरी प्रमुख जाजने करी (द्वित्तिअं के०) ददतीं एटले बहोरावनारी
स्त्री प्रत्ये गोचरीण गएलो साधु (पडिआइस्के के०) प्रत्याचक्षीत एटले प्रतिपेधे,
परिहरे. केवरी रीते प्रतिपेध करे, ते कहे ठे. (न मे कप्पइ तारिसं के०) महारं तेहुं
सद्योप अन्न कल्पे नहि एम कहे. ॥ ३२ ॥

५७५ राय धनपतसिंघवहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

(दीपिका.) पुरःकर्मणा हस्तेन साधुनिमित्तं पूर्वं कृतसचित्तपानीयत्यजनव्यापारेण, तथा दर्व्या डोवसदृशया, जाजनेन वा कांस्यजाजनादिना ददतीं प्रत्याचक्षीत न मम कल्पते तादृशम् ॥ ३२ ॥

(टीका.) पुरे कम्मत्ति सूत्रम् । पुरःकर्मणा हस्तेन साधुनिमित्तं प्राकृतजलोश्चनव्यापारेण तथा दर्व्या डोवसदृशया जाजनेन वा कांस्यजाजनादिना ददतीं प्रत्याचक्षीत प्रतिपेधयेत् । न मम कल्पते तादृशमिति पूर्ववदेवेति सूत्रार्थः ॥ ३२ ॥

(एवं) उदउल्ले ससिणिद्धे, ससरस्के मट्टिआउंसे ॥

हरिताले हिंगुलए, मणोसिला अंजणे लोणे ॥ ३३ ॥

(अवचूरिः) एवमुदकाङ्गेण गलङ्गिण्डुना हस्तेन सस्निग्धेन ईषत्किन्नेन, सरजस्केन सचित्तमृगुणितेन । मृजतेन सकर्दमेन । एवं जूपादिष्वपि योज्यम् । ऊपःपांशुहारः । हरितालहिंगुलमनःशिलाः पार्थिवा ज्ञेदाः । अञ्जनादि । लवणं सामुद्रादि ॥ ३३ ॥

(अर्थ.) एवमिति (एवं के०) एमज वली (उदउल्ले के०) उदकाङ्गेण एटले उदकेकरी आर्द्ध ते जीना एवा एटले जेमांथी पाणीना विण्डु गलता होय एवा, अथवा (ससिणिद्धे के०) सस्निग्धेन एटले पाणीमां जीजायलो खरो, पण जेमांथी पाणीना विण्डु गलता नथी एवा, किंवा (ससरस्के के०) सरजस्केन एटले पृथिवीनी सचित्त धूलिए करी युक्त एवा अथवा (मट्टिआउंसे के०) मृत्तिकोपाच्यां एटले माटी अथवा द्वारे करी युक्त एवा. अर्हीं मृत्तिका पंकरूप लेवी, कारण के पूर्वे ' सरजस्केन ' एम जे कहं ठे, तेनी साये पुनरुक्ति दोष आवे नहीं. तथा (हरिताले के०) हरितालेन एटले हरिताले करी, (हिंगुलए के०) हिंगुलेन एटले सचित्त हिंगुले करी, (मणोसिला अंजणे के०) मनःशिलाजनाच्यां एटले मणसील अने अंजन जे सूर्मो तेणेकरी, (लोणे के०) लवणेन एटले सचित्त लवणे करी. ॥ ३३ ॥

(दीपिका.) पुनरप्येवमुदकाङ्गेण गलत्पानीयविण्डुयुक्तेन हस्तेन एवं सस्निग्धेन ईषत्पानीययुक्तेन हस्तेन २ एवं सरजस्केन पृथिवीरजोवगुणितेन हस्तेन ३ एवं मृजतेन कर्दमयुक्तेन हस्तेन ४ एवं ऊपः पांशुहारस्तद्युक्तेन हस्तेन तथा हरितालहिंगुलकमनःशिला एते सर्वे पार्थिवा वर्णकज्ञेदाः । अञ्जनं रसाञ्जनादि । लवणं सामुद्रादि । ततो हरितालादियुक्तेन हस्तेन ॥ ३३ ॥

(टीका.) एवंति सूत्रम् । एवमुदकाङ्गेण हस्तेन करेण उदकाङ्गो नाम गलङ्गकविण्डुयुक्तः । एवं सस्निग्धेन हस्तेन । सस्निग्धो नाम ईषदुदकयुक्तः । एवं सरजस्केन

हस्तेन । सरजस्को नाम पृथिवीरजोगुणितः । एवं मृजतेन हस्तेन । मृजतो नाम कर्द-
माक्तः । एवमूपादिष्वपि योजनीयम् । एतावन्त्येवैतानि सूत्राणि । नवरमूपः पांशुद्धारः ।
हरिहरितालहिङ्गलकमनःशिलाः पार्थिवा वर्णकजेदाः । अञ्जनं रसाञ्जनादि । लवणं
सामुद्रादि ॥ ३३ ॥

गेरुअवन्निअसेढिअ-सोरठिअपिठकुसकए ॥

उक्किठमसंसठे, संसठे चेव बोधवे ॥ ३४ ॥

(अवचूरिः) गैरिको धातुः । वर्णिका पीतमृत्तिका । सेटिका खटिका । सौरा-
ष्ट्रिका तुवरिका । पिष्टमामतन्डुलक्षोदः । कुकुसाः प्रतीताः । कृतेनेति एजिः कृतेन ।
हस्तेनेति गम्यते । उत्कृष्टशब्देन कालिङ्गालावुत्रपुसफलादीनां शस्त्रकृतानि श्लक्ष्ण-
खण्डानि ज्ञप्यन्ते । चित्रिणिकादिपत्रसमुदाय उलूखलकणित इति वा । असंसृष्टो व्य-
ञ्जनादिनालितः । तद्विपरीतश्च संसृष्ट एव बोद्धव्यो हस्तः ॥ ३४ ॥

(अर्थः) तथा (गेरुअवन्निअसेढिअसोरठिअपिठकुसकए के०) गैरिकव-
र्णिकासेटिकासौराष्ट्रिकापिष्टकुसकृतेन एतले गैरिक ते सोनागेरु, वर्णिका ते
पीली माटी, सेटिका ते श्वेत मृत्तिका जेने खडी तथा चाक कहे ठे, सौराष्ट्रिका ते
फटकडी, पिष्ट ते चोखा वगेरेनो आटो, कुकुस ते तुरतना खांड्या कूशका
एमांथी एकपण पदार्थे करी खरड्या एवा हाथे करी (उक्किठमसंसठे के०) उत्कृष्टा-
संसृष्टे एतले उत्कृष्ट जे तुंवडां कालिङ्गादिक मोटां फल तेना शाक, व्यञ्जनादिके
करी नहीं खरड्यो एवो हाथ तथा (संसठे चेव के०) संसृष्टश्चैव एतले व्यंज-
नादिके करी खरड्यो हाथ (बोधवो के०) बोद्धव्यः एतले जाणवो. एयी उपरांतनो
विधि आगल कहेसे. ॥ ३४ ॥

(दीपिका.) तथा गैरिको धातुः, वर्णिका पीतमृत्तिका, सेटिका खटिका, सौराष्ट्रि-
का तुवरिका, पिष्टमामतन्डुलक्षोदः, कुकुसाः प्रतीताः । कृतेनेति एजिः कृतेन एज्यः
खरंटितेन । हस्तेनेति शेषः । तथा उत्कृष्ट इति । उत्कृष्टशब्देन कालिङ्गालावुत्र-
पुसफलादीनां शस्त्रकृतानि श्लक्ष्णखण्डानि ज्ञप्यन्ते । चित्रिणिकादिपत्रसमुदायो वा
उलूखलकणित इति । तथा असंसृष्टो व्यञ्जनादिनालितः । संसृष्टश्चैव व्यञ्जनादिना
लितो बोद्धव्यो हस्त इति । विधिं पुनरत्रोर्ध्वं स्वयमेव वक्ष्यतीति ॥ ३४ ॥

(टीका.) तथा गेरुअन्ति सूत्रम् । गैरिको धातुः । वर्णिका पीता मृत्तिका । श्वेतिका
शुक्लमृत्तिका । सौराष्ट्रिका तुवरिका । पिष्टमामतन्डुलक्षोदः । कुकुसाः प्रतीताः । कृतेनेति
एजिः कृतेन । हस्तेनेति गम्यते । तयोत्कृष्ट इत्युत्कृष्टशब्देन कालिङ्गालावुत्रपुसफला-

५५४ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)ना.

दीनां शस्त्रकृतानि श्वदणखणानि जण्यन्ते । चिञ्चिकादिपत्रसमुदायो वा उदूखल-
कण्ठित इति । तथा असंसृष्टो व्यञ्जनादिना अक्षितः । संसृष्टश्च व्यञ्जनादिखितो
वोद्धव्यो हस्त इति । विधिं पुनरत्रोक्तुं वक्ष्यति स्वयमेवेति सूत्रार्थः ॥ ३४ ॥

असंसृष्टेण हस्तेण, दवीए जायणेण वा ॥

दिङ्गमाणं न इच्छिजा, पत्रा कम्मं जहिं जवे ॥३५॥

(अवचूरिः) असंसृष्टेन हस्तेनास्त्रादिजिरनाखितेन, दर्व्या, जाजनेन वा दीयमानं
नेष्टेत् । किं सामान्येन । नेत्याह । पश्चात्कर्म यत्र जवति दर्व्यादौ । शुष्कमण्णकादि
तदन्यदोपरहितं गृहीयात् ॥ ३५ ॥

(अर्थः) असंसृष्टेति । (असंसृष्टेण के०) असंसृष्टेन एटले अणखरड्या एवा
(हस्तेण के०) हस्तेन एटले हाथे करी (वा के०) अथवा (दवीए के०) दर्व्या एटले कडठीए
करी किंवा (जायणेण के०) जाजनेन एटले वाडकी प्रमुख जाजनेकरी (दिङ्गमाणं
के०) दीयमानं एटले आपेलुं एवुं जेअन्नपान ते प्रत्ये (न इच्छिजा के०) नेष्टेत् एटले
वांटे नही. केवुं होय तो वांटे नहीं, ते कहे ठे. (जहिं के०) यत्र एटले जे वेकाणे
(पत्राकम्मं के०) पश्चात्कर्म एटले जोजन कख्या पठी जे कर्म सचित्त पाणीए करी हस्त,
कडठी प्रमुख धोवुं तेने पश्चात्कर्म कहिये. ते पश्चात्कर्म (जवे के०) जवेत् एटले होय तो
खेवुं कल्पे नहि. अर्थात् ज्यां पश्चात्कर्म न लागे ते रोटली निदोप होय तो कल्पे.

संसृष्ट असंसृष्ट उपर आंव जांगा थाय ठे तेनुं कोटक.

(भंगसंख्या.)	(हाथ.)	(कडछी.)	(द्रव्य.)
१	१	१	१
२	१	१	५
३	१	५	१
४	१	५	५
५	५	१	१
६	५	१	५
७	५	५	१
८	५	५	५

१:-नीचेना कोटकयां (१) ए सरइलानी तथा सावधेपनी अने (५) एवी निशाणी अणखरड्यानी
तथा निरवधेपनी समजवी.

अन्ने करी क्षित हाथ, कडठी अने वासण होय, आपवानुं ओदनादि डव्य पण सावशेप होय, एटले साधुने आपीने शेष थालीमां रहुं होय तो प्रथम जांगो थाय. (१) हाथ तथा वासण अन्नेकरी क्षित होय, अने थालीमां शेष डव्य कांइ न रहुं होय, तो वीजो जांगो थाय. (२) हाथ अन्नेकरी क्षित होय, थाली अक्षित होय, अने ओदनादि डव्य साधुने आपीने शेष वाकी रहुं होय, तो वीजो जांगो थाय. (३) हाथ अन्नेकरी क्षित होय, वासण क्षित न होय, अने ओदनादि डव्य जो साधुने आपीने अवशेष न रहे, तो चोथो जांगो थाय. (४) अन्नेकरी हाथ क्षित न होय, वासण क्षित होय, अने साधुने आपीने अवशेष अन्न रहुं होय तो पांचमो जांगो थाय. (५) अन्नेकरी हाथ क्षित न होय, कडठी अने वासण क्षित होय, अने साधुने आपतां अवशेष कांइ न रहे, तो ठष्ठो जांगो थाय. (६) हाथ अन्ने करी क्षित न होय, वासण क्षित न होय, अने साधुने आपतां जो अवशेष रहे, तो सातमो जांगो थाय. (७) तथा अन्नेकरी हाथ, कडठी तथा वासण क्षित न होय, अने साधुने आपतां अवशेष डव्य रहुं न होय तो आठमो जांगो थाय. (८) तेमां पहेलो जांगो सर्वथा शुद्ध, ठेलो सर्वथा अशुद्ध, अने वीजा सर्व मध्यम जाणवा. ॥ ३५ ॥

(दीपिका.) आह च । असंस्तेन हस्तेन अन्नादिजिरक्षितेन तथा दर्व्या जाजनेन वा दीयमानं नेष्टे न गृहीयात् । किं सामान्येन । नेत्याह । पश्चात्कर्म यत्र जवति दर्व्यादौ, शुष्कमण्डकादि तदन्यदोपरहितं गृहीयादिति ॥ ३५ ॥

(टीका.) आह च । असंस्तेन हस्तेन अन्नादिजिरक्षितेन दर्व्या जाजनेन वा दीयमानं नेष्टेत् । किं सामान्येन । नेत्याह । पश्चात्कर्म जवति यत्र दर्व्यादौ । शुष्कमण्डकादिवत् तदन्यदोपरहितं गृहीयादिति सूत्रार्थः ॥ ३५ ॥

संसंस्तेन य हृत्तेण, दर्वीए जायणेण वा ॥

दिङ्माणां पणिठिङ्गा, जं तवेसणियं जवे ॥ ३६ ॥

(अवचूरिः) संस्तेन हस्तेन प्रतीठे गृहीयात् । यदेपणीयं जवति । अत्र वृद्धोक्तिः । संसंस्ते हृत्ते संसंस्ते मत्ते सावसेसे दवे । संसंस्ते हृत्ते संसंस्ते मत्ते निरवसेसे दवे । इच्छाशृणो जंगा । एव पढमजंगो सबुत्तमो अण्णेषु वि जठ सावसेसं दवं तठ धिप्पइ ए श्यरेसु पप्पाकम्मदोसाठ ति ॥ ३६ ॥

(अर्थ.) संसंस्तेन हस्तेन । गोचरीए गण्डो साधु (संसंस्तेन हृत्तेण के०) संस्तेन हस्तेन एटले अन्नादिके करी क्षित एवा हाथे करी (वा के०) अथवा (दर्वीए के०)

दव्या एटले कडठी अथवा चाटुं तेणे करी किंवा (जायणेण के०) जाजनेन एटले घाली प्रमुख पात्रे करी (दिङ्गमाण के०) दीयमानं एटले आपेला एवा अन्नपानने (पडिछेज्जा के०) प्रतीछेत् एटले ग्रहण करे. केयुं होय तो ग्रहण करे कहे ठे. (जं के०) यत् एटले जे (तठ के०) तत्र एटले साधु ज्यां गोचरीए गये होय त्यां अथवा साधुने बहोराववा सारु जे अन्नपान आण्युं होय, तेमां (एसणीयं के०) एषणीयं एटले सूजतुं एवुं (जवे के०) जवेत् एटले होय, ते ग्रहण करे. ॥ ३६ ॥

(दीपिका.) संसृष्टेन हस्तेन अन्नादिलिखितेन तथा दव्यां जाजनेन वा दीयमानं प्रति छेदृच्छीयात् किं सामान्येन । नेत्याह । यत्तत्र एषणीयं जवति तदन्यदोपरहितमित्यर्थः ॥ ३६ ॥

(टीका.) संसृष्टेण तिसूत्रम् । संसृष्टेन हस्तेनान्नादिलिखितेन तथा दव्यां जाजनेन वा दीयमानं प्रति छेदृच्छीयात् किं सामान्येन । नेत्याह । यत्तत्र एषणीयं जवति । तदन्यदोपरहितमित्यर्थः । इह च वृक्षसंप्रदायः । संसृष्टे दृष्टे संसृष्टे मत्ते सावसेसे दवे । संसृष्टे दृष्टे संसृष्टे मत्ते शिरवसेसे दवे । एवं अष्ट जंगा । एष्ट पढमजंगो सबुत्तमो । अत्रेसु वि ज सावसेसं दवं तठ धिप्पइ । ए इयरेसु । पढाकम्मदोसाउ तिसूत्रार्थः ॥ ३६ ॥

इएहं तु जुंजमाणाणं, एगो तठ निमंतए ॥

दिङ्गमाणं न इच्छिजा, वंदं से पडिलेहए ॥ ३७ ॥

(अवचूरिः) एकवस्तुनायकयोर्द्वयोरुज्जतोरको निमन्त्रयेत् । वंदं से तस्याजिप्राप्य प्रत्युपेक्षेत नेत्रवक्रविकारेः । किमस्य दीयमानमिष्टं नवेति ॥ ३७ ॥

(अर्थ.) इएहं तु इति । (इएहं के०) द्वयोः एटले वे जण (जुंजमाणाणं के०) जुजानयो एटले एक वस्तुना माखिक चोजन करतां उतां (तठ के०) तत्र एटले तेमां (एगो के०) एकः एटले एकज बहोरावा आयेला साधुने बहोराववा सारु (निमंतए के०) निमन्त्रयेत् एटले निमंत्रे, अने बीजो निमंत्रे नहीं अर्थात् वेमांथी एक कहे आयो बहोराव अने बीजो कांइज बोले नहीं तो एवी रीते (दिङ्गमाणं के०) दीयमानं एटले अन्नपाता एवा अन्नपानने (न छेज्जा के०) नेछेत् एटले ते साधु वांछे नहीं, छिंजे नहीं. तो त्यां शुं करे ते कहे ठे. (से के०) तस्य एटले ते वेमांथी जे कांइ बोळो नहीं तेना (वंदं के०) अजिप्राप्य प्रत्ये (पडिलेहए के०) प्रत्युपेक्षेत एटले प्रति छेले, तेनी वाट जुवे. एटले ते पुरुषना मुखनेत्रादि विकारथी कटपना करे, ते मने बहोरावे ठे ते एने इष्ट ठे के नथी. नेत्रादिकथी इष्ट ठे एम जो जणाय, तो आपेहुं खिये, नहीं तो खिये नहीं. ॥ ३७ ॥

(दीपिका.) किं च द्वयोर्भुजतोः पालनं कुर्वतोः एकस्य वस्तुनो नायकयोरित्यर्थः । एकस्तत्र निमन्त्रयेत् तद्दानं प्रत्यामन्त्रयेत् । तदीयमानं नेष्टेदुत्सर्गतः । अपितु वन्द-
मन्निप्रायं से तस्य द्वितीयस्य प्रत्युपेक्षेत नेत्रवक्रविकारैः । किमस्येदं दीयमानमिदं
न वेति । इष्टं च गृह्णीयात् नो चेन्नेति । एवं भुजानयोरन्यवहार उद्यतयोरपि योज-
नीयम् । यतो भुजिधातुः पालनेऽन्यवहारे च वर्तत इति ॥ ३९ ॥

(टीका.) इष्टं ति सूत्रम् । द्वयोर्भुजतोः पालनां कुर्वतोरेकस्य वस्तुनः स्वा-
मिनोरित्यर्थः । एकस्तत्र निमन्त्रयेत्तद्दानं प्रत्यामन्त्रयेत्तदीयमानं नेष्टेदुत्सर्गतः । अ-
पितु वन्दमन्निप्रायं से तस्य द्वितीयस्य प्रत्युपेक्षेत नेत्रवक्रादिविकारैः । कि-
मस्येदमिदं दीयमानं नवेति । इष्टं चेन्नृह्णीयान्न चेन्नेवेति । एवं भुजानयोरन्यवहारो-
द्यतयोरपि योजनीयम् । यतो भुजिः पालनेऽन्यवहारे च वर्तत इति सूत्रार्थः ॥ ३९ ॥

इष्टं तु भुजमाणाणं, दो वि तव निमन्तए ॥

दिक्कमाणं पडिष्ठिजा, जं तव्वेसणियं जवे ॥ ३८ ॥

(अवचूरिः) भुजतोर्भुजानयोर्वा ह्यपि निमन्त्रयेयाताम् । दीयमानं प्रतीक्षे-
ह्णीयात् । यदेपणीयं जवेत् ॥ ३८ ॥

(अर्थ.) तथा इष्टं इति. (इष्टं के०) द्वयोः एटखे वन्ने जण (भुजमाणाणं
के०) भुजानयोः एटखे एक वस्तुना धणी ठतां अथवा जोजन करतां ठतां, (तव के०)
तिहां (दो वि के०) ह्यपि एटखे ते वे जण पण (निमन्तए के०) निमन्त्रयेताम् ए-
टखे देवा सारु निमन्त्रे, तो (दिक्कमाणं के०) दीयमानं एटखे ते अयाता अन्नपानने
(पडिष्ठिजा के०) प्रतिगृह्णीयात् एटखे ग्रहण करे, खिये. (जं के०) यत् एटखे जे
(तव के०) तत्र एटखे तिहां (एसणियं के०) एपणीयं एटखे प्रासुक सूजुत्तु एवुं (जवे के०)
जवेत् एटखे होय. अथात् जो बीजा कांइण दोप नहीं होय तो खिये. ॥ ३८ ॥

(दीपिका.) तथा द्वयोस्तु पूर्ववद्भुजतोर्भुजानयोर्वा ह्यपि तत्रातिप्रसादेन निम-
न्त्रयेयाताम् । तत्रायं विधिः । दीयमानं प्रतीक्षेह्णीयात् यत्तत्रेपणीयं जवेत्तदन्यदो-
परहितमिति ॥ ३८ ॥

(टीका.) ततो इष्टं ति सूत्रम् । द्वयोस्तु पूर्ववत् भुजतोर्भुजानयोर्वा ह्यपि
तत्रातिप्रसादेन निमन्त्रयेयाताम् । तत्रायं विधिः । दीयमानं प्रतीक्षेह्णीयात् । यत्तत्रे-
पणीयं जवेत्तदन्यदोपरहितमिति सूत्रार्थः ॥ ३८ ॥

गुर्विणीए अवसुहं, विविहं पाणजोअणं ॥

जुंजमाणं विवज्जिजा, जुत्तसेसं पडिठए ॥ ३९ ॥

(अथचूरिः) विशेषमाह । गुर्विण्या गर्जवत्या उपन्यस्तमुपकल्पितं विविधमनेक-
प्रकारं जुज्यमानं तथा विवर्जयेत् । मा जूत्तस्या अदपत्वेनेष्टानिष्टत्या गर्जपातादिदोषः ।
अतो जुक्तशेषं जुक्तोद्धरितं प्रतीठेत् ॥ ३९ ॥

(अर्थ.) हवे विशेषविधि कहे ठे. गुर्विणीए इति. वली ते गोचरीए गण्ठो
साधु (गुर्विणीए के०) गुर्विण्या एटले गर्जवती स्त्रीए (अवसुहं के०) उपन्यस्तं एटले
तैयार करेहुं एवुं (विविहं के०) विविधं एटले घणा प्रकारनुं (जुंजमाणं के०) जु-
ज्यमानं एटले ते गर्जिणीए पोताने खावा सारु लीधुं एवुं (पाणजोअणं के०) पान-
भोजनं एटले पान ते डाक्षापानकादि अने भोजन ते ओदनादि ते प्रत्ये (विवज्जि-
जा के०) विवर्जयेत् एटले विशेषे करी वजें. कारण के, तेम करे तो कदाचित्
गर्जिणीने ओठो आहार होवाथी इष्टा पूर्ण न थवाने लीधे कदाचित् गर्जपा-
तादि दोष उपजे, अने तेने अंशतः कारण साधु थाय, माटे तेवुं अन्नपान खिये नहीं.
(जुत्तसेसं के०) जुक्तशेषं एटले ते गर्जिणी जम्या पठी अवशेष रहेखा अन्न-
पान प्रत्ये (पडिठए के०) प्रतीठेत् एटले ग्रहण करे, खिये. ॥ ३९ ॥

(दीपिका.) विधिविशेषमाह गुर्विण्या गर्जवत्या उपन्यस्तमुपकल्पितम् । किं तदि-
त्याह । विविधमनेकप्रकारं पानभोजनं डाक्षापानखण्डखाद्यादि तत्र जुज्यमानं तथा
विवर्जयेत् । मा जवतु तस्य भोजनग्रहणेऽदपत्वेन तस्या अनिष्टतिः । अनिष्टतो च गर्ज-
पातदोषः स्यात् । अथ च जुक्तशेषं जुक्तोद्धरितं तु प्रतीठेत् । यत्र पानभोजने तस्या
अजिलापो निष्टतो जवेत् ॥ ३९ ॥

(टीका.) विशेषमाह । गुर्विणीए ति सूत्रम् । गुर्विण्या गर्जवत्या उपन्यस्तमुप-
कल्पितम् । किं तदित्याह । विविधमनेकप्रकारं पानभोजनं डाक्षापानखण्डखाद्य-
कादि । तत्र जुज्यमानं तथा विवर्ज्यम् । मा जूत्तस्या अदपत्वेनाजिलापानिष्टत्या गर्ज-
पतनादिदोष इति । जुक्तशेषं जुक्तोद्धरितं प्रतीठेयत्र तस्या निष्टतोऽजिलाप इति
सूत्रार्थः ॥ ३९ ॥

सिथ्या य समणठाए, गुर्विणी कालमासिणी ॥

उठिआ वा निसीइळा, निसत्रा वा पुणुठए ॥ ४० ॥

(अथचूरिः) स्यात् कदाचित् श्रमणार्थं गुर्विणी कालमासवती । गर्जाधानाश्रम-

मासवतीत्यर्थः । उठिता ऊर्ध्वस्या सती दानाय वा निपीदेत् । निपणा वा पुनरु-
त्तिष्ठेत् ॥ ४० ॥

(अर्थ.) सिध्ना इति. (कालमासिणी के०) कालमासिनी एटले जेमां प्रसूति
थाय ठे एवो नवमो मास जेने ठे एवी (गुर्विणी के०) गुर्विणी एटले गर्जिणी
स्त्री (सिध्ना य के०) स्याच्च एटले जो कदाचित् (समणछाए के०) श्रमणार्थ
एटले साधुने अर्थे (उठिआ के०) उठिता एटले उठी होय तो साधुने हुं दान
आपुं एवी बुद्धियी (निसीइज्जा के०) निपीदेत् एटले अन्नादिक लेवा माटे
वेसे, (वा के०) अथवा (निसणा के०) निपणा एटले प्रथम वेठेली होय
तो पठी साधुने अर्थे (पुणुछए के०) पुनरुत्तिष्ठेत् एटले फरी ऊठे, अने साधुने
बहोरावे. (तो ते न कल्हे.) ॥ ४० ॥

(टीपिका.) किंच, एवंविधा गुर्विणी स्त्री स्यात् कदाचिद्व्रमणार्थं साधुनिमित्तं
साधवे दानं ददामीति बुद्ध्या उत्थिता सती निपीदेत् । वाथवा निपणा सती
स्वकायव्यापारेण पुनरुत्तिष्ठेत् । तदा साधुस्तदीयहस्तादाहारं न गृह्णीयादिति ।
किंविशिष्टा गुर्विणी । कालमासिणी कालमासवती । गर्जाधानान्नवममासवतीत्यर्थः ॥ ४० ॥

(टीका.) किंच, सिध्ना य त्ति सूत्रम् । स्याच्च कदाचिच्च श्रमणार्थं साधुनिमित्तं
गुर्विणी पूर्वोक्ता कालमासवती गर्जाधानान्नवममासवतीत्यर्थः । उठिता वा यथाकथं-
चिन्निपीदेन्निपणा ददामीति साधुनिमित्तम् । निपणा वा स्वव्यापारेण पुनरुत्तिष्ठेद्
ददामीति साधुनिमित्तमेवेति सूत्रार्थः ॥ ४० ॥

तं नवे जत्तपाणं तु, संजयाण अकप्पिअं ॥

दिंतिअं पडिआइस्के, नमे कप्पइ तारिसं ॥ ४१ ॥

(अथचूरिः) तद्भवेन्नक्तपानं तु निपीदनोष्ठानाज्यां दीयमानं संयतानामकल्पिकम् ।
स्थविरकल्पिकानामनिपीदनोष्ठानाज्यां यथावस्थितया दीयमानं कल्पिकम् । जिनक-
ल्पिकानां तु आपन्नसत्त्वाद्यदिवसादारभ्य सर्वथा दीयमानमकल्पिकमेव ॥ ४१ ॥

(अर्थ.) (तं के०) तत् एटले ते (जत्तपाणं तु के०) जत्तपानं तु एटले अन्नपान
(संजयाणं के०) संयतानां एटले संयमी साधुने (अकप्पिअं के०) अकल्पिकं एटले
लेवाने अयोग्य ठे. (दिंतिअं के०) ददतीं एटले एवं असूजुं अन्नपान आपनारी आ-
विकाने (पडिआइस्के के०) प्रत्याचक्षीत एटले कहे के, (न मे कप्पइ तारि-
सं के०) न मे कल्पते तादृशं एटले महारे तेहुं अन्नपान लेहुं कल्हे नहि.

१८० राय धनपतासिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

कारण के, ते जात पाणी गर्जिणी स्त्रीए बेसवाची तथा ऊठवाची दीधेलुं साधुने अकट्ठिक ठे. अहीं एवो संप्रदाय ठे के, जो ते गर्जिणी स्त्री साधुने बहो-
रावा माटे ऊठवुं, बेसवुं न करतां जेवी वेठी होय अथवा उनी होय तेवी
रहीने बहोरावे, तो ते आहार स्यविरकट्ठिक साधुने कल्पे, परंतु ते जिनकट्ठिकी सा-
धुने तो कल्पेज नहीं. जिनकट्ठिक साधुं तो जे दिवसे गर्ज रहे ते दिवस मांसीने
प्रसूति थाय त्यां सुधी गर्जिणीए बहोरावेळो आहार ग्रहण करे नहीं. कारण
के, तेमनो एवोज आचार ठे. ॥ ४१ ॥

(दीपिका.) तादृशो दीयमान आहारः साधूनामकट्ठिकः । अतस्तादृशमाहारं
ददतीं च गुर्विणीं प्रति साधु किंवदेत्तदाह । तन्नक्तपानं तु निपीदनोद्यानेन च दीय-
मानं संयतानां साधूनामकट्ठिकं जवेदग्राहं स्यात् । इह च अयं संप्रदायः । यदि
सा गुर्विणी निपीदनमुद्यानं च न करोति, यथावस्थिता च सती आहारं ददाति ।
तत्स्यविरकट्ठिकानां साधूनां कल्पते । जिनकट्ठिकानां साधूनां तु न कल्पते । यतो
जिनकट्ठिकः प्रथमदिवसादारभ्य गुर्विण्या दीयमानमाहारं न गृह्णातीति । यतश्चेव-
माचारस्ततो गुर्विणीं तादृशमाहारं दीयमानां प्रत्याचक्षीतधदेत् । किं वदेत् । तादृशं
नक्तपानं मम न कल्पते ॥ ४१ ॥

(टीका.) तं जये चि सूत्रम् । तन्नवेन्नक्तपानं तु तथा निपीदनोद्यानाभ्यां दीय-
मानं संयतानामकट्ठिकम् । इह च स्यविरकट्ठिकानामनिपीदनोद्यानाभ्यां यथाव-
स्थितया दीयमानं कट्ठिकम् । जिनकट्ठिकानां त्वापन्नसत्त्वया प्रथमदिवसादारभ्य
सर्वेषां दीयमानमकट्ठिकमेवेति संप्रदायः । यतश्चेवमतो ददतीं प्रत्याचक्षीत न मम
कल्पते तादृशमित्येतत्पूर्ववदेवेति सूत्रार्थः ॥ ४१ ॥

यण्णं पिळ्ळमाणी, दारुणं वा कुमारिअं ॥

तं निस्सिवित्तु रोअंतं, आहारे पाणजोअणं ॥ ४२ ॥

(अथचूरिः) स्तन्यं पाययन्ती दारुणं कुमारिकां वा । वा जिन्नक्रमः । ततो ननु सं-
वा । तं निक्षिप्य रुदन्तं ज्ञम्यादो आहारेदानयेत् पानजोजनम् । अत्राप्यं गृह्यसंप्रदायः ।
गृह्यवासी जइ यपजीवी णिस्सिओ तो न गिण्हइ । रोवठ वा मा वा । अह् अन्नं पिआ-
हारेइ । तो जइ ए रोवइ तो गिण्हइ । अह् रोवति तो न गिण्हइ । अह् अपिअंनो नि-
प्पिओ यपजीवी रोवइ य तो न गिण्हंति । अह् न रोवइ तो गिण्हंति । गृह्यनिष्ठा
इय जाव य यपजीवी ताव रोवठ वा मा वा पिअंतं वा अपिअंतं वा न गिण्हंति ।

जाहे अन्नं पि आहारेणमाढत्तो जवइ । ताहे जइ पिअंतउं रोवउ वा मा वा । ए गि-
हंति । अह अपिअंतउं जइ रोवइ तो परिहरंति । अरोविए गिहंति । सीसो आह ।
तत्र को दोसो । आयरिया जणंति । तस्स निक्खिप्पमाणस्स खरोहिं हठेहिं विप्पमाणस्स
अथिरत्तणेण परितावणादोसो । मज्झाराइ वा अवहरेज्जति ॥ ४१ ॥

(अर्थ.) तथा (दारगं के०) दारकं एटले वालकने (वा के०) अथवा (कुमा-
रिअं के०) कुमारिकां एटले कुमारिकाने वाशब्दनुं ग्रहण कखुं ठे माटे नपुंसकने
(थणगं के०) स्तनकं स्तनने अर्थात् स्तनमाहेला दूधने (पिज्जमाणी के०) पाययं-
ती एटले पिवरावती थकी (तं के०) तत् एटले ते वालक, कुमारिका अथवा
नपुंसकने (रोअंतं के०) रुदंतं एटले रुदन करता एवा (निक्खिविजु के०)
निक्खिप्य एटले मूकीने साधुने (पाणजोअणं के०) पानजोजनं एटले अन्नपान
(आहारे के०) आहारेत् एटले वहोरावे. तो ते न कल्पे. अहीं एवो वृक्षसंप्रदाय
ठे के, स्यविर कल्पी साधुनो आचार एवो ठे. जे वालकनी स्तनना दूधउपरज आजी-
विका होय एटले जे अन्न खातो न होय एवा वालकने स्तनपान करतां मूकीने जो
आविका वहोराववा आवे, तो ते आहार साधु लेता नथी. पठी ते वालक
रोतो होय, अथवा न रोतो होय ते कांइ जोता नथी. तथा जे वालक अन्ननो तथा
स्तनना दूधनो पण आहार करे ठे, एवा उजयजीवी पोताना वालकने मूकीने जो
खी अन्नपान वहोरावती होय, अने वालकपण मूकवाथी रने नहीं, तो स्यविरक-
ल्पीने ते अन्नपान कल्पे. पण ते वालकने मूकवाथी जो ते रुदन करे, तो ते अन्नपान
न कल्पे. वली केवल स्तनना दूध उपरज जीवनारो वालक होय, पण साधुने वहोरा-
ववा ऊठती वखते ते स्तनपान करतो नहीं होय, तो तेवा पोताना वालकने मूकीने
पण आपेलुं अन्नपान सूजुं होय तो ते स्यविरकल्पीने कल्पे. पण ते वालक वहो-
रावनारी खीए मूकवाथी रने नहीं तो कल्पे, अने रने तो न कल्पे. जिनकल्पी-
नो तो एवो आचार ठे, के केवल माना दूधनो आहार लेनार वालकने
मूकीने खी वहोराववा ऊठे तो ते अन्नपान न कल्पे. पठी ते वालक मूक-
वानी वखते धावतो होय, अथवा रोतो होय के नहीं होय ते कांइ जोयानुं नथी.
इहां शिष्य पूठे ठे के, उपर कहेली रीते अन्नपान केम साधु लेता नथी ? तिहां आ-
चार्य कहे ठे के, तेम करवाथी दोष उपजे ठे. ते केवा दोष नो के, कदाचित् कंगार
हाये त्यां मूकेला वालकने अस्थिरपणाथी परितापना उपजे, अथवा विजाटी
विगेरे आवीने तेने उपडव करे. ॥ ४१ ॥

१८१ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

(दीपिका.) पुनः कथं न गृहीयादित्याह । एवंविधा स्त्री यदि पानजोजनमाह-
रेद्यत्तदा साधुर्न गृहीयात् । किं कुर्वती दारकं बालकं, दारिकां च बालिकां, वा
शब्दान्नपुंसकं स्तनं पाययन्ती । किं कृत्वा । तद्दारकादि रुदत्सङ्गम्यादौ निक्षिप्य ।
अयमत्र संप्रदायः । गृहवासी साधुर्यदि बालकादिः स्तनजीवी जवति । स्तनं च पिवन्
वर्तते । स रुदन्नरुदन् वा जवतु । परं तं बालकादिकं सङ्गम्यादौ निक्षिप्याहारं दद्यात्तदा
न गृहीयात् । अथ बालकादिः स्तन्यं पिवति । अन्यजोजनमपि करोति । परं निक्षिप्य-
माणोरोदिति । तदापि आहारं दीयमानं न गृहीयात् । अथ नो रोदनं करोति । तदा गृ-
हीयात् । अथ स्तनजीवी वर्तते परं तत्समये निक्षिप्यमाणः स्तन्यपानं न कुर्वाणोऽस्ति ।
परं निक्षिप्यमाणो रोदनं करोति । तदापि स्त्रिया दीयमानमाहारं नो गृहीयात् ।
अथ न कुर्वाणोऽस्ति तदा गृहीयात् । अथ अन्नमाहर्तुमारब्धोऽस्ति, परं स्तन्यं पि-
वन्नस्ति । तदा रोदनं करोतु वा मा वा । साधुर्न गृहीयात् । अथापिबन्नपि यदि रोदिति
तदापि न गृहीयात् । अत्र शिष्यः प्राह । एवमाहारग्रहणे को दोषः । गुरुराह । खर-
हस्तैर्बालकादेरङ्गम्यादौ निक्षिप्यमाणस्य अस्तिरत्वेन परितापनादोषो जवेत् । मार्जारो
वा तं बालादिकमपहरेत् ॥ ४१ ॥

(टीका.) किं च, यणं ति सूत्रम् । स्तनं पाययन्ती । किमित्याह । दारकं वा
कुमारिकाम् । वाशब्दस्य व्यवहितः संबन्धः । अतएव नपुंसकं वा । तद्दारकादि नि-
क्षिप्य रुदङ्गम्यादौ आहरेत्यपानजोजनम् । अत्रायं श्रुत्संप्रदायः । गृहवासी जइ यण-
जीवी पिश्रंतो णिक्किन्नो तो न गिण्हंति । रोवउ वा मा वा । अह् अन्नं पि आहारेइ । तो
जति ण रोवइ तो निण्हंति । अह् रोवइ तो न गिण्हंति अह् अपिश्रंतो णिक्किन्नो यणजीवी
रोवइ तउ ण गिण्हंति । अह् ण रोवइ तो गिण्हंति । गृहणिगया पुण जाव यणजीवी
ताव रोवउ वा मा वा, पिश्रंतउ अपिश्रंतउ वा ण गिण्हंति । जाहे अन्नं पि आहारेइ आ-
हो जवति । ताहे जइ पिश्रंतउ तो रोवउ वा मा वा ण गेण्हंति । अह् अपिश्रंतउ तो जइ रोव
तो परिहरंति । अरोविण् गेण्हंति । सीसो आह । को तउ दोसो छि । आयरि
जणइ । तस्स णिक्किप्पमाणस्स खरेहिं ह्छेहिं विप्पमाणस्स अधिरत्तणेण परितायण
दोसा मज्झारादि वा अवहरेज्जा ति सूत्रार्थः ॥ ४१ ॥

तं जवे जंतपाणं तु, संजयाण अकप्पिअं ॥

दिंतिअं पंडिआइके, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ४३ ॥

(अथचूरिः) तं जवे इत्यादि गाथा पूर्ववत् ॥ ४३ ॥

(अर्थ.) (तं जवे इत्यादि गाथानो अर्थं पूर्ववत् जाणवो. तथापि तेनो जावार्थं अहिं लखिने ठिये.) तेवुं असूक्तुं अन्नपान साधुने कल्पे नहिं. ॥ ४३ ॥

(दीपिका.) एवं दीयमानां स्त्रियं प्रति प्रत्याचक्षीत साधुः । किंवदेदित्याह । तन्न-
कृपानं तु पूर्वोक्तं संयतानामकल्पिकमकल्पनीयम् । यतः कारणदेवं ततो ददतीं स्त्रियं
प्रति प्रत्याचक्षीत वदेत् । न मम कल्पते तादृशमिति ॥ ४३ ॥

(टीका.) तं जवेति सूत्रम् । तन्नवेन्नकृपानं त्वनन्तरोदितं संयतानामकल्पिकम् ।
यतश्चैवमतो ददतीं प्रत्याचक्षीत न मम कल्पते तादृशमिति सूत्रार्थः ॥ ४३ ॥

जं जवे जत्तपाणं तु, कप्पाकप्पंमि संकिञ्चं ॥

दित्तिञ्चं पडिआइस्के, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ४४ ॥

(अवचूरिः) यन्नवेन्नकृपानं तु कल्पाकल्पविषये शङ्कितं न विद्मः किमिद-
मुज्जमादिदोषयुक्तं किं वा नेत्याशङ्कास्पदीभूतम् । असति कल्पनिश्चये ददतीं प्र-
त्याचक्षीत न मे कल्पते तादृशमिति ॥ ४४ ॥

(अर्थ.) जं जवे जत्तपाणं तु इति (जं के०) यत् एट्ठे जे (जत्तपाणं तु
के०) जत्तपानं तु एट्ठे अन्नपान (कप्पाकप्पंमि के०) कल्पाकल्पे एट्ठे कल्पे
एवुं ठे के अकल्पनीक ठे, अर्थात् उज्जमादि दोषयुक्त ठे, एवी (संकिञ्चं के०) शं-
कितं एट्ठे शंकाए करी युक्त होय तो, तेने (दित्तिञ्चं के०) ददतीं एट्ठे आप-
नारी एवी आविकाने (पडिआइस्के के०) प्रत्याचक्षीत एट्ठे ना कहे. केवी रीते ना
कहे ते कहे ठे. (न मेकप्पइ तारिसं के०) न मे कल्पते तादृशं एट्ठे मने तेवुं अ-
न्नपान कल्पे नहि, एम कहे. ॥ ४४ ॥

(दीपिका.) किं बहुना, उपदेशस्य सर्वरहस्यमाह । यन्नकृपानं तु कल्पाकल्पयोः
कल्पनीयाकल्पनीययोर्विषये शङ्कितं जवेद् न वयं विद्मः किमिदमुज्जमादिदोषयुक्तं किंवा
नेति शङ्कास्यानं स्यात् । तदिदंभूतं कल्पनीयनिश्चयेऽजाते सति अशनादि दीयमानां
स्त्रियं प्रति साधुरिति प्रत्याचक्षीतेति वदेत् । किम् । न मम कल्पते तादृशमिति ॥ ४४ ॥

(टीका.) किं बहुनेत्युपदेशसर्वस्वमाह । जं जवेति सूत्रम् । यन्नवेन्नकृपानं तु कल्पा-
कल्पयोः कल्पनीयाकल्पनीयधर्मविषय इत्यर्थः । किम् । शङ्कितं न विद्मः किमिदमुज्जमा-
दिदोषयुक्तं किंवा नेत्याशङ्कास्पदीभूतम् । तदिदंभूतमसति कल्पनीयनिश्चये ददतीं प्र-
त्याचक्षीत न मम कल्पते तादृशमिति सूत्रार्थः ॥ ४४ ॥

१८४ राय धनपतसिंघ बहादुरका जेनागमसंग्रह भाग तेतालीस-(४३)-मा.

दगवारेण पिहिअं, नीसाए पीढएण वा ॥

लोढेण वा वि लेवेण, सिलेसेण वि केणइ ॥ ४५ ॥

(अवचूरिः) दकवारेणोदककुम्भेन, नीसाए निस्तारिकापेपण्या, पीठकेन काष्ठपीठादिना, लोढकेन शिलापुत्रकेण, लेपेन मृत्पेपादिना, श्लेपेण वा केनचिज्जलुसिक्क्यादिना पिहितम् ॥ ४५ ॥

(अर्थ.) वली केवो आहार न लेवो ते कह्ये ठे. दगवारेण ति. (दगवारेण के०) दकवारेण एट्ठे पाणीना घडाए करी (पिहिअं के०) पिहितं एट्ठे ढांकेसुं, (वा के०) थयवा (नीसाए के०) निस्तारिका एट्ठे पठरनी लीहाए करी, किंवा (पीढएण के०) पीठकेन एट्ठे वाजोठे करी वा (लोढेण के०) लोढेन एट्ठे नीसातरे करी ढांकेसुं (वा के०) थयवा (विलेवेण के०) विलेपेन एट्ठे मृत्तिकादिकना लेपे करी मुझा दशने जे अन्नपानना जाजननुं मोडुं बंध कसुं ठे एवुं, किंवा (सिलेसेण वा के०) श्लेपेण वा एट्ठे साखे करी धीहेली मुझादिक होय, तथा कोठी प्रमुखे दाटो दीधो होय, पेटी प्रमुखे तासुं दीधुं होय, थयवा (केण इ के०) केनचित् एट्ठे कोइ पण वस्तुए करी ढांकेसुं एवुं अन्नपान साधुने बहोरायवाने राखेसुं होय, तो (ते न कह्ये.) ॥ ४५ ॥

(दीपिका.) पुनः कीदृशमाहारं न गृह्णीयादित्याह । यदशनादि जाजनस्य दकवारेण पानीयकुम्भेन पिहितं स्यगितं जयेत् । तथा नीसाएत्ति निस्तारिका पेपण्या, पीठकेन काष्ठपीठादिना, लोढेन वापि शिलापुत्रकेण तथा लेपेन वा मृत्पेपादिना, श्लेपेण वा केनचिज्जलुसिक्क्यादिना पिहितं जयेत् ॥ ४५ ॥

(टीका.) किं च दगवारेण ति सूत्रम् । दकवारेणोदककुम्भेन पिहितं जाजनस्य स्यगितम् । तथा नीसाएत्ति पेपण्या, पीठकेन वा काष्ठपीठादिना, लोढेन वापि शिलापुत्रकेण तथा लेपेन मृत्पेपनादिना श्लेपेण वा केनचिज्जलुसिक्क्यादिनेति सूत्रार्थः ॥ ४५ ॥

तं च उप्रिदिआ दिक्का, समणछां एव दावए ॥

दिंतिअं पडिआइके, न मे कण्ड तारिसं ॥ ४६ ॥

(अवचूरिः) तज्जाजनं स्यगितं खितं सज्जिघातु श्रमणायं दायकः ॥ ४६ ॥

(अर्थ.) तं चेति. (नं के०) तत् एट्ठे ते ढांकेसुं, लीपेसुं थयवा मुझा ढोसुं एवुं अन्नशानादिक जाजन (समणछा एव के०) श्रमणायंमेय एट्ठे साधुने अय्येज पण पोताने अय्ये नहीं. (उप्रिदिआ के०) उज्जिय एट्ठे ते मुझ कोठी नाखीने थयवा ढांकेसुं उपाटीने (दावए के०) दायकः एट्ठे साधुने बहोरा

वनारो गृहस्य (दिङ्मा के०) दद्यात् एतले पूर्वोक्त प्रकारतुं अन्नपानं आपे, तो तेवा अन्नपानने (दित्थं के०) ददत्तं एतले आपनार एवा गृहस्य प्रत्ये (पडि-
आइके के०) प्रत्याचक्षीत एतले प्रतिपेधे. केवी रीते प्रतिपेधे ते कहे ठे. (न मे कप्पइ तारिसं के०) न मे कल्पते तादृशं एतले मने तेतुं अन्नपान कल्पे नहीं. ॥ ४६ ॥

(टीपिका.) तत्किं कुर्यादित्याह । पुनः तच्चैते पूर्वोक्तेः स्यगितं खितं वा श्रमणार्थं नात्मार्यं सङ्गुह्यित्वा दायको दद्यात् । तदित्यञ्जतं ददतीं खियं साधुर्वेदेन मम कल्पते तादृशमिति ॥ ४६ ॥

(टीका.) तं च त्ति सूत्रम् । तच्च स्यगितं खितं वा सत् उन्नित्वा दद्यात् श्रमणार्थं दायकः । नात्मार्यम् । तदिदञ्जतं ददतीं प्रत्याचक्षीत न मम कल्पते तादृशमिति सूत्रार्थः ४६
असणं पाणं वा वि, खाइमं साइमं तहा ॥

जं जाणिऊ सुणिळा वा, दाण्ठा पगडं इमं ॥ ४७ ॥

(अथचूरिः) अशनं पानकं वापि खाद्यं स्नायं तथा उदनारनालादि खलुकद्वीत-
क्यादि यज्जानीयादामन्त्रणादिना शृणुयाद्धान्यतो यथा दानार्थं प्रकृतमिदं साधुवा-
दायं देशान्तरादागतो यो दत्ते ॥ ४७ ॥

(अर्थ.) असणमिति. (असणं के०) अशनं एतले थोदनादिक वस्तु, (वा के०)
अथवा (पाणं वि के०) पानकमपि एतले ड्राग्ववाणी आरनालादिप्रमुख पीवाना
पदार्थ (तहा के०) तथा (खाइमं के०) खाद्यं एतले खनु, मेवा, मुखटी प्रमुख
खावाना पदार्थ अने (साइमं के०) स्नायं एतले हरीतकी मुखवास प्रमुख पदार्थ.
ए माहेखा (जं के०) यत् एतले जे पदार्थने धामन्त्रणादिके करी पोते जाणे, (वा
के०) अथवा (सुणिळा के०) शृणुयात् एतले बीजाना कहेबायी सांजखे. ते
केवी रीते जाणे, अथवा सांजखे, ते कहे ठे. (दाण्ठा पगडं इमं के०) दानार्थं प्र-
कृतमिदं, इदं एतले ए फळाणुं अशनादिक कोइ देशांतरस्थी आवेखा बालियाए
साधुने अथवा पागंडीउने आपवा माटे प्रकृत एतले नीमजावुं ठे. ॥ ४७ ॥

(टीपिका.) पुनः कीदृशं न रक्षीयादित्याह । अशनं मुनादि, पानकं वा आरना-
लादि, खादिनं खलुकादि. स्वादिनं हरीतक्यादि साधुर्यज्जानीयात्स्वयमानन्त्रणादि-
ना वायवा अन्यतः शृणुयात् । किम् । यदिदमशनादिकं दापेता पगडं । कोऽर्थः । कोऽपि
बलिक् देशान्तरादापातः साधुनिमिनं ददाति । अथवा अथवापारपान्यदिन्दो ददाति ।
तदप्यशनादिकं न रक्षीयात् ॥ ४७ ॥

४८६ राय धनपतसिंघ वहाडरका जैनागमसंग्रह भाग तेतालीस-(४३)-भा.

(टीका.) किं च अक्षयत्ति सूत्रम् । अशनं पानकं वापि खाद्यं स्वाद्यम् । अशन-
मोदनादि । पानकं वारनालादि, खाद्यं लकुकादि, स्वाद्यं हरीतक्यादि । यज्जानी-
पादामन्त्रणादिना । शृणुयाद्वा अन्यतः । यथा दानार्थं प्रकृतमिदम् । दानार्थं प्रकृतं
नाम साधुवादनिमित्तं यो ददात्यव्यापारपात्राणि च यो देशान्तरादेरागतो वणिक्प्र-
चृतिरिति सूत्रार्थः ॥ ४७ ॥

तारिसं नक्तपाणं तु, संजयाण अकप्पिअं ॥

दितिअं पडिआइके, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ४८ ॥

(अवचूरिः) तं जवे० इत्यादि स्पष्टम् ॥ ४८ ॥

(अर्थ.) (तं जवे इत्यादि गायानो अर्थं प्रथमं कक्षो ठे तेम जाणवो.) त्वं
असूक्तं अन्नपानं होय तो संयमी साधुने कक्षे नहीं. माटे एवा अन्नपानने आप-
नारी श्राविकाने साधु मने ए कक्षे नहि, एवी रीते कहे. ॥ ४८ ॥

(दीपिका.) तत्किं कुर्यादित्यत आह । तादृशमशनादिकं ददतीं स्त्रियं प्रति
साधुः । किं यदेदित्याह । तन्नक्तपानं साधुपात्राणि दानार्थं यत्प्रकल्पितं तत्संयता-
नामकस्विकं न कल्पते गृहीतम् । यतः कारणादेवं तददतीं स्त्रियं प्रत्याचक्षीत व
देत्साधुर्येण मम कल्पते तादृशमिति ॥ ४८ ॥

(टीका) तारिसं ति सूत्रम् । तादृशं नक्तपानं दानार्थं प्रवृत्तव्यापारं संयतानाम-
कस्विकम् । यतश्चेवमतो ददतीं प्रत्याचक्षीत न मम कल्पते तादृशमिति सूत्रार्थः ॥ ४८ ॥

असणं पाणगं वा वि, खाइमं साइमं तदा ॥

जं जाणिऊ सुणिऊ वा, पुण्ठा पगडं इमं ॥ ४९ ॥

(अवचूरिः) पुण्यार्थं प्रकृतं साधुवादानङ्गीकरणेन ॥ ४९ ॥

(अर्थ.) अक्षयमिति. (या गायाना पूर्वार्धेनो अर्थं पूर्वं कक्षो ठे, ते प्रमाणेन
जाणवो.) वसी अशनादि चतुर्विध पदार्थं माहेसुं (जं के०) यत् पटखे जे श्रोदनादि
इत्थने (जाणिऊ के०) जानीयात् पटखे आमन्त्रणादिके करी जाणे, (वा के०)
अथवा (सुणिऊ के०) शृणुयात् पटखे यीजानी पासेयी सांनखे. केवीरीते जाणे
अथवा सांनखे ते कहे ठे. (इमं के०) इदं पटखे ए अमुक अन्न (पुण्ठा के०)
पुण्यार्थं पटखे साधुवादाने अर्थे नहीं, पण पुण्ठने अर्थे (पगडं के०) प्रकृतं पटखे
तेपार कसुं ठे. एम जाणे अथवा सांनखे तो ते न कक्षे. ॥ ४९ ॥

(दीपिका.) तादृशं अशनादिकं ददतीं त्रियं प्रति साधुः किंवदेदित्याह । तन्नक्तपानं साधुपापण्डितानां यत्प्रकल्पितं तत्संयतानामकल्पिकं न कल्पते गृहीतुं । यतः कारणादेवं ततो ददतीं त्रियं प्रति वदेत् साधुर्यन्न मम कल्पते तादृशमिति ॥ ४९ ॥

(टीका.) असणं ति सूत्रम् । एवं पुण्यार्थं प्रकृतं नाम साधुवादानङ्गीकरणेन यत्पुण्यार्थं कृतमिति । अत्राह । पुण्यार्थप्रकृतपरित्यागे शिष्टकृतेषु वस्तुतो जिज्ञाया अप्रहणमेव । शिष्टानां पुण्यार्थमेव पाकप्रवृत्तेः । तथाहि । न पितृकर्मादिव्यपोद्देनात्मार्थमेव कुड्सत्त्ववत्प्रवर्तन्ते शिष्टा इति । नेतदेवम् । अजिप्रायापरिज्ञानात् स्वज्ञोग्यातिरिक्तस्य देयस्यैव पुण्यार्थकृतस्य निषेधात् । स्वज्ञतृप्त्यज्ञोग्यस्य पुनरुचितप्रमाणस्येत्वरयदृष्टादेयस्य कुशलप्रणिधानकृतस्याप्यनिषेधादिति । ऐतेनादेयदानाच्चावः प्रत्युक्तः । देयस्यैव यदृष्टादानानुपपत्तेः । कदाचिदपि वा दाने यदृष्टादानोपपत्तेः । तथा व्यवहारदर्शनात् । अनीदृशस्यैव प्रतिषेधात् । तदारम्भदोषेण योगात् । यदृष्टादाने तु तदज्ञावेऽप्यारम्भप्रवृत्तेः नासौ तदर्थं इत्यारम्भदोषायोगात् । दृश्यते च कदाचित्सूतकादाविव सर्वेभ्य एव प्रदानविधत्वा शिष्टाजिमत्तानामपि पाकप्रवृत्तिरिति । विहितानुष्ठानत्वाच्च तथाविधग्रहणान्न दोष इत्यलं प्रसङ्गेन । गमनिकामात्रफलत्वात्प्राप्तस्त्येति ॥ ४९ ॥

तं जवे नत्तपाणं तु, संजयाण अकपिच्चं ॥

दित्तिच्चं पडिआइके, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ५० ॥

(अथचूरिः) तं जवे इत्यादि पूर्ववत् ॥ ५० ॥

(अर्थ.) (तं जवे इत्यादि गायानो अर्थं पूर्ववत् जाणवो.) तेषु असूक्तं अन्नपान साधुने कल्पे नहि. माटे तेवा अन्नपानने आपनारी आविकाने साधु " मने ए कल्पे नहि " एम कहे. ५० ॥

(दीपिका.) पुनः कीदृशं न गृहीयादित्यत आह । साधुः पुण्यार्थं प्रकृतं न गृहीयात् । कोऽर्थः । साधुवादानङ्गीकरणेन यत्पुण्यार्थं प्रकृतम् । शेषं गायारूपव्याख्यानं पूर्ववद्भेद्यम् ॥ ५० ॥

(टीका.) तं जवे ति सूत्रम् । प्रतिषेधः पूर्ववत् ॥ ५० ॥

असणं पाणगं वा वि, खाइमं साइमं तद्वा ॥

जं जाणिऊ सुणिऊ वा, वणिमछा पगरं इमं ॥ ५१ ॥

(अथचूरिः) वनीपकार्यम् । वनीपकाः कृपणाः ॥ ५१ ॥

(अर्थ.) तथा अक्षणमिति । (पूर्वार्धनो अर्थ पूर्ववत्.) अक्षनादिक चार प्रकारना अन्नपान माहेलुं (जं के०) यत् एटले जे वस्तुने (जाणिळा के०) जानीयात् एटले आमंत्रणादिक उपरयी पोते जाणे, (वा के०) अथवा (सुणिळा के०) गृणुपात् एटले बीजा पासेयी सांजले. केवी रीते जाणे, अथवा सांजले ते कहे ठे (इमं के०) इदं एटले ए चतुर्विध अन्नपान पित्रादिकना उदेशयी (वणिमछा के०) वनीपकार एटले याचकने, जिह्वाचरने आपवा सार (पगडं के०) प्रकृतं एटले तैयार करुं दे. एम जाणे, अथवा सांजले तो (ते न कल्पे.) ॥ ५१ ॥

(टीका.) अक्षणंति सूत्रम् । एवं वनीपकार्यम् । वनीपकाः कृपणाः ॥ ५१ ॥

तं जवे नत्तपाणं तु संजयाण अकप्पिअं ॥

दित्तिअं पमिआइस्के, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ५२ ॥

(अथचूरिः) तं जवे इत्यादि गाथा पूर्ववत् ॥ ५२ ॥

(अर्थ.) (तं जवे एनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो.) तेंतुं असूक्तुं अन्नपान संपत्ती साधुने कल्पे नहीं, माटे तेवा अन्नपान प्रत्ये बहोरावनारी आविकाप्रत्ये साधु मने ए कल्पे नहि एम कहे. त्याहिं कोइ शंका करे के, साधु जो पुण्यार्थ करेला अन्नपाननो त्याग करे तो, श्रेष्ठ भावकनेघेर अन्नपान साधुए लेवुंज नहीं एम पाय. कारण के, श्रेष्ठ भावक ठे ते अज्ञान पुरुषनी पेते वयारें पण केवल पोताने. अर्थ अन्नपान तैयार करेज नहीं. तो हमेशा पोताने अर्थ अन्नपान तैयार करतां तेमां पितृकर्माणि पुण्यनो पण हेतु होय ठे. ए शंकानो उत्तर आचार्यः कहे ठे. एनो अन्नप्राप एवो के, श्रेष्ठ भावक ज्यारे केवल पितृकर्मादिरूप पुण्यना हेतुधीज पोताने तथा पोताना कुटुंबना माणसने जेटकुं गपतुं होय तेयी पण वयारें अन्नपान करे तो, तें अन्नपान साधुने कल्पे नहीं, परंतु जो श्रेष्ठ भावक हमेशाना धारा मुजब पोताने द्यो तथा मुनवरिणामयी अन्नपान तैयार करे, अने वाडी ते नित्य जेटकुं जोइये तेंतुं ज तैयार करे, तेमां जो मट्ठायी ए साधु थावे तो तेने पण बहोरावे, तो ते अन्नपोषादित होय, तो साधुने कल्पे ठे. ॥ ५२ ॥

(टीका.) तं जवे नि सूत्रम् । प्रतिपेधः पूर्ववत् ॥ ५२ ॥

अमणं पाणनं वा वि, माइमं माइमं नटा ॥

जं जाणिळा सुणिळा वा, ममण्णा पगमं इमं ॥ ५३ ॥

(अचूरिः) असणमिति । अमणार्थम् । अमणा निर्ग्रन्थाः शाक्यादयः ॥ ५३ ॥

(अर्थः) असणमिति । (पूर्वार्धेनो अर्थ पूर्ववत् ।) तथा अशन, पान, स्वाद्य अने स्वाद्य ए चार प्रकारना अन्नपान माहेला (जं के०) यत् एटले जे वस्तुने (जाणिजा के०) जानीयात् एटले आमंत्रणादिके करी पोते जाणे, अथवा (सुणिजा के०) शृणुयात् एटले वीजा तरफची श्रवण करे. केवी रीते जाणे, अथवा श्रवण करे ते कहे ठे. (इमं के०) इदं एटले ए अन्नपान (समणछा के०) अमणार्थ एटले शाक्यादिकेने अर्थे (पगडं के०) प्रकृतं एटले तैयार कछुं ठे. एम जाणे, अथवा सांजले, तो ते न कढे. ॥ ५३ ॥

(दीपिका.) पुनः कीदृशं न गृहीयादित्याह । साधुः अमणार्थं प्रकृतमशनादि न गृहीयात् । अमणा निर्ग्रन्थाः शाक्यादयस्तन्निमित्तं कृतम् । शेषं गाथाद्वयव्याख्यानं पूर्ववत् ॥ ५३ ॥

(टीका.) असणं ति सूत्रम् । एवं अमणार्थम् । अमणा निर्ग्रन्थाः शाक्यादयः ॥ ५३ ॥

तं जवे नत्तपाणं तु, संजयाण अकप्पिअं ॥

दित्तिअं पडिआइस्के, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ५४ ॥

(अचूरिः) तं जवे इत्यादिगाथा पूर्ववत् ॥ ५४ ॥

(अर्थः) (तं जवे एनो अर्थ पूर्ववत्.) तेतुं असूजतुं अन्नपान संवमी साधु विचे नहीं. माटे तेवा अन्नपानने आपनारी आविका प्रत्ये पूर्वोक्त साधु कहे के, मने तेतुं कढे नहि. ॥ ५४ ॥

(दीपिका.) तं जवेति । स्पष्टम् ॥ ५४ ॥

(टीका.) तं जवे ति सूत्रम् । प्रतिषेधः पूर्ववत् ॥ ५४ ॥

उदेसिअं कीअगडं, पूइकम्मं च आहरं ॥

अप्पोअरपामिअं, मीसजायं विवङ्गए ॥ ५५ ॥

(अचूरिः) उद्दिश्य कृतमोद्देशिकं साधूद्देशेन दध्न उदनस्य मीवनेन करम्बक-करणम् सखणिक्कोट्टमोदकवृण्णेन गुडपानादि क्षित्वा मोदककरणं च । कीतकृतं डव्य-ज्ञावक्यकीर्तनेदम् । पूतिकर्म संज्ञाव्यमानाधाकर्माविवयसंमिश्रम् । आहृतं स्वप्ना-माहृतादि । अच्यवपूरकं स्वार्थमूलाद्ग्रहणप्रक्षेपरूपम् । प्रामित्यं साध्वर्थमुच्यते दान-लक्षणम् । मिश्रजातं चादित एव गृहिसंयतमिश्रोपस्कृतरूपम् ॥ ५५ ॥

१९० राय धनपतिसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेताजीस-(४३)भा.

(अर्थ.) तथा उद्देशिथंति । (उद्देशिथं के०) ओद्देशिकं एतले साधुने आपणा उद्देशी तेषार करेखुं, अथवा (कीथगडं) क्रीतकृतं एतले वेचातुं आपेखुं, किं (पूश्कम्मं के०) पूतिकर्म एतले सूकता आहारमां आधाकर्मीनो जाग जेखो होए एवं, तथा (आहडं के०) आहृतं एतले ग्रामादिकथी लावेखुं, तेमज (अणोरा के०) अण्ववपूरकं एतले साधु आव्या जाणी मूल आहार माहे उमेरेखुं एवं अथवा (पामिचं के०) प्रामित्यं एतले उठीनुं आणी आपेखुं, (च के०) वल्ली (मीसजायं के०) मिश्रजातं एतले गृहने अने साधुने अर्थे जेखुं नीपजावुं, ते मिश्रजात एवं अन्नपान होय तो ते प्रत्ये (वज्जाए के०) वर्जयेत् एतले वर्जे. ॥ ५५ ॥

(टीका.) पुनः कीदृशं न गृहीयात् इत्याह । उद्दिश्य साधुनिमित्तं कृतमोद्देशिकं । क्रीतकृतं ज्व्यजावक्रयक्रीतजेदं १ पूतिकर्म च संजाव्यमानाधाकर्मावयवैः संमिश्रम् । अन्त्याहृतं साधुनिमित्तं ग्रामादेरानीयमानं ४ तथा अण्ववपूरकं स्वार्थमूलाज्ज्ञे साधुनिमित्तं प्रक्षेपरूपं ५ प्रामित्यं साधुनिमित्तमुष्णिय दानलक्षणं ६ मिश्रजातं च आदित एव गृहस्यसंयतयोर्निमित्तं मिश्रमुपसंस्कृतम् ७ एतादृशं सर्वमशनादि साधुर्जयेत् परं न गृहीयात् ॥ ५५ ॥

(टीका.) किंच । उद्देशिथंति सूत्रम् । उद्दिश्य कृतमोद्देशिकमुद्दिष्टकृतकर्मादिनेदम् । क्रीतकृतं ज्व्यजावक्रयक्रीतजेदम् । पूतिकर्म संजाव्यमानाधाकर्मावयवसंमिश्रसदृशम् । आहृतं ग्रामाहृतादि । तथा अण्ववपूरकं स्वार्थमूलाज्ज्ञेप्रक्षेपरूपम् । प्रामित्यं साधुर्जयेत्मुष्णिय दानलक्षणम् ॥ मिश्रजातं चादित एव गृहसंयतमिश्रोपस्कृतरूपं जयेदिति सूत्रार्थः ॥ ५५ ॥

उगमं से अ पुच्छिका, कस्सठा केण वा कडं ॥

मुद्या निस्संकिअं सुद्धं, पडिगादिक्क संजए ॥ ५६ ॥

(अर्थ.) संशयव्यपोदोपायमाह । उगमं तत्प्रसूतिरूपं से तस्य शक्तिन्याशनादिः एवेत् कस्यायमेतत् केन वा कृतमिति श्रुत्वा तद्वचो न जवदयं कित्त्वन्यामेवं निःशंकितं प्रतिगृहीयात् ॥ ५६ ॥

(अर्थ.) इये संशय टाखवाने अर्थे कहे ते. (य के०) वल्ली पूर्वोक्त साधु आहार बोहोरां शंका उपजे तो (संजए, के०) संयतः एतले संयमी साधु (से य के०) नस्य च एतले ते अन्नपाननी वल्ली (उगमं के०) उगमं एतले उत्पत्तिप्रत्ये (पुच्छिका के०) एवेत्. एतले पूवे. केयी रीतं पूवे ते कहे वे. (कस्सठा के०) कस्यायम् एतले

ने वास्ते ए आहार तैयार कथ्यो ठे, तथा (केण वा कडं के०) केन वा कृतं
टले कोणे ए अन्नपान तैयार कथ्युं ठे. एम पूठीने ते आविकाना वचन उपरथी ते
न्नपान (निस्संकिञ्चं के०) निःशंकितं एटले उज्जमादि शंकारहित ठे, अतएव
सुखं के०) निदोषं ठे एवुं (सुखा के०) श्रुत्वा एटले सांजलीने (पडिगाहिजा के०)
तिगृहीयात् एटले ग्रहण करे. ॥ ५६ ॥

(दीपिका.) अथ उज्जमादिदोषस्य संदेहदूरीकरणाय उपायमाह । संयतः साधुः शुरु-
शनादि निदोषं सत्प्रतिगृहीयात् । कथम् । पूर्वं तत्स्वामिनं कर्मकरं वा से तस्य अशनादेः
शङ्कितस्य उज्जमं तन्निष्पत्तिरूपं पृष्ठेत् । यथा कस्यार्थमेतत्केन वा कृतम् एतत् । ततः
कं कृत्वा । इति तद्वचः श्रुत्वा । इतीति किम् । न जवदर्थमिदमशनादि कृतं । किंतु
प्रन्यार्थमिति निःशंकितं शंकारहितम् ॥ ५६ ॥

(टीका.) संशयव्यपोहायोपायमाह । उज्जमं ति सूत्रम् । उज्जमं तत्प्रसूतिरूपम्
तस्य शङ्कितस्याशनादेः पृष्ठेत् तत्स्वामिनं परिचरं वा । यथा कस्यार्थमिदं केन वा
कृतमेतदिति । श्रुत्वा तद्वचो न जवदर्थं किंत्वन्यार्थमेवंचूतं निःशङ्कितं शुरुं सत्तदु-
वादिनावगत्य प्रतिगृहीयात्संयतो विपर्ययग्रहणे दोषादिति सूत्रार्थः ॥ ५६ ॥

असणं पाणगं वा वि, खाइमं साइमं तहा ॥

पुण्फेसु हुज्ज उम्मीसं, वीएसु हरिएसु वा ॥ ५७ ॥

(अवचूरिः) पुण्पैर्जातिपुष्पादिभिः जवेत्तैरुन्मिश्रं बीजैर्हरितैर्वा । तृतीयाथे
समी ॥ ५७ ॥

(अर्थ.) असणमिति. वली (पूर्वार्धनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो.) अशनादि चतु-
र्विध अन्नपान (पुण्फेसु के०) पुण्पैः एटले जाति पाटलादिक पुण्पोए करी (वा के०)
अथवा (वीएसु के०) बीजैः एटले शाखि प्रमुख धान्ये करी अथवा (हरिएसु के०)
हरितैः एटले दूर्वादिक हरितकाये करी (उम्मीसं के०) उन्मिश्रं एटले अर्थात्
ते पुष्पादिके करी संयुक्त एवुं (हुज्ज के०) जवेत् एटले होय. ॥ ५७ ॥

(दीपिका.) पुनः कीदृशं न गृहीयात्तदाह । अशनं पानकं वापि खाद्यं स्वाद्यं तथा
पुण्पैर्जातिपाटलादिजिर्वीजैर्हरितैर्वा यदि उन्मिश्रं जवेत्तदा संयतो न गृहीयात्
ददतीं च किं वदेत्तदाह । इति अमिति ॥ ५७ ॥

(टीका.) तथा असणं ति सूत्रम् । अशनं पानकं वापि खाद्यं स्वाद्यं तथा पुण्पै-
र्जातिपाटलादिभिः जवेदुन्मिश्रं बीजैर्हरितैर्वेति सूत्रार्थः ॥ ५७ ॥

३९९ राय धनपतसिंघवहाडरका जेनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-भा.

तं जवे जत्तपाणं तु, संजयाण अकप्पिअं ॥

दित्तिअं पडिआइके, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ५८ ॥

(अवचूरिः) तं जवे इत्यादि स्पष्टम् ॥ ५८ ॥

(अर्थ.) (तु के०) पुनः (तं जत्तपाणं के०) तन्नक्तपानं एटले तेवुं असूज्जुं अन्नपान (संजयाण के०) संयतानां एटले संयमी साधुने (अकप्पिअं के०) अकल्पिकं एटले अकल्पनीक असूज्जुं ठे, माटे तेवा अन्नपानने (दित्तिअं के०) ददती एटले आपनारी एवी आधिकाने, एवी रीतें (पडिआइके के०) प्रत्याचद्दीत एटले कहे, जे मने ते कल्पे नहि. ॥ ५८ ॥

(दीपिका.) तं जवे जत्त० व्याख्या पूर्ववत् ॥ ५८ ॥

(टीका.) तं जवेति सूत्रम् । तादृशं जत्तपानं तु संयतानामकल्पिकं यतश्चैवमती दतती प्रत्याचद्दीत न मम कल्पते तादृशमेवं सूत्रार्थः ॥ ५८ ॥

असणं पाणगं वा वि, खाइमं साइमं तदा ॥

उदगंमि दुळ निक्खित्तं, उत्तिगपण्णेषु वा ॥ ५९ ॥

(अवचूरिः) उदके जवेन्निक्षिप्तमुत्तिगपनकेषु वा कीटिकानगरादिषु चेत्यर्थः ॥ ५९ ॥

(अर्थ.) असणमिति । (पूर्वार्धनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो.) तथा अशनादि चतुर्विधं अन्नपान (उदगंमि के०) उदके एटले जलनेविषे (वा के०) अथवा (उत्तिगपण्णेषु के०) कीडी प्रमुखना नगरपर (निक्खित्तं के०) निक्षिप्तं एटले मूख्यं एव (दुळ के०) जवेत् एटले थाय. उदकमां निक्षेप करवो तेना वे जेद ठे. एक अनंतरनिक्षेप अने बीजो परंपरानिक्षेप. ॥ ५९ ॥

(दीपिका.) पुनः कीदृशं न गृहीयात् इत्याह । अशनं पानकं वापि खाद्यं खाद्यं तथा यदि उदके सचित्तपानीयोपरि अथवा उत्तिगपनकेषु कीटिकानगरेषु निक्षिप्तं जवेत् । तदा साधुर्न गृहीयात् ॥ ५९ ॥

(टीका.) तथा असणं ति सूत्रम् । अशनं पानकं वापि खाद्यं खाद्यं तथा उदके जवेन्निक्षिप्तमुत्तिगपनकेषु वा कीटिकानगरोल्लीषु चेत्यर्थः । उदयनिक्खित्तं दुर्विहं । अणंतरं परंपरं च । अणंतरं णवणीतपोग्गल्लियमादि । परोप्परं जलघमोवरि जापयं दधिमादि । एवं उत्तिगपणपसु जावनीयमिति सूत्रार्थः ॥ ५९ ॥

तं जवे नत्तपाणं तु, संजयाण अकप्पिअं ॥

दितिअं पडिआइके, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ६० ॥

(अत्रचूरिः) तं० पूर्ववत् ॥ ६० ॥

(अर्थः) तेहुं असूजुं अन्नपान साधुउने कल्पे नहीं. माटे तेवा अन्नपानने आपनारी आधिकाने “साधु मने ए आहार पाणी कल्पे नहि” एवी रीतिं कहे. ॥ ६० ॥

(दीपिका.) ददतीं च किं वदेदित्याह । पूर्ववत् ॥ ६० ॥

(टीका.) तं जवेत्ति सूत्रम् । तन्नवेन्नक्तपानं तु संयतानामकल्पिकं यतश्चैवमतो ददतीं प्रत्याचक्षीत न मम कल्पते तादृशमिति सूत्रार्थः ॥ ६० ॥

असणं पाणगं वा वि, खाइमं साइमं तद्वा ॥

तेजम्मि हुळ्ळ निक्खित्तं, तं च संघट्टिआ दए ॥ ६१ ॥

(अत्रचूरिः) तेजसि जवेन्निक्षिप्तं दुग्धादि तन्मम जिह्वां ददत्या माञ्जूत्ता-
पातिशय इत्यग्निं संघट्टाशनादि दद्यात् ॥ ६१ ॥

(अर्थः) असणमिति । (पूर्वार्धनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो.) तथा अशनादि चतु-
र्विधं अन्नपान (तेजम्मि के०) तेजसि एटले तेजस्कायने विपे (निक्खित्तं के०)
निक्षिप्तं एटले मूक्युं एवुं (हुळ्ळ के०) जवेत् एटले होय, (च के०) अने (तं
के०) ते अग्निने (संघट्टिआ के०) संघट्ट्य एटले संघट्टीने (दए के०) दद्यात्
एटले आपे. ॥ ६१ ॥

(दीपिका.) पुनः कीदृशं न गृहीयात्तदाह । अशनं पानकं खाद्यं स्वाद्यं यदि ते-
जसि अग्निं निक्षिप्तं जवेत् तं संघट्ट्य जिह्वां दद्यात् तदा साधुर्न गृहीयात् । कुतः दात्री
संघट्टनं कुर्यात्तत्रोच्यते अहं यावज्जिह्वां ददामि तावता माञ्जूत्तापातिशयेन उद्ध-
र्तिष्यत इति ॥ ६१ ॥

(टीका) तथा असणंति सूत्रम् । अशनं पानकं वापि खाद्यं स्वाद्यं तथा तेजसि
जवेन्निक्षिप्तं तेजसीत्यग्निं तेजस्काय इत्यर्थः । तत्र संघट्ट्य यावज्जिह्वां ददामि तावत्ता-
पातिशयेन माञ्जूद्धर्तिष्यत इत्याद्यव्य दद्यादिति सूत्रार्थः ॥ ६१ ॥

तं जवे नत्तपाणं तु, संजयाण अकप्पिअं ॥

दितिअं पडिआइके, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ६२ ॥

१९४ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-भा.

(अथचूरिः) तं ॥ ६२ ॥

(अर्थ.) (तु के०) तो तेतुं अस्सूक्तुं अन्नपान साधुने कल्पे नहीं, माटे तेता अन्नपानने आपनारी आधिकाने पूर्वोक्त साधु कहे जे ते अन्नपान मने कल्पे नहि ॥ ६२ ॥

(दीपिका.) तदा ददर्शति प्रति साधुः किं वदेदित्याह । पूर्ववत् ॥ ६२ ॥

(टीका.) तं जवेति सूत्रम् । तद्वेत्तकपानं तु संयतानामकल्पिकमतो ददर्शति प्रत्याचक्षीत न मम कल्पते तादृशमिति सूत्रार्थः ॥ ६२ ॥

एवं उस्सिकिया, उस्सिकिया, उज्जालिआ, पज्जालिआ, निवाविया,
उस्सिचिया, निस्सिचिया, उवत्तिया, उयारिया दए ॥ ६३ ॥

(अथचूरिः) यावद्भिक्कां दास्यामि तावद्भिध्यास्पतीत्युत्तिच्य अवसर्प्य दाहजयात् उद्धमुकान्युत्सार्य उज्ज्वालयार्धविध्यात् सकृदेधःक्षेपेण प्रज्वालय पुनः पुनः दाहजयादेव उस्सिच्यतिजृताद्युज्जनजयेन ततो वा दानार्थं तीमनादि निषिच्य तज्जाजनाद्ग्रहितं द्रव्यमन्यत्र जाजने तेन दद्यात् उद्धर्तनजीत्या वाद्ग्रहितमुदकेन निषिच्य अपवर्त्य तेनैवाग्निनिक्षिप्तेन जाजनेनान्येन वा दद्यात् अवतार्य दाहजयादानार्थं वा तदन्यच्च साध्वर्थयोगे न कल्पते. ॥ ६३ ॥

(अर्थ.) (एवं के०) एमज कोइ आविका (उस्सिकिया के०) उस्सिच्य एटले चूलामांहे इंधण नाखीने अथवा (उस्सिकिया के०) अवसर्प्य एटले अधिक वषवानी जीतिथी इंधण चूलामांथी पाठां काढी लइने अथवा (उज्जालिआ के०) उज्ज्वालय एटले थोडा इंधण नाखीने किंवा (पज्जालिआ के०) प्रज्वालय एटले घण्टा इंधणां नाखीने अथवा (निवाविया के०) निर्वाप्य एटले अन्नादिक दाहवानी जयथी अग्नि उद्धवीने अथवा (उस्सिचिया के०) उस्सिच्य एटले उज्जरावता जयथी कांइक अन्न काढीने अथवा (निस्सिचिया के०) निषिच्य एटले उज्जराणं जाणी तेमाहे पाणी ठाटीने किंवा (उवत्तिया के०) अपवर्त्य अग्निउपरतुं अन्न अन्यपात्रमां नाखीने अथवा (उयारिया के०) अवतार्य एटले दाहना जयथी वासण हेने उतारीने साधुने (दए के०) बोहोरावे ते न कल्पे. ॥ ६३ ॥

(दीपिका.) पुनः कीदृशं अशनादि न गृहीयात् इत्याह । एवं उस्सिकिया इति । यावद्भिक्कां ददामि तावत् माभूद्भिध्यास्पतीत्युत्तिच्य दद्यात् १ एवं उस्सिकिया इति अवसर्प्य अतिदाहजयात् उद्धमुकानि उत्सार्य इत्यर्थः २ एवं उज्जालिआ पज्जालिआ उज्ज्वालय अर्धविध्यात् सकृदेधःक्षेपेण ३ प्रज्वालय पुनः पुनः एवं निवाविया निर्वाप्य दाहजया-

दिनेति जावः ४ एवं उस्सिचिआ निस्सिचिआ उस्सिच्य अतिचृतात् उपनजयेन ततो वा दानार्थं तीमनादि निपिच्य तज्जाजनाद्धितं ऋव्यमन्यत्र जाजनेन दद्यात् उद्धर्तनाजयेन वाद्धितमुदकेन निपिच्य दद्यात् ५ एवं उवत्तिआ उंआरिया अपवर्त्य तेनैव अग्निनिक्षितेन जाजनेन अन्येन वा दद्यात् तथा अवतार्य दाहजयादानार्थं वा दद्यात् । तत् अन्यच्च साधुनिमित्तयोगे न कल्पते ॥ ६३ ॥

(टीका.) एवं उस्सिक्खिचि । यावज्जिक्कां ददामि तावन्माचूद्धिआस्यतीत्यु-
त्सिच्य दद्यादेवं उंसक्खिया अवसर्य अतिदाहजयाहुत्सुकान्युत्सार्येत्यर्थः । एवं उ-
ज्जाखिया पज्जाखिया उज्ज्वाल्याधविध्यातं सद्धिंधनप्रक्षेपेण । प्रज्वालय पुनः पुनः ।
एवं निवाविया निर्वाप्य दाहजयादेवेति जावः । एवं उस्सिंचिया निस्सिंचिया । उत्सि-
च्यातिचृताहुपनजयेन ततो वा दानार्थं तीमनादीनि निपिच्य तज्जाजनाद्धितं ऋव्य-
मन्यत्र जाजने तेन दद्यात् । उद्धर्तनजयेन वाद्धितमुदकेन निपिच्य । एवं उवत्तिया
उंआरिया । अपवर्त्य तेनैवाग्निनिक्षितेन जाजनेनान्येन वा दद्यात् । तथा अवतार्य
दाहजयादानार्थं वा दद्यात् । अत्र तदन्यच्च साधुनिमित्तयोगे न कल्पते ॥ ६३ ॥

तं नवे नत्तपाणं तु, संजयाण अकप्पिअं ॥

दित्तिअं पडिआइक्के, न मे कप्पइ तारिस् ॥ ६४ ॥

(श्रवचूरिः) तं० पूर्ववत् ॥ ६४ ॥

(अर्थ.) तो तेहुं अन्नपान साधुने कल्पे नहीं. माटे तेहुं अन्नपान आपनारी
आविकाने पूर्वोक्त साधु 'मने तेहुं कल्पे नहीं' एम कहे. ॥ ६४ ॥

(दीपिका.) अथ कदाचित् पूर्वोक्तप्रकारेण तादृशं काचिददाति । तदा तां प्रति
साधुः किं कथयेदित्याह । पूर्ववत् ॥ ६४ ॥

(टीका.) तं नवे चि सूत्रम् । पूर्ववत् । गोचराधिकार एव गोचरप्रविष्टस्य ॥ ६४ ॥

हुक्क कठं सिलं वा वि, इट्ठालं वा वि एकया ॥

उविअं संकमठाए, तं च दोक्क चलाचलं ॥ ६५ ॥

(श्रवचूरि.) गोचराधिकार एव गोचरप्रविष्टस्य यज्ञवेत्तदाह । नवेत्काष्टं शिखा
वापि इष्टकाशकखनेकदा एकन्निष्काखे प्रावृणादौ स्थापितं संक्रमार्थं तत्र नवेच्चला-
चलमप्रतिष्ठितम् ॥ ६५ ॥

(अर्थ.) हुक्का इति । तथा (कठं के०) काष्टं णट्ठे काष्टः (वा के०) अथवा

२९६ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

(सिलं के०) शिला एटले पापाण अथवा (इटालं के०) इष्टकाशकलं एटले इतो कटको ते (एगया के०) एकदा एटले एकवार चोमासादिकने विपे (संक्रमण के०) संक्रमार्थ एटले उलंघवाने माटे (उवियं के०) स्थापितं एटले मूकेखुं (हुज्जा के०) जवेत् एटले होय; (च के०) वली (तं के०) तत् एटले ते काष्ठादिक (चलाचलं के०) कांइ चल कांइ अचल एटले डगमगतुं एवुं (हुज्जा के०) जवेत् एटले होय. ॥ ६५ ॥

(दीपिका.) पुनर्गोचराधिकार एव गोचरीप्रविष्टस्य साधोः को विधिरित्याह । एवंविधं काष्ठं शिला वा २ इष्टकाशकलं वा जवेत् किंविशिष्टं काष्ठादि । एकदा एकस्मिन् काले वर्षाकालादौ संक्रमार्थं सुखेन चलनार्थं स्थापितं तदपि च चलाचलमप्रतिष्ठितं जवेत् न तु जवेत् स्थिरमेव ॥ ६५ ॥

(टीका.) होज्जा त्ति सूत्रम् । जवेत् काष्ठं शिला वापि इटालं वाप्येकदा एकस्मिन् काले प्रावृडादौ स्थापितं संक्रमार्थं तच्च जवेच्चलाचलमप्रतिष्ठितं न तु स्थिरमेवेति सूत्रार्थः ॥ ६५ ॥

ए तेण जिक्खू गठिज्जा, दिठ्ठो तव असंजमो ॥

गंजीरं कुसिरं चेव, सविंदियसमाहिए ॥ ६६ ॥

(अवचूरिः) तेन काष्ठादिना जिह्वुर्न गच्छेत् । दृष्टस्तत्रासंयमः । तच्चलने प्राप्नुमर्दसंज्ञवात् । गंजीरमप्रकाशं सुपिरमंतःसाररहितम् । अतः सर्वेन्द्रियसमाहितो जिह्वुस्तस्मिन् परिहरेदिति ॥ ६६ ॥

(अर्थ.) तो (तेण के०) ते काष्ठादिक उपर अइने (जिक्खू के०) जिह्वुः एटले पूर्वोक्त साधु (न गठिज्जा के०) न गच्छेत् एटले गमन करे नहीं. कारण के, (तव के०) तत्र एटले ते काष्ठादिकना उपरथी गमन करता थका (असंजमो के०) असंयमः एटले जीवोपमर्दादि असंयम (दिठ्ठो के०) दृष्टः एटले दीवो ठे. तथा (सविंदिए के०) सर्वेन्द्रियैः एटले सर्वे ईन्द्रिये करी (समाहिए के०) समाहित एटले समाधिमान् एटले रागद्वेष रहित एवो साधु वीजा पण (गंजीरं के०) गंजीर एटले अप्रकाश अने वली (कुसिरं के०) सुपिरं एटले अंदर पोलाणवाहुं एवा जे काष्ठादि तेनो त्याग करे. ॥ ६६ ॥

(दीपिका.) तादृशेन चलाचलेन काष्ठादिना साधुः किं न कुर्यात् इत्याह । तेन काष्ठादिना जिह्वुर्न गच्छेत् । कथमित्याह । तत्र काष्ठादौ गमनेऽसंयमो दृष्टः । कथं काष्ठादिवचने प्राणिनामुपमर्दसंज्ञवात् । तथा एवंविधमन्यदपि काष्ठादि परिहरेत् साधुः । किं

विशिष्टं काष्ठादि । गम्भीरमप्रकाशं पुनः शुभिरमन्तःसाररहितम् । किं साधुः । सर्वेन्द्रियसमाहितः शब्दादिषु रागद्वेषावकुर्वाणः ॥ ६६ ॥

(टीका.) ए तेण ति सूत्रम् । न तेन काष्ठादिना जिह्वर्गेतेत् । किमित्यत्राह । दृष्ट-
स्तत्रासंयमः । तच्चक्षने प्राण्युपमर्दसंज्ञवात् । तथा गम्भीरमप्रकाशं शुभिरं चैवान्तःसा-
ररहितम् । सर्वेन्द्रियसमाहितः शब्दादिषु रागद्वेषावगच्छन् परिहरेदिति सूत्रार्थः ॥ ६६ ॥

निस्सेणिं फलगं पीठं, उस्सवित्ता एमारुहे ॥

मंचं कीलं च पासायं, समण्ठा एव दावए ॥ ६७ ॥

(अवचूरिः) निश्रेणिं फलकं पीठमुत्सृज्योर्ध्वोक्त्य मञ्चं कीलं चोत्सृत्य प्रासा-
दमारोहेत् श्रमणार्थं दायकः ॥ ६७ ॥

(अर्थ.) हवे घरमाहेलां दोपो टालवा, ते कहेठे. तथा (दावए के०) दायकः
एटले साधुने वहोरावनारो पुरुष (समण्ठा के०) श्रमणार्थं एटले साधुने आ-
हारपाणी वहोराववाने अर्थे (निस्सेणिं के०) निश्रेणिं एटले नीसरणीने अथवा
(फलगं के०) फलकं एटले पाटीयाने (पीठं के०) पीठं एटले वाजोठने, (मंचं
के०) मंचं एटले माचाने (कीलं के०) कीलकने (उस्सवित्ता एं के०) उत्सृत्य
एटले ऊंचो करीने (पासायं के०) प्रासादं एटले प्रासादउपर (आरुहे के०)
आरोहेत् एटले चढे. ॥ ६७ ॥

(दीपिका.) पुनः कीदृशे प्रकारे न गृहीयात् इत्याह । दाता श्रमणार्थं साधुनिमित्तं
प्रासादं यदि आरोहेत् । तदा साधुर्निष्ठां न गृहीयात् । किं कृत्वा प्रासादमारोहेत् ।
निश्रेणिं १ फलकं २ पीठं ३ मंचं ४ कीलं ५ च उत्सृत्य ऊर्ध्वं कृत्वा ॥ ६७ ॥

(टीका.) किं च निस्सेणिं ति सूत्रम् । निश्रेणिं फलकं पीठं उस्सवित्ता उत्सृत्य
ऊर्ध्वं कृत्वा इत्यर्थः । आरोहेन्मञ्चं कीलकं च उत्सृत्य । कमारोहेदित्याह । प्रासादं
श्रमणार्थं साधुनिमित्तं दायको दाता आरोहेत् । एतदप्यग्राह्यमिति सूत्रार्थः ॥ ६७ ॥

उरुहमाणी पडिवज्जा, दहं पायं व लूसए ॥

पुढविजीवि वि हिंसिज्जा, जे अ तन्निस्सिया जगे ॥ ६८ ॥

(अवचूरिः) दोपमाह । दुःखेनारोहन्ती प्रपतेत् । इस्तं पादं च दूषयेत् खाण्-
येत् । यानि च तत्पृथिवीनिःश्रितानि जगन्ति प्राणिनस्तानि हिंस्यात् ॥ ६८ ॥

५९८ राय धनपतसिंघवहाडुरका जैनागमसंग्रह, भाग तेतालीस-(४३)-मा.

(अर्थ.) हवे तेनो दोष कहे ठे. (डुरुहमाणी के०) आरोहन्ती एटले अश्वदिक लेवा जणी ते उपर चढती थकी कदाचित् (पडिवज्जा के०) प्रपतेत् एटले पडे, अथवा (हठं के०) हस्तं एटले पोताना हायने (च के०) बली पोताना (पादं के०) पादं एटले पगने (लूपये के०) लूपयेत् एटले पोतेज चांगे, तथा (पुढवीजीवे के०) पृथ्वीजीवानपि एटले पृथ्वीकायजीवोने पण (हिंसिज्जा के०) हिंस्यात् एटले हण्णे. (थ के०) च एटले बली (जे के०) यानि एटले जे (तन्निश्रितानि के०) तन्निश्रितानि एटले ते पृथ्वीने आश्रय करी रहेलां एवां (जगे के०) जगन्ति एटले प्राणियो होय तेने पण हण्णे. ॥ ६८ ॥

(दीपिका.) कथं न गृह्णीयात् ? तथा ग्रहणे दोषमाह । निश्रेणिप्रमुखमारोहन्ती स्त्री प्रपतेत् । प्रपतन्ती च हस्तं वा पादं वा लूपयेत् स्वकीयं स्वत एव खाण्येत् । पुनरपि कथंचित्तत्र स्थाने पृथिवीजीवान् विहिंस्यात् । पुनरपि यानि तन्निश्रितानि पृथ्वीनिश्रितानि जगन्ति प्राणिनः तानपि हिंस्यात् ॥ ६८ ॥

(टीका.) अत्रेव दोषमाह । डुरुहमाणि त्रि सूत्रम् । आरोहन्ती प्रपतेत् । प्रपतन्ती च हस्तं पादं वा लूपयेत् स्वकं स्वत एव खाण्येत् । तथा पृथ्वीजीवान् विहिंस्यात् । कथंचित्तत्रस्थान् । तथा यानि च तन्निश्रितानि जगन्ति प्राणिनस्तांश्च हिंस्यादिति सूत्रार्थः ॥ ६८ ॥

एयारिसे महादोसे, जाणिऊण महेसिणो ॥

तम्हा मालोह्मं जिह्मं, न पडिगिहंति संजया ॥ ६९ ॥

(अथचूरिः) ईदृशान्महादोषान् ज्ञात्वा महर्षयः साधवः । यस्मादोषकारिणी तस्मात्तन्मालापहृतां मालादानीतां जिह्मां न प्रतिगृह्णन्ति ॥ ६९ ॥

(अर्थ.) हवे गोचरीचर्याना दोषोनो उपसंहार करे ठे. एयारिसे इति (संजया के०) संयताः एटले संयमी एवा (महेसिणो के०) महर्षयः एटले महोदयपियो (एयारिसे के०) एतादृशान् एटले ए पूर्वं कक्षा ते प्रकारना (महादोसे के०) महादोषान् एटले मोटा दोषोने (जाणिऊण के०) ज्ञात्वा एटले जाणीने (तम्हा के०) तस्मात् एटले तेमाटे (मालोह्मं के०) मालाहतां एटले उपरना मास थकी, एटले मेडाउपरथी उतारीने आणेली एवी (जिह्मं के०) जिह्मां एटले जिह्माने (न पडिगिहंति के०) न प्रतिगृह्णन्ति एटले ग्रहण करता नथी. ॥ ६९ ॥

(दीपिका.) ततः साधवः किं कुर्वत इत्याह । एतादृशान् पूर्वोक्तान् महादो-
पान् ज्ञात्वा महर्षयः साधवः । यस्मादोपकारिणीयं जिज्ञा । तस्मात् मालापहृतां
मालोपनीतां जिज्ञां न प्रतिगृह्णन्ति । किंविशिष्टा महर्षयः । संयताः सम्यक्संयमे
यतनां कुर्वाणाः ॥ ६९ ॥

(टीका.) एश्चारित्स तिसुत्रम् । ईदृशाननन्तरोदितरूपान्महादोपान् ज्ञात्वा म-
हर्षयः साधवः । यस्मादोपकारिणीयं तस्मान्मालापहृतां मालादानीतां जिज्ञां न
प्रतिगृह्णन्ति संयताः । पाठान्तरं वा । हंदि मालोदुडं ति । हंदीत्युपप्रदर्शन इति
सूत्रार्थः ॥ ६९ ॥

कंदं मूलं पलवं वा, आमं त्रिन्नं च सन्निरं ॥

तुंगां सिंगवेरं च, आमगं परिवर्जये ॥ ७० ॥

(अथचूरिः) सूरणादि कन्दम् । मूलं विदारिकादिरूपम् । प्रन्खवं तालफलादि ।
आमं त्रिन्नं च सन्निरं पत्रशाकम् । तुम्बकं प्रतीतं त्वग्मज्ज्ञान्तर्वर्ति । आर्द्रां तुलसीमित्य-
न्ये । शृङ्गवेरं चार्द्रकमामगं परिवर्जयेदिति ॥ ७० ॥

(अर्थ.) हवे केटलीक बहोरवामां निपिद्ध वस्तु ठे, ते कहे ठे, कंदमिति. तथा
(कंदं के०) सूरणा विगेरे कंद, (मूलं के०) विदारिकादि मूल, (वा के०) अथवा
(पलवं के०) प्रलवं एटले तालादिकनां फल अने (आमं के०) काचुं,
अथवा (त्रिन्नं के०) ठेयुं एवुं (सन्निरं के०) पत्रशाक तथा (तुंगां के०) तूं-
वडुं, डुधियुं, तेने तथा (सिंगवेरं के०) शृंगवेरं एटले आर्द्र एटलां वानां (आ-
मगं के०) आमकं एटले काचां सचित्त होय तो तेने (परिवर्जये के०) परिवर्जयेत्
एटले त्याग करे. ॥ ७० ॥

(दीपिका.) पुनः किं किं कीदृशं कीदृशं न गृह्णन्ति तदाह । साधुः कन्दं सूरणा-
दि “वर्जयेत्” इत्युक्तिः सर्वत्र लापनीया १ तथा मूलं पिप्पलादिरूपं २ प्रलवं वा ताल-
फलादि ३ आमं त्रिन्नं च सन्निरम् । सन्निरमिति पत्रशाकं ४ तुंगां त्वग्मज्ज्ञान्तर्व-
त्यार्द्रम् । तुलसीमित्यन्ये ५ शृंगवेरं च आर्द्रकं ६ च आमकं सचित्तम् ॥ ७० ॥

(टीका.) प्रतिपेधाधिकार एवाह । कंदं मूलं ति सुत्रम् । कन्दं सूरणादिवक्षणम् ।
मूलं विदारिकारूपम् । प्रलवं वा तालफलादि । आमं त्रिन्नं वा सन्निरम् । सन्निरमिति
पत्रशाकम् । तुम्बाकं त्वग्मज्ज्ञान्तर्वर्ति । आर्द्रां वा तुलसीमित्यन्ये । शृङ्गवेरं चार्द्र-
कम् । आमं परिवर्जयेदिति सूत्रार्थः ॥ ७० ॥

तद्देव सत्तुचुन्नाइं, कोलचुन्नाइं आवणे ॥

सकुलिं फाणियं पूअं, अन्नं वा वि तहाविहं ॥ ७१ ॥

(अथचूरिः) तथैव सकुचूर्णान् सकून् कोलचूर्णान् वदरसकून् आपणे वील्याम् । शङ्कुलिं तिलपर्पटिकां फाणितं अण्डगुडं पूपं कणिकादिमयम् । अन्यद्वा तथाविधं मोदकादि ॥ ७१ ॥

(अर्थ.) हवे (तद्देव के०) तथैव एटले तेमज वली (सत्तुचुन्नाइं के०) सकुचूर्णानि एटले सत्तुआ (कोलचुन्नाइं के०) कोलचूर्णानि एटले वोरनो चूको तेमज (आवणे के०) आपणे एटले वीथीमां तथा (सकुलिं के०) तिल सांकरी, अथवा (फाणियं के०) फाणितं एटले पातलो गोल (पूअं के०) पूपं एटले पूडला तथा (अन्नं वा वि के०) अन्यद्वापि एटले अनेरुं पण (तहाविहं के०) तथाविधं एटले तेवा प्रकारनुं जे मोदकादि अन्नपान होय तो तेने साधु त्याग करे. ॥ ७१ ॥

(दीपिका.) पुनः कीदृशं परिवर्जयेदित्याह । तथैव सकुचूर्णान् सकून् १ कोलचूर्णान् वदरचूर्णान् २ आपणे वीथ्यां तथा शङ्कुलिं तिलपर्पटिकां ३ फाणितं अण्डगुडं ४ पूपकं कणिकादिमयम् ५ अन्यद्वा तथाविधं मोदकादि. ॥ ७१ ॥

(टीका.) तद्देव त्ति सूत्रम् । तथैव सकुचूर्णान् कोलचूर्णान् वदरसकून् आपणे वीथ्यां तथा शङ्कुलीं तिलपर्पटिकां फाणितं अण्डगुडं पूपं कणिकादिमयम् । अन्यद्वा तथाविधं मोदकादि ॥ ७१ ॥

विक्रायमाणं पसढं, रणणं परिफासिअं ॥

दित्तिअं पडिआइस्के, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ७२ ॥

(अथचूरिः) विक्रीयमाणमापण इति शेषः । प्रसह्यकमनेकदिनस्थापनेन प्रकटम् । अतएव रजसा पार्थिवेन परिस्पृष्टं व्याप्तम् ॥ ७२ ॥

(अर्थ.) तथा (विक्रायमाणं के०) विक्रीयमाणं एटले दुकानमां वेचातुं एवुं, तथा (पसढं के०) प्रसह्यं एटले बहु दिवस राखीने प्रकट करेखुं एवुं माटेज (रणण के०) रजसा एटले सच्चि रजें करी (परिफासिअं के०) परिस्पृष्टं एटले खरड्युं एवुं अन्नपान तेने (दित्तिअं के०) ददतीं एटले आपनारीने (पडिआइस्के के०) प्रत्याचक्षीत एटले यजें, केवीरीतें परिहरे ते कहे छे. (न मे कप्पइ तारिसं के०) न मे कल्पते तादृशं एटले मने तेवुं अस्सूजतुं खपतुं नथी. ॥ ७२ ॥

(दीपिका.) तत्किमित्याह । एवंभूतं सक्तुचूर्णादिकं दीयमानमपि साधुर्नगृहीयादित्यर्थः ॥ ७१ ॥

(टीका.) किमित्याह । विक्रीयमाणं ति सूत्रम् । विक्रीयमाणमापणे इति वर्तते । प्रसृत्य अनेकदिवसस्यापनेन प्रकटम् । अतएव रजसा पार्थिवेन परिस्पृष्टं व्यातम् । तद्विभक्तं तत्र ददतीं प्रत्याचक्षीत न मम कल्पते तादृशमिति सूत्रद्वयार्थः ॥ ७१ ॥

बहुअष्ठियं पुग्लं, अणिमिसं वा बहुकंटयं ॥

अष्ठियं तिष्ठयं विद्धं, उड्डुखं व सिंवलं ॥ ७२ ॥

(अवचूरिः) बह्वस्थिकं पुग्लं मांसमनिमिपं वा मत्स्यं बहुकंटकम् । अयं किल कालाद्यपेक्षया ग्रहणे निषेधः । अन्ये त्वाहुः । वनस्पत्यधिकारात्तथाविधफलाख्ये एते । तथा चाह अस्थिकं अस्थिकवृद्धफलं तिष्ठकं तिष्ठरुकीफलं विद्ध-मिड्डुखं शास्मलिं वल्लादिफलम् । वाचदशस्य व्यवहितः संबन्धः ॥ ७२ ॥

(अर्थ.) (बहुअष्ठियं के०) बह्वस्थि एतले जेमां ठलिया घणा ठे, एवा (पुग्लं के०) पुग्लं एतले पोगल वृद्धनुं फल अथवा सीताफल (वा के०) अथवा (अणिमिसं के०) अनिमिपं एतले अनिमिप नामक फलने अथवा (बहुकंटयं के०) बहुकंटकं एतले कांटा जेने घणा ठे, एवा फलने अथवा (अष्ठियं के०) अस्थिकं एतले अस्थिकवृद्धनुं फल अथवा (तिष्ठयं के०) तिष्ठकं एतले तिष्ठकवृद्धनुं फल तथा (विद्धं के०) विद्धं एतले विद्धनामक वृद्धनुं फल तथा (उड्डुखं के०) इड्डुखं एतले शेलडीना कटका ते प्रत्ये (च के०) वली (सिंवलं के०) शास्मलिं एतले शास्मलीना फल प्रत्ये ॥ ७२ ॥

(दीपिका.) पुनः किं किं कीदृशं कीदृशं दीयमानमपि न गृहीयात् तदाह । साधुः पुग्लादिकं दीयमानमपि न गृहीयात् इत्युक्तिः । पुग्लं मांसम् । किंभूतं पुग्लम् । बह्वस्थिकं । तथा अनिमिपं वा मत्स्यम् । किं० अनिमिपम् । बहुकंटकम् । अयं किल कालाद्यपेक्षया ग्रहणे प्रतिषेधः । अन्ये तु अजिदधति वनस्पत्यधिकारात् तथाविधफलानिधाने एते इति । तथा च आह । अस्थिकं अस्थिकवृद्धफलं तिष्ठकं तिष्ठरुकीफलम् । विद्धं इड्डुखं च एतद्वयमपि प्रसिद्धम् । शास्मलीं वा वल्लादि फलिं च ॥ ७३ ॥

(टीका.) किंच बहुअष्ठियं ति सूत्रम् । बह्वस्थिपुग्लं मांसमनिमिपं वा मत्स्यं वा बहुकण्टकम् । अयं किल कालाद्यपेक्षया ग्रहणे प्रतिषेधः । अन्ये त्वजिदधति वनस्पत्यधिकारात्तथाविधफलानिधाने एते इति । तथा चाह । अष्ठिकं अष्ठिकवृद्धफलम् ।

३०९ राय धनपतिसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-भा.

तेंडुकं तेंडुरुकीफलम् । विद्वमिच्छाखणमिति च प्रतीते । शास्त्रमिदं वा ब्रह्मादिकमिदं
वा । वाशब्दस्य व्यवहितः संबन्ध इति सूत्रार्थः ॥ ७३ ॥

अप्ये सिञ्चा जोअणजाए, बहुउप्रियधम्मिए ॥

दित्तिअं पडिआइस्के, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ७४ ॥

(अक्वचूरिः) अत्रैव दोषमाह । अल्पं स्यान्नोजनजातम् । बहुप्रनधर्मकम् । एतत्
ददतीम् ॥ ७४ ॥

(अर्थ.) तथा (जोअणजाए के०) नोजनजातं एतत्ते जे पदार्थमां खावायोग्य
जाग जे ते ते (अप्ये के०) अल्पं एतत्ते थोडो (सिञ्चा के०) स्यात् एतत्ते होय,
अने (बहुउप्रिय धम्मिए के०) बहुप्रनधर्मकं एतत्ते नांखा योग्य पुण्य पया
एवो ते धर्म ते खजाव जेनो एवा अर्थात् खावुं थोडुं अने परवुं घणुं जेमां वे, एवा
फलादिकने (दित्तिअं के०) ददतीं एतत्ते आपनारी एवी श्राविकाने (पडिआइस्के
के०) प्रत्याचक्षीत एतत्ते परिहरे, जे, ते एवीरीतें के, (न मे कप्पइ तारिसं के०)
मने तेवुं असूक्तुं अन्नपान खपुं नथी. ॥ ७४ ॥

(दीपिका.) एतद्गृहे दोषमाह । बहुअद्विअपुग्गलादिके ज्ञाते सति अन्नं
स्यात् नोजनजातं तथा एतत् बहुप्रनधर्मकं च । यतश्चैवं ततो ददतीं प्रति साधु-
र्धदेत् न मम कल्पते तादृशमिति ॥ ७४ ॥

(टीका.) अत्रैव दोषमाह । अप्यति सूत्रम् । अल्पं स्यान्नोजनजातमत्रापि
तु बहुप्रनधर्मकमेतत् । यतश्चैवमतो ददतीं प्रत्याचक्षीत न मम कल्पते तादृश-
मिति सूत्रार्थः ॥ ७४ ॥

तद्देवुच्चावयं पाणं, अड्वावारघोअणं ॥

संसेइमं चाउलोदगं, अहुणाधोअं विवक्कए ॥ ७५ ॥

(अक्वचूरिः) उक्तोऽशनविधिः संप्रति पानविधिमाह । तथैव यथाशनमु-
क्तम् । उच्यं वर्णाद्युपेतं द्राक्षापानादि अथच वर्णादिहीनं पूत्यारनालादिकम् ।
तथा (वारकधावनं गुडघटधावनम् । अथवा धान्यस्थालीक्षालनाद्यपि । संस्वेदं
(रण के०) । एतदशनवडत्सर्गापवादान्यां गृहीयादिति शेषः । तन्डुलोदमधुना
परवुं एवुं न विवर्जयेत् ॥ ७५ ॥

के०) प्रत्याचक्षीतुषी अन्न खेवानो विधि कसो, हवे पाणी खेवानो विधि कदे
के०) न मे कल्पये के०) तथैव एतत्ते जेम अन्न खेवानो विधि कसो, तेमज (उच्य-

वयं के०) उच्चावचं, एटले जेने केशरादिकनो सुगंध ठे ते झाखवाणी, साखरवाणी प्रमुख अने अवच ते जेने सारो गंध अथवा वर्ण नथी एतुं कांजीनुं पाणी विगेरे (पाणं के०) पानं एटले पीवानो पदार्थ, (अडुवा के०) अथवा (वारधोअणं के०) गोलनो घडो धोइने काडीनाखेलुं पाणी, सेलडीने रसें खरड्या घडानुं धोवण, अथवा थाढी प्रमुखनुं धोवण, अथवा (संसेइमं के०) संस्वेदजं एटले कथरोटनुं धोयण ले. तथा (चाउलोदगं के०) तंडुलोदकं एटले चोखानुं धोयण ते (अहुणाधोअं के०) अधुनाधोतं एटले तत्कालनुं धोएलुं जेनो फरस परिणस्यो नथी तेवा पीवाना पदार्थने पूर्वोक्त साधु (विवज्जाए के०) विवर्जयेत् एटले विवशेपें करी वजें. ॥ ७५ ॥

(दीपिका.) उक्तोऽशनविधिः । अथ पानविधिमाह । एवंविधं पानं गृहीयात् । किंविधं पानम् । तथैव उच्चावचं तथैव यथा अशनमुच्चावचम् । उच्चं वर्णाद्युपेतं झाडापानादि अवचं वर्णादिहीनं पूत्यारनालादि । अथ वा वारकधावनं गुडघटधावनादि धान्यस्थालीकालनादि संस्वेदजं पिष्टोदकादि । एतत् अशनवत् उत्सर्गापवादान्यां साधुगृहीयात् इति वाक्यशेषः । तन्डुलोदकमधुनाधोतमपरिणतं साधुविवर्जयेत् ॥ ७५ ॥

(टीका.) उक्तोऽशनविधिः । सांप्रतं पानविधिमाह । तदेव हि सूत्रम् । तथैव यथाशनमनन्तरमुच्चावचं तथा पानमुच्चं वर्णाद्युपेतं झाडापानादि । अवचं वर्णादिहीनं पूत्यारनालादि । अथवा वारकधावनं गुडघटधावनमित्यर्थः । संस्वेदजं पिष्टोदकादि । एतदशनवदुत्सर्गापवादान्यां गृहीयादिति वाक्यशेषः । तन्डुलोदकमधिकरकं अधुनाधोतमपरिणतं विवर्जयेदिति सूत्रार्थः ॥ ७५ ॥

जं जाणेऊ चिरा धोयं, मईए दंसणेण वा ॥

पडिपुठिऊण सुच्चा वा, जं च निस्संकिअं जये ॥ ७६ ॥

(अवचूरिः) अत्रैव विधिमाह । यज्जानीयात्तन्डुलोदकं चिराळोतम् । कथम् । मत्वा दर्शनेन वा । वाशब्दश्चकारार्थः । सूत्रानुसारमत्वा दर्शनेन च वर्णापरिणतेन । प्रतिपृष्ठय श्रुत्वा च तत्प्रतिवचः यच्च निःशङ्कितं तत् गृहीयादिति शेषः ॥ ७६ ॥

(अर्थ.) वली (जं के०) यत् एटले जे चोखानुं पाणी (चिराधोअं के०) चिरधोतं एटले घणी वखतनुं धोयुं ठे एम (जापिऊ के०) जानीयान् एटले जाणे. शायी जाणे तो के, (मईए के०) मत्वा एटले पानानी सूत्रानुसारी वृष्टि करी (वा के०) अथवा (दंसणेण के०) दर्शनेन एटले प्रत्यक्ष दृष्टि करी, (वा के०)

३०४ राय धनपतसिंघ वहाडरका जैनागमसंग्रह, भाग तेतालीस-(४३)-भा.

क्रिया (पडिपुत्रिऊण के०) प्रतिष्ठय एटले एहस्यने पूठीने तथा (सुधा के०) श्रुत्वा एटले घणी वेजानुं धोयुं ठे एवं एहस्यना मुखयी सांचलीने (जं के०) एटले जे पूर्वोक्त पाणी (निस्संक्रियं के०) निःशंकितं एटले शंकारहित एवं (जये के०) जयेत् एटले होय तो ते साधु ग्रहण करे ॥ ७६ ॥

(दीपिका.) अत्रैव विधिमाह । साधुर्यतन्त्रुलोदकमेवं जानीयात्तद् एहीपादिति शेषः । किंविशिष्टं तन्त्रुलोदकं चिराद्धोतम् । कथं जानीयादित्याह । मत्या तद्रहणादि-कर्मजया तथा दर्शनेन वा वर्षादिपरिणतसूत्रानुसारेण वा । किं कृत्वा । इति एहस्यं पृष्ट्वा । इतीति किम् । क्रियती वेजा अस्य धोतस्य जाता इति । च पुनः इति श्रुत्वा एहस्यात् । इतीति किम् । महती वेजा जाता अस्य धोतस्य इति । एवं च यन्निःशंकितं न गति तन्महीपादिति ॥ ७६ ॥

(टीका.) अत्रैव विधिमाह । जं जाणिऊ त्ति सूत्रम् । यत्तन्त्रुलोदकं जानीयाद्वि-यागिषोक्तम् । कथं जानीयादित्यत आह । मत्या दर्शनेन वा । मत्या तद्रहणादिरु-मंजया । दर्शनेन वा वर्षादिपरिणतसूत्रानुसारेण । चकारो वाशब्दार्थः । तद्रह्येयं नूतं रिपनी घेजाम्य धोतस्येति पृष्ट्वा एहस्यम् । श्रुत्वा वा महती वेजेति श्रुत्वा च प्रति-पन्नम् । यमेति यदेव निःशङ्कितं न गति निरवयवप्रशान्ततया तन्त्रुलोदकं तस्यति एहीपादिति । विशेषः निरुनियुक्तायुक्त इति सूचार्थः ॥ ७६ ॥

अजीवं परिणयं नद्या, पडिगाहिऊ संजए ॥

अह मंक्रियं जविऊ, आसाइत्ता ए रोअए ॥ ७७ ॥

(अवचरिः) उन्लोदकमजीवं परिणयं ज्ञात्वा त्रिदाहपरिवर्तनादिरूपं मया दर्शनेन येति वर्तते । तदियं नूतं प्रतिपृष्टीयात् संयतः । आरुणाक्षमपि पूत्यादिशो-रहितं देहोपकारकं मत्यादिना ज्ञात्वा इति । अथ शङ्कितं नयेत् पूत्यादिदोषेण । त-त्कालस्य रोचयेत् विनिश्चयं कुर्यात् ॥ ७७ ॥

(अर्थः) एवं वही उन्लोदक सेवानो विधि कहे ठे. अजीवमिति (मंजय के०) संयतः एटले मायु जे उदक सेवानुं होय नेने (अजीवं के०) जीवाहित एटले प्रानु-अने (परिणयं के०) जेनी वेजा परिणमी ठे एवं (नद्या के०) द्वारा एटले जानीने अरुत् विरंजनविवर्तनादिके करी शुद्ध ठे, एन मूत्रानुसारी वृद्धियी जानीने (प-डिगाहिऊ के०) प्रतिपृष्टीयात् एटले प्रश्न करे, वहाँगे. (अह के०) अथ. अह अने करी बीजा पक प्रहण करवा. ते एही रीते के, जो पूर्वोक्तरीने घेजये

उदक प्रासुक नहीं होय, अने (संक्रियं के०) शंकितं एटले कोइ प्रकारना दोपनी शंकासहित (जविज्ञा के०) जवेत् एटले होय तो (आसाइत्ता एं के०) आस्वाद्य एटले हाये लइ जीअं चाखी (रोअए के०) रोचयेत् एटले निश्चय करे, अर्थात् जीअ पर मूकीने तेनो निश्चय करे के, ए प्रासुक लेवा जोग ठे के नथी ॥ ७७ ॥

(दीपिका.) अथ उष्णोदकादिविधिमाह । संयतः साधुः एवंविधमुष्णोदकं गृही-
यादिति उक्तिः । किं कृत्वा । अजीवं प्रासुकं तथा परिणतं त्रिदण्डोत्कथितम् । चतुर्थर-
समपि अप्रुत्यादि देहोपकारकं मत्वा दर्शनेन वा ज्ञात्वा अथ शङ्कितं जवेत्प्रात्यादि-
ज्ञावेन । ततः तत्पानीयमास्वाद्य रोचयेद्विनिश्चयं कुर्यात् ॥ ७७ ॥

(टीका.) उष्णोदकादिविधिमाह । अजीवं ति सूत्रम् । उष्णोदकमजीवं परिणतं ज्ञा-
त्वा त्रिदण्डपरिवर्तनादिरूपं मत्वा दर्शनेन वेत्यादि वर्तते । तदिच्छूतं प्रतिगृहीयात्सं-
यतः । चतुर्थरसमप्रात्यादि देहोपकारकं मत्वादिना ज्ञात्वेत्यर्थः । अथ शङ्कितं
जवेत्प्रात्यादिज्ञावेन तत आस्वाद्य रोचयेद्विनिश्चयं कुर्यादिति सूत्रार्थः ॥ ७७ ॥

थोत्रमासायणछाए, ह्वगंमि दलाहि मे ॥

मामे अत्रंविळं पूअं, नालं तिन्हं विणिन्तए ॥ ७८ ॥

(अत्रचूरिः) स्तोकमास्वादनार्थं प्रथमं तावत् हस्ते देहि । यदि साधुप्रायोग्यं
ततो गृहीष्ये । मामे अत्यम्लं पूति तृष्णापनोदाय नालम् । ततः किमनेनानुपयोगि-
नेति । आस्वादितं चेत्साधुप्रायोग्यं गृह्यते ॥ ७८ ॥

(अर्थ.) केवी रीतें निश्चय करे, ते कहे ठे. वही संयमी साधु पाणी बहोरतां
गृहस्थने कहे के, (थोवंके०) स्तोकं एटले थोडुं पाणी (आसायणछाए के०) आ-
स्वादनार्थं एटले चाखवाने अर्थ (मे के०) मुजने (ह्वगंमि के०) हस्ते एटले हा-
थने विपे (दलाहि के०) देहि एटले आप. जो प्रासुक हशे तो हुं लइश, (अ-
त्रंविळं के०) अत्यम्लं एटले अतिशय खाटुं अथवा (पूअं के०) पूतं एटले कोहुं
एवुं (तिन्हं के०) तृष्णां एटले तृपाने (विणिन्तए के०) विनेतुं एटले नि-
वारण करवाने (नालं के०) समर्थ नथी, माटे एवुं पाणी (मे के०) मने (मा
के०) नहीं खपे. ॥ ७८ ॥

(दीपिका.) अथ केन विधिना विनिश्चयं कुर्यादित्याह साधुर्दातारं प्रति एवं
वदेत् । एवं किम् । मे मम हस्ते आस्वादनार्थं स्तोकं पानीयं प्रथमं देहि । यदि साधोरुप-

७६ राय धनपतसिंघ बहाडरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

योग्यं ततो ग्रहीष्ये । मा मे मम अत्यम्लं पूति तृपापनोदाय न अलं समर्थं । ततः कि-
नेन अग्रयोजनेनेति । तत अस्वादितं सद्य तत्साधुयोग्यं चेन्नवति तदा एव
ते चेत्तदामाहम् ॥ ७७ ॥

(टीका.) तच्चैवं शोचं ति सूत्रम् । स्तोकमास्वादनायं प्रथमं तावत् हस्ते देहि
। यदि साधुप्रायोग्यं ततो ग्रहीष्ये । मा मे अत्यम्लं पूति नालं तृडपनोदाय । ततः
कमनेनानुपयोगिनेति सूत्रार्थः ॥ ७७ ॥

तं च अञ्चविलं पूयं, नालं तिन्हं विणित्तए ॥

दित्तिञ्चं पडिआइस्के, न मे कणइ तारिसं ॥ ७८ ॥

(अवचूरिः) तं च० । नालं तृष्णापनोदाय ॥ ७८ ॥

(अर्थ.) माटे तं च इति. (तं के०) तत् एटले ते (अञ्चविलं के०) अत्यम्लं
एटले अतिशय खादुं अथवा (पूयं के०) पूतं एटले कोहुं एवुं जल (तिन्हं विणि-
ए के०) तृष्णां विनेतुं एटले तृपातुं निवारण करवाने अर्थे (नालं के०) समर्थ
। एवा पाणीने (दित्तिञ्चं के०) ददतीं एटले आपनारी एवी आधिकाने (पडिआ-
इस्के के०) प्रत्याचक्षीत एटले कहे के, मने तेहुं असूजुतुं पाणी कल्पे नहि. ॥ ७८ ॥

(दीपिका.) अथ कदाचित् स्त्री तदत्यम्लमपि ददाति तदा तां ददतीं प्रति साधुः
कं वक्ति तदाह । तच्च अत्यम्लं पूति न अलं समर्थं तृष्णां विनेतुं ततो ददतीं प्रति
। क्ति न मम कल्पते तादृशमिति ॥ ७८ ॥

(टीका.) तं च ति सूत्रम् । सुगमम् ॥ ७८ ॥

तं च होळ्ळ अकामेणं, विमणेण पडिठिञ्चं ॥

तं अप्पणा न पिवे, नो वि अन्नस्स दावए ॥ ७९ ॥

(अवचूरिः) तच्चात्यम्लादि जवेदकामेनोपरोधशीलतया विमनस्केनान्यचित्तेन
प्रतीक्षितं गृहीतं तदात्मना कायापकारकमित्यनाजोगर्भश्रद्धया न पिबेत् । नाप्यन्ये-
न्यो दापयेत् । रत्नाधिकेनापि स्वयं दानस्य प्रतिषेधज्ञापनार्थं दापनग्रहणमिति ॥ ७९ ॥

(अर्थ.) पूर्वोक्तं जल कदाचित् देनार
राखुं तो तेनुं शुं करुं ते कहे ठे. तं च इति. ५
के०) तत् एटले उपर कहेहुं एवुं अत्यम्लादि

बहो-
(तं
५ ते सं

एटले इहा नहीं ठतां पण आपनारना आग्रहथी अथवा (विमणेण के०) विमनस्केन एटले मन ठेकाएँ नहीं होवाथी (पडिष्ठिअं हुज्ज के०) प्रतीष्ठितं जवेत् एटले ग्रहण कखुं होय तो (तं के०) ते जल (अप्पणा के०) आत्मना एटले पोते (ए पिवे के०) न पिवेत् एटले पिए नहि. तथा (अन्नस्स वि के०) अन्यस्यापि एटले बीजाने पण (नो दावए के०) न दापयेत् एटले अपावे नहीं. कारण ते पीवा योग्य नथी. ॥ ८० ॥

(टीपिका.) अथ अकामादिना कदाचित् तदत्यम्बादिकं गृहीतं तदा को विधिस्तदाह । एवंविधमत्यम्बादि साधुना कदाचित् अकामेन आग्रहवशेन विमनस्केन अन्यचित्तेन प्रतीष्ठितं गृहीतं जवेत् । तदापि तत् साधुर्न पिवेत् कायस्यापकारकमिति अनाजोगधर्मश्रद्धयापि नापि । अन्येभ्यो दापयेत् । रत्नाधिकेनापि स्वयं दानस्य प्रतिपेक्षज्ञापनार्थं दापनग्रहणम् । इह च इयं जावना । सबठ संजमं संजमाठं अप्पाणं चैव रक्किज्जा इति ॥ ८० ॥

(टीका.) आस्वादितं च सत्साधुप्रायोग्यं चेष्टयत एव नो चेदग्राह्यम् । तं च नित्यं सूत्रम् । तच्चात्यम्बादि जवेदकामेन उपरोधशीलतया विमनस्केनान्यचित्तेन प्रतीप्सितं गृहीतम् । तदात्मना कायापकारकमित्यनाजोगधर्मश्रद्धया न पिवेत् । नाप्यन्येभ्यो दापयेत् । रत्नाधिकेनापि स्वयं दानस्य प्रतिपेक्षज्ञापनार्थं दापनग्रहणम् । इह च सबठ संजमं संजमाठं अप्पाणमेवेत्यादि जावनयेति सूत्रार्थः ॥ ८० ॥

एगंतमवक्कमित्ता, अचित्तं पडिलेहिआ ॥

जयं परिष्ठविज्जा, परिष्ठप्य पडिक्कमे ॥ ८१ ॥

(श्रवचूरिः) अस्मैव विधिमाह । एकान्तमवक्कन्याचित्तं दग्धप्रदेशादि प्रत्युपेक्ष्य चक्षुषा प्रमृज्य च रजोहरणेन स्यण्डिलमिति गम्यम् । यत्तं परिष्ठापयेत् । विधिना त्रिवाक्यपूर्वं व्युत्तुजेत् । प्रतिष्ठाप्य वसतिमागतः प्रतिक्रान्तेदीर्घांपथिकीम् ॥ ८१ ॥

(अर्थ.) त्वारे ते साधु पोते पीचे नहि, अने बीजाने आपे नहि, ते पाणीतुं शुं करे ते कहे ठे. एगंतमिति (एगंतं के०) एकान्तस्थानके (श्रवक्कमित्ता के०) श्रवकमन्य एटले जडने तथा (अचित्तं के०) जीवरहित जग्याने (पडिलेहिआ के०) प्रतिवेत्त्य एटले दृष्टिए करी जोडने तथा रजोहरणेकरी पडिलेहीने (जयं के०) यत्तं एटले शीघ्रतार्थी नहि, पण जयणाए करी (परिष्ठविज्जा के०)

३०८ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जेनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

प्रतिष्ठापयेत् एटले ते पाणीने परठवे अने (परिष्ठप्य के०) प्रतिष्ठाप्य एटले परठवीने (पडिकमे के०) प्रतिक्रामेत् एटले इरियावहि प्रतिक्रमण करे. ॥ ८१ ॥

(दीपिका.) ननु स्वयं तादृशं न पिवेत् अन्यस्य न पाययेत्तर्हि किं कुर्यादित्याह । साधुस्तत्पूर्वं गृहीतमत्यम्लादिकं प्रतिष्ठापयेत् विधिना व्युत्सृजेत् । किंकृत्वा एकान्तं स्थानमवक्रम्य गत्वा अचित्तं दग्धप्रदेशादि स्थानं प्रत्युपेक्ष्य चक्षुषा, प्रमृज्य च रजोहरणेन स्थण्डिलमिति शेषः । कथं प्रतिष्ठापयेत् । यतमत्वरितम् न शीघ्रम् । प्रतिष्ठापनानन्तरं किं कुर्यादित्याह । प्रतिष्ठाप्य वसतिमुपाश्रयमागतः सन् प्रतिक्रामेदीर्यापथिकीम् । एतच्च बहिरागतनियमकरणसिद्धम् प्रतिक्रमणमवहिरपि प्रतिष्ठाप्य प्रतिक्रमणनियमज्ञापनार्थमिति ॥ ८१ ॥

(टीका.) अस्मैव विधिमाह । एगंतं ति सूत्रम् । एकान्तमवक्रम्य गत्वा अचित्तं दग्धप्रदेशादि प्रत्युपेक्ष्य चक्षुषा, प्रमृज्य रजोहरणेन । स्थण्डिलमिति गम्यते । यतमत्वरितं प्रतिष्ठापयेद्विधिना त्रिर्वाक्यपूर्वं व्युत्सृजेत् । प्रतिष्ठाप्य वसतिमागतः प्रतिक्रामेदीर्यापथिकीम् । एतच्च बहिरागतनियमकरणसिद्धम् प्रतिक्रमणमवहिरपि प्रतिष्ठाप्य प्रतिक्रमणनियमज्ञापनार्थमिति सूत्रार्थः ॥ ८१ ॥

सिञ्चा अ गोयरग्गगठ, इठिळा परिञ्चुत्तुअं ॥

कुठगं जित्तिमूलं वा, पडिलेहिता ए फासुअं ॥ ८२ ॥

(अथचूरिः) अन्नपानविधिमज्जिधाय जोजनविधिमाह । स्यान्नोचराग्रगतो ग्रामान्तरं जिह्वां प्रविष्ट इष्टेत्परिजोक्तुं बालादिः पिपासायजिज्ञूतः सन् । तत्र साधुवस्त्यजावे कोष्ठकं शून्यगृहमवादि जित्तिज्ञूतं कुड्येकदेशादि प्रत्युपेक्ष्य चक्षुषा, प्रमृज्य च रजोहरणेन । प्राप्तुकं बीजादिरहितम् ॥ ८२ ॥

(अर्थ.) एवी रीते अन्न पान खेवानो विधि कह्यो. हवे जोजननो विधि कह्यो. ते संयमी साधु (गोयरग्गगठ के०) गोचराग्रगतः एटले गोचरीए गयो धको तिहां (सिञ्चा अ के०) स्यात् कदाचित् एटले जो कदाचित् (परिञ्चुत्तुअं के०) परिजोक्तुं, एटले जोजन करवाने (इठिळा के०) इष्टेत् एटले इष्टे. तो त्यां साधुनी वसति नहि होवाची (कुठगं के०) एटले शून्य घर मठादिकने विपे (वा के०) अथवा (जित्तिमूलं के०) मठा आगल (फासुअं के०) प्राप्तुकं एटले मूर्कती शुद्ध एवी जूट्ट करी जोशने ॥ ८२ ॥

(दीपिका.) एवमन्नपानग्रहणविधिं कथयित्वा नोजनविधिमाह । वातादिः साधुः पिपासाद्यजिञ्जतः स्यात् कदाचिन्नोचराग्रगतो ग्रामान्तरं जिज्ञार्थं प्रविष्टः सन् परि-
जोक्तुमिच्छेत् । तदा तत्र वसतिर्नास्ति । तदा कोष्ठकं शून्यं च मगदि जित्तिमूलं वा
कुड्येकदेशादीत्याह ॥ ८२ ॥

(टीका.) एवमन्नपानग्रहणविधिमज्जिधाय नोजनविधिमाह । सिध्या अत्र ति
सूत्रम् । स्यात् कदाचिन्नोचराग्रगतो ग्रामान्तरे जिज्ञां प्रविष्ट इच्छेत्परिजोक्तुं पानादि
पिपासाद्यजिञ्जतः सन् । तत्र साधुवसत्यन्वाये कोष्ठकं शून्यवदमगदि जित्तिमूलं वा
कुड्येकदेशादि प्रत्युपेक्ष्य चक्षुपा, प्रमृज्य च रजोहरणेन प्रासुकं वीजादिरहितं
चेति सूत्रार्थः ॥ ८२ ॥

अणुन्नवित्तु मेधावी, पडिष्ठन्नमि संवुहं ॥

हठगं संपमज्जित्ता, तत्र जुंजिज्ज संजए ॥ ८३ ॥

(अवचूरिः) अनुज्ञाप्य तत्स्वामिनं मेधावी साधुः प्रतिवृत्ते कोष्ठकादौ संवृत
उपयुक्तः साधुरीर्याप्रतिक्रमणं कृत्वा तदनु हस्तकं मुखवस्त्रिकारूपमादायेति वाक्य-
शेषः । संप्रमृज्य विधिना तेन कार्यं तत्र जुञ्जीत संयतः ॥ ८३ ॥

(अर्थ.) पठी (मेधावी के०) मेधावी एटले बुद्धिमंत एवो (संजए के०)
संयतः एटले ते साधु (अणुन्नवित्तु के०) अनुज्ञाप्य एटले गृहस्थनी अनुज्ञा
लक्ष्णे (पडिष्ठन्नमि के०) प्रतिवृत्ते एटले तृणादिके करी ढाकेला एवा गमने
विपे (संवुडे के०) संवृतः एटले उपयुक्त थको श्रियावही पडिक्मीने (हठगं
के०) हस्तकं एटले मुहपत्ति लक्ष्णे हस्तपादादि अवयवने (संपमज्जित्ता के०)
संप्रमृज्य एटले सारीरीते पूंजीने (तत्र के०) ते स्थलने विपे (जुंजिज्ज के०)
जुंजीत एटले रागद्वेप मूकीने नोजन करे. ॥ ८३ ॥

(दीपिका.) संयतः साधुस्तत्र स्थाने वक्ष्यमाणेन विधिना रागद्वेपरहितः सन्
जुञ्जीत । किं कृत्वा । तत्स्वामिनमवग्रहमनुज्ञाप्य आदेशं गृहीत्वा सागारिकपरिहा-
रतो विश्रामणव्याजेन । किञ्चूतः संयतः । मेधावी साधुसामाचारीविधिज्ञः । किञ्चूते को-
ष्ठकादिस्थाने । प्रतिवृत्ते उपरि तृणादिजिराद्यादिते न आकाशे । किञ्चूतः संयतः । सं-
वृत उपयुक्तः सन्नरीर्याप्रतिक्रमणं कृत्वा ततो हस्तकं मुखवस्त्रिकारूपमादाय इति
शेषः । तेन विधिना कार्यं संप्रमृज्य जुञ्जीत ॥ ८३ ॥

३१० राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह नाग तेतालीस-(४३)-मा.

(टीका.) तत्र अणुन्नवित्ति सूत्रम् । अनुज्ञाप्य सागारिकपरिहारतो विश्रमण-
व्याजेन तत्त्वामिनमवग्रहं मेधावी साधुः प्रतिष्ठन्ने तत्र कोष्ठकादौ संबृत उपयुक्तः सन्
साधुरीर्याप्रतिक्रमणं कृत्वा तदनु हस्तकं मुखवस्त्रिकारूपम् । आदायेति वाक्यशेषः ।
संग्रमृज्य विधिना तेन कार्यं तत्र जुञ्जीत संयतो रागद्वेषावपाकृत्येति सूत्रार्थः ॥ ८३ ॥

तत्र से जुंजमाणस्स, अठ्ठिअं कंटउ सिआ ॥

तणकठसकरं वा वि, अन्नं वा वि तहाविहं ॥ ८४ ॥

(अवचूरिः) तत्र कोष्ठकादौ से तस्य साधोर्जुज्ञानस्यास्थिकं कण्टको वा
स्यात् । कथंचिजृहिणां प्रमाददोषात् कारणगृहीते पुञ्ज एवेत्यन्ये । तृणकाष्ठशर्क-
रं चापि । अन्येष्टापि तथाविधं वदरकर्कटकादीति ॥ ८४ ॥

(अर्थ.) त्यां जोजन करनार मुनिने आहारमां जो अस्थ्यादिक आवे तो
ते शु करे, ते कहेवे. (तत्र के०) तत्र एटले तिहां (जुंजमाणस्स के०) जुंजानस्य
एटले जोजन करता एवा (से के०) तस्य एटले ते साधुने आहार मांहे कदाचित्
(अठ्ठियं के०) अस्थिकं एटले हाडकुं तथा (कंटओ के०) कंटकः एटले कांटो
गृहस्यना प्रमादयी (सिआ के०) स्यात् आव्यो होय, (वा के०) अथवा (तण-
कठसकरंवि के०) तृणकाष्ठशर्करमपि एटले तृण, काष्ठ तथा शर्करा ते कांको
आव्यो होय, (अन्नं वा वि के०) अन्येष्टापि एटले वीजुं पण (तहाविहं के०)
तथाविधं एटले तेवुंज कांई आव्युं होय तो ॥ ८४ ॥

(दीपिका.) अथ तत्र जुज्ञानस्य साधोः अस्थि वा कण्टकादि वा स्यात् तदा
साधुः किं कुर्यादित्याह । तत्र कोष्ठकादौ से तस्य साधोः जुज्ञानस्य अस्थि वा १ कण्टको
वा २ स्यात् । अन्ये वदन्ति कथंचित् जृहिणां प्रमाददोषात् कारणगृहिते पुञ्ज एव ।
तृणं वा ३ काष्ठं वा ४ शर्करा वा ५ स्यात् । अन्येष्टापि तथाविधं वदरकण्टका-
दि वा स्यात् ॥ ८४ ॥

(टीका.) तत्र चि सूत्रम् । तत्र कोष्ठकादौ से तस्य साधोर्जुज्ञानस्य अस्थिकण्टको
या स्यात् । कथंचिजृहिणां प्रमाददोषात् कारणगृहीते पुञ्ज एवेत्यन्ये । तृण-
काष्ठशर्करादि चापि स्यात् । उचितजोजनेऽन्येष्टापि तथाविधं वदरकर्कटकादीति
सूत्रार्थः ॥ ८४ ॥

तं उक्खिवित्तु न निक्खिवे, आसएण न उड्डए ॥
हठ्ठेण तं गहेऊण, एगंतमवक्रमे ॥ ८५ ॥

(अवचूरिः) तदस्थ्यादि उत्तिक्खिय हस्तेन यत्रकुत्रचिन्न क्षिपेत् । आस्येन मुखेन नोप्पेत् मा झूझिराधनेति । अपितु हस्तेन गृहीत्वा तदस्थ्यादि एकान्तमवक्रामेत् ॥ ८५ ॥

(अर्थ) (तं के०) तत् एतदे ते अस्थिप्रमुख पदार्थने जमता हाथे करी (उक्खिवित्तु के०) उत्तिक्खिय एतदे उपाडीने (न निक्खिवे के०) न निक्षिपेत् एतदे ज्यां त्यां वृद्धं नाखे नहीं. तथा (आसएण के०) आस्येन एतदे मुखे करी (न उड्डए के०) नोप्पेत् एतदे थुंकी पण नाखे नहीं. तो थुं करे तो के, (हठ्ठेण के०) हस्तेन एतदे हाथे करी (तं के०) ते अस्थि प्रमुखने (गहेऊण के०) गृहीत्वा एतदे ग्रहण करीने (एगंतं के०) एकांतस्थलने विषे (अवक्रमे के०) अवक्रामेत् एतदे जाय. ॥ ८५ ॥

(दीपिका.) साधुः तदस्थ्यादिकमुत्तिक्खिय हस्तेन यत्र कचिन्न निक्षिपेत् । तथा आस्येन मुखेन न उप्पेत् मा झूझिराधना इति हेतोः । अपितु किं कुर्यात् । हस्तेन तदस्थ्यादिकं गृहीत्वा एकान्तं निर्व्यञ्जनं स्थानमवक्रमेज्जवेत् ॥ ८५ ॥

(टीका.) तं उक्खिवित्तु इति सूत्रम् । तदस्थ्यादि उत्तिक्खिय हस्तेन यत्र कचिन्न निक्षिपेत् । तथास्येन मुखेन नोप्पेत् । अपितु हस्तेन गृहीत्वा तदस्थ्यादि एकान्तमवक्रामेदिति सूत्रार्थः ॥ ८५ ॥

एगंतमवक्रमित्ता, अचित्तं पडिलेहिआ ॥

जयं परिष्ठविज्जा, परिष्ठप्प पडिक्रमे ॥ ८६ ॥

(अवचूरिः) एकान्तमवक्रम्य अचित्तं प्रत्युपेक्ष्य तं यत्तं परिष्ठापयेत् । परिष्ठाप्य प्रतिक्रामेत् ॥ ८६ ॥

(अर्थ) उपरनी गाथामां कक्षा प्रमाणे (एगंतं के०) एकांतस्थलने विषे (अवक्रमित्ता के०) अवक्रम्य एतदे जइने (जयं के०) यत्तं एतदे जयणासहित (परिष्ठविज्जा के०) परठवे, (परिष्ठप्प के०) परठवीने पठी (पडिक्रमे के०) प्रतिक्रामेत् एतदे इरियावही पडिक्रमे. ॥ ८६ ॥

(दीपिका.) तत्र गत्वा किं कुर्यादित्याह । साधुस्तदस्थ्यादिकं यतमत्वरित्तं

३१९ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-भा.

प्रतिष्ठापयेत् । किं कृत्वा । एकान्तमवक्रम्य गत्वा । पुनः किं कृत्वा । अचिन्तं प्राशुकं प्रत्यु-
पेक्ष्य चक्षुषा, रजोहरणेन प्रमार्ज्य च परिष्ठाप्य च प्रतिक्रामेदीर्घाधिकीमिति ॥ ८६ ॥

(टीका.) एतन्ति सूत्रम् । एकान्तमवक्रम्य अचिन्तं प्रत्युपेक्ष्य यत् प्रतिष्ठापयेत् ।
प्रतिष्ठाप्य प्रतिक्रामेदिति । जावार्थः पूर्ववदेवेति सूत्रार्थः ॥ ८६ ॥

सिद्ध्या य निस्कू इच्छिका, सिद्धमागम्म जुत्तुञ्चं ॥

सपिण्डपायमागम्म, उन्मुञ्चं से पडिलेहिद्ध्या ॥ ८७ ॥

(अत्रचूरिः) वसतिमधिकृत्य जोजनविधिमाह । स्यान्निष्ठुरिष्ठेष्ट्यां वसतिमा-
गम्य परिजोक्तुम् । सपिण्डपातेन विशुद्धजिह्वाया सहगम्य । वसतिमिति गम्यते ।
उन्मुक्तं स्थानं प्रत्युपेक्ष्य तत्रस्थो जिह्वां शोधयेत् ॥ ८७ ॥

(अर्थ.) हवे पोताने स्थानकने विषे आहार लेवानो विधि कहे ठे. (सिद्ध्या के०)
स्वात् कदाचित् एतले जो कदाजित् वीजा कोरुपण कारणना अनावर्था (निस्कू के०)
निष्ठुः एतले साधु (सिद्धां के०) शय्याम् एतले उपाश्रय प्रत्ये (आगम्म के०) आगम्य
एतले आश्रिने (जुत्तुञ्चं के०) जोक्तुं एतले जोजन करवा (इच्छिका के०) इष्टेत्
एतले इष्टे. तो (सपिण्डपायं के०) सपिण्डपातं एतले शुद्ध जिह्वा सहित एवो ते
साधु (आगम्म के०) आगम्य एतले उपासरानी पासं आश्रिने वाहर उजो यकोज
(उन्मुञ्चं के०) उन्मुक्तं एतले जोजननी भूमि प्रत्ये (पडिलेहिद्ध्या के०) पडिलेहे. ॥ ८७ ॥

(दीपिका.) अथ वसतिमधिकृत्य जोजनविधिमाह । स्यात् कदाचित् तदन्यका-
रपानाये सति निष्ठुः इष्टेत् शय्यां वसतिम् । किं कृत्वा । आगम्य तत्र आगत्य । किं-
मप्यं परिजोक्तुं जोजननिमित्तम् । तत्रायं विधिः । सपिण्डपायं पिण्डपातेन विशुद्धसमु-
दानेन आगम्य । वसतिमिति शेषः वहिरेव उन्मुक्तं स्थानं प्रत्युपेक्ष्य विधिना त-
त्रस्थः पिण्डपातं विशोधयेत् ॥ ८७ ॥

(टीका.) वसतिमधिकृत्य जोजनविधिमाह । सिद्ध्या य नि सूत्रम् । स्वात् क-
दाचित् तदन्यकारपानाये सति निष्ठुरिष्ठेत् । शय्यां वसतिमागम्य परिजोक्तुं तत्रायं
विधिः । सह पिण्डपातेन विशुद्धसमुदानेनागम्य । वसतिमिति गम्यते । तत्र वहि-
रेव उन्मुक्तं स्थानं प्रत्युपेक्ष्य विधिना तत्रस्थः पिण्डपातं विशोधयेदिति सूत्रार्थः ॥ ८७ ॥

विण्णं पविसित्ता, सगासे गुण्णो मुणी ॥

इरिमावदियमायाय, आगत्त अ पडिकमे ॥ ८८ ॥

(अथचूरिः) विनयेन नैपेधिकीनमःक्षमाश्रमणेष्व्योञ्जलिकरणलक्षणेन प्रविश्य व-
सतिमिति सकाशे गुरोर्मुनिः ईर्यापधिकामादाय तत्सूत्रं पठित्वा आगतश्च गुरुसमीपं
प्रतिकामेत् कायोत्सर्गं कुर्यादिति ॥ ७७ ॥

(अर्थ.) पठी; (मुणी के०) मुनिः एटले संयमी साधु (विणयेण के०) विन-
येन एटले; निसिद्दी केह्वी, करांजलि रचीने ' नमः क्षमाश्रमणेष्व्यः ' एम केह्वुं
ए रूप जे विनय ते विनय करी उपासराने विपे (पविसित्ता के०) प्रविश्य एटले
प्रवेश करीने (गुरुणो के०) गुरोः एटले गुरुना (सगासे के०) सकाशे एटले समीप
जागमां (इरियावहिचं के०) ईरियापधिकां एटले इरियावहिचाए ए सूत्रने (आयाए
के०) आदाय एटले पठन करीने पठी (आगउं के०) आगतः एटले गुरुनी पासे
प्रांत थयो थको (पडिक्मे के०) प्रतिकामेत् एटले कायोत्सर्ग करे. ॥ ७७ ॥

(दीपिका) ततः पश्चात्किं कुर्यादित्याह । साधुस्तत्र आगतो गुरुसमीपं प्रतिका-
मेत् कायोत्सर्गं कुर्यात् । किं कृत्वा । गुरुसगासे इरियावहिचं आयाय गुरुसमीपे ईर्या-
पधिकां "इवामि पडिक्मिउं" इत्यादि पाठरूपां आयाय पठित्वा । पुनः किं कृत्वा । वि-
णएण पविसित्ता । पूर्वं पिणं विशोध्य वहिर्विनयेन नैपेधिकीनमःक्षमाश्रमणेष्व्योञ्ज-
लिकरणलक्षणेन । वसतिमिति शेषः । प्रविश्य ॥ ७७ ॥

(टीका.) तत ऊर्ध्वं विणएण त्ति सूत्रम् । विशोध्य पिणं वहिर्विनयेन नैपेधि-
कीनमःक्षमाश्रमणेष्व्योञ्जलिकरणलक्षणेन प्रविश्य वसतिमिति गम्यते । स-
काशे गुरोः मुनिर्गुरुसमीप इत्यर्थः । ईर्यापधिकामादाय "इवामि पडिक्मिउं इ-
रियावहिचाए" इत्यादि पठित्वा सूत्रम् । आगतश्च गुरुसमीपं प्रतिकामेत्कायोत्सर्गं
कुर्यादिति सूत्रार्थः ॥ ७७ ॥

आजोइत्ता ए नीसेसं, अइचारं जहकमं ॥

गमणागमणे चैव, जत्ते पाणे च संजए ॥ ७८ ॥

(अथचूरिः) तत्र कायोत्सर्गं आजोगयित्वा ज्ञात्वा निःशेषमतीचारं यथाक्रमं ग-
मनागमनयोश्चैवं जक्तपानयोश्च संयतः कायोत्सर्गस्थो हृदि स्थापयेत् ॥ ७८ ॥

(अर्थ.) आजोइत्ता एमिति. पठी (संजए के०) संयतः एटले ते पूर्वाक्त साधु
काउसगने विपे रह्यो थको (गमणागमणे के०) गमनागमनयोः एटले जतां
अने आवतां उपजेला (चैव के०) बली (जत्तपाणे के०) जक्तपानयोः एटले जात
पाणी बोहोरतां उपजेला (नीसेसं के०) निःशेषं एटले संपूर्ण (अइचारं के०)

३१४ राय धनपतसिंघवहाडरका जैनागमसंग्रह, चाग तेतालीस-(४३)-भा.

अतिचारं एतले अतिचारने (जहकमं के०) यथाक्रमं एतले अनुक्रमं (अ-
जोइत्ता के०) आजोगयित्वा एतले जाणीने स्मरण करीने हृदयेने विषे स्थापे. ॥ ८९ ॥

(दीपिका.) ततः किं कुर्यादित्याह । साधुः कायोत्सर्गस्यः तमतिचारं हृदये स्था-
पयेत् । किञ्चूतमतिचारम् । निःशेषम् । यथाक्रमं परिपाठ्या । किं कृत्वा । तत्र कायोत्सर्गे
आजोगयित्वा ज्ञात्वा । कुत्रेत्याह । गमनागमनयोः । गमने गच्छत आगमन आगच्छतः ।
पुनः जक्तपानयोः जक्ते पाने च ॥ ८९ ॥

(टीका.) अजोइत्ता णं ति सूत्रम् । तत्र कायोत्सर्गं आजोगयित्वा ज्ञात्वा नि-
शेषमतिचारं यथाक्रमं परिपाठ्या । केत्याह । गमनागमनयोश्चैव । गमने गच्छत आ-
गमन आगच्छतो योऽतिचारः । तथा जक्तपानयोश्च । जक्ते पाने च योऽतिचारः । तं सं-
यतः साधुः कायोत्सर्गस्यो हृदये स्थापयेदिति सूत्रार्थः ॥ ८९ ॥

उद्धुषणो अणुविग्गो, अवस्तिक्तेण चेअसा ॥

आलोए गुरुसगासे, जं जहा गहिअं जवे ॥ ९० ॥

(अथचूरिः) विधिनोत्सारिते च तस्मिन् शत्रुप्रज्ञोऽनुद्धिप्तः । ह्युदादिजयाप्र-
शान्तः । अद्यादिस्तेन चेतसा आलोचयेन्नुरुसकाशे । गुरोर्निवेदयेदिति जावः । पदा-
नादि यथा येन प्रकारेण हस्तप्रदानादिना श्हीतं जवेत् ॥ ९० ॥

(अर्थ.) पडा, (उद्धुषणो के०) शत्रुप्रज्ञः एतले शत्रु ते सरल, कपटरहित
पर्या वे प्रज्ञा बुद्धि जेनी एवो, तथा (अणुविग्गो के०) अनुद्धिप्तः एतले जेने व-
द्धिप्तपणुं. उपपणुं नयी एवो ते पूर्वोक्त साधु (अवस्तिक्तेण के०) अद्यादिस्तेन
एतले जेने विद्वेष ते चंचल पणुं नयी, एवा (चेअसा के०) चेतसा एतले शत्रु-
करणे करी (गुरुसगासे के०) गुरुसकाशे एतले गुरुनी समीपे (आलोए के०)
आलोचयेन् एतले आलोचे, कहे. शुं कहे तो के, (जं के०) यत् एतले जे आह्वान-
दिक (जहा के०) यथा एतले जे प्रकारे (गहिअं के०) श्हीतं एतले वहाणे
(जवे के०) जवेत् एतले होय ते सर्वे गुरुनी पारें आलोचे. ॥ ९० ॥

(दीपिका.) कायोत्सर्गं पारिते च किं कुर्यादित्याह । साधुरशनादि पदा-
येन प्रकारेण हस्तप्रदानादिना श्हीतं जवेत्. तन्नुरुसमीपे आलोचयेन्नोर्निवेदये-
दिति शयः । केन । एवंविधेन चेतसा । किञ्चूतेन चेतसा । अवस्तिक्तेण अन्तः-
क्षिप्तेन अन्वय उपयोगमगमता । किञ्चूतः मायुः । शत्रुप्रज्ञः अनुद्धिप्तमतिः । पुन-
रिद्धिप्तः मायुः । अनुद्धिप्तः सर्वत्र ह्युदादिजयात् प्रशान्तः ॥ ९० ॥

(टीका.) विधिनोत्तारिते चेतस्मिन् उज्जुपन्नचित् सूत्रम् । ऋजुप्रज्ञः अकुटिलमतिः सर्वत्र अनुद्भिः ह्युदादिजयात्प्रशान्तः अव्यादितेन चेतसान्यत्रोपयोगमगच्छतेत्यर्थः । आलोचयेद्गुरुसकाशे गुरोर्निवेदयेदिति ज्ञावः । यदशनादि यथा येन प्रकारेण हस्तदानादिना गृहीतं जवेदिति सूत्रार्थः ॥ ९० ॥

न सम्ममालोऽयं कुळा, पुर्वि पठा व जं कडं ॥

पुणो पडिक्कमे तस्स, वोसओ चित्तए इमं ॥ ९१ ॥

(अवचूरिः) न सम्यगालोचितं सूक्ष्ममज्ञानात् अनाजोगेनाननुस्मरणाद्वा पूर्वं पश्चाद्वा यत्कृतं पुरःकर्म वा पश्चात्कर्म वा पुनरालोचनानन्तरं प्रतिक्रामेत् । तस्य सूक्ष्मातिचारस्य “इष्टामि पडिक्कमिउं गोअरचरिआए” इत्यादि पठित्वा व्युत्तृष्टः कायोत्सर्गस्यश्चिन्तयेदिदं वक्ष्यमाणलक्षणम् ॥ ९१ ॥

(अर्थ.) पठी शुं करे ते कहे ठे. ते साधु, (जं के०) यत् एतले जे सूक्ष्म अज्ञानयी (सम्मं के०) सम्यक् एतले सारी रीते (आलोऽयं के०) आलोचितं एतले आलोयुं (न हुळा के०) न होय. हवे शुं ते कहे ठे. (व के०) अथवा (जं के०) यत् एतले जे (पुवं कडं के०) पूर्वकर्म अने (पठा कडं के०) पश्चात् कर्म होय, (तस्स के०) तेने (पुणो के०) पुनः एतले फरी (पडिक्कमे के०) प्रतिक्रमण करे. पठी (वोसओ के०) व्युत्तृष्टः एतले कायोत्सर्गमां रह्यो थको (इमं के०) इदं एतले आगल केहेसे ते (चित्तए के०) चिन्तयेत् एतले चित्तवे. ॥ ९१ ॥

(दीपिका.) ततः किं कुर्यादित्याह साधुस्तस्य सूक्ष्मातिचारस्य यत्पूर्वं कृतं तत् पुरः कर्म यत्पश्चात्कृतं तत् पश्चात्कर्म सूक्ष्मं न सम्यगालोचितं जवेत् । कुतः । अज्ञानादनाजोगेनाननुस्मरणाद्वा । तत्सर्वं पुनरालोचनानन्तरकालं प्रतिक्रामेत् । किं कृत्वा । “इष्टामि पडिक्कमिउं गोअरचरिआए” इत्यादि सूत्रं पठित्वा । ततो व्युत्तृष्टः कायोत्सर्गस्य इदं वक्ष्यमाणं गायारूपं चिन्तयेत् ॥ ९१ ॥

(टीका.) तदनु च न संमं ति सूत्रम् । न सम्यगालोचितं जवेत् सूक्ष्ममज्ञानात् । अनाजोगेनाननुस्मरणाद्वा पूर्वं पश्चाद्वा यत्कृतं पुरःकर्म पश्चात्कर्म चेत्यर्थः । पुनरालोचनोत्तरकालं प्रतिक्रामेत्तस्य सूक्ष्मातिचारस्य इष्टामि पडिक्कमिउं गोअरचरिआए ” इत्यादि सूत्रम् । पठित्वा व्युत्तृष्टः कायोत्सर्गस्यश्चिन्तयेदिदं वक्ष्यमाणलक्षणमिति सूत्रार्थः ॥ ९१ ॥

३१६ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-भा.

अहो जिणेहिं असावज्जा, वित्ती सादूण देसिआ ॥

मुक्कसादणहेउस्स, साधुदेहस्स धारणा ॥ ९५ ॥

(अश्वचूरिः) अहो विस्मये । जिनेस्तीर्थकरेसावद्यापापा वृत्तिर्वर्त्तना साधूनां दर्शिता मोक्षसाधनहेतोः सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्रसाधनस्य साधुदेहस्य धारणाय ॥ ९५ ॥

(अर्थ.) (अहो के०) अहो इति विस्मये (जिणेहिं के०) जिनेः एटले साधुदेहादिके रहित एवा तीर्थकरोण (सादूण के०) साधूनां एटले साधु लोकोने (असावज्जा के०) असावद्या एटले दोपरहित पापरहित एवी (वित्ती के०) वृत्तिः एटले गोचरीरूप वृत्ति (देसिआ के०) देशिता अथवा दर्शिता एटले केवी सारी कही ठे, अथवा देखाडी ठे ! जूओ, के जे गोचरी वृत्ति (मुक्कसादणहेउस्स के०) मोक्षसाधनहेतोः एटले मोक्ष साधवाने कारणभूत एवा (साधुदेहस्स के०) साधुदेहस्य एटले साधुना देहने (धारणा के०) धारणाय एटले धारण, पोषण, संयमनो निर्वाह करवो तेने अथे ठे ॥ ९५ ॥

(दीपिका.) किं चिन्तयेत्तदाह । अहो इति विस्मये जिनेस्तीर्थकरेः साधूनां वृत्तिर्दर्शिता देशिता वा । किञ्चूता वृत्तिः । असावद्या अपापा । कस्मे । साधुदेहस्य धारणाय धारणार्थं । किञ्चूतस्य साधुदेहस्य । मोक्षसाधनहेतोः मोक्षसाधनं ज्ञानदर्शनचारित्ररूपं तस्य हेतोः ॥ ९५ ॥

(टीका.) अहो जिणेहिं सूत्रम् । अहो इत्याश्चर्यं । जिनेस्तीर्थकरेसावद्यापापा वृत्तिर्वर्त्तना साधूनां दर्शिता देशिता वा । मोक्षसाधनहेतोः सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्रसाधनस्य साधुदेहस्य धारणाय संधारणार्थमिति सूत्रार्थः ॥ ९५ ॥

एमुकारेण पारित्ता, करित्ता जिणसंथवं ॥

सप्पायं पठवित्ता णं, वीसमेज्ज खणं मुणी ॥ ९६ ॥

(अश्वचूरिः) नमस्कारेण पारयित्वा नमो अरिहंताणमिति कृत्वा जिनसंस्तव लोमस्तेत्यादि स्वाध्यायं प्रस्थाप्य विश्राम्येत्क्षणं कालं मुनिः ॥ ९६ ॥

(अर्थ.) पठी, (नमुकारेण के०) “नमो अरिहंताणं” एवा उच्चार्य करी (पारित्ता के०) पारयित्वा एटले पूर्वोक्त काउस्सग्ग पारीने तथा (जिणसंथवं के०) जिन जे तीर्थकर तेमनो जे संस्तव एटले, ‘ लोमस्सुज्जोअगरे ’ इत्यादि स्तव तेने (करित्ता के०) कृत्वा एटले एकवार संपूर्ण पठन करीने पठी (सप्पायं के०) स्वाध्यायं एटले सिद्धांतनी गाथाने (पठवित्ता णं के०) प्रस्थाप्य एटले पूर्ण करीने

(मुणी के०) मुनि. एटले पूर्वोक्त साधु (खण के०) द्वाणं एटले द्वाणमात्र (वीसमिज्ज के०) विश्राम्येत् एटले विश्रांतिं लिये. ॥ ९३ ॥

(दीपिका.) ततः किं कुर्यादित्याह । मुनिः द्वाणं स्तोककालं विश्राम्येत् । किं कृत्वा । नमस्कारेण नमो अरिहंताणमित्ति कथनरूपेण कायोत्सर्गं पारयित्वा । पुनः किं कृत्वा । जिनसंस्तवं लोगस्सुज्जोयगरे इत्यादिरूपं कृत्वा । अतो यदि न पूर्वं प्रस्थापितः ततः स्वाध्यायं प्रस्थाप्य मंडव्युपजीवकः तं स्वाध्यायमेव कुर्यात् । यावदन्ये आगच्छन्ति । यः पुनस्तदन्यः क्षपकादिः सोऽपि प्रस्थाप्य विश्राम्येत् ॥ ९३ ॥

(टीका.) ततश्च एमोक्कारेणति सूत्रम् । नमस्कारेण पारयित्वा नमो अरिहंताणमित्यनेन कृत्वा जिनसंस्तवं “लोगस्सुज्जोयगरे” इत्यादिरूपं । ततो न यदि पूर्वं प्रस्थापितस्ततः स्वाध्यायं प्रस्थाप्य मंडव्युपजीवकस्तमेव कुर्यात् । यावदन्य आगच्छन्ति । यः पुनस्तदन्यः सोऽपि प्रस्थाप्य विश्राम्येत् द्वाणं स्तोककालं मुनिरिति सूत्रार्थः ॥ ९३ ॥

वीसमंतो इमं चिंते, हियमठं लाजमठिउं ॥

जइ मे अणुग्गहं कुज्जा, साहू दुज्जामि तारिउं ॥ ९४ ॥

(अथचूरिः) विश्राम्यन्निदं चिन्तयेत्परिणतचेतसा हितं कल्याणप्रापकमर्थं वदयमाणं लाजेन निर्जरादिनाथोऽस्येति लाजार्थिकः । यदि झेअणुग्गहं कुज्जा, साहू दुज्जामि तारिउं प्रासुकपिण्णग्रहणेन ततः स्यामहं तारितो जवसमुज्जात् ॥ ९४ ॥

(अर्थ.) साधु विश्रामानन्तरं शुं करे ते कहे ठे. पठी, (लाजमठिउं के०) लाजार्थी एटले कर्मनिर्जरारूप लाजनो अर्थी एवो पूर्वोक्त साधु (वीसमंतो के०) विश्राम्यन् एटले विश्रांतिं लेतो यको (इमं के०) इमं एटले आ केदशे ते (हियमठं के०) हितमर्थ एटले हित जे कल्याण तेने पमाडनार एवा अर्थप्रत्ये (चिंते के०) चिन्तयेत् एटले चिंतन करे, ते एवी रीतेः—(जइ के०) यदि एटले जो (साहू के०) साधु (मे के०) मारा उपर एटले मे आणेला प्रासुक पिंडने ग्रहण करीने (अणुग्गहं के०) अणुग्रहम् एटले प्रसादने (कुज्जा के०) कुर्यात् एटले करे. तो तेनो हुं (तारिउं के०) तारितः एटले जवसमुज्जयी तारेखो एवो (दुज्जामि के०) जवामि एटले आउं. ॥ ९४ ॥

(दीपिका.) पुनः साधुविश्रामानन्तरं किं कुर्यादित्याह । साधुविश्राम्यन् इदं हितं कल्याणप्रापकमर्थं वदयमाणलक्षणं चिन्तयेत् । केन । चेतसा परिणतेन मनसा । किञ्चूतः

अहा जिणेहिं असावजा, वित्ती साहूण देसिआ ॥

मुक्कसाहणहेउस्स, साहुदेहस्स धारणा ॥ ९१ ॥

(अश्वचूरिः) अहो विस्मये । जिनेस्तीर्थकरैरसावद्यापापा वृत्तिर्वर्त्तना साधूनां दर्शिता मोक्षसाधनहेतोः सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्रसाधनस्य साधुदेहस्य धारणाय ॥ ९१ ॥

(अर्थ.) (अहो के०) अहो इति विस्मये (जिणेहिं के०) जिनेः एटखे राग-द्वेषादिके रहित एवा तीर्थकरोण (साहूण के०) साधूनां एटखे साधु लोकोने (असावजा के०) असावद्या एटखे दोपरहित पापरहित एवी (वित्ती के०) वृत्तिः एटखे गोचरीरूप वृत्ति (देसिआ के०) देशिता अथवा दर्शिता एटखे केली सारी कही ठे, अथवा देखाडी ठे ! जूथो, के जे गोचरी वृत्ति (मुक्कसाहणहेउस्स के०) मोक्षसाधनहेतोः एटखे मोक्ष साधवाने कारणभूत एवा (साहुदेहस्स के०) साधुदेहस्य एटखे साधुना देहने (धारणा के०) धारणाय एटखे धारण, पोषण, संयमनो निर्वाह करवो तेने अथे ठे. ॥ ९१ ॥

(दीपिका.) किं चिन्तयेत्तदाह । अहो इति विस्मये जिनेस्तीर्थकरैः साधूनां वृत्तिदर्शिता देशिता या । किञ्चुता वृत्तिः । असावद्या अपापा । कस्मै । साधुदेहस्य धारणाय धारणार्थं । किञ्चुतस्य साधुदेहस्य । मोक्षसाधनहेतोः मोक्षसाधनं ज्ञानदर्शनचारित्र्यरूपं तस्य हेतोः ॥ ९१ ॥

रसावद्यापा

(अर्थ.) एम चित्तवीने पठी योग्य वेखाने विपे आचार्यने आहार सेवान करि करे. जो ते आचार्य आहार खिये, तो सारं, नहीं तो तेने वली केहुं के, जे हे जगवन् ! थाप ए आहार कोइने थापो. पठी ते आचार्य जो ते आहार कोइ पुरपने थाप, तो सारं, थने जो ते आचार्य एम कहे के, तुंज कोइने थाप. एाँ आगत केहवाशे नेप्रमाणे करे. साह्योत्ति सूत्र. (तउ के०) ततः एटखे आचार्यनी आज्ञा सीधा पठी (साह्यो के०) साधुः एटखे ते साधु (नियन्त्रण के०) मनः प्रणिधाने करी पोताना धर्मग्रन्थ एवा बीजा साधुर्त्तने (जह्कमं के०) यथाक्रमं एटखे योग्यनाने अनुक्रमे करी अर्थात् जे श्रेष्ठ होय तेने प्रथम ते पठी बीजा ने एवे अनुक्रमे करी (निर्मंतिजा के०) निर्मंत्रयेत् एटखे ग्रामंत्रण करे. पठी, (जह्कमं के०) यदि एटखे जो (तउ के०) तत्र एटखे ते साधुमां (कइ के०) कश्चित् एटखे कोइ एव साधु आहार सेवाने (इन्निजा के०) इमेत् एटखे इमे. नो (तेहिं मन्त्र के०) तेः सार्थ एटखे नेमनी माये (तुंजए के०) तुंजीन एटखे नोजन करे. ॥ ९१ ॥

(मुणी के०) मुनि. एटले पूर्वोक्त साधु (खणं के०) क्षणं एटले क्षणमात्र (वीसमिज्ज के०) विश्राम्येत् एटले विश्रान्ति द्विये. ॥ ९३ ॥

(टीपिका.) ततः किं कुर्यादित्याह । मुनिः क्षणं स्तोककालं विश्राम्येत् । किं कृत्वा । नमस्कारेण नमो अरिहंताणमिति कथनरूपेण कायोत्सर्गं पारयित्वा । पुनः किं कृत्वा । जिनसंस्तवं लोगस्सुज्जोयगरे इत्यादिरूपं कृत्वा । अतो यदि न पूर्वं प्रस्थापितः ततः स्वाध्यायं प्रस्थाप्य मंडव्युपजीवकः तं स्वाध्यायमेव कुर्यात् । यावदन्ये आगच्छन्ति । यः पुनस्तदन्यः क्षणकादिः सोऽपि प्रस्थाप्य विश्राम्येत् ॥ ९३ ॥

(टीका.) ततश्च एमोक्षारेणैति सूत्रम् । नमस्कारेण पारयित्वा नमो अरिहंताणमित्यनेन कृत्वा जिनसंस्तवं “लोगस्सुज्जोयगरे” इत्यादिरूपं । ततो न यदि पूर्वं प्रस्थापितस्ततः स्वाध्यायं प्रस्थाप्य मंडव्युपजीवकस्तमेव कुर्यात् । यावदन्य आगच्छन्ति । यः पुनस्तदन्यः सोऽपि प्रस्थाप्य विश्राम्येत् क्षणं स्तोककालं मुनिरिति सूत्रार्थः ॥ ९३ ॥

वीसमंतो इमं चिंते, द्वियमठं लाजमठिउं ॥

जइ मे अणुग्गदं कुज्जा, साहू दुज्जामि तारिउं ॥ ९४ ॥

(अवनूरिः) विश्राम्यन्निदं चिन्तयेत्परिणतचेतसा हितं कट्याणप्रापकमर्थं वदयमाणं लाजेनुद्धिर्गुदित्थय्वांस्सुवेत्ति. तत्र (कोइ के०) कोइपुणंस्सुवेत्ति कोइ पणं प्रासुकपिण्णम् के०) न इहेत् एटले आहार खेवाने इहे नहीं. (तउं के०) ततः तो पठी (एक्कउं के०) एककः एटले एकलोज (जुंजिज्ज के०) जुंजीत एटले जोजन करे. शामां जोजन करे ते कहे ठे. (साहू के०) पूर्वोक्त साधु (आलोग के०) आलोकं एटले प्रकाशसहित, ज्यां प्रकाश घणो ठे, एवा (जायणे के०) जाजने एटले पात्रमां (जयं के०) जयणाए करी तथा (अपरिस्ताडियं के०) अपरिशातयन् एटले हाथमांथी अथवा मुखमांथी कणमात्र न पडे तेवीरीते जोजन करे. ॥ ९४ ॥

(टीपिका.) अथ कोपि नेछेचदा किं कुर्यादित्याह । अथ कोपि साधुनेछेचदा साधुरेकाकी रागादिरहितो जुज्जीत । कथं जुज्जीतित्याह । आलोकजाजने मद्विकादीनामपोहाय प्रकाशप्रधाने जाजन इत्यर्थः । यतः प्रयत्नेन तत्रोपयुक्तः । किं कुर्यन् । अपरिशातयन् । हस्तमुखान्यां कणमात्रमपि न त्यजन् ॥ ९४ ॥

(टीका.) अहं के इति सूत्रम् । अथ कश्चिन्नेहेत् साधुस्तनो जुज्जीत एकको रागादिरहित इति । कथं जुज्जीतित्याह । आलोकं जाजने मद्विकाद्यपोहाय प्र-

३१६ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, नाग तेतालीस-(४३)-भा.

अहो जिणेहिं असावळा, वित्ती सादूण देसिआ ॥

मुक्कसादूणदेउस्स, सादुदेहस्स धारणा ॥ ९९ ॥

(अथचूरिः) अहो विस्मये । जिनैस्तीर्थकरैरसावद्यापापा वृत्तिर्वर्त्तना साधूनां वृत्तिर्ता मोक्षसाधनहेतोः सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्रसाधनस्य साधुदेहस्य धारणाय ॥ ९९ ॥

(अर्थः) (अहो के०) अहो इति विस्मये (जिणेहिं के०) जिनैः एतले रागद्वेषादिके रहित एवा तीर्थकरोष (सादूण के०) साधूनां एतले साधु लोकोने (असावङ्गा के०) असावद्या एतले दोषरहित पापरहित एवी (वित्ती के०) वृत्तिः एतले गोचरीरूप वृत्ति (देसिआ के०) देशिता अथवा दर्शिता एतले कवी सारी कही ठे, अथवा देखाडी ठे ! जूओ, के जे गोचरी वृत्ति (मुक्कसादूणदेउस्स के०) मोक्षसाधनहेतोः एतले मोक्ष साधवाने कारणचूत एवा (सादुदेहस्स के०) साधुदेहस्य एतले साधुना देहने (धारणा के०) धारणाय एतले धारण, पोषण, संयमनो निर्वाह करवो तेने अथे ठे ॥ ९९ ॥

(दीपिका.) किं चिन्तयेत्तदाह । अहो इति विस्मये जिनैस्तीर्थकरैः साधूनां वृत्तिर्दर्शिता देशिता वा । किंचूता वृत्तिः । असावद्या अपापा । कस्मै । साधुदेहस्य धारणार्थं । किंचूतस्य साधुदेहस्य । मोक्षसाधनहेतोः मोक्षसाधनं ज्ञानदर्शनं ।

पोताना देहनिर्वाहार्थं पूर्वोक्तं पदार्थने (संजए के०) संयतः एतले रागद्वेषादि एवो साधु (महु घयं व के०) मधुघृतमिव एतले सरस घीसरखा जाणीने (जिजा के०) जुजीत एतले जोजन करे ॥ ९९ ॥

(दीपिका.) अथ जोज्यमाश्रित्य विशेषमाह । संयत एवंविधमपि अशनादि मधुघृतमिव मधुघृतसमानं भृष्टमिति ज्ञात्वा जुजीत । किंविशिष्टमशनादि । तिकं मधुघृतमिव कटुकमाज्जतीमनादि १ कपायं वल्लादि २ अंघ्रिं वा अम्बं ३ न्यद्रा लवणोत्कटं एतत् लवणं वा प्रकृतिद्वारं तथाविधशकादि ४ प्रयुक्तं अन्यायं अक्षोपांगन्यायेन देहार्थं परमार्थतो हि तत्साधकमिति कृत्वा नो देहार्थं प्रयुक्तं परं न वर्णयिष्यम् ॥ ९९ ॥

(टीका.) जोज्यमधिकृत्य विशेषमाह । तित्तगंवत्ति सूत्रम् । तित्तकं वा एव मधुघृतमिव कटुकं वा आज्जतीमनादि । कपायं वल्लादि । अम्बं तत्कारनाज्जति ।

प्राणा गता निर्जीवं जातम् । अन्येत्वाचार्या इत्थं व्याख्यां कुर्वन्ति । अल्पशब्दाद्विर-
सादि वा बहु प्रासुकं सर्वथा शुद्धं नातिहीलयेत् । अपि त्वेवं जावयेत् । यदेव इह लो-
का ममानुपकारिणः प्रयच्छन्ति तदेव शोचनमिति । किञ्चूतमशनम् । मुधा लब्धं म-
न्त्रतन्त्रादिना अप्राप्तम् । किञ्चूतः साधुः । मुधाजीवी सर्वथा अनिदानजीवी । अ-
न्ये वदन्ति जात्यादिना न जीवी । एवंविधमशनादि दोषवर्जितं संयोजनादिदोष-
वर्जितं साधुर्जुहीत ॥ एण ॥

(टीका.) एतन्नोजनं किमित्याह । उष्णं ति सूत्रम् । उत्पन्नं विधिना प्राप्तं नाति-
हीलयेत्सर्वथा न निन्देत् । अल्पमात्रमेतन्न देहपूरकमिति किमनेन । बहु वा असा-
रप्रायमिति । वाशब्दस्य व्यवहितः संबन्धः । किंविशिष्टं तदित्याह । प्रासुकं प्रगतासु
निर्जावमित्यर्थः । अन्ये तु व्याचक्षते, अल्पं वा । वाशब्दाद्विरसादि वा । बहुप्रासुकं
सर्वथा शुद्धं नातिहीलयेदिति । अपि त्वेवं जावयेत् । यदेवेह लोका ममानुपका-
रिणः प्रयच्छन्ति तदेव शोचनमिति । एवं मुधालब्धं कौटलादिव्यतिरेकेण प्राप्तं
मुधाजीवी सर्वथा अनिदानजीवी । जात्याद्यनाजीवक इत्यन्ये । जुहीत दोषवर्जितं सं-
योजनादिरहितमिति सूत्रार्थः ॥ एण ॥

उल्लहाउ मुहादाई, मुहाजीवी वि दुल्लहा ॥

मुहादाई मुहाजीवी, दो वि गवन्ति सुगगई ति वेमि ॥ २०० ॥

पिण्सेपणाए पढमो उद्देशो सम्मत्तो ॥ २ ॥

(अथचूरिः.) दुर्लभा एव मुहादातारः । मुधाजीविनोऽपि दुर्लभास्तथाविध-
चेष्टकवत् । अमीषां फलमाह । मुहादातारो मुधाजीविनश्च द्वावप्येतौ गवतः सुगतिं
सिद्धिगतिं कदाचिदनन्तरमेव कदाचिदेवलोकसुमानुष्यप्रत्यागमपरंपरया । ब्रवीमी-
ति पूर्ववत् ॥ २०० ॥

इति पिण्सेपणाव्ययने प्रथमोद्देशकावचूरिः ॥ २ ॥

(अर्थ.) इवे, गुरुतुं वचन कहे ठे. (मुहादाई के०) मुहादायी एटले प्रत्युप-
कार बुद्धिविना आहार आपनारा एवा लोको ए संसारमाहे (उल्लहाउ के०)
दुर्लभाः एटले दुर्लज ठे. तथा (मुहाजीवी वि के०) मुधाजीव्यपि एटले मुधा ए-
टले मंत्रयंत्रादिक देखाड्या विना आहारना लेनारा पण (उल्लहा के०) दुर्लभाः
एटले दुर्लज ठे. ए (मुहादाई के०) मुहादायी एवो श्रावक तथा (मुहाजीवी
के०) मुधाजीवी एवो साधु ए (दो वि के०) वने जण (सुगगई के०) सुगतिं

३११ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

मंथुकुम्मासज्जोनं । मंथु वदरचूर्णादि । कुट्टमापाः सिद्धमापाः । केचिद्वदन्ति कुट्टमापा यवमापाः ॥ ९७ ॥

(टीका.) किंच अरसं ति सूत्रम् । अरसमसंप्राप्तरसं द्विग्वदिजिरसंस्कृतमित्यर्थः । विरसं वापि विगतरसमतिपुराणोदनादि । सूचितं व्यञ्जनादियुक्तम् । असूचितं वा तद्गहितं वा । कथयित्वा अकथयित्वा वा दत्तमित्यन्ये । आर्द्रं प्रचुरव्यञ्जनम् । यदि वा शुष्कं स्तोकव्यञ्जनं वा । किं तदित्याह । मन्थुकुट्टमापज्जोनम् । मन्थु वदरचूर्णादि । कुट्टमापाः सिद्धमापाः । यवमापा इत्यन्ये । इति सूत्रार्थः ॥ ९७ ॥

उप्पसं नाइ हीलिङ्गा, अप्पं वा बहु फासुत्थं ॥

मुहालब्धं मुहाजीवी, जुंजिजा दोसवज्जित्थं ॥ ९८ ॥

(अथचूरिः) उत्पन्नं विधिना प्राप्तं नातिहीलयेत्, अल्पं वा न देहपूरकमिति, बहु वासारप्राप्यं किमाज्याम् । प्रासुकं निर्जायं मुहालब्धं खटिकाचप्पटिकाव्यतिरेकेण मुहाजीवी न जात्याद्याजीवी जुञ्जीत संयोजनारहितम् ॥ ९८ ॥

(अर्थ.) (उप्पसं के०) उत्पन्नं एटले सिद्धांतमां कहेली रीतप्रमाणे मन्त्रेण जे पूर्वोक्त आहार तेने (नाइहीलिङ्गा के०) नातिहीलयेत् एटले निंदे नहि. एव घात प्रकट कहे ठे. (अप्पं के०) अल्पं एटले एम न अल्प होय तो कहे जे देहपूरक पण आहार मळो नथी, एधी शुं पूरुं डवानुं? अथवा (बहु के०) घणो होय, तो एम न कहे के, असार प्राय आहार मळो, तेथी शुं घाय? (फासुत्थं के०) प्रासुकं एटले सूक्तो होय तेने निंदे नहीं. तेनुं कारण कहे ठे, के ते आहार (मुहालब्धं के०) मुहालब्धं एटले मंत्रतंत्रादिक उपकार कीया विना तथा माया आलाप विना मलेखो ठे, माटे निंदे नहीं. वीजुं कारण कहे ठे के, ते साधु केयो ठे तो के, (मुहाजीवी के०) मुहाजीवी एटले जात्यादिक देखा व्वा विना आहारनो लेनार ठे, तथा सर्वथा अनिदानजीवी ठे, माटे आहारने निंदे नहीं. तो शुं करे ते कहे ठे. (दोसवज्जित्थं के०) दोषवर्जितं एटले संयोजनादि दो परहित एवा आहार प्रत्ये (जुंजिजा के०) जुंजीत एटले जोजन करे. ॥ ९८ ॥

(दीपिका.) एतज्जोजनं किमित्याह । एवं पूर्वोक्तमरसादिकमशनादि साधुं सीत । परं नाति हीलयेत् सर्वथा न निन्देत् । किञ्चूतमशनम् । विधिना प्राप्तमज्ञयेत् तदा नेवं ज्ञातव्यं वक्तव्यं वा । यत् किमेतदल्पमात्रं न देहपूरकमपि । तथा यद् वा असारप्राप्यं किमनेनासारेण । किञ्चूतमशनम् । फासुत्थं प्रासुकं यस्माद

प्राणा गता निर्जीवं जातम् । अन्येत्वाचार्या इत्थं व्याख्यां कुर्वन्ति । अल्पशब्दाद्विर-
सादि वा बहु प्रासुकं सर्वथा शुद्धं नातिहीलयेत् । अपि त्वेवं जावयेत् । यदेव इह लो-
का ममानुपकारिणः प्रयच्छन्ति तदेव शोजनमिति । किञ्चूतमशनम् । मुधा लब्धं म-
न्त्रतन्त्रादिना अप्राप्तम् । किञ्चूतः साधुः । मुधाजीवी सर्वथा अनिदानजीवी । अ-
न्ये वदन्ति जात्यादिना न जीवी । एवंविधमशनादि दोषवर्जितं संयोजनादिदोष-
वर्जितं साधुर्जुद्धीत ॥ एण ॥

(टीका.) एतज्जोजनं किमित्याह । उष्णं ति सूत्रम् । उत्पन्नं विधिना प्राप्तं नाति-
हीलयेत्सर्वथा न निन्देत् । अल्पमात्रमेतन्न देहपूरकमिति किमनेन । बहु वा असा-
रप्रायमिति । वाशब्दस्य व्यवहितः संबन्धः । किंविशिष्टं तदित्याह । प्रासुकं प्रगतासु
निर्जीवमित्यर्थः । अन्ये तु व्याचक्षते, अल्पं वा । वाशब्दाद्विरसादि वा । बहुप्रासुकं
सर्वथा शुद्धं नातिहीलयेदिति । अपि त्वेवं जावयेत् । यदेवेह लोका ममानुपका-
रिणः प्रयच्छन्ति तदेव शोजनमिति । एवं मुधालब्धं कौटलादिव्यतिरेकेण प्राप्तं
मुधाजीवी सर्वथा अनिदानजीवी । जात्याद्यनाजीवक इत्यन्ये । जुद्धीत दोषवर्जितं सं-
योजनादिरहितमिति सूत्रार्थः ॥ एण ॥

उल्लहाउ मुहादाई, मुहाजीवी वि दुल्लहा ॥

मुहादाई मुहाजीवी, दो वि गवन्ति मुग्गई ति वेमि ॥ १०० ॥

पिण्हेसणाए पढमो उद्देशो सम्मत्तो ॥ १ ॥

(अथचूरिः.) दुर्लभा एव मुधादातारः । मुधाजीविनोऽपि दुर्लभास्तथाविध-
चेष्टकवत् । अमीषां फलमाह । मुधादातारो मुधाजीविनश्च छावप्येतौ गम्यतः सुगतिं
सिद्धिगतिं कदाचिदनन्तरमेव कदाचिदेवलोकमुमानुप्यप्रत्यागमपरंपरया । त्रयीमी-
ति पूर्ववत् ॥ १०० ॥

इति पिण्हेसणाध्ययने प्रथमोद्देशकावचूरिः ॥ १ ॥

(अर्थ.) हवे, शुरुं वचन कहे ठे. (मुहादाई के०) मुधादायी एतले प्रत्युप-
कार बुद्धिविना आधार आपनारा एवा लोको ए संसारमाह (उल्लहाउ के०)
दुर्लभाः एतले दुर्लभ ठे. तथा (मुहाजीवी वि के०) मुधाजीव्यपि एतले मुधा ए-
तले मंत्रयंत्रादिक देखावया विना आधारना खेनारा पण (उल्लहा के०) दुर्लभाः
एतले दुर्लभ ठे. ए (मुहादाई के०) मुधादायी एवो आवक तथा (मुहाजीवी
के०) मुधाजीवी एवो साधु ए (दो वि के०) वने जण (मुग्गई के०) सुगतिं

૩૬૪ રાય ધનપતસિંઘ વહાંડરકા જૈનાગમસંગ્રહ જાગ તેતાલીસ-(૪૩)-મા.

પટલે સજ્જતિ જે મોક્ષ તે પ્રત્યે (ગઈંતિ કે) જાય છે. (નિ ચેમિ કે) ઇતિ ધ્રવીમિ પટલે એમ હું તીર્થકરના ઉપદેશથી કહું તું.

હવે મુધાજીવી સાધુ ઉપર દષ્ટાંત કહે છે:- એક રાજા ધર્મની પરીક્ષા કરવા માટે કહેતો હતો કે, જે કોઈ ઉપર ઉપકાર કરીને તેના વદલામાં તેની પાસેથી અન્નપાન લેતું, એ કાંઈ ધર્મ નથી. માટે શુરુધર્મ કોણ પાલે છે, તેની હું પરીક્ષા કરું તું. એમ વિચારી તેણે મોદક આપવા સારુ ઘણા સાધુઓને તેડ્યા. ત્યારે કાર્પટિકાદિક અનેક લોકો એકઠા થયા. તે જોઈ રાજા તેમને પૂછવા લાગ્યો કે, તમે કયા સાધનથી નિર્વાહ કરો છો ? ત્યારે એકે કહ્યું કે, હું મુલેકરી નિર્વાહ કરું તું, ઘીજાણ કહ્યું, હું પગે કરી, ઘીજાણ કહ્યું હું હાથે કરી, ચોથાણ કહ્યું હું લોકના અનુગ્રહથી, પાંચમાણ કહ્યું, હું મુધાજીવી તું. તે સાંજલી રાજાએ તેનો સુલાસો તે જુદા જુદા સંવેને પૂછ્યો, ત્યારે પેહલો મુલકથી આજીવિકા ચલાવનારો કેહવા લાગ્યો કે, હું સંવેશો કેહનાર તું માટે મારી ઉપજીવિકા મુલકઉપરજ છે. ઘીજો પગથી આજીવિકા ચલાવનારો કેહવા લાગ્યો કે, હું લેલવાહક તું, માટે મારી ઉપજીવિકા પગ ઉપર છે, ઘીજો હસ્તજીવી કેહવા લાગ્યો કે, હું લેલક તું માટે મારી ઉપજીવિકા હાથ ઉપર છે, ચોથો પરિવાજક કેહવા લાગ્યો કે, હું પ્રવ્રજિત તું, માટે મારી જીવિકા લોકો ઉપર છે. પાંચમો જૈની સાધુ હતો તેણે કહ્યું કે, મે સંવેગથી દીક્ષા લીધી છે માટે હું મુધાજીવી પટલે જાત્યાદિ આલંબનવિના તથા પ્રત્યુપકાર વુઝિવિના મલેલ આહાર વડે નિર્વાહ કરનાર તું. તે સાંજલી રાજાએ જાણ્યું કે, એ પાંચમો સાધુ કહે છે, તે સરો ધર્મ છે. એમ જાણી રાજા સાધુને લઈને આચાર્ય પાસે ગયો, અને દીક્ષા લેતો હવે. એમાં જે સાધુએ કહ્યું હું મુધા વૃત્તિએ જીવમાન તું. તે સાધુ મુધાજીવી જાણવો.

હવે મુધાદાયી ઉપર કથા કહે છે:- એક પરિવાજક હશે, તે એક જાગવતની પાસે આવ્યો, અને કેહવા લાગ્યો કે, હું તમારે ઘેર ચોમાસું રહું, તમે મારો નિર્વાહ ચલાવો. ત્યારે જાગવત કેહવા લાગ્યો કે, તમે જો મારું કાંઈપણ કામ ન કરો, અને કેવલ નિઃસ્પૃહપણે જો રહો, તો હું તમારો નિર્વાહ ચલાવીશ. તે પરિવાજકે તહત્તિ કહ્યું, અને તે જાગવતને ઘેર ચોમાસું રહ્યો. હવે તે જાગવત પરિવાજકનો નિર્વાહ ચલાવે છે. એક વખત શું થયું કે, તે જાગવતનો ઘોડો ચોરોએ હરણ કર્યો હતો, અને સવાર થઈ ગયેલી જાણી એક ઠેકાણે તલાવપર પાંધી રાખ્યો હતો, તે વામાં તે પરિવાજક તલાવ ઉપર નાહવા ગયો, ત્યાં તેણે તે ઘોડો જોયો. જોઈને પઠી તે આવીને જાગવતને કેહવા લાગ્યો કે, તલાવના તીર ઉપર મારાં વસ્ત્ર હું લીધેલી રાખ્યો, ત્યારે જાગવતે તલાવ ઉપર માણસ મોકલ્યો. તે માણસે આવીને જા-

गवतने कछुं के, त्यां में तमारो घोडो जोयो. तेवां वचन दूतना मुखयी सांजली जा-
गवते जाणुं जे ए वात परिव्राजके कही. पठी ते जागवत केहवा लाग्यो, जे हे
परिव्राजक ! तमे अहीथी बीजे ठेकाणे जाउं, हुं तमारो ह्वेथी निर्वाह चलाबीश
नहीं. कारण के, तमे अमारुं काम करीने अमारी पासेथी अन्नपान व्यो, ते कांई
शास्त्रमां सूऊतुं कछुं नथी. एवुं दान आपवाथी दातारने पूर्ण फल मलतुं नथी,
अने तेवुं दान लेवाथी लेनारने पण अतिचार दोष लागे ठे. एम कही परिव्राज-
कने अन्नपान आपवानुं बंध कछुं. पठी ते परिव्राजक बीजे ठेकाणे गयो. ए
दाता मुधादाथी जाणवो. ॥ १०० ॥

इति पिंडैपणाध्ययनना प्रथम उद्देशनो बालावबोध संपूर्ण ॥ १ ॥

(टीका.) मुधाजीवीति । दुर्लभमेतद्दर्शयति । दुर्लभा एवंविधा दातारः त-
थाविधजागवतवत् । मुधाजीविनोऽपि दुर्लभास्तथाविधचेष्टकवत् । एतयोः कथानके
वृत्तितो द्वेये । अमीपां फलमाह । मुधा दातारो मुधाजीविनश्च द्वावप्येतौ सुगतिं
सिद्धिगतिं गच्छन्ति । कदाचित् तस्मिन्नेव जने कदाचिदेवलोकसुमानुषत्वप्रत्याग-
मनपरंपरया । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ १०० ॥

इति श्रीदशवैकालिकसूत्रस्य शब्दार्थवृत्तौ श्रीसमयसुन्दरोपाध्यायविरचितायां
पिण्डैपणाध्ययनस्य प्रथमोद्देशकः समाप्तः ॥ १ ॥

(टीका.) दुल्लहं चि । दुर्लभा एव मुधादातारस्तथाविधजागवतवत् । मुधाजी-
विनोऽपि दुर्लभास्तथाविधचेष्टकवत् । अमीपां फलमाह । मुधादातारो मुधाजीविनश्च
द्वावप्येतौ गच्छतः सुगतिं सिद्धिगतिं कदाचिदनन्तरमेव कदाचिदेव लोकसुमानुष
प्रत्यागमनपरंपरया । ब्रवीमीति पूर्ववत् । अत्र जागवतोदाहरणम् । जहा एगो परिवायगो ।
सो एगं जागवयं उवछिउं । अहं तव गिहे वरिसारत्तं करेमि । मम उदंतं बहाहि । तेण
जणिउं जइ मम उदंतं न बहसि । एवं हवउं चि । सो से जागवउं सेज्जजचपाणादि-
णा उदंतं बहति । अन्नया य तस्स घोडउं चोरेहिं हिउं । अतिप्पन्नायं ति काऊण
जालीए बज्जो । सो अ परिवायगो तलाए प्हायउं गउं । तेण सो घोडउं दिओ । आ-
गंतुं जणइ मम पाणीयतडे पोत्ती विस्सरिया । गोहो विसज्जिउं । तेण घोडउं दि-
ओ । आगंतुं कहियं तेण । जागवण्ण णायं जहा परिवायगेण कहियं । तेण परि-
वायगो जणति । जाहि णाहं तव णिविठं उदंतं बहामि । णिविठं थप्पफळं जवति ।
एरिसो मुधादाई । मुधाजीविमि उदाहरणं । एको राया धम्मं परिक्खई । को धम्मो ।
जो अणिविठं जुंजइ चि । तो तं परिक्खामि चि काऊण मणुस्सा संदिछा । राया मो-

एटले सज्जति जे मोक्ष ते प्रत्ये (गणति के०) जाय ठे. (ति वेमि के०) इति ब्रवीमि एटले एम हुं तीर्थकरना उपदेशायी कहुं तुं.

हवे मुधाजीवी साधु उपर दृष्टांत कहे ठे:- एक राजा धर्मनी परीक्षा करवा माटे कहेतो हतो के, जे कोइ उपर उपकार करीने तेना वदलामां तेनी पासेयी अन्नपान लेवुं, ए कांइ धर्म नथी. माटे शुद्धधर्म कोण पाले ठे, तेनी हुं परीक्षा करुं तुं. एम विचारी तेणे मोदक थापवा सारु घणा साधुउने तेड्या. तयारे कार्पटिकादिक अनेक लोको एकठा थया. ते जोइ राजा तेमने पूठवा लाग्यो के, तमे कया साधनवी निर्वाह करो ठे? तयारे एके कहुं के, हुं मुखेकरी निर्वाह करुं तुं, बीजाए कहुं, हुं पगे करी, बीजाए कहुं हुं हाथे करी, चोथाए कहुं हुं लोकना अनुग्रहथी, पांचमाए कहुं, हुं मुधाजीवी तुं. ते सांनली राजाए तेनो खुदासो ते जुदा जुदा सर्वेने पूठ्यो, तयारे पेहुलो मुखथी आजीविका अखावनारो केहवा लाग्यो के, हुं संदेशो केहनार तुं माटे मारी उपजीविका मुखउपरज ठे. बीजो पगथी आजीविका अखावनारो केहवा लाग्यो के, हुं लेखवाहक तुं, माटे मारी उपजीविका पग उपर ठे. बीजो हस्तजीवी केहवा लाग्यो के, हुं लेखक तुं माटे मारी उपजीविका हाथउपर ठे. चोथो परिव्राजक केहवा लाग्यो के, हुं प्रव्रजित तुं, माटे मारी जीविका लोको

(अर्थ.) पिडेपणाअयनना प्रथम उद्देश कहा, तमां केहवावु रहुं ते हवे आ बीजा उद्देशमां कहे ठे. पडिगहत्ति. (संजए के०) संयतः एटले साधु आहार करीने पत्री (पडिगहं के०) प्रतिग्रहं एटले पात्रादिकने (खेवमाका के०) लेपमर्यादया एटले लेप सुधी (संखिहिता एं के०) संखिह एटले कुलीए करी रुमी परे लूहीने (डुगंधं के०) डुगंधं एटले जेने खराव गंध आवे ठे, एवा तथा (वा के०) अथवा (सुगंधं के०) सुगन्धि एटले जेने सारो न आवे ठे, एवा पण आहारने (सर्वं के०) निरवशेषपणे किंचित् पण शेष न लेखतां (जुंजे के०) जोजन करे. परंतु (न उडण के०) नोप्रेत् एटले ठांडे नहि. एटले सरस अन्न जिमे, अन्ने नीरस ठांडे, एम करे नहीं. ॥ १ ॥

(दीपिका.) अथ पिडेपणायाः प्रथम उद्देशे यत् उपयोगि नोक्तं तत् द्वितीये देशके दर्शयन्नाह । संयतः साधुः डुगन्धि वा सुगन्धि वा नोजनजातं सर्वं समलं उज्जीताश्नीयात् परं नोप्रेत् । अत्र गन्धग्रहणं रसादीनामुपलक्षणम् । कुतो नोप्रेत् उच्यते । संयमविराधनाजयात् । किं कृत्वा । प्रतिग्रहं पात्रं संखिह्य प्रदेशिन्या निरवशेषम् । कया । लेपमर्यादया आलेपं संखिह्य ॥ १ ॥

वतने कष्टं के, त्यां में तमारो घोडो जोयो. तेवां वचन दूतना मुखयी सांजली जा-
वते जाणुं जे ए वात परिव्राजके कही. पठी ते जागवत केहवा लाग्यो, जे हे
परिव्राजक ! तमे अहीथी बीजे ठेकाणे जाऊं, हुं तमारो ह्वेथी निर्वाह चलावीश
नहीं. कारण के, तमे अमारं काम करीने अमारी पासेथी अन्नपान द्यो, ते कांई
शास्त्रमां सूजतुं कष्टुं नथी. एतुं दान आपवायी दातारने पूर्ण फल मलतुं नथी,
अने तेवुं दान लेवायी लेनारने पण अतिचार दोष लागे ठे. एम कही परिव्राज-
कने अन्नपान आपवानुं बंध कष्टुं. पठी ते परिव्राजक बीजे ठेकाणे गयो. ए
हाता मुधादायी जाणवो. ॥ १०० ॥

इति पिंडेयणाध्ययनना प्रथम उद्देशनो बालावबोध संपूर्ण ॥ १ ॥

(दीपिका.) मुधाजीवीति । दुर्लभमेतद्दर्शयति । दुर्लभा एवंविधा दातारः त-
थाविधजागवतवत् । मुधाजीविनोऽपि दुर्लभास्तथाविधचेष्टकवत् । एतयोः कथानके
वृत्तितो ज्ञेये । अमीषां फलमाह । मुधा दातारो मुधाजीविनश्च छावप्येतौ सुगतिं
सेद्धिगतिं गच्छन्ति । कदाचित् तस्मिन्नेव जने कदाचिद्देवलोकसुमानुपत्त्वप्रत्याग-
मनपरंपरया । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ १०० ॥

इति श्रीदशवैकालिकसूत्रस्य शब्दार्थवृत्तौ श्रीसमयसन्दर्भेण
... तथा (सज्जा के०) शय्या एटले उपालान विषे, अथवा (निसीहि-
आए के०) नैपेधिक्याम् एटले स्वाध्याय करवानी जूमिकाने विषे वेठेलो एवो साधु
(गोथरे के०) गोचरीने विषे (समावन्नो के०) प्राप्त थयो थको (अथावयछा
के०) अथावदर्थ एटले संयमनो निर्वाह करवाने जेटहुं जोश्ये तेटहुं पूरुं नहीं एवुं
(जुचा एं के०) जुक्त्वा एटले नोजन करीने (जइ के०) यदि एटले जो (तेणं
के०) तेटला आहारे करी (न संथरे के०) न संस्तरेत् एटले निर्वाहने पामे नहीं.
अर्थात् छुधानो उपशम करी शके नहीं. ॥ २ ॥

(दीपिका.) विशेषमाह । यदि दृषको ग्लानादिवा तेन जुक्तेन न संस्तरेत् न
यापयितुं समर्थः । तदा द्वितीयवेक्षामपि गोचरे नक्षपानं गवेषयेत् इत्यभिप्राया-
याः संबन्धः । किञ्चूतः द्रुपकादिः । तेजानिसीहिआए समावन्नो । शय्यायां वसतो नैपे-
धिक्यां स्वाध्यायजूमौ । अथवा शय्यावासनजस्तनिषेधात्रैपेधिकी तस्यां समावन्नः सन् ।
किं कृत्वा । अथावदर्थं जुक्त्वा । न यावदर्थमपरिसमाप्तमित्यर्थः । एं वाक्यालंकारे ॥ २ ॥

(टीका.) विधिविशेषमाह । तेजानि सूत्रम् । शय्यायां वसतो नैपेधिक्यां स्वा-
ध्यायजूमौ शय्येव वासनजस्तनिषेधात्रैपेधिकी तस्यां समावन्नो वा गोचरे द्रुपकादि-

सइ काले चरे निस्कू, कुज्जा पुरिसकारिअं ॥

अलाजु त्ति न सोइज्जा, तवु त्ति अहिआसए ॥ ६ ॥

(अत्रचूरिः) यस्मादयं दोषः संज्ञायते तस्याद्रकालाटनं न कुर्यादित्याह । सइ त्ति । सति विद्यमाने जिह्वाकाले चरेज्झिहुः । स्मर्यन्ते यत्र जिह्वाकाः स स्मृतिकाल-
स्तस्मिन् चरेद्यायाज्झिरित्यन्ये । कुर्यात् पुरुषकारं जह्वावले सति वीर्याचारं न लङ्-
चेत् । अलाजे सति जिह्वाया इति न शोचयेत् । वीर्याचाराराधनस्य निष्पन्नत्वा-
त्तदर्थं च जिह्वा नाहारार्थमेव ॥ ६ ॥

(अर्थ.) माटे (निस्कू के०) हे साधो ! (काले के०) जिह्वायोग्य काल
(सइ के०) सति एटले थये ठते (चरे के०) चरेत् एटले गोचरी माटे गमन करे.
अथवा (सइकाले के०) स्मृतिकाले एटले गृहस्थ लोको जे बेलाए साधु लोकोनुं
सरण करे ठे, ते कालने विपे गोचरी माटे गमन करे. अने (पुरिसकारिअं के०)
पुरुषकारं एटले उद्यमने (कुज्जा के०) कुर्यात् एटले करे. वीर्याचारनुं रक्षण करे. गोचरी
करतां कदाचित् जो आहार न मले, तो (अलाजु त्ति के०) अलाज इति एटले
शुरू जिह्वानो लाज थयो नहि माटे (न सोइज्जा के०) न शोचेत् एटले शोक
करे नहि. तो (तवुत्ति के०) तप इति एटले अनशनादिवक्षण तप थाय ठे,
एम जाणी (अहिआसए के०) अधिसहेत एटले हुधा परिपहनुं सहन करे.
अर्थात् साधुए गोचरी जतां एवो विचार करवो के, जो आहार मलशे तो धर्म-
कायनुं पोषण थशे, अने नहि मलशे, तो तपनी वृद्धि थशे. अहीं ढंढण कुमारनुं
ढंढांत ठे, ते एवी रीतिः— ढंढण कुमार पूर्व जवे पांचसें हल खेडनार लोको
उपर राजा तरफथी अधिकारी हुता. मध्यान्ह बेलाए जात पाणी आव्या पठी
एकेको चास पोताना क्षेत्रे देवराव्या पठी. तेमने खावा दे. पांचशे खेडुत अने
हजार बलद मली पनरसे जीवने नित्य प्रत्ये अंतराय करे. एम चालतां एक व-
खते ते ढंढण कुमारनो जीव सरण पामीने श्रीकृष्ण महाराजनी ढंढणा नामे राणीनी
कूखे पुत्रपणे उपज्यो. पूर्ण मास थये जन्म पाम्यो. पठी मानुं नाम ढंढणा होवाथी
तेनुं पण नाम ढंढणकुमार पाड्युं. केटलोक काल बीती जतां ते कुमार जोग स-
मर्थ थयो एम जाणी तेने मातापिताए उत्तम कन्याउ परणावी. पठी एक समये
श्रीनेमनाथजीनो उपदेश सांजली वैराग्य पामी मातापितानी आज्ञा लइ तेणे दी-
क्षा लीधी. पठी पूर्व जवनुं अंतराय कर्म उदय आव्युं. त्वारे नव बार छारिका
नगरीमांहे बहोरवा गया, पण निदांप आहार मल्यो नहि. ते जाणी ढंढणकुमारे

३३० राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-भा.

सेज्यं जिह्वाकाखो न वेति । अकालचरणेनात्मानंच क्लामयसि दीर्घाटनोनोदरजावेन ।
संनिवेशं च गर्हसि जगवदाज्ञाखोपतो देन्यं प्रतिपद्येति ॥ ५ ॥

(अर्थ.) हवे अकालने विपे गोचरीए जवामां दोष कहे ठे. अकाल ति. एक वत्ते
एम घयुं के, अकालने विपे गोचरीए जनार कोइ एक साधुने जिह्वा नहि मसवाधी
ते दीन घयो, अने ते गामनी निंदा करवा लाग्यो के, शून्य जंगल सरखा ए गाममां
जिह्वा क्याथी मले ? ते सांजली बीजो साधु तेने कहेवा लाग्यो के, (जिह्वा के०)
हे जिह्वा, साधो ! तुं (अकाल के०) ज्यारे जिह्वा मले नहि एवा अकालने विपे
(चरिसि के०) गोचरीए जाय ठे; पण तुं (कालं के०) जिह्वायोग्य काजने
(न पडिसेहसि के०) न प्रत्युपेक्षसे एटले देखतो नथी, बराबर जोतो नथी. तेथी
(अन्गणं के०) पोताना आत्माने (क्लामेसि के०) क्लामयसि एटले क्लामणाने
पमाटे ठे, अर्थात् दीर्घ ब्रमणथी तथा ऊनोदरताना दुःखथी (च के०) वसी ज-
गवदाज्ञानो खोप करीने देन्य पाम्याथी (संनिवेशं के०) ग्रामप्रत्ये (गरिहसि के०)
गर्हसि एटले निंदे ठे. जे आ गामना खोको दातार नथी, साधुने बहोरावता नथी,
इत्यादि निंदा करी तुं जगवाननी आज्ञानो खोप करेठे, अने देन्य पामे ठे. ॥ ५ ॥

(टीका.) अकाले गोचरीगमने दोषमाह । कोऽपि साधुरकाखे जिह्वार्थं प्रविष्टः ।
अथ अकालचारित्येन जिह्वा न खट्वा । तदान्येन केनापि साधुना पृष्टः,
तो जिह्वा खया प्राप्ता न वेति । तदा स वदति कुतोऽत्र स्थण्डिलसंनिवेशो
जिह्वाप्राप्तिः । तदान्यः साधुः पृष्ठाकृतमकालचारिणं वदति । हे जिह्वा ! राम-
बाणं श्रामि । कम्पान् । प्रमादान् स्वाध्यायखोजाह्वा । पुनस्त्वं कालं किमयं जिह्वाका-
खो नवेत्यादिव्यं न प्रत्युपेक्षते न जानासि । च पुनस्त्वमकालचरणेनात्मानं क्लाम-
यसि दीर्घाटनमेन ऊनोदरताजावेन च । च पुनः संनिवेशं ग्रामादिकमवर्णवादेन
गर्हसि । ततो जगवन आज्ञाखोपेच देन्यप्रतिपत्त्या च तव महान्दोषः संताप्यं
महान्दोषाटनं न श्रेय इति ॥ ५ ॥

(टीका.) अकालचरणे दोषमाह । अकाल ति सूत्रम् । अकालचारी कश्चि
साधुरखण्डेनः केनचिन् साधुना प्राप्ता जिह्वा नवेत्यनिर्दिष्टः सन्नेयं श्रूयान् कुतो-
स्थण्डिलसंनिवेशे जिह्वा । न तेनोच्यते । अकाले चरसि जिह्वा प्रमादात्मात्मा
टिह्वा । काजं न प्रत्युपेक्षसे । किमयं जिह्वाकाखो नवेति । अकालचरणेनात्मा-
जानेनिमि दीर्घाटनन्यूनोदरतावेन । संनिवेशं च निन्दसि गर्हसि जगवदाज्ञाखो-
पकालननवेति सूत्रार्थः ॥ ५ ॥

सइ काले चरे निरकू, कुजा पुरिसकारिअं ॥

अलाजु त्ति न सोइज्जा, तबु त्ति अहिआसए ॥ ६ ॥

(अश्वचूरिः) यस्मादयं दोषः संज्ञायते तस्यादकालाटनं न कुर्यादित्याह । सइ त्ति । सति विद्यमाने जिह्वाकाले चरेज्जिह्वुः । स्मर्यन्ते यत्र जिह्वुकाः स स्मृतिकाल-स्तस्मिन् चरेयायाज्जिह्वुरित्यन्ये । कुर्यात् पुरुषकारं जहावले सति वीर्याचारं न लह-येत् । अलाजे सति जिह्वाया इति न शोचयेत् । वीर्याचाराराधनस्य निष्पन्नत्वा-त्तदर्थं च जिह्वा नाहारार्थमेव ॥ ६ ॥

(अर्थः) माटे (निरकू के०) हे साधो ! (काले के०) जिह्वायोग्य काल (सइ के०) सति एटले यथे ठते (चरे के०) चरेत् एटले गोचरी माटे गमन करे. अथवा (सइकाले के०) स्मृतिकाले एटले गृहस्थ लोको जे वेलाए साधु लोकोनुं स्मरण करे ठे, ते कालने विपे गोचरी माटे गमन करे. अने (पुरिसकारिअं के०) पुरुषकारं एटले उद्यमने (कुजा के०) कुर्यात् एटले करे. वीर्याचारनुं रक्षण करे. गोचरी करतां कदाचित् जो आहार न मले, तो (अलाजु त्ति के०) अलाज इति एटले शुद्ध जिह्वानो लाज यथो नहि माटे (न सोइज्जा के०) न शोचेत् एटले शोक करे नहि. तो (तबुत्ति के०) तप इति एटले अनशनादिवक्षण तप थाय ठे, एम जाणी (अहिआसए के०) अधिसहेत एटले क्षुधा परिपहनुं सहन करे. अर्थात् साधुए गोचरी जतां एवो विचार करवो के, जो आहार मलशे तो धर्म-कायनुं पोषण यशे, अने नहि मलशे, तो तपनी वृद्धि यशे. अहीं टंढण कुमारनुं दृष्टांत ठे, ते एवी रीते:- टंढण कुमार पूर्व जवे पांचसें हल खेडनार लोको उपर राजा तरफयी अधिकारी हता. मध्यान्ह वेलाए जात पाणी आल्या पत्री एकेको चास पोताना क्षेत्रे देवराव्या पत्री तेमने खावा दे. पांचशे खेदुत अने हजार बलद मली पनरसे जीवने नित्य प्रत्ये अंतराय करे. एम चाखतां एक व-खते ते टंढण कुमारनो जीव मरण पामीने श्रीकृष्ण महाराजनी टंढणा नामे राणीनी हूले पुत्रपणे उपज्यो. पूर्ण मास यथे जन्म पान्यो. पत्री मानुं नाम टंढणा होवायी तेनुं पण नाम टंढणकुमार पाडुं. केटलोफ काज बीती जतां ते कुमार जाग स-मयं यथो एम जाणी तेने मातापिताए उत्तम कन्याउं परणावी. पत्री एक समये श्रीनेमनायजीनो उपदेश सांजली वैराग्य पामी मातापितानी आइल छइ तेणो टी-हा लीधी. पत्री पूर्व जवुं अंतराय कर्म उदय आय्हुं. त्वारं नव बार छारिका नगरीमांहे बहोरवा गया, पण निदोप आहार नह्यो नहि. ते जाणी टंढणकुमार

३३७ राय धनपतंसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

अजिप्रह लीधो. जे बीजा साधुनुं आणेखुं आहार पाणी माहुरें लेवुं नहि, आपणी लब्धिप सूक्तो आहार जो मले, तो जमवुं; नहीं तो तपस्या करवी. एम करता घणा दिवस गया, एकदा प्रस्तावे श्रीकृष्ण महाराजे श्रीनेमिनाथजीने पूखुं, के अ-
दार हजार साधु माहे हाज कोण महा दुष्कर करणीनो करनार ठे, ते कद्दो. त्या-
रे श्रीनेमीश्वर जगवाने कहुं, के ताहरो पुत्र ढंढणकुमार उग्र करणीनो करनार
ठे. एम सांजली जगवंतने वांदी श्रीकृष्ण महाराज पाठा बढ्या. अटलांमां ढंढण-
कुमारने सामाज आवता दीठा. त्यारे श्रीकृष्ण महाराजे हाथी थकी हेठे उतरीने
प्रण प्रदक्षिणा दइ जक्तिसहित ते ढंढणकुमारने वांघ्या. ए कृत्य एक व्यवहारीप
जोइने मनमां विचार कल्यो, के ए कोइ महोटा मुनिराज लागे ठे. जेथी एने श्रीकृष्ण-
महाराजे पण वंदना करी. एम विचारी ते व्यवहारिये ढंढणकुमारने मोटा मोदक
बहोराव्या. ते निदांय जोइने ढंढणकुमारे बोहोख्या. पठी ते ढंढणकुमारे नेमीश्वर
जगवान् पासे आवीने पूखुं. हे स्वामिन् ! महारं अंतराय कर्म दाय पाम्युं ? ते सां-
जली जगवंते कहुं. आ कृष्णनी लब्धि ठे. ताहरी लब्धि नथी. एम सांजली
ढंढणकुमारे कुंजारना नीमाडा माहे ते मोदकनुं चूर्ण करी परखवुं, अने पर-
पतां थकां एम विचाखुं, जे अहो प्राणी ! अंतराय कीधानां केवां मागां फस ठे ?
एदुं शुन ध्यान ध्यातां जेम जेम मोदक खूटे, तेम तेम कर्मनां दल झूटे. एवीरीते
कर्मपंथनो वेद थयो त्यारे, ते कुमारने केवल ज्ञान थयुं. पठी ते कुमार मोक्ष पडोव्यो.
एम ए ढंढणकुमारनी परे महात्मा साधुने कदाचित् जो जिज्ञा न मले, तो शोक न
परयो. पण मन दड राखीने छुधानो परीपह खमवो. इति ढंढणकुमारदृष्टांत. ॥ ६ ॥

(टीपिका.) ततः साधुः किं कुर्यादित्याह । जिह्नुः काशे सति जिज्ञाकाशे जाते
सति चरेन्निश्चयं गच्छेत् । अन्ये पुनः सःशकाशे इत्यस्य एवमर्थं कुर्वन्ति । स्मृतिश्रुतौ
जिज्ञाकाशो यत्र जिह्नुः स्मर्यते । तस्मिन् पुनर्जिह्नुः पुरुषकारं जडावशे सति वीर्याचारं
न खडयेत् । तत्र च अज्ञाने सति जिज्ञाया अप्राप्तौ सत्यां जिह्नुने शोचयेत् । किंतु परं
जाययेत् । मया जिज्ञा न खन्धा परं वीर्याचारस्तवाराधितः । वीर्याचारायमपि जिज्ञातृ
न केवलमादारायमेव । अतो न शोचयेत् । अपि तु तप इत्यधिसहेतु अनशनम्-
नोदरनादि वा तपोऽपि न विष्यतीति सम्यग्विचिन्तयेत् ॥ ६ ॥

(टीका.) यस्मादयं दोषः संज्ञायते तस्मादकाशादपि न कुर्यादित्याह । सः शि-
म् । मनि विद्यमाने काशे जिज्ञासमये चरेन्निह्नुः । अन्ये तु व्याचक्षते । स्मृतिश्रुतौ
। जिज्ञाकाशोऽभिधीयते । स्मर्यन्ते यत्र जिह्नुकाः स स्मृतिश्रुतस्तस्मिन् चरेन्निह्नुः

जिह्वायं यायात् । कुर्यात् पुरुषकारं सति जङ्गावले वीर्याचारं न लङ्घयेत् । तत्र चाला-
जेषि जिह्वाया अलाज इति न शोचयेद्वीर्याचाराराधनस्य निष्पन्नत्वात् । तदर्थं च
जिह्वाटनं नाहारार्थमेवातो न शोचेत् । अपितु तप इत्यधिसहेत । अनशनन्यूनोद-
स्तालक्षणं तपो नविष्यतीति सम्यग्विचिन्तयेदिति सूत्रार्थः ॥ ६ ॥

तद्देवुच्चावया पाणा, जत्तछाए समागया ॥

तंउजुथं न गठिज्जा, जयमेव परक्कमे ॥ ७ ॥

(श्रवचूरिः) उक्ता कालयतना । क्षेत्रयतनामाह । तद्देव स्ति । तथैवोच्चावचाः शो-
जनाशोजनजेदेन नानाप्रकाराः प्राणिनो जक्तार्थं समागता वलिप्राचृतकादिष्वागता
ज्वन्ति । तदजुकं तेषामजिमुखं न गठेत् । तत्संत्रासेनान्तरायाधिकरणदोषात् ।
किंतु यतमेवोद्देगमनुत्पादयन्पराकामेत् ॥ ७ ॥

(अर्थ.) ए कालयतना कही. ह्वे क्षेत्रयतना कहे ठे. (तद्देव के०) तथैव ए-
टले तेमज गोचरी जतां मार्गमांहे (उच्चावया पाणा के०) उच्चावचाः प्राणिनः ए-
टले शुज तथा अशुज एवा हंस कागडा प्रमुख प्राणीउ (जत्तछाए के०) जक्तार्थं
एटले ज्ञातपाणीने अर्थे (समागया के०) समागताः एटले आख्या होय तो ते साधु
(तंउजुथं के०) तदजुकं एटले ते प्राणीने सामो (न गठिज्जा के०) न गठेत् एटले
जाय नहीं. कारण के, ते जीवने त्रास उपजे अथवा तेने अंतराय आय, माटे (जयमेव
के०) यतमेव एटले जयणा राखीने जेम ते प्राणी दुःख उद्देग न पामे तेम (परक्क-
मे के०) पराकामेत् एटले गमन करे. ॥ ७ ॥

(दीपिका.) कालयतनोक्ता । अथ क्षेत्रयतनामाह । जिह्वस्तदजुकं तेषां प्राणिना-
मजिमुखं संमुखं न गठेत् । तेषां केषाम् । ये प्राणाः प्राणिनो जक्तार्थं वलिप्राचृतकादिषु
समागता ज्वन्ति । कथम् । तेषां संत्रासेन अन्तरायदोषो जवेत् । तर्हि किं कुर्यात् । यतमेव
पराकामेत् तेषामुद्देगमनुत्पादयन् । किञ्चूताः प्राणिनः । तथैव उच्चा हंसादयः श्रवचाः
काकादयः शोजनाशोजनजेदेन नानाप्रकाराः ॥ ७ ॥

(टीका.) उक्ता कालयतना । अथुना क्षेत्रयतनामाह । तद्देव स्ति । तथैवोच्चावचाः
शोजनाशोजनजेदेन नानाप्रकाराः प्राणिनो जक्तार्थं समागता वलिप्राचृतिकादि-
ष्वागता ज्वन्ति । तदजुकं तेषामजिमुखं न गठेत्तत्संत्रासेनेनान्तरायाधिकरणादिदो-
षात् । किंतु यतमेव पराकामेत् तदुद्देगमनुत्पादयन्निति सूत्रार्थः ॥ ७ ॥

गोचरगगपविष्टो अ, न निसीइऊ कवई ॥

कहं च न पवंधिजा, चिछित्ता ए व संजए ॥ ८ ॥

(अथचूरिः) गोचराग्रप्रविष्टस्तु न निपीदेत्कचिद्देवकुलादौ संयमोपघातादिप्रसंगात् ॥ ८ ॥
गात् । कथां च न प्रवध्नीयात् स्थित्वा कालविलंबे संयत इत्यनेपणादिप्रसंगात् ॥ ८ ॥

(अर्थः) हवे गोचरीगत साधु शुं न करे ते कहे ठे. (संजए के०) पूर्वाक्त संयत साधु (गोचरगगपविष्टो के०) गोचराग्रप्रविष्टः एटले प्रधान गोचरीए गयो यको (क-
छइ के०) कचित् एटले क्याय पण (न निसीइऊ के०) न निपीदेत् एटले वेते नई.
(च के०) वली (चिछित्ता ए के०) स्थित्वा एटले वेसीने (कहं के०) कथां एटले
धर्मकथाने (न पवंधिजा के०) न प्रवध्नीयात् एटले विस्तारथी कहे नहीं. ॥ ८ ॥

(टीपिका.) पुनर्गोचरीगतः साधुः किं न कुर्यादित्याह । साधुर्गोचराग्रप्रविष्टस्तु नि-
क्षार्थं प्रविष्टः सन् न निपीदन्नोपविशेत् कचिद्देवकुलादौ । यतस्तत्र निपीदने संयमस्य
पानो जयति । च पुनः कथां धर्मकथादिरूपां न प्रवध्नीयात् प्रवध्नेन न कुर्यात् ।
अनेन एकव्याकरणे एकदृष्टान्तकथने च अनुज्ञामाह । अतएवाह । किं कृत्वा । स्थित्वा ।
पात्रपरिग्रहेण संयतो यतिः एवं च क्रियमाणे अनेपणाद्वेषादिदोषप्रसंगो जयेत् ॥ ८ ॥

(टीका.) गोचरगगति सूत्रम् । गोचराग्रप्रविष्टस्तु निक्षार्थं प्रविष्ट इत्यर्थः । न
निपीदन्नोपविशेत् । कचिद्देवकुलादौ संयमोपघातादिप्रसंगात् । कथां च धर्मकथा-
दिरूपां न प्रवध्नीयात् प्रवध्नेन कुर्यात् । अनेनेकव्याकरणेकज्ञातानुज्ञामाह । अतए-
वाह । स्थित्वा । पात्रपरिग्रहेण संयत इत्यनेपणाद्वेषादिदोषप्रसंगादिति सूत्रार्थः ॥ ८ ॥

अग्गलं फलिहं दारं, कवाडं वा वि संजए ॥

अयलंविघ्ना न चिछिजा, गोचरगगगउ मुणी ॥ ९ ॥

(अथचूरिः) उक्ता क्षेप्रयतना । इव्ययतनामाह । अग्गलं गोपुरकपाटादेः, परि-
पं कपाटकादेः, छारं शायामयं, कपाटं छारमात्रं वापि संयतोऽवलम्ब्य न तिष्ठेत् ।
छात्रविग्राहनादौषात् । गोचरगगगतो निक्षार्थप्रविष्टो मुनिः ॥ ९ ॥

(अर्थः) हवे इव्ययतना कहे ठे. वली (संजए के०) संयतः एटले संयमी पण
(मुणी के०) मुनिः एटले पूर्वाक्त मानु (गोचरगगगउ के०) गोचराग्रगतः एटले
गोचरीने विपे गयो यको (अग्गलं के०) अग्गलं एटले जंगल (वा के०) अथवा
(चिछिहं के०) परिपं एटले कपाटना टांकवाना फलकने अथवा (दारं के०) दार-
हलं शायामने अथवा (कवाडं वि के०) कपाटमपि एटले कपाटने पण (अतए-

वेत्या के०) अवलंब्य एटले उन्निगण द्दने (न चिच्छिजा के०) न तिष्ठेत् एटले
ज्जो रहे नहीं ॥ ए ॥

(टीपिका.) क्षेत्रयतना उक्ता । अथ अव्ययतनामाह । संयतो यतिरर्गलां गो-
पुरकपाटादिसंबन्धिनीं, परिधं कपाटकादिस्यगन्तं, द्वारं शाखामयं, कपाटं द्वारयंत्रं
न अवलंब्य न तिष्ठेत् । कथम् । एवमवलम्ब्यने लाघवविराधनादोपो जवेत् । किञ्चूतः
संयतः । गोचराग्रगतो जिह्वायां प्रविष्टः ॥ ए ॥

(टीका.) उक्ता क्षेत्रयतना । अव्ययतनामाह । अगलं ति सूत्रम् । अगलं गोपा-
टादिसंबन्धिनं, परिधं नगरद्वारादिसंबन्धिनं, द्वारं शाखामयं, कपाटं द्वारयंत्रं वा-
पे संयतः । अवलम्ब्य न तिष्ठेद्वाघवविराधनादोपात् । गोचराग्रगतो जिह्वाप्रविष्टः ।
मुनिः संयत इति पर्यायो तदुपदेशाधिकारादुपपद्येति सूत्रार्थः ॥ ए ॥

समणं मादणं वा वि, किविणं वा वणीमगं ॥

उवसंकमन्तं जत्तठा, पाणठा एव संजए ॥ १० ॥

(अवचूरिः) उक्ता अव्ययतना । जावयतनामाह । श्रमणं निर्ग्रन्थादि, ब्राह्मणं
धिग्वर्णं वापि, कृपणं वा पिण्डोलकं वनीपकं, दरिद्रं चतुर्णामन्यतममुपसंक्रामन्तं
सामीप्येन गच्छन्तमागच्छन्तं वा पानार्थं वा जिह्वायं संयतः ॥ १० ॥

(अर्थ.) हवे जावयतना कहे ठे. समणमिति (समणं के०) श्रमणं एटले साधुने
(वा के०) अथवा (मादणं के०) ब्राह्मणं एटले ब्राह्मणने अथवा (किविणं के०)
कृपणं एटले पोतानुं धन संची जीख मागे ते कृपणने (वणीमगं के०) वनीपकं एटले
दरिद्री पुरुष ए चार पुरुष मांदेलो कोइ पण (जत्तठा के०) जत्तार्थं एटले आ-
हारने अर्थे (व के०) अथवा (पाणठाए के०) पाणीने अर्थे (उवसंकमन्तं के०)
उपसंक्रामन्तं एटले सामो आवतो होय तो ॥ १० ॥

(टीपिका.) उक्ता अव्यविराधना । जावविराधनामाह । संयतः साधुः श्रमणं
निर्ग्रन्थादिरूपं, ब्राह्मणं धिगजातीयं, कृपणं वा पिण्डोलकं, वनीपकं दरिद्रं एतेषां चतुर्णां
मध्येन्यतममुपसंक्रामन्तं सामीप्येन गच्छन्तमागच्छन्तं वा । किमर्थं । जत्तार्थं पानार्थं वा १०

(टीका.) उक्ता अव्ययतना । जावयतनामाह । समणं ति सूत्रम् । श्रमणं निर्ग्र-
न्थादिरूपं, ब्राह्मणं धिग्वर्णं वापि कृपणं वा पिण्डोलकं वनीपकं पञ्चानामन्यतमम्
उपसंक्रामन्तं सामीप्येन गच्छन्तं गतं वा जत्तार्थं पानार्थं वा संयतः साधुरिति सूत्रार्थः १०

तमश्कमित्तु न पविसे, न वि चिठे चस्कुगोचरे॥

एगंतमवकमिता, तव चिठिऊ संजए॥ ११ ॥

(अथचूरिः) तं श्रमणादिमतिक्रम्य न प्रविशेन्न तिष्ठेच्चहुगोचरे । एकान्तमव-
क्रम्य तत्र तिष्ठेत्संयतः ॥ ११ ॥

(अर्थ.) (तं के०) तेने (अश्कमित्तु के०) अतिक्रम्य एटले अतिक्रमण करीने
(न पविसे के०) न प्रविशेत् एटले गोचरीने अर्थे प्रवेश करे नहीं. तथा (चस्कुगोचरे
के०) चहुगोचरे एटले तेहनी दृष्टि (न चिठे के०) न तिष्ठेत् एटले उजो रहे
नहीं. तो शुं करे ते कहे ठे. (संजए के०) संयतः एटले पूर्वोक्त साधु (एगंत
के०) एकांत एटले एकांतस्यानके (अवकमिता के०) अवक्रम्य एटले जशे (तव
के०) ते स्यानकने विषे (चिठिऊ के०) तिष्ठेत् एटले उजो रहे. ॥ ११ ॥

(टीपिका.) उक्तां योजनामधिमगाथयाह । संयतः पूर्वगाथायां य उक्तस्तं श्र-
मणादिकं घतुर्नंदं पूर्वोक्तमतिक्रम्य उल्लंघ्य न प्रविशेत् । नापि तेन्यः समुदाने दीपमाने
चहुगोचरे तिष्ठेत् । तर्हि किं कुर्यादित्याह । एकान्तमवक्रम्य तत्र तिष्ठेत्संयतः ॥ ११ ॥

(टीका.) तमिति सूत्रम् । तं श्रमणादिमतिक्रम्योल्लङ्घ्य न प्रविशेत् । दीपमाने
च समुदाने तेन्यो न तिष्ठेच्चहुगोचरे । कस्तत्र विधिरित्याह । एकान्तमवक्रम्य तत्र
तिष्ठेत् संयत इति सूत्रार्थः ॥ ११ ॥

वणीमगस्स वा तस्स, दायगस्सुजयस्स वा ॥

अप्पत्तिथं सिद्धा दृक्का, ललुत्तं पवयणास्स वा ॥ १२ ॥

(अथचूरिः) अन्येऽप्येते दोषाः । वनीपकस्य वा तस्येतद्वृमणादेरुपलक्षणं वातु-
रुणपोषां अप्रीतिः स्यात्कदाचिन्नयेत् । अहो अलोकइतेषामिति । ललुत्तं प्रवचनस्य
अन्तरापदोपध ॥ १२ ॥

(अर्थ.) पूर्वं कदा प्रमाणे न करे तो (सिद्धा के०) स्यात् एटले कदाचित् (त-
स्स के०) ते (वणीमगस्स के०) वनीपकस्य एटले दरिद्रिने (वा के०) अथवा (व-
दायगस्स के०) दायकस्य एटले दानारने (वा के०) अथवा (उनयस्स के०) उन्नयन
एटले दानारने अने खेनारने (अप्पत्तिथं के०) अप्रीतिः एटले अप्रीति (दृक्का के०)
इहेत् एटले पाए. (वा के०) अथवा (पवयणास्स के०) प्रवचनस्य एटले मिहाने
(ललुत्तं के०) ललुत्तं एटले ललुत्ता आवे, तथा ते निदानवरने अंतराय पाए, तत्र
ते हाना वनमां जाणे, के शुं पने अत्रादिक स्वाया मखनुं नयी ? जे अटसी दोषाहे

करे ठे. इत्यादि दोष उपजे ठे, माटे पूर्वोक्त वणीमगादि ज्यां आवीने उज्जा रहेला होय त्यां जनुं नहि. ॥ १२ ॥

(दीपिका.) अन्यथैते दोषा जवन्ति । तानाह । वनीपकस्य वा तस्य । उपलक्षणत्वात् पूर्वोक्तस्य श्रमणादेश्च दातुर्वा उजयोर्वा । अप्रीतिः कदाचित् स्यात् । काप्रीतिः श्रद्धो एते लौकिकव्यवहारस्याज्ञातार इत्यादिरूपा । तथा प्रवचनस्य लघुत्वं स्यात् । अन्तरायदोषोऽपि स्यात् ॥ १२ ॥

(टीका.) अन्यथैते दोषा इत्याह । वणीमगस्तु ति सूत्रम् । वनीपकस्येत्येतद्भ्रमणाद्युपलक्षणम् । दातुर्वा उजयोर्वा अप्रीतिः कदाचित् स्यात् । श्रद्धो अलोकज्ञतेतेषामिति । लघुत्वं प्रवचनस्य चान्तरायदोषश्चेति सूत्रार्थः ॥ १२ ॥

पडिसेहिए व दिन्ने वा, तउ तम्मि नियत्तिए ॥

उवसंकमिज्ज जत्तछा, पाणछाए व संजए ॥ १३ ॥

(अवचुरिः) प्रतिपिद्धे वा दत्ते वा ततः स्थानात् तस्मिन्वनीपकादो निवर्तिते सत्युपसंक्रामेन्नकार्यं पानार्थं वा संयतः ॥ १३ ॥

(अर्थ.) हवे पूर्वोक्त प्रसंग आवे चारे शुं करवुं ते कहे ठे. जे वणीमगादि आपणा पहेलां गृहस्थने घेर आवीने उजो रह्यो होय, तेने ते गृहस्थे आहार (दिन्ने के०) दत्ते एटले आपे ठते (वा के०) अथवा (पडिसेहिए के०) प्रतिपिद्धे एटले ना कहे ठते (तउ के०) ततः एटले ते पठी (तम्मि के०) तस्मिन् एटले ते (नियत्तए के०) निवृत्ते एटले गये ठते (संजए के०) संयतः एटले पूर्वोक्त साधु (जत्तछा के०) जकार्य एटले जातने अर्थे (व के०) अथवा (पाणछाए के०) पानार्थ एटले पाणीने अर्थे (उवसंकमिज्जा के०) उपसंक्रामेत् एटले जाय. ॥ १३ ॥

(दीपिका.) तस्मादेवं पूर्वोक्तं न कुर्यात् । तर्हि किं कुर्यादित्याह । संयतः साधुः प्रतिपिद्धे वा दत्ते वा ततः स्थानात् तस्मिन् वनीपकादो निवर्तिते सति उपसंक्रामेद् जकार्यं पानार्थं वा ॥ १३ ॥

(टीका.) तस्मान्नैवं कुर्यात् किंतु पडिसेहिथ्य ति सूत्रम् । प्रतिपिद्धे वा दत्ते वा ततः स्थानात्तस्मिन् वनीपकादो निवर्तिते सति उपसंक्रामेन्नकार्यं पानार्थं वापि संयत इति सूत्रार्थः ॥ १३ ॥

उपपलं पजमं वा वि, कुमुअं वा मगदंतिअं ॥

अन्नं वा पुप्फसञ्चित्तं, तं च संजुं चिआ दए ॥ १४ ॥

३३७ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-भा.

(अथचूरिः) परपीडाप्रतिपेधाधिकारादिदमाह । उत्पलं नीलोत्पलादि । पद्म-
मरविन्दम् । कुमुदं गर्दजकम् । मगदन्तिकां मेत्तिकां मल्लिकां च अन्यत्पुष्पं सचि-
शास्मलीपुष्पादि । तच्च संलुंच्य तित्वा दद्याद्वाता ॥ १४ ॥

(अर्थः) हवे परपीडा टालवाना अधिकारथी बली आ सूत्र कहे ठे. (उत्पलं के०)
उत्पलं एटले नील कमल, (पद्मं के०) पद्मं एटले रातुं कमल (वा वि के०) अथवा (कु-
मुदं के०) कुमुदं एटले चंद्रविकासी धोलुं कमल, (वा के०) अथवा (मगदन्तिका-
के०) मगदन्तिकां एटले मालतीनुं अथवा मोगरानुं फूल, कोइ टीकाकार मगदन्तिका-
शब्देकरी मेंदीना पानडानुं ग्रहण करे ठे. (वा के०) अथवा (अन्नं के०) अन्यत् ए-
टले बीजुं (पुष्पसच्चित्तं के०) सचित्तपुष्पं एटले सचित्त फूल जे होय, (तं के०) तेने
(संलुंचित्वा के०) संलुंच्य एटले ठेदीने वोहोरखनार जो जातपाणी प्रत्ये (दण
के०) दे. थापे. ॥ १४ ॥

(दीपिका.) परपीडाधिकारात् पुनरिदमाह । उत्पलं नीलोत्पलादि, पद्ममरवि-
न्दं, कुमुदं वा गर्दजकं वा, मगदन्तिकां मेत्तिकां । मल्लिकामित्यन्ये । तथा अन्यद्वा
पुष्पं सचिन्नं शास्मलीपुष्पादि । तच्च संलुंच्य अपनीय तित्वा दद्यात् ॥ १४ ॥

(टीका.) परपीडाप्रतिपेधाधिकारादिदमाह । उत्पलं ति सूत्रम् । उत्पलं नीलोत्पला-
दि । पद्ममरविन्दं यापि । कुमुदं वा गर्दजकं वा । मगदन्तिकां मेत्तिकां । मल्लिकामित्य-
न्ये । तथा अन्यद्वा पुष्पं सचिन्नं शास्मलीपुष्पादि । तच्च संलुंच्यापनीय तित्वा दद्यात्-
ति मन्त्रायः ॥ १४ ॥

नं नये जतपाणं तु, संजयाण अकप्पिअं ॥

दिनिअं पडिआइके, न मे कप्पइ तारिसं ॥ १५ ॥

(अथचूरिः) नं न० मुगमम् ॥ १५ ॥

(अर्थः) नो (नं के०) ने (जतपाणं तु के०) जात पाणी (संजयाणं के०) मं-
एसी गायुने (अकप्पिअं के०) अकप्पिकं एटले अस्सुतुं (नये के०) नयेत् एटले
पाद. ने माटे नेने (दिनिअं के०) ददती एटले आपनारी आविकाप्रत्ये (न मे कप्पइ त-
ारिसं के०) मने तेवुं न कइये एवीरीने (पडिआइके के०) प्रत्याचदतीन एटले कहे. ॥ १५ ॥

(दीपिका.) नदा किन्त्याह । ननः मयनो ददतीं प्रतीदं वदेत् । हे प्रि नद-
दत्तानं संदत्तानामकप्पनीयं ननो मे मम न कइयते ॥ १५ ॥

(टीका.) तारिसं ति सूत्रम् । तादृशं जक्तपानं तु संयतानामकल्पिकम् । यतश्चैव-
मतो ददतीं प्रत्याचक्षीत न मम कल्पते तादृशमिति सूत्रार्थः ॥ १५ ॥

उत्पलं पत्रं वा वि, कुमुदं वा मगदंतिञ्च ॥

अन्नं वा पुष्पसञ्चितं, तं च संमद्विद्या दए ॥ १६ ॥

(अर्थः.) एवं च तच्च संमृद्य दद्यात् । संमर्दनं नाम पूर्वघ्नितानामेवापरिण-
तानां मर्दनं संमर्दनम् । “ सम्मद्विद्या पाण्यणि वीथ्याणि हरियाणि अ ” इत्यत्रैत
उक्तमेवात्रोच्यते । उक्तं सामान्येन विशेषान्निधानाददोषः ॥ १६ ॥

(अर्थः.) तथा ‘ उत्पलं ’ इत्यादिनो अर्थः— नीलकमलने, राता कमलने, अथ-
वा मालतीना, मोगराना फूलने किंवा वीजां पण धातकी आदिकनां सञ्चित फूल
जे होय, (तं के०) तेने (संमद्विद्या के०) संमृद्य एटले मर्दाने जे आविका अन्न
पानने (दए के०) दद्यात् एटले आपे. ॥ १६ ॥

(टीपिका.) पुनः कीदृशं न कल्पत इत्याह । तच्च उत्पलादिकं पूर्वोक्तं संमृद्य
दाता दद्यात् । तदपि संयतो न गृहीयात् । संमर्दनं नाम पूर्वघ्नितानामेवापरिणतानां
मर्दनम् ॥ १६ ॥

(टीका.) एवं तच्च संमृद्य दद्यात् । संमर्दनं नाम पूर्वघ्नितानामेवापरिणतानां
मर्दनम् । शेषं सूत्रद्वयेऽपि तुल्यम् । आहृतत्पूर्वमप्युक्तमेव । सम्मद्विद्या पाण्यणि वी-
थ्याणि हरियाणि अ इत्यत्र । उच्यते । सामान्येनोक्तस्य विशेषान्निधानाद्दोषः ॥ १६ ॥

तं जवे जत्तपाणं तु, संजयाण अकप्पिञ्चं ॥

दिंतिञ्चं पडिआइके, न मे कप्पइ तारिसं ॥ १७ ॥

(अर्थः.) तं पूर्ववत् ॥ १७ ॥

(अर्थः.) (तं जत्तपाणं तु के०) तेषु असूक्तं ज्ञातपाणी तो (संजयाणं के०)
संयमी साधुने (अकप्पिञ्चं के०) अकल्पिकं एटले असूक्तं (जवे के०) जवेत् एटले
थाय, अर्थात् कल्पे नहीं. माटे तेवा ज्ञात पाणीने (दिंतिञ्चं के०) ददतीं एटले
आपनारीने (न मे कप्पइ तारिसं के०) मने तेषु कल्पे नहि एवीरीतें (पडिआ
इके के०) प्रत्याचक्षीत एटले कहे. ॥ १७ ॥

(टीपिका.) ततः किमित्याह । अर्थलापनिका पूर्ववत् ॥ १७ ॥

३४० राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनगमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

सालुअं वा विरालिअं, कुमुअं उप्पलनालिअं ॥

मुणालिअं सासवनालिअं, उवुखं अनिवुअं ॥ १८ ॥

(अवचूरिः) शालूकं वा उत्पलकन्दम्, विरालिकां पलाशकन्दरूपां, पर्ववक्षिप्रतिपर्वकन्दमित्यन्ये । कुमुदोत्पलनालो प्रतीतो । मृणालिकां पद्मिनीकन्दोष्ठां, सर्पपनायिकां सिद्धार्थमञ्जरीम् । इवुखं रुमनिर्वृतं सचित्तम् । अनिवृतप्रहणं सर्वत्र संवध्यते ॥ १८ ॥

(अर्थः) तथा (अनिवुअं के०) अनिवृतं एटले शस्त्रपरिणत नथी, एटले कावो सचित्त एवा (सालुअं के०) शालूकं एटले कमलनो कंद, (वा के०) अथवा (विरालिअं के०) विरालिकां एटले पलाशनो कंद, (कुमुअं के०) कुमुदं एटले धोसा चंद्रविकासी कमलनी अथवा (उप्पलनालिअं के०) उत्पलनायिकां एटले नीलकमलनी नायिका, किंवा (मुणालिअं के०) मृणालिकां एटले कमलना तंतुआ अथवा (सासवनालिअं के०) सर्पपनायिकां एटले सरशवनी मांरुली, अथवा (उवुखं के०) इवुखणं एटले सेखडीना कटका ॥ १८ ॥

(दीपिका.) पुनः किं किं वर्जयेदित्याह । शालूकं वा उत्पलकन्दम्, विरालिकां पलाशकन्दरूपां, पर्ववक्षिप्रतिपर्वकंदमित्यन्ये । कुमुदोत्पलनालो प्रसिद्धो । तथा मृणालिकां पद्मिनीकन्दोत्पलाम् । सर्पपनायिकां सिद्धार्थमञ्जरीम् । तथा इवुखणम् । एतत् शालूकादि सप्तकं किञ्चूतम् । अनिवृतं सचित्तम् ॥ १८ ॥

(टीका.) तथा सालुअं ति सूत्रम् । शालूकं वा उत्पलकन्दं । विरालिकां पलाशकन्दरूपाम् । पर्ववक्षिप्रतिपर्ववक्षिप्रतिपर्वकन्दमित्यन्ये । कुमुदोत्पलनालो प्रतीतो । तथा मृणालिकां पद्मिनीकन्दोष्ठां । सर्पपनायिकां सिद्धार्थमञ्जरीं । तथा इवुखणमनिर्वृतं सचित्तम् । एतद्वानिवृतप्रहणं सर्वत्राजिसंवध्यत इति सूत्रार्थः ॥ १८ ॥

तरुणं वा पवालं, रुक्कस्स तणगस्स वा ॥

अन्नस्स वा वि हरिअस्स, आमगं परिवज्जए ॥ १९ ॥

(अवचूरिः) तरुणं वा प्रवालं । वृक्षस्य चिञ्चणिकादेः । तृणस्य वा मधुरत्वादेः । अन्यस्य वापि हरितस्यार्जकादेः । आममपरिणतं परिवर्जयेत् ॥ १९ ॥

(अर्थः) तथा (वा के०) अथवा (रुक्कस्स के०) वृक्षस्य एटले आमपी आदिक वृक्षनो (वा के०) अथवा (तणगस्स के०) तृणस्य एटले तृणना (वा के०) अथवा (अन्नस्स के०) अन्यस्य एटले बीजा कोइ (हरिअस्स के०) हरितस्य एटले हरितकाय जीवना (तरुणं वा पवालं के०) तरुणं वा प्रवालं एटले

तरुण एवा प्रवाल (आमगं के०) अशस्त्रपरिणत अणपरिणम्या होय, तेने (परिव
ज्ञा के०) परिवर्जयेत् एटले त्याग करे ॥ १ए ॥

(दीपिका.) पुनः किं किं तदाह । वृद्धस्य चिञ्चिणिकादेर्वा, तृणस्य वा मधुरतृ-
णादेः, अन्यस्यापि हरितस्यार्जकादेश्च, तरुणकं वा प्रवालमामकमपरिणतं सचित्तम् ।
संयतः पूर्वगाथोक्तं शालूरादि सप्तकं चिञ्चिणिकादित्रयस्य तरुणप्रवालं च सचित्तं
परिवर्जयेत् ॥ १ए ॥

(टीका.) किञ्च तरुण्यं ति सूत्रम् । तरुणं वा प्रवालं प्लव्यं वृद्धस्य चिञ्चिणि-
कादेस्तृणस्य वा मधुरतृणादेः अन्यस्य वापि हरितस्यार्जकादेराममपरिणतं परिव-
र्जयेदिति सूत्रार्थः ॥ १ए ॥

तरुणिञ्चं वा त्रिवाडिं, आमिञ्चं नज्जिञ्चं सइ ॥

दित्तिञ्चं पडिआइके, न मे कप्पइ तारिसं ॥ १० ॥

(अवचूरिः) तरुणां वासंजातामनिष्पन्नां त्रिवाडि मुञ्जादिफल्मिमामसिद्धां ज-
र्जितां त्रयां सकृदेकवारम् ॥ १० ॥

(अर्थ.) वलि संयमी साधु (तरुणिञ्चं वा के०) तरुणां एटले जेमां दाणो ह्ज्जी
बंधाणो नयी एवी (त्रिवाडि के०) मगप्रमुखनी फली ते केवी तो के (आमिञ्चं-के०)
आमिकां एटले काची अपक तथा (सयं के०) सकृत् एटले एकवार (नज्जिञ्चं
के०) नज्जितां एटले पकावेली तेने (दित्तिञ्चं के०) ददती एटले व्होरावनार एवी
आविकाने (पडिआइके के०) प्रत्याचद्धीत एटले कहे के, (तारिसं के०) ता-
दशं एटले तेवो आहार (मे के०) मुने (न कप्पइ के०) न कल्पते एटले कल्पे नहि ॥ १० ॥

(दीपिका.) पुनः संयतः किं कुर्यात्तदाह । जिह्नुः एवंविधां न्वियं प्रति इति वदेत् ।
इतीति किम् । न मे मम एतादृशं चोजनं कल्पते । किं कुर्यात् न्वियम् । त्रिवाडिं मुञ्जादि-
फल्मिम् । किञ्चिशिष्टां त्रिवाडिम् । तरुणां वा असंजातां, तथा पुनः नज्जितां । पुनः
किञ्चूताम् । आमामसिद्धां सचेतनां सकृदेकवारं ददतीम् ॥ १० ॥

(टीका.) तथा तरुणिञ्चं ति सूत्रम् । तरुणां वा असंजातां, त्रिवाडिमिति मुञ्जादि-
फल्मिम्, आमामसिद्धां, सचेतनां तथा नज्जितां सकृदेकवारं ददतीं प्रत्याचद्धीत न
मम कल्पते तादृशं चोजनमिति सूत्रार्थः ॥ १० ॥

३४९ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह नाग तेतालीस-(४३)-मा.

तद्वा कोलमणुस्तिन्नं, वेणुञ्चं कासवनालिञ्चं ॥

तिलपण्डगं नीमं, आमगं परिवर्ज्ण ॥ ११ ॥

(अवचूरिः) तथा कोलं वदरमस्तिन्नमश्रुदकाज्यामनापादितविकारान्तरं, वेणुकं वंशकरिद्धं, कासवनालिकां श्रीपर्णीफलं, तिलपर्पटकं तिलपिष्टमयं, नीपम् नीपः कदं-
यकस्तफलम् । अस्तिन्नं सर्वत्र योज्यम् ॥ ११ ॥

(अर्थः) (तद्वा के०) तथा एटले तेमज वली (अणुस्तिन्नं के०) अस्तिन्नं एटले
नहिं राधेसा एवा (कोलं के०) वोर अणुस्तिन्न ए पद सर्वत्र जोडवुं. तथा (वेणु-
ञ्चं के०) वेणुकं एटले वंशकरेलां तथा (कासवनालियं के०) काश्यपनालिकां एटले
श्रीपर्णशृङ्गानुं फल (तिलपण्डगं के०) तिलनी पापडी (नीमं के०) नीमशृङ्गानां
फल, ते (आमगं के०) आमकं एटले काचां सचित्त अशस्त्रपरिणत एद्वां ते सर्वेने
(परिवर्ज्ण के०) परिवर्जयेत् एटले त्याग करे. ॥ ११ ॥

(टीपिका.) पुनः साधुः किं वर्जयेत्तदाह । साधुः कोलं वदरं परिवर्जयेत् । किं-
भूतं फोसम् । अस्तिन्नम् । अस्तिन्नमिति पदस्य अर्थः सर्वत्र योज्यः । पुनः तिल-
पर्पटकं पिष्टतिलमयं तथा नीमं नीमफलम् । एतत् सर्वमामं परिवर्जयेत् साधुः ॥ ११ ॥

(टीका.) तद्वा कोलं ति सूत्रम् । तथा कोलं वदरम् । अस्तिन्नं बहुशुदकयो-
गेनानापादितविकारान्तरम्, वेणुकं वंशकरिद्धम्; कासवनालिञ्चं श्रीपर्णीफलम् ।
अस्तिन्नमिति सर्वत्र योज्यम् । तथा तिलपर्पटकं पिष्टतिलमयम्, नीमं नीमफलमामं
परिवर्जयेदिति सूत्रार्थः ॥ ११ ॥

तद्देव चाउलं पिठं, विच्रडं वा तित्तिनिबुडं ॥

तिलपिठपूडपिन्नागं, आमगं परिवर्ज्ण ॥ १२ ॥

(अवचूरिः) तान्हुलं पिठं खोटमित्यर्थः । विकटं वा शुद्धोदकं, तत्तानिर्गु-
ममश्रुदकाज्यां तिलपिठं तिलखोटं, पूतिपिण्याकं सर्वपण्डलम् ॥ १२ ॥

(अर्थः) (तद्देव के०) तेमज (चाउलं के०) चावसनो (पिठं के०) पिष्टं एटले आटो
तथा (विकटं के०) शुद्धोदक (वा के०) अथवा (तत्तानिर्गुडं के०) तत्तानिर्गुतं ए-
टले तत्तानीने टाडु पाडवुं जख (तिलपिठं के०) तिलपिष्टं ते तल्लनो खोट तथा
(पूति पिन्नागं के०) पूतिपिण्याकं एटले सरसवनो ग्वाल (आमं के०) काचां होय तां
तेने (परिवर्ज्ण के०) वर्जं. ॥ १२ ॥

(दीपिका.) पुनः किं वर्जयेत् साधुस्तदाह । संयतः तथैव तान्दुलं पिष्टं लोट्टमित्यर्थः । तथा विकटं वा शुक्रोदकं, तथा तप्तनिर्वृतं कथितं । सन्नीतीनूतं तप्तानिर्वृतं वा यन्नि-
दाफोत्कथितं न जातं तथा तिलपिष्टं तिललोष्टं, तथा पृति पिण्याकं सर्पपखलम् ।
एतत्ताण्डुललोष्टादि पञ्चकं कीदृशम् । आमकमपकम् । तत्सर्वं परिवर्जयेत् ॥ २१ ॥

(टीका.) तद्देवति सूत्रम् । तथैव तान्दुलं पिष्टं लोट्टमित्यर्थः । विकटं वा शुक्रोदकं,
तप्तनिर्वृतं कथितं सत् शीतीनूतम्, तप्तानिर्वृतं वा अप्रवृत्तत्रिदण्डं, तिलपिष्टं तिललोष्टं,
पृति पिण्याकं सर्पपखलमामं परिवर्जयेदिति सूत्रार्थः ॥ २१ ॥

कविष्ठं माजलिंगं च, मूलगं मूलगत्तिष्ठं ॥

आमं असन्नपरिणयं, मणसा वि न पठे ॥ २३ ॥

(अवचूरिः) कपिष्ठं कपिष्ठफलं, मातुलिङ्गं बीजपूरकं, मूलकं सपत्रजातं, मूल-
कर्त्तिकां मूलकन्दचकलिम्, आमामपकामशस्त्रपरिणतां स्वकायशस्त्रादिनाविध्वस्ताम् ।
अनन्तकायत्वागुरुत्वख्यापनार्थमुज्जयम् ॥ २३ ॥

(अर्थ.) हवे साधु मनथी पण जेनी इष्टा न करे ते कहे ठे. (आमां के०)
अपक तथा (असन्नपरिणयां के०) अशस्त्रपरिणतां एटले खपरकाय शस्त्रादिके करी
जेनो विध्वंस कस्यो नथी एवा (कविष्ठं के०) कपिष्ठं एटले कोठ, (च के०) वली
(माजलिंगं के०) मातुलिङ्गं एटले बीजोरं (च के०) वली (मूलगं के०) मूलकं
एटले मूलो तथा (मूलकत्तिष्ठं के०) मूलकर्त्तिकां एटले मूलकर्त्तिकाने (मणसा
के०) मनथी पण (न पठे के०) न प्रार्थयेत् एटले न प्रार्थना करे. अर्थात् ते वस्तु-
मां अनन्तकायकपणं ठे ते माटे साधु मनथी पण ते पूर्वोक्त वस्तुनी इष्टा करे नहि. ॥२३॥

(दीपिका.) पुनः साधुः प्रार्थयेन्मनसापि न । तदेवाह । साधुः एतदग्रे वक्ष्यमाणं
मनसापि न प्रार्थयेत् । किं तदाह । कपित्थं कपित्थफलं, मातुलिङ्गं च बीजपूरकं, मू-
लकं सपत्रजालकं, मूलकर्त्तिकां मूलकन्दचक, आमां अपकां । पुनः कीदृशी । अ-
शस्त्रपरिणतां स्वकायशस्त्रादिना अविध्वस्तां, अनन्तकायकत्वात् गुरुत्वख्यापनार्थमुज्जयं
मनसापि न प्रार्थयेत् ॥ २३ ॥

(टीका.) कविष्ठं ति सूत्रम् । कपिष्ठं कपिष्ठफलं, मातुलिङ्गं च बीजपूरकं, मूल-
कं सपत्रजालकं मूलकर्त्तिकां मूलकन्दचकलिम्, आमामपकामशस्त्रपरिणतां स्वका-
यशस्त्रादिनाविध्वस्ताम् । अनन्तकायत्वागुरुत्वख्यापनार्थमुज्जयं मनसापि न प्रार्थ-
येदिति सूत्रार्थः ॥ २३ ॥

तद्देव फलमंथूणि, वीअमंथूणि जाणि अ ॥

विहेलगं प्रियालं च, आमगं परिवज्जए ॥ २४ ॥

(अथचूरिः) तथैव फलमन्थून् वदरचूर्णान्, वीजमन्थून् यवादिचूर्णान् ज्ञात्वा । विहेलगं विजीतकं, प्रियालं च राजादनफलम् ॥ २४ ॥

(अर्थः) वली साधु शुं वजें ते कहे ठे. (तद्देव के०) तथैव एटसे तेमज वली (आमगं के०) आमकं एटसे कांचा सचित्त (फलमंथूणि के०) फलमंथून् एटसे वदरीफलतुं चूर्ण एटसे घोरकूट तथा (वीअमंथूणि के०) वीजमंथून् एटसे जब प्रमुखनो छोट तथा (विहेलगं के०) विजीतकं एटसे वहेडानुं फल, (च के०) वली (प्रियालं के०) प्रियालं एटसे रायणनां फल तेने (जाणित्था के०) ज्ञात्वा एटसे जाणीने (परिवज्जए के०) परिवर्जयेत् एटसे त्याग करे. ॥ २४ ॥

(टीपिका.) पुनः साधुः किं वर्जयेत्तदाह । तथैव फलमंथून् वदरचूर्णान्, वीजमंथून् यवादिचूर्णान् ज्ञात्वा सिद्धांतवचनात् तथा विजीतकं विजीतकफलम्, प्रियालं च प्रियालफलम् । एतत् फलमंथुप्रमुखचतुष्टयमपि आममपरिणतं साधुः वर्जयेत् ॥ २४ ॥

(टीका.) तद्देव नि सूत्रम् । तथैव फलमन्थून् वदरचूर्णान्, वीजमंथून् यवादिचूर्णान् ज्ञात्वा प्रवचनतो विजीतकं प्रियालं वा प्रियालफलं च आममपरिणतं परिवर्जयेदिति सूत्रार्थः ॥ २४ ॥

समुच्चाणं चरे निरु, कुलमुच्चावयं सया ॥

नीयं कुलमङ्कम्मं, ऊसडं नाजिधारए ॥ २५ ॥

(अथचूरिः) विविमाह । समुदानं जावनेदमाश्रित्य चरेनिरुः कुलमुच्चावयं विजवापेदाया ननु गर्हितत्वे सति । नीचकुलमतिक्रम्य दरिद्रकुलमुल्लङ्घ्य उन्नितमृद्धिमाशुभं नाजिधायेन्न यापात् ॥ २५ ॥

(अर्थः) ह्वे साधुने गोचरीनो विधि कहे ठे. (निरु के०) निरुः एटसे साधु (समुदायं के०) समुदानं एटसे शुद्धनिष्ठाने आश्रय करीने (चरे के०) गंतु एटसे बढावा जाय. क्यां बढावा जाय ? तो के (उच्चावयं के०) उच्चावयं एटसे धन करीप्रधान ते इत्थाक कुलादि नया अथचं एटसे धननी अपेदायी तुय कुल एरा बेटु एव कृष प्रत्ये (रया के०) सदा एटसे निरंतर गमन करे. परंतु (नीच कुलं के०) नीच कुलं एटसे धनगहित कुलने (अङ्कम्मं के०) अनिक्रम्य एटसे उच्चावयं

धीने बहु लाजनी वांठाथी (ऊसढं के०) उत्सृतं एटले धनथी पूर्ण एवा कुल प्रत्ये (नाजिधारण के०) नाजिधारयेत् एटले जाय नहि. ॥ २५ ॥

(दीपिका.) अथ गोचरणविधिमाह । साधुः समुदानं शुक्रं जैदयं समाश्रित्य चरेन्नयेत् । कुत्रेत्याह । कुलमुच्चावचं परं सदा अगर्हितत्वे सति । उच्चं प्रचूत-
धनापेक्षया प्रधानम् । अवचं तुष्ठधनापेक्षयाप्रधानं यथापरिपाठ्येव चरेत् सदा सर्वकालम् । परं नीचं कुलमतिक्रम्य उल्लंघ्य विजवापेक्षया प्रचूततरलाजार्थमुत्सृत-
मृद्धिमत् कुलं नाजिधारयेत् न निपीदेत् न यायात् । कस्मात् । अजिष्वङ्गलोक-
कलाधवात् ॥ २५ ॥

(टीका.) विधिमाह । समुश्माणं ति सूत्रम् । समुदानं जावजैदयमाश्रित्य चरेन्निकुः ।
केत्याह । कुलमुच्चावचं सया । कुलमुच्चावचं सदा । अगर्हितत्वे सति विजवापेक्षया
प्रधानमप्रधानं च । यथापरिपाठ्येव चरेत्सदा सर्वकालम् । नीचं कुलमतिक्रम्य विज-
वापेक्षया प्रचूततरलाजार्थमुत्सृतमृद्धिमत्कुलं नाजिधारयेन्न यायात् । अजिष्वङ्गलोक-
लाधवादिप्रसङ्गादिति सूत्रार्थः ॥ २५ ॥

अदीणो वित्तिमेसिजा, न विसीङ्ग पंफिए ॥

अमुठिउं जोअणंमि, मायसे एसणारए ॥ २६ ॥

(अथचूरिः) अदीनां वृत्तिं वर्त्तनामेपयेत् । न विपीदेदलाजे सति पण्डितः ।
अमूर्धितोऽष्टो जोजने मात्राङ्ग आहारमात्रां प्रति एषणारत उज्जमोत्पादनैप-
णापक्षपातीति ॥ २६ ॥

(अर्थ.) हवे साधु शुं करे ते कहे ठे. (पंफिए के०) पंफितः एटले बुद्धि-
मान् (अदीणो के०) अदीनः एटले आहार न मलवार्थी अम्लानमुखवालो एवो
साधु (वित्ति के०) वृत्तिं एटले प्राणनिर्वाहकवृत्तिं प्रत्ये (एसिजाके०) एपयेत् एटले गवे-
पणा करे. परंतु (न विसीङ्ग के०) न विपीदेत् एटले आहार न मलवार्थी विपा-
द करे नहि. वली ते साधु (जोअणंमि के०) सरस मलेला जोजनने विपे (अमु-
ठिउं के०) अमूर्धितः एटले मूर्धा न करतो तथा वली (मायसे के०) मात्राङ्गः एटले
आहारना प्रमाणने जाणनारो वली (एसणारए के०) एषणारतः एटले दोष-
रहित सृजता अशनादिकं लेवाने विपे सावधान एवो होय. ॥ २६ ॥

(दीपिका.) अथ कीदृशः किं कुर्यात्साधुस्तदाह । पंडितः साधुः वृत्तिं प्राणवर्त्तनमेप-
येत् । परं न विपीदेदलाजे सति न विपादं कुर्यात् । किंचूतः पंफितः । अदीनः अव्य-

३४६ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

देन्यमङ्गीकृत्य अम्बानवदनः । पुनः किञ्चूतः पङ्क्तिः । चोजने अमूर्धितः अष्टकः । पुनः किञ्चूतः पङ्क्तिः । छात्रे सति मात्राङ्ग आहारमात्रां प्रति । पुनः किञ्चूतः । एषणारत उन्नमोत्पादनेपणापक्षपाती ॥ २६ ॥

(टीका.) किंच अदीण ति सूत्रम् । अदीनो इव्यदेन्यमङ्गीकृत्याम्बानवदनः । वृत्तिर्वर्तनम् । एषयेन्नवेपयेत् । न विपीदेदछात्रे सति विवादं न कुर्यात् । पङ्क्तिः साधुरमूर्धितोऽष्टको चोजने । छात्रे सति मात्राङ्ग आहारमात्रां प्रत्येषणारत उन्नमोत्पादनेपणापक्षपातीति सूत्रार्थः ॥ २६ ॥

बहुं परधरे अत्रि, विविहं खाश्मसाश्मं ॥

न तत्र पंडितं कुपे, इच्छा दिङ्ग परो न वा ॥ २७ ॥

(अथचूरिः) एवं च परिज्ञावयेत् । बहु प्रमाणतः प्रचूतं स्वायं स्वायं च न तत्र पङ्क्तिः कुप्येत् सदपि न ददातीति । इच्छा चेद्दद्यात्परो न वा । इच्छा परस्य न तत्रान्य-किंचिच्चिन्तयेत् ॥ २७ ॥

(अर्थ.) ह्ये ते साधु आ प्रकारे जावना करे. (परधरे के०) परधरे एतस्मै एतस्य धावकने धरे अथवा अन्यमतीने धरे (बहु के०) घणुं (विविहं के०) विविधं एतस्मै विविध प्रकारतुं (खाश्मं के०) खादिमं ते फलादिक तथा (साश्मं के०) सादिमं ते खण्डादिक मुखवास अने उपलक्षणयी उत्तम अशनाविक (अत्रि के०) अस्ति एतस्मै ठे, परंतु ते एतस्य जो साधुने आपे नहि तो ते (पंडित के०) पंडितः एतस्मै जाण एवो साधु (तत्र के०) तत्र एतस्मै ते एतस्य उपर (न कुपे के०) न कुप्येत् एतस्मै कोपायमान धाय नहि. अर्थात् रोष करे नहि. परंतु ते साधु एम जाणे के, (परो के०) पर जे एतस्य ठे, तेनी जो आपणने आप-वानी (इच्छा के०) इच्छा होय तो (दिङ्ग के०) दद्यात् एतस्मै आपे, अने (वा के०) जो वसी इच्छा न होय तो (न के०) न आपे. एम विचारे; पण धीजुं कांर विचारे नहि. सा माटे, के सामायिकने धाध आवे. ॥ २७ ॥

(दीपिका.) तत एवं च परिज्ञावयेत्तदाह । परधरेऽसंयतादिधरे बहु प्रमाणतः प्रचूतमस्ति । किं तत् । स्वायं स्वायं च । किञ्चूतम् । विविधमनेकप्रकारम् । उपलक्षणतया शनाविकमपि प्रचूतमस्ति । तत्सर्वं सदस्ति । परं न ददाति तदा पङ्क्तिं न कुपे-त गोरे कुर्याददानुम्परि । किंतु एवं चिंतयेत् । यदि इच्छा स्यात्तदा परो दद्यात् । न स्यात्तदा न दद्यात् । परमन्यत् किमपि न चिन्तयेत् । कुतः । सामायिकवाचात् ॥ २७ ॥

(टीका.) एवं च जावयेत् । बहुं ति सूत्रम् । बहु प्रमाणतः प्रचूतं परदृष्टसंयता-
दृष्टेऽस्ति विविधमनेकप्रकारं स्वायं स्वायम् । एतच्चाशनाद्युपलक्षणम् । न तत्र पण्डितः
येत् सदपि न ददातीति न रोपं कुर्यात् । किंतु इष्टा चेदद्यात् परो न वेति । इष्टा
स्य न तत्रान्यत् किंचिदपि चिन्तयेदिति सामायिकबाधनादिति सूत्रार्थः ॥ २५ ॥

सयणासणवत्त्वं वा, नत्तं पाणं व संजए ॥

अदितस्स न कुप्पिज्जा, पच्चस्के वि अ दीसउ ॥ २६ ॥

(अथचूरिः) एतदेव विशेषेणाह । शयनासनवत्त्वं चेत्येकवज्जायः । नत्तं पानकं वा
संयतोऽददतो न कुप्येत्प्रत्यक्षेऽपि च दृश्यमाने शयनासनादौ ॥ २६ ॥

(अर्थ.) हवे तेज विशेषे करी कहे ठे. (संजए के०) संयतः एटले संयत
धु (सयण के०) शयन (आसन के०) आसन (वत् के०) वत्तं एटले वत्त, (वा के०)
पी (नत्तं के०) नत्तं एटले जात अन्न (पाणं के०) पानं एटले जल प्रमुख तेने (अ-
तस्स के०) अददतः एटले न आपता एवा एदस्य उपर (न कुप्पिज्जा के०) न
येत् एटले कोप करे नहि. वलीं ते पूर्वोक्त वस्तु (पच्चस्के वि के०) प्रत्यक्षेऽपि एटले
यक्षपणे (दीसउ के०) दृश्यमाने एटले देखाय तोपण साधु तेनाउपर कोधायमान
य नहि. कपाय प्रकट न करे. ॥ २६ ॥

(टीपिका.) एतदेव विशेषेणाह । संयतः शयनम्, आसनं, वत्तं, नत्तं, पान-
वाददतः तत्त्वामिनो न कुप्येददातुरपरि न कोपं कुर्यात् । क सति । तत्त्वामिनः
शयनासनादौ प्रत्यक्षेऽपि च दृश्यमाने ॥ २६ ॥

(टीका.) एतदेव विशेषेणाह । सयणं चि सूत्रम् । शयनासनवत्त्वं चेत्येकवज्जायः ।
कं पानं वा संयतोऽददतो न कुप्येत्तत्त्वामिनः प्रत्यक्षेऽपि च दृश्यमाने शयनासना-
विति सूत्रार्थः ॥ २६ ॥

इत्तिअं पुरिसं वा वि,डहरं वा मदल्लगं ॥

वंदमाणं न जाइक्का, नो अणं फल्लसं वए ॥ २७ ॥

(अथचूरिः) शिष्यं पुरुषं वा । अप्यनंपुरुषं वा । नत्तं एदं वा । वा शब्दान्मप्यमम् ।
दमानं सन्तं नञ्कोऽयमिति न पाच्येत् । अज्ञायताये पात्रिनादाने न चेत्तं पश्यं
गमूया ते वन्दनमिति ॥ २७ ॥

(अर्थ.) वली साधु पोताने (वंदमाणं के०) वंदन करनी पवी । (इत्तिअं
०) शिष्यं एटले स्त्रीप्रत्ये (वा के०) अप्यश (पुरिसं के०) पुरुषं एटले पुरुष प्रत्ये तथा

३४८ राय धनपतिसिंघ वहाडरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

वली (वहरं के०) तरुणप्रत्ये. वाशब्द ठे तेथी मध्यवयवालांने पण तथा (महल्लं के०) महल्लकं एटले वृद्ध प्रत्ये (न जाइजा के०) न याचेत एटले याचना करे नहि. केम के, जो वंदना करनारने याचना करे तो ते वंदना करनारना मनमां श्रवला परिणाम थाय. तेथी तेनी जावना जंग पामे. वली सूजता श्रद्धादिकना श्रद्धा वयी याचना करनार साधुने श्रद्धा आपे नहि तो पण ते साधु (श्रद्धा के०) एनम् एटले एने (परुसं के०) परुपं एटले कगोर वचन (न वए के०) न वदेत् एटले बोले नहि. अर्थात् एम न कहे, जे श्रमने श्रद्धा आपतो नथी, तेथी तारं करेलुं वंदनादिक सर्व वृथा ठे. ॥ २९ ॥

(टीपिका.) पुनः किंच साधुः स्त्रियं वा, पुरुषं वा, अपिशब्दात् नपुंसकं वा, वहरं तरुणं वा, महल्लकं वृद्धं वा, वाशब्दाद् मध्यमं वा, वन्दमानं सन्तं प्रज्जकोऽप्यमिति ज्ञात्वा न याचेत । कथम् । याचने तेषां विपरिणामो जयति । यतीनामुपरि ज्ञा वज्रहो जयति । श्रद्धादीनामज्ञावे याचितस्यादाने न चेनं परुषं कगोरं ब्रूयात् । किं परुषम् । वृथा ते वन्दनं यदि न ददासीत्यादि । पाठान्तरं वा । वन्दमानो न याचेत लल्लिव्याकरणेन । शेषं पूर्ववत् ॥ २९ ॥

(टीका.) इच्छितं ति सूत्रम् । स्त्रियं वा पुरुषं वापि । अपिशब्दात्तथाविधं नपुंसकं वा । वहरं तरुणं, महल्लकं वा वृद्धं वा । वाशब्दान्मध्यमं वा । वन्दमानं सन्तं प्रज्जकोऽप्यमिति न याचेत विपरिणामदोषात् । श्रद्धाद्यज्ञावेन याचितादाने न चेनं परुषं ब्रूयात् । ते वन्दनमित्यादि । पाठान्तरं वा । वन्दमानो न याचेत लल्लिव्याकरणेन । शेषं पूर्ववदिति सूत्रार्थः ॥ २९ ॥

जे न वंदे न से कुप्पे, वंदितु न समुक्कसे ॥

एवमन्नेसमाणस्स, सामणमणुचिइ ॥ ३० ॥

(अथचूरिः) यो न वन्दते न तस्य कुप्येत् । वन्दितो नृपादिनां न समुत्कर्षेत् । एवमन्नेसमाणस्य जगवदाज्ञामनुपालयतः श्रामण्यमनुतिष्ठत्यलङ्घितम् ॥ ३० ॥

(अर्थ.) वली साधु जे ठे ते (जे के०) यः एटले जे कोइ गृहस्थादिक होय ते एण जो पोताने (न वंदे के०) न वन्देन एटले न वंदे, तो पण (से के०) तस्मै एटले ते गृहस्थ ठगर (न कुप्पे के०) न कुप्येत् एटले कोपायमान थाय नहि. तेमज वली राजादिक महोटा लोकोण (वंदित के०) वंदितः एटले वंदन करेसो साधु (न समुक्कसे के०) न समुत्कर्षेत् एटले श्रद्धिमान न करे. (एवं के०) ठगर कहे.

ला वे प्रकारे (अन्नेसमाणस्स के०) अन्वेपमाणस्य एटले जिनाङ्गा प्रमाणे चालनारा साधुनुं । (सामणं के०) आमणं ए साधुणं (अणुचिच्छ के०) अनुतिष्ठति एटले अखंड रहे ठे ॥ ३० ॥

(दीपिका.) तथा पुनः किञ्चूतः । यः साधुर्यो गृहस्यादिकोऽपि न वन्दते तदा न कुप्येत् नावन्दमानस्योपरि कोपं कुर्यात् । तथा केनापि राजादिना यदि वन्दितस्तदा न समुत्कर्षेन्नोत्कर्षं कुर्यात् । एवमुक्तप्रकारद्वयेनान्वेपमाणस्य जगवदाङ्गयानुपालयतः आमणं यतित्वमनुतिष्ठत्यखण्डम् ॥ ३० ॥

(टीका.) तथा जे ए . वंदि ति सूत्रम् । यो न वन्दते कश्चिद्गृहस्यादिः । न तस्मै कुप्येत् । तथा वन्दितः केनचिद्वृषादिना न समुत्कर्षेत् । एवमुक्तेन प्रकारेणान्वेपमाणस्य जगवदाङ्गामनुपालयतः आमण्यमनुतिष्ठत्यखण्डमिति सूत्रार्थः ॥ ३० ॥

सिञ्चा एगइठ लहुं, लोत्तेण विणिगूहइ ॥

मामेयं दाइयं संतं, दहूणं सयमायए ॥ ३१ ॥

(अथचूरीः) स्वपक्षस्तेयप्रतिषेधमाह । स्यादेकको लब्धोत्कृष्टमाहारं लोत्तेनाजिप्स्वेण विनिगूहते । मा ममेदं जोजनजातं दर्शितं सत् दृष्ट्वा स्वयमाचार्यादिरादद्यात् ॥ ३१ ॥

(अर्थ.) हवे पोताना पक्षने विषे चोरीनो प्रतिषेध कहेठे. (सिञ्चा एगइठ के०) स्यादेकः कश्चित् एटले जो कदाचित् कोइ एक जघन्य साधु (लहुं के०) लब्ध्वा एटले गोचरीए प्राप्त थयेला उत्तम आहारने पामीने (लोत्तेण के०) लोत्तेन एटले लोत्तथी (विणिगूहइ के०) विनिगूहते एटले नीरस आहार उपर राखी उत्तम आहारने ढांकी दे. कारण के, ते एम जाणे के (मेयं के०) ममेदं एटले आ प्रत्यक्ष मने मले-लो मारो आहार जो गुरुने (दाइयं संतं के०) दर्शितं सत् देखाड्यो तो ते आहारने गुरु (दहूण के०) दृष्ट्वा एटले जोइने (मा सयमायए के०) मा स्वयमादद्यात् एटले रखे पोते ग्रहण करे. अर्थात् घणी महेनतथी मारा आणेला आहारने गुरु जो देखे तो लइले तो मने सारुं अन्न खावा मले नहि. तेमाटे प्रवन्न राखुं एम मानीने संरस आहारने नीरस आहारथी ढांके. ॥ ३१ ॥

(दीपिका.) अथ स्वपक्षस्तेयस्य प्रतिषेधमाह । स्यात् कदाचित् साधुरेकः कश्चिदत्यन्तजघन्यो लब्धमुत्कृष्टमाहारं लोत्तेन आहारगृह्या विनिगूहते अन्तःप्रांतादिनाहारेण तमुत्कृष्टमाहारमाद्यादयेत् । कथम् । अहमेव जोइय इति । कि-

३७० राय धनपतसिंघबहादुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

मित्यतथाह । मा मम इदं जोजनजातं दर्शितं सत् दृष्ट्वा आचार्यादिः स्वमादयात्
आत्मनेव गृहीयात् ॥ ३१ ॥

(टीका.) स्वपक्षस्तेयप्रतिषेधमाह । सिञ्च त्ति सूत्रम् । स्यात्कदाचिदेकः कश्चि-
दत्यन्तजघन्यो खव्वोत्कृष्टमाहारं लोचनेनाजिष्वङ्गेण विनिगूहते । अहमेव जोदय इत्य-
न्तप्रान्तादिनाद्यादयति । किमित्यत आह । मा मम इदं जोजनजातं दर्शितं सद्दृष्ट्वा-
चार्यादिः स्वमादयादात्मनेव गृहीयादिति सूत्रार्थः ॥ ३१ ॥

अत्तछागुरुत्तं लुब्धो, बहुं पावं पकुवइ ॥

डुत्तोसत्तं अ सो होइ, निवाणं च न गच्छइ ॥ ३२ ॥

(अथचूरिः) अस्य दोषमाह । आत्मार्थ एव गुरुः प्रधानं यस्य स लुब्धः सन्
हृद्भोजने बहु पापं प्रकरोति मायया दारिद्र्यं कर्म । अयं परलोकदोषः । इहलोक-
दोषमाह । डुत्तोपश्च जयति । येन केनचिदाहारेण तुष्टिरस्य कर्तुं न शक्यते । नि-
वाणं च न गच्छति ॥ ३२ ॥

(अर्थः) एवे ण साधुने दोष कहे ठे. ते (लुब्धो के०) लुब्धः एट्ठे लोचियो अर्यात्
अतिहृद्भ तया (अत्तछागुरुत्तं के०) आत्मार्थगुरुकः एट्ठे पोतानो सार्थज जेने
मोदो लागे ठे एयो ते साधु (बहुं पावं के०) बहु पापम् घणा पापने (पकुवइ के०) प्रक-
रोति एट्ठे करे ठे. अने (से के०) ते साधु, (डुत्तोसत्तं के०) डुत्तोपकः एट्ठे जेवा ते-
पा पण आहारे ते हृद्भनी तुष्टि थाय नहि. (च के०) वल्ली (निवाणं के०) मो-
द प्रये (न गच्छइ के०) न गच्छति एट्ठे जातो नयी. ॥ ३२ ॥

(दीपिका.) अस्य साधोदोषमाह । स साधुः एवं पूर्वोक्तजोने बहु पापकर्म करो-
ति । किञ्चूतः साधुः । अत्तछागुरुत्तं । आत्मनोर्थ एव जघन्यो गुरुः पापप्रधानो यस्य स
आत्मापंगुरुकः । पुनः किञ्चूतः स साधुः । लुब्धः हृद्भः सन् । अयं परलोकदोष उक्तः ।
अय इहलोकदोषमाह । पुनः डुत्तोपश्च जयति येन केनचिदाहारेणस्य हृद्भस्य तुष्टिः
कर्तुं न शक्यते । अतएव हेतोः स साधुः निवाणं तु मोदं न गच्छति । इह लोके च धृतिं
न धनते । अतन्तसंसारिकत्वाद् वा मोदं न गच्छति ॥ ३२ ॥

(टीका.) अस्य दोषमाह । अत्तछ त्ति सूत्रम् । आत्मार्थ एव जघन्यो गुरुः पाप-
प्रधानो यस्य स आत्मापंगुरुलुब्धः सन् हृद्भोजने बहु प्रभूतं पापं करोति । मा-
दया दारिद्र्यं कर्मेत्यर्थः । अयं परलोकदोषः । इहलोकदोषमाह । डुत्तोपश्च जय-
ति । येन केनचिदाहारेणस्य हृद्भसत्त्वस्य तुष्टिः कर्तुं न शक्यते । अत एव नि-

वाणं च न गच्छति । इह लोक एव भृतिं न लज्जते । अनन्तसंसारिकत्वाद्वा मोक्षं न गच्छतीति सूत्रार्थः ॥ ३१ ॥

सिञ्चा एगइउं लहुं, विविहं पाणजोअणं ॥

जहगं जहगं जुञ्चा, विवन्नं विरसमाहरे ॥ ३२ ॥

(श्रवचूरिः) एवं यः प्रत्यक्षमपहरति स उक्तोऽधुना यः परोक्षमपहरति स उच्यते । स्यादेको लब्ध्वेति पूर्ववत् । विविधं पानजोजनं जिज्ञाचार्या गत एव जङ्गकं जङ्गकं घृत-पूर्णादि जुक्त्वा विवर्णं अम्लखलादि, विरसं शीतोदनादि । आहरेदानयेत् ॥ ३३ ॥

(अर्थः) (सिञ्चा के०) स्यात् एटले कदाचित् (एगइउं के०) एककः एटले एकलो साधु (विविहं के०) विविधं एटले विविध प्रकारं (पाणजोअणं के०) पान जोजनं एटले पानजोजनने (लं के०) लब्ध्वा एटले पामीने (जहगं जहगं के०) जङ्गकं जङ्गकं एटले सारं धेवर प्रमुख (जुञ्चा के०) जुक्त्वा एटले जङ्गण करीने (विवन्नं के०) विवर्णं एटले वर्णरहितं तथा विरसं एटले रसरहितं आहार प्रत्ये (आहरे के०) उपासरे लावे ॥ ३३ ॥

(टीपिका.) एवं च यः प्रत्यक्षमपहरति स प्रत्यक्षहर उक्तः । अधुना यः परोक्षमपहरति स परोक्षहर उच्यते । एकः कोऽपि लुब्धः सन् स्यात् कदाचित् विविधमनेक-प्रकारं पानजोजनं तत्र जिज्ञाचार्यायां गत एव जङ्गकं जङ्गकं जव्यं घृतपूर्णादिकं जुक्त्वा वहिरेव कापि यत् विवर्णमम्लखलादि विरसं विगतरसं शीतोदनाद्याहरेत् ॥ ३३ ॥

(टीका.) एवं यः प्रत्यक्षः प्रत्यक्षमपहरति स उक्तः । अधुना यः परोक्षः परोक्षमपहरति स उच्यते । सिञ्च ति सूत्रम् । स्यादेकोऽपि लब्ध्वेति पूर्ववत् । विविधमनेक-प्रकारं पानजोजनं जिज्ञाचार्यागत एव । जङ्गकं जङ्गकं घृतपूर्णादि जुक्त्वा विवर्णं विगत-वर्णमम्लखलादि विरसं विगतरसं शीतोदनाद्याहरेदानयेदिति सूत्रार्थः ॥ ३३ ॥

जाणं तु ता इमे समणा, आययणी अयं सुणी ॥

संतुष्ठो सेवए पंतं, लूहवित्ती सुतोसउ ॥ ३४ ॥

(श्रवचूरिः) किमर्थमेतन्नं कुर्यादित्याह । जानंतु मां तावन्नमणाः शेषसाधवः । आयातार्थी मोक्षार्थ्यं मुनिः संतुष्ठो लाजालाजयोः समः सेवते प्रान्तमसारं रूक्ष-वृत्तिः संयमवृत्तिः सुतोप्यो येन केनचित्तोपं नीयत इति ॥ ३४ ॥

(अर्थः) ते साधु शामादे एम करे ठे ते कहे ठे. (इमे के०) इमे एटले आ (समणा के०) श्रमणाः एटले साधुउं (तु के०) निश्चये (ता के०) तावत् एटले

३५२ राय धनपतसिंघ वहाडरका जेनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

प्रथम (जाणंतु के०) जानन्तु एटले जाणो, शीरीते जाणो ते कहे ठे. (अर्थ के०)
अर्थ एटले आ (मुणी के०) मुनिः एटले साधु जे ते (आयवही के०) अयतार्थी
एटले मोक्षनो अर्थी ठे. माटे (संतुष्टो के०) संतुष्टः एटले खान घाय न घाय तो
पण संतोषवालो, (सुतोष्य के०) सुतोष्यः एटले अंतर्प्रांत वस्तुबडे पण संतोष पा-
मनार तथा (रुद्रवृत्ती के०) रुद्रवृत्तिः एटले संयमनेविषे रहेसो एवो ए साधु
(पंत के०) प्रान्तं एटले असारवस्तुने (सेव के०) सेवते एटले सेवे ठे. ॥ ३४ ॥

(टीपिका.) किमर्थमेवं कुर्यादित्याह । स लुब्धः साधुः । एवं जानाति । एवं किं ।
श्रमणाः शेषसाधवः तावत् आदौ मां जानन्तु यथा अर्थं मुनिः साधुः आयतार्थी मो-
क्षार्थी । पुनः कीदृशः । संतुष्टः खानेखाने च समः सन् प्रान्तमसारं सेवते । किं
मुनिः । रुद्रवृत्तिः संयमवृत्तिः । पुनः किं नूतः । सुतोष्यो येन केनचित्तोपं नीयत इति ॥ ३४ ॥

(टीका.) स किमर्थमेवं कुर्यादित्यत आह । जाणंतु चि सूत्रम् । जानन्तु तावन्मां
श्रमणाः शेषसाधवो यथा आयतार्थी मोक्षार्थी अर्थं मुनिः साधुः संतुष्टो खानाखा-
नयोः समः सेवते प्रान्तमसारं रुद्रवृत्तिः संयमवृत्तिः सुतोष्यः येन केनचित्तोपं
नीयत इति सूत्रार्थः ॥ ३४ ॥

पूअणछा जसोकामी, माणसम्माणकामए ॥

बहुं पसवई पावं, मायासल्लं च कुबड ॥ ३५ ॥

(अर्थचूरिः) एतदपि किमर्थं कुर्यादित्याह । पूजनार्थं स्वपक्षपरपक्षाभ्यां सामान्येन
पूजा नविष्यति । यशःकामी अहो अयमिति प्रवादायार्थी । वन्दनान्युष्ठानादिर्मानः ।
वध्रपात्रादिभिः संमानः । तत्कामः । स चैवंभूतः प्रसूते निर्वर्त्तयति । तत्कुरुत्वा-
देव । सम्यगनालोचयन् मायाशब्दं जावशब्दं करोति ॥ ३५ ॥

(अर्थ.) हवे एनो दोष कहे ठे. ए प्रमाणे ते साधु प्रवोंक चोजनने विषे जे बहु
पाप कर्म करे ठे, ते शामाटे करे ठे ते कहे ठे. (पूअणछा के०) पूजनार्थं एटले
पोतानां पूजनने अर्थे (जसोकामी के०) यशःकामी एटले यशनी इछा राखना
अर्थात् स्वपक्ष परपक्षार्थी सामान्य पणाए करी मारी पूजा याशे, अने वसी सोको
कहेसो के, आ उत्तम साधु ठे एवा धन्य वादने इछनार (माणसम्माणकामए के०)
मानसंमानकामुकः एटले मान जे वंदनाज्युष्ठान अने सन्मान ते वख पात्रादि खानते
बहुने इछनार एवो साधु (बहु पसवई पावं के०) बहु प्रसूते पावं एटले क्लेशना योग्यी
बहुंज पाप उत्पन्न करे, (च के०) यज्ञी ते पापनुं गुरुव होवायी तथा रुडी रीते आशो-

चना न करवाथी (मायाशब्दं के०) मायाशब्दं एटले मायाशब्दने (कुवड् के०) करोति एटले करे ठे ॥ ३५ ॥

(दीपिका.) एतदपि किमर्थमेवं कुर्यादित्याह । एवंविधः साधुर्वद्वतिप्रचुरं पापं प्रधानक्लेशयोगात् प्रसूते निर्वर्त्तयति तद्गुरुत्वादेव सम्यग् नालोचयति । ततो मायाशब्दं च जावशब्दं करोति । किञ्चूतः साधुः । पूजार्थं यशःकामी एवं कुर्वतो मम स्वपक्षपरपक्षान्यां सामान्येन पूजा न विष्यतीति यशःकामी । अहो अयमिति प्रवादार्थो वा । पुनः किञ्चूतः साधुः । मानसमानकामुकः । मानो वन्दनाज्युत्तानलाजनिमित्तः संमानश्च वस्त्रपात्रादिलाजनिमित्तः तयोः कामुको वाञ्छकः ॥ ३५ ॥

(टीका.) एतदपि किमर्थमेवं कुर्यात्तत्राह । पूज्येष्टति सूत्रम् । पूजार्थमेवं कुर्वतः स्वपक्षपरपक्षान्यां सामान्येन पूजा न विष्यतीति यशस्कामी । अहो अयमिति प्रवादार्थं वा । तथा मानसमानकाम एवं कुर्यात् । तत्र वन्दनाज्युत्तानलाजनिमित्तो मानः । वस्त्रपात्रादिलाजनिमित्तः संमानः । स चैवंचूतः बह्वतिप्रचुरं प्रधानक्लेशयोगात् । प्रसूते निर्वर्त्तयति पापम् । तद्गुरुत्वादेव सम्यगनालोचयन् । मायाशब्दं च जावशब्दं करोतीति सूत्रार्थः ॥ ३५ ॥

सुरं वा मेरगं वा वि, अन्नं वा मज्जगं रसं ॥

ससखं न पिवे जिहू, जसं सारखमप्पणो ॥ ३६ ॥

(अवचूरिः) प्रतिपेधान्तरमाह । सुरां पिष्टादिनिष्पन्नां मेरकं प्रसन्नाख्यं सुराप्रायोग्यद्रव्यनिष्पन्नमन्यं वा मद्यगामिनं रसमिहुरसादिकं धातुकीपुष्पवासितम् । सदा परित्यागे केवल्यवादयः साक्षिणो यस्य तत् ससाक्षि केवलिप्रतिपिङ्गु न पिवेज्जिह्वः । अनेनात्यन्तिक एव तत्प्रतिपेधः सदा साक्षिज्ञावात् । यशःशब्देन संयमोऽभिधीयते अन्ये तु ग्लानापवादविषयमेतत्सूत्रमल्पसागारिकविधानेन व्याचक्षत इति ॥ ३६ ॥

(अर्थ.) वली साधुये जे आहार ठानो अथवा प्रगट न करवो ते कहे ठे. (जिहू के०) जिह्वः एटले निग्रंथ साधु (अप्पणो के०) आत्मनः एटले पोताना (जसं के०) यशः एटले यशने वा संयमने (सारखं के०) संरक्षन् एटले रक्षण करतो ठतो (ससखं के०) ससाक्षि एटले जेना त्यागने केवली प्रमुख साक्षी ठे एवी अर्थात् जेनो केवलीये सर्वथा सदा प्रतिपेध कखो ठे एवा (सुरं के०) पिष्टादिकथी यएली मदिराने (वा के०) तथा (मेरगं वा वि के०) मेरकं वापि एटले महुडानी मदिराने अपिशब्दथकी गोलनी मदिरा पण लेवी. तेने (वा के०) तथा (अन्नं

३५४ राय धनपतासिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

के०) अन्य एटले मदिराप्रायोग्यरसयी बनेला बीजा पण (मझ्जं रसं के०) मायकं रसं एटले मयसंवंधी रस ते सीधु प्रमुख तेने पण (न पिवे के०) न पिबेत् एटले पीए नहि. बीजा आचार्यों कहे ठे के, आ सूत्र ग्लानापवादविषयक ठे. ॥ ३६ ॥

(दीपिका.) पुनः प्रतिषेधान्तरमाह । जिह्वाः सुरादि न पिवेत् । तत्र सुरां वा पिष्टादिनिष्पन्नां, मेरुकं वापि प्रसन्नाख्यम्, अन्यं वा सुराप्रायोग्यद्रव्यनिष्पन्नं मयसंवन्धिनं रसं सीध्वादिरूपं न पिवेत् । यतः कीदृक् तत् । ससाक्षि सदा परित्यागे साक्षिणः केवल्यादयो यस्य तत् ससाक्षि केवलिप्रतिपिद्धमित्यर्थः । अनेन सर्वथा प्रतिषेध उक्तः सदा साक्षिज्ञावात् । किमिति न पिवेदित्याह । स जिह्वाः किं कुर्वन् । आत्मनो यशः संयमं संरक्षन् । अन्ये तु आचार्या एतत् सूत्रं ग्लानापवादविषयमल्पसागारिकविधानेन व्याचक्षते ॥ ३६ ॥

(टीका.) प्रतिषेधान्तरमाह । सुरं व चि सूत्रम् । सुरां वा पिष्टादिनिष्पन्नां, मेरुकं वापि प्रसन्नाख्यं, सुराप्रायोग्यद्रव्यनिष्पन्नमन्यं वा मायं रसं सीध्वादिरूपं ससाक्षिकं सदापरित्यागसाक्षिकेवलिप्रतिपिद्धं न पिवेज्जिह्वाः । अनेनात्यन्तिक एव तत्प्रतिषेधः सदासाक्षिज्ञावात् । किमिति न पिवेदित्याह । यशः संरक्षणात्मनः । यशःशब्देन संयमोऽभिधीयते । अन्ये तु ग्लानापवादविषयमेतत्सूत्रमल्पसागारिकविधानेन व्याचक्षते इति सूत्रार्थः ॥ ३६ ॥

पियए एगउ तेणो, न मे कोइ विआणइ ॥

तस्स पस्सइ दोसाइ, निअडिं च सुणेह मे ॥ ३७ ॥

(श्रवचूरिः) अत्रैव दीपमाह । पियत्येको धर्मसहायरहितश्चोरोऽसौ जगवददत्तग्रहणादन्योपदेशयाचनाह । न मां कश्चिद्विजानातीति जावयन् । पश्यतेहिकारत्रिकांस्तस्य साधोदोषान् । निकृतिं मायां शृणुत मे मम कथयतः ॥ ३७ ॥

(अर्थ.) सुरादिकना पानयी अहिज दोष आय ठे, ते कहे ठे. (एगउ के०) एककः एटले धर्मसहायरहित अथवा एकांतमां रह्यो एवो (तेणो के०) स्तेनः एटले चोर अर्थात् जगवाने जे न दीधेयुं ते अन्यने उपदेशादि करी ग्रहण कहुं माटे चोर एवो पुरुष अधर्ममां रह्यो यको (पिया के०) पियति एटले पूर्वोक्त मदिरानुं पान करे, अने मनमां जाणे जे हुं एकांतमां रह्यो यको मदिरानुं पान करुं तुं, तेयी (मे के०) मने (कोइ वि के०) कश्चिदपि एटले कोइ पण (न याणइ के०) न जानाति एटले जाणुं नयी. एम विजावना करे. तो हे शिष्यो (तस्स के०) तस्य एटले तेना (दोसाइ के०)

दोषान् एटले इहलोकसंबंधी अने परलोकसंबंधी दोषोने (पस्सह के०) पश्यत एटले जुवो, (निश्चरिं के०) निक्कृतिं एटले मायाने अर्थात् कोइ पूठे के तमोए मदिरापान कखुं के, तो ते कपटयी जूतुं बोले, जे मे पीधुं नथी इत्यादि मायाने (च के०) वली वीजा अवगुणने पण कथन करनार एवा (मे के०) मम एटले मारायकी (सुणेह के०) शृणुत एटले सांजलो ॥ ३९ ॥

(दीपिका.) सुरादिपानेऽत्रैव दोषमाह । एको धर्मसहायरहित एकान्तस्थितो वा कोऽप्यधर्मी पिवति । किञ्चूत एकः । चौरः जगवता यन्न दत्तं तस्य ग्रहणादन्यो-पदेशयाचनाह । पुनः किं कुर्वन् । न मां कोऽपि जानातीति विज्ञावयन्निति शेषः । त-स्येवंचूतस्य जो शिष्या यूयं दोषानिहलोकसंबन्धिनः परलोकसंबन्धिनश्च पश्यत । च पुनर्निक्कृतिं मायारूपां शृणुत मम कथयत इति शेषः ॥ ३९ ॥

(टीका.) अत्रैव दोषमाह पियएत्ति सूत्रम् । पिवत्येको धर्मसहायविप्रमुक्तो-ऽल्पसागारिकस्थितो वा स्तेनश्चौरोऽसौ जगवददत्तग्रहणात् । अन्यापदेशयाचनाह । न मां कश्चिज्जानातीति ज्ञावयन् तस्येवंचूतस्य पश्यत दोषानैहिकान् पारलौकि-कांश्च । निक्कृतिं च मायारूपां शृणुत ममेति सूत्रार्थः ॥ ३९ ॥

वट्ठई सुंडिआ तस्स, मायामोसं च जिक्कुणो ॥

अयसो अ अनिवाणं, सययं च असाहुआ ॥ ३८ ॥

(अवचूरिः) वर्द्धते शौनिका तदत्यन्ताजिप्स्वरूपा । मायामृषावादं च प्रत्युपल-व्यापलापेन वर्द्धते । तस्य जिह्वोः अयशश्च स्वपक्षपरपक्षयोः । अनिर्वाणमनुतिः । सततं चासाधुता लोके व्यवहारतश्चरणबाधनेन परमार्थतः ॥ ३८ ॥

(अर्थ.) वली ते मदिरापान करनारा जिह्वुने शुं थाय ते कहे ठे. (तस्स के०) ते मदिरापान करनार (जिक्कुणो के०) जिह्वोः एटले साधुनुं (सुंमिआ के०) शौनिका एटले आसक्तपणुं लोलुपपणुं (वट्ठई के०) वर्द्धते एटले वृद्धि पामे ठे. वली (मार यामोसं के०) माया मृषा एटले माया अने मृषावाद पण वधे ठे. कारण के, वारंवा-मद प्रातिथी वकवाद थाय, तेथी निंदा थाय, जवपरंपरा वधे, वली (अयसः के०) अयशः एटले स्वपक्षपरपक्षमां तेनी अपकीर्तिं थाय, (च के०) वली ते मदिराना अलाजयी (अनिवाणं के०) अनिर्वाणं एटले अतृप्ति ते दुःख वधे ठे, अने (सययं के०) सततं एटले निरंतर (असाहुआ के०) असाधुता एटले लोकनेविये व्यवहा-रथी तथा चारित्र परिणामना बाधवडे परमार्थं थकी असाधुता वधे ठे. तेने व्यव-हारथी लोक साधु जाणे, पण परमार्थे तो ते असाधुज होय ठे. ॥ ३८ ॥

३५६ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेताजीस-(४३)

(दीपिका.) पुनस्तस्य किं जयति तदाह । तस्य जिहोः शो
 णरूपा वर्द्धते । पुनः मायामृषावादं च माया च मृषावादश्च तस्य वर्द्धते ।
 स्यापलापेनेदं च जवपरंपराहेतुः अनुबन्धदोषात् । तथा अयशश्च स्वपक्षपरपक्षयोर्भेदं
 तथा तस्य अलाजे अनिर्वाणमृतुतिः दुःखं सततं वर्द्धते । च पुनः असाधुता वर्द्धते
 लोके व्यवहारतः चारित्रपरिणामवाधनेन परमार्थतः ॥ ३६ ॥

(टीका.) बद्ध इति सूत्रम् । वर्धते . शोणिका तदत्यन्तानिष्वङ्गरूपा तस्य मा
 मृषावादं चेत्येकवज्जावः । प्रत्युपलब्धापलापेन वर्धते तस्य जिहोरिदं च जवपरं
 हेतुर्वन्धदोषात् । तथा अयशश्च स्वपक्षपरपक्षयोः । तथा अनिर्वाणं तदलाजे सततं
 चासाधुता लोके व्यवहारतः चरणपरिणामवाधनेन परमार्थत इति सूत्रार्थः ॥ ३६ ॥

निबुद्धिगो जहा तेणो, अत्तकम्महिं डुम्मई ॥
 तारिसो मरणंते वि, न आराहेहि संवरं ॥ ३७ ॥

(अवचूरिः) स इच्छूतो सदाप्रशान्तो यथा स्तेनः स्वदुश्चरितेर्दुर्मतिस्तादृ
 क्किष्टचित्तो मरणान्तेऽपि नाराधयति संवरं चारित्रम् ॥ ३७ ॥

(अर्थ.) वली पण ते मद्यपान करनारने शुं आय ते कहे ठे. (जहा के)
 यथा एटले जेम (तेणो के) स्तेनः एटले चोर (सदा के) निरंतर (निबु
 धिगो के) नित्योद्धिगः एटले निरंतर उद्धिगचित्त यको डव्यने ताके ठे, ते
 (डुम्मई के) दुर्मतिः एटले दुर्बुद्धिवालो जिहू (अत्तकम्महिं के) आ
 त्मकर्मजिः एटले पोताना मद्यपान प्रमुख कर्मोए करी घणुंज दुःख पामेठे. (तारि
 सः के) तादृशः एटले तेवो दुष्टचित्तवालो जिहू (मरणंते वि के) मरणंते
 एटले मरणना अवसरने विपे पण (संवरं के) संवरने (न आराहेहि के) न आराध
 यति एटले आराधे नहीं. सदैव अकुशलबुद्धि होवायी तेने संवरबीजनो अजाव ठे. ॥ ३७ ॥

(दीपिका.) पुनस्तस्य किं स्यादित्याह । स इच्छूतो जिहूः नित्योद्धिगः सदाप्र
 शान्तः स्यात् । यथा स्तेनश्चोरः । के । आत्मकर्मजिः स्वकीयदुश्चरितैः । किञ्चूतो जिहूः
 दुर्मतिः दुर्बुद्धिः । तादृशः सन् संक्लिष्टचित्तो मरणान्तेऽपि संवरं चारित्रं नाराधयति
 सदैवाकुशलबुद्ध्या तस्य संवरबीजाजावात् ॥ ३७ ॥

(टीका.) किंच । निबुद्धिगति सूत्रम् । स इच्छूतो नित्योद्धिगः सदाप्रशान्तो
 यथा स्तेनश्चोर आत्मकर्मजिः स्वदुश्चरितेर्दुर्मतिर्दुष्टबुद्धिः । तादृशः किष्टचित्तो म-

रणान्तेऽपि चरमकावेऽपि नाराधयति संवरं चारित्रं सदैवाकुशलबुद्ध्या तद्दीक्षाजावा-
दिति सूत्रार्थः ॥ ३९ ॥

आयरिण नाराद्दे, समणे आवि तारिसो ॥

गिद्दहा वि णं गरिहंति, जेण जाणंति तारिसं ॥ ४० ॥

(अर्थः) (अवचूरिः) आचार्यान्नाराधयति श्रमणांश्चापि तादृशः । गृहस्था अप्येनं दुष्टशी-
लं गर्हन्ति कुत्सन्ति । येन जानन्ति तादृशं दुष्टशीलमिति ॥ ४० ॥

(अर्थः) बली पण तेनुं शुं घाय ठे ते कहे ठे. (तारिसो के०) तादृशः एटखे
तेवो दुराचारने तेवनार मद्यपान करनार एवो ते जिह्नु (आयरिआए के०) आ-
चार्यान् एटखे आचार्योने (न आराद्देइ के०) न आराधति एटखे आराधन करे
नहि. अशुखजाव ठे तेमाटे तथा (समणे आवि के०) श्रमणानपि एटखे श्रमण जे
साधुठ तेने पण आराधन करे नहि. ते अशुख जाव ठे माटे एने (गिद्दहा वि के०)
गृहस्था अपि गृहस्थो पण (एणं के०) एनं एटखे ए जिह्नुने (गरिहंति के०) गर्हंति
एटखे निंदा करे ठे. (जेण के०) येन एटखे जे कारणे करी (तारिसं के०) तादृशं
एटखे तेवा दुष्टशीलवालाने (जाणंति के०) जानंति एटखे जाणे ठे. ॥ ४० ॥

(दीपिका.) पुनस्तस्य किं स्यादित्याह । तादृशो जिह्नुराचार्यान्नाराधयति अशुख-
जावत्वात् । तथा श्रमणानपि नाराधयति अशुखजावादेव । गृहस्था अपि एनं दुष्ट-
शीलं गर्हन्ति कुत्सन्ति । किमिति । येन कारणेन जानन्ति तादृशं दुष्टशीलमिति ॥ ४० ॥

(टीका.) तथा आयरिण चि सूत्रम् । आचार्यान्नाराधयति अशुखजावत्वात् ।
श्रमणांश्चापि तादृशान्नाराधयत्यशुखजावत्वादेव । गृहस्था अप्येनं दुष्टशीलं ग-
र्हन्ते कुत्सन्ति । किमिति । येन जानन्ति तादृशं दुष्टशीलमिति सूत्रार्थः ॥ ४० ॥

एवं नु अगुणपेद्दी, गुणाणं च विवज्जए ॥

तारिसो मरणंते वि, ण आराद्देहि संवरं ॥ ४१ ॥

(अवचूरिः) एवं सूत्रोक्तप्रकारेणागुणप्रेद्दी अगुणानां प्रमादादीनां प्रेक्षको गुणानां
स्वगतानामनानेवनेन परगतानां च प्ररूपेण विवर्जकः ॥ ४१ ॥

(अर्थः) बली पण तेनुं शुं घाय ते कहे ठे. (एवं के०) ए उक्त प्रकारे करी
(अगुणपेद्दी के०) अगुणप्रेद्दी एटखे गुणगद्दिन अवगुणाना न्यानकने जानार अने
(गुणाणं च के०) गुणानां एटखे गुणाना न्यानकने (विवज्जए के०) विवर्जकः एटखे

३५८ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-भा.

हमा दया विनयादिक गुणोनों त्याग करनार एवो (तारिसो के०) तादशः एटखे तेने छुष्टपरिणामवालो वेषधारी साधु (मरणते वि के०) मरणांतेंऽपि एटखे मरण कबरे विषे पण (संवरं के०) संवरने एटखे चारित्रने (ए आराहेइ के०) नाराधयति एटखे आराधे नहि ॥ ४१ ॥

(टीपिका.) पुनस्तस्य किं स्यादित्याह । एवमुक्तप्रकारेण अयुपप्रेक्षी अयुषान् प्रकृत इत्येवंशीलः । पुनः किं । गुणानां चाप्रमादादीनां लग्नतानामनासेवनेन परगतानां च प्रक्षेपकरणेन विवर्जकस्त्यागी । तादशः क्विदचित्तपरिणामो मरणान्तेऽपि नाराधयति संवरं चारित्रम् ॥ ४१ ॥

(टीका.) एवं तु चि सूत्रम् । एवं तूकेन प्रकारेण अयुपप्रेक्षी अयुषान् प्रमादादीन् प्रकृते तल्लीक्ष्य य इत्यर्थः । तथा गुणानां चाप्रमादादीनां लग्नतानामनासेवनेन परगतानां च प्रक्षेपेण विवर्जकः त्यागी । तादशः क्विदचित्तो मरणान्तेऽपि नाराधयति संवरं चारित्रमिति सूत्रार्थः ॥ ४१ ॥

तवं कुबड़ नेहावी, पणीअं वळ्ण रत्तं ॥

मळणमायविरत्तं, तवस्ती अइउकसो ॥ ४२ ॥

(अवबृतिः) एतद्वैवं तदोपत्यागेन तस्य करोति नेहावी नयनादिवर्त्ती प्रदीतं किं वर्धयति रत्तं घृतादि । नयप्रमादविरतः । नास्ति क्विदस्तत्त्वानामहङ्कारः । अहं तस्मीं सुत्कर्षमतिक्रान्तोऽनुत्कर्षः । मरणान्तेऽपि अहं तस्मीं सुत्कर्षमरहितः ॥ ४१ ॥

(अर्थ.) हवे नयत्यागनो एव कहे दे. (नेहावी के.) नेहावी बुझिना नयनादिवर्त्ती साधु. (तवं के.) तस्य एटखे वार प्रकारना तवने (कुबड़ के.) करोति एटखे कहे दे. तथा (पणीअं के.) प्रदीतं एटखे लिख दवा (रत्तं के.) घृतादिक रत्तं उडोरी दको (वळ्ण के.) वर्धयेत् एटखे त्याग करे. केवळ घृतादिकनो त्याग करे. एतु (मळणमायविरत्तं के.) नयप्रमादविरतः एटखे नयत्यागना प्रमाद रहित तवने (तवस्ती के.) तस्मीं (अइउकसो के.) अनुत्कर्षः एटखे एतु हुं दवा उत्कर्ष रहित दवा जे साधु होय दे. ॥ ४२ ॥

(टीपिका.) एतद्वैवं तदोपत्यागेन तस्य करोति नेहावी नयनादिवर्त्ती प्रदीतं किं वर्धयति रत्तं घृतादि । नयप्रमादविरतः । नास्ति क्विदस्तत्त्वानामहङ्कारः । अहं तस्मीं सुत्कर्षमतिक्रान्तोऽनुत्कर्षः । मरणान्तेऽपि अहं तस्मीं सुत्कर्षमरहितः ॥ ४१ ॥

(टीका.) त्वं ति सूत्रम् । तपः करोति मेधावी मर्यादावर्ती प्रणीतं स्निग्धं वर्जयति रसं घृतादिकम् । न केवलमेतत्करोत्यपितु मद्यप्रमादादिविरतो नास्ति क्लिप्तत्त्वानामकृत्यमित्येवं प्रतिषेधः । तपस्वी साधुरत्युत्कर्षोऽहं तपस्वीत्युत्कर्षरहित इति सूत्रार्थः ॥ ४२ ॥

तस्स पस्सद् कट्ठाणं, अप्पेगसाहुपूइअं ॥

विजलं अत्तसंजुत्तं, कित्तइस्सं, सुणेह मे ॥ ४३ ॥

(अवचूरिः) तस्यैवंजृतस्य पश्यतः । कम् । गुणसंपद्भूषं संयमम् । किञ्जृतम् । अनेकसाधुपूजितम् । विपुलं मोक्षावहत्वात् । अर्थस्तत्त्वतः कर्मनिर्जरारूपस्तेन संयुक्तम् । कीर्त्तयिष्येऽहं शृणुत मे मम सकाशात् ॥ ४३ ॥

(अर्थ.) ए पूर्वोक्त प्रकारना साधुने शुं थाय ते कहे ठे. (अप्पेगसाहुपूइअं के०) अनेकसाधुपूजितं एटले मदिरापाननो त्याग कस्यो ठे माटे घणा साधुए पूजित अर्थात् सेवित, तथा वली (विजलं के०) विपुलं एटले मोक्षावगाह्यी विपुल अने (अत्तसंजुत्तं के०) अर्थसंयुक्तं एटले मोक्षसाधक पणुं ठे माटे तुष्टतादिकना परिहारथी निरुपम सुखरूप अर्थसहित एवा (कट्ठाणं के०) कट्याणं एटले गुणसंपदारूप संयमने (पस्सद् के०) पश्यत एटले जुवो. हवे गुरु कहे ठे. तेहना गुण हुं (कित्तइस्सं के०) कीर्त्तयिष्ये एटले कहीश. (मे के०) मम एटले महाराथकी (सुणेह के०) शृणुत एटले सांजलो. ॥ ४३ ॥

(दीपिका.) एवंजृतस्य तस्य किं स्यादित्याह । तस्य साधोरिवजृतस्य यूयं कट्याणं गुणानां संपद्भूषमर्थात्संयमं पश्यत । किञ्जृतं कट्याणम् । अनेकैः साधुभिः पूजितम् । कोऽर्थः । सेवितमाचरितम् । पुनः किञ्जृतं कट्याणम् । विपुलं विस्तीर्णं विपुलमोक्षावहत्वात् । पुनः किञ्जृतं कट्याणम् । अर्थसंयुक्तं तुष्टतादिपरिहारेण निरुपमसुखरूपम् । कथम् । मोक्षसाधकत्वात् । अहं तं साधुं कीर्त्तयिष्ये । यूयं शृणुत मम कथयत इति शेषः ॥ ४३ ॥

(टीका.) तस्स त्ति सूत्रम् । तस्यैवंजृतस्य पश्यत कट्याणं गुणसंपद्भूषं संयमम् । किंविशिष्टमित्याह । अनेकसाधुपूजितम् । पूजितमिति सेवितमाचरितम् । विपुलं विस्तीर्णं विपुलमोक्षावहत्वात् । अर्थसंयुक्तं तुष्टतादिपरिहारेण निरुपं मसुखरूपं मोक्षसाधनत्वात् । कीर्त्तयिष्येऽहम् । शृणुत मे ममेति सूत्रार्थः ॥ ४३ ॥

३६० राय धनपतसिंघ बहादुरका जेनागमसंग्रह नाग तेतालीस-(४३)-मा.

एवं तु गुणप्रेक्षी, अगुणाणं च विवर्ज्य ॥

तारिसो मरणंते वि, आराहेइ संवरं ॥ ४४ ॥

(अथचूरिः) स्पष्टम् ॥ ४४ ॥

(अर्थ.) ए प्रकारनो साधु शुं करे ते कहेवे. (एवं के०) ए प्रकारे (तु के०) वली (गुणप्रेक्षी के०) गुणप्रेक्षी एटले गुण जे अप्रमादादि रूप तेने जोनागे, (च के०) तथा (अगुणाणं के०) अगुणानां एटले पोताने विषे रहेला प्रमाद, क्रोध, हिंसा, प्रमुख दोष तेने (विवर्ज्य के०) विवर्जकः एटले तेवा अगुणोनो त्यागी एवो (तारिसो के०) तादृशः एटले तेवो गुणवान् साधु (मरणंते वि के०) मरणान्तेऽपि मरणने अक्सरे पण (संवरं के०) चारित्र्यने (आराहेइ के०) सेवन करे. अर्थात् शुद्ध निरतिचारपणे पंच महाव्रत पाखे. ॥ ४४ ॥

(दीपिका.) एवंविधश्च स साधुः किं करोतीत्यत आह । एवं तूक्तप्रकारेण स साधुः तादृशः सन् शुद्धाचारः सन् मरणान्तेऽपि चरमकालेऽपि संवरं चारित्र्यमाराधयति स-
देव कुशलबुद्ध्या तद्दीजपोषणात् । किञ्चूतः साधुः । गुणप्रेक्षी गुणान् अप्रमादादीन् प्रे-
क्षत इत्येवंशीलो यः स गुणप्रेक्षी । तथा पुनः किञ्चूतः । अगुणानां च प्रमादादीनां
स्वगतानामनासेवनेन विवर्जकस्त्यागी ॥ ४४ ॥

(टीका.) एवं तूक्तेन प्रकारेण स साधुर्गुणप्रेक्षी गुणानप्रमादादीन् प्रेक्षते तद्दीज-
श्च य इत्यर्थः । तथागुणानां च प्रमादादीनां स्वगतानामनासेवनेन परगतानां चानु-
मत्या विवर्जकः त्यागी । तादृशः शुद्धवृत्तो मरणान्तेऽपि चरमकालेऽप्याराधयति संवरं
चारित्र्यं सदैव कुशलबुद्ध्या दीजपोषणादिति सूत्रार्थः ॥ ४४ ॥

आयरिए आराहेइ, समणे आवि तारिसो ॥

गिह्हा वि णं पूयंति, जेण जाणंति तारिसं ॥ ४५ ॥

(अथचूरिः) आयम् ॥ ४५ ॥

(अर्थ.) वली तेवो साधु शुं करे तथा ते साधुने गृहस्थो शुं करे ते कहे वे
(तारिसो के०) तादृशः एटले तेवो गुणवान् साधु (आयरिए के०) आचार्यानि
एटले आचार्योने शुद्धजावयी (आराहेइ के०) आराधयति एटले आराधे वे.
तथा शुद्ध जावयीज (समणे के०) श्रमणान् एटले साधुने पण आराधे, सेवा जकि
करे, तथा (गिह्हा वि के०) गृहस्था अपि एटले गृहस्थो पण (णं के०) एनं

एटले ए साधुने (पूअंति के०) पूजयंति एटले पूजन करे ठे, वंदना नमस्कार करे ठे, तथा आदर संमान करी वस्त्रपात्रादि आपे ठे. (जेण के०) येन एटले जे कारण माटे ते गृहस्थो (तारिसं के०) तादृशं एटले तेवा शुरू धर्माने (जाणंति के०) जाणे ठे. ॥ ४५ ॥

(टीपिका.) पुनः स किं करोति । तं च गृहस्थाः किं कुर्वन्तीत्याह । तादृशो गुणवान् साधुराचार्यान्नाराधयति शुरूजावत्वात् । अपि पुनः श्रमणानाराधयति शुरूजावत्वादेव । तथा गृहस्था अप्येनं पूजयन्ति । कथम् । येन कारणेन ते जानन्ति तादृशं शुरू धर्मम् ॥ ४५ ॥

(टीका.) तथा आचरिअ त्ति सूत्रम् । आचार्यान्नाराधयति शुरूजावत्वात् । श्रमणांश्चापि तादृश आराधयति शुरूजावत्वादेव । गृहस्था अपि शुरूवृत्तमेनं पूजयन्ति । किमिति । येन जानन्ति तादृशं शुरूवृत्तमिति सूत्रार्थः ॥ ४५ ॥

तवतेणे वयतेणे, रुवतेणे अ जे नरे ॥

आचारजावतेणे अ, कुवई देवकिविसं ॥ ४६ ॥

(अथचूरिः) स्तेनाधिकार एवेदमाह । तपस्तेनः क्षपकवत् कश्चित्कृशः केनचित्पृष्टः क्षपकस्त्वम् । स स्वपूजायर्थमाह । अहम् । अथवा वक्ति, साधव एव क्षपकास्तूर्ण्यं वास्ते । एवं वाक्स्तेनो धर्मकथकादितुल्यरूपः कश्चित्केनचित्पृष्ट इत्याह । रूपस्तेनो राजपुत्रतुल्यादिरूपः पृष्टः । आचारस्तेनः सदाचारो जवान् श्रूयत इत्युक्तः स आह सदाचारास्तपोधनाः । जावस्तेनः शुभजावरूपः । एवमीदृशः पादयन्नपि क्रियां देव-किद्विषिकं कर्म करोति निर्वर्त्तयतीत्यर्थः ॥ ४६ ॥

(अर्थ.) इवे ए चोरना अधिकारमांज कहे ठे. एटले आ प्रकारे जे होय ते चोर कहेवाय एम कहे ठे. (तवतेणे के०) तपस्तेनः एटले तपनो चोर अर्थात् कोइ पृठे जे तमो तपस्वी ठो? त्वारे ते कहे, जे हां, हुं तपस्वी हुं. एटले ते तप न करे, ने कहे जे हुं तप करनारो हुं. एने तपस्तेन कहिये. वली पोताना स्वजावेज तप विना शरीर कुवहुं यइ गयुं होय तेने देखीने गृहस्थ पृठे, जे तमे ठमात्ती प्रमुख तप करो ठो ? त्वारे ते पोतानो महिमा बधारवाने अर्थे गृहस्थने कहे जे साधु सदाय तपस्वी होय. अथवा मौन करी रहे. त्या गृहस्थ जाणे जे ए महोटा पुरुष पोताने मुखे पोतानुं बखाण केम करे ? पण ए महोटा तपस्वी देखाय ठे. तेमाटे उत्तर देता नथी. आ रीति तपनो चोर जाणवो. तथा (वयतेणे के०) वचःस्तेनः एटले वचननो चोर ते शास्त्रनी वार्त्ता न जाणे, पण वचन कळाए करी सजाने रीकवे. तेने लोको पृठे,

३६१ राय धनपतसिंघ बहाडरका जैनागमसंग्रह जाग ततालीस (४३) मा.

जे तमे आचारांगादि अग्यार अंग अने चार उपांग प्रमुख सर्व सिद्धांत जण्हा ठो? तारे कहे, जे साधु तो जणैज एमां शुं पूठवुं? तारे लोक जाणे जे ए महोदो पंडित देताव ठे. आरीति वचननो चोर जाणवो. (व के०) तथा (रूपतेणे के०) रूपस्तेनः एटवे रूपनो चोर, ते राजपुत्र समानरूप जोइ कोइ गृहस्थ पूठे जे तमे राजाना पुत्र ठो? तारे मौन करी रहे. ते रूपनो चोर जाणवो, तथा (आचार के०) आचारस्तेनः एटवे कोइ वेराग्य विना बाह्य क्रिया करता देखीने पूठे के, हे स्वामिन्! जे महा आचारवंत अमुक आचार्यना शिष्य सांजव्या ठे, ते तमेज ठो? तारे ते कहे, जे हा. ते हुं पोतेज हुं. तथा (व के०) बली (जावतेणे के०) जावस्तेनः एटवे जेम कोइ सूत्रार्थना संदेह कोइ गीतार्थने पूठे, अने ते गीतार्थना मुखयी सांजवलीने पठी कहे. जे हुं पण एमज जाणं हुं. पण तमारी परीक्षा जोवा पूठ्युं. एम कहे, परंतु पाधरुं न बोले. तेने जावचोर कहियें. ए प्रकारे शोचानो अर्थी जीव (देवकिद्विपं के०) देवकिद्विपं एटवे किं द्विपिया देवतापणाने पामे. ॥ ४६ ॥

(दीपिका.) पुनस्तेनाधिकार एवेदमाह । एवंविधः साधुः देवकिद्विपं कर्म करोति निर्वर्त्तयतीत्यर्थः । किञ्चूतः साधुः । तपस्तेनः, वाक्स्तेनः, तथा रूपस्तेनश्च, यो नरः, तथा आचारस्तेनः, तथा जावस्तेनश्च । तत्र तपस्तेनो नाम यः रूपरूपसदृशः । केनचित् पृष्ठस्त्वमसौ द्रपक इति । तदा पूजायर्थमाह अहमिति । अथवा वक्ति साधवः द्रपका एव । अथवा तूष्णीमास्ते । एवं वाक्स्तेनो धर्मकथकादिसदृशरूपः कोऽपि केनचित् पृष्ठस्तथेवाह । एवं रूपस्तेनो राजपुत्रादिसदृशरूपः पृष्ठस्तथेवाह । एवमाचारस्तेनो विशिष्टाचारवर्त्तिसदृशरूपस्तथेवाह । जावस्तेनस्तु परोत्प्रेक्षितं कथंचित् श्रुत्वा स्वयमनुत्प्रेक्षितमपि मया तत्प्रपञ्चेनेदं चर्चितमित्यायाह । स इत्यञ्जतः साधुर्द्रष्टा जावदोपात् क्रियां पाक्षयन्नपि देवकिद्विपं निर्वर्त्तयति ॥ ४६ ॥

(टीका.) स्तेनाधिकार एवेदमाह । तच्चित् सूत्रम् । तपस्तेनो वाक्स्तेनो रूपस्तेनस्तु यो नरः कश्चित् आचारजावस्तेनश्च पाक्षयन्नपि क्रियां तथा जावदोपात्किद्विपं करोति । किद्विपिकं कर्म निर्वर्त्तयतीत्यर्थः । तपस्तेनो नाम द्रपकरूपकतुष्टाः कश्चित् केनचित् पृष्ठस्त्वमसौ द्रपक इति । स पूजायर्थमाह अहम् । अथवा वक्ति साधव एव द्रपकान्तूष्णीं वास्ते । एवं वाक्स्तेनो धर्मकथकादितुष्ट्यरूपः कश्चित् केनचित् पृष्ठ इति । एवं रूपस्तेनो राजपुत्रादितुष्ट्यरूपः एवमाचारस्तेनो विशिष्टाचारवस्तुष्ट्यरूप इति । जावस्तेनस्तु परोत्प्रेक्षितं कथंचित् किंचित् श्रुत्वा स्वयमनुत्प्रेक्षितमपि मया तत्प्रपञ्चेने चर्चितमित्याह इति सूत्रार्थः ॥ ४६ ॥

लक्ष्मण वि देवत्तं, उवउत्तो देवकिद्विसे ॥

तत्ता वि से न चाणाइ, किं मे किञ्चा इमं फलं ॥ ४७ ॥

(अथचूरिः) अयमिदंभूतो लक्ष्मणापि देवत्वमुपपन्नो देवकिद्विपिके काये तत्राप्यसौ न जानाति विशुद्धावधिज्ञानाज्ञावात् । किं मे मम कृत्वेदं फलं किद्विप-
देवत्वमिति ॥ ४७ ॥

(अर्थ.) बली पण ते पूर्वोक्त साधुने शुं थाय ठे ते कहे ठे. (देवत्तं के०) देवत्वं एट-
ले तथाविध क्रियाना पालनयकी देवपणाने (लक्ष्मण वि के०) लक्ष्मणापि एटले पामीने
पण (देवकिद्विसे के०) देवकिद्विपे एटले किद्विपकाय देवत्तामां अवतरीने
(तत्तावि के०) तत्रापि एटले ते जवमां पण विशुद्ध एवा अवधिज्ञानना अज्ञावयकी
(से के०) सः एटले ते (न चाणाइ के०) न जानाति एटले जाणे नहि जे (मे
के०) मम एटले मने (किं किञ्चा के०) किं कृत्वा एटले कइ क्रिया करवाथी (इमं फलं
के०) इदं फलं एटले आ किद्विपिया देवपणानुं फल मदुं. ते न जाणे. ॥ ४७ ॥

(दीपिका.) पुनस्तस्य किं स्यात्तदाह । असौ साधुर्लक्ष्मणापि देवत्वं तथाविध-
क्रियापालनवशेन उपपन्नो देवकिद्विपे देवकिद्विपकाये तत्रापि स न जानाति विशु-
द्धस्यावधेरज्ञावेन । किं न जानाति । तदाह । किं कृत्वा ममेदं फलं किद्विप-
देवत्वं जातमिति ॥ ४७ ॥

(टीका.) अयं चेदंभूतः । लक्ष्मण इति सूत्रम् । लक्ष्मणापि देवत्वं तथाविधक्रिया-
पालनवशेन उपपन्नो देवकिद्विपे देवकिद्विपिकाये । तत्राप्यसौ न जानात्तु विशुद्धा-
वधिना । किं मम कृत्वा इदं फलं किद्विपिकदेवत्वमिति सूत्रार्थः ॥ ४७ ॥

तत्तो वि से चइत्ताणं, लप्प्रिही एलमूअयं ॥

नरगं तिरिकयोणिं वा, वोही जठ सुछल्लाहा ॥ ४८ ॥

(अथचूरिः) अस्मैव दोषान्तरमाह । ततो देवलोकादसौ द्युत्वा । लप्स्यते एल-
मूकतामजज्ञापानुकारित्वं नृत्वेऽपि । यत्र बोधिर्जुलज्ञा । तथा नरकं तिर्यग्योनिं वा
पारंपर्येण लप्स्यते । बोधिर्यत्र सुछल्लज्ञः सकलसंपन्निवन्धना यत्र जिनधर्मप्रा-
प्तिर्दुरापा इति चविष्यत्कालनिर्देशः ॥ ४८ ॥

(अर्थ.) बली पण ते साधु दोषान्तरने पामे ठे. ते कहे ठे (से के०) सः एटले ते
(तत्तो वि के०) ततोऽपि एटले त्वांथी पण एटले देवलोकयकी पण (चइत्ताणं के०)

३६४ राय धनपतसिंघ बहाडरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

च्युत्वा एटले च्यवीने (एलमूअगं के०) एलमूकतां एटले मेपजापानुकारिणं
(लपिही के०) लप्स्यते एटले पामशे. त्यांथी पण च्यवीने जवपरंपराए (नरं
के०) नरकने (वा के०) तथा (तिरिक्कजोणिं के०) तिर्यग्योनिं एटले तिरं
योनिने पण पामशे. (जठ के०) यत्र एटले ज्यां (वोही के०) वोधि: एटले सकल
संपत्तिकारिणी एवी जिनधर्मनीप्राप्ति (डुल्लहा के०) डुल्लजा एटले डुल्लज वे. ॥ ४७ ॥

(टीका.) पुनरस्येव साधोदोपान्तरमाह । ततोऽपि देवलोकाश्च्युत्वापि सत्ता-
धुर्मानुपत्वे एलमूकतामजजापानुकारित्वं लप्स्यते । पुनस्ततोऽपि परंपरया नरं
तिर्यग्योनिं वा लप्स्यते । तत्र च वोधिः सकलसंपत्तिकारिणी जिनधर्मप्राप्तिः सुड-
ल्लजा डुरापा डुःखेन प्राप्या जविष्यतीति ॥ ४७ ॥

(टीका.) अत्रेव दोपान्तरमाह । ततो वि ति सूत्रम् । ततोऽपि देवलोकांश्च्यु-
त्वा लप्स्यत एलमूकतामजजापानुकारित्वं मानुपत्वे । तथा नरकं तिर्यग्योनिं
वा पारंपर्येण लप्स्यते । वोधिर्यत्र सुडुल्लजः सकलसंपत्तिवन्धना यत्र जिनधर्मप्रा-
प्तिरिति वाच्ये असकृन्नावप्राप्तिरुपापनाय लप्स्यत
सूत्रार्थः ॥ ४७ ॥

दोसं दहूणं, नायपुत्तेण जासिअं ॥

(०५ ॥ ४७ ॥) मायं पि मेहावी, मायामोसं विवज्जाए ॥ ४८ ॥

॥ ४७ ॥ प्रकृतमुपसंहरति । एनं च दोषमनन्तरोदितं सत्यपि भ्रामण-
प्रतिरूपं दृष्ट्वागमतो ज्ञातपुत्रेण जापितमणुमात्रमपि मायामृपायां
मर्यादायनी ॥ ४८ ॥

॥ ४८ ॥ द्ये चालती याननो उपसंहार करे वे. (मेहावी के०) मेहावी एटले

वनीं साधु (एथं के०) एनं एटले पुत्रांक प्रकारना (दोसं के०) दोसं एटले प्रा-

॥ यवी पण किच्चियदेवत्वप्राप्तिरूप दोपने (दहूणं के०) दृष्ट्वा एटले देवीने (न-
गन्तु ए के०) ज्ञातपुत्रेण एटले मेहावीर म्यामीण (जासिअं के०) जापितं एटले
करोति, जे (अणुमायं पि के०) अणुमात्रमपि एटले अणुमात्र पण (मायामोसं के०)
केनचिन्मायादं एटले मायाए करीने जे जुनुं थोसुं, तेने (विवज्जाए के०) विवज्जाए
कान्तिनी, त्याग करे. ॥ ४८ ॥

एवं उपसंहरति-
यन्नेनानु पुनो- अथ प्रकृतस्य उपसंहारमाह । मेहावी मर्यादायनीं साधुः एनं प्र-
चरितनिर्वाहं भ्रामण्य किच्चियदेवत्वप्राप्तिरूपं दृष्ट्वा मायामृपायां पुत्रांक वि-

जयेत् परित्यजेत् । किञ्चूतं दोषम् । आगमतो ज्ञातपुत्रेण जगवता वर्द्धमानस्वामिना जा-
पितमुक्तम् । किञ्चूतं मायामृपावाद् अणुमात्रमपि स्तोकमात्रमपि किं पुनः प्रचूतम् ।

(टीका.) प्रकृतमुपसंहरति । एत्थं च त्ति सूत्रम् । एतं च दोषमनन्तरोदितं सत्यपि
श्रामण्ये किट्विपिकत्वादिप्राप्तिरूपं दृष्ट्वागमतो ज्ञातपुत्रेण जगवता वर्द्धमानेन जा-
पितमुक्तम् । अणुमात्रमपि स्तोकमात्रमपि किमुत प्रचूतं मेधाव्री मर्यादावर्ती माया-
मृपावादमन्तरोदितं वर्जयेत्परित्यजेदिति सूत्रार्थः ॥ ४९ ॥

सिक्किऊण निक्केसणसोहिं, संजयाण बुद्धाण सगासे ॥

तत्र निक्कु सुप्पणिहिइंदिए, तिबलज्जगुणवं विहरिज्जासि त्ति वेमि ॥ ५० ॥

संमत्तं पिंडेपणानामप्रयणं पंचमं ॥ ५ ॥

(अवचूरिः) अध्ययनार्थमुपसंहरन्नाह । शिक्षित्वा जिद्धैपणाशुद्धिं संयतेज्यो
बुद्धेज्यो साधुज्योऽवगततत्त्वेज्यः । न इव्यसाधुज्यः सकाशात् । तत्र जिद्धैपणायां निक्कुः
सुप्रणिहितेन्द्रियः श्रोत्रादिजिवा तदुपयुक्तः । तीव्रो लज्जागुणोऽसंयमकरणे यस्य
स उक्कट्टसंयम इत्यर्थः । अनेन प्रकारेण गुणवान्विहरेत् ॥ ५० ॥

इत्यवचूरिकायां पिण्डैपणाध्ययनं पञ्चमम् ॥ ५० ॥

(अर्थ.) ह्वे अध्ययननो उपसंहार करता ठता जे करबुं ते कहे ठे. (बुद्धाणं के०)
बुद्धानां एटले बुद्ध, तत्त्वना जाण एटले इव्यसाधु नहि एवा (संजयाणं के०) संयतेज्यः
एटले संयत एवा गुर्वादि साधुना (सगासे के०) सकाशात् एटले पासेधी (निक्के-
सणसोहिं के०) जिद्धैपणाशुद्धिं एटले जिद्धैपणानी शुद्धिने (सिक्किऊणं के०) शि-
क्षित्वा एटले शीखीने, जणीने (तत्र के०) तत्र एटले ते एपणा समितिने त्रिपे (निक्कु
के०) निक्कुः एटले साधु (सुप्पणिहिइंदिए के०) सुप्रणिहितेन्द्रियः एटले निश्चल
समताजावे राख्या ठे पांचे इन्द्रियो जेणे एवो थयो ठतो (तिबलज्ज के०) तीव्रलज्जः
एटले अनाचार करवामां तीव्र लज्जावालो तथा (गुणवं के०) गुणवान् एटले पूर्वाक्त
साधुगुणसहित एवो ते साधु (विहरिज्जा के०) विहरेत् एटले विचरे. (त्ति वेमि
के०) इति ब्रवीमि एटले श्रीवीरजगवाने एम कहेल ठे तेप्रमाणे हुं कहुं हुं. ॥ ५० ॥

इति श्रीदशवैकालिकवालावबोधे पंचमाध्ययन संपूर्ण ॥ ५ ॥

(टीपिका.) अथाध्ययनार्थमुपसंहरन्नाह । तत्र जिद्धैपणायां निक्कुविहरेत् सा-
माचारीपादनं कुर्यात् । किं कृत्वा । जिद्धैपणाशुद्धिं पिण्डमार्गणशुद्धिमुज्जमादिरूपां शि-
क्षित्वाधीत्य । केज्यः सकाशादित्याह । संयतेज्यः साधुज्यः । किंविशिष्टेज्यः संयतेज्यः ।

च्युत्वा एटखे च्यवीने (एलमूखगं के०) एलमूकतां एटखे मेपजापानुकारिणवे (लप्रिही के०) लप्स्यते एटखे पामशे. त्यांथी पण च्यवीने जवपरंपराए (नत् के०) नरकने (वा के०) तथा (तिरिखजोणिं के०) तिर्यग्योनिं एटखे तिर्य योनिने पण पामशे. (जठ के०) यत्र एटखे ज्यां (वोही के०) वोधि: एटखे सकल संपत्तिकारिणी एवी जिनधर्मनी प्राप्ति (डुल्लहा के०) डुल्लना एटखे डुल्लन ठे. ॥ ४७ ॥

(दीपिका.) पुनरस्यैव साधोदोषान्तरमाह । ततोऽपि देवलोकाद्युत्वापि सत्त धुर्मानुपत्वे एलमूकतामजजापानुकारित्वं लप्स्यते । पुनस्ततोऽपि परंपरया नत् तिर्यग्योनिं वा लप्स्यते । तत्र च वोधि: सकलसंपत्तिकारिणी जिनधर्मप्राप्ति: सुडु ल्लना डुरापा डु:खेन प्राप्या नविष्यतीति ॥ ४७ ॥

(टीका.) अत्रेव दोषान्तरमाह । ततो वि ति सूत्रम् । ततोऽपि देवलोकाद्युत्वा लप्स्यत एलमूकतामजजापानुकारित्वं मानुपत्वे । तथा नरकं तिर्यग्योनिं वा पारंपर्येण लप्स्यते । वोधिर्यत्र सुडुल्लनः सकलसंपत्तिवन्धना यत्र जिनधर्मं तिडुल्लना । इह च प्राप्नोत्येवमूकतामिति वाच्ये असकृद्भावप्राप्तिरुपापनाय लप्स्य इति नविष्यत्कालनिर्देश इति सूत्रार्थः ॥ ४७ ॥

एत्थं च दोसं दहूणं, नायपुत्तेण नासिअं ॥

अणुमायं पि मेहायी, मायामोसं विवज्जए ॥ ४८ ॥

(अयचूरि:) प्रकृतमुपसंहरति । एतं च दोषमनन्तरोदितं सत्यपि भ्रामकं किंश्चिपिकादिप्राप्तिरूपं दृष्ट्वागमतो ज्ञातपुत्रेण जापितमणुमात्रमपि मायामृपाया पजयेन्मेधावी मयादावर्ती ॥ ४८ ॥

(अयं.) इत्थं चाश्रयती धाननो उपसंहार करे ठे. (मेहायी के०) मेधावी एतं मयादावर्ती सायु (एत्थं के०) एतं एटखे पुवांक प्रकारना (दोसं के०) दोषं एटखे प्रा मण्य पकी पण किंश्चिपदेवत्वप्राप्तिरूपं दोषने (दहूणं के०) दृष्ट्वा एटखे देखीने (ना यपुनेण के०) ज्ञानपुत्रेण एटखे मेहायीर व्यामीण (नासिअं के०) जापितं एटखे कस्तुं ठे, जे (अणुमायं पि के०) अणुमात्रमपि एटखे अणुमात्र पण (मायामोसं के०) मादामृपायादं एटखे मायाए करीने जे जृतुं थोअयुं, तेने (विवज्जए के०) विवर्जं एटखे वज्जे, त्याग करे. ॥ ४८ ॥

(दीपिका.) अथ प्रकृतमप्य उपसंहारमाह । मेधावी मयादावर्ती सायु: एतं पुवांक दोषं मन्वपि भ्रामकं किंश्चिपदेवत्वप्राप्तिरूपं दृष्ट्वा मायामृपायादं पुवांकं ति

जयेत् परित्यजेत् । किञ्चूतं दोषम् । आगमतो ज्ञातपुत्रेण जगवता वर्द्धमानस्वामिना जा-
पितमुक्तम् । किञ्चूतं मायामृपावादं श्रुणुमात्रमपि स्तोकमात्रमपि किं पुनः प्रचूतम् ।

(टीका.) प्रकृतमुपसंहरति । एत्थं च त्ति सूत्रम् । एतं च दोषमनन्तरोदितं सत्यपि
श्रामण्ये किट्विपिकत्वादिप्राप्तिरूपं दृष्ट्वागमतो ज्ञातपुत्रेण जगवता वर्द्धमानेन जा-
पितमुक्तम् । श्रुणुमात्रमपि स्तोकमात्रमपि किमुत प्रचूतं मेधावी मर्यादावर्ती माया-
मृपावादमन्तरोदितं वर्जयेत्परित्यजेदिति सूत्रार्थः ॥ ४९ ॥

सिक्किऊण निक्केसणसोहिं, संजयाण बुद्धाण सगासे ॥

तत्र निक्कु सुप्पणिहिंदिंदिण, तिबलज्जगुणवं विहरिज्जासि त्ति वेमि ॥ ५० ॥

संमत्तं पिंडेपणानामप्रयणं पंचमं ॥ ५ ॥

(श्रवचूरिः) अध्ययनार्थमुपसंहरन्नाह । शिक्षित्वा निक्षेपणाशुद्धिं संयतेज्यो
बुद्धेज्यो साधुज्योऽवगततत्त्वेज्यः । न इव्यसाधुज्यः सकाशात् । तत्र निक्षेपणायां निक्कुः
सुप्पणिहितेन्द्रियः श्रोत्रादिनिर्वा तदुपयुक्तः । तीव्रो लज्जागुणोऽसंयमकरणे यस्य
स उत्कृष्टसंयम इत्यर्थः । अनेन प्रकारेण गुणवान्विहरेत् ॥ ५० ॥

इत्यवचूरिकायां पिण्डेपणाध्ययनं पञ्चमम् ॥ ५० ॥

(अर्थ.) हवे अध्ययननो उपसंहार करता ठता जे करवुं ते कह्ये ठे. (बुद्धाणं के०)
बुद्धानां एतले बुद्ध, तत्त्वना जाण एतले इव्यसाधु नहि एवा (संजयाणं के०) संयतेज्यः
एतले संयत एवा शुर्वादि साधुना (सगासे के०) सकाशात् एतले पात्तेयी (निक्के-
सणसोहिं के०) निक्षेपणाशुद्धिं एतले निक्षेपणानी शुद्धिने (सिक्किऊणं के०) शि-
क्षित्वा एतले शीखीने, जणीने (तत्र के०) तत्र एतले ते एपणा समितिने विपे (निक्कु
के०) निक्कुः एतले साधु (सुप्पणिहिंदिंदिण के०) सुप्पणिहितेन्द्रियः एतले निश्चल
समताजावे राख्या ठे पांचे इन्द्रियो जेणे एवो थयो ठतो (तिबलज्ज के०) तीव्रलज्जाः
एतले अनाचार करवामां तीव्र लज्जावालो तथा (गुणवं के०) गुणवान् एतले पूर्वाक्त
साधुगुणसहित एवो ते साधु (विहरिज्जा के०) विहरेत् एतले विचरे. (त्ति वेमि
के०) इति ब्रवीमि एतले श्रीश्रीरत्नगवाने एम कह्येल ठे तेप्रमाणे हुं कहुं हुं. ॥ ५० ॥

इति श्रीदशवैकालिकवालावबोधे पंचमाध्ययनं संपूर्णं ॥ ५ ॥

(टीपिका.) अथाध्ययनार्थमुपसंहरन्नाह । तत्र निक्षेपणायां निक्कुविहरेत् सा-
माचारीपालनं कुर्यात् । किं कृत्वा । निक्षेपणाशुद्धिं पिण्डमार्गणशुद्धिमुक्तमादिरूपां शि-
क्षित्वाधीत्य । केज्यः सकाशादित्याह । संयतेज्यः साधुज्यः । किंविशिष्टेज्यः संयतेज्यः ।

३६६ राय धनपतसिंघ बहाडरका जैनामसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा,
 बुद्धेज्यो ज्ञाततत्त्वेज्यः ज्ञातार्थेज्यो न ज्ञव्यसाधुज्यः सकाशात् । किञ्चूतो जिह्वः । सुप्र-
 णिहितेन्द्रियः श्रोत्रादिजिह्विर्निद्रियेर्गाढं तदुपयुक्तः । पुनः किञ्चूतो जिह्वः । तीव्रलज्जः ।
 तीव्रा लज्जानाचारकरणे यस्य स तीव्रलज्ज उत्कृष्टसंयम इत्यर्थः । पुनः किञ्चूतो जिह्वः ।
 गुणवान् पूर्वोक्तप्रकारेण साधुगुणैः सहितः । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ ५० ॥
 इति पिण्डेपणाध्ययने द्वितीयोद्देशकः ॥ २ ॥ समाप्तं पिण्डेपणाध्ययनम् ॥ ५ ॥

(टीका.) अध्ययनार्थमुपसंहरन्नाह । सिक्खिज्जण ति सूत्रम् । शिक्षित्वाधीत्य जि-
 ह्वेपणाद्युत्तिमुज्जमादिरूपाम् । केज्यः सकाशादित्याह । संयतेज्यः साधुज्यो बुद्धेज्यो-
 ऽवगतत्वेज्यः सकाशात् । ततः किमित्याह । तत्र जिह्वेपणायां जिह्वः साधुः सुप्रणि-
 हितेन्द्रियः श्रोत्रादिजिह्विर्गाढं तदुपयुक्तः तीव्रलज्ज उत्कृष्टसंयमः सन् । अनेन प्रका-
 रेण गुणवान् विहरेत् सामाचारीपालनं कुर्यादिति ब्रवीमीति पूर्ववदिति सूत्रार्थः । उक्तो-
 ऽनुगमः । सांप्रतं नयास्ते च पूर्ववदेव । व्याख्यातं पिण्डेपणाध्ययनम् ॥ ५० ॥

इति श्रीहरिजङ्गसूरिविरचितायां दशवैकालिकशब्दार्थवृत्तो पिण्डेपणाध्ययनं
 समाप्तम् ॥ ५ ॥

अथ महाचारकथार्यं षष्ठमध्ययनम् ।
 नाणसदंसणसंपन्नं, संजमे अ तवे रयं ॥
 गणिमागमसंपन्नं, उज्जाणम्मि समोसढं ॥ १ ॥
 रायाणो रायमच्चा य, मादृणा अडुवस्सत्तिआ ॥
 पुवंति निदुअप्पाणो, कदं जे आयाग्गोयरो ॥ २ ॥

(अथचूरिः) अथ महाचारकथार्यं षष्ठमध्ययनमारज्यतेऽस्यायं संबन्धः । इह
 पूर्वाप्ययने निहातशोधिरुक्ता । इह तु गोचरगतैन राता स्वाचारं पृष्टेन तद्विद्वान्पि
 महाजनसमक्षं न तत्रैव विस्तरतः कथयितव्यमित्यपित्वाख्ये गुरवो वा कथयन्तीति
 वाच्यम् । श्रयेतदुच्यते । ज्ञानं मतिश्रुतज्ञानादि, दर्शनं द्वायोपशमिकादि, तान्यां संपन्नं
 युक्तम् । संयमे पञ्चाश्वविरमणादौ तपसि चानशनादौ रतमासक्तम् । गणोऽस्या-
 ऽस्तीति गणी तं गणिनमाचार्यं गणसंपन्नं विशिष्टश्रुतधरम् । बह्वागमत्वेन प्राधान्या-
 पनार्थमेतत् । उद्याने समववृत्तं स्थितं धर्मदेशनार्थं वा प्रवृत्तम् ॥ १ ॥ राजानो नरप-
 तयो मन्त्रिणो ब्राह्मणाः । अडुवन्ति तथा । कृत्रियाः श्रेष्ठयादयः पृच्छन्ति निनृतात्मा-
 नोऽमंत्रान्ताः कृताञ्जलयः । कथं जे ज्वनामाचारगोचरः क्रियाकलापः स्थितः ॥ २ ॥

(अर्थः.) इये उक्तं महाचारकथानाम अध्ययनं कदं वे, त्या अध्ययननो संयंयथा

प्रमाणे ठे केः—पूर्वे पांचमा अध्ययनमां साधुए निदोप आहार लेवो एम कहुं.
ह्वे ते आहार जे संयमवंत होय तेज लहे, माटे ठछा अध्ययनमां अहार स्थान-
करूप संयमनो आचार कहेवे. ह्वे ते पूर्वोक्त अध्ययनमां निदोप आहारने
अर्थे साधु गोचरीये गयो होय तिहां राजा विगेरे पठे के, हे साधो! तमारो आचार
केवो ठे. त्वारे ते कहे, जो साधुनो आचार सांजलवानो तमारो नाव होय, तो
उद्यानमां आचार्य समोसखा ठे. तिहां जइ साधुनो आचार पठो. ते सर्व कहेसो.
ते आचार्य केवा ठे ते कहे ठे. (नाण के०) ज्ञान ते श्रुतज्ञानादिक (दंष्टण के०)
दर्शन ते सम्यक्त्व श्रुतारूप, तेणे करी (संपन्न के०) संपन्न एटले सहित (संजमेणके०)
संयमे एटले सत्तरजेइ संयमनेविपे तथा (तवे के०) तपसि एटले चारजेइवाखा तप-
ने विपे (रयं के०) रत्तं एटले रक्त एवा थने (आगमसंपन्न के०) आगमसंपन्न एटले
आगम जे सिद्धांत तेवडे संपूर्ण जरेखा अर्थात् छद्दशांगीना जाणनार एवा (उज्जाणस्मि
के०) उद्याने एटले ग्रामानुग्राम ते एक गामथी बीजे गाम एम अनुक्रमे विहार करता
यका उद्यानने विपे (समोसदं के०) समवसुतं एटले समोसखा एवा आचार्य प्रत्ये रा-
जादिक लोको पठे. ॥ १ ॥ (रायाणो के०) राजानः एटले राजाउं (य के०) च एटले वल्ली
(रायमच्चा के०) राजामात्याः एटले राजाउंना अमात्य जे मंत्रीउं (माह्णा के०)
ब्राह्मणाः एटले ब्राह्मणो (अधुव के०) अथवा (खत्तिआ के०) क्षत्रियाः एटले जातिवंत
सूर्यवंशी प्रमुख क्षत्रियो ते (निहुथप्पाणो के०) निजृतात्मानः एटले असंघ्रांत यका
निश्चल मनथी हाथ जोडीने (पुठंति के०) पठंति एटले पठे. शुं पठे तो के,
हेजगवन्! (जे के०) जवतां एटले तमारो (आचारगोचरो के०) आचारगोचरः
एटले जे क्रियाकलापनो आश्रय करी तमे रहेखा ठो ते क्रियाकलाप (कहं के०)
कथं एटले केवी रीति ठे ते कहो. ॥ २ ॥

(दीपिका.) व्याख्यातं पिण्डपणाध्ययनमधुना महाचारकथाख्यमध्ययनमारभ्य-
ते । अत्र चाध्ययनस्यायमजिसंवन्धः । इह इतः पूर्वाध्ययने साधोर्निष्ठाविशुद्धिरुक्ता ।
इह तु गोचरप्रविष्टेन सता स्वस्य आचारं पृष्टेन आचारज्ञेनापि महाजनसमक्षं तत्रै-
व स्थाने विस्तरतो न कथयितव्यम् । अपितृपाश्रये गुरवः कथयिष्यन्तीति वक्तव्यम् ।
इत्येतदुच्यते । इत्यनेन संवन्धेन आयातमिदमध्ययनमिति । तथाहि नाथात्रयेणोक्ति-
मेलनम् । राजानो नरपतयः, राजामात्याश्च मंत्रिणः, ब्राह्मणाः प्रसिद्धाः,
अधुवन्ति तथा क्षत्रियाः श्रेष्ठ्यादयः, साधुं प्रतीति पृच्छन्ति । इतीति किम् । कथं जे ज-
वतामाचारगोचरः क्रियाकलापः । यं प्रति त्वं स्थितोऽसि । किञ्चूता राजादयः । निजृता-

३६८ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह भाग तेतालीस-(४३)-भा.

त्मानोऽसंज्ञान्ता वक्ताञ्जलय इति द्वितीयगाथाया व्याख्यानम् । किञ्चूतं साधुम् । ना-
णदंसणसंपन्नं । ज्ञानं श्रुतज्ञानादि, दर्शनं च द्वायोपशमिकादि ताज्यां संपन्नं संयुक्तं ।
पुनः किञ्चूतं साधुम् । संयमे पञ्चानामाश्रवाणां विरमणादौ तपसि च श्रनशनादौ रतमा-
सक्तम् । पुनः किञ्चूतं साधुम् । उद्याने कचित्साधूनामुपजोगयोग्यस्थाने समवसृतं
स्थितं धर्मदेशनार्थं वा प्रवृत्तमिति प्रथम गाथार्थः ॥ १ ॥ २ ॥

(टीका.) अधुना महाचारकव्याख्यानमारभ्यते । अस्य चायमजिसंबन्धः । इहानन्त-
राध्ययने साधोर्जिज्ञाविशुद्धिरुक्ता । इह तु गोचरप्रविष्टेन सता स्वाचारं पृष्टेन तद्भि-
दापि न महाजनसमक्षं तत्रैव विस्तरतः कथयितव्य इत्यपि त्वाख्ये गुरवो वा कथ-
यिष्यन्तीति वक्तव्यमित्येतदुच्यते । उक्तं च ॥ गोश्ररगपविष्टो ज, न निसीएऊ क-
ष्ठए ॥ कहं च न पयंवेज्जा, चिष्ठित्ता ए व संजए ॥ १॥ इत्यनेनाजिसंबन्धेनायातमिद-
मध्ययनम् । अस्य चानुयोगधारोपन्यासः पूर्ववत्तावद्यावन्नामनिष्पन्नो निक्षेपः ।
तत्र च महाचारकयेति नाम । एतच्च तत्त्वतः प्राप्तिरूपितमेवेत्यतिदिशन्नाह ॥ जो पुं-
विं उविष्ठो, आचारो सो अहीणमश्चित्तो ॥ सद्येव य होइ कहा, आचारकहाए महईए ॥
व्याख्या ॥ यः पूर्वं शुद्धकाचारकथायां निर्दिष्ट उक्त आचारो ज्ञानाचारादिः । असाव-
हीनातिरिक्तो वक्तव्यः । सेव च जवति कथा आक्षेपण्यादिसङ्क्षणा वक्तव्या । चश-
म्दानदेव शुद्धकप्रतिपक्षोक्तं महच्छक्तव्यम् । आचारकथायां महत्त्वां प्रस्तुतायामिति
गाथार्थः । उक्तो नामनिष्पन्नो निक्षेप इत्यादि चर्चः पूर्ववत्तावद्यावत्सूत्रानुगमेऽस्त्व-
नादिगुणोपेतं सूत्रमुच्चारणीयम् । तत्रेदं नाणदंसणमित्यादि । अस्य व्याख्या । ज्ञा-
दर्शनमंपन्नम् । ज्ञानं श्रुतज्ञानादि, दर्शनं द्वायोपशमिकादि, ताज्यां संपन्नं युक्तं संप-
पञ्चाश्वविरमणादौ तपसि चानशनादौ रतमासक्तं गणोऽस्यास्तीति गणी तं गणिन-
पार्यमागमसंपन्नं विशिष्टश्रुतधर्मम् । बहागमत्येन प्राधान्यव्यापनार्थमेतत् । उद्या-
कचित्साधुप्रायोग्ये समवसृतं स्थितं धर्मदेशनार्थं वा प्रवृत्तमिति सूत्रार्थः ॥ १ ॥ तदि-
मित्याह । राषाणो नि सूत्रम् । राजानो नरपतयः । राजामात्याश्च मन्त्रिणः । प्राहण-
प्रतीनाः । अद्वुवनि तथा । द्वाजियाः श्रेष्ठपादयः पृष्ठन्ति निवृत्तात्मानोऽसंज्ञान्ता रि-
ताजस्यः कथं जे जवतामाचारः क्रियाकलापः स्थित इति सूत्रार्थः ॥ २ ॥

तेसिं सो निहुव दंतो, सबजूअमुदावदो ॥

मिक्काए सुममाउतो, आयम्कइ विअम्कणो ॥ ३ ॥

(अन्वयः) तेन्यो राजादिन्योऽग्रे गणी निवृत्ताऽसंज्ञान्तो दान्त इतिपत्तो

इन्द्रियदमान्यां सर्वप्राणिगणहितः शिदया ग्रहणासेवनरूपया सुसमायुक्त आख्याति कथयति विचक्षणः ॥ ३ ॥

(अर्थ.) (निहुर्ल के०) निजृतः एटले असंभ्रांत एवा तथा (दंतो के०) दान्तः एटले इन्द्रियनो इन्द्रियने जीतनार एवा तथा (सबजूअसुहावहो के०) सर्वजूतसुखावहः एटले सर्व प्राणियोना हितकारी एवा तथा (सिक्काए) शिदया एटले ग्रहणासेवनरूप शिदया बडे करी (सुसमाउत्तो के०) सुसमायुक्तः एटले युक्त एवा तथा (विश्रकणो के०) विचक्षणः एटले पंडित एवा (सो के०) सः एटले ते आचार्य जे ते (तेसिं के०) तेज्यः एटले ते राजादिक लोको जणी (आयरकइ के०) आख्याति एटले कथन करे, प्रश्ननो उत्तर कहे. ॥ ३ ॥

(दीपिका.) अथ स साधूराजादिज्यः पृष्ठकेज्यः किं वदेदित्याह । स गणी साधुः तेज्यो राजादिज्य आख्याति कथयति । किं साधुः । निजृतोऽसंभ्रांत उचितधर्मक-
यास्थित्या । किंजृतः साधुः । दान्त इन्द्रियनोऽइन्द्रियदमनेन । पुनः किंजृतः साधुः । सर्व-
जूतसुखावहः सर्वप्राणिहित इत्यर्थः । पुनः किंजृतः साधुः । शिदया ग्रहणासेवनारूपया
सुदु ज्वयरीत्या समायुक्तः । पुनः किंजृतः साधुः । विचक्षणः पण्डित इति गाथात्रयार्थः ॥३॥

(टीका.) तेसिं ति सूत्रम् । तेज्यो राजादिज्योऽसौ गणी निजृतोऽसंभ्रान्त उ-
चितधर्मकायस्थित्या । दान्त इन्द्रियनो इन्द्रियाज्याम् । सर्वजूतसुखावहः सर्वप्राणिहित
इत्यर्थः । शिदया ग्रहणासेवनरूपया सुसमायुक्तः सुदु एकीभावेन युक्तः । आख्याति
कथयति । विचक्षणः पण्डित इति सूत्रार्थः ॥ ३ ॥

हंदि धम्मवकामाणं, निग्गंथाणं सुणेह मे ॥

आचारगोअरं जीमं, सयलं डुरहिठ्ठियं ॥ ४ ॥

(अवचूरिः) तमेनं धर्मार्थकामानां मुमुक्षूणां निर्यन्थानां बाह्यान्तरग्रन्थिरहि-
तानां शृणुत सम समीपादाचारगोचरं क्रियाकलापं जीमं कर्मशास्त्रवापेक्षया सकलं
दुरधिष्ठं डुराराध्यम् ॥ ४ ॥

(अर्थ.) आचार्य शुं कहे ठे (हंदि के०) संबोधने हे राजादिको ! तमे (धम्म-
वकामाणं के०) धर्मार्थकामानाम् एटले धर्म जे श्रुतधर्म तेज ठे प्रयोजन जेमनुं एवा
(निग्गंथाणं के०) निर्यन्थानां एटले बाह्याज्यंतर ग्रन्थिरहित एवा साधुर्लनो (जीमं के०)
जीमं एटले कर्म शत्रुप्रत्ये जयंकर अर्थात् कर्मरूप अरिने नाश करनार अने (डुरहिठ्ठियं
के०) डुरधिष्ठितं एटले संपूर्ण हुइ जीवोने डुराश्रय एवो अर्थात् कायर प्ररूपोने पालता

३७० राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेताजीस-(४३)-मा.

दोहिलो एवो (आचारगोचरं के०) आचारगोचरं एटले क्रियाकलाप जे तेने (मे के०) मम सकाशात् एटले मारायकी (सुणेह के०) शृणुत एटले सांजलो. ॥ ४ ॥

(दीपिका.) किं वदेदित्याह । हंदीत्युपप्रदर्शने । हे राजादयः धूयं धर्मार्थकामा-
नामाचारगोचरं क्रियाकलापं मत्समीपावृणुत इत्युक्तिः । धर्मश्चारित्रधर्मादिस्तस्य
अर्थः प्रयोजनं मोक्षः तं कामयन्ते वाञ्छन्ति विशुद्धविहितानुष्ठानकरणेनेति धर्मार्थ-
कामा मुमुक्षवस्तेषाम् । किञ्चूतानां धर्मार्थकामानाम् । निर्ग्रन्थानां बाह्याज्यन्तरग्रन्थि-
रहितानाम् । किञ्चूतमाचारगोचरं । जीमं कर्मशत्रूणामपेक्षया रौद्रम् । पुनः किञ्चूतमाचा-
रगोचरम् । सकलं संपूर्णं दुरधिष्ठितं दृढसत्त्वेर्दुराश्रयमिति ॥ ४ ॥

(टीका.) हंदि त्ति सूत्रम् । हंदीत्युपप्रदर्शने । तमेनम् । धर्मार्थकामानामिति । ध-
र्मश्चारित्रादिस्तस्यार्थः प्रयोजनं मोक्षस्तं कामयन्तीच्छन्तीति विशुद्धविहितानुष्ठान-
करणेनेति धर्मार्थकामा मुमुक्षवस्तेषां निर्ग्रन्थानां बाह्याज्यन्तरग्रन्थरहितानां शृणुत
मम समीपादाचारगोचरं क्रियाकलापं जीमं कर्मशत्रूषपेक्षया रौद्रं सकलं संपूर्णं
दुरधिष्ठं दृढसत्त्वेर्दुराश्रयमिति सूत्रार्थः ॥ ४ ॥

नन्नव एरिसं वुत्तं, जं लोए परमडुच्चरं ॥

विजलछाणनाइस्स, न नूत्थं न जविस्सइ ॥ ५ ॥

(अथचूरिः) वस्तु यल्लोके प्राणिलोके परमडुश्चरमत्यन्तदुःकरं विपुलं मोक्षहेतुत्वात्
संयमस्यानं तद्भजनशीलस्य तस्य न नूत्तं न जविष्यत्यन्यत्र जिनमतादिति ॥ ५ ॥

(अर्थ.) ह्वे पाउली गाथाउमां निर्ग्रन्थोना आचारनुं जे कथन तेनो उपन्यास
परयो ठे, तो ह्वे आ गाथाए करी ते आचार गोचरनुं अर्थ यकी गोरव कहे ठे. हे
राजादिको (अग्रठ के०) अन्यत्र एटले जिनमत शिवायना कापिलादिक मतोने
विषे कोइ ठेकाणे पण आ प्रकारनो शुद्ध आचार (न एरिसं वुत्तं के०) नेदश-
मुक्तं एटले एवो कल्लो नथी. वली (लोए के०) लोके एटले सामान्य लोकने विं
(परमडुच्चरं के०) परमडुष्करं एटले जेनुं पालवुं घणुं कठिन ठे एवो ते आचार-
गोचर ठे. तेथीज (विजलछाणनाइस्स के०) विपुलस्याननाजः एटले मोक्षना
हेतुरूप एवा संयमस्यानने नजनारा सावुउने पूर्व (न नूत्थं के०) न नूत्तं एटले तें
वीजुं कंइ ययुं नथी, तथा (न जविस्सइ के०) न जविष्यति एटले तेंवुं वीजुं यनने
एव नही. तेम उषसकणथी वनमान काखे पण तेंवुं वीजुं नथी. ॥ ५ ॥

(दीपिका.) इह अतन्तरमूत्रे निर्ग्रन्थानामाचारगोचरस्य यत्कथनं तस्योपन्यासः

कृतः । अथ तस्यैवार्थनो गुरुतामाह । जो राजादयः जिनमतादन्यत्र कपिलादिमत
द्वेष्टं यत् पूर्वमुक्तं आचारगोचरं वस्तु यद्भोके प्राणिलोके परमदुश्चरमत्यन्तदुष्करं
यन्तु । विपुलस्यानजाजिनः । कोऽर्थः । विपुलस्यानं विपुलमोक्षहेत्वात् संयमस्यानं तन्नजते
त्येव न द्वयेवंशीलः विपुलस्यानजाजी तस्य विपुलस्यानजाजिनः साधोः न ज्ञानं
न जविष्यति ॥ ५ ॥

(टीका.) धर्मार्थकामानित्युक्तम् । तदेतत्स्वस्पर्शनिर्युक्त्या निरूपयति । तत्र
धर्मे निक्षेपो यथा प्रथमाध्ययने । नवरं लोकोत्तरमाह ॥ धम्मो वावीसविहो, अगार-
धम्मोणगारधम्मो अ ॥ पढमो अ चारसविहो, दसहा पुण वीयउं होइ ॥ ११ ॥ व्याख्या ॥
धर्मोद्भाविंशतिविधः सामान्येन द्वाविंशतिप्रकारः । अगारधर्मो गृहस्थधर्मः । अनगारध-
र्मश्च साधुधर्मः । प्रथमश्चागारधर्मो द्वादशविधः । दशधा पुनर्द्वितीयोऽनगारधर्मो जव-
तीति गाथासमासार्थः ॥ ११ ॥ व्यासार्थं चाह ॥ पंचय अणुवयाइं गुणवयाइं च होति तिन्नेव ॥
सिक्खावयाइं चउरो, गिहिधम्मो चारसविहो अ ॥ १३ ॥ व्याख्या ॥ पंचाणुव्रतानि
स्थूलप्राणातिपातविरत्नादीनि गुणव्रतानि च जवन्ति त्रीण्येव दिग्गतादीनि । शि-
क्षापदानि चत्वारि सामायिकादीनि । गृहिधर्मो द्वादशविधस्तु एष एवाणुव्रतादिः ।
अणुव्रतादिस्वरूपं चावश्यके चर्चितत्वात्प्रोक्तमिति गाथार्थः ॥ १३ ॥ साधुधर्ममाह ।
खंती अ मद्दवज्जव, मुत्ती तवसंजमे अ वोधवे ॥ सउं सोचं आकिं-चणं च वंजं च जइ-
धम्मो ॥ १४ ॥ व्याख्या ॥ द्धान्तिश्च मार्दवम् आर्जवं मुक्तिः तपःसंयमौ च वोद्धव्यौ सत्यं
शौचमाकिंचन्यं ब्रह्मचर्यं च यतिधर्म इति गाथाक्षरार्थः । जावार्थः पुनर्यथा प्रथमा-
ध्ययने ॥ १४ ॥ धम्मो एमुवइहो, अठस्स चउविहो उ निक्खेवो ॥ उहेण ठविहो, चउसद्धि-
विहो विजागेणं ॥ १५ ॥ व्याख्या ॥ धर्म एष उपदिष्टो व्याख्यातः । अधुना त्वर्थावसरस्त-
त्रेदमाह । अर्थस्य चतुर्विधस्तु निक्षेपो नामादिज्ञेदात् । तत्रोद्येन सामान्यतः पड्विधो-
ऽर्थ आगमनोऽयागमव्यतिरिक्तो द्रव्यार्थः । चतुःषष्टिविधो विज्ञागेन विशेषेणेति
गाथासमुदायार्थः ॥ १५ ॥ अवयवार्थं त्वाह ॥ धन्नाणि रयणथावर, दुपयचउप्पय तहेव
कुविथं च ॥ उहेण ठविहो, एसो धीरेहिं पन्नत्तो ॥ १६ ॥ व्याख्या ॥ धान्यानि यवादीनि,
रत्नं सुवर्णं, स्यावरं जमिगृहादि, रूपदं गन्ध्यादि, चतुष्पदं गवादि, तथैव कुप्यं च ताम्रक-
लशायनेकविधम् । उद्येन पड्विधोऽर्थ एषोऽनन्तरोदितः धीरेस्तीर्थकरगणधरैः प्रकृतः
प्ररूपित इति गाथार्थः ॥ १६ ॥ एनमेव विज्ञागतोऽजिधित्सुराह ॥ चउवीसा चउवीसा,
तिगडुगदसहा अणेगविह एव ॥ सवेसिं पि इमेसिं, विज्ञागमहयं पवरक्कामि ॥ १७ ॥ व्याख्या
चतुर्विंशति चतुर्विंशतीति चतुर्विंशतिविधो धान्यार्थो रत्नार्थश्च । त्रिंशदशधेति । त्रिविधः

स्यावरार्थः । द्विविधो द्विपदार्थः । दशविधश्चतुष्पदार्थः । अनेकविध एवेत्यनेकविधः
 कृप्यार्थः । सर्वेषामप्यमीषां चतुर्विंशत्यादिसंख्याजिहितानां धान्यादीनां विज्ञानं
 विशेषमथानन्तरं संप्रवक्ष्यामीत्यर्थः ॥ १७ ॥ धन्नाइं चउवीसं, जवगोहुमसाखिवीहि-
 सछीथा ॥ कोइवअणुया कंगू, राखग तिल मुगं मासा य ॥ १८ ॥ अयसिहरिमिञ्जति-
 उडग-निष्पावसिलिंद रायमासा अ ॥ इकुमसूर तुवरी, कुलठ तह धन्नगकलाया ॥ १९ ॥
 व्याख्या ॥ धान्यानि चतुर्विंशतिः । यवगोधूमशालिव्रीहिपट्टिकाः । कोड्याणुकाः ।
 कंगुराखकतिलमुद्गमापाश्च । अतसीहरिमन्थत्रिपुटकनिष्पावसिलिन्दराजमापाश्च । इकुम-
 सूरतुवर्यः । कुलठा धान्यककलायाश्चेति । एतानि प्रायो लौकिकसिद्धान्येव । नवरं पट्टिकाः
 शालिजेदाः । कङ्कदकहुः । तन्नेदो राखकः । हरिमन्थाः कृष्णचणकाः । निष्पावा वलाः ।
 राजमापाश्चवलकाः । शिलिन्दा मकुष्टाः । धान्यकं कुस्तुंजरी । कलायका वृत्तचणका इति
 गायाह्यार्थः ॥ १८ ॥ १९ ॥ उक्तो धान्यविभागः । अधुना रत्नविभागमाह ॥ रम्याणि
 चउवीसं, सुवन्नतउतंवरययलोहाइं ॥ सीसगहिरन्नपासा- एवइरमणिमोत्तिअपवाइं ॥
 ॥ २० ॥ संखो तिणिसा गुरु-चंदणाणि वठामिलाणि कछाणि ॥ तह चम्मदंतवाडा
 गंधा दसोसहाइं च ॥ २१ ॥ व्याख्या ॥ रत्नानि चतुर्विंशतिः । सुवर्णप्रपुताम्र-
 जतत्रोद्गानि । सीसकहिरण्यपापाणवज्रमणिमोक्तिकप्रवलानि । शङ्खतिनिशागरुक्म-
 नानि । यन्त्रामिलानि काष्ठानि । तथा चर्मदन्तवाला गन्धाः । ड्रव्योपधानि च ।
 एतान्यपि प्रायो लोकप्रसिद्धान्येव । नवरं रजतं रूप्यम् । हिरण्यं रूपकावि ।
 पापाणा विजातिरत्नानि । मणयो जात्यानि । तिनिशो वृक्षविशेषः । अमिलानि ऊ-
 र्णावग्राणि । काष्ठानि श्रीपर्णादिफलकादीनि । चर्माणि सिंहादीनाम् । दन्ता ग-
 जादीनाम् । वाक्त्राधमर्षादीनाम् । ड्रव्योपधानि पिप्पल्यादीनीति गायाह्यार्थः
 ॥ २० ॥ २१ ॥ उक्तो रत्नविभागः । स्यावरादिविभागमाह ॥ जूमी घरा अ तरुगण-
 तिबिहं पुण पावरं मुणेश्वरं ॥ चक्रारखरुमानुस, तिबिहं पुण होइ छुपयं तु ॥ २२ ॥
 व्याख्या ॥ जूमिर्हृदाणि तरुगणाश्च । चक्रादस्य व्यवहित उपन्यासः । प्रिविधं पुनो-
 पतः स्यावरं मन्त्रव्यम् । पुनः शब्दो विशेषणार्थः । किं विशिनष्टि । स्वगतान् जेदात् ।
 नयपा । जूनिः केन्द्रम् । तत्र त्रिधा । सेतु केतु सेतुकेतु च । एहाणि प्रासादाः । तेषु प्रिविधा ।
 स्यातोमिन्नो जयगणाः । तरुगणा नाखिकेयां चारामा इति । चक्रारखरुमानुपमिति । चक्र-
 यश्च गन्ध्यादि । मानुषं दासादि । एवं द्विपदं पुनर्नवति द्विविधमिति गायायः ॥ २२ ॥
 उक्तं स्यावरादि । चतुष्पदमाह ॥ गार्वी महिमी उठा, अयण्णगथासयासरगा अ ।
 पोत्त गरह हवीं, चउपयं होइ दसहा उ ॥ २३ ॥ व्याख्या ॥ गोमहिर्षी उर्षी अजा पाश

अश्वा अश्वतराश्च घोटका गर्दजा हस्तिनश्चतुष्पदं जवति दशधा तु । एते गवादयः
 प्रतीता एव । नवरमश्वा वाह्नीकादिदेशोत्पन्ना जात्याः । अश्वतरा वेगसरा अजात्या
 घोटका इति गाथार्थः ॥ २३ ॥ उक्तं चतुष्पदं कुप्यमाह ॥ नाणाविहोवगरणं, णेगविहं
 कुप्यलक्षणं होइ ॥ असो अग्नो जणिउं, ठविह चउत्तष्ठिजेउं उ ॥ २४ ॥ व्याख्या ॥ ना-
 नाविधोपकरणं ताग्रकलशकडिह्लादिजातितः अनेकविधं व्यक्तिः कुप्यलक्षणं जवति ।
 एपोऽनन्तरोदितोऽर्थो जणित उक्तः पट्विधः । चतुःपट्टिजेदस्तु उधविजागाज्यां प्रकृतो-
 पयोगो ह्यव्यर्थ इति गाथार्थः ॥ २४ ॥ उक्तोऽर्थः सांप्रतं काममाह ॥ कामो चउवीस-
 विहो, संपत्तो खलु तद्वा असंपत्तो ॥ संपत्तो चउदसहा, दसहा पुण होअसंपत्तो ॥ २५ ॥
 व्याख्या ॥ कामश्चतुर्विंशतिविधः । उधतः संप्राप्तः खलु तथा असंप्राप्तो वदयमाणस्वरूपः । सं-
 प्राप्तश्चतुर्दशधा चतुर्दशप्रकारः । दशधा पुनर्जवत्यसंप्राप्त इति गाथासमासार्थः । व्यासार्थं
 त्वाह । तत्राप्यल्पतरवकव्यत्वादसंप्राप्तमाह ॥ तठ असंपत्तोगो, चिंता तह सख संसर-
 णमेव ॥ विक्रय लज्जा नासो पमाय उम्माय तप्रावो ॥ २६ ॥ व्याख्या ॥ तत्रासंप्राप्तोऽयं कामः ।
 अर्थेति । अर्थनमर्थः । अट्टेऽपि वलयादौ श्रुत्वा तदजिप्रायमात्रमित्यर्थः । तत्रैवाहो रूपादि-
 गुणा इत्यजिनिवेशेन चिन्तनं चिन्ता । तथा श्रद्धा तत्संगमाजिलापः । संस्मरणमेव सं-
 कल्पिकतद्रूपस्यालेख्यादिदर्शनम् । वियोगतो वा पुनः पुनरतिविक्रवता तगोकातिरेकेणा-
 हारादिष्वपि निरपेक्षता । लज्जानाशो गुर्वादिसमक्षमपि तनुणोत्कीर्तनम् । प्रमाद-
 स्तदर्थमेव सर्वास्मिन्नेव प्रवर्तनम् । उन्मादो नष्टचित्ततया आलजालजापणम् । तन्नावना
 स्तम्भादीनामपि तद्वुल्ल्यादिलिङ्गनादिचेष्टेति गाथार्थः ॥ २६ ॥ मरणं च होइ दसमो, संपत्तं
 पिअ समासउं वोठं ॥ दिष्टीए संपाउं, दिष्टीसेवा य संजासो ॥ २७ ॥ व्याख्या ॥ मरणं
 च शोकाद्यतिरेकेण क्रमेण जवति दशमः असंप्राप्तकामजेदः । संप्राप्तमपि च कामं
 समासतो वदय इति । तत्र दृष्टेः पुनः संपातः स्त्रीणां कुचाद्यवलोकनम् । दृष्टिसेवा च
 जावसारं तद्वृष्टेर्दृष्टिमेवनम् । संपापणमुचितकाले स्मरकथाजिर्जल्प इति गाथार्थः ॥ २७ ॥
 हसिअलविअउवगूहिय, दंतनह निवायचुं वणं होइ ॥ आलिङ्गणमासेवण, करणमणंगस्स
 किन्ना अ ॥ २८ ॥ व्याख्या ॥ हसितं वक्रोक्तिगर्ज प्रतीतम् । ललितं पाशकादिक्लीडाउपगूहितं
 परिप्वक्तम् । दन्तनिपातो दशनद्येयविधिः । नखनिपातो नखरदनजातिः । चुम्बनं चैवेति
 चुम्बनविकल्पः । आलिङ्गनमीपस्पर्शनम् । आदानं कुचादिग्रहणम् । करसेवणं ति प्रा-
 कृतशैल्या करणासेवने । तत्र करणं नाम नागरकादि प्रारंजयन्त्रम् । आसेवनं मेशुन-
 क्रिया । अन्गक्रीडा चास्यादावर्थक्रियेति गाथार्थः ॥ २८ ॥ उक्तः कामः । सांप्रतं
 धर्मादीनामेव संपन्नतासंपन्नते अजिधित्सुराह ॥ धम्मो अग्नो कामो, जिन्ने ते पिंडिया
 पडिसवत्ता ॥ जिणवयणं उत्तिन्ना, अवसत्ता हांति नायवा ॥ २९ ॥ व्याख्या ॥ धर्मोऽर्थः

३७४ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेताजीस-(४३)-भा.

कामः त्रय एते पिण्डिता युगपत्संपातेन प्रतिसपत्नाः परस्परविरोधिनः लोके कुप्रवच-
नेषु च । यथोक्तम् । अर्थस्य भूलं निवृत्तिः क्षमा च, कामस्य त्रितं च वपुर्वयश्च ॥
धर्मस्य दानं च दया दमश्च, मोक्षस्य सर्वोपरमः क्रियासु ॥ १ ॥ इत्यादि । एते च
परस्परविरोधिनोऽपि सन्तो जिनप्रवचनमवतीर्णाः । ततः कुशलाशययोगतो व्यवहा-
रेण धर्मादितत्त्वस्वरूपतो वा निश्चयेन असपत्नाः परस्पराविरोधिनो जवन्ति ज्ञातव्या
इति गायार्थः ॥ २९ ॥ तत्र व्यवहारेणाविरोधमाह ॥ जिणवयणंमि परिणय, अवयविहिआ-
णुवाणउ धम्मो ॥ सत्तासयप्पयोगा, अत्रो वीसंजउ कामो ॥ ३० ॥ व्याख्या ॥ जिन-
चने यथावत्परिणते सति अवस्थोचितविहितानुष्ठानात् स्वयोग्यतामपेक्ष्य दर्शना-
दिआवकप्रतिमाङ्गीकरणे निरतिचारस्तत्पालनाद्भवति धर्मः । स्वहाशयप्रयोगाद्विशि-
ष्टलोकतः पुण्यबलाद्यर्थः । विश्रम्भत उचितकलत्राङ्गीकरणतापेक्षो विश्रम्भेण काम
इति गायार्थः ॥ ३० ॥ अधुना निश्चयेनाविरोधमाह । धम्मस्स फलं मोक्को, सासप-
मउलं सियं अणावाहं ॥ तमज्जिप्पेया साहू, तम्हा धम्मवकाम चि ॥ ३१ ॥ व्याख्या ॥
धर्मस्य निरतिचारस्य फलं मोक्षो निर्वाणम् । किंविशिष्टमित्याह । शाश्वतं नित्य-
तुल्यमनन्यतुल्यं शिवं पवित्रमनायाधं वाधावर्जितमेतदेवार्थः । तं धर्मार्थं मोक्षमनि-
प्रेतं कामयन्ति साधवो यस्मात्तस्माद्भूमार्थकामा इति गायार्थः ॥ ३१ ॥ एतदेव दृश्य-
माह ॥ परलोयु मुत्तिमग्गो, नछि हु मोक्को चि विंति अविहिचू ॥ सो अछि अविहो
जिण- मयंमि पयरो न अयउ ॥ ३२ ॥ व्याख्या ॥ परलोको जन्मान्तरलक्षणो मुक्ति-
मागो ज्ञानदर्शनचारित्राणि नास्त्येव मोक्षः सर्वकर्मक्षयलक्षण इत्येवं भुवते अविधिहा-
न्यापमार्गाप्रवेदिनः । अत्रोत्तरम् । स परलोकादिः अस्त्येवावितथः सत्यो जिनमते वी-
तरागवचने प्रवरः पूर्वापराविरोधेन नान्यत्रेकान्तनित्यादौ हिंसादिविरोधादिति गाय-
ार्थः ॥ ३२ ॥ व्याख्याना काचित्सूत्रस्पर्शनिर्मुक्तिः । अधुना सूत्रान्तरावसरः । अस्य का-
यमनिर्मुक्त्यन्धः । इहानन्तरमूत्रे निर्मुक्त्यानामाचारगोचरकथनोपन्यासः कृतः । तांश्र-
मस्येश्वर्यस्य गुणनामाह । एणउत्ति मूत्रम् । नान्यत्र कपिलादिमते ईदृशमुक्तमाचा-
गोचरं यन्तु यद्योके प्राणिनोके परमदुश्चर्मत्यन्तदुष्करमित्यर्थः । ईदृशं न विमुक्त-
स्याननाजिनः विपुलस्यानं विपुलमोक्षहेतुत्वात् संयमस्यानं तद्भजते सेवते नती-
सध यन्तस्य न नृनं न जविप्यति अन्यत्र जिनमतादिति सूत्रार्थः ॥ ५ ॥

समुद्गुणविश्रुताणं, याद्विआणं च जे गुणा ॥

अयंमहुमिआ कायवा, नं सुणेह जहा नहा ॥ ६ ॥

(अथचूरिः) एतदेव जावयन्नाह । सद् ह्युल्लेकैर्द्व्यजाववालेर्वर्तन्ते ये व्यक्ता द्व्य-
जाववृक्षास्तेषां सद्युल्लेकव्यक्तानां सवालवृक्षानां व्याधिमतां चाव्याधिमतां च ये गुणा
वक्ष्यमाणलक्षणास्तेऽखण्डास्फुटिताः कर्तव्याः । अखण्डा देशविराधनापरित्यागेन अ-
स्फुटिताः सर्वविराधनापरित्यागेन । तद्वृणुत यथा कर्तव्यास्तथा ॥ ६ ॥

(अर्थ.) हवे सहने पूर्वोक्त धर्मे सरस्वो पालवो ते कदेवे. (सखुक्तगविश्रुताणं के०)
सद्युल्लेकव्यक्तानां एतदे द्व्यजावे करी वालते ह्युल्लेक कहियं, अने द्व्यजाववशी
जे वृक्ष तेने वृक्ष कहियं. ते वालक सहित वृक्षोना तथा (वाहिश्राणं के०) व्याधितानां
एतदे व्याधिवालाउना तथा (च के०) वली व्याधिरहितलोकोना (ये गुणा के०) ये गुणाः
एतदे जे गुणो वे ते (अखण्डास्फुटिआ के०) अखण्डास्फुटिताः एतदे देशखंडना अने स-
र्वखंडना वडे रहित एवा (कायवा के०) कर्तव्याः एतदे करवा. ते गुणो (जहातहा के०)
यथा तथा एतदे जेवा वे तेवा कहुं तुं. ते (सुणेह के०) शृणुत एतदे सांजलो. ॥ ६ ॥

(टीका.) पुनः एतदेव जावयन्नाह । सद्युल्लेकव्यक्तानां ये गुणा वक्ष्यमाण-
लक्षणास्ते अखण्डास्फुटिताः कर्तव्याः । कोऽर्थः । सद् ह्युल्लेकैर्द्व्यजाववालेर्व-
वर्तन्ते ते सद्युल्लेकाः व्यक्ताश्च द्व्यजाववृक्षाः तेषां सद्युल्लेकव्यक्तानां सवालवृक्षा-
नामित्यर्थः । किञ्चित्तानां सद्युल्लेकव्यक्तानां व्याधिमतां च शब्दादव्याधिमतां च सरोगा-
णामरोगाणां चेति जावः । किञ्चिन्ना गुणाः अखण्डास्फुटिताः अखण्डा देशविराधना-
परित्यागेन अस्फुटिताश्च सर्वविराधनात्यागेन । तत् शृणुत यथा कर्तव्यास्तथेति ॥ ६ ॥

(टीका.) एतदेव संजावयन्नाह । सखुक्तं सूत्रम् । सद् ह्युल्लेकैर्द्व्यजाव-
वालेर्वर्तन्ते ते व्यक्ता द्व्यजाववृक्षास्तेषां सद्युल्लेकव्यक्तानां सवालवृक्षानामित्यर्थः ।
व्याधिमतां च शब्दादव्याधिमतां च सरुजानां नीरुजानां चेति जावः । ये गुणा वक्ष्य-
माणलक्षणास्तेऽखण्डास्फुटिताः कर्तव्याः । अखण्डा देशविराधनापरित्यागेन अ-
स्फुटिताः सर्वविराधनापरित्यागेन तत् शृणुत यथा कर्तव्यास्तथेति सूत्रार्थः ॥ ६ ॥

दस अछ य छाणाई, जाई वालो वरप्रइ ॥

तव अन्नयरे ठाणे, निगंगयत्ताउ नरसइ ॥ ७ ॥

(अथचूरिः) तेचागुणत्यागेनाऽखण्डा अस्फुटिता नवन्तीत्यगुणास्तावदुच्यन्ते ।
दशाष्टो स्थानानि यान्याश्रित्य वालोऽपराद्धति तस्तेनचापराधमाप्नोति । तत्रान्य-
तरे स्थाने वर्तमानः प्रमादेन नैर्घन्याद्भूयति ॥ ७ ॥

(अर्थ.) हवे ते पूर्वोक्त गुणो अवगुणना त्यागशी अखंड अस्फुटित थाय वे, अने

३७६ राय धनपतसिंघबहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-भा.

तेम थवाधी देशविराधना तथा सर्वविराधनारहित थाय ठे, ते माटे प्रथम अ-
वगुणो कहेठे. (जाई के०) यानि एटले जे (दस अष्ठय छाणाई के०) दशाष्टकस्या-
नानि एटले दस अने आठ मली अढार स्थानकोने आश्रय करीने (वालो के०) वाडः
एटले वालक (अवरप्रई के०) अपराध्यति एटले अपराध करे ठे. ते केवी रीते
अपराध करे ठे तो के, (तठ के०) तत्र एटले ते अढार स्थानकमाहेखुं (अन्नपरै
माणे के०)अन्यतरस्मिन् स्थाने एटले हर कोइ एक स्थानकनेविषे प्रमादधी जे बत्तें,
ते (निगंयत्ताउ के०) निर्ग्रन्थत्वतः एटले निर्ग्रन्थ पणा थकी (जस्सइ के०) ब्रश्यति
एटले ब्रष्ट थाय ठे, एटले साधुनां व्रत जांगे ठे.॥ ७ ॥

(दीपिका.) ते च गुणा अगुणपरिहारेण अखण्णा अस्फुटिताश्च जयन्तीति प्रथम-
मगुणा उच्यन्ते । वालोऽज्ञानी यानि दशाष्टौ अष्टादश स्थानानि असंयमस्थानानि
बद्ध्यमाणलक्षणानि आश्रित्य अपराध्यति तत्सेवनया अपराधं प्राप्नोति । कथमप-
राध्यतीत्याह । तत्र अन्यतरे अष्टादशानामसंयमस्थानानां मध्ये एकतरसिन्नपि स्थाने
वर्तमानः प्रमादेन निर्ग्रन्थत्वाद्निर्ग्रन्थत्वाद् ब्रश्यति निश्चयनयेन अपेति । कः
प्रवांको वाच्य इति ॥ ७ ॥

७ पृथ्वीकाय, ८ अपृकाय, ९ तेजस्काय, १० वायुकाय, ११ वनस्पतिकाय अने १२ त्रसकाय तेनी विराधना तथा (अकृष्णो के०) अकटपः एटले १३ अकटप आचारादिक, (गिहिजायणं के०) गृहिजाजनं एटले १४ गृहस्थनुं जाजन कांस्यपात्रादिक तथा (पक्षियंके के०) १५ पर्यंकः एटले ढाढीयो तथा (निसज्जा के०) निपद्या एटले १६ वेसवानां अनेक प्रकारनां आसन (सिणाणं के०) स्नानं एटले १७ स्नान करवुं ते (सो-जा के०) १८ शोभा ए अढार स्थानक (वज्जणं के०) वर्जनं एटले वर्जवां. ॥ ८ ॥

(दीपिका.) कानि पुनस्तानि स्थानानीत्याह । व्रतपट्टं प्राणातिपातविरमणमुपावादविरमणादत्तादानविरमणब्राह्मविरमण परिग्रहविरमणरात्रिचोजनविरमणरूपम् । तथा कायपट्टं पृथिव्यतेजोवायुवनस्पतित्रसकायरूपम् । अकटपकः शिक्ककस्यापनाकट्पादिविद्यमाणः । १३ गृहिजाजनं गृहस्थसंवन्धिकांस्यजाजनादि प्रतीतम् । १४ पर्यङ्कः शयनीयविशेषः प्रतीतः । १५ निपद्या च गृह एकानेकरूपा । १६ स्नानं देशतः सर्वतश्च द्वेधा । १७ शोभावर्जनं च विभूषापरित्यागः । १८ वर्जनशब्दः प्रत्येकमजिसंवध्यते । स्नानवर्जनमित्यादि ॥ ८ ॥

(टीका.) अमुमेवार्थं सूत्रस्पर्शनिर्युक्त्या स्पष्टयति । अछारस गणांश्च, आचारकहा-ए जांश्च जणिवांश्च ॥ तैसिं अन्नतरागं, सेवंतु न होइ सो समणो ॥३३॥ व्या० ॥ अष्टादश स्थानान्याचारकथायां प्रस्तुतायां यानि जणितानि तीर्थकरैः । तेषामन्यतरस्थानं सेवमानो न जवत्यसौ श्रमण आसेवक इति गार्थार्थः ॥ ३३ ॥ कानि पुनस्तानि स्थानानीत्याह निर्युक्तिकारः ॥ वयठकं कायठकं, अकृष्णो गिहिजायणं ॥ पक्षियंकनिसेज्जा य सिणाणं सोहवज्जणं ॥३४॥ व्या० ॥ व्रतपट्टं प्राणातिपातनिवृत्त्यादीनि रात्रिचोजनविरतिपष्ठानि पट्टं व्रतानि । कायपट्टं पृथिव्यादयः पट्टं जीवनिकायाः । अकटपः शिक्ककस्यापनाकट्पादिविद्यमाणः । गृहिजाजनं गृहस्थसंवन्धिकांस्यजाजनादि प्रतीतम् । पर्यङ्कः शयनीयविशेषः प्रतीतः । निपद्या च गृह एकानेकरूपा । स्नानं देशसर्वजेद्विभक्तम् । शोभावर्जनं विभूषापरित्यागः । वर्जनमिति च प्रत्येकमजिसंवध्यते । शोभावर्जनं स्नानवर्जनमित्यादीति गार्थार्थः ॥ ८ ॥

तन्निमं पढमं गणं, महावीरेण देसिञ्चं ॥

अहिंसा निजणा दिष्ठा, सबच्चएसु संजमो ॥ ९ ॥

(अवचूरिः) तत्राष्टादशविधस्थानगणे व्रतपट्टं वा अनासेवनद्वारेणेदं व-
क्ष्यमाणलक्षणं प्रथमं गुणस्थानं महावीरेण देशितं कथितम् । अहिंसा निपुणा आ-

३७६ राय धनपतसिंघब्रह्मडरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

तेम थवाधी देशविराधना तथा सर्वविराधनारहित थाय ठे, ते माटे प्रथम श्र-
वणुणो कहेठे. (जाईं के०) यानि एटले जे (दस अष्ठय छाणाईं के०) दशाष्टकस्या-
नानि एटले दस अने आठ मली अठार स्थानकोने आश्रय करीने (वालो के०) वासः
एटले वालक (अवरपूईं के०) अपराध्यति एटले अपराध करे ठे. ते कवी रीति
अपराध करे ठे तो के, (तब के०) तत्र एटले ते अठार स्थानकमाहेलुं (अत्रपरे
छाणे के०)अन्यतरस्मिन् स्थाने एटले हर कोइ एक स्थानकनेविषे प्रमादधी जे वतें,
ते (निगंयत्ताउं के०) निर्ग्रन्थत्वतः एटले निर्ग्रन्थ पणा थकी (जस्सइ के०) ब्रश्यति
एटले ब्रष्ट थाय ठे, एटले साधुनां व्रत जांगे ठे॥ ७ ॥

(दीपिका.) ते च गुणा अगुणपरिहारेण अखण्ण अस्फुटिताश्च जवन्तीति प्रथम-
मगुणा उच्यन्ते । वालोऽङ्गानी यानि दशाष्टौ अष्टादश स्थानानि असंयमस्थानानि
वक्ष्यमाणलक्षणानि आश्रित्य अपराध्यति तत्सेवनया अपराधं प्राप्नोति । कथमप-
राध्यतीत्याह । तत्र अन्यतरे अष्टादशानामसंयमस्थानानां मध्ये एकतरस्मिन्नपि स्थाने
वर्तमानः प्रमादेन निर्ग्रन्थत्वाग्निर्ग्रन्थजावाद् ब्रश्यति निश्चयनयेन अपेति । कः
पूर्वांको वास इति ॥ ७ ॥

(टीका.) ते चागुणपरिहारेणाखंडास्फुटिताजवन्तीति अगुणास्तावदुच्यन्ते ।
दसति सूत्रम् । दशाष्टौ च स्थानान्यसंयमस्थानानि वक्ष्यमाणलक्षणानि वा-
न्याश्रित्य वालोऽष्टोऽपराध्यति तत्सेवनयापराधमाप्नोति । कथमपराध्यतीत्याह । त-
त्रान्यतरे स्थाने वर्तमानः प्रमादेन निर्ग्रन्थत्वाग्निर्ग्रन्थजावाद् ब्रश्यति निश्चयनयेनापेति
वास इति सूत्रार्थः ॥ ७ ॥

वयवकं काठयकं, अकण्ठो गिह्मिनायणं ॥

पलियंकनिसङ्गा य, सणाणं सोह्वङ्गणं ॥ ८ ॥

(अर्थचूरिः) कानि पुनस्तानि स्थानानीत्याह । व्रतपट्टं प्राणातिपातविरत्यादीनि
गग्निनोजनविरतिपथानि । कायपट्टं पृथिव्यादयः । अकण्ठः शिङ्गाकस्यापनाकस्यादि
यैश्यमाणः । एहिनाजनं गृहस्यसंवन्धिकांस्यनाजनादि । पर्यङ्कः शयनीयविशेषः । निपया
स्थानं देशस्वर्गनेदनिग्नं शोनावर्जनं विनूषणपरित्यागः वर्जनमिति सर्वत्र योज्यम् ॥ ८ ॥

(अर्थ.) एवे ते अठारे स्थानकनां नाम कही तेने वर्जवानो उपदेश कहे ठे
(वपट्टं के०) व्रतपट्टं एटले १ प्राणातिपात, २ मृषावाद, ३ अदत्तादान, ४ अ-
वच्य, ५ परिग्रह, ६ गग्निनोजन ए उ तथा (कायव्रतं के०) कायपट्टं एटले

३ पृथ्वीकाय, ८ अप्रकाय, ९ तेजस्काय, १० वायुकाय, ११ वनस्पतिकाय अने १२ त्रसकाय तेनी विराधना तथा (अकल्पो के०) अकल्पः एतले १३ अकल्प आचारादिक, (गिहिजायणं के०) गृहिजाजनं एतले १४ गृहस्थनुं जाजन कांस्यपात्रादिक तथा (पल्लिअंक के०) १५ पर्यंकः एतले ढाढीयो तथा (निसज्जा के०) निपद्या एतले १६ वेसवानां अनेक प्रकारनां आसन (सिणाणं के०) स्नानं एतले १७ स्नान करवुं ते (सो-जा के०) १८ शोचा ए अढार स्यानक (वज्जाणं के०) वर्जनं एतले वर्जवां. ॥ ८ ॥

(दीपिका.) कानि पुनस्तानि स्थानानीत्याह । व्रतपट्टं प्राणातिपातविरमणमृ-पावादविरमणादत्तादानविरमणत्राहविरमण परिग्रहविरमणरात्रिचोजनविरमणरूपम् । तथा कायपट्टं पृथिव्यसेजोवायुवनस्पतित्रसकायरूपम् । अकल्पकः शिद्वकस्थापना-कल्पादिर्वक्ष्यमाणः । १३ गृहिजाजनं गृहस्थसंबन्धिकांस्यजाजनादि प्रतीतम् । १४ पर्यङ्कः शयनीयविशेषः प्रतीतः । १५ निपद्या च गृह एकानेकरूपा । १६ स्नानं देशतः सर्वतश्च द्वेधा । १७ शोचावर्जनं च विभूपापरित्यागः । १८ वर्जनशब्दः प्रत्येकम-जिसंबद्ध्यते । स्नानवर्जनमित्यादि ॥ ८ ॥

(टीका.) अमुमेवार्थं सूत्रस्पर्शनिर्मुक्त्या स्पष्टयति । अढारस गणां, आचारकहा-ए जाइं जणिगाइं ॥ तेतिं अन्नतरागं, सेवुं न होइ सो समणो ॥३३॥ व्या० ॥ अष्टादश स्थानान्याचारकथायां प्रस्तुतायां यानि जणितानि तीर्थकरैः । तेषामन्यतरस्थानं सेव-मानो न जवत्यसौ श्रमण आसेवक इति गार्थः ॥ ३३ ॥ कानि पुनस्तानि स्थाना-नीत्याह निर्युक्तिकारः ॥ वयठकं कायठकं, अकल्पो गिहिजायणं ॥ पल्लियंकनिसेज्जा य सिणाणं सोहवज्जाणं ॥३४॥ व्या० ॥ व्रतपट्टं प्राणातिपातनिवृत्त्यादीनि रात्रिचोजनविरति-पष्ठानि पड् व्रतानि । कायपट्टं पृथिव्यादयः पड् जीवनिकायाः । अकल्पः शिद्वकस्थाप-नाकल्पादिर्वक्ष्यमाणः । गृहिजाजनं गृहस्थसंबन्धिकांस्यजाजनादि प्रतीतम् । पर्यङ्कः शयनीयविशेषः प्रतीतः । निपद्या च गृह एकानेकरूपा । स्नानं देशसर्वज्ञेदजिन्नम् । शोचावर्जनं विभूपापरित्यागः । वर्जनमिति च प्रत्येकमजिसंबद्ध्यते । शोचावर्जनं स्नानवर्जनमित्यादीति गार्थः ॥ ८ ॥

तन्निमं पढमं गणं, महावीरेण देसिअं ॥

अहिंसा निउणा दिठा, सबन्नएसु संजमो ॥ ९ ॥

(अवचूरिः) तत्राष्टादशविधस्थानगणे व्रतपट्टं वा अनासेवनकारेणेदं व-क्ष्यमाणलक्षणं प्रथमं गुणस्थानं महावीरेण देशितं कथितम् । अहिंसा निपुणा आ-

३७८ राय धनपतसिंध वहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

धाकर्माद्यपरिजोगाद् दृष्टा साक्षाद्गर्मसाधनत्वेनोपलब्धा । अस्यामेव महावीरदेशितायां सर्वज्ञतेषु सर्वज्ञतविषयः संयमो नान्यत्र ॥ ९ ॥

(अर्थ.) (तद्विमं के०) तत्रेदं एतले ते अढारस्थानकमाहेलुं आ (पढमं के०) प्रथमं एतले प्रथम (ठाणं के०) स्थानं एतले स्थानक (महावीरेण के०) महावीरस्वामीए (देसिअं के०) देशितं एतले अनासेवनद्वारे करी कहेलुं ठे. ते केम तथा शुं कहेलुं वे तो के, (अहिंसा के०) जीवदया (निपुणा के०) निपुणा एतले जह्नी घणा सुखनी देनारी ए- वी (दिष्टा के०) दृष्टा एतले दीठी ठे. ते कारण माटे (सर्वज्ञतेषु के०) सर्वज्ञतेषु एतले प्राणिमात्रने विषे (संयमो के०) संयमः एतले संयम राखवो. अर्थात् दया राखवी. ॥ ९ ॥

(दीपिका.) गुणा अष्टादशस्थानेषु अखण्डास्फुटिताः कर्तव्यास्तत्र विधिमाह । तत्र अष्टादशविधस्थानगणे व्रतपट्टे वा महावीरेण जगवता इदं वक्ष्यमाणखण्डं प्रथमं स्थानमनासेवनद्वारेण देशितं कथितम् । किं तदित्याह । अहिंसा न हिंसा अहिंसा जीवदया । इयं च सामान्यतः प्रज्ञतेर्देशितेत्यत आह । किंज्ञताहिंसा । निपुणा आधाकर्माद्यपरिजोगतः कृतकारितादिपरिहारेण सूक्ष्मा न आगमद्वारेण देशिता । अपि तु दृष्टा साक्षाद्गर्मसाधनत्वेनोपलब्धा । किमिति इयमेव निपुणा इत्याह । यतोऽस्यामेव महावीरदेशितायां सर्वज्ञतेषु सर्वज्ञतविषयः संयमो नान्यत्र उद्दिश्य कृतादिजोगविधानादिति ॥ ९ ॥

(टीका.) व्याख्याता सूत्रस्पर्शनिर्युक्तिरधुना सूत्रान्तरं व्याख्यायते । अस्मि चाय- मजिसंयन्धः । गुणा अष्टादशसु स्थानेषु अखण्डास्फुटिताः कर्तव्यास्तत्र विधिमाह । तद्वि- मं ति सूत्रम् । तत्राष्टादशविधे स्थानगणे व्रतपट्टं वा अनासेवनाद्वारेणैवं वक्ष्यमाणखण्डं प्रथमं स्थानं महावीरेण जगवतापश्चिमतीर्थकरेण देशितं कथितम् । यदुताहिंसेति । इयं च सामान्यतः प्रज्ञतेर्देशितेत्यत आह । निपुणा आधाकर्माद्यपरिजोगतः कृत- कारितादिपरिहारेण सूक्ष्मा । नो आगमद्वारेण देशिता । अपितु दृष्टा साक्षाद्गर्मसा- धनत्वेनोपलब्धा । किमितीयमेव निपुणेत्यत आह । यतोऽस्यामेव महावीरदेशितायां सर्वज्ञतेषु सर्वज्ञतविषयः संयमो नान्यत्रोद्दिश्यकृतादिजोगविधानादिति सूत्रार्थः ॥ ९ ॥

जावन्ति लोए पाणा, तसा अइय थावरा ॥

ते जाणमजाणं वा, न हणे णो विधायए ॥ १० ॥

(थवचूरिः) यावन्तो लोके प्राणान्नसास्तथा स्थावराश्च तान् रागाद्यजिह्वतो

व्यापादनबुद्ध्या जानन्वा पारतन्त्र्येण वा न हन्यात् । नापिघातयेदन्यैः । एकग्रहणे तज्जातीयग्रहणाद् भूतोऽप्यन्यान्न समनुजानीयात् ॥ १० ॥

(अर्थ.) ए पूर्वोक्त जीवहिंसानिषेधने स्पष्ट करी कहे ठे. (जावंति के०) यावन्ति एटले जेटला (लोए के०) लोके एटले लोकने विपे (तसा के०) त्रसाः एटले त्रस एवा (अशुच के०) अथवा (थावरा के०) स्थावराः एटले स्थावर एवा (पाणा के०) प्राणिनः एटले जीवो ठे. (ते के०) तान् एटले ते जीवने (जाणमजाणं वा के०) जानन्नजानन्वा एटले जाणते प्रयोजने अने अजाणते प्रमादे करी (न हणे के०) न हन्यात् एटले हणे नहि. तेम (णोविधायए के०) नापिघातयेत् एटले अनेरा पासे विघात करावे नहि. अने विघात करनार बीजाने अनुमोदे नहि. ॥ १० ॥

(टीपिका.) एतदेव स्पष्टयन्नाह । यतो हि जगवत् इयमाज्ञा यावन्तो लोके केचन प्राणिनस्त्रसा द्वीन्द्रियादयः । अथवा स्थावराः पृथिव्यादयस्तान् जानन् रागाद्यजिभूतो व्यापादनबुद्ध्या अजानन् वा प्रमादपारतन्त्र्येण साधुस्तान् जीवान् न हन्यात् स्वयम् । नचापिघातयेदन्यैर्नच भूतोऽप्यन्यान् समनुजानीयात् । अतो निपुणदृष्टेति ॥ १० ॥

(टीका.) एतदेव स्पष्टयन्नाह । जावंति सूत्रम् । यतो हि जागवत्याज्ञा । यावन्तः केचन लोके प्राणिनस्त्रसा द्वीन्द्रियादयः । अथवा स्थावराः पृथिव्यादयः । ताज् जानन् रागाद्यजिभूतो व्यापादनबुद्ध्या अजानन्वा प्रमादपातन्त्र्येण न हन्यात् स्वयम् । नापि घातयेदन्यैः । एकग्रहणे तज्जातीयग्रहणाद् भूतोऽप्यन्यान्न समनुजानीयादतो निपुणा दृष्टेति सूत्रार्थः ॥ १० ॥

सर्वे जीवा वि ऽवन्ति, जीविञं न मरिज्जिञं ॥

तम्हा पाणिवहं घोरं, निग्गंथा वज्जयन्ति णं ॥ ११ ॥

(अवचूरिः) सर्वे जीवा अपि ऽवन्ति जीवितुं न मर्तुं प्राणस्य बल्लजत्वात् । यस्मादेवं तस्मात्प्राणिवधं घोरं रोडं दुःखदेतुत्वान्निर्ग्रन्था वर्जयन्ति । एमलंकारे ॥ ११ ॥

(अर्थ.) जीव अहिंसाधीज केम जव्य कहेवाय ते कहे ठे. (सर्वे वि के०) सर्वेऽपि एटले सर्वे पण (जीवा के०) जीवो (जीविञं के०) जीवितुं एटले जीववाने (ऽवन्ति के०) ऽवा करे ठे. परंतु (मरिज्जिञं के०) मर्तुं एटले मरवाने ऽवा करता नथी. कारण के, सर्व प्राणीने जीववानी आशा परिपूर्ण रहे ठे. (तम्हा के०) तस्मात् एटले ते कारण माटे (निग्गंथा के०) निर्ग्रन्थाः एटले निग्रंथ एवा साधुञं (घोरं के०)

३७८ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

धाकमांघपरिजोगाद् दृष्टा साक्षाद्धर्मसाधनत्वेनोपलब्धा । अस्यामेव महावीरदेशि-
तायां सर्वज्ञतेषु सर्वज्ञतविषयः संयमो नान्यत्र ॥ ९ ॥

(अर्थ.) (तन्निमित्तं के०) तत्रेदं पटले ते अद्वारस्थानकमाहेतुं आ (पदमं के०) प्र-
थमं पटले प्रथम (ठाणं के०) स्थानं पटले स्थानक (महावीरेण के०) महावीरस्यामीए
(देशित्यं के०) देशितं पटले अनासेवनद्वारे करी कहेतुं ठे. ते केम तथा शुं कहेतुं ठे
तो के. (अहिंसा के०) जीवदया (निष्ठणा के०) निपुणा पटले जली घणा सुखनी देनारी प-
पी (दिष्टा के०) दृष्टा पटले दीठी ठे. ते कारण माटे (सर्वज्ञतेषु के०) सर्वज्ञतेषु पटले
प्राणिमात्रने विषे (संजमो के०) संयमः पटले संयम राखयो. अर्थात् दया राखवी. ॥ ९ ॥

(दीपिका.) गुणा अष्टादशस्थानेषु अखण्डास्फुटिताः कर्तव्यास्तत्र विधिमाद् ।
तत्र अष्टादशविधस्थानगणे प्रथमं वा महावीरेण जगवता इदं वक्ष्यमाणप्रथमं
प्रथमं स्थानमनासेवनद्वारेण देशितं कथितम् । किं तदित्याह । अहिंसा न हिंसा
अहिंसा जीवदया । इयं च सामान्यतः प्रज्ञतेर्देशितेत्यत आह । किञ्चूताहिंसा ।
निपुणा आधाकमांघपरिजोगतः कृतकारितादिपरिहारेण सूक्ष्मा न आगमद्वारेण
देशिता । अपि तु दृष्टा साक्षाद्धर्मसाधनत्वेनोपलब्धा । किमिति इयमेव निपुणा
इत्याह । यतोऽस्यामेव महावीरदेशितायां सर्वज्ञतेषु सर्वज्ञतविषयः संयमो नान्यत्र
उचित्य श्रुतादिनोगविधानादिति ॥ ९ ॥

(टीका.) व्याख्याता सूत्रस्पष्टीकरणं निर्युक्तिरधुना सूत्रान्तरं व्याख्यायते । अस्मिन् चाय-
मतिमं पन्थः ॥ गुणा अष्टादशसु स्थानेषु अखण्डास्फुटिताः कर्तव्यास्तत्र विधिमाद् । तन्नि-
मित्तं नि सूत्रम् । तत्राष्टादशविधे स्थानगणे प्रथमं वा अनासेवनाद्वारेणैव वक्ष्यमाणप्रथमं
प्रथमं स्थानं महावीरेण जगवता पश्चिमनीयकरेण देशितं कथितम् । यदुताहिंसेति ।
इयं च सामान्यतः प्रज्ञतेर्देशितेत्यत आह । निपुणा आधाकमांघपरिजोगतः कृत-
कारितादिपरिहारेण सूक्ष्मा । नो आगमद्वारेण देशिता । अपि तु दृष्टा साक्षाद्धर्मसा-
धनत्वेनोपलब्धा । किमितीयमेव निपुणेत्यत आह । यतोऽस्यामेव महावीरदेशितायां
सर्वज्ञतेषु सर्वज्ञतविषयः संयमो नान्यत्रोद्दिश्य श्रुतादिनोगविधानादिति सूत्रार्थः ॥ ९ ॥

जायंनि लोण पाणा, नसा अड्डय आवरा ॥

ने जाणमजाणं वा, न दण्णे णो विघायण ॥ १० ॥

(अर्थः) पावन्तो खोके प्राणाग्रमात्मन्या म्यावरणं तान् रागाद्यन्त्र

व्यापादनबुद्ध्या जानन्वा पारतन्त्र्येण वा न हन्यात् । नापिघातयेदन्यैः । एकग्रहणे तज्जातीयग्रहणाद् धृतोऽप्यन्यान्न समनुजानीयात् ॥ १० ॥

(अर्थ.) ए पूर्वोक्त जीवहिंस्तानिपेधने स्पष्ट करी कहे ठे. (जावंति के०) यावन्ति एतले जेटला (लोए के०) लोके एतले लोकने विपे (तसा के०) तसाः एतले तस एवा (अद्युव के०) अथवा (थावरा के०) स्थावराः एतले स्थावर एवा (पाणा के०) प्राणिनः एतले जीवो ठे. (ते के०) तान् एतले ते जीवने (जाणमजाणं वा के०) जानन्नजानन्वा एतले जाणते प्रयोजने अने अजाणते प्रमादे करी (न हणे के०) न हन्यात् एतले हणे नहि. तेम (णोविघायए के०) नापिघातयेत् एतले अनेरा पासे विघात करावे नहि. अने विघात करनार वीजाने अनुमोदे नहि. ॥ १० ॥

(टीपिका.) एतदेव स्पष्टयन्नाह । यतो हि जगवत् इयमाज्ञा यावन्तो लोके केचन प्राणिनस्त्रसा ह्रीन्ध्यादयः । अथवा स्थावराः पृथिव्यादयस्तान् जानन् रागाद्यजिज्ञूतो व्यापादनबुद्ध्या अजानन् वा प्रमादपारतन्त्र्येण साधुस्तान् जीवान् न हन्यात् स्वयम् । नचापिघातयेदन्यैर्नच धृतोऽप्यन्यान् समनुजानीयात् । अतो निपुणदृष्टेति ॥ १० ॥

(टीका.) एतदेव स्पष्टयन्नाह । जावंति सूत्रम् । यतो हि जगवत्त्वाज्ञा । यावन्तः केचन लोके प्राणिनस्त्रसा ह्रीन्ध्यादयः । अथवा स्थावराः पृथिव्यादयः । तान् जानन् रागाद्यजिज्ञूतो व्यापादनबुद्ध्या अजानन्वा प्रमादपातन्त्र्येण न हन्यात् स्वयम् । नापि घातयेदन्यैः । एकग्रहणे तज्जातीयग्रहणाद् धृतोऽप्यन्यान्न समनुजानीयादतो निपुण दृष्टेति सूत्रार्थः ॥ १० ॥

सर्वे जीवा वि इच्छन्ति, जीविजं न मरिज्जिजं ॥

तम्हा पाणिवहं घोरं, निग्गंथा वज्जयन्ति एं ॥ ११ ॥

(अर्थचूरिः) सर्वे जीवा अपि इच्छन्ति जीवितुं न मर्तुं प्राणस्य बल्लजत्वात् । यस्मादेवं तस्मात्प्राणिवधं घोरं रौद्रं दुःखहेतुत्वान्निर्ग्रन्था वर्जयन्ति । एमलंकारे ॥ ११ ॥

(अर्थ.) जीव अहिंसाधीज केम जव्य कहेवाय ते कहे ठे. (सबे वि के०) सर्वेऽपि एतले सर्वे पण (जीवा के०) जीवो (जीविजं के०) जीवितुं एतले जीववाने (इच्छन्ति के०) इच्छा करे ठे. परंतु (मरिज्जिजं के०) मर्तुं एतले मरवाने इच्छा करता नथी. कारण के, सर्व प्राणीने जीववानी आशा परिपूर्ण रहे ठे. (तम्हा के०) तस्मात् एतले ते कारण माटे (निग्गंथा के०) निर्ग्रन्थाः एतले निर्ग्रन्थ एवा साधुजं (घोरं के०)

१७० राय धनपतासिंध बहादुरका जैनागमसंग्रह नाग तेताजीस-
 घोरं एतले जयंकर एवा (पाणवहं के०) प्राणवधं एतले प्राणिवधने (११ ॥
 के०) वर्जयंति एतले त्याग करे ठे. एं ठे ते वाक्यालंकारने अर्थे ठे. ॥ ११ ॥

(दीपिका.) ननु अहिंसेव कथं जव्येत्यत आह । तस्मात्कारणाद् निग्रन्था-
 धवः प्राणवधं वर्जयन्ति । किंचूतं प्राणवधम् । घोरं रौडं दुःखहेतुत्वात् । तस्मात्
 स्मात् । यतः सर्वे जीवा अपि सुखितादिजेदजिन्ना जीवितुमिच्छन्ति न मर्तुम् । कथं
 प्राणवधजन्तत्वेपां सर्वेषाम् । एमिति वाक्यालंकारे ॥ ११ ॥

(टीका.) अहिंसेव कथं साध्वीत्येतदेवाह । सब त्ति सूत्रम् । सर्वे जीवा अ-
 दुःखितादिजेदजिन्ना इच्छन्ति जीवितुं न मर्तुं प्राणवधजन्तत्वात् । यस्मादेवं तस्मात्प्रा-
 णवधं घोरं रौडं दुःखहेतुत्वाद् निग्रन्थाः साधवो वर्जयन्ति जावतः । एमिति वा-
 क्यालंकार इति सूत्रार्थः ॥ ११ ॥

अपण्ठा परठा वा, कोहा वा जइ वा जया ॥
 हिंसगं न मुसं वृथा, नो वि अन्नं वयावए ॥ १२ ॥

(अथचूरिः) उक्तः प्रथमस्यानविधिः । द्वितीयस्यानमाह । आत्मार्यमात्मनिमित्त-
 मप्यज्ञान एव ग्ञानोद्भूतं ममानेन कार्यं परार्थमेव वा क्रोधाद्या त्वं दास इति । एकप्रद्वणे
 तज्ज्ञानीयमद्वयम् । मानादुत्थुतोद्भूतम् । मायातो जिह्वाटनासमर्थोद्भूतम् । लोनाशोभन-
 तज्ज्ञाने गति प्रान्तस्य शुद्धस्याप्यशुद्धमिदमित्यादि । नयात्किंचिद्विन्नं कृत्वा प्रा-
 यधिननपाप्त कृतम् । हिंसकं परपीडाकारि न भूयात् । नाप्यन्यं वादयेदन्यं वदन्-
 मरि न समनुजानीयात् ॥ १२ ॥

(अर्थ.) हवे यीजुं वन कहे ठे. (अपण्ठा के०) आत्मार्यं एतसे पोताने
 अर्थे तथा (परठं के०) परार्थं एतसे पारके अर्थे (कोहा वा के०) क्रो-
 धाद्या एतसे क्रोध थकी एतसे तुं दास ठे इत्यादि वाक्योप करी (जइ वा के०) क्रो-
 री (हिंसगं के०) हिंसकं एतसे हिंसा जेथी थाय तेयुं (मुसं के०) मृषा एतसे गोंदुं
 न वृथा के०) न भूयान् एतसे थोसे नहि. अने (अन्नं वि के०) अन्नमपि एतसे
 जाने एव (नो वयावए के०) नो वादयेन् एतसे थोत्रावे नहि. ॥ १२ ॥

(टीका.) उक्तः प्रथमस्यानविधिः । अथ द्वितीयस्यानविधिमाह । मानु-
 र्जनं न भूयान् स्वयमात्मना । नापि मृषा अन्यं वादयेन् । एकप्रद्वणे तज्ज्ञानी-
 यमिदं न्यायेन अन्त्यान मृषा भुवनां न समनुजानीयात् । किंचूतं मृषा । हिंस-
 १
 २

परपीडाकारि। सर्वमेव किमर्थं न वदेत् । आत्मार्यमात्मनिमित्तम् । कथम् । अग्लान एव ग्लानोऽहं ममानेन कार्यमित्यादिरूपम् । तथा परार्थं वा परनिमित्तं वा एवमेव पूर्ववत् । तथा क्रोधाद्वा त्वं दास इत्यादिरूपम् । एकग्रहणेन तज्जातीयानां ग्रहणमिति न्यायात् । मानात् । कथम् । अवदुश्रुत एवाहं वदुश्रुत इत्यादिरूपम् । मायातो वा । कथम् । जिह्वाटनस्यालस्येन मम पादपीडा वर्तते इत्यादिरूपम् । लोभाद्वा । कथम् । शोचनतरस्यान्नस्य लाजे सति अन्तर्प्रान्तस्याहारस्य एषणीयत्वेऽप्यनेपणीयमिदमित्यादिरूपम् । यदि वा जयात् । कथम् । किञ्चित् पापं कृत्वा प्रायश्चित्तजयान्न कृतं मयेति वदति । एवं हास्यादिष्वपि योजना कार्या ॥ ११ ॥

(टीका.) उक्तः प्रथमस्थानविधिः । अधुना द्वितीयस्थानविधिमाह । अप्पण्ठत्ति सूत्रम् । आत्मार्यमात्मनिमित्तमग्लान एव ग्लानोऽहं ममानेन कार्यमित्यादि । परार्थं वा परनिमित्तं वा । एवमेव तथा क्रोधाद्वा त्वं दास इत्यादि । एकग्रहणे तज्जातीयग्रहणमिति मानाद्वावदुश्रुत एवाहं वदुश्रुत इत्यादि । मायातो जिह्वाटनपरिजिहीर्षया पादपीडा ममेत्यादि । लोभाद्योचनतरान्नलाजे सति प्रान्तस्येषणीयत्वेऽप्यनेपणीयमिदमित्यादि । यदि वा जयात् किञ्चिद्विषयं कृत्वा प्रायश्चित्तजयान्न कृतमित्यादि । एवं हास्यादिष्वपि वाच्यम् । अतएवाह । हिंसकं परपीडाकारि सर्वमेव न मृषा ब्रूयात् स्वयम् । नाप्यन्यं वादयेत् । एकग्रहणे तज्जातीयग्रहणाच्च भुवतोऽप्यन्यान्न समनुजानीयादित्यादीति सूत्रार्थः ॥ ११ ॥

मुसावाउ उ लोगम्मि, सबसावूहिं गरिहिउ ॥

अविस्सासो अ जूआणं, तम्हा मोसं विवज्जए ॥ १३ ॥

(अथचूरिः) मृषावादो हि लोके सर्वसाधुजिर्गर्हितो निन्दितः सर्वत्रतापकारित्वात् प्रतिज्ञातापाजनात् । अविश्वासश्चाविश्वसनीयश्च जूतानां मृषावादी स्यात् । यस्मादेवं तस्मान्मृषावादं विवर्जयेत् ॥ १३ ॥

(अर्थ.) बली पण ते मृषावाद वर्जवो एम कद्दे ठे. (सबलोअम्मि के०) सर्वलोके एतले सर्वे लोकने विपे (मुसावाउ के०) मृषावादः एतले मृषावाद (सबसावूहिं के०) सर्वसाधुजिः एतले सर्वे साधुउण (गरिहिउ के०) गर्हितः एतले जगत्तमां निन्दित ठे. कारण के. ते सर्वने तापकारक ठे. तेथी प्रतिज्ञा पाजन कराती नयी (च के०) तथा बली मृषावाद करनार पुण्य (जूआणं के०) जूतानां एतले प्राणिमात्रोने (अविस्सासो के०) अविश्वास करवा अयोग्य एवो

३७२ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह जाग तेताजीस-(४३)-मा.

याय ठे. (तम्हा के०) तस्मात् एतले तेमाटे (मोसं के०) मृपा एतले मृपावादनं
(विवर्जण के०) विवर्जयेत् एतले त्याग करे. अर्थात् मृपावाद न करे. ए बीजं
स्थानक कथुं. ॥ १३ ॥

(टीपिका.) किमित्येतदेव मृपावदनं नेत्याह । मृपावादो हि लोके सर्वस्मिन्ने
सर्वसाधुजिर्गर्हितो निन्दितोऽस्ति । सर्वत्र तापकारित्वात्प्रतिज्ञातस्यापरिपाजनात् ।
पुनर्मृपावादादविश्वास्योऽविश्वसनीयश्च जूतानां प्राणिनां मृपावादी जयेत् । यस्मा
देवं तस्मात्साधुर्मृपावादं विवर्जयेत् ॥ १३ ॥

(टीका.) किमित्येतदेवमित्याह । मुसावाजं चि सूत्रम् । मृपावादो हि लोके सर्
स्मिन्नेव सर्वसाधुजिर्गर्हितो निन्दितः । सर्वत्र तापकारित्वात् । प्रतिज्ञातापाजनात् ।
अविश्वास्यश्चाविश्वसनीयश्च जूतानां मृपावादी जयति । यस्मादेवं तस्मान्मृपा
वादं विवर्जयेदिति सूत्रार्थः ॥ १३ ॥

चित्तमंतमचित्तं वा, अण्पं वा जइ वा बहुं ॥

दंतसोदणमित्तं वि, उग्गहंसि अजाइया ॥ १४ ॥

(अथनूरिः) उक्तो द्वितीयस्थानविधिः । तृतीयस्थानमाह । चित्तवद् द्विपदार्ति
अचिनरक्षिरणादि । अण्पं वा मूयतः प्रमाणतश्च । यदि वा बहु मूयप्रमाण
न्यां दन्तशोधनमात्रमपि तथाविधं तृणाद्यवग्रहे यस्य यत्तत्तमयाचित्वा न एहन्ति ॥ १४ ॥

(अण्पं.) ह्ये बीजं स्थान कहे ठे. (चित्तमंतं के०) चित्तवत् एतले द्विपदार्ति
(वा के०) यसी (अचिनं के०) अचित्तवत् एतले हिरण्यादि (अण्पं के०) अण्पं एतले
अहममूयपाधुं (जइया के०) यदिवा एतले अथवा (बहुं के०) बहु एतले मूययी अथवा
प्रमाणयी मोटुं (दंतसोदणमित्तं वि के०) दन्तशोधनमात्रमपि एतले दंतशोधनमात्र तं
एक तृणमात्र पण (अजाइया के०) अयाचित्वा एतले माग्या विना (उग्गहंसि
के०) अवग्रहे एतले एहस्यना अथग्रहमां पडेसी वस्तुने साधु ग्रहण न करे. ॥ १४ ॥

(टीपिका.) उक्तो द्वितीयस्थानविधिः । सांप्रतं तृतीयस्थानविधिमाह । साधु-
याचित्वा कदाचनपि न किमपि एहन्ति । यतः साधूनां सर्वमवग्रहपापने एह
स्येदं मायं नान्यथा । किं नदाह । चित्तवद् द्विपदादि । अचित्तवद् वा क्षिरणादि ।
अहं वा मूयतः प्रमाणतश्च । यदि वा बहु मूयप्रमाणान्यामेव । किं बहुना । दन्तशो-
धनमपि तथाविधं तृणाद्यपि । एतावता साधवन्तृणाद्यवग्रहतं न एहन्ति किमन्यत् ॥ १४ ॥
(टी. हा.) उक्तो द्वितीयस्थानविधिः । तृतीयस्थानविधिमाह । चित्तमंतं चि मूयतः ।

चित्तवद्विपदादि वा । अचित्तवद्वा हिरण्यादि । अल्पं वा मूढ्यतः प्रमाणतश्च । यदि वा बहु मूढ्यप्रमाणाज्यामेव । किं बहुना । दन्तशोधनमात्रमपि तथाविधं तृणादि । अवग्रहे यस्य तत्तमयाचित्वा न गृह्णन्ति साधवः कदा चनेति सूत्रार्थः ॥ १४ ॥

तं अप्पणा न गिण्हन्ति नो वि गिण्हावए परं ॥

अप्पन्नं वा गिण्हमाणं वि, नाणुजाणंति संजया ॥ १५ ॥

(अवचूरिः) तच्चित्तवदादि आत्मना न गृह्णन्ति विरतत्वात् । नापि ग्राह्यन्ति परं विरतत्वादेव । अन्यं वा गृह्णन्तमपि स्वयमेव न समनुजानन्ति संजयाः ॥ १५ ॥

(अर्थ.) फरीने पण तेज वात कहे ठे. (संजया के०) संजयाः एटले संजय जे साधुउं ते (तं के०) ते पूर्वोक्त सचित्त अने अचित्त वस्तुने (अप्पणा के०) आत्मना एटले पोते (न गिण्हन्ति के०) न गृह्णन्ति एटले ग्रहण करता नथी. तथा (परं के०) वीजापासे (नो वि गिण्हावए के०) नापि ग्राह्यन्ति एटले ग्रहण करावे पण नहि. (वा के०) वली (गिण्हमाणं पि के०) गृह्णन्तमपि एटले ग्रहण करतो होय तेने पण पोते (नाणुजाणंति के०) नानुजानन्ति एटले अनुमोदना आपे नहि. ॥ १५ ॥

(टीका.) पुनस्तदेवाह । संजयाः तमिति तत्पूर्वोक्तं चित्तवदचित्तवदादि आत्मना स्वयं न गृह्णन्ति विरतत्वात् । नापि परं प्रति ग्राह्यन्ति विरतत्वादेव । तथा अन्यं वा गृह्णन्तमपि स्वयमेव न समनुजानन्ति नानुमन्यन्ते ॥ १५ ॥

(टीका.) एतदेवाह । तं ति सूत्रम् । तच्चित्तवदादि आत्मना न गृह्णन्ति विरतत्वापि ग्राह्यन्ति परं विरतत्वादेव । तथान्यं वा गृह्णन्तमपि स्वयं नानुजानन्ति नानुमन्यन्ते संजया इति सूत्रार्थः ॥ १५ ॥

अवञ्चचरिञ्चं घोरं, पमायं दुरहिष्ठिञ्चं ॥

नायरंति मुणी लोए, जेआययणवज्जिणो ॥ १६ ॥

(अवचूरिः) उक्तस्तृतीयस्थानविधिः । चतुर्थस्थानविधिमाह । अत्रह्यचर्यं घोरं दुर्गतिहेतुत्वात् प्रमादमूलत्वाद् दुराश्रयं दुस्तेवमनन्तजवहेतुत्वाद् नाचरन्ति पुनर्ये लोके जेदश्चारित्रजेदस्तदायतनं तत्स्थानं तद्वर्जिनः ॥ १६ ॥

(अर्थ.) चतुर्थं स्थानविधि कहे ठे. (जेआययणवज्जिणो के०) जेदायतनवर्जिनः एटले जेद जे चारित्रजेदना स्थानक तेने वर्जता अर्थात् चारित्रातिचारथी जय पामता एवा (मुणी के०) मुनयः एटले मुनियो (लोए के०) लोके एटले मनुष्य लोकने विपे (दुरहिष्ठिञ्चं के०) दुरधिष्ठितं एटले दुराराध्य एवा तथा (पमायं के०) प्रमादं एटले

३८४ राय धनपतसिंघ वहाडरका जैनामसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-भा.

प्रमादनुं मूलकारण एवा अने (घोरं के०) घोरं एटले रोजगतिनुं हेतुरूप एवा (अ-
वंचनचरित्रं के०) अत्रह्यचर्यं एटले अत्रह्यने (नायरंति के०) नाचरंति एटले आच-
रण करता नथी. अर्थात् अत्रह्यसेवन करता नथी. ॥ १६ ॥

(दीपिका.) तृतीयस्थानविधिरुक्तः । अथ चतुर्थस्थानविधिमाह । मुनयो लोके
मनुष्यलोकेऽब्रह्मचर्यं प्रतीतं नाचरन्ति न सेवन्ते । किञ्चूतमब्रह्म । घोरं रोजानुश-
नहेतुत्वात् । पुनः किञ्चूतमब्रह्म । प्रमादं प्रमादवत् । कथम् । सर्वदा प्रमादमूलत्वात् ।
नः किञ्चूतमब्रह्म । पुराधिष्ठितं पुराश्रयं दुःसेधं विदितजिनवचनेन अनन्तसंसारहेतु-
त्वात् । यतश्चैवमतएव मुनयोऽब्रह्म न सेवन्त इत्यर्थः । किञ्चूता मुनयः । जेदायत-
नवर्जिनः । जेदश्चारित्रजेदस्तस्यायतनं स्थानमिदमब्रह्मचर्यमेव । उक्तन्यायात्तद्वर्जि-
नश्चारित्रातिचारजीरव इत्यर्थः ॥ १६ ॥

(टीका.) उक्तस्तृतीयस्थानविधिः । चतुर्थस्थानविधिमाह । अवंचनं चि सूत्रम् ।
अब्रह्मचर्यं प्रतीतं घोरं रोजं रोजानुशानहेतुत्वात् । प्रमादं प्रमादवत् सर्वप्रमादमूल-
त्वात् । पुराश्रयं दुःसेधं विदितजिनवचनेनानन्तसंसारहेतुत्वात् । यतश्चैवमतो
नाचरन्ति नासेवन्ते मुनयो लोके मनुष्यलोके । किंविशिष्टा इत्याह । जेदायतनवर्जिनो
जेदश्चारित्रजेदस्तदायतनं तत्स्थानमिदमेवोक्तन्यायात्तद्वर्जिनश्चारित्रातिचारजीरव इति
सुप्रार्थः ॥ १६ ॥

मूलमेयमहम्मस्त, महादोससमुस्तयं ॥

तम्हा मेहुणसंसगं, निगंथा वज्जयंति एं ॥ १७ ॥

(अथचूरिः) धीजमधर्मस्य पापस्य महतां दोषाणां चौर्यप्रवृत्त्यादीनां समुत्पत्त्य-
संघानं विदिनेहिक्कापायाः तस्मान् मेथुनसंसर्गं संवन्धं योपिदासापायपि निमंन्या व-
जंयन्ति । एं वाक्यालंकारे ॥ १७ ॥

(अर्थ.) वसी पण (अहम्मस्त के०) अधर्मस्य एटले अधर्मेनुं (मूलं के०)
मूख नदा (महादोससमुस्तयं के०) महादोससमुत्पत्त्यं एटले चोरी प्रमुग महोश
दोषोनी टलत्तिनुं स्थानक ठे, तैमां महादोपनो संचय ठे, (तम्हा के०) तस्मात्
एटले तै कारण माटे (निगंथा के०) निमंन्याः एटले निमंन्य एवा सायुठं (ए-
सं के०) एतन् एटले था (मेहुणसंसगं के०) मेथुनसंसर्गं एटले मेथुनना सं-
गमे (वज्जयंति के०) वजंयंति एटले त्याग करे ठे. एं ए वाक्यालंकारार्थं ठे. ॥१७॥

(दीपिकाः) अथ एतदेव निगमयति । एणं इति वाक्यालंकारे । निर्ग्रन्थाः साधवः तस्मात् कारणात् मेथुनसंसर्गं मेथुनसंबन्धं योपित आलापाद्यपि वर्जयन्ति । तस्मात् कस्मात् । यत एतद्व्रह्मत्वेवनमधर्मस्य पापस्य मूलं बीजमिति परलोकसंबन्धी अपायः । कष्टं पुनरेतद् महादोषसमुद्भूयं महतां दोषाणां चौर्यप्रवृत्त्यादीनां समुद्भूयं संघातवदिति इहलोकसंबन्धी अपायः । कष्टमिति उज्जयलोककष्टदातृत्वाद् मेथुनवर्जनं युक्तं साधूनाम् ॥ १७ ॥

(टीका.) एतदेव निगमयति । मूलं ति सूत्रम् । मूलं बीजमेतदधर्मस्य पापस्येति पारलौकिकोऽपायः । महादोषसमुद्भूयं महतां दोषाणां चौर्यप्रवृत्त्यादीनां समुद्भूयं संघातवदित्येहिकोऽपायः । यस्मादेवं तस्मान्मेथुनसंसर्गं मेथुनसंबन्धं योपिदालापाद्यपि निर्ग्रन्था वर्जयन्ति । एमिति वाक्यालङ्कार इति सूत्रार्थः ॥ १७ ॥

विडमुप्रेक्ष्यं लोणं , तिष्ठं सपिं च फाणित्र्यं ॥
न ते संनिहिमिर्वन्ति, नायपुत्तवर्तरया ॥ १८ ॥

(अथचूरिः) उक्तश्चतुर्थस्थानविधिः । पञ्चमस्थानविधिमाह । विडं गोमूत्रादिपक्वमुद्भेद्यं सामुद्रादि । यद्वा । विडं प्रासुकमुद्भेद्यमप्रासुकमेवं द्विधा लवणम् । तैलं सर्पिश्च । फाणितं ऊवगुड एतद्व्रवणाद्येवमन्यच्च न ते साधवः संनिधिं कुर्वन्ति पर्युपितं न स्यापयन्ति ज्ञातपुत्रवचोरताः ॥ १८ ॥

(अर्थ.) हवे पंचम स्थानविधि कहे ठे. (नायपुत्तवर्तरया के०) ज्ञातपुत्रवचोरताः एटले महावीर स्वामीना वचनमां रक्त एवा अर्थात् महावीर स्वामीना वचन प्रमाणे चालनार एवा साधुर् (विडं के०) विडलवण अथवा गोमूत्रादिपक्व एवुं (लोणं के०) लवण तथा (उप्रेक्ष्यं के०) उद्भेद्यं एटले समुद्रना जलथी थतुं लवण अथवा विड एटले प्रासुक थने उद्भेद्य एटले अप्रासुक लवण कहुं तथा (तिष्ठं के०) तैलं एटले तैल (सर्पिं के०) सर्पिः एटले घृत (फाणित्र्यं के०) फाणितं एटले गो-लनी राव (ते के०) ते सर्व वस्तुर्दने (संनिहिं के०) संनिधिं एटले रात्रिवास राखवाने (न इवन्ति के०) इष्टता नथी. ॥ १८ ॥

(दीपिका.) चतुर्थस्थानविधिः प्रोक्तः । अथ पञ्चमस्थानविधिमाह । साधव एतेषां सन्निधिं न कुर्वन्ति पर्युपितम् । कोऽर्थः । रात्रौ रक्षितं न स्यापयन्ति । किञ्चि-शिष्टाः साधवः । ज्ञातपुत्रवचोरताः । ज्ञातपुत्रः श्रीवर्द्धमानस्वामी तस्य वचने नि-स्संगताप्रतिपादनतत्परे रता आसक्ताः । केषां सन्निधिं न कुर्वन्ति तान्याह । विडं गोमू-

प्रादिपकम् १ उद्भेयं सामुद्रादि २ विडं प्रासुकमुद्भेयमप्रासुकमित्येवं द्विप्रकारं
तथा तैलं ३ सर्पिश्च घृतं ४ फाणितं अवयुडः ५ एतच्च खवणाद्यपि एवं
मन्यच्च रात्रौ न रक्षन्तीत्यर्थः ॥ १८ ॥

(टीका.) प्रतिपादितश्चतुर्थस्यानविधिः । इदानीं पञ्चमस्यानविधिमाह । विडं गोमूत्रादिपकं, उद्भेयं सामुद्रादि । यद्वा विडं प्रासुकमुद्भेयमप्रासुकमित्येवं द्विप्रकारं खवणम् । तथा तैलं सर्पिश्च फाणितम् । तत्र तैलं प्रतीतं, सर्पिश्च फाणितं अवयुडः । एतद्वखवणाद्येवंप्रकारमन्यच्च न ते साधवः संनिधिं कुर्वन्ति एतत्तैलं स्यापयन्ति । ज्ञातपुत्रवचोरता जगवद्धर्ममानवचसि निःसंगताप्रतिपादनसक्ता इति सूत्रार्थः ॥ १८ ॥

लोहस्सेसणुफासे, मन्ने अन्नयरामवि ॥
जे सिआ सन्निहिं कामे, गिही पवइए न से ॥ १९ ॥

(अवचूरिः) संनिधिदोषमाह । लोहस्सेपोऽनुस्पर्शोऽनुज्ञावः । यदेतत्संनिधिकारः स्यात्संनिधिं कामयते सेवते । गृहस्योऽस्तौ न प्रव्रजितः । प्रव्रजितस्य दुर्गतेरज्ञावात् ॥ १९ ॥

(अर्थ.) हवे संनिधिं राखवाना दोष कहे ठे. जे संनिधिनुं करवुं ठे, ते (एत के०) एषः एटले आ चारित्रने विम्व करनार चतुर्थ कपाय एवा (लोहस्स के०) लोहस्य एटले लोहनो (अणुफास के०) अनुस्पर्शः एटले महिमा ठे. ते कारण माटेहुं (मन्ने के०) मन्ये एटले माहुं हुं के (जे के०) ये एटले जे साधुउ (अन्नयरामविके०) अन्यतरामपि एटले थोडी पण (संनिहिं के०) सन्निधिं एटले संनिधिने (सिआ के०) स्यात् कदाचित् एटले जो कदाचित् (कामे के०) कामयते एटले सेवन करे, तो ठे साधु (गिही के०) गृही एटले गृहस्य जाणवो. पण (से के०) ते (पवइए के०) प्रव्रजितः एटले प्रव्रजित (न के०) नथी. संनिधि एटले संनिधीयते एटले नवीं कराय ठे आत्माने नरकादिकने विपे जेथी तेने संनिधि कहियें. ॥ १९ ॥

(दीपिका.) अथ सन्निधिदोषमाह । लोहस्य चारित्रविम्वकारिणश्चतुर्थकपाय एषोऽनुस्पर्श एषोऽनुज्ञावो यदुत संनिधीकरणमिति । यतश्चैवमतो मन्ये मन्यन्ते कदाचित् संनिधिं कामयते सेवते कामी । अतः स जावतो गृही गृहस्यः । नातो

प्रव्रजितः । कस्माद्दुर्गतिनिमित्तानुष्ठानप्रवृत्तेः । संनिधीयते नरकादिषु आत्मा अ-
नेनेति संनिधिरिति शब्दार्थात् । प्रव्रजितस्य च दुर्गतिगमनाच्चावादिति ॥ १९ ॥

(टीका.) संनिधिदोषमाह । लोचस्तत्ति सूत्रम् । लोचस्य चारित्र्यविघ्नकारिणश्च-
र्थाकपायस्य एसणुपासति । एषोऽनुस्पर्श एषोऽनुज्ञावो यदेतत्संनिधिकरणमिति । यत्-
वमतो मन्ये मन्यन्ते । प्राकृतशैल्या एकवचनम् । एवमाहुस्तीर्थकरणधराः । अ-
यतरामपि स्तोकांमपि यः स्यात् यः कदाचित्संनिधिं कामयते सेवते । गृही गृह-
योऽसौ जावतः प्रव्रजितो नेति दुर्गतिनिमित्तानुष्ठानप्रवृत्तेः । संनिधीयते नर-
कादिष्व्वात्मानयेति संनिधिरिति शब्दार्थात्प्रव्रजितस्य च दुर्गतिगमनाच्चावादिति
सूत्रार्थः ॥ १९ ॥

जं पि वत्तं व पायं वा , कंवलं पायपुंठणं ॥

तं पि संजमलज्जा, धारंति परिहरंति अ ॥ २० ॥

(अथचूरिः) यद्येवं तदा वस्त्रादिधारणे कथं साधूनामसंनिधिरित्याह । यद्यप्या-
त्मोक्तं वस्त्रं वा पात्रं वा कम्बलं वर्षाकटपादि । पादप्रोञ्चनं रजोहरणं तदपि संयमल-
ज्जार्थं पात्रादि तदज्ञावे गृहिजाजने पट्कायवधः । लज्जार्थं वस्त्रं धारयन्ति परिहर-
न्ति च परिशुज्जते पुष्टालम्बनेन ॥ २० ॥

(अर्थ.) आहिं कोइ शंका करे के, साधुउं वस्त्रादिक राखे ठे, तो तेनो ते साधु-
उंने संनिधि दोष केम न लागे ? त्यांक कहे ठे के, साधुउं (जं पि के०) यदपि एटले
जे पण आगमोक्त एवा (वत्तं के०) वस्त्रं एटले चोलपट्टादि (च के०) वली (पायं के०)
पात्रं एटले पात्रां (वा के०) वा एटले वली (कंवलं के०) कंवलं एटले वर्षा-
कटपादि तथा (पायपुंठणं के०) पादप्रोञ्चनं एटले रजोहरण (तं पि के०) तदपि ते
सर्वने पुष्टालंबनथी (संयमलज्जा के०) संयमलज्जार्थं एटले संयमनी लाज पाल-
वाने (धारयंति के०) धारण करे ठे. (च के०) तथा वली (परिहरंति के०) परिशुज्जते
एटले जोगवे ठे. पात्रादि बिना संयमनुं रक्षण थाय नहि. कारण के, गृहस्थना पा-
त्रमां संयमी जो जोजन करे, तो पट्कायनो वध थाय. अने जे वस्त्र ठे, ते लज्जाने
अर्थे ठे. अथवा एम पण अर्थ थाय के, संयम तेज लज्जा कहियें. ते संयमरूप ल-
ज्जाना रक्षण माटे वस्त्रपात्रादि धारण करे ठे. ॥ २० ॥

(टीपिका.) अत्राह । यद्येवं वस्त्रादि धारयतां साधूनां कथं न संनिधिरित्याह ।
साधवो यद्यपि आगमोक्तं वस्त्रं वा । चोलपट्टादि वा १ पात्रं वालाच्चादि २ कंवलं वर्षा-

३७८ राय धनपतसिंघ वद्दाडरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

कट्वादि ३ पादप्रोञ्चनं ४ रजोहरणं धारयन्ति पुष्टालम्बनविधानेन । परिहरन्ति च परिशुभ्रते च मूर्गारहिताः । तदपि किमर्थम् । संयमलङ्कार्यं संयमार्यं पात्रादि । तद्व्यतिरेकेण पुरुषमात्रेण गृह्यजाजने सति संयमपालनाजायात् । लङ्कार्यं वस्त्रम् । तद्व्यतिरेकेण शृंगनादौ विशिष्टश्रुतपरिणत्यादिरहितस्य निर्वल्लताया उत्पत्तेः । अथवा संयम एव संयमलङ्कार्यं तदर्थं सर्वमेव वस्त्रादि धारयन्तीत्यादि ॥ २० ॥

(टीका.) आह । यद्येवं वस्त्रादि धारयतां साधूनां कथमसंनिधिरित्यत आह । जं पि न्ति सूत्रम् । यदप्यागमोक्तं वस्त्रं वा चोलपट्टकादि, पात्रं वासायुकादि, कम्बलं यपांकट्वादि, पादपुञ्जनं रजोहरणम् । तदपि संयमलङ्कार्यमिति संयमार्यं पात्रादि । तद्व्यतिरेकेण पुरुषमात्रेण गृह्यजाजने सति संयमपालनाजायात् । लङ्कार्यं वस्त्रं, तद्व्यतिरेकेणाङ्गनादौ विशिष्टश्रुतपरिणत्यादिरहितस्य निर्वल्लतोपपत्तेः । अथवा संयम एव लङ्कार्यं तदर्थं सर्वमेतद्वस्त्रादि धारयन्ति । पुष्टालम्बनविधानेन परिहरन्ति च परिशुभ्रते च मूर्गारहिता इति सूत्रार्थः ॥ २० ॥

न सो परिग्गहो वुत्तो, नायपुत्तेण ताइणा ॥

मुग्ग परिग्गहो वुत्तो, इत्थ वुत्तं महेसिणा ॥ २१ ॥

(अथनूरिः) यन्मार्गं ततो न सोत्ति । नासौ निरनिव्यङ्गस्य वस्त्रधारणादिविशदण परिग्रह उक्तः । यन्नुद्देतुरगनायात् । केन । ज्ञातपुत्रेण वस्त्रमानेन प्राप्ता सपरिणामयन्तं अपि तु मूर्गा अगम्यपि वस्त्रादिव्यनिव्यङ्गः परिग्रह उक्तो यन्नुद्देतुरात् । एवमुक्तं मर्हसिणा गणधरेण शर्यन्तयन्मासिना ॥ २१ ॥

(अर्थः.) (इह के०) इति पट्टसे आ प्रकारे (महेसिणा के०) मर्हसिणा पट्टसे शर्यन्तयन्मासीए मूर्गमां (वुत्तं के०) उक्तं पट्टसे कहेसुं ठे के, (ताइणा के०) प्राप्ता पट्टसे जीवन्तुं गृहण करनार एवा (नायपुत्तेण के०) ज्ञातपुत्रेण पट्टसे ज्ञात जे प्रधान के प्रिय निज्जायं तेमना पुत्र एवा वस्त्रमान मासीए (सो के०) सः पट्टसे ते संयमपालनार्थं पोडपट्टादिक सायु जे गन्वे ठे, ते (परिग्गहो के०) परिग्रहः पट्टसे परिग्रह (न वुत्तो के०) न उक्तः पट्टसे कयो नयी, अने (मुग्ग परिग्गहो के०) मूर्गा परिग्रहः पट्टसे अविगमान वस्त्रादिजने विषे मूर्गा शर्यन्ती तेन परिग्रह (वुत्तो के०) उक्तः पट्टसे कयो ठे ॥ २१ ॥

(टीका.) यन्मार्गं ततो मर्हसिणा शर्यन्तयन् गणधरेण सूत्र श्रुतम् । इति निश्चितम् । ज्ञातपुत्रेण ज्ञातः प्रधानः ज्ञाप्रियः निज्जायः नम्य पुत्रेण वस्त्रमानमासिना नासौ निरनिव्यङ्गं वस्त्रधारणादिविशदणः परिग्रह उक्तोऽर्थः । कस्मात् । यन्नुद्देतुः

त्वाज्ञावात् । किञ्चूतेन ज्ञातपुत्रेण । ताङ्णा । त्रात्रा । स्वपरत्राणसमर्थेन । अपितु कः परिग्रहो महावीरेणार्थतः प्रोक्त इत्याह । मूर्धा परिग्रह उक्तः । असत्स्वपि वस्त्रादिषु लोढ्यम् । कुतः । बन्धहेतुत्वात् । शिष्यः प्राह । ननु वस्त्रादीनामज्ञावेऽपि यदि मूर्धा तदा वस्त्रादि सज्ञावे सति कथं न मूर्धा । उच्यते । साधूनां सम्यग्बोधेन मूर्धाया वीजज्ञतस्याबोधस्योपघातात् ॥ २१ ॥

(टीका.) यतश्चेवमतो एसो त्ति सूत्रम् । नासौ निरञ्जिष्वङ्गस्य वस्त्रधारणादिलक्षणः परिग्रह उक्तो बन्धहेतुत्वाज्ञावात् । केन । ज्ञातपुत्रेण ज्ञात उदारकात्रियः सिद्धार्थः तत्पुत्रेण वर्धमानेन त्रात्रा स्वपरपरित्राणसमर्थेन । अपि तु मूर्धासत्स्वपि वस्त्रादिष्वञ्जिष्वङ्गः परिग्रह उक्तो बन्धहेतुत्वादर्थतस्तीर्थकरेण । ततोऽवधार्य इत्येवमुक्तो महर्षिणा गणधरेण । सूत्रे सेल्लंजव आदेति सूत्रार्थः ॥ २१ ॥

सबहुवहिणा बुद्धा, संरक्षणपरिग्रहे ॥

अवि अप्पणो वि देहंमि, नायरंति ममाइयं ॥ २२ ॥

(अवचूरिः) वस्त्राद्यज्ञावे मूर्धा स्यात् । तदज्ञावे कथं नेत्याह । सर्वत्रोचित-क्षेत्रकाले चोपधिनागमोक्तेन सहिता अपि बुद्धा ज्ञाततत्त्वाः संरक्षणाय पणां कायानां वस्त्रादिपरिग्रहे सत्यपि नाचरन्ति । ममत्वमिति योगः । अप्यात्मनो देहेऽपि ममाइयं ममत्वं न चरन्ति ॥ २२ ॥

(अर्थ.) (बुद्धा के०) बुद्धाः एतले यथावत् जाणी लीधुं ठे वस्तुतत्त्व जेणे एवा साधुर्ध (सबहुवहिणा के०) सर्वत्रोपाधिना एतले सर्वत्र योग्य एवा क्षेत्रकालने विषे आगमोक्त उपाधि जे वस्त्रादि तेणे करी (संरक्षणपरिग्रहे के०) संरक्षणपरिग्रहे एतले पट्जीवनिकायोना संरक्षणेने अर्थे परिग्रह जे ठे तेने विषे (अवि के०) अपि एतले पण (अप्पणो वि के०) आत्मनोऽपि एतले पोताना पण (देहंमि के०) देहे एतले देहने विषे पण (ममाइयं के०) ममत्वं एतले ममत्वादिकने (नायरंति के०) नाचरन्ति एतले आचरण करता नथी. ॥ २२ ॥

(दीपिका.) बुद्धा यथावज्ज्ञातत्त्वाः साधवः संरक्षणपरिग्रहे संरक्षणाय पणां जीविकायानां परिग्रहे सत्यपि न आचरन्ति ममत्वमिति उक्तियोजना । केन । सर्वत्र उपधिना सर्वत्र योग्ये क्षेत्रे काले च उपधिना आगमोक्तेन वस्त्रादिना । कुतः । ते परिग्रहे वस्त्रादिरूपे ममत्वं न कुर्वन्तीत्याह । यतस्ते जगवन्त आत्मनोऽपि देह आत्मनो धर्मकायेऽपि ममत्वमात्मीयानिमानं विशिष्टप्रतिबन्धसंगतिं न कुर्वन्ति ।

राय धनपतिसिंघ बहादुरका जैनामसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा,
नस्तत्वस्य ज्ञानात् किमनेन ब्रह्मादिना तिष्ठतु दूरे तावत् अन्यत् सर्वम् । देहवत् प-
देऽपि न ममत्वमात्मीयान्निमानं विशिष्टप्रतिबन्धसंगतिं कुर्वन्ति ॥ २१ ॥

(टीका.) आह । ब्रह्माद्यजावजाविन्यपि मूर्ता कथं ब्रह्मादिजावे साधूनां न जवि-
ति । उच्यते । सम्यग्बोधेन तद्बीजभूताबोधोपघातादाह च । सब्रह्मति सूत्रम् । सर्वत्रो-
ते क्षेत्रे कावे चोपधिना आगमोक्तेन ब्रह्मादिना सहापि युक्ता यथावद्विदितवस्तुतयाः
पथः संरक्षणपरिग्रह इति संरक्षणाय पथां जीवनिकायानां ब्रह्मादिपरिग्रहे सत्यपि
चरन्ति ममत्वमिति योगः । किंवा नेन ते हि जगवन्तः श्रव्यात्मनोऽपि देह इत्या-
मनो धर्मकायेऽपि विशिष्टप्रतिबन्धसंगतिं न कुर्वन्ति । ममत्वमात्मीयान्निधानं वस्तुत-
त्वावबोधात् । तिष्ठतु तावदन्यत् । ततश्च देहवदपरिग्रह एव तदिति सूचार्थः ॥ २१ ॥
अहो निञ्चं तवो कम्मं, सबबुद्धेहिं वन्निञ्चं ॥
जा य लज्जासमा वित्ती, एगजत्तं च जोअणं ॥ २३ ॥

(अथनूरिः) उक्तः पञ्चमस्यानविधिः । अथ पष्ठस्यानविधिमाह । अहो नित्यं तप-
कर्म । अहो इति विस्मये । अपायाजावेन तदन्यगुणगृह्णिसंज्ञवादप्रतिपाति तपःकर्म
तपोऽनुष्ठानं सर्वयुक्तेस्तीर्थकार्येणितं देशितम् । किंविशिष्टम् । या च खज्जासमा वृत्तिः
खज्जामयमस्तत्तमा तुल्या संयमाविरोधिनी वृत्तिर्देहपासना । एकजत्तं इत्येत एक-
कम् । नायतः कर्मबन्धनावादद्वितीयं जोजनं यत्र ॥ २३ ॥

(अर्थः) ह्ये पष्ठस्यान कहे ठे. (अहो के०) अहो इति आश्चर्यं (निञ्चं के०) नि-
पट्ठे निरंतर (तपोकम्मं के०) तपःकर्म ते (सबबुद्धेहिं के०) सर्वयुधेः पट्ठे
पुषजगोण पट्ठे विट्ठज्जोण (वणिञ्चं के०) वर्णितं पट्ठे वर्णनं करेणु
(जाय के०) या च पट्ठे वली जे (वित्ती के०) वृत्तिः पट्ठे देहपासन रूपान
(खज्जाममा के०) खज्जाममा पट्ठे संयम समान ठे, ते गुं तो के (एगजत्तं च
जोअणं के०) एकजत्तं च जोजनं पट्ठे ते एक जत्त जोजन ठे. ॥ २३ ॥

(टीका.) उक्तः पञ्चमः स्यानविधिः । अथुना पष्ठस्यानविधिमाह । अहो इति
आश्चर्यं । तपःकर्म तपोऽनुष्ठानं सर्वनीयकार्येणितं देशितम् । किंविशिष्टं तपःकर्म । नाय-
मनापस्य अजावेन गुणगृह्णिसंज्ञवान् अतिपात्येव । किंविशिष्टं तप इत्याह । या च वृ-
त्तिर्देहेन देहपासना । किंभूता वृत्तिः । खज्जाममा खज्जामयमः तेन समा सदसी तुष्टा ।
संयमाविरोधिनीभ्यः । च पुनः एकं जत्तं जोजनं एकजत्तं इत्येतो नायतश्च यस्मि-
न्लोके न तत्तथा । तत्र इत्येत एकं एकमन्यानुगमं नायत एकं कर्मबन्धनानायेनः

द्वितीयं तद्विवस एव रागादिरहितस्य अन्यथा जावत एकत्वस्य अज्ञावादिति ॥ २३ ॥

(टीका.) उक्तः पञ्चमस्यानविधिरधुना पष्ठमधिकृत्याह । अहो नित्यं तपः कर्मेति । अहो विस्मये । नित्यं नामापायाज्ञावेन तदन्यगुणवृद्धिसंज्ञा-
दप्रतिपात्येव तपःकर्म तपोऽनुष्ठानं सर्वबुद्धैः सर्वतीर्थकरैर्वर्णितं देशितम् । किंविशिष्टमि-
त्याह । यावद्ब्रह्मासमावृत्तिः । लज्जा संयमस्तेन समा सदृशी तुल्या संयमाविरोधिनी-
त्यर्थः । वर्तनं वृत्तिर्देहपालना एकजक्तं च जोजनम् । एकं जक्तं अव्यतो जावतश्च एक-
स्मिन् जोजने तत्तथा । अव्यत एकमेकसंख्यानुगतं, जावत एकं कर्मबन्धाज्ञावादद्विती-
यम् । तद्विवस एव रागादिरहितस्यान्यथा जावत एकत्वाज्ञावादिति सूत्रार्थः ॥ २३ ॥

सन्ति मे सुदुमा पाणा, तसा अदुव यावरा ॥

जाइं राउ अपासंतो, कहमेसणिअं चरे ॥ २४ ॥

(अवचूरः) रात्रिजोजने प्राणातिपातसंज्ञवेन कर्मबन्धं द्वितीयं दर्शयति । सं-
त्येते प्रत्यक्षोपलज्यमानस्वरूपाः सूक्ष्माः प्राणिनस्त्रसा अथवा स्यावराः पृथिव्या-
दयः । यान् प्राणिनो रात्रावपश्यन् कथमेपणीयं चरिष्यते सत्त्वानुपरोधेन जोदयते
असंज्ञव एवेषणीयस्य ॥ २४ ॥

(अर्थ.) इवे रात्रिजोजनमां प्राणियोनो अतिपात ठे तेथी कर्मबन्ध साये स-
द्वितीयता वतावे ठे. (इमे के०) आ प्रत्यक्ष उपलज्यमानस्वरूप एवा (तसा के०) त्रसाः
एटले त्रस जीवो (अडुव के०) अथवा (यावरा के०) स्यावराः एटले स्यावरो तथा
(सुदुमा के०) सूक्ष्माः एटले सूक्ष्म (पाणा के०) प्राणाः एटले प्राणीयो (सन्ति के०) ठे,
(जाइं के०) यान् एटले जे प्राणियोने (राउं के०) रात्रौ एटले रात्रिने विपे, (अपा-
संतो के०) अपश्यंतः एटले न जोता एवा साधुर्त्त (कहं के०) कथं एटले केम
(एसणिअं के०) एषणीयं एटले एषणीयने (चरे के०) चरेत् एटले जोगवशे ॥ २४ ॥

(दीपिका.) अथ रात्रिजोजने प्राणानामतिपातसंज्ञवेन कर्मबन्धेन सह सद्वि-
तीयतां दर्शयति । इमे एते प्रत्यक्षमुपलज्यमानस्वरूपाः प्राणिनः सन्ति जीवा वर्तन्ते । किं-
विशिष्टाः प्राणिनः । सूक्ष्माः श्लक्ष्णाः । के ते । त्रसा द्विन्द्रियादयः । अथवा स्यावराः पृ-
थिव्यादयः । यान् प्राणिनो रात्रौ चक्षुषा अपश्यन् साधुः कथमेपणीयं चरिष्यति
जोदयते । असंज्ञव एषणीयस्य रात्रौ । कथम् । सत्त्वानां घातात् ॥ २४ ॥

(टीका.) रात्रिजोजने प्राणातिपातसंज्ञवेन कर्मबन्धसद्वितीयतां दर्शयति ।
सन्ति मे चि सूत्रम् । सन्त्येते प्रत्यक्षोपलज्यमानस्वरूपाः सूक्ष्माः प्राणिनो जीवा-

३९७ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

स्रस्ता छीन्डियादयः अथवा स्थावराः पृथिव्यादयः । यान् प्राणिनो रात्रावपश्यन् चक्षुषा
कथमेपणीयं सत्त्वानुपरोधेन चरिष्यति नोदयते च । असंज्ञव एव रात्रावेपणीयचरण-
स्येति सूत्रार्थः ॥ २४ ॥

उदउल्लं वीअसंसत्तं, पाणा निवडिया महिं ॥

दिआ ताइं विवज्झिआ, राउ तउ कइं चरे ॥ २५ ॥

(अथचूरिः) रात्रिनोजनदोषमजिधाय ग्रहणगतमाह । उदकाईमेकग्रहणे
तज्जातीयानां ग्रहणात् सन्निग्धादिग्रहः । वीजसंसक्तमोदनादि । अथवा वीजानि
पृथग्भूतान्येव । संसक्तं चारनालाद्यपरेणेति । प्राणिनः संपातिमादयो निपतिता मह्यं
जयन्ति । दिवा तान्युदकाईणि विवर्जयेत् । रात्रौ तत्र कथं चरेत् ॥ २५ ॥

(अर्थः) इहे रात्रिनोजनना दोष ग्रहण करवाने माटे सूत्र कहे ठे. (उदउल्लं
के०) पाणीए करी जीना एवा अने (वीअसंसत्तं के०) वीजसंसक्तं एटसे वीजे
करी संसक्त एटसे जेमां वीज पड्या होय एवो आहार होय तथा (महिं के०)
मह्यं एटसे पृथ्वीपर (पाणा के०) प्राणाः एटसे प्राणियो (निवडिया के०) निपति-
ताः एटसे पड्या होय, (दिआ के०) दिवा एटसे दिवसे (ताइं के०) तान् एटसे
ते जीशेने (विवज्झिआ के०) विवर्जयेत् एटसे वर्जं, पण (राउ के०) रात्रिप
(तउ के०) तत्र एटसे ते ठेकाणे (कइं चरे के०) कथं चरेत् एटसे केम संप-
म रक्षण पूर्णक चासे ॥ २५ ॥

(दीपिका.) एवं रात्रिनोजने दोषं कथयित्वा ग्रहणगतं दोषमाह । एतानि उदका-
आईनीनि दिवा पापनीरुद्धक्षुपा पश्यन् विवर्जयेत् । परं रात्रौ तु तत्र कथं चरति संप-
मस्य अनुपरोधेन । असंज्ञव एव शुद्धचरणस्य । कानि तानि उदकाआईनीतीत्याह । उदकाई
पूर्ववत् । एकग्रहणेन तज्जातीयानां सन्निग्धादीनां ग्रहणं । तथा वीजसंसक्तं वीजेन संस-
क्तं मिथं तदोदनादिकमिति शेषः । अथवा वीजानि पृथग्भूतान्येव । संसक्तं चरनालाद्य-
परेण मिथम् । तथा प्राणिनः संपातिमग्रनृतयो मह्यं पृथिव्यां निपतिताः संनयन्ति ।
तत उदकाआईनीनि रात्रौ अथनवबोक्तेन वर्जयितुमशक्यत्वेन विशेषतः साधो-
धरणाभावः ॥ २५ ॥

(टीका.) एवं रात्रौ नोजने दोषमजिधायानुना ग्रहणगतमाह । उदउल्लं वि-
सृष्टम् । उदकाई पूर्ववदेकग्रहणे तज्जातीयग्रहणात्सन्निग्धादिपरिग्रहः । तथा वीज-
संसक्तं वीजेर्निभ्रमोदनादीति गम्यते । अथवा वीजानि पृथग्भूतान्येव । संसक्तं

चारनालाद्यपरेणेति तथा । प्राणिनः संपातिमप्रजुतयो निपतिता मह्यां पृथिव्यां संज-
वन्ति । ननु दिवाप्येतत्संजवत्येव । सत्यम् । किंतु परलोकजीरुश्चक्षुषा पश्यन् दिवा
तान्युदकार्जादीनि विवर्जयेत् । रात्रौ तु तत्र कथं चरति संयमानुपरोधेनासंजव एव
शुरूचरणस्येति सूत्रार्थः ॥ १५ ॥

एत्रं च दोसं दहूणं, नायपुत्तेण जासिअं ॥

सवाहारं न जुंजंति, निग्गंथा राइजोअणं ॥ १६ ॥

(श्रवचूरिः) उपसंहरन्नाह । एतं चानंतरोदितं प्राणिहिंसादिरूपं वान्यमात्म-
निधनादिलक्षणं दोषं दृष्ट्वा भतिचक्षुषा ज्ञातपुत्रेण जापितम् । सर्वाहारं चतुर्विध-
मप्यशनादिलक्षणं न जुज्जते निर्ग्रन्था रात्रिजोजनम् ॥ १६ ॥

(अर्थः) हवे आ अधिकारने पूर्ण करता थका कह्ये ठे. (निग्गंथा के०) निर्ग्रन्थाः
एटले निर्ग्रन्थ एवा साधुर्ज, (नायपुत्तेण के०) ज्ञातपुत्रेण एटले महावीरस्वामीए
(जासिअं के०) जापितं एटले कह्यो एवो (एत्रं के०) एतं एटले आ पूर्वोक्त प्राणि-
हिंसारूप (दोसं के०) दोषं एटले दोपने (च के०) बीजा आत्मविराधनादि लक्ष-
ण एवा दोपने पण चहुए करी (दहूणं के०) दृष्ट्वा एटले जोइने (सवाहारं के०) सर्वा-
हारं एटले चतुर्विध अशनादिकने आश्रीने (राइजोअणं के०) रात्रिजोजनं एटले
रात्रिजोजनने (न जुंजंति के०) न जुज्जते एटले करता नथी. ए ठहुं व्रत कहुं. ॥ १६ ॥

(दीपिका.) अथैनमधिकारं पूर्णं कुर्वन्नाह । निर्ग्रन्थाः साधवः सर्वाहारं चतु-
र्विधमप्यशनादिकमाश्रित्य रात्रिजोजनं न जुज्जते । किं कृत्वा । एतं पूर्वोक्तं प्रा-
णिहिंसारूपं । चशब्दादन्यमात्मविराधनादिलक्षणं दोषं चक्षुषा दृष्ट्वा । किञ्चित् दोषम् ।
ज्ञातपुत्रेण श्रीमहावीरदेवेन जगवता जापितं कथितम् ॥ १६ ॥

(टीका.) उपसंहरति । एत्रं चत्ति सूत्रम् । एतं चानन्तरोदितं प्राणिहिंसारूपमन्यं
चात्मविराधनादिलक्षणं दोषं दृष्ट्वा भतिचक्षुषा ज्ञातपुत्रेण जगवता जापितमुक्तं स-
र्वाहारं चतुर्विधमप्यशनादिलक्षणमाश्रित्य न जुज्जते निर्ग्रन्थाः साधवो रात्रिजो-
जनमिति सूत्रार्थः ॥ १६ ॥

पुढविकायं न हिंसंति, मणसा वयसा कायसा ॥

तिविहेणं करणजोएणं, संजया सुसमादिआ ॥ १७ ॥

(श्रवचूरिः) उक्तं व्रतपट्टमिदानीं कायपट्टमाह । पृथ्वीकायं न हिंसन्त्यालेख-

३९४ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेताजीस-(४३)-भा.

नादिना । मनसा वाचा कायेन । त्रिविधेन करणयोगेन मनःप्रवृत्तिकरणादिरूपेण संयताः सुसमाहिता उपयुक्ताः ॥ २७ ॥

(अर्थ.) हवे ठक्काय कहे ठे. (सुसमाहिआ के०) सुसमाहिताः एटखे सुसमाधिबंत एवा (संयता के०) संयताः एटखे साधुज (पुढविकायं के०) पृथ्वीकायं एटखे पृथ्वीकायने (मणसा के०) मनसा एटखे मने करी (वयसा के०) वाचा एटखे वचने करी अने (कायसा के०) कायेन एटखे कायाए करी (तिविहेण के०) त्रिविधेन एटखे त्रण प्रकारना (करणजोएणं के०) करणयोगेन एटखे करण करावण अनुमोदन बडे करीने (न हिंसंति के०) हणता नथी. ॥ २७ ॥

(दीपिका.) एवं व्रतपट्टं कथितम् । अथ कायपट्टं कथ्यते । तत्र पूर्वं पृथिवीकायमाश्रित्याह । संयताः साधवः पृथिवीकायं न हिंसन्ति आलेखनादिप्रकारेण । केन । मनसा वाचा कायेन । उपलक्षणमेतदित्याह । त्रिविधेन करणयोगेन मनःप्रवृत्तिजिः करणकारणानुमोदनारूपेण । किञ्चूताः संयताः । सुसमाहिता उच्युक्ताः ॥ २७ ॥

(टीका.) उक्तं व्रतपट्टमधुना कायपट्टमुच्यते । तत्र पृथिवीकायमधिकृत्याह । पुढवि ति सूत्रम् । पृथ्वीकायं न हिंसन्त्यालेखनादिना प्रकारेण मनसा वाचा कायेन । उपलक्षणमेतदत एवाह । त्रिविधेन करणयोगेन मनःप्रवृत्तिजिः । करणादिरूपेण । के न हिंसन्तीत्याह । संयताः साधवः सुसमाहिता उच्युक्ता इति सूत्रार्थः ॥ २७ ॥

पुढविकायं विहिंसंतो, हिंसई उ तयस्सिए ॥

तसे अ विविहे पाणे, चक्कुसे अ अचक्कुसे ॥ २८ ॥

(अथनूरिः) अत्रैव हिंसादोषमाह । पृथ्वीकायं हिंसन् हिनस्त्येव । तुरेयायं । तदाधितान् पृष्ट्याद्याधितान् व्रसान् विविधान् प्राणिनो ह्रीन्जियादीन् वा स्वारात्रं चाहुपान् चक्षुरिन्द्रियग्राह्यान् अग्राह्यांश्च ॥ २८ ॥

(अर्थ.) (पुढविकायं के०) पृथ्वीकायं एटखे पृथ्वीकायने (विहिंसंतो के०) हिंसन् एटखे विशेषे करी हणतो थको (तयस्सिए के०) तदाधितान् एटखे ते पृथ्वीकायने आधरपी रह्खा एवा (तसे के०) व्रसान् एटखे व्रस प्राणीजने (य के०) च एटखे वसी (विविहे पाणे के०) विविधान् प्राणान् एटखे अनेक प्राणीजने तथा (चक्कुसे के०) चाहुपान् एटखे चक्षुए देखाय एवा जीवने तथा (अचक्कुसे के०) अवाहुपान् एटखे चक्षुयी नहि देखाय एवा जीवने एटखे सूक्ष्म अने बादर एवा जीवने (दिग्ग के०) हिनमि एटखे हणे ठे. ॥ २८ ॥

(दीपिका) अत्रैव हिंसादोषमाह । साधुः पृथिवीकायमालेखनादिना प्रकारेण हिंसन् तु निश्चयेन हिनस्त्येव । कानित्याह । प्राणान्छीन्द्रियादीन् । किंविधान् । अनेकप्रकारान् । त्रसान् चशब्दात् स्थावरान् अप्कायादीन् । किञ्चूतान् प्राणान् । तदाश्रितान् पृथिवीसमाश्रितान् । पुनः किञ्चूतान् प्राणान् । चाक्षुषान् चक्षुर्याह्वान् कांश्चित् । पुनः किञ्चूतान् प्राणान् । अचाक्षुषान् चक्षुरिन्द्रियेण अप्राह्वान् ॥ २७ ॥

(टीका.) अत्रैव हिंसादोषमाह । पुढवि त्ति सूत्रम् । पृथिवीकायं हिंसन्नालेखनादिना प्रकारेण हिनस्त्येव । तुरवधारणार्थं । व्यापादयत्येव तदाश्रितान् पृथिवीश्रितान् त्रसांश्च विविधान् प्राणिनो छीन्द्रियादीन् । चशब्दात्स्थावरान्श्चाप्कायादीन् चाक्षुषान्श्चाक्षुषान्श्च चक्षुरिन्द्रियग्राह्यान्ग्राह्यांश्चेति सूत्रार्थः ॥ २७ ॥

तम्हा एअं विआणित्ता, दोसं डुग्गइवट्ठणं ॥

पुढविकायसमारंजं, जावजीवाइं वज्जए ॥ २८ ॥

(अथचूरिः) तस्मादेतं विज्ञाय दोषं तत्तदाश्रितजीवहिंसादिलक्षणं दुर्गतिवर्धनं पृथ्वीकायसमारंजं यावज्जीवमेव वर्जयेत् ॥ २८ ॥

(अर्थ.) एम ठे, त्वारें साधुए शुं करवुं ते कहे ठे. (तम्हा के०) तस्मात् एटले ते कारण माटे (एअं के०) एतं एटले आ (दोसं के०) दोषं एटले पूर्वोक्त दोषने (विआणित्ता के०) विज्ञाय एटले जाणीने (डुग्गइवट्ठणं के०) दुर्गतिवर्द्धनं एटले दुर्गतिने वधारनार एवा (पुढविकायसमारंजं के०) पृथिवीकायसमारम्भं एटले पृथ्वीकायना समारंजने (जावजीवाइं के०) यावज्जीवं एटले यावज्जीव पर्यंत (वज्जए के०) वर्जयेत् एटले त्याग करे. ॥ २८ ॥

(दीपिका.) यस्मादेवं ततः किं साधुना कर्तव्यमित्याह । यस्मादेवं तस्मात्पृथिवीकायसमारंजमालेखनादिना यावज्जीवं साधुर्वर्जयेत् । किं कृत्वा । एतं पूर्वोक्तं दोषं विज्ञाय पृथिव्याश्रितजीवहिंसादिलक्षणं दूषणं ज्ञात्वा । किञ्चूतं दोषम् । दुर्गतिवर्द्धनं संसारवर्द्धनम् ॥ २८ ॥

(टीका.) यस्मादेवं तम्हा त्ति सूत्रम् । तस्मादेतं विज्ञाय दोषं तत्तदाश्रितजीवहिंसादिलक्षणं दुर्गतिवर्धनं संसारवर्धनं पृथ्वीकायसमारंजमालेखनादि यावज्जीवं यावज्जीवमेव वर्जयेदिति मन्त्रार्थः ॥ २८ ॥

३९६ राय धनपतिसिंघ बहाडुरका जेनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-भा.

आउकायं न हिंसंति, मणसा वयसा कायसा ॥
तिविहेण करणजोएण, संजया सुसमाहिआ ॥ ३० ॥
आउकायं विहिंसंतो, हिंसई उ तयस्सिए ॥
तसे अ विविहे पाणे, चकुसे अ अचकुसे ॥ ३१ ॥
तम्हा एअं विआणित्ता, दोसं डग्गइव्हणं ॥
आउकायसमारंनं जावजीवाइं वळ्ळए ॥ ३२ ॥

(अथचूरिः) उक्तः सत्तमस्थानविधिः । अथाष्टममाह । स्पष्टम् ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥

(अर्थ.) ह्वे अष्टम स्थानविधि कहे ठे. आ त्रीशमी, एकत्रीशमी अने घत्रीशमी
गाथानो अर्थे अथनुक्रमे सत्तावीसमी, अष्टावीसमी, उगणत्रीसमी गाथाना अर्थे
समान करवो. मात्र फेर एटखो ठे के, जे ठेकाणे त्रणे गाथामां पुढवीकाय एवुं पा
ठे, ते ठेकाणे आ त्रणे गाथामां अष्काय एवुं पद ठे, तेनो अर्थे अष्काय जी
एवो करवो. ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥

(टीपिका.) सत्तमस्थानविधिरुक्तः । अथाष्टमस्थानविधिः कथ्यते । इयं गाथा-
त्रयं पृथिवीकायगाथात्रयं यथा पूर्वं व्याख्यातं तथा व्याख्येयम् । नवरं तत्र पृथि-
वीनाम्ना अत्राष्कायनाम्ना ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥

(टीका.) उक्तः सत्तमस्थानविधिः । अधुनाष्टमस्थानविधिमधिकृत्योच्यते । आठ-
कायं ति सूत्रम् । सूत्रत्रयमष्कायानिज्ञापेन नेयम् । ततश्चायमप्युक्त एव ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥

जायतेअं न इव्हंति, पावगं जलिइत्तए ॥
तिरुमन्नपरं सव्वं, वि डुरासयं ॥ ३३ ॥

(अथचूरिः) नवमस्थानमाह । जाततेजसमग्निं नेष्टन्ति मनःप्रवृत्तिनिरपि वा
मेव पारं प्रवृत्तमत्वापकारित्वेनाशुभम् । किं नेष्टन्तीत्याह । ज्वलपितुं वृद्धिं नो
तीक्ष्णं वेदकरपात्मकमन्यतरत्सर्वनोधारं शब्दं सर्वतोऽपि डुराशयं सर्वतोपातं
नानाधयलीयम् ॥ ३३ ॥

(अर्थ.) ह्वे नवमस्थान कहे ठे. वल्ली सावुठं (पावगं के०) पावकं एट्ठे पारवा
(निष्कं के०) तीक्ष्णं एट्ठे तीक्ष्ण (अश्वपरं के०) अन्यतरत् एट्ठे सर्वतो पागाड
(शब्दं के०) शब्द समान अने (मवुठं के०) सर्वतः एट्ठे सर्वस्यसे (डुरामयं के०)

कोऽग्नी पाप्ते न जवाय एवा (जायतेऽं के०) जाततेजसं एतदेव अग्निने (जलइत्तं के०) ज्वलयितुं एतदेव ज्वलन करवाने (न इवन्ति के०) इवता नयी ॥ ३३ ॥

(दीपिका.) सांप्रतं नवमस्थानविधिं कथयति । साधवः जाततेजसमग्निकार्यं मनः-
प्रवृत्तिजिरपि ज्वलयितुमुत्पादयितुं वृद्धिं प्रापयितुं न इवन्ति । किंचूतं जाततेजसम् ।
पापकं पाप एव पापकस्तम् । कथम् । प्रवृत्तजीवसंहारकारकत्वात् । पुनः किंचूतम् ।
जाततेजसम् तीक्ष्णं वेदकरणस्वरूपमन्यतरं शस्त्रमेकधारादिशस्त्ररूपं न । किंतु सर्व-
तोधारशस्त्रम् अत एव सर्वतोऽपि दुराश्रयं सर्वतोधारत्वेनानाश्रयणीयमित्यर्थः ॥ ३३ ॥

(टीका.) सांप्रतं नवमस्थानविधिमाह । जायतेऽं ति सूत्रम् । जाततेजा अग्निः तं
जाततेजसं नेवन्ति । मनःप्रवृत्तिजिरपि पापकं पाप एव पापकस्तं प्रवृत्तसत्त्वापकारि-
त्वेनाशुचमित्यर्थः । किं नेवन्तीत्याह । ज्वलयितुमुत्पादयितुं वृद्धिं वा नेतुम् । किंवि-
शिष्टमित्याह । तीक्ष्णं वेदकरणात्मकमन्यतरत्वं शस्त्रं सर्वशस्त्रम् । एकधारादिशस्त्रव्य-
वच्छेदेन सर्वतोधारशस्त्रकल्पमिति ज्ञातः । अत एव सर्वतोऽपि दुराश्रयं सर्वतोधारत्वे-
नानाश्रयणीयमिति सूत्रार्थः ॥ ३३ ॥

पाईणं पडिणं वा वि, उहं अणुदिसामवि ॥

अहे दाहिणउं वा वि, दहे उत्तरउं वि अ ॥ ३४ ॥

(अथचूरिः) प्राच्यां प्रतीच्यां वापि ऊर्द्धमनुदिश्वपि । सतन्मयं पटी । अथो
दक्षिणतश्चापि दहति जल्लीकरोति उत्तरतोऽपि च ॥ ३४ ॥

(अर्थः) एज वल्ली स्पष्ट करता यका कहे ठे. ते अग्नि (पाईणं के०) प्राच्यां प-
टले पूर्वदिशामां तथा (पडिणं के०) प्रतीच्यां एटले पश्चिम दिशामां (उहं के०) ऊर्द्धम्
एटले ऊर्ध्व दिशामां अने (अणुदिसामवि के०) अनुदिश्वपि एटले विदिशिमां (अहे
के०) अथः एटले अथोदिशिमां तथा (दाहिणउं वा वि के०) दक्षिणतो वापि एटले
दक्षिण दिशामां पण (उत्तरउं वि अ के०) उत्तरतोऽपि च एटले उत्तर दिशामां पण दाह्य
वस्तुने (दहे के०) दहति एटले बाहे ठे. ॥ ३४ ॥

(दीपिका.) एतदेव स्पष्टं कुर्वन्माह । अग्निरिति शेषः । प्राच्यां पूर्वस्यां दिशि,
तथा प्रतीच्यां पश्चिमायां दिशि, उर्ध्वं, अणुदिशानवि । सतन्मयं पटी । अथ इति
अथोदिशि. पुनर्दक्षिणतश्चापि, दाह्यं वस्तु दहति जल्लीकरोति । सर्वासु दिशु
विदिशु च जीवसंहारं करोतीत्यर्थः ॥ ३४ ॥

(टीका.) एतदेव स्पष्टयन्माह । पाईणं ति सूत्रम् । प्राच्यां प्रतीच्यां वापि पु-

३९८ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-भा.

वीयां पश्चिमायां चेत्यर्थः । ऊर्ध्वमनुदिद्वपि । सुपां सुपो जवन्तीति सप्तम्यर्थे ष्ठी । विदिद्वपीत्यर्थः । अधो दक्षिणतश्चापि दहति दाहं जस्मीकरोत्युत्तरतोऽपि च । सर्वासु दिद्वु विदिद्वु च दहतीति सूत्रार्थः ॥ ३४ ॥

नूत्राणमेसमाघातं, हव्यवाहो न संसृजं ॥

तं पईवपयावघा, संजया किंचि नारज्जे ॥ ३५ ॥

(अवचूरिः) नूतानामेप आघातहेतुत्वात् आघातः । हव्यवाहोऽग्निर्न संशयः । तं हव्यवाहं प्रदीपप्रतापनार्थमालोकशीतापनोदायं किंचित्संघटनादिना नारज्जे ॥ ३५ ॥

(अर्थः) ए कारण माटे (नूत्राणं के०) नूतानां एटले नूतप्राणिमात्रे (एत के०) एपः एटले आ (हव्यवाहो के०) हव्यवाद् एटले अग्नि (आघातं के०) आघातः एटले आघातनो करनारो ठे. तेमां (न संसृजं के०) न संशयः. एटले संशय नथी. ते कारण माटे (तं के०) ते अग्निने (पईव के०) प्रदीप एटले प्रदीपने अर्थे दीवाने अर्थे तथा (पयावघा के०) प्रतापार्थं एटले तापने अर्थे (संजया के०) संयताः एटले साधुजं (किंचि के०) किंचित् एटले कांश्च पण (नारज्जे के०) नारज्जन्ते आरंभ करता नथी. ॥ ३५ ॥

(दीपिका.) यत् एवं ततः किं कर्तव्यमित्याह । नूतानां स्यावरत्रसानामेप हव्यवाहो बन्धिः आघातो न संशयः । एवमेव तदाघात एवेति ज्ञावः । ततः कारणात् संयताः तं बहिं प्रदीपार्थं प्रकाशकरणाय प्रतापनार्थं च शीतनाशाय किंचित् संघटनादिनापि न आरज्जन्ते साधुधर्मनाशनजीत्या ॥ ३५ ॥

(टीका.) यतश्चेवमतो नूत्राणं ति सूत्रम् । नूतानां स्यावरादीनामेप आघात आघातहेतुत्वादाघातः । हव्यवाहोऽग्निर्न संशय इत्येवमेवेतदाघात एवेति ज्ञावः । येनेवं तेन तं हव्यवाहं प्रदीपप्रतापनार्थमालोकशीतापनोदायं संयताः साधवः । किंचित्संघटनादिनापि नारज्जन्ते । संयतत्वापगमनप्रसङ्गादिति सूत्रार्थः ॥ ३५ ॥

तम्हा एअं विआणित्ता, दोसं डुग्गइवहणं ॥

तेउकायसमारंजं, जावजीवाइं वरूए ॥ ३६ ॥

(अवचूरिः) तम्हा इति । सुगमम् ॥ ३६ ॥

(अर्थः) (तम्हा के०) तस्मात् एटले ते कारण माटे, साधुजं (डुग्गइ वदं के०) डुर्गतिवर्धनं एटले डुर्गतिने वधारनार एवा (एअं के०) एतं एटले आ (दोसं) दोषं एटले दोषने (विआणित्ता के०) विज्ञाय एटले जाणीने (तेउकायं के०)

तेजस्कायं एटले अग्निकायना (समारंजं के०) समारंजने (जावज्जीवाइ के०) या-
वज्जीवमेव एटले जावजीव पर्यंत (वज्जाए के०) वर्जयेत् एटले त्याग करे ॥ ३६ ॥

(दीपिका.) यस्मादेवं ततः किं कर्तव्यमित्याह । पूर्ववत् उक्तिलापनिका अर्थश्च
कार्यः । नवरमग्निकायनाम ग्राह्यम् ॥ ३६ ॥

(टीका.) यस्मादेवं तन्मृत्ति सूत्रम् । व्याख्या पूर्ववत् ॥ ३६ ॥

अणिलस्स समारंजं, बुद्धा मन्त्रंति तारिसं ।

सावज्जवहुलं चेत्थं; नेत्थं ताइहिं सेविच्चं ॥ ३७ ॥

(अथचूरिः) उक्तं नवमस्थानमधुना दशमस्थानमाह । अनिलस्य समारंजं
तालवृन्तादिभिः करणं बुद्धा मन्यन्ते तादृशमग्निसमारंजसदृशं सावज्जवहुलं पाप-
चूयिष्ठं चैवमिति कृत्वा नैनं त्रातुजिः सुसाधुजिः सेवितम् ॥ ३७ ॥

(अर्थ.) हवे दशम स्थानविधि कहे ठे. (बुद्धा के०) बुद्धाः एटले तीर्थं करो
(एवं के०) आ प्रकारे (सावज्जवहुलं के०) सावज्जवहुलं एटले सावये करी बहुल
एवा (अनिलस्स के०) अनिलस्य एटले वायुकायना (समारंजं के०) समारंजने
(तारिसं के०) तादृशं एटले पूर्वाक्त जेवो अग्निकायनो समारंजं कह्यो ठेतेवा
ने (मन्त्रंति के०) मन्यन्ते एटले माने ठे. ते माटे (ताइहिं के०) त्रातुजिः एटले
पट्कायरदक साधुजि (न सेविच्चं के०) न सेवितं एटले सेवन करेलो नथी.
अर्थात् साधुयें ते सेवन करवो नहि. ॥ ३७ ॥

(दीपिका.) इति नवमस्थानविधिः कथितः । अथ दशमस्थान विधिः कथ्यते ।
बुद्धास्तीर्थकरा अनिलस्य वायुकायस्य समारंजं व्यजनादिभिः करणं तादृशमग्न-
िकायसमारंजसदृशं मन्यन्ते जानन्ति । तथा एवं वायुकायसमारंजं सावज्जवहुलं
पापचूयिष्ठमिति कृत्वा सर्वकालमेव न एनं तादृग्निजीवरक्षाकारकैः साधुजिः से-
वितमाचरितमिति मन्यन्ते बुद्धा एव ॥ ३७ ॥

(टीका.) उक्तो नवमस्थानविधिः । सांप्रतं दशमस्थानविधिमधिकृत्याह । अ-
णिलस्स त्ति । अनिलस्य वायोः समारंजं तालवृन्तादिभिः करणं बुद्धास्तीर्थकरा म-
न्यन्ते जानन्ति । तादृशं जाततेजःसमारंजसदृशं सावज्जवहुलं पापचूयिष्ठं चैवमि-
ति कृत्वा सर्वकालमेव नैनं त्रातुजिः सुसाधुजिः सेवितमाचरितं मन्यन्ते बुद्धा
एवेति सूत्रार्थः ॥ ३७ ॥

तालिअंटेन पत्तेण, साहाविहुअणेण वा ॥

न ते वीजुमिअंति, वेआवेऊण वा परं ॥ ३८ ॥

(अथचूरिः) तालवृंतेन पत्रेण शाखाविधूननेन वा न ते वीजितुमिअंति आत्मानमात्मना । नापि वीजापयितुं वा परम् ॥ ३८ ॥

(अर्थ.) हवे वली ते पूर्वोक्त वात स्पष्ट करता उता कहे ठे. (ते के०) ते उत्तम साधुउ (तालिअंटेण के०) तालवृंतेन एटले तालना विजणायें करी (पत्रेण के०) पत्रेण एटले पांदडायें करी (वा के०) वली (साहाविहुअणेण के०) शाखाविधूननेन एटले वृक्षनी शाखाना हलाववे करी (वीजुं के०) वीजितुं एटले बीजवाने अर्थात् पवन नाखवाने (न इअंति के०) इअता नथी. तेम (वा के०) वली (परं के०) परने एटले वीजापासे वायु नखावे नहीं, अने नाखताने अनुमोदे नहि. ॥ ३८ ॥

(दीपिका.) एतदेव स्पष्टीकुर्वन्नाह । ते साधवः तालवृन्तेन १ पत्रेण २ शाखाविधूननेन वा ३ कृत्वा आत्मनात्मानं वीजितुं नेछन्ति । नापि तालवृन्तादिजिः परैः आत्मानं वीजयन्ति । नापि वीजयन्तं परमनुमन्यन्ते । तालवृन्तादीनां स्वरूपं पद्दजीवनिकायां व्याख्यातं तथा ज्ञेयम् ॥ ३८ ॥

(टीका.) एतदेव स्पष्टयति । तालिअंटेण ति सूत्रम् । तालवृन्तेन पत्रेण शाखाविधूननेन वेत्यमीपां स्वरूपं यथा पद्दजीवनिकायिकायाम् । न ते साधवो वीजितुमिअन्त्यात्मानमात्मना । नापि वीजयन्ति परैरात्मानं तालवृन्तादिजिरेव । नापि वीजयन्तं परमनुमन्यन्त इति सूत्रार्थः ॥ ३८ ॥

जं पि वअं व पायं वा, कंवळं पायपुंठणं ॥

न ते वायमुईरंति, जयं परिहरंति अ ॥ ३९ ॥

(अथचूरिः) यदपि वअं वा पात्रं वा कंवळं वा पादपुंठनममीपां पूर्वोक्तधर्मोपकरणं तेनापि न वातमुदीरयन्ति अयत्तप्रत्युपेक्षणादिक्रियया । किंतु तं परिहरन्ति परिजोगपरिहारेण धारणपरिहारेण वा ॥ ३९ ॥

(अर्थ.) हवे साधुने पोताना उपकरणोप करी वायुनी विराधना थाय तेने परिहार करता थका कहे ठे. (जं पि के०) यदपि एटले जे पण (वअं के०) वअं एटले वअ (च के०) वली (पायं के०) पात्रं एटले पात्र, वली (कंवळं के०) कंवळं एटले कांवळो (पायपुंठणं के०) पादपुंठनं एटले पायपुंठण. (ते के०) ते पूर्वोक्त साधुउ आ उपकरणोप करी (वायं के०) वातं एटले वायुने

(न उद्भ्रयन्ति के०) न उदीरयन्ति एतले उदीरणा करे नहि, त्वारे केम करे तो के (जपं के०) यतं एतले यतनाए वल्ल पहेरे, जाटके नहि, जयणासहित पडि-
लेहणादिक क्रिया करे, परंतु वायुकायनी विराधना थाय तेम न करे, ॥ ३९ ॥

(दीपिका.) अथोपकरणात् या विराधना नवति तां परिहरन्नाह । यदपि वल्लं
वा १ पात्रं वा २ कम्बलं वा ३ पादप्रोतनं वा ४ एतेषां पूर्वव्याख्यातार्थानां यद्-
मोपकरणं तेनापि धर्मोपकरणेन ते साधवो न वातमुदीरयन्ति । कथा । अयतनया
प्रतिक्रियया । किंतु यतं परिहरन्ति परिजोगपरिहारेण धारणापरिहारेण च ॥ ३९ ॥

(टीका.) उपकरणात्तद्विराधनेत्येतदपि परिहरन्नाह । जं पित्ति सूत्रम् । यदपि
वल्लं वा पात्रं वा कंबलं वा पादपुंठनममीषां पूर्वोक्तं धर्मोपकरणं तेनापि न ते वात-
मुदीरयन्ति । अयतप्रत्युपेक्षणादिक्रियया । किंतु यतं परिहरन्ति परिजोगपरिहारेण
रणापरिहारेण चेति सूत्रार्थः ॥ ३९ ॥

तम्हा एअं विआणित्ता, दोसं डग्गइवट्ठणं ॥

वाउकायसमारंजं, जावजीवाइं वळ्ळए ॥ ४० ॥

(अथचूरिः) तम्ह त्ति सूत्रं पूर्ववत् । नवरं, वायुकायात्त्रिधापेन नेयम् ॥ ४० ॥

(अर्थ.) (तम्हा के०) तस्मात् एतले ते माटे (एअं के०) एतं एतले आ (ड-
इवट्ठणं के०) दुर्गतिवर्द्धनं एतले दुर्गतिने वधारनार एवा (दोसं के०) दोषं
टले दोषने (विआणित्ता के०) विज्ञाय एतले जाणीने (जावजीवाइ के०)
त्वज्जीवमेव एतले जावजीव पर्यंत (वायुकायसमारंजं के०) वायुकायना समा-
नने (वळ्ळए के०) वर्द्धयेत् एतले त्याग करे, ॥ ४० ॥

(दीपिका.) यत एवायं सुसाधुवर्जितोऽनिलसमारम्भः ततः किं कार्यमित्याह ।
वैवत् । नवरम् । वायुकायनाम ग्राह्यम् ॥ ४० ॥

(टीका.) यत एवं सुसाधुवर्जितोऽनिलसमारम्भः । तम्ह त्ति सूत्रम् । व्याख्या
वैवत् । उक्तो दशमस्यानविधिः ॥ ४० ॥

वणस्सइं न हिंसंति, मणसा वयसा कायसा ॥

तिविहेण करणजोएणं, संजया सुसमादिआ ॥ ४१ ॥

वणस्सइं विहिंसंतो, हिंसइं अ तयस्सिए ॥

तसे अ विविहे पाणे, चक्कुसे अ अचक्कुसे ॥ ४१ ॥

४०७ राय धनपतिसिंघ बहाडरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

तम्हा एअं विआणित्ता, दोसं डग्गइवढणं ॥

वणस्सइसमारंजं, जावजीवाइं वळ्ळए ॥ ४३ ॥

(अथचूरिः) उक्तं दशमस्थानमधुना एकादशस्थानमाह वणस्सइ इत्यादि ।
गाथात्रयं पूर्ववद्ब्रह्मख्येयम् ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥

(अर्थ.) हवे अग्यारमुं स्थान कहे ठे. हवे वणस्सइकायं ए एकतालीशमी
गाथाथी आरंजीने त्रेतालीशमी गाथा पर्यंत अर्थ आज अध्ययननी सत्तावीशमी,
अष्टावीशमी अने उगणत्रीशमी गाथाना अर्थ समान जाणवो. पण सत्तावीशमी
गाथामां पुढवीकाय एवो पाठ ठे तेने वदले एकतालीशमी गाथामां मात्र वणस्सइ
कायं एवोपाठ कहेवो. अहिं वणस्सइ एटले वनस्पतिकाय एवो अर्थ ठे वार्क
अर्थ गाथाउनो समान ठे. ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥

(दीपिका.) एवमुक्तो दशमस्थानविधिः । अथैकादशस्थानविधिः कथ्यते । एत
ज्ञाथात्रयव्याख्यानमपि पूर्ववत् ज्ञेयम् । नवरं वनस्पतिनाम आह्वयम् ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥

(टीका.) वणस्सइ इत्यादि सूत्रत्रयं वनस्पतेरजिलापेन ज्ञेयम् । ततश्चैकादश-
स्थानविधिरप्युक्त एव ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥

तसकायं न हिंसंति, मणसा वयसा कायसा ॥

तिविद्देण करणजोएणं, संजया सुसमाहिआ ॥ ४४ ॥

तसकायं विहिंसंतो, हिंसई उ तयस्सिए ॥

तसे अ विविद्दे पाणे, चकुसे अ अचकुसे ॥ ४५ ॥

तम्हा एअं विआणित्ता, दोसं डग्गइवढणं ॥

तसकायसमारंजं, जावजीवाइं वळ्ळए ॥ ४६ ॥

(अथचूरिः) अथ द्वादशस्थानमाह । तसकायमित्यादि गाथात्रयं पूर्ववत्
॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥

(अर्थ.) हवे वारमुं स्थान कहे ठे. तसकायं न हिंसंति ए चुम्मालीशमी
गाथाथी त्रेतालीशमी गाथा पर्यंत चालीशमी गाथाथी त्रेतालीश गाथा पर्यंत जेवो अर्थ
ठे तेवो जाणवो. मात्र ते एकतालीशमी गाथामां वणस्सइ एवो पाठ ठे तेने वदले
अहिं तसकायं एवो पाठ कहेवो. मात्र एटलो ज फेर ठे तेथी तसकायं एनो अर्थ
तसकाय एवो करवो. ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥

(दीपिका.) अथ द्वादशस्थानविधिरुच्यते । एतन्नाथात्रयस्यापि व्याख्यानं पूर्व-
वत् कार्यम् । नवरं त्रसनाम ग्राह्यम् ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥

(टीका.) सांप्रतं द्वादशस्थानविधिरुच्यते । तसकार्यं ति सूत्रम् । त्रसकायं द्वी-
न्द्रियादिरूपं न हिसन्त्यारम्भप्रवृत्त्या मनसा वाचा कायेन तदहितचिन्तनादिना
त्रिविधेन करणयोगेन मनःप्रवृत्तिभिः करणादिना प्रकारेण संयताः साधवः सुसमा-
हिताः । उद्युक्ता इति सूत्रार्थः ॥ ४४ ॥ तत्रैव हिंसादोषमाह । तसकार्यं ति सूत्रम् ।
त्रसकायं विहिंसन्नारम्भप्रवृत्त्यादिना प्रकारेण हिनस्त्येव । तुरवधारणार्थं । व्यापादय-
त्येव । तदाश्रितान्त्रसान् विविधांश्च प्राणिनः तदन्यद्वीन्द्रियादीन् । चशब्दात्स्या-
वरांश्च पृथिव्यादीन् चाक्षुषान्चाक्षुषांश्चक्षुरिन्द्रियग्राह्यान्ग्राह्यांश्चेति सूत्रार्थः ॥ ४५ ॥
यस्मादेवं तम्ह चि सूत्रम् । तस्मादेतं विज्ञाय दोषं तदाश्रितजीवहिंसावृत्तयः
दुर्गतिवर्धनं त्रसकायसमारम्भं तेन तेन विधिना यावज्जीवया यावज्जीवमेव व-
र्जयेदिति सूत्रार्थः ॥ ४६ ॥

जाइं चत्तारि जुळाइ, इसिणा हारमाइणि ॥

ताइं तु विवर्जतो, संजमं अणुपालए ॥ ४७ ॥

(श्रवचूरिः) उक्तो द्वादशस्थानविधिः । प्रतिपादितं कायपट्टम् । तत्प्रतिपादना-
द्युक्ता मूलगुणाः । अधुनेतद्वृत्तिभूतोत्तरगुणास्ते चाकल्पदयः पशुत्तरगुणाः । यथो-
क्तम् । अकल्पो गिहिजायणं ति । तत्राकल्पो द्विविधः । शिष्यकस्यापनाकल्प अकल्प-
स्थापनाकल्पश्च । तत्राद्योऽनधीतपिण्णनिर्मुक्त्यादिना आनीतमपि आहारादि न कल्पते ।
यत उक्तम् । अणहीथा खलु जेणं, पिंनेसणसिज्जववपाएसा ॥ तेणाणिआणि जइणो,
कप्पंति न पिंनुमाइणि ॥ १ ॥ उववड्ढंमि न अणला, वासावासेसु दो वि णो सेहा ॥ दिक्कि-
ल्लंती पायं, उवणाकल्पो इमो होइ ॥ २ ॥ अकल्पस्यापनाकल्पं त्वाह जाइं ति ।
यानि चत्वारि अज्जेज्यानि कूपीणां साधुनामाहारादीनि आहारशय्यावस्त्रपात्राणि ।
तानि तु विवर्जयन् संयमं सप्तदशप्रकारमनुपालयेत् ॥ ४७ ॥

(अर्थ.) ए प्रकारे द्वादश स्थाननो विधि कल्यो. अने ते द्वादश स्थानना प्रतिपा-
दन थकी कायपट्टक कहुं, अने कायपट्टकना कथन थकी साधुना मूल गुणो कहुया.
हवे मूलगुणना वाडसरखा आगल उत्तर गुणो ठे, तेमना प्रतिपादननो अवसर आव्यो.
वली ते उत्तर गुणो अकल्पादिक ठे. ते तेरमुं स्थानक ठे, तेमां अकल्प जे ठे, ते
वे प्रकारनो ठे. तेमां एक शिष्यकस्यापनाकल्प अने बीजो अकल्पस्यापनाकल्प.

४०४ राय धनपतसिंघ बहाडरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-भा.

तेमां जे नवीन शिष्य पिण्णनिर्युक्त्यादि सूत्र जण्यो नथी, ते शिष्य आहारना दोषो जाणतो नथी. तेणे आणेलो आहार साधुने अकल्प ठे. तेनुं नाम शिष्यकस्यापना कल्प. कहेलुं ठे के, अणहीआ खलु जेणं, पिंमेसणसिज्जवठपायसा ॥ तेणाणिआ-णि जइणो, कणंति न पिंरुमाईणि ॥ १ ॥ उउवळंमि न अणला, वासावासेसु दो वि णो सेहा ॥ दिक्किज्जांती पायं, ठवणाकप्पो इमो होइ ॥ २ ॥ ते अकल्प स्यापना कल्प तो पोते सूत्रकारज कहे ठे. (जाइं चत्तारि के०) चत्वारि यानि एटले जे चार (इशिणा के०) इशिणा एटले साधुए (आहारमाईणि के०) आहारादीनि एटले आहार, शय्या, वस्त्र अने पात्र (तु के०) वली (ताई के०) तानि एटले ते चारने (विवज्जांतो के०) विवर्जयन् एटले त्याग करतो एवो साधु (संयमं के०) सत्त प्रकारना संयमने (अणुपालए के०) अनुपालयेत् एटले पालन करे. ॥ ४९ ॥

(दीपिका.) इत्युक्तो द्वादशस्यानविधिः । तत्प्रतिपादनेन कायपट्कं कथितम् । कायपट्ककथनेन साधूनां मूलगुणा उक्ताः । अधुना मूलगुणानां वृत्तिचूता ये उत्तरगुणास्तेषां प्रतिपादनावसरः । ते च उत्तरगुणा अकल्पादयः पट् । तत्र अकल्पो द्विविधः । शिष्यकस्यापनाकल्पः अकल्पस्यापनाकल्पश्च । तत्र येन नवीनशिष्येण पिंनिर्युक्त्यादिपठितं नास्ति स आहारदोषान् न जानाति । तेन आनीत आहारपिंनो ग्रहीतुं साधूनामकल्पः । स शिष्यकस्यापनाकल्पः । अकल्पस्यापनाकल्पं तु सूत्रकार आह । यानि चत्वार्यज्ञोज्यानि संयमस्य नाशकारित्वेन साधूनामकल्पनीयानि आहारादीनि आहारशय्यावस्त्रपात्ररूपाणि । तानि तु साधुर्विवर्जयेत् संयमं सप्तदशप्रकारमनुपालयेत् । अकल्पनीयस्याहारादिचतुष्टयस्यात्यागे संयमस्याभावो भवेत् ॥ ४९ ॥

(टीका.) उक्तो द्वादशस्यानविधिः । प्रतिपादितं कायपट्कम् । एतत्प्रतिपादनादुक्तो मूलगुणाः । अधुनेतद्वृत्तिचूतोत्तरगुणावसरः । ते चाकल्पादयः पटुत्तरगुणाः । यथोक्तम् । अकल्पो गिहिजायणमित्यादि । तत्राकल्पो द्विविधः । शिष्यकस्यापनाकल्पः । अकल्पः स्यापनाकल्पश्च । तत्र शिष्यकस्यापनाकल्पः, अनधीतपिण्णनिर्युक्त्यादिनानीतमाहारादि न कल्पत इति । उक्तं च । अणहीआ खलु जेणं, पिंमेसणसिज्जवठपायसा ॥ तेणाणिआ-णि जइणो, कणंति ण पिंरुमाईणि ॥ उउवळंमि न अणला, वासावासेसु दो वि णो सेहा ॥ दिक्किज्जांती पायं, ठवणाकप्पो इमो होइ ॥ २ ॥ अकल्पस्यापनाकल्प-माह । जाइं ति सूत्रम् । यानि चत्वार्यज्ञोज्यानि संयमापकारित्वेनाकल्पनीयानि

रूपीणां साधूनामाहारादीन्याहारशय्यावस्त्रपात्राणि तानि तु विधिना वर्जयन् संय-
मं सप्तदशप्रकारमनुपालयेत् । तद्व्यागे संयमाज्ञावादिति सूत्रार्थः ॥ ४३ ॥

पिंडं सिद्धं च वस्त्रं च, चतुर्धं पायमेव य ॥

अकल्पिञ्चं न इच्छिजा, पडिगाहिजा कल्पिञ्चं ॥ ४४ ॥

(श्रवचूरिः) एतदेव स्पष्टयति । पिं न चि सूत्रम् ॥ ४४ ॥

(अर्थ.) हवे तेज वात स्पष्ट रीते कहे ठे. (पिं के०) पिं एटले जे अशनादिक
आहार (सिद्धं के०) शय्यां एटले शय्या (च के०) वस्त्र (वस्त्रं के०) वस्त्रं एटले वस्त्र
(च के०) वस्त्र (चतुर्धं के०) चतुर्धं एटले चोयुं (पायमेव य के०) पात्रमेव च
एटले पात्र. आ सर्व (अकल्पिञ्चं के०) अकल्पिकं एटले अकल्पनीय एवुं होय तो
(न इच्छिजा के०) नेछेत् एटले न छे. तथा (कल्पिञ्चं के०) कल्पिकं एटले
निर्दोष होय तो (पडिगाहिजा के०) प्रतिगृहीयात् एटले ग्रहण करे. कल्पनीय
निर्दोष जाणे. ॥ ४४ ॥

(दीपिका.) अथैतदेव स्पष्टं कुर्वन्नाह । साधुः पिण्डं, शय्यां च, वस्त्रं, चतुर्धं
पात्रमेव च । एतच्चतुष्टयं प्रकटार्थम् । अकल्पिकं नेछेत् । कल्पिकं तु यथोचितं प्रति-
गृहीयादिति विधिः ॥ ४४ ॥

(टीका.) एतदेव स्पष्टयति । पिं न चि सूत्रम् । पिण्डं शय्यां च वस्त्रं च चतुर्धं पा-
त्रमेव च । एतत्स्वरूपं प्रकटार्थम् । अकल्पिकं नेछेत् । प्रतिगृहीयात् कल्पिकं यथो-
चितमिति सूत्रार्थः ॥ ४४ ॥

जे निश्चागं ममायंति, कीञ्चमुद्देशिञ्चाहं ॥

वदं ते समणुजाणंति, इञ्च उतं मद्देशिणा ॥ ४५ ॥

(श्रवचूरिः) एतदेव स्पष्टयति । अकल्पिके दोषमाह । केचन अव्यसाधवः । नि-
श्चागं ति नित्यमामन्त्रितपिण्डं ममायंति मामकीनोऽयं पिण्ड इति कृत्वा गृह्णन्ति ।
कीञ्चमुद्देशिकाहत्तम् । वदं स्यावरादिघातं ते अव्यसाधवादयः समनुजानन्ति । इ-
त्युक्तं मद्देशिणा श्रीवीरेण ॥ ४५ ॥

(अर्थ.) हवे अकल्पिकने विषे दोष कहे ठे. (जे के०) जे एटले जे कोइ अ-
व्यक्षिगी (निश्चागं के०) नियागं एटले नित्य पिं जे निमंत्रियो पिं तेने (ममायं ति
के०) ग्रहण करे ठे. एटले जे कोइ श्रावक साधुने आमंत्री मूके जे महारा घरची एट-
लो पिं ले जो. तेने ते साधु जो ग्रहण करे, तथा (कीञ्चं के०) कीञ्चं एटले वेचारी

४०६ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनामसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

खावेखा आहारने तथा (उद्देशिअं के०) ओद्देशिकं एटले साधुने अर्थं उद्देशीनें करेखा
आहारने वढी (आह्वं के०) आहृतं एटले सामो आणेलो आहार तेने ग्रहण करे.
(ते के०) ते एटले ते साधुं (वहं के०) वधं एटले पदकायना वधने (समणु-
जाणंति के०) समनुजानन्ति एटले अनुमोदना करता जाणवा. आ वात कोणे
कही तो के, (इयं के०) इदं एटले आ (महसिणा के०) महर्षिणा एटले ती-
र्थकरे (वुत्तं के०) उक्तं एटले कहेलुं ठे. ॥ ४९ ॥

(दीपिका.) अथाकट्टिके दोषं कथयति । ये केचन अव्यवस्थितः नियमं नित्य-
मामन्त्रितपिंडं ममायंति प्रतिगृह्णन्ति । पुनः क्रीतमौद्देशिकमाहृतं च गृह्णन्ति । ते वधं
स्यावरादिजीवघातमनुजानन्ति । दातुः प्रवृत्तेरनुमोदनेन । केनेदं कथितमित्याह ।
इत्युक्तं महर्षिणा महामुनिना श्रीवर्धमानस्वामिना ॥ ४९ ॥

(टीका.) अथाकट्टिके दोषमाह जे ति सूत्रम् । ये केचन अव्यवस्थितदोषो अव्य-
वस्थितधारिणो नियमं ति नित्यमामन्त्रितं पिण्डं ममायंतीति परिगृह्णन्ति । तथा क्री-
तमौद्देशिकाहृतम् । एतानि यथा ब्रह्मकाचारकयायाम् । वधं ब्रह्मस्यावरादिघातं ते
अव्यवस्थितदोषः अनुजानन्ति दातृप्रवृत्त्यनुमोदनेन इत्युक्तं च महर्षिणा वर्धमा-
नेनेति सूत्रार्थः ॥ ४९ ॥

तम्हा असणपाणाइं, कीअमुद्देशिआह्वं ॥

वज्जयंति विअप्पाणो, निग्गंथा धम्मजीविणो ॥ ५० ॥

(अवचूरिः) तस्मादशनपानादि चतुर्विधमपि यथोदितं क्रीतमौद्देशिकमाहृतं
वर्जयन्ति स्थितात्मानो महासत्त्वा निर्ग्रन्था धर्मजीविनः संयमेकजीविनः ॥ ५० ॥

(अर्थ.) पूर्वोक्तरीते ठे, तो ह्वे केम करवुं ते कहे ठे. (तम्हा के०)
तस्मात् एटले ते कारण माटे (विअप्पाणो के०) स्थितात्मानः एटले निश्चलप-
णाए करी रह्यो ठे धर्मेने विपे आत्मा जेनो एवा तथा (धम्मजीविणो के०)
धर्मजीविनः एटले संयम रूप जीवितव्यना धणी एवा (निग्गंथा के०) निर्ग्रन्थाः ए
टले निर्ग्रन्थ साधुं (कीअं के०) क्रीतं एटले वेचातुं आणेलुं तथा (उद्देशिअं के०)
ओद्देशिकं एटले साधुना ज उद्देशयी बनावेख तथा (आह्वं के०) आहृतं एटले
साधुने माटे माखादिकयी सामुं आणेलुं एवुं (असणपाणाइं के०) अशनपानादि
एटले अशन, पान, खादिम, सादिम एवा चतुर्विध अन्नने (वज्जयंति के०)
वर्जयंति एटले त्याग करे ठे. ॥ ५० ॥

(दीपिका.) यस्मादेवं तस्मात्किं कर्तव्यमित्याह । तस्मात्कारणात् निर्यन्थाः साधवः अशनादिकं चतुर्विधमपि सदोषं क्रीतं, औद्देशिकम्, आहृतं च वर्जयन्ति । किञ्चूता निर्यन्थाः । स्थितात्मानः स्थितो निश्चलत्वेन आत्मा धर्मे येषां ते स्थितात्मानः संयमेकजीविन इत्यर्थः । उक्तोऽकल्पः । अकल्पकथनाच्च त्रयोदशः स्थानविधिरप्युक्तः ॥ ५० ॥

(टीका.) यस्मादेवं तस्मै ति सूत्रम् । तस्मादशनपानादि चतुर्विधमपि यथोदितं क्रीतमौद्देशिकमाहृतं वर्जयन्ति स्थितात्मानो महासत्त्वा निर्यन्थाः साधवो धर्मजीविनः संयमेकजीविन इति सूत्रार्थः ॥ ५० ॥

कंसेसु कंसपाएसु, कुंडमोएसु वा पुणो ॥

जुंजंतो असणपाणाइं, आचारा परिजस्सइ ॥ ५१ ॥

(अथचूरिः) उक्तोऽकल्पः । तदभिधानाद्भुक्तं त्रयोदशस्थानमधुनोच्यते चतुर्दशस्थानम् । कंसेषु कचोलादिषु कंसपात्रेषु स्यालादिषु कुंडमोदेषु हस्तिपादाकारेषु मृन्मयजाजनेषु । जुजानोऽशनपानादि साध्वाचारात् परिजश्यति ॥ ५१ ॥

(अर्थः.) हवे चोदमुं स्थानक कहे ठे, तेमां पण एदस्यना जाजन आश्रयी कहे ठे. (कंसेसु के०) कांस्येषु एटले कांसाना वाटका प्रमुखने विपे (पुणो के०) पुनः एटले वली (कंसपाएषु के०) कांस्यपात्रेषु एटले कांसानी आलीयोने विपे तथा (कुंडमोएसु के०) कुंडमोदेषु एटले हस्तीना पादना आकार वाला मृत्तिकाणा कुंनाने विपे (जुंजानः के०) जोजन करता एवा यति (आचारा परिजस्सइ के०) आचारात् परिजश्यति एटले साधुना आचार बकी ब्रष्ट थाय ठे. ॥ ५१ ॥

(दीपिका.) इदानीं चतुर्दशस्थानविधिमाह । साधुः आचारात् साधुसंवन्धिनः परिजश्यति ब्रह्मचारो जवति । किं कुर्वन् साधुः । अशनपानादिकमन्यदोपरहितमपि जुजानः । केषु जाजनेषु जुजान इत्याह । कांस्येषु कटोरिकादिषु, पुनः कांस्यपात्रीषु तिखकादिषु, कुंडमोदेषु हस्तिनः पादाकारेषु मृन्मयादिषु जुजानः ॥ ५१ ॥

(टीका.) उक्तोऽकल्पस्तदभिधानात्त्रयोदशस्थानविधिः । इदानीं चतुर्दशविधिमाह । कंसेसु ति सूत्रम् । कंसेषु कटोरिकादिषु, कंसपात्रेषु तिखकादिषु, कुण्डमोदेषु हस्तिपादाकारेषु मृन्मयादिषु जुजानोऽशनपानादि तदन्यदोपरहितमपि आचाराभूषणसंवन्धिनः परिजश्यति श्रपेतीति सूत्रार्थः ॥ ५१ ॥

सीउदगसमारंजे, मत्तयोअणवट्टणे ॥

जाइं वंनंति मूआइं, दिछां तव असंजमो ॥ ५२ ॥

४०८ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

(अथचूरिः) अनन्तरोद्दिष्टाजनेषु श्रमणा जोदयन्ते शुक्तं चैजिरिति शीतोदकेन धावनं कुर्वन्ति । तदाह । शीतोदकसमारंजे सचेतनोदकेन जाजनधावनारम्भे मात्रकधावनोपने यानि क्षिप्यन्ते हिंस्यन्ते श्रूतान्यष्कायादीनि । अत्र गृहिजाजनजोने दृष्टः असंयमस्तस्य जोक्तुः ॥ ५१ ॥

(अर्थः) हवे ते पूर्वोक्त पात्रमां जमवार्थी जे दोष उपजे, ते कहे ठे. (सीउदगं के०) शीतोदकं एटले टाहुं जल तेनो (समारंजे के०) समारंजे एटले ते गृहस्थना कां स्यादिक पात्रमां जमतां विशेष आरंज थाय त्यां, तथा (मत्तधोयणवटुणे के०) मात्रकधावनोपने एटले मात्र धोयन ठंरुने अर्थात् पात्र धोवाना धोवणनो त्याग करे, नाखे त्यां (जाई के०) यानि एटले जे (श्रूआई के०) श्रूतानि एटले प्राणिमात्र होय ते (ठंरुति के०) ठेदाय ठे. माटे (तड के०) तत्र एटले ते गृहस्थना जाजनने विषे जमना साधुनो (असंजमो के०) असंयमः एटले संयमत्याग थाय ठे. ॥ ५१ ॥

(दीपिका.) कथं तेषु शुद्धानो प्रष्टाचारो जवेदित्याह । गृहिजाजनं कांस्यादिकं तत्र जोजने जोजनकर्तुः साधोः केवलाना सोऽसंयमो दृष्टः । स कः । यानि तत्र श्रूतान्यष्कायादीनि विद्यन्ते हिंस्यन्ते । क्व । शीतोदकसमारम्भे सचेतनोदकेन जाजनस्य धावनारम्भे क्षालनारम्भे । कथम् । कांस्यादिजाजनेषु श्रमणा जोदयन्ते, अथवा श्रमणैरेषु शुक्तमिति हेतोः जाजनक्षालनं कुर्वन्ति गृहस्थाः । पुनः कुत्र । मात्रकधावनोपने कुण्डमोदकादिषु जाजनेषु क्षालनजलत्यागेऽसंयमो जवेत् ॥ ५१ ॥

(टीका.) कथमित्याह । सीउदगं ति सूत्रम् । अनन्तरोद्दिष्टाजनेषु श्रमणा जोदयन्ते शुक्तं चैजिरिति शीतोदकेन धावनं कुर्वन्ति । तदा शीतोदकसमारंजे सचेतनोदकेन जाजनधावनारंजे तथा मात्रकधावनोपने कुण्डमोदादिषु क्षालनजलत्यागे यानि क्षिप्यन्ते हिंस्यन्ते श्रूतान्यष्कायादीनि । सोऽत्र गृहिजाजनजोने दृष्टः सवधः केवलज्ञानजाखता असंयमस्तस्य जोक्तुरिति सूत्रार्थः ॥ ५१ ॥

पञ्चाकम्मं पुरेकम्मं, सिद्धा तड न कप्पइ ॥

एअमठं न जुंजंति, निगंथा गिहिजायणे ॥ ५३ ॥

(अथचूरिः) पश्चात्कर्म पुरःकर्म स्यात् कदाचित् जवेद्वृहिजाजनजोने । पश्चात्पुनः कर्मजावस्तूकवदित्येके । अन्ये जुजन्तु तावत्साधवो वयं तु पश्चाज्जोदयाम इति पश्चात्कर्मव्यत्ययेन तु पुरःकर्म व्याचक्षते । एतच्च साधूनां न कल्पते । एतदर्थं पश्चात्कर्मपरिहारार्थं न जुजन्ति निर्मया गृहिजाजने ॥ ५३ ॥

(अर्थ.) पात्रने अजावे साधुने (तत्र के०) तत्र एटले ते गृहस्थना पात्रने विपे जमवुं (न कप्पइ के०) न कट्पते एटले न कट्पे. कारणके गृहस्थ जम्या पहेला जो पात्रमां साधु जमे तो तेने (सिआ के०) स्यात् एटले कदाचित् (पठाकम्मं के०) पश्चात्कर्म लागे, अने गृहस्थ जम्या पठी जो गृहस्थना पात्रमां जमे, तो तेने (पुरेकम्मं के०) पुरःकर्म लागे (एअमठं के०) एतदर्थ एटले पश्चात् कर्म पुरःकर्म टालवाने अर्थे (निग्गंथा के०) निर्यथाः एटले साधुं (गिहिजायणे के०) गृहिजाजने एटले गृहस्थना पात्रने विपे (न जुजंति के०) जोजन करे नहि. ॥ ५३ ॥

(टीका.) पुनः किंच निर्यथाः साधव एतदर्थं पश्चात्कर्मपुरःकर्मपरिहारार्थं गृहिजाजने कांस्यादिके न जुजते । कथम् । यतः पश्चात्कर्म पुरःकर्म च धर्मव्रतां साधूनां न कट्पते । पश्चात्कर्मपुरःकर्मजावस्तु उक्तवदित्येके । अन्ये त्वेवं व्याख्यायन्ति । जुजंतु तावत् साधवो वयं तु पश्चाद्भोदयाम इति पश्चात्कर्म तस्माद्विपरीतं तु पुराकर्म इति ॥ ५३ ॥

(टीका.) किंच पठाकम्मं ति सूत्रम् । पश्चात्कर्म पुरःकर्म स्यात् तत्र कदाचिद्भवेद्गृहिजाजनजोजने पश्चात्पुरःकर्म जावस्तूक्तवदित्येके । अन्ये तु जुजन्तु तावत्साधवो वयं पश्चाद्भोदयाम इति । पश्चात्कर्मव्यत्ययेन तु पुरःकर्म व्याचक्षते । एतच्च न कट्पते धर्मचारिणाम् । यतश्चैवमत एतदर्थं पश्चात्कर्माद्विपरिहारार्थं न जुजते निर्यथाः । केत्याह । गृहिजाजनेऽनंतरोदित इति सूत्रार्थः ॥ ५३ ॥

आसंदीपलिअंकेसु, मंचमासालएसु वा ॥

अणायरिअमक्काणं, आसइत्तु सइत्तु वा ॥ ५४ ॥

(अवचूरिः) उक्तो गृहिजाजने दोषस्तद्विधानाहुकं चतुर्दशस्थानम् । इदानीं पञ्चदशस्थानमुच्यते । आसंदीपर्यंको प्रतीतो । मंचश्च प्रतीतः । आशालकस्त्ववष्टमस्तमन्वित आसनविशेषः । एतेष्वनाचरितमार्याणामासितुं स्वपितुं वा शुषिरदोषात् ॥ ५४ ॥

(अर्थ.) हवे पन्नरमुं स्थानक कहे ठे. (अज्जाणं के०) आर्याणां एटले आर्य साधुं (आसंदीपलिअंकेसु के०) आसंदीपर्यंकेषु एटले जडासन रूप आसंदी अने ढोलीवाने विपे (मंच के०) मंचेषु एटले खाटवाने विपे (वा के०) वली (आसाखएसु के०) आशालकेषु एटले उर्विगणसहित सांगा मांची तथा सिंहासन कुरसीनेविपे (आसइत्तु के०) आसितुं एटले वेसवाची (वा के०) तथा (सइत्तु

४१० राय धनपतसिंघ बहाडरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.
 के०) खुनुं एटले सुवाथी (अणायरिअं के०) अनांचरितं एटले अनाचरणो
 दोष लागे. ॥ ५४ ॥

(दीपिका.) यहिजाजनदोष उक्तः । तस्याजिधानाच्चतुर्दशस्यानविधिरपि उक्तः ।
 सांप्रतं पंचदशस्यानगतं विधिमाह । आसनदी १ पर्यङ्कः २ मंचश्च एते त्रयोऽपि प्र-
 सिद्धाः । आशालकस्तु सर्वाङ्गसमन्वित आसनविशेषः । एतेष्व्यासितुमुपवेष्टुं स्तुं
 वा निज्जां कर्तुं वा आर्याणां साधूनामनाचरितम् । कथम् । सुपिरदोषात् ॥ ५४ ॥

(टीका.) उक्तो यहिजाजनदोषः । तदजिधानाच्चतुर्दशस्यानविधिः । सांप्रतं
 पञ्चदशस्यानविधिमाह । आसंदि ति सूत्रम् । आसंदीपर्यङ्को प्रतीतो । तयोरसंदी-
 पर्यङ्कयोः प्रतीतयोः । मंचाशालकयोश्च । मंचः प्रतीतः । आशालकस्त्वष्टंजसमन्वि-
 त आसनविशेषः । एतयोरनाचरितमनासेवितमार्याणां साधूनामासितुमुपवेष्टुं स्तुं
 वा । निज्जातिवाहनं वा कर्तुं शुपिरदोषादिति सूत्रार्थः ॥ ५४ ॥

नासंदीपलिच्छंकेसु, न निसिज्जा न पीढए ॥

निगंगा पडिलेहाए, बुद्धुत्तमहिठगा ॥ ५५ ॥

(अथनूरिः) अपवादमाह । नासंदीपर्यङ्कयोः प्रतीतयोः न निषयायां गरिकायां
 न पीठके घेप्रमयादो वा निर्मया अप्रतिषेध्य राजकुत्तादिषु निषीदनादि कुर्वन्ती-
 ति वाच्यशेषः । बुद्धोक्ताविष्टातारो जिनोक्तानुष्ठानपराः ॥ ५५ ॥

(अर्थ.) ह्ये यस्मी एज स्यानकने विपे अपवाद मार्ग कहे ठे. (बुद्धुत्तमहिठगा
 के०) बुद्धोक्ताविष्टातारः एटले बुद्ध जे तीर्थंकर तेमना कहेखां वचन पावयायां तला
 एवा (निगंगा के०) निर्मयाः एटले साधुं (आसंदीपलिच्छंकेसु के०) आसंदीपर्य-
 ङ्कयोः एटले आसंदीपर्यङ्कने विपे (अपपडिलेहाए के०) अप्रतिषेध्य एटले परि-
 सेदण कया विना (न के०) न एटले वेसतुं प्रमुख करता नथी. तथा (निमि-
 के०) निषयायां एटले सांगा मांची मुरशी प्रमुखने विपे, पण पडिलेहाए क.
 विना (न के०) न एटले वेसतुं प्रमुख करता नथी. तथा (पीढए के०) पीठ-
 एटले चिप्रावणयुक्त आसनपर तथा नेतरना जरेखा आसनपर (न के०) न एट-
 ले वेसतुं प्रमुख करता नथी. ॥ ५५ ॥

(दीपिका.) अत्रैव म्यानेऽपवादमार्गमाह । निर्मयाः साधवः न आगन्ती
 पर्यङ्कयोः न निषयायामेकादिकव्यवस्थायां, न पीठके घेप्रमयादो, गृहगतानि
 अश्वयुक्तेषु निषीदनादि न कुर्वन्तीति वाच्यशेषः । किंन्तु निर्मयाः । बुद्धो

धिष्ठातारः । बुद्धेन तीर्थकरेण चत्कथितमनुष्ठानं तत्र तत्पराः । इह चाप्रत्युपेक्षितेषु
आसंदीपर्यंकनिषद्यादिपीठेषु निषीदनस्य निषेधात् धर्मकथादौ राजकुलादौ प्र-
त्युपेक्षितेषु निषीदनादि कुर्वन्त्यपि । अन्यथा अप्रत्युपेक्षितेष्विति विशेषणस्या-
मिवनं स्यात् ॥ ५५ ॥

(टीका.) अत्रैवापवादमाह । नासंदि ति सूत्रम् । नासंदीपर्यङ्कयोः प्रतीतयोः ।
न निषद्यायामेकादिकल्परूपायां न पीठके वेत्रमयादौ निर्यन्थाः साधवोऽप्रत्युपेक्ष्य
चक्षुरादिना निषीदनादि न कुर्वन्तीति वाक्यशेषः । नञ् सर्वत्रानिसंवध्यते । न कुर्व-
न्तीति । किंविशिष्टा निर्यन्थाः । बुद्धोक्ताधिष्ठातारः । तीर्थकरोक्तानुष्ठानपरा इत्यर्थः ।
इह चाप्रत्युपेक्षितासंद्यादौ निषीदनानिषेधात् धर्मकथादौ राजकुलादिषु प्रत्युपे-
क्षितेषु निषीदनादिविधिमाह । विशेषणान्यथानुपपत्तेरिति सूत्रार्थः ॥ ५५ ॥

गंजीरविजया एए, पाणा दुप्पडिलेहगा ॥

आसंदी पलिच्चंको अ, एच्चमठं विवज्जिआ ॥ ५६ ॥

(अवचूरिः) गंजीरविजया अप्रकाशाश्रयाः । विजयशब्देनाश्रयोऽभिधीयते । एते
आसन्त्यादयः । एतेषु प्राणा दुःप्रत्युपेक्षया जवन्ति । आसन्दी पर्यङ्कश्च । चशब्दान्म-
श्चकादयश्च । एतदर्थं वर्जिताः साधुजिः ॥ ५६ ॥

(अर्थ.) इवे एम पडिलेहीने पण पूर्वोक्त आसंदीप्रमुख उपर वेसे तो पण दोप
लागे ते कहे ठे. (एए के०) एते एटले ए पूर्वोक्त आसंदी पर्यंक मंचादिक (गंजीरवि-
जया के०) गंजीरविजयाः गंजीर एटले अप्रकाश ठे विजय एटले आश्रय जेनो अ-
र्थात् आसंद्यादिक प्राणियोनां गुप्त स्थानक रूप ठे तेथी (दुप्पडिलेहगा के०) दुःखे
करीने ठे प्रातिलेखन जेनुं एवा होय ठे. (एच्चमठं के०) एतदर्थ एटले ए माटे
साधुए (आसंदी पडिचंको अ के०) आसंदीपर्यंकश्च एटले आसंदी अने पर्यंक च
शब्दथी मंचादिक पण (विवज्जिआ के०) विवर्जिताः एटले वर्जित करेला ठे. ॥ ५६ ॥

(दीपिका.) अत्रैव दोषमाह । एते आसंदीपर्यंकमंचादयः । गंजीरविजयाः गंजीरः
अप्रकाशः विजय आश्रयो येषां ते गंजीरविजया अप्रकाशाश्रयाः प्राणिनां जवन्ति ।
तेन प्राणिन एतेषु दुःप्रत्युपेक्षया जवन्ति । पीड्यन्ते च तेषामुपवेशनादिना । तेन
एतदर्थं साधुजिः आसंद्यादयो विवर्जितास्त्वक्काः ॥ ५६ ॥

(टीका.) तत्रैव दोषमाह । गंजीरं ति सूत्रम् । गंजीरमप्रकाशं विजय आश्रयः
अप्रकाशाश्रया एते प्राणिनामासंद्यादयः । एवं च प्राणिनो दुःप्रत्युपेक्षणीया एतेषु

४१२ राय धनपतसिंघवहाङ्गरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

जवन्ति । पीड्यन्ते चेतुषुपवेशनादिना । आसंदः पर्यकः । चशब्दान्मन्चादयश्च । एतदर्थं
विवर्जिताः साधुरितिरिति सूत्रार्थः ॥ ५६ ॥

गोश्वरगगपविष्ठस्स, निसिजा जस्स कप्पइ ॥

इमेरिसमणायारं, आवळइ अवोहिंअं ॥ ५७ ॥

(अथचूरिः) उक्तः पर्यङ्कस्थानविधिः । तदजिधानात्पञ्चदशस्थानमुक्तमिदानीं षोड-
शस्थानविधिमाह । गोचराग्रप्रविष्टस्य निपद्या यस्य कल्पते इह एव निषीदनं सदा
चरति यः साधुः । स खलु एवमीदृशं वक्ष्यमाणलक्षणमनाचारमापद्यते प्राप्नोति
अवोधिकं मिथ्यात्वफलम् ॥ ५७ ॥

(अर्थः) आ रीते पर्यङ्कस्थानविधि कथ्यो. तेथी ए पन्नरमुं स्थानक कळुं. हवे सोउमुं
स्थानक कहे ठे. (गोश्वरगगपविष्ठस्स के०) गोचराग्रप्रविष्टस्य एटले गोचरीए गणे
एवा (जस्स के०) यस्य एटले जे साधुने (निसिजा के०) निपद्या एटले वेसवुं (कप्पइ
के०) कल्पते एटले कल्पे ठे. अर्थात् गोचरीए गयेलो साधु इहस्थाने घेर जइ वेत्ते तो
ते साधु (इमेरिसं के०) एवमीदृशं एटले हवे कहीशुं ए प्रकारना (अवो-
हिंअं के०) अवोधिकं एटले वोधिवीज सम्यक्त्वरहित मिथ्यात्वरूप फलने (आवळइ
के०) आपद्यते एटले पामे ठे. ॥ ५७ ॥

(दीपिका.) उक्तः पर्यङ्कस्थानविधिः । तस्य कथनेन पञ्चदशस्थानमप्युक्तम् । अप-
षोडशस्थानमुच्यते । गोचराग्रप्रविष्टस्य जिज्ञार्थं प्रविष्टस्य साधोर्निपद्या कल्पते । इह
एव निषीदनं समाचरति यः साधुरिति जावः । स साधुः खलु एवमीदृशं वक्ष्यमा-
णलक्षणमनाचारमापद्यते प्राप्नोति । किञ्चूतमनाचारम् । अवोधिकम् । अवोधिर्मिथ्यात्वं
तदेव फलं यस्य स तम् ॥ ५७ ॥

(टीका.) उक्तः पर्यङ्कस्थानविधिस्तदजिधानात्पञ्चदशस्थानमिदानीं षोडशस्था-
नमधिकृत्याह । गोश्वरगग ति सूत्रम् । गोचराग्रप्रविष्टस्य जिज्ञाप्रविष्टस्येत्यर्थः । नि-
पद्या यस्य कल्पते इह एव निषीदनं समाचरति यः साधुरिति जावः । स साधुः
वमीदृशं वक्ष्यमाणलक्षणमनाचारमापद्यते प्राप्नोति । अवोधिकं मिथ्यात्वफल-
ति सूत्रार्थः ॥ ५७ ॥

विवत्ती वंजचेरस्स, पाणाणं च वहे वहो ॥

वणीमगपडिग्घाउ, पडिकोहो अगारिणं ॥ ५८ ॥

(अश्वचूरिः) अनाचारमाह । विपत्तिर्ब्रह्मचर्यस्य ततः स्त्रियाश्चिरसंगादाधाकर्मादिकरणेन प्राणानां वधे वधो जवति आद्यव्रतस्य । साधो गृहोपविष्टे वनीपकप्रतिघातः प्रतिक्रोधश्चागारिणां तत्त्वजनानां तस्यास्तथाक्षेपदर्शनात् ॥ ५८ ॥

(अर्थ.) हवे आ गाथायी पहेली कहेली गाथामां कछुं हतुं के गृहस्थने घरे साधु वेसे तेने हवे कहीशुं एवा अनाचार थाय तो हवे ते अनाचारो कहेठे. के जो साधु गोचरीए गयो थको गृहस्थने घेर वेसे तो (वंजचरस्स के०) ब्रह्मचर्यस्य एटले ब्रह्मचर्यनो (विवत्ती के०) विपत्तिः एटले नाश थाय. तथा वली (पाणाणं के०) प्राणिनां एटले प्राणियोना (वहे के०) वधे एटले चिरपरिचयने लीधे आधाकर्मादिक गृहस्थ करे. अने तेथी साधुना संयमनो (वहो के०) वधः एटले वध थाय. तथा (वणीमग के०) वनीपक एटले जिह्वाचर मनुष्यो तेने (पडिग्घाउं के०) प्रतिघातः एटले प्रतिघात थाय. अर्थात् ते जिह्वाचर आवतो जय पामे. जे एक ठे त्यां हुं क्यां जाउं ? तथा वली (अगारिणं के०) अगारिणां एटले गृहस्थने (पडिकोहो के०) प्रतिक्रोधः एटले क्रोध उपजे. ते पोतानी स्त्री उपर तथा ते साधुनी उपर. ॥ ५८ ॥

(टीपिका.) तमेवानाचारमाह । गृहस्थगृहे निषयाकरण एतेऽनाचारा इति संज्ञावनया ब्रह्मचर्यस्य विपत्तिर्नाशो जवति । कुतः । आज्ञाखण्डनादोपात् । प्राणिनां च वधे वधो जवति तथासंवन्धादाधाकर्मादिकरणेन । तथा वनीपकप्रतिघातो जवेत् । तदाक्षेपेणादित्ताजिधानादिना च । पुनरगारिणः प्रतिक्रोधो जवेत् । तत्त्वजनानां निषयावास्तस्याश्च तथाक्षेपदर्शनेन ॥ ५८ ॥

(टीका.) अनाचारमाह । विपत्ति ति सूत्रम् । विपत्तिर्ब्रह्मचर्यस्याज्ञाखण्डनादोपतः । साधुसमाचरणस्य प्राणिनां च वधे वधो जवति । तथा संवन्धादाधाकर्मादिकरणेन वनीपकप्रतिघातः । तदाक्षेपेणादित्ताजिधानादिना प्रतिक्रोधश्चागारिणां तत्त्वजनानां च स्यात्तदाक्षेपदर्शनेनेति सूत्रार्थः ॥ ५८ ॥

अगुत्ती वंजचरस्स, इत्तीं वा वि संकणं ॥

कुसीलवट्टणं ठाणं, दूरउं परिवर्ज्जए ॥ ५९ ॥

(अश्वचूरिः) अगुत्तिर्ब्रह्मचर्यस्य तदिन्द्रियावलोकनेन स्त्रीतथापि शङ्का जवति । तत्प्रफुल्ललोचनदर्शनादिनानुभूतगुणायाः कुशीलवर्द्धनं स्यात् तदुक्तेन प्रकारेणासंयमकरं दूरतः परिवर्जयेत् ॥ ५९ ॥

(अर्थ.) वली पण साधुने गृहस्थने घेर वेसवाधी केवा दोपो उत्पन्न थाय ठे

४१४ राय धनपतसिंध वहाडरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

ते कहे ठे. गोचरीए जतां गृहस्थने घेर वेसतां साधुने (वंजचेरस्स के०) ब्रह्मचर्यस्य एटखे ब्रह्मचर्यनो (अगुत्ति के०) अगुत्तिः एटखे नाश थाय ठे. (वा के०) वली (इघीउ वि के०) स्त्रीतोऽपि एटखे प्रथम अनुजवेली उत्तुल्लगल्लवाली स्त्रीना सकाशयी (संकणं के०) शंकनं एटखे शंका थाय. ते माटे (कुसीलवटुणं के०) कुशीलवटुणं एटखे कुशीलने वधारनार एवा (स्यानं के०) स्यानकने (दूरतं के०) दूरतः एटखे दूरयी (परिवज्जाए के०) परिवर्जयेत् एटखे त्याग करे. ॥ ५९ ॥

(दीपिका.) तथा पुनः किं जवेत् साधोस्तथा निपद्याकरणेन ब्रह्मचर्यस्यापु-
तिर्जवेत् । पुनः उत्तुल्लगल्ललोचनाया अनुजतगुणायाः स्त्रियाः सकाशात् शंका जवति ।
ततः कुशीलवटुणं स्यानमुक्तेन प्रकारेण असंयमशृङ्गिकारकं दूरतः परिवर्जयेत् ए-
रित्यजेत् साधुः ॥ ५९ ॥

(टीका.) तथा अगुत्ति ति सूत्रम् । अगुत्तिर्ब्रह्मचर्यस्य तदिन्द्रियाद्यवसोकनेन
स्त्रीतथापि शङ्का जवति । तदुत्तुल्लगल्ललोचनदर्शनादिनानुजतगुणायाः कुशीलवटुणं
स्यानमुक्तेन प्रकारेणासंयमशृङ्गिकारकं दूरतः परिवर्जयेत्परित्यजेदिति सूत्रार्थः ॥ ५९ ॥

तिन्दमन्नपरागस्स, निसिज्जा जस्स कप्पई ॥

जराए अजिजूअस्स, वाहिअस्स तवस्सिणो ॥ ६० ॥

(अथचूटिः) सूत्रेणैवापवादमाह । प्रयाणां वक्ष्यमाणलक्षणां नामन्यतरस्यैक-
स्य निषद्या गृहे यस्य कल्पते तस्य तदासेवने न दोष इति शेषः । कस्य पुनः क-
ल्पन इत्याह । जरयानि नूतस्यात्यन्तशृङ्गस्य व्याधिमतोऽत्यन्तमशक्तस्य तपनितो
विशिष्टद्वयकस्येते च निहातनं न कार्या एव । आत्मलब्धिकाद्यपेक्षया तु सूत्रविषयाः ।
न चेतेषां प्राय उक्तदोषाः संनयन्ति । परिहरन्ति च वनीपकप्रतिघातादीनि ॥ ६० ॥

(अर्थ.) हवे वल्ली जे साधुने गृहस्थने घेर वेसतां दोष न लागे ते कहे ठे.
(तिन्दं के०) प्रयाणां एटखे आगम जे आज गाथामां कहेवाशे ए प्रण जगयी
वये (अन्नपरागस्स के०) अन्यतरस्य एटखे कोइ पण एक (जस्स के०) एग
एटखे गोचरीए गयेखा एवा जे साधुने (निसिज्जा के०) निषद्या एटखे वेसतुं (कप्प
के०) कल्पते एटखे कल्पे ठे. हवे ते कया प्रकारना साधु ते कहे ठे. (जराए के०) ज-
रा एटखे वृद्धावस्थाए (अजिजूअस्स के०) अजिजूनस्य एटखे परानय पामेखा अर्थात्
तु अतिवृद्ध यपेखा तथा (वाहिअस्स के०) व्याधितस्य एटखे रोगग्रस्त यपेखा तथा

(तवस्तिष्ठो के०) तपस्विनः एटले तपस्वी एवा साधुने गोचरीए गया ठतां गृह-
स्थने घेर वेसवुं कढपे ॥ ६० ॥

(दीपिका.) अथ सूत्रेण अपवादमाह । त्रयाणामग्रे वक्ष्यमाणानां मध्ये अन्यत-
रस्य एकस्य यस्य गोचरप्रविष्टस्य गृहस्यगृहनिपद्या कढपते । औचित्येन तस्य निपद्यायाः
सेवने न दोष इति वाक्यशेषः । कथं पुनः कढपत इत्याह । जरया अजिज्ञूतस्य
अत्यन्तं वृद्धस्य तथा व्याधितस्य रोगवतोऽत्यन्तमसमर्थस्य तथा तपस्विनो वि-
कृष्टक्षपकस्य । प्राय एते जिज्ञाटनं न कार्यन्ते । परमात्मलब्धिकाद्यास्तु जिज्ञाटनं कुर्व-
न्ति, तद्विषयं चेतत् सूत्रम् । तत एतेषां प्रायो दोषा न संजवन्ति । परिहरन्ति च
वनीपकप्रतिघातादीनि ॥ ६० ॥

(टीका.) सूत्रेणैवापवादमाह । तिष्ठति सूत्रम् । त्रयाणां वक्ष्यमाणलक्षणाना-
मन्यतरस्यैकस्य निपद्या गोचरप्रविष्टस्य यस्य कढपत औचित्येन । तस्य तदासेवने
न दोष इति वाक्यशेषः । कस्य पुनः कढपत इत्याह । जरयाजिज्ञूतस्यात्यन्तवृद्धस्य
व्याधिमतोऽत्यन्तमशक्तस्य तपस्विनो विकृष्टक्षपकस्य । एते च जिज्ञाटनं न कार्य-
त एव । आत्मलब्धिकाद्यपेक्षया तु सूत्रविषयः । न चैतेषां प्राय उक्तदोषाः संजवन्ति ।
परिहरन्ति च वनीपकप्रतिघातादीति सूत्रार्थः ॥ ६० ॥

वाहिउ वा अरोगी वा, सिणाणं जो उ पठए ॥

बुक्तो होइ आयारो, जढो ह्वइ संजमो ॥ ६१ ॥

(अवचूरिः) उक्तो निपद्यास्यानविधिः । तदजिधानाहुक्तं षोडशस्थानमिदानीं
सप्तदशस्थानमाह । व्याधिमान् व्याधिग्रस्तो अरोगी वा स्नानमङ्गकालनं यस्तु
प्रार्थयते सेवते । तेनेवञ्चूतेन व्युत्क्रांतो जवत्याचारो बाह्यतपोरूपोऽस्नानपरीषहा-
सहनात् । जडः परित्यक्तो जवति संयमः सत्तरक्षादिः उदकादिविराधनात् ॥ ६१ ॥

(अर्थ.) ह्वे सत्तरमुं स्थानक कहे ठे. (वाहिउ के०) व्याधितः एटले व्याधि-
युक्त (वा के०) अथवा (अरोगी के०) अरोगी एटले रोगरहित एवो (जो उ
के०) यस्तु एटले जे कोइ साधु (सिणाणं के०) स्नानं एटले स्नाने (पठए के०)
प्रार्थयते एटले इष्टा करे ठे, ते साधुनो (आयारो के०) आचारः एटले आचार
(बुक्तो के०) व्युत्क्रांतः एटले ब्रष्ट थाय ठे. तथा तेनो (संजमो के०) संयमः
एटले संयम जे ठे ते (जढो के०) परित्यक्तः एटले ब्रष्ट जाय ठे. ॥ ६१ ॥

(दीपिका.) उक्तो निपद्यास्यानविधिः । तस्य कथनाच्च षोडशस्थानमप्युक्तम् । अथ

४१६ राय धनपतसिंघ बदाहरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-भा.

सप्तदशस्थानमाह । यस्तु साधुः स्नानमङ्गप्रक्षालनं प्रार्थयते सेवते । तेन साधुना आ-
चारो बाह्यतपोरूपो व्युत्क्रांतो जवति । कथम् । अस्नानपरीपहस्य असहनात् । पुनः
संयमः प्राणिरक्षणादिकः जडः परित्यक्तो जवति । कस्मात् । अष्कायादिविराधनात् ।
किञ्चूतः साधुर्व्याधितो वा व्याधिग्रस्तो वा, पुनः अरोगी वा रोगरहितो वा । के-
नापि स्नानं न कर्तव्यमित्यर्थः ॥ ६१ ॥

(टीका.) उक्तो निषद्यास्थानविधिः । तदभिधानात्पोडशस्थानम् । सांप्रतं सप्त-
दशस्थानमाह । बाहिर्लं ति सूत्रम् । व्याधिमान् वा व्याधिग्रस्तः । अरोगी वा रोग-
विप्रमुक्तो वा । स्नानमङ्गप्रक्षालनं यस्तु प्रार्थयते सेवते इत्यर्थः । तेनेञ्चूतेन व्युत्क्रा-
न्तो जवत्याचारो बाह्यतपोरूपः । अस्नानपरीपहानतिसेवनात् । जडः परित्यक्तो ज-
ति संयमः प्राणिरक्षणादिकः अष्कायादिविराधनादिति सूत्रार्थः ॥ ६१ ॥

संतिमे सुद्धमा पाणा, घसासु जिलगासु अ ॥

जे अ जिस्कू सिणायंतो, विअडेणुप्पिलावए ॥ ६२ ॥

(अथचूरिः) प्रासुकस्नानेन कथं संयमपरित्याग इत्याह । संतिमे सूक्ष्माः प्राणि-
नीन्द्रियादयः घसासु उपरजूमिषु जिलगासु तथाविधजूमिराजिषु यांसु जिष्ठः
स्नानजलोत्पन्नक्रियया विकटेन प्रासुकोदकेन उल्लावयति ॥ ६२ ॥

(अर्थ.) इवे स्नान कीधाना दोष देखाडे ठे. (घसासु के०) उपरजूमिने
विषे एटखे हार जूमिने विषे (अ के०) च एटखे वल्ली (जिलगासु के०) जूमिनी
राजिठ एटखे फाटोने विषे (इमे के०) आ (सुद्धमा के०) सूक्ष्माः एटखे सू-
एवा (पाणा के०) प्राणिनः एटखे प्राणीयो (संति के०) ठे. (जे अ के०) जे
एटखे जे जीवोने (सिणायंतो के०) स्नान एटखे स्नान करतो एवो (जिस्कू के०)
जिष्ठः एटखे साधु (विअडेण के०) विकृतेन एटखे विकृतजखे करी (उप्पिलावए
के०) उल्लावयति एटखे पलाखे ठे. तेथी ते जीवोनी विराधना थाय. ॥ ६२ ॥

(दीपिका.) संति एते प्रत्यक्षमुपसंन्यमानाः सूक्ष्माः श्लक्ष्णाः प्राणिनो ह्रीन्दि-
यादयः । कासु । घसासु मुपरिजूमिषु च । पुनः जिलगासु तथाविधजूमिराजीषु । के ।
पान् सूक्ष्मप्राणान् स्नानं कुर्यन् स्नानजलोत्पन्नक्रियया विकृतेन प्रासुकेन जडेन
उल्लावयति । तथा च सति प्राणिविराधना जवेत् ततश्च संयमपरित्यागः ॥ ६२ ॥

(टीका.) प्रासुकस्थानेन कथं संयमपरित्याग इत्याह । संतिमे ति सूत्रम् । सं-
नयेते प्रत्यक्षमुपसंन्यमानस्वरूपाः सूक्ष्माः श्लक्ष्णाः प्राणिनो ह्रीन्दि-
यादयः । घसासु

शुषिरज्ज्मिषु जिलगासु च तथाविधज्ज्मिराजीषु च यांस्तु त्रिहुः स्नानजलोपनक्रि-
यया विहृतेन प्रासुकोदकेनोच्छ्रावयति । तथा च तद्विराधनाच्च संयमपरित्याग
इति सूत्रार्थः ॥ ६१ ॥

तम्हा ते न सिणायंति, सीएण उसिणेण वा ॥

जावज्जीवं वयं घोरं, असिणाणमहिठगा ॥ ६३ ॥

(अवचूरिः) निगमयन्नाह । यस्मादेवमुक्तदोषप्रसंगस्तस्मात्ते साधवो न ज्ञांति ।
शीतोदकेनोष्णोदकेन वा । यावज्जीवं व्रतं घोरं दुरनुचरम् । अस्नानमाश्रित्याधि-
ष्टातारोऽस्यैव कर्तारः ॥ ६३ ॥

(अर्थः) (तम्हा के०) तस्मात् एतले ते कारणमाटे (ते के०) ते साधुः (सी-
एण के०) शीतेन एतले टाटे जले (वा० के०) अथवा (उसिणेण के०) उष्णेन एतले
उष्ण जले (न सिणायंति के०) न स्नांति एतले स्नान करता नथी. (घोरं के०) घो-
र एवा (असिणाणं के०) अस्नानं एतले स्नान न करवुं ते रूप (वयं के०) व्रतं
एतले व्रतने (जावज्जीवं के०) यावज्जीवं एतले जावजीवपर्यंत (अहिठगा के०)
अधिष्टातारः एतले आश्रय करनारा होय ठे. ॥ ६३ ॥

(टीपिका.) अथ निगमयन्नाह । यस्मादेवं दोषा उक्तास्तस्मान्ते साधवो न स्नानं
कुर्वन्ति । केन कृत्वा । शीतोदकेन वा उष्णोदकेन वा । प्रासुकाप्रासुकेन धेत्यर्थः । य-
तस्ते साधवो यावज्जीवमाजन्म व्रतं घोरं दुरनुचरमस्नानमाश्रित्य व्रतमधिष्टातारः अस्त्येव
व्रतस्य कर्तारः ॥ ६३ ॥

(टीका.) निगमयन्नाह । तम्हा नि सूत्रम् । यस्मादेवमुक्तदोषप्रसंगस्तस्मान्ते
साधवो न स्नान्ति । शीतेन वोष्णेनोदकेन प्रासुकेनाप्रासुकेन धेत्यर्थः । विविशिष्टास्त
इत्याह । यावज्जीवमाजन्म व्रतं घोरं दुरनुचरमस्नानमाश्रित्याधिष्टातारः अस्त्येव
कर्तार इति सूत्रार्थः ॥ ६३ ॥

सिणाणं अष्टया ककं, लुद्धं पडमगाणि अ ॥

गायस्सुव्वट्ठण्ठाए, नायरंति कया ऽ वि ॥ ६४ ॥

(अवचूरिः) स्नानं पूर्वोक्तमपवा ककं चन्दनादि गन्धद्रव्यम् । पट्टकानि च
कुङ्कुमकेसराणि चादन्येष्वेवंविधं गात्रस्योद्धर्तनायमुद्धर्तननिमित्तं नायरन्ति क-
दाचिदपि ॥ ६४ ॥

४१८ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह जाग तेताजीस-(४३)-म.

(अर्थ.) वस्त्री साधु शुं करे ते कहे ठे. (सिष्णाणं के०) स्नानं एतसे एं कहेलुं स्नान ते (अङ्गुवा के०) अथवा (कङ्क के०) कङ्क एतसे चंदनादि कङ्क (कुं के०) लोध्रं एतसे लोध्र नामक सुगंधि ड्रव्य (पञ्चमगाणि के०) पञ्चकानि एतसे कुंकुम केसर (अ के०) च एतसे चकारनुं ग्रहण ठे माटे धीजुं पण सुगंधि ड्रव्य ग्रहण करवुं. ते सर्वेने (गायस्सुवट्टणछाप के०) गात्रस्योद्धर्तनार्थाय एतसे पोट-ना शरीरना उद्धर्तन निमित्ते (कया इ वि के०) कदाचिदपि एतसे कोइ समवेत एतसे यावज्जीवपर्यंत (नायरंति के०) नाचरंति एतसे आचरण करता नथी. अर्थ जेम स्नान न करवुं, तेम उवटणुं प्रमुख पण न लगामडवुं. ॥ ६४ ॥

(दीपिका.) स्नानं पूर्वोक्तम् । अथवा कङ्कं चन्दनादि । लोध्रं गन्धद्रव्यम् । पञ्चकानि च कुंकुमकेसराणि । चशब्दादन्यदपि एवंविधं गात्रस्य उद्धर्तनार्थमुद्धर्तननिमित्तं कदाचिदपि यावज्जीवमेव साधवो नाचरन्ति ॥ ६४ ॥

(टीका.) सिष्णाणं ति सूत्रम् । स्नानं पूर्वोक्तम्, अथवा कङ्कं चन्दनकङ्कदि लोध्रं गन्धद्रव्यम्, पञ्चकानि च कुंकुमकेसराणि । चशब्दादन्यथैवंविधं गात्रस्योद्धर्तनार्थमुद्धर्तननिमित्तं नाचरन्ति कदाचिदपि यावज्जीवमेव साधव इति सूत्रार्थः ॥ ६४ ॥

नगिणस्स वा वि मुंस्स, दीहरोमनहंसिणो ॥

मेट्टणाउ उवसंतस्स, किं विजूसोइ कारिञ्चं ॥ ६५ ॥

(अथचूरिः) उक्तः स्नानविधिस्तदजिधानात्सप्तदशस्थानमुक्तमिदानीमष्टादशस्थानमुच्यते । नमस्य कुचेखवतोऽप्युपचारनमस्य जिनकटपस्य वा मुण्डस्य ड्रव्यनाशनं दीर्घरोमनखवतः जिनकटपकस्येतरस्य तु प्रमाणयुक्ता एव स्थुः । मेयुनाडुपशान्तस्योपरतस्य किं विजूपया कारिञ्चं कार्यम् ॥ ६५ ॥

(अर्थ.) एम स्नानविधि कस्यो. तेथी सत्तरमुं स्थान पण कहेवाणुं. हवे अत्तरुं शोभावर्जन नामा स्थान कहे ठे. (नगिणस्स के०) नमस्य एतसे नम प्रमाणेन यन्त्रधारी अथवा नम एवा जिनकटपी (वा वि के०) वापि एतसे वस्त्री पण (मुंस्स के०) मुंस्स एतसे ड्रव्य नावथी मुंस्स एवा (दीहरोमनहंसिणो के०) दीर्घरोमनखवतः एतसे मोहोटा काख प्रमुखना रोम तथा नख वच्चा ठे जेना एम एतसे जिनकटपीने सथेया नख उतारवा नहि, अने थिविरकटपी प्रमाणयुक्त रातो, एम गाधु तथा (मेट्टणाउ के०) मेयुनतः एतसे मेयुन थकी (उवसंतस्स के०) उवसंतस्य एतसे ज्ञानि पामेया एवा साधुने (विजूसोइ के०) विजूपया एतसे

भूपादिके करी (किं कारिञ्च के०) किं कार्य एटले शुं करवुं ठे ? अर्थात् कांइ पण नहिं ॥ ६५ ॥

(दीपिका.) उक्तः स्नानविधिः । तस्य कथनेन सप्तदशस्थानमप्युक्तम् । सांप्रतमष्टादशं स्थानमुच्यते शोभावर्जननाम । शोभायां दोषो नास्ति । यतः अलंकृतश्चापि धर्ममाचरेत् इत्यादि वचनादिति पराजिप्रायसाशङ्क्य आह । एवंविधस्य साधोः विभू-
पया शोभाया किं कार्यं न किञ्चिदित्यर्थः । किं साधोः । नम्रस्य वापि कुचैलवतोऽप्युपचार-
नम्रस्य । निरुपचरितनम्रस्य वा जिनकटिपकस्येति सामान्यविषयमेव सूत्रम् । तथा
मुण्डस्य अव्यतो जावतश्च । पुनः दीर्घरोमनखवतः कक्षादिषु दीर्घनखवतो जिन-
कटिपकस्य । इतरस्य तु प्रमाणयुक्ता एव नखा जवन्ति । पुनः मेथुनाहुपशान्तस्यो-
परतस्येति ॥ ६५ ॥

(टीका.) उक्तोऽस्नानविधिः । तदजिधानात्सप्तदशस्थानम् । सांप्रतमष्टादशं शोभा-
वर्जनास्थानमुच्यते । शोभायां नास्ति दोषोऽलंकृतश्चापि चरेद्धर्ममित्यादिवचनात्पराजि-
प्रायसाशङ्क्याह । नगिणस्त त्ति सूत्रम् । नम्रस्य वापि कुचैलवतोऽप्युपपचारनम्र-
स्य निरुपचरितस्य नम्रस्य वा जिनकटिपकस्येति सामान्यविषयमेव सूत्रम् । मुण्ड-
स्य अव्यजावाच्याम् । दीर्घरोमनखवतः । दीर्घरोमवतः कक्षादिषु, दीर्घनखवतो हस्तादौ
जिनकटिपकस्य । इतरस्य तु प्रमाणयुक्ता एव नखा जवन्ति । मेथुनाहुपशान्तस्यो-
परतस्य किं विभूपया राट्या कार्यं न किञ्चिदिति सूत्रार्थः ॥ ६५ ॥

विभूसावत्तिञ्चं जिस्कू, कम्मं वंधइ चिक्कणं ॥
संसारसागरे घोरे, जेणं पडइ दुरुत्तरे ॥ ६६ ॥

(अर्थचूरिः) प्रयोजनाभावमजिधायापायमाह । विभूपाप्रत्ययं विभूपानिमित्तं
जिहुः कर्म वध्नाति । चिक्कणं दारुणं संसारसागरेऽपारे रौद्रे । येन कर्मणा पतति
दुरुत्तरेऽत्यन्तदीर्घे ॥ ६६ ॥

(अर्थ.) (जिस्कू के०) जिहुः एटले साधु (विभूसावत्तिञ्चं के०) विभूपा-
प्रत्ययं एटले आचूपाण निमित्त (चिक्कणं के०) चिक्कणं एटले चीकणा एवा (कम्मं
के०) कर्म एटले कर्मने (वंधइ के०) वध्नाति एटले बांधे ठे. (जेणं के०) येन ए-
टले जे विभूपाए करी (दुरुत्तरे के०) दुरुत्तरे एटले दुःखे उतरी शकाय एवा
तथा (घोरे के०) घोरे एटले वीहामणा एवा (संसारसागरे के०) संसारसा-
गरे एटले संसाररूप सागरने विपे (पडइ के०) पतति एटले पडे ठे. ॥ ६६ ॥

४२० राय धनपतसिंघ बहाडरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

(दीपिका.) इत्थं प्रयोजनस्याज्ञावं कथयित्वापायमाह । साधुस्तत्कर्म वधाति । किञ्चूतं कर्म । विज्ञूपाप्रत्ययं विज्ञूपानिमित्तम् । पुनः किञ्चूतं कर्म । चिकणं दारुणम् । तत्किम् । येन कर्मणा साधुः संसारसागरे जवसमुद्धे पतति । किञ्चूते संसारे । पारे रौडे । पुनः किञ्चूते संसारे । डुरुत्तारेऽकुशलानुबन्धतोऽत्यन्तदीर्घं ॥ ६६ ॥

(टीका.) इत्थं प्रयोजनाज्ञावमजिधायपायमाह । विज्ञूस त्ति सूत्रम् । विज्ञूपा-
प्रत्ययं विज्ञूपानिमित्तं जिह्वः साधुः कर्म वधाति चिकणं दारुणम् । संसारसागरे घारे
रौडे येन कर्मणा पतति । डुरुत्तारे अकुशलानुबन्धतोऽत्यन्तदीर्घ इति सूत्रार्थः ॥ ६६ ॥

विज्ञूसावत्तिञ्चं चेञ्चं, बुद्धा मन्नंति तारिसं ॥

सावज्जं बहुलं चेञ्चं, नेयं ताईहिं सेविञ्चं ॥ ६७ ॥

(श्रवचूरिः) बाह्यविज्ञूपापायमजिधाय संकल्पविज्ञूपापायमाह । विज्ञूपाप्रत्ययं चेतो
मनो बुद्धास्तीर्थकरा मन्यन्ते तादृशं रौडकर्मबन्धहेतुञ्चूतं विज्ञूपाक्रियया सदृशं सा-
वयवबहुलं चैतदार्तध्यानानुगतं चेतो नेतव्रातृजिः सेवितम् ॥ ६७ ॥

(अर्थ.) ए प्रमाणे प्रथमनी गायामां बाह्य विज्ञूपाणा दोपो कळा. हवे संकल्प-
रूप विज्ञूपाणा दोपो कहे ठे. (बुद्धा के०) बुद्धाः एटले तीर्थकरो साधुना (वि-
ज्ञूसावत्तिञ्चं के०) विज्ञूपाप्रत्ययं एटले आचूपाणना संकल्पसहित एवा (चेञ्चं
के०) चेतः एटले चित्तने (तारिसं के०) तादृशं एटले रौडकर्मबन्धनहेतुञ्चूत एवाने
(मन्नंति के०) मन्यन्ते एटले माने ठे. (च के०) वली (एञ्चं के०) एतत् एटले
ए चित्त आर्तध्याने करी (सावज्जबहुलं के०) सावयवबहुलं एटले सावयवोप-
हित एटले घणा पापनुं कारण ठे तेमाटे (ताईहिं के०) व्रातृजिः एटले संसारमां
डुःखी यता जीवनुं रक्षण करनार एवा आर्थ साधुडण (न सेविञ्चं के०) न सेवितं
एटले सेवन करेहुं नथी. ॥ ६७ ॥

(दीपिका.) एवं बाह्यविज्ञूपायामपायमुक्त्वा संकल्पविज्ञूपायामपायमाह ।
बुद्धास्तीर्थकरा एवंविधं चेतः तादृशं मन्यन्ते । रौडं कर्मबन्धहेतुञ्चूतं विज्ञूपाक्रिया-
सदृशं जानन्ति । किं० चेतः । विज्ञूपाप्रत्ययं विज्ञूपानिमित्तम् । कोऽर्थः । एवं च यदि
मम विज्ञूपा संपद्यत इति तत्प्रवृत्तमित्यर्थः । सावयवबहुलं च एतत् आर्तध्यानेन अनुगतं
चेतो न इत्थञ्चूतं व्रातृजिः आत्मारामैः आर्यैः साधुजिः सेवितमाचरितं कुश-
लचित्तत्वात्तेषां साधूनाम् ॥ ६७ ॥

(टीका.) एवं बाह्यविज्ञूपापायमजिधाय संकल्पविज्ञूपापायमाह । विज्ञूस त्ति सूत्रः

म् । विज्ञूपाप्रत्ययं विज्ञूपानिमित्तं चेत् एवं चेवं च यदि मम विज्ञूपा संपद्यत इति । त-
त्प्रवृत्त्यङ्गं चित्तमित्यर्थः । बुद्धास्तीर्थकरा मन्यन्ते जानन्ति । तादृशं रौद्रकर्मबन्धहेतुज्ञूतं
विज्ञूपाक्रियासदृशं सावयवबहुलं चेतदार्तध्यानानुगतं चेतः नेतदिदं ज्ञूतं त्रातृजिरा-
त्मारामैः साधुभिः सेवितमाचरितम् । कुशलचित्तत्वात्पामिति सूत्रार्थः ॥ ६९ ॥

खवंति अप्पाणममोहदंसिणो, तवे रया संजमअज्ञवेगुणे ॥

धुणंति पावाइं पुरेकडाइं, नवाइं पावाइं न ते करंति ॥ ६७ ॥

(अथचूरिः) उक्ता उत्तरगुणाः । सांप्रतं फलदर्शनेनोपसंहारमाह । क्षपयन्ति शो-
धयन्त्यात्मानममोहदर्शिनः । यथावस्थितार्थदर्शनिनः । तपसि रताः । किञ्चूते । संयमा-
र्जवगुणे । त एवंज्ञूता धुन्वन्ति कम्पयन्ति पापानि पुराकृतानि । नवानि प्रत्यग्राणि
पापानि ते न कुर्वन्ति साधवः ॥ ६७ ॥

अर्थः—शोचावर्जननामा अटारमुं स्थानक कलुं, तेथी अटारे पापस्थानक कल्या. ते
कहेवाथी उत्तरगुणो कल्या. ह्वे ते अटार पापस्थानकनो उपसंहार करता यका कहे वे.
(अमोहदंसिणो के०) अमोहदर्शिनः एटखे मोह रहित वस्तुने जोनारा अर्थात् वस्तु-
ने यथार्थ पणे जाणनारा एवा साधुठं पोताना (अप्पाणं के०) आत्मानं एटखे आत्माने
(खवंति के०) क्षपयंति एटखे खपावे, शोधे. (संजमअज्ञवेगुणे के०) संयमार्जवगुणे
एटखे संयम अने आर्जव ठे गुण जेमां एवा (तवे के०) तपसि एटखे तपने विपे (रया के०)
रताः एटखे रक्त सावधान अर्थात् क्षमा द्याए करी युक्त एवा साधुठं (पुरेकडाइं के०)
पुराकृतानि एटखे पूर्वं घणा जवना करेखा एटखे जन्मांतरना संचेखा ज्ञानावरणा-
दिक अशुभ एवा आठ कर्मो तेने (धुणंति के०) धुन्वंति एटखे खपावे, अने यक्षी
(ते के०) ते साधुठं (नवाइं के०) नवानि एटखे नवीन एटखे नवां (पावाइं के०)
पापानि एटखे पापोने अर्थात् अशुभ कर्मोने (न करंति के०) न कुर्वन्ति एटखे करे
नहि. अश्रमत्त होवाथी वांचे नहि. ॥ ६७ ॥

(दीपिका.) उक्तः शोचावर्जनास्थानविधिः । तस्याभिधानेन चाष्टादशपदमप्युक्तम् ।
अष्टादशपदकथनेन च उत्तरगुणा उक्ताः । सांप्रतमुक्तफलदर्शनेनोपसंहारमाह । य एवं-
विधाः साधव आत्मानं जीवं तेन चित्तयोगेन अशुभज्ञानं क्षमयोजनेन क्षपयंति । किं-
ज्ञूताः साधवः । अमोहदर्शिनः । अमोहं ये पश्यन्ति यथावत् पश्यंति इत्यर्थः । त एव
विशेष्यते । पुनः किं साधवः । तपसि अनेनानादिषुदणै रता आत्मज्ञाः । किञ्चूते तपसि
इत्याह । संयमार्जवगुणे संयमार्जवे गुणो यस्य तरसः तस्मिन् संयममनुभावगुणप्रधान
इत्यर्थः । त एवंज्ञूताः साधवः पापानि धुन्वन्ति कम्पयंति । किञ्चूतानि पापानि । पुरेकडाइं

४२२ राय धनपतसिंघ बहाडरका जैनागमसंग्रह, जाग तेताजीस-(४३)-मा.

पुराकृतानि जन्मांतरेपूपाजितानि । पुनस्ते साधवो नवानि पापानि न कुर्वन्ति । तथा-
प्रमत्तत्वादिति ॥ ६० ॥

(टीका.) उक्तः शोभावर्जनास्यानविधिः । तद्विधानादष्टादशं पदम् । तद्विधाना-
द्योत्तरगुणाः । सांप्रतमुक्तफलप्रदर्शनेनोपसंहरन्नाह । खवंति त्ति सूत्रम् । क्षययन्त्यात्मानं
तेन तेन चित्तयोगेनानुपशांतं शमयोजनेन जीवम् । किंविशिष्टा इत्याह । अमोहदर्शिनः ।
अमोहं ये पश्यन्ति यथावत्पश्यन्तीत्यर्थः । त एव विशेष्यन्ते । तपस्यनशनादिवक्ष्ये
रताः सक्ताः । किंविशिष्टे तपसीत्याह । संयमार्जवगुणे संयमार्जवे गुणो यस्य तपस्त-
स्मिन् । संयमक्षुब्धजावप्रधाने शुद्ध इत्यर्थः । त एवंचूता धुन्वन्ति कम्पयन्त्यपनयन्ति
पापानि पुराकृतानि जन्मान्तरोपात्तानि । नवानि प्रत्यग्राणि पापानि न ते साधवः कु-
र्वन्ति । तथाप्रमत्तत्वादिति सूत्रार्थः ॥ ६० ॥

सउवसंता अममा अकिंचणा, सविज्जविज्जाणुगया जसंसिणो ॥

उउप्पसत्ते विमलेव चंदिमा, सिद्धिं विमाणाइं उवंति ताइणो त्ति वेमि ६९

॥ धम्मवृत्तकामप्रयणं ठं ॥ ६ ॥

(अथचूरिः) सदोपशान्ताः साधवः अममाः ममत्वशून्या अकिंचनाः स्वर्णमिष्यात्-
रहिताः । स्वात्मीया विद्या स्वविद्या परलोकोपकारिणी केवलश्रुतरूपा तथा स्वविद्यवि-
द्या अनुगता युक्ताः । न पुनः परविद्यया इहलोकोपकारिण्येति । यशस्विनः शुद्ध-
पारलौकिकयशोवन्तः । त एवंचूता कृतो परिणते शरत्काल इव चन्द्रमा चन्द्रमा इव
विमला जावमलरहिताः सिद्धिं निर्द्वन्ति तथा साधवः शेषकर्माणो विमानानि सौधमावतं-
सकादीन्युपयन्ति गच्छन्ति त्रातारः स्वपरापेक्षया साधव इति ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ ६९ ॥
इति पष्ठाध्ययनावचूरिः ॥ ६ ॥

(अर्थः) बली ते साधु कहेवा ठे, तथा कया पदने पामे ठे ते कहे ठे. (सउवसं-
ता के०) सदोपशांताः एतले निरंतर उपशांत क्रोधरहित क्षमावंत, (अममा के०)
अममाः एतले इन्द्रियधी वस्तु उपर अने जावधी शरीर उपर नधी ममता जेने एवा
(अकिंचणा के०) अकिंचनाः एतले परिग्रहरहित, (सविज्जविज्जाणुगया के०) सवि-
द्यविद्यानुगताः एतले पोतानी जे परलोकोपकारिणी केवलज्ञान अथवा श्रुतज्ञानरूप वि-
द्या तेणे करी युक्त तथा (जसंसिणो के०) यशस्विनः एतले जावधी संयमरूप अने इन्द्र-
धी कीर्तिरूप यश तेणे करी युक्त तथा (उउप्पसत्ते के०) कृतप्रसत्ते एतले प्रसन्नशुभां
एतले शारदीय इत्युप एतले शरत्कालमां आसोकार्त्तिकनी पूनमनी रात्रे सोलकसासहित

(विमले के०) निर्मल वादलरहित (चंदिमा व के०) चंद्रमा इव एतले चंद्रमा शोभे तेम साधुना सत्तावीश गुण ते रूप कला सहित अने आठ कर्मरूप वादल तेणे रहित निर्मल एवा अने (ताडणो के०) त्रातारः एतले ठ कायना जीवने रक्षण करनार एवा साधुज (सिद्धि के०) सिद्धि एतले मुक्तिने (उवंति के०) उपयंति एतले पामे ठे, अने कदाचित् जो शेष कर्म रह्या होय तो (विमाणाङ्के०) विमानानि एतले सौधर्मावतंसक प्रमुख विमान प्रत्ये पामे ठे, एतले वैमानिक देवता थाय. (तिवैमि के०) इति ब्रवीमि एतले एम शिष्यप्रत्ये गुरु कहे ठे ॥ ६९ ॥
इति श्रीदशवैकालिकसूत्रस्य षष्ठाध्ययने वालावबोधः समाप्तः ॥ ६ ॥

(टीपिका.) किं च । ताडणो ति त्रातारः स्वस्य परस्य चापेक्षया साधवः सिद्धिं मुक्तिं व्रजन्ति । तथा केऽपि साधवः शेषकर्माणो विमानानि सौधर्मावतंसकादीन्युपयान्ति सामीप्येन गच्छन्ति । किं साधवः । सदा उपशान्ताः सर्वकालमेव क्रोधरहिताः । पुनः किं साधवः । अयमाः सर्वत्र ममत्वशून्याः । पुनः किं साधवः । अकिंचना हिरणादिद्रव्येण मिथ्यात्वादिज्ञावेन च किंचनेन मुक्ताः । पुनः किं साधवः । स्वात्मीया विद्या स्वविद्या परलोकोपकारिणी केवलश्रुतरूपा । स्वविद्या चासौ विद्या च स्वविद्यविद्या तथा स्वविद्यविद्यया अनुगता युक्ताः । न पुनः परविद्यया इहलोकोपकारिण्या । पुनः किं साधवः । यशस्विनः शुद्धेन परलोकसंवन्धिना यशसा सहिताः । पुनः किं साधवः । कृतो प्रसन्ने परिणते शरत्कालादौ विमल इव चंद्रमाः चंद्रमा इव विमला इत्येवंकल्पास्ते जावमलरहिता इत्यर्थः । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ ६९ ॥

इति दशवैकालिकसूत्रे धर्मार्थकामाख्ये षष्ठेऽध्ययने श्रीसमयसुन्दरोपाध्यायविरचिता शब्दार्थवृत्तिः समाप्ता ॥ ६ ॥

(टीका.) किं च सदोवसंत ति सूत्रम् । सदोपशान्ताः सर्वकालमेव क्रोधरहिताः । सर्वत्राममा ममत्वशून्याः । अकिंचना हिरणादिमिथ्यात्वादिद्रव्यज्ञावकिंचनविनिर्मुक्ताः । स्वा आत्मीया विद्या स्वविद्या परलोकोपकारिणी केवलश्रुतरूपा तथा स्वविद्यया विद्ययानुगता युक्ता न पुनः परविद्यया इहलोकोपकारिण्येति । त एव विशेष्यन्ते । यशस्विनः शुद्धपारलौकिकयशोवन्तः । त एवंभूता कृतो प्रसन्ने परिणते शरत्कालादौ विमल इव चंद्रमाः । चंद्रमा इव विमलाः । इत्येवंकल्पास्ते जावमलरहिताः सिद्धिं निर्वृत्तितया सावशेषकर्माणो विमानानि सौधर्मावतंसकादीन्युपयान्ति सामीप्येन गच्छन्ति । त्रातारः स्वपरापेक्षया साधव इति ब्रवीमीति पूर्ववत् । उक्तोऽनुगमः सांप्रतं नयास्तेच पूर्ववत् । व्याख्यातं षष्ठाध्ययनम् ॥ ६९ ॥

इति श्रीहरिभजसूरिविरचितायां दशवैकालिकवृत्तौ षष्ठमध्ययनम् ॥ ६ ॥

अथ वाक्यशुद्ध्याख्यं सप्तममध्ययनम् ।

चउन्हं खलु जासाणं, परिसंखाय पन्नवं ॥

उन्हं तु विणयं सिके, दो न जासिऊ सबसो ॥ १ ॥

(अथचूरिः) अथ सप्तमं वाक्यशुद्ध्याख्यं सप्तममध्ययनमारभ्यते । पूर्वाध्ययन आचारः कथितः । स च निरवयववचसा वाच्यः । अतो वाक्यशुद्धिमाह । चतसृणां खलु जापाणां खलुशब्दोऽवधारणे चतसृणामेव ज्ञातव्यानां जापाणां सत्यादीनां परिसंख्याय ज्ञात्वा सर्वैः स्वरूपं प्रकारैरिति वाक्यशेषः । प्रज्ञावान् प्राज्ञः सत्यासत्यामृपाज्यां छाज्यामेव । तुरवधारणे । आज्यां विनयं शुद्धप्रयोगं विनीयतेऽनेन कमेति कृत्वा शिक्षेत जानीयात् । हे असत्यासत्यामृपे न जापेत सर्वशः सर्वैः प्रकारैरिति ॥१॥

(अर्थः) हवे वाक्यशुद्धि नामक अध्ययन शुरू कराय ठे. तेनो पूर्वाध्ययननी साथे आ रीते संबंध ठे. पूर्वाध्ययनमां कहुं के, गोचरीए गएला साधुने कोइ कोइ धर्म संबंधी प्रश्न करे तो त्यांज विस्तरथी धर्मकथा न कहेवी, तो उपासरे कहीश, अथवा मारा गुरु कहेशे, एम कहेवुं. अटली वात कही. हवे ते साधु अथवा तेना गुरु उपासराने विपे पृष्ठकने विस्तरथी धर्मकथा कहे, ते वचनना गुण दोष जाणी निरवयव वचनथीज कहेवी. ए वात आ अध्ययनमां कहेवानी ठे. आ संबंधथी आवेसा ए सातमा अध्ययनतुं चउन्हं इत्यादि प्रथम सूत्र ठे. (पन्नवं के०) प्रज्ञावान् एटले बुद्धिशाली पुरुष (चउन्हं खलु के०) चतसृणामेव एटले चारज (जासाणं के०) जापाणाम् एटले जापाउनुं स्वरूप (परिसंखाय के०) परिसंख्याय एटले सर्व प्रकारे जाणीने. (उन्हंतु के०) छाज्यां तु एटले चेज जापावडे अर्थात् सत्या अने असत्यामृपा ए वे जापावडे करीने ज (विणयं के०) विनयं एटले शुद्ध प्रयोग करवाने (सिके के०) शिक्षेत एटले शीखे, जाणे. अने वाकी रहेली (दो के०) हे एटले वे जापाउ (सबसो के०) सर्वशः एटले सर्व प्रकारे (न जासिऊ के०) न जापेत एटले न बोले. ॥ १ ॥

(दीपिका.) व्याख्यातं धर्मार्थिकामकथानामकं पष्ठमध्ययनम् । अथ वाक्यशुद्धिनामकं सप्तममध्ययनं व्याख्यायते । अस्य अध्ययनस्य पूर्वाध्ययनेन अयं संबंधः । पूर्वाध्ययन एवमुक्तं गोचरीप्रविष्टस्य साधोः केनापि पृष्ठं त्वं स्वकीयमाचारं कथय । तदा तेन स्वाचारं जानतापि महाजनसमक्षं विस्तरतस्तत्रैव न वक्तव्य आचारः । किं तु उपाश्रये गुरवः कथयिष्यन्तीति वक्तव्यम् । इह सप्तमेऽध्ययने तु उपाश्रयगतेनापि तेन गुरुणा वचनदोषगुणानिष्ठेन निरवयववचनेन कथयितव्यमित्येतदुच्यते । उक्तं,

सावज्ञाणवज्ञाणं वयणाणं जो न याणइ विसेसं ॥ वोचुं पि तस्स न खमं, किमंग पुण देसणं काउं ॥ १ ॥ इत्यनेन संवन्धेना यातमिदमध्ययनम् । तत्र सूत्रम् । प्रज्ञावान् बुद्धिमान् साधुः छान्यां सत्यासत्यामृपाच्यां जापाच्यां विनयं शुरुप्रयोगं शिक्षित जानीयात् । तुः अवधारणे । छान्यामेवाच्याम् । तत्र विनय इति कोऽर्थः । विनीयते-ज्जेन कर्म इति विनयस्तं विनयं पुनर्हं असत्यासत्यामृपे न जापेत सर्वशः सर्वैः प्रकारैः । किं कृत्वा । चतसृणां जापाणां सत्यादीनां परिसंख्याय सर्वैः प्रकारैः ज्ञात्वा । किम् । स्वरूपमिति शेषः । खलुशब्दोऽवधारणार्थं । जापाचतुष्टयमेवास्ति नान्या जापा वर्तते ॥ १ ॥

(टीका.) सांप्रतं वाक्यशुद्ध्याख्यमध्ययनं प्रारभ्यते । अस्य चायमजिसंबन्धः । इहानन्तराध्ययने गोचरप्रविष्टेन सता स्वाचारं पृष्टेन तद्विद्वापि न महाजनसमक्षं तत्रैव विस्तरतः कथयितव्य इत्यपित्वाख्ये गुरवो वा कथयन्तीति वक्तव्यमित्येतदुक्तम् । इह त्वाख्यगतेनापि तेन गुरुणा वा वचनदोषगुणाजिज्ञेन निरवयववत्सा कथयितव्य इत्येतदुच्यते । उक्तं च । सावज्ञाणवज्ञाणं, वयणाणं जो न याणइ विसेसं ॥ वोचुं पि तस्स ए खमं, किमंग पुण देसणं काउं ॥ १ ॥ इत्यनेनाजिसंबन्धेनायातमिदमध्ययनम् । अस्य चानुयोगधारोपन्यासः पूर्ववत्तावद्यावन्नामनिष्पन्नो निक्षेपः । तत्र वाक्यशुद्धिरिति द्विपदं नाम । तत्र वाक्यनिक्षेपाजिधानार्थमाह ॥ निक्षेवो अ चउको, वक्के दव्वं तु जासदवाइं ॥ जावे जासासद्वो, तस्स य एगच्छिआ इणमो ॥ ३५ ॥ व्याख्या ॥ निक्षेपस्तु चतुष्को नामस्यापनाडव्यजावलक्षणो वाक्ये वाक्यविषयः । तत्र नामस्यापने शुषे । डव्यं तु डव्यवाक्यं पुनर्द्देशरीरजव्यशरीरव्यतिरिक्तम् । जापाडव्याणि जापकेण गृहीतान्यनुचार्यमाणानि । जाव इति जाववाक्यं जापाशब्दः । जापाडव्याणि शब्दत्वेन परिणतान्युच्चार्यमाणानीत्यर्थः । तस्य तु वाक्यस्य एकार्थिकान्यमूनि वक्ष्यमाणलक्षणानीति गाथार्थः ॥ वक्कं वयणं च गिरा, सरस्सई जारही अ गो वाणी ॥ जासा पन्नवणी दे-सणी अ वयजोग जोगे अ ॥ ३६ ॥ व्याख्या ॥ वाक्यं वचनं च गीः सरस्वती जारती च गौर्वाक् जापा प्रज्ञापनी देशनी च वाग्योगो योगश्च एतानि निगद-सिद्धान्त्येवेति गाथार्थः ॥ ॥ ॥ पूर्वोद्दिष्टां डव्यादिजापामाह ॥ दवे तिविद्वा गहणे, अ निसग्गे तह जवे पराघाए ॥ जावे दवे अ सुए, चरित्तमाराहणी चेवा ॥ ३७ ॥ व्याख्या ॥ डव्य इति द्वारपरामर्शः । डव्यजापा त्रिविधा । ग्रहणे च निसर्गे च तथा जवेत्पराघाते । तत्र ग्रहणं जापाडव्याणां काययोगेन यत् । सा ग्रहणडव्यजापा । निसर्गस्तेषामेव जापाडव्याणां वाग्योगेनोत्सर्गक्रिया । पराघातस्तु निरुद्धजापाडव्यैस्तद-

४९६ राय धनपतसिंघवहाडरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

न्येपां तथात्मपरिणामापादनक्रियावत्प्रेरणम् । एषा त्रिप्रकारापि क्रिया इव्ययोगस्य प्रा-
धान्येन विवक्षितत्वात् इव्यजापेति । जाव इति द्वारपरामर्शः । जावजापा त्रिविधे ।
इव्ये च श्रुते चारित्र इति । इव्यजावजापा श्रुतजावजापा चारित्रजावजापा च । तत्र
इव्यं प्रतीत्योपयुक्तैर्या जाप्यते सा इव्यजावजापा । एवं श्रुतादिष्वपि वाच्यम् । इयं त्रि-
प्रकारापि वक्रजिप्रायात्तत्त्वजावप्राधान्यापेक्षया जावजापा । इयं चौघत एवाराधनी चे-
वेति । इव्याराधनत्वाच्चशब्दाद्विराधनी चोच्चयं वानुच्चयं च जवति इव्याराधनादिन्य
इति । आदेह इव्यजाववाक्यस्वरूपमजिधातव्यं तस्य प्रस्तुतत्वात्तत्किमनया जापयेत्यु-
च्यते । वाक्यपर्यायत्वाज्जापाया न दोषः । तत्त्वतस्तस्येवाजिधानादिति गाथासमुदायार्थः ॥
अवयवार्थं तु वक्ष्यति । तत्र इव्यजावजापामधिकृत्याराधन्यादिनेदयोजनामाह ॥
आराहणी उ दवे, सद्या मोसा विराहणी होइ ॥ सद्यामोसा मीसा, असच्चमोसा य
पडिसेहो ॥ ३७ ॥ व्याख्या ॥ आराध्यते परलोकापीडया यथावदजिधीयते वस्तन-
चेत्याराधनी तु इव्य इति इव्यविषया जावजापा सत्या । तुशब्दात् इव्यतो विरा-
धन्यपि काचित्सत्या परपीडासंरक्षणफलजावाराधनादिति । मृषा विराधनी जवति ।
तद्व्याख्यान्याजिधानेन तद्विराधनादिति जावः । सत्यामृषा मिथ्या । मिथेत्याराधनी
विराधनी च । असत्यामृषा च प्रतिषेध इति नाराधनी नापि विराधनी तद्व्याख्ये
तथोजयाजावादित्यासां च स्वरूपमुदाहरणैः स्पष्टीकृतविषयतीति गाथार्थः ॥ ॥ तत्र
सत्यामाह ॥ जणवयसम्मयववणा, नामे रूवे पकुच्च सच्चे अ ॥ ववहारजावजोगे, दस-
मे उवम्मसच्चे अ ॥ ३८ ॥ व्याख्या ॥ सत्यं तावद्वाक्यं च दशप्रकारं जवति । जनपदसत्यादि-
जेदात् । तत्र जनपदसत्यं नाम नानादेशजापारूपमप्यविप्रतिपत्या यदेकार्थप्रत्याय-
नव्यवहारसमर्थमिति । यथोदकार्थं कौकणकादिषु पयः पिञ्चमुदकं नीरमित्यायुष्ट-
विवदादेतुत्वान्नानाजनपदेष्विष्टार्थप्रतिपत्तिजनकत्वाद्ध्यवहारप्रवृत्तेः सत्यमेतदित्येवं
शेषेष्वपि जावना कार्या । संमतसत्यं नाम कुमुदकुवलयोत्पलतामरसानां समाने पङ्क-
संजवे गोपाखादीनामपि संमतमरविन्दमेव पङ्कजमिति । स्थापनासत्यं नाम अरू-
मुद्राविन्यासादिषु यथा मापकोऽयं, कार्पापणोऽयं, शतमिदं, सहस्रमिदमिति । नाम-
सत्यं नाम कुलवमर्धयन्नपि कुलवर्द्धन इत्युच्यते, धनमवर्धयन्नपि धनवर्द्धन इत्युच्यते, अ-
यहश्च यह इति । रूपसत्यं नाम अतद्गुणस्य तथारूपधारणं रूपसत्यम् । यथा प्रपञ्च-
यतेः प्रव्रजितरूपधारणमिति । प्रतीत्यसत्यं नाम यथा अनामिकाया दीर्घत्वं हस्तत्वं
चेति । तथाहि तस्यानन्तपरिणामस्य इव्यस्य तत्सहकारिकारणसंनिधानेन तत्तद्रूप-
मजिज्यज्यत इति सत्यता । व्यवहारसत्यं नाम दह्यते गिरिगलति जाजनमदुरा
कन्या अलोमा एडकेति गिरिगततृणादिदादे व्यवहारः प्रवर्तते, तथोदके च गच्छति

सति, तथा सञ्जोगवीजप्रज्ञबोदराजावे च सति, तथा लवनयोग्यलोमाजावे सति ।
 जावसत्यं नाम शुक्ला बलाका । सत्यपि पञ्चवर्णसञ्जवे शुक्लवर्णोत्कटत्वाद्बुद्धेति । योग-
 सत्यं नाम तत्रयोगाद्यत्री दण्डयोगादणी चेत्येवमादि । दशममौपम्यसत्यं च । तत्रौपम्य-
 सत्यं नाम समुद्रवत्तडाग इति गार्थः ॥ ॥ उक्ता सत्याधुना मृपावादमाह ।
 कोद्दे माणे माया, लोत्रे पेक्षे तद्देव दोसे अ ॥ हासजए अस्काश्य, उवधाए निस्सिआ
 दसमा ॥४०॥ व्याख्या ॥ क्रोध इति । क्रोधनिःसृता यथा । क्रोधाजिज्ञूतः पिता पुत्रमाह ।
 न त्वं मम पुत्रः । यद्वा क्रोधाजिज्ञूतो वक्ति तदाशयविपत्तितः सर्वमेवासत्यमिति ।
 एवं माननिःसृता मानाध्मातः कचित्केनचिदल्पधनोऽपि पृष्ट आह महाधनोऽह-
 मिति । मायानिःसृता मायाकारप्रचृतय आहुर्नष्टो गोलक इति । लोचनिःसृता वणि-
 कप्रचृतीतामन्यथाक्रीतमेवेष्टमिदं क्रीतमित्यादि । प्रेमनिःसृता अतिरक्तानां दासोऽहं
 तवेत्यादिः । द्वेषनिःसृता मत्सरिणां गुणवत्यपि निर्गुणोऽयमित्यादिः । हास्यनिःसृता
 कान्दर्पिकानां किञ्चित्कस्यचित्संबन्धि गृहीत्वा पृष्ठानां न दृष्टमित्यादि । जयनिःसृता
 तत्स्करादिगृहीतानां तथा तथा असमञ्जसाजिधानम् । आख्यायिकानिःसृता तत्प्रति-
 वक्षोऽस्तप्रलापः । उपघातनिःसृता अचोरे चोर इत्यन्याख्यानवचनमिति गार्थः ।
 उक्ता मृपा सांप्रतं सत्यामृपामाह ॥ उत्पन्नविगयमीसग, जीवमजीवेअजीवअजीवे ॥
 तद्दण्ठतमीसगा खलु, परित्तअरू अरू ॥४१॥ व्याख्या ॥ उत्पन्नविगतमिश्रकेति
 उत्पन्नविपया सत्यामृपा यथैकं नगरमधिकृत्यास्मिन्नय दश दारका उत्पन्ना इत्यजिदध-
 तस्तद्रूपनाधिकजावे व्यवहारतोऽस्याः सत्यामृपात्वात् । श्वस्ते शतं दास्यामि इत्यजि-
 धाय पञ्चाशत्स्वपि दत्तेषु लोके मृपात्वादर्शनात् । अनुत्पन्नेष्वेवादत्तेष्वेव मृपात्वसिद्धेः ।
 सर्वथा क्रियाजावेन सर्वथा व्यत्ययादित्येवं विगतादिष्वपि जावनीयमिति । तथाच
 विगतविपया सत्यामृपा यथैकं ग्राममधिकृत्यास्मिन्नय दश वृक्षा विगता इत्यजि-
 दधतस्तद्रूपनाधिकजावे । एवं मिश्रका सत्यामृपा उत्पन्नविगतोचयसत्यामृपा । यथैकं
 पत्तनमधिकृत्याहास्मिन्नय दश दारका जाता दश च वृक्षा विगता इत्यजिदधतस्तद्रूपना-
 धिकजावे । जीवमिश्रा जीवविपया सत्यामृपा यथा जीवन्मृतकृमिराशौ जीवराशिरि-
 ति । अजीवमिश्रा च अजीवविपया सत्यामृपा यथा तस्मिन्नेवप्रचृतमृतकृमिराशवजीव-
 राशिरिति । जीवाजीवमिश्रेति जीवाजीवविपया सत्यामृपा यथा तस्मिन्नेव जीवन्मृतकृ-
 मिराशौ प्रमाणनियमेनेतावन्तो जीवन्त्येतावन्तश्च मृता इत्यजिदधतस्तद्रूपनाधिकजावे ।
 तथानन्तमिश्रा खल्विति अनन्तविपया सत्यामृपा यथा मूलकदान्दो परीतपत्रादिमत्य-
 नन्तकायोऽयमित्यजिदधतः । परीतमिश्रा परीतविपया सत्यामृपा यथानन्तकायखेद-
 वति परीतम्बानमूलादौ परीतोऽयमित्यजिदधतः । अरूमिश्रा काष्ठविपया सत्यामृपा

४२८ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-भा.

यथा कश्चित् कस्मिंश्चित् प्रयोजने सहायांस्त्वरयन् परिणतप्राये वासर एव रजनी वर्तत इति ब्रवीति । अरुणमिश्रा च दिवसरजन्येकदेशः अरुणोच्यते । तद्विषया सत्यामृषा यथा कश्चित् कस्मिंश्चित् प्रयोजने त्वरयन् प्रहुरमात्र एव मध्याह्न इत्याह । एवं मिश्रशब्दः प्रत्येकमजिसंबध्यत इति गायार्थः ॥ ॥ उक्ता सत्यामृषा सांप्रतमसत्यामृषामाह ॥ आमंतणि आणवणी, जायणि तद् पुच्छणी अ पन्नवणी ॥ प्रचरकाणी जासा, जासा इष्टाणुलोमा आ ॥ ४२ ॥ व्याख्या ॥ आमंत्रणी यथा हे देवदत्त इत्यादिः । एषा किंवा प्रवर्तकत्वात्सत्यादिजापात्रयलक्षणवियोगतस्तथाविधदलोत्पत्तेरसत्यामृषेति । एवमाज्ञापनीयं देवं कुरु । इयमपि तस्य करणकारणजावतः परमार्थेनैकत्राप्यनियमात्ताप्रतीतिः अदुष्टविघ्नाप्रसूतत्वादसत्यामृषेत्येवं खलुद्वयान्यत्रापि जावना कार्येति । याचनी यथा जिह्वां प्रयच्छेति । तथा प्रच्छनी यथा कथमेतदिति । प्रज्ञापनी यथा हिंसादिप्रवृत्तो दुःखितादिर्जवति । प्रत्याख्यानी जापा यथादिस्तेति जापा । इष्टाणुलोमा च यथा केनचित्कश्चिदुक्तः साधुसकाशं गच्छाम इति स आह शोचनमिदमिति गायार्थः ॥ ४२ ॥ अणजिग्गहिआ जासा, जासा अ अजिग्गहंमि बोधवा ॥ संसयकरणी जासा, वापडअवायडा चेव ॥ ४३ ॥ व्याख्या ॥ अनजिगृहीता जापा अर्थमनजिगृह्य योच्यते इत्यादिवत् । जापा चाजिगृहे वोढव्या अर्थमजिगृह्य योच्यते घटादिवत् । तथा संशयकरणी च जापा अनेकार्थसाधारणा योच्यते । सैन्धवमित्यादिवत् । व्याकृता स्पष्टा प्रकटार्था देवदत्तस्यैव ज्ञातेत्यादिवत् । अव्याकृता चैवास्पष्टाप्रकटार्था बाललज्जादीनां यपनिकेत्यादिवदिति गायार्थः ॥ ४३ ॥ उक्ता सत्यामृषा । सांप्रतमोधत एवास्याः प्रविजागमाह ॥ सवावि अ सा डुविहा, पज्जात्ता खलु तद्वा अपज्जात्ता ॥ पढमा दो पज्जात्ता, उवरिह्वा दो अपज्जात्ता ॥ ४४ ॥ व्याख्या ॥ सर्वापि च सा सत्यादिज्ञेदजिज्ञा जापा द्विविधा । पर्याप्ता खलु तथापर्याप्ता । पर्याप्ताया एकपक्षे निक्षिप्यते सत्या वा मृषा वेति । तद्व्यवहारसाधनी तद्विपरीता पुनरपर्याप्ता अतएवाह । प्रथमे हे जापे सत्यामृषे पर्याप्ते । तथा स्वविषयव्यवहारसाधनात्तथा उपरितने हे सत्यामृषासत्यामृषाजापे अपर्याप्ते । तथा स्वविषयव्यवहारासाधनादिति गायार्थः ॥ ४४ ॥ उक्ता अव्यजावजापा । सांप्रतं श्रुतजावजापामाह ॥ सुअधम्मं पुण तिविहा, सच्चा मोसा अत्तं चमोसा अ ॥ सम्मदिष्ठी उ सुउवगउं सो जासई सच्चं ॥ ४५ ॥ व्याख्या ॥ अतर्धम इति अतर्धमविषया पुनद्विविधा जवति जावजापा । तद्यथा सत्या मृषा सत्यामृषा चेति । तत्र सम्यग्दृष्टिस्तु सम्यग्दृष्टिरेव श्रुतोपयुक्त इत्यागमे यथाबहुपयुक्तो यः स जापते सत्पमागमानुसारेण वकीति गायार्थः ॥ सम्मदिष्ठी उ सुअंमि, अणउत्तो अहेउगं चेव ॥ जं जासइ सा मोसा, मिष्ठादिष्ठी वि अ तद्देव ॥ ४६ ॥ व्याख्या ॥ सम्मदिष्ठी सम्य-

गृहद्विरेव सामान्येन श्रुते आगमे अनुपयुक्तः प्रमादाद्यत्किंचिदहेतुकं चैव यद्भापते । तन्तुच्यः पट एव जवतीत्येवमादि सा मृषा विज्ञानादेरपि तत् एव जावादिति । मि-
थ्याद्विष्टरपि तथैवेत्युपयुक्तोऽनुपयुक्तो वा यद्भापते सा मृषैव शुणादरन्यायसंवादेऽपि
सदसतोरविशेषाद्यद्वहोपलब्धेरुन्मत्तवदिति गायार्थः ॥ हवश् उ असच्चमोसा, सुअंमि
उवरिद्वए तिनाणंमि ॥ जं उवउत्तो जासइ, एत्तो वोठं चरित्तंमि ॥ ४७ ॥ व्याख्या ॥
हवश् जवति तु असत्यामृषा श्रुते आगम एव परावर्तनादि कुर्वतः प्रायस्तस्यामंत्र-
णादि जापारूपत्वात्तद्योपरितनेऽवधिमनःपर्यायकेवललक्षणे त्रिज्ञान इति ज्ञानत्रये-
ऽपि यदुपयुक्तो जापते सा असत्यामृषा आमंत्रणादिवत् तथाविधाध्यवसायप्रवृत्ते-
रित्युक्ता श्रुतजावजापा । अत ऊर्ध्वं वदये चारित्र इति चारित्रविषयां जावजापामि-
ति गायार्थः ॥ पढमविइया चरित्ते, जासा दो चेव होंति नायवा ॥ सचरित्तस्स उ
जासा, सच्चामोसा उ इअरस्स ॥ ४८ ॥ व्याख्या ॥ प्रथमद्वितीये सत्यामृषे चारित्र
इति चारित्रविषये जापे हे एव जवतो ज्ञातव्ये । स्वरूपमाह । सचरित्रस्य चारित्र-
परिणामवतः । तुशब्दात्तद्वृद्धिनिबन्धनचूता च जापा इव्यतस्तथान्यथाजावेऽपि
सत्या सतां हितत्वादिति । मृषा त्वितरस्याचारित्रस्य तद्वृद्धिनिबन्धनचूता चेति
गायार्थः ॥ ॥ उक्तं च वाक्यमधुना शुद्धिमाह ॥ णामं ठवणा सुद्धी, थ दवसुद्धी
थ जावसुद्धी थ ॥ एएसिं पत्तेअं, परवणा होइ कायवा ॥ ४९ ॥ व्याख्या ॥ नामशुद्धिः
स्यापनाशुद्धिर्द्रव्यशुद्धिश्च जावशुद्धिश्च । एतेषां नामशुद्ध्यादीनां प्रत्येकं प्ररूपणा
जवति कर्तव्येति गायार्थः ॥ तत्र नामस्यापने छुलत्वादनङ्गीकृत्य इव्यशुद्धिमाह ॥
तिविहा उ दवसुद्धी, तद्वद्वादेसठं पहाणे थ ॥ तद्वगमाएत्तो, अण्णमीसा
हवश् सुद्धी ॥ ५० ॥ व्याख्या ॥ त्रिविधा तु इव्यशुद्धिर्भवति । तद्व्यत इति तद्व्य-
शुद्धिरादेशत इति आदेशइव्यशुद्धिः । प्राधान्यतश्चेति प्राधान्यइव्यशुद्धिश्च । तत्र त-
द्व्यशुद्धिः । अनन्यत्वनन्यइव्यशुद्धिर्यद्व्यमन्येन इव्येण सदासंयुक्तं समुद्धं जवति
कीरं दधि वासो तद्व्यशुद्धिः । आदेशे मिथा जवति शुद्धिरन्यानन्यविषया । ए-
तदुक्तं जवत्यादेशतो इव्यशुद्धिर्विविधा । अन्यत्वेनानन्यत्वेन च । अन्यत्वे यथा शुद्ध-
वासा देवदत्तः । अनन्यत्वे शुद्धदन्त इति गायार्थः ॥ ॥ प्रधानइव्यशुद्धिमाह ।
वषरसंगंधफात्ते, समणुणा सा पहाणउ सुद्धी ॥ तठ उ सुद्धिअ महुगा, उ समया चैय
पुकोसा ॥ ५१ ॥ व्याख्या ॥ वषरसंगन्धस्पर्शेषु या मनोज्ञता सामान्येन कमनीयता ।
अथवा मनोज्ञता यथाजिप्रापमनुकूलता सा प्राधान्यतः शुद्धिरन्यते । तत्र चैयंभूत-
त्रिन्ताव्यतिकरे शुद्धमधुरो वषरसो । तुशब्दात्तुरनिमृद् गन्धस्पर्शोऽयं संमनो । यथा-
जिप्रापमपि प्रापो मनोज्ञो वहुनानिठं प्रवृत्तिठेः । उक्कटो च कमनीयो च ।

४३० राय धनपतसिंघ बहाडरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

चशब्दस्य व्यवहित उपन्यास इति गायार्थः ॥ ॥ उक्ता अव्यशुद्धिरधुना जा-
वशुद्धिमाह ॥ एमेव जावशुद्धी, तप्रावाप्तसं पदार्थे अ ॥ तप्रावगमाप्तो, अण-
मीसा हवइ सुद्धी ॥ ५२ ॥ व्याख्या ॥ एवमेवेति यथा अव्यशुद्धिस्तथा जावशुद्धि-
पि त्रिविधेत्यर्थः । तज्जाव इति । तज्जावशुद्धिः । आदेशत इति आदेशजावशुद्धिः ।
प्राधान्येन चेति प्राधान्यजावशुद्धिश्च । तत्र तज्जावशुद्धिः । अनन्येत्यनन्यजावशुद्धिस्त-
ज्जावशुद्धिः । यो जावोऽन्येन जावेन सहासंयुक्तः सन् शुद्धो जवति । बुद्धितादे-
न्नायजिलापादिवदसौ तज्जावशुद्धिः । आदेशे मिश्रा जवति शुद्धिस्तदन्यानन्यवि-
षयेत्यर्थः । एतदुक्तं जवत्यादेशजावशुद्धिर्द्विविधा अन्यत्वेऽनन्यत्वे च । अन्यत्वे यथा
शुद्धजावस्य साधोर्गुरुः । अनन्यत्वे शुद्धजाव इति गायार्थः ॥ ॥ प्रधानजावशुद्धिमा-
ह ॥ दंसणनाणवरित्ते, तवो विसुद्धी पदार्थमाप्तो ॥ जम्हा उ विसुद्धमलो, तेण विसु-
द्धो हवइ सुद्धो ॥ ५३ ॥ व्याख्या ॥ दर्शनज्ञानचारित्रेपु दर्शनज्ञानचारित्रविषया तथा तपो-
विशुद्धिः प्राधान्यादेश इति । यद्दर्शनादीनामादिश्वमानानां प्रधानं सा प्रधानजावशुद्धि-
र्यथा दर्शनादिषु दायिकाणि ज्ञानदर्शनचारित्राणि । तपःप्रधानजावशुद्धिरान्तरतपो-
ष्ठानाराधनमिति । कथं पुनरियं प्रधानजावशुद्धिरिति । उच्यते । एजिर्दर्शनादिभिः शु-
द्धैर्यस्माद्विशुद्धमलो जवति साधुः । कर्ममलरहित इत्यर्थः । तेन च मलेन विशुद्धो मुक्तो
जवति सिद्ध इत्यतः प्रधानजावशुद्धिर्यथोक्तान्येव दर्शनादीनीति गायार्थः ॥ ॥ उक्ता
शुद्धिरिह च जावशुद्ध्याधिकारः । सा च वाक्यशुद्धेर्जवतीत्याह ॥ जं वक्कं व-
यमाणस्स, संजमो सुप्रई न पुण हिंसा ॥ न य अत्तकवुसजावो, तेण इहं वक्क-
द्धि ॥ ५४ ॥ व्याख्या ॥ यद्यस्माद्वाक्यं शुद्धं वदतः सतः संयमः शुद्ध्यति शुद्ध्य-
तीति निर्मल उपजायते । न पुनर्हिंसा जवति कौशिकादेरिव । न चात्मनः कवुपजावः
कालुष्यं दुष्टाजिसंधिरूपं जायते । तेन कारणेन इह प्रवचने वाक्यशुद्धिरपेक्षिता ।
वाक्यशुद्धिर्जावशुद्धेर्निमित्तमित्यतोऽत्र यतितव्यमिति गायार्थः ॥ ॥ ततश्चेतदेवं
कर्तव्यमित्याह ॥ ॥ वयण विजत्ती कुसल-स्स संजमंमी उ कयमइस्स ॥
दुज्जासिण्ण हुज्जहु, विराइणा तठ जइश्वं ॥ ५५ ॥ व्याख्या ॥ वचनविजक्ति-
कुशलस्य वाच्येतरवचनप्रकाराजिज्ञस्य न केवलमिच्छतस्यापितु संयम उद्यतमते-
रहिंसायां प्रवृत्तचित्तस्येत्यर्थः । तस्याप्येवंजतस्य कथंचिदुर्जापितेन कृतेन जवे-
द्विराधना परलोकपीडा । अतस्तत्र दुर्जापितवाक्यपरिज्ञाने यतितव्यं प्रयत्नः कार्य-
इति गायार्थः ॥ ॥ आह । यथे वमलमनेनेव प्रयासेन मोनमेव श्रेय इति । न । अरु-
स्य तत्रापि दोषादाह च ॥ वयणविजत्तिश्चकुसलो, वडंगयं वहुविहं अयाणंते ॥
जइ वि न जासइ किं धी, नचेव वययुत्तयं पत्तो ॥ ५६ ॥ व्याख्या ॥ वचनविजत्तयकुसलो

वाच्येतरप्रकारानजिह्वः । वागगतं बहुविधमुत्सर्गादिभेदजिह्वमजानानः यद्यपि न जायते किञ्चित् । मोनेनेवास्ते नचैव वाग्युसतां प्राप्तः । तथाप्यसौ अवाग्युस एवेति गायार्थः ॥ ॥ व्यतिरेकमाह ॥ वयणविज्जत्तीकुसलो, वलंगयं बहुविहं विद्याणंतो ॥ दिवसं पि जासमाणो, तद्वा विं वङ्गुत्तयं पत्तो ॥ ॥ ५९ ॥ व्याख्या ॥ वचनविज्जत्तीकुशलो वाच्येतरप्रकारजिह्वः वागगतमुत्सर्गादिभेदजिह्वं विजानन् दिवसमपि जायमाणः सिद्धान्तविधिना तथापि वाग्युसतां प्राप्तः । वाग्युस एवासाविति गायार्थः ॥ ॥ सांप्रतं वचनविज्जत्तीकुशलस्योद्यतो वचनविधिमाह ॥ पुवं बुद्धीए पेहिच्चा, पट्टावयमुयाहरे ॥ अचरकुडं नेतारं बुद्धिमन्नेउ ते गिरा ॥ ॥ ५९ ॥ व्याख्या ॥ पूर्वं प्रथमेव वचनोच्चारणकाले बुद्ध्या प्रेक्ष्य वाच्यम् । दृष्ट्वा पश्चाद्वाक्यमुदाहरेत् । अर्थापत्यापि कस्यचिदपीडाकरमित्यर्थः । दृष्टान्तमाह । अचरकुप्मानिवान्ध इव नेतारमाकर्षकं बुद्धिमन्वेतु गीर्बुद्धुसुरसारेण वाक्प्रवर्ततामिति श्लोकार्थः ॥ ॥ उक्तो नामनिष्पन्नो निक्षेपः । सांप्रतं सूत्रालापकनिष्पन्नस्यावसर इत्यादिचर्चः पूर्ववत्तावद्यावत्सूत्रानुगमेऽस्वखितादिगुणोपेतं सूत्रमुच्चारणीयम् । तद्येदं चउहं सूत्रम् । चतसृणां खलु जापाणां । खलुशब्दोऽवधारणे । चतसृणामेव । नातोऽन्या जापा विद्यत इति । जापाणां सत्यादीनां परिसंख्याय सर्वैः प्रकारैर्ज्ञात्वा । स्वरूपमिति वाक्यशेषः । प्रज्ञावान् प्राज्ञो बुद्धिमान् साधुः । किमित्याह । हान्यां सत्यासत्यामृ-
पाभ्याम् । तुरवधारणे । हान्यामेवान्यां विनयं शुरुप्रयोगं । विनीयतेऽनेन कमेति कृत्वा शिक्षित जानीयात् । छे असत्यासत्यामृपे न जायेत सर्वशः सर्वैः प्रकारैरिति सूत्रार्थः ॥ १ ॥

जा अ सच्चा अवत्तवा, सच्चा मोसा अ जा मुसा ॥

जा अ बुद्धेहिं नाइन्ना, न तं जासिद्ध पन्नवं ॥ २ ॥

(अचचूरिः) या च सत्या परमवक्तव्या तावद्यत्वेनामुत्र स्थिता पत्नीति कौशिक-
जापावत् । सत्यामृपा चात्र नगरे दश दारका जाता इति प्रवृत्ति या बुद्धेरनार्थीणां ।
असत्यामृपा आमन्त्रणाज्ञापन्यादिका न तां जायेत प्रज्ञावान् ॥ २ ॥

(अर्थः) (जा च के०) या च एतदे जे (सच्चा के०) सत्या एतदे मत्त एयी प-
ए जापा तावय होवायी (अवत्तवा के०) अवक्तव्या एतदे बोद्धवा सायक नयी ।
(जा अ के०) या च एतदे जे (सच्चा मोसा के०) सत्यामृपा एतदे सत्यामृपा एयी
जापा (अ के०) च एतदे तथा (मुसा के०) नृपा एतदे असत्यामृपा ए यन्ने
जापाउं सर्वथा बोद्धवा योग्य नयी । (अ के०) च एतदे तथा (जा के०) या प-

૪૩૨ રાય ધનપતસિંઘ ઘડાહરકા જૈનાગમસંગ્રહ, ખાગ તેતાલીસ-(૪૩)-મા.

ટલે જે આમન્ત્રણાદિ અસત્યામૃપા જાપા (બુદ્ધેહિં કે૦) બુદ્ધઃ એટલે સીર્યકરોપ (નાણ્ણા કે૦) નાચરિતા એટલે આચીર્ણ નથી. (સં કે૦) તાં એટલે તે જાપાને (પન્નવં કે૦) પ્રજ્ઞાવાન્ સાધુ (ન જાસિદ્ધા કે૦) ન જાપેત એટલે ઘોષે નહિ. ॥૨॥

(વીપિકા.) વિનયમેવાહ । પ્રજ્ઞાવાન્ બુદ્ધિમાન્ સાધુઃ તાં જાપાં ન જાપેત । ન શ્ત્યંજૂતાં વાચમુદાહરેત્ । તાં કામિત્યાહ । યા ચ સત્યા જાપા સા પદાર્થતત્ત્વમંત્રીકૃત્યાવક્તવ્યા સાવચત્વેનાનુચારણીયા । યથા અમુત્ર સ્થિતા પઢીતિ કૌશિકનામતાપસજાપાવત્ । તત્સત્યમપિ ન ધ્રુવાત્ પરપીઠાકરં વચઃ ॥ તત્સત્યસ્ય પ્રસાદેન કૌશિકો નરકં ગતઃ ॥ યા ચ સત્યામૃપા સાપ્યવક્તવ્યા ન વક્તવ્યા । યથા દશ દારકા જાતાઃ । મૃપા ચ જાપા સર્વથ ન વક્તવ્યા । યા ચ જાપા બુદ્ધેસ્તીર્યકરેગ્ણધરેશ્ચ નાચીર્ણા । અસત્યામૃપા આમન્ત્રણાજ્ઞાપન્યાદિલક્ષણા અવિધિપૂર્વકં સ્વરાદિના પ્રકારેણ તામપિ ન જાપેત ઇતિ ગાથાર્થઃ ॥ ૨ ॥

(ટીકા.) વિનયમેવાહ । જા અ સચ્ચ તિ સૂત્રમ્ । યા ચ સત્યા પદાર્થતત્ત્વમંત્રીકૃત્યાવક્તવ્યાનુચારણીયા સાવચત્વેન અમુત્ર સ્થિતા પઢીતિ કૌશિકજાપાવત્ । સત્યામૃપા વા યથા દશ દારકા જાતા શ્ત્યાલિલક્ષણા । મૃપા ચ સંપૂર્ણેવ । ચ શબ્દસ્ય વ્યવહિતઃ સંવન્ધઃ । યા ચ બુદ્ધેસ્તીર્યકરગ્ણધરેરનાચરિતા અસત્યામૃપા આમન્ત્રણાજ્ઞાપન્યાદિલક્ષણા અવિધિપૂર્વકં સ્વરાદિના પ્રકારેણ નેનાં જાપેત નેત્યંજૂતાં વાચં સમુદાહરેત્ । પ્રજ્ઞાવાન્ બુદ્ધિમાન્ સાધુરિતિ સૂત્રાર્થઃ ॥ ૨ ॥

અસચ્ચમોસં સચ્ચં ચ, અણવક્કમકક્કસં ॥

સમુપેહમસંદિઠં, ગિરં ભાસિદ્ધ પન્નવં ॥ ૩ ॥

(અવચૂરિઃ) ડકાવાચ્યા । વાચ્યામાહ । અસત્યામૃપાં સત્યાં ચ । શ્યં સાવચારિ સર્કર્કશાપિ જવતીત્યાહ । અસાવચામકર્કશાં સમુત્પ્રેદ્ય વિચાર્ય સ્વપરોપકારિણીમ સન્દિગ્ધાં સ્પષ્ટાં ગિરં જાપેત ધ્રુવાત્ ॥ ૩ ॥

(અર્થ.) ઘોષવા અયોગ્ય જાપા કહી. હવે ઘોષવા યોગ્ય જે જાપા તે કહે જે. (પન્નવં કે૦) પ્રજ્ઞાવાન્ એટલે બુદ્ધિમાન્ સાધુ (અણવક્કં કે૦) અનવયાં એટલે પાપરહિત પવી તથા (અકક્કસં કે૦) અકર્કશાં એટલે જે કઠોર નહિ અર્થાત્ જેથી મત્સર વિગેરે ઉત્પન્ન ન થાય પવી (અસચ્ચમોસં કે૦) અસત્યામૃપાં એટલે અસત્યામૃપા જાપા (ચ કે૦) અને (સચ્ચં કે૦) સત્યાં એટલે સત્ય જાપા (સમુત્પ્રેદ્ય કે૦) સમુત્પ્રેદ્ય એટલે પરોપકાર કરનારી ટે-એવો નિશ્ચય કરીને (અસંદિઠં

के०) असंदिग्धां एटले स्पष्ट, कोङ्गे संशय न रहे तेवी रीते (जासिज्जा के०) जा-
पेत एटले बोले ॥ ३ ॥

(दीपिका.) यथाज्ञूता च जापा न वाच्या सोक्ता । अथ यथाज्ञूता वाच्या तामाह ।
प्रज्ञावान् बुद्धिमान् । कः । साधुः । एवमसत्यामृपामुक्तलक्षणं गिरं जापां जापेत ब्रूयात् ।
किञ्चूतां गिरम् । सत्याम् । इयं च जापा सावद्यापि कर्कशापि जवत्यत आह । कि-
ञ्चूतां गिरम् । अनवद्याम् । अवयं पापं तेन रहिताम् । पुनः किञ्चूतां गिरम् । अकर्कशां
कगोरवचनरहिताम् । किं कृत्वा जापेत । समुत्प्रेक्ष्य स्वस्य परस्य चोपकारकारिणीति
बुद्ध्या पर्यालोच्य । पुनः किञ्चूतां गिरम् । असंदिग्धां स्पष्टां तत्कालं प्रतिपत्तिहेतुम् ॥ ३ ॥

(टीका.) यथाज्ञूतावाच्या जापा तथाज्ञूतोक्ता । सांप्रतं यथाज्ञूता वाच्या तथा-
ज्ञूतामाह । असच्चमोसं ति सूत्रम् । असत्यामृपामुक्तलक्षणं सत्यां चोक्तलक्षणामेव ।
इयं च सावद्यापि कर्कशापि जवत्यत आह । अनवद्यामपापामकर्कशामतिशयो-
क्त्या ह्यमत्सरपूर्वा संप्रेक्ष्य स्वपरोपकारिणीति बुद्ध्यालोच्य असंदिग्धां स्पष्टामक्षेपेण
प्रतिपत्तिहेतुं गिरं वाचं जापेत ब्रूयात् । प्रज्ञावान् बुद्धिमान् साधुरिति सूत्रार्थः ॥ ३ ॥

एअं च अठमन्नं वा, जं तु नामेऽसासयं ॥

स जासं सन्नमोसं च, तं पि धीरो विवज्जए ॥ ४ ॥

(अत्रचूरिः) सांप्रतं सत्यामृपानिपेधार्थमाह । एतं चार्थमनन्तरप्रतिपिद्धं सा-
वद्यकर्कशविषयमन्यं वा एवंजातीयम् । एतन्मध्याय एव कश्चिदर्थो नामयत्यननुगुणं
प्रतिकूलं करोति शाश्वतं मोक्षम् । तमाश्रित्य स साधुः पूर्वोक्तजापाजापकत्वेनाधिकृतो
जापां सत्यामृपामपि पूर्वोक्तम् । अपिशब्दात् सत्यापि या तथाज्ञूता तामपि धीरो
धीमान् वर्जयेत् ॥ ४ ॥

(अर्थ.) हवे सत्यजापा अने सत्यामृपा जापानो प्रतिपेध कहे ठे. (जं तु के०)
यस्तु एटले जे अर्थ निश्चयथी (सासयं के०) शाश्वतं एटले शाश्वत एवा मोक्षने
(नामेऽ के०) नामयति एटले प्रतिकूल करे, अर्थात् मोक्षने हरकत उत्पन्न करे,
ते (एअं के०) एतं एटले आ उपर कहेला सावद्य तथा कर्कश जापारूप (अठं
के०) अर्थ एटले बोलवाना विषयने (च के०) तथा (अलं वा के०) अन्यं वा
एटले एवाज वीजा विषयने आश्रयिने (धीरो के०) धीरः एटले धीर एवो (स के०)
सः एटले ते पूर्वोक्त साधु (सन्नमोसं जासं के०) सत्यामृपां जापां एटले सत्यामृपा

४३४ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-भा.

जापा प्रत्ये(च के०) बली अपि शब्दधी ते प्रकारनी जे सत्यजापा (तं पि के०) तामपि एटले ते जापाने पण (विवक्षाए के०) विवर्जयेत् एटले विशेषेकरीने वजं. ॥ ४ ॥

(दीपिका.) सांप्रतं सत्यामृपाजापाप्रतिपेधार्थमाह । धीरो बुद्धिमान् साधुः एतं च अर्थं पूर्वं प्रतिपिच्छं सावद्यकर्कशवचनविषयं च एतज्जातीयमेतत्सदृशं प्राकृतत्वात् यस्तु नामयति शाश्वतं । अत्र य एव कश्चिदर्थो नामयति । कोऽर्थः । अननुगुणं करोति । कोऽर्थः । मोक्षमनुकूलं न करोति । स शाश्वतं मोक्षमाश्रित्य पूर्वोक्तजापाजापकत्वेन अधिकृतो जापां सत्यामृपामपि पूर्वोक्ताम् । अपिशब्दात् सत्यापि या तथाचूता तामपि जापां विवर्जयेत् ॥ ४ ॥

(टीका.) सांप्रतं सत्यासत्यामृपाप्रतिपेधार्थमाह । एतं च त्ति सूत्रम् । एतं चार्थमनन्तरप्रतिपिच्छं सावद्यकर्कशविषयमन्यं वा एवंजातीयं प्राकृतशेड्या यस्तु नामयति शाश्वतं य एव कश्चिदर्थो नामयत्यननुगुणं करोति शाश्वतं मोक्षं तमाश्रित्य स साधुः पूर्वोक्तजापाजापकत्वेनाधिकृतो जापां सत्यामृपामपि पूर्वोक्ताम् । अपिशब्दात्सत्यापि या तथाचूता तामपि धीरो बुद्धिमान्विवर्जयेदिति जावः । आह । सत्यामृपाजापाया उद्यत एव प्रतिपेधात्तथाविधसत्यायाश्च सावद्यत्वेन गतार्थं सूत्रमित्युच्यते । मोक्षपीडाकरं सूक्ष्ममप्यर्थमंगीकृत्यान्यतरजापाजापणमपि न कर्तव्यमित्यतिशयप्रदर्शनपरमेतद्द्रष्टव्यमेवेति सूत्रार्थः ॥ ४ ॥

वितहं पि तहामुत्तिं, जं गिरं जासए नरो ॥

तम्हा सो पुछो पावेणं, किं पुणं जो मुसं वए ॥ ५ ॥

(अवचूरिः) मृपाजापापारक्षार्थमाह । वितथमतथ्यम् । अपिर्जिज्ञासक्रमेण । तथामूर्त्यपि कथंचित्तत्त्वरूपमपि वस्तु पुरुषनेपथ्यस्थितहयाद्यप्यङ्गीकृत्य यां गिरं जापते नरः इयं स्त्री आगच्छति गायति वा । तस्मान्जापणादेवंचूतात्पूर्वमेवासौ स्पृष्टो बद्धः पापेन । किं पुनर्यो मृपा वक्ति ॥ ५ ॥

(अर्थ.) हवे मृपा जापायी रक्षण करवाने अर्थे कहे ठे. (नरो के०) नरः एटले मनुष्य (वितहं के०) वितथं एटले असत्य ठतां कोइपण रीते (तहामुत्तिं के०) तथामूर्ति एटले सत्यवस्तु जेवुं स्वरूप पामेली वस्तु जेम के पुरुषनो वेप वरण करवायी पुरुषपणाने पामेली स्त्रीने आश्रयीने पण (जं के०) यां एटले जे (गिरं के०) गिरं एटले वचन प्रत्ये (जासए के०) जापते एटले बोले. (तम्हा के०) तस्मात् एटले ते वचन थकी (सो के०) सः एटले ते बोलनार पुरुष पूर्वोक्त वचन बोझः

नो विचार मनसां आणे ठे, तेज समये (पावेणं के०) पापेन एटले पाप कर्मवडे (पुष्ठो के०) स्पृष्टः एटले फर्साय ठे, अर्थात् कर्मबंधन पामे ठे. एम ठे तो (जो के०) यः एटले जे पुरुष (मुसं के०) मृषा एटले जेची प्राणीनो उपघात थाय एवी अस्तत्य जापाने (वए के०) वदेत् एटले बोले, ते पुरुष (किं पुण के०) किं पुनः एटले पाप कर्मवडे बंधाय एसां शुं कहेवुं? ॥ ५ ॥

(दीपिका.) सांप्रतं मृषाज्ञापयाः संरक्षणार्थमाह । यो नरो वितथमस्तत्वं तथा-
मूर्त्यपि कथंचित्त्वरूपं वस्तु पुरुषनेपथ्यस्थितवनिताद्यपि अह्नीकृत्य यां गिरं जापते
यथा इयं स्त्री आगच्छति गायति वा इत्यादिरूपाम् । असौ अपि नरः तस्मात् जाप-
णादेवंजृतात् जापणात् पूर्वमेव जापणान्निसंधिकाले पापेन कर्मणा स्पृष्टो वरुः ।
किं पुनर्यो मृषा प्राणघातकारिणीं वाचं वदेत् । स वक्ता अतिशयेन पापकर्मणा
वर्द्धत इत्यर्थः ॥ ५ ॥

(टीका.) सांप्रतं मृषाज्ञापयसंरक्षणार्थमाह । वितहं पि त्ति सूत्रम् । वितथमतथ्यं
तथामूर्त्यपि कथंचित्त्वरूपमपि वस्तु अपिशब्दस्य व्यवहितः संबन्धः । एत-
द्भुक्तं जवति । पुरुषनेपथ्यस्थितवनिताद्यप्यह्नीकृत्य यां गिरं जापते नरः । इयं स्त्री
आगच्छति गायति वेत्यादिरूपां तस्माज्ञापणादेवंजृतात्पूर्वमेवासौ वक्ता जापणान्निसं-
धिकाले स्पृष्टः पापेन वरुः कर्मणा । किं पुनर्यो मृषा वक्ति जृतोपघातिनीं वाचं स सु-
तरां वर्द्धत इति सूत्रार्थः ॥ ५ ॥

तम्हा गठामो वक्कामो, अमुगं वा ए जविस्सइ ॥

अहं वा एं करिस्सामि, एसो वा एं करिस्सइ ॥ ६ ॥

(अवचूरिः) यस्मादेवं तस्मान्ननिष्यामः श्व इतोऽन्यत्र वक्ष्याम एवश्चस्तनदो-
पधहेतुम् । अमुकं वा नः कार्यं वस्त्यादिकं जविष्यत्येव । अहं वेदं खोचं करिष्याम्येव
नियमेन । एष एवास्माकं विश्रामणादि करिष्यत्येव ॥ ६ ॥

(अर्थ.) जे कारण माटे अस्तत्य ठतां सत्य जेयुं न्वरूप पामेदी वस्तु आश्रयी
बचनची कर्मबंध थाय ठे, (तम्हा के०) तन्मात् एटले ते कारण माटे आश्रयी
काले अहिंसी बीजे स्थानके (गठामो के०) गनिष्यामः एटले अवश्य जज्जुंज, आ-
वतीकाले अमुक श्रोपध प्रमुख (वक्कामो के०) वक्ष्यामः एटले अवश्य कहीशुंज
(वा के०) अथवा (ऐ के०) नः एटले अमानं (अमुगं के०) अमुकं एटले अमुक
वसति प्रमुख कार्य (जविस्सइ के०) जविष्यति एटले वशेज. (वा के०) अथवा

४३६ राय धनपतासिंघ बहादुरका जेनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

(अहं के०) अहं एटले हुं (एं के०) इदम् एटले आ कार्य (करिस्सामि के०) करिष्यामि एटले अथवा करीश. (वा के०) अथवा (एतो के०) एपः एटले आ साधु (एं के०) इदम् एटले आ मारुं विश्रामणादि कार्य (करिस्सइ के०) करिष्यति एटले करदोज. ॥ ६ ॥

(टीका.) पुनः कीदृशीं जापां साधुर्न वदेदित्याह । यस्माद्धितयं तथामूर्त्यपि वस्तु अङ्गीकृत्य जापमाणो वद्व्यते पापकर्मणा तस्माद्धयं गमिष्याम एव अ इतोऽन्यत्र । वक्ष्याम एव अस्तत्तदोपपत्तिमिति अमुकं वा नोऽस्माकं वसत्यादि कार्यं न विष्यत्येव । अहं च इदं लोचादि करिष्यामि नियमेन । एप वा साधुरस्माकं विश्रामणादिकं करिष्यत्येव ॥ ६ ॥

(टीका.) तम्ह त्ति सूत्रम् । यस्माद्धितयं तथामूर्त्यपि वस्त्वङ्गीकृत्य जापमाणो वद्व्यते । तस्माद्गमिष्याम एव अ इतोऽन्यत्र । वक्ष्याम एव अस्तत्तदोपपत्तिमिति । अमुकं वा नः कार्यं वसत्यादि न विष्यत्येव । अहं चेदं लोचादि करिष्यामि नियमेन । एप वा साधुरस्माकं विश्रामणादि करिष्यत्येवेति सूत्रार्थः ॥ ६ ॥

एवमाइ उ जा जासा, एसकालंमि संकिञ्चा ॥

संपयाइअमछे वा, तं पि धीरो विवज्जाए ॥ ७ ॥

(अवचूरिः) एवमाद्या तु या जापा एष्यत्काले शंकिता बहुविधत्वान्मुहूर्त्तादीनां सांप्रतातीतयोरपि या शंकिता । सांप्रतार्थं स्त्रीनरानिश्चय एव पुरुष इति । अतीतार्थेऽप्येवमेव । बलीवर्द्धतत्प्रायानिश्चये तदा च गौरस्मान्निर्दष्टेति । याप्येवंचूता जापा शङ्किता । तामपि धीरो विवर्जयेत् ॥ ७ ॥

(अर्थ.) (एवमाइ उ के०) एवमाद्या तु एटले इत्यादिक (एसकालंमि के०) एष्यत्काले एटले न विष्य काल संबंधी अर्थात् जावी कालमां वनवानी जे वात ते वात संबंधी (वा के०) अथवा (संपयाइअमछे के०) सांप्रतातीतार्थयोः एटले वर्तमान कालमां वनती वात संबंधी तथा अतीतकालमां अइ गएल वात संबंधी (जा के०) या एटले जे (जासा के०) जापा एटले जापा (संकिञ्चा के०) शंकिता एटले शंकायुक्त होय, (तं पि के०) तामपि एटले ते जापाने पण (धीरो के०) धीरः एटले धीर एवो साधु (विवज्जाए के०) विवर्जयेत् एटले वजें, बोधें नहि. जाविकालमां वनवानी जे वस्तु तेनो कांइज निश्चय कही शकाय नहि. कारण के, दण्णे दण्णे अंतराय ताकी रक्षा ठे, माटे जावि वात शंकित होय ठे. तेम

वर्तमान कालनी वात पण शंकित होय ठे, जेम कोइ माणसने दूरची देखियें तो तेना स्त्रीपुरुषपणानो निश्चय थतो नथी. तथा अतीतकालनी वस्तु पण शंकित होय ठे, जेमके स्मृल्लक्षणे देखवाची गाय ठे के बलद ठे तेनो निर्णय कऱ्या विना मात्र आपणे व्यक्ति जोइ होय तो तेना स्त्रीपुरुषपणानो संशय रह्ये ठे. आ रीते ज्ञूत, जावी अने वर्तमान काले शंकित वात होय ते साधुए निश्चित न बोलवी. ॥ ७ ॥

(दीपिका.) तर्हि किं कर्तव्यमित्याह । धीरः पंडितः साधुरेवमाद्या या ज्ञापा । आदिशब्दात् पुस्तकं ते दास्याभ्येवेत्यादिग्रहणम् । एष्यत्काले जविष्यत्कालविषया बहुविधत्वान्मुहूर्तादीनां शंकिता किमिदमिदमेव जविष्यति उतान्यथेति अनिश्चितगोचरा । तथा सांप्रतातीतार्थयोरपि या शंकिता । सांप्रतार्थे स्त्रीपुरुषयोरनिश्चये सति एष पुरुष इति । अतीतार्थेऽपि एवमेव बलीवर्दतल्लयाद्यनिश्चये तदा गौरस्माजिर्दृष्ट इति चाप्येवंज्ञता ज्ञापा शंकिता तामपि विवर्जयेत् । तथाज्ञावनिश्चयाज्ञावेन व्यञ्जिचारतो मृपात्वस्योपपत्तेः विद्वतो गमनादो गृहस्थमध्ये लाघवादिप्रसंगात् सर्वमेव सावसरं वक्तव्यमिति रहस्यम् ॥ ७ ॥

(टीका.) एवमाह ति सूत्रम् । एवमाद्या तु या ज्ञापा । आदिशब्दात् पुस्तकं ते दास्याभ्येवेत्येवमादिपरिग्रहः । एष्यत्काले जविष्यत्कालविषया बहुविधत्वात् मुहूर्तादीनां शङ्किता किमिदमिदमेव जविष्यत्युतान्यथेत्यनिश्चितगोचरा । तथा सांप्रतातीतार्थयोरपि या शङ्किता । सांप्रतार्थे स्त्रीपुरुषाविनिश्चये एष पुरुष इति । अतीतार्थेऽप्येवमेव बलीवर्दतल्लयाद्यनिश्चये तदात्र गौरस्माजिर्दृष्ट इति । चाप्येवंज्ञता ज्ञापा शङ्किता तामपि धीरो विवर्जयेत् । तथाज्ञावनिश्चयाज्ञावेन व्यञ्जिचारतो मृपात्वोपपत्तेर्विद्वतो गमनादो गृहस्थमध्ये लाघवादिप्रसंगात् सर्वमेव सावसरं वक्तव्यमिति सूत्रार्थः ॥ ७ ॥

अइअंमि अ कालंमि, पञ्चुप्पसमणागए ॥

जमठं तु न जाणिज्जा, एवमेअं ति नो वए ॥ ८ ॥

(अवचूरः) अतीतकाले प्रत्युत्पन्ने च वर्तमानेऽनागते च यमयं तु न ज्ञापात्साम्यक् एवमेवायं तमङ्गीकृत्य एवमेतदिति न ब्रूयात् ॥ ८ ॥

(अर्थ.) बली पूर्वांक्ष साधु (अइअंमि के०) अतीते एतत्वे अतीत कालसंबन्धी (अ के०) च एतत्वे पुनः (पञ्चुप्पसमणागए के०) प्रत्युत्पन्नानागते एतत्वे वर्तमान अने जावी एवा (कालंमि के०) काले एतत्वे कायसंबन्धी (तं के०, वं के०) एतत्वे जे (अठं के०) अर्थम् एतत्वे वस्तुने (न जाणिज्जा के०) न जानियेव रह्ये

४३८ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह भाग तेतालीस-(४३)-मा.

जाणता न होय. ते वस्तुने आश्रयी (एवमेत्थं तु के०) एवमेतत्तु एटले आ वस्तु
आ रीतेज ठे एम (नो वए के०) नो वदेत् एटले कहे नहि. अर्थात् जे वस्तु व-
रावर जाणे नहि, ते एवीज ठे एम निश्चयी न कहेवी. ॥ ८ ॥

(दीपिका.) पुनः किंच साधुरतीते च काले तथा प्रत्युत्पन्ने वर्तमाने जागते च
काले यमर्थं तु न जानीयात् सम्यग् एवमयमिति । तमर्थमङ्गीकृत्य एवमेतदिति न
वदेत् न ब्रूयात् अयमज्ञातस्यार्थस्य जापणे निषेध उक्तः. ॥ ८ ॥

(टीका.) अइयंमि ति सूत्रम् । अतीते च काले तथा प्रत्युत्पन्ने वर्तमाने जा-
गते च यमर्थं तु न जानीयात् सम्यगेवमयमिति तमङ्गीकृत्य एवमेतदिति न ब्रूया-
दिति सूत्रार्थः ॥ ८ ॥

अइयंमि अ कालंमि, पञ्चुप्पसमणागए ॥

जउ संका जवे तं तु, एवमेत्थं ति नो वए ॥ ९ ॥

(अवचूरिः) यत्रार्थे शंका जवेत्तमपीत्यर्थः ॥ ९ ॥

(अर्थ.) उपरली गाथामां अज्ञात वात न कहेवी एम कहुं. हवे. शंकित वात-
नो प्रतिषेध कहे ठे. (अइयंमि अ पञ्चुप्पसमणागए कालंमि के०) अतीते च प्रत्युत्पन्ना-
नागते काले एटले अतीत अने वर्तमान अने जावी काखसंबंधी (जउ के०) यत्र
एटले जे वस्तुने विपे (संका के०) शंका एटले ' आ वात आ रीते ठे के नहि '
एवी शंका (जवे के०) जवेत् एटले होय. (तं तु के०) तं तु एटले ते वस्तुने आश्र-
यीने ज (एवमेत्थं तु के०) एवमेतत्तु एटले ' आ वस्तु आ रीतेज ठे. एम (नो
वए के०) नो वदेत् एटले बोले नहि. ॥ ९ ॥

(दीपिका.) साधुरतीते काले च प्रत्युत्पन्ने जागते यत्र अर्थे शंका संदेहो जवे-
त् तं शंकितमर्थमाश्रित्य एवमेतदिति निश्चयं न वदेत् । अयमपि निषेधः शंकितस्य
जापणे प्रतिषेधरूपः ॥ ९ ॥

(टीका.) अयमज्ञातजापणप्रतिषेधस्तथा अइयंमि ति सूत्रम् । अतीते
च काले प्रत्युत्पन्ने जागते यत्रार्थे शङ्का जवेन्न तमर्थमाश्रित्येवमेतदिति न ब्रू-
यादिति सूत्रार्थः ॥ ९ ॥

अइयंमि अ कालंमि, पञ्चुप्पसमणागए ॥

निस्संकिअं जवे जं तु, एवमेत्थं तु निहिसे ॥ १० ॥

(अयचूरिः) निःशंकितं जवेयदर्थजातं तु शब्दाच्चानवयं तत् एवमिति निर्दिशेत् ॥ १० ॥

(अर्थ.) (अइअंमि अ पञ्चुप्पलमणागए कालंमि के०) अतीते च प्रत्युत्पन्नाना-
गते काले एटखे जूत, जावी अने वर्तमान कालने विपे (जं तु के०) यंतु एटखे जे
वस्तु तो (निस्संकिअं के०) निःशङ्कितं एटखे शंकारहित, निश्चित होय, ते वस्तुने
(एवमेअं ति के०) एवमेतदिति एटखे आ वात एमज ठे आरीते (निहिसे के०)
निर्दिशेत् एटखे कहे. ॥ १० ॥

(दीपिका.) तर्हि कीदृशं वचनं वदेदित्याह । साधुरतीते च काले, प्रत्युत्पन्ने
वर्तमानकाले, अनागते च काले यमर्थजातं निःशंकितं शंकारहितं निस्संदेहं जवेत् ।
तुशब्दात् यन्निःपापं च जवेत् । तदेवमेतदिति निर्दिशेत् । अन्ये त्वाचार्या इहं
वदन्ति स्तोकं स्तोकमिति परिमितया वाचा निर्दिशेत् ॥ १० ॥

(टीका.) अयमपि विशेषतः शङ्कितजापणप्रतिषेधस्तथा । अइअंमि ति सू-
त्रम् । अतीते च काले प्रत्युत्पन्नेऽनागते निःशङ्कितं जवेत् । तुशब्दादनवयं तदे-
वमेतदिति निर्दिशेत् । अन्ये पठन्ति स्तोकमिति । तत्र परिमितया वाचा
निर्दिशेदिति सूत्रार्थः ॥ १० ॥

तदेव फरुसा जासा, गुरुजुवघाइणी ॥

सच्चा वि सा न वत्तवा, जउं पावस्स आगमो ॥ ११ ॥

(अयचूरिः) तथैव परुषा जापा निष्ठुरा कठोरा जावस्नेह्रहिता गुरुजुतोपधा-
तिनी महाजुतोपधातवती यथा कश्चित्कुलपुत्रत्वेन प्रतीतस्तं दासमित्यभिदधतः ।
सत्यापि सा न वक्तव्या यतो यस्या जापायाः पापागमोऽकुशलवन्धो जवति ॥ ११ ॥

(अर्थ.) वली केवी जापा न बोलवी ते कहे ठे. (तदेव के०) तथैव एटखे तेमज
(जासा के०) जापा एटखे जे जापा (फरुसा के०) परुषा एटखे कठोर होय, जाव-
स्नेह विनानी होय, तथा (गुरुजुवघाइणी के०) गुरुजुतोपधातिनी एटखे घणा
प्राणियोनो घात करनारी एवी होय, जेम के, कोइ पुरुष कोइनो कुलपुत्र कहेवातो
होय तो तेने दास कहेउं. इत्यादि जे जापा (सा के०) सा एटखे ते जापा (सच्चा
वि के०) सत्यापि एटखे बाह्य स्वरूपघ्नी सत्य देखाय ठे तो पण ते (न वत्तवा के०) न
वक्तव्या एटखे जावने आश्रयिने न बोलवी, कारण के, (जउं के०) यतः एटखे जे

४४० राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

कठोर अने गुरुभूतोपघातिनी जापायी (पावस्त के०) पापस्य एटले अशुभकर्म-
बंधनो (आगमो के०) आगमः एटले प्राप्ति थाय वे. ॥ ११ ॥

(दीपिका.) पुनः कीदृशीं जापां न वदेदित्याह । तथैव साधुना परुषा कठो-
रा जापा जावस्नेहूरहिता न वक्तव्या । पुनर्या किंभूता जापा । गुरुभूतोपघातिनी
बहुप्राणघातकारिणी जवति । सा सर्वथा सत्यापि बाह्यार्थतया जावमङ्गीकृत्य
यथा कश्चित् कश्चित् कुलपुत्रत्वेन प्रतीतस्तं प्रति श्रयं दास इति न वदेत् । यतो
यस्या जापायाः सकाशात् पापस्य आगमो जवेत् ॥ ११ ॥

(टीका.) तद्देव त्ति सूत्रम् । तथैव परुषा जापा निष्ठुरा जावस्नेहूरहिता गुरुभूतो-
पघातिनी महाभूतोपघातवती यथा कश्चित्कस्यचित् कुलपुत्रत्वेन प्रतीतस्तदा तं दास-
मित्यभिदधतः सर्वथा सत्यापि सा बाह्यार्थतया जावमङ्गीकृत्य न वक्तव्या । यतो य-
स्या जापायाः सकाशात्पापस्यागमः अकुशलबन्धो जवतीति सूत्रार्थः ॥ ११ ॥

तद्देव काणं काण त्ति, पंडगं पंडग त्ति वा ॥

वाहिञ्चं वा वि रोगित्ति, तेणं चोरत्ति नो वए ॥ १२ ॥

(अवचूरिः) तथैव काणं जिह्वाहं पंरुगं नपुंसकं पंरुगमिति व्याधिमतं वापि
रोगीति स्तेनं चोर इति न वदेत् ॥ १२ ॥

(अर्थ.) (तद्देव के०) तथैव एटले तेमज (काणं के०) काणं एटले जेनी एक
आख नकामी ठे एवा काणा पुरुषने (काण त्ति के०) काण इति एटले 'तुं काणो ठे'
आ रीते तेमज (पंडगं के०) पण्णकं एटले नपुंसकने (पंडग त्ति के०) पण्णक इति
एटले 'तुं नपुंसक ठे.' आरीते (वा के०) वा एटले तथा (वाहिञ्चं के०) व्याधितं
एटले रोगी पुरुषने (रोगि त्ति के०) रोगीति एटले 'तुं रोगी ठे' आ रीते तेमज
(तेणं के०) स्तेनं एटले चोरने (चोर त्ति के०) चोर इति एटले 'तुं चोर ठे' आ रीते
साधु (नो वए के०) नो वदेत् एटले कहे नहि. कारणके, काणने काण कहेवायी
कदाच अप्रीति उत्पन्न थाय, नपुंसकने नपुंसक कहेवायी ते शर्मांय, रोगीने रोगी
कहेवायी तेनो रोग स्थिर थाय, तथा चोरने चोर कहेवायी तेनुं मन दुखाय, माटे
तेम न कहेवुं. ॥ १२ ॥

(दीपिका.) पुनः कीदृशीं जापां न वदेदित्याह । साधुस्तथैव काणं जिह्वाहं पु-
रुषं प्रति श्रयं काण इति नो वदेत् । तथा पंरुगं प्रति श्रयं पण्णको नपुंसक इति
न वदेत् । तथा व्याधिमतं प्रति श्रयं रोगी इति नो वदेत् । तथा स्तेनं चोरं प्रति

अयं चोर इति नो वदेत् । कुतः । अप्रीतिलज्जानाशस्त्रिरोगबुद्धिविराधनादिदोषा
अनुक्रमेण जवन्ति ॥ १२ ॥

(टीका.) तद्देव चि सूत्रम् । तथैवेति पूर्ववत् । काणं जिज्ञाहं काण इति तथा
पाणकं नपुंसकं पाणक इति वा । व्याधिमन्तं वापि रोगीति । स्तेनं चोरं चोर इति नो व-
देत् । अप्रीतिलज्जानाशस्त्रिरोगबुद्धिविराधनादिदोषप्रसङ्गादिति गाथार्थः ॥ १२ ॥

एएणन्नेण अठ्ठेणं, परो जेणुवहम्मइ ॥

आचारजावदोसन्नू, न तं जासिज्ज पन्नवं ॥ १३ ॥

(अथचूरिः) एतेनान्येन वा येनार्थेनोक्तेन परो नोपहन्यते । केनचित्प्रकारेणाचा-
रजावदोपज्ञो यतिर्न जायेत तं प्रज्ञावान् ॥ १३ ॥

(अर्थ.) (एएण के०) एतेन एटले आ अथवा (अन्नेण के०) अन्येन एटले
वीजा (जेण के०) येन एटले जे (अठ्ठेण के०) अर्थेन एटले वस्तु वडे करीने
(परो के०) परः एटले अन्य पुरुष (उवहम्मइ के०) उपहन्यते एटले ह्णाव,
डुःखी थाय. (तं के०) तं एटले ते जापाप्रत्ये (आचारजावदोसन्नू के०) आचा-
रजावदोपज्ञः एटले साधु सामाचारीमांना जावदोपनो जाण अने (पन्नवं के०)
प्रज्ञावान् एटले बुद्धिशाली एवो साधु (न जासिज्ज के०) न जायेत एटले
न बोले. ॥ १३ ॥

(टीपिका.) ततः किं कर्तव्यमित्याह । प्रज्ञावान् बुद्धिमान् साधुस्तमर्थं न जायेत ।
किञ्चूतः साधुः । बुद्धिमान् आचारजावदोपज्ञः आचारजावदस्य दोषान् जानातीति आ-
चारजावदोपज्ञः । तमर्थं कम । येन एतेन अन्येन वा उक्तेन कथितेन अर्थेन केन चित्
प्रकारेण परोऽन्य उपहन्यते पीडावान् जवन्ति ॥ १३ ॥

(टीका.) एएण चि सूत्रम् । एतेनान्येन वार्थेनोक्तेन सता परो येनोपहन्यते । येन
केनचित्प्रकारेण आचारजावदोपज्ञो यतिर्न तं जायेत प्रज्ञावांस्तमर्थमिति सूत्रार्थः ॥ १३ ॥

तद्देव होले गोलिन्ति, साणे वा वसुलिन्ति अ ॥

दुम्मए डहए वा वि, नेवं जासिज्ज पन्नवं ॥ १४ ॥

(अथचूरिः) तद्देव तथेव होले रे मूर्खे हासिक । गोले जायजातः । देशान्तर-
रुद्ध्या नेष्टुयसंबोधने होलादयो वाच्याः । श्वानो वा विसुख इति (ठीनाल) डुमको
डुर्जगोऽपि वा नेवं जायत प्रज्ञावान् ॥ १४ ॥

(अर्थ.) (तद्देव के०) तथैव) एटले तेमज फलाणो पुरुष (होले के०) होलः एटले होल ठे, (गोखिन्ति के०) गोल इति एटले गोल ठे ए प्रकारे, (वा के०) वा एटले अथवा (साणो के०) आ एटले आन ठे, (अ के०) च एटले वली (वसुखिन्ति के०) वसुल इति एटले वसुल ठे ए प्रकारे तथा (दुम्मए के०) डमकः एटले डमक ठे, (वा के०) वा एटले अथवा (दुहए वि के०) दुजगांसि एटले दुर्जग ठे एम पण (पन्नवं के०) प्रज्ञावान् एटले बुद्धिशाली साधु (नो वए के०) नो वदेत् एटले न बोले. गोल प्रमुखशब्दो ते ते जापानी रुढी प्रमाणे कगोर पणुं प्रकाशित करे ठे. माटे अहिं तेनो निपेध कख्यो. ॥ १४ ॥

(दीपिका.) पुनः साधुः कीदृशीं जापां न जापेत् इत्याह । बुद्धिमान् साधुस्तथैव तां जापां न जापेत् । तां कामित्याह । होल १ गोल २ इति आ ३ वसुल ४ इति डमक ५ इति दुर्जग इति । इह होलादिशब्दाः तत्तद्देशेषु प्रसिद्धनिष्ठुरतादिवाचका अग्रीलुत्पादकाश्च । अतस्तेषां प्रतिपेधः प्रोक्तः ॥ १४ ॥

(टीका.) तद्देव स्ति सूत्रम् । तथैवति पूर्ववत् । होलो गोल इति आ वा । वसुल इति वा डमको वा दुर्जगश्चापि नैवं जापेत् प्रज्ञावान् । इह होलादिशब्दास्तत्तद्देशीप्रसिद्धितो नैष्ठुर्यादिवाचका अतस्तत्प्रतिपेध इति सूत्रार्थः ॥ १४ ॥

अज्झिए पज्झिए वा वि, अम्मो माउसिअत्ति अ ॥

पितुस्सिए जायणिज्जत्ति, धूए एणुणिअत्ति अ ॥ १५ ॥

(अवचूरिः) स्त्रीपुरुषयोः सामान्येन जापणप्रतिपेधमुक्त्वा स्त्रियमाश्रित्याह । आर्जिके प्रार्जिके वापि अथ मातृष्वसः इति पितृष्वसः जाग्निनेयीति दुहितर्नप्तीति च । तत्र पितुर्वा मातुर्वा मातार्यिका । तस्यापि या माता सा प्रार्थिका । शेषाजिधानाति प्रकटानि ॥ १५ ॥

(अर्थ.) स्त्रीनी साथे अथवा पुरुषनी साथे सामान्य रीते शीरीते न बोखुं ते कखुं. हवे स्त्रीनी साथे शीरीते न बोखुं ते कहे ठे. पूर्वोक्त साधु जे ते (इच्छिअं के०) खियम् एटले स्त्रीने (एवं के०) एवं एटले आ प्रकारे (ए आखवे के०) नाखवेत् एटले न बोखे. कये प्रकारे न बोखे ते कहे ठे. (अज्झिए के०) आर्जिके एटले हे आर्जिके (मानी अथवा पितानी माता) (पज्झिए के०) प्रार्जिके एटले हे प्रार्जिके (मानी अथवा पितानी मातानी माता) (वा के०) वा एटले अथवा (अम्मो वि के०) अम्मापि एटले हे अथ आ रीते पण (अ के०) च एटले वली (मा-

उसिञ्चति के०) मातृष्वसरिति एटले हे माशी आ प्रकारे, तथा (पिउस्सिए के०) पितृष्वसः एटले हे फइ, तथा (जाइणिज्जति के०) जागिनेयीति एटले हे जाणेजी ए प्रकारे, तथा (धूए के०) डुहितः एटले हे कन्ये, (अ के०) च एटले वली (एणुणिअत्ति के०) नप्प्रीति एटले हे पुत्रनी पुत्री ए प्रकारे वचन न कहेहुं ॥ १५ ॥

(दीपिका.) इति स्त्रीपुरुषयोः सामान्येन जापणनिपेधः कृतः । अथ स्त्रियमाश्रित्य आह । साधुः एतानि वचनानि न वदेत्तानि कानि तदाह । हे आर्थिके १ हे प्रार्थिके वा २ हे अं व ३ हे मातृष्वसः ४ हे पितृष्वसः ५ हे जागिनेयि ६ हे डुहितः ७ हे नप्त्रि । एतानि वचनानि स्त्रिया आमंत्रणे वर्तते तत्र एषां शब्दानामर्थस्त्वेवम् । तत्र मातुः पितुर्या माता सा आर्थिका । तस्या अपि माता अन्या सा प्रार्थिका । अन्येषां पदार्थः सुगम एव ॥ १५ ॥

(टीका.) एवं स्त्रीपुरुषयोः सामान्येन जापणप्रतिपेधं कृत्वाधुना स्त्रियमधिकृत्याह । अज्झि ए ति सूत्रम् । आर्थिके प्रार्थिके वापि अस्व मातृष्वस इति च पितृष्वसः जागिनेयीति डुहितः नप्प्रीति च । एतान्यामन्त्रणवचनानि वर्तते । तत्र मातुः पितुर्वा मातार्थिका तस्या अपि यान्या माता सा प्रार्थिका । शेषानिधानानि प्रकटार्थान्येवेति सूत्रार्थः ॥ १५ ॥

हले हलिति अत्रि ति, जट्टे सामिणि गोमिअ ॥

होले गोले वसुजिति, इत्तिअं नेवमालवे ॥ १६ ॥

(अवचूरिः) हले हले इति सख्यामंत्रणे । अत्रे इति । जट्टे स्वामिनि गोमिनि वा । एतानि पूज्यामंत्रणे । होलादयो हीनत्वेऽपि नानादेशापेक्षया म्यामंत्रणवचनानि । होलादिशब्दः स्त्रियं नेवावपेत् । अनुरागाप्रीतिवचनलाघवदोषाः ॥ १६ ॥

(अर्थ.) (हलेहलिति के०) हले हले इति एटले हले हले आ प्रकारे, (अत्रि ति के०) अत्रे इति एटले हे अत्रे ए प्रकारे (जट्टे के०) जट्टे एटले हे जट्टे, (सामिणि के०) स्वामिनि एटले हे स्वामिनि, (गोमिणि के०) गोमिनि एटले हे गोमिनि, (होले के०) होले एटले हे होले, (गोले के०) गोले एटले हे गोले, तथा (वसुजि ति के०) वसुजे इति हे वसुजे, ए प्रकारे स्त्रीने आमंत्रण वचन न कहे. आ गायामां कहेखा ह्यादिक तथा होलादि शब्दो नानादेशनी अपेक्षाए निंदा गौरव इत्यादि वाचक ठे, एन जाणहुं ॥ १६ ॥

(दीपिका.) पुनः किंच साधुः स्त्रियं प्रति नेवं होलादिशब्दः आखपेत् । कय-

मेवमालपनं कुर्वतः साधोः स्वगर्हातप्रक्षेपवचनलाघवादयो दोषा जवंति । के ते हो-
लादि शब्दा इत्याह । पूर्वं ये उक्ताः पुनः हलेहले इत्येवमन्ने इति तथा जहे स्वामिनि
गोमिनि होले गोले वसुले इति । एतान्यपि नानादेशापेक्षया स्त्रीणामामन्त्रणवचनानि
गौरवकुत्सादिगर्जाणि वर्तन्ते ॥ १६ ॥

(टीका.) किं च हले हले त्ति सूत्रम् । हले हले इत्येवमन्ने इत्येवं तथा जहि-
नि स्वामिनि गोमिनि । तथा होले गोले वसुले इत्येतान्यपि नानादेशापेक्षया आ-
मन्त्रणवचनानि गौरवकुत्सादिगर्जाणि वर्तन्ते । यतश्चैवमतः स्त्रियं नैवं ह्रस्व-
दिशब्देराख्यपेदिति । दोषाश्चैवमालपनं कुर्वतः संगगर्हातप्रक्षेपप्रवचनलाघवादयो
इति सूत्रार्थः ॥ १६ ॥

नामधिक्षेण एं वृत्त्या, इन्नीगुत्तेण वा पुणो ॥

जहारिहमजिगिप्रं, आलविळ लविळ वा ॥ १७ ॥

(अथचूरिः) यदि नैवमालपेत् तर्हि कथमालपेदित्याह । नामधेयेन एं एनां
भूयात् । नामास्मृतौ स्त्रीगोत्रेण वा पुनः भूयात् । यथा काश्यपगोत्र इति । यथाहं
ययोदेशे श्रव्यायपेक्षयाजिगृह्य गुणानालोच्य वासां युवतीं वृक्षां वासे वृक्षे धर्मशीले
इत्येवमालपेत् स्तोत्रं बहुतरं वा लपेत् ॥ १७ ॥

(अर्थ.) एम न धोखुं तो शीरीते धोखुं ते कहे ठे. पूर्वोक्त साधु कंइ कारण
पढयायी (एं कं) एनां एटसे आ स्त्री प्रत्ये (नामधिक्षेण कं) नामधेयेन एटसे
देवदत्ता प्रमुख नामवडे करीने (वृत्त्या कं) भूयात् एटसे धोखे. अर्थात् स्त्रीनुं जे
नाम प्रसिद्ध होय ते नामथीज तेने बुलावयुं. कदाच नाम यादमां न होय तो
(वा पुणो कं) वा पुनः एटसे अथवा (इन्नीगुत्तेण कं) स्त्रीगोत्रेण एटसे काश्यप
प्रमुख स्त्रीगोत्रवडे करीने धोखे. (जहारिहं कं) यथाहं एटसे वय, देश, पेश्व
इत्यादिकनी अपेक्षयायी (अजिगिप्र कं) अजिगृह्य एटसे गुण दोषनो प्रिया
करीने (आलविळ कं) आलपेत् एटसे योडुं अथवा एकवार धोखे. (वा कं)
पुनः (लविळ कं) लपेत् एटसे वारंवार अथवा घणुं धोखे. तात्पर्य जेम कोश्ट
मन न दुखाय तेम धोखुं. ॥ १७ ॥

(दीपिका.) अथेवं पूर्वोक्तप्रकारेणाक्षपनं न कुर्यात् तर्हि कथं कुर्यादित्याह ।
साधुः नामधेयेन इति नाधेव कचित्कारणे एतां स्त्रियं भूयात् । यथा हे देवदत्ते इति ।
अथ नाधोऽस्मरणे गोत्रेण वा भूयात् स्त्रियम् । यथा हे काश्यपगोत्रे इति । परं यदा-

योग्यं यथाहर्मजिगृह्य वयोदेशैश्चर्याद्यपेक्षया गुणदोषानालोच्य तदालपेत् लपेत् वा । इपत् सक्तृष्ठा लपनमालपनं लपनं वारं वारम् अतोऽन्यथा । तत्र च या वृक्षा मध्यदेशे ईश्वरा धर्मप्रिया अन्यथोच्यते धर्मशीला इत्यादिना । अन्यथा च यथा न लोकोपघात इति ॥ १७ ॥

(टीका.) नामधिक्केणं ति सूत्रम् । नामधेयेनेति नाम्नेव एनां त्रयास्त्रियं कचित्कारणे यथा देवदत्ते इत्येवमादि । नामान्तरणादो गोत्रेण वा पुनर्ब्रूयात् स्त्रियं यथा काश्यपगोत्रे इत्येवमादि । यथाहं यथायथं वयोदेशैश्चर्याद्यपेक्षयाजिगृह्य गुणदोषानालोच्यालपेत्लपेक्षा इपत्सक्तृष्ठा लपनमालपनमतोऽन्यथा लपनम् । तत्र वयोवृक्षा मध्यदेश ईश्वरा धर्मप्रियान्यथोच्यते । धर्मशील इत्यादिनान्यथा च यथा न लोकोपघात इति सूत्रार्थः ॥ १७ ॥

अक्लृण पक्लृण वा वि, वप्पो चुल्लपिड ति अ ॥

मातुला जाइणिक्क ति, पुत्ते एत्तुणिअ ति अ ॥ १८ ॥

(अथचूरिः) नरमाश्रित्य प्रतिपेधमाह । आर्यकः पितामहो मातामहश्च । प्रार्यकः प्रपितामहश्च । वप्पः पिता । चुल्लकपितेति पितृव्यः । मातुल जागिनेयेति पुत्र नष्ट इति वचनम् । नत्ता पोत्रः प्रपोत्रो वा ॥ १८ ॥

(अर्थ.) स्त्रीने आश्रयीने शरीरीते बोलवुं तथा न बोलवुं ते कहुं. इवे पुरुषने आश्रयीने कहे ठे. (अक्लृण के०) आर्यकः एटले आर्यक (पक्लृण के०) प्रार्यकः एटले प्रार्यक (वा के०) अथवा (वि के०) अपि एटले पुनः (वप्पो के०) वप्पः एटले पिता (चुल्लपिड के०) चुल्लपिता एटले चुल्लपिता (काको) (मातुला के०) मातुलः एटले मातुल (मामो) (जाइणिक्क के०) जागिनेयः एटले जागिनेय (जाणैज) (पुत्ते के०) पुत्रः एटले पुत्र (एत्तुणिअतिअ) नत्तेतिच एटले नत्ता (पोत्रो) ए प्रकारे पुरुषने उद्देशीने साधुए न बोलवुं. ॥ १८ ॥

(टीपिका.) उक्तः स्त्रियमधिकृत्यालपननिषेधो विधिश्च । सांप्रतं पुरुषमधिकृत्याह । साधुरिति न वदेत् । इतीति किम् । आर्यकः प्रार्यकश्चापि वप्पचुल्लकपितेति च तथा मातुल जागिनेयेति पुत्र नत्ता इति च । इह जावार्थः स्त्रियामिव उद्देश्यः । नवरं चुल्लवप्पः पितृव्योऽजिधीयते ॥ १८ ॥

(टीका.) उक्तः स्त्रियमधिकृत्यालपनप्रतिषेधो विधिश्च । सांप्रतं पुरुषमाश्रित्याह । अक्लृण ति सूत्रम् । आर्यकः प्रार्यकश्चापि वप्पचुल्लपितेति च तथा मातुलजागिनेयेति

४४६ राय धनपतसिंघ बहाडरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

पुत्रनप्तेति च । इह जावार्थः स्त्रियामिव ऊष्टव्यः । नवरं बुद्धवप्यः पितृव्योऽजिबी-
यत इति सूत्रार्थः ॥ १७ ॥

हेजो हलित्ति अन्नित्ति, जट्टे सामिअ गोमिअ ॥

होल गोल वसुलि त्ति, पुरिसं नेवमालवे ॥ १९ ॥

(अवचूरिः) किंच हे जो हलेति अन्नेति जट्टेति स्वामिन् गोमिक होल गो-
वसुलेति पुरुषं नेवमालपेत् ॥ १९ ॥

(अर्थ.) (हे के०) हे एटले हे (जो के०) जोः एटले जो (हलित्ति के०)
हलेति एटले हल ए प्रकारे (अन्नित्ति के०) अन्नेति एटले अन्न ए प्रकारे (जट्टे
के०) जर्ता एटले जर्ता (सामिअ के०) स्वामी एटले स्वामी (गोमी के०) गोमी
एटले गोमी (होलगोल वसुलित्ति के०) होलगोलवसुल इति एटले होल गो-
वसुल ए प्रकारे पुरुषने उदेशीने साधुए न बोलवुं. ॥ १९ ॥

(दीपिका.) किंच हे अन्न हे जट्ट हे स्वामिन् हे होल हे गोल हे वसुलेति
साधुः पुरुषं नेवमालपेदिति ॥ १९ ॥

(टीका.) किंच हेजोत्ति सूत्रम् । हे जो हलेत्यन्नेति जर्तः स्वामिन् गोमिन् हो-
ल गोल वसुल इति पुरुषं नेवमालपेदित्यत्रापि जावार्थः पूर्ववदेवेति सूत्रार्थः ॥ १९ ॥

नामधिक्केण जं वूआ, पुरिसगुत्तेण वा पुणो ॥

जहारिहमजिगिप्प, आलविळ्ळ लविळ्ळ वा ॥ २० ॥

(अवचूरिः) तर्हि कथमालपेत् । पुरुषाजिखापेन योजना कार्येति ॥ २० ॥

(अर्थ.) एम न बोलवुं तो शीरीते बोलवुं तेकहे ठे. नाम धिक्केणं इत्यादि सूत्र-
आ गायानो जावार्थं आज अध्ययननी सत्तरमी गायामाफक जाणवो. एटलो ज
के, तेमां स्त्री आश्रयी वात कही ठे ते अहिं पुरुष आश्रयी जाणवी. ॥ २० ॥

(दीपिका.) यदि नेवमालपेत् तर्हि कथमालपेदित्याह । व्याख्या पूर्ववत् । नरं
पुरुषाजिखापेनार्थयोजना कार्या ॥ २० ॥

(टीका.) यदि नेवमालपेत्कथं तर्ह्यालपेदित्याह । नामधिक्केण त्ति सूत्रम् ।
व्याख्या पूर्ववदेव । नवरं पुरुषाजिखापेन योजना कार्येति ॥ २० ॥

पंचिदिआण पाणाणं, एस इठी अयं पुमं ॥

जाव णं न विजाणिक्का, ताव जाइ ति आलवे ॥ ११ ॥

(अवनृरिः) उक्तः पुरुषमाश्रित्यालपने प्रतिषेधो विधिश्च । अधुना पञ्चेन्द्रियति-
र्यङ्गतं विधिमाह । पंचेन्द्रियाणां प्राणिनां गवादीनां कचिदूरे देशे स्थितानामेषा
स्त्री गौः । अयं पुमान् वलीवर्धः । यावदेतद्विशेषेण न जानीयात् तावन्मार्गप्रश्नादो
प्रयोजन उत्पन्ने सति जाइति जातिमाश्रित्य आलपेत् । अस्मात्पशुटोलकात्क्रिय-
दूरे पन्था इत्येवमादि । अन्यथा लिङ्गव्यत्ययसंज्ञवान्मृषावादापत्तिः । अत्राह परः ।
एकेन्द्रियविकलेन्द्रियनारकाणां नपुंसकत्वे सत्यपि मृत्तिका पापाणो धनरस आपो
जलं ज्वलनः पवनस्तरुर्जता शंखः शुक्तिका कीटिका मत्कोटको जृंगी नारक
इत्यादीनां लिङ्गव्यत्ययेनोच्यमानत्वात् किं न मृषादोषः । गुरुराह । व्यवहारसत्येन
सत्यमेवेतत् । यथा दह्यते गिरिर्गलति नाजनमनुदरा कन्वेति न मृषादोषः ॥ ११ ॥

(अर्थः) पुरुषने लदेशीने पण वचननो विधि तथा प्रतिषेध कखो. हवे तिर्यच
पंचेन्द्रिय आश्रयी वचनविधि कहे ठे. पंचिदिआण इत्यादि सूत्र. (पंचिदिआण
के०) पंचेन्द्रियाणां एटले पंचेन्द्रिय एवा (पाणाण के०) प्राणिनाम् एटले गायप्र-
मुख तिर्यच जीवो क्यांय दूर प्रदेशे रह्या होय तो तेमनामां (एस के०) एषा
एटले आ (इठी के०) स्त्री एटले स्त्री ठे, (अयं के०) अयं एटले आ (पुमं के०)
पुमान् एटले पुरुष ठे, आ रीते (जाव के०) यावत् एटले ज्यासुधी (णं के०) एनं
एटले एने (नविजाणिक्का के०) न विजानीयात् एटले न जाणे. (ताव के०) तावत्
एटले त्यांसुधी मार्गादिकमां कोइ प्रश्न बिगेरे करे तो (जाइ ति के०) जातिमिति
एटले जातिने आश्रयीने (आलवे के०) आलपेत् एटले वोलवुं. मार्गादिक कोइ
पूठे तो एम कहेवुं के, आ फलाणी जातनुं तिर्यच वेवुं ठे तेशी थोडे ठेठे फलाणो
मार्ग ठे इत्यादि. ॥ ११ ॥

(दीपिका.) उक्तः पुरुषमप्याश्रित्यालपनप्रतिषेधो विधिश्च । अधुना पञ्चेन्द्रियति-
र्यक्संवन्धिनं वचनविधिमाह । पंचेन्द्रियाणां प्राणिनां गवादीनां कचिदूरदेशे स्थि-
तानामेषा स्त्री गौरयं पुमान् वलीवर्धः यावदेतद्विशेषेण न विजानीयात् तावन्मार्गे
प्रश्नादो प्रयोजने समुत्पन्ने सति जातिं निमित्तमाश्रित्यालपेत् । अस्मात् गोरूप-
जातात् कियदूरेण इत्येवमादि । अन्यथा लिङ्गव्यत्ययसंज्ञवात् मृषावादस्योत्पत्तिः स्यात् ।
वालगोपालादीनामपि विपरिणाम इत्येवमादयो दोषा नवन्ति ॥ ११ ॥

४८ राय धनपतसिंघवाडरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालासिन(६२)

(टीका.) उक्तः पुरुषमप्याश्रित्यालपनप्रतिषेधो विधिश्च । अधुना पञ्चेन्द्रियतिर्य-
गतं वाग्विधिमाह । पंचिदिश्याण ति सूत्रम् । पञ्चेन्द्रियाणां गवादीनां प्राणिनां क्वचि-
द्विप्रकृष्टदेशावस्थितानामेवा स्त्री गौरयं पुमान् वलीवर्दः । यावदेतन्निरोपेण न
जानीयात् । तावन्मार्गप्रश्नादो प्रयोजन उत्पन्ने सति जातिमिति जातिमाश्रित्या-
लपेत् । अस्माजोरूपजातात्किंयद्दूरेणेत्येवमादि । अन्यथा विद्वन्व्यत्ययसंज्ञवान्मृपात्र-
दापत्तिर्गोपालादीनामपि विपरिणाम इत्येवमादयो दोषाः । आक्षेपपरिहारो तु दुरुक्ति-
निवेसो पयट् । जहा पठरो मट्टिश्चा करल उस्ता मुन्मुरो जाला वाजं वालीली श्रव-
श्रंविधिश्चा किमिजं जलूया मकोडलं कीडिश्चा जमरलं मडिया एवमादि । आचारि-
ण एण एयमंगीकीरइ । गोवालादीण वि एण सुदिठधम्म, ति विपरिणामसंज्ञवाजं पुत्रि-
असामायारिकहणे वा गुणसंज्ञवादिति इति सूत्रार्थः ॥ २१ ॥

तद्देव माणुसं पसुं, परिकं वा वि सरीसवं ॥
थूले पमेइले वप्पे, पायमिति अ नो वए ॥ २२ ॥

(अवचूरिः) तथैव यथोक्तं प्राग् मनुष्यं नार्यादिकं पशुमजादिकं पक्षिणं वापि
हंसादिकं सरीसृपमजगरादिकं स्थूलोऽत्यंतमांसलोऽयं मनुष्यादिः । तथा प्रमेदुरः प्र-
पमेदः संपन्नः । वध्यो व्यापादनीयः । पाक्य इति च पाकयोग्य इति च नो वदेत्
तदग्रीतिवधाशंकादिदोषात् ॥ २२ ॥

(अर्थः) वली (तद्देव के०) तथैव एटले तेमज (माणुसं के०) मानुषं एटले
मनुष्ये (पसुं के०) पशुं एटले गाय, वलद प्रमुख पशुने (परिकं के०) पक्षि-
एटले हंस प्रमुख पक्षिने (वा के०) अथवा (सरीसवं वि के०) सरीसृप-
एटले सर्प इत्यादिकने पण आ (थूले के०) स्थूलः एटले घणो जाडो ठे, (पमे-
के०) प्रमेदिलः एटले घणो मेदवालो ठे, (वप्पे के०) वध्यः एटले वध करवाये
ठे, (अ के०) च एटले वली (पायमिति के०) पाक्य इति एटले पाक करवाये
ठे ए प्रकारे (नो वए के०) नो वदेत् एटले न बोलवुं. ॥ २२ ॥

(टीपिका.) किंच साधुस्तथैव उक्तपूर्वं मनुष्यमार्यादिकं पशुमजादिकं
वापि हंसादिकं सरीसृपमजगरादिकं प्रति इति न वदेत् । इतीति किम् । अयं
ऽत्यन्तमांसलो मनुष्यादिः । तथा अयं प्रमेदुरः प्रकपेण मेदः संपन्नः । तय

वद्ध्यो मारणीयः । अयं पाक्यः पाकप्रायोग्यः । केचिद्वदन्ति पाक्यः कालप्राप्त इत्येवं वचनं न वदेत् । कथम् । अप्रीतिव्यापत्याशङ्कादिदोषप्रसङ्गात् ॥ ११ ॥

(टीका.) किंच तद्देवति सूत्रम् । तथैव यथोक्तं प्राक् मनुष्यमार्यादिकं पशुमजादिकं पक्षिणं वापि हंसादिकंसरीसृपमजगरादिकम् । स्थूलोऽत्यन्तमांसलोऽयं मनुष्यादिः । तथा प्रमेडुरः प्रकर्षेण मेदःसंपन्नः । तथा वध्यो व्यापादनीयः । पाक्य इति च नो वदेत् । पाक्यः पाकप्रायोग्यः । कालप्राप्त इत्यन्ये । नो वदेत् नो व्र्यात् । तदप्रीतिव्यापत्याशङ्कादिदोषप्रसङ्गादिति सूत्रार्थः ॥ ११ ॥

परिवृढ ति णं वृथा, वृथा उवचिथ्य ति अ ॥

संजाए पीणिए वा वि, महाकाय ति आलवे ॥ १३ ॥

(अवचूरिः) कारणे पुनरुत्पन्न एवं वदेदित्याह । परि समन्तात् वृद्धः परिवृद्ध इत्येवं स्थूलं मनुष्यादिकं व्र्यात् । व्र्याहुपचित इति संजातः प्रीणितश्चापि निष्पन्नो महाकाय इति चालपेत् ॥ १३ ॥

(अर्थ.) कारण पढे तो शरीरीते कहेवुं ते कहे ठे. परिवृढ इत्यादि सूत्र. (णं के०) एनं एटले ते स्थूल प्राणीने (परिवृढ ति के०) परिवृद्ध इति एटले परिवृद्ध ए प्रकारे (वृथा के०) व्र्यात् एटले वोलवुं. (अ के०) च एटले वली (उवचिथ्य ति के०) उपचित इति एटले उपचित ए प्रकारे (वृथा के०) व्र्यात् एटले कहेवुं. (वा के०) अथवा (संजाए के०) संजातः एटले संजात, (पीणिए के०) प्रीणितः एटले प्रीणित, (महाकाय ति वि के०) महाकाय इत्यपि एटले महाकाय ए प्रकारे पण (आलवे के०) आलपेत् एटले कहेवुं. ॥ १३ ॥

(टीपिका.) कारणे तु उत्पन्न एवं वदेदित्याह । साधुः स्थूलं मनुष्यादिकं प्रति इति वदेत् । इतीति किम् । अयं परिवृद्धो वलोपेतः । अयमुपचितः । अयं संजातः । अयं प्रीणितः । अयं महाकाय इति व्र्यादालपेत् ॥ १३ ॥

(टीका.) कारणे पुनरुत्पन्न एवं वदेदित्याह । परिवृढ ति सूत्रम् । परिवृद्ध इत्येनं स्थूलं मनुष्यादिं व्र्यात्तया व्र्याहुपचित इति च । संजातः प्रीणितश्चापि महाकाय इति चालपेत् । परिवृद्धं पलोपचितं परिवृहेदित्यादिविति सूत्रार्थः ॥ १३ ॥

तद्देव गाउं डप्ताउं, दुम्मा गोरह्ग ति अ ॥

वाहिमा रद्दजोगिति, नेवं चासिङ्ग पत्तवं ॥ १४ ॥

४५० राय धनपतसिंध वहाडरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)

(अथचूरिः) तथैव गावो दोह्या दोहार्हा दम्मा दमनयोग्या गोरयकाः कडका इति च वाह्या रथयोग्या इति नेवं जापेत प्रज्ञावान् ॥ २४ ॥

(अर्थ.) वल्ली (तद्देव के०) तथैव एटले तेमज (गाउं के०) गावः एगायो (डुप्राउं के०) दोह्याः एटले दोहवा योग्य ठे, अर्थात् एमनो दोहवानो मय थयो ठे. (अ के०) च एटले वल्ली (गोरहगा के०) गोरयकाः एटले व (दम्मा के०) दम्माः एटले दमवा योग्य ठे, (ति के०) इति एटले आ प्र तथा (वाहिमा के०) वाह्याः एटले चार प्रमुख वद्देवा योग्य ठे, तथा (र्गित्ति के०) रथयोग्या इति एटले रथयोग्य ठे ए प्रकारे (पखवं के०) प्रज्ञा एटले बुद्धिवाली साधु (नेवं जासिज्जा के०) नेवं जापेत एटले एम न बोधे. ॥ २४ ॥

(दीपिका.) पुनः कीदृशीं जापां न वदेदित्याह । प्रज्ञावान् साधुः न एवं न जापेत । एवं किमित्याह । एता गावो दोह्या दोहार्हाः । आस्तां गवां दोहनसम वर्तत इत्यर्थः । एते गोरयकाः कड्होडका दम्माः । तथा एते वाह्याः सामान्येन ये केति तानाश्रित्य रथयोग्याः । कुतो न जापेत । उच्यते । अधिकरणलाघवादिदोषा ज्वनि प्रयोजने तु क्वचित् एवं जापेत इत्याह ॥ २४ ॥

(टीका.) किं च तद्देवति सूत्रम् । तथैव गावो दोह्या दोहार्हा दोहसमया वर्तत इत्यर्थः । दम्मा दमनीया गोरयका इति च । गोरयकाः कड्होडकाः । तथा वाह सामान्येन ये क्वचित्तानाश्रित्य रथयोग्याश्चेत इति नेवं जापेत । प्रज्ञावान् साधुरधिकरणलाघवादिदोषादिति सूत्रार्थः ॥ २४ ॥

जुवं गवित्ति एं वूआ, धेणुं रसदयत्ति अ ॥

रहस्से महल्लए वा वि, वए संवहणित्ति अ ॥ २५ ॥

(अथचूरिः) कायं त्वेवं वूयात् । युवा गौरिति दम्मो गौर्युवेति वूयात् । धेनुं रसदेति च वूयात् । गोरयकं ह्रस्वं वाह्यं महल्लकं वापि वदेत् संवहनमिति च रथयोग्यं संवहनं ध्रुवं वदेत् ॥ २५ ॥

(अर्थ.) कोइ वखते काम पडे तो थ्यारीते घोखणुं एम कहे ठे. जुवं इत्यादि सूत्र (एं के०) एनं एटले ए दमवायोग्य एवाने. (जुवं गवित्ति के०) युवा गौरिति एटले जुवान वखद ठे ए प्रकारे (वूआ के०) वूयात् एटले कहेवुं. (अ के०) वल्ली (धेणुं के०) धेनुं एटले थोडादिवस उपर प्रसव पामेखी गायने (रसदत्ति के०) रस इति एटले रस (दूध) थापनारी ठे थ्यारीते कहेवुं. तथा (रहस्से के०) ह्रां

एटले टूको एवा (वा के०) अयवा (महल्ल ए वि०) महल्लकमपि एटले मोटा एवा पण जोतरवा योग्य बलदने (संवहण ति अ के०) संवहन इति च एटले संवहन आ प्रकारे (वए के०) वदेत् एटले बोलुं ॥ १५ ॥

(दीपिका.) साधुः युवा गोरिति दम्यो गोर्युवा इति ब्रूयात् । धेनुं गां रसदा इति ब्रूयात् । रसदा गोरिति । तथा ह्रस्वं महल्लकं वापि गोरयकं ह्रस्वं बाह्यं महल्लकं वदेत् संवहनमिति च रययोग्यं संवहनं ध्रुवं वदेत् ॥ १५ ॥

(टीका.) प्रयोजने तु कचिदेवं जापेतेत्याह जुवं ति सूत्रम् । युवा गोरिति दम्यो गोर्युवेति ब्रूयात् । धेनुं गां रसदेति ब्रूयात् । रसदा गोरिति । तथा ह्रस्वं महल्लकं वापि गोरयकं ह्रस्वं बाह्यं महल्लकं वदेत् । संवहनमिति रययोग्यं संवहनं वदेत् । कचिद्गुणलक्षणादौ प्रयोजन इति सूत्रार्थः ॥ १५ ॥

तद्देव गंतुमुज्जाणं, पवयाणि वणाणि अ ॥
रुक्का महल्ल पेहाए, नेवं जासिज्ज पन्नवं ॥ १६ ॥

(अथचूरिः) किंच तथैव गत्वोद्यानं जलक्रीडास्थानं पर्वतान् वनानि च वृक्षान् महतः प्रेक्ष्य नैवं जापेत प्रज्ञावान् ॥ १६ ॥

(अर्थ.) (तद्देव के०) तथैव एटले तेमज (उज्जाणं के०) उद्यानं एटले क्रीडा करवाना चगीचामां (पवयाणि के०) पर्वतान् एटले पर्वतो उपर (अ के०) च एटले वली (वणाणि के०) वनानि एटले जंगलोमां (गंतुं के०) गत्वा एटले जश्ने (महल्ल के०) महतः एटले मोटा (रुक्का के०) वृक्षान् एटले वृक्षोने (पेहाए के०) प्रेक्ष्य एटले जोश्ने (पण्वं के०) प्रज्ञावान् एटले बुद्धिशाली साधु (एवं के०) कहीशुं ते प्रकारे (न जासिज्ज के०) न जापेत एटले न बोले ॥ १६ ॥

(दीपिका.) पुनः क्रीडशीं जापां साधुर्न वदेदित्याह । प्रज्ञावान् साधुः एवं जापां न जापेत । किं कृत्वा । तथैव पूर्ववत् उद्यानं जलक्रीडास्थानं गत्वा । तथा पर्वतान् प्रतीतान् तथा वनानि च तत्र वृक्षान् महतो महाप्रमाणान् उत्प्रेक्ष्य दृष्ट्वा ॥ १६ ॥

(टीका.) तद्देव ति सूत्रम् । तथैवेति पूर्ववत् । गत्वोद्यानं जनक्रीडास्थानं तथा पर्वतान् प्रतीतान् गत्वा । तथा वनानि च । तत्र वृक्षान् महतो महाप्रमाणान् प्रेक्ष्य दृष्ट्वा नैवं जापेत प्रज्ञावान् साधुरिति सूत्रार्थः ॥ १६ ॥

४५९ रायधनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह, नाग तेतालीस-(४३)-भा.

अलं पासायखंजाणं, तोरणाणि गिहाणि अ ॥

फलिहग्गलनावाणं, अलं उदगदोणीणं ॥ २७ ॥

(अथचूरिः) किमित्याह । समर्थाः प्रासादस्तंजयोः तोरणानां नगरतोरणादीनां गृहाणां च परिधार्गलानावां तत्र परिधो नगरद्वारे, अर्गला गोपाटादौ नौः प्रतीता । आसामिति योज्यम् । अलमुदकजोषीनां अरघद्वजलधारिणीनाम् ॥ २७ ॥

(अर्थः) शीरीते न बोधयुं ते कहेठे. अलं इत्यादि सूत्र. आ वृद्धो (पासाय-
खंजाणं के०) प्रासादस्तंजानां एतले एक स्तंज प्रासाद (महेल) वनाववाने तथा
वीजा पण घर कामने योग्य एवा स्तंज वनाववाने (अलं के०) अलं एतले योग्य ठे.
(अ के०) च एतले वली आ वृद्धो (तोरणानि के०) तोरणानाम् एतले नगर प्रमु-
खना दरवाजा तथा (गिहाणि के०) गृहाणां एतले विविध प्रकारनां घरो वनाववा
योग्य ठे. तथा आ वृद्धो (फलिहग्गलनावाणं के०) परिधार्गलानावाम् एतले परिय
(नगरनी जूंगल), अर्गला (घरप्रमुखनी जूंगल) अने नौ (नौका होडी प्रमुख)
वनाववा योग्य ठे. तथा आ वृद्धो (उदगदोणीणं के०) उदकजोषीनां एतले रूढ
पासे पाणी जरवा माटे मूकाती लाकडानी मोटी कुंडीउ वनाववा योग्य ठे. एम न कहेतुं ॥

(दीपिका.) एवं किं न जापेत इत्याह । एते वृद्धाः प्रासादस्तंजानां तथा परि-
धार्गलानावां तत्र नगरद्वारे परिधो, गोपाटादिषु अर्गला, नौस्तु प्रसिद्धा । आसाम-
लमेते वृद्धाः । तथा उदकजोषीनां उदकजोषोऽरघद्वजलधारिकाः । एतेषां प्रासाद-
स्तंजादीनामेते वृद्धा योग्या इति साधुर्न वदेत् ॥ २७ ॥

(टीका.) किमित्याह । अलं ति सूत्रम् । अलं पर्यासा एते वृद्धाः प्रासादस्तं-
जयोः । अत्रैकस्तंजः प्रासादः । स्तंजस्तु स्तंज एव तयोरलम् । तथा तोरणानां नगर-
तोरणादीनां गृहाणां च कुटीरकादीनाम् । अलमिति योगः । तथा परिधार्गलानावां वा ।
तत्र नगरद्वारे परिधः । गोपाटादिवर्गला । नौः प्रतीतेति । आसामलमेते वृद्धाः । उ-
दकजोषीनामलम् । उदकजोषोऽरघद्वजलधारिका इति सूत्रार्थः ॥ २७ ॥

पीठए चंगवेरे अ, नंगले मझ्यं सिआ ॥

जंतलछी व नाजी वा, गंडिआ व अलं सिआ ॥ २८ ॥

(अथचूरिः) चतुर्व्यर्थं प्रथमा । पीठकाय काष्ठासनाय । चंगवेरं च काष्ठपात्री । नां-
लाय द्वाय, गडिकाय सनाराय स्यात् । यंत्रलक्ष्ये वा । यन्त्र यष्टिः प्रसिद्धा । नास्ति
शकटचक्रतुल्यम् । गंडिकायै वाजं स्फुरते वृद्धाः ॥ २८ ॥

(अर्थ.) तथा आ वृद्धो (पीडणं के०) पीठकाय एतले पीठक (आसनविशेष)
 वनाववा, (अ के०) च एतले वल्ली (चंगवेरे के०) चंगवेराय एतले चंगवेर ना-
 मा काष्ठपात्र वनाववा, (अ के०) च एतले वल्ली (नंगले के०) लांगलाय ए-
 तले हल वनाववा, (अ के०) च एतले वल्ली (मङ्गल के०) मयिकाय एतले म-
 यिकनामनी वावेलां वीज डांकवाना काममां आवती वस्तु वनाववाने, (व के०)
 अथवा (जंतलट्टी के०) यंत्रयष्टये एतले कोइ यंत्रनी लाकडी वनाववाने (वा के०)
 अथवा (नाज्जी के०) नाजये एतले पड्डानी नाजि वनाववाने (व के०) अथवा
 (गंङ्गिका के०) गंङ्गिकाये एतले सुवर्णकारनी सोनुं टीपवानी एरण वनाववाने
 (अलं सिआ के०) अलं स्युः एतले योग्य ठे. आ रीते न बोलवुं. ॥ २७ ॥

(दीपिका.) पुनराह । पीठकाय अलमेते वृद्धाः । अत्र पीठकादिशब्देषु सर्वत्र च-
 तुर्यर्थे प्रथमास्ति । परमर्थस्तु चतुर्थैव कार्यः । तथा च चंगवेरं काष्ठपात्री तस्मै अ-
 लम् । तथा लांगलं हलं तस्मै, तथा मयिकाय मयिकमुत्तवीजाद्यादनं । तथा यंत्रयष्टये
 वा । तथा नाजये वा । नाजिः शकटरथांगम् । गंङ्गिकायै वा । गंङ्गिका सुवर्णकाराधि-
 करणस्यापनी । एते वृद्धा अलं समर्था एवं ज्ञायां साधुर्न ज्ञापेत् ॥ २७ ॥

(टीका.) तथा पीडणं चि सूत्रम् । पीठकायालमेते वृद्धाः । पीठकं प्रतीतं तद-
 र्थम् । सुपां सुपो ज्वन्तीति चतुर्थ्यर्थे प्रथमा । एवं सर्वत्र योजनीयम् । तथा चंगवे-
 रायेति । चंगवेरं काष्ठपात्री । तथा नंगलेति । लाङ्गलं हलं । तथा अलं मयिकाय स्यात् ।
 मयिकमुत्तवीजाद्यादनम् । तथा यंत्रयष्टये वा । यंत्रयष्टिः प्रतीता । तथा नाजये वा ।
 नाजिः शकटरथाङ्गम् । गंङ्गिकायै वालं स्युरेते वृद्धा इति नैवं ज्ञापेत् प्रज्ञावानिति
 वर्तते । गंङ्गिका सुवर्णकाराणामधिकरणी (अहिरणी) स्यापनी ज्वतीति सूत्रार्थः ॥२७॥

आसणं सयणं जाणं, दुक्का वा किंचुवस्सए ॥

भूउवघाइणि जासं, नेवं जासिऊ पन्नवं ॥ २८ ॥

(अर्थचूरिः) आसनमासंदकादि, शयनं पर्यकादि, यानं वाहनादि, जवेद्धा किंचि-
 दुपाध्रये छारकपाटादि एतेषु वृद्धेष्विति ज्ञातोपधातिर्नां ज्ञायां नैवं ज्ञापेत् प्रज्ञावान् २८

(अर्थ.) तेमज (आसनं के०) आसनं एतले आसन (सयणं के०) शयनं
 एतले खाट पलंग प्रमुख शयन. (जाणं के०) यानं एतले रथ प्रमुख यान, (वा के०)
 अथवा (किंच के०) किंच एतले वल्ली एवीज वीजी कांङ्गप वस्तु (उवस्सए के०)
 उपाध्रये एतले उपासराने विषे (दुक्का के०) जवेत् एतले द्वाय. तो उपर कहा

रायधनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालासिंघ

अलं पासायखंजाणं, तोरणाणि गिहाणि अ ॥
फलिहग्गलनावाणं, अलं उदगदोणिणं ॥ २७ ॥

(अवचूरिः) किमित्याह । समर्थाः प्रासादस्तंजयोः तोरणानां नगरतोरेणादीनां
हाणां च परिघार्गलानावां तत्र परिघो नगरद्वारे, अर्गला गोपाटादौ नौः प्रतीता ।
प्रासामिति योज्यम् । अलमुदकजोषीनां अरघद्वजलधारिणीनाम् ॥ २७ ॥

(अर्थः) शीरीते न बोलवुं ते कहेवे. अलं इत्यादि सूत्र. आ वृद्धो (पासाय-
खंजाणं के०) प्रासादस्तंजानां एटले एक स्तंज प्रासाद (महेल) बनाववाने तथा
वीजा पण घर कामने योग्य एवा स्तंज बनाववाने (अलं के०) अलं एटले योग्य ठे.
(अ के०) च एटले बली आ वृद्धो (तोरणानि के०) अलं एटले नगर प्रमु-
खना दरवाजा तथा (गिहाणि के०) गृहाणां एटले विविध प्रकारनां घरो बनाववा
योग्य ठे. तथा आ वृद्धो (फलिहग्गलनावाणं के०) तोरणानाम् एटले नगर प्रमु-
(नगरनी जूंगल), अर्गला (घरप्रमुखनी जूंगल) अने नौ (नौका होडी प्रमुख)
बनाववा योग्य ठे. तथा आ वृद्धो (उदगदोणीणं के०) परिघार्गलानावाम् एटले परिघ
पासे पाणी जरवा माटे मूकाती लाकडानी मोटी कुंडीउ बनाववा योग्य ठे. एम न कहेवुं

(दीपिका.) एवं किं न जापेत इत्याह । एते वृद्धाः प्रासादस्तंजानां तथा परि-
घार्गलानावां तत्र नगरद्वारे परिघो, गोपाटादिषु अर्गला, नौस्तु प्रसिद्धा । आसाम-
लमेते वृद्धाः । तथा उदकजोषीनां उदकजोषोऽरघद्वजलधारिकाः । एतेषां प्रासाद-
स्तंजादीनामेते वृद्धा योग्या इति साधुर्न वदेत् ॥ २७ ॥

(टीका.) किमित्याह । अलं ति सूत्रम् । अलं पर्याप्ता एते वृद्धाः प्रासादस्तं-
जयोः । अत्रैकस्तंजः प्रासादः । स्तंजस्तु स्तंज एव तयोरलम् । तथा तोरणानां नगर-
तोरेणादीनां गृहाणां च कुटीरकादीनाम् । अलमिति योगः । तथा परिघार्गलानावां च
तत्र नगरद्वारे परिघः । गोपाटादिष्वर्गला । नौः प्रतीतेति । आसामलमेते वृद्धाः ।
योदकजोषीनामलम् । उदकजोषोऽरघद्वजलधारिका इति सूत्रार्थः ॥ २७ ॥

पीठए चंगवेरे अ, नंगले मइयं सिअ ॥
जंतलछी व नाजी वा, गंडिअ व अलं सिअ ॥ २८ ॥

(अवचूरिः) चतुर्थ्यर्थे प्रथमा । पीठकाय काष्ठासनाय । चंगवेरं च काष्ठपात्री
लाय द्वाय, महिकाय सजाराय स्यात् । पंगलछे वा । यन्त्र यष्टिः प्रसिद्धा ।
शकटचक्रतुंयम् । गंनिकाय वाळं स्युरेते वृद्धाः ॥ २८ ॥

(अर्थ.) तथा आ वृद्धो (पीढए के०) पीठकाय एटले पीठक (आसनविशेष)
घनाववा, (अ के०) च एटले वल्ली (चंगवेरे के०) चंगवेराय एटले चंगवेर ना-
मा काष्ठपात्र घनाववा, (अ के०) च एटले वल्ली (नंगले के०) लांगलाय ए-
टले हल घनाववा, (अ के०) च एटले वल्ली (मङ्गल के०) मयिकाय वटले स-
यिकनामनी वावेलां चीज हांकवाना काममां आवती वस्तु घनाववाने, (व के०)
अथवा (जंतलट्टी के०) यंत्रयष्टये एटले कोइ यंत्रनी लाकडी घनाववाने (वा के०)
अथवा (नाजी के०) नाजये एटले पङ्कानी नाजि घनाववाने (व के०) अथवा
(गंङ्गिका के०) गंङ्गिकाये एटले सुवर्णकारनी सोनुं टीपवानी एरण घनाववाने
(अलं सिद्धा के०) अलं स्युः एटले योग्य ठे. आ रीते न बोलवुं. ॥ १८ ॥

(दीपिका.) पुनराह । पीठकाय अलमेते वृद्धाः । अत्र पीठकादिशब्देषु सर्वत्र च-
तुर्थ्यर्थे प्रथमास्ति । परमर्थस्तु चतुर्थ्यर्थे कार्यः । तथा च चंगवेरं काष्ठपात्री तस्मै अ-
लम् । तथा लांगलं हलं तस्मै, तथा महिकाय महिकमुत्तवीजाद्यादनं । तथा यंत्रयष्टये
वा । तथा नाजये वा । नाजिः शकटरथाङ्गम् । गंङ्गिकाये वा । गंङ्गिका सुवर्णकाराधि-
करणस्थापनी । एते वृद्धा अलं समर्था एवं जापां साधुर्न जापेत् ॥ १८ ॥

(टीका.) तथा पीढए ति सूत्रम् । पीठकायालमेते वृद्धाः । पीठकं प्रतीतं तद-
र्थम् । सुपां सुपो जवन्तीति चतुर्थ्यर्थे प्रथमा । एवं सर्वत्र योजनीयम् । तथा चंगवे-
रायेति । चंगवेरं काष्ठपात्री । तथा नंगलेति । लाङ्गलं हलं । तथा अलं मयिकाय स्यात् ।
मयिकमुत्तवीजाद्यादनम् । तथा यंत्रयष्टये वा । यंत्रयष्टिः प्रतीता । तथा नाजये वा ।
नाजिः शकटरथाङ्गम् । गंङ्गिकाये वालं स्युरेते वृद्धा इति नेवं जापेत् प्रज्ञावानिति
वर्तते । गंङ्गिका सुवर्णकाराणामधिकरणी (अहिरणी) स्थापनी जवतीति सूत्रार्थः ॥ १८ ॥

आसणं सयणं जाणं, हुज्जा वा किंचुवस्सए ॥

भूतवघाइणिं जासं, नेवं जासिज्ज पन्नवं ॥ १९ ॥

(अवचूरिः) आसनमासंदकादि, शयनं पर्यंकादि, यानं वाहनादि, जवेद्वा किंचि-
हुपाश्रये द्वारकपाटादि एतेषु वृद्धेऽपि नूतोपधातिनीं जापां नेवं जापेत् प्रज्ञावान् १९

(अर्थ.) तेमज (आसणं के०) आसनं एटले आसन (सयणं के०) शयनं
एटले खाट पलंग प्रमुख शयन, (जाणं के०) यानं एटले रथ प्रमुख यान, (वा के०)
अथवा (किंच के०) किंच एटले वल्ली एवीज चीजी कांङ्गण वस्तु (उवस्सए के०)
उपाश्रये एटले उपासराने विषे (हुज्जा के०) जवेत् एटले होय. तो उपर कहा

४५४ राय धनपतसिंघवहाडरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-भा.

प्रमाणे वृक्ष आश्रयी (जूठवघाडिणिं के०) जूतोपघातिनीं एटसे प्राणीने पीडाकरं नारी एवी (एवं के०) एवं एटसे उपर कही ते प्रकारनी (जासं के०) प्राणं एटसे जापा प्रत्ये (पक्षवं के०) प्रज्ञावान् एटसे जाण साधु (न जासिज्ज के०) न जापेत एटसे न बोले. ॥ २९ ॥

(टीपिका.) पुनराह । प्रज्ञावान् साधुः एवंविधां जूतोपघातिनीं प्राणिसंहरणं विधिं जापां न जापेत । एवं कामित्याह । एतेषु वृक्षेषु आसनमासंदकादि, शयनं पर्यंकादि, यानं युग्मादि, जवेत् वा किंचित् उपाश्रये वसतो । अन्यथा छारपात्रादि । दोषाद्यात्र तद्धनसामी व्यन्तरादिर्वा कुप्येत् । सलक्षणो वा वृक्ष इति एहीयात् । अनियमितजापिणो साधवं चेत्यादयः ॥ २९ ॥

(टीका.) तथा आसणं ति सूत्रम् । आसनमासंदकादि शयनं पर्यंकादि यानं युग्मादि जवेत्वा किंचिदुपाश्रये वसतावन्यद् छारपात्राद्ये तेषु वृक्षेष्वपि जूतोपघातिनीं सत्वपीडाकारिणीं जापां नेवं जापेत प्रज्ञावान् साधुरिति सूत्रार्थः । दोषाद्यात्र तद्धनसामी व्यन्तरादिः कुप्येत् । सलक्षणो वा वृक्ष इत्यभिप्रेहीयात् । अनियमितजापिणो साधवं चेत्येवमादयो योग्याः ॥ २९ ॥

तदेव गंतुमुज्जाणं, पवयाणि वणाणि च ॥

रुग्गा मद्वन्न पेदाए, एवं जासिज्ज पन्नवं ॥ ३० ॥

(अन्वृतिः) विधिमाह । तदेव ति पूर्ववत् । नवरमेवं जापेत ॥ ३० ॥

(अर्थ.) काण पडे तो ही रीते योजनुं ते कहे ठे. तदेव इत्यादि सूत्र. (तदेव के०) तेषु एटसे तेमज्ज (उज्जाणं के०) उद्यानं एटसे उद्यान प्रत्ये, (पवयाणि के०) पर्यंतान् एटसे पर्यंत प्रत्ये तथा (वणाणि के०) वनानि एटसे वन प्रत्ये (गंतुं के०) गत्वा एटसे जइने अने (मद्वन्न के०) मद्वन्नः एटसे मोटा पत्र (पेदाए के०) वृक्षान् एटसे वृक्ष प्रत्ये (पेदाए के०) पेदाए एटसे जोइने (वनं के०) प्रज्ञावान् एटसे जाण साधु (एवं के०) आ प्रकारे (जासिज्ज के०) जापेत एटसे बोले. ॥ ३० ॥

(टीपिका.) अत्रेव विधिमाह । वस्तुनः पूर्ववदेव । नवरं मद्वन्नो वृक्षान् इत्यादि सूत्रान् साधुः एवं जापेत ॥ ३० ॥

(टीका.) अत्रेव विधिमाह । तदेव ति सूत्रम् । वस्तुनः पूर्ववदेव । नवरमेवं जापेत ॥ ३० ॥

जाइमंता इमे रुक्का, दीहवृद्धा महालया ॥

पयायसाला वडिमा, वए दरिसणित्ति अ ॥ ३१ ॥

(अथचूरिः) जातिमन्त उत्तमजातय एतेऽशोकाद्या वृद्धाः दीर्घवृत्ता महालया वटादयः संजातशाखा उत्पन्नढाला विटपिनो वदेत् । दर्शनीया इति च विश्रमणतदासन्नमार्गकथनादौ वदेत् ॥ ३१ ॥

(अर्थः) मार्गं देखाडवा प्रमुख कारण पडे तो साधुए आ रीते बोलवुं. जाइमंत इत्यादि सूत्र. (जाइमंत के०) जातिमन्तः एटले ऊंची जातना अशोकप्रमुख, (दीह-के०) दीर्घाः एटले दीर्घ एवा नाखियरी प्रमुख, (वट्टा के०) वृत्ताः एटले गोल आकारना नंदीवृद्ध प्रमुख (अ के०) च एटले तथा (महालया के०) महालयाः एटले मोटा विस्तारवाला वडप्रमुख, (इमे के०) आ (रुक्का के०) वृद्धाः एटले वृद्धो (पयायसाला के०) प्रजातशाखाः एटले उत्पन्न थइ ठे घणी शाखाउं जेमने एवा तथा (विरुमा के०) विटपिनः एटले शाखाउंथी नीकलेली शाखावाला तथा (दरिसणित्ति के०) दर्शनीया इति एटले दर्शनीय ठे आ प्रकारे (वए के०) वदेत् एटले बोलवुं. ॥ ३१)

(टीका.) एवं किमित्याह । साधुः इति वदेत् । इतीति किम् । एते वृद्धा जातिमन्त उत्तमजातीया अशोकादयोऽनेकप्रकारा वा उपलज्यमानस्वरूपाः । पुनः दीर्घा नाखिकेरीप्रभृतयः । पुनर्वृत्ता नन्दिवृद्धादयः । पुनः महालया वटादयः । पुनः एते प्रजातशाखा उत्पन्नढाला विटपिनः प्रशाखावन्तः । पुनः एते दर्शनीया इति वदेत् । एवमपि कदा वदेत् । प्रयोजने विश्रमणतदासन्नमार्गकथनादौ उत्पन्ने सति अन्यदा नेति ॥ ३१ ॥

(टीका.) जाइमंत त्ति सूत्रम् । जातिमन्त उत्तमजातयोऽशोकादयः । अनेकप्रकारा एत उपलज्यमानस्वरूपा वृद्धा दीर्घवृत्ता महालया । दीर्घा नाखिकेरीप्रभृतयः । वृत्ता नन्दिवृद्धादयः । महालया वटादयः । प्रजातशाखा उत्पन्नढाला विटपिनः प्रशाखावन्तो वदेदर्शनीया इति च । एतदपि प्रयोजन उत्पन्ने विश्रमणतदासन्नमार्गकथनादौ वदेन्नान्यदेति सूत्रार्थः ॥ ३१ ॥

तहा फलाइं पकाइं, पायखळाइ नो वए ॥

वेलोइयाइं टालाइं, वेहिमाइ त्ति नो वए ॥ ३२ ॥

(अथचूरिः) तथा फलानि आघ्रादीनि पक्वानि पाकेन गर्ताग्रिदोषकोऽवपला-
लादिना विपाच्य जड्याणीति नो वदेत् । वेलोचितानि ग्रहणकालप्राप्तानि अतःपरं कालं

४५८ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-

तदेवोसहिउ पकाउ, नीलिआउ ठवीइ अ ॥

लाइमा जज्जिमाउ ति, पिदुखळ ति नो वए ॥ ३४ ॥

(अवचूरिः) तथैवोपधयः शाब्दादयः पका नीलिकाऽथवय इति वल्लचयकादि-
क्षाणाः । खवनवत्यो खवनयोग्याः । जर्जनवत्यो जर्जनयोग्यास्तथा पृथुकजदया इ-
वा वदेत् ॥ ३४ ॥

(अर्थः) (तदेव के०) तथैव एटले तेमज (उंसहिउ के०) उपप्यः एटले
शाली, गहू प्रमुख उपधीउ (पकाउ के०) पकाः एटले पाकेली ठे, (अ के०)
घ एटले वली (नीलिआउ ठवीइ के०) नीलाऽथवयः एटले वाल, चोखा प्रमुख क-
गोल (लाइमा के०) खवनवत्यः एटले खणवा योग्य ठे, (जज्जिआउ के०) ज-
र्जनवत्यः एटले जुंजवा योग्य ठे, (ति के०) इति एटले आ प्रकारे तथा (पिदुखळ
ति के०) पृथुकजदया इति एटले पोक करीने जक्षण करवा योग्य ठे आ प्रकारे (नो
वए के०) नो वदेत् एटले न कहेंचुं ॥ ३४ ॥

(दीपिका.) पुनराह । तथैव तेनैव प्रकारेण उपधयः शाब्दादिलक्षाणाः पका इति
नो वदेत् । तथा नीलाः थवय इति वल्लचयलकादिफललक्षाणाः । तथा खवनवत्यो ख-
नयोग्याः । जर्जनवत्य इति जर्जनयोग्याः । तथा पृथुकजदया इति नो वदेत् । पृ-
थुकजदयायोग्या इति नो वदेदिति पदं सर्वत्र संबध्यते । पृथुका अर्धपकशाब्दादि
क्रियन्ते । अन्निधानदोषाः पूर्ववत् ॥ ३४ ॥

(टीका.) तदेव ति सूत्रम् । तथोपधयः शाब्दादिलक्षाणाः पका इति । तथा नीला-
ऽथवय इति वा । वल्लचयलकादिफललक्षाणाः । तथा खवनवत्यो खवनयोग्याः । जर्-
नवत्य इति जर्जनयोग्याः । तथा पृथुकजदया इति पृथुकजदयायोग्याः । नो व-
दिति सर्वत्रान्निसंबध्यते । पृथुका अर्धपकशाब्दादिषु क्रियन्ते । अन्निधानदोषाः
पूर्ववदिति सूत्रार्थः ॥ ३४ ॥

रूढा बहुसंज्ञ्या, थिरा उंसडा विअ ॥

गप्रिआउ पमृआउ, संसाराउ ति आलये ॥ ३५ ॥

(अवचूरिः) कार्ये भागदशनादायेवमाखपेत् । रूढाः प्राप्नुज्ज्ना बहुसंज्ञा नि-
गमप्राप्ताः स्थिरा निगमप्रा उल्लुता इति वा उपधातेन्यो निर्गता वा । गर्जिता अ-
नेनरीपिकाः । प्रमृता निर्गमरीपिकाः । संसाराः संज्ञानवन्मुखा इत्याखपेत् । पदा-
दोषोचना कार्या अत्रिया ॥ ३५ ॥

(अर्थ.) एम न बोलवुं तो कारण पडे शीरीते बोलवुं ते कहे ठे. पूर्वोक्त उपधीउं (रूढा के०) रूढाः एटले उत्पन्न थएली ठे, (बहुसंज्ञा के०) बहुसंज्ञताः एटले घणे जाने निष्पन्न थएली, (धिरा के०) स्थिराः एटले निष्पन्न थएली ठे, (विश्व के०) अपिच एटले वली (उत्सवा के०) उत्सृताः एटले उपघातयी नीकलेली ठे, तेमज (गप्पिआउं के०) गर्जिताः एटले जेना डोडा बहार नीकल्या नथी एवी (प्रसूआउं के०) प्रसूताः एटले जेना डोडा बहार नीकल्या ठे एवी तथा (संसाराउं के०) संसाराः एटले डांगर प्रमुख सार वस्तु जेने माथे तैयार थइ रही ठे एवी ठे, (ति के०) इति एटले आ प्रकारे (आलवे के०) आलपेत् एटले कहेवुं. ॥ ३५ ॥

(टीपिका.) प्रयोजने पुनर्मार्गदर्शनादौ एवमालपेदित्याह । साधुः एवमालपेत् । एवं किमित्याह । रूढाः प्राङ्मुताः बहुसंज्ञता निष्पन्नप्रायाः । स्थिरा निष्पन्नाः । उत्सृता इति वा उपघातेन्यो निर्गता इति वा । तथा गर्जिता अनिर्गतशीर्षकाः । प्रसूता निर्गतशीर्षकाः । संसाराः संजाततन्हुलादिसारा इत्येवमालपेत् । पकायर्थयोजना स्वधिया कार्या ॥ ३५ ॥

(टीका.) प्रयोजने पुनर्मार्गदर्शनादावेवमालपेदित्याह । रूढं च सूत्रम् । रूढाः प्राङ्मुताः । बहुसंज्ञता निष्पन्नप्रायाः । स्थिरा निष्पन्नाः । उत्सृता इति उपघातेन्यो निर्गता इति वा । तथा गर्जिता अनिर्गतशीर्षकाः । प्रसूता निर्गतशीर्षकाः । संसाराः संजाततन्हुलादिसारा इत्येवमालपेत् । पकायर्थयोजना स्वधिया कार्वेति सूत्रार्थः ॥ ३५ ॥

तद्देव संखमिं नञ्चा, किञ्चं कर्जंति नो वए ॥

तेणगं वावि वप्पित्ति, सुतिवित्ति अ आवगा ॥ ३६ ॥

(अवचूरिः) तथैव संखमिं ज्ञात्वा करणीयेति पित्रादिनिमित्तं सांवत्सरिका कार्वेति नो वदेत् । मिथ्यात्वोपबृंहणादोपात् । स्तेनकं वा वध्य इति नो वदेत् । सुतीर्था इति च । वशब्दादुस्तीर्था इति च । आपगा नद्यः । केनचित्स्पष्टः सन् नो वदेत् । अधिकरणादिदोषात् ॥ ३६ ॥

(अर्थ.) साधुए वाणी शीरीते बोलवी तथा न बोलवी ए अधिकारमां आ बीजुं कहे ठे. (तद्देव के०) तथैव एटले तेमज (संखमिं के०) संखमिं एटले जेने विषे प्राणियोनां आयुष्यो खंति थाय ठे एवी क्रियाने (नञ्चा के०) ज्ञात्वा एटले जाणीने (करणिज्जंति के०) करणीयति एटले पित्रादिकनी तृतिने थयें आ अवश्य करबीज आ रीति (नो वए के०) नो वदेत् एटले न बोलवुं. (वा के०) वा एटले

४६० राय धनपतसिंघ बहाडरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-भा.

अथवा (तेणगं वा वि के०) स्तेनकं वापि एटले चोरने पण (वप्लित्ति के०) वध्य इति एटले वध करवा योग्य ठे आ प्रकारे (अ के०) च एटले बली (आपगा के०) आपगाः एटले नदीओने (सुतिष्ठित्ति के०) सुतीर्या इति एटले सुखे तरवा योग्य ठे आ रीते न कहेवुं. ॥ ३६ ॥

(दीपिका.) वाग्विधिप्रतिपेधाधिकारेऽनुवर्तमान इदमपरमाह । साधुः संखणिं ज्ञात्वा एषा पित्रादिनिमित्तं करणीया एव इति नो वदेत् । मिथ्यात्वस्य उपबृंहणादोपात्तं । ननु संखणि इति कः शब्दार्थः । उच्यते संखंड्यते प्राणिनामायुं पि यस्यां प्रकरणक्रियायां सा संखडी । तथा स्तेनकं चोरं ज्ञात्वा अयं वध्य इति नो वदेत् । तदनुमते स्तेननिश्चयादिदोषप्रसंगात् । तथा आपगा नद्यः सुतीर्याः । चशब्दाहुस्तीर्या एता इति केनापि पृष्टः सन् नो वदेत् । अधिकरणविधातादिदोषप्रसंगात् ॥ ३६ ॥

(टीका.) वाग्विधिप्रतिपेधाधिकारेऽनुवर्तमात इदमपरमाह । तदेव चि सूत्रम् । तथैव संखडिं ज्ञात्वा । संखंड्यन्ते प्राणिनामायुं पि यस्यां प्रकरणक्रियायां सासंतडी तां ज्ञात्वा करणीयेति पित्रादिनिमित्तं कृत्यैवैपेति नो वदेत् । मिथ्यात्वोपबृंहणदोषात् । तथा स्तेनकं वापि वध्य इति नो वदेत् । तदनुमतत्वेन निश्चयादिदोषप्रसंगात् । सुतीर्या इति च । चशब्दाहुस्तीर्या इति वा । आपगा नद्यः केनचित्पृष्टः सन्नो वदेत् । अधिकरणविधातादिदोषप्रसंगादिति सूत्रार्थः ॥ ३६ ॥

संखडिं संखडिं ब्रूया, पणिअठ चि तेणगं ॥

बहुसमाणि तिष्ठाणि, आवगाणं विआगरे ॥ ३७ ॥

(अवचूरिः) कार्यं एवं वदेत् संखडिं संखडी इति ब्रूयात् । पणितार्थ इति स्तेनकं ब्रूयात् । शिद्धकादिविपाकदर्शनादौ । पणितेनाऽर्थोऽस्य पणितार्थः । प्राणिवृतप्रयोजन इत्यर्थः । बहुसमानि तीर्थानि आपगानां नदीनां व्याख्यायित ॥ ३७ ॥

(अर्थ.) कारण पडे तो आ रीते कहेवुं एम कहे ठे. संखडिं इत्यादि सूत्र. (संखडिं के०) संखडिं एटले संखडी प्रत्ये (संखडिं के०) संखडिं एटले संकीर्णा संखडी एमव (ब्रूया के०) ब्रूयात् एटले कहेवुं. अर्थात् साधुए साधुने कहेवुं पडे, अथवा धीउं कांइ काम पडे तो संखडिने संखडि शब्द वडेज कहेवी. (तेणगं के०) स्तेनकं एटले चोरने (पणिअठ चि के०) पणितार्थ इति एटले पोताना जीवने जोलममां नत् खीने स्वार्थ साधनारो आरीते (ब्रूया के०) ब्रूयात् एटले कहेवुं. तेमज (आवगाणं के०) आपगानां एटले नदीउनां (तिष्ठाणि के०) तीर्थानि एटले उतरी जवानां

नागौने (बहुसमा के०) बहुसमानि एटले घणा खरा सम ठे, विषम नही, एम
(विआगरे के०) व्यागणीयात् एटले कहेवुं ॥ ३५ ॥

(दीपिका.) प्रयोजन उत्पन्ने सति पुनः साधुरेवं वदेदित्याह । साधुः संखडिं
इति ब्रूयात् साधुकथनादौ संकीर्णां संखडीत्येवमादि । पणितार्थ इति तथा स्ते-
नकं वदेत् शैक्षकादिकर्मविपाकदर्शनादौ । पणितेनार्थोऽस्येति पणितार्थः । प्राणद्यूत-
प्रयोजन इत्यर्थः । तथा बहु समानि तीर्थानि आपगानां नदीनामिति व्यागणीयात् ।
साध्वादिविषय इति ॥ ३५ ॥

(टीका.) प्रयोजने पुनरेवं वदेदित्याह । संखडिं चि सूत्रम् । संखडिं संखडिं ब्रू-
यात् । साधुकथनादौ संकीर्णां संखडीत्येवमादि । पणितार्थ इति स्तेनकं वदेत् । शै-
क्षकादिकर्मविपाकदर्शनादौ पणितेनार्थोऽस्येति पणितार्थः । प्राणद्यूतप्रयोजन इ-
त्यर्थः । तथा बहुसमानि तीर्थानि आपगानां नदीनां व्यागणीयात् । साध्वादि-
विषय इति सूत्रार्थः ॥ ३५ ॥

तद्वा नष्ट पुन्नाउ, कायतिङ्गति नो वए ॥

नावाहिं तारिमाउ चि, पाणिपिङ्गति नो वए ॥ ३६ ॥

(अथचूरिः) वाग्विधिप्रतिषेधाधिकार एवेदम् । तथा नद्यः पूर्णा इति नो वदेत्
प्रवृत्तिदोषात् । कायतरणीयाः शरीरतरणयोग्या इति नो वदेत् । नौजिस्तरणीया-
तरणयोग्या इति नो वदेत् । तटस्थप्राणिपेया इति नो वदेत् ॥ ३६ ॥

(अर्थ.) वाणीना विधिना तथा प्रतिषेधना अधिकारमांज वली कहे ठे. तद्वा इत्यादि
सूत्र. (तद्वा के०) तथा एटले तेमज पूर्वोक्त साधुए (नष्ट के०) नद्यः एटले नदीउं
(पुन्नाउ के०) पुर्णाः एटले परिपूर्ण जरेली ठे, तेमज (कायतिङ्गाउ के०) काय-
तरणीयाः एटले शरीरवडे तरवा योग्य ठे, (चि के०) इति एटले आ रीते (नो वए
के०) नो वदेत् न कहेवुं. तथा (नावाहिं के०) नौजिः एटले नौका (होडी) वडे
करीने (तारिमाउ चि के०) तरणीया इति एटले तरवा योग्य ठे आ रीते तथा
(पाणिपिङ्गति के०) प्राणिपेया इति एटले तट उपर रहेला प्राणित्री जेमना जल
नीचाय एवा ठे आ रीते (नोवए के०) नोवदेत् एटले न बोखवुं. ॥ ३६ ॥

(दीपिका.) वाग्विधिप्रतिषेधाधिकार एवेदमाह । साधुरिति नो वदेत् । इतीति
किम् । नद्यः पूर्णा जृताः । कथम् । प्रवृत्तश्रवणनिर्वर्चनादिदोषात् । तथा काय-
तरणीयाः शरीरतरणयोग्या इत्येवं नो वदेत् । साधवचनेन नो विघ्न इति पतञ्जलिः ।

४६२ राय धनपतिसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

प्रसंगात् । तथा नौजिज्जोणीजिस्तरणीयास्तरणयोग्या इत्येवं नो वदेत् । अन्यथाविम-
शङ्कया तत्प्रवर्तनात् । तथा प्राणिपेया इति नो वदेत् । तटस्थप्राणिपेया इति नो
वदेत् । तथैव प्रवर्तनादिदोषादिति ॥ ३७ ॥

(टीका.) वाग्विधिप्रतिषेधाधिकार एवेदमाह । तद्वा नञ् इति सूत्रम् । तथा
नयः पूर्णां जृता इति नो वदेत् । प्रवृत्तश्रवणनिवर्तनादिदोषात् । तथा कायतरणीयाः
शरीरस्तरणयोग्या इति नो वदेत् । साधुवचनतोऽविममिति प्रवर्तनादिप्रसङ्गात् । तथा
नौजिज्जोणीजिस्तरणीयास्तरणयोग्या इत्येवं नो वदेत् । अन्यथाविमशङ्कया तत्प्रवर्तनात् ।
तथा प्राणिपेयास्तटस्थप्राणिपेया नो वदेदिति । तथैव प्रवर्तनादिदोषादिति सूत्रार्थः ॥ ३७ ॥

बहुवाहडा अगाहा, बहुसखिलुप्पिलोदगा ॥

बहुविठडोदगाआवि, एवं जासिज्जा पन्नवं ॥ ३८ ॥

(अथचूरिः) कथं वदेदित्याह । बहुधा जृताः प्रायशो जृताः । बहुगाथाः प्राय-
गम्भीराः । बहुसखिलोत्पीलोदकाः प्रतिश्रोतोवाहितापरसरितः । बहुविस्तीर्ण-
काश्चापि स्वतीरप्लावनविस्तृतजला एवं जापेत प्रज्ञावान् ॥ ३८ ॥

(अर्थ.) कारण पडे तो आ रीते कहेवुं एम कहे ठे. बहु इत्यादि सूत्र. (पत्र
के०) प्रज्ञावान् एटले बुद्धिशास्त्री पुरुष पूर्वोक्त नदीर्जने (बहुवाहडा के०) बहुजुत
एटले प्राये जरेली ठे, तथा (अगाहा के०) अगाधाः एटले प्राये ऊंडी ठे. तेम
(बहुसखिलुप्पिलोदगा के०) बहुसखिलोत्पीलोदकाः एटले बीजी नदीर्जना प्रवाहो-
पाठल हटावनारी एवी (बहुविठडोदगा आवि के०) बहुविस्तीर्णोदका अपि एट-
पोताना तीरने पलही नाखे एवा जलने धारण करनारी ठे, (एवं के०) आरि-
(जासिज्जा के०) जापेत एटले बोखे. ॥ ३८ ॥

(दीपिका.) प्रयोजने साधुमार्गिकथनादावेवं जापेत इत्याह । प्रज्ञावान्
साधुः एवं जापेत वदयमाणं परं ननु तदागतपृष्ठोऽहं न जानामीति श्रूयान्
कथम् । प्रत्यक्षमृपावादित्वेन तत्प्रदोषादिदोषप्रसंगात् । एवं किमित्याह । बहु-
जृताः प्रायशो जृता इत्यर्थः । तथा अगाहा इति बहुगाथाः प्रायोगम्भीराः । बहु-
सखिलोत्पीलोदकाः प्रतिश्रोतोवाहितापरसरित इत्यर्थः । तथा बहुधा विस्तीर्णोदका-
श्च स्वतीरप्लावनप्रवृत्तजलाश्च इति । वाग्विधिप्रतिषेधाधिकार एवेदमाह ॥ ३८ ॥

(टीका.) प्रयोजने तु साधुमार्गिकथनादावेवं जापेतेत्याह । बहुवाहड विम-
शङ्कम् । बहुजृताः प्रायशो जृता इत्यर्थः । तथागाथा इति बहुगाथाः प्रायोगम्भीराः ।

बहुसञ्चिरोत्पीडोदकाः प्रतिबोतोवाहितापरसरित इत्यर्थः । तथा विस्तीर्णोदकाश्च स्तरीरग्रावनप्रवृत्तजलाश्च । एवं जापेत् प्रज्ञावान् साधुर्न तु तदागतवृष्टो न वेद्म्यहमिति ब्रूयात् । प्रत्यक्षमृपावादित्वेन तत्प्रच्छेपादिदोषप्रसंगादिति सूत्रार्थः ॥ ३९ ॥

तदेव सावङ्गं जोगं, परस्सठा अ निष्ठिअं ॥

कीरमाणं ति वा नच्चा, सावङ्गं न लवे सुणी ॥ ४० ॥

(श्रवचूरिः) तथैव सावद्यं योगं व्यापारमधिकरणं सत्तादिविषयं परस्यार्थाय परनिमित्तं निष्पन्नं क्रियमाणं वा वर्तमानम् । वाशब्दाद्भविष्यत्कालजाविनं वा ज्ञात्वा सावद्यं नालपेत् ॥ ४० ॥

(अर्थः) वाणीना विधि प्रतिषेध अधिकारमां वली कहे ठे. (तहेव के०) तथैव एटले तेमज (सावङ्गं के०) सावद्यं एटले पाप सहित एवो (जोगं के०) योगं एटले व्यापार (परस्सठाए के०) परार्थ एटले परने अर्थे (निष्ठिअं के०) निष्ठितं एटले पूर्वे यद् रहेलो ठे, (कीरमाणं के०) क्रियमाणं एटले वर्तमान काले थाय ठे, (वा के०) अथवा भविष्य काले यशे, (ति के०) इति एटले आ प्रकारे (नच्चा के०) ज्ञात्वा एटले जाणीने (सुणी के०) मुनिः एटले साधु जे ते (सावङ्गं के०) सावद्यं एटले पापसहित जापा प्रत्ये (न लवे के०) नालपेत् एटले न कहे. ॥ ४० ॥

(दीपिका.) तथैव मुनिः साधुः सावद्यं योगं सपापं व्यापारमधिकरणसत्तादिविषयं परस्यार्थाय परनिमित्तं निष्ठितं निष्पन्नं न ब्रूयात् । तथा क्रियमाणं । वाशब्दात् भविष्यत्कालजाविनं वा ज्ञात्वा सावद्यं नालपेत् सपापं न ब्रूयात् ॥ ४० ॥

(टीका.) वाग्विधिप्रतिषेधाधिकार एवेदमाह । तहेव त्ति सूत्रम् । तथैव सावद्यं सपापं योगं व्यापारमधिकरणं सत्तादिविषयं परस्यार्थाय परनिमित्तं निष्ठितं निष्पन्नं तथा क्रियमाणं वा वर्तमानम् । वाशब्दाद्भविष्यत्कालजाविनं वा ज्ञात्वा सावद्यं नालपेत् । सपापं न ब्रूयात् । मुनिः साधुरिति सूत्रार्थः ॥ ४० ॥

सुकडित्ति सुपकित्ति, सुत्तिन्ने सुहडे मडे ॥

सुनिष्ठिए सुलठित्ति, सावङ्गं वज्जए सुणी ॥ ४१ ॥

(श्रवचूरिः) सावद्यं वर्जयेत् निरवद्यं जापेते तत्सावद्यनिरवद्यमाह । सुष्टु कृतं सत्तादि । सुष्टु पकं सहस्रपाकादि । सुष्टु विघ्नं वनादि सुष्टु दहनं कुडस्य वित्तम् । सुष्टु मृतः प्रत्यनीकः । अत्रापि सुशब्दोऽनुवर्तते । सुनिष्ठितं वित्तानिमानिनो वित्तम् । सुलष्टा सुन्द-

रा कन्येति सावयं वर्जयेत् । अनुमत्यादिदोषप्रसङ्गात् । निरवयं जायेत ।
वेयावृत्यादि । सुपकं ब्रह्मचर्यं साधोः । सुष्ठिन्नं स्नेहबन्धनं । सुहृतमात्मानं सज्जनानाम् ।
सुमृतं पंक्तिमरणेन । सुनिष्ठितं कर्म अप्रमत्तसाधोः । सुलषा क्रियेति श्रूयात् ॥४३॥

(अर्थ.) उपरली गाथामां कहेला अर्थनुंज वधारे स्पष्टीकरण करे वे. सुकश्चि
इत्यादि सूत्र. (मुणी के०) मुनिः एटले साधु (सावज्जं के०) सावयं एटले सावय
चन प्रत्ये (वज्जाए के०) वर्जयेत् एटले वर्जं. शीरीते वर्जं ते कहे वे. (सुकश्चि
के०) सुकृतमिति एटले कोइ जगडा टंटाना फेसला वास्ते सजा ठीक करी एम न
कहेवुं. (सुपक्कित्ति के०) सुपकमिति एटले सहस्रपाक प्रमुख तेलनो पाक सारी खे
कख्यो एम न कहेवुं. (सुष्ठिन्ने के०) सुष्ठिन्नं एटले जंगल प्रमुख कापी नाखुं ते ठीक
कखुं, एम न कहेवुं. (सुहृडे के०) सुहृतं एटले कोइ छुट्ट माणसतुं धन बोराइ खुं
ते ठीक थयुं, एम न कहेवुं. (मडे के०) मृतः एटले फलाणो दुस्मन मरी गयो
ठीक थयुं, एम न कहेवुं. (सुनिष्ठितं के०) सुनिष्ठितं एटले हुं पैसावालो एवो ज्ञे
कार राखनार फलाणानुं धन नाश पाम्युं ते ठीक थयुं एम न कहेवुं. तथा (सु
चित्ति के०) सुलषेति एटले फलाणी कन्या सुंदर वे एम कहेवुं. एवा सावय वचन
कहेवा. पण निरवय वचन तो कहेवा. जेम के, फलाणा साधुए वेयावय सुकृतं
एटले सारं कखुं. फलाणा साधुनुं ब्रह्मचर्य सुपकं एटले सारं परिपक थयुं. फलाणा
धुण पोताना संबंधीउने विपे रहेखुं स्नेहबन्धन सुष्ठिन्नं एटले सारीपेठे कापी नखुं
शिष्यना उपकरण उपसर्गमां सुहृतं एटले खुत थया ते ठीक थयुं. फलाणो साधु
मृतः एटले पंक्ति मरण पाम्यो ते ठीक थयुं. कोइ प्रमाद रहित साधुनुं कर्म सु
ष्ठितं एटले सारीपेठे खपाइ गयुं. फलाणा साधुनी क्रिया सुलषा एटले यहु सारी
वे था रीते निरवय वचन कहेवुं. ॥ ४४ ॥

(दीपिका.) तत्र निष्ठितं न एवं श्रूयादित्याह । मुनिः साधुः इति सावयं स्यादिति
ति यदपमाणप्रकारेण वर्जयेत् । इतीति किम् । तदाह । सुकृतमिति सुदु कृतं सत्तति
सुपक्कित्ति । सुदु पकं सहस्रपाकादि । सुष्ठिन्नमिति सुदु निष्ठं वनादि । सुहृदिनि
हृतं छुट्टम्य विनम् । मडेति सुदु मृतः प्रत्यनीक इति । अप्यापि सुहृदोऽनुवर्तते ।
मुनिष्ठित्यनि सुदु निष्ठितं विनातिमानिनो विनम् । सुलषा इति सुदु सुन्दरा कन्या इति
सावयमावयनं वर्जयेत् मुनिः । अनुमत्यादिदोषप्रसङ्गात् । निरवयं निःपापं तु वदेत् । इ
मेव पद्यमयान्तरेण व्याख्यानयति सुकश्चिनि । सुदु कृतं वेयावृत्यमनेन । सुपक्कित्ति । सु
ब्रह्मचर्यं साधोः । सुष्ठिन्नमिति । सुदु निष्ठं स्नेहबन्धनमनेन । सुहृतमिति सुदु हृतं

कोपरणम् उपसर्गं । सुमृतमिति सुष्टु मृतः पंक्तिमरणेन साधुरिति । अत्र सुशब्दोऽनुवर्तते ।
सुनिष्ठितं कर्म अग्रमत्तसंयतस्य । सुलठिति सुन्दरा साधुक्रिया इत्येवमादिरिति ॥ ४१ ॥

(टीका.) तत्र निष्ठितं नैवं द्र्यादित्याह । सुकड त्ति सूत्रम् । सुकृतमिति सुष्टु
कृतं सत्तादि । सुपकमिति सुष्टु पकं सहस्रपाकादि । सुष्ठिन्नमिति सुष्टु विन्नं तद्वनादि ।
सुहृतमिति सुष्टु हृतं हृष्टस्य वित्तम् । सुमृतमिति सुष्टु मृतः प्रत्यनीक इत्यत्रापि सुशब्दो-
ऽनुवर्तते । सुनिष्ठितमिति सुष्टु निष्ठितं वित्तानिमानिनो वित्तम् । सुलठिति सुष्टु सुन्दरा
कन्या इत्येवं सावयमालपनं वर्जयेद् मुनिरनुमत्यादिदोषप्रसङ्गात् । निरवयं तु
न वर्जयेत् । यथा सुकृतमिति सुष्टु कृतं वेयावृत्त्यमनेन । सुपकमिति सुष्टु पकं ब्रह्मचर्यं
साधोः । सुष्ठिन्नमिति सुष्टु विन्नं स्नेहबंधनमनेन । सुहृतमिति सुष्टु हृतं शिष्यकोपकर-
मुपसर्गं । सुमृतमिति सुष्टु मृतः पंक्तिमरणेन साधुरिति । अत्रापि सुशब्दोऽनुवर्तते । सु-
निष्ठितमिति सुष्टु निष्ठितं कर्माग्रमत्तसंयतस्य । सुलठ त्ति सुष्टु सुन्दरा साधुक्रियेत्ये-
वमादीति सूत्रार्थः ॥ ४१ ॥

पयत्तपक्व त्ति व पक्वमालवे, पयत्तविन्न त्ति व विन्नमालवे ॥

पयत्तलठिति व कम्महेजुअं, पहारगाढ त्ति व गाढमालवे ॥ ४२ ॥

(अथचूरिः) उक्तानुक्तापवादविधिमाह । प्रयत्तपक्वमिति वा पक्वमालपेत् । प्रयत्त-
पक्वं सहस्रपाकादि ग्लानार्थम् । प्रयत्तविन्नमिति वा विन्नमालपेत् । प्रयत्तविन्नं वनादि ।
प्रयत्तलठेति वा लठ्ठा सुन्दरा कन्या दीक्षिता सती सम्यक्पालनीया । कर्महेतुकमिति
सर्वमेव कृतादि सत्कर्मकमालपेत् । पहारगाढं द्र्यात् ॥ ४२ ॥

(अर्थ.) हवे अपवादमार्गं कहे ठे. पयत्त इत्यादि सूत्र. सहस्रपाकादि तेलनुं
ग्लान विगेरेने प्रयोजन होय तो साधु (पक्वं के०) पक्वं एटले पाकसिद्ध थएल ए-
वा सहस्रपाकादि तेलने (पयत्तपक्वित्ति के०) प्रयत्तपक्वमिति एटले घणी म-
हेनतथी पकावेळुं ठे ए प्रकारे (आलवे के०) आलपेत् एटले कहे. तेमज साधु
प्रसंगथी साधुउने कहेजुं होय तो (विन्नं के०) विन्नं एटले कापी नाखेला वन वि-
गेरेने (पयत्तविन्नं के०) प्रयत्तविन्नं एटले प्रयत्त करी कापेळुं ठे ए प्रकारे (आल-
वे के०) आलपेत् एटले कहे. (व के०) वा एटले अथवा सुंदर कन्याने (पय-
त्तलठिति के०) प्रयत्तलठेति एटले आ कन्या दीक्षा ले तो एनुं प्रयत्तथी पालन
करेजुं जोइयें आ रीते सर्वने (कम्महेजुअं के०) कर्महेतुकं एटले कर्म ठे हेतु
जेनो एजुं कहे. (व के०) वा एटले अथवा (गाढं के०) गाढने (पहार-

४६६ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा
गाढ ति के०) प्रहारगाढ मिति एटले प्रहारगाढ ए प्रकारे (आलवे के०) आल
पेत् एटले कहे. ॥ ४२ ॥

(दीपिका.) उक्तानुक्तविधिमाह । साधुग्लानप्रयोजने प्रयत्नपकमिति वा प्रयत्न-
कमेतत् । पकं सहस्रपाकादि एवमालपेत् । तथा प्रयत्नछिन्नमिति वा प्रयत्नछिन्नमेतत्
वनादि । साधुनिवेदनादावेवमालपेत् । तथा पयत्तलछिति वा प्रयत्नसुन्दरा कन्या दी-
क्षिता सती सम्यक् पालनीयेति । कर्महेतुकमिति सर्वमेव कृतादिकर्मनिमित्तमालपेदि-
ति योगः । गाढप्रहारमिति वा कंचन गाढमालपेत् । गाढप्रहारं ब्रूयात् कचित्प्रयोजने ।
एवं हि तदप्रीत्यादयो दोषाः परिहृता जवन्तीति ॥ ४२ ॥

(टीका.) उक्तानुक्तापवादविधिमाह । पयत्त' ति सूत्रम् । प्रयत्नपकमिति वा
प्रयत्नपकमेतत् । पकं सहस्रपाकादि ग्लानप्रयोजन एवमालपेत् । तथा प्रयत्नछिन्नमिति
वा प्रयत्नछिन्नमेतत् छिन्नं वनादि । साधुनिवेदनादौ एवमालपेत् । तथा प्रयत्नसुन्दरा
वा । प्रयत्नसुन्दरा कन्या दीक्षिता सती सम्यक् पालनीयेति । कर्महेतुकमिति सर्वमेव
वा कृतादि कर्मनिमित्तमालपेदिति योगः । तथा गाढप्रहारमिति वा । कंचन गाढमा-
लपेत् । गाढप्रहारं ब्रूयात्कचित्प्रयोजन एवं हि तदप्रीत्यादयो दोषाः परिहृता
जवन्तीति सूत्रार्थः ॥ ४२ ॥

सबुक्कसं परगंधं वा, अजलं नञि एरिसं ॥

अविक्रियमवत्तवं, अविअत्तं चेव नो वए ॥ ४३ ॥

(अथचूरिः) व्यवहारे पृष्ठोऽपृष्ठो वा नेवं वदेदित्याह । एतन्मध्ये इदं सर्वोत्कृष्टं
स्वभावेन सुन्दरमित्यर्थः । पराधं वा बहुमूल्यक्रीतमिति ज्ञायः । अतुलं नास्तीदृशं क-
चिदपि । अविक्रियं ति । अमुकृतं सुलजनीदृशं सर्वत्रापि । अवक्तव्यमनन्तपुष्पमेतत् ।
अप्रीतिकरं चेतदित्येवं नो वदेत् ॥ ४३ ॥

(अर्थ.) कोइ व्यवहार चासतो होय त्यारे कोइ पूठे थयवा न पूठे तो ए था
रीते न कहेवुं एम कहे ठे. सबुक्कसं इत्यादि सूत्र. था वस्तुउमां था वस्तु (सगुक्क
के०) सर्वोत्कृष्टं एटले स्वभावधीज सारी सुंदर ठे, (वा के०) थयवा था वस्तु (प-
रगंधं के०) पराधं एटले घणी मोंधी ठे, तथा था वस्तु (अजलं के०) अतुलं एटले
धीजे फ्यां ए जोडो न मखे एवी ठे, (नञि एरिसं के०) नास्तीदृशं एटले एवी धी-
जे ठेकाणे न मखे, तेमज था वस्तु (अविक्रियं के०) अत्यस्तुतं एटले वरावर नो-
रही करेसी नथी, तथा था वस्तु (अवत्तवं के०) अत्यक्तव्यं एटले एनामो वना

गुण होवाची वर्णन करी शकाय एवी नयी. (वा के०) अथवा आ वस्तु (अविश्रुतं के०) अप्रीतिकरं एटले अप्रीति उत्पन्न करनारी ठे, आ प्रकारे साधु (नो वण के०) नो वदेत् एटले न कहे. ॥ ४३ ॥

(दीपिका.) कचिष्ट्ववहारे प्रक्रान्ते पृष्ठोऽपृष्ठो वा नैवं वदेदित्याह । साधुः एवं वक्ष्यमाणं नो वदेत् । एवं किमित्याह । एतन्मध्य इदं सर्वोत्कृष्टं स्वजावेन सुन्दरमित्यर्थः । परार्थं वा उत्तमार्थं वा महार्थं क्रीतमित्यर्थः । अतुलं नास्तीदृशमन्यत्रापि क्वचित् । अविक्लिश्यंति असंस्कृतं सुलज्जमीदृशमन्यत्रापि । अवक्तव्यमिति अनन्तगुणमेतदेव । अविश्रुतं वा अप्रीतिकरं च एतत् । इति एवं नो वदेत् साधुः । अधिकरणान्तरायादिदोषप्रसंगादिति ॥ ४३ ॥

(टीका.) कचिष्ट्ववहारे प्रक्रान्ते पृष्ठोऽपृष्ठो वा नैवं ब्रूयादित्याह । सबुक्कसं ति सूत्रम् । एतन्मध्य इदं सर्वोत्कृष्टं स्वजावेन सुन्दरमित्यर्थः । परार्थं वीत्तमार्थं वा महार्थं क्रीतमिति जावः । अतुलं नास्तीदृशमन्यत्रापि क्वचित् । अविक्लिश्यंति । असंस्कृतं सुलज्जमीदृशमन्यत्रापि । अवक्तव्यमित्यनन्तगुणमेतत् । अविश्रुतं वा प्रीतिकरं चेतदिति नो वदेत् । अधिकरणान्तरायादिदोषप्रसंगादिति सूत्रार्थः ॥ ४३ ॥

सबमेथं वइस्सामि, सबमेथं ति नो वण ॥

अणुवीइ सवं सबव, एवं जासिळ पन्नवं ॥ ४४ ॥

(अथचूरिः) सर्वमेतद्दयामीति केनचित्कस्यचित्संदिष्टे सर्वमेतत्त्वया वक्तव्यमिति सर्वमेतद्दयामीति नो वदेत् । सर्वस्य स्वरव्यञ्जनाद्युपेतस्य वक्तुमशक्यत्वात् । कस्यचित्संदेशं प्रयच्छन् सर्वमिति नो वदेत् । अतोऽनुचिन्त्यालोच्य सर्वं वाच्यं सर्वेषु कार्येषु यथासंज्ञवायजिधानादिना मृषावादो न जवत्येवं जापेत प्रज्ञावान् ॥ ४४ ॥

(अर्थ.) सबमेथं इत्यादि सूत्र, ज्यारे साधुने कोइ कहे के, आ मे कहेली सर्व वात फलाणाने कहेजो. त्यारे साधु (सबमेथं वइस्सामि के०) सर्वमेतद्दयामि एटले आ सर्व वात कहीश एम (नो वण के०) नो वदेत् एटले न कहे. तेमज कोइने संदेशो कहेवराववो होय तो संदेशो कहेनारने तुं (सबमेथं के०) सर्वमेतत् एटले आ सर्व वात फलाणाने कहे जे. आ प्रकारे (नो वण के०) नो वदेत् एटले न कहेवुं. कारण के, एकना मुखमार्थी नीकखेला तेना तेज शब्द स्वरव्यंजनसहित वीजो कोइ कही शके तेम नयी. माटे (पन्नवं के०) प्रज्ञावान् एटले बुद्धिमान् साधु (सबव के०) सर्वत्र एटले सर्व ठेकाणे (सवं के०) सर्व एटले सर्व (अणुवीइ

४६८ राय धनपतासिंघ ब्रह्माडरका जैनागमसग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-भा.

के०) अनुचिन्त्य एटखे विचारीने (एवं के०) दोप न लागे एवी रीते (जासिद्ध के०) जापेत एटखे बोले ॥ ४४ ॥

(दीपिका.) पुनः किंच सर्वमेतद् वक्ष्यामीति केनचित्कस्यचित् संदिष्टे सर्वमेतत् त्वया वक्तव्यमिति सर्वमेतद् वक्ष्यामीति साधुनो वदेत् । सर्वस्य तथास्वरव्यञ्जनाद्युपेतस्य वक्तुमशक्यत्वात् । तथा सर्वमेतदिति नो वदेत् । कस्य चित् संदेहं प्रयच्छन् सर्वमेतदित्येवं वक्तव्यमिति नो वदेत् । सर्वस्य तथास्वरव्यञ्जनाद्युपेतस्य वक्तुमशक्यत्वात् । असंज्ञवाजिधाने मृपावादादयो यतश्च दोषा जवन्ति । एवमतोऽनुचिन्त्यालोच्य सर्वं वाच्यं सर्वेषु कार्येषु । यथासंज्ञवाद्यजिधानादिना मृपावादो न जवत्येवम् ॥ ४४ ॥

(टीका.) किं च सवमेथं ति सूत्रम् । सर्वमेतद्वक्ष्यामीति केन चित् कस्य चित् संदिष्टे सर्वमेतत्त्वया वक्तव्यमिति सर्वमेतद्वक्ष्यामीति नो वदेत् । सर्वस्य तथास्वरव्यञ्जनाद्युपेतस्य वक्तुमशक्यत्वात् । तथा सर्वमेतदिति नो वदेत् । कस्य चित्संदेशं प्रयच्छन् सर्वमेतदित्येवं वक्तव्य इति नो वदेत् । सर्वस्य तथास्वरव्यञ्जनाद्युपेतस्य वक्तुमशक्यत्वात् । असंज्ञवाजिधाने मृपावादः । यतश्चैवमतोऽनुचिन्त्यालोच्य सर्वं वाच्यं सर्वेषु कार्येषु । यथा असंज्ञवाद्यजिधानादिना मृपावादो न जवत्येवं जापेत प्रज्ञायान् साधुरिति सूत्रार्थः ॥ ४४ ॥

सुक्लीयं वा सुविक्रीयं, अकिञ्चं किञ्चमेव वा ॥

इमं गिण्ह इमं मुंच, पणीयं नो विआगरे ॥ ४५ ॥

(अथचूरिः) सुक्लीतं वेति । केन चित्क्रीतं दर्शितं सत् सुक्लीतं इति नो वदेत् । किंचित्केनचिद्विक्रीतं दृष्ट्वा पृष्टः सन् सुविक्रीतमिति नो वदेत् । केनचित्क्रीते पृष्टे क्रयं क्रयार्हमेव न जवतीति नो वदेत् । तथैव क्रयमेव वा इदं पण्यं दृष्ट्वा महार्घं जविष्यति । इदं मुच्य समर्थं जविष्यतीति पणितं पण्यं न व्यावर्णीयात् ॥ ४५ ॥

(अर्थ.) बली सुक्लीयं इत्यादि सूत्र. कोइ माणस कइ वस्तु बेचायी सइने साधुने देखाइ तो ते साधु (सुक्लीयं के०) सुक्लीतं एटखे ठीक बेचायी सीधी एम (नविआगर के०) न व्यावर्णीयात् एटखे न कहे. तेमज कोइ कइ वस्तु बेचीने साधुने पूवे तो साधु (सुविक्रीयं के०) सुविक्रीतं एटखे जइसी बेची नाखी एम न कहे. तेमज कोइ कइ वस्तु बेचीने साधुने पूवे तो साधु (अकिञ्चं के०) अक्रेयं एटखे गरीदना सा-दरु नयी. (वा के०) अथवा (किञ्चमेव के०) क्रयमेव एटखे खरीदना योग्य न वे-या रीते न कहे. तेमज (इमं के०) या (पणीयं के०) पणितं एटखे करिण्ड

(गिह् क०) गृहाण एटले जरी राख. कारण आगल जतां आ मोंधुं यशे. तथा (इमं क०) आ करियाणुं (मुंच क०) काढी नाख. कारण ए थोडा कालमां सोंधुं यशे. आ रीते साधु न कहे. ॥ ४५ ॥

(दीपिका.) किंच साधुः एवं न व्यावृणीयात् । एवमिति किम् । यदाह सुक्रीयमिति । केनचित् किंचित् क्रीतं दर्शितं सत्सुक्रीतमिति योगः । तथा सुविक्रीयमिति । किंचित् केनचित् विक्रीतं दृष्ट्वा पृष्ठः सन् सुविक्रीतमिति न व्यावृणीयात् । तथा केनचित्क्रीते पृष्ठे अक्रेयं क्रयार्हमेव वा न जवतीति न व्यावृणीयात् । तथैवमेव क्रयमेव वा क्रयार्हमिति । तथेदं गुडादि गृहाण, आगामिनि काले महार्घं जविष्यतीति । तथेदं मुख घृतादि आगामिनि काले समर्थं जविष्यतीति, पणितं पण्यं क्रयाणकं नैवं व्यावृणीयात् । अप्रीत्यधिकरणादिदोषप्रसंगादिति ॥ ४५ ॥

(टीका.) किंच सुक्रीयं वन्ति सूत्रम् । सुक्रीतं वेति । किंचित् केन चित् क्रीतं दर्शितं सत्सुक्रीतमिति न व्यावृणीयात् इति योगः । तथा सुविक्रीतमिति । किंचित्केनचित् विक्रीतं दृष्ट्वा पृष्ठः सन् सुविक्रीतमिति न व्यावृणीयात् । तथा केन चित् क्रीते पृष्ठोऽक्रेयं क्रयार्हमेव न जवतीति न व्यावृणीयात् । तथैवमेव क्रयमेव वा क्रयार्हमेवेति । तथेदं गुडादि गृहाणागामिनि काले महार्घं जविष्यति । तथेदं मुख घृताद्यागामिनि काले समर्थं जविष्यतीति । रुत्वा पणितं पण्यं नैव व्यावृणीयात् । अप्रीत्यधिकरणादिदोषप्रसंगादिति सूत्रार्थः ॥ ४५ ॥

अप्पग्घे वा महग्घे वा, कए वा विकए वि वा ॥

पणिअठ्ठे समुप्पन्ने, अणवजं विआगरे ॥ ४६ ॥

(अवचूरिः) अल्पार्घ्यं वा महार्घ्यं वा क्रये वा विक्रयेऽपि वा पणितार्थे पण्यवस्तुनि समुत्पन्ने केनचित्पृष्ठः सन् अनवद्यमपापं व्यावृणीयात् । यथा नाधिकारोऽत्र साधूनां व्यापाराज्जावात् ॥ ४६ ॥

(अर्थ.) आ विषयमांज विधि कहे ठे. अप्पग्घे इत्यादि सूत्र. (अप्पग्घे क०) अल्पार्घ्यं एटले थोडा मूल्यानुं (वा क०) अथवा (महग्घे क०) महार्घ्यं एटले घणा मूल्यानुं (पणिअठ्ठे क०) पणितार्थे एटले करियाणुं (कए क०) क्रये एटले खरीदनी वावदमां (वा क०) अथवा (विकए क०) विक्रये एटले बेचाएनी वावदमां (समुप्पन्ने क०) समुत्पन्ने एटले आबी पड्डुं होय, अने साधुने कोइ पूवे तोते साधु

४७० राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

(अणवज्ज्ञं के०) अनवद्यं एतज्जे निरवद्य वचन (विद्यागरे के०) व्यावृणीयात् ए-
दखे बोखे. अर्थात् एम कहे के, अमे साधु विर्ये, माटे आ बावदमां कंइ पण बोझा-
नो अमने अधिकार नथी. ॥ ४६ ॥

(दीपिका.) अत्रैव विधिमाह । अल्पाधे वा महाधे वा । कस्मिन् । इत्याह । क्रये वा
विक्रये वापि पणितार्थे वा पण्यवस्तुनि समुत्पन्ने केनचित्पट्टः सन् साधुः अनवद्यम-
पापं व्यावृणीयात् । यथा नाधिकारः तपस्विनां व्यापारस्य अज्ञावादिति ॥ ४६ ॥

(टीका.) तत्रैव विधिमाह । अप्यग्रे व त्ति सूत्रम् । अल्पाधे वा महाधे वा । क-
स्मिन्नित्याह । क्रये वा विक्रयेऽपि वा पणितार्थे पण्यवस्तुनि समुत्पन्ने केनचित्पट्टः
सन्ननवद्यमपापं व्यावृणीयात् । यथा नाधिकारोऽत्र तपस्विनां व्यापाराज्ञाविति
सुत्रार्थः ॥ ४६ ॥

तद्देवासंजयं धीरो, आस एहि करेहि वा ॥

सयं चिठ वयाहि त्ति, नेवं जासिऊ पन्नवं ॥ ४७ ॥

(अयनूरिः) तथैवासंयतं गृहस्थं धीरो यतिः आस्य इहैव, एहि अत्र, कुरु कं
फापं, शेष्य निज्या, तिष्ठ क्षणं, व्रज ग्राममिति नेवं जायेत ॥ ४७ ॥

(अर्थ.) तद्देव इत्यादि सूत्र. (तद्देव के०) तथैव एतले तेमज (पण्य के०)
ग्रहावान् एतले बुद्धिशासी अने (धीरो के०) धीरः एतले संयम पात्रयार्मा धी
एयो साधु (असंजयं के०) असंयतं एतले अघिरत एवा गृहस्थने (आस के०)
आस्य एतले येस, (एहि के०) एहि एतले याव, (वा के०) अथवा (करेहि
के०) कुरु एतले आ काम कर, (सयं के०) शेष्य एतले सुइ रहे, (चिठ के०) ति
एतले वगो रहे, तथा (वयाहि के०) व्रज एतले फात्ताणे ठेकाणे जा, (त्ति के०)
इति एतले आ प्रकारे (नेवं जासिऊ के०) नेवं जायेत एतले दोष लागे एती
रीते न बोखे. ॥ ४७ ॥

(दीपिका.) पुनः किंच ग्रहावान् बुद्धिमान् धीरः पण्डितो यतिः अयं यतं गृहस्थं
अनि इति न जायेत । इतीति किम् । त्वमिहैव आस्य उपविश, स्वमेहि अत्र, समि-
संपदादि कुरु, तथा निज्या स्वं शेष्य, तथा स्वमत्र तिष्ठ उच्येत्यानेन, तथा तं
व्रज-ग्राममिति ॥ ४७ ॥

(टीका.) किंच तद्देव नि सूत्रम् । तथैवासंयतं गृहस्थं धीरः संयतः आस्येति

एहीतोऽत्र, कुरु वेदं संचयादि, तथा शेषं निद्रया, तिष्ठोर्ध्वस्थानेन, व्रज ग्राममिति ।
नैवं जापेत प्रज्ञावान् साधुरिति सूत्रार्थः ॥ ४७ ॥

वह्वे इमे असाहू, लोए वुञ्चंति साहुणो ॥

न लवे असाहु साहु ति, साहुं साहु ति आलवे ॥ ४८ ॥

(अवनूरिः) वह्व एते उपलब्धमानस्वरूपा आजीवकादयोऽसाधवो निर्वाण-
साधकयोगापेक्षया लोके तु प्राणिलोके प्राणिसंघात उच्यन्ते साधवः सामान्येन ।
तत्र नाखपेदसाधुं साधुम् । साधुं साधुमित्याखपेत् ॥ ४८ ॥

(अर्थः) वह्वे इत्यादि सूत्र. (वह्वे के०) वह्वः एटले घणा (इमे के०)
आ (असाहू के०) असाधवः एटले खरेखर साधु नयी एवा लोको (लोए
के०) लोके एटले आ लोकने विपे (साहुणो के०) साधवः एटले साधु वे एम
(वुञ्चंति के०) उच्यन्ते एटले कहेवाय ठे. पण पूर्वोक्त साधु (असाहुं के०)
असाधुं एटले खरेखर साधु न होय तेने (साहु ति के०) साधुमिति एटले आ
साधु ठे ए प्रकारे (न लवे के०) नाखपेत् एटले न कहे. अने (साहुं के०) साधुं
एटले साधुने (साहु ति के०) साधुमिति एटले साधु ए प्रकारे (आलवे के०)
आलपेत् एटले कहे. ॥ ४८ ॥

(दीपिका.) पुनः किंच लोके प्राणिलोके प्राणिसंघात एते वह्व उपलब्धमान-
स्वरूपा आजीवकादयो मोक्षसाधकयोगमाश्रित्य साधव उच्यन्ते सामान्येन । प-
रमसाधुं साधुं न आखपेत् । मृपावादप्रसङ्गात् । अपितु साधुं प्रति साधुमाखपेत् ।
नतु तमपि ना खपेत् । उप वृद्धणा प्रसंसा गुणानां तस्या अकरणेऽतिचारदोषः स्यात् ॥ ४८ ॥

(टीका.) किंच वह्व ति सूत्रम् । वह्व एते उपलब्धमानस्वरूपा आजीवका-
दयः असाधवः निर्वाणसाधकयोगापेक्षया लोके तु प्राणिसंघात उच्यन्ते साधवः
सामान्येन । तत्र नाखपेदसाधुं साधुं मृपावादप्रसङ्गात् । अपितु साधुं साधुमित्या-
खपेत् । नतु तमपि नाखपेत् । उप वृद्धणातिचारदोषप्रसंगादिति सूत्रार्थः ॥ ४८ ॥

नाणदंसाणसंपत्ते, संजमे अ तवे रयं ॥

एवं गुणसमाज्जनं, संजयं साहुमाखवे ॥ ४९ ॥

(अवनूरिः) किंचिशिष्टं साधुमित्याखपेदित्याह । ज्ञानदर्शनसंपन्नं संजयं तपसि
च रतं एवं गुणसमाजुक्तं संपन्नं साहुमाखपेत् । न तु अन्यविह्वलाग्निमिति ॥ ४९ ॥

४७२ राय धनपतसिंघ बहाडरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

(अर्थ.) हवे केवाने साधु कहेवुं ते कहे ठे. नाण इत्यादि सूत्र. (नाणदंशणसंपन्नं के०) ज्ञानदर्शनसंपन्नं एटले ज्ञान अने दर्शन बडे करीने जे युक्त होय, तथा (संजमे के०) संयमे एटले संयमने विषे (अ के०) च एटले बली (तवे के०) तपसि एटले तपस्थाने विषे (रयं के०) रतं एटले आसक्त होय. (एवंगुणसमायुक्तं के०) एवंगुणसमायुक्तं एटले एवा गुणे करीने जे युक्त होय ते (संजयं के०) संयतं एटले संयमधारीने (साहुं के०) साधुं एटले साधु ए रीते (आखवे के०) आखपेत् एटले कहेवुं. ॥ ४९ ॥

(दीपिका.) किंविशिष्टं साधुं साधुमालपेदित्याह । एवंविधं संयतं साधुमा-
पेत् । किञ्चूतं संयतम् । ज्ञानदर्शनसंपन्नं ज्ञानदर्शनाभ्यां संपूर्णं समृद्धम् । पुनः कि-
ञ्चूतं संयतम् । संयमे सतदशनेदे च पुनः तपसि छादशनेदे रतं यथाशक्ति तत्परम् ।
एवं पूर्वोक्तगुणसमायुक्तं न तु अव्यतिष्ठधारिणम् ॥ ४९ ॥

(टीका.) किंविशिष्टं साधुं साधुमित्यालपेदित्यत आह । नाण ति सूत्रम् । ज्ञान-
दर्शनसंपन्नं समृद्धं संयमे तपसि च रतं यथाशक्ति । एवंगुणसमायुक्तं संयतं साधुमा-
लपेत् । न तु अव्यतिष्ठधारिणमपीति सूत्रार्थः ॥ ४९ ॥

देवाणं मणुआणं च, तिरिआणं च वुग्गहे ॥

अमुगाणं जउ होउ, मा वा होउ ति नो वए ॥ ५० ॥

(अर्थचूरिः) देवानां मुराणां मनुजानां भूपादीनां तिरिआं महिषादीनां विप्रदे संप-
मे सत्यमुकानां जयो जवतु मा वा जवतु इति वा नो वदेत् । अधिकरणतत्त्वामिच्छेपात् ॥ ५० ॥

(अर्थ.) बली देवाणं इत्यादि सूत्र. (देवाणं के०) देवानां एटले देवताउनां
(च के०) बली (मणुआणं के०) मनुष्याणां एटले मनुष्योनो (च के०) बली
(तिरिआणं के०) तिरिआं एटले पाडा प्रमुख तियंचोनो (वुग्गहे के०) विप्रदे
एटले संप्राम यए ठते (अमुआणं के०) अमुकानां एटले देवादिकोमां फलाणानां
(जउ के०) जयः एटले जय (होउ के०) जवतु एटले याउं. (वा के०) अउ
(अमुगाणं के०) अमुकानां एटले फलाणानो (जउ के०) जयः एटले जय (मा
होउ के०) मा जवतु एटले न याउं. (ति के०) इति एटले आ प्रकारे मा
(नो वए के०) नो वदेत् एटले न कहे. कारण तेथी अधिकरण दोष लागे ठे, तथा
रूप उत्तर थाय ठे. ॥ ५० ॥

(दीपिका.) किंच साधुरिति नो वदेत् । इतीति किम् । अमुकानां देवानां जयो

वतु वा मा जवतु इति नो वदेत् । कथम् । अधिकरणतत्त्वाम्यादिद्वेषप्रसङ्गात् । क
सति । देवानां देवासुराणां मनुजानां च नरेन्द्रादीनां तिरश्चां च महिषादीनां
विग्रहे संग्रामे सति ॥ ५० ॥

(टीका.) किंच देवाणं ति सूत्रम् । देवानां देवासुराणां मनुजानां नरेन्द्रादीनां
तिरश्चां महिषादीनां च विग्रहे संग्रामे सति अमुकानां देवादीनां जयो जवतु मा वा
जवत्विति नो वदेदधिकरणतत्त्वाम्यादिद्वेषदोषप्रसङ्गादिति सूत्रार्थः ॥ ५० ॥

वाञ् वुष्ठं च सीजन्हं, खेमं धायं सिवं ति वा ॥

कया ए ढुक्का एआणि, मा वा होउ ति नो वए ॥ ५१ ॥

(अथचूरिः) वातो मलयमारुतादिः, वृष्टं वर्षणं वा, शीतोष्णं प्रतीतं, कैमं राजवि-
ज्वरशून्यं, धान्यं सुजिह्वं, शिवमुपसर्गरहितं । कदा नु जवेयुरेतानि वातादीनि मा वा
जवेयुरिति नो वदेत् । अधिकरणवातादिसत्त्वपीडाप्रसङ्गात् । तथा अजवने आर्त-
ध्यानादिदोषात् ॥ ५१ ॥

(अर्थ.) वली वाञ् इत्यादि सूत्र. (वाञ् के०) वायुः एटले ठंडक आपनारो
दक्षिण दिशा प्रमुखनो पवन, (वुष्ठं के०) वृष्टं एटले वर्साद, (सीजन्हं के०) शी-
तोष्णं एटले शीत अने उष्ण, (खेमं के०) कैमं एटले उपज्वनी शांति, (धायं के०)
धातं एटले सुजिह्व (सुकाव), (वा के०) अथवा (सिवं के०) शिवं एटले सर्वे
उपसर्गनी शांति (एआणि के०) एतानि एटले आ उपर कहेवा वायु प्रमुख
(कया ए के०) कदा नु एटले क्यारे (ढुक्का के०) जवेयुः एटले यशे. (मा के०)
अथवा पूर्वोक्त वायु प्रमुख (मा होउ के०) मा जवन्तु एटले न थारु, (ति के०)
इति एटले आ प्रकारे साधु (नो वए के०) नो वदेत् एटले न कहे. कारण के,
साधुना कहेवा प्रमाणे कदाच यशे तो जीवने पीडा विगेरे थाय, अने कदाच न
यशे तो साधुने आर्तध्यान थाय. ॥ ५१ ॥

(दीपिका.) पुनः किंच धर्मादिना अजिज्ञूतो यतिरेवं नो वदेत् । अधिकरणादि-
दोषप्रसङ्गात् । वातादिषु सत्सु सत्त्वपीडाप्राप्तेः । तद्वचनतस्तथाजवनेऽपि आर्तध्यानजा-
वादिति एवं नो वदेत् । तत्किम् । वातो मलयमारुतादिः, वृष्टं वा वर्षणं, शीतोष्णं
प्रतीतम्, कैमं राजविज्वरशून्यं, पुनः धातं सुजिह्वं, शिवमिति वा उपसर्गरहितं कदा
नु जवेयुरेतानि वातादीनि मा वा जवेयुरिति ॥ ५१ ॥

(टीका.) किंच वाञ् ति सूत्रम् । वातो मलयमारुतादिः, वृष्टं वा वर्षणं, शीतोष्णं

४७४ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-भा.

प्रतीतं, केमं विज्वरयन्त्यं, धातं सुजिह्वं, शिवमिति चोपसर्गरहितं कदा नु जवेयुरे-
तानि वातादीनि मा वा जवेयुरिति घर्माद्यजिह्वतो नो वदेदधिकरणादिदोषप्रसङ्गाद्वा-
दिषु सत्सु सत्त्वपीडापत्तेः । तद्वचनतस्तथाजयनेऽप्यार्तव्यानजावादिति सूत्रार्थः ॥५१॥

तदेव मेघं व नहं व माणवं, न देवदेव त्ति गिरं वइळा ॥

समुच्चिए उन्नए वा पउए, वइळा वा वुछ बलाहय त्ति ॥ ५२ ॥

(अवचूरिः) तथैव मेघं वा नजो वा मानवं वाश्रित्य देवदेव इति गिरं नो वदेत् । एवं
नज आकाशं मानवं राजानं देवमिति नो वदेत् । मिथ्यालाघवादिप्रसङ्गात् । कथं
तर्हि वदेदित्याह । मेघमुन्नतं दृष्ट्वा संमूर्धित इति उन्नतो वा पयोद इति वदेद्वा वृष्टो
बलाहक इति ॥ ५२ ॥

(अर्थ.) तदेव इत्यादि सूत्र. (तदेव के०) तथैव एटले तेमज (मेघं के०)
मेघं एटले मेघने (वादलाने) (व के०) अथवा (नहं के०) नजः एटले आका-
शने (व के०) अथवा (माणवं के०) मानवं एटले मनुष्यने आश्रयीने (देवदे-
व त्ति के०) देवदेव इति एटले आ देवदेव ठे आ प्रकारे (गिरं के०) गिरं एटले
वाणी प्रत्ये साधु (ए वइळा के०) न वदेत् एटले न बोले. तात्पर्यं चढेखुं वादलुं
जोइने देव चढ्यो एम न बोले, तथा आकाशने अने मनुष्यने पण देव न कहे. तां
शीरीते बोलवुं ते कहे ठे. चढेखुं वादलुं जोइने (पउए के०) पयोदः एटले मेघ
(समुच्चिए के०) संमूर्धितः एटले चढ्यो ठे, (वा के०) अथवा (उन्नए के०) उन्नतः
एटले उंचो थएल ठे, (व के०) अथवा (वुछ बलाहय के०) वृष्टो बलाहकः
एटले आ मेघ वरस्यो (त्ति के०) इति एटले आ प्रकारे (वइळा के०)
वदेत् एटले बोले. ॥ ५२ ॥

(दीपिका.) किं नो वदेदित्याह । साधुः तथैव मेघं वा नजो वा आकाशं मानवं
वा आश्रित्य नो देवदेव इति गिरं वदेत् । मेघमुन्नतं दृष्ट्वा उन्नतो देव इति नो वदेत् ।
एवं नज आकाशं मानवं राजानं दृष्ट्वा देव इति नो वदेत् । कथम् । मिथ्यालाघवादिप्र-
सङ्गात् । कथं तर्हि वदेदित्याह । मेघमुन्नतं दृष्ट्वा संमूर्धित उन्नतो वा पयोद इति वदेत् ।
अथवा वृष्टो बलाहक इति वदेत् ॥ ५२ ॥

(टीका.) तदेव त्ति सूत्रम् । तथैव मेघं वा नजो मानवं वाश्रित्य नो देवदेव इति
गिरं वदेत् । मेघमुन्नतं दृष्ट्वा उन्नतो देव इति नो वदेत् । एवं नज आकाशं मानवं राजानं

वा देवमिति नो वदेत् मिथ्यावादलाघवादिप्रसङ्गात् । कथं तर्हि वदेदित्याह । उन्नतं दृष्ट्वा संमूर्धितं उन्नतो वा पयोद इति वदेद्वा वृष्टौ बलाहक इति सूत्रार्थः ॥ ५२ ॥

अंतलिख्मं त्ति एं वृद्धा, गुप्ताणुचरिअ त्ति अ ॥

रिद्धिमंतं नरं दिस्स, रिद्धिमंतं त्ति आलवे ॥ ५३ ॥

(अवनूरिः) नञ् आश्रित्याह । नञोन्तरीक्षमिति ब्रूयात् गुह्यकानुचरितं सुरैः सेवितमिति वा । रुद्धिमन्तं संपदुपेतं नरं दृष्ट्वा । किमित्याह । रुद्धिमन्तमिति रुद्धिमानयमित्यालपेत् ॥ ५३ ॥

(अर्थः) हवे आकाश आश्रयी शी रीते बोलवुं ते कहे ठे. अंतलिख्मं इत्यादि सूत्र. (एं के०) एनत् एटले ए आकाश प्रत्ये (अंतलिख्मं त्ति के०) अंतरिक्षमिति एटले अतरिक्ष ए प्रकारे (वा के०) अथवा (गुप्ताणुचरिअ त्ति के०) गुह्यानुचरितमिति एटले देवताए सेवित ठे आ प्रकारे कहेवुं. ए रीतेज मेघने पण कहेवुं. तेमज (रिद्धिमंतं के०) रुद्धिमन्तं एटले रुद्धिशाली एवा (नरं के०) नरं एटले माणसने (दिस्स के०) दृष्ट्वा एटले जोइने (रिद्धिमंतं त्ति के०) रुद्धिमन्तमिति एटले आ माणस रुद्धिमंत ठे आ रीते (आलवे के०) आलपेत् एटले कहेवुं. ॥ ५३ ॥

(टीपिका.) पुनः आकाशमाश्रित्याह । साधुः इह नञ् अंतरिक्षमिति ब्रूयात् । गुह्यानुचरितमिति वा । सुरसेवितमित्यर्थः । एवं किल मेघोऽपि तदुज्जयशब्दवाच्य एव । तथा रुद्धिमन्तं संपदा सहितं नरं दृष्ट्वा । किमित्याह । रुद्धिमन्तमिति रुद्धिमानयमिति एवमालपेत् । कथम् । व्यवहारतो मृपावादादिपरिहारार्थम् ॥ ५३ ॥

(टीका.) नञ् आश्रित्याह । अंतलिख्मं त्ति सूत्रम् । इह नञोऽन्तरिक्षमिति ब्रूयाद्गुह्यकानुचरितमिति वा । सुरसेवितमित्यर्थः । एवं किल मेघोऽप्येतदुज्जयशब्दवाच्य एव । तथा रुद्धिमन्तं संपदुपेतं नरं दृष्ट्वा किमित्याह । रिद्धिमंतमिति । रुद्धिमानयमित्येवमालपेत् । व्यवहारतो मृपावादादिपरिहारार्थमिति सूत्रार्थः ॥ ५३ ॥

तदेव सावज्जणुमोअणी गिरा, उहारिणी जा य परोवघाइणी ॥

से कोह लोह नय हास माणवो, न हासमाणो वि गिरं वइक्का ॥ ५४ ॥

(अवनूरिः) तथैव सावधानुमोदिनी गीर्वाक् सुष्ठु इतो ग्राम इत्यादिः । अवनधारिणी इदमिष्टमेवेति । संशयकारिणी वा । या च परोपवातिनी यथा मांसं न दोषाय । से इति ताम् । क्रोधाद्धोक्षाद्ग्राह्या मानाद्या । प्रमादादीनामुपसक्षणमेतन्मानवः पुमान्साधुर्न हसन्नपि गिरं वदेत् । प्रभृतकर्मबन्धहेतुत्वात् ॥ ५४ ॥

४७६ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)भा.

(अर्थ.) वली तहेव इत्यादि सूत्र. (तहेव के०) तथैव एटले तेमज (या के०) जे (गिरा के०) गीः एटले वाणी (सावज्जणुमोअणी के०) सावधानुमोदिनी एटले ग्राम हणायो ते ठीक थयुं इत्यादि सावध क्रियाने अनुमोदना आपनारी होय, (अ के०) तथा जे वाणी (उहारिणी के०) अवधारिणी एटले आ वात आ रीतेज ठे, एण निश्चयथी कहेनारी होय, तथा जे वाणी (परोपघाडणी के०) परोपघातिनी एटले मांस-रक्षण करवामां दोष नथी इत्यादि परपीडा करनारी होय, (से के०) तां एटले ते वाणी प्रत्ये (माणवो के०) मानवः एटले साधु जे ते (कोहू लोज जय हास के०) कोष लोजजयहासात् एटले क्रोधथी, लोजथी, जयथी अथवा हासथी (हासमाणो ति के०) हसन्नपि एटले मस्करी करता पण (न वड्झा के०) न वदेत् एटले न बोडे कारण के, तेथी कर्मबंध विगेरे थाय ठे. ॥ ५४ ॥

(दीपिका.) पुनः किंच मानवः पुमान् साधुः हसन्नपि एवं गिरं न वदेत् । कस्मात् प्रज्ञातकर्महेतुत्वात् । एवं कामित्याह । तथैव पूर्वोक्तप्रकारेण सुदु हतो ग्राम इति तत्र वधानुमोदिनी गीर्वाणी जाया तां नो वदेत् । तथा इवमेवेति असंशयकारिणी अवधारिणी जाया तामपि नो वदेत् । पुनर्या च परोपघातिनी यथा मांसं न दोषाय । से इति तामेवंज्ञतामपि नो वदेत् । कस्माद् मानव एवंज्ञतां सपापां जापां वदतीत्याह । क्रोधाद्वा लोभाद्वा जयाद्वा । उपलक्षणत्वात् प्रमादादेर्वा ॥ ५४ ॥

(टीका.) किंच तहेव त्ति सूत्रम् । तथैव सावधानुमोदिनी गीर्वाण्यया सुदु हतो ग्राम इति । तथावधारिणीदमिदमेवेति । संशयकारिणी वा । या च परोपघातिनी यथा मांसं न दोषाय । से इति तामेवंज्ञतां क्रोधाद्वा लोभाद्वा जयाद्वा । मानप्रमादादीनामुपलक्षणमेतत् । मानवः पुमान् साधुर्न हसन्नपि गिरं वदेत् । प्रज्ञातकर्मबन्धहेतुत्वादिति सूत्रार्थः ॥ ५४ ॥

सुवक्खसुद्धिं समुपेहिआ, सुणी गिरं च दुठं परिवज्जे सया ॥

मिअं अड्ढे अणुवीइ नासए, सयाणवळे लहई पसंसणं ॥ ५५ ॥

(अवचूरिः) वाक्यशुद्धिमाह । सद्वाक्यशुद्धिं स्ववाक्यशुद्धिं स वाक्यशुद्धिं वा । सतीं शोचनां, स्वामात्मीयां, स इति वक्ता । वाक्यशुद्धिं संप्रेष्य सम्यग् दृष्ट्वा मुक्तिं गिरं तु दुष्टामुक्कलक्षणां परिवर्जयेत्सदा । मितामदुष्टामनुचिन्त्य पर्यालोच्य जापमात्रं सन् सतां साधूनां मध्ये सज्जते प्रशंसनम् ॥ ५५ ॥

(अर्थ.) इवे वाक्यशुद्धिनुं फल कहे ठे. सुवक्क इत्यादि सूत्र. (मुणी के०)

१ प्रतिबंधकर्मबन्धहेतुत्वादिति पाठान्तरम् ।

मुनिः एटले साधु जे ते (सुवक्कसुद्धि के०) सुवाक्यशुद्धि एटले वचननी सारी शुद्धिप्रत्ये (समुत्प्रेहिआ के०) समुत्प्रेक्ष्य एटले जोइने (सया के०) सदा एटले निरंतर (दुष्ट के०) दुष्टां एटले दुष्ट एवी (गिरं के०) वाणी प्रत्ये (तु के०) निश्चये (परिवर्ज्जाए के०) परिवर्जयेत् एटले वर्जे. तथा (मिश्रं के०) मितं एटले परिमित अने अद्भुत के०) अद्भुतं एटले दोपरहितं एवुं वचन (अणुवीइ के०) अनुचिन्त्य एटले विचारीने (जासए के०) जापेत एटले बोले. एम करवायी (सयाण मप्रे के०) सतां मध्ये एटले सत्पुरुषोमां (पसंसणं के०) प्रशंसां एटले प्रशंसा प्रत्ये (लहइ के०) लज्जते एटले पामे ठे. ॥ ५५ ॥

(दीपिका.) अथ वचनशुद्धिफलमाह । मुनिः दुष्टां गिरं परिवर्जयेत् । किं कृत्वा । स्ववाक्यशुद्धिं स्वकीयवाक्यशुद्धिं सद्वाक्यशुद्धिं शोचनानां वाक्यशुद्धिं वा संप्रेक्ष्य सम्यक् दृष्ट्वा सदा सर्वदा । तर्हि क्रीदृशीं वदेदित्याह । मितं स्वरतः परिणामतश्च अद्भुतं देशकालोपपन्नादि विचिन्त्य पर्यालोच्य जापमाणः सतां साधूनां मध्ये प्रशंसनं प्रशंसां प्राप्नोतीत्यर्थः ॥ ५५ ॥

(टीका.) वाक्यशुद्धिफलमाह । सुवक्क ति सूत्रम् । सद्वाक्यशुद्धिं स्ववाक्यशुद्धिं वा स वाक्यशुद्धिं वा । सतां शोचनानां, स्वामात्मीयां, स इति वक्ता । वाक्यशुद्धिं संप्रेक्ष्य सम्यग् दृष्ट्वा मुनिः साधुः गिरं तु दुष्टां यथोक्तलक्षणां परिवर्जयेत् सदा । किंतु । मितं स्वरतः परिणामतश्च, अद्भुतं देशकालोपपन्नादि अनुविचिन्त्य पर्यालोच्य जापमाणः सन् सतां साधूनां मध्ये लज्जते प्रशंसनं प्राप्नोति प्रशंसामिति सूत्रार्थः ॥ ५५ ॥

जासाइ दोसे अ गुणे अ जाणिआ, तीसे अ दुठे परिवर्ज्जाए सया ॥

वसु संजए सामणिए सया जए, वइळ बुद्धे हिअमाणुलोमिअ ॥ ५६ ॥

(अवचूरिः) यतश्चैवमतो जापाया दोषांश्च गुणांश्च ज्ञात्वा तस्याश्च दुष्टायाः परिवर्जकः सदा एवंभूतः सन् पदसु जीवनिकायेषु संयतः तथा श्रामण्ये श्रमणजावे सदा यत उद्युक्तो वदेद्बुद्धो हितं परिणामसुंदरमनुलोमं मनोहरमिति ॥ ५६ ॥

(अर्थ.) जे कारण माटे एम ठे ते कारण माटे जासाइ इत्यादि सूत्र. (वसु के०) पदसु एटले पद जीवनिकायने विषे (संजए के०) संयतः एटले सारी पेठे यतना राखनार तथा (सामणिए के०) श्रामण्ये एटले श्रमण जावमां अर्थात् चारित्र्यना चढता परिणाम राखवामां (सया के०) सदा एटले निरंतर (जए के०) यतः एटले उद्यमवान् एवो (बुद्धे के०) बुद्धः एटले ज्ञानी साधु (जासाइ के०)

४७७ राय धनपतसिंध वहाडरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)म

जापायाः एटले जापाना (दोसे के०) दोपान् एटले दोपोने (अ के०) व एटले
वली (गुणे के०) गुणान् एटले गुणोने (जाणिआ के०) ज्ञात्वा एटले ज्ञात्तं
(अ के०) च एटले वली (तीसे के०) तस्याः एटले ते (डुठे के०) डुष्टायाः ए
टले डुष्ट जापाने (सया के०) सदा एटले निरंतर) परिवर्ज्जाए के०) परिवर्ज्ज
एटले वर्जनार एवो थइ (हिअमाणुलोमिश्रं के०) हितानुलोमं एटले परिण
हितकारी अने मधुर एवं वचन (वइजा के०) वदेत् एटले बोले ॥ ५६ ॥

(दीपिका.) यतश्चैवं ततः साधुः किंकुर्यादित्याह । साधुः एवंविधः सन् हित
नुलोमं हितं परिणामसुंदरमनुलोमं मनोहारि वचनं वदेत् । किं कृत्वा । जापा
पूर्वकयिताया दोपान् गुणांश्च ज्ञात्वा । किं० साधुः । तस्या डुष्टायाजापायाः परिवर्ज्जः
किं० साधुः । तसु संजए । पट्सु जीवनिकायेषु संयतः । पुनः किं० साधुः । श्रामण्ये श्रमण
वे चारित्रपरिणामजेदे सदा सर्वकालमुद्युक्तः । पुनः किं० साधुः । बुद्धः ज्ञाततत्तः ॥

(टीका.) यतश्चैवमतो जासाइ ति सूत्रम् । जापाया उक्तलक्षणया दोषां
गुणांश्च ज्ञात्वा यथावदवेत्य तस्याश्च डुष्टाया जापायाः परिवर्ज्जः सदा एवंचूतः स
पट्सुजीवनिकायेषु संयतः तथा श्रामण्ये श्रमणजावे चरणपरिणामगर्जे चेदिति स
यतः सर्वकालमुद्युक्तः सन् वदेद् बुद्धो हितानुलोमं हितं परिणामसुंदरमनुलोमं
मनोहारीति सूत्रार्थः ॥ ५६ ॥

परिक्खजासी सुसमाहिइंदिए, चउकसायावगए अणिस्सिए ॥
स निशुणे धुन्नमलं पुरेकनं, आराहए लोगमिणं तहा परं ति वेमि ॥ ५७ ॥
सुवकसुधी अग्रयणं सम्मतं ॥ ७ ॥

(अवचूरिः) उपसंहारनाह । परीक्ष्यजापी आलोचितवक्ता सुसमाहितेन्द्रियः
गतचतुःकपायः अनिश्रितो द्रव्यजावनिश्रारहितः स इष्टचूतो निर्दूष्य प्रसूतो
मलं पापमलं पुराकृतं जन्मान्तरकृतम् । आराधयति । लोकमेनं मनुष्यलोकं वा
तत्त्वेन । तथा परमिति परलोकं निर्वाणं पारंपर्येण अनन्तरे वा इति ब्रवीमि ॥ ५७ ॥
इति दशवैकालिकावचूरिकायां सुवाक्यशुद्धलघ्ययनम् ॥ ७ ॥

(अर्थ.) हवे अध्ययननो उपसंहार करता थका कहे ठे. परिक्ख इत्यादि
(परिक्खजासी के०) परीक्ष्य जापी एटले सावय निरवयनो विचार करीने बोले
एवो तथा (सुसमाहिइंदिए के०) सुसमाहितेन्द्रियः एटले सर्वे इन्द्रियोने बर
राखनार एवो तेमज (चउकसायावगए के०) अपगतचतुःकपायः एटले क्रोध, द्वेष

इत्यादि कपोयोने रोकनार एवो, तथा (अणिस्सिए के०) अनिश्रितः एटले ड्व्य नाव निश्चा रहित अर्थात् कोइ ठेकाणे पण प्रतिबन्ध रहित एवो (स के०) ते साधु (पुरेकडे के०) पुराकृतं एटले पूर्वजवे करेला एवा (धुन्नमलं के०) धूनमलं एटले गप रूप मवने (निरुणे के०) निर्धूय काढी नाखीने (इणं के०) इमं एटले आ (लोगं के०) लोकं एटले लोकने (तहा के०) तथा एटले तेमज (परं के०) परलो-
क प्रत्ये (आराहए के०) आराधयति एटले आराधे ठे. एटले संयम पादी आ लोकने
तथा अनंतर अथवा परंपराए निर्वाण पामी परलोकने आराधे ठे. (ति वेमि के०)
इति ब्रवीमि एटले जगवनना उपदेशयी एम कहुं तुं, पण स्वमतिथी कहेतो नथी ॥ ५७ ॥

इति श्री दशवैकालिकना वालावबोधनुं सप्तमाध्ययन संपूर्ण ॥ ७ ॥

(दीपिका.) अथ उपसंहरन्नाह । स एवंविधः साधुः एनं मनुष्यलोकं वाक्संय-
जत्वेन आराधयति प्रगुणीकरोति । किं कृत्वा । धूनमलं पापमलं पुराकृतं जन्मान्तरे
कृतं निर्धूय प्रस्फोट्य तथा परलोकमाराधयति निर्वाणलोकं यथासंजवमनंतरं पारं-
प्येण वा । किं साधुः । परिक्रयज्ञापी आलोच्यज्ञापी । पुनः किं साधुः । सुसमाहि-
तेन्द्रियः सुप्रणिहितेन्द्रिय इत्यर्थः । पुनः किं साधुः । अपगतचतुष्कपायः क्रोधादिक-
पायनिरोधकर्ता इति ज्ञावः । पुनः किञ्चूतः साधुः । अनिश्रितः ड्व्यज्ञावनिश्चारहितः
प्रतिबन्धविप्रमुक्तः । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ ५७ ॥

इति श्रीसमयसुंदरोपाध्यायविरचितायां दशवैकालिकशब्दार्थवृत्तो वाक्यशुद्ध-
व्ययनं समाप्तम् ॥ ७ ॥

(टीका.) उपसंहरन्नाह । परिक्रयं चि सूत्रम् । परीक्ष्यज्ञापी आलोचितवक्ता ।
तथा सुसमाहितेन्द्रियः सुप्रणिहितेन्द्रिय इत्यर्थः । अपगतचतुष्कपायः क्रोधादिनिरो-
धकर्तृ इति ज्ञावः । अनिश्रितो ड्व्यज्ञावनिश्चारहितः । प्रतिबन्धविमुक्त इति हृदयम् ।
त इच्छन्तो निर्धूय प्रस्फोट्य धूनमलं पापमलं पुराकृतं जन्मान्तरकृतम् । किमित्या-
राधयति । प्रगुणीकरोति लोकमेनं मनुष्यलोकं वाक्संयतत्वेन तथा परमिति परलोकमा-
राधयति निर्वाणलोकं यथासंजवमनन्तरं पारंपर्येण वेति गर्जः । ब्रवीमीति पूर्ववत् ।
ग्याः पूर्ववदेव ॥ ५७ ॥

इति श्रीहरिचन्द्रसूरिविरचितायां दशवैकालिकटीकायां वाक्यशुद्धव्ययनस्य
व्याख्यानं समाप्तम् ॥ ७ ॥

॥ अथाचारप्रणिधिनामाध्ययनं प्रारभ्यते ॥

आयारप्पणिहिं लळुं, जहा कायव जिक्कुणा ॥

तं जे उदाहरिस्सामि, आणुपुर्विं सुणेह मे ॥ १ ॥

(अवचूरिः) पूर्वाध्ययने सुवाक्यशुद्धिरुक्ता । सा चाचारे प्रणिहितस्य जवतीति ज्ञ
यत्नवता जवितव्यमत एतदुच्यते । आचारेत्यादि । आचारस्य प्रकृत्यो निधिः प्रणिधिः
तं लब्ध्वा यथा कर्तव्यमनुष्ठेयं जिह्मुणा तं प्रकारं जे जवज्जय उदाहरिष्यामि । अ
पूर्व्यां परिपाठ्या शृणुत मे मम सकाशादिति गौतमाद्याः स्वशिष्यानाहुः ॥ १ ॥

(अर्थ.) सातमा अध्ययनमां वाक्यशुद्धि कही, एटले साधुए वचन
दोष जाणी निरवय वचन दोलळुं, एम कळुं. हवे त्या आचार प्रणिधिनाम
यनमां कहेवानुं एम ठे के, आचारने विषे तत्पर रहेला साधुयीज निरवय
बोलाय ठे, माटे आचार पाळवामां घणोज प्रयत्न करवो, एवा संवधयी आवेश
अध्ययननुं आयारप्पणिहिं इत्यादि प्रथम सूत्र ठे. तेनो अर्थ. (जिक्कुणा के)
कृणा एटले साधुए (आयारप्पणिहिं के) आचारप्रणिधिं एटले
उत्कृष्ट निधिप्रत्ये (लळुं के) लब्ध्वा एटले पामीने (जहा के) यथा
जेम (कायव के) कर्तव्यं एटले पोतानी क्रिया करवी. (तं के) ते प्रकार
के) जवज्जयः एटले तमने (उदाहरिस्सामि के) उदाहरिष्यामि एटले
ते तमे (आणुपुर्विं के) आनुपूर्व्यां एटले अनुक्रमे (मे के) मम
एटले मारायकी (सुणेह के) शृणुत एटले सांचलो. एम गौतमादिक
पोताना शिष्योने कहे ठे. ॥ १ ॥

(दीपिका.) व्याख्यातं वाक्यशुद्ध्याध्ययनं नाम सप्तममध्ययनम् । अथ
णिधिनामकमष्टममध्ययनं प्रारभ्यते । अस्य चायमनिसंबन्धः । इतः पूर्वाध्ययने
धुना वचनशुण्णदोषान् जानता निःपापं वचनं वक्तव्यमित्युक्तम् । इह तु निःपापं
माचारे स्थितस्य जवतीति आचारे यत्नः कार्य इत्येतदुच्यत इति । अनेन
यातमिदमध्ययनं व्याख्यायते । तथाहि श्रीमहावीरदेवः स्वकीयशिष्यान् गौतमा
वमाह । तमाचारप्रणिधिं जे जवज्जय उदाहरिष्यामि कथयिष्याम्यानुपूर्व्यां प
युयं शृणुत मे मम । कथयत इति शेषः । तं कम् । यमाचारप्रणिधिं लब्ध्वा
जिह्मुणा साधुना यथा येन प्रकारेण विहितानुष्ठानं कर्तव्यम् ॥ १ ॥

(टीका.) व्याख्यातं वाक्यशुद्ध्याध्ययनम् । इदानीमाचारप्रणिध्याख्यमाचारं

प्रस्य चायमजिसंबन्धः । इहानन्तराध्ययने साधुना वचनगुणदोषाजिज्ञेन निरवयववच-
नवक्तव्यमित्येतदुक्तम् । इह तु तन्निरवयवं वच आचारे प्रणिहितस्य जवतीति तत्र
जवता जवितव्यमित्येतदुच्यते ॥ उक्तं च ॥ पणिहाणरहिअस्सेह, निरवज्जं पि ज्ञा-
सेअं ॥ सावज्जातुहं विन्नेअं, अप्पेवेहेहसंबुममित्यनेनाजिसंबन्धेनायातमिदमध्ययनम् ।
प्रस्य चानुयोगहारोपन्यासः पूर्ववत्तावद्यावन्नामनिष्पन्नो निक्षेपः । तत्र चाचारप्र-
णधिरिति छिपदं नाम । तत्राचारनिक्षेपमतिदिशन् प्रणिधिं च प्रतिपादयन्नाह ॥
जो पुविं उदिहो, आयारो सो अहीणमइरित्तो ॥ उविहो अ होइ पणिही, दवे जावे
अ नायवो ॥ ५९ ॥ व्याख्या ॥ यः पूर्वं कुल्लकाचारकथायामुदिष्ट आचारः सोऽहीना-
तेरिक्तस्तदवस्य एवेहापि । उच्यते इति वाक्यशेषः । कुल्लत्वात्तामस्यापने अनाहत्य
प्रणिधिमधिकृत्याह । द्विविधश्च जवति प्रणिधिः । कथमित्याह । उच्यते इति उच्य-
विषयो जाव इति जावविषयश्च ज्ञातव्य इति गायार्थः ॥ तत्र ॥ दवे निहाणमाई, माय-
रउत्ताणि चेव दवाणि ॥ जाविंदियनोइंदिय, उविहो उ पसठ अपसठो ॥ ६० ॥
व्याख्या ॥ उच्यते इति उच्यविषयः प्रणिधिर्निधानादि प्रणिहितं निधानं निक्षिप्तमित्य-
र्थः । आदिशब्दः स्वप्नेदप्रख्यापकः । मायाप्रयुक्तानि चेह उच्येणि उच्यप्रणिधिः ।
पुरुषस्य स्त्रीवेषेण पलायनादिकरणं स्त्रिया वा पुरुषवेषेण चेत्यादि । तथा जाव इति ।
जावप्रणिधिर्द्विविधः । इन्द्रियप्रणिधिर्नोइन्द्रियप्रणिधिश्च । तत्रेन्द्रियप्रणिधिर्द्विविधः ।
प्रशस्तोऽप्रशस्तश्चेति गायार्थः ॥ प्रशस्तमिन्द्रियप्रणिधिमाह ॥ सदेसु अ रवेसु अ,
गंवेसु रसेसु तह य फासेसु ॥ न वि रज्जइ न वि दुस्सइ, एसा खलु इंदियअपणिही ॥ ६१ ॥
व्याख्या ॥ शब्देषु च रूपेषु च गन्धेषु रसेषु तथा च स्पर्शेषु एतेष्विन्द्रियायं वि-
ष्टानिष्टेषु चक्षुरादिजिर्दिन्द्रियैर्नापि रज्यते नापि छिप्यते । एष खलु माध्यस्थ्यतक्षण
इन्द्रियप्रणिधिः प्रशस्त इति गायार्थः ॥ अन्यथा त्वप्रशस्तस्तत्र दोषमाह ॥ सोइंदियर-
स्सीहिउ, मुकाहिं सहमुठिउ जीवो ॥ आइअइ अणाउत्तो, सइगुणसमुठिण दोसे ॥ ६२ ॥
व्याख्या ॥ श्रोत्रेन्द्रियरश्मिजिः श्रोत्रेन्द्रियरज्जुजिः मुक्तानिरुद्धं खलानि । किमित्याह ।
शब्दमूर्धितः शब्दगृहो जीव आदत्ते गृह्णात्यनुपयुक्तः सन् । कानित्याह । शब्दगु-
णसमुठितान् दोषान् । शब्द एवेन्द्रियगुणः, तत्समुठितान् दोषान् बन्धयथादीन् श्रोत्रे-
न्द्रियरज्जुजिरादत्त इति गायार्थः ॥ शेषेन्द्रियातिदेशमाह ॥ जइ एसा सदेसु, एसेव
कमो उ सेसएहिं पि ॥ चउहिं पि इंदिएहिं, रवे गंवे रसे फासे ॥ ६३ ॥ व्याख्या ॥ येष
शब्देषु शब्दविषयः श्रोत्रेन्द्रियमधिकृत्य दोष उक्तः । एष एव क्रमः शेषरपि चक्षुरा-
दिजिधनुर्जिरपीन्द्रियदोषाजिधाने उच्यन्त्ययथा । चक्षुर्दिन्द्रियरस्सीहिं उ, इत्यादि ।
अतएवाह । रूपे गन्धे रसे स्पर्शे । रूपादिविषय इति गायार्थः ॥ अमुमेवार्थं दृष्टान्ताति-

धानेनाह ॥ जस्त खलु दुप्पणिहिंथा-णि इंदियाइं तवं चरंतस्स ॥ सो हीर ॥
सहीणेहिं, सारही वा तुरंगेहिं ॥ ६४ ॥ व्याख्या ॥ यस्य खल्विति यस्यापि दुप्प
णिहितानीन्द्रियाणि विश्रोतोगामीनि तपश्चरत इति । तपोऽपि कुर्वतः स तथा
हियतेऽपनीयते । इन्द्रियेरेव निर्वाणहेतोश्चरणात् । दृष्टान्तमाह । अस्वाधीनेरस्त्रे
सारथिरिव रथनेतेव तुरंगमेरश्चैरिति गाथार्थः ॥ ॥ उक्त इन्द्रियप्रणिधिनां इन्द्रिय
णिधिमाह ॥ कोहं माणं मायं, लोहं च महप्पयाणि चत्तारि ॥ जो रुंजइ सुप्प
एसो नोइंदियाप्पणिही ॥ ६५ ॥ व्याख्या ॥ क्रोधं मानं मायां लोभं चेत्येवं
स्वरूपमनंतानुबंध्यादिभेदजिह्नं पूर्ववत् । अत एव च महाजयानि चत्वारि सम्यक्
नादिप्रतिबंधरूपत्वात् । एतानि यो रुण्णि शुद्धात्मा उदयनिरोधादिना एव निरोध
तद्बोधपरिणामानन्यत्वान्नोइन्द्रियप्रणिधिः कुशलपरिणामत्वादिति गाथार्थः ॥ एत
निरोधे दोषमाह ॥ जस्त विअ दुप्पणिहिंथा, होंति कसाया तवं चरंतस्स ॥ सो
वालतवस्सी विव, गयण्हाणपरिस्समं कुणइ ॥ ६६ ॥ व्याख्या ॥ यस्यापि कस्य वि
ष्टवहारंतपस्विनो दुःप्रणिहिता अनिरुद्धा जवन्ति कपायाः क्रोधादयस्तपश्चरतस्तप
कुर्वत इत्यर्थः । स वालतस्वीव उपवासपारणकप्रचूततरारम्भको जीवो गजस्नानार्थ
श्रमं करोति । चतुर्थपष्ठादिनिमित्ताजिघ्यानतः प्रचूततरकर्मबन्धोपपत्तेरिति गाथार्थः ।
॥ अमुमेवार्थं स्पष्टतरमाह ॥ सामन्नमणुचरंत-स्स कसाया जस्त उक्कडा होंति ।
मन्नामि उहुकुहं, व निप्पलं तस्स सामन्नं ॥ ६७ ॥ व्याख्या ॥ श्रामण्यमनुचार
श्रमणजावमपि अव्यतः पालयत इत्यर्थः । कपाया यस्योत्कटा जवन्ति क्रोधादयः ।
मन्ये इहुपुप्पमिव निप्पलं निर्जराफलमधिकृत्य तस्य श्रामण्यमिति गाथार्थः ॥ उक्क
हरत्ताह ॥ एसो दुविहो पणिही, सुखो जइ दोसु तस्स तेसिं च ॥ एवो पसवमल
खरुणमप्रव्वनिप्पलं ॥ ६८ ॥ व्याख्या ॥ एपोऽनन्तरोदितो द्विविधः प्रणिधिरिन्द्रि
नोइन्द्रियलक्षणः शुरू इति निदोपो जवति । यदि ह्ययोर्वाह्याज्यन्तरचेष्टयोस्तस्यैधि
यकपायवतः तेषां चेन्द्रियकपायाणां सम्यग्योगो जवति । एतदुक्तं जवति । यी
वाह्यचेष्टायामन्यन्तरचेष्टायां च तस्य प्रणिधिमत इन्द्रियाणां कपायाणां च निष्प
जवति । ततः शुरूप्रणिधिरितरथा त्वशुरू एवमपि तत्त्वनीत्याज्यन्तरेव चेष्टेह गरी
यसीत्याह । अत एवमपि तत्त्वे प्रशस्तं चारु, तथाप्रशस्तमचारु लक्षणं प्रणिधेर
त्मनिष्पन्नमध्यवसानोक्तमिति गाथार्थः ॥ एतदेवाह ॥ मायागारवसहिउं, ई
थनोइंदिएहिं थपसवो ॥ धम्मन्ना अ पसवो, इंदियानोइंदियाप्पणिही ॥ ६९ ॥
व्याख्या ॥ मायागारवसहितो मातृस्थानयुक्त शृङ्गादिगारवयुक्तश्चेन्द्रियनोइन्द्रि
ययोर्निर्महं करोति । मातृस्थानत ईयांदिप्रत्युपेक्षणं अव्यक्तान्त्याद्यासवेनं तथा इ

प्लादिगारवाद्येत्यप्रशस्त इत्ययमप्रशस्तः प्रणिधिः । तथा धर्मार्थं प्रशस्त इति ।
 मायागारवरहितो धर्मार्थमेवेन्द्रियनोऽन्द्रियनिग्रहं करोति । यः स तदज्ञेदोपचा-
 रात्प्रशस्तः सुन्दर इन्द्रियनोऽन्द्रियप्रणिधिर्निर्जराफलत्वादिति गायार्थः ॥ सांप्रतम-
 प्रशस्तेतरप्रणिधेर्दोषगुणावाह ॥ अष्टविहं कम्मरयं, बंधश्च अपसत्प्रणिहिमाउत्तो ॥
 तं चेव खवेइ पुणो, पसत्प्रणिहीसमाउत्तो ॥ ७० ॥ व्याख्या ॥ अष्टविधं ज्ञानावर-
 णीयादिज्ञेदात् कर्मरजो बन्धात्यादत्ते । क इत्याह । अप्रशस्तप्रणिधिसमायुक्तः अप्रशस्त-
 प्रणिधौ व्यवस्थित इत्यर्थः । तदेवाष्टविधं कर्मरजः क्षपयति पुनः । कदेत्याह । प्रशस्त-
 प्रणिधिसमायुक्त इति गायार्थः ॥ संयमाद्यर्थं च प्रणिधिः प्रयोक्तव्य इत्याह ॥ दंसण-
 नाणचरित्ता-णि संजमो तस्स साहण्णाए ॥ पणिही पणंजिअवो, अणायणाइं च
 वज्जाइं ॥ ७१ ॥ व्याख्या ॥ दर्शनज्ञानचारित्राणि संयमः संपूर्णः । तस्य संपूर्णसंय-
 मस्य साधनार्थं प्रणिधिः प्रशस्तः प्रयोक्तव्यः । तथा अनायतनानि च विरुद्धस्थानानि
 वर्जनीयानि इति गायार्थः ॥ एवमकरणे दोषमाह ॥ दुप्पणिहिअजोगी पुण, लंठि-
 ज्जाइं संजमं अयाणंतो ॥ वीसत्तनिसंठंगो-व कंठइल्ले जह पडंतो ॥ ७२ ॥ व्याख्या ॥
 दुःप्रणिहितयोगी पुनः । सुप्रणिधिरहितः प्रव्रजित इत्यर्थः । लंठ्यते खंड्यते संयम-
 मजानानः । संयत एवेति । दृष्टान्तमाह । विष्टब्धो निष्टब्धस्तथा अयलपरः कंठकवति
 श्वत्रादौ यथा पतन् कश्चिद्व्यत्यते तद्वदसौ संयम इति गायार्थः ॥ व्यतिरेकमाह ॥
 सुप्पणिहिअजोगी पुण, न लिप्पई पुवज्जणिअदोसेहिं ॥ निदइइ अ कम्माई, सुक-
 तणाई जहा अग्गी ॥ ७३ ॥ व्याख्या ॥ सुप्रणिहितयोगी पुनः सुप्रणिहितः प्रव्रजितः
 न लिप्यते पूर्वज्जणितदोषैः कर्मबन्धादिभिः संवृताश्रवहारत्वात् । निर्दहति च कर्माणि
 प्राक्तनानि । तपःप्रणिधिभावेन । दृष्टान्तमाह । शुष्कतृणानि यथा अग्निर्दहति तद्वदिति
 गायार्थः ॥ तम्हा उ अप्पसत्तं, पणिहाणं उप्पिज्जण समणेणं ॥ पणिहाणंमि पसत्ते, जणि-
 उं आयारपणिहिं चि ॥ ७४ ॥ व्याख्या ॥ यस्मादेवमप्रशस्तप्रणिधिर्दुःखद इतरस्तु सुखद-
 स्तस्मादप्रशस्तं प्रणिधानमप्रशस्तं प्रणिधिमुप्तिवा परित्यज्य श्रमणेन साधुना प्रणिधाने
 प्रणिधौ प्रशस्ते कल्याणे यत्नः कार्य इति वाक्यशेषः । निगमयन्नाह । जणित आचार-
 प्रणिधिरिति गायार्थः ॥ उक्तो नामनिष्पन्नो निक्षेपः सांप्रतं सूत्रालापकनिष्पन्नस्यावस-
 र इत्यादि चर्चः पूर्ववत्तावद्यावत्सूत्रागनुगमेऽस्वल्लितादिगुणोपेतं सूत्रमुच्चारणीयम् ।
 तच्चेदम् । आचार इत्यादि सूत्रम् । अस्य व्याख्या । आचारप्रणिधिमुक्तलक्षणं लब्ध्वा
 प्राप्य यथा येन प्रकारेण कर्तव्यं विहितानुष्ठानं जिहृणा साधुना तं प्रकारं ज्ञेयं
 उदाहरिष्यामि कथयिष्यामि । आनुपूर्व्यां परिपाठ्या शृणुत ममेति गीतमादयः स्व-
 शिष्यानादुरिति सूत्रार्थः ॥ १ ॥

पुढविदगअगणिमारुअ, तणरुक्खस्स वीयगा ॥

तस्सा अ पाणा जीव ति, इइ वुत्तं महेसिणा ॥ ५ ॥

(अथचूरिः) तं प्रकारमाह । पृथिव्युदकाग्निवायवः तृणवृक्षसजीजका एते पंचं
न्द्रियाः त्रसाश्च प्राणिनो ह्रीन्द्रियादय एते जीवा इत्युक्तं महर्षिणा धीरेण गौतमेन वा ।

(अर्थ.) हवे तेज प्रकार कहे ठे. पुढवि इत्यादि सूत्र. (पुढवि दग अगणि
रुअ के०) पृथिव्युदकाग्निमारुताः एटले पृथ्वीकाय, अष्काय, तेजकाय अने वायुकाय
तथा (तणरुक्खस्सवीयगा के०) तृणवृक्षसजीजाः एटले बीजसहित तृण अने
अर्थात् वनस्पतिकाय ए पांच एकेंद्रिय (अ के०) च एटले बली (तसा पाणा के०)
त्रसाः प्राणिनः एटले त्रस प्राणी ए सर्व (जीवति के०) जीवा इति एटले जीव
(इइ के०) इति एटले आ प्रकारे (महेसिणा के०) महर्षिणा एटले श्री महर्षि
स्वामीए अथवा श्रीगौतमस्वामीए (वुत्तं के०) उक्तं एटले कहुं ठे. ॥ २ ॥

(दीपिका.) अथ तं प्रकारमाह महर्षिणा श्रीवर्धमानेन गौतमेन वा इति एत
उक्तम् । एवं किमित्याह । एते जीवाः । एते क इत्याह । पृथिव्युदकाग्निवायवः ।
स्तृणवृक्षाः सजीजाः । एते पंचकेंद्रियाः पूर्ववत् । त्रसाश्च प्राणिनो ह्रीन्द्रियादयः । ए
सर्वेऽपि जीवा ज्ञेयाः । यतश्चेते जीवास्ततः किं कर्तव्यमित्याह ॥ २ ॥

(टीका.) तं प्रकारमाह । पुढवि ति सूत्रम् । पृथिव्युदकाग्निवायवस्तृणवृक्षसजीव
एते पञ्चकेंद्रियकायाः पूर्ववत् । त्रसाश्च प्राणिनो ह्रीन्द्रियादयो जीवा इत्युक्तं महर्षि
णा वर्धमानेन गौतमेन वेति सूत्रार्थः ॥ २ ॥

तेसिं अण्णजोएण, निच्चं होअवयं सिआ ॥

मणसा कायवक्केणं, एवं हवइ संजए ॥ ३ ॥

(अथचूरिः) यतश्चैवमतस्तेषां पृथिव्यादीनामक्षणयोगेन अहिंसाव्यापारेण च
वितर्क्य वृत्तितर्क्य स्यान्निष्कृणा मनसा कायेन वाक्येन एवं वर्त्तमानोऽहिंसकः
भवति संयतः नान्यथा ॥ ३ ॥

(अर्थ.) जे माटे उपर कहेला जीव ठे ते माटे तेसिं इत्यादि सूत्र. (निष्कृ
के०) निष्कृणा एटले साधुए (मणसा के०) मनसा एटले मनबडे (काय के०)
येन एटले कायावडे तथा (वक्केणं के०) वाक्येन एटले वचनबडे (तेसिं के०) तं
एटले उपर कहेला जीवोनो (अण्णजोएण के०) अक्षणयोगेन एटले हिंसा

पापारने वर्जनार एवाए (निघं के०) नित्यं एटले हमेशां (होअवयं सिआ के०)
चितव्यं स्यात् होतुं जोइये. कारण के, (एवं के०) आरीते आहिंसकपणे वर्तवायीज
आधु जे ते (संजए के०) संयतः एटले संयत एवो (हवइ के०) जवति एटले आय ठे. ॥३॥

(दीपिका.) जिह्वा एतेषां पृथिव्यादिजीवानां अक्षययोगेनाहिंसाव्यापारेण
नित्यं चितव्यं वर्तितव्यं स्यात् । केन । मनसा कायेन वाक्येन । एभिः कारणैरित्यर्थः ।
एवं वर्तमानोऽहिंसकः सन् संयतः संजवति नान्यः ॥ ३ ॥

(टीका.) यतश्चैवमतः तैसिं ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । तेषां पृथिव्यादीना-
अक्षययोगेनाहिंसाव्यापारेण नित्यं चितव्यं वर्तितव्यं स्यात् जिह्वा मनसा कायेन
वाक्येनैभिः कारणैरित्यर्थः । एवं वर्तमानोऽहिंसकः सन् जवति संयतो नान्यथे-
न सूत्रार्थः ॥ ३ ॥

पुढविं चित्तिं सिलं लेलुं, नेव जिंदे न संलिहे ॥

तिविहेण करणजोएण, संजए सुसमाहिए ॥ ४ ॥

(अथचूरिः) पइजीवाहिंसा सामान्येनोक्त्वा विशेषेणाह । पृथ्वीं शुद्धां चित्तिं
तटीं शिलां पापाणात्मिकां लेष्टुमिहाखंडं नैव जिंद्यात् न संलिखेत् । तत्र जेदनं छेधी-
जावः । संलेखनमीप्लेखनं त्रिविधेन करणयोगेन संयतः सुसमाहितः । शुद्धजाव इति ४

(अर्थ.) पूर्वोक्त प्रकारे सामान्य पणे सबें जीवोनी हिंसा वर्जवायी साधुतुं सं-
यतपणं कइने हवे तेज विषय सविस्तर कहे ठे. पुढविं इत्यादि सूत्र. (संजए के०)
संयतः एटले संयत एवो तथा (सुसमाहिए के०) सुसमाहितः एटले शुद्ध जाव-
जालो एवो साधु जे ते (तिविहेण करणजोएण के०) त्रिविधेन करणयोगेन एटले
मन वचन कायाए न करहुं, न करावहुं, न अनुमोदहुं ए रूप त्रण योग वडे (पुढविं
के०) पृथ्वीं एटले शुद्ध पृथ्वी प्रत्ये, (चित्तिं के०) चित्तिं एटले तटीं प्रत्ये, (सिलं
के०) शिलां एटले पापाण रूप शिला प्रत्ये तथा (लेलुं के०) लोष्टं एटले इंट विगे-
ना कटका प्रत्ये (नेव जिंदे के०) नैव जिन्द्यात् एटले एकना वे कटका न करे, तथा
(न संलिहे के०) न संलिखेत् एटले घषेणादिक न करे. ॥ ४ ॥

(दीपिका.) एवं सामान्येन पइजीवनिक्कायस्याहिंसायां संयतत्वं कथयित्वा त-
न्तविधिं विधानतो विशेषेणाह । संयतः साधुः । पृथ्वीं शुद्धां चित्तिं तटीं शिलां पापा-
णरूपां लेष्टुमिहाखंडं नैव जिंद्यात् संलिखेत् । तत्र जेदनं छेधीजावाध्यापादनं, संले-

४८६ राय धनपतसिंघ बहाडरका जैनागमसंग्रह, जाग तेताजीस-
खनमीपक्षेखनम् । त्रिविधेन त्रिकरणयोगेन न करोति मनसा वचसा कायेन
यतः । सुसमाहितः समाधिमान् शुरु इत्यर्थः ॥ ४ ॥

(टीका.) एवं सामान्येन पट्टजीवनिकायाहिंसया संयतत्वमभिधायाधु-
तविधिं विशेषेणाह । पुढवि ति सूत्रम् । पृथिवीं शुरुं जित्तिं तदीं शिवां प-
त्मिकां लेप्पुमिट्टाजखंडं नेव जिंथात् नो संलिखेत् । तत्र जेदनं छेधीजावोत्ता-
लेखनमीपक्षेखनं त्रिविधेन करणयोगेन न करोति मनसेत्यादिना संयतः सा-
समाहितः शुरुजाव इति सूत्रार्थः ॥ ४ ॥

सुधपुढवीं न निसीए, ससरस्कंमि अ आसणे ॥
पमज्जित्तु निसीइज्जा, जाइत्ता जस्स उग्गहं ॥ ५ ॥

(अवचूरिः) शुरुपृथ्व्यामचित्तायामनन्तरितायां न निपीदेत् । निपीदनप्रह-
णात्स्थानत्वग्वर्तनादिग्रहः । सरजस्के पृथिवीरजोगुणित आसने पीठकादौ । श-
चेतनायां तु समृज्य तां रजोहरणेन निपीदेत् । याचित्वा । यस्यावग्रहमिति । यस-
संवंधिनी तमवग्रहमनुज्ञाप्येत्यर्थः ॥ ५ ॥

(अर्थ.) शुरु इत्यादि सूत्र. साधु जे तेणे (शुरुपुढवीं के०) शुरुपृथिवीं ५-
टले शस्त्रथी हणायली नहि एवी सचित्त भूमिउपर वच्चे कांइ पण आंतरं न होय तो
(न निसीए के०) न निपीदेत् एटले न वेसुं. तथा (ससरस्कंमि के०) सरजस्के एटले
भूमिना सचित्त रजथी वीटायला (आसणे के०) आसने एटले पीठक प्रमुख आस-
नने विपे पण न वेसुं. तेमज अचित्त भूमि होय तो (जस्स के०) यस्य एटले जे-
नी भूमि होय तेनी पासे (उग्गहं के०) अवग्रहं एटले अवग्रह प्रत्ये (जाइत्ता के०) या-
चित्वा एटले मागीने तथा (पमज्जित्तु के०) प्रमार्ज्य एटले रजोहरणवडे प्रमार्जि-
(निसीइज्जा के०) निपीदेत् एटले वेसुं. ॥ ५ ॥

(टीपिका.) पुनः किंच संयतः शुरुपृथिव्यां शस्त्रेण या न उपहृता तस्यां ५-
धिव्यां न निपीदेत् । तथा पुनः आसने पीठकादौ न निपीदेत् निपीदनप्रहणात्
स्थानत्वग्वर्तपरिग्रहः । किंभूत आसने । सरजस्के पृथिवीरजोवगुमिते वा । तर्हि कथं
कुर्यात् । अचेतनां पृथिवीं ज्ञात्वा रजोहरणेन प्रमृज्य निपीदेत् । किं कृत्वा अवग्रहं
याचित्वा । कोऽर्थः । यस्य गृहस्यादेः संवंधिनी पृथिवी वर्तते, तं गृहस्थमनुज्ञाप्य
गदेनं धात्वा इत्यर्थः ॥ ५ ॥

(टीका.) तथा शुरु ति सूत्रम् । शुरुपृथिव्यामशस्त्रोपहृतायामनन्तरितायां न

निपीदेत् । तथा सरजस्के वा पृथ्वीरजोवयुष्मिन् वासने पीठकादौ न निपीदेत् । नि-
पीदनग्रहणात्स्थानत्वग्वर्तनपरिग्रहः । अचेतनायां तु प्रमृज्य तां रजोहरणेन नि-
पीदेज्ज्ञात्वेत्येचेतनां ज्ञात्वा याचयित्वावग्रहमिति । यस्य संबन्धिनी पृथिवी तमवग्र-
हमनुज्ञाप्येति सूत्रार्थः ॥ ५ ॥

सीउदगं न सेविज्ञा, सिलावुष्ठं हिमाणि अ ॥

उसिणोदगं तत्तफासुअं, पडिगाहिज्ज संजए ॥ ६ ॥

(अवचूरिः) उक्तः पृथिवीकायविधिः । इदानीमप्यायविधिमाह । शीतोदकं सच्चि-
तोदकं न सेवेत । तथा शिलाः करकाः । वृष्टं वर्षणं हिमानि च न सेवेत । उष्णोदकं
कथितोदकं तत्तप्रासुकं तत्तं सत्प्रासुकं त्रिदंनोऽकृतं । नोष्णोदकमात्रं प्रतिगृहीत संय-
तः साधुरेतच्च सौवीराद्युपलक्षणमिति ॥ ६ ॥

(अर्थः) पृथ्वीकायनो विधि कथ्यो. ह्ये अप्कायनो विधि कहे ठे. सीउदगं इ-
त्यादि सूत्र. साधु जे ते (सीउदगं के०) शीतोदकं एटले सच्चित्त जल प्रत्ये (न से-
विज्ञा के०) न सेवेत एटले न सेवे. तेमज (सिलावुष्ठं के०) शिलावृष्टं एटले वसां-
दमां पडता करा प्रत्ये (अ के०) च एटले वली (हिमानि के०) हिमानि एटले
वरफ प्रत्ये पण न सेवे. एम न करे तो पोतानो निर्वाह शी रीते करे ते कहे ठे.
(तत्तफासुअं के०) तत्तप्रासुकं एटले तपावी अचित्त करेखुं एवा (उसिणोदगं के०)
उष्णोदकं एटले उष्ण जल प्रत्ये (संजए के०) संयतः एटले साधु जे ते (पडिगा-
हिज्ज के०) प्रतिगृहीयात् एटले निर्वाहने अर्थं ग्रहण करे. ॥ ६ ॥

(टीपिका.) इति पृथिवीकायविधिरुक्तः । अथ अप्कायविधिमाह । संयतः साधुः
शीतोदकं पृथिवीतट्टुन्नवं सच्चित्तोदकं सच्चित्तपानीयं न सेवेत । तथा शिलावृष्टिं हि-
मानि च न सेवेत । अत्र शिलाग्रहणेन करकाः परिगृह्यन्ते । वृष्टं वर्षणं, हिमं प्र-
सङ्गं प्राय उत्तरापथे जवति । आह । यद्येवं तर्हि कथं साधुर्वर्त्तते इत्याह । उष्णोदकं
कथितोदकं तत्तप्रासुकं तत्तं सत्प्रासुकं त्रिदंनोऽकृतं नोष्णोदकमात्रं प्रतिगृहीयात्
वृत्त्यर्थम् । एतच्च सौवीरादीनामुपलक्षणम् ॥ ६ ॥

(टीका.) उक्तः पृथिवीकायविधिरधुना अप्कायविधिमाह । सीउदगं ति सू-
त्रम् । शीतोदकं पृथिव्युन्नवं सच्चित्तोदकं न सेवेत । तथा शिलावृष्टं हिमानि च न
सेवेत । अत्र शिलाग्रहणेन करकाः परिगृह्यन्ते । वृष्टं वर्षणं, हिमं प्रतीतं प्राय उत्त-
रापथे जवति । यद्येवं कथमयं वर्त्ततेत्याह । उष्णोदकं कथितोदकं तत्तप्रासुकं तत्तं

४८८ राय धनपतसिंध बहाडरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)

सत्प्राप्तुं त्रिदंडोद्धृतम् । नोष्णोदकमात्रम् । प्रतिगृहीयादृत्य संयतः सायुः । एव
सौवीराद्युपलक्षणमिति सूत्रार्थः ॥ ६ ॥

उदउल्लं अप्पणो कायं, नेव पुंठे न संलिहे ॥

समुप्पेह तहानूअं, नो एं संघट्टए मुणी ॥ ७ ॥

(अथचूरिः) नदीमुत्तीर्णः जिह्वाप्रविष्टो वा वृष्टिहतमुदकाद्मुदकविन्दुजिह्वा
त्मनः कायं नैव पुंठयेत् वस्त्रादिना न संलिखेत्पाणिना । अपि तु संप्रेक्ष्य निरीक्ष्य
तथाजृतमुदकाद्जादिरूपं नैनं कायं संघट्टयेन्मुनिर्मनागपि न संस्पृशेदिति ॥ ३ ॥

(अर्थः) तेमज (मुणी के०) मुनिः एटले मुनि जे ते (अप्पणो के०) आत्मनः एव
पोतानुं (कायं के०) कायं एटले शरीर (उदउल्लं के०) उदकाद् एटले कोइ पण सीधे
लथी पलली गयुं होय तो तेने (नेव पुंठे के०) नैव पुंठयेत् एटले वस्त्र, वृण इत्यादि
वस्तुवडे छुवे नहि, अथवा हाथवडे (नसंलिहे के०) न संलिखेत् एटले स्पर्श
करे नहि. तो शुं करे ते कहे ठे. (तहानूअं के०) तथाजृतं एटले तेवा जसवी
ललेला एवा (एं के०) एनं एटले ते शरीरने (न घट्टए के०) न घट्टयेत् एटले
घट्ट न करे, थोडो पण स्पर्श न करे. ॥ ७ ॥

(दीपिका.) पुनः मुनिः नदीमुत्तीर्णः जिह्वायां प्रविष्टो वा वृष्टिहत उदक
मुदकविन्दुल्यात्ममात्मनः कायं शरीरं स्निग्धं वा नैव पुंठयेत् । वस्त्रतृणादिजिनसं
खेत् पाणिना हस्तेनापि । किं कृत्वा । समुत्प्रेक्ष्य निरीक्ष्य । तथाजृतमुदकाद्जादि
कायं न एनं संघट्टयेत् मनागपि न संस्पृशेत् ॥ ७ ॥

(टीका.) तथा उदउल्लं ति सूत्रम् । नदीमुत्तीर्णो जिह्वाप्रविष्टो वा वृष्टि
उदकाद्मुदकविन्दुचितमात्मनः कायं शरीरं स्निग्धं वा नैव पुंठयेद्वस्त्रतृणादिजि
संलिखेत्पाणिनापितु संप्रेक्ष्य निरीक्ष्य तथाजृतमुदकाद्जादिरूपं नैव कायं संघट्टयेत्
निर्मनागपि न स्पृशेदिति सूत्रार्थः ॥ ७ ॥

इंगालं अगणिं अग्निं, अलायं वा स जोइअं ॥

न उंजिळा न घट्टिळा, नो एं निवावए मुणी ॥ ८ ॥

(अथचूरिः) उक्तोष्णकायविधिः । अथ तेजःकायविधिमाह । अंगारं ज्वालादि
मग्निमयः पिकानुगमचिश्चिन्नज्वाला । अलातमुल्मुकं वा सज्जोतिः सामिकमित्यहं
किमित्याह । नोत्तिंजेन घट्टयेत् । तत्रांजनमुत्सेचनं प्रदीपादेः घट्टनं नियथाज्ञं
नैनमपि नियापयेत् ॥ ८ ॥

(अर्थ.) अष्कायनी यतना कही, हवे तेजस्कायनी कहे ठे. (मुणी के०) मुनिः एते साधु जे ते (इंगालं के०) अंगारं एटले ज्वालारहित अग्नि प्रत्ये, (अगणिं के०) अग्निं एटले तपायला लोहडाना गोलांमां रहेल अग्नि प्रत्ये, (अग्निं के०) अग्निः एटले अग्निशी वृष्टी पडेली ज्वाला प्रत्ये (वा के०) अथवा (सजोइअं के०) सज्योतिः एटले अग्निसहित एवा (अलायं के०) अलातं एटले काष्ठादिक प्रत्ये (न उंजिजा के०) नोत्सिंचेत् एटले दिवा प्रमुखने उलवी नाखे नहि, (न घट्टिजा के०) न घट्ट- एटले माहोमाहे घर्षण न करे, तेमज (एं के०) एनं एटले आ अग्नि प्रत्ये नो निर्वापयेत् के०) नो निर्वापयेत् एटले उलवी नाखे नहि. ॥ ८ ॥

(टीपिका.) उक्तोऽष्कायविधिः । अथ तेजःकायविधिमाह । मुनिः अग्निप्रति एवं कुर्यात् । एवं किमित्याह । अंगारं ज्वालारहितम् । अग्निमयःपिण्डानुगं तथार्चिः दीपादेः त्रिज्वाला । तथा अलातमुद्मुकं वा सज्योतिः साग्निकमित्यर्थः । किमि- त्याह । न उत्सिंचेत् न घट्टयेत् । तत्र उत्सिंचनं उत्सेचनं प्रदीपादेर्घट्टनं मिथश्चालनं तथा न एनमग्निं निर्वापयेत् अज्ञावमापादयेत् ॥ ८ ॥

(टीका.) उक्तोऽष्कायविधिः । तेजस्कायविधिमाह । इंगालं ति सूत्रम् । अङ्गारं ज्वालारहितमग्निमयःपिण्डानुगतमर्चिश्चिज्ज्वालमलातमुद्मुकं वा । सज्योतिः साग्निकमित्यर्थः । किमित्याह । नोत्सिंचेत् न घट्टयेत् तत्रांजनमुत्सेचनं प्रदीपादेः घट्टनं मिथश्चालनम् । तथा नैनमग्निं निर्वापयेदज्ञावमापादयेन्मुनिः साधुरिति सूत्रार्थः ॥ ८ ॥

तालित्र्यंटेण पत्तेण, साहाए विहुणेण वा ॥

न वीङ्क अप्पणो कायं, बाहिरं वा वि पुग्गलं ॥ ९ ॥

(अवचूरिः) प्रतिपादितस्तेजस्कायः वायुकायविधिमाह । तालवृन्तेन व्यजनवि- धौपेण पत्रेण पद्मिनीपत्रादिना शाखया वृक्षमालरूपया विधूननेन वा व्यजनेनेव वा वीजयेदात्मनः कायं स्वशरीरमित्यर्थः । बाह्यं वापि पुञ्जलमुष्णोदकादि ॥ ९ ॥

(अर्थ.) तेजस्कायनी यतना कही, हवे वायुकायनी यतना कहे ठे. साधु जे (अप्पणो के०) आत्मनः एटले पोताना (कायं के०) कायं एटले शरीर प्रत्ये (वा के०) अथवा (बाहिरं के०) बाह्यं एटले पोताना शरीरशी बाहर रहेला एवा (पुग्गलं वि के०) पुञ्जलमपि एटले उष्ण जल प्रमुख पुञ्जल प्रत्ये पण (तालित्र्यंटेण के०) तालवृन्तेन एटले ताडपत्रना पंखावडे, (पत्तेण के०) पत्रेण एटले कमलपत्रा- दिकवडे, (साहाए के०) शाखया एटले वृक्षादिकनी शाखावडे (वा के०) अथवा

४९० राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)

(विदुषेण के०) विधुवनेन एटले मोरपीठ धिगेरेना पंखावडे (न वीज के०)
वीजयेत् एटले वीजाचे नहि. पवन नाखे नहि. ॥ ए ॥

(दीपिका.) इति तेजस्काय उक्तः । अथ वायुकायविधिमाह । मुनिः
कायं न वीजयेत् वाह्यं वापि पुञ्जमुष्णोदकादि । केन न वीजयेदित्याह ।
व्यजनविशेषेण तथा पत्रेण पद्मिनीपत्रादिना तथा शाखया धूपनेन व्यजनेन वा ॥ ए ॥

(टीका.) प्रतिपादितस्तेजःकायविधिः । वायुकायविधिमाह । तस्मिन्नेव
सूत्रम् । तालवृन्तेन व्यजनविशेषेण, पत्रेण पद्मिनीपत्रादिना । शाखया
विधूपनेन वा व्यजनेन वा । किमित्याह । न वीजयेदात्मनः कायं स्वशरीरनिर्माणं
वाह्यं वापि पुञ्जमुष्णोदकादीति सूत्रार्थः ॥ ए ॥

तणरुस्कं न ठिदिज्जा, फलं मूलं च कस्स ई ॥

आमगं विविहं वीअं, मणसा वि ए पठए ॥ १० ॥

(अथचूरिः) उक्तो वायुकायविधिः । अथ वनस्पतिकायविधिमाह । तृणादि
जर्मादीनि वृक्षाः कदंबादयः । एतन्न ठिन्यात् । फलं मूलं वा कस्यचित्कृद्वादेः ।
मशालोपहतं विविधमनेकप्रकारं मनसापि वीजं न प्रार्थयेत्किं पुनरश्नीयात् ॥

(अर्थ.) वायुकायनी यतना कही. हवे वनस्पतिकायनी यतना कहे के.
इत्यादि सूत्र. साधु जे ते (तणरुस्कं के०) तृणवृक्षं एटले दर्ज प्रमुख वृक्ष
अने कदंब, आन्न प्रमुख वृक्ष प्रत्ये (न ठिदिज्जा के०) न ठिन्यात् एटले तोडे
तेमज (कस्स ई के०) कस्यचित् एटले कोइ पण वृक्षना (फलं के०) फलं
फल प्रत्ये (व के०) वा एटले अथवा (मूलं के०) मूलं एटले मूल प्रत्ये
हि. तेमज (आमगं के०) आमकं एटले शखथी न हणायला एवा (विविहं
विविधं एटले अनेक प्रकारना (वीअं के०) वीजं एटले वीज प्रत्ये (मणसा वि
मनसापि एटले मनवडे पण (न पठए के०) न प्रार्थयेत् एटले शे नहि. ॥

(दीपिका.) इति वायुकाय विधिः प्रतिपादितः । अथ वनस्पतिकायविधिमाह ।
साधुः तृणवृक्षं न ठिन्यात् । तत्र तृणानि जर्मादीनि । वृक्षाः कदम्बादयः । तत्र
देः कस्यचित्फलं मूलकं वा न ठिन्यात् । तथा आमकं शलेण यत्र उपहतं
विविधमनेकप्रकारं वीजं साधुर्मनसापि न प्रार्थयेत् । कथं पुनर्जयेत् ॥ १० ॥

(टीका.) प्रतिपादितो वायुकायविधिर्वनस्पतिकायविधिमाह । तण्ति सूत्रम् ।
वृद्धमित्येकवज्जावः । तृणानि दर्जादीनि, वृद्धाः कदम्बादयः, एतान्न विन्यात् ।
तं मूलं वा कस्य चिद्वृद्धादेर्न विन्यात् । तथा आममशस्त्रोपहृतं विविधमनेकप्र-
रं बीजं न मनसापि प्रार्थयेत्, किमुत नाश्नीयादिति सूत्रार्थः ॥ १० ॥

गह्वरेषु न चिच्छिज्जा, वीएषु हरिणेषु वा ॥

उदगंमि तद्वा निचं, उत्तिंगपणेषु वा ॥ ११ ॥

(श्रवचूरिः) तथा गह्वरेषु वननिकुञ्जादिषु न तिष्ठेत् संघटनादिदोषात् । बीजेषु
प्रसारितशाब्द्यादिषु, हरितेषु दूर्वादिषु च न तिष्ठेत् । उदके तथा नित्यम् । तत्रोदक-
न्तवनस्पतिविशेषः । उत्तिंगाः सर्पवृत्ररूपाः । पनक उल्लिखितः वनस्पतिविशेषः ॥ ११ ॥

(अर्थः) तेमज गह्वरेषु इत्यादि सूत्रं साधु जे ते (गह्वरेषु के०) गह्वरेषु ए-
व वृद्धना कुंजने विषे (न चिच्छिज्जा के०) न तिष्ठेत् एतले उच्चा न रहे. कारण के,
री संघटन प्रमुख दोष लागवानो संजव ठे. तेमज (वीएषु के०) बीजेषु एतले
मिउपर पथरायला शाखि प्रमुख धान्यने विषे (वा के०) अथवा (हरिणेषु के०)
रेतेषु एतले दूर्वा प्रमुख हरित कायने विषे (तद्वा के०) तथा एतले तेमज (नि-
के०) नित्यं एतले कोइ पण समये (उदगंमि के०) उदके एतले उदक नामक
स्पतिकायने विषे (वा के०) अथवा (उत्तिंगपणेषु के०) उत्तिंगपनकयोः ए-
व विलाडाना टोपने नामे उलखाता वनस्पतिकायने विषे अने पनक एतले बीजन
नने विषे पण उच्चा न रहे. ॥ ११ ॥

(दीपिका.) पुनः किं न कुर्यादित्याह । साधुगह्वरेषु वनेषु निकुञ्जेषु न तिष्ठेत् ।
संघटनादिदोषप्रसंगात् । तथा बीजेषु प्रसारितशाब्द्यादिषु वा, तथा हरितेषु वा दूर्वा-
षु न तिष्ठेत् । उदके तथा नित्यम् । तत्र उदकमनन्तवनस्पतिविशेषः । यथोक्तम् ।
इह श्रवणपण इत्यादि । उदकमेवेत्यन्ये । तत्र नियमतो वनस्पतिज्ञावात् । तथा
चेद्वनकयोर्वा न तिष्ठेत् । तत्र उत्तिंगः सर्पवृत्रादिः । पनक उल्लिखितवनस्पतिरिति ॥ ११ ॥

(टीका.) तथा गह्वरेषु ति सूत्रम् । गह्वरेषु वननिकुञ्जेषु न तिष्ठेत् । संघटना-
दोषप्रसंगात् । तथा बीजेषु प्रसारितशाब्द्यादिषु हरितेषु वा दूर्वादिषु न तिष्ठेत् ।
उदके तथा नित्यम् । तत्रोदकमनन्तवनस्पतिविशेषः । यथोक्तम् । उदक श्रवण प-
ण इत्यादि । उदकमेवान्ये । तत्र नियमतो वनस्पतिज्ञावात् । उत्तिङ्गपनकयोर्वा न
तिष्ठेत् । तत्रोत्तिङ्गः सर्पवृत्रादिः । पनक उल्लिखितवनस्पतिरिति सूत्रार्थः ॥ ११ ॥

तसे पाणे न हिंसिजा, वाया अडव कम्मुणा ॥

उवरउं सबजूएसु, पासेऊ विविहं जगं ॥ १७ ॥

(श्रवचूरिः) उक्तो वनस्पतिविधिस्त्रसकायविधिमाह । त्रसान् प्राणिनो ह्रीन्क्रियादीन् हिंस्यात् । वाचाथवा कर्मणा कायेन । मनसस्तदन्तर्गतत्वादग्रहणम् । उगले हिंसानिवृत्तः सर्वजूतेषु पश्येद्विविधं जगत् कर्मपरतन्त्रं नरकादिगतिरूपं निर्वेदायेति ॥

(अर्थ.) वनस्पतिकायनी यतना कही. हूये त्रस कायनी यतना कहेवे. तसे त्यादि सूत्र. (सबजूएसु के०) सर्वजूतेषु एटले सर्व प्राणीयोने विषे (उवरउं के०) उपरतः एटले वंडनो त्याग करनार एवो साधु जे ते (वाया के०) वाचा एटले वाच वडे (अडव के०) अथवा (कम्मुणा के०) कर्मणा एटले कायावडे (तसे पाणे के०) त्रसान् प्राणिनः एटले त्रस जीव प्रत्ये (न हिंसिजा के०) न हिंस्यात् एटले हूणे नहि पण (विविहं के०) विविधं एटले नानाविध एवा (जगं के०) जगत् एटले जेत समुदायरूप जगत् प्रत्ये कर्मना वशथी नरकादिगतिने विषे त्रमण करनार तसे (पासिजा के०) पश्येत् एटले जुवे, कारण के, एम करवाथी बेराग्य उत्पन्न चाय. ॥ १७ ॥

(टीका.) उक्तो वनस्पतिविधिः । अथ त्रसविधिमाह । साधुः त्रसान् प्राणिनो ह्रीन्क्रियादीन् न हिंस्यात् । कथमित्याह । वाचा वचनेन, अथवा कर्मणा कायेन । मनसोऽपि ग्रहणं कार्यं तस्य तयोरन्तर्गतत्वात् । पुनः साधुरुपरतः सन् । ह्रीः सर्वजूतेषु । दूरीकृतदण्डः सन् पश्येत् विविधं जगत् कर्मपरतन्त्रं नरकादिगतिरूपं निर्वेदायेति सूत्रार्थः ॥ १७ ॥

(टीका.) उक्तो वनस्पतिकायविधिः । त्रसविधिमाह । तस्य त्रि सूत्रम् । प्राणिनो ह्रीन्क्रियादीन् न हिंस्यात् । कथमित्याह । वाचा अथवा कर्मणा कायेन । मनसस्तदन्तर्गतत्वादग्रहणम् । अपि चोपरतः सर्वजूतेषु निश्चितदण्डः सन् परतः विधं जगत् कर्मपरतन्त्रं नरकादिगतिरूपं निर्वेदायेति सूत्रार्थः ॥ १७ ॥

अठ सुहुमाइ पेहाए, जाई जाणितु संजए ॥

दयाहिगारी नूएसु, आस चिठ सएहि वा ॥ १८ ॥

(श्रवचूरिः) उक्तः स्थूलविधिः । सूक्ष्मविधिमाह । अष्टौ सूक्ष्मणि वदयमाणा कृष्णानि प्रेक्ष्योपयोगत आसीत् तिष्ठेत् शयीत वा इति योगः । यानि ज्ञात्वा ह्यधिकारी जूतेषु ज्ञात्वन्यथा दयाधिकायेन नेति तानि प्रेक्ष्य तद्ग्रहित एवात्मनः कुर्यादन्वया तेषां विराधनेन सात्तिचारतेति ॥ १८ ॥

(अर्थ.) स्थूल जीवनी यतना कही. ह्वे सूक्ष्म जीवनी कहे ठे. अछ इत्यादि । (संजए के०) संयतः एटले साधु जे ते (अछ के०) आठ (सुहुमाइ के०) माणि एटले सूक्ष्म वस्तु प्रत्ये (पेहाइ के०) प्रेक्ष्य एटले जाणीने (आस के०) सीत एटले वेत्ते, (चिठ के०) तिष्ठेत् एटले उजा रहे, (वा के०) अथवा (सए-के०) शयीत एटले सुइ रहे. ते आठ वस्तु कइ ते लक्षणयी कहे ठे. साधु जे (जाइ के०) यानि एटले जे आठ वस्तु प्रत्ये (जाणिनु के०) ज्ञात्वा एटले जाने (जूएसु के०) जूतेपु एटले जीव संवधी (दयाहिगारी के०) दयाधिकारी ले दयानो अधिकारी आय ठे. ॥ १३ ॥

(टीका.) उक्तः स्थूलविधिः । सूक्ष्मविधिमाह । संयतः साधुः अष्टौ सूक्ष्माणि वक्ष्यमाणानि प्रेक्ष्य निरीक्ष्य उपयोगत आसीत तिष्ठेत् शयीत वेति योगः । जूतानि सूक्ष्माणि इत्याह । यानि ज्ञात्वा संयतो इपरिज्ञया प्रत्याख्यानपरिज्ञा-च जूतेषु दयाधिकारी जवति । अन्यथा दयाधिकार्येव न स्यात् । तानि प्रेक्ष्य रहित एव आसनादि कुर्यात् । अन्यथा तेषां सातिचारतेति ॥ १३ ॥

(टीका.) उक्तः स्थूलविधिः । सूक्ष्मविधिमाह । अष्टौ सूत्रम् । अष्टौ सूक्ष्माणि यमाणानि प्रेक्ष्योपयोगत आसीत्तिष्ठेद्ययीत वेति योगः । किंविशिष्टानीत्याह । यानि त्वा संयतो इपरिज्ञया प्रत्याख्यानपरिज्ञया च दयाधिकारी जूतेषु जवत्यन्यथा द-धिकार्येव नेति तानि प्रेक्ष्य तद्वहित एवासनादीनि कुर्यादन्यथा तेषां सातिचा-ति सूत्रार्थः ॥ १३ ॥

कयराइं अछ सुहुमाइं, जाइं पुठिऊ संजए ॥

इमाइं ताइं मेदावी, आइस्किऊ विचरूपो ॥ १४ ॥

(अर्थ.) कतराणि तान्यष्टौ सूक्ष्माणि । यानि दयाधिकारित्वाद्भवद्गुणान् पृष्ठेत् मतः । अमूनि तान्यष्टौ वक्ष्यमाणानि मेदावी मर्यादावर्ती आचर्यान् विचक्षणः ॥ १४ ॥

(अर्थ.) ह्वे शिष्य गुरुने प्रश्न करे ठे. कयराणि इत्यादि सूत्र. (संजए के०) तः एटले साधु जे ते दयानो अधिकारी बनाने अर्थ (जाइं के०) यानि एटले आठ सूक्ष्मने (पुठिऊ के०) पृष्ठेत् एटले पृष्ठे. गुरु कहे ठे. (मेदावी के०) मर्यादा एटले बुद्धिगाली एवो (विचरूपो के०) विचक्षणः एटले विचक्षण पुरुष ते (इमाइं के०) इमानि एटले आ (ताइं के०) तानि एटले ते आठ वस्तु प्र- (आइस्किऊ के०) आचर्यान् एटले कहे. ॥ १४ ॥

४९४ राय धनपतसिंघ वहाडरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

(दीपिका.) कानि पुनस्तानि श्रष्टो इत्याह । कतराणि तानि श्रष्टो सूक्ष्माणि । यानि दयाधिकारित्वस्य अज्ञावजयात् पृष्ठेत् संयतः । अनेन दयाधिकारिण एवंविधेषु प्रयत्नविधिमाह । स हि अत्रश्रयं तदुपकारकाण्यपकारकाणि च पृष्ठति तत्रैव ज्ञावप्रतिबन्धादिति । अमूनि च तानि अनन्तरवक्ष्यमाणानि आचक्षीत विचक्षण इत्यनेनापि एतदेवाह । मर्यादावर्तिना तज्ज्ञेन तत्प्ररूपणा कार्या । एवं हि श्रोतुः तदुपादेयबुद्धिर्जवति । अन्यथा तु विपर्यय इति ॥ १४ ॥

(टीका.) आह । कतराणि त्ति सूत्रम् । कतराण्यष्टौ सूक्ष्माणि, यानि दयाधिकारित्वाज्ञावजयात् पृष्ठेत्संयतः । अनेन दयाधिकारिण एव एवंविधेषु यत्नमाह । सत्त्ववर्षं तदुपकारकाण्यपकारकाणि च पृष्ठति । तत्रैव ज्ञावप्रतिबन्धादिति । अमूनि तानि अनन्तरं वक्ष्यमाणानि मेधावी आचक्षीत विचक्षण इत्यनेनाप्येतदेवाह । मर्यादावर्तिना तज्ज्ञेन तत्प्ररूपणा कार्या । एवं हि श्रोतुस्तत्रोपादेयबुद्धिर्जवत्यन्यथा विपर्ययः सूत्रार्थः ॥ १४ ॥

सिण्णं पुप्फसुहुमं च, पाणुत्तिगं तद्देव य ॥

पणगं वीअहरिअं च, अण्डसुहुमं च अठमं ॥ १५ ॥

(अथचूरिः) स्नेहसूक्ष्ममवश्यायहिममिहिकाकरकहरतनुरूपम् । पुष्पसूक्ष्मं वटो-
डुम्बराणां पुष्पाणि । तानि तद्वर्णानि सूक्ष्माणि इति नास्त्यन्ते । प्राणसूक्ष्ममनुरिः
कुंयुः । स हि चलन्नेव विज्ञाप्यते न स्थितः । सूक्ष्मत्वात् । उत्तिगसूक्ष्मं कीटिकानगरम् ।
तत्र कीटिकाः सूक्ष्मत्वादन्त्येऽपि च स्युः । पनकसूक्ष्मं पञ्चवर्णां फुल्लिर्भूकाद्यादिषु । वीज-
सूक्ष्मं शाक्यादिसूक्ष्मबीजस्य मुखमूले कणिका । या लोके तुपमुखमुच्यते । नहीति
प्रसिद्धिः । हरितसूक्ष्मं नवोत्पन्नं पृथिवीसमानमेव । अणुसूक्ष्मं चाष्टममिति । मक्षिका-
कीटिकाग्रहोलिकात्राह्मणीकृकलासायणकम् । अत्राह परः । पट्टजीवनिकाध्ययने विस्त-
रेण महाचारकथायां संक्षेपेण पट्टजीवनिकायरक्षा उक्ता । साधुना किंपुनरुक्तेत्युच्यते ।
चारित्रं च पट्टजीवनिकायरक्षेवातोऽत्रापि तत्प्रख्यापनार्थं पुनरुक्तेऽपि न दोषः ॥ १५ ॥

(अर्थ.) हवे ते आठ सूक्ष्मजीवरूप वस्तु नामनिर्देश वढे कहे ठे. सिण्ण
इत्यादि सूत्र. १ (सिण्ण के०) स्नेहसूक्ष्मम् एतले स्नेह सूक्ष्म ते धूंथर, हिम, क-
रा विगेरे. २ (पुप्फसुहुमं के०) पुष्पसूक्ष्मम् एतले पुष्पसूक्ष्म ते वड, उंवर इत्या-
दिकनां फूल के जे तद्वर्ण अने सूक्ष्म होवार्थी देखाता नथी ते, ३ (पाण के०) प्राणी
एतले प्राणि सूक्ष्म ते चालता जणातो अने वेग न जणातो एवो कुंयु नामक सूक्ष्म
जीव, ४ (उत्तिगं के०) उत्तिगं एतले जेमां कीडियो अने बीजा पण जीव होय ठे,

एवा कीडीना घर; (तद्देव्य के०) तथैवच एटले तेमज ५ (पणं के०) पनकं एटले चोमासामां जूमि काष्ट इत्यादि वस्तुने विषे पंच वर्णां लीखन फूखन चढे ठे ते, ६ (वीथ्र के०) वीजं एटले वीज सूद्धम ते जेमांथी थंकर उत्पन्न थाय ठे, ते वीजनं मुख, ७ (हरिथं के०) हरितं एटले हरित सूद्धम ते अतिशय ननु उत्पन्न थएलुं जूमिसमानवर्णवालुं होय ठे ते, (च के०) पुनः ८ (थठमं के०) थठमं एटले आठमुं (थंडसुद्धमं के०) थंडसूद्धं एटले थंडसूद्धम ते माखी, कीडी, कार्किंडो इत्यादिकनां इंडां ते जाणवुं ॥ १५ ॥

(दीपिका.) स्नेहमिति । स्नेहसूद्धमवश्यायहिममिहिकाकरकहरतनुरूपम् । पुष्पाणि तानि तद्धर्णानि सूद्धमाणीति न लक्ष्यन्ते । पाणीति । प्राणिसूद्धमथनुरुरिः कुंयुः । स हि चखन् विज्ञाव्यते न स्थितः सूद्धमत्वात् उत्तिंगसूद्धमं कीटिकानगरम् । तत्र कीटिका अन्ये च सूद्धमसत्त्वा जवन्ति । तथा पनकमिति पनकसूद्धमं प्रायः प्रावृट्काखे जूमिकाष्टादिषु पञ्चवर्णस्तद्द्रव्यलीनः पनक इति । तथा वीजसूद्धमं शाख्यादिवीजस्य मुखमूखे कणिका । या लोकेषु तुपमुखमित्युच्यते । हरितं चेति हरितसूद्धमं च । तथा अत्यन्तमजिनवमुद्भिन्नं पृथिवीसमानवर्णमेव थएलसूद्धमं च थठममिति । एतच्च मक्षिकाकीटिकाष्टहकोकिलात्राह्मणीकृकलासादीनामएलमिति ॥ १५ ॥

(टीका.) तिण्हेहं ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । स्नेहमिति । स्नेहसूद्धमवश्यायहिममिहिकाकरकहरतनुरूपम् । पुष्पसूद्धमं चेति वटोडुंवराणां पुष्पाणि । तानि तद्धर्णानि सूद्धमाणीति न लक्ष्यन्ते । पाणीति । प्राणिसूद्धममनुरुरिः कुंयुः । स हि चखन् विज्ञाव्यते न स्थितः । सूद्धमत्वात् । उत्तिंगं तथैव चेत्युत्तिंगसूद्धमं कीटिकानगरं, तत्र कीटिका अन्ये च सूद्धमसत्त्वा जवन्ति । तथा पनकमिति पनकसूद्धमं प्रायः प्रावृट्काखे जूमिकाष्टादिषु पञ्चवर्णस्तद्द्रव्यलीनः पनक इति । तथा वीजसूद्धमं शाख्यादिवीजस्य मुखमूखे कणिका । या लोके तुपमुखमित्युच्यते । हरितं चेति । हरितसूद्धमं तत्रात्यन्ताजिनवोद्भिन्नं पृथिवीसमानवर्णमेवेति । थएलसूद्धमं चाथममिति । एतच्च मक्षिकाकीटिकाष्टहकोकिलात्राह्मणीकृकलासाथएलमिति सूत्रार्थः ॥ १५ ॥

एवमेथ्राणि जाणित्ता, सबजात्रेण संजए ॥

अप्पमतो जए निव्वं, सविंदियसमाहिए ॥ १६ ॥

(अवचूरिः) एवमुक्तप्रकारेण एतानि सूद्धमाणि ज्ञात्वा सूत्रादेशेन सर्वजात्रेण शक्तयनुरूपेण स्वरूपसंरक्षणदिना संयतः साधुः अप्रमत्तो निडादिप्रमादरहितो यत्नेन संरक्षणं प्रति नित्यं एकेन्द्रियसमाहितः शब्दादिषु रागद्वेषावगठन ॥ १६ ॥

४९६ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

(अर्थ.) एवमेत्याणि इत्यादि सूत्र. (सर्वेन्द्रियसमाहितं के०) सर्वेन्द्रियसमाहितः एटले शब्द, स्पर्श प्रमुख इन्द्रिय विषयने विषे राग द्वेष न करनारो एवो (संजड के०) संयतः एटले साधु जे ते (अप्रमत्तो के०) अप्रमत्तः एटले प्रमादरहित ठतो (एवं के०) एवं एटले पूर्वोक्त प्रकारे (एत्याणि के०) एतानि एटले आ आठ सूदम वस्तु प्रत्ये (जाणिता के०) ज्ञात्वा एटले जाणीने (सर्वज्ञावेण के०) सर्वज्ञावेन एटले यथा शक्ति सर्व प्रकारे (निचं के०) नित्यं एटले नित्य (जए के०) यतेत एटले यतना करे. ॥ १६ ॥

(दीपिका.) पुनः सूत्रम् । साधुर्नित्यं सर्वकालं यतेत मनोवचनकायेन कृत्वा जीवानां संरक्षणं प्रति । किं कृत्वा । एवं पूर्वोक्तप्रकारेण एतानि अष्टौ सूदमाणि ज्ञात्वा । केन सर्वज्ञावेन सूत्रादेशेन शक्तेरनुरूपेण । किञ्चूतः संयतः । संयमवान् । पुनः किञ्चूतः साधुः । अप्रमत्तः प्रमादनिज्जारहितः । पुनः किञ्चूतः साधुः । सर्वेन्द्रियसमाहितः सर्वेपाभिन्द्रियाणां विषयेषु रागद्वेषावगच्छन् ॥ १६ ॥

(टीका.) एवमेत्याणि चि सूत्रम् । अस्य व्याख्या । एवमनेन प्रकारेण एतानि सूदमाणि ज्ञात्वा सूत्रादेशेन सर्वज्ञावेन शक्त्यनुरूपेण स्वरूपसंरक्षणादिना संयतः साधुः । किमित्याह । अप्रमत्तो निज्जादिप्रमादरहितः यतेत मनोवाक्यैः संरक्षणं प्रति नित्यं सर्वकालं सर्वेन्द्रियसमाहितः शब्दादिषु रागद्वेषावगच्छन्निति सूत्रार्थः ॥ १६ ॥

ध्रुवं च पमिलेहिज्जा, जोगसापायकंवलं ॥

सिज्जमुच्चारजूमिं च, संथारं अडवासणं ॥ १७ ॥

(अवचूरिः) ध्रुवं च यो यस्य कालः तस्मिन् प्रत्युपेक्षते । योगे सति सति सामर्थ्ये । पात्रग्रहात्पात्रोपधिः । कम्बलग्रहणादूर्णासूत्रमयपरिग्रहः । शय्यां वसतिं द्विकारं त्रिकालं वर्षासु उच्चारजूमिं संस्तारकं तृणमयादिरूपम् । अथवासनं काष्ठसंनपादप्रोठनं वा ॥ १७ ॥

(अर्थ.) तेमज ध्रुवं इत्यादि सूत्र. साधु जे ते (ध्रुवं के०) ध्रुवं एटले नित्य अर्थात् जे वस्तुनो जे पडिखेहणाकाल सिद्धांतमां कखो होय ते प्रमाणे हमेशां (जोगसा के०) योगे सति एटले शक्ति होय तो न्यूनाधिक न थाय तेवी रीते (पडिखेहिज्जा के०) प्रत्युपेक्षत एटले पडिखेहे. शुं पडिखेहे ते कहे ठे. (पायकंवलं के०) पात्रकंवलं एटले पात्र ते तुंघुं अथवा काष्ठमय पात्र प्रत्ये तथा कंवल एटले ऊननी कांवल प्रमुख प्रत्ये (सिज्जं के०) शय्यां एटले वसति उपाश्रय प्रत्ये वे टंक

तथा ग्रण टंक (उच्चारञ्चूम् किं) उच्चारञ्चूम् एटले स्थंडिल प्रत्ये (च के०) पुनः (संथारं के०) संस्तारकं एटले तृणमय अथवा वीजो संथारो ह्योय ते प्रत्ये (अडुवा के०) अथवा (आसणं के०) आसनं एटले अपवाद मार्गे ग्रहण करेला पीठ प्रमुख आसन प्रत्ये पडिलेहे. ॥ १७ ॥

(दीपिका.) पुनः साधुः किं कुर्यादित्याह । ध्रुवं च नित्यं च यो यस्य काल उक्तः अनागतः परिज्ञोगे च तस्मिन् प्रत्युपेक्षेत । केन । सिद्धान्तविधिना । क सति । योगे सति सामर्थ्यं सति । किं प्रत्युपेक्षेत इत्याह । पात्रकम्बलं । पात्रग्रहणात् अलांबुदारुमयादिपरिग्रहः । कंबलग्रहणादूर्णासूत्रमयपरिग्रहः । तथा शय्यां वसतिं द्विकालं त्रिकालमुच्चारञ्चुवं च अनापातवदादि स्थंडिलं तथा आसनमपवादेन गृहीतं पीठफलकादि साधुः सर्वं यतनया प्रत्युपेक्षेत इत्यर्थः ॥ १७ ॥

(टीका.) तथा ध्रुव इति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । तथा ध्रुवं च नित्यं च यो यस्य काल उक्तोऽनागतः परिज्ञोगे च तस्मिन् प्रत्युपेक्षेत सिद्धान्तविधिना योगे सति सति सामर्थ्यं अन्व्यूनातिरिक्तम् । किं तदित्याह । पात्रकम्बलम् । पात्रग्रहणादलांबुदारुमयादिपरिग्रहः । तथा शय्यां वसतिं द्विकालं त्रिकालं च उच्चारञ्चुवं चानापातवदादि स्थंडिलं तथा संस्तारकं तृणमयादिरूपमथवासनमपवादगृहीतं पीठकादि प्रत्युपेक्षेतेति सूत्रार्थः ॥ १७ ॥

उच्चारं पासवणं, खेलं सिंघाणजल्लिअं ॥

फासुअं पडिलेहिता, परिष्ठाविज्ज संजए ॥ १८ ॥

(अथचूरिः) उच्चारं प्रस्रवणं श्लेष्म सिंघाणं जल्लं एतानि प्रासुकं प्रत्युपेक्ष्य स्थंडिलं परिष्ठापयेत् संयतः ॥ १८ ॥

(अर्थ.) तेमज उच्चारं इत्यादि सूत्र. (संजए के०) संयतः एटले साधु जे ते (फासुअं के०) प्रासुकं एटले अचित्त एवा स्थंडिलने (पडिलेहिता के०) प्रत्युपेक्ष्य एटले पडिलेहीने तेने विपे (उच्चारं के०) उच्चारं एटले वडीनीति प्रत्ये, (पासवणं के०) प्रस्रवणं एटले लघु नीति प्रत्ये, (खेलं के०) श्लेष्म एटले खासी विगेरेयी नीकलता कफ प्रत्ये, तथा (सिंघाणजल्लिअं के०) सिंघाणजल्लं एटले नाकना अने कानना मल प्रत्ये (परिष्ठाविज्ज के०) परिष्ठापयेत् एटले परववे. ॥ १८ ॥

(दीपिका.) पुनः साधुः किं कुर्यादित्याह । संयतः साधुः एतानि परिष्ठापयेत्-छुत्तजेत् । किं कृत्वा । प्रासुकं स्थंडिलमिति शेषः । प्रत्युपेक्ष्य । एतानि कानीत्याह । उच्चारं १ प्रस्रवणं २ श्लेष्म ३ सिंघाणजल्लं च एतानि सर्वाणि प्रसिद्धानि ॥ १८ ॥

४९८ राय धनपतसिंघ बहाडरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-भा.

(टीका.) तथा उच्चारं ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । उच्चारं प्रस्त्रवणं श्लेष्म सिं-
घाणजलमिति प्रतीतानि । एतानि प्रासुकं प्रत्युपेक्ष्य । स्यंडिलमिति वाक्यशेषः । परि-
स्थापयेदुत्सृजेदिति सूत्रार्थः ॥ १८ ॥

पविसिन्तु परागारं, पाण्ठा जोअणस्स वा ॥

जयं चिठ्ठे मिअं जासे, न य रूपेसु मणं करे ॥ १९ ॥

(अथचूरिः) वसतिविधिरुक्तः । अथ गोचरप्रवेशविधिमधिकृत्याह । प्रविश्य
परागारं परगृहं पानार्थं जोजनार्थं वा ग्लानादेरौपधार्थं वा यत्नं तिष्ठेत् । गवाक्षा-
दीनि नावलोकयेत् । मितं जापेतागमनकार्यादि यतनया । न च रूपेषु मनः कुर्यात् ।
रूपग्रहणं रसाद्युपलक्षणम् ॥ १९ ॥

(अर्थ.) उपाश्रयमां शीरीते रहैवुं ते कलुं. हवे गोचरीए जता साचववानो वि-
धि कहे ठे. पविसिन्तु इत्यादि सूत्र. गोचरीए गएल साधु जे ते (पाण्ठा के०) प-
नार्थ एटले जलादिकने अर्थ (वा के०) अथवा (जोअणस्स के०) जोजनस्य ए-
टले जोजनने अर्थ अथवा ग्लान. प्रमुख साधुना औपधने अर्थ (परागारं के०) प-
रागारं एटले पारका गृहस्थना घर प्रत्ये (पविसिन्तु के०) प्रविश्य एटले प्रवेश करीं
(जयं के०) यत्नं एटले यतनाए (चिठ्ठे के०) तिष्ठेत् एटले उच्चारं रहे, (मिअं के०)
मितं एटले परिमित (जासे के०) जापेत एटले बोले, (च के०) तथा (रूपेसु के०)
रूपेषु एटले गृहस्थनी श्रीप्रमुखना रूपने विषे (मणं के०) मनः एटले मन प्रत्नं
(न करे के०) न कुर्यात् एटले न करे. ॥ १९ ॥

(दीपिका.) इति उपाश्रयस्थानविधिरुक्तः । अथ गोचरप्रवेशनमाश्रित्य आह ।
साधुः यत्नं यतनया गवाक्षादिविलोकनेन विना उचितदेशे तिष्ठेत् । किं कृत्वा । परस-
गृहस्थस्य आगारं गृहं पानार्थं जोजनस्य वा ग्लानादेरौपधार्थं वा प्रविश्य पुनः साधुर्नि-
तं यतनया जापेत आगमनप्रयोजनादि । परं न च रूपेषु दातृकान्तादिषु मनः कुर्या-
त् । एवंभूतानि एतानि इति न मनो निवेशयेत् । रूपग्रहणेन रसादयोऽपि ग्राह्याः ॥ १९ ॥

(टीका.) उपाश्रयस्थानविधिरुक्तो गोचरप्रवेशमधिकृत्याह । पविसिन्तु सूत्रम् ।
प्रविश्य परागारं परगृहं पानार्थं जोजनस्य ग्लानादेरौपधार्थं वा यत्नं गवाक्षादीन्-
नावलोकयन् तिष्ठेदुचितदेशे । मितं यतनया जापेत आगमनप्रयोजनादीति । न च
रूपेषु दातृकान्तादिषु मनः कुर्यात् । एवंभूतान्येतानीति न मनो निवेशयेत् । रूप-
ग्रहणं रसाद्युपलक्षणमिति सूत्रार्थः ॥ १९ ॥

बहुं सुणेहि कन्नेहिं, बहुं अत्तीहिं पिठइ ॥

नय दिठं सुअं सवं, जिक्खू अक्काजमरिहइ ॥ १० ॥

(अवचूरिः) गोचरगतः केनचित्पृष्ठः सन्नित्येवं ब्रूयात् । किमित्याह । बहु अनेक-
प्रकारं शोचनाशोचनं शृणोति कर्णाज्याम् । शब्दजातमिति गम्यते । बहु शोचनाशो-
चनमक्षिज्यां पश्यति रूपजातम् । न च दृष्टं श्रुतं सर्वं स्वपरोक्षयाहितं । श्रुता ते
पत्नी रुदतीत्येवमादि । जिह्वुराख्यातुमर्हति । चारित्रोपघातित्वादर्थेति च स्वपरो-
क्षयहितं दृष्टस्ते राजानमुपशमयन् शिष्य इत्यादि ॥ १० ॥

(अर्थः) गोचरी प्रमुख कार्यने अर्थे गृहस्थने घरे गएल साधुने कोइ एवो प्रश्न
करे तो आरीते उत्तर आपवो, एम कहे ठे. बहुं इत्यादि सूत्र, (जिक्खू के०) जिह्वुः
एटले साधु जे ते (कन्नेहिं के०) कणैः एटले कानवडे (बहुं के०) बहु एटले घणुं
शुज तथा अशुज (सुणेइ के०) शृणोति एटले सांजले. तेमज (बहुं के०) बहु ए-
टले घणुं शुज तथा अशुज (अत्तीहिं के०) अक्षिजिः एटले आखवडे (पिठइ के०)
पश्यति एटले जुवे, पण (दिठं के०) दृष्टं एटले दीठेलुं तथा (सुअं के०) श्रुतं ए-
टले सांजलेखुं (सवं के०) सर्व एटले सर्व शुजाशुजं प्रत्ये (अक्काजं के०) आख्यातुं
एटले प्रकट कहेवाने (न अरिहइ के०) नार्हति एटले योग्य नथी. ॥ १० ॥

(टीपिका.) अथ गोचरादिगत एव साधुः केनचित् तथाविधं पृष्ठः किं ब्रूयादित्या-
ह । अथवा साधुः उपदेशस्य अधिकारे सामान्येन एवमाह । बहु अनेकप्रकारं
शोचनमशोचनं च साधुः शृणोति कर्णाज्यां शब्दसमूहमिति शेषः । तथा बहु अने-
कप्रकारमेव शोचनमशोचनं च अक्षिज्यां पश्यति । रूपसमूहमिति शेषः । परं न च
दृष्टं श्रुतं सर्वं स्वस्य परस्य उक्तस्य च अहितमपि तत्र पत्नी रुदतीत्येवमादिकं जिह्वु-
राख्यातुं कथयितुं न अर्हति चारित्रस्य घातात् । अर्हति च स्वपरोक्षयहितं दृष्टस्ते
शिष्यो राजानमुपशमयन् । एतादृशं तु वचनं कथयेत् ॥ १० ॥

(टीका.) गोचरादिगत एव केनचित्तथाविधं पृष्ठ एवं ब्रूयादित्याह । बहु चि
सूत्रम् । अथवा उपदेशाधिकारे सामान्येनाह । बहु चि सूत्रम् । बहूनेकप्रकारं
शोचनाशोचनं शृणोति कर्णाज्यां शब्दजातमिति गम्यते । तथा बहूनेकप्रकारमेव
शोचनाशोचनज्जेदेनाक्षिज्यां पश्यति रूपजातमिति गम्यते । एवं न च दृष्टं श्रुतं सर्वं
स्वपरोक्षयाहितमपि श्रुता ते रुदती पत्नीत्येवमादि जिह्वुराख्यातुमर्हति चारित्रोपघा-
तात् । अर्हति च स्वपरोक्षयहितं दृष्टस्ते राजानमुपशमयन् शिष्य इति सूत्रार्थः ॥ १० ॥

मुथं वा जइ वा दिठं, न लविज्जोवयाइथं ॥

न च केण उवाएणं, गिहिजोगं समाचरे ॥ ११ ॥

(अथचूरिः) एतदेव स्पष्टयन्नाह । श्रुतमन्यतो वा यदि वा दृष्टं स्वयमेव नात्रापेन्न चापेत्तापचातिकमुपधातनिर्वृत्तं तत्फलं वा आपचातिकं यथा चोरस्तन्निर्वाहिरूपम् । न च केनचिदुपायेनोपरोधादिना गृह्योगं समाचरेत् ११ ॥

(अर्थः) उपर कही तेज बात स्पष्ट कहे ठे. मुथं इत्यादि सूत्र. (उवाएणं के०) आपचातिकं एटले उपधातयी यएली अथवा उपधात जेयी याय एवी कइ (मुथं के०) श्रुतं एटले सांजली होय, (जइवा के०) यदिवा एटले अथवा (दिठं के०) दृष्टं एटले दीठी होय, तो पण साधु जे ते ते बात प्रत्ये (न लविज्ज के०) नात्रपेत् एटले न बोले, तेमज (केण उवाएण के०) केनचिदुपायेन एटले को पण प्रकारे सूद्धम जंगयी पण (गिहिजोगं के०) गृह्योगं एटले गृह्यनी सत्तेना वालकने रमाडवा प्रमुख संबंध अथवा आरंज समारंजरूप गृह्यनी व्याप पण साधु जे ते (न च समाचरे के०) नच समाचरेत् एटले न करे. ॥ ११ ॥

(टीपिका.) पुनरेतदेव स्पष्टयन्नाह । साधुः श्रुतं वा अन्यतः यदि वा दृष्टं वा स्वयमेव वा एतादृशं वचनं न आत्रपेत् न चापेत् । कीदृशं वचनमोपचातिकमुपधातेन निर्वृत्तं तत्फलं वा आपचातिकं यथा त्वं चोर इत्यादि । अतोऽन्यत् अपेदपीति गम्यते । तथा नच केनचिदुपायेन सूद्धमयापि जंग्या गृह्योगं गृह्यसंबन्धं तद्वाजग्रहणादिरूपं गृह्यव्यापारं प्रारम्भरूपं समाचरेत् कुर्यात् नचेति ॥ ११ ॥

(टीका.) एतदेव स्पष्टयन्नाह । मुथं ति सूत्रम् । श्रुतं वा अन्यतः यदि वा दृष्टं वा स्वयमेव नात्रापेन्न चापेत् । आपचातिकमुपधातेन निर्वृत्तम् । तत्फलं वा । यथा चोरस्तन्निर्वाहिरूपम् । अतो नात्रापेदपीति गम्यते । तथा नच केनचिदुपायेन सूद्धमयापि जङ्ग्या गृह्योगं गृह्यसंबन्धं तद्वाजग्रहणादिरूपं गृह्यव्यापारं वा प्रारम्भरूपं समाचरेत् कुर्यात् नचेति सूत्रार्थः ॥ ११ ॥

निष्ठाणं रसनिज्झुं, नद्वगं पावगं ति वा ॥

पुष्ठो वा वि अपुष्ठो वा, लाजालानं न निदिसे ॥ १२ ॥

(अथचूरिः) निष्ठानं सर्वगुणोपेतं संतृप्तमन्नं । रसनिज्झुं तद्विपरीनं कदरान्ति त्वर्थः । एतद्विश्रित्यायं जडकं द्वितीयं पापकमिति शृष्टः परेण अपुष्ठो वा स्वयमेव नात्रापेन्न चापेत्तापचातिकमुपधातनिर्वृत्तं तत्फलं वा आपचातिकं यथा चोरस्तन्निर्वाहिरूपम् । न च केनचिदुपायेनोपरोधादिना गृह्योगं समाचरेत् १२ ॥

(अर्थ.) बली निष्ठाणं इत्यादि सूत्र. साधु जे ते (पुष्टो के०) पृष्ठः एटले कोइ पूठे तो पण (वावि के०) वापि एटले अथवा (अपुष्टो के०) अपृष्ठः एटले कोइ न पूठे तो पण (निष्ठाणं के०) निष्ठानं एटले सर्वे गुण बडे युक्त एवा सरस आहार प्रत्ये (जङ्गं के०) जङ्गकं एटले सारो एम न कहे, (वा के०) अथवा (रत्ननिर्बूढं के०) रत्ननिर्बूढं एटले नीरस आहार प्रत्ये (पावगं के०) पापकं एटले खराव ठे एम न कहे. तथा आजे केवो लाज्ज थयो, एम कोइ पूठे अथवा न पूठे तो पण (लाज्जालाजं के०) लाज्जालाजं एटले मिष्टान्न प्रमुखनी प्राप्ति तथा प्राप्तिनो अज्ञाव ए वझेने (न निर्दिष्टे के०) न निर्दिशेत् एटले न कहे. अर्थात् आजे सारो आहार मळ्यो, अथवा नहि मळ्यो इत्यादि वचन न बोले. ॥ २१ ॥

(टीपिका.) पुनः किंच साधुनिष्ठानादेर्लाज्जमलाजं च न निर्दिशेत् । किमाश्रित्य । निष्ठानं सर्वगुणैः सहितं रत्ननिर्बूढमेतद्विपरीतं कदशनमेतदाश्रित्याद्यं जङ्गकं द्वितीयं पापकमिति वा । किं साधुः । पृष्ठः केनापि कीदृग् लब्धमिति पृष्ठो न निर्दिशेत् । अथ साधु लब्धमसाधु वा कथं शोचनमिदमशोचनं वा इदं नगरम् ॥ २१ ॥

(टीका.) किं च निष्ठाणं ति सूत्रम् । निष्ठानं सर्वगुणोपेतं संनृतमन्नरसं निर्बूढमेतद्विपरीतं कदशनम् । एतदाश्रित्याद्यं जङ्गकं द्वितीयं पापकमिति वा । पृष्ठो वापि परेण कीदृग् लब्धमिति । अपृष्ठो वा स्वयमेव लाज्जालाजं निष्ठानादेर्न निर्दिशेदथ साधु लब्धमसाधु वा शोचनमिदमपरमशोचनं चेति सूत्रार्थः ॥ २१ ॥

न य जोअणंमि गिद्धो, चरे उंठं अयंपिरो ॥

अफामुअं न जुंजिळा, कीअमुद्धेसिआद्धं ॥ २३ ॥

(अर्थचूरिः) न च जोजने गृहः सन् विशिष्टवस्तुलाजायेश्वरादिकुलेषु मुखमंगलिकया चरेत् । अपि तु उंठं ज्ञाताज्ञातकुलेषु अजल्पन् धर्मलाजमामात्राजिधायी चरेत् । तत्रापि अप्राप्तकं सच्चित्तमिथादि कथं चिद्वृद्धीतमपि न जुञ्जीत । क्रीतमौद्देशिकाहृतं प्राप्तुकमपि न जुञ्जीत ॥ २३ ॥

(अर्थ.) न च इत्यादि सूत्र. साधु जे ते (जोअणंमि के०) जोजने एटले जोजने विपे (गिद्धो के०) गृहः एटले धणी गृहवालो, लाजचू थइने सारी वस्तुना लाजने अर्थ धनवंत आबकोनाज धरे (न चरे के०) न चरेत् एटले न जाय. तो (अयंपिरो के०) अजल्पनशीलः एटले इथा बकवानुं मृकी देनारा एवा साधु जे ते (उंठं के०) उंठं एटले जावरी कांइक ज्ञान अने कांइक अज्ञान कुल प्रत्ये (चरे के०)

खपद्वादौ श्रुत्वा जिनशासनं क्रोधविपाकप्रतिपादकं वीतरागवचनम् । जहा चउहिं म-
णेहिं, जीवा असुरत्ताए कम्मं करेंति । तं जहा । कोहसीलयाए पाहुडसीलयाए
जहा ठाणे जाव जंषं मए एस पुरिसे अष्ठाणी मिट्ठादिठी अकोसइ हणइ वा तं
ए मे एस किंचि अवरप्रइ त्ति । किंतु मम एयाणि वयणिद्याणि कम्माणि अवरप्रति
त्ति । सम्ममहियासमाणस्स निज्जारा एवं जविस्सइ त्ति सूत्रार्थः ॥ २५ ॥

कन्नसुखेहिं सदेहिं, पेमं नाजिनिवेसए ॥
दारुणं कक्कसं फासं, काएण अहिआसए ॥ २६ ॥

(अवचूरिः) कर्णसौख्यहेतवः कर्णसौख्याः शब्दा वेणुवीणादिसंबन्धिनस्तेषु प्रेम
रागं नाजिनिवेशयेत् । दारुणमनिष्टं कर्कशं कठिनस्पर्शमुपनतं । कायेनाधिसहेतु-
न तत्र छेपं कुर्यात् । अनेनाद्यंतयो रागछेपनिराकरणेन सर्वेन्द्रियविषयेषु रागछेप-
प्रतिषेधो वक्तव्यः ॥ २६ ॥

(अर्थ.) तेमज कन्नसुखेहिं इत्यादि सूत्र. साधु जे ते (कन्नसुखेहिं के०) कर्ण-
सौख्यैः एटले श्रवणेन्द्रियने सुख उपजावनारा एवा (सदेहिं के०) शब्दैः एटले वेणु-
वीणा प्रमुख वाद्यादिकना शब्द सांजली तेना उपर (पेमं के०) प्रेम एटले प्रेमाग
प्रत्ये (नाजिनिवेसए के०) नाजिनिवेशयेत् एटले न करे. तथा (दारुणं के०) दारुणं ए-
टले अनिष्ट एवा तथा (कक्कसं के०) कर्कशं एटले कठिन एवा (फासं के०) स्पर्श
एटले प्राप्त थएल स्पर्शादिक प्रत्ये (अहिआसए के०) अधिसहेतु एटले सहन
करे. अर्थात् इष्ट अथवा अनिष्ट इन्द्रिय विषय उपर रागछेप न करे. ॥ २६ ॥

(दीपिका.) पुनः किंच । साधुः शब्देषु वेणुवीणासंबन्धिषु न प्रेम अजिनिवेशयेत् ।
न तेषु रागं कुर्यादित्यर्थः । किञ्चूतेषु शब्देषु । कर्णयोः सौख्यहेतुषु । पुनः किं साधुः ।
स्पर्शं प्राप्तं सन्तं कायेन अतिसहेतु न तत्र छेपं कुर्यात् । किञ्चूतं स्पर्शम् । दारुणं रो-
मनिष्टमित्यर्थः । पुनः किं स्पर्शम् । कर्कशं कठिनम् । अनेन आद्यंतयोर्द्वयो रागछेपयो-
निवारणेन सर्वेन्द्रियविषयेषु रागछेपप्रतिषेधो वक्तव्यः ॥ २६ ॥

(टीका.) तथा कष त्ति सूत्रम् । कर्णसौख्यहेतवः कर्णसौख्याः शब्दा वेणुवीणा-
दिसंबन्धिनस्तेषु प्रेम रागं न अजिनिवेशयेत् न कुर्यादित्यर्थः । तथा दारुणमनिष्टं क-
र्कशं कठिनं स्पर्शमुपनतं सन्तं कायेनातिसहेतु तत्र छेपं कुर्यादित्यनेनाद्यन्तयोराग-
छेपनिराकरणेन सर्वेन्द्रियविषयेषु रागछेपप्रतिषेधो वेदितव्य इति सूत्रार्थः ॥ २६ ॥

खुहं पिवासं दुस्सिद्धं, शीतुहं अरुं जयं ॥

अहिंसासे अवहित, देहदुःखं महाफलं ॥ १७ ॥

(अवचूरिः) कुधम् । शीतोष्णौ प्रतीतो । अरतिं मोहनीयोद्भवां जयं व्याघ्रादिसमु-
ष्ठमतिसहेताव्यथितोऽदीनमनाः सन् देहदुःखं महाफलमिति संचिन्त्येति शेषः ॥ १७ ॥

(अर्थः) वली खुहं इत्यादि सूत्र. साधु जे ते (अवहित के०) अवहितः एटले
जेना मनमां दैन्य नथी एवो थयो ठतो (खुहं के०) कुधं एटले जूख प्रत्ये, (पि-
वासं के०) पिपासां एटले तृपा प्रत्ये, (दुस्सिद्धं के०) दुःशय्यां एटले विपम जू-
मिने विपे सुवा रूप दुःशय्या प्रत्ये, (शीतुहं के०) शीतोष्णं एटले शीत अने
उष्ण प्रत्ये, (अरुं के०) अरतिं एटले मोहनीय कर्मना उदयथी उत्पन्न थएली अ-
रति प्रत्ये, तथा (जयं के०) जयं एटले व्याघ्र विगेरेथी उत्पन्न थएल जय प्रत्ये,
(अहिंसासे के०) अधिसहेत एटले सहन करे, खमे. कारण के, (देहदुःखं के०)
देहदुःखं एटले देह ठतां देहथी उत्पन्न थतुं दुःख सहन करवुं ते (महाफलं के०)
महाफलं एटले मोहं मोह रूप फल आपनारुं एवुं ठे. ॥ १७ ॥

(दीपिका.) किंच संसारे तत्सर्वमधिसहेत । तत् किमित्याह । कुधं बुद्ध्यां, पि-
पासां तृपं, दुःशय्यां विपमजूम्यादिरूपां, शीतोष्णं प्रसिद्धम्, अरतिं मोहनीयक-
मोद्भवां, जयं व्याघ्रादिसमुद्भवम् । किञ्चूतः साधुः । अव्यथितः अदीनमनाः सन् देह-
दुःखं महाफलं संचिन्त्य इति शेषः । तथा च शरीरे सति एतत् दुःखं शरीरं वा
सम्यक् अतिसह्यमानं च मोक्षफलमेवेदमिति ॥ १७ ॥

(टीका.) किं च खुहं पि ति सूत्रम् । कुधं बुद्ध्यां पिपासां तृपं दुःशय्यां वि-
पमजूम्यादिरूपां शीतोष्णं प्रतीतमरतिं मोहनीयोद्भवां जयं व्याघ्रादिसमुष्ठमति-
सहेदेतत्सर्वमेव । अव्यथितोऽदीनमनाः सन् देहदुःखं महाफलं संचिन्त्येति वाक्य-
शेषः । तथा च शरीरे सत्येतद्दुःखं शरीरं वा सारं सम्यगतिसह्यमानं च मोक्ष-
फलमेवेदमिति सूत्रार्थः ॥ १७ ॥

अथं गयंमि आइन्ने, पुरठा अ अणुग्गए ॥

आहारमाइयं सवं, मणसा वि ए पत्तए ॥ १८ ॥

(अवचूरिः) अस्तं गत आदित्ये संध्यायां पुरस्ताच्चानुजते प्रवृत्ति आहारा-
त्मकं सर्वं न प्रार्थयेद् मनसापि ॥ १८ ॥

५०८ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनांगमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-भा.

ह्यमात्मनोऽन्यं परिजवेत् । तथा आत्मानं न समुत्कर्षयेत् । सामान्येनेष्टं ब्रूते
मिति । श्रुतलाजाज्यां न मायेत पण्डितो लब्धिमानहमित्येवं । तथा जाला त
स्वित्वेन बुद्ध्या वा न मायेतेति वर्त्तते । जातिसंपन्नस्तपस्वी बुद्धिमानहमित्येष
पलक्षणं चेतत्कुलबलरूपाणाम् । कुलसंपन्नोऽहं बलसंपन्नोऽहं रूपसंपन्नोऽहमित्ये
न मायेतेति सूत्रार्थः ॥ ३० ॥

से जाणमजाणं वा, कट्टु आहम्मिअं पयं ॥
संवरे खिप्पमप्पाणं, वीअं तं न समायरे ॥ ३१ ॥

(अथचूरिः) स साधुर्ज्ञात्वाज्ञात्वा जोगतोऽनाजोगतश्च कृत्वाऽधार्मिकं पदं रागद्वे
षान्यां मूलोत्तरगुणविराधनां संवरेत् क्षिप्रमात्मानं जावतो निवर्त्यालोचनादिना ।
द्वितीयं पुनस्तन्न समाचरेत् ॥ ३१ ॥

(अर्थः) आजोग्यी अथवा अनाजोग्यी विराधना सेवे तो शुं करुं ते कहेंगे
इत्यादि सूत्र. (से के०) सः एट्ठे ते साधु जे ते (जाणं के०) जानन् एट्ठे जाण
(वा के०) अथवा (अजाणं के०) अजानन् एट्ठे अजाणता (आहम्मिअं पयं के०)
अधार्मिकं पदं एट्ठे कोइ पण प्रकारे राग द्वेष्यी मूल गुणनी अथवा उत्तर गुणी
विराधना प्रत्ये (कट्टु के०) कृत्वा एट्ठे सेवीने (खिप्पं के०) क्षिप्रं एट्ठे शीघ्र (अण
के०) आत्मानं एट्ठे पोताना आत्माने (संवरे के०) संवरेत् एट्ठे जावयी निवृत्त
आलोचना प्रमुख करी संवरे, तथा (वीअं के०) द्वितीयं एट्ठे वीजी (तं के०)
तन् एट्ठे ते विराधना प्रत्ये (न समायरे के०) न समाचरेत् एट्ठे सेवे नहि ॥ ३१ ॥

(दीपिका.) अथ उच्यते आनोगानानोगसेवितमर्थमाह । साधुः जानन् अ
नन् वा आनोगतोऽनानोगतश्चेत्यर्थः । आत्मानं क्षिप्रं जावतो निवृत्त्य आलोचनादिना
प्रकारेण संवरेत् । किं कृत्वा अधार्मिकं पदं कथंचिद् रागद्वेषान्यां मूलोत्तरगुणवि
धनमिति जावः । परं न पुनर्द्वितीयं तत् समाचरेदनुबन्धदोषात् ॥ ३१ ॥

(टीका.) उच्यते आनोगानानोगसेविनायमाह । सेति सूत्रम् । रा साधुर्ज्ञा
नानन् वा आनोगतोऽनानोगतश्चेत्यर्थः । कृत्वाधार्मिकं पदं कथंचिद् रागद्वेषान्यां
मूलोत्तरगुणविराधनमिति जावः । संवरेत् क्षिप्रमात्मानं जावतो निवर्त्यालोचना
दिना प्रकारेण तथा द्वितीयं पुनस्तन्न समाचरेत् । अनुबन्धदोषादिनि सूत्रार्थः ॥ ३१ ॥

अणाचारं परक्कम्मं, नेव गृहे न निन्देये ॥
मुहं मया विवदनाये, अमंमत्ते जिहंदिण ॥ ३२ ॥

(अचरः) अनाचारं सावययोगं पराक्रम्यासेव्य गुरुणामन्त आलोचयेन्न निगूहेत् न निहुवीत । तत्र निगूहनं किञ्चित्कथनं निहवः सर्वथापलापः । शुचिर-
कलुपमतिः । सदा विकटजावः । असंसक्तोऽप्रतिवद्धः ॥ ३१ ॥

(अर्थः) इवे एज कहे ठे. अणायार इत्यादि सूत्र. (सुई के०) शुचिः एटले जेनी मति मखिन नथी एवा, (सया के०) सदा एटले निरंतर (वियडजावे के०) विकटजावः एटले प्रकट जावने धारण करनारा एवा, (असंसक्ते के०) असंसक्तः एटले कोइ पण ठेकाणे प्रतिबंध न राखनारा एवा तथा (जिईदिए के०) जितेन्द्रियः एटले इन्द्रियोने पोताना वशमां राखनारा एवा साधु जे ते (अणायारं के०) अनाचारं एटले सावय व्यापार प्रत्ये (परक्रम के०) पराक्रम्य एटले सेवीने गुरुनी पासे आलोए, पण (नेव गूहे के०) नेव गूहयेत् एटले आलोचना करता किञ्चित्मात्र कहीने वाकी सर्व गुप्त न राखे. तेमज (न निह्वे के०) न निहुवीत एटले सेवेला अनाचरने सर्वथा गुप्त पण न राखे. ॥ ३१ ॥

(टीका.) पुनः एतदेवाह । साधुः अनाचारं सपापयोगं पराक्रम्य आसेव्य गुरुसमीप आलोचयन्न निगूहेन्न निहुवीतेति । तत्र निगूहनं किञ्चित्कथनं निह्वः सर्वथापलापः । किञ्चूतः साधुः । शुचिः । न कलुपमतिः । सदा विकटजावः प्रकटजावः । पुनः किञ्चूतः साधुः । असंसक्तः अप्रतिवद्धः कुत्रापि । पुनः किञ्चूतः साधुः । जितेन्द्रियः अप्रमादः सन् ॥ ३१ ॥

(टीका.) एतदेवाह अणायारं ति सूत्रम् । अनाचारं सावययोगं पराक्रम्यासेव्य गुरुसकाश आलोचयन्नेव गूहयेन्न निहुवीत । तत्र गूहनं किञ्चित्कथनं निह्व एकान्ततोऽपलापः । किञ्चिशिष्टः सन्नित्याह । शुचिरकलुपितमतिः सदा विकटजावः प्रकटजावः । असंसक्तोऽप्रतिवद्धः । कचिज्जितेन्द्रियो जितेन्द्रियप्रमादः सन्निति सूत्रार्थः ॥ ३१ ॥

अमोहं वयणं कुक्का, आयरिअस्स महप्पणो ॥

तं परिगिप्प वायाए, कम्मणा उववायए ॥ ३३ ॥

(अचरः) अमोघमवन्ध्यं वचनं कुर्यात् आचार्यस्य महात्मनः । तत्परिग्रह्य वाचा उमित्यन्युपगम्य कर्मणा उपपादयेत् क्रिया संपादयेत् ॥ ३३ ॥

(अर्थः) तेमज अमोहं इत्यादि सूत्र. साधु जे ते (महप्पणो के०) महात्मनः एटले श्रुतादि गुणे करी श्रेष्ठ एवा (आयरिअस्स के०) आचार्यस्य एटले आचार्यना (वयणं के०) वचनं एटले ' फलाणं काम कर. इत्यादि वचन प्रत्ये (अमोहं के०)

५१० राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह, नाग तेताजीस-(४३)-भा.

अमोघं एटले फोगट नहि अर्थात् फलवाहुं एवुं (कुजा के०) कुर्यात् एटले के. आचार्यनुं वचन फोगट नहि जवा देहुं, फलवाहुं करहुं एम कह्युं. ते शी रीतें ते क हेठे. (वायाए के०) वाचा एटले वाणीवडे (तं के०) तत् एटले ते आचार्यना वचन प्रत्ये (परिगिप्प के०) परिग्रह्य एटले 'हाजी' कही अंगीकार करीने (कमुणा के०) कर्मणा एटले हस्तपादादिकनी क्रियावडे (उववायए के०) उपपादयेत् एटले संपादन करे, अर्थात् आचार्यजीए कह्युं होय ते प्रमाणे करे. ॥ ३३ ॥

(दीपिका.) पुनराह । साधुः आचार्याणां वचनमिदं कुर्वित्यादिरूपममोघं सत्त्वं कुर्यात् । एवमित्यङ्गीकारेण । किञ्चूतानामाचार्याणां महात्मनां श्रुतादिजिगुषैस्तत्त्वचनं परिग्रह्य वाचा एवमिति अङ्गीकारेण कर्मणा उपपादयेत् क्रियया संपादयेत् ॥ ३३ ॥

(टीका.) तथा अमोघं ति सूत्रम् । अमोघमवन्ध्यं वचनमिदं कुर्वित्यादिरूपं कुर्यादित्येवमन्युपगमेन । केपामित्याह । आचार्याणां महात्मनां श्रुतादिजिगुषैस्तत्परिग्रह्य वाचा एवमित्यन्युपगमेन कर्मणोपपादयेत् । क्रियया संपादयेदिति सूत्रार्थः ॥ ३३ ॥

अधुवं जीविअं नच्चा, सिद्धिमग्गं विआणिया ॥

विणिअट्ठिक्क जोगेसु, आउं परिमिअप्पणो ॥ ३४ ॥

(अवचूरिः) अधुवमनित्यं जीवितं ज्ञात्वा सिद्धिमार्गं सम्यग्विज्ञानादिरूपं विज्ञाय विनिवर्त्तत जोगेज्य एवमप्यायुः परिमितं शतवर्षीणमात्मनो विज्ञाय निवर्त्तत ॥ ३४ ॥

(अर्थ.) अधुवं इत्यादि सूत्र. साधु जे ते पोताना (जीविअं के०) जीवितं एटले आयुष्यप्रत्ये (अधुवं के०) अधुवं एटले दणिक, घडी एकमां विनाश कने पवुं (नच्चा के०) ज्ञात्वा एटले जाणीने तथा (सिद्धिमग्गं के०) सिद्धिमार्ग एटले ज्ञानदर्शनचारित्ररूप मोक्षमार्ग प्रत्ये (विआणिया के०) विज्ञाय एटले जाणीने तेमज कदाच (अप्पणो के०) आत्मनः एटले पोतानुं (आउं के०) आयुः एटले आयुष्य पूरुं होय तो पण ते (परिमिअं के०) परिमितं एटले सो वर्ष प्रमुख माणवाहुं जे एवुं जाणीने (जोगेसु के०) जोगेज्यः एटले कर्मबंधना हेतु एव विययना जोगथी (विणिअट्ठिक्क के०) विनिवर्त्तत एटले निवृत्त थाय, दूर रहे. ॥ ३४ ॥

(दीपिका.) पुनराह साधुः । जोगेज्यः कर्मबन्धस्य हेतुज्यः निवर्त्तत । किं कृत्वा । जीवितमधुवमनित्यं मरणाऽसंश्लं ज्ञात्वा । पुनः किं कृत्वा । सिद्धिमार्गं सम्यग्दर्शनचारित्र्यद्वारा विज्ञाय । तथा अधुवमपि आयुः परिमितं संवत्सरशतादिमानेन विज्ञाय आत्मनो निवर्त्तत जोगेज्य इत्यर्थः ॥ ३४ ॥

(टीका.) तथा अधुवं तिं सूत्रम् । व्याख्या । अधुवमनित्यं मरणाशङ्कि जीवितं सर्वजावनियन्धनं ज्ञात्वा । तथा सिद्धिमार्गं सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्र्यलक्षणं विज्ञाय विनिवर्ततं जोगेज्यो बन्धेकहेतुज्यः । तथा अधुवमप्यायुः परिमितं संवत्सरशतादिमानेन विज्ञायात्मनो विनिवर्ततं जोगेज्य इति सूत्रार्थः ॥ ३४ ॥

बलं ग्रामं च पेहाए, सक्षमारुग्गमप्पणो ॥

खित्तं कालं च विन्नाय, तहप्पाणं निजुंजए ॥ ३५ ॥

जरा जाव न पीडेई, वाही जाव न वट्टई ॥

जाविंदिया न हायंति, ताव धम्मं समाचरे ॥ ३६ ॥

(अथचूरिः) उपदेशाधिकारे प्रकान्त इदमेव समर्थयन्नाह बलं मानसं, स्याम शरीरं । इयं गाथा लघुबृहद्भूतौ नोक्ता ॥ ३५ ॥ जरा यावन्न पीडयति । व्याधिर्यावन्न वर्धते । यावदिन्द्रियाणि न हीयन्ते । तावदत्रान्तरे धर्मं समाचरेत् ॥ ३६ ॥

अर्थः—तेमज बलं इत्यादि सूत्र. साधु जे ते (अप्पणो के०) आत्मनः एटले पोतानी (बलं के०) बलं एटले इंदियनी शक्ति (ग्रामं के०) स्याम एटले शरीरनी शक्ति (सदां के०) श्रद्धां एटले श्रद्धा (च के०) अने (आरुग्गं के०) आरोग्यं एटले आरोग्य अर्थात् तनडुरुस्ती प्रत्ये (पेहाए के०) प्रेक्ष्य एटले जोशने (च के०) वली (तह के०) तथा एटले तेमज (खित्तं के०) क्षेत्रं एटले क्षेत्र प्रत्ये, (कालं के०) कालं एटले कालप्रत्ये (विन्नाय के०) विज्ञाय एटले जाणीने (अप्पाणं के०) आत्मानं एटले पोताने (निजुंजए के०) नियुज्जीत एटले कर्तव्यने विषे जोढे. ॥ ३५ ॥ जरा इत्यादि सूत्र. (जरा के०) जरा एटले वयनी हानि ते वृद्धपणुं जे ते (जाव के०) यावत् एटले ज्यां सुधी (न पीडेई के०) न पीडयति एटले पीडा, दुःख देतुं नथी, अर्थात् ज्यांसुधी बुढापुं आव्युं नथी. तेमज (वाही के०) व्याधिः एटले कामकाज करवानी शक्तिने क्षीण करनार एवो रोग जे ते (जाव के०) यावत् एटले ज्यांसुधी (न वट्टई के०) न वर्धते एटले वृद्धि पामतो नथी, अर्थात् ज्यांसुधी रोग शरीर उपर जोर करतो नथी. तेमज (इंदिया के०) इंदियाणि एटले कामकाज करवानी शक्तिने साहाय्य करनार चहु प्रमुख इंदियो जे ते (जाव के०) यावत् एटले ज्यांसुधी (न हायंति के०) न हीयंते एटले क्षीण, शक्ति विनाना यता नथी. अर्थात् ज्यांसुधी इंदियोनी शक्ति क्षीण थइ नथी. (ताव के०) तावत् एटले त्यां सुधी (धम्मं के०) धर्मं एटले धर्मप्रत्ये (समाचरे के०) समाचरेत् एटले आचरे ३६

५१७ राय धनपतसिंध बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-भा.

(दीपिका.) उपदेशाधिकारे प्रक्रान्त इदमेव समर्थयन्नाह । साधुरात्मानं नियोजयेत् । किं कृत्वा । वलं मानसं स्थाम शरीरं प्रेक्ष्य विचार्य । पुनः श्रद्धामारोग्यमालम्ब्य पुनः क्षेत्रं कालं च विज्ञाय ॥ ३५ ॥ किं ज्ञात्वा आत्मानं नियोजयेत् इत्याह । तावत्तावन्तं कालं धर्मं चारित्रधर्मं समाचरेत् । तावन्तं कियन्तं कालमित्याह । तावत् जरा वयोहानिरूपा न पीडयति । पुनर्यावत् व्याधिः क्रियासामर्थ्यशत्रुर्न वर्तते । पुनर्यावत् इन्द्रियाणि क्रियासामर्थ्यस्य उपकारीणि श्रोत्रादीनि न हीयन्ते । तावद्वदत्रान्तरे प्रस्ताव इति कृत्वा धर्मं समाचरेत् ॥ ३६ ॥

(टीका.) उपदेशाधिकारे प्रक्रान्तमेव समर्थयन्नाह । वलं ति सूत्रम् । जरति सूत्रम् अस्य व्याख्या । जरा वयोहानिरूपा यावन्न पीडयति, व्याधिः क्रियासामर्थ्यशत्रुर्न वर्तते । यावदिन्द्रियाणि क्रियासामर्थ्योपकारीणि श्रोत्रादीनि न हीयन्ते । वदत्रान्तरे प्रस्ताव इति कृत्वा धर्मं समाचरेच्चारित्रधर्ममिति सूत्रार्थः ॥ ३५ ॥ ३६ ॥

कोहं माणं च मायं च, लोचं च पाववट्टणं ॥

वमे चत्तारि दोसे उ, इत्थं तो हिअमप्पणो ॥ ३७ ॥

(अथचूरिः) धर्मोपायमाह । क्रोधं मानं मायां च लोचं च पापवर्द्धनम् एतन् पापहेतव इति पापवर्द्धनत्वव्यपदेशः । यतश्चैवमतो वमेचतुरो दोषानेतानेव दीन् इच्छन्नात्मनो हितम् ॥ ३७ ॥

(अर्थ.) हवे धर्मनो उपाय कहे ठे. कोहं इत्यादि सूत्र. (अप्पणो के०) नः एट्ठे पोताना (हिअं के०) हितं एट्ठे हितप्रत्ये (इत्थं तो के०) इत्थं इत्था करतो एवो साधु जे ते (पाववट्टणं के०) पापवर्द्धनं एट्ठे पापनी करनार एवा (कोहं के०) क्रोधं एट्ठे क्रोध, (च के०) वल्ली (माणं के०) एट्ठे मान, (च के०) वल्ली (मायं के०) मायां एट्ठे माया (च के०) वल्ली (लोचं के०) लोचं एट्ठे लोच ए (चत्तारि के०) चतुरः एट्ठे चार (दोसे के०) पाप्मानं एट्ठे दोष प्रत्ये (वमे के०) वमेत् एट्ठे वमे, त्याग करे. कारण के. ग करवायी सर्व संपदा प्राप्त थाय ठे. ॥ ३७ ॥

(दीपिका.) अथ धर्मस्य उपायमाह । साधुः क्रोधं, मानं, मायां, लोचं च वर्द्धनं पापस्य हेतवः । यतश्च एवं तत एतान् चतुरो दोषान् क्रोधादीन् वमेत् किं कुर्येन् । आत्मनो हितमिच्छन् । एतद्वत्तमे हि सर्वसंपदिति ॥ ३७ ॥

(टीका) तदुपायमाह । कोहं गाहा व्याख्या । क्रोधं मानं च मायां च लोचं

पवर्धनं सर्व एते पापहेतव इति पापवर्जनत्वव्यपदेशः । यतश्चैवमतो वमेच्चतुरो दो-
नेतान् क्रोधादीन् हितमिच्छन्नात्मनः । एतद्धमने हि सर्वसंपदिति सूत्रार्थः ॥ ३५ ॥

कोहो पीडं पणासेइ, माणो विणयनासणो ॥

माया मित्राणि नासेइ, लोचो सबविणासणो ॥ ३६ ॥

(श्रवचूरिः) एतद्धमने हि सर्वसंपत् । श्रवमने त्विहलोकापायमाह । क्रोधः प्रीतिं
प्राशयति, मानो विनयनाशनः, माया मित्राणि नाशयति, लोचः सर्वविनाशकः । त-
त्तत्स्त्रयाणामपि तद्भावजावितत्वात् ॥ ३६ ॥

(अर्थः) उपर कहेला चार दोषोनो त्याग न करे तो आ लोकमांज जे अपाय
पय ठे ते कहे ठे. कोहो इत्यादि सूत्र. (कोहो के०) क्रोधः एटले क्रोध जे ते
पीडं के०) प्रीतिं एटले प्रीति प्रत्ये (पणासेइ के०) प्रणाशयति एटले नाश करेठे.
क्रोध चढेला मनुष्यना वचनयी प्रीतिनो नाश थायठे, ए वात अनुजवसिद्ध ठे. (मा-
णो के०) मानः एटले मद, अहंकार जे ते (विणयनासणो के०) विनयनाशनः ए-
टले विनयनो नाश करनार ठे. अहंकारी मनुष्य मूर्खतायी कोइनो विनय साचवतो
रथी, ए प्रत्यक्ष देखाय ठे. (माया के०) माया एटले वक्रतारूप माया जे ते (मि-
त्राणि के०) मित्राणि एटले मित्र प्रत्ये (नासेइ के०) नाशयति एटले नाश पमाडे
ठे. वक्रता (वांकाइ) करनार मनुष्यने तेना मित्र ठोडी दे ठे, एवो अनुजव ठे. (लो-
चो के०) लोचः एटले लोच जे ते (सबविणासणो के०) सर्वविनाशनः एटले प्रीति,
विनय, मित्र विगेरे सर्वेनो नाश करनारो ठे. कारण लोचयीज क्रोध, मान अने माया
पय ठे, माटे लोचज सर्व दोषोनुं मूल कहेवाय ठे. ॥ ३६ ॥

(दीपिका.) श्रवमने तु इह लोक एव कष्टमाह । क्रोधः प्रीतिं प्रणाशयति । क्रो-
धान्धस्य वचनतः प्रीतिर्विच्छेददर्शनात् । मानो विनयनाशनः । गर्वेण विनयकरणस्य
अदर्शनात् । माया मित्राणि नाशयति । कौटिल्यवतः मित्रत्यागदर्शनात् । लोचः सर्व-
विनाशनः । परमार्थतः त्रयाणामपि प्रीत्यादीनां नाशदर्शनात् ॥ ३६ ॥

(टीका.) श्रवमने त्विह लोक एवापायमाह । कोहं चि सूत्रम् । क्रोधः प्रीतिं
प्रणाशयति । क्रोधान्धवचनतस्तदुच्छेददर्शनात् । मानो विनयनाशनः । श्रवलेपेन मू-
र्खतया तदकरणोपलब्धेर्माया मित्राणि नाशयति । कौटिल्यवतस्तत्त्यागदर्शनात् ।
लोचः सर्वविनाशनः । तत्तत्स्त्रयाणामपि तद्भावजावितत्वादिति सूत्रार्थः ॥ ३६ ॥

५१४ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)भा.

उवसमेण हणे कोहं, माणं मदवया जिणे ॥

मायमज्जवजावेन, लोचं संतोसउ जिणे ॥ ३९ ॥

(अवचूरिः) उपशमेन हन्यात्क्रोधं, मानं मार्दवेनानुत्थतया, मायां च शृज्जवेनाशतया जयेदुदयनिरोधादिना, लोचं संतोषतो निःस्पृहत्वेन जयेत्तदुदयनिरोधोदयप्राप्ताफलीकरणेन ॥ ३९ ॥

(अर्थः) माटे उवसमेण इत्यादि सूत्र. साधु जे ते (उवसमेण के०) उपशमेण एटले क्रोधांरूप उपशमवडे (कोहं के०) क्रोध एटले क्रोध प्रत्ये (हणे के०) हन्यात् एटले हणे, (माणं के०) मानं एटले अहंकाररूप मानप्रत्ये (मदवया के०) मार्दवेन एटले मृदुतावडे (जिणे के०) जयेत् एटले जीते, नाश करे, (मायां के०) मायां एटले वक्रतारूप मायाप्रत्ये (अज्जवजावेण के०) शृज्जवजावेन एटले सरसवडे नाश करे, (लोचं के०) लोचं एटले लोच प्रत्ये (संतोसउ के०) संतोषतो एटले संतोषवडे (जिणे के०) जयेत् एटले जीते, नाश करे. उपर कहेला उपशम प्रमुख उपाय वडे क्रोधादिकना उदयने रोकवो, अने उदय आवेला क्रोधादिकने निष्फल करवा. ॥ ३९ ॥

(दीपिका.) यत एवं ततः किं कर्तव्यमित्याह । साधुः क्रोधमुपशमेन हन्यात् । कथम् । उदयनिरोधोदयप्राप्ताफलीकरणेन । एवं मानं मार्दवेनानुत्थितया जयेत् । उदयनिरोधादिनेव । मायां च शृज्जवजावेनाशतया जयेत् । उदयनिरोधादिनेव । एवं लोचं संतोषतो निःस्पृहत्वेन जयेत् । तदुदयनिरोधोदयप्राप्ताफलीकरणेनेति ॥ ३९ ॥

(टीका.) यत एवमत उवसमेण त्ति सूत्रम् । उपशमेन शान्तिरूपेण हन्यात् क्रोधमुदयनिरोधोदयप्राप्ताफलीकरणेन । एवं मानं मार्दवेनानुत्थितया जयेत् । उदयनिरोधादिनेव । मायां च शृज्जवजावेन अवक्रतया जयेत् । उदयनिरोधादिनेव । एवं लोचं संतोषेण निःस्पृहत्वेन जयेत् । उदयनिरोधोदयप्राप्ताफलीकरणेनेति सूत्रार्थः ॥ ३९ ॥

कोहो अ माणो अ अणिग्गहीआ, माया अ लोचो अ पवट्टमाण ॥

चत्तारि एए कसिणा कसाया, सिंचंति मूलाइ पुणप्रवस्स ॥ ४० ॥

(अवचूरिः) एषां परलोकापायमाह । क्रोधश्च मानश्चानिग्गहीतावुत्तमो नरश्च लोचश्च प्रवर्द्धमानो । चत्वार एते क्रोधादयः । कृत्स्नाः संपूर्णाः कृष्णाः कृष्णाः कृष्णाः सिंचन्ति अशुजजावजलेन मूलानि तथाविधकर्मरूपाणि पुनर्जन्मतरोरिति ॥ ४० ॥

(अर्थ.) इत्थं क्रोध प्रमुख चार कपाय परलोकने विषे पण अनर्थ उत्पन्न करेते एम कहेते. कोहो इत्यादि सूत्र. (अणिग्गहीआ के०) अनिग्गहीतो एटले पोताना वशमां (तावामां) न राखेला एवा (कोहो के०) क्रोधः एटले क्रोध (अ के०) च एटले अने (माणो के०) मानः एटले अहंकाररूप मान तथां (पवट्टमाणा के०) प्रवृद्धमानो एटले वृद्धि पामता एवा (माया के०) माया एटले वक्रतारूप माया (अ के०) च एटले अने (लोचो के०) लोचः एटले लोच मली (चत्तारि के०) चत्वारः एटले चार (कसिणा के०) कृत्स्नाः एटले संपूर्ण, अथवा कृष्णाः एटले अशुच कर्मना कारणरूप होवाची काला, अथवा क्लिष्टाः एटले क्लेशवाला एवा (एए कसाया के०) एते कपायाः एटले आ कपाय जे ते (पुणप्रवस्स के०) पुनर्भवस्य एटले पुनर्जन्मरूप वृद्धना (मूलाइ के०) मूलानि एटले मूल प्रत्ये. (सिंचंति के०) सिञ्चन्ति एटले सिंचे ते. अर्थात् चारे कपाय परलोकने विषे जन्ममरणरूप संसारना कारण ठे. ॥४०॥

(दीपिका.) क्रोधादीनामेव परलोके कष्टमाह । एते कपायाः चत्वारोऽपि पुनर्भवस्य पुनर्जन्मवृक्षस्य मूलानि तथाविधकर्मरूपाणि सिञ्चन्ति । अशुचजावजलेनेति शेषः । किञ्चूताः कपायाः । कृत्स्नाः संपूर्णाः कृष्णा वा क्लिष्टाः । के । कपायाः क्रोधश्च मानश्च एतौ छावनिग्गहीतो उव्वंखलो । माया च लोचश्च एतौ छौ विवर्द्धमानो वृद्धिं गच्छन्तो सन्तो ॥ ४० ॥

(टीका.) क्रोधादीनामेव परलोकापायमाह । कोहो चि सूत्रम् । अस्य व्याख्या । क्रोधश्च मानश्चानिग्गहीतो उव्वंखलो माया च लोचश्च विवर्द्धमानो च वृद्धिं गच्छन्तो चत्वार एते क्रोधादयः कृत्स्नाः संपूर्णाः कृष्णा वा क्लिष्टाः कपायाः सिञ्चन्ति अशुचजावजलेन मूलानि तथाविधकर्मरूपाणि पुनर्भवस्य पुनर्जन्मतरोरिति सूत्रार्थः ४०

रायणिएसु विणयं पडंजे, धुवसीलयं सययं न दावइळा ॥

कुम्मुव अह्वीणपलीणगुत्तो, परक्कमिळा तवसंजमंमि ॥ ४१ ॥

(अवचूरिः) यत् एवमतस्तन्निग्रहार्थमिदं कुर्यात् । रत्नाधिकेषु चिरदीहितेषु विनयमन्युष्ठानादिकं प्रयुज्जीत । धुवशीलतामष्टादशसहस्रशीलाङ्गरूपां न दापयेत्सततं कूर्म इव आलीनप्रलीनयुतः । अहोपाह्वानि संयम्येत्यर्थः । पराक्रमेन प्रवर्तत तपःसंयमे तपःप्रधाने संयमे ॥ ४१ ॥

(अर्थ.) एम ठे माटे कपायोने जितवाने अर्थे आ उपाय करवो, एम कहे ठे. रायणिए इत्यादि सूत्र. साधु जे ते (रायणिएसु के०) रत्नाधिकेषु एटले दीक्षार्थी अ-

५१६ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जेनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-भा.

यवा ज्ञान विगेरेथी पोताना करतां अधिक एवा आचार्य प्रमुखने विपे (विषयं के०) विनयं एटले अच्युष्ठान प्रमुख विनय प्रत्ये (पयुंजे के०) प्रयुज्जीत एटले करे. तथा (धुवशीखयं के०) धुवशीखतां एटले अढारसहस्रशीलांगपालनरूप जे शीखने विपे दृढता ते प्रत्ये (सययं के०) सततं एटले निरंतर (न हावइजा के०) न हापयेत् एटले ठोडे नहि. तेमज (कुम्मु ध के०) कूर्म इव एटले काठवानी पेठे (अह्वीण-क्षीणगुतो के०) आलीनप्रलीनगुप्तः एटले पोताना अंगोपांग प्रत्ये सम्यक्प्रकारे गुप्त रखीने (तवसंजमम्मि के०) तपःसंयमे एटले तपस्या जेमां प्रधान ठे एवा संयमे विपे (परकमिज्जा के०) पराक्रमेत एटले प्रवृत्त थाय. ॥ ४१ ॥

(दीपिका.) यतश्चैवमतः कपायनिग्रहार्थमिदं कुर्यादित्याह । साधुः रत्नाधिके चिरदीक्षितादिषु विनयमच्युष्ठानादिरूपं प्रयुज्जीत । पुनः ध्रुवशीलतामष्टादशशील-हसहस्रपालनरूपां सततं निरन्तरं यथाशक्ति न हापयेत् । पुनः कूर्म इव कष्टपत्र-आलीनप्रलीनगुप्तः अह्वानि उपांगानि च सम्यक् संयम्य इत्यर्थः । पराक्रमेत प्रवर्तेत तपःसंयमे तपःप्रधाने संयम इति ॥ ४१ ॥

(टीका.) यत एवमतः कपायनिग्रहार्थमिदं कुर्यादित्याह । रायणिप ति । रत्नाधिके केपु चिरदीक्षितादिषु विनयमच्युष्ठानादिरूपं प्रयुज्जीत । तथा ध्रुवशीलतामष्टादशशील-हसहस्रपालनरूपां सततमनवरतं यथाशक्ति न हापयेत् । तथा कूर्म इव कष्टपत्रापीन-प्रलीनगुप्तः अह्वोपाह्वानि सम्यक् संयम्येत्यर्थः । पराक्रमेत प्रवर्तेत तपःसंयमे तपः-प्रधाने संयम इति सूत्रार्थः ॥ ४१ ॥

निहं च न बहु मन्त्रिजा, सप्पहासं विवज्जए ॥

मिहो कद्दाहिं न रमे, सप्पायंमि रउ सया ॥ ४२ ॥

(अथचूरिः) निज्जां च न बहु मन्येत न प्रकामशायी स्यात् । स प्रहासमतीव हसरूपं विवर्जयेत् । मिथः कथासु राहस्यकीपु न रमेत । स्वाध्याये रतः सदा जवेत् ॥ ४२ ॥

(अर्थ.) वली निहं इत्यादि सूत्र. साधु जे ते (निहं के०) निज्जां एटले नि-प्रत्ये (न बहु मन्त्रिजा के०) न बहु मन्येत एटले घणुं मान थापे नहि. अपरं घणी निज्जा (ऊंघ) खिये नहि. तथा (सप्पहासं के०) सप्रहासं एटले जेमां सी (मस्करी) घणी होय एवा वचन प्रत्ये (विवज्जए के०) विवर्जयेत् एटले बज्जे. तेमज (मिहो कद्दाहिं के०) मिथः कथासु एटले माहोमाहे एकांतमां ठानी बातो (न रमे के०) न रमेत एटले रमी रहै नहि. तो शुं करे ते कहे ठे. (स

के०) सदा एटले निरंतर (सप्रायमि के०) स्वाध्याये एटले स्वाध्यायने (सप्रायने) विपे (रठ के०) रतः एटले आसक्त एवो थाय. ॥ ४२ ॥

(दीपिका.) पुनः किंच साधुः निष्ठां च न बहु मन्येत न प्रकामशायी स्यात् । पुनः स साधुः प्रहासमतीवहासरूपं विवर्जयेत् । पुनः परस्परं कथासु राहस्यिकीषु न रमेत । तर्हि किं कुर्यादित्याह । स्वाध्याये वाचनादौ रतः तत्परः स्यात् सदा ॥ ४२ ॥

(टीका) किंच निदं च त्ति सूत्रमस्य व्याख्या । निष्ठां च न बहु मन्येत । न प्रकामशायी स्यात् । स प्रहासं चातीवहासरूपं विवर्जयेत् । मिथःकथासु राहस्यिकीषु न रमेत । स्वाध्याये वाचनादौ रतः सदा एवंभूतो जवेदिति सूत्रार्थः ॥ ४२ ॥

योगं च समणधम्ममि, जुंजे अनलसो धुवं ॥

जुत्तो अ समणधम्ममि, अठं लहइ अणुत्तरं ॥ ४३ ॥

(अवचूरिः) योगं त्रिविधं मनोवाक्कायव्यापारं कान्त्यादिलक्षणे युज्जीत । अलस उत्साहवान् धुवं नित्यमोचित्येन कालादौ अनुप्रेक्षायां मनोयोगमध्ययने योगं प्रत्युपेक्षणायां काययोगमिति युक्त एवं व्यापृतः श्रमणधर्मे दशविधे अर्थं लभतेऽनुत्तरं केवलज्ञानरूपमिति ॥ ४३ ॥

(अर्थ.) तथा योगं च इत्यादि सूत्र. (धुवं के०) ध्रुवं एटले नित्य, सदाकाल (अनलसो के०) अनलसः एटले आसत्स्वरहित अर्थात् उत्साहवाला एवा साधु जे ते (समणधम्ममि के०) श्रमणधर्मे एटले दश प्रकारना साधुधर्मेनेविपे (योगं के०) योगं एटले पोताना मन वचन कायाना योग प्रत्ये (जुंजे के०) युज्जीत एटले जोडे. कारण के, (समणधम्ममि के०) श्रमणधर्मे एटले कान्तिप्रमुख दश प्रकारना साधुधर्मेने विपे (जुत्तो के०) युक्तः एटले जोडेला एवा साधु जे ते (अणुत्तरं के०) अनुत्तरं एटले सर्वाङ्कुष्ट एवा (अठं के०) अर्थ एटले ज्ञान प्रमुख वस्तु प्रत्ये (लहइ के०) लभते एटले पामे ठे. ॥ ४३ ॥

(दीपिका.) एवं योगं च त्रिविधं मनोवाक्कायव्यापारं श्रमणधर्मे कान्तिप्रमुखलक्षणे युज्जीत । किञ्चूतः साधुः । अनलस उत्साहवान् धुवं कालादीनामोचित्येन नित्यं संपूर्णं सर्वत्र प्रधानोपसर्जनभावेन वा अनुप्रेक्षाकाले मनोयोगम्, अध्ययनकाले वाग्योगं, प्रत्युपेक्षणाकाले काययोगमिति । फलमाह । युक्त एवं व्यापृतः कुत्र श्रमणधर्मे दशविधे लभते अर्थं प्राप्तोत्यनुत्तरं ज्ञानार्थं ज्ञानादिरूपमिति ४३

५१८ राय धनपतसिंघ वहादुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)॥

(टीका.) तथा जोगं च त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । योगं च त्रिविधं स्तं
कायव्यापारं श्रमणधर्मे कान्त्यादिरूपे युज्जीतानलस उत्साहवान् । पुनं कश्चि-
चित्त्वेन नित्यं संपूर्णं सर्वत्र प्रधानोपसर्जनजावेन वा अनुप्रेक्षाकासे मनोवातन-
यनकाले वाग्योगं प्रत्युपेक्षाकाले काययोगमिति । फलमाह । युक्त एवं व्यावृत्त-
णधर्मे दशविधेऽर्थं लज्जते प्रामोत्यनुत्तरं जावार्थं ज्ञानादिरूपमिति सूत्रार्थः ॥ ४१ ॥

इहलोगपारत्तद्विध्यं, जेणंगच्छ सुग्गइं ॥

वहुस्सुअं पज्जुवासिज्जा, पुत्तिज्जवविणिज्जयं ॥ ४४ ॥

(अथचूरिः) एतदेवाह । इह लोके परत्र हितं । येनार्थेन ज्ञानादिना वा
सुगतिं पारंपर्येण सिद्धिमित्यर्थः । उपदेशाधिकार उक्तस्वरूपसाधनोपायना-
धदुश्रुतमागमवृत्तं पर्युपासीत सेवेत । सेवमानश्च पृष्ठेदर्थविनिश्चयम् ॥ ४४ ॥

(अर्थ.) एज कहे ठे. इहलोग इत्यादि सूत्र. (जेण के०) येन एट्ठे जे
प्रमुख वस्तु वडे (इहलोगपारत्तद्विध्यं के०) इहलोकपरत्तद्वितं एट्ठे
कर्मनो बंध रोकवायी आ लोकने विषे अने शुज कर्मना अनुबंधी परलोके
पण हित थाय. तथा जे ज्ञानादिक वडे साधु जे ते (सुग्गइं के०) सुगति एट्ठे
रंपराए सिद्धिरूप गति प्रत्ये (गच्छइ के०) गच्छति एट्ठे जाय ठे. इहे इह
कनो उपाय कहे ठे. साधु जे ते (वहुस्सुअं के०) बहुश्रुतं एट्ठे आगमवृत्त
आगमना पूर्ण जाण एवा आचार्य प्रमुखनी (पज्जुवासिज्जा के०) पर्युपासीत
ट्ठे सेवा करे. तथा सेवा करता (अथविणिज्जयं के०) अर्थविनिश्चयं एट्ठे दत्त
रक्षण करनार अने कट्याणने पमाइनार एवा साधनना निर्णय प्रत्ये (पुत्तिज्ज
इत्तं एट्ठे पृष्ठे. ॥ ४४ ॥

(दीपिका.) पुनरेतदेवाह । इह लोके परत्र लोके च हितम् । कथम् । इह
अकुशलप्रवृत्तिदुःखनिरोधेन परलोके च कुशलानुबन्धत उज्जयलोकहितमिति
येन अर्थेन ज्ञानादिना करणनूतेन साधुः सुगतिं पारंपर्येण सिद्धिमित्यर्थः ।
अथ उपदेशाधिकार उक्तव्यतिकरसाधनस्य उपायमाह । बहुश्रुतमागमवृत्तं
पर्युपासीत सेवेत । तं सेवमानश्च साधुः पृष्ठेदर्थविनिश्चयमपायपरद्वं
वदं वा अर्थविनयनावमिति ॥ ४४ ॥

(टीका.) एतदेवाह । इह लोके च त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । इह लो-
के च त्रिविधं स्तं कायव्यापारं श्रमणधर्मे कान्त्यादिरूपे युज्जीतानलस उत्साहवान् । पुनं कश्चि-
चित्त्वेन नित्यं संपूर्णं सर्वत्र प्रधानोपसर्जनजावेन वा अनुप्रेक्षाकासे मनोवातन-
यनकाले वाग्योगं प्रत्युपेक्षाकाले काययोगमिति । फलमाह । युक्त एवं व्यावृत्त-
णधर्मे दशविधेऽर्थं लज्जते प्रामोत्यनुत्तरं जावार्थं ज्ञानादिरूपमिति सूत्रार्थः ॥ ४१ ॥

नेत्यर्थः । येनार्थेन ज्ञानादिना करणभूतेन गच्छति सुगतिं पारंपर्येण सिद्धिमि-
त्यर्थः । उपदेशाधिकार उक्तव्यतिकरसाधनोपायमाह । बहुश्रुतमागमवृद्धं पर्युपा-
तेत सेवेत । सेवमानश्च पृष्ठेदर्थविनिश्चयमपायरक्षकं कल्याणावहं वार्थावितथ-
त्वमिति सूत्रार्थः ॥ ४४ ॥

हृत्वं पायं च कायं च, पणिहाय जिह्दिह ॥

अह्नीणगुत्तो निसिए, सगासे गुरुणो मुणी ॥ ४५ ॥

(श्रवचूरिः) हस्तं पादं च कायं च प्रणिधाय संयम्य । जितेन्द्रियो निजृत्तो भूत्वा
आलीनगुत्तो निपीदेदीपह्नीन उपयुक्त इत्यर्थः । गुरुणां सकाशे मुनिः ॥ ४५ ॥

(अर्थः) आचार्य प्रमुखनी सेवा करे त्वारे केवी रीते रहे ते कहे ठे. हृत्वं इ-
त्यादि सूत्र. (जिह्दिह के०) जितेंद्रियः एटले जेणे पोतानी इंद्रियो वशमां राखी
एवा (मुणी के०) मुनिः एटले साधु जे ते (हृत्वं के०) हस्तं एटले पोताना हा-
ने (च के०) पुनः (पायं के०) पादं एटले पगने (च के०) बली (कायं के०)
कायं एटले शरीरने (पणिहाय के०) प्रणिधाय एटले विनय सचवाय एवी रीते
कोची राखीने (अह्नीणगुत्तो के०) आलीनगुत्तः एटले उपयोग राखता ठता
गुरुणो के०) गुरोः एटले गुरुनी (सगासे के०) सकाशे एटले समीप जागने विषे
निसिए के०) निपीदेत् एटले वेसे. ॥ ४५ ॥

(दीपिका.) पुनः किंच । मुनिः गुरोः सकाशे समीपे निपीदेत् । कीदृशः सन् । आ-
लीनगुत्त ईपह्नीन उपयुक्त इत्यर्थः । किं कृत्वा निपीदेत् । हस्तं च पादं च कायं च
प्रणिधाय संयम्य । पुनः किं कृत्वा । जितेन्द्रियो निजृत्तो भूत्वा ॥ ४५ ॥

(टीका.) पर्युपासीनश्च हृत्वं ति सूत्रम् । हस्तं पादं च कायं च प्रणिधायेति
संयम्य जितेन्द्रियो निजृत्तो भूत्वा आलीनगुत्तो निपीदेत् । ईपह्नीन उपयुक्त इत्यर्थः ।
सकाशे गुरोर्मुनिरिति सूत्रार्थः ॥ ४५ ॥

न पक्कउ न पुरउ, नेव किच्चाण पिठउ ॥

न य ऊरुं समासिऊ, चिठिऊा गुरुणंतिए ॥ ४६ ॥

(श्रवचूरिः) किंच न पक्कतः पार्श्वतो न पुरतो नैव कृत्यानामाचार्याणां पृष्ठतो
नेपीदेदिति वर्त्तते । अविनयवन्दमानान्तरायादर्शनादिदोषात् । न च ऊरुं समा-
श्रित्य ऊरोरुपर्यूरुं कृत्वा तिष्ठेजुर्वन्तिके । अविनयादिदोषप्रसंगात् ॥ ४६ ॥

(अर्थः) बली न पक्कउ इत्यादि सूत्र. साधु जे ते (किच्चाण के०) कृत्यानां ए-

५१० राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-४३-मा.

एटले आचार्य जे तेमना (परकउ के०) पढ़तः एटले पार्श्वजागने विपे (न निसिए के०) न निपीदेत् एटले वेसे नहि. कारण के, तेथी अविनय प्रमुख थाय ठे. तथा (पुरउ के०) पुरतः एटले अप्रजागने विपे (न निसिए के०) न निपीदेत् एटले वेसे नहि. कारण के, तेथी बंदना करनार लोकोने अंतराय थवानो संजव रहे ठे. तेमज (पिछउ के०) पृष्ठतः एटले आचार्य प्रमुखना पृष्ठ जागने विपे (नेव निसिए के०) नेव निपीदेत् एटले नहिज वेसे. कारण के, तेथी आचार्यनी दृष्टि आपणा उपर न रहे. तेमज साधु जे ते (गुरुपंतिए के०) गुरोरन्तिके एटले गुरुना समीप जागने विपे (ऊरुं समासिज्जा के०) ऊरुं समाश्रित्य एटले साथल उपर साथल चढावीने (नय चिठ्ठिज्जा के०) न च तिष्ठेत् एटले वेसे नहि. कारण के, तेथी अविनय प्रमुख दोष थाय ठे. ॥ ४६ ॥

(दीपिका.) पुनः किम् । साधुः कृत्यानामाचार्याणां न पढ़तः पार्श्वतो निपीदेत् । एवं न पुरतोऽग्रतः । नापि पृष्ठ तो मार्गतः । यथासंख्यमविनयबंदमानांतरायावर्शनादिदोषाः प्रजयंति । पुनः तत्र ऊरुं समाश्रित्य ऊरोरुपर्यूरुं कृत्वा न तिष्ठेत् । गुरोरन्तिके अविनयादिदोषप्रसंगात् ॥ ४६ ॥

(टीका.) न परकउं चि सूत्रम् । अस्य व्याख्या । न पढ़तः पार्श्वतः न पुरतोऽग्रतः । नेव कृत्यानामाचार्याणां पृष्ठतो मार्गतो निपीदेदिति वर्तते । यथासंख्यमविनयबंदमानान्तरायावर्शनादिदोषप्रसंगात् । न चोर्ल समाश्रित्य ऊरोरुपर्यूरुं कृत्वा तिष्ठेजुर्वन्तिके । अविनयादिदोषप्रसंगादिति सूत्रार्थः ॥ ४६ ॥

अपुठिउं न जासिज्जा, जासमाणस्स अंतरा ॥

पिठिमंसं न खाइज्जा, मायामोसं विवज्जाए ॥ ४७ ॥

(अथचूरिः) उक्तः कायप्रणिधिः । वाक्प्रणिधिमहा । अपृष्ठो निःकारणं न जायेत । जापमाणस्यान्तरा न जायेत । पृष्ठिमांसं परोक्षदोषकीर्तनरूपं न खादेदतो मायाप्रधानां मृपां वाचं विवर्जयेत् ॥ ४७ ॥

(अर्थ.) गुरुनी सेवा करता कायनो संयम कखो. हवे वाणीनो कहे ठे. अपुठिउं इत्यादि सूत्र. साधु जे ते (अपुठिउं के०) अपृष्ठः एटले गुरुप पूज्या विना (न जासिज्जा के०) न जायेत एटले बोले नहि. (जासमाणस्स के०) जापमाणस्स एटले गुरु कांइ बात करता होय तो तेमनी (अंतरा के०) अंतरा एटले बचे (न जासिज्जा के०) न जायेत एटले बोले नहि. (पिठिमंसं के०) पृष्ठिमांसं एटले पीनना मांस प्रपे (न खाइज्जा के०) न खादेत् एटले खाय नहि, अर्थात् गुरुनी परपूजे

निंदा प्रमुख करे नहि. तेमज (मायामोसं के०) मायामृपां एटले माया (कपट) प्रधान जेमां ठे एवा असत्य वचन प्रत्ये (विवक्षाए के०) विवर्जयेत् एटले वज्जे. ॥ ४७ ॥

(दीपिका.) इति उक्तः कायप्रणिधिः । अथ वाक्प्रणिधिमाह । साधुरष्टः सन् निःकारणं न जायेत । पुनर्जापमाणस्य अन्तरापि न जायेत । नचैदमिदं तद्धैवमिति । तथा पृष्ठिमांसं परोक्षदोषकीर्तनरूपं न खादेत् न जायेत । पुनर्मायामृपां मायाप्रधानं मृपावाचं विवर्जयेदिति ॥ ४७ ॥

(टीका.) उक्तः कायप्रणिधिर्वाक्प्रणिधिमाह । अपुष्टिर्न चि सूत्रम् । अस्य व्याख्या । अपुष्टो निष्कारणं न जायेत । जापमाणस्य चान्तरेण न जायेत । नेदमिदं किं तद्धैवमिति । तथा पृष्ठिमांसं परोक्षदोषकीर्तनरूपं न खादेन्न जायेत । मायामृपां मायाप्रधानां मृपावाचं विवर्जयेदिति सूत्रार्थः ॥ ४७ ॥

अप्पत्तिञ्चं जेण सिञ्चा, आसु कुप्पिञ्जा वा परो ॥

सवसो तं न जासिञ्जा, जासं अहिञ्चगामिणिं ॥ ४८ ॥

(अवचूरिः) अप्रीतिर्येन स्यात् । प्राकृतत्वाद्बहिर्व्यत्ययः । यथा जापया आशु शीघ्रं कुप्येद्वा परो रोपं दर्शयेत् । सर्वशः सर्वास्त्वस्यासु तामिदंभूतां जापामहितगामिनीमुज्जयलोकविरुद्धां न जायेत ॥ ४८ ॥

(अर्थ.) बली अप्पत्तिञ्चं इत्यादि सूत्र. (जेण के०) यथा एटले जे जापाए करीने (अप्पत्तिञ्चं के०) अप्रीतिः एटले अप्रीति (सिञ्चा के०) स्यात् एटले थाय. (वा के०) अथवा जे वचने करीने (परो के०) परः एटले पारको कोइ पुरुष (आसु के०) आशु एटले शीघ्र (कुप्पिञ्जा के०) कुप्येत् एटले रोप पामे. (तं के०) तां एटले ते (अहिञ्चगामिणिं के०) अहितगामिनीं एटले अहितने करनारी एवी (जासं के०) जापां एटले जापाप्रत्ये (सवसो के०) सर्वशः एटले सर्व प्रकारे सर्वे अवस्थाने विषे साधु जे ते (न जासिञ्जा के०) न जायेत एटले बोले नहि. ॥ ४८ ॥

(दीपिका.) पुनः किंच । साधुः इदंभूतां जापां न जायेत । इदं कीदृशीम् । प्राकृतशैल्या येनेति यथा जापया अप्रीतिः अप्रीतिमात्रं जवेत् । तथा आशु शीघ्रं कुप्येद् वा परो रोपकार्यं दर्शयेत् । सर्वत्र सर्वास्त्वस्यासु तामिदंशीं जापां न जायेत । पुनः अहितगामिनीमुज्जयलोकविरुद्धां न जायेत ॥ ४८ ॥

(टीका.) किंच । अप्पत्तिञ्चं ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । अप्रीतिर्येन स्यादिति । प्राकृतशैल्या येनेति यथा जापया जापितया अप्रीतिरित्यप्रीतिमात्रं जवेत् । तथा

५११ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

आशु शीघ्रं कुप्येष्टा परो रोपकार्यं दर्शयेत् । सर्वशः सर्वास्वस्यासु तामिच्छन्तां न
जापेत जापामहितगामिनीमुज्जयलोकविरुद्धामिति सूत्रार्थः ॥ ४७ ॥

दिष्टं मिश्रं असंदिग्धं, पडिपुत्रं विश्रं जिश्रं ॥

अयंपिरमणुविग्गं, जासं निसिर अत्तवं ॥ ४८ ॥

(अथचूरिः) जापणोपायमाह । दृष्टामिति दृष्टार्थविषयां स्तोकात्मसंदिग्धां स्फुटां
प्रतिपूर्णां स्वरादिजिः । व्यक्तामल्लं जितां परिचितामजल्पनशीलां नोद्येनान्तिनीचेः ।
अनुद्धिमां नोद्येगकारिणीं निस्तृजेद्दृष्ट्या आत्मवान् सचेतनः ॥ ४९ ॥

(अर्थः) हवे केवुं वचन बोलवुं ते कहे ठे. दिष्टं इत्यादि सूत्र. (अत्तवं के०)
आत्मवान् एतले सचेतन एवा साधु जे ते (दिष्टं के०) दृष्टां एतले पोते जे बात
दीठी होय ते संवंधी, (मिश्रं के०) मितां एतले परिमित, (असंदिग्धं के०) असंदि-
ग्धां एतले संशयरहित अर्थात् जे सांजलवाची कोइने शंका उत्पन्न न जाय एवी,
(पडिपुत्रं के०) प्रतिपूर्णां एतले जेमांना स्वरव्यंजनादिकनो उच्चार स्पष्ट होवापी
प्रकट एवी, (जिश्रं के०) जितां एतले परिचित एवी, (अयंपिरं के०) अजल्पन-
शीलां एतले ऊचे अथवा नीचे न बलगनारी एवी तथा (अणुविग्गं के०) अनु-
द्धिमां एतले उद्येग न उपजावनारी एवी (जासं के०) जापां एतले जापा प्रत्ये
(निसिरे के०) निस्तृजेत् एतले बोले. ॥ ४९ ॥

(दीपिका.) जापणस्य उपायमाह । आत्मवान् सचेतनः साधुः ईदृशीं जापां नि-
स्तृजेद्दृष्ट्या । ईदृशीं कीदृशीमित्याह । दृष्टां दृष्टार्थविषयां, पुनर्मितां स्वरूपप्रयोजना-
ज्यां स्तोकां, पुनः असंदिग्धां शङ्कारहितां, पुनः प्रतिपूर्णां स्वरादिजिः, व्यक्तां प्रकटां,
पुनः जितां परिचितां, पुनः अजल्पनशीलां न उद्येन नीचेर्लक्ष्यविश्रमां पुनरनुद्धिमां न
उद्येगकारिणीमेवंचूतां जापां साधुर्द्रष्ट्या ॥ ४९ ॥

(टीका.) जापणोपायमाह । दिष्टं ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । दृष्टां दृष्टार्थविषयां
मितां स्वरूपप्रयोजनाज्यामसंदिग्धां निःशङ्कितां प्रतिपूर्णां स्वरादिजिर्व्यक्तामल्लं
जितां परिचितामजल्पनशीलां नोद्येर्लक्ष्यविश्रमानुद्धिमां नोद्येगकारिणीमेवंचूतां
जापां निस्तृजेद्दृष्ट्या आत्मवान् सचेतन इति सूत्रार्थः ॥ ४९ ॥

आयारपन्ननिधरं, दिष्ठिनायमद्विजगं ॥

वायविष्कलिश्रं नद्या, न नं उवदमे मुणी ॥ ५० ॥

(अवचूरिः) आचार आचाराहं प्रज्ञप्तिर्नगवत्यहं । तथा दृष्टिवादस्य च धरमधीयानं वाक्स्वस्त्रितं ज्ञात्वा न तमाचारादिधरमुपहृतेन्मुनिः ॥ ५० ॥

(अर्थः) उपदेशना अधिकारमांज आ कहे ठे. आचार इत्यादि सूत्र. (मुर्ण के०) मुनिः एटले साधु जे ते (आचारपन्नतिधरं के०) आचारप्रज्ञप्तिधरं एटले आचारना धारण करनार होवाची स्त्रीलिंगादिकना जाण अने पन्नतिना धारण करनार होवाची विशेषणसहित स्त्रीलिंगादिकना जाण एवा तेमज (दिष्टिवायमहिज्जगं के०) दृष्टिवादमधीयानं एटले दृष्टिवादनुं अध्ययन करनार होवाची प्रकृति प्रत्यय, लोप, आगम, वर्णविकार, काल, कारक विगरेना जाण एवा साधु प्रत्ये (वाक्स्वस्त्रितं के०) वाक्स्वस्त्रितं एटले वचन बोलता लिंग, वचन, विजक्तिमां अनुपयोगची विविध प्रकारे स्वलना पामेला एवाने (नञा के०) ज्ञात्वा एटले जाणीने (तं के०) तं एटले ते साधु प्रत्ये (न उपहृते के०) न उपहृतेत् एटले हृते नहि. “आचारादिकना जाण एवा ए साधुनी वाक्चातुरी केवी ठे?” एवी रीते उपहास (मस्करी) न करे. ॥ ५० ॥

(दीपिका.) अथ प्रस्तुतस्य उपदेशस्य अधिकारेण इदमाह । मुनिः तमाचारादिधरं न उपहृसेत् । किञ्चूतं तम् । आचारप्रज्ञप्तिधरम् । आचारधरः स्त्रीलिंगादीनि जानाति । प्रज्ञप्तिधरस्तान्येव सविशेषणानि । इत्येवंचूतम् । पुनः किञ्चूतम् । दृष्टिवादमधीयानं प्रकृतिप्रत्ययलोपागमवर्णविकारादिविज्ञम् । किं कृत्वा न उपहृसेत् । तं तादृशं वाक्स्वस्त्रितं ज्ञात्वा विविधमनेकप्रकारैः लिङ्गजेदादिभिः स्वस्त्रितं विज्ञाय नोपहृसेत् । किंतु एवं जानाति वदति च । अहो खलु आचारादिधरस्य वचन एवं कौशलम् । इह च दृष्टिवादमधीयानमित्युक्तम् । अत इदं गम्यते नाधीतदृष्टिवादं तस्य ज्ञानाप्रमादातिशयतः स्वलनासंज्ञवात् । यदि एवंचूतस्यापि स्वस्त्रितं संज्ञवति । नच एवमुपहृतेदिति उपदेशः । ततोऽन्यस्य सुतरां संज्ञवति न चासौ हसितव्य इति ॥ ५० ॥

(टीका.) प्रस्तुतोपदेशाधिकार एवेदमाह । आचार ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । आचारप्रज्ञप्तिधरमित्याचारधरः स्त्रीलिङ्गादीनि जानाति । प्रज्ञप्तिधरस्तान्येव सविशेषणाणीत्येवंचूतम् । तथा दृष्टिवादमधीयानं प्रकृतिप्रत्ययलोपागमवर्णविकारकालकारकादिवेदिनं वाक्स्वस्त्रितं ज्ञात्वा विविधमनेकैः प्रकारैर्लिङ्गजेदादिभिः स्वस्त्रितं विज्ञाय न तमाचारादिधरमुपहृतेन्मुनिः । अहो नु खल्वेवाचारादिधरस्य वाचि कौशलमित्येवम् । इह च दृष्टिवादमधीयानमित्युक्तमत इदं गम्यते । नाधीतदृष्टिवादम् । तस्य ज्ञानाप्रमादाति-

५२४ राय धनपतसिंघ बहाडरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

शयतः स्वल्पनासंज्ञवाद्येवंचूतस्यापि स्वल्पितं संज्ञवति । न चेन्मुपहृतेदित्युपदेशः ।
ततोऽन्यस्य सुतरां संज्ञवति । नासौ हसितव्य इति सूत्रार्थः ॥ ५० ॥

नरकतं सुमिणं जोगं, निमित्तं मंतजेसजं ॥

गिहिणो तं न आइस्के, चूआहिगरणं पयं ॥ ५१ ॥

(अथचूरिः) रहिणा पृष्ठः नक्षत्रमश्विन्यादि स्वप्नं शुजाशुनफलं योगं वशीकरणादिं निमित्तमतीतादि । मन्त्रं वृश्चिकमन्त्रादिं जेपजमतिसाराद्योपधं रहिणामसंयतानां तदेतन्नाचक्षीत । किंविशिष्टं जूताधिकरणं पदं जूतान्येकेन्द्रियादीन्यधिक्रियन्ते व्यापाद्यन्ते यस्मिन्निति । ततश्चैषां प्रश्न एवं ब्रूयात् । नाधिकारोऽत्रसाधूनां कथने ॥ ५१ ॥

(अर्थः) बली नरकतं इत्यादि सूत्र. साधु जे ते (नरकतं के०) नक्षत्रं पृष्ठे अश्विनी प्रमुख नक्षत्र, (सुमिणं के०) स्वप्नं पृष्ठे शुज अशुज प्रमुख स्वप्न, (जोगं के०) योगं पृष्ठे वशीकरण, आकर्षणे प्रमुख योग (निमित्तं के०) निमित्तं पृष्ठे अतीत अनागत कथन रूप निमित्त, तथा (मंतजेसजं के०) मंत्रजेपजं पृष्ठे वीठी प्रमुखना मंत्र अने अतिसार प्रमुख रोगोनुं ओपध (तं के०) तत् पृष्ठे उपर कहेली सर्व वस्तु (गिहिणं के०) रहिणां पृष्ठे रहस्योने (न आइस्के के०) न आचक्षीत पृष्ठे न कहे. कारण के, उपर कहेली सर्व वस्तु (चूआहिगरणं पयं के०) जूताधिकरणं पदं पृष्ठे प्राणिना संघटन आतापन विगेरेनुं स्थानक ठे. माटे रहस्य नक्षत्रादि पूवे तो साधुए कहेवुं के, आ वातमां अमारो अधिकार नयी. ॥ ५१ ॥

(दीपिका.) पुनः किंच साधुरह्णिणा पृष्ठः सन्नेतानि रहिणामसंयतानां नाचक्षीत न ब्रूयात् । एतानि कानीत्याह । नक्षत्रमश्विन्यादि १ स्वप्नं शुजाशुनफलं मनुजूतादिं, योगं वशीकरणादिं, निमित्तमतीतादि । मन्त्रं वृश्चिकमन्त्रादिं । जेपजमतिसारादीनां रोगाणामोपधम् । एतत् पट्टं किंविशिष्टमित्याह । जूताधिकरणं पदम् । जूतानि एकेन्द्रियादीनि संघटनादिनाधिक्रियन्ते व्यापाद्यन्ते अस्मिन्निति । ततश्च तदप्रीतिपरिहारार्थमिदं ब्रूयात् । यतस्तपस्विनामत्र नक्षत्रादौ नाधिकारः ॥ ५१ ॥

(टीका.) किं च नरकतं ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । रहिणा पृष्ठः सन्नक्षत्रमश्विन्यादि । स्वप्नं शुजाशुनफलमनुजूतादिम् । योगं वशीकरणादिम् । निमित्तमतीतादि । मन्त्रं वृश्चिकमन्त्रादिम् । जेपजमतीसाराद्योपधं रहिणामसंयतानां तदिदं नाचक्षीत । किंविशिष्टमित्याह । जूताधिकरणं पदमिति । जूतान्येकेन्द्रियादीनि संघटनादिनाधिक्रियन्तेऽस्मिन्निति । ततश्च तदप्रीतिपरिहारार्थमिदं ब्रूयादनधिकारोऽत्र नस्त्विति सूत्रार्थः ॥ ५१ ॥

अन्नं पगडं लयणं, जङ्ग सयणासणं ॥

उच्चारञ्चूमिसंपन्नं, इत्थी पशुविवर्जितम् ॥ ५५ ॥

(अथचूरिः) अन्यार्थं प्रकृतं न साध्वर्थं निर्वर्तितं लयनं स्थानं वसतिरूपं जजेत् सेवेत । शयनासनमित्यन्यार्थप्रकृतसंस्तारकपीठकादि सेवेत । उच्चारप्रस्रवणञ्चूमिसंयुक्तम् । तद्ग्रहितेऽसकृत्तदर्थं निर्गमनादिदोषात् । स्त्रीपशुविवर्जितमिति ॥ ५५ ॥

(अर्थः) वली अन्नं इत्यादि सूत्रं साधु जे ते (अन्नं के०) अन्यार्थं एटले वीजाने अर्थे (पगडं के०) प्रकृतं एटले करेखुं एवं अर्थात् साधुने निमित्ते नहि करेखुं एवं, (उच्चारञ्चूमिसंपन्नं के०) उच्चारञ्चूमिसंपन्नं एटले स्थंडिल, मात्र प्रमुखना स्थानक वडे युक्त एवं तथा (इत्थीपशुविवर्जितम् के०) स्त्रीपशुविवर्जितं एटले स्त्री, पशु तथा नपुंसक विगेरेनी ज्यां वसति तथा दृष्टि पण नयी एवं (लयणं के०) लयनं एटले वसति प्रत्ये (जङ्ग के०) जजेत् एटले सेवे. तथा वीजाने अर्थे करेखी एवी (सयणासणं के०) शयनासनं एटले संचारो, आसन प्रमुख वस्तु प्रत्ये (जङ्ग के०) जजेत् एटले सेवे. ॥ ५५ ॥

(दीपिका.) पुनः किंच । साधुः एवं लयनं स्थानं वसतिरूपं जजेत्सेवेत । किं लयनम् । अन्यार्थं प्रकृतं न साधुनिमित्तं कृतम् । तथा शयनासनमपि अन्यार्थं प्रकृतं संस्तारकपीठकादि सेवेत । किं लयनम् । उच्चारञ्चूमिसंपन्नमुच्चारप्रस्रवणादिचूम्न्या संयुक्तम् । कथम् । उच्चारदिचूमिरहिते स्थाने वारंवारमुच्चारदिनिर्गमने दोषा जवन्ति । पुनः किञ्च लयनं । स्त्रीपशुविवर्जितमेकग्रहणेन तज्जातीयानां ग्रहणमिति न्यायात् । स्त्रीपशुपण्णकविवर्जितम् । स्त्रीप्रमुखालोकनादिरहितमित्यर्थः । तद्विचञ्चलं लयनं सेवमानस्य साधोः धर्मकथाविधिमाह ॥ ५५ ॥

(टीका.) किं च अन्नं ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । अन्यार्थं प्रकृतं न साधुनिमित्तमेव निर्वर्तितं लयनं स्थानं वसतिरूपं जजेत् सेवेत । शयनासनमित्यन्यार्थं प्रकृतं संस्तारकपीठकादि सेवेत्यर्थः । एतदेव विशेष्यते । उच्चारञ्चूमिसंपन्नमुच्चारप्रस्रवणादिचूमियुक्तम् । तद्ग्रहितेऽसकृत्तदर्थं निर्गमनादिदोषात् । तथा स्त्रीपशुविवर्जितमित्येकग्रहणे तज्जातीयग्रहणात् स्त्रीपशुपण्णकविवर्जितं व्याध्यालोकनादिरहितमिति सूत्रार्थः ॥

विविक्ता अ जवे सिक्का, नारीणं न लवे कदं ॥

निहिसंयवं न कुक्का, कुक्का सादृहिं संयवं ॥ ५६ ॥

५१६ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

(अथचूरिः) तदिच्छतं लयनं सेवमानस्य धर्मकथाविधिमाह । विविक्ता च अन्यसाधुजिविरहिता । च शब्दाज्जगद्ग्रायेकपुरुषयुक्ता वा चेद्भवेत्सतिस्ततो नारीणां न लपेत् कथां शंकादिदोषप्रसङ्गात् । औचित्यं विज्ञाय पुरुषाणां कथयेत् । अविविक्तायां स्त्रीणामपि कथयेत् । गृहिसंस्तवं गृहस्थपरिचयं न कुर्यात् । स्नेहादिदोषात् । कुर्यात्साधुजिः सह संस्तवम् ॥ ५३ ॥

(अर्थ.) वली विविक्ता इत्यादि सूत्र. (सिद्धा के०) शय्या एटले वसति जे ते (विविक्ता के०) विविक्ता एटले बीजा साधुची रहित तथा एकाद अनाचारी जेता पुरुष वडे सहित एवी जो (जवे के०) जवेत् एटले होय. तो साधु जे ते (नारीणां के०) नारीणां एटले स्त्रियोनी (कहं के०) कथां एटले कथा प्रत्ये (न लवे के०) न लपेत् एटले न कहे. तथा (गृहिसंस्तवं के०) गृहिसंस्तवं एटले गृहस्थनी साथे परिचय प्रत्ये (न कुज्जा के०) न कुर्यात् एटले करे नहि. पण (साधुहि के०) साधुजिः एटले साधुर्नी साथे (संस्तवं के०) संस्तवं एटले परिचय प्रत्ये (कुज्जा के०) कुर्यात् एटले करे. ॥ ५३ ॥

(दीपिका.) साधुर्यदि एवंविधा शय्या वसतिर्जवेत् । तदा नारीणां स्त्रीणां कथां न कथयेत् । कथम् । शंकादिदोषप्रसङ्गात् । योग्यतां विज्ञाय पुरुषाणां कथयेत् । नारीणां तु अविविक्तायां वसतो कथयेदपि । किञ्चूता शय्या वसतिः । विविक्ता तदन्यसाधुजिविर्जिता । यत्र अन्ये साधवो न सन्ति । चशब्दात् तथाविधज्जगद्ग्रायेकपुरुषसंयुक्ता जवेत् । तथापि न नारीणां कथां कथयेत् । तथा पुनः साधुर्गृहिसंस्तवं न कुर्यात् । स्नेहादिदोषसंज्ञवात् । साधुजिस्तु समं संस्तवं परिचयं काले कल्याणमित्रयोगेन कुशलपद्मादिवृत्तिज्ञावं कुर्यादिति ॥ ५३ ॥

(टीका.) तदिच्छतं लयनं सेवमानस्य धर्मकथाविधिमाह । विविक्ता य नि सुग्रम् । अस्य व्याख्या । विविक्ता च तदन्यसाधुजीरहिता च । चशब्दात्तथाविधज्जगद्ग्रायेकपुरुषयुक्ता च जवेद्यया वसतिर्यदि ततो नारीणां स्त्रीणां न कथयेत्कथां शंकादिदोषप्रसङ्गात् । औचित्यं विज्ञाय पुरुषाणां तु कथयेत् । अविविक्तायां नारीणामपीति । तथा गृहिसंस्तवं गृहपरिचयं न कुर्यात् । तत्स्नेहादिदोषसंज्ञवात् । कुर्यात्साधुजिः सह संस्तवं परिचयं कल्याणमित्रयोगेन कुशलपद्मादिवृत्तिज्ञावत इति सूत्रार्थः ॥ ५३ ॥

जहा कुकुडपोअस्स, निचं कुललउं नयं ॥
एवं खु वंनचारिस्स, इत्थीविग्गहउं नयं ॥ ५४ ॥

(अथचूरिः) कथंचिद्बृहिसंस्तवोऽपि स्त्रीसंस्तवो न कार्य एव । तत्र कारणमाह । यथा कुकुटपोतस्य कुकुटशिशोर्नित्यं कुललान्मार्जाराज्ञयम् । एवमेव ब्रह्मचारिणः साधोः स्त्रीविग्रहात् । विग्रहग्रहणं मृतविग्रहादपि जयख्यापनार्थम् ॥ ५४ ॥

(अर्थः) कोऽप्रसंग्यं साधु गृहस्थनी सायं परिचयं करोति तो पण तेणें गृहस्थ स्त्रीनी साथें तो कोऽकाळें पण परिचयं न करवो, तेनुं कारण ठे. जहा इत्यादि सूत्र. (ज-हा के०) यथा एटले जेम (कुकुटपोतस्य के०) कुकुटपोतस्य एटले कुकडीना व-ज्ञाने (निबं के०) नित्यं एटले निरंतर, हमेशां (कुललतं के०) कुललतः एटले वि-लाढाथी (जयं के०) जयं एटले जय ठे. (एवं खु के०) एवं खबु एटले एमज (वं-जयारिस्त के०) ब्रह्मचारिणः एटले ब्रह्मचारी एवा साधुने (इत्रीविग्रहं के०) स्त्रीविग्रहात् एटले स्त्रीना शरीरथी नित्य (जयं के०) जयं एटले जय ठे. केवल जीवती स्त्रीधीज जय ठे एम नथी, पण मृत स्त्रीना कलेवरथी पण जय ठे एम ज-णाववाने अर्थें सूत्रमां स्त्रीथी जय ठे, एम न कहेतां स्त्रीशरीरथी जय ठे एम कलुं. ५४

(दीपिका.) कथंचित् बृहिसंस्तवजावेऽपि स्त्रीसंस्तवो नैव कर्तव्य इत्यत्र कार-णमाह । यथा कुकुटपोतस्य कुकुटवालस्य नित्यं सर्वकालं कुललतो मार्जारात् जयम् । एवं ब्रह्मचारिणः साधोः स्त्रीविग्रहात् स्त्रीशरीरात् जयम् । विग्रहग्रहणं मृतशरीरादपि जयख्यापनार्थम् ॥ ५४ ॥

(टीका.) कथंचिद्बृहिसंस्तवजावेऽपि स्त्रीसंस्तवो न कर्तव्य एवेत्यत्र कारणमाह । जह त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । यथा कुकुटपोतस्य कुकुटचेल्लकस्य नित्यं सर्वकालं कुललतो मार्जारतो जयम् । एवमेव ब्रह्मचारिणः साधोः स्त्रीविग्रहात्स्त्रीशरीराज्ञयम् । विग्रहग्रहणं मृतविग्रहादपि जयख्यापनार्थमिति सूत्रार्थः ॥ ५४ ॥

चित्तजित्तिं न निप्राए, नारिं वा सुअलंकिअं ॥

नकरं पिय दहूणं, दिठिं पडिसमादरे ॥ ५५ ॥

(अथचूरिः) यतश्चैवमतः चित्रजित्तिं चित्रगतां स्त्रीं न निध्यायेन्न निरीक्षेत् । नारिं वा सचेतनां स्वलंकृतामुपलक्षणमेतदनलंकृतां वा । कथंचिदालोकेऽपि । जास्करमिव दृष्ट्वा दृष्टिं प्रतिसमादरेत् निवर्त्तयेदित्यर्थः ॥ ५५ ॥

(अर्थः) एम ठे माटे चित्तजित्तिं इत्यादि सूत्र. साधु जे ते (चित्तजित्तिं के०) चित्र-जित्तिं एटले चित्रामणमां चितारेली स्त्रीने (वा के०) वा एटले तेमज (सुअलंकिअं के०) स्वलंकृतां एटले सम्यक् प्रकारे अलंकार प्रमुख पहेरेली एवी (नारिं के०) नारीं

५१७ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-भा.

एटले स्त्रीने (न निप्राण के०) न निध्यायेत् एटले जुवे नहि. एम करतां पण क-
दाच स्त्री जोवामां थावे तो साधु जे ते (जस्करं पिव के०) ज्ञास्करमिव एटले सूर्यने
जोइने जेम तेम स्त्रीने (दहूणं के०) दह्या एटले जोइने (दृष्टि के०) दृष्टि एटले
पोतानी दृष्टिने (पडिसमाहरे के०) प्रतिसमाहरेत् एटले शीघ्र पाठी वाले. ॥ ५५ ॥

(दीपिका.) यतश्च एवं ततः किं कार्यमित्याह । एवंविधामपि नारीं साधुर्न निष्ठा-
येत् न पश्येत् । किञ्चूतां नारीम् । चित्रगताम् । पुनः किञ्चूतां नारीम् । खलंकृताम् अ-
लंकारैः शोचिताम् । उपलक्षणत्वादनलंकृतामपि न निरीक्षेत । कथंचिद्वर्शनयोगेऽपि
ज्ञास्करमिव सूर्यमिव दह्या दृष्टिं प्रतिसमाहरेत् शीघ्रमेव निवर्तयेदिति ॥ ५५ ॥

(टीका.) यतश्चैवमतः चित्तं तत् सूत्रम् । अस्य व्याख्या । चित्रजित्तिं चित्रगतां
स्त्रियं न निरीक्षेत न पश्येत् । नारीं वा सचेतनामेव खलंकृतामुपलक्षणमेतदनलं-
कृतां च न निरीक्षेत । कथं चिद्वर्शनयोगेऽपि ज्ञास्करमिवादित्यमिव दह्या दृष्टिं प्र-
तिसमाहरेद्वागेव निवर्तयेदिति सूत्रार्थः ॥ ५५ ॥

हठपायपल्लिष्ठिन्नं, कन्ननासविगप्पिअं ॥

अवि वाससयं नारिं, वंजयारी विवज्जए ॥ ५६ ॥

(श्रवचूरिः) किं बहुना हस्तपादप्रतिष्ठिन्नां विकृत्तकर्णनासांमपि वर्षशतिकां नारी-
मेवंविधामपि किं पुनस्तर्हणीम् । ब्रह्मचारी चारित्रधनो महाधनीव तस्करान् विवर्जयेत् ॥

(अर्थ.) हवे बहु शुं कहियें. हठ इत्यादि सूत्र. (वंजयारी के०) ब्रह्मचारी ए-
टले परिपूर्ण ब्रह्मव्रतना धारण करनार एवा साधु जे ते (हठपायपल्लिष्ठिन्नं के०) प्र-
तिष्ठिन्न हस्तपादां एटले जेना हाथ पग कपाइ गया ठे एवी तथा (कन्ननासविग-
प्पिअं के०) विकृत्तकर्णनासां एटले जेना नाक कान पण कपाइ गया ठे, एवी ते-
मज (वाससयं अवि के०) वर्षशतिकामपि एटले सो वर्षनी उमरे पुगेसी एवी एव
(नारि के०) नारी एटले स्त्रीने (विवज्जए के०) वर्जयेत् एटले वर्जें. अर्थात् एवी
स्त्रीनी साथे पण परिचय विगेरे राखे नहि. ॥ ५६ ॥

(दीपिका.) किं बहुना ब्रह्मचारी साधुः दृष्टशीमपि नारीं विवर्जयेत् । किमहं पुन-
स्तर्हणीं नारीम् । सुतरामेव विवर्जयेत् । किंविशिष्टां नारीं । हस्तपादप्रतिष्ठिन्नां यस्या हस्तौ
पादौ त्रिन्नौ वर्ज्येते । पुनः किञ्चूतां नारीम् कर्णनासाविकृत्तां कर्णौ नासा च विकृता
यस्यास्ताम् । पुनः किञ्चूतां नारीम् । वर्षशतिकाम् । एतादृशीं वृद्धामपि विवर्जयेत् । क-
कानिव । महाधनो यथा चौरान् वर्जयेत् ॥ ५६ ॥

(टीका.) किं बहुना ह्य चि सूत्रम् । व्याख्या । हस्तपादप्रतिष्ठिनामिति प्र-
तिष्ठिन्नहस्तपादाम् । कर्णनासात्रिकृतामिति विकृत्तकर्णनासामपि वर्षशक्तिकां नारीमेवंवि-
धामपि किमङ्ग पुनस्तरुणीं तां तु सुतरामेव ब्रह्मचारी चारित्रधनो महाधन इव त-
स्करान् विवर्जयेदिति सूत्रार्थः ॥ ५६ ॥

विज्ञूसा इष्टिसंसर्गो, पणीञ्चं रसजोञ्चणं ॥

नरस्सत्तगवेसिस्स, विसं तालजुं जहा ॥ ५७ ॥

(अथचूरिः) अपिच । विज्ञूपा नखादिसंस्काररूपा । स्त्रीसंसर्गः । स्निग्धरस-
जोजनं नरस्यात्मगवेपिण आत्महितचिन्तनपरस्येतद्विपमिव तालपुटम् । तालमात्र-
व्यापत्तिकरविपकल्पम् ॥ ५७ ॥

(अर्थ.) वली विज्ञूसा इत्यादि सूत्र. (अत्तगवेसिस्स के०) आत्मगवेपिणः ए-
टले आत्माना कल्याणना अर्थी एवा (नरस्स के०) नरस्य एटले मनुष्यनै अर्थात्
साधुने (विज्ञूसा के०) विज्ञूपा एटले वस्त्र, आचूपाण इत्यादिवडे शरीरने सणगारुं
ते, (इष्टिसंसर्गो के०) स्त्रीसंसर्गः एटले कोइ पण प्रकारे स्त्रीनो संबध तथा (प-
णीञ्चंरसजोञ्चणं के०) प्रणीतरसजोजनम् एटले जेमांथी घी, तेल प्रमुख स्नेह ऊरे ठे
एवो आहार करवो ते (तालजुं विसं जहा के०) तालपुटं विपं यथा एटले तालपुट
विप सरखो ठे, अर्थात् उपर कहेली त्रणे वस्तु विपसरखी होवाथी साधुए वर्जवी. ५७

(टीपिका.) अपिच । नरस्य आत्मगवेपिण एतत्सर्वं विज्ञूपादि तालपुटविपं यथा
तालमात्रव्यापत्तिकरविपकल्पम् । तत्किमित्याह । विज्ञूपा वस्त्रादिराढा शोभा ।
स्त्रीसंसर्गो येन केन चित्प्रकारेण स्त्रीसंबन्धः । प्रणीतरसजोजनं गलत्स्नेहरसजज्ञानम् ५७

(टीका.) अपिच । विज्ञूस चि सूत्रम् । विज्ञूपा वस्त्रादिराढा, स्त्रीसंसर्गः येन केन
चित्प्रकारेण स्त्रीसंबन्धः । प्रणीतरसजोजनं गलत्स्नेहरसान्यवहारः । एतत्सर्वमेव वि-
ज्ञूपादि नरस्यात्मगवेपिण आत्महितान्वेषणपरस्य विपं तालपुटं यथा तालमात्रव्याप-
त्तिकरविपकल्पमहितमिति सूत्रार्थः ॥ ५७ ॥

अंगपञ्चंगसंज्ञाणं, चारुल्लविञ्चपेहिञ्चं ॥

इष्टीणं तं न नित्राए, कामरागविवद्वणं ॥ ५८ ॥

(अथचूरिः) अङ्गानि शिरःप्रभृतीनि । प्रत्यङ्गानि नयनादीनि । गुणां संस्थानं
विन्यासविशेषं, चारु लपितं जल्पितं प्रद्वितं निरीद्वितं स्त्रीणां संबन्धि तदङ्गप्रत्यङ्गसं-

५३० राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह भाग तेतालीस-(४३)भा.

स्थानादीनि न निध्यायेत् न निरीक्षेत । एतन्निरीक्ष्यमाणं कामरागविवर्द्धनं मेधु-
नाजिलापजनकमित्यर्थः ॥ ५८ ॥

(अर्थ.) वली श्रंगपञ्चंग इत्यादि सूत्र. साधु जे ते (कामरागविवर्द्धनं के
कामरागविवर्द्धनम् एटले कामरागनी वृद्धि करनार अर्थात् स्त्रीना कामोपनोगनी :
वधारनार एवुं (तं के०) तत् एटले ते (इष्टीणं के०) स्त्रीणां एटले स्त्रियोनी (४
पञ्चंगसंवाणं के०) श्रंगप्रत्यंगसंस्थानं एटले मस्तक विगेरे श्रंगनी, तथा क
नेत्र विगेरे उपांगनी रचना प्रत्ये तेमज (चारुवृत्त्यपेक्षितं के०) चारुवृत्ति
प्रेक्षितं एटले स्त्रियोनाज सुंदर आलाप अने दृष्टि प्रत्ये (न निप्राण के०)
न निध्यायेत् एटले जुवे नहि. ॥ ५८ ॥

(दीपिका.) पुनः किंच । साधुः स्त्रीणामेतानि न निध्यायेत्, न निरीक्षेत, न
श्येत् । कुत इत्याह । कामरागविवर्द्धनमिति । एतन्निरीक्ष्यमाणं मोहदोषात् मेधुना
जिलापं वर्द्धयति । अत एव अस्य प्राक् स्त्रीणां निरीक्षणप्रतिषेधात् मतार्थतायामपि
प्राधान्यख्यापनार्थं जेदेन उपन्यासः कृतः । एतानि कानि इत्याह । अह्नानि शिरः
चृतीनि । प्रत्यह्नानि नयनादीनि । एतेषां संस्थानं विन्यासविशेषम् । तथा चारु शोभ
खपितं जडपितं प्रेक्षितं निरीक्षितं स्त्रीणां संवन्धि सर्वम् ॥ ५८ ॥

(टीका.) श्रंग ति सूत्रम् । व्याख्या । अह्नप्रत्यह्नसंस्थानमित्यह्नानि शिरःप्र
तीनि । प्रत्यह्नानि नयनादीनि । एतेषां संस्थानं विन्यासविशेषं, तथा चारु शोभनं
पितप्रेक्षितं, खपितं जडपितं, प्रेक्षितं निरीक्षितं स्त्रीणां संवन्धि तदह्नप्रत्यह्नसंस्थानाणि
न निरीक्षेत न पश्येत् । किमित्यत आह । कामरागविवर्द्धनमिति । एतद्धि निरीक्ष्यमाणं
मोहदोषात् मेधुनाजिलापं वर्द्धयति । अत एवास्य प्राक् स्त्रीणां निरीक्षणप्रतिषेधात्
तार्थतायामपि प्राधान्यख्यापनार्थं जेदेनोपन्यास इति सूत्रार्थः ॥ ५८ ॥

विसण्णसु मणुत्तेसु, पेमं नाजिनिवेसए ॥

अणिच्चं तेसिं विन्नाय, परिणामं पुग्गलाण य ॥ ५९ ॥

(अवचूरिः) विषयेषु शब्दादिषु मनोहेषु प्रेम नाजिनिवेशयेत् न कुर्यात् । एतन्
मनोहेषु द्वेषम् । अनित्यं परिणामानित्यतया तेषां शब्दादिषु पुद्गलानां विज्ञाप्य परि-
णामं पर्यायान्तरापरित्यक्तम् । ते हि मनोज्ञा अपि क्षणेनामनोज्ञतया एवममनोज्ञा अपि
मनोज्ञतया परिणमन्तीति तुल्यो रागद्वेषयोर्द्वेतुः ॥ ५९ ॥

(अर्थ.) वली विसण्णसु इत्यादि सूत्र. साधु जे ते (तेसिं के०) तेषां एटले ते (पुग्ग-
लाण य ॥ ५९ ॥

साणं के०) पुञ्जानां एटले शब्दादिरूपे परिणमेला पुञ्जलोना (परिणामं के०) परिणामं एटले परिणाम प्रत्ये (अणिञं के०) अनित्यं एटले अनित्य एवाने (विज्ञाय के०) विज्ञाय एटले जाणीने (मणुत्रेसु के०) मनोङ्गेपु एटले सुन्दर, मनोहर एवा (विसणसु के०) विषयेपु एटले शब्द स्पर्शादि विषयोने विषे (पेमं के०) प्रेम एटले प्रेमरागप्रत्ये (नाजिनिवेसण के०) नाजिनिवेशयेत् एटले न करे. अर्थात् मनने ग-
मता विषय होय ते घडीमां अणगमता थाय ठे, अने अणगमता होय ते घडीमां मनगमता थाय ठे माटे ते उपर रागछेप न राखवा. ॥ ५ए ॥

(दीपिका.) पुनः किंच । साधुः विषयेषु शब्दादिषु प्रेम रागं न अजिनिवेशयेत् न कुर्यात् । किञ्चूतेषु विषयेषु । मनोङ्गेपु । इन्द्रियाणामनुकूलेषु । अमनोङ्गेपु च छेपं न कुर्यात् । किं कृत्वा । तेषां पुञ्जानां तुशब्दाद्यब्दादिविषयसंवन्धिनामनित्यतया परिणामं विज्ञाय जिनवचनानुसारेण । कथम् । विज्ञायते हि मनोज्ञा अपि क्षणाद् अमनोज्ञतया परिणमन्ति । अमनोज्ञा अपि क्षणाद् मनोज्ञतया परिणमन्ति । ततस्तयोरुपरि रागछेपकरणं निरर्थकमिति ॥ ५ए ॥

(टीका.) किं च । विसणसु चि सूत्रम् । विषयेषु शब्दादिषु मनोङ्गेविन्द्रियानु-
कूलेषु प्रेम रागं नाजिनिवेशयेत् कुर्यात् । एवममनोङ्गेपु छेपम् । आह । उक्त-
मेवेदं प्राक् कणसोरेकहीत्यादौ । किमर्थं पुनरुपन्यास इति । उच्यते । कारणविशेषा-
जिधानेन विशेषोपलम्भार्थमिति । आह च । अनित्यमेव परिणामानित्यतया तेषां
पुञ्जानां तुशब्दाद्यब्दादिविषयसंवन्धिनामिति योगः । विज्ञायामेव जिनवचनानुसा-
रेण । किमित्याह । परिणामं पर्यायान्तरापत्तिलक्षणम् । ते हि मनोज्ञा अपि सन्तो
विषयाः क्षणादमनोज्ञतया परिणमन्ति । अमनोज्ञा अपि मनोज्ञतया इति तुल्यं राग-
छेपयोर्निमित्तमिति सूत्रार्थः ॥ ५ए ॥

पोग्गलाणं परीणामं, तेसिं नच्चा जहा तहा ॥

विणीअतिण्हो विहरे, सीईञ्जएण अण्णणा ॥ ६० ॥

(अथचूरिः) एतदेवाह । पुञ्जानां शब्दादिविषयान्तर्गतानां परिणाममुक्तलक्षणं
तेषां ज्ञात्वा यथा मनोङ्गेतररूपतया ज्वन्ति तथा ज्ञात्वा विनीततृष्णोऽपेताजिलायो
विहरेत् । शीतीञ्जूतेन क्रोधाद्यजावेन प्रशान्तेनात्मना ॥ ६० ॥

(अर्थ.) एज प्रकट कहे ठे. पोग्गलाणं इत्यादि सूत्र. साधु जे ते (तेसिं के०)
तेषाम् एटले ते (पोग्गलाणं के०) पुञ्जानां एटले पुञ्जलोना (परीणामं के०) परि-

राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालास-६२

एवमे परिणाम प्रत्ये (जहा तहा के०) यथा तथा एटले जेवो वे ते प्रकारे (न
 ०) ज्ञात्वा एटले जाणीने (विणीअतिहो के०) विनीततृण्यः एटले शब्दादि
 पोने विपे रहेला अजिलापने ठोडतो ठतो (सीईजूएण के०) शीतीजूतेन एटले
 प्रमुख अग्नि उलवाइ गयाशी शीतल यएला एवा (अप्पणा के०) आत्मना ए-
 आत्मावडे करीने (विहरे के०) विहरेत् एटले विचरे. ॥ ६० ॥

(दीपिका.) एतदपि स्पष्टयन्नाह। शीतीजूतेन क्रोधादीनां त्यागात् प्रशान्तेन आ-
 मना विहरेत्। किं कृत्वा। तेषां पूर्वोक्तानां पुञ्जलानां परिणामं यथा मनोज्ञानो-
 क्ततया ज्वन्ति। तथा ज्ञात्वा। किञ्चूतः साधुः। विनीततृण्यो गताजिलापः शब्दादिषु ६०

(टीका.) एतदेव स्पष्टयन्नाह। पोग्गलाणं ति सूत्रम्। पुञ्जलानां शब्दादिविषया-
 न्तर्गतानां परिणाममुक्तकरणं तेषां ज्ञात्वा विज्ञाय यथा मनोज्ञेतरूपतया ज्वन्ति।
 तथा ज्ञात्वा विनीततृण्योऽप्येताजिलापः शब्दादिषु विहरेत्। शीतीजूतेन क्रोधायाः

जाइ सखाइ निस्कंतो, परिआयछाणमुत्तमं ॥
 तमेव अणुपालिज्जा, गुणे आयरिअसंमए ॥ ६१ ॥

(अवचरिः) यया श्रद्धया संयमगुणस्वीकरणरूपया निष्क्रान्तो गृह्वासात् पर्याय-
 स्यान्मुत्तमं प्रातः। तामेव श्रद्धामनुपालयेत् प्रवर्द्धमानां कुर्यात्। क। मूलगुणादि
 आचार्यसंमतेषु। उपलक्षणत्वादहंदादिसंमतेषु ॥ ६१ ॥

(अर्थ.) यली जाइ इत्यादि सूत्र. साधु जे ते (जाइ के०) यया एटले जे (म-
 जाइ के०) श्रद्धया एटले श्रद्धा बडे (निस्कंतो के०) निष्क्रान्तः एटले अतिरिक्त
 कादवशी नीकड्या, अने (उत्तमं के०) उत्तमं एटले प्रधान एवा (परिआयछाण के०)
 पर्यायस्यानं एटले सर्वविरतिस्वीकाररूप उत्तम स्यान्कप्रत्ये पाप्म्या. (तमेव के०)
 तामेव एटले तेज (आयरिअसंमए गुणे के०) आचार्यसंमतेषु गुणेषु एटले ती-
 कर प्रमुखने बहु संमत एवा मूलगुण प्रमुख गुणोने विपे रहेली श्रद्धा प्रत्ये (अ-
 पालिज्जा के०) अनुपालयेत् एटले रक्षण करे. ॥ ६१ ॥

(दीपिका.) पुनः किं च। मायुः तामेव श्रद्धामप्रतिपातितया प्रवर्द्धमान-
 तेषु मूलगुणादिवर्णेषु पावयेत्। किञ्चूतेषु गुणेषु। आचार्यसंमतेषु तीर्थकर-
 तेषु। तां काम्। यया श्रद्धया प्रधानगुणस्वीकाररूपया निष्क्रान्तोऽविरतिर-
 दीक्षाम्यानमुत्तमं प्रधानं प्रातः ॥ ६१ ॥

(टीका.) किं च जाइ ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । यथा श्रद्धया प्रधानगुण-
स्तीकरणरूपया निष्क्रान्तोऽधिरतिजम्वालात्पर्यायस्यानं प्रवर्ज्यारूपमुत्तमं प्रधानं प्राप्त
इत्यर्थः । तामेव श्रद्धामप्रतिपातितया प्रवर्ज्यमानामनुपालयेद्यत्नेन । क इत्याह । गुणेषु
मूलगुणादिवक्ष्येष्वाचार्यसंमतोऽपि तीर्थकरादिवहुमतेषु । अन्ये तु श्रद्धाविशेषणम-
तदिति व्याचक्षते । तामेव श्रद्धामनुपालयेद्गुणेषु । किञ्चूताम् । आचार्यसंमताम् । न
तु स्वाग्रहकलङ्कितामिति सूत्रार्थः ॥ ६१ ॥

तवं चिमं संजमजोगं च, सप्तायजोगं च सया अहिष्ठिए ॥

सुरे व सेणाइ समत्तमाउहे, अलमप्पणो होइ अलं परेसि ॥ ६२ ॥

(श्रवचूरिः) आचारप्रणिधिफलमाह । तपश्चेदमनशनादिरूपं, संयमयोगं पृ-
थ्यादिविषयं संयमव्यापारं, स्वाध्याययोगं च वाचनादिकं सदाधिष्ठाता तपःप्रचृ-
तीनां कर्तेत्यर्थः । स एवंचूतः शूर इव मुजट इव सेनया चतुरङ्गया कपायादिरूपया
रुद्धः सन् समात्तायुधः संपूर्णतपःप्रचृतिखट्वाद्यायुधः । अलमत्यर्थमात्मनो जवति
संरक्षणाय परेषां च । निराकरणायाजम् ॥ ६२ ॥

(अर्थ.) इवे आचारप्रणिधितुं फल कहे ठे. तवं चिमं इत्यादि सूत्र. (इमं के०)
इदं एतले आ श्रयात् साधु लोकमां प्रसिद्ध एवा (तवं के०) तपः एतले अमनशन
प्रमुख तपस्या प्रत्ये (च के०) च एतले वल्ली (संजमजोगं च के०) संयमयोगं ए-
तले पट्काय जीवरक्षारूप संयमव्यापार प्रत्ये (च के०) च एतले वल्ली (सप्ताय-
जोगं के०) स्वाध्याययोगं एतले वाचना प्रमुख व्यापार प्रत्ये (सया के०) सदा एतले
निरंतर (अहिष्ठिए के०) अधिष्ठाता एतले करनार एवा साधु जे ते (सेणाइ के०)
सेनया एतले चतुरंग सेनावडे (सुरे व के०) शूर इव एतले शूरवीर पुण्य जेम रो-
काय ठे, तेम ईडिय कपाय रूप सेना वडे रोक्याय त्यारे (समत्तमाउहे के०) समा-
त्तायुधः एतले तपस्या प्रमुख आयुधो जेनी पाले पूरेपूरां ठे एवो ययो वतो (अ-
प्पणो के०) आत्मनः एतले पोतानी रक्षा करवाने अर्थे (अलं के०) अलं एतले
समर्थ (होइ के०) जवति एतले आय ठे. तेमज (परेसि के०) परेषां एतले बीजा
शत्रुर्द्धने वारवाने अर्थे पण (अलं के०) समर्थः एतले समर्थ आय ठे. ॥ ६२ ॥

(टीपिका.) अथ आचारप्रणिधिफलमाह । साधुः एवंविधः ननु शूर इव वि-
क्रान्तमुजट इव । अलमत्यर्थमात्मनः संरक्षणाय अलं च परेषां निवारणाय ज-
वति । किञ्चूतः साधुः । तपश्च इदमनशनादि षाडशनेदरूपं सर्वनायुप्रसिद्धं संयम-

३४ राय धनपतसिंघ वहाडरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.
 तेगं च पृथिव्यादिविषयसंयमव्यापारं च स्वाध्याययोगं च वाचनादिव्यापारं च सदा
 सर्वकालमधिष्ठाता तपःप्रचृतीनां कर्ता इत्यर्थः । किञ्चूतः शूरः । सेनया चतुरङ्गरूप-
 पया इन्द्रियकपायादिसेनया निरुद्धः सन् समासायुधः संपूर्णतपःप्रचृतिखड्गायुधः ॥६२॥

(टीका.) आचारप्रणिधिफलमाह । तवं चिमं ति सूत्रम् । तपश्चेदमनशना-
 दिरूपं साधुलोकप्रतीतं संयमयोगं च पृथिव्यादिविषयं संयमव्यापारं च स्वाध्याययोगं
 च वाचनादिव्यापारं सदा सर्वकालमधिष्ठाता तपःप्रचृतीनां कर्तृत्यर्थः । इह च तपो-
 ऽभिधानात्तद्गुणेषुपि स्वाध्याययोगस्य प्राधान्यव्यापनार्थं जेदेनाभिधानमिति । स एवं
 चूतः शूर इव विक्रान्तजट इव सेनया चतुरङ्गरूपया इन्द्रियकपायादिरूपया निरुद्धः
 सन् समासायुधः संपूर्णतपःप्रचृतिखड्गायुधः अलमत्यर्थमात्मनो जवति संरक्ष-
 णाय अलं च परेषां निराकरणायैति सूत्रार्थः ॥ ६२ ॥

सप्रायसप्राणरयस्स ताडणो, अपावजावस्स तवे रयस्स ॥
 विसुप्पई जं सि मलं पुरे कम्, समीरिच्चं रुप्पमलं व जोडणा ॥ ६३ ॥

(अथनूरिः) एतदेव स्पष्टयन्नाह । स्वाध्याय एव सद्ब्रह्म तत्र रतस्य प्रातुः स-
 न्यपोः । अपावजावस्य लब्ध्याद्यपेक्षारहिततया शुद्धचित्तस्य विशुद्ध्यते अपेक्षित-
 साधोर्मलं कर्ममलं पुराकृतं जन्मान्तरोपात्तम् । दृष्टान्तमाह । समीरितं प्रेरितं रु-
 मलमिव ज्योतिषाग्निना ॥ ६३ ॥

(अर्थ.) एज प्रकट करवाने अर्थं कहे ठे. सप्राय इत्यादि सूत्र. (सप्रा-
 प्राणरयस्स के०) स्वाध्यायसद्ब्रह्मरतस्य एतले स्वाध्यायरूप शुज ध्यानेने वि-
 सक्त एवा (ताडणो के०) तायिनः एतले पोतानी तथा परनी रक्षा करना
 (अपावजावस्स के०) अपावजावस्य एतले लब्धि प्रमुखनी इहा न होया
 चित्तवाजा एवा तथा (तवे के०) तपसि एतले तपस्याने विये (रयस्स के०)
 एतले आसक्त एवा (सि के०) अस्य एतले ए साधुनुं (जं के०) यत् एतले
 रेकम् के०) पुराकृतं एतले पूर्वगतये उपाजंनुं एवुं (मलं के०) मलं एतले
 कर्म जे ठे (जोडणा के०) ज्योतिषा एतले अग्निवडे (समीरिच्चं के०)
 एतले प्रेरित एवुं अर्थात् अग्निद्वी नपाययुं (रुप्पमलं व के०) रुप्पम-
 अग्निना नाग्नी रुप्पानुं मल जेम नीकली जाय ठे तेम (विसुप्पई के०)
 एतले शुद्ध भाव ठे. निजंग पामे ठे. ॥ ६३ ॥

(टीपिका.) एतदेव स्पष्टयन्नाह । अस्य साधोः यत् मलं कर्ममलं तत् विशुद्ध्यते
अपेति दूरे यातीत्यर्थः । किञ्चूतं मलम् । पुराकृतं जन्मान्तरेषु उपात्तमुपाजितम् । के-
न किंवत् । यथा रूप्यमलम् । किञ्चूतं रूप्यमलम् । समीरितं प्रेरितं । केन । ज्योति-
पाग्निना । किञ्चूतस्य साधोः । स्वाध्यायसंख्यानरतस्य स्वाध्याय एव संख्यानं स्वाध्या-
यसंख्यानं तत्र रतस्य आसक्तस्य । पुनः किञ्चूतस्य साधोः । त्रातुः स्वस्य परस्य उन्न-
येषां च रक्षणशीलस्य । पुनः किञ्चूतस्य साधोः । अपापजावस्य लब्ध्यादीनां या अपेक्षा
तया रहिततया शुद्धचित्तस्य । पुनः किञ्चूतस्य साधोः । तपसि अनशनादौ द्वादश-
विधे रतस्य । एवंविधस्य शुद्धस्य साधोः पापं दूरे यातीति परमार्थः ॥ ६३ ॥

(टीका.) एतदेव स्पष्टयन्नाह । सप्रायः चि सूत्रम् । स्वाध्याय एव संख्यानं तत्र र-
तस्य सक्तस्य त्रातुः स्वपरोक्षयत्राणशीलस्य अपापजावस्य लब्ध्याद्यपेक्षारहिततया
शुद्धचित्तस्य तपस्यनशनादौ यथाशक्ति रतस्य विशुद्ध्यतेऽपेति । यदस्य साधोर्मलं
कर्ममलं पुराकृतं जन्मान्तरोपात्तम् । दृष्टान्तमाह । समीरितं प्रेरितं रूप्यमलमिव
ज्योतिपाग्निनेति सूत्रार्थः ॥ ६३ ॥

से तारिसे दुःखसहे जिइंदिए, सुएण जुत्ते अममे अकिंचणे ॥

विरायई कम्मघणंमि अवगए, कसिएप्रपुढावगमे व चंदिमिति वेमि ॥ ६४ ॥

आचारपणिही णाम अप्रयणं संमत्तं ॥ ७ ॥

(अथचूरिः) ततश्च । स तादृशः पूर्वोदितगुणयुक्तः साधुः दुःखसहः परीपह-
जेता । श्रुतेन युक्तः । अथमो ममत्वरहितः । अकिंचनो इव्यकिंचनरहितः । विरा-
जते कर्मघने ज्ञानावरणादिकर्मघने अपगते सति केवलज्ञानलाभात् । कृत्स्नात्रपुटा-
पगमे चन्द्रमा इवेति ब्रवीमीति ॥ ६४ ॥ इत्याचारप्रणिव्यव्ययनावचूरिः ॥ ७ ॥

(अर्थ.) माटे से इत्यादि सूत्र. (तारिसे के०) तादृशः एटले पूर्वोक्त गुणयुक्त
एवा (दुःखसहे के०) दुःखसहः एटले परीपहना जितनार एवा (जिइंदिए के०) जि-
तेन्द्रियः एटले पोतानां इन्द्रिय जेणे जीत्यां ठे एवा (सुएण के०) श्रुतेन एटले श्रुतबडे
(जुत्ते के०) युक्तः एटले युक्त एवा, (अममे के०) अथमः एटले सर्वत्र ममतारहित
एवा तथा (अकिंचणे के०) अकिंचनः एटले इव्य ज्ञाव परिग्रह रहित एवा (से
के०) सः एटले ते पूर्वोक्त साधु जे ते (कसिएप्रपुढावगमे के०) कृत्स्नात्रपुटापगमे
एटले संपूर्ण अन्नमंडल (वादलानो समुदाय) विखेराइ गये ठते जेम (चंदिमा के०)

५३६ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेताजीस-(४३)-भा

चंद्रमाः एटले चंद्रमा शोजे ठे तेम (कम्मघणम्मि के०) कर्मघने एटले कर्मरूप मेव
(अयगण के०) अपगते एटले नाश पामे ठते (विरायइ के०) विराजते एटले शोजे
ठे. इति ब्रवीमि एनो अर्थ पूर्वे कहेल ठे ते माफक जाणवो. ॥ ६४ ॥

इति श्री दशवैकालिकसूत्रना आचारप्रणिधिनामा अध्ययननो वालावचोप संपूर्ण ॥७॥

(दीपिका.) ततश्च साधुः कीदृशो भवेदित्याह । स तादृशः पूर्वोक्तगुणयुक्तः साधु-
विराजते । क इव । चन्द्रमा इव । क सति । कृत्स्नात्रपुटापगमे समस्तानामत्रपुटानाम-
पगमे नाशे सति । अयं जावः । यथा शरत्काले चंद्रमाः शोजते तथा साधुरपि अयग-
तकर्मघनः समासादितकेवलालोको विराजत इत्यर्थः । किञ्चूतः साधुः । दुःखसहः ।
परीपहपीडासहः । पुनः किञ्चूतः साधुः जितेन्द्रियः पराजितश्रोत्रादिपञ्चेन्द्रियविषयः ।
पुनः किञ्चूतः साधुः । श्रुतज्ञानेन युक्तः विद्यावानित्यर्थः । पुनः किञ्चूतः साधुः । श-
ममः सर्वत्र ममत्वरहितः । पुनः किञ्चूतः साधुः । अकिंचनः किंचनरहितः । ब्रवी-
मीति पूर्ववत् ॥ ६४ ॥

इति श्रीदशवैकालिके सूत्रे श्रीसमयसुन्दरोपाध्यायविरचितायां दीपिकायामष्टमा-
ध्यायनं संपूर्णम् ॥ ७ ॥

(टीका.) ततः से तारिसे ति सूत्रम् । व्याख्या । स तादृशोऽनन्तरोदितगुणयुक्तः
साधुः दुःखसहः परीपहजेता जितेन्द्रियः पराजितश्रोत्रेन्द्रियादिः । श्रुतेन युक्तो
विद्यावानित्यर्थः । शममः सर्वत्र ममत्वरहितः । अकिंचनो अव्यक्तावकिंचनरहितः
विराजते शानते । कर्मघने ज्ञानावरणीयादिकर्ममेधे अपगते सति । निदर्शनमाह ।
कृत्स्नात्रपुटापगम इव चन्द्रमा इति । यथा कृत्स्ने कृष्णे वा अत्रपुटे अगपते सति
चन्द्रो विराजते शरदि तद्वदसावपि अपगतकर्मघनः समासादितकेवलज्ञानाशो
विराजत इति सूत्रार्थः ॥ ६४ ॥

ब्रवीमीति पूर्ववत् । उक्तोऽनुगमः सांप्रतं नयास्ते च पूर्ववदेव । व्याख्यानमागत-
प्रतिष्ययनम् ॥ ७ ॥

इति श्रीहरिनिजसूरिविरचितायां दशवैकालिकवृद्धकृत्तावष्टमाध्यायनम् ॥ ७ ॥

अष्टमाध्यायनं संपूर्णम् ॥ ७ ॥

यंजा व कोहा व मयप्पमाया, गुरुस्सगासे विणयं न सिक्खे ॥

सो चेव उ तस्स अचूइजावो, फलं व कीअस्स वहाय होइ ॥ १ ॥

(अथचूरिः) अथ विनयसमाध्ययनावचूरिः । पूर्वाध्ययने साधुनाचारे यत्नवता ज्ञाव्यमित्युक्तम् । इह च आचारवानेव विनयसंपन्नो जवति । अतोऽत्र विनय उच्यते । स्तम्भाद्वा मानाद्वा जात्यादिजिहृत्तोऽहमिति । अहं गुरुजिराकुष्ट इति क्रोधादक्कान्तिलक्षणात् । मायाप्रमादात् । शूलं मे बाधत इत्यादिमायातः । प्रमादान्निद्रादेः । गुरोः सकाशे विनयं ग्रहणासवेन शिक्षारूपं न शिक्षेत । स एव तु स्तम्भादिर्विनयशिक्षाविघ्नेदुस्तस्य जडमतेः । अचूतेर्जावोऽचूतिर्जावोऽसंपन्नाव इत्यर्थः । किमित्याह । वधाय गुणलक्षणजावप्राणनाशाय जवति । दृष्टान्तमाह । फलमिव कीचकस्य । कीचको वंशस्तस्य यथा फलं वधाय जवति । सति तस्मिंस्तस्य विनाशात्तद्वदिति ॥ १ ॥

(अर्थः) आचारप्रणिधिनामा अध्ययन कलुं. हवे विनयसमाधिनामक अध्ययननो आरंभ करे ठे. आ अध्ययननो पूर्व अध्ययननी साथे संबंध आ रीते ठे. आठमा अध्ययनमां सामाचारीने सम्यक् प्रकारे पालनार साधुनुं वचन निरवय होय ठे, माटे निरवय वचन बोलवाने विषे साधुए यतना राखवी एम कलुं. हवे आ विनयसमाधिनामा अध्ययनने विषे ' सामाचारीने अनुसरीने चालनार साधु विनयसंपन्न ज होय ठे ' एम कहेवानुं ठे. आ संबंधे आवेल आ अध्ययननुं यंजा व इत्यादि प्रथम सूत्र. जे साधु (यंजा के०) स्तम्भात् एटले जातिहीन (हलकी जातना) तथा कुलहीन एवानी पासे हुं शी रीते शिखवा जाउं ? एवा अहंकारथी, (व के०) वा एटले अथवा (कोहा के०) क्रोधात् एटले कंइ पण कारणथी उत्पन्न थएल रोषथी (व के०) वा एटले अथवा (मयप्पमाया के०) मायाप्रमादात् एटले कपटथी अथवा निद्रा प्रमुख प्रमादथी (गुरुस्सगासे के०) गुरोः सकाशे एटले आचार्य प्रमुख गुरुनी पासे (विणयं के०) विनयं एटले आसेवन प्रमुख विनय प्रत्ये (न सिक्खे के०) न शिक्षते एटले शिक्षतो नथी. (सो चेव के०) स चेव एटले ते स्तंभ, क्रोध प्रमुख जे ते ज (उ के०) तु एटले निश्चये करीने (तस्स के०) तस्य एटले ते साधुनो (अचूइजावो के०) अचूतिर्जावः एटले ज्ञानरूप संपदानो नाश करनारो एवो (कीअस्स के०) कीचकस्य एटले वांसना (फलं व के०) फलमिव एटले फलनी पेठे पोताना (वहाय के०) वधाय एटले गुणरूप जाव प्राणना

५३८ राय धनपतसिंघ वहाडरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

नाशने अर्थे (होइ के०) जवति एटले थाय ठे. वांसने फल आवे तो तेनो नाश थाय ठे, ए वात प्रसिद्ध ठे. ॥ १ ॥

(दीपिका.) अथ विनयसमाध्याख्यं नवममध्ययनं व्याख्यायते । तस्य नवमाध्ययनस्य चत्वार उद्देशाः । तत्र प्रथमोद्देशकमाह । इह च अयं संबन्धः । पूर्वाध्ययने निःपापं वचनमाचारे प्रणिहितस्य सम्यक् स्थितस्य जवतीति तत्र यत्नवता जाव्यम् । इत्येतत् उक्तम् । इह तु आचारप्रणिहितो यथायोग्यविनयसंपन्न एव जवति । इत्येतदुच्यते । तथाहि शिष्यः गुरोः सकाश आचार्यादेः समीपे विनयमासेवनाख्यं शिक्षारूपं च न शिक्षते, न उपादत्ते, न गृह्णातीत्यर्थः । कस्मात् । स्तम्भाद्वा । कथमहं जात्यादिमान् जात्यादिहीनस्य गुरोः समीपे शिक्षे । तथा क्रोधात् कथंचिदसत्यकरणप्रेरितो रोपाद् वा । तथा मायातः शूलं मे बाधत इत्यादिकपटेन । तथा प्रमादात् प्रकान्तमुचितमजानन् निद्रादीनां व्यासङ्गेन । स्तम्भादीनां क्रमेण उपन्यासश्च इवमेव अस्मीपां विनयस्य विघ्नतामाश्रित्य ख्यापनार्थः । तदेवं स्तम्भादिभ्यो गुरोः समीपे विनयं न शिक्षते । अन्ये तु आचार्या एवं पठन्ति । गुरोः समीपे विनयेन तिष्ठति, विनये न वर्तते, विनयं न आसेवत इत्यर्थः । इह स एव स्तम्भादिर्विनयशिक्षाविघ्नहेतुस्तस्य जडमतेः अचूतिज्ञाव इति । अचूतेर्जावः अचूतिज्ञावः असंपन्नाव इत्यर्थः । किमित्याह । वधाय जवति । गुणलक्षणज्ञावप्राणविनाशाय जवति । हृद्यान्तमाह । फलमिव कीचकस्य । कीचको वंशस्तस्य फलं यथा वधाय जवति । तस्मिन्सति तद्धिनाशनात् । तद्वत् इति ॥ १ ॥

(टीका.) अधुना विनयसमाध्याख्यमारभ्यते । अस्य चायमजिसंबन्धः । इहानन्तराध्ययने निरवयं वच आचारे प्रणिहितस्य जवतीति तत्र यत्नवता जवितव्यमित्येतदुक्तम् । इह त्वाचारप्रणिहितो यथोचितविनयसंपन्न एव जवतीत्येतदुच्यते । उक्तं च ॥ आचारपणिहणंमि, से सम्मं वट्ठे बुहे ॥ णाणादीण विणीए जे, मोक्खणि निविगिष्ठए ॥ इत्यनेनाजिसंबन्धेनायातमिदमध्ययनम् । अस्य चानुयोग्यारोपन्यासः पूर्ववत्तावद्यावन्नामनिष्पन्नो निक्षेपः । तत्र च विनयसमाधिरिति द्विपदं नाम । तन्निक्षेपायाह ॥ विनयस्स समादीए, निखेवो होइ दोण्ह वि चउक्को ॥ दवविणंमि तिणिसो, सुवखमिच्चेवमाइणि ॥ ७६ ॥ व्याख्या ॥ विनयस्य प्रसिद्धतत्त्वस्य समाधेश्च प्रसिद्धतत्त्वस्यैव । न्यासो जवति ह्योरपि चतुष्को नामादिज्ञेदात् । तत्र नामस्यापने कुलत्वादनाहत्य अव्यविनयमाह । अव्यविनये इशरीरजव्यशरीरव्यतिरिक्ते तिनिशो वृद्धविशेष उदाहरणम् । स रथाङ्गादिषु यत्र यत्र यथा विनीयते तत्र

तत्र तथा परिणमति योग्यत्वादिति । तथा सुवर्णमित्यादीनि कटककुण्डलादिप्रकारेण विनयनाद् इव्याणि इव्यविनयः । आदिशब्दात्तत्तद्योग्यरूप्यादिपरिग्रह इति गार्थः ॥ सांप्रतं ज्ञातविनयमाह ॥ लोकोपचारविण्णं, अन्ननिमित्तं च कामहेतुं च ॥ जयविण्यमुक्तविण्णं, विण्णं खलु पंचहा होइ ॥ ७७ ॥ व्याख्या ॥ लोकोपचारविनयो लोकप्रतिपत्तिफलोऽर्थनिमित्तं चार्थप्राप्त्यर्थं च कामहेतुश्च कामनिमित्तश्च । तथा जयविनयो जयनिमित्तो मोक्षविनयो मोक्षनिमित्तः । एवमुपाधिभेदाद्भिनयः खलु पञ्चधा पञ्चप्रकारो जवतीति गाथासमासार्थः ॥ ॥ व्यासार्थान्निधित्तया तु लोकोपचारविनयमाह ॥ अष्टुगणं अंजलि, आसणदाणं अइहिपूआ य ॥ लोकोपचारविण्णं, देवपूआ य विह्वेण ॥ ७८ ॥ व्याख्या ॥ अज्युष्ठानं तदुचितस्यागतस्याजिमुखमुष्ठानम् । अंजलिर्विज्ञापनादौ । आसनदानं च गृहागतस्य प्रायेण । अतिथिपूजा चाहारादिदानेन । एष इष्टञ्चूतो लोकोपचारविनयः । देवतापूजा च यथा-जक्ति वल्याद्युपचाररूपा विजवेनेति यथाविजवं विजवोचितेति गार्थः ॥ ॥ उक्तो लोकोपचारविनयोऽर्थविनयमाह ॥ अप्रासवित्तिठंदा-णुवत्तणं देसकालदाणं च ॥ अष्टुगणं अंजलि-आसणदाणं च अन्नकण ॥ ७९ ॥ व्याख्या ॥ अन्याशवृत्तिर्नरेन्द्रादीनां समीपावस्थानं, ठन्दोऽनुवर्तनमजिप्रायाराधनं, देशकालदानं च कटकादौ विशिष्टनृपतेः । प्रस्तावदानं च तथाज्युष्ठानमज्जलिरासनदानं च नरेन्द्रादीनामेव कुर्वन्त्यर्थकृतेश्चार्थमिति गार्थः ॥ ४ ॥ उक्तोऽर्थविनयः । कामादिविनयमाह ॥ एमेव कामविण्णं, जण अ नेअवमाणुपुवीए ॥ मोक्कमि वि पंचविहो, परूवणां तस्सिमा होइ ॥ ८० ॥ व्याख्या ॥ एवमेव यथार्थविनय उक्तोऽन्याशवृत्त्यादिः । तथा कामविनयः । जये चेति । जयविनयश्च ज्ञातव्यो विज्ञेयः । आनुपूर्व्या परिपाठ्या । तथाहि । कामिनो वैश्यादीनां कामार्थमेवाज्यासवृत्त्यादि यथाक्रमं सर्वं कुर्वन्ति । प्रेष्याश्च जयेन स्वामिनामित्युक्तो कामजयविनयो । मोक्षविनयमाह । मोक्षेऽपि मोक्षविषयो विनयः पञ्चविधः पञ्चप्रकारः । प्ररूपणा निरूपपणा तस्येया जवति वदयमाणेति गार्थः ॥ ॥ दंसणनाणंचरित्ते, तवे अ तह उंवयारिए चेव ॥ एसो अ मोक्कविण्णं, पंचविहो होइ नायवो ॥ ८१ ॥ व्याख्या ॥ दर्शनज्ञानचारित्र्येषु दर्शनज्ञानचारित्र्यविषयः । तपसि च तपोविषयश्च तथा औपचारिकश्चैव प्रतिरूपयोगव्यापारश्चैव । एष तु मोक्षविनयो मोक्षनिमित्तः पञ्चविधो जवति ज्ञातव्य इति गाथासमासार्थः ॥ व्यासार्थेन दर्शनविनयमाह ॥ दवाणं सबजावा, उवइछा जे जहा जिणवरेहिं ॥ ते तह सइहइ नरो, दंसणविण्णं हवइ तम्हा ॥ ८२ ॥ व्याख्या ॥ इव्याणां धर्मास्तिकायादीनां सबजावाः सर्वपर्याया उपदिष्टाः कथिता येऽगुरुलब्धादयो यथा येन प्रकारेण

५४० राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

जिनवरैस्तीर्यकरैस्तान् जावांस्तथा तेन प्रकारेण श्रद्धते नरः । श्रद्धधानश्च कर्म विन-
यति यस्मादर्शनविनयो जवति तस्मादर्शनाद्भिनयो दर्शनविनय इति गायार्थः ॥ जा-
नविनयमाह ॥ नाणं सिखइ नाणं, गुणैइ नाणेण कुणइ किच्चाइ ॥ नाणी नवं न
धइ, नाणविणीउं हवइ तम्हा ॥ ७३ ॥ व्याख्या ॥ ज्ञानं शिक्षयत्यपूर्वं ज्ञानमादत्ते ।
ज्ञानं गुणयति गृहीतं सत्प्रत्यावर्त्तयति । ज्ञानेन करोति कृत्यानि संयमकृत्यानि । एव
ज्ञानी नवं कर्म न वध्नाति । प्राक्तनं च विनयति यस्माज्ज्ञानविनीतो ज्ञानेनापनीक-
कर्मा जवति तस्मादिति गायार्थः ॥ चारित्रविनयमाह ॥ अछविइं कम्मववे,
जम्हा रिक्तीकरेइ जयमाणो ॥ नवमन्नं च न धंधइ, चरित्तविणीउं हवइ तम्हा ॥ ७४ ॥
व्याख्या ॥ अष्टविधमष्टप्रकारं कर्मचयं कर्मसंघातं प्राग्वच्छं यस्माद्विक्तं करोति,
तुष्टतापादनेनापनयति । यतमानः क्रियायां यत्नपरः । तथा नवमन्यं च कर्मचयं न
वध्नाति । यस्माच्चारित्रविनय इति, चारित्राद्भिनयश्चारित्रविनयश्चारित्रेण विनीत-
कर्मा जवति तस्मादिति गायार्थः ॥ तपोविनयमाह ॥ अथवेणइ तवेण तमं, उववे
अ सग्गमोरुक्कमप्पाणं ॥ तवविणयनिष्ठयमई, तवोविणीउं हवइ तम्हा ॥ ७५ ॥ व्याख्या ॥
अपनयति तपसा तमोज्ञानमुपनयति च स्वर्गं मोक्षमात्मानं जीवम् । तपोविनय-
श्चयमतिर्यस्मादेवंविधस्तपोविनीतो जवति तस्मादिति गायार्थः ॥ उपचारविनयमाह ॥
अइ उंवयारिउं पुण, छुविहो विणउं समासउं होइ ॥ पडिरूवजोगजुंजण, तह्य अ-
णासापणाविणउं ॥ ७६ ॥ व्याख्या ॥ अथौपचारिकः पुनर्द्विविधो विनयः समासो
जवति । द्वैविध्यमेवाह । प्रतिरूपयोगयोजनम् । तथानाशातनाविनय इति गायार्थः
समासार्थः ॥ व्यासार्थमाह ॥ पडिरूवो खलु विणउं, काइअजोपइवाइमाणसिउं ॥ अ-
चउविहइछुविहो, परूवणा तस्सिमा होइ ॥ ७७ ॥ प्रतिरूप उचितः खलु विनयत्रिवि-
धः । काययोगे च वाचि मनसि कायिको वाचिको मानसिकश्च अष्टचतुर्विधद्विवि-
इत्यर्थः । कायिकोऽष्टविधः, वाचिकश्चतुर्विधः, मानसो द्विविधः । प्ररूपणा तस्य कायि-
काष्टविधादेरियं जवति वक्ष्यमाणलक्षणेति गायार्थः ॥ कायिकमाह ॥ अयुत्तय अंत्त-
सि, आसणदाणं अजिग्गइकिइ अ ॥ सुस्सुसणमणुगछण, संसाहण काय अछविहो
॥ ७८ ॥ व्याख्या ॥ अच्युत्तानमर्हस्य, अज्जलिः प्रश्नादौ, आसनदानं पीठकाद्युप-
यनमजिग्रहो गुरुनियोगकरणाजिसंधिः, कृतित्वेति कृतिकर्म वन्दनमित्यर्थः । शुभ्रय-
विधिबद्धरासन्नतया सेवनं, अनुगमनमागच्छतः प्रत्युत्तमनं, संसाधनं च गन्तव्य-
जनं चाष्टविधः कायविनय इति गायार्थः ॥ वागादिविनयमाह ॥ हिअमिअअकम्म-
थाइ, अणुवाइ जासिवाइउं विणउं ॥ अकुसलचित्तनिरोहो, कुसलमणउदीरणा वे-
॥ ७९ ॥ व्याख्या ॥ हितमितापरुपवागिति । हितवाग्धितं वक्ति परिणाममुन्दरं, मितवा-

मितं स्तोक्कैरक्षरैः, अपरुपवागपरुपमनिपुंरं तथा अनुविचिन्त्यज्ञापी स्वालोचितव-
 केति वाचिको विनयः । तथा अकुशलमनोनिरोधः । आर्तध्यानादिप्रतिपेधेन कुशलम-
 नउदीरणं चैव धर्मध्यानादिप्रवृत्त्येति मानस इति गायार्थः ॥ आह । किमर्थमयं प्रति-
 रूपविनयः कस्य चैव इत्युच्यते ॥ पडिरूवो खलु विण्णं, पराणुअत्तिमइउं मुण्णेअवो ॥
 अप्पडिरूवो विण्णं नाववो केवलीणं तु ॥ ९० ॥ व्याख्या ॥ प्रतिरूप उचितः खलु विनयः
 परानुवृत्त्यात्मकः तत्तद्वस्त्वपेक्षया प्राय आत्मव्यतिरिक्तप्रधानानुवृत्त्यात्मको मन्तव्यः ।
 अयं च बाहुल्येन ठवस्यानाम् । तथाप्रतिरूपो विनयः अपरानुवृत्त्यात्मकः स च
 ज्ञातव्यः केवल्लिनामेव । तेषां तेनैव प्रकारेण कर्मविनयनात् । तेषामपीत्वरः प्रति-
 रूपोऽज्ञातकेवलज्ञावानां जवत्येवेति गायार्थः ॥ उपसंहरन्नाह ॥ एसो जे परिकहिउं,
 विण्णं पडिरूववरक्खणो तिविहो ॥ वावन्नविहिविहाणं, वंति अणासायणाविणयं ॥
 ९१ ॥ व्याख्या ॥ एपोऽनन्तरोदितो जे जवतां परिकथितो विनयः प्रतिरूपलक्षणस्त्रिविधः
 कायिकादिः । द्विपञ्चाशद्विधिविधानमेतावत्प्रज्ञेदमित्यर्थः । ब्रुवतेऽजिदधति । ती-
 र्थंकरा अनाशातनाविनयं वदयमाणमिति गायार्थः ॥ एतदेवाह ॥ तिठगरसिद्धकु-
 लगण-संघक्रियाधम्मनाएणाणीणं ॥ आयरिअ थेर उप्पा, गणीणं तेरस पयाणि ॥ ९२ ॥
 तीर्थंकरसिद्धकुलगणसंघक्रियाधर्मज्ञानज्ञानिनां तथा आचार्यस्थविरोपाध्यायगणिनां
 संबन्धीनि त्रयोदश पदानि । अत्र तीर्थंकरसिद्धो प्रसिद्धो । कुलं नागेन्द्रकुलादि ।
 गणः कोटिकादिः । संघः प्रतीतः । क्रियास्तिवादरूपा । धर्मः श्रुतधर्मादिः । ज्ञानं
 मत्यादि । ज्ञानिनस्तद्वन्तः । आचार्यः प्रतीतः । स्थविरः सीदतां स्थिरीकरणहेतुः ।
 उपाध्यायः प्रतीतः । गणाधिपतिर्गणिरिति गायार्थः ॥ एतानि त्रयोदश पदानि अना-
 शातनादिजिश्चतुर्जिगुणितानि द्विपञ्चाशद्वन्तीत्याह ॥ अणासायणा य जत्ती, बहुमाणा
 वन्नसंजलणा य ॥ तिठगराई तेरस, चउग्गुणा ह्वंति वावन्ना ॥ ९३ ॥ व्याख्या ॥ अनाशातना
 च तीर्थंकरादीनां । सर्वथा अहीलनेत्यर्थः । तथा जक्तिस्तेप्पेवोचितोपचाररूपा । तथा
 बहुमानस्तेप्पेवान्तरजावप्रतिबन्धरूपः । तथा च वर्णसंज्वलना तीर्थंकरादीनामेव सद्भूत-
 गुणोत्कीर्तना । एवमनेन प्रकारेण तीर्थंकरादयस्त्रयोदश चतुर्गुणा अनाशातनाद्युपाधि-
 जेदेन जवन्ति द्विपञ्चाशद्वेदा इति गायार्थः ॥ उक्तो विनयः । सांप्रतं समाधिगृह्यते ।
 तत्रापि नामस्यापने ह्युल्लादनादित्व इत्यादिसमाधिमाह ॥ दवं जेण व दवेण, समाही
 आहिअं च जं दवं ॥ जावसमाहि चउविह, दंसणनाणे तवचरित्ते ॥ ९४ ॥ व्याख्या ॥
 अव्यमिति । अव्यमेव समाधिः अव्यसमाधिः यथामात्रकमविरोधि वा ह्यङ्गुनादि ।
 तथा येन वा अव्येणोपयुक्तेन समाधित्विफलादिना तद् अव्यसमाधिरिति । तथा
 आहितं वा यद्द्वयं समतां तुलारोपितपलशतादिवत्त्वस्थाने । तद् अव्यं समा-

५४९ राय धनपतसिंघ बहाडरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-भा.

धिरित्युक्तो द्रव्यसमाधिः । जावसमाधिमाह । जावसमाधिः प्रशस्तजावाविरोधश्च-
णश्चतुर्विधः । चातुर्विध्यमेवाह । दर्शनज्ञानतपश्चरित्रेषु । एतद्विषयो दर्शनादीनां व्य-
स्तानां समस्तानां वा सर्वथाविरोध इति गाथार्थः ॥ उक्तः समाधिः । तदजिधानाज्ञा-
निष्पन्नो निक्षेपः । सांप्रतं सूत्रालापकनिष्पन्नस्यावसर इत्यादि चर्चः पूर्ववत् । ता-
वद्यावत्सूत्रानुगमेऽस्त्वक्षितादिगुणयुतं सूत्रमुच्चारणीयम् । तच्चेदम् । यंजा व त्ति । अस्त-
व्याख्या । स्तम्जाद्या मानाद्या जात्यादिनिमित्तात्क्रोधाद्या अद्यान्तिलक्षणमायाप्र-
मादादिति । मायातो निवृत्तिरूपायाः प्रमादान्निद्रादेः सकाशात् । किमित्याह । गुरोः
सकाश आचार्यादेः समीपे विनयमासेवनाशिक्षाज्ञेदजिघ्रं न शिक्षते नोपादत्ते । तत्र
स्तम्जात्कथमहं जात्यादिमान् जात्यादिहीनसकाशे शिक्षामीत्येवं क्रोधात्कचिद्विषय-
करणचोदितो रोषाद्या मायातः शूलं मे कियत इत्यादिव्याजेन, प्रमादात्प्रक्रान्तोचित-
मनवबुद्धयमानो निद्रादिव्यासङ्गेन । स्तम्जादिक्रमोपन्यासश्चेष्टमेवामीपां विनयविघ्नेषु
तामाश्रित्य प्राधान्यरूपापनार्थः । तदेवं स्तम्जादिष्वप्यो गुरोः सकाशे विनयं न शिक्षते ।
अन्ये तु पठन्ति । गुरोः सकाशे विनये न तिष्ठति, विनये न वर्तते । विनयं नासेवत इ-
त्यर्थः । इह च स एव तु स्तम्जादिर्विनयशिक्षाविघ्नेषु । तस्य जडमतेरञ्जुतिज्ञा-
इत्यञ्जुतेर्जावोऽञ्जुतिज्ञावः । असंपन्नाव इत्यर्थः । किमित्याह । वधाय जवति गुणप्र-
क्षणावप्राणविनाशाय जवति । दृष्टान्तमाह । फलमिव कीचकस्य । कीचको वंश-
स्तस्य यथा फलं वधाय जवति । सति तस्मिन्स्तस्य विनाशात्तद्वदिति सूत्रार्थः ॥ १ ॥

जे आवि मंदिति गुरुं वदता, डहरे इमे अप्सुअति नद्या ॥

हीलंति मित्रं पडिवळमाण, करंति आसायण ते गुरुणं ॥ २ ॥

(अवचूरिः) ये चापि केचन द्रव्यसाधवो मन्दः सत्प्रज्ञाविकस इति गुरुं विदित्वा ।
गुरोऽप्यमप्राप्तवयाः स्थापितः अल्पश्रुत इति ज्ञात्वा मन्दादिशब्देर्हीलपन्ति ।
असुखया महाप्रज्ञस्त्वमित्यादि । मिथ्यात्वं प्रतिपद्यमाना गुरुं हीलनीय इति क-
त्वमनवगच्छन्तः । कुर्वन्त्याशातर्नां ते गुरुणाम् । अतो हीलना न कार्या ॥ २ ॥

(अर्थः) वली जे आवि इत्यादि सूत्र. (जे आवि के०) ये चापि एतसे जे द्रव्य
साधुठ (गुरुं के०) गुरुं एतसे पोताना गुरुप्रत्ये (मंदिति के०) मन्द इति एतसे
मंद ठे, बुद्धिशाली नथी, आगमनी वात युक्तिथी जाणवाने. समर्थ नथी ए प्रकारे
(वदना के०) विदित्वा एतसे जाणीने तेमज तेवा कंइ कारणथी न्दानी आत्ता-
मांज पाटे स्थापन करेल गुरुने (इमे के०) इमे एतसे आ (डहरे के०) गुरोः एतसे
काची उमरना ठे, तथा (अप्सुअति ति के०) अल्पश्रुता इति एतसे अल्पश्रुता

जाण ठे ए प्रकारे (नञा के०) ज्ञात्वा एटले जाणीने (हीलंति के०) हीलयन्ति एटले गुरुनो तिरस्कार, निंदा प्रमुख करे ठे. (ते के०) ते एटले ते साधुज (मिष्ठं के०) मिथ्यात्वं एटले मिथ्यात्व प्रत्ये (पडिवज्जमाणा के०) प्रतिपद्यमानाः एटले पामता ठता (गुरुणं के०) गुरुणां एटले गुरुनी (आसायण के०) आशातनां एटले आशातना प्रत्ये (करंति के०) कुर्वन्ति एटले करे ठे. ॥ २ ॥

(टीपिका.) किं च । ये चापि केवलद्रव्यसाधवः श्रगन्तीरा जवन्ति । ते द्रव्य-साधवो गुरुणामाचार्याणामाशातनां लघुतापादनरूपां तत्स्यापनाया अयदुमानेन कुर्वन्ति । एकस्य गुरोराशातनायां सर्वेषां गुरुणामाशातना इति हेतोर्गुरुणामिति बहुवचनम् । मन्द इति ज्ञात्वा । सत्प्रज्ञाविक्रम इति ज्ञात्वा । तथा पुनः कारणान्तरस्यापितमप्राप्तवयसं गुरुं प्रति श्रयं रुदरः श्रप्राप्तवयाः खलु श्रयम् । तथा श्रयं गुरुः श्रल्पश्रुतः श्रनधीतसिद्धान्त इति ज्ञात्वा । हीलयन्ति । किं कुर्वन्तो हीलयन्ति । मिथ्यात्वं प्रतिपद्यमानाः । गुरुर्न हीलनीय इति तत्त्वम् श्रन्यथा जानन्तः । श्रतो गुरोर्हीलना न कार्या इत्याह ॥ २ ॥

(टीका) किं च । जे श्रावि चि सूत्रम् । श्रस्य व्याख्या । ये चापि के चन द्रव्य-साधवोऽगन्तीराः । किमित्याह । मन्द इति गुरुं विदित्वा दायोपशमवैचित्र्यात्तन्त्रयु-क्त्यालोचनासमर्थः सत्प्रज्ञाविक्रम इति स्वमाचार्य ज्ञात्वा । तथा कारणान्तरस्या-पितमप्राप्तवयसं रुदरोऽयमप्राप्तवयाः खल्वयं तथा श्रल्पश्रुत इत्यनधीतागम इति विहाय । किमित्याह । हीलयन्ति सूययासूयया वा ग्विसयन्ति । सूययातिप्रज्ञस्त्वं वयोवृद्धो बहुश्रुत इति । श्रसूयया तु मन्दप्रज्ञस्त्वमित्याद्यभिदधति । मिथ्यात्वं प्रतिपद्यमाना इति गुरुर्न हीलनीय इति तत्त्वमन्यथावगच्छन्तः कुर्वन्त्याशातनां लघु-तापादनरूपां ते द्रव्यसाधवः गुरुणामाचार्याणां तत्स्यापनाया अयदुमानेन एक-गुरोराशातनायां सर्वेषामाशातनेति बहुवचनम् । अथवा कुर्वन्त्याशातनां स्वसम्यग्दर्श-नादिजावापद्रास्तरूपां ते गुरुणां संवन्धिनीं तन्निमित्तत्वादिति सूत्रार्थः ॥ २ ॥

पगईइ मंदा वि जवन्ति एगे, उदरा वि अ जे मुअगुशेववेअ ॥

आयारमंतो गुणमुष्ठिअप्पा, जे दीजिअ मिदिगि व नाम कुडा ॥३॥

(अथचूतिः) प्रकृत्या स्वभावेन मन्दा अपि सद्बुद्धिरहिता अपि स्वयंऽपि चान्येऽमन्दाः सत्प्रज्ञा अपि । जवन्ति इति वाक्यशेषः । किंविशिष्टाः । ये श्रुतबुद्ध्युपेता ज्ञानावाचारवन्तः । गुणमुत्थितात्मानः संप्रदादिषु गुणेषु सुदु सारं स्थित आत्मा जे-

५४४ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-भा.

पां ते तथा । तथाविधा न ह्रीलनीयाः । ये ह्रीलिताः खिसिताः शिखीवाग्निखिन्-
नसंघातं जस्मसात् कुर्युः । ज्ञानादिगुणसंघातमपनयेयुः ॥ ३ ॥

(अर्थ.) माटे गुरुनी ह्रीलना विगेरे न करवी एम कहे ठे. पगइ इत्यादि सूत्र.
(एगे के०) एके एटले केटला एक वयोवृद्ध साधु (पगई के०) प्रकृत्या एटले
कर्मनी विचित्रताथी बनेला स्वभाव बडे (मंदा वि के०) मन्दा अपि एटले सारी बु-
द्धिथी रहित एवा पण (जवंति के०) जवन्ति एटले होय ठे. तेमज (जे के०) ये
एटले जे केटला एक साधु (रुद्रा वि के०) रुद्रा अपि एटले वययी न्हाता
होय तो पण (सुश्रुतबुद्धिवेश्या के०) श्रुतबुद्ध्युपेताः एटले श्रुत अने बुद्धिवडे
युक्त एवा (जवंति के०) जवन्ति एटले होय ठे. (आचारमंता के०) आचारवन्तः
एटले ज्ञानाचार प्रमुखने सम्यक् प्रकारे पालनारा एवा तथा (गुणसुष्ठिअपा के०)
गुणसुस्थितात्मानः एटले गुणोने विपे स्थिर रह्यो ठे आत्मा जेमनो एवा (जे के०)
ये एटले उपर कहेला जे साधु (ह्रीलिता के०) ह्रीलिताः एटले ह्रीलना कलां
ठता (सिहिरिव के०) शिखीव एटले अग्निनी पेठे अर्थात् अग्नि जेम काइ-
समुदायनुं जस्म करे ठे, तेम ते साधु ह्रीलना करनार शिष्यना ज्ञानादि गुण स-
मुदायनुं (जास के०) जस्म एटले जस्म (कुज्जा के०) कुर्युः एटले करे ठे. माटे
तेमनी ह्रीलना न करवी. ॥ ३ ॥

(दीपिका.) ये साधवस्ते गुरुन् प्रति एवं जानन्ति प्ररूपयन्ति । परं न तु
ह्रीलयन्ति । एवं किमित्याह । एके केचन वयोवृद्धाः प्रकृत्या स्वभावेन कर्मवैकि-
त्यात् मन्दा अपि सद्बुद्धिरहिता अपि जवन्ति । तथा अन्ये केचन रुद्रा अपि
अपरिणता अपि वयसा अमन्दा जवन्ति वाक्यशेषः । किंविशिष्टा इत्याह । ये शु-
तबुद्ध्या उपेताः सहिताः । तथा सत्प्रज्ञावन्तः । श्रुतेन बुद्धिभावेन वा जाविनी
वृत्तिमाश्रित्य अल्पश्रुता अपि सर्वथा आचारवन्तो ज्ञानाद्याचारसहिताः । पुनः किं-
विशिष्टाः । गुणसुस्थितात्मानः । गुणेषु सुष्ठु भावसारं स्थित आत्मा येषां ते तथाविधा
न ह्रीलनीयाः । ये ह्रीलिताः खिसिताः शिखीव अग्निरिव इन्धनसमूहं जस्मसात् कुर्युः ।
ज्ञानादिगुणसमूहमपनयेयुरिति ॥ ३ ॥

(टीका.) अतो न कार्या ह्रीलनेत्याह च । पगइ ति सूत्रम् । प्रकृत्या स्वभावेन
कर्मवैचित्र्यान्मन्दा अपि सद्बुद्धिरहिता अपि जवन्त्येके केचन वयोवृद्धा अपि । तथा
रुद्रा अपि चापरिणता अपि च वयसान्येऽमन्दा जवन्तीति वाक्यशेषः । किं-
विशिष्टा इत्याह । ये च श्रुतबुद्ध्युपेतास्तथा सत्प्रज्ञावन्तः । श्रुतेन बुद्धिभावेन वा ज्ञा-

विनीं वृत्तिमाश्रित्यादपश्रुता इति सर्वथा आचारवन्तो ज्ञानाद्याचारसमन्विता गुण-
सुस्थितात्मानो गुणेषु संग्रहोपग्रहादिषु सुपु चावसारं स्थित आत्मा येषां ते तथाविधा
न हीलनीयाः । ये हीलिताः खिसिताः शिखीवाग्निरिवेन्धनसंघातं जस्मसात्कुर्युर्ज्ञा-
नादिगुणसंघातमपनयेयुरिति सूत्रार्थः ॥ ३ ॥

जे आवि नागं महरं ति नच्चा, आसायए से अहिआय होइ ॥
एवायरिअं पि हु हीलयंतो, निअवइ जाइपहं खु मंदो ॥ ४ ॥

(अवचूरिः) विशेषेण महरहीलनादोपमाह । अत्रैव दृष्टान्तदार्ष्टान्तिकयोर्महदन्त-
रमाह । यश्चापि कश्चिदपि नागं महरं बालमिति ज्ञात्वा आशातयति किलिञ्चादिना
कदर्थयति । स कदर्थ्यमानो नागः से तस्य कदर्थकस्याहिताय जवति । जक्कणेन
प्राणनाशाय स्यात् । एवमाचार्यमपि कारणतोऽपरिणतमेव स्थापितं हीलयन् नि-
र्गच्छति जातिपन्थानं छीन्ध्यादिजातिमार्गम् । मन्दोऽङ्गः संसारं त्रमतीत्यर्थः ॥ ४ ॥

(अर्थ.) हवे कांइ तेवाज कारणथी पाटे वेठेला न्हानी वयना साधुनी हीलना
करवामां बहु दोष ठे एम कहे ठे. जे आवि इत्यादि सूत्र. (जे आवि के०) यश्चापि
एटले जे कोइ अङ्ग पुरुष (नागं के०) नागं एटले सर्पने (महरत्ति के०) महर इति
एटले न्हानो ठे एम (नच्चा के०) ज्ञात्वा एटले जाणीने (आसायए के०) आशा-
तयति एटले सली प्रमुखथी तेने पीडा करे, (स के०) सः एटले ते पीडा पामेलो
सर्प (से के०) तस्य एटले ते पीडा आपनार पुरुषने (अहिआय के०) अहिताय
एटले अहितने अर्थे (होइ के०) जवति एटले थाय ठे, अर्थात् ते सर्प ते पुरुषने
दंशादिक करे ठे. (एव के०) एवं एटले आ रीते (आयरिअं पि के०) आचार्य-
मपि एटले कारणथी न्हानी उमरे पाटे वेसाडेला आचार्यनी पण (हीलयंतो के०)
हीलयन् एटले हीलना करनार एवो (मंदो के०) मन्दः एटले अङ्ग पुरुष जे ते
(खु के०) खलु एटले निश्चये करीने (जाइपहं के०) जातिपथं एटले वेरिंझी प्र-
मुख प्राणिनी जातिना मार्ग प्रत्ये (निअवइ के०) निर्गच्छति एटले जाय ठे. अर्थात्
संसारमां परित्रमण करे ठे. ॥ ४ ॥

(दीपिका.) अथ विशेषेण महरस्य हीलने दोषमाह । यश्चापि कश्चिदङ्गो नागं
सर्पं महर इति बाल इति ज्ञात्वा आशातयति छुड्काष्टादिना कदर्थयति । स नागः
कदर्थ्यमानः से तस्य कदर्थनाकारकस्य अहिताय जवति । जक्कणेन प्राणनाशनात् । एव
दृष्टान्तः । अयोपनयः । एवमाचार्यमपि कारणतः अपरिणतमेव स्थापितं हीलयन्

तदाशातनया मिथ्यात्वबन्धात् । यतश्च एवमतः गुरोः आशातनया नास्ति मोक्षः । अवोधिसंतानबन्धेन अनन्तसंसारिकत्वादिति ॥ ५ ॥

(टीका.) अत्रैव दृष्टान्तदार्ष्टान्तिकयोर्महदन्तरमित्येतदाह । आसि त्ति सूत्रम् । आशीविषश्चापि सर्पोऽपि परं सुरष्टः सुकुरुः सन् किं जीवितनाशान्मृत्योः परं कुर्यान्न किंचिदपीत्यर्थः । आचार्यपादाः पुनरप्रसन्ना हीननयाननुग्रहे प्रवृत्ताः । किं कुर्वन्तीत्याह । अवोधिं निमित्तहेतुत्वेन मिथ्यात्वसंहतिं तदाशातनया मिथ्यात्वबन्धात् । यतश्चैवमत आशातनया गुरोर्नास्ति मोक्ष इति । अवोधिसंतानानुबन्धेनानन्तसंसारिकत्वादिति सूत्रार्थः ॥ ५ ॥

जो पावगं जलिअमवकमिजा, आसीविसं वा वि हु कोवइजा ॥

जो वा विसं खायइ जीविअछी, एसोवमासायणया गुरुणं ॥ ६ ॥

(अवचूरिः) पावकं ज्वलितं सन्तमवक्रामेत अवष्टभ्य तिष्ठेत् । आशीविषं वापि हि कोपयेत् । रोपं प्राहयेद्यो वा विषं खादति जीवितार्थो एषोपमापायप्राप्तिं प्रत्येत-
दुपमानमाशातनया कृतया गुरुणां संवन्धिन्या तद्वदपायो नवतीति ॥ ६ ॥

(अर्थ.) वली जो पावगं इत्यादि सूत्र. (जो के०) यः पटखे जे पुरुष (जलित्थं के०) ज्वलितं पटखे देदीप्यमान एवा (पावगं के०) पावकं पटखे अग्नि प्रत्ये (अवक्रमिजा के०) अपक्रामेत् पटखे वखगी रहै. (वा के०) वा पटखे अथवा जे पुरुष (आनीविसं वि के०) आशीविषमपि पटखे सर्पने पण (हु के०) खहु पटखे निधये करीने (कोवइजा के०) कोपयेत् पटखे क्रोध पमाहे, खीजावे. (वा के०) वा पटखे अथवा (जीविअछी के०) जीवितार्थो पटखे जीववानी इना करनाए एवो. (जो के०) यः पटखे जे पुरुष (विसं के०) विषं पटखे विष प्रत्ये (खायइ के०) खादति पटखे खाय. (गुरुणं के०) गुरुणां पटखे गुरुनी (आसायणया के०) आशातनया पटखे आशातना करी होय तो (एसोवमा के०) एषोपमा पटखे आ उपर कहैस उपमा (दाखैसो) जाणवी. ॥ ६ ॥

(टीका.) पुनराह । यः कोऽपि पावकमग्निं ज्वलितं सन्तमपक्रामेत् अवष्टभ्य तिष्ठति । आशीविषं वापि दुर्जगन् वापि कोपयेत् रोपं प्राहयेत् । यो वा विषं खादति जीवितार्थो जीवितुकानः । एषा उपमा असायस्य कष्टस्य प्राप्तिं प्रति एतदुपमानमाशातनया गुरुणां संवन्धिन्या कृतया । नष्टु कष्टं नवतीति ॥ ६ ॥

(टीका.) किं च । जो पावगं ति सूत्रम् । यः पावकमग्निं ज्वलितं सन्तमपक्रा-

५४६ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-भा.

निर्गच्छति जातिपन्थानं ह्रीन्धियादिजातिमार्गं मन्दोऽङ्कः संसारे परित्रमति ॥ ४ ॥

(टीका.) विशेषेण गृह्णीतनादोपमाह । जे आवि ति सूत्रम् । यथापि कश्चि-
दङ्गो नागं सर्पं गृह्णीति वास इति ज्ञात्वा विज्ञाय आशातयति किञ्चिद्वादिना
कदर्थयति । स कदर्थ्यमानो नागः से तस्य कदर्थकस्य अहिताय जवति । जह्वाण
प्राणनाशाय जवति । एष दृष्टान्तोऽयमर्थोपनय एवमाचार्यमपि कारणतोऽपरिणतमेत
स्थापितं ह्रीलनन् निर्गच्छति जातिपन्थानं ह्रीन्धियादिजातिमार्गम् । मन्दोऽङ्कः सं-
सारे परित्रमतीति सूत्रार्थः ॥ ४ ॥

आसीविसो वा वि परं सुरुष्ठो, किं जीवनासाउ परं नु कुज्जा ॥

आयरिअपाया पुण अत्पसन्ना, अबोहिआसायण नञ्चि मुक्को ॥ ५ ॥

(अथचूरिः) आशीविषथापि सर्पः परं सुरुष्टः सन् किं जीवितनाशात्परं कुर्या-
त् । न किञ्चिदपि । आचार्यपादाः पुनरप्रसन्नाः । किं कुर्वन्तीत्याह । अथोर्धि मिथ्या-
त्वम् । यतश्चेवमत आशातनया गुरोर्नास्ति मोक्षः ॥ ५ ॥

(अर्थ.) उपर कहेल दृष्टान्तमां अने दार्ष्टान्तिकमां घणो फेर ठे एम कदे ठे.
आसीविसो इत्यादि सूत्र. (परं के०) परं एटखे अतिशय (सुरुष्ठो के०) सुरुष्टः
एटखे घणो रोप (क्रोध) पामेलो एवो (आसीविसो वा वि के०) आशीविषो वापि
एटखे सर्पं पण (जीवनासाउ के०) जीवनाशात्तु एटखे प्राणना नाश करतां (परं
के०) परं एटखे वधारे (किं नु कुज्जा के०) किं नु कुर्यात् एटखे शुं करे ? अथ
सर्पं घणो क्रोधी थाय तो प्राण लिये, पण ए करता वधारे शुं करे ? (पुण के०)
पुनः एटखे परंतु (आयरिअपाया के०) आचार्यपादाः एटखे परम पुज्य एव
आचार्य जे ते (अत्पसन्ना के०) अत्पसन्नाः एटखे ह्रीलना करवाची खपा यया हंत
तो (अबोहि के०) अबोर्धि एटखे मिथ्यात्वनी परंपरा प्रत्ये करे ठे. माटे (आसा-
यण के०) आशातनया एटखे गुरुनी आशातना करे तो (मुक्को के०) मोक्षः
नो मोक्ष जे ते (नञ्चि के०) नास्ति एटखे नथी. ॥ ५ ॥

(टीपिका.) अत्र दृष्टान्तस्य दार्ष्टान्तिकस्य च महदन्तरमिति एतदेवाह । अ-
(कदपि सर्पोऽपि परं सुरुष्टः सन् कुरुः सन् । किं जीवितनाशात् मृत्योः परं नु
शीविषश्च ज्विपीत्यर्थः । आचार्यपादाः पुनः अत्पसन्ना ह्रीलनया अनुग्रहाय यत्ना-
यात् । न किञ्चिदपि । अथोर्धि निमित्तहेतुत्वेन मिथ्यात्वसंहतिं कुर्वन्ति । कथं ।
आः । किं कुर्वन्ती.)

तदाशातनया मिथ्यात्वबन्धात् । यतश्च एवमतः गुरोः आशातनया नास्ति मोक्षः । अवोधिसंतानबन्धेन अनन्तसंसारिकत्वादिति ॥ ५ ॥

(टीका.) अत्रैव दृष्टान्तदार्ष्टान्तिकयोर्महदन्तरमित्येतदाह । आसि त्ति सूत्रम् । आशीविषश्चापि सर्पोऽपि परं सुरुष्टः सुकुळः सन् किं जीवितनाशान्मृत्योः परं कुर्यान्न किंचिदपीत्यर्थः । आचार्यपादाः पुनरप्रसन्ना हीननयाननुग्रहे प्रवृत्ताः किं कुर्वन्तीत्याह । अवोधिं निमित्तहेतुत्वेन मिथ्यात्वसंहरति तदाशातनया मिथ्यात्वबन्धात् । यतश्चैवमत आशातनया गुरोर्नास्ति मोक्ष इति । अवोधिसंतानानुबन्धेनानन्तसंसारिकत्वादिति सूत्रार्थः ॥ ५ ॥

जो पावगं जलिअमवक्कमिजा, आसीविसं वा वि हु कोवइजा ॥

जो वा विसं खायइ जीविअणी, एसोवमासायणया गुरूणं ॥ ६ ॥

(अवचूरिः) पावकं ज्वलितं सन्तमवकामेत अवष्टभ्य तिष्ठेत् । आशीविषं वापि हि कोपयेत् । रोपं ग्राहयेद्यो वा विषं खादति जीवितार्थो एषोपमापायप्राप्तिं प्रत्येत-
उपमानमाशातनया कृतया गुरूणां संवन्धिन्या तद्गदपायो जवतीति ॥ ६ ॥

(अर्थ.) वली जो पावगं इत्यादि सूत्र. (जो के०) यः एटले जे पुरुष (जखिअं के०) ज्वलितं एटले देदीप्यमान एवा (पावगं के०) पावकं एटले अग्निं प्रत्ये (अवक्कमिजा के०) अपकामेत् एटले वखगी रहै. (वा के०) वा एटले अथवा जे पुरुष (आसीविसं वि के०) आशीविषमपि एटले सर्पने पण (हु के०) खलु एटले निश्चये करीने (कोवइजा के०) कोपयेत् एटले क्रोध पमाडे, खीजावे. (वा के०) वा एटले अथवा (जीविअणी के०) जीवितार्थो एटले जीववानी इष्टा करनार एवो. (जो के०) यः एटले जे पुरुष (विसं के०) विषं एटले विष प्रत्ये (खायइ के०) खादति एटले खाय. (गुरूणं के०) गुरूणां एटले गुरुजनी (आसायणया के०) आशातनया एटले आशातना करी होय तो (एसोवमा के०) एषोपमा एटले आउपर कहेल उपमा (दाखेलो) जाणवी. ॥ ६ ॥

(दीपिका.) पुनराह । यः कोऽपि पावकमग्निं ज्वलितं सन्तमपकामेत् अवष्टभ्य तिष्ठति । आशीविषं वापि जुजंगमं वापि कोपयेत् रोपं ग्राहयेत् । यो वा विषं खादति जीवितार्थो जीवितुकामः । एषा उपमा अपायस्य कष्टस्य प्राप्तिं प्रति एतदुपमानमाशातनया गुरूणां संवन्धिन्या कृतया । तद्गद कष्टं जवतीति ॥ ६ ॥

(टीका.) किं च । जो पावगं ति सूत्रम् । यः पावकमग्निं ज्वलितं सन्तमपका-

५४६ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)भा.

निर्गच्छति जातिपन्थानं छीन्धियादिजातिमार्गं मन्दोऽङ्कः संसारे परित्रमति ॥ ४ ॥

(टीका.) विशेषेण महरहीखनादोषमाह । जे आवि ति सूत्रम् । यथापि कश्चिदहो नागं सर्पं महर इति वाख इति ज्ञात्वा विज्ञाय आशातयति किञ्चिज्जातिना कदर्थयति । स कदर्थ्यमानो नागः से तस्य कदर्थकस्य अहिताय जवति । जकषेन प्राणनाशाय जवति । एष दृष्टान्तोऽयमर्थोपनय एवमाचार्यमपि कारणतोऽपरिणतमेव स्थापितं हीखयन् निर्गच्छति जातिपन्थानं छीन्धियादिजातिमार्गम् । मन्दोऽङ्कः संसारे परित्रमतीति सूत्रार्थः ॥ ४ ॥

आसीविसो वा वि परं सुरुठो, किं जीवनासाउ परं नु कुज्जा ॥

आयरिअपाया पुण अण्णसन्ना, अबोहिआसायण नञ्चि मुक्को ॥ ५ ॥

(अवचुरिः) आशीविषश्चापि सर्पः परं सुरुष्टः सन् किं जीवितनाशात्परं कुर्यात् । न किञ्चिदपि । आचार्यपादाः पुनरप्रसन्नाः । किं कुर्वन्तीत्याह । अबोधि मिथ्यात्वम् । यतश्चैवमत आशातनया गुरोर्नास्ति मोक्षः ॥ ५ ॥

(अर्थ.) उपर कहेख दृष्टान्तमां अने दार्ष्टान्तिकमां घणो फेर ठे एम कहे ठे. आसीविसो इत्यादि सूत्र. (परं के०) परं एटखे अतिशय (सुरुठो के०) सुरुष्ट एटखे घणो रोप (क्रोध) पामेखो एवो (आसीविसो वा वि के०) आशीविषो कही एटखे सर्प पण (जीवनासाउ के०) जीवनाशात्तु एटखे प्राणना नाश करतां (परं के०) परं एटखे वधारे (किं नु कुज्जा के०) किं नु कुर्यात् एटखे शुं करे ? अबोधि सर्प घणो क्रोधी थाय तो प्राण लिये, पण ए करता वधारे शुं करे ? (पुण के०) पुनः एटखे परंतु (आयरिअपाया के०) आचार्यपादाः एटखे परम पुण्य एव आचार्य जे ते (अण्णसन्ना के०) अप्रसन्नाः एटखे हीखना करवायी खपा थपा एव तो (अबोहि के०) अबोधि एटखे मिथ्यात्वनी परंपरा प्रत्ये करे ठे. माटे (आण्णसन्ना के०) आशातनया एटखे गुरुनी आशातना करे तो (मुक्को के०) मोक्षः एटखे मोक्ष जे ते (नञ्चि के०) नास्ति एटखे नथी. ॥ ५ ॥

(टीपिका.) अत्र दृष्टान्तस्य दार्ष्टान्तिकस्य च महदन्तरमिति एतदेवाह । आशीविषश्चपि सर्पोऽपि परं सुरुष्टः सन् क्रुद्धः सन् । किं जीवितनाशात् मृत्योः परंतु कुर्यात् । न किञ्चिदपीत्यर्थः । आचार्यपादाः पुनः अप्रसन्ना हीखनया अनुग्रहाय दृष्टान्तः । किं कुर्वन्तीत्याह । अबोधि निमित्तहेतुत्वेन मिथ्यात्वसंहतिं कुर्वन्ति । कथम् ।

न मारयेत् । न प्राणानां स्वागं कारयेत् । एवमेतत्कदाचिन्नवति । नचापि मोक्षो गुरु-
हीननया गुरोराशातनया कृतया जवतीति सूत्रार्थः ॥ ७ ॥

जो पवयं सिरसा जित्तुमिच्छे, सुतं वा सिंहं पडिवोहइज्जा ॥

जो वा दए सत्तिअग्गे पहारं, एसोवमासायणया गुरुणं ॥ ८ ॥

(अश्वचूरिः) यः पर्वतं शिरसा मस्तकेन जेतुमिच्छेत् । सुतं वा सिंहं प्रतिवो-
धयेत् । यो वा ददाति शक्त्यग्रे प्रहरणविशेषाग्रे प्रहारं हस्तेन । एषोपमाशात-
नया गुरुणामिति ॥ ८ ॥

(अर्थः) वली जो पवयं इत्यादि सूत्रः (जो के०) यः एटले जे पुरुष (पवयं
के०) पर्वतं एटले पर्वत प्रत्ये (सिरसा के०) शिरसा एटले पोताना मस्तक वडे
(जेतुं के०) जेतुं एटले जांगी नाखवाने (इच्छे के०) इच्छेत् एटले इच्छे. अर्थात् कोइ
पुरुष माथानी टकरथी पर्वतना कटका करवाने चाहे. (व के०) वा एटले अथवा
कोइ पुरुष (सुतं के०) सुतं एटले सुतेजा एवा (सिंहं के०) सिंहं एटले सिंहं प्रत्ये
(पडिवोहइज्जा के०) प्रतिवोधयेत् एटले जाग्रत करे. (वा के०) अथवा (जो के०)
यः एटले जे कोइ पण पुरुष (सत्तिअग्गे के०) शक्त्यग्रे एटले शक्ति नामक आयु-
धनी धाराउपर (पहारं के०) प्रहारं एटले पोताना हाथनो प्रहार करे. अर्थात् पो-
तानो हाथ जोरथी पठाडे. ते, (गुरुणं के०) गुरुणं एटले गुरुजनी (आसायणया के०)
आशातनया एटले आशातना करी होय तो (एसोवमा के०) एषोपमा एटले आ-
उपर कहेली उपमा (दृष्टांत) जाणवी. ॥ ८ ॥

(दीपिका) पुनः किंच । यः पर्वतं शिरसा मस्तकेन जेतुमिच्छेत् । सुतं वा सिंहं गि-
रिगुहायां प्रतिवोधयेत् । यो वा ददाति शक्तेः अग्रे प्रहरणविशेषाग्रे प्रहारं हस्तेन
एषा उपमा आशातनया गुरुणाम् ॥ ८ ॥

(टीका) किंच । जो पवयं ति सूत्रम् । यः पर्वतं शिरसोत्तमाङ्गेन जेतुमिच्छेत् ।
सुतं वा सिंहं गिरिगुहायां प्रतिवोधयेत् । यो वा ददाति शक्त्यग्रे प्रहरणविशे-
षाग्रे प्रहारं हस्तेन । एषोपमाशातनया गुरुणामिति पूर्ववदेवेति सूत्रार्थः ॥ ८ ॥

सिआ दु सीसेण गिरिं पि जिंदे, सिआ दु सीहो कुविठ न नखे ॥

सिआ न जिदिऊ व सत्तिअग्गं, न आवि मुक्को गुरुहीजणाए ॥ ९ ॥

(अश्वचूरिः) अत्रापि विशेषमाह । स्यात्कदाचिद्भासुदेवादिः प्रजावातिशयात्
शिरसा गिरिमपि जिन्द्यात् । स्यान्मन्त्रादिसामर्थ्यात्सिंहः कुपितो न जहयेत् । स्या-

५४८ राय धनपतसिंघ बदाहरका जैनागमसंग्रह नाग तेतालीस-(४३)-मा.

मेदवष्टन्यं तिष्ठति । आशीविषं वापि हि जुजंगमं वापि हि कोपयेत् । रोषं ग्राहयेत् । यो वा विषं खादति । जीवितार्थी जीवितुकामः । एषोपमापायप्राप्तिं प्रत्येवकुपमानम् । आशातनया कृतया गुरुणां संवन्धिण्या । तद्गदपायो जवतीति सूत्रार्थः ॥ ६ ॥

सिआ हु से पावय नो डहिजा, असीविसो वा कुविन न जस्के ॥

सिआ विसं हालहलं न मारे, न आ वि मुक्को गुरुहीलणाए ॥ ७ ॥

(अथचूरिः) अत्र विशेषमाह । स्यात्कदाचित् मन्त्रादिप्रतिबन्धादसौ पावको न दहेत् । आशीविषो वा कुपितो न जहयेत् । स्यात्कदाचिद्विषं हावाहलं न मारयेत् । नचापि मोक्षो गुरोर्हीलनयाशातनया कृतया जवतीति ॥ ७ ॥ ..

(अर्थः) हवे एसां पण विशेष कहे ठे. सिआ इत्यादि सूत्र. (सिआ के०) स्यात् एटले कदाच (से के०) सः एटले ते (पावय के०) पावकः एटले अग्नि जेते मन्त्रादिकना प्रजावधी (हु के०) खलु एटले निश्चये करीने (नो डहिजा के०) नो दहेत् एटले वाले नहि. (वा के०) वा एटले अथवा (कुविन के०) कुपितः एटले क्रोध पामेलो एवो (आसीविसो के०) आशीविषः एटले सर्प जे ते (न जस्के के०) न जहयेत् एटले जहण करे नहि. (वि के०) अपि एटले तेमज (से के०) एटले ते घणुं आकरं एवुं (हालहलं के०) हावाहलं एटले हावाहल नामक वि जे ते (मन्त्रादिकना प्रजावधीज) (सिआ के०) स्यात् एटले कदाच (न मारे के०) न मारयेत् एटले मरण आपे नहि. उपर कहेली वात कदाच बने, पण (गुरुहीलणाए के०) गुरुहीलनया एटले गुरुमहाराजनी हीलना करी होय तो तेनुं कस सो गव्या विना (न आवि मुक्को के०) न चापि मोक्षः एटले हुटको नथी. ॥ ७ ॥

(टीपिका.) तत्र विशेषमाह । स्यात्कदाचिन्मन्त्रादिप्रतिबन्धात् अतो पावकः अग्निः न दहति न जस्मसात् कुर्यात् । आशीविषो वा जुजङ्गो वा कुपितो न जहयेत् न खादयेत् । तथा कदाचिन्मन्त्रादिप्रतिबन्धादेव विषं हावाहलमतिगं न मारयेत् न प्राणान् त्याजयेत् । एवमेतत्कदाचिज्जवति परं नापि मोक्षो गुरुहीलनया गुरोः आशातनया जवतीति ॥ ७ ॥

(टीका.) अत्र विशेषमाह । सिआ हु चि सूत्रम् । स्यात् कदाचिन्मन्त्रादिप्रतिबन्धादसौ पावकोऽग्निर्न दहेत् न जस्मसात्कुर्यात् । आशीविषो वा जुजङ्गो वा कुपितो न जहयेत् न खादयेत् । तथा स्यात्कदाचिन्मन्त्रादिप्रतिबन्धादेव विषं हावाहलमतिगं

न मारयेत् । न प्राणानां त्यागं कारयेत् । एवमेतत्कदाचिद्भवति । नचापि मोक्षो गुरु-
हीक्षनया गुरोराशातनया कृतया ज्वतीति सूत्रार्थः ॥ ५ ॥

जो पवयं सिरसा जितुमिष्टे, सुतं व सीहं पडिवोद्दृक्का ॥

जो वा दए सत्तिअग्गे पद्दारं, एसोवमासायणया गुरुणां ॥ ६ ॥

(अवचूरिः) यः पर्वतं शिरसा मस्तकेन जेतुमिष्टेत् । सुतं वा सिंहं प्रतिबो-
धयेत् । यो वा ददाति शक्त्यग्रे प्रहरणविशेषाग्रे प्रहारं हस्तेन । एषोपमाशात-
नया गुरुणामिति ॥ ६ ॥

(अर्थः) वली जो पवयं इत्यादि सूत्रः । (जो के०) यः एटले जे पुरुष (पवयं
के०) पर्वतं एटले पर्वत प्रत्ये (सिरसा के०) शिरसा एटले पोताना मस्तक वडे
(जेतुं के०) जेतुं एटले जांगी नाखवाने (इष्टे के०) इष्टेत् एटले इष्टे । अर्थात् कोइ
पुरुष माथानी टक्करयी पर्वतना कटका करवाने चाहे । (व के०) वा एटले अथवा
कोइ पुरुष (सुतं के०) सुतं एटले सुतेला एवा (सीहं के०) सिंहं एटले सिंह प्रत्ये
(पडिवोद्दृक्का के०) प्रतिबोधयेत् एटले जाग्रत करे । (वा के०) अथवा (जो के०)
यः एटले जे कोइ पण पुरुष (सत्तिअग्गे के०) शक्त्यग्रे एटले शक्ति नामक आयु-
धनी धाराउपर (पद्दारं के०) प्रहारं एटले पोताना हाथनो प्रहार करे । अर्थात् पो-
तानो हाथ जोरयी पठाडे । ते, (गुरुणां के०) गुरुणां एटले गुरुजनी (आसायणया के०)
आशातनया एटले आशातना करी होय तो (एसोवमा के०) एषोपमा एटले आ-
उपर कहेली उपमा (दृष्टांत) जाणवी । ॥ ६ ॥

(टीपिका.) पुनः किंच । यः पर्वतं शिरसा मस्तकेन जेतुमिष्टेत् । सुतं वा सिंहं गि-
रिगुहायां प्रतिबोधयेत् । यो वा ददाति शक्तेः अग्रे प्रहरणविशेषाग्रे प्रहारं हस्तेन
एषा उपमा आशातनया गुरुणाम् ॥ ६ ॥

(टीका.) किंच । जो पवयं ति सूत्रम् । यः पर्वतं शिरसोत्तमाङ्गेन जेतुमिष्टेत् ।
सुतं वा सिंहं गिरिगुहायां प्रतिबोधयेत् । यो वा ददाति शक्त्यग्रे प्रहरणविशे-
षाग्रे प्रहारं हस्तेन । एषोपमाशातनया गुरुणामिति पूर्ववदेवेति सूत्रार्थः ॥ ६ ॥

सिआ हु सीसेण गिरिं पि जिंदे, सिआ हु सीहो कुविउं न जेके ॥

सिआ न जिदिळ व सत्तिअग्गं, न आवि मुक्को गुरुहीलणाए ॥ ७ ॥

(अवचूरिः) अत्रापि विशेषमाह । स्यात्कदाचिद्वासुदेवादिः प्रजावातिशयात्
शिरसा गिरिमपि जिह्यात् । स्यान्मन्त्रादिसामर्थ्यात्सिंहः कुपितो न जङ्गयेत् । स्या-

देवतानुग्रहादेर्न जिन्ध्याछा शक्त्यग्रं प्रहारे दत्तेऽप्येवमेतत्कदाचिन्नवति । न चापि मोक्षो गुरुहीननया गुरोराशातनया जवतीति ॥ ए ॥

(अर्थ.) एमां विशेष कहे ठे. सिध्या इत्यादि सूत्र. वासुदेव प्रमुख पुरुष जे ते (सिध्या के०) स्यात् एटले कदाच (हु के०) खलु एटले निश्चये करीने (सीधेण के०) शीर्षेण एटले मस्तक बडे (गिरि पि के०) गिरिमपि एटले पर्वतने पण पो-
ताना प्रजावधी (जिंदे के०) जिन्ध्यात् एटले जांगी नाखे. तथा (सिध्या के०) स्यात् एटले कदाचित् अर्थात् मंत्रादिकना सामर्थ्यथी (कुविथो के०) कुपितः ए-
टले क्रोधी थएखो एवो (सीहो के०) सिंहः एटले सिंह जे ते (हु के०) तसु एटले निश्चये करीने (न जस्के के०) न जहायेत् एटले जहाण न करे. (वा के०)
अथवा (सिध्या के०) स्यात् एटले कदाच देवतादिकना अनुग्रहथी (सत्तिश्रण के०) शक्त्यग्रं एटले शक्ति नामक आयुधनी धारा प्रहार करे ठते पण (नजिंदि-
का के०) न जिन्ध्यात् एटले शरीरादिकने जेदे नहि. आ वात कदाच बने. पण (न
वि मुक्को गुरुहीलणाए के०) न चापि मोक्षो गुरुहीननया एटले गुरुनी हीलता
ही होय तो तेनुं फल जोगव्या बिना बुटको नथी. ॥ ए ॥

(दीपिका.) अत्र विशेषमाह । स्यात्कदाचित् कश्चिद् वासुदेवादिः प्रजावा-
स्यात् शिरसा मस्तकेन गिरिमपि पर्वतमपि जिन्ध्यात् । स्यात्कदाचित् मन्त्रादि-
ध्यास्तिहः कुपितो न जहायेत् । स्यात्कदाचित् देवतानुग्रहादिना शक्त्यग्रं प्रहारे
पे न जिन्ध्यात् । एवमेतत् कदाचिद् जवति । परं न चापि मोक्षो गुरुहीननय-
शातनया जवतीति ॥ ए ॥

(दीपिका.) अत्र विशेषमाह । सिध्या हु ति सूत्रम् । स्यात्कदाचित् कश्चिद् वासुदेवादिः
तिशयाशिरसा गिरिमपि पर्वतमपि जिन्ध्यात् स्मान्मन्त्रादिसामर्थ्यास्तिहः कु-
जहायेत् । स्यादेवतानुग्रहादेर्न जिन्ध्याछा शक्त्यग्रं प्रहारे दत्तेऽपि । एवमेतत्क-
ति । न चापि मोक्षो गुरुहीननया गुरोराशातनया जवतीति सूत्रार्थः ॥ ए ॥
प्रायरिअपाया पुण अप्पसन्ना, अबोहिआसायण नठि मुक्को ॥
न्हा अणावाहसुहानिकंखी, गुरुप्पसायानिसुहो रमिळा ॥ २० ॥

(अर्थ.) एवं पावकायाशातनादया । गुर्वाशातना तु महतीति प्रदर्शना-
गचार्यपादाः पुनरप्रसन्ना इत्यादि पूर्ववत् । यस्मादेवं तस्यादेवानाश-

धसुखाजिकाही मोक्षसुखाजिजापी स साधुर्गुरुप्रसादाजिमुखः आचार्यादिप्रसाद उद्यक्तः सन् रमेत वर्त्तेत ॥ १० ॥

(अर्थ.) अग्नि प्रमुखनी आशातना करतां गुरुनी आशातना मोटी ठे. एज दे-खाडवाने अर्थे कहे ठे. आयरिअ इत्यादि सूत्र. “आयरिअपाया पुण अप्ससन्ना अत्रोहि आसायण नठि मोरको ” एनो अर्थ पांचमी गाथाना उत्तरार्ध माफक जा-णवो. (तन्हा के०) तस्मात् एटले जे कारण माटे एम ठे ते कारण माटे (अणा-वाहसुहाजिकंली के०) अनावाधसुखाजिकाही एटले मोक्षसुखनी इच्छा करनार पुरुष जे ते (गुरुप्रसादाजिमुहो के०) गुरुप्रसादाजिमुखः एटले गुरुनी प्रसन्नता राखवाने उद्यमवंत एवो (रमिज्जा के०) रमेत एटले रहे. ॥ १० ॥

(टीका.) एवं पावकाशातना अल्पा । गुर्वाशातना महतीति अतिशयप्रदर्श-नार्थमाह । आचार्यपादाः पुनः अप्रसन्ना इत्यादि पदद्वयव्याख्या पूर्ववत् । यस्मात् एवं तस्मात् अनावाधसुखाजिकाही मोक्षसुखाजिजापी । साधुः गुरुप्रसादाजि-मुखः आचार्यादीनां प्रसाद उद्यक्तः सन् रमेत ॥ १० ॥

(टीका.) एवं पावकायाशातनाया गुर्वाशातना महतीत्यतिशयप्रदर्शनार्थ-माह । आयरिअ चि सूत्रम् । आचार्यपादाः पुनरप्रसन्ना इत्यादिः पूर्वार्धः पूर्ववत् । यस्मादेवं तस्मादनावाधसुखाजिकाही मोक्षसुखाजिजापी साधुः गुरुप्रसादाजि-मुखः । आचार्यादिप्रसाद उद्यक्तः सन् रमेत वर्त्तेत इति सूत्रार्थः ॥ १० ॥

जहाहिअग्गीजलणं नमंसे, नाणाहुईमंतपयाजिसित्तं ॥

एवायरिअं उवचिछइज्जा, अणंतनाणोवगउ वि संतो ॥ ११ ॥

(अवचूरिः) केन प्रकारेणेत्याह । यथाहिताग्निर्ज्वलनोपस्करी ब्राह्मणो ज्व-लनं नमस्यति । नानाहुतयो वृताद्याः । मन्त्रपदानि ‘ अग्नये स्वाहा ’ इत्यादीनि । तै-रजिसंस्कृतं दीक्षाजिपिकमित्यर्थः । एवमग्निमिवाचार्यमुपतिष्ठेत् तेवेत । अनन्त-ज्ञानोपगतोऽपि सन् ॥ ११ ॥

(अर्थ.) हवे शी रीते उद्यमवंत रहे ते कहे ठे. जहा इत्यादि सूत्र. (जहा के०) यथा एटले जेम (आहिअग्गी के०) आहिताग्निः एटले स्थापन कय्या ठे अग्नि जेणे एवो ब्राह्मण जे ते (नाणाहुईमंतपयाजिसित्तं के०) नानाहुतिमन्त्रपदा-जिपिकं एटले वृतादिकनी नानाविध आहुति अने मंत्रना पद वहे संस्कारवालो करेलो एवा (अग्नि के०) अग्नि एटले अग्नि प्रत्ये (नमंसे के०) नमस्यति एटले

५५० राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेताजीस-(४३)-भा.

देवतानुग्रहादेर्न जिन्ध्याछा शक्तयग्रं प्रहारे दत्तेऽप्येवमेतत्कदाचिन्नवति । न चापि मोक्षो गुरुहीलनया गुरोराशातनया जवतीति ॥ ९ ॥

(अर्थ.) एमां विशेष कहे ठे. सिंघा इत्यादि सूत्र. वासुदेव प्रमुख पुरुष जे ते (सिंघा के०) स्यात् एटले कदाच (हु के०) खड्डु एटले निश्चये करीने (सीलेख के०) शीर्षेण एटले मस्तक वडे (गिरि पि के०) गिरिमपि एटले पर्वतने पण पो-
ताना प्रजावर्षी (जिंदे के०) जिन्ध्यात् एटले जांगी नाखे. तथा (सिंघा के०) स्यात् एटले कदाचित् अर्थात् मंत्रादिकना सामर्थ्यची (कुविश्वो के०) कुपितः ए-
टले क्रोधी थएलो एवो (सीहो के०) सिंहः एटले सिंह जे ते (हु के०) खड्डु
एटले निश्चये करीने (न जरेके के०) न जहयेत् एटले नहण न करे. (वा के०)
अथवा (सिंघा के०) स्यात् एटले कदाच देवतादिकना अनुग्रहची (सत्तिअणं
के०) शक्तयग्रं एटले शक्ति नामक आयुधनी धारा प्रहार करे ठेते पण (नजिदि-
ज्जा के०) न जिन्ध्यात् एटले शरीरादिकने जेदे नहि. आ वात कदाच वने. पण (न
अं वि मुखो गुरुहीलणाए के०) न चापि मोक्षो गुरुहीलनया एटले गुरुनी हीवना
करी होय तो तेनुं फल जोगव्या बिना तुटको नथी. ॥ ९ ॥

(दीपिका.) अत्र विशेषमाह । स्यात्कदाचित् कश्चिद् वासुदेवादिः प्रजावा-
तिशयात् शिरसा मस्तकेन गिरिमपि पर्वतमपि जिन्ध्यात् । स्यात्कदाचित् मन्त्रादि-
सामर्थ्यास्तिहः कुपितो न जहयेत् । स्यात्कदाचित् देवतानुग्रहादिना शक्तयग्रं प्रहारे
दत्तेऽपि न जिन्ध्यात् । एवमेतत् कदाचिद् नवति । परं न चापि मोक्षो गुरुहीलनया
गुरोराशातनया जवतीति ॥ ९ ॥

(टीका.) अत्र विशेषमाह । सिंघा हु ति सूत्रम् । स्यात्कदाचित्कश्चिद्वासुदेवादिः
प्रजावातिशयादिरसा गिरिमपि पर्वतमपि जिन्ध्यात् स्मान्मन्त्रादिसामर्थ्यास्तिहः कु-
पितो न जहयेत् । स्यादेवतानुग्रहादेर्न जिन्ध्याछा शक्तयग्रं प्रहारे दत्तेऽपि । एवमेतत्क-
दाचिन्नवति । न चापि मोक्षो गुरुहीलनया गुरोराशातनया जवतीति सूत्रार्थः ॥ ९ ॥

आथरिअपाया पुण अप्पसन्ना, अबोहिआसायण नत्ति सुखो ॥

तन्हा अणवाहसुहाजिकंखी, गुरुप्पसायानिसुद्धो रमिळा ॥ १० ॥

(अवचूरिः) एवं पावकायाशातनादया । गुर्वाशातना तु महतीति प्रदर्शना-
र्थमाह । आचार्यपादाः पुनरप्रसन्ना इत्यादि पूर्ववत् । यस्मादेवं तस्यादेवानाश-

धसुखाजिकाह्नी मोक्षसुखानिजापी स साधुर्गुरुप्रसादाजिमुखः आचार्यादिप्रसाद
उद्यक्तः सन् रमेत वर्त्तत ॥ १० ॥

(अर्थ.) अग्नि प्रमुखनी आशातना करतां गुरुनी आशातना मोटी ठे. एज दे-
खाडवाने अर्थे कहे ठे. आयरिश्च इत्यादि सूत्र. “आयरिश्चपाया पुण अप्सन्न
अवोहि आसायण नहि मोखो” एनो अर्थ पांचमी गाथाना उत्तरार्थ माफक जा-
णवो. (तम्हा के०) तस्मात् एटले जे कारण माटे एम ठे ते कारण माटे (अणा-
वाहसुखानिकंली के०) अनावाधसुखानिकाह्नी एटले मोक्षसुखनी श्वा करनार पुरुष
जे ते (गुरुप्रसादाजिमुहो के०) गुरुप्रसादाजिमुखः एटले गुरुनी प्रसन्नता राखवाने
उद्यमवंत एवो (रमिज्जा के०) रमेत एटले रहे. ॥ १० ॥

(दीपिका.) एवं पावकाशातना अद्वया । गुर्वाशातना महतीति अतिशयप्रदर्श-
नार्थमाह । आचार्यपादाः पुनः अप्रसन्ना इत्यादि पदछयव्याख्या पूर्ववत् । यस्मात्
एवं तस्मात् अनावाधसुखानिकाह्नी मोक्षसुखानिजापी । साधुः गुरुप्रसादाजि-
मुखः आचार्यादीनां प्रसाद उद्यक्तः सन् रमेत ॥ १० ॥

(टीका.) एवं पावकायाशातनाया गुर्वायाशातना महतीत्यतिशयप्रदर्शनार्थ-
माह । आयरिश्च ति सूत्रम् । आचार्यपादाः पुनरप्रसन्ना इत्यादिः पूर्वार्थः पूर्ववत् ।
यस्मादेवं तस्मादनावाधसुखानिकाह्नी मोक्षसुखानिजापी साधुः गुरुप्रसादाजि-
मुखः । आचार्यादिप्रसाद उद्यक्तः सन् रमेत वर्त्तत इति सूत्रार्थः ॥ १० ॥

जहादिअग्गीजलणं नमंसे, नाणाहुईमंतपयाजिसित्तं ॥

एवायरिश्चं उवचिष्ठइज्जा, अणंतनाणोवगउ वि संतो ॥ ११ ॥

(अवचूरिः) केन प्रकारेणेत्याह । यथाहिताग्निर्ज्वलनोपस्कारी ब्राह्मणो ज्व-
लनं नमस्यति । नानाहुतयो घृताद्याः । मन्त्रपदानि ‘ अग्नये स्वाहा ’ इत्यादीनि । ते-
रजिसंस्कृतं दीक्षाजिपिक्तमित्यर्थः । एवमग्निमित्राचार्यमुपतिष्ठेत् सेवेत । अनन्त-
ज्ञानोपगतोऽपि सन् ॥ ११ ॥

(अर्थ.) हवे शी रीते उद्यमवंत रहे ते कहे ठे. जहा इत्यादि सूत्र. (जहा
के०) यथा एटले जेम (आहिअग्गी के०) आहिताग्निः एटले स्थापन कस्या ठे
अग्नि जेणे एवो ब्राह्मण जे ते (नाणाहुईमंतपयाजिसित्तं के०) नानाहुतिमन्त्रपदा-
जिपिक्तं एटले घृतादिकनी नानाविध आहुति अने मंत्रना पद वहे संस्कारवालो
करेलो एवो (अग्नि के०) अग्नि एटले अग्नि प्रत्ये (नमंसे के०) नमस्यति एटले

५५९ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-म

पूजा करे ठे. (एव के०) एवं एटखे उपर कहेसो ब्राह्मण जेम अग्निनी पूजा क
ठे, तेम साधु जे ते (अणंतनाणोवगठं वि संतो के०) अनन्तज्ञानोपगतोऽपि स
एटखे स्वपरपर्याप्तसहित वस्तुने विषय करनां माटे ज अनंत एवा ज्ञाने क
युक्त होय तो पण (आपरिअं के०) आचार्य एटखे आचार्य प्रत्ये (उचिच्छेद
के०) उपतिष्ठेत् एटखे विनयथी सेवे. ॥ ११ ॥

(दीपिका.) केन प्रकारेण रमेत इत्याह । आहिताग्निः कृतावसयादिब्राह्मण
येन प्रकारेण ज्वलनमग्निं नमस्पति । किञ्चूतं ज्वलनम् । नानाद्रुतिमन्त्रपदानि
कम् । तत्र आहुतयो घृतप्रक्षेपादिरूपाः । मन्त्रपदानि 'अग्नये साह' इत्येवमादीनि
तैः आहुतिमन्त्रपदैः अजिपिकं दीक्षासंकृतमित्यर्थः । एवमग्निमिव आना
विनीतः साधुः उपतिष्ठेत् विनयेन सेवेत । किञ्चूतः साधुः । अनन्तज्ञानोपगतोऽपि
अनन्तं स्वपरपर्यायापेक्षया वस्तु ज्ञायते येन तत् अनन्तं तेन उपगतः सहितोऽपि
सन् किमङ्ग पुनः अन्य इति ॥ ११ ॥

(टीका) केन प्रकारेणेत्याह । जहाहिअग्नि ति सूत्रम् । यथाहिताग्निः कृत
वसयादिब्राह्मणो ज्वलनमग्निं नमस्पति । किञ्चिशिष्टमित्याह । नानाद्रुतिमन्त्रपदानि
पिकम् । तत्राहुतयो घृतप्रक्षेपादिरूपा मन्त्रपदान्यग्नये स्वाहेत्येवमादीनि । तैरजिपि
दीक्षासंस्कृतमित्यर्थः । एवमग्निमिवाचार्यमुपतिष्ठेत् विनयेन सेवेत । किञ्चिशिष्ट इत्य
ह । अनन्तज्ञानोपगतोऽपीत्यनन्तं स्वपरपर्यायापेक्षया वस्तु ज्ञायते येन तदनन्तज्ञा
तद्रुपगतोऽपि सन् । किमङ्ग पुनरन्य इति सूत्रार्थः ॥ ११ ॥

जस्संति ए धम्मपयाइ सिखे, तस्संति ए वेणइयं पंजंजे ॥

सकार ए सिरसा पंजलीउ, कायगिरा चो मणसा अ निच्चं ॥ १२ ॥

(अवचूरिः) एतदेवाह । यस्यान्तिके धर्मपदानि सिद्धान्तपदानि शिक्षेत । त
स्यान्तिके तत्समीपे । किमित्याह । वैनयिकं प्रयुजीत । विनय एव वैनयिकं तत्कुर्या
दिति जावः । कयमित्याह । सत्कारयेत् । अच्युत्तानादिना शिरसोत्तमाङ्गेन प्राञ्जलि
प्रोक्षताञ्जलिः कायेन, वाचा मस्तकेन वन्द इत्यादिरूपा, मनसा जावप्रतिबन्धरूपे
नित्यं सत्कारयेत् न तु सूत्रग्रहणकाल एव ॥ १२ ॥

(अर्थ.) एज स्पष्ट करे ठे. जस्संति ए इत्यादि सूत्र. साधु जे ते (जस्संति ए के०)
यस्यान्तिके एटखे जेनी पासे (धम्मपयाइ के०) धर्मपदानि एटखे सिद्धान्तानां पद
(सिखे के०) शिक्षेत एटखे शीखे. (तस्संति ए के०) तस्यान्तिके एटखे तेनी पासे (वेण

इष्टं के०) वैनयिकं एटले विनय प्रत्ये (पंजजे के०) प्रयुज्जीत एटले करे. शीरीते विनय करवो ते कहे ठे. (जो के०) अरे शिष्य (पंजलीउं के०) प्राञ्जलिः एटले वे हाथ जोडीने (सिरसा के०) शिरसा एटले मस्तकवडे तथा (कायगिरा के०) कायेन गिरा एटले कायावडे अने “मन्त्रएण वंदामि” इत्यादि वाणीवडे तेमज (य के०) च एटले वली (मणसा के०) मनसा एटले जावयुक्त मनवडे (णिच्चं के०) नित्यं एटले नित्य अर्थात् केवल पाठ लेवाने समयेज नहिं, तो सर्व कालनेविषे अध्यापक गुरुनो (सत्कारण के०) सत्कारयेत् एटले सत्कार करवो.॥ ११ ॥

(दीपिका.) एतदेव पुनः स्पष्टयति । साधुर्यस्य आचार्यादेः समीपे धर्मपदानि धर्मफलानि सिद्धान्तपदानि शिक्षेत आदद्यात् । तस्य आचार्यादेः अन्तिके समीपे विनयं प्रयुज्जीत । विनय एव वैनयिकं तत्कुर्यादिति ज्ञावः । कथं विनयं कुर्यादित्याह । गुरुं सत्कारयेत् । केन । अन्त्युष्ठानादिना पूर्वोक्तेन युक्तः । पुनः शिरसा मस्तकेन प्राञ्जलिः सन् । तथा कायेन शरीरेण तथा गिरा वाचा ‘मस्तकेन वन्द’ इत्यादिरूपया । जो इति शिष्यस्य आमन्त्रणे । मनसा जावप्रतिबन्धरूपेण । नित्यं सदैव सत्कारयेत् । न तु सूत्रग्रहणकाल एव । कुशलानुबन्धवद्देनप्रसंगात् । एवं च मनसि कुर्यात् ॥ ११ ॥

(टीका.) एतदेव स्पष्टयति । जस्तु चि सूत्रम् । यस्यान्तिके यस्य समीपे धर्मपदानि धर्मफलानि सिद्धान्तपदानि शिक्षेतादद्यात् । तस्यान्तिके तत्समीपे । किमित्याह । वैनयिकं प्रयुज्जीत । विनय एव वैनयिकं तत्कुर्यादिति ज्ञावः । कथमित्याह । सत्कारयेदन्त्युष्ठानादिना पूर्वोक्तेन । शिरसोत्तमाङ्गेन प्राञ्जलिः प्रोक्तताञ्जलिः सन् कायेन देहेन गिरा वाचा ‘मस्तकेन वन्द’ इत्यादिरूपया । जो इति शिष्यामन्त्रणम् । मनसा च जावप्रतिबन्धरूपेण नित्यं सदैव सत्कारयेत् । न तु सूत्रग्रहणकाल एव । कुशलानुबन्धव्यवद्देनप्रसंगादिति सूत्रार्थः ॥ ११ ॥

लज्जा दया संजमवंचचेरं, कट्ठाण्णागिस्स विसोद्धिवाणं ॥

जे मे गुरू सययमणुसासयंति, तेहिं गुरू सययं पूअयामि ॥ १३ ॥

(अथचूरिः) एवं मनसि कुर्यादित्याह । लज्जापवादज्ञयरूपा, दयानुकम्पा, संयमः पृथ्यादिविषयः । ब्रह्मचर्यं च । एतद्वज्जादि कट्ठाण्णागिजिनो मोक्षजाजिनो जीवस्य विशोधिस्थानं कर्ममलापनयनस्थानं वर्त्तते । अनेन ये मां गुरवः सततमनुशासयन्ति शिक्षयन्ति । तानहं गुरून् सततं पूजयामि ॥ १३ ॥

(अर्थ.) गुरुनी सेवा करता मनमां परिणाम केवा राखवा ते कहे ठे. लज्जा इ-

५५४ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-४३-मा.

त्यादि सूत्र. (कल्याणजागिस्त के०) कल्याणजागिनः एटले शुभमार्गे चाखना होवाथी कल्याणनो जागी एवा साधुने (लज्जा के०) लज्जा एटले लोकापवादजय रूप लज्जा, (दया के०) दया एटले दया. (संजम के०) संजमः एटले पड्जी वनिकायनी यतना रूप संजम तथा (वंनचैरं के०) ब्रह्मचर्य एटले विशुद्ध तपसा प्रमुखनुं आचरण करवुं ते. आ सर्व (विसोहिमाणं के०) विशोधिस्थानं एटले कर्मरूप मखने धोइ नाखनार एवुं ठे. (जे के०) जे एटले जे (गुरु के०) गुरुवः एटले गुरु जे ते (मे के०) मां एटले मने (सययं के०) सततं एटले निरंतर (अणुसासयंति के०) अनुशासयन्ति एटले कल्याण प्राप्तिने अर्थे शिखामण दे ठे, (तेहिं के०) तान् एटले ते (गुरु के०) गुरुन् एटले गुरु प्रत्ये (सययं के०) सततं एटले निरंतर (पूजयामि के०) पूजयामि एटले पूजुं हुं. ॥ १३ ॥

(दीपिका.) लज्जा, दया, संजमो, ब्रह्मचर्यं च एतच्चतुष्टयं कल्याणजागिनो मोक्षाजिज्ञाषिणो जीवस्य विपक्षव्यावृत्त्या कुशलपक्षप्रवर्तकत्वेन च विशोधिस्थानं कर्ममलापनयनस्थानं वर्त्तते । तत्र लज्जा अपवादजयरूपा । दया अनुकम्पा । संजमः पृथिव्यादिविषयः । ब्रह्मचर्यं विशुद्धतपोऽनुष्ठानम् । एतत्कथनेन एतज्ज्ञातं । ये गुरुवो मां सततं निरन्तरमनुशासयन्ति कल्याणयोग्यतां नयन्ति । तान् अहमेतादृशान् गुरुन् सततं पूजयामि । न तेज्यः अन्यः पूजायोग्य इति ॥ १३ ॥

(टीका.) एवं च मनसि कुर्यादित्याह । लज्जा दय चित्ति सूत्रम् । लज्जा अपवादजयरूपा । दयानुकम्पा । संजमः पृथिव्यादिजीवविषयः । ब्रह्मचर्यं विशुद्धतपोऽनुष्ठानम् । एतल्लज्जादि विपक्षव्यावृत्त्या कुशलपक्षप्रवर्तकत्वेन कल्याणजागिनो जीवस्य विशोधिस्थानं कर्ममलापनयनस्थानं वर्त्तते । अनेन ये मां गुरुव आचार्याः सततमनवरतमनुशासयन्ति कल्याणयोग्यतां नयन्ति । तानहमेवंभूतान् गुरुन् सततं पूजयामि । न तेज्योऽन्यः पूजार्ह इति सूत्रार्थः ॥ १३ ॥

जहा निसंते तवणच्चिमाली, पन्नासई केवलनारहं तु ॥

एवायरिउं सुअसीजबुद्धिए, विरायई सुरमप्पे व इंदो ॥ १४ ॥

(अवचूरिः) यथा निशान्ते राज्यवसाने दिवस इत्यर्थः । तपन्नधिर्मासी सूर्यः प्रजासयत्युदयोतयति । केवलं संपूर्णं नारतम् । तुशब्दादन्यथा । एवमाचार्यः । ध्रुवेन शीखेन परब्रह्मविरतिरूपेण, बुद्ध्या च युक्तः सन् प्रकाशयति जीवादीन् । एवं वर्तमानः स साधुजिः परिश्रुतो विराजते सुरमध्य इवेन्द्रः ॥ १४ ॥

(अर्थ.) आ कारणत्री पण ए गुरु अतिशय पूज्य ठे, एम कहे ठे. जहा इत्यादि सूत्र. (जहा के०) यथा एटले जेम (निसंते के०) निशान्ते एटले रात्रिनो अंत थए ठते अर्थात् दिवसने विषे (तवणच्चिमाली के०) तपन्नर्चिर्माली एटले प्रकाश करतो एवो सूर्य जे ते (तु के०) निश्चये करीने (केवलचारहं के०) केवलचारतं एटले संपूर्ण जगत क्षेत्र प्रत्ये (प्रजासए के०) प्रजासयेत् एटले प्रकाशित करे ठे. (एव के०) एवं एटले ए प्रकारे (आयरिउं के०) आचार्यः एटले आचार्य जे ते (सुधसीलबुद्धि ए के०) श्रुतशीलबुद्ध्या एटले श्रुत ते आगम, शील ते पारकानुं मातुं करवानी इष्टा न राखवी ते अने बुद्धि ते स्वाज्ञाविकबुद्धि ए त्रण वस्तुबडे, जीवादिपदार्थोंने यथा-र्थपणे प्रकाशित करे ठे. तथा (व के०) वा एटले जेम (सुरमप्रे के०) सुरमध्ये एटले देवतार्तमां (इंद्रो के०) इंद्रः एटले इंद्र शोजे ठे, तेम साधुसमुदायमां (विरायई के०) विराजते एटले शोजे ठे. ॥ १४ ॥

(दीपिका.) अतः कारणाद् एते पूज्या इत्याह । अर्चिर्माली सूर्यः निशान्ते रात्रेः अन्ते दिवस इत्यर्थः । केवलं संपूर्णं जगतं जगतक्षेत्रम् । तुशब्दादन्यच्च । क्रमेण प्रजासयति उद्द्योतयति । किं कुर्वन् अर्चिर्माली । तपन् । एवमाचार्यो जीवादिज्ञावान् प्रकाशयति । किञ्चूत आचार्यः । श्रुतशीलबुद्धिकः । श्रुतेन आगमेन शीलेन परब्रह्मविरमणेन बुद्ध्या च स्वाज्ञाविक्या युक्तः सन् । एवं च वर्त्तमान आचार्यः साधुभिः परिवृतो विराजते । क इव । सुरमध्ये सामानिकादिदेवमध्ये गत इन्द्र इव ॥ १४ ॥

(टीका.) इतश्चेते पूज्या इत्याह । जहं चि सूत्रम् । यथा निशान्ते रात्र्यवसाने दिवस इत्यर्थः । तपन्नर्चिर्माली सूर्यः प्रजासयत्युद्द्योतयति । केवलं संपूर्णं जगतं जगतक्षेत्रम् । तुशब्दादन्यच्च । क्रमेणैवमर्चिर्मालीवाचार्यः श्रुतेनागमेन शीलेन परब्रह्मविरतिरूपेण बुद्ध्या च स्वाज्ञाविक्या युक्तः सन् प्रकाशयति जीवादिज्ञावानिति । एवं च वर्त्तमानः सुसाधुभिः परिवृतो विराजते । सुरमध्य इव सामानिकादिमव्यगत इव इन्द्र इति १४

जहा ससी कोमुइजोगजुतो, नक्कततारागणपरिवुडप्पा ॥

खे सोहई विमले अप्रममुके, एवं गणी सोहई निक्कुमप्रे ॥ १५ ॥

(अवचूरिः) किंच । यथा शशी कोमुदीयोगयुक्तः । कार्त्तिकपर्णमास्यामुदित इत्यर्थः । नक्षत्रतारागणपरिवृतात्मा तारादिनिर्वृत इत्यर्थः । ख आकाशे शोजते विमलेऽप्रमुके । एवं गणी आचार्यः शोजते निहममध्ये ॥ १५ ॥

(अर्थ.) वही जहा इत्यादि सूत्र. (जहा के०) यथा एटले जेम (कोमुइजो-

५५६ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-

गजुत्तो के०) कौमुदीयोगयुक्तः एटले चंद्रिकाना (चंद्रीना) योगे करीने यु
अर्थात् कार्तिकी पूर्णिमानी रात्रिए उगेलो एवो (नक्षत्ररागणपरिवृत्ता के०
नक्षत्रतारागणपरिवृत्तात्मा एटले नक्षत्रोना तथा ताराउना समुदाय रूप परिव
वीटायलो एवो (ससी के०) शशी एटले चंद्रमा जे ते (अप्रमुके के०) अत्रमुं
एटले निर्मल एवा (खे के०) खे एटले आकाशने विपे (सोहइ के०) शोजते एट
शोजे ठे. (एवं के०) एवं एटले ए प्रकारे (गणी के०) गणिः एटले आचार्य जे ते (नि
खुमप्रे के०) जिहूमध्ये एटले साधुउमां (सोहइ के०) शोजते एटले शोजे ठे. ॥१५

(टीपिका.) पुनराह । यथा चन्द्रः ख आकाशे शोजते । किञ्चूतः । कौमुदीयोगयुक्त
कार्तिकपौर्णमास्यामुदितः । पुनः किञ्चूतः चन्द्रः । नक्षत्रतारागणपरिवृत्तात्मा । नक्ष
ताराणां गणैर्वृन्दैर्युक्त इति जावः । किञ्चूते खे । अत्रमुके । पुनः किञ्चूते खे । विम
निर्मले । अत्रमुक्तमाकाशमत्यन्तं निर्मलं जवतीति ख्यापनार्थम् । तदेवं चन्द्र इव ग
आचार्यः शोजते जिहूमध्ये । अतोऽयं गुरुः महत्त्वात्पूज्य इति ॥ १५ ॥

(टीका.) किंच । जह त्ति सूत्रम् । यथा शशी चन्द्रः कौमुदीयोगयुक्तः कार्ति
कपौर्णमास्यामुदित इत्यर्थः । स एव विशेष्यते । नक्षत्रतारागणपरिवृत्तात्मा नक्षत्रादि
जिर्युक्त इति जावः । ख आकाशे शोजते । किंविशिष्टे खे । विमलेऽत्रमुके । अत्रमु
क्तेवेदं विमलं जवतीति ख्यापनार्थमेतत् । एवं चन्द्र इव गणाचार्यः शोजते जिहूम
साधुमध्ये । अतोऽयं महत्त्वात्पूज्य इति सूत्रार्थः ॥ १५ ॥

महागरा आयरिआ महेसी, समाहिजोगे सुअसीलबुद्धिए ॥
संपाविउकामे अणुत्तराई, आराहए तोसइ धम्मकामी ॥ १६ ॥

(अवचूरिः) महाकरा ज्ञानादिज्ञावरत्नाकरा महेपिणो मोक्षकाजिलापिणः । केः।स
माधियोगश्रुतशीलबुद्धिजिः । समाधियोगेः । ध्यानविशेषैः । श्रुतेन छादशास्त्रान्यासेन ।
शीलेन सदाचाररूपेण । बुद्ध्या चैतपत्तिक्यादिरूपया । अन्ये तु व्याचक्षते । श्रुतशील-
बुद्धीनां महाकरा इति । तान् आचार्यान् संप्राप्तुकामोऽनुत्तराणि ज्ञानादीनि आराध-
येछिनयकरणेन । न सकृदेव । अपितु तोपयेदसकृत्करणेन धर्मकामो निर्जरार्थम् ॥ १६ ॥

(अर्थ.) वली महागरा इत्यादि सूत्र. (अणुत्तराई के०) अनुत्तराणि एटले स-
पौल्लह एवा ज्ञानादि रत्नोनी (संपाविउकामे के०) संप्राप्तुकामः एटले प्राप्तिनी इ-
या करनार एवा साधु जे ते (महागरा के०) महाकरान् एटले ज्ञानादि रत्नोनी ता-

एरूप एवा तथा (समाहिजोगेसुअसीलबुद्धि के०) समाधियोगश्रुतशीलबुद्धिजिः समाधियोग एटले समाधियोग नामक ध्यानवडे, श्रुत एटले छादशांगी रूप श्रुत वडे, शील एटले पारकुं मातुं करवानी इष्टा न राखवी तेवडे तथा बुद्धि एटले औत्पत्तिकी प्रमुख बुद्धिवडे (महेसि के०) महेपिणः एटले मोक्ष प्राप्तिने अर्थ उद्यमवंत एवा (आयरिआ के०) आचार्यान् एटले आचार्यप्रत्ये (आराहए के०) आराधयेत् एटले विनय प्रमुख करीने आराधे. केवल ज्ञान मेलववानी इष्टाचीज योः डीवार आचार्यनी आराधना करवी एम नत्री. तो (धम्मकामि के०) धर्मकामी एटले कर्मनिर्जरानो हेतुभूत एवा धर्मनी इष्टा करनार साधु जे ते (तोसय के०) तोपयेत् एटले सतत सेवा करी आचार्यजीने प्रसन्न करे. ॥ १६ ॥

(दीपिका.) पुनः किंच । धर्मकामो निर्जरार्थं । नतु ज्ञानफलापेक्षयापि । साधुः तान् आचार्यान् संप्राप्तुकामोऽनुत्तराणि ज्ञानादीनि आराधयेद् विनयकरणेन । न एकवारमेव । किंतु तोपयेद् वारंवारं विनयकरणेन संतोषं ग्राहयेत् । तान् कान् आचार्यान् ये महाकराः । ज्ञानादिज्ञावरत्नानामाकराः । पुनः किञ्चूता आचार्याः । महेपिणः मोक्षपिणः । कथं महेपिणः । इत्याह । समाधियोगश्रुतशीलबुद्धिजिः । समाधियोगेष्ट्याः नविशेषैः श्रुतेन छादशाङ्गान्तिधानेन शीलेन परडोहविरतिरूपेण बुद्ध्या च औत्पत्तिक्यादिरूपया । अन्य आचार्या इष्टं व्याख्यानयन्ति । समाधियोगश्रुतशीलबुद्धिनामाकरा इति ॥ १६ ॥

(टीका.) किंच । महाकरा इति सूत्रम् । महाकरा ज्ञानादिज्ञावरत्नापेक्षया आचार्या महेपिणो मोक्षपिणः । कथं महेपिण इत्याह । समाधियोगश्रुतशीलबुद्धिजिः । समाधियोगेष्ट्याः नविशेषैः श्रुतेन छादशाङ्गान्तिधानेन, शीलेन परडोहविरतिरूपेण, बुद्ध्या च औत्पत्तिक्यादिरूपया । अन्ये तु व्याचक्षते । समाधियोगश्रुतशीलबुद्धीनां महाकरा इति । तानेवंभूतानाचार्यान् संप्राप्तुकामोऽनुत्तराणि ज्ञानादीनि आराधयेद्विनयकरणेन । न सद्बुद्धेर्वापि तु तोपयेदसद्बुद्धकरणेन तोषं ग्राहयेत् । धर्मकामो निर्जरार्थं न तु ज्ञानादिफलापेक्षयापीति सूत्रार्थः ॥ १६ ॥

सुत्राण मेढावि मुत्तासिआई, सुम्सुसए आयरिअंप्पमत्तो ॥

अराहइत्ता ए गुणे अणंगे, से पावई सिद्धिमुत्तरं ति वेमि ॥ १७ ॥

विणयसमादीए पडमो उद्देयो संमत्तो ॥ १ ॥

५५८ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-भा.

(अथचूरिः) श्रुत्वा मेधावी सुजापितानि शुश्रूपयेदाचार्यमप्रमत्तः । एवं गुरु शुश्रूपापरः स आराध्य गुणाननेकान् ज्ञानादीन् प्राप्नोति सिद्धिमनुत्तरां मुक्तिमनन्तसौख्यामित्यर्थः ॥ १७ ॥

इति विनयसमाध्यवचूरावुक्तः प्रथम उद्देशः ॥ १ ॥

(अर्थः) सोच्चा णं इत्यादि सूत्र. (मेधावि के०) मेधावी एटले बुद्धिशाली एवा साधु जे ते (सुजासिआइ के०) सुजापितानि एटले गुरुनी आराधनाना फल कहे नारा एवा सारा वचनो प्रत्ये (सोच्चा के०) श्रुत्वा एटले सांजलीने (अथमत्तो के०) अप्रमत्तः एटले निज्जादि प्रमादनो त्याग करतो ठतो (आयरिअ के०) अचार्यान् एटले आचार्यप्रत्ये (सुस्सुसए के०) शुश्रूपयेत् एटले सेवे; अर्थात् आचार्यनी आराधनां रहे. आ रीते जे वत्तं, (से के०) सः एटले ते साधु जे ते (अण्णेगे के०) अनेकान् एटले घणा (गुणे के०) गुणान् एटले ज्ञानादि गुणो प्रत्ये (आराहएत्ता के०) आराधयित्वा एटले आराधना करीने (अणुत्तरं के०) अनुत्तरां एटले सर्वोत्कृष्ट एवी (सिद्धि के०) सिद्धिं एटले मुक्तिरूप सिद्धि प्रत्ये (पावइ के०) प्राप्नोति एटले पामे वे. (तिवेमि) एनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो. आ गायामां वे एकार वे ते वाक्यावकां रने अर्थे जाणवा ॥ १७ ॥

इति विनयसमाधि अध्ययनना वालावबोधनो प्रथम उद्देश संपूर्ण ॥ १ ॥

(दीपिका.) पुनराह । मेधावी पण्डितः साधुः सदा आचार्यान् शुश्रूपयेत् । किं कृत्वा । सुजापितानि गुर्वाराधनफलाजिघांसकानि श्रुत्वा । किंविशिष्टो मेधावी । अप्रमत्तः निज्जादिप्रमादरहितः । य एवं गुरुशुश्रूपापरः स गुणान् अनेकान् ज्ञानादिरूपान् आराध्य सिद्धिमनुत्तरां मुक्तिमनन्तरं सुकुलादिपरम्परया वा प्राप्नोति । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ १७ ॥

इति श्रीदशवैकालिके शब्दार्थवृत्तौ श्रीसम्यक्सुन्दरोपाध्यायविरचितायां नवमाध्ययने प्रथमोद्देशकः समाप्तः ॥ १ ॥

(टीका.) सोच्चा णं ति सूत्रम् । श्रुत्वा मेधावी सुजापितानि गुर्वाराधनफलाजिघांसीनि । किमित्याह । शुश्रूपयेदाचार्यान्प्रमत्तो निज्जादिरहितस्तदाज्ञां कुर्वेत्तित्यर्थः । य एवं गुरुशुश्रूपापरः स आराध्य गुणाननेकान् ज्ञानादीन् प्राप्नोति सिद्धिमनुत्तरां मुक्तिमित्यर्थः । अनन्तरं सुकुलादिपरंपरया वा । ब्रवीतीति पूर्ववदयं सूत्रार्थः ॥ १७ ॥ इति श्रीदशवैकालिकटीकायां श्रीहरिजज्ञसूरिविरचितायां नवमाध्ययने प्रथम उद्देशः

अथ द्वितीय उद्देशः ।

मूलाज खंधपञ्चवो दुमस्स, खंधाज पट्टा समुर्विति साहा ॥

साहप्पसाहा विरुहंति पत्ता, तउं सि पुप्फं च फलं रसो अ ॥ १ ॥

(अत्रचूरिः) अथ द्वितीय उद्देश उच्यते । मूलाद् आदिप्रवन्धात् स्कन्धोत्पत्तिं दुमस्य । स्कन्धात्पश्चात्समुपयान्ति शाखाः । शाखाज्यः प्रशाखा विरोहन्ति जायन्ते । तान्योऽपि पत्राणि । ततः से तस्य दुमस्य पुष्पं च फलं च रसश्च फलगत एव । एते क्रमेण जवन्तीति ॥ १ ॥

(अर्थः) हवे विनयना अधिकारमांज बीजो उद्देश कहे ठे. मूलाज इत्यादि सूत्र. (मूलाज के०) मूलात् एटले मूलथी (जडथी) (दुमस्स के०) दुमस्य एटले वृक्षना (खंधपञ्चवो के०) स्कन्धप्रचवः यडनी उत्पत्ति थाय ठे. (पट्टा के०) पश्चात् एटले यड उत्पन्न थाय पट्टी (खंधाज के०) स्कन्धात् एटले यडथकी (साहा के०) शाखाः एटले शाखाजं जे ते (समुर्विति के०) समुपयान्ति एटले उत्पन्न थाय ठे. (साह-प्पसाहा के०) शाखाज्यः प्रशाखाः एटले शाखाजथकी नानी शाखाजं (विरुहंति के०) विरोहन्ति एटले उत्पन्न थाय ठे. (तउं के०) ततः एटले ते नानी शाखाजं थकी (पत्ता के०) पत्राणि एटले पात्रां उत्पन्न थाय ठे. ते पात्राथकी (सि के०) तस्य एटले ते वृक्षने (पुप्फं के०) पुष्पं एटले पुष्प (च के०) च एटले पुनः (फलं के०) फलं एटले फल (अ के०) च एटले अने (रसो के०) रसः एटले रस अनुक्रमे थाय ठे. ॥ १ ॥

(टीपिका.)अथ नवमाध्ययने विनयाधिकार एव द्वितीयोद्देशकः प्रारब्धते। पूर्वं प्रथमोद्देशके विनयसमाधिरुक्तः । द्वितीयोऽपि विनयाधिकारवान् उच्यते। तत्र सूत्रम्। दुमस्य वृक्षस्य मूलादादिप्रवन्धात् स्कन्धप्रचवः स्थुडोत्पादः । ततः स्कन्धात्पश्चात् शाखास्तस्य शुजाकल्पाः समुपयान्ति आत्मानं प्राप्नुवंति उत्पद्यन्त इत्यर्थः । तथा शाखाज्य उक्तस्वरूपाज्यः प्रशाखास्तासामंशजृता विरोहन्ति जायन्ते । तथा तान्योऽपि प्रशाखाज्यः पत्राणि पर्णानि विरोहन्ति । ततस्तदनन्तरं से तस्य दुमस्य पुष्पं च फलं च रसश्च ॥१॥

(टीका.) विनयाधिकारवानेव द्वितीय उच्यते । तत्रेदमादिमं सूत्रम् । मूलाज इत्यादि । अस्य व्याख्या । मूलादादिप्रवन्धात् स्कन्धप्रचवः स्थुडोत्पादः । कस्येत्याह । दुमस्य वृक्षस्य । ततः स्कन्धात् सकाशात् पश्चात्तदनु समुपयान्त्यात्मानं प्राप्नुवंत्युत्पद्यन्त इत्यर्थः । कास्ता इत्याह । शाखास्तशुजाकल्पाः । तथा शाखाज्य उक्तलक्षणाज्यः

६० राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालेसिंघ
 शाखास्तदंशचूता विरोहन्ति जायन्ते । तथा तेन्योऽपि पञ्चाणि पर्णानि विरोहन्ति ।
 तस्तदनन्तरं से तस्य झुमस्य पुष्पं च फलं च रसश्च फलगत एवैते क्रमेण ज्ञ-
 तीति सूत्रार्थः ॥ १ ॥

एवं धम्मस्स विणञ्चो, मूलं परमो अ से मुखो ॥
 जेण कित्तिं सुञ्चं सिग्घं, नीसेसं चाजिगवइ ॥ २ ॥

(अथचूरिः) एवं दृष्टान्तमजिधाय दार्ष्टान्तिकयोजनामाह । एवं धर्मकल्पदु-
 स्य विनयो मूलम् । परमः प्रधानो रसः से तस्य मोक्षः । स्कन्धप्राप्तानि सुरासुख-
 खानि । येनेति तृतीया पञ्चम्यर्था । यतो विनयात्पञ्चकल्पानां कीर्त्तिं पुष्पकल्पं श्रुतं स्थाप्य
 प्रशंसास्पदचूतं च निःशेषमधिगच्छति प्राप्नोति ॥ २ ॥

(अर्थः) उपर कहेल दृष्टांत दार्ष्टान्तिकने विषे जोडे ठे. एवमित्यादि सूत्र. (एवं के)
 एवं एटले जेम वृक्षना मूल प्रमुख उपर कहां तेम (धम्मस्स के) धर्मस्य एटले
 धर्म रूप कल्पवृक्षां (विणञ्च के) विनयः एटले विनयरूप (मूलं के) मूलं एटले
 मूल जाणवुं. (अ के) च एटले अने (से के) तस्य एटले ते धर्मरूप कल्पवृक्षानो
 (मुखो के) मोक्षः एटले मोक्षरूप (परमो के) परमः एटले फलमानो उक्त
 रस जाणवो. तथा एना खंध विगेरेने स्थानके देवलोकेनी प्राप्ति, सारा कुल्लं
 उत्पत्ति प्रमुख जाणवां. हवे विनय केवो ते कहे ठे. (जेण के) येन एटले
 विनयवडे सर्वत्र (कित्तिं के) कीर्त्तिं एटले यश कीर्त्ति, (सुञ्चं के) श्रुतं एटले
 अंगप्रविष्टादि श्रुत अने (नीसेसं के) निःशेषं एटले संपूर्ण (सिग्घं के) स्थाप्य
 एटले श्रेष्ठ वस्तु प्रत्ये (अहिगवइ के) अधिगच्छति एटले पामे ठे. ॥ २ ॥

(दीपिका.) एवं दृष्टान्तमजिधाय दार्ष्टान्तिकयोजनामाह । एवं धर्मस्य परमक-
 ल्पस्य विनयो मूलमादिप्रबन्धरूपं परम इति अग्रो रसः । से तस्य फलरस-
 न्मोक्षः । स्कन्धादिकल्पानि तु देवलोकगमनसुकुलागमादीनि । अतो विनयः कर्तव्यः ।
 येन विनयेन कृत्वा साधुः कीर्त्तिं सर्वत्र शुजप्रवादरूपमधिगच्छति प्राप्नोति । पुन-
 श्रुतम् । अङ्गप्रविष्टादि । स्थाप्यं प्रशंसास्पदीचूतं निःशेषं संपूर्णं च प्राप्नोति ॥ २ ॥

(टीका.) एवं दृष्टान्तमजिधाय दार्ष्टान्तिकयोजनामाह । एवं ति सूत्रम् । अस्-
 व्याख्या । एवं झुममूलवत् । धर्मस्य परमकल्पवृक्षस्य विनयो मूलमादिप्रबन्धरूपम् । परम
 इत्यग्रो रसः । से तस्य फलरसवन्मोक्षः स्कन्धादिकल्पानि तु देवलोकगमनसुकुलागमना-
 दीनि । अतो विनयः कर्तव्यः । किंविशिष्ट इत्याह । येन विनयेन कीर्त्तिं सर्वत्र शुजप्रवादरूपं

तथा श्रुतमङ्गप्रविष्टादि । श्लाघ्यं प्रशंसास्पदञ्चूतं निःशेषं संपूर्णमधिगच्छति प्राप्नोतीति श

जे अ चंमे मिए अरु, दुवाई नियमी सढे ॥

बुप्रइ से अविणीअप्पा, कठं सोअग्रयं जहा ॥ ३ ॥

(अवनूरिः) अविनयवतो दोषमाह । यश्च चंमो रोपणः, मृगो मूर्खः, स्तब्धो जात्यादिमदोन्मत्तः । दुर्वादी अप्रियवक्ता । निहृती मायी । शठः संयमयोगेष्वनादृतः । एतेभ्यो दोषेभ्यो योऽविनयं करोति । स उह्यते संसारस्रोतसा अविनीतात्मा काष्ठं स्रोतोगतं प्रवाहपतितं यथा ॥ ३ ॥

(अर्थः) जे विनय साचवतो नथी तेनो दोष कह्ये ठे. जे इत्यादि सूत्र. (जे के०) यः एटले जे पुरुष (चंमे के०) चणुः एटले कोधी, (मिए के०) मृगः एटले अङ्ग (अरु के०) स्तब्धः एटले जातिप्रमुखना अहंकारथी उन्मत्त अएलो, (दुवाई के०) दुर्वादी एटले अप्रिय ज्ञापण करनारो, (निअडी के०) निहृतिमान् एटले कपटी (अ के०) च एटले अने (सढे के०) शठः एटले संयम व्यापारने विषे निष्कालजी एवो होवाथी विनय न करे. (से के०) सः एटले ते (अविणयप्पा के०) अविनीतात्मा एटले सर्व कळ्याणनुं साधन एवा विनयने न साचवनार पुरुष जे ते (सोअग्रयं के०) स्रोतोगतं एटले जलना प्रवाहमां पडेळुं (कठं के०) काष्ठं एटले काष्ठ (लाकडुं) (जहा के०) यथा एटले जेम तणाइ जाय ठे तेम (बुप्रइ के०) उह्यते एटले संसार समुद्रना प्रवाहमां तणाइ जाय ठे. ॥ ३ ॥

(टीपिका.) अथ अविनयदोषमाह । साधुः एतेभ्यो दोषेभ्यो विनयं न करोति । स संसारस्रोतसा उह्यते । किंवत् । काष्ठमिव । किञ्चूतं काष्ठम् । स्रोतोगतं नद्यादिवहनीपतितम् । किञ्चूतः साधुः । चणो रोपणः । पुनः किञ्चूतः साधुः । मृगोऽङ्गो हितमपि उक्तो रुप्यति । पुनः स्तब्धः जात्यादिमदोन्मत्तः । पुनः दुर्वादी अप्रियवक्ता । पुनः निहृतिमान् मायासहितः । पुनः शठः संयमयोगेषु आदररहितः । पुनः अविनीतात्मा सकलकळ्याणकारणेन विनयेन रहितः ॥ ३ ॥

(टीका.) अविनयवतो दोषमाह । जे अ चि सूत्रम् । अस्य व्याख्या । यश्चणो रोपणो मृगोऽङ्गः हितमप्युक्तो रुप्यति । तथा स्तब्धो जात्यादिमदोन्मत्तः । दुर्वागप्रियवक्ता । निहृतिमान् मायोपेतः । शठः संयमयोगेष्वनादृत एभ्यो दोषेभ्यो विनयं न करोति यः । उह्यतेऽसौ पापः संसारस्रोतसा अविनीतात्मा सकलकळ्याणैकनिबन्धनविनयविरहितः । किमिवेत्याह । काष्ठं स्रोतोगतं नद्यादिवहनीपतितं यथा तद्वदिति सूत्रार्थः ॥ ३ ॥

५६९ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

विणयंमि जो उवाएणं, चोइउ कुप्पई नरो ॥

दिवं सो सिरिमिज्जंति, दंणेण पप्पिसेहए ॥ ४ ॥

(अथचूरिः) विनय उपायेन एकान्तमृदुजणनादिरूपेण चोदित उक्तः कुप्यति नरो योऽत्र । निदर्शनमाह । दिव्याममानुषीमसो श्रियमागच्छन्तीमात्मनो जवन्तीं दण्णेण काष्ठमयेन प्रतिपेधयति निवारयति ॥ ४ ॥

(अर्थ.) बली विणयंमि इत्यादि सूत्र. (जो के०) यः एटले जे (नरो के०) नर एटले मनुष्य जे ते (उवाएण के०) उपायेन एटले मिष्ट वचन प्रमुख उपाय वडे (विणयंमि के०) विनये एटले विनयने विपे (चोइउ के०) चोदितः एटले प्रेयो ठतो अर्थात् मीमा वचनथी विनय साचववाने अर्थे कोइ कंइ कहे तो (कुप्पई के०) कुप्यति एटले क्रोध करे. (सो के०) सः एटले ते पुरुष (इज्जंति के०) आ- यान्तीं एटले पोतानी मेले आवती एवी (दिवं के०) दिव्यां एटले अलौकिक, भेउ एवी (सिरिं के०) श्रियं एटले लक्ष्मीप्रत्ये (दंणेण के०) दंढेन एटले दंड (लाकडी) वडे (पडिसेहए के०) प्रतिपेधयति एटले पाठी वाले ठे. तात्पर्य, विनय संपदानुं मूउ ठे, माटे ते अवश्य करवो. ॥ ४ ॥

(दीपिका.) पुनः किंच । यो नरः विनयमुक्तलक्षणं प्रति उपायेन एकान्तमृदु- जणनादिलक्षणेनापि संबन्धेन चोदित उक्तः सन् कुप्यति रुप्यति । स किं करोती- त्याह । स दिव्याममानुषी श्रियं लक्ष्मीमागच्छन्तीमात्मनो जवन्तीं दण्णेण काष्ठम- येन प्रतिपेधयति निवारयति । अयं परमार्थः । विनयः संपदां निमित्तं । तत्रस्त्विति यदि कश्चिन्नोदयति स गुणः । तत्रापि रोपकरणे वस्तुतः संपदां निषेधः ॥ ४ ॥

(टीका.) किं च विणयंमीति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । विनयमुक्तलक्षणं य उ- पायेनाप्येकान्तमृदुजणनादिलक्षणेनाप्यपिशब्दस्य व्यवहितः संबन्धः । चोदित उक्तः कुप्यति रुप्यति नरः । अत्र निदर्शनमाह । दिव्याममानुषीमसौ नरः श्रियं लक्ष्मीमा- गच्छन्तीमात्मनो जवन्तीं दण्णेण काष्ठमयेन प्रतिपेधयति निवारयति । एतदुक्तं जवति । विनयः संपदो निमित्तम् । तत्र स्वस्वितं यदि कश्चिन्नोदयति । स गुणस्तत्रापि रोपकर- णेन वस्तुतः संपदो निषेधः । उदाहरणं चात्र दशारादयः कुरूपगताश्रीप्रार्थनाप्रणयन- गकारिणस्तद्ग्रहितास्तदजङ्गकारी च तद्युक्तः कृष्ण इति सूत्रार्थः ॥ ४ ॥

तद्देव अविणीश्रप्पा, उववप्पा ह्या गया ॥

दीसंति दुहमेहंता, आनिजंगमुवठिया ॥ ५ ॥

(अवनूरिः) अविनयदोषमाह । तथैव ते अविनीतात्मानः अनात्मज्ञा उपवा-
ह्यानां राजादिवल्लज्जानामेते कर्मकरा इत्योपवाह्या ह्या अश्वा गजा हस्तिनः ।
उपलक्षणं चैतन्महिपादीनाम् । दृश्यन्ते तृणादिवोढारः । दुःखं संक्लेशलक्षणमेध-
माना अनेकार्थत्वादनुभवन्त आजियोग्यं कर्मकरत्वमुपस्थिताः प्राप्ताः ॥ ५ ॥

(अर्थः) वली अविनयना दोष देखाडवाने अर्थं कहे ठे. तहेव इत्यादि सूत्र.
(तहेव के०) तथैव एटले तेमज (अविणीअप्पा के०) अविनीतात्मानः एटले वि-
नयरहित एवा (उववप्पा के०) ओपवाह्याः एटले प्रधानं सेनापति प्रमुख लोकोना
(ह्या के०) ह्याः एटले अश्व तथा (गया के०) गजाः एटले गज प्रमुख जे ते
(दुहं के०) दुःखं एटले दुःख प्रत्ये (एहंता के०) एधमानाः एटले जोगवता एवा
तथा (आजिउगं के०) आजियोग्यं एटले सैवक पणा प्रत्ये (उवठिआ के०) उ-
पस्थिताः एटले पामेला एवा अर्थात् चारवाहक (चार उपाडनार थएला) एवा
(दीसंति के०) दृश्यन्ते एटले देखाय ठे. ॥ ५ ॥

(टीपिका.) अविनयदोषस्य उपदर्शनार्थमेवाह । तथैव ते अविनीतात्मानो विन-
यरहिता अनात्मज्ञा उपवाह्यानां राजादिवल्लज्जानामेते कर्मकरा इत्योपवाह्या ह्या
अश्वा गजा हस्तिन उपलक्षणत्वात् महिपादयश्च एते । किमित्याह । दृश्यन्त उपल-
न्यन्त एव मन्दुरादौ अविनयदोषेण उन्नयलोकवर्तिना यवसादिवोढारः दुःखं संक्ले-
शलक्षणमेधमाना अनेकार्थत्वादनुभवन्त आजियोग्यं कर्मकरभावमुपस्थिताः ॥ ५ ॥

(टीका.) अविनयदोषोपदर्शनार्थमेवाह । तहेव चि सूत्रम् । तथैवेति तथैवेते-
ऽविनीतात्मानो विनयरहिता अनात्मज्ञा उपवाह्यानां राजादिवल्लज्जानामेते कर्मकरा
इत्योपवाह्याः । ह्या अश्वाः । गजा हस्तिनः । उपलक्षणमेतन्महिपादीनामिति ।
एते । किमित्याह । दृश्यन्त उपलन्यन्त एव मन्दुरादौ अविनयदोषेण उन्नयलोकवर्तिना
यवसादिवोढारः । दुःखं संक्लेशलक्षणमेधयन्तोऽनेकार्थत्वादनुभवन्त आजियोग्यं
कर्मकरभावमुपस्थिताः प्राप्ता इति सूत्रार्थः ॥ ५ ॥

तदेव सुविणीअप्पा, उववप्पा ह्या गया ॥

दीसंति सुहमेहंता, इहिं पत्ता महायसा ॥ ६ ॥

(अवनूरिः) एतेष्वेव विनयगुणमाह । तथैवेति सुविनीतात्मान उववप्पा ह्या
गया इति पूर्ववत् । दृश्यन्ते सुखमाहादलक्षणमेधमाना ऋद्धिं प्राप्ता विशिष्टरूपणा-
लयभोजनादिप्राप्तैर्यो महायशसो विख्यातगुणाः ॥ ६ ॥

५६४ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

(अर्थ.) हवे ए अश्वदिकमांज विनय करनारनी स्थिति कहेवे. तहेव इत्यादि सूत्र. (तहेव के०) तथैव एटले तेमज (सुविणीअप्पा के०) सुविनीतात्मानः एटले सम्यक् प्रकारे विनयवंत एवा (उववप्रा के०) ओपवाह्याः एटले प्रधान, सेनापति प्रमुख लोकोना (ह्या के०) ह्याः एटले अश्व तथा (गया के०) गजाः एटले गज प्रमुख जे ते (सुहं के०) सुखं एटले सुख प्रत्ये (एहंतो के०) एधमानाः एटले जोगवता, (इहिं पत्ता के०) इहिं प्राप्ताः एटले इहिं पामेला अने (महायसा के०) महायशसः एटले मोटी जसकीर्ति पामेला एवा (दीसंति के०) दृश्यन्ते एटले देखाय वे ॥६॥

(टीपिका.) एतेष्वेव विनयगुणमाह । तथैव एते सुविनीतात्मानो विनयवन्त आत्मज्ञा ओपवाह्या राजादीनां ह्या गजा इति पूर्ववत् । एते । किमित्याह । दृश्यन्त उपलब्ध्यन्ते सुखमाहादलक्षणमेधमाना अनुजवन्त इहिं प्राप्ता इति विशिष्टचूपालयजोवना दिजावतः प्राप्तर्ह्यो महायशसो विख्यातसङ्गुणाः ॥ ६ ॥

(टीका.) एतेष्वेव विनयगुणमाह । तहेव च सूत्रम् । तथैवेति तथैवेते सुविनीतात्मानो विनयवन्त आत्मज्ञा ओपवाह्या राजादीनां ह्या गजा इति पूर्ववत् । एते । किमित्याह । दृश्यन्त उपलब्ध्यन्त एव सुखमाहादलक्षणमेधमाना अनुजवन्त इहिं प्राप्ता इति । विशिष्टचूपालयजोवनादिजावतः प्राप्तर्ह्यो महायशसो विख्यातसङ्गुणा इति सूत्रार्थः ॥ ६ ॥

तहेव अविणीअप्पा, लोगंमि नरनारिउ ॥

दीसंति डहमेहंता, गया ते विगलिदिआ ॥ ७ ॥

(अवचूरि.) एतदेव विनयाविनयफलं मनुष्यान्धिकृत्याह । तथैव तिर्यच इवाविनीतात्मानः पूर्ववत् । अत्रास्मिन् मनुष्यलोके नरनार्यः दृश्यन्ते डुःखमेधमानाः पूर्ववत् । वाताः कशाघातव्रणाङ्किताः । विकलेन्द्रिया अथनीतनासिकादीन्द्रियाः पारिदारिकादयः

(अर्थ.) तिर्यच आश्रयी विनयनुं तथा अविनयनुं फल कह्युं. हवे मनुष्य आश्रयी कहे वे. तहेव इत्यादि सूत्र. (तहेव के०) तथैव एटले जेम तिर्यचमां तेमज (लोगंसि के०) लोके एटले लोकने विपे (अविणीअप्पा के०) अविनीतात्मानः एटले विनयने न साचवनारा एवा (ते के०) ते एटले ते (नरनारिउ के०) नरनार्यः एटले पुरुषो अने स्त्रियो जे ते (डहमेहंता के०) डुःखमेधमानाः एटले डुःखने जोगवता एवा (गया के०) वाताः एटले चावक प्रमुखना प्रहारथी जेमने शरीर पा प्रमुख पडेला वे एवा तथा (विगलिदिआ के०) विकलेन्द्रियाः एटले जेमना

नाक, कान प्रमुख कपाया ठे एवा (दीसंति के०) दृश्यन्ते एटले देखाय ठे. अर्थात् परस्त्रीगमन, चोरी प्रमुख अपराध करनार लोकोनी हालत एवी देखाय ठे. ॥ ७ ॥

(दीपिका.) अथ एतदेव विनयाविनयफलं मनुष्यान् अधिकृत्याह । तथैव तिर्यश्च इव अविनीतात्मानः । पूर्ववत् । लोकेऽस्मिन् मनुष्यलोके । नरनार्य इति प्रकटार्थम् । दृश्यन्ते दुःखमेधमानाः । पूर्ववत् । ठाताः कशाघातव्रणाङ्कितशरीरा विकलेन्द्रिया अपनीतनासिकादीन्द्रियाः पारदारिकादय इति सूत्रार्थः ॥ ७ ॥

(टीका.) एतदेव विनयाविनयफलं मनुष्यान् अधिकृत्याह । तथैव तिर्यश्च इव अविनीतात्मान इति पूर्ववत् । लोकेऽस्मिन्मनुष्यलोके । नरनार्य इति प्रकटार्थम् । दृश्यन्ते दुःखमेधमाना इति पूर्ववत् । ठाताः कपघातव्रणाङ्कितशरीरा विगलितेन्द्रिया अपनीतनासिकादीन्द्रियाः पारदारिकादय इति सूत्रार्थः ॥ ७ ॥

दंससवपरिक्कुन्ना, असप्रवयणेहि अ ॥

कलुणा विवन्नचंदा, खुप्पिवासपरिग्गया ॥ ८ ॥

(अवचूरिः) दण्णा वेत्रदण्णादयः । शस्त्राणि खट्वादीनि ताज्यां परिजीर्णाः समन्ततो दुर्वलजावमापादिता असस्यवचनेश्च खरकर्कशादिजिः । एवंभूताः करुणाहेतुत्वात्सतां करुणा दीना व्यापन्नचन्दसः गतस्वेष्टाः क्रुधा पिपासया परिगता व्याप्ताः ॥ ८ ॥

(अर्थ.) वली उपर कहेला पुरुषो अने स्त्रियो केवा ठे ते कहेठे. दंससव इत्यादि सूत्र. (दंससवपरिक्कुन्ना के०) दंडशस्त्रपरिजीर्णाः एटले वेत्र प्रमुख दंडना अने खट्वा प्रमुख शस्त्रना प्रहारथी दुर्वल थएला, (अ के०) च एटले अने (असप्रवयणेहि के०) असस्यवचनेः एटले कठोर वचनो सांजलीने पण दुर्वल थएला एवा माटेज (कलुणा के०) करुणाः एटले सत्पुरुषोने दया उपजावे एवा तथा (विवन्नचंदा के०) व्यापन्नचन्दसः एटले पोतानी इष्टा साफक जेमनाथी चलातुं नथी, अर्थात् बीजाना तावामां रहेला एवा तेमज (खुप्पिवासपरिग्गया के०) क्षुत्पिपासापरिगताः एटले क्रुधा तृपाथी पीडाथला एवा देखाय ठे. ॥ ८ ॥

(दीपिका.) एवंविधाः साधव इह लोके पूर्वमविनयेन गृहीतानां कर्मणामनुजावेन एवंभूताः परलोके तु कुशलस्य अप्रवृत्तेर्दुःखिततरा विजायन्ते । कीदृशाः । दण्णा वेत्रदण्णादयः शस्त्राणि खट्वादीनि तेः परिजीर्णाः परि समन्ततो दुर्वलजावमापादिताः । तथा पुनः कीदृशाः । असस्यवचनेश्च खरकर्कशादिजिः परिजीर्णाः । पुनः कीदृशाः । करुणाः । करुणाहेतुत्वात् । पुनः कीदृशाः । व्यापन्नचन्दसः परायत्ततया गतत्वान्निप्रायाः । पुनः

५६६ राय धनपतसिंध वहादुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)भा.

किञ्चूताः । ह्युधा वुञ्जुद्धा पिपासा तृपा ताच्यां परिगता व्याप्ताः । अन्नादिनिरोधस्तोक-
दानान्यामि ॥ ७ ॥

(टीका.) तथा वंडं ति सूत्रम् । दण्णा वेप्रदण्णादयः, शस्त्राणि खन्नादीनि, तान्ना
परिजीर्णाः समन्ततो दुर्बलजायमापादिताः । तथा असञ्जयवचनेश्च खरकर्कशादिनिः
परिशीर्णास्त एवञ्चूताः सतां करुणाहेतुत्वात्करुणा दीना व्यापन्नमन्दसः परायत्तया
अपेतस्वाजिप्रायाः ह्युधा वुञ्जुद्धा पिपासया तृपा परिगता व्याप्ता अन्नादिनिरोध-
स्तोकदानान्यामिति । एवमिह लोके प्राग्विनयोपात्तकर्मानुजायत एवञ्चूताः पर-
लोके तु कुशलाप्रवृत्तेर्दुःखिततरा विज्ञेया इति सूत्रार्थः ॥ ७ ॥

तद्देव सुविणीअप्पा, लोगंसि नरनारिउं ॥

दीसंति सुहमेहंता, इहिं पत्ता महायसा ॥ ८ ॥

(अवचूरिः) विनयफलमाह । तथैव सुविनीतात्मानो लोकेऽस्मिन् नरनार्यः ।
सुखमेधमाना क्खिं प्राप्ता महायशसः । पूर्ववत् । न वरं स्वाराधितनृपयुरुजना उज्जय-
लोकसाफल्यकारिणः ॥ ८ ॥

(अर्थ.) हवे विनय साचवनारा मनुष्योनी स्थिति कहे ठे. तद्देव इत्यादि सूत्र-
(तद्देव के०) तथैव एटले जेम विनय साचवनारा तिर्यचो सुखी देखाय ठे तेम
(लोगंसि के०) लोके एटले लोकने विपे (सुविणीअप्पा के०) सुविनीतात्मानः एटले
सम्यक् प्रकारे विनयने साचवनारा एवा (नरनारिउं के०) नरनार्यः एटले पुरुषो धने
स्त्रियो जे ते (सुहमेहंता के०) सुखमेधमानाः एटले सुखने जोगवता एवा, (इहिं
पत्ता के०) क्खिं प्राप्ताः एटले क्खिं पामेला एवा तथा (महायसा के०) महाय-
शसः एटले घणा जसकीर्तिवाला एवा (दीसंति के०) दृश्यन्ते एटले देखायठे. ॥ ८ ॥

(दीपिका.) अथ विनयफलमाह । अस्मिँल्लोके नरनार्यस्तथैव विनीततिर्यथ इव
सुविनीतात्मानो दृश्यन्ते । कीदृश्यो नरनार्यः । सुखमेधमाना क्खिं प्राप्ताः । पुनः कीदृशः ।
महायशस इति पूर्ववत् । नवरं, स्वाराधितयुरुजना उज्जयलोकसाफल्यकारिण एत इति

(टीका.) विनयफलमाह तद्देव ति सूत्रम् । तथैव विनीततिर्यथ इव सुविनीता-
त्मानो लोकेऽस्मिन्नरनार्य इति पूर्ववत् । दृश्यन्ते सुखमेधमाना क्खिं प्राप्ता महायशस
इति पूर्ववदेव । नवरं, स्वाराधितनृपयुरुजना उज्जयलोकसाफल्यकारिण एत इति सूत्रार्थः

तद्देव अविणीअप्पा, देवा जस्का अ सुप्रगा ॥

दीसंति सुहमेहंता, आजिउगमुवट्ठिआ ॥ १० ॥

(अथचूरिः) विनयाविनयफलं देवानधिकृत्याह । देवा वैमानिका ज्योतिष्काश्च यक्षाश्च व्यन्तरा गुह्यका जवनवासिन एते दृश्यन्त आगमचक्रुपा दुःखमेधमानाः परऋद्दिदर्शनादिना आजियोग्यमुपस्थिताः ॥ १० ॥

(अर्थ.) हवे देवताउने विषे अविनयनुं फल कहैठे. तहेव इत्यादि सूत्र. (तहेव के०) तथैव एटले जेम मनुष्यो तेमज (अविणीअप्पा के०) अविनीतात्मानः एटले विनयने न साचवनारा एवा (देवा के०) देवाः एटले ज्योतिषी अने वैमानिक देवताउ (जक्का के०) यक्षाः एटले व्यन्तरो (अ के०) च एटले अने (गुप्पगा के०) गुह्यकाः एटले जवनपतिउं जे ते (दुहमेहंता के०) दुःखमेधमानाः एटले पारकी इच्छि प्रमुख जोवाधी दुःखने जोगवता एवा तथा (आजिउंग के०) आजियोग्य एटले दासपणाने (चाकरपणाने) (उवडिआ के०) उपस्थिताः एटले पामेला एवा आगमरूप नेत्रवडे (दीसंति के०) दृश्यन्ते एटले देखाय ठे. ॥ १० ॥

(टीका.) एतदेव विनयाविनयफलमाह देवानधिकृत्य । तथैव यथा नरनार्योऽविनीतात्मानः । तथैव जन्मान्तरेऽकृतविनया देवा वैमानिका ज्योतिष्का यक्षाश्च व्यन्तराश्च गुह्यका जवनवासिनस्त एते दृश्यन्ते । केन । आगमजावचक्रुपा । किं कुर्वाणाः । दुःखमेधमानाः । परेपामाज्ञया परेषां कृद्वादिदर्शनेन च । कीदृशाः सन्तः । आजियोग्यमुपस्थिताः । अजियोग आज्ञादानलक्षणः सोऽस्यास्तीत्यजियोगी । तस्य जाव आजियोग्यं कर्मकरजावमुपस्थिताः प्राप्ताः ॥ १० ॥

(टीका.) एतदेव विनयाविनयफलं देवानधिकृत्याह । तहेव चि सूत्रम् । तथैव यथा नरनार्योऽविनीतात्मानो जवान्तरेऽकृतविनया देवा वैमानिका ज्योतिष्का यक्षाश्च व्यन्तराश्च गुह्यका जवनवासिनस्त एते दृश्यन्ते । आगमजावचक्रुपा दुःखमेधमानाः पराज्ञाकरणपरऋद्दिदर्शनादिना आजियोग्यमुपस्थिता अजियोग आज्ञाप्रदानलक्षणोऽस्यास्तीत्यजियोगी तज्जाव आजियोग्यं कर्मकरजावमित्यर्थः । उपस्थिताः प्राप्ता इति सूत्रार्थः ॥ १० ॥

तदेव सुविणीअप्पा, देवा जक्का अ गुप्पगा ॥

दीसंति सुद्धमेहंता, इडिं पत्ता मद्दायसा ॥ ११ ॥

(अथचूरिः) विनयफलमाह । तथैव सुविनीतात्मानो जन्मान्तरकृतविनया निरतिचारधर्माश्रयका इत्यर्थः । दृश्यन्ते सुखमेधमाना मद्दाकृद्वाणादिषु इच्छि प्राप्ताः ११

(अर्थ.) हवे देवताउने विषे विनयनुं फल कहै ठे. तहेव इत्यादि सूत्र. (त-

५६८ राय धनपतसिंध बहाडूरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-भा.

हेव के०) तथैव एटले जेम मनुष्यो तेमज (सुविणीअप्पा के०) सुविनीतात्मानः
एटले सम्यक् प्रकारे विनयने साचवनारा एवा (देवा के०) देवाः एटले वैमानिक
अने ज्योतिषी देवता, (जरका के०) यक्षाः एटले व्यंतरो (अ के०) च एटले वडी
(गुप्पगा के०) गुह्यकाः एटले जवनवासी देवता जे ते (सुहमेहंता के०) सुखमेध-
मानाः एटले सुखने जोगवनारा एवा, (इहं पत्ता के०) इहं प्राप्ताः एटले इहं
पामेला एवा तथा (महायसा के०) महायशसः एटले मोटा यशना धणी एवा आ-
गमरूप नेत्रवडे (दीसंति के०) दृश्यन्ते एटले देखाय ठे. ॥ ११ ॥

(दीपिका.) अथ विनयफलमाह । तथैवेते देवादयः सुविनीतात्मानः जन्मान्त-
कृतविनयाः । निरतिचारधर्माधका इत्यर्थः । दृश्यन्ते सुखमेधमाना महाकल्याणादिषु
इहं प्राप्ता इति देवाधिपादिप्राप्तसमृद्धयो महायशसो विख्यातसङ्गुणा इति । एवं
नारकान् विना व्यवहारतो येषु स्थानेषु सुखदुःखसंज्ञवस्तेषु विनयस्य अविनयस्य
च फलं कथितम् ॥ ११ ॥

(टीका.) विनयफलमाह तद्देव त्ति सूत्रम् । तथैवेति पूर्ववत् । सुविनीतात्मानो
जन्मान्तरकृतविनया निरतिचारधर्माधका इत्यर्थः । देवा यक्षाश्च गुह्यका इति पूर्व-
वदेव । दृश्यन्ते सुखमेधमाना महाकल्याणादिषु इहं प्राप्ता इति । देवाधिपादिप्राप्त-
समृद्धयो महायशसो विख्यातसङ्गुणा इति सूत्रार्थः ॥ ११ ॥

जे आयरिअजवप्रायाणं, सुस्सूसावयणंकरे ॥

तेसिं सिरका पवहंति, जलसित्ता इव पायवा ॥ १२ ॥

(अवचूरिः) विशेषेण लोकोत्तरविनयफलमाह । य आचार्योपाध्याययोः शुश्रूषकाश्च
चनकराः तेषां पुण्यवतां शिक्षा ग्रहणासेवनरूपाः प्रवर्द्धन्ते जलसित्ता इव पादपाः ॥ १२ ॥

(अर्थ.) उपर देवतादिकने विपे लौकिक विनयनुं तथा अविनयनुं फल कथुं
हवे लोकोत्तर विनयनुं फल कहे ठे. जे इत्यादि सूत्र. (जे के०) ये एटले जे शिष्यो
(आयरिअजवप्रायाणं के०) आचार्योपाध्याययोः एटले आचार्यनी अने उपाध्यायनी
(सुस्सूसावयणंकरे के०) शुश्रूषावचनकराः एटले सेवा करनारा अने आज्ञा सारक
चालनारा एवा होय ठे. (तेसिं के०) तेषां एटले तेमनी (सिरका के०) शिक्षाः एटले
महण आसेवन प्रमुख शिक्षा जे ते (जलसित्ता इव पायवा के०) जलसित्ता इव पा-
पाः एटले जलथी सांचायला वृद्धनी जेम (पवहंति के०) प्रवर्द्धन्ते एटले वृद्धि पामे ठे. ॥

(दीपिका.) अथ विशेषतो लोकोत्तरं विनयफलमाह । ये सुशिष्या आचार्या-
र्णामुपाध्यायानां च शुश्रूषावचनकराः पूजाप्रधानं यद्वचनं तस्य करणे तत्परा ज्वन्ति ।
तेषां पुण्यवतां शिक्षा ग्रहणात्तेवनाख्या जावार्थरूपाः प्रवर्द्धन्ते वृद्धिं यान्ति । दृष्टान्त-
माह । जलसिक्ता यथा पादपा वृद्धाः ॥ ११ ॥

(टीका.) एवं नारकापोहेन व्यवहारतो येषु सुखदुःखसंज्ञवस्तेषु विनयाविनय-
फलमुक्तम् । अधुना विशेषतो लोकोत्तरविनयफलमाह । जे आचरिअ त्ति सूत्रम् । य
आचार्योपाध्याययोः प्रतीतयोः शुश्रूषावचनकराः पूजाप्रधानवचनकरणशीलास्तेषां
पुण्यजाजां शिक्षा ग्रहणात्तेवनालक्षणा जावार्थरूपाः प्रवर्द्धन्ते वृद्धिसुपयान्ति । दृष्टान्त-
माह । जलसिक्ता इव पादपा वृद्धा इति सूत्रार्थः ॥ ११ ॥

अप्पण्ठा परछा वा, सिप्पा ऐउणिआणि अ ।

गिहिणो उवजोगछा, इह्लोगस्स कारणे ॥ १३ ॥

(अवचूरिः) एतच्च मनस्याध्याय विनयः कार्य इत्याह । आत्मार्थं ममानेनाजी-
विका जविष्यतीति । परार्थं वा पुत्रमद्वैतज्ञाहृदिष्यामीत्येवं शिष्यानि कुञ्जकारकि-
यादीनि । नेपुण्यानि चित्रकलादिलक्षणाणि । ग्रहिण उपजोगार्थमन्नपानादिजोगाय ।
शिक्षन्त इति शेषः । इह्लोकस्य निमित्तम् ॥ १३ ॥

(अर्थ.) इवे कहिंशुं ते वात पण मनमां राखीने विनय करवो एम कहे ठे.
अप्पण्ठा इत्यादि सूत्र. (गिहिणो के०) ग्रहिणः एतले गृहस्य जे ते (इह्लोगस्स
के०) इह्लोकस्य एतले आ लोकने (कारणे के०) कारणात् एतले अर्थे (उवजो-
गछा के०) उपजोगार्थं एतले अन्न, पान प्रमुख जोगनी प्राप्ति सारु (अप्पण्ठा के०)
आत्मार्थं एतले पोतानी आजीविकाने अर्थे (वा के०) वा एतले अथवा (प-
रछा के०) परार्थं एतले पुत्रादिकने अर्थे (सिप्पा के०) शिष्यानि एतले कुञ्जार,
खोहार प्रमुखना शिष्योने (अ के०) च एतले अने (नेउणिआणि के०) नेपुण्या-
नि एतले चित्राम प्रमुख कलाउने शिखे ठे. ॥ १३ ॥

(दीपिका.) एवं मनसि आनीय साधुजिर्विनयः कार्य इत्याह । ये ग्रहिणोऽसंय-
ता इह्लोकस्य कारणमिह्लोकनिमित्तमिति । उपजोगार्थमन्नपानादिजोगाय । शि-
क्षन्त इति शेषः । किमर्थम् । आत्मार्थमात्मनिमित्तम् । अनेन मम आजीविका जवि-

५७० राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-भा.

प्यतीत्येवं, परार्थं वा परनिमित्तं वा पुत्रमहमेतद्वाहयिष्यामीत्येवं शिष्टानि कुम्भकार-
क्रियादीनि नेपुण्यानि च लेखादिकलाखणानि ॥ १३ ॥

(टीका.) एतच्च मनस्वाधाय विनयः कार्य इत्याह । अथप्येष्टं चि सूत्रम् । अ-
स्य व्याख्या । आत्मार्थमात्मनिमित्तमनेन मे जीविका जविष्यतीत्येवम् । परार्थं वा प-
रनिमित्तं वा पुत्रमहमेतद्वाहयिष्यामीत्येवं शिष्टानि कुम्भकारक्रियादीनि नेपुण्यानि
चलेखादिकलाखणानि गृहिणोऽसंयता उपजोगार्थमन्नपानादिजोगाय शिष्टानि
इति वाक्यशेषः । इहलोकस्य कारणमिहलोकनिमित्तमिति सूत्रार्थः ॥ १३ ॥

जेण बंधं वहं घोरं, परिआवं च दारुणं ॥

सिक्खमाणा निअवन्ति, जुत्ता ते ललिइंदिया ॥ १४ ॥

(अथचूरिः) येन शिष्टपादिना शिष्यमाणेन बन्धं कपादिजिघोर् रौडं परितापं च
दारुणं निर्जर्त्सनादिजनितं वा शिष्टमाणा गुरोः सकाशान्नियच्छन्ति प्राप्नुवन्ति । युक्ताः
शिष्टपादिग्रहणे ललितेन्द्रियास्ते गर्जेश्वरा राजपुत्रादयः ॥ १४ ॥

(अर्थ.) जेण इत्यादि सूत्र. (जेण के०) येन एतले जे शिष्टपो तथा कपाड
शीखतां (जुत्ता के०) युक्ताः एतले शिखवाने विपे जोडायला एवा (ललिइंदियाके०)
ललितेन्द्रियाः एतले गर्जेश्रीमंत एवा (ते के०) ते एतले ते राजपुत्रादिक एण
(सिक्खमाणा के०) शिष्टमाणाः एतले जे शिष्टपो तथा कपाड शिखता उता (बंधं के०)
बन्धं एतले श्रृंखलादिकना बंधप्रत्ये, (घोरं के०) घोरं एतले जयंकर एवी (वई
के०) वधं एतले चावक विगेरेनी ताडना प्रत्ये, (च के०) वली (दारुणं के०) द-
रुणं एतले खमी न शकाय एवा (परिआवं के०) परितापं एतले निर्जर्त्सना प्रमुत्त
परिताप प्रत्ये गुरुयकी (निअवन्ति के०) नियच्छन्ति एतले पामे ठे. ॥ १४ ॥

(दीपिका.) येन शिष्टपादिना शिष्यमाणेन बन्धं निगनादिजिघोर् कपादिजिः ।
घोर् रौडं परितापं च दारुणमेतज्जनितं निर्जर्त्सनादिवचनं शिष्टमाणा गुरोः सका-
शात् नियच्छन्ति प्राप्नुवन्ति । युक्ता इति नियुक्ताः शिष्टपादिग्रहणे ते ललितेन्द्रिया
लीलागर्जेश्वरा राजपुत्रादयः ॥ १४ ॥

(टीका.) जेण चि सूत्रम् । येन शिष्टपादिना शिष्यमाणेन बन्धं निगडादिजिः, कपं
कपादिजिः । घोर् रौडं परितापं च दारुणमेतज्जनितमनिष्टं निर्जर्त्सनादिवचनजनि-
तं च शिष्टमाणा गुरोः सकाशान्नियच्छन्ति प्राप्नुवन्ति । युक्ता इति नियुक्ताः शिष्टपादि-
ग्रहणे ते ललितेन्द्रिया गर्जेश्वरा राजपुत्रादय इति सूत्रार्थः ॥ १४ ॥

ते वि तं गुरु पूज्यन्ति, तस्स सिप्पस्स कारणा ॥
सत्कारंति नमंसंति, तुष्ठा निद्वेसवत्तिणो ॥ १५ ॥

(अश्वचूरिः) तेऽपि तं गुरुं वधादिकारकमपि पूजयन्ति । तस्य शिल्पस्य कारणं निमित्तमिति जावः । तथा सत्कारयन्ति वस्त्रादिना । नमस्यन्ति । तुष्ठा निर्देशवर्त्तिन आज्ञाकारिण इति ॥ १५ ॥

(अर्थः) ते वि इत्यादि सूत्रः । (ते वि के०) तेऽपि एतले उपर कहेला राजपुत्रादिक पण (तुष्ठा के०) तुष्ठाः एतले प्रसन्न थइ (निर्देशवत्तिणो के०) निर्देशवर्त्तिनः एतले आज्ञामां रखा ठता (तस्स सिप्पस्स कारणा के०) तस्य शिल्पस्य कारणात् एतले ते शिल्पना आपनार गुरु ठे माटे (तं के०) तं एतले ते (गुरु के०) गुरुं एतले कलाचार्य प्रत्ये (पूज्यन्ति के०) पूजयन्ति एतले पूजे ठे, (सत्कारंति के०) सत्कारयन्ति एतले वस्त्रादिक आपी सत्कार करे ठे, तेमज (नमंसंति के०) नमस्यन्ति एतले हाय जोडीने नमस्कार पण करे ठे ॥ १५ ॥

(टीपिका.) तेऽपि पुरुषाः शिक्षमाणास्तमित्वरमपि गुरुं वन्धादिकारकमपि पूजयन्ति सामान्यतो मधुरवचनाजिनन्दनेन । किमर्थम् । तस्य शिल्पस्य कारणात् । तन्निमित्तमिति जावः । पुनस्तं गुरुं ते सत्कारयन्ति वस्त्रादिना । पुनस्तं गुरुं नमस्यन्ति अञ्जविप्रग्रहादिना । किञ्चूतास्ते । तुष्ठा इति । अमुत इदमवाप्यत इति तुष्ठाः । पुनः किञ्चूतास्ते । निर्देशवर्त्तिन आज्ञाकारिण इति ॥ १५ ॥

(टीका.) ते वि चि सूत्रम् । अस्य व्याख्या । तेऽपीत्वरं शिल्पादि शिक्षमाणास्तं गुरुं वन्धादिकारकमपि पूजयन्ति सामान्यतो मधुरवचनाजिनन्दनेन तस्य शिल्पस्येत्वरस्य कारणान्ननिमित्तमिति जावः । तथा सत्कारयन्ति वस्त्रादिना नमस्यन्त्यञ्जविप्रग्रहादिना । तुष्ठा इत्यमुत इदमवाप्यत इति तुष्ठा निर्देशवर्त्तिन आज्ञाकारिण इति सूत्रार्थः ॥ १५ ॥

किं पुणं जे सुअग्गाही, अणंतहिअकामए ॥

आयरिआ जं वए जिखू, तम्हा तं नाइवत्तए ॥ १६ ॥

(अश्वचूरिः) यदि तेऽपि तं गुरुं पूजयन्ति । ततः किंपुनः साधुः श्रुतग्राही । अनन्तहितकामो मोक्षकामः । तेन तु सुतरां गुरवः पूजनीया इति । यतश्चैवमाचार्या यद्दन्ति । जिह्नुः साधुन्तस्मादाचार्यवचनं नातिवर्त्तते । सर्वमपि संपादयेत् ॥ १६ ॥

(अर्थः) राजपुत्रादिक पण कलाचार्यने सेवे ठे. तो पठी किं पुण इत्यादि सूत्र.

५७२ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-भा.

(जे के०) यः एटले जे पुरुष (सुअग्गाही के०) श्रुतग्राही एटले केवसिप्रणीत
आगम ग्रहण करवा इच्छतो होय, तथा (अणंतहिअकामए के०) अनन्तहितका-
मुकः एटले अनन्तहितकारी मोक्षनी इच्छावालो होय, ते पुरुषे तो (किंपुण के०)
किंपुनः एटले आचार्यनी सेवा करवी एमां शुं कहेबुं ? अर्थात् तेणे तो अवश्य गुरु-
सेवा करवीज जोइये. (तम्हा के०) तस्मात् एटले ते कारण माटे (आयरिआ
के०) आचार्याः एटले आचार्य महाराज जे ते (जं के०) यत् एटले जे (वए के०)
वदन्ति एटले कहे, (तं के०) तत् एटले ते वचन प्रत्ये (जिखू के०) जिह्नुः एटले
साधु जे ते (नाइवत्तए के०) नातिवर्त्तत एटले उल्लंघन न करे. ॥ १६ ॥

(टीपिका.) यदि तावदेतेऽपि तं गुरुं पूजयन्ति । तदा यः साधुमोक्षवाञ्छकस्तेन
तु गुरवो विशेषतः पूजनीया इत्याह । किं पुनः । यः साधुः श्रुतग्राही परमपुरुषप्रणीतस्या-
गमस्य ग्रहणे अजिज्ञापी । पुनर्यः अनन्तहितकामुकः । मोक्षं यः कामयत इत्यभिप्रायः ।
तेन तु गुरवः सुतरां पूजनीया इति । यतश्च एवमत आचार्या यत्किमपि वदन्ति, तथा
तथानेकप्रकारम् । जिह्नुः साधुस्तस्मात्तदाचार्यवचनं न अतिवर्त्तयेत् युक्तत्वात् सर्व-
मेव संपादयेदिति ॥ १६ ॥

(टीका.) यदि तावदेतेऽपि तं गुरुं पूजयन्ति । अतः किं पुणं ति सूत्रम् । किं पुनर्यः
साधुः श्रुतग्राही परमपुरुषप्रणीतागमग्रहणाजिज्ञापी । अनन्तहितकामुकः । मोक्षं
यः कामयत इत्यभिप्रायः । तेन तु सुतरां गुरवः पूजनीया इति । यतश्चैवमाचार्या
यद्वदन्ति किमपि तथा तथानेकप्रकारं जिह्नुः साधुस्तस्मात्तदाचार्यवचनं नातिवर्त्तत ।
युक्तत्वात्सर्वमेव संपादयेदिति सूत्रार्थः ॥ १६ ॥

नीअं सिळं गइं ठाणं, नीअं च आसणाणि अ ॥

नीअं च पाए वेदिळा, नीअं कुळा अ अंजलि ॥ १७ ॥

(अथचूरिः) विनयोपायमाह । नीचां शय्यां संस्तारकलङ्काणां गुरुशय्यायाः । गति-
माचार्यगतेः । तदृष्टतो नातिदूरेण नातिदुतं यायात् । नीचं स्थानमाचार्यस्थानात् ।
नीचानि क्षुत्रराणि आसनानि पीठकादीनि च । नीचं सम्यगवतनतोत्तमाङ्गः सन् पा-
दाचार्यसत्कावजिवन्देत नावज्ञया क्वचित्प्रस्तावादौ नीचं नम्रकायं कुर्याद्वाजिप्रियम् ।
सर्वत्र क्रिया योज्या ॥ १७ ॥

(अर्थ.) हवे विनयनो उपाय कहे ठे. नीअं इत्यादि सूत्र. साधु जेते आचार्य
करतां पोतानी (सिळं के०) शय्यां एटले शय्या प्रत्ये (नीअं के०) नीचां एटले

नीची एवी (कुञ्जा के०) कुर्यात् एटले करे. आचार्यनी गति करतां पोतानी (गइं के०) गतिं एटले गति प्रत्ये नीची करे. अर्थात् तेमनी पठवाडे चाले. तेमज (गाणं के०) स्थानं एटले स्थान नीच करे, अर्थात् जे स्थानके आचार्य रहेता होय ते करतां नीचे स्थानके पोते रहे. (च के०) पुनः (नीए के०) नीचानि एटले गुरुना आसन करता नीचा (आसणाणि के०) आसनानि एटले आसन उपर गुरुनी आङ्गाधी वेत्ते. (च के०) पुनः (नीश्रं के०) नीचं एटले सम्यक् प्रकारे नीचो थइने (पाए के०) पादौ एटले गुरुना चरणने (वंदिज्जा के०) वन्देत एटले वांदे, पण अवनङ्गाधी न वांदे. तेमज कार्य पडे (नीश्रं के०) नीचं एटले सम्यक् प्रकारे नमीने (अञ्जलिं के०) अंजलिं एटले अंजलि प्रत्ये (कुञ्जा के०) कुर्यात् एटले करे. अर्थात् हाथ जोडे. ॥ १९ ॥

(दीपिकाः) अथ विनयस्य उपायमाह । साधुः गुरोः सकाशात् शय्यां संस्तारक-
खट्वाणां नीचां कुर्यादित्युक्तिः । एवं साधुः आचार्यगतेः सकाशात् स्वकीयां गतिं नीचां
कुर्यात् । तस्य गुरोः पृष्ठतो न अतिदूरेण न अतिशीघ्रं यायादित्यर्थः । एवं स्थानं यत्र
स्थान आचार्य आस्ते तस्मात् स्थानात् नीचम् । नीचतरे स्थाने स्यात्तद्व्यमिति ज्ञावः ।
पुनः नीचानि खद्युतराणि कदाचित् कारणजात आसनानि पीठकादीनि तस्मिन्नु-
पविष्टे तदनुज्ञातः सन् सेवेत नान्यथा । तथा नीचं च सम्यगवनतमस्तकः सन् आ-
चार्यस्य पादौ वन्देत न अवनङ्गाया । तथा क्वचित्प्रश्नादौ नीचं नम्रकायं कुर्याच्च संपादये-
च्च अञ्जलिम् । न स्याण्वत्स्तब्ध एवेति ॥ १९ ॥

(टीका.) विनयोपायमाह नीश्रं ति सूत्रम् । नीचां शय्यां संस्तारकखट्वाणामा-
चार्यशय्यायाः सकाशात्कुर्यादिति योगः । एवं नीचां गतिमाचार्यगतेस्तत्पृष्ठतो ना-
तिदूरेण नातिदुतं यायादित्यर्थः । एवं नीचं स्थानमाचार्यस्थानाद्यत्राचार्य आस्ते
तस्मान्नीचतरे स्थाने स्यात्तद्व्यमिति ज्ञावः । तथा नीचानि खद्युतराणि कदाचित्कारण-
जात आसनानि पीठकानि तस्मिन्नुपविष्टे तदनुज्ञातः सेवेत नान्यथा । तथा नीचं
सम्यगवनतोत्तमाङ्गः सन् पादावाचार्यस्तत्को वन्देत । नावनङ्गाया । तथा क्वचित्प्रश्नादौ
नीचं नम्रकायं कुर्यात्संपादयेच्चाञ्जलिं न तु स्याण्वत्स्तब्ध एवेति सूत्रार्थः ॥ १९ ॥

संघट्टत्ता काएणं, तद्वा उवट्ठिणामवि ॥

खमेह अवराट्ठं मे, वइऊ न पुणुत्ति अ ॥ १७ ॥

७४ राय धनपतसिंघ वहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग ततालीस-(४३)मा.
(श्रवचूरिः) संघट्टय स्पृष्ट्वा कायेन तथोपधिना वा दमस्वापराधं मे मम न पुन-
रिति नचाहमेवं ज्ञूयः करिष्य इति ॥ १८ ॥

(अर्थः) उपर कहा प्रमाणे कायानो विनय कहीने हवे वाणीनो विनय कहे
थे. संघट्टइत्ता इत्यादि सूत्र. शिष्य जे ते (काएण के०) कायेन एटले शरीरके
अर्थात् पोताना हाथे आचार्यजीना चरणने (संघट्टइत्ता के०) संघट्टय एटले स-
र्श करीने अथवा पगे स्पर्श न कराय एम होय तो तेमनी (उवहिणामवि के०) उ-
पधिनापि एटले उपधिवडे पण अर्थात् आचार्यजीना कपडा, उवो प्रमुख उपकरणे
पण स्पर्श करीने मिळामि डुक्कड दइ (वइज्ज के०) वदेत् एटले कहे. शुं कहे ते
कहे ठे. (मे के०) मे एटले मारा (अवराहं के०) अपराधं एटले अपराध प्रले
(खमेह के०) दमस्व एटले खमो, सहन करो. (न पुण त्ति अ के०) न पुनरि-
तिच एटले फरिशी एवो अपराध करीश नहि. ॥ १८ ॥

(दीपिका.) एवं कायविनयं कथयित्वा वचनविनयमाह । साधुः गुरुं प्रति मिथ्या-
दुष्कृतपुरःसरमज्जिवन्ध एवं वदेत् । न पुनरिति । न च अहमेवं ज्ञूयः करिष्य-
मीति । एवं किमित्याह । हे गुरो मम मन्दजाग्यस्य अपराधं दोषं दमस्व सहस्व ।
किं कृत्वा । कायेन देहेन कथंचित्तथाविधे प्रदेश उपविष्टं गुरुं संघट्टय स्पृष्ट्वा पुनः उप-
धिनापि कल्पादिनापि कथंचित् संघट्टय ॥ १८ ॥

(टीका.) एवं कायविनयमज्जिधाय वाग्विनयमाह । संघट्ट त्ति सूत्रम् । संघ-
ट्टय कायेन देहेन कथंचित्तथाविधप्रदेशोपविष्टमाचार्यं तथोपधिनापि कल्पादिना
यंचित्संघट्टय मिथ्यादुष्कृतपुरःसरमज्जिवन्ध दमस्व सहस्वापराधं दोषं मे मन्दज-
स्येनं वदेद्दूयान्न पुनरिति च नाहमेनं ज्ञूयः करिष्यामीति सूत्रार्थः ॥ १८ ॥

डुग्गउ वा पओएणं, चोइउ वड्हई रहं ॥
एवं डुवुद्धि किञ्चाणं, वुत्तो वुत्तो पकुवई ॥ १९ ॥

(श्रवचूरिः) ह्यन्यां गाथान्यां कायविनय उक्तः । एतत्स्वयं विद्वान्
रोति । तदन्यः कथमित्याह । डुगोंरिव गखिवलीवडवत् प्रतोदेनारादण
नोदितो विद्वाः सन् वड्हति रथम् । एवं डुवुद्धिः शिष्यः । कृत्यानामाचार्या
स्यानि वा तदजिरुचितकार्याणि पुनः पुनः अजिहितः प्रकरोति ॥ १९ ॥

(अर्थः) उपर कहेख विनयने बुद्धिमान् शिष्य पोतानी मेसे करे, प-
ठिवाखो होय ते शीरीते करे ते कहे ठे. डुग्गउ वा इत्यादि सूत्र. (वा

एतत्ते जेम (दुग्गळ के०) दुर्गोः एतत्ते गलियो वलद जे ते (पर्जएणं के०) प्रतोदेन एतत्ते पराणी वडे (चोइळ के०) चोदितः एतत्ते हणायो ठतो (रहं के०) रथं एतत्ते रथ प्रत्ये (वहइ के०) वहति एतत्ते वहे ठे, लइ जाय ठे. (एवं के०) एवं एतत्ते ए प्रकारे (दुबुद्धि के०) दुर्बुद्धिः एतत्ते दुष्टदुष्टिवालो शिष्य जे ते (बु-
त्तो बुत्तो के०) उक्त उक्तः एतत्ते वारंवार कहेचाथी (किच्चाणं के०) कृत्यानां एतत्ते
आचार्य प्रमुखानां इदित कार्य प्रत्ये (पकुवइ के०) प्रकरोति एतत्ते करे ठे. ॥ १९ ॥

(टीपिका.) एवं सर्वं बुद्धिमान् स्वयमेव करोति तदन्यस्तु कथमित्याह । दुर्गो-
रिव गलिवलीवर्दवत् प्रतोदेन आरादण्णलक्षणेन चोदितः प्रेरितो विद्वः सन् वहति
क्वापि नयति रथम् । एवं दुर्गोरिव दुर्बुद्धिः शिष्यः कृत्यानामाचार्यादीनां कृत्यानि वा
तदजिरुचितकार्याणि उक्त उक्तः पुनः पुनः अजिहित इत्यर्थः । प्रकरोति निष्पाद-
यति प्रयुङ्क्ते चेति ॥ १९ ॥

(टीका.) एतच्च बुद्धिमान् स्वयमेव करोति । तदन्यस्तु कथमित्याह । दुग्गळ
वा इति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । दुर्गोरिव गलिवलीवर्दवत् प्रतोदेन आरादण्णलक्षणेन
चोदितो विद्वः सन्वहति नयति क्वापि रथं प्रतीतम् । एवं दुर्गोरिव दुर्बुद्धिरहिता-
वदुद्धिः शिष्यः कृत्यानामाचार्यादीनां कृत्यानि वा तदजिरुचितकार्याणि उक्त उक्तः
पुनः पुनरजिहित इत्यर्थः । प्रकरोति निष्पादयति प्रयुङ्क्ते चेति सूत्रार्थः ॥ १९ ॥

“ आलवन्ते लवन्ते वा, न निसिक्काइ पडिस्सुणे ॥

सुत्तूण आसणं धीरो, सुस्सूसाए पडिस्सुणे ॥ ”

कालं वंदोववारं च, पडिलेहिता ए देउहिं ॥

तेण तेण उवाएणं, तं तं संपडिवायए ॥ २० ॥

(अवचूरिः) एवं कृतान्यप्यमूनिन शोजनान्यतः कालं शरदादिलक्षणं वन्दस्तदि-
ष्टारूपमुपचारमारधनाप्रकारम् । चशब्दादेशादिपरिग्रहः । एतत्प्रत्युपेक्ष्य ज्ञात्वा हेतु-
जिर्ययानुरूपेः कारणैः । किमित्याह । तेन तेन उपायेन गृहस्यावर्जनादिना तत्तत्पित्त-
हरादिरूपमशनादि संपादयेत् । यद्यस्येष्टानुगं हितं रोचते च ॥ २० ॥

(अर्थ.) आ रीते शिष्य गुरुना कार्य करे तो ते ठीक नथी माटे कहे ठे. कालं
इत्यादि सूत्र. शिष्य जे ते (कालं के०) कालं एतत्ते शरदतु प्रमुख काल प्रत्ये (वं-

१:- इयं क्षेपकगाथा बहुषु पुस्तकेषु नोपलभ्यते । परं टीपिकासंवलित मूलपुस्तक उपलब्धा ।

५७६ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-४३-मा.

दोवयारं के०) ठन्दोपचारं ठंद एटले आचार्य प्रमुखनी इष्टा अने उपचार एटले सेवा करवानो प्रकार ए वनेने (च के०) वली देश प्रमुखने पण (हेउहिं के०) हेतुजिः एटले ते ते कारणोवडे (पडिलेहिता के०) प्रत्युपेक्ष्य एटले जाणीने (ते- ण तेण के०) तेन तेन एटले ते ते (उवाएण के०) उपायेन एटले उपाय बडे (तं तं के०) तत् तत् एटले ते ते वस्तु प्रत्ये (संपडिवायए के०) संप्रतिपादयेत् एटले संपादन करे. अर्थात् जोइये ते वस्तु सामाचारीने अनुसारे भेलवे. ॥ २० ॥

(दीपिका.) पुनराचार्यः शिष्यं प्रत्येकवारं वक्ति । अथवा पुनः पुनर्वक्ति । तदा स शिष्य आत्मन आसने स्थित एव वचनं श्रुत्वा नोत्तरं ददाति । किं करोति । आ- त्मन आसनं मुक्त्वा स शिष्यो विनयेन ह्यौ हस्तौ संमील्य उत्तरं ददाति । कथञ्चूतः सः । धीरो बुद्धिमान् ॥

(दीपिका.) एवं च कृतान्यपि श्रमूनि न शोजनानीत्यत आह । साधुस्तत्तत् पित्तहरादिरूपमशनादि गुरोः संप्रतिपादयेदुपातयेत् । केन केन । तेन तेन उपायेन एहस्यानामावर्जनादिना । किं कृत्वा । कालं शरदादिलक्षणं ठन्दस्तस्य इष्टारूपमुपचा- रम् । माराधनाप्रकारं चशब्दादेशादिकम् । एतत् प्रत्युपेक्ष्य ज्ञात्वा । केः । हेतुजि- यानुरूपेः कारणैः । तथा काले शरदादौ पित्तहरादि जोजनं शय्या प्रवातनिवातादिरू- पा इष्टानुलोमं वा यद्यस्य हितं रोचते च आराधनाप्रकारोऽनुलोमज्ञापणग्रन्थान्या- सवैयावृत्यक रणादिः । देशे अनूपदेशादीनामुचितं निष्ठीवनादिजिह्वंतुजिः श्ले- ष्माद्याधिक्यं विज्ञाय तदुचितं संपादयेदिति ॥ २० ॥

(टीका.) एवं च कृतान्यमूनि न शोजनानीत्यतः कालं ति सूत्रम् । कालं शर- दादिलक्षणं, ठन्दस्तदिष्टारूपमुपचारमाराधनाप्रकारं, चशब्दादेशादिपरिग्रहः । ए- तत्प्रत्युपेक्ष्य ज्ञात्वा । हेतुजिर्नयानुरूपे कारणैः । किमित्याह । तेन तेनोपायेन एहस्या- वर्जनादिना तत्तत्पित्तहरादिरूपमशनादि संप्रतिपादयेत् । यथा काले शरदादौ पित्त- हरादिजोजनम् । प्रवातनिवातादिरूपा शय्या । इष्टानुलोमं वा यद्यस्य हितं रोचते च । आराधनाप्रकारोऽनुलोमं ज्ञापणं ग्रन्थान्यासवैयावृत्यकरणादिः । देशे अनूपदेशाद्युचितं निष्ठीवनादिजिह्वंतुजिः श्लेष्माद्याधिक्यं विज्ञाय तदुचितं संपादयेदिति सूत्रार्थः ॥ २० ॥

विवर्त्ती अविणीअस्स, संपत्ती विणिअस्स य ॥

जस्सेय दुह्वं नायं, सिखं से अजिगवइ ॥ २१ ॥

(अवचुरिः) विपत्तिरविनीतस्य गुणानां संप्राप्तिर्विनीतस्य च ज्ञानादिगुण-

नामेव । यस्यैतज्ज्ञानादिप्राप्त्यप्राप्तिद्वयमुन्नयमुन्नयतः विनयाविनयाच्यां ज्वतीति ज्ञातम् । शिद्धान् ग्रहणात्सेवनरूपाम् । असाविष्टंभूतोऽजिगच्छति प्राप्नोति ॥ २१ ॥

(अर्थः) बली विवत्ती इत्यादि सूत्र. (अविणीश्रस्त के०) अधिनीतस्य एटले विनयरहित पुरुषना ज्ञानादि गुणनो (विवत्ती के०) विपत्तिः एटले नाश थाय ठे. (य के०) च एटले अने (विणिश्रस्त के०) विनीतस्य एटले विनयवंत पुरुषना ज्ञानादि गुणोनी (संपत्ती के०) संपत्तिः एटले वृद्धि थाय ठे. (जस्त के०) यस्य एटले जेने (एय के०) एतत् एटले उपर कहेल वात (छुहूर्ल के०) उन्नयतः एटले अनुक्रमे अविनययी अने विनययी थाय ठे एम (नायं के०) ज्ञातं एटले जाणवामां आबुं होय, (से के०) सः एटले ते पुरुष (सिरकं के०) शिद्धान् एटले ग्रहण धारणा रूप शिद्धान् प्रत्ये (अजिगच्छ के०) अजिगच्छति एटले प्राप्त थाय ठे. ॥ २१ ॥

(दीपिका.) पुनः प्राहाविनीतस्य शिष्यस्य ज्ञानादिगुणानां विपत्तिर्भवति । विनीतस्य च शिष्यस्य ज्ञानादिगुणानां संप्राप्तिर्भवति । यस्य एतत् ज्ञानादिप्राप्त्यप्राप्तिरूपम् । ज्ञानाद्यधिगच्छति प्राप्नोति । जावत उपादेयं ज्ञानादीति ॥ २१ ॥

(टीका.) किंच विवत्ति ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । विपत्तिरविनीतस्य ज्ञानादिगुणानां संप्राप्तिर्विनीतस्य च ज्ञानादिगुणानामेव । यस्यैतज्ज्ञानादिप्राप्त्यप्राप्तिद्वयमुन्नयत उन्नयाच्यां विनयाविनयाच्यां सकाशात् ज्वतीत्येवं ज्ञातमुपादेयं चेति दिति ज्वति । शिद्धान् ग्रहणात्सेवनारूपामसाविष्टंभूतोऽधिगच्छति प्राप्नोति । जावत उपादेय परिज्ञानादिति सूत्रार्थः ॥ २१ ॥

जे आवि चंमे मइइडिगारवे, पिमुणे नरे साहसदीणपेसणे ॥

अदिष्ठधम्मे विणए अकोविए, असंविजानी न हु तस्स मुक्को ॥७३॥

(अर्थः) यथापि चण्डः प्रव्रजितोऽपि रोपणः नतिरुद्धिगौरवः । पिशुनः पृष्ठमांसावनो नरः साहसिकोऽकृत्यकरणतत्परः । हीनप्रपणो हीनगुणांज्ञाकरः । अदृष्टधर्माप्राप्तभूतादिधर्मा । विनयेऽकोविदोऽपण्णितः । न संवितागवान् । य इष्टंभूतो न चैव तस्य मोक्षः ॥ २३ ॥

(अर्थः) एज वात हट करवाने अर्थे विनय न नाचवनारने शुं फल मखे ठे ते कहे ठे. जे आवि इत्यादि सूत्र. (जे आवि के०) यथापि एटले जे बली (नर के०) नरः एटले केवल नामनो महुप्य जे ते चारित्र्य ग्रहण कर्या पटी पण (धने के०) चण्डः एटले धपो कोधी, (मइइडिगारवे के०) रुद्धिगौरवमतिः एटले पातानी न-

५७७ राय धनपतिसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

हिना अहंकारमांज मग्न एवो, (पिसुणे के०) पिशुनः एटले चुगली करनाते (साहस के०) साहसिकः एटले अकृत्य करवाने विषे आसक्त एवो, (हीनप्रेषणे के०) हीनप्रेषणः एटले गुरुनी आझामां न रहेनारो, (अविष्टधर्मे के०) अहृ-
धर्मा एटले श्रुत चारित्र प्रमुख धर्मेने सम्यक् प्रकारे न पामेलो, (विणए अकोविष के०) विनये अकोविदः एटले विनय शी रीते करवो ते न जाणनारो, तथा (असं-
विजागी के०) असंविजागी एटले कंइ सारी वस्तु मले तो ते सर्वे साधुर्जने बढेची न आपनारो एवो होय. (तत्स के०) तस्य एटले तेने (मुखो के०) मोक्षः ए-
टले मोक्ष जे ते (न हु के०) न खलु एटले निश्चये नथी. ॥ २३ ॥

(दीपिका) अथ एतदेव हृदयन् अविनीतस्य फलमाह । एवंविधस्य साधोः मो-
क्षो नास्ति । कथम् । सम्यग्दृष्टेः चारित्रवत् इष्टंविधसंक्षेपस्य अज्ञावात् । एवंविध-
स्य कस्य । यश्चापि चण्डः प्रव्रजितोऽपि रोपणः । पुनर्यो मतिरुद्धिगारव इति । रुद्धि-
गौरवमतिः । रुद्धिगौरवेऽजिनिविष्टः । पुनर्यः पिशुनः पृष्ठिमांसखादकः । नरो नरव्य-
ञ्जनको न जावनरः । पुनर्यः साहसिकः अकृत्यकरणपरः । पुनर्यो हीनगुर्वाज्ञाकरः ।
पुनर्यः अहृधर्मा । सम्यगनुपलब्धश्रुतादिधर्मा । पुनर्विनयेऽकोविदो विनयविषये-
ऽपण्णितः । पुनर्यः असंविजागी । यत्र कुत्रापि लाजे न संविजागवान् । य इष्टं-
भूतस्तस्य न मोक्षः ॥ २३ ॥

(टीका.) एतदेव हृदयन्नविनीतफलमाह । जे आवि ति सूत्रम् । व्याख्या । य-
श्चापि चण्डः प्रव्रजितोऽपि रोपणः रुद्धिगौरवमतिः रुद्धिगौरवे अजिनिविष्टः । पिशुनः
पृष्ठिमांसखादकः । नरो नरव्यञ्जनो न जावनरः । साहसिकोऽकृत्यकरणपरः । हीनप्रे-
षणः हीनगुर्वाज्ञापरः । अहृधर्मा सम्यगनुपलब्धश्रुतादिधर्मा । विनयेऽकोविदो विन-
यविषयेऽपण्णितः । असंविजागी यत्र कचन लाजे न संविजागवान् । य इष्टंभूतोऽपि-
नो नैव तस्य मोक्षः । सम्यग्दृष्टेश्चारित्रवत् इष्टंविधसंक्षेपज्ञावादिति ॥ २३ ॥

निर्देसविती पुण जे गुरुणं, सुअत्तधम्मा विणयंमि कोविआ ॥
तरित्तु ते उधमिणं दुरुत्तरं, खवित्तु कम्मं गइमुत्तमं गय ति वेमि ॥ २४ ॥
॥ विणयसमाहिअप्रयणे बीउ उदेसो सम्मतो ॥ २५ ॥

(अवचूरिः) उपसंहरन्विनयफलमाह । निर्देशवर्तिन आज्ञावर्तिनः पुनर्ये गुरुणा
गकृतत्वात् श्रुतधर्मायाः विनयकोविदाः ते तीर्त्वा महासत्त्वा उधमेन प्रत्यक्षोपसङ्गं

दुस्तरं दुरुत्तरं समुद्धं क्षपयित्वा कर्म निरवशेषं गतिमुत्तमां सिद्ध्याख्यां गताः ।
ब्रवीमीति पूर्ववत् । इति विनयसमाध्ययनम् ॥ १४ ॥ इति द्वितीय उद्देशः ॥ २ ॥

(अर्थ.) इवे विनयतुं फल कहीने आ उद्देशनो उपसंहार करे ठे. निदेसविन्ती
इत्यादि सूत्र. (पुण के०) पुनः एटले वही (जे के०) ये एटले जे साधुर्ज (गुरुपं
के०) गुरुणाम् एटले गुरुमहाराजनी (निदेसविन्ती के०) निदेशवर्त्तिनः एटले आ-
ज्ञामां रहेला एवा, (सुअथधम्मा के०) श्रुतार्थधर्माः एटले गीतार्थ थएला एवा
तथा (विणयंमि के०) विनये एटले विनय साचववामां (कोविआ के०) कोविदाः
एटले निपुण एवा होय ठे. (ते के०) ते एटले ते साधुर्ज (इणं के०) एनं एटले
आ (दुरुत्तरं के०) दुरुत्तरं एटले तरी न शकाय एवा (उधं के०) उधं एटले सं-
सार समुद्धने (तरित्तु के०) तीर्त्वा एटले तरीने अने (कम्मं के०) कर्म एटले ज-
वोपग्राहि प्रमुख समग्र कर्मने (खवित्तु के०) क्षपयित्वा एटले खपावीने (उत्तमं
के०) उत्तमां एटले सर्वोत्कृष्ट एवी (गइं के०) गतिं एटले सिद्धिनामक गति प्रत्ये
(गय के०) गताः एटले गया. तिवेमि एनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो. ॥ १४ ॥

इति नवमाध्ययनना वालावबोधनो द्वितीय उद्देश संपूर्ण. ॥ २ ॥

(टीपिका) अथ विनयफलस्य नाम्ना उपसंहरन्नाह । एवंविधास्ते साधव उ-
त्तमां गतिं सिद्धिं गताः । किं कृत्वा । कर्म निरवशेषं समस्तं जवोपग्राहिनामकं क्षप-
यित्वा । पुनः किं कृत्वा । एनमुदधिं प्रत्यक्षोपलभ्यमानं संसारसमुद्धं दुरुत्तरं तीर्त्वा ।
चरमजवं केवलित्वं च प्राप्येति जावः । ब्रवीमि पूर्ववत् ॥ १४ ॥

इति श्रीदशवैकालिके शब्दार्थवृत्तो श्रीसमयसुन्दरोपाध्यायविरचितायां विनयसमा-
ध्याख्यनवमाध्ययने द्वितीयोद्देशकः समाप्तः ॥ २ ॥

(टीका.) विनयफलाभिधानेनोपसंहरन्नाह । निदेसवन्ति सूत्रम् । निदेश आज्ञा
तद्वर्त्तिनः पुनर्ये गुरुणामाचार्यादीनां श्रुतार्थधर्मा इति प्राकृतशैल्या श्रुतधर्मार्था
गीतार्था इत्यर्थः । विनये कर्तव्ये कोविदा विपश्चितो य इच्छन्तुतास्तीर्त्वा ते महासत्त्वा
उधमेनं प्रत्यक्षोपलभ्यमानं संसारसमुद्धं दुरुत्तरं तीर्त्वं तीर्त्वा चरमजवं केवलित्वं
च प्राप्येति जावः । ततः क्षपयित्वा कर्म निरवशेषं जवोपग्राहिसंज्ञितं गतिमुत्तमां
सिद्ध्याख्यां गताः प्राप्ताः । इति ब्रवीमीति पूर्ववदिति सूत्रार्थः ॥ १४ ॥ इति विनयस-
माधौ व्याख्यातो द्वितीयोद्देशः ॥ २ ॥

य धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह भाग तेतालीस-(४३)-मा.

अथ तृतीय उद्देशः ।

आयरिश्च अग्निमिवाहिअग्नी, सुस्सुसमाणो पडिजागरिजा ।
आलोइअं इंगिअमेव नच्चा, जो ठंदमाराहई स पुज्जो ॥ १ ॥

अथचूरिः) अथ विनयसमाध्ययनस्य तृतीय उद्देशः प्रारब्धते । इह च वि-
पूज्य इत्युपदर्शयते । आचार्यं सूत्रार्थप्रदं तत्स्यानीयं वा यथाग्निमाहिताग्नि-
शुश्रूषमाणः सम्यक् सेवमानः प्रतिजाययात् । तत्तत्कृत्यसंपादनेनोपव-
अथलोकितं निरीक्षितमिदमित्यथावृत्तिरूपमेव ज्ञात्वा चाचार्यीयं यः साधुः उ-
निप्रायमाराधयति । यथा शीते प्रावरणेक्षणे तदानयनेन । इक्षिते निष्ठीवनाशो
आधानयनेन । स पूज्यः पूचार्हः कल्याणजागिति ॥ १ ॥

(अर्थः) इहे विनयसमाधिना श्रीजो उद्देश कहे ठे. आ उद्देशमां विनयवंत शि-
पूज्य ठे एम कहेतुं ठे. आयरिश्च इत्यादि सूत्र. (आहिअग्नी के०) आहिता-
ग्निः पटसे प्राप्ति जे ते (अग्नि के०) अग्नि पटसे अग्निनी जेम शुश्रूषा करतो
सापधान रहे ठे, तेम शिष्य जे ते (आयरिश्च के०) आचार्य पटसे आचार्य प्रत्ये
(सुस्सुसमाणे के०) शुश्रूषमाणः पटसे सम्यक् प्रकारे सेवा करतो ठतो (पडिजा-
रिजा के०) प्रतिजाययात् पटसे ते ते कार्य करवामां दक्ष रहे. (जो के०) यः प-
टसे जे शिष्य जे ते (आलोइअ के०) आलोक्षितं पटसे अचार्यनी दृष्टिप्रत्ये अथ-
वा (इंगिअमेव के०) इक्षितमेव पटसे बाह्य आकारमां यत्न फेरफार प्रत्ये (न-
चा के०) ज्ञात्वा पटसे जाणीने (ठंदं के०) ठंदं पटसे आचार्यनी दृष्टा माफक (आ-
राहई के०) आराधयति पटसे आराधना सेवा करे. (स के०) सः पटसे ते शिष्य
(पुज्जो के०) पूज्यः पटसे पूज्या योग्य ठे. ॥ १ ॥

(दीपिका.) अथ तृतीय आरब्धते. इह च विनीतः पूज्या नवेदिति दर्शयन्नाह ।
यः साधुः आचार्यं सूत्रार्थप्रदं तत्स्यानीयं चान्यं ज्येष्ठार्थं रक्षाधिकं वा प्रतिजाययात् तत्त-
त्कार्यसंपादनेन उपचरेत् । कः कामिव । आहिताग्निग्राहणः अग्निमिव । किं कुर्यात्
साधुः आहिताग्निग्राहणश्च । शुश्रूषमाणः सम्यक्सेवमानः । प्रतिजागरमाणश्च । उपाय-
माह । पुनर्यः साधुः आचार्यादीनामवलोकितं वीक्षितं इक्षितमेव च अन्यथावृत्ति-
उद्देशं ज्ञात्वा ठंदोऽनिप्रायमाचार्यादीनां विज्ञाय आराधयति । कथमाराधयेदित्य-
ह । शीते वनति मति प्रावरणावलोकेन तस्य आनयनेन । नया इक्षिते च निष्ठीवना

दिलक्षणे जाते सति शुंघ्यादीनामानयनेन एवं कुर्यात् । स इञ्चूतः साधुः पूज्यः
पूजार्हः कल्याणजागिति ॥ १ ॥

(टीका.) सांप्रतं तृतीय आरन्वते । इह च विनीतः पूज्य इत्युपदर्शयन्नाह । आ-
चरिश्च ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । आचार्यं सूत्रार्थप्रदं तत्स्थानीयं वान्यं ज्येष्ठार्यम् । कि-
मित्याह । अग्निसिव तेजस्कायमिवाहिताग्निर्ब्राह्मणः शुश्रूपमाणः सम्यक्स्तेवमानः प्रति-
जाययात् । तत्तत्कृत्यसंपादनेनोपचरेत् । आह । यथाहिताग्निरित्यादिना प्रागिदमुक्तमेव ।
सत्यम् । किं तु तदाचार्यमेवाङ्गीकृत्येदं तु रत्नाधिकादिमप्यधिकृत्योच्यते । वक्ष्यति च ।
रायणीएषु विणयमित्यादि । प्रतिजागरणोपायमाह । आलोकितं निरीक्षितम् । इक्षितमेव
वान्यथावृत्तिलक्षणं ज्ञात्वा विज्ञायाचार्यं यः साधुः ऋद्धोऽग्निप्रायमाराधयति । य-
था शीते पतति प्रावरणावलोकने तदानयने । इक्षिते वा निष्ठीवनादिलक्षणे शुंघ्या-
यानयनेन । स पूज्यः स इञ्चूतः साधुः पूजार्हः कल्याणजागिति सूत्रार्थः ॥ १ ॥

आचारमष्ठा विणयं पञ्जे, सुस्तुसमाणो परिगिप्र वक्कं ॥

जहोवइष्टं अन्निकंखमाणो, गुरुं च नासायइ स पुज्जो ॥ ७ ॥

(अवचरिः) प्रकान्ताधिकार एवाह । आचारार्थं ज्ञानाद्याचारनिमित्तं विनयं
प्रयुक्ते करोति । शुश्रूपयन् श्रोतुमिदम् किमेते वक्ष्यन्तीति । तेनोक्ते सति परिगृह्य
वाक्यं ततश्चाजिकाहन् मायारहितः श्रद्धया कर्तुमिदम् विनयं प्रयुक्तेऽतोऽन्यथाक-
रणेन गुरुं नाशातयति ॥ २ ॥

(अर्थ.) प्रस्तुत अधिकारमांज वक्षी कहे ठे. आचार इत्यादि सूत्र. जे शिष्य
(आचारमष्ठा के०) आचारार्थ एतखे ज्ञानाचार प्रमुख आचारने अर्थ (विणयं के०)
विनयं एतखे उपर कहेख विनयने (पञ्जे के०) प्रयुक्ते एतखे करे ठे. तेमज जे
शिष्य (सुस्तुसमाणो के०) शुश्रूपन् एतखे आचार्य शी आज्ञा करे ठे ते सांनखवा-
नी इष्टा करतो ठतो, (वक्कं के०) वाक्यं एतखे आचार्यना वचन प्रत्ये (पटिगिप्र
के०) परिगृह्य एतखे ग्रहण करीने (जहोवइष्टं के०) यद्योपदिष्टं एतखे जेम आचा-
र्यजीए कणुं ते प्रमाणे (अन्निकंखमाणो के०) अन्निकाहमाणः एतखे करवानी इ-
ष्टा करतो विनय साचवे. पण एदी विपरीत पणे आचरण करीने (गुरुं के०) गुरुं
एतखे गुरु प्रत्ये (नासायइ के०) नाशातयति एतखे आशातना करे नहि. (स
के०) सः एतखे ते शिष्य (पुज्जो के०) पूज्यः एतखे पूजवा योग्य ठे. ॥ २ ॥

(दीपिका.) पुनः प्रकान्त एव अधिकार आह । यः साधुः आचारार्थं ज्ञानादीना-

५८५ राय धनपतसिंघ बहाडरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

माचाराणां निमित्तं विनयं पूर्वोक्तं प्रयुक्ते करोति । किं कुर्वाणः । शुश्रूषमाणः श्रो-
तुमिच्छन् । किमयं गुरुर्वक्ष्यत्येवं ततस्तेन गुरुणा उक्ते सति वाक्यमाचार्यादिक-
थितं परिगृह्य ततो यथोपदिष्टं यथा गुरुणा उक्तं तथा अजिकाङ्क्षन् मायारहितः
श्रद्धया कर्तुमिच्छन् सन् विनयं करोति । परं ततोऽन्यथाकरणेन गुरुं न आशातयति
न हीलयति । स पूज्यः ॥ २ ॥

(टीका.) प्रकान्ताधिकार एवाह । आयरिश्च त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । आचा-
रार्थं ज्ञानाद्याचारनिमित्तं विनयमुक्तलक्षणं प्रयुक्ते करोति यः शुश्रूषन् श्रोतुमिच्छन् ।
किमयं वक्ष्यतीत्येवम् । तदनु तेनोक्ते सति । परिगृह्य वाक्यमाचार्यायम् । ततश्च यथो-
पदिष्टं यथोक्तमेव अजिकाङ्क्षन् । मायारहितः श्रद्धया कर्तुमिच्छन् विनयं प्रयुक्ते । अतोऽन्य-
थाकरणेन गुरुं त्वित्याचार्यमेव नाशातयति न हीलयति यः । स पूज्य इति सूत्रार्थः ॥ २ ॥

रायणिएसु विणयं पउंजे, डहरा वि अ सुअ परिआयजिछा ॥

नीअत्तणे वट्ठइ सच्चवाई, उवायवं वक्ककरो स पुज्जो ॥ ३ ॥

(श्रवचूरिः) रत्नाधिकेषु ज्ञानादिरत्नभूषितेषु विनयं प्रयुक्ते करोति । डहरा अपि-
ये वयःश्रुताज्यां पर्यायज्येष्ठाश्चिरदीक्षितास्तेषु च । एवं यो नीचत्वे गुणाधिकान्
प्रति नीचज्ञावे वर्तते । सत्यवादी अविरुद्धवक्ता अवपातवान् वन्दनशीलो निकटवर्ती
वा यो वाक्यकरो गुरुनिर्देशकरणशीलः ॥ ३ ॥

(अर्थ.) वली रायणिएसु इत्यादि सूत्र. जे साधु (रायणिएसु के०) रत्नाधि-
केषु एटले ज्ञान दर्शन प्रमुख जाव रत्नोवडे श्रेष्ठ एवा आचार्यादिकने विषे (विण-
यं के०) विनयं एटले पूर्वोक्त विनय प्रत्ये (पउंजे के०) प्रयुक्ते एटले करे. (अ
के०) च एटले वली (जे के०) ये एटले जे (डहरा वि के०) डहरा अपि एटले
नहाना साधुं पण (परिआयजिछा के०) पर्यायज्येष्ठाः एटले दीक्षा पर्यायधी अथवा
श्रुतपर्यायधी मोटा होय तेमनो पण विनय साचवे. तेमज जे साधु (सच्चवाई के०)
सत्यवादी एटले यथार्थ वचन बोलनारो, आचार्य प्रमुखने नित्य (उवायवं के०) अ-
वपातवान् एटले वंदना करनारो, तथा (वक्ककरो के०) वाक्यकरः एटले आचार्यादि-
कनी आज्ञा माननारो एवो यथो उतो (नीअत्तणे के०) नीचत्वे एटले पोताना
करता अधिक गुणी होय तेने नमतो रहे, (स के०) सः एटले ते साधु (पुज्जो
के०) पूज्यः एटले पूज्या योग्य ठे. ॥ ३ ॥

(दीपिका.) पुनः किंच । यः साधुः रत्नाधिकेषु जावरत्नेर्ज्ञानादिजिरधिकेषु वि-

नयं पूर्वोक्तं प्रयुङ्क्ते करोति । तथा महरा अपि च ये वयस्ता श्रुतेन च ज्येष्ठाः । पुनर्ये पर्यायज्येष्ठाश्चिरप्रव्रजिताः । तेषु च यो विनयं प्रयुङ्क्ते । एवं यो नीचत्वे गुणाधिकान् प्रति नीचजावे वर्त्तते । पुनर्योऽपि सत्यवादी अविरोधवक्ता तथा अवपातवान् वन्दनाशीलः निकटवर्त्ती वा । पुनर्यो वाक्यकरः गुरोर्निर्देशकरणशीलः । स पूज्यः ॥ ३ ॥

(टीका.) किं च रायणिएसु त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । रत्नाधिकेषु ज्ञानादिजावरत्नाज्युद्धितेषु विनयं यथोचितं प्रयुङ्क्ते करोति । तथा महरा अपि ये वयःश्रुताज्यां पर्यायज्येष्ठाश्चिरप्रव्रजितास्तेषु विनयं प्रयुङ्क्ते । एवं च यो नीचत्वे गुणाधिकान् प्रति नीचजावे वर्त्तते । सत्यवाद्यविरोधवक्ता तथा अवपातवान् वन्दनशीलो निकटवर्त्ती वा । एवं च यो वाक्यकरो गुरोर्निर्देशकरणशीलः । स पूज्य इति सूत्रार्थः ॥ ३ ॥

अन्नायुतं चरई विसुद्धं, जवणठया समुआणं च निच्चं ॥

अल्लुअं नो परिदेवइज्जा लल्लुं न विकवइ स पुज्जो ॥ ४ ॥

(अवचूरिः) अज्ञातोऽं परिचयाकरणेन अज्ञातः सन् जावोऽं गृहस्योरु-
तादि चरति अटित्वानीतं जुङ्क्ते । विशुद्धमुद्गमादिदोषरहितं यापनार्थं संयमज्जारोद्गाहिदेहपालनार्थम् । समुदानं चोचितजिह्वालब्धं च नित्यं सर्वकालं नतूतमप्येकत्रैवाप्तम् । एवंजुतमलब्ध्वा न परिदेवयेत् न खेदं यायात् । अज्ञाग्योऽहं कुदेशोऽयमित्यादि । लब्ध्वा प्राप्योचितं न विकवते न श्लाघां करोति । सपुण्योऽहं शोचनो वायं देश इति ॥ ४ ॥

(अर्थ.) वली अन्नायं इत्यादि सूत्र. जे साधु (विसुद्धं के०) विशुद्धं एटले वे-
तालीस दोषवडे रहित एवा, (समुआणं के०) समुदानं एटले उचित गोचरी च-
र्याधी मलेखा एवा (अ के०) च एटले तथा (निच्चं के०) नित्यं एटले कोइ दिव-
सेज नहि, तो हमेशां (अन्नायुतं के०) अज्ञातोऽं एटले जेमनो परिचय नथी
एवा गृहस्योना घरथी स्तोक स्तोक लाबेल आहार प्रत्ये (जवणठया के०) यापना-
र्थम् एटले संयमज्जार उपाडनार एवा शरीरना निर्वाहने अयें (चरइ के०) चरति
एटले जक्षण करे. उपर कहेल प्रकारनो आहार (अल्लुअं के०) अलब्ध्वा एटले
न मले तो (नो परिदेवइज्जा के०) नो परिदेवयेत् एटले पोतानी, दातारनी अथवा
देश प्रमुखनी निंदा न करे. तेमज (लल्लुं के०) लब्ध्वा एटले उपर कहेल प्रकार-
नो आहार मले तो पण (न विकवइ के०) न विकवते एटले पोतानी, दातारनी अ-

५८४ राय धनपतसिंघ बहादुरका जेनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

यवा देश प्रमुखनी श्लाघा न करे. (स के०) सः एटखे ते साधु (पुज्जो के०) पूज्यः एटखे पूजवा योग्य ठे. ॥ ४ ॥

(दीपिका.) पुनः किंच । साधुः श्रद्धातोऽयं परिचयस्य श्रवणेन श्रद्धातः सन् । जावोंं एहस्योरुरितादि चरति अटित्वानीतं शुद्धे । न तु ज्ञातस्तद्बहुमतमिति । एतदपि विशुद्धमुज्जमादिदोषरहितम् । न तद्विपरीतम् । एतदपि यापनार्थं संयमजारोह्याहिदेहपालनाय । अन्यथा समुदानं च उचितजिज्ञासव्यं न नित्यं सर्वकालं न तु उच्छमपि एकत्रैव बहु लब्धं कादाचित्कं वा । एवंभूतमपि विज्ञागतः श्रवण्वा श्रनासाद्य न परिदेवयेत् न खेदं यायात् । यथा अहं मन्दजाग्यः । अथवा नायं देशः शोजन इति । विज्ञागतः च लब्ध्वा प्राप्य उचितं न विक्रयते न श्लाघां करोति । यथा अहं महापुण्यवान् । अथवा अयं देशः शोजनः । यो यतिरेवं पूर्वोक्तं कुर्यात् स पूज्यः ॥ ४ ॥

(टीका.) किं च । अज्ञायंति सूत्रम् । अज्ञातोऽयं परिचयाकरणेनाज्ञातः सन् जावोंं एहस्योरुरितादि चरत्यटित्वानीतं शुद्धे । न तु ज्ञातस्तद्बहुमतमिति । एतदपि विशुद्धमुज्जमादिदोषरहितम् । न तद्विपरीतम् । एतदपि यापनार्थं संयमजारोह्याहिशरीरपालनाय नान्यथा । समुदानं चोचितजिज्ञासव्यं च नित्यं सर्वकालं नतु उच्छमप्येकत्रैव बहु लब्धं कादाचित्कं वा । एवंभूतमपि विज्ञागतोऽलब्ध्वा श्रनासाद्य न परिदेवयेत् । न खेदं यायात् । यथा मन्दजाग्योऽहमशोजनो वायं देश इति । एवमेवं विज्ञागतश्च लब्ध्वा प्राप्योचितं न विक्रयते न श्लाघां करोति । सपुण्योऽहं शोजनो वायं देश इत्येवं स पूज्य इति सूत्रार्थः ॥ ४ ॥

संथारसिद्धासणजत्तपाणे, अप्पिठया अइलाने वि संते ॥

जो एवमप्पाणजितोसइल्ला, संतोसपाहन्नरए स पुज्जो ॥ ५ ॥

(श्रवचूरिः) संथारकशय्यासनजत्तपानानि प्रतीतान्येतेष्वल्पेष्ठताऽमूर्धता परिभोगातिरक्तामहणं च अतिलान्ते सति अपि तोषं याति । येन तेन वा यापयति । संतोषप्राधान्यरतः स पूज्य इति ॥ ५ ॥

(अर्थः) वस्ती संथार इत्यादिसूत्र. जे साधु (अइलाने के०) अतिलाने एटखे संथारा प्रमुख वस्तुनो गमे एटखो लाज (संते वि के०) सत्यपि एटखे यतो होय तो पण (संथारसिद्धासणजत्तपाणे के०) संस्तारकशय्यासनजत्तपानेषु एटखे संथारो, शय्या, आसन, जत्त अने पान प्रमुख वस्तुनी (अप्पिठया के०) अल्पेष्ठता एटखे अल्प इठा राखे, अर्थात् उपकरणे विषे मूर्त्ता न राखे, तथा खप करतां लगार प-

ए वधारे न ले. (संतोषपाह्नवरण के०) संतोषप्राधान्यरतः एटले मुख्यतावडे संतोषने विषे आसक्त अर्थात् संतोष राखवो एज वातने प्रधान माननारा (जो के०) यः एटले जे साधु (अप्पाण के०) आत्मानं एटले पोताने (अजितोसङ्गा के०) अजितोपयति एटले जे मले तेमां संतोष राखे, (स के०) सः एटले ते साधु (पु-ज्जो के०) पूज्यः एटले पूजवा योग्य ठे. ॥ ५ ॥

(टीपिका.) किंच । यस्य साधोः संस्तारके शय्यायामासने जक्ते पाने च अल्पे-ष्ठता अमूर्ठया कृत्वा परिजोगादधिकस्य परिहारो वा जवेत् । क सति । सति संस्तार-कादीनां गृहस्थेभ्यः सकाशात् अतिवाजे सत्यपि । यः साधुः एवमात्मानमजितोपयति । येन वा तेन वा आत्मानं यापयति । किञ्चूतो यतिः । संतोषप्राधान्यरतः । संतोष एव प्रधानजावे रत आसक्तः । स साधुः पूज्यः ॥ ५ ॥

(टीका.) किं च संघारं चि सूत्रम् । संस्तारकशय्यासनजक्तपानानि प्रतीतान्येव । एतेष्वल्पेष्ठता अमूर्ठया परिजोगातिरिक्ताग्रहणं वा । अतिवाजेऽपि सति संस्तार-कादीनां गृहस्थेभ्यः सकाशात् । य एवमात्मानमजितोपयति । येन वा तेन वा याप-यति संतोषप्राधान्यरतः संतोष एव प्रधानजावे सक्तः । स पूज्य इति सूत्रार्थः ॥ ५ ॥

सक्का सहेउं आसाइ कंटया, अउमया उव्वहया नरेणं ॥

अणासए जो उ सदिक्क कंटए, वईमए कन्नसरे स पुज्जो ॥ ६ ॥

(अथचूरिः) इन्द्रियसमाधिष्ठारेण पूज्यतामाह । शक्याः सोढुमाशया इदं मे ज-विष्यतीति । कंटका अयोमया लोहमया उत्सह्यतार्थोद्यमवता नरेण । अनाशया निरीहः सन् यः सहेत कंटकान् वाज्जयान् खरादिवागात्मकान् कर्णसरान् कर्ण-गामिनः । स पूज्य इति ॥ ६ ॥

(अर्थ.) इन्द्रियोनी समता राखवाथी पण शिष्य पूज्य थाय ठे, एम कहे ठे. स-क्का इत्यादि सूत्र. (उव्वहया के०) उत्सह्यता एटले डव्य उपार्जनाने अर्थे घणो उद्यम करनार एवा (नरेण के०) नरेण एटले मनुष्य जे तेणे (आसाइ के०) आशया एटले डव्य मलवानी आशाए (अउमया के०) अयोमयाः एटले लोहडाना (कंटया के०) कंटकाः एटले कांटा जे ते (सहेउं के०) सोढुं एटले खमवाने (सक्का के०) शक्याः एटले योग्य ठे. अर्थात् कोइ डव्यार्थी माणस डव्यनी आशाए लोहडाना कांटावाली पयारीउपर पण सुइ रहे. आ वातवनवा योग्य ठे. तेम (जो उ के०) यस्तु एटले जे साधु वली (कन्नसरे के०) कर्णसरान् एटले कानमां प्रवेश करता एवा

५८६ राय धनपतसिंघ बदाहरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

(वर्द्धमये के०) वाङ्मयान् एटले कठोर वचन प्रमुख कंटक प्रत्ये (अणसण के०) अनाशया एटले कोइ पण प्रकारनी इछा न राखतां (सहिजा के०) सहैत एटले सहन करे. (स के०) सः एटले ते साधु (पुज्जो के०) पूज्यः एटले पूजवा योग्य ठे. ॥ ६ ॥

(दीपिका.) अथ इन्द्रियसमाधिद्वारेण साधोः पूज्यतामाह । नरेण कंटका इदं मे जविष्यतीत्याशया सोढुं शक्याः । किञ्चूताः कंटकाः । अयोमया लोहमयाः । किञ्चूतेन नरेण । उत्साहवता । अर्थोद्यमवता । तथा च कुर्वन्ति केचित् लोहमय-कंटकास्तरणशयनमप्यर्थवाञ्छया । परं नतु वचनकंटकाः सोढुं शक्याः । ततो निरीहः सन् कर्णसरान् वाकंटकान् सहैत । स पूज्यः ॥ ६ ॥

(टीका.) इन्द्रियसमाधिद्वारेण पूज्यतामाह । सकृत्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । शक्याः सोढुमाशयेतीदं मे जविष्यतीति प्रत्याशया । क इत्याह । कंटका अयोमया लोहात्मकाः । उत्साहता नरेणार्थोद्यमवतेत्यर्थः । तथा च कुर्वन्ति केचिदयोमयकंटकास्तरणशयनमप्यर्थलिप्सया । नतु वाकंटकाः शक्या इत्येवं व्यवस्थितेऽनाशया फलप्रत्याशया निरीहः सन् यस्तु सहैत कंटकान् वाङ्मयान् खरादिवागात्मकान् कर्णसरान् कर्णगामिनः । स पूज्य इति सूत्रार्थः ॥ ६ ॥

मुहुत्तदुक्का उ हवन्ति कंटया, अउमया ते वि तउ सुउद्धरा ॥

वायादुरुत्ताणि दुरुद्धराणि, वेराणुबंधीणि महप्रयाणि ॥ ७ ॥

(अवचूरिः) एतदेव स्पष्टयति । मुहूर्त्तदुःखा वेधकाल एव प्रायो दुःखहेतुत्वात् जवन्ति कंटका अयोमयास्तेऽपि ततः कायात्सूद्धराः । सुखेनेवोद्भूयन्ते । वाग्दुरुक्तानि दुरुद्धराणि दुःखेनोद्भूयन्ते । मनोलक्षवेधनात् । वेराणुबन्धीनि । अतएव कुण-तिपातादिजयहेतुत्वान्महाजयानि ॥ ७ ॥

(अर्थ.) आज वात प्रकट कहे ठे. मुहुत्त इत्यादि सूत्र. (अउमया के०) अयोमयाः एटले सोढवाना (कंटया के०) कंटकाः एटले कंटक जे ते (उ के०) तुं एटले पुनः (मुहुत्तदुक्का के०) मुहूर्त्तदुःखाः एटले प्राये शरीरमां खूते त्पारेज वेदना करनारा एवा (हवन्ति के०) जवन्ति एटले होय ठे. तथा (ते वि के०) तेऽपि एटले ते कंटक पण (तउ के०) ततः एटले ते शरीरयकी (सुउद्धरा के०) सूद्धराः एटले सुखे काढी शकाप एवा होय ठे, तेमज कदाच ते कंटकयी शरीरे त्रिज पड्या होय तो तेना उपचार पण सुखज ठे. पण (वायादुरुत्ताणि के०) वाग्दुरुक्तानि एटले कठोर वचन रूप कंटक जे ते (दुरुद्धराणि के०) दुरुद्धराणि एटले घणा दुःखयी मनमांथी काढी शका-

य एवा, (वैराणुवन्धीणि के०) वैरानुवन्धीनि एटले पाठलथी वैरने उत्पन्न करनारा एवा तथा (महप्रयाणि के०) महाजयानि एटले परलोके नरकपात प्रमुख महा-
जय उपजावनारा एवा ठे. ॥ ७ ॥

(दीपिका.) पुनरेतदेव स्पष्टयति । लोहमयाः कंटका मुहूर्त्तदुःखा मुहूर्त्तमदप-
कालं यावत् दुःखदा जवन्ति । वेधकाल एव प्रायो दुःखदानात् । तेऽपि कंटकाः । कायां-
त् सूक्ष्मराः सुखेनैव उद्भूयन्ते । व्रणपरिकर्म च क्रियते । परं वचनेन यानि दुरुक्तानि
तानि दुरुक्षराणि जवन्ति दुःखेनैव उद्भूयन्ते । मनोरूपलक्षवेधनात् । किञ्चूतानि व-
चनदुरुक्तानि । वैरानुवन्धीनि । तथा श्रवणप्रक्षेपादिना इह लोके परलोके च वैर-
जावजनकानि । पुनः किञ्चूतानि । अतएव महाजयानि कुगतिपातजयहेतुचूतानि ॥ ७ ॥

(टीका.) एतदेव स्पष्टयति । मुहुत्तं चित् सूत्रम् । मुहूर्त्तदुःखा अल्पकालदुःखा जव-
न्ति कंटकाश्चयोमया वेधकाल एव प्रायो दुःखजावात् । तेऽपि ततः कायात्सूक्ष्मराः
सुखेनैवोद्भूयन्ते । व्रणपरिकर्म च क्रियते । वाग्दुरुक्तानि पुनर्दुरुक्षराणि दुःखे-
नोद्भूयन्ते मनोलक्षवेधनाद्वैरानुवन्धीनि । तथा श्रवणप्रक्षेपादिनेह परत्र च वैरानुवन्धीनि
जवन्ति । अत एव महाजयानि कुगतिपातादिमहाजयहेतुत्वादिति सूत्रार्थः ॥ ७ ॥

समावयन्ता वयणाजिघाया, कलंगया दुष्मणिञ्चं जणन्ति ॥

धम्मुत्ति किञ्चा परमग्गसूरे, जिह्दिए जो सहइ स पुज्जो ॥ ७ ॥

(श्रवचूरिः) समापतन्तः केचनाजिघाताः खरादिवचनप्रहाराः कर्णगताः सन्तो
दौर्भनस्यं दुष्टमनोज्ञावं जनयन्ति प्राणिनाम् । एवंचूतान् वचनाजिघातान् धर्म
इति कृत्वा समतापरिणामापन्नो नत्वशक्त्यादिना परमाग्रशूरः दानसङ्ग्रामशूरापेक्ष-
या प्रधानशूरः सन् जितेन्द्रियो यः सहेत स पूज्य इति ॥ ७ ॥

(अर्थ.) वली समावयन्ता इत्यादि सूत्र. (समावयन्ता के०) समापतन्तः एटले
एकठा यइने सामा आवता एवा (वयणाजिघाया के०) वचनाजिघाताः एटले क-
ठोरादि वचनरूप प्रहार जे ते (कलंगया के०) कर्णगताः एटले काने आव्या उता
(दुष्मणिञ्चं के०) दौर्भनस्यं एटले मनमां दुष्ट विकार प्रत्ये (जणन्ति के०) जन-
यन्ति एटले उत्पन्न करे ठे. (परमग्गसूरे के०) परमाग्रशूरः एटले बीजा शूरवीर पुरुष
करतां मोटो शूरवीर एवो (जिह्दिए के०) जितेन्द्रियः एटले इन्द्रियोने जीतनार
एवो (जो के०) यः एटले जे पुरुष (सहइ के०) सहते एटले पूर्वोक्त वचनरूप प्रहार
सहन करे. (स के०) सः एटले ते पुरुष (पुज्जो के०) पूज्यः एटले पूजवा योग्यठे. ॥ ७ ॥

५८८ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-भा.

(दीपिका.) पुनः किंच । वचनाजिघाताः खरादिवचनप्रहाराः कर्णगताः सन्तः प्रायो दोर्मनस्य दुष्टमनोज्ञार्थं प्राणिनां जनयन्ति । अनादिजवाच्यासात् । किं कुर्वन्तो वचनाजिघाताः । समापतन्त एकीज्ञावेन अजिमुखं पतन्तः । अथ च यो यतिस्तान् सह-
ते । नतु तैर्विकारमुपदर्शयेत् । किं कृत्वा सहते । धर्म इति कृत्वा सामायिकपरि-
णामं समापन्नः सन् । नतु अशक्त्यादिना । किञ्चूतो यतिः । परमाप्रशूरः । प्रधानशू-
रः । पुनर्जितेन्द्रियः । स पूज्य इति ॥ ८ ॥

(टीका.) किं च समावयंतं चि सूत्रम् । अस्य व्याख्या । समापतन्त एकीज्ञावेनाजिमुखं पतन्तः । फ इत्याह । वचनाजिघाताः खरादिवचनप्रहाराः कर्णगताः सन्तः प्रायोऽनादिज-
वाच्यासात् दोर्मनस्य दुष्टमनोज्ञार्थं जनयन्ति । प्राणिनामेवंचूतान्वचनाजिघातान् धर्म इति कृत्वा सामायिकपरिणामापन्नो नत्वशक्त्यादिना परमाप्रशूरो दानसंग्रामशूरापेक्षया प्रधानः शूरो जितेन्द्रियः सन् यः सहते न तैर्विकारमुपदर्शयति स पूज्य इति सूत्रार्थः ॥ ८ ॥

अवन्नवायं च परम्मुहस्त, पञ्चस्कउ पडिणीअं च जासं ॥

उद्धारणिं अपिअकारणिं च, जासं न जासिऊ सया स पुऊो ॥ ९ ॥

(अथचूरिः) अथर्णवादं च पृष्ठतः अस्माका पराङ्मुखस्याप्रत्यक्षस्य प्रत्यक्षस्य च प्रत्यनीकां चोरस्त्वमित्यादिरूपां जायामवधारिणीमशोजन एवायमप्रीतिकारि-
णी धोतुर्गुतनिवेदनादिरूपां जायां न जापेत सदा यः कदाचिदपि नेयं श्रूयात् । स पूज्य इति ॥ ९ ॥

(अर्थ.) तेमज अवन्नवायं इत्यादि सूत्र. जे साधु (परम्मुहस्त के०) पराङ्मुखस्य पृष्ठे पृष्ठ केरवीने गणस मनुष्यना (च के०) वली (पञ्चस्कउ के०) प्रत्यक्षतः पृष्ठे प्रत्यक्ष देखाता मनुष्यना (अवन्नवायं के०) अथर्णवादं पृष्ठे निंदावचन प्रत्ये (म-
या के०) गदा पृष्ठे सर्वकाय अर्थात् कोष्पण कासे (न जासिऊ के०) न जापेत पृष्ठे न बोधे. (च के०) अने (पडिणीअं के०) प्रत्यनीकां पृष्ठे मनमां कयाय उर-
र करनारी पत्री जेम के 'तुं चोर ने' इत्यादिक जाया प्रत्ये कोश समये पण न बोधे. (च के०) तथा (उद्धारिणिं के०) अवधारिणीं पृष्ठे 'आ माणस गराय ज ने' इत्यादिक निक्षयवार्त्ता वाणी प्रत्ये कोशममये पण न बोधे. तेमज (अपिअकारिणिं के०) अद्रिअकारिणीं पृष्ठे कोशतुं मयुं बढातुं मरी गयानी यान कहेया प्रमुख जाया के जे मांउषनारना मनमां अत्रीनि उपजावनारी होय ने. ते प्रत्ये कोश प्रमगे पण न बोधे. (म के०) नः पृष्ठे ते साधु (पुऊो के०) पूज्यः पृष्ठे पूजया योग्य ने. ॥ ९ ॥

(दीपिका.) पुनराह । यः श्रवणवादमश्लाघावादं पराङ्मुखस्य पृष्ठतः प्रत्यक्षत-
श्च नो जापेत सदा कदाचिदपि नैवं ब्रूयात् । तथा प्रत्यनीकामपकारिणीं त्वं चोर-
त्वादिरूपां तथा अवधारिणीमशोजन एवायमित्यादिरूपां पुनरप्रीतिकारिणीं च
श्रोतुर्मृतनिवेदनादिरूपां च जापां वाचं न जापेत । स यतिः पूज्यः ॥ ए ॥

(टीका.) तथा श्रवन्नवायं ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । श्रवणवादं चाश्लाघावादं च
पराङ्मुखस्य पृष्ठतः इत्यर्थः । प्रत्यक्षतश्च प्रत्यक्षस्य च प्रत्यनीकामपकारिणीं चोर-
स्त्वमित्यादिरूपां जापां तथा अवधारिणीमशोजन एवायमित्यादिरूपामप्रियका-
रिणीं च श्रोतुर्मृतनिवेदनादिरूपां जापां वाचं न जापेत सदा । यः कदाचिदपि नै-
वं ब्रूयात्स पूज्य इति सूत्रार्थः ॥ ए ॥

अलोलुपः अकुहः अमाई, अपिसुणे आवि अदीनवित्ति ॥

नो जावए नो विअ जाविअप्पा, अकोउहल्ले अ सया स पुजो ॥१०॥

(अवचूरिः) अलोलुपः आहारादिष्वलुब्धः । अकुहः इन्द्रजायादिकुहकरहितः ।
अमायी अकौटिल्यः । अपिशुनश्चापि न वेदज्ञेदकर्ता । अदीनवृत्तिराहाराद्यजावे-
ऽपि शुरुवृत्तिः । नो जावयेदकुशलजावनया परं यथामुकायेऽहं वर्णनीयः । नापिच
जावितात्मा स्वयमन्याग्रं स्वगुणवर्णकः । अकौलुकश्च नटनर्त्तक्यादिषु ॥ १० ॥

(अर्थः) तेमज अलोलुप इत्यादि सूत्रं जे साधु (अलोलुप के०) अलोलुपः
एट्ठे आहारादिकने विपे लाखच न राखनारा (अकुह के०) अकुहः एट्ठे
इन्द्रजाय (जाहू) प्रमुख न करनारा (अमाई के०) अमायी एट्ठे मनमां वकता
नहि राखनारा, (अपिसुणे के०) अपिशुनः एट्ठे चुगली प्रमुख करी कोइनां वेद
ज्ञेद न करनारा, (आवि के०) चापि एट्ठे वली पुनः (अदीनवित्ति के०) अदीन-
वृत्तिः एट्ठे आहार प्रमुख न सवे तोपण मनमां दीनपणं न राखनारा एवा होयवे,
तथा जे साधु (नो जावए के०) नो जावयेन् एट्ठे कोइ बीजा पोते अग्रसल्ल जाव-
ना करावे नहि, अर्थात् 'फलाणानी आगल तु मारी वखाए कर' इत्यादि वचन
कोइने कहे नहि, (विअ के०) अपिच एट्ठे वली (जाविअप्पा के०) जावि-
तात्मा एट्ठे पोताने वखाणनारा एवा (नो के०) नची होता, अर्थात् पोते पोता-
ना वखाए बीजा कोइ आगल करना नची, (अ के०) च एट्ठे वली जे साधु (अ-
कोउहल्ले के०) अकौलुकः एट्ठे नाटक प्रमुख जोवानी इडा कोइ काये पण राखता
नची, (स के०) सः एट्ठे ते साधु (पुजो के०) पूज्यः एट्ठे पूजवा योग्य जे, ॥१०॥

५९० राय धनपतसिंध बहादुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

(दीपिका.) तथा यः साधुः अलोबुधः आहारादिष्वलुब्धः । पुनः अकुहक इन्द्रजात्रादिकुहकरहितः । पुनः अमारी कोटिव्यशून्यः । पुनः अपिशुनो न वेदनेदनकर्ता । पुनः अदीनवृत्तिः आहारादीनामजावेऽपि शुद्धवृत्तिः । पुनर्यो नो जायेदकुशलजावनया परं यथा अमुकपुरतो जवताहं वर्णनीयः । पुनर्यो न जावितात्मा स्वयमन्यपुरतः स्वगुणवर्णनापरः । पुनः अकौतुकश्च सदा नटनर्तक्यादिषु । स पूज्यः ॥ १० ॥

(टीका.) तथा अलोबुधेति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । अलोबुध आहारादिष्वलुब्धोऽकुहक इन्द्रजात्रादिकुहकरहितः । अमारी कोटिव्यशून्योऽपिशुनश्चापि नो वेदनेदनकर्ता । अदीनवृत्तिराहाराद्यलाजेऽपि शुद्धवृत्तिः । नो जावेदकुशलजावनया परम् । यथामुकपुरतो जवताहं वर्णनीयः । नापि च जावितात्मा स्वयमन्यपुरतः स्वगुणवर्णनापरः अकौतुकश्च सदा नटनर्तकादिषु यः स पूज्य इति सूत्रार्थः ॥ १० ॥

गुणेहिं साहू अगुणेहिं साहू, गिण्हाहि साहू गुण मुंचसाहू ॥

विद्याणिआ अण्णगमण्ण, जो रागदोसेहिं समो स पुज्जो ॥ ११ ॥

(अथनूरिः) गुणैः पूर्वोक्तिर्विनयायेः युक्तः साधुर्भवति । अगुणैरुक्तविपरीतेन । एषं सति दृष्ट्वा साधुगुणान् मुञ्च्य असाधुगुणान् । इति शोचन उपदेशः । एकमपि कृत्वा प्राकृतशब्दा विज्ञापयति विविधं ज्ञापयति आत्मानमात्मना यस्तथा रागदोषयोः समो न रागवान् न द्वेषवान् इति ॥ ११ ॥

(अर्थ.) यद्वा गुणेहिं इत्यादि सूत्र. जे (गुणेहिं के०) गुणैः पट्ठे उपर कहेव विनय प्रमुख गुणवडे युक्त होयते, ते (साहू के०) साधुः साधु कहेवाय ठे. तथा जे (अगुणेहिं के०) अगुणैः पट्ठे विनय प्रमुख गुणशी उखटा एवा अविनय प्रमुख दोष वडे युक्त होय ते (असाहू के०) असाधुः पट्ठे साधु कहेवातो नशी. साहे हे निव्य (माहूगुण के०) साधुगुणान् पट्ठे साधुना गुणप्रत्ये (गिण्हाहि के०) दृष्ट्वा पट्ठे ग्रहण कर. तथा (असाहू के०) असाधुन् पट्ठे जेथी साधु कहेवाय नहि एवा दोषप्रत्ये (मुंच के०) मुञ्च पट्ठे त्याग कर. जे साधु (अण्णगमण्ण के०) आत्मना पट्ठे पोते (अण्णगं के०) आत्मानं पट्ठे पोताना आत्माने पूर्णोपगच्छे (विद्याणिआ के०) विज्ञापयति पट्ठे विविध प्रकारे जणाये. तथा (जो के०) यः पट्ठे जे मावु (रागदोसेहिं के०) रागद्वेषयोः पट्ठे राग द्वेषने हिं (समो के०) समः पट्ठे समतावासा अर्थान् कोइ उपर पण राग द्वेष न करे. (स के०) सः पट्ठे ते मावु (पुज्जो के०) पूज्यः पट्ठे पूजया योग्य जे. ॥ ११ ॥

(दीपिका.) किं च साधुः गुणैः पूर्वोक्तगुणैर्विनयादिजिर्गुक्तो जवति । तथा असाधुः अगुणैः पूर्वोक्तगुणविपरीतैः जवति । एवं सति च गुणान् साधुगुणान् गृहाण त्वम् । असाधुगुणान् मुञ्च इति शोचन उपदेशः । एवमधिकृत्य विज्ञापयति विविधं ज्ञापयति आत्मानमात्मना पुनर्यो रोगद्वेषयोः समो न रागवान् न द्वेषवान् एवंविधो यः साधुः स पूज्यः ॥ ११ ॥

(टीका.) किंच गुणैर्हि ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । गुणैरनन्तरोदितैर्विनयादिजिर्गुक्तः साधुर्जवति । तथा अगुणैरुक्तगुणविपरीतैरसाधुः । एवं सति गृहाण साधुगुणान्, मुञ्चासाधुगुणानिति शोचन उपदेशः । एवमधिकृत्य प्राकृतशेख्या विज्ञापयति विविधं ज्ञापयत्यात्मानमात्मना यः । तथा रागद्वेषयोः समः, न रागवान्न द्वेषवानिति स पूज्य इति सूत्रार्थः ॥ ११ ॥

तद्देव महरं च महद्भगं वा, इठी पुमं पवइअं गिहिं वा ॥

नो हीलए नो वि अ खिसइज्जा, थंजं च कोहं च चए स पुज्जो ॥ १२ ॥

(श्रवचूरिः) तथैवेति पूर्ववत् । महरं वा महद्भगं वा । वाशब्दान्मध्यमं, स्त्रियं पुमांसमुपलक्षणत्वात्पुंसकं वा, प्रव्रजितं गृहिणं वाशब्दादन्यतीर्थिकं वा न हीलयति न खिसयति च । सकृद्गुणानिधानं हीलनम् । असकृत्खिसनम् । तयोर्निमित्तं स्तम्भं च क्रोधं च त्यजेत् ॥ १२ ॥

(अर्थ.) वली तद्देव इत्यादि सूत्र. (तद्देव के०) तथैव एतले तेमज जे साधु (डहरं के०) डहरं एतले पोताना करता न्हानानी (व के०) वा एतले अथवा (महद्भगं के०) महद्भगं एतले पोताना करता मोटानी (वा के०) अथवा (इठिं के०) स्त्रियं एतले स्त्रीनी, (पुमं के०) पुमांसं एतले पुरुषनी, (पवइअं के०) प्रव्रजितं एतले साधुनी (वा के०) अथवा (गिहिं के०) गृहिणं एतले गृहस्थनी (नो हीलए के०) नो हीलयति एतले एकवार हीलना न करे, (अविअ के०) अपिच एतले वली (नो खिसइज्जा के०) नो खिसयति एतले वारंवार हीलना न करे. (च के०) वली (थंजं के०) स्तम्भं एतले अहंकार प्रत्ये तथा (कोहं के०) क्रोध एतले क्रोध प्रत्ये (चए के०) त्यजति एतले त्याग करे. (स के०) सः एतले ते साधु (पुज्जो के०) पूज्यः एतले पूजवा योग्य ठे. ॥ १२ ॥

(दीपिका.) किंच साधुः एतान्न हीलयति । कानित्याह । तथैव पूर्ववत् । डहरं वा महद्भगं वा । वाशब्दाद्मध्यमं वा । स्त्रियं, पुमांसम् । उपलक्षणत्वात्पुंसकं वा । प्रव्रजितं वा

राय धनपतसिंघ वहाडरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-४३-मा.
 वा । वाशब्दात्तदन्यतीर्थिकं वा न हीलयति नापि खिंसयति । तत्र सूयया
 वा एकवारं दुष्टाजिधानं हीलनम् । तदेव वारं वारं खिंसनम् । हीलनाखिं-
 नोश्च निमित्तज्ञूतं स्तम्भं च मानं च क्रोधं रोपं त्यजति । स पूज्यः ॥ १२ ॥

(टीका.) किं च तदेव त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । तथैवेति पूर्ववत् । डहरं
 महल्लकं वा । वाशब्दान्मध्यमं वा स्त्रियं पुमांसमुपलक्षणत्वान्नपुंसकं वा प्र-
 त्तं गृहिणं वा । वाशब्दादन्यतीर्थिकं वा । न हीलयति नापि च खिंसयति । तत्र
 या असूयया वा सकृद्दुष्टाजिसंधानं हीलनं तदेवासकृत्खिंसनमिति । हीलन-
 सनयोश्च निमित्तज्ञूतं स्तम्भं च मानं च क्रोधं च रोपं च त्यजति यः । स पूज्यो नि-
 नत्यागेन तत्त्वतः कार्यत्यागादिति सूत्रार्थः ॥ १२ ॥

जे माणिआ सययं माणयंति, जत्तेण कन्नं व निवेसयंति ॥
 ते माणए माणरिहे तवस्सी, जिइंदिए सच्चरए स पुज्जो ॥ १३ ॥

(अथचूरिः) ये मानिता अन्युष्ठानादिसत्कारैः सततं शिष्यान्मानयन्ति । श्रुतो-
 पदेशादिना यत्नेन कन्यामिव मातापितरौ । यथा कन्यां वयसा गुणैश्च संबद्धं यो-
 ग्यजर्त्तरि स्थापयतः । एवमाचार्याः शिष्यं सूत्रार्थवेदिनं कृत्वा महत्याचार्यपदे स्थाप-
 यन्ति । तानेवंज्ञूतान् गुरुन् मानयति यो मानार्हान् पूजार्हान् तपस्वी तपःशीलः । जि-
 तेन्द्रियः सत्परत इति ॥ १३ ॥

(अर्थ.) वली जे माणिआ इत्यादि सूत्र. (जे के०) ये एटले जे आचार्य उपा-
 ध्याय प्रमुख जे ते (माणिआ के०) मानिताः एटले अन्युष्ठान, विनय इत्यादिवा
 (सययं के०) सततं एटले निरंतर (माणिआ के०) मानिताः एटले सत्कार कोडा
 एवा होय तो ते सत्कार करनार पोताना शिष्यने (माणयंति के०) मानयन्ति ए-
 टले जणवा गणवा विपे प्रेरणा करवा बडे मान आपे ठे. वली (जत्तेण के०) ज-
 त्नेन एटले यत्नबडे (कन्नं व के०) कन्यामिव एटले कन्यानी पेठे (निवेसयंति के०)
 निवेशयन्ति एटले स्थापन करे ठे. अर्थात् जे आचार्यों पोतानो विनय विगेरे साव-
 वनार शिष्यनी जणवा गणवा संबंधी सारी चिंता राखे ठे, तथा मावापो कन्याने व-
 धारी सारा पतिनी साथे पर्णावे ठे, तेम जे अचार्यों विनयवंत तथा गुणवंत शिष्य-
 ने योग्य जोइ आचार्य पदे स्थापन करे ठे. (ते के०) तान् एटले ते (माणरिहे
 के०) मानार्हान् एटले मान आपवा योग्य एवा आचार्यजी प्रत्ये (तवस्सी के०)
 तपस्वी एटले तपस्या करनार अने (सच्चरए के०) सत्परतः एटले सत्य वचन बो-

सनार जे साधु (माणए के०) मानयति एटखे दिनय विंगेरे साचवीने मान थापे.
(स के०) सः एटखे ते साधु (पुज्जो के०) पूज्यः एटखे पूजवा योग्य ठे ॥ १३ ॥

(दीपिका.) किंच । ये मानिता अच्युष्ठानादिसत्कारैः सततं निरन्तरं शि-
ष्यान् मानयन्ति श्रुतस्य उपदेशं प्रति चोदनादिभिः । तथा यत्नेन कन्यामिव नि-
वेशयन्ति । यथा मातापितरौ कन्यां गुणैर्वयसा च सर्वासु कृत्स्नं योग्ये जर्त्तरि
स्थापयतः । एवमाचार्या अपि शिष्यं सूत्रार्थयोर्वेदिनं दृष्ट्वा महति आचार्यपदे
स्थापयन्ति । ततस्तानेवंभूतान् गुरुन् यो मानयति अच्युष्ठानादिना । किञ्चूतान्
गुरुन् । मानयोग्यान् मानार्हान् । स पूज्यः । किञ्चूतः शिष्यः । तपस्वी । पुनः कि-
ञ्चूतः । जितेन्द्रियः । पुनः किञ्चूतः । सत्वरतः । इदं शिष्यस्य प्राधान्यख्यापनार्थं
विशेषणद्वयम् ॥ १३ ॥

(टीका.) किं च । जे माणिथ त्ति सूत्रम् । ये मानिता अच्युष्ठानादिसत्कारैः सत-
तमनवरतं शिष्यान् मानयन्ति । श्रुतोपदेशं प्रति चोदनादिभिः । तथा यत्नेन कन्यामि-
व निवेशयन्ति । यथा मातापितरः कन्यां गुणैर्वयसा च संवर्धयं योग्यजर्त्तरि स्थापय-
न्त्येवमाचार्याः शिष्यं सूत्रार्थवेदिनं दृष्ट्वा महत्याचार्यपदे स्थापयन्ति । तानेवंभूतान्गुरु-
न्मानयति योज्युष्ठानादिना मानार्हान् मानयोग्यान् तपस्वी सन् । जितेन्द्रियः सत्वरत
इति प्राधान्यख्यापनार्थं विशेषणद्वयम् । स पूज्य इति सूत्रार्थः ॥ १३ ॥

तेसिं गुरुणं गुणसागराणं, सुत्रा ण मेढावि मुत्तासिआइं ॥

चरे मुणी पंचरए तिगुत्तो, चउकसायावगए स पुज्जो ॥ १४ ॥

(अर्थः.) तेनां गुरुणां गुणसागराणां संबन्धीनीति श्रुत्वा मेधावी मुत्ता-
पितानि परलोकोपकारकाणि चरत्वाचरति मुनिः । पंचरतः पञ्चमहाव्रतयुक्तः । त्रि-
गुतो मनोगुत्यादिमान् । चतुःकपायावगतः ॥ १४ ॥

(अर्थ.) तेमज तेसिं इत्यादि सूत्र. (मेढावि के०) मेधावी एटखे बुद्धिशाली
एवा. (पंचरए के०) पंचरतः एटखे पंच महाव्रत पाखवाने तररए एवा (तिगुने के०)
त्रिगुतः एटखे मनगुति, वचनगुति अने कायगुतिना पाखन कनना एवा तथा (चउ-
कसायावगए के०) चतुःकपायावगतः एटखे चारे कपायना नाम कनना एवा (मु-
नी के०) मुनिः एटखे जे साधु (गुणसागराणं के०) गुणसागराणां एटखे गुण-
बडे सागर समान एवा (तेसिं के०) तेनां एटखे ते (मुत्ता के०) मुत्तां एटखे
आचार्य महाराजना (मुत्तासिआए के०) मुत्तापितानि एटखे शुभ एवा उपदेश

५९४ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-

वचन प्रत्ये (सुधा के०) श्रुत्वा एटले सांजलीने (चरे के०) चरति एटले गु
वचन प्रमाणे आचरण करे. (स के०) सः एटले ते साधु (पुजो के०) पू
एटले पूजवा योग्य ठे. ॥ १४ ॥

(दीपिका.) पुनराह । यो मेधावी परित्तः । एवंविधः सन् चरति । किं कृत
गुरुणां तेषां पूर्वोक्तगुणवतां सुजापितानि श्रुत्वा । किञ्चूतानां गुरुणाम् । गुणसागरा
गुणानां समुद्राणाम् । किञ्चूतो मुनिः । पञ्चरतः पञ्चमहाव्रतपालने तत्परः । पुनः किं
तो मुनिः । त्रिगुप्तः मनोगुप्तिवचनगुप्तिकायगुप्तिसहितः । पुनः किञ्चूतो मुनिः । क
कपायापगतः । क्रोधमानमायालोचाख्यकपायचतुष्टयवर्जितः । स पूज्यः ॥ १४ ॥

(टीका.) तेषां गुरुणां ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । तेषां गुरुणामनन्तरोदितानां
गुणसागराणां गुणसमुद्राणां संबन्धीनि श्रुत्वा मेधावी सुजापितानि परलोकोपकार
णि । चरत्याचरति । मुनिः साधुः । पञ्चरतः पञ्चमहाव्रतसक्तः । त्रिगुप्तो मनोगुप्त्या
मान् । चतुःकपायापगत इत्यपगतक्रोधादिकपायो यः । स पूज्य इति सूत्रार्थः ॥ १४ ॥

गुरुमिह सययं पडिअरिअ मुणी, जिणमयनिउणे अजिगमकुसले ॥

धुणिअ रयमलं पुरेकनं, जासुरमउलं गइं वइ ति वेमि ॥ १५ ॥

विणयसमाहीए तइउ उदेसो सम्मतो ॥ ३ ॥

(अवचूरिः) उपसंहरन्नाह । गुरुमाचार्यादिकं सततमनवरतं परिचर्य विधि
राध्य मुनिरागमप्रवीणः । अजिगमकुशलो लोकप्रापूर्णकादिप्रतिपत्तिकुशलः । स ए
विभूय रजोमलम् । अष्टविधं कर्म पुराकृतम् । जाखरां ज्ञानतेजोमयत्वात् । अतुलां सिद्धि
रूपां गतिं व्रजतीति ब्रवीमि ॥ १५ ॥ इत्यवचूरिकायां नवमाध्ययने तृतीय उद्देशः ॥ ३ ॥

(अर्थ.) इवे विनयनुं फल कही उपसंहार करे ठे. गुरुमित्यादि सूत्र. (जिण
मयनिउणे के०) जिनमतनिपुणः एटले आगममां निपुण एवा, तथा (अजिग
मकुसले के०) अजिगमकुशलः एटले परोणा प्रमुखनुं वेयावच करवामां कुशल
एवा (मुणी के०) मुनिः एटले साधु जे ते (इह के०) आ लोकने विपे (सर
के०) सततं एटले निरंतर (गुरुं के०) गुरुं एटले गुरुमहाराजनी (परिचरिअ के०)
परिचर्य एटले सेवा करीने (पुरेकनं के०) पुराकृतं एटले पूर्वं करेला एवा (रय
लं के०) रजोमलं एटले अष्टप्रकार कर्मरूप मल प्रत्ये (धुणिअ के०) विभूय एटले
खपावीने (जासुरं के०) जासुरां एटले ज्ञान रूप तेजवाली एवी (अउलं के०) अतुल
एटले बीजी सर्वे गति करतां उत्तम एवी (गइं के०) गति एटले सिद्धिगति प्राये (३)

के०) ब्रजति एतदे जाय वे. इति ब्रवीमि एतदे तीर्थकर गणधरना उपदेशशी हुं
 एम कहुं हुं. पण पोतानी मतिथी कहेतो नथी. ॥ १५ ॥
 इति श्रीविनयसमाधिनामक नवमा अध्ययनना त्रीजा उद्देशानो वाखावबोध संपूर्ण. ॥३॥

(दीपिका.) अथ प्रस्तुतफलस्य नाम्ना उपसंहरन्नाह । एवंविधो मुनिः गतिं
 सिद्धिरूपां ब्रजति गच्छति । किं कृत्वा । गुरुमाचार्यादिरूपमिह मनुष्यलोके सततं नि-
 रन्तरं विधिनाराध्य । किञ्चूतो मुनिः । जिनमतनिपुण आगमे प्रवीणः । पुनः किञ्चू-
 तो मुनिः । अजिगमकुशलः । लोकप्राघूर्णकादिप्रतिपत्तिदहः । किं कृत्वा सिद्धि-
 याति । रजोमलं पुरारुतं विधूय । अप्रकारं कर्म रूपयित्वेत्यर्थः । किञ्चूतां गतिम् ।
 चासुरां ज्ञानतेजोमयीम् । पुनः किञ्चूतां गतिम् । अतुलाम् । अस्याः सदृशी अन्या
 गतिर्नास्ति । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ १५ ॥

इति श्रीदशवैकालिके समयसुन्दरविरचितायां शब्दार्थवृत्तौ नवमाध्ययने तृती-
 य उद्देशकः समाप्तः ॥ ३ ॥

(टीका.) प्रस्तुतफलाजिधानेनोपसंहरन्नाह । गुरुं ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । गुरु-
 माचार्यादिरूपमिह मनुष्यलोके । सततमनवरतं । परिचर्य विधिनाराध्य । मुनिः साधुः ।
 किंविशिष्टो मुनिरित्याह । जिनमतनिपुण आगमे प्रवीणः । अजिगमकुशलो लोकप्राघू-
 र्णकादिप्रतिपत्तिदहः । स एवंचूतः । विधूय रजोमलं पुरारुतं रूपयित्वाप्रकारं क-
 मेति जावः । किमित्याह । चास्वरां ज्ञानतेजोमयत्वात् । अतुलामनन्यसदृशीं गतिं सि-
 द्धिरूपां ब्रजतीति गच्छति । तदा जन्मान्तरेण वा सुकुलप्रजात्यादिना प्रकारेण । ब्रवी-
 मीति पूर्ववदिति सूत्रार्थः ॥ १५ ॥

इति विनयसमाधौ व्याख्यातस्तृतीय उद्देशः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थ उद्देशः ।

सुअं मे आजसं तेणं जगवया एवमकायं । इह खलु येरेहिं
 जगवंतेहिं चत्तारि विणयसमाहिठाणा पन्नत्ता । कयरे खलु
 ते येरेहिं जगवंतेहिं चत्तारि विणयसमाहिठाणा पन्नत्ता ।
 इमे खलु ते येरेहिं जगवंतेहिं चत्तारि विणयसमाहिठाणा
 पन्नत्ता । तं जहा । विणयसमाही । सुअसमाही । तवसमाही ।
 आयारसमाही ॥

५९६ राय धनपतसिंघ वहाडरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-भा.

(अवचूरिः) अथ चतुर्थ उद्देशः प्रारब्धते । तत्र सामान्योक्तं विनयं विशेषेणोप-
पदशयन्नाह । श्रुतं मयायुष्मन् । तेन जगवता एवमाख्यातमित्येतत्पद्जीविका-
वद्व्यवस्थम् । इह क्षेत्रे प्रवचने वा । खलुशब्दो विशेषणार्थः । स्यविरैर्गणधरैर्नगव-
द्भिः परमैश्वर्ययुक्तैश्चत्वारि विनयसमाधिस्थानानि प्रज्ञातानि । विनयसमाधिनेद-
पाणि प्ररूपितानि । जिनेभ्यः श्रुत्वा ग्रन्थत उपरचितानि । कतराणि तानीत्या-
दिना प्रश्नः । अमूनि खलु तानीत्यादिना निर्वचनम् । तद्यथा । विनयसमाधिः, श्रुत-
तसमाधिः, तपःसमाधिः, आचारसमाधिः । तत्र समाधानं समाधिः । वस्तुत आत्म-
नो हितं सुखं स्वास्थ्यम् । विनये विनयाद्वा समाधिः विनयसमाधिः । एवं शेषेष्वपि श-
ब्दार्थो जावनीयः ॥

(अर्थः) इहे चतुर्थ उद्देशनो आरंभ करिये त्रिये. पूर्वं सामान्य प्रकारे विनय
कह्यो, तेज विशेषयी आ उद्देशमां कहे ठे. तेमां सुथं इत्यादि प्रथम सूत्र. (आउ
सं के०) हे आयुष्मन् एटले दीर्घआयुष्यना धणी एवा हे शिष्य ! (मे के०) मया
एटले हुं जे तेणे (सुथं के०) श्रुतं एटले सांजदुं ठे के, (तेणं के०) तेन एटले ते (ज-
गवया के०) जगवता एटले संपूर्ण ज्ञानादिक वडे युक्त एवा महावीर स्वामीए (एवं
के०) आ रीते (अस्कायं के०) आख्यातं एटले कह्युं ठे. ते आ रीते (इह के०)
आ सिद्धांतने विपे (खलु के०) निश्चये (जगवंतेहिं के०) जगवद्भिः एटले संपूर्ण
ज्ञानादि वडे युक्त एवा (येरेहिं के०) स्यविरैः एटले गणधर प्रमुख स्यविरौए
(चत्वारि के०) चत्वारि एटले चार (विणयसमाहिष्ठाणा के०) विनयसमाधि-
स्थानानि एटले विनय समाधिना स्थानक अर्थात् विनयसमाधिना प्रकार (पन्नवा
के०) प्रज्ञातानि एटले प्ररूप्या ठे. (तं जहा के०) तद्यथा एटले ते जेम. एक (वि-
णयसमाही के०) विनयसमाधिः एटले विनयसमाधि, बीजो (सुथसमाही के०)
श्रुतसमाधिः एटले श्रुतसमाधि, त्रीजो (तवसमाही के०) तपःसमाधिः एटले
तपसमाधि अने चोथो (आचारसमाही के०) आचारसमाधिः एटले आचारसमाधि.
पोतातुं जे खरेखर सुख अने खरेखर स्वास्थ्य (स्वस्यपणुं) तेने समाधि कहियें.
विनयने विपे जे समाधि ते विनयसमाधि, श्रुतने विपे जे समाधि ते श्रुतसमाधि, तपने
विपे जे समाधि ते तपसमाधि अने आचारने विपे जे समाधि ते आचारसमाधि. ॥

(दीपिका.) चतुर्थो व्याख्यायते । तत्र सामान्येन य उक्तो विनयस्तस्य विशेष-
पेणोपदर्शनार्थमिदं प्राह । श्रुतं मया हे आयुष्मन् तेन जगवता एवमाख्यातमिति ।
एतद्यथा पद्जीविकायां प्रोक्तं तथैव द्रष्टव्यम् । इह क्षेत्रे प्रवचने वा । खलुशब्दो

वाविशेषणार्थः । न केवलमिह । अन्यत्राप्यन्यतीर्थकरप्रवचने स्थविरेरणधरेर्जगवद्भिः परमेश्वर्यादियुक्तैश्चत्वारि विनयसमाधिस्थानानि प्रज्ञप्तानि विनयसमाधिजैदरूपाणि प्ररूपितानि । जगवतः समीपे श्रुत्वा ग्रन्थतो रचितानीत्यर्थः । कतराणि खलु तानीत्यादिः प्रश्नः । अमूनि खलु तानीत्याद्युत्तरदानम् । तद्यथेत्युदाहरणे । विनयसमाधिः । श्रुतसमाधिः । तपःसमाधिः । आचारसमाधिश्च । तत्र समाधानं समाधिः । विनये समाधिर्विनयसमाधिः । एवं शेषेष्वपि द्रष्टव्यम् ॥

(टीका.) अथ चतुर्थोद्देश आरभ्यते । तत्र सामान्योक्तविनयविशेषोपदर्शनार्थमिदमाह । सुप्रथमे इत्यादि सूत्रम् । अस्य व्याख्या । श्रुतं मया आयुष्मन्स्तेन जगवता एवमाख्यातमित्येतद्यथा पद्मजीवनीकायां तथैव द्रष्टव्यम् । इह खल्वितीह क्षेत्रे प्रवचने वा । खलुशब्दो विशेषणार्थः । न केवलमिदं किं त्वन्यत्राप्यन्यतीर्थकृतप्रवचनेष्वपि । स्थविरेरणधरेर्जगवद्भिः परमेश्वर्यादियुक्तैश्चत्वारि विनयसमाधिस्थानानि विनयसमाधिजैदरूपाणि प्रज्ञप्तानि प्ररूपितानि । जगवतः सकाशे श्रुत्वा ग्रन्थत उपरचितानीत्यर्थः । कतराणि खलु तानीत्यादिना प्रश्नः । अमूनि खलु तानीत्यादिना निर्वचनम् । तद्यथेत्युदाहरणोपन्यासार्थः । विनयसमाधिः । श्रुतसमाधिः । तपःसमाधिः । आचारसमाधिः । तत्र समाधानं समाधिः । परमार्थत आत्मनो हितं सुखं चास्व्यम् । विनये विनयाद्वा समाधिः विनयसमाधिः । एवं शेषेष्वपि शब्दार्थो जावनीयः ॥

विण्ण सुए अ तवे, आयारे निव्व पंमिआ ॥

अजिरामयंति अण्णाणं, जे नवन्ति जिइंदिआ ॥ १ ॥

(अवचूरिः) एतदेव श्लोकेन संगृहाति । विनये यथोक्तवक्षणे । श्रुतेऽज्ञादौ । तपसि वाष्पादावाचारे मूलगुणादौ । चशब्दस्य व्यवहित उपन्यासः । नित्यं पण्डिता अजिरामयन्त्याजिमुख्येन विनयादिषु युञ्जत आत्मानं जीवम् । किमित्यस्योपादेयत्वं । क एवं कुर्वन्तीत्याह । ये नवन्ति जितेन्द्रिया अतएव वस्तुतः पण्डिताः ॥ १ ॥

(अर्थः) एवे एज वात एक श्लोकमां प्रकट कहे ठे. विण्ण इत्यादि सूत्र. (के०) ये एटखे जे साधुठ (जिइंदिआ के०) जितेन्द्रियाः एटखे ईंदिआने उर न. खनारा होय ठे, ते (विण्ण के०) विनये एटखे पूर्वे कहेल विनयने जिते. (सुट्ट के०) श्रुते एटखे एकादशांगी प्रमुख श्रुतने विपे, (तवे के०) तपसि एटखे उर तथा आन्यंतर तपने विपे, (अ के०) च एटखे अने (आयारे के०) आचारे एटखे उर महाव्रत प्रमुख आचारने विपे (निव्व के०) नित्यं एटखे नित्यं अण्णाणं के० उर

त्मानं एटखे पोताने (अजिरामयन्ति के०) अजिरामयन्ति एटखे जोडे ठे. ते सा
ज (पंडिआ के०) पण्णिताः एटखे पंडित कहेवाय ठे. ॥ १ ॥

(दीपिका.) उक्तमेव श्लोकेन संगृह्णाति । विणए इत्यादि सूत्रम् । अस्य व्याख्या । विनये यथोक्तलक्षणं श्रुते अङ्गादौ, तपसि बाह्यान्तररूपे, आचारे मूलोत्तरगुणरूपे नित्यं सर्वकालं पण्णिताः सम्यक् परमार्थवेदिनः । किं कुर्वन्तीत्याह । अजिरामयन्त्याजिमुख्येन विनयादिषु युञ्जत आत्मानं जीवम् । किमित्यस्य उपादेयत्वात् । क एवं कुर्वन्तीत्याह । ये जवन्ति जितेन्द्रियाः जितचक्रादिजावशत्रव एवं परमार्थः ॥ १ ॥

(टीका.) एतदेव श्लोकेन संगृह्णाति । विणयेत्यादि सूत्रम् । अस्य व्याख्या । विनये यथोक्तलक्षणं, श्रुते अङ्गादौ, तपसि बाह्यादौ, आचारे च मूलगुणादौ । चशब्दस्य व्याख्या । हित उपन्यासः । नित्यं सर्वकालं पण्णिताः सम्यक्परमार्थवेदिनः । किं कुर्वन्तीत्याह । अजिरामयन्त्यनेकार्थत्वादाजिमुख्येन विनयादिषु युञ्जत आत्मानं जीवम् । किमित्यस्य उपादेयत्वात् । क एवं कुर्वन्तीत्याह । ये जवन्ति जितेन्द्रिया जितचक्रादिजावशत्रव त एव परमार्थतः पण्णिता इति प्रदर्शनार्थमेतदिति सूत्रार्थः ॥ १ ॥

चउबिहा खलु विणयसमाही । तं जहा । अणुसासिजंतो
सुस्सुसइ । सम्मं पडिवज्जइ । वयमाराहइ । नय जवइ अत्त-
संपग्गहिए । चउवं पयं जवइ । जवइ अ इत्त सिलोगो ॥

(अवचूरिः) विनयसमाधिमाह । चतुर्विधः खलु विनयसमाधिर्भवति । तयया अनुशास्यमानस्तत्र तत्र नोद्यमानस्तदनुशासनमर्थितया श्रोतुमिच्छति । इष्टाप्रवृत्तिं सम्पक् संप्रतिपद्यते । वेद्यतेऽनेनेति वेदः श्रुतं यथोक्तानुष्ठानेनाराधयति । नच जवत्यत एवात्मसंप्रवृद्धीतः । आत्मैव सम्यक् प्रकर्षेण दृढीतो येनाहं विनीतः सुखं धुरित्यादिना । अनात्मोत्कर्षप्रधानत्वाच्चिनयादेर्न चैवं जूतो जवतीति । चतुर्यं जवति । सूत्रकमप्रामाण्यात् । उत्तरोत्तरगुणापेक्षया चतुर्थमिति । अत्रेति विनयसमाधौ श्लोकश्चन्दोविशेषः ॥

(अर्थ.) हवे विनयसमाधि विस्तरथी कहे ठे. चउबिहा इत्यादि सूत्र. (विणयसमाही के०) विनयसमाधिः एटखे विनयसमाधि जे ते (चउबिहा के०) चतुर्विधः एटखे चार प्रकारनो (जवइ के०) जवति एटखे थाय ठे. (तं जहा के०) तयया

एटले ते जेम साधु जे ते (अणुसासिज्जंतो के०) अनुशास्यमानः एटले गुरुए ते ते कार्यने विपे प्रेख्या ठता (सुत्सुसइ के०) शुश्रूषति एटले गुरुं वचन सांजखवा इडे. २ (सम्मं के०) सम्यक् एटले सम्यक् प्रकारे (पडिविज्जइ के०) प्रतिपद्यते एटले गुरुए जे जेवी रीते कहुं होय ते तेवी रीते बराबर समजे. ३ (वेअं के०) वेदं एटले श्रुतज्ञान प्रत्ये (आराइइ के०) आराधयति एटले आराधे. अर्थात् सि-
खांतमां कल्या प्रमाणे क्रिया करीने श्रुतज्ञान सफळ करे. ४ (अत्तसंपगहिए के०)
आत्मसंप्रगृहीतः एटले 'हुंज उच्छुद्धो साधु तुं' इत्यादि प्रकारे पोतानी प्रशंसा
करनारा एवा (नव जवइ के०) नव जवति एटले न थाय. तात्पर्य विनय साच-
वतां पोतानी मोटाइ रखाती नथी, माटे विनयवंत साधु एवा अहंकारी होता नथी.
(चउठं पयं के०) चतुर्थ पदं एटले ठेहुं कहुं ए चतुर्थ पद (जवइ के०) जवति एटले
थाय ठे. (अ के०) च एटले वली (इउ के०) अत्र एटले ए विनय समाधिने विपे
(सिखोगो के०) श्लोकः एटले श्लोक (जवइ के०) जवति एटले ठे. ॥

(टीपिका.) अथ विनयसमाधिं कथयितुं वाञ्छन् आह । चतुर्विधः खलु विन-
यसमाधिर्भवति । तद्यथेत्युदाहरणोपन्यासायः । अनुशास्यमानः तत्र तत्र चो-
द्यमानः शुश्रूषते तदनुशासनमर्थितया श्रोतुमिच्छति । इष्टाप्रवृत्तिः सम्यक् संप्र-
तिपद्यते । सम्यगविपरीतमनुशासनं यथाविषयमवबुध्यते । स चैवं विशिष्टप्रवृ-
त्तेरेव वेदमाराधयति । वेद्यतेज्जेनेति वेदः श्रुतज्ञानं तद्यथोक्तानुष्ठानतत्परतया स-
फलीकरोति । अत एव विशुद्धप्रवृत्तेर्न च जवत्यात्मसंप्रगृहीतः । अस्मैव संप्रगृ-
हीतः सम्यक् प्रकर्षेण गृहीतो येनाहं विनीतः सुसाधुरित्येवमादिना । तथा अ-
नात्मोत्कर्षप्रधानत्वाद्धिनयादेर्न चैवंजतो जवतीत्यभिप्रायः । चतुर्थं पदं जवति ।
तदेव सूत्रक्रमप्राप्त्याहुचरोचरगुणपेक्षया चतुर्थमिति । जवति चात्र श्लोकः ।
अत्रेति विनयसमाधौ । श्लोकः वन्दोविशेषः ॥

(टीका.) विनयसमाधिमभिधित्युराह । चउठिइत्यादि । चतुर्विधः खलु विनय-
समाधिर्भवति । तद्यथेत्युदाहरणोपन्यासायः । अनुशास्यमानस्तत्र तत्र चोद्यमानः शुश्रूषति तदनुशासनमर्थितया श्रोतुमिच्छति । इष्टाप्रवृत्तिः
सम्यक् संप्रतिपद्यते । सम्यगविपरीतमनुशासनतत्त्वं यथाविषयमवबुध्यते । स चैवं
विशिष्टप्रतिपत्तेरेव वेदमाराधयति । वेद्यतेज्जेनेति वेदः । श्रुतज्ञानं तद्यथोक्तानुष्ठानप-
रतया सफलीकरोति । अतएव विशुद्धप्रवृत्तेर्न च जवत्यात्मसंप्रगृहीतः । आस्मैव स-
म्यक् प्रकर्षेण गृहीतो येनाहं विनीतः सुसाधुरित्येवमादिना । स तथानात्मोक्तः

६०० राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-भा.

प्रेप्रधानत्वाद्भिनयादेर्नचैवञ्चूतो जवतीत्यञ्जिप्रायः । चतुर्थं पदं जवतीत्येतदेव सूत्रक्रम-
प्रामाण्यादुत्तरोत्तरशुणापेक्षया चतुर्थमिति । जवति चात्र श्लोकः । अत्रेति विनयस-
माधौ श्लोकश्चन्दोविशेषः ॥

पेहेइ हिआणुसासणं, सुस्सूसई तं च पुणो अहिठिए ॥
न य माणमएण मऊई, विणयसमाहिआययठिए ॥ २ ॥

(अवचूरिः) प्रार्थयति हितमनुशासनम् । आचार्यादिभ्य उपदेशं शुश्रूषतीत्यनेकार्य-
त्वाद्यथाविषयमवबुध्यते । तच्च जावबुद्धं सत्पुनरधितिष्ठति यथावत्करोति न कुर्व-
न्नपि मानगर्वेण माद्यति मदं याति विनयसमाधौ । आयतार्थो मोक्षार्थो ॥ २ ॥

(अर्थः) ते श्लोक आ रीते. पेहेइ इत्यादि सूत्र. (आययठिए के०) आय-
तार्थो एटले मोक्षना अर्थो एवा साधु जे ते (हिआणुसासणं के०) हितानु-
शासनं एटले इहलोक परलोकने विपे हितकारी एवा उपदेशने आचार्य उपाध्याय
विगेरेनी पासेथी (पेहेइ के०) प्रार्थयते एटले इहे. (च के०) पुनः (तं के०)
तत् एटले ते आचार्य प्रमुखोए करेल उपदेश प्रत्ये (सुस्सूसई के०) शुश्रूषति ए-
टले जेवो विषय होय ते प्रमाणे जाणे. (पुणो के०) पुनः एटले वढी जे रीते जा-
णुं होय ते रीते (अहिठिए के०) अधितिष्ठति एटले आचरण करे. पण आचरण
करतां (विणयसमाहि के०) विनयसमाधौ एटले विनयसमाधिना संबंधमां (मा-
णमएण के०) मानमदेन एटले अहंकार गर्व वडे (न मऊई के०) न माद्यति
एटले मद न करे. ॥ २ ॥

(दीपिका.) सचायम् । पेहेइ इत्यादि । साधुहितानुशासनं प्रार्थयत इष्टि ।
पुनः आचार्यादिभ्य इहलोकपरलोकयोरोपकारिणमुपदेशं शुश्रूषति । धातूतामने-
कार्यत्वात् यथाविषयमवबुध्यते । तच्च अवबुद्धः सन् पुनः अधितिष्ठति यथावत् करो-
ति । न च कुर्वन्नपि मानमदेन गर्वमदेन माद्यति मदं याति । विनयसमाधौ विनयस-
माधिविषये । किञ्चूतः साधुः । आयतार्थिको मोक्षार्थोति ॥ २ ॥

(टीका.) स चायम् । पेहेइ इत्यादि सूत्रम् । अस्य व्याख्या । प्रार्थयते हितानु-
शासनमिच्छतीहलोकपरलोकोपकारिणमाचार्यादिभ्य उपदेशम् । शुश्रूषतीत्यनेकार्पता-
यथाविषयमवबुध्यते । तच्चावबुद्धं सत्पुनरधितिष्ठति यथावत् करोति । न च कुर्वन्नपि
मानमदेन मानगर्वेण माद्यति मदं याति । विनयसमाधौ विनयसमाधिविषय आर-
तार्थिको मोक्षार्थोति सूत्रार्थः ॥ २ ॥

चउविद्वा खलु सुअसमाही नवइ । तं जहा । सुअं मे नवि-
स्सइ ति अप्पाइअवयं नवइ । एगग्गचित्तो नविस्सामि ति
अप्पाइअवयं नवइ । अप्पाणं ठावइस्सामि ति अप्पाइअवयं
नवइ । त्तिं परं ठावइस्सामि ति अप्पाइअवयं नवइ ।
चउहं पयं नवइ । नवइ अ इह सिलोगो ॥

(अथचूरिः) उक्तो विनयसमाधिः । अथ श्रुतसमाधिमाह । चतुर्विधः खलु श्रुत-
समाधिर्भवति । तद्यथा । श्रुतं मे आचारादि द्वादशाङ्गं नविष्यतीत्यनया बुद्ध्याव्ये-
तव्यं भवति । न गौरवाद्यालम्बनेन । तथाध्ययनं कुर्वन्नेकाग्रचित्तो नविष्यामि ।
न विभ्रुतचित्त इत्येवमध्येतव्यं नवत्यनेन चालम्बनेन । तथाध्ययनं कुर्वन् विदित-
धर्मतत्त्व आत्मानं स्थापयिष्यामि शुद्धधर्म इत्यनेनालम्बनेनाध्येतव्यं भवति । त-
थाध्ययनफलात् स्थितः स्वयं परं धर्मं विनेयं स्थापयिष्यामीत्येवमध्येतव्यं नवत्यनेना-
लम्बनेन । चतुर्थं पदं भवति । भवति चात्र श्लोक इति पूर्ववत् ॥

(अर्थ.) विनयसमाधि कह्यो. हवे श्रुतसमाधि कहे ठे. चउविद्वा इत्यादि सूत्र.
(सुअसमाही के०) श्रुतसमाधिः एटले श्रुतसमाधि जे ते (खलु के०) निश्चये
(चउविद्वा के०) चतुर्विधः एटले चार प्रकारनी (नवइ के०) भवति एटले थाय
ठे. (तं जहा के०) तद्यथा एटले ते जेम के १ (मे के०) मे एटले मने (सुअं के०)
श्रुतं एटले आचारांग प्रमुख द्वादशांग श्रुत जे ते (नविस्सइ के०) नविष्यति ए-
टले प्राप्त यशे. (ति के०) इति एटले ए हेतु माटे (अप्पाइअवयं के०) अध्येत-
व्यं एटले जणवुं गणवुं (नवइ के०) भवति एटले ठे. पण मान सत्कारने वास्ते जणवुं
गणवुं नथी. २ हुं जणवा गणवाथी (एगग्गचित्तो के०) एकाग्रचित्तः एटले एकाग्रचित्त-
वालो (नविस्सामि के०) नविष्यामि एटले यइश. (ति के०) इति एटले ए हेतु माटे
(अप्पाइअवयं के०) अध्येतव्यं एटले जणवुं गणवुं (नवइ के०) भवति एटले ठे.
३ हुं जणवा गणवाथी (अप्पाणं के०) आत्मानं एटले पोताने धर्मने विपे
(ठावइस्सामि के०) स्थापयिष्यामि एटले स्थापन करीश. (ति के०) इति एटले
ए हेतु माटे (अप्पाइअवयं के०) अध्येतव्यं एटले जणवुं गणवुं (नवइ के०) भ-
वति एटले ठे. ४ जणवाथी धर्मने विपे (त्तिं के०) स्थितः एटले रहेलो एवो हुं
(परं के०) परं एटले बीजा मारा शिष्य विगेरेने पण धर्मने विपे (ठावइस्सा-
मि के०) स्थापयिष्यामि एटले स्थापन करीश. (ति के०) इति एटले आ

६०७ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-४३-भा.

हेतु माटे (अग्राइत्यवयं के०) अध्येतव्यं एटले जणवुं गणवुं (जवइ के०) जवति एटले ठे. आ ठेहुं (चउठं के०) चतुर्थं एटले चोर्थुं (पयं के०) पदं एटले प (जवइ के०) जवति एटले थाय ठे. (थ के०) च एटले वली (इठ के०) अ एटले ए श्रुतसमाधिने विपे (सिलोगो के०) श्लोकः एटले श्लोक (जवइ के०) जवति एटले ठे. ॥

(दीपिका.) उक्तो विनयसमाधिः । अथ द्वितीयं श्रुतसमाधिमाह । तत्र चउविद्वा इत्यादि सूत्रम् । चतुर्विधः खलु श्रुतसमाधिर्भवति । तद्यथा । श्रुतं मे आचारादि द्वादशाहं जविष्यतीत्यनया बुद्ध्याप्येतव्यं जवति । न गोरवाद्यालम्बनेन । तथाप्ययनं कुर्यं श्रेकाप्रचित्तो जविष्यामि । न विप्लुतचित्त इत्यध्येतव्यं जवति । अनेन चालम्बनेन । तथाप्ययनं कुर्यन् ज्ञातधर्मतत्त्वोऽहमात्मानं शुद्धधर्मं स्थापयिष्यामि । तथाप्ययनं फलात् स्थितः स्वयं धर्मं परं विनेयं स्थापयिष्यामीत्यनेन चालम्बनेन । चतुर्थं पं जवति । जवति चात्र श्लोक इति पूर्ववत् ॥

(टीका.) उक्तो विनयसमाधिः । श्रुतसमाधिमाह । चउविद्वा इत्यादि । चतुर्विधः खलु श्रुतसमाधिर्भवति । तद्यथेत्युदाहरणोपन्यासार्थः । श्रुतं मे आचारादि द्वादशाहं जविष्यतीत्यप्येतव्यं जवति । न गोरवाद्यालम्बनेन । तथाप्ययनं कुर्यं श्रेकाप्रचित्तो जविष्यामि । न विप्लुतचित्त इत्यप्येतव्यं जवत्यनेन चालम्बनेन । तथाप्ययनं कुर्यन्निवर्तितधर्मतत्त्वोऽहमात्मानं स्थापयिष्यामि शुद्धधर्मं इत्यनेनालम्बनेनाप्येतव्यं जवति । तथाप्ययनं फलात् स्थितः स्वयं धर्मं परं विनेयं स्थापयिष्यामि तत्रैवेत्यप्येतव्यं जवत्यनेनालम्बनेन । चतुर्थं पदं जवति । जवति चात्र श्लोक इति पूर्ववत् ॥

नाणमेगग्गचित्तो अ, त्रिं अ ठावई परं ॥

मुअग्गणि अ अदिक्कित्ता, रउ सुअसमाहिण ॥ ३ ॥

(अन्वयः) ज्ञानमित्यप्ययनपरस्य ज्ञानं जवति । एकाप्रचित्तश्च तत्परतः कामाप्रमनश्च जवति । स्थित इति त्रिवेकाहं स्थितं जवति । स्थापयति धर्मं स्थितमादयन्ममि स्थापयति । श्रुतानि च नानाप्रकाराण्यधीनेधीन्य जगतां जवति श्रुतसमाधिविनि मूयार्थः ॥ ३ ॥

(अर्थ.) ते श्लोक आ रीते. नाणं इत्यादि सूत्र. निरय अप्ययन करना एव सन्तुने (शास्त्रं के०) ज्ञानं एटले ज्ञान थाय ठे. (एगग्गचित्तो के०) एकाप्रचित्त एटले अप्ययन करना चित्तनी एकाप्रता थाय ठे. अप्ययन करनार गाथु पांने धनं

विषे (विउं के०) स्थितः एटले रहेखो होय ठे. तथा (परं के०) परं एटले बीजा शि-
ष्य प्रमुखने (ठावयइ के०) स्थापयति एटले स्थापन करे ठे. (सुआणि के०) श्रु-
तानि एटले विविध प्रकारना श्रुत प्रत्ये (अहिज्जित्ता के०) अधीत्य एटले जणी-
ने (सुअत्तमाहिण के०) श्रुतसमाधौ एटले श्रुतसमाधिने विषे (रउं के०) रतः
एटले आसक्त एवा थाय ठे. ॥ ३ ॥

(दीपिका.) स चायं श्लोकः । नाणमिति । अध्ययनतत्परस्य ज्ञानं जवति । एकाग्र-
चित्तश्च तत्परतया एकाग्रालम्बनश्च जवति । स्थित इति विवेकाऋमे स्थितो जवति ।
स्थापयति च परमिति स्वयं धर्मे स्थितत्वादन्यमपि स्थापयति । श्रुतानि च नाना-
प्रकारण्यधीत्य रतः सक्तो जवति श्रुतसमाधाविति सूत्रार्थः ॥ ३ ॥

(टीका.) स चायम् । णामित्यादि । अस्य व्याख्या । ज्ञानमित्यध्ययनपरस्य
ज्ञानं जवति । एकाग्रचित्तश्च तत्परतया एकाग्रालम्बनश्च जवति । स्थित इति विवेका-
ऋमेस्थितो जवति । स्थापयति परमिति स्वयं धर्मे स्थितत्वादन्यमपि स्थापयति । श्रुता-
नि च नानाप्रकाराण्यधीतेऽधीत्य च रतः सक्तो जवति श्रुतसमाधाविति सूत्रार्थः ॥ ३ ॥

चउव्विद्वा खलु तवसमाही जवइ । तं जहा । नो इह-
लोगठयाए तवमहिठिक्का । नो परलोगठयाए
तवमहिठिक्का । नो कित्तिवन्नसद्दसिलोगठयाए
तवमहिठिक्का । नन्नठ निळरठयाए तवमहिठिक्का ।
चउठं पयं जवइ । जवइ अ इठ सिलोगो ॥

(अवचूरिः) उक्तः श्रुतसमाधिः । तपःसमाधिमाह । चतुर्विधः खलु तपःस-
माधिर्जवति । तयथा । नेहलोकार्यं लब्ध्यादीन्या । तपोऽनशनादिरूपमधितिष्ठेत्कु-
र्वात् । न परलोकार्यं जननान्तरे जोगाय तपोऽधितिष्ठेत् । ब्रह्मदन्वत् । एवं न कीर्त्ति-
र्णशब्दश्चाधार्यमिति । सर्वदिग्द्व्यापी साधुवादः कीर्त्तिः । एकदिग्द्व्यापी वर्णः । अरु-
दिग्द्व्यापी शब्दः । तत्त्वान एव श्लाघा । नैतदर्थं तपोऽधितिष्ठेत् । नान्यत्र कर्मनिर्ज-
रामेकां विहाय तपोऽधितिष्ठेत् । चतुर्थं पदं जवति । जवति चात्र श्लोक इति पुर्येयत् ॥

(अर्थ.) श्रुतसमाधि कह्यो. द्वे तपसमाधि कह्ये ठे. चउव्विद्वा इत्यादि सूत्र.
(तवसमाही के०) तपःसमाधिः एटले तपसमाधि जे ते (खलु के०) निश्चये (च-
उव्विद्वा के०) चतुर्विधः एटले चार प्रकारनी (जवइ के०) जवति एटले थाय ठे.

६०४ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा

(तं जहा के०) तद्यथा एटले ते जेम के, १ (इहलोगछयाए के०) इहलोकार्थः एटले धर्मिलनी पेठे आ लोकने अर्थ, अर्थात् लब्धि प्रमुखनी प्राप्तिनी अर्थ (तं के०) तपः एटले तपस्या प्रत्ये (नो अहिचिज्जा के०) नो अधितिष्ठेत् एटले न करे. २ (परलोगछयाए के०) परलोकार्थम् एटले ब्रह्मदत्तनी पेठे परलोकने अर्थ अर्थात् परज्वे सुखादिकनी प्राप्तिने अर्थ (तवं के०) तपः एटले तपस्या प्रत्ये (नो अहिचिज्जा के०) नो अधितिष्ठेत् एटले न करे. ३ (कित्तिवन्नसदसिलोग-याए के०) कीर्तिवर्णशब्दश्लोकार्थम् एटले कीर्ति, वर्ण, शब्द अने श्लोकने अर्थ (तवं के०) तपः एटले तपस्या प्रत्ये (नो अहिचिज्जा के०) नो अधितिष्ठेत् एटले न करे. सर्व दिशाने विपे जे प्रसिद्धि ते कीर्ति, एक दिशाने विपे जे प्रसिद्धि ते वर्ण, अर्थात् दिशाने विपे जे प्रसिद्धि ते शब्द अने जे ठेकाणे रद्दे तेज ठेकाणे जे प्रसिद्धि ते श्लोक कहेवाय ठे. ४ (अन्नन्न निज्जरछाए के०) अन्यत्र निर्जरारूप एटले एक निर्जरारूप अर्थ विना (तवं के०) तपः एटले तपस्या प्रत्ये (नो अहि-चिज्जा के०) नो अधितिष्ठेत् एटले न करे. अर्थात् एक निर्जराने अर्थज तपस्या करे उपर ठेहुं कहुं ए (चउठं के०) चतुर्थ एटले चोथुं (पयं के०) पदं एटले पद (जवइ के०) जवति एटले थाय ठे. (अ के०) च एटले बली (इह के०) अत्र एटले आ तपसमाधिने विपे (सिलोगो के०) श्लोकः एटले श्लोक (जवइ के०) जवति एटले ठे. ॥

(टीका.) उक्तः श्रुतसमाधिः । अथ तपःसमाधिमाह । चतुर्विधः खडु तपः समाधिर्जवति । तद्यथेत्युदाहरणे । नेहलोकार्थमिहलोकनिमित्तं लब्ध्यादेर्वाञ्छया तपः अनशनादिरूपं साधुरधितिष्ठेत् कुर्यात् । धर्मिलवत् । तथा न परलोकार्थं जन्मान्तरजोगनिमित्तं तपः अधितिष्ठेद्ब्रह्मदत्तवत् । एवं न कीर्तिवर्णशब्दश्लोकार्थमिति । तत्र सर्वदिग्ब्यापी साधुवादः कीर्तिः । एकदिग्ब्यापी वर्णः । अर्द्धदिग्ब्यापी शब्दः । स्वस्यान एव साधुवादः श्लोकः श्लाघा वा । न एतन्निमित्तं तपोऽधितिष्ठेत् । अकामः सन् यथा कर्मनिर्जरेव फलं जवति तथाधितिष्ठेदिति । चतुर्थं पदं जवति । जवति चात्र श्लोक इति पूर्ववत् ॥

(टीका.) उक्तः श्रुतसमाधिः । तपःसमाधिमाह । चउविद्वा इत्यादि । चतुर्विधः खडु तपःसमाधिर्जवति । तद्यथेत्युदाहरणोपन्यासायः । नेहलोकार्थमिहलोकनिमित्तं लब्ध्यादिवाञ्छया तपोऽनशनादिरूपमधितिष्ठेत्कुर्याद्वर्त्मिलवत् । तथा न परलोका-

यं जन्मान्तरजोगनिमित्तं तपोऽधितिष्ठेद्ब्रह्मदत्तवत् । एवं न कीर्त्तिवर्णशब्दश्लाघा-
र्थमिति । सर्वदिग्गव्यापी साधुवादः कीर्त्तिः । एकदिग्गव्यापी वर्णः । अर्द्धदिग्गव्यापी
शब्दः । तत्स्यान् एव श्लाघा । नेतदर्थं तपोऽधितिष्ठेत् । अपि तु नान्यत्र निर्जरार्थ-
मिति । न कर्मनिर्जरामेकां विहाय तपोऽधितिष्ठेत् । अकामः सन् यथा कर्मनिर्जरेव
फलं जवति तथाधितिष्ठेदित्यर्थः । चतुर्थं पदं जवति । जवति चात्र श्लोक इति पूर्ववत् ॥

विविद्गुणतपोरए, निचं जवइ निरासए निज्जरछिए ॥

तवसा धुणइ पुराणपावगं, जुत्तो सया तवसमाहिए ॥ ४ ॥

(अचचूरिः) स चायम् । विविधगुणतपोरतो हि नित्यमनशनाद्यपेक्षयानेकगुणं
यत्तपस्तद्गतः । इहलोकादिषु निराशो जवति । निर्जरार्थी विशुद्धस्तपसा धुनोति
चिरंतनं नवं च पापं न वध्नाति युक्तः सदा तपःसमाधाविति ॥ ४ ॥

(अर्थः) ते श्लोक आ रीते. विविद् इत्यादि सूत्र. आ प्रकारे (तवसमाहिए
के०) तपःसमाधौ एटले तपसमाधिने विपे (सया के०) सदा एटले निरंतर (जु-
त्तो के०) युक्तः एटले जोडायला साधु केवा होय ठे ते कहे ठे. (निचं के०) नि-
त्यं एटले निरंतर (विविद्गुणतपोरए के०) विविधगुणतपोरतः एटले अनेक गु-
णने धारण करनार एवी तपस्याने विपे आसक्त एवा, (निरासए के०) निराशः ए-
टले इह लोक परलोक प्रमुखनी आशा न राखनार एवा तथा (निज्जरछियाए के०)
निर्जरार्थी एटले निर्जराना अर्थी एवा (जवइ के०) जवति एटले थाय ठे. तथा
(तवसा के०) तपसा एटले तपस्या वडे (पुराणपावगं के०) पुराणपापकं एटले
चिरकालची बंधायला पाप कर्मप्रत्ये (धुणइ के०) धुनोति एटले दूर करे ठे. ॥ ४ ॥

(दीपिका.) स चायम् । विविध इति । विविधगुणतपोरतो हि नित्यमनशनाद्य-
पेक्षयानेकगुणं यत्तपस्तद्गत एव सदा जवति निराशो निष्प्रत्याश इहलोकादिषु ।
निर्जरार्थिकः कर्मनिर्जरार्थी । स एवंभूतस्तपसा विशुद्धेन धुनोत्यपनयति साधुः पुरा-
णपापं चिरंतनं कर्म । नवं च न वध्नात्येवं युक्तः सदा तपःसमाधाविति ॥ ४ ॥

(टीका.) स चायम् । विविध इत्यादि । अस्य व्याख्या । विविधगुणतपोरतो हि नि-
त्यमनशनाद्यपेक्षयानेकगुणं यत्तपस्तद्गत एव सदा जवति । निराशो निष्प्रत्याश इह-
लोकादिषु । निर्जरार्थिकः कर्मनिर्जरार्थी । स एवंभूतस्तपसा विशुद्धेन धुनोत्यपनयति ।
पुराणपापं चिरंतनं कर्म । नवं च न वध्नात्येवं युक्तः सदा तपःसमाधाविति सूत्रार्थः ॥४॥

६ राय धनपतसिंघ बहाडरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

चउविहा खलु आचारसमाही जवइ । तं जहा ।
 नो इहलोगठयाए आचारमहिठिजा । नो परलो-
 गठयाए आचारमहिठिजा । नो कित्तिवन्नसद-
 सिगोगठियाए आचारमहिठिजा । नन्नठ आरहं-
 तेहिं हेऊहिं आचारमहिठिजा । चउठं पयं जवइ ।
 जवइ अ इठ सिलोगो ॥

(अथचूरिः) उक्तस्तपःसमाधिराचारसमाधिमाह । चतुर्विधः खड्वाचारसमाधि-
 जवति । तद्यथा । नेहलोकार्थमित्याद्याचाराजिधानं पूर्ववत् । यावन्नान्यत्रार्हत्संबन्धि-
 निरनाश्रवायैर्हेतुजिराचारं मूलोत्तरगुणमयमधितिष्ठेत् । निरीहः सन् यथा मोक्ष एव
 जयतीति । चतुर्यं पदं जवति । जवति चात्र श्लोक इति पूर्ववत् ॥

(अर्थ.) तपसमाधि कह्यो, हवे आचारसमाधि कहे ठे. चउविहा इत्यादि सूत्र.
 (आचारसमाही के०) आचारसमाधिः एटसे आचारसमाधि जे ते (खलु के०) निषेधे
 (चउविहा के०) चतुर्विधः एटसे चार प्रकारनो (जवइ के०) जवति एटसे थाप ठे. (तं
 जहा के०) तद्यथा एटसे ते जेम के, १ (इहलोगठयाए के०) इहलोकार्थम् एटसे आ-
 लोकने अर्थे (आचारं के०) आचारम् एटसे मूलगुण प्रमुख आचार प्रत्ये (नो अहिठि-
 जा के०) नो अधितिष्ठेत् एटसे न करे. २ (परलोगठियाए के०) परलोकार्थम् ए-
 टसे परलोकने अर्थे (आचारं के०) आचारं एटसे आचार प्रत्ये (नो अहिठिजा
 के०) नो अधितिष्ठेत् एटसे न करे. ३ (कित्तिवन्नसदसिलोगठियाए के०) कीर्तिनां
 शब्दश्लोकार्थम् एटसे कीर्ति, वर्ण, शब्द अथने श्लोकने अर्थे (आचारं के०) आ-
 चारं एटसे आचार प्रत्ये (नो अहिठिजा के०) नो अधितिष्ठेत् एटसे न करे. ४ (अ-
 ररहं तेहिं हेऊहिं के०) अन्यत्रार्हत्तेहेतुजिः एटसे अरिहंत प्रणीत सिद्धांत
 बहेश हेतुविना (आचारं के०) आचारं एटसे आचार प्रत्ये (नो अहिठिजा के०)
 नो अधितिष्ठेत् एटसे न करे. अथात् कोइ पण प्रकारनी इमा न राखतां जेम मोक्ष
 थाप ठे प्रकारे आचार पाखत्रो. उपर ठेहुं कहेहुं (चउठं के०) चतुर्यं एटसे बाहुं
 (पयं के०) पदं एटसे पद (जवइ के०) जवति एटसे थाप ठे. (अ के०) अ इ-
 टसे बडी (इठ के०) अथ एटसे आ आचार समाधिने विषे (सिलोगो के०)
 श्लोकः एटसे श्लोक जे ते (जवइ के०) जवति एटसे थाप ठे. ॥

(दीपिका.) उक्तस्तपःसमाधिः । अथ आचारसमाधिमाह । चतुर्विधः खट्वा-
चारसमाधिर्भवति । तद्यथा नेह्लोकार्यमाचारमधितिष्ठेत् । न परलोकार्यमाचार-
मधितिष्ठेत् । न कीर्त्तिवर्णशब्दश्लोकनिमित्तमाचारमधितिष्ठेत् । नान्यत्र आर्हत्तैरर्हत्सं-
वन्धिर्जिहंतुजिराचारं मूलगुणोत्तरगुणमयमधितिष्ठेन्निरिहः सन् यथा मोक्ष एव
भवति । भवति चतुर्थं पदम् । भवति चात्र श्लोक इति पूर्ववत् ॥

(टीका.) उक्तस्तपःसमाधिः । आचारसमाधिमाह । चतुर्विधा इत्यादि । चतुर्विधः
खट्वाचारसमाधिर्भवति । तद्यथेत्युदाहरणोपन्यासार्थः । नेह्लोकार्यमित्यादि चाचा-
राजिधानभेदेन पूर्ववद्यावन्नान्यत्रार्हत्तैरर्हत्संवन्धिर्जिहंतुजिराश्रवत्वादिजिराचारं मू-
लगुणोत्तरगुणमयमधितिष्ठेन्निरिहः सन् यथा मोक्ष एव भवतीति । चतुर्थं पदं भव-
ति । भवति चात्र श्लोक इति पूर्ववत् ॥

जिणवयणरए अतिंतिणे, पडिपुन्नायइ माययछिए ॥

आचारसमाहिसंभुम्, भवइ अ दंते भावसंधए ॥ ५ ॥

(अवचूरिः) स चायम् । जिनवचनरतः । अतिन्तिनो न सकृदुक्तः सन्नसूय-
या जूयो जूयो वक्ता । परिपूर्णः सूत्रादिना । आयतमायतार्थिकः । अत्यन्तं मोक्षा-
र्थी । आचारे यः समाधिस्तेन स्यगिताश्रवधारः सन् भवति च दान्त इन्द्रियनो-
न्द्रियदमान्याम् । जावो मोक्षस्तत्सन्धको मोक्षासन्नताकारी आत्मनः ॥ ५ ॥

(अर्थ.) ते श्लोक आ रीते. जिण इत्यादि सूत्र. (आचारसमाहिसंभुम् के०)
आचारसमाधिसंबृतः एतले आचारने विषे समाधि होवाधी आसवने रोकनार
एवा साधु जे ते (जिणवयणरए के०) जिनवचनरतः एतले आगमने विषे आसक्त
एवा, (अतिंतिणे के०) अतिन्तिनः एतले एकवार कंइ कटुवचन प्रमुख कहुं हो-
य तो मत्सरपी वारंवार तेज वचन प्रमुखने न कहेनार एवा, (पडिपुन्न के०) प्र-
तिपूर्णः एतले सूत्रादिक वहे परिपूर्ण जरेखा एवा, (आययं के०) आयतं एतले
अतिशय (आययछिए के०) आयतार्थिकः एतले मोक्षना आर्थी एवा, (दंते के०)
दान्तः एतले इन्द्रियोने अने मनने वशमां राखनार एवा, (अ के०) च एतले त-
था जावसंधकः एतले पोताना आत्माने मोक्षनी पासे लइ जनार एवा (भवइ
के०) भवति एतले होय ठे. ॥ ५ ॥

(दीपिका.) जिणवयण इत्यादि । जिनवचनरत आगमे सक्तः । अतिन्तिनो ने-
कवारं किंचिदुक्तः सन्नसूयया जूयो जूयो वक्ता । प्रतिपूर्णः सूत्रादिना । आयतमाय-

६०८ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

तार्थिकः । अत्यन्तं मोक्षार्थी । आचारसमाधिसंवृत इत्याचारे यः समाधिस्तेन
स्यगिताश्रवणारः स जवति । पुनः किञ्चूतः । दान्त इन्द्रियोन्द्रियदमाज्याम् । ज-
वसंधकः । जावो मोक्षस्तत्संधक आत्मनो मोक्षासन्नकारीति ॥ ५ ॥

(टीका.) स चायम् । जिणवयणरए इत्यादि । अस्य व्याख्या । जिनवचनर
आगमे सक्तः । अतिन्तिनः न सकृत्किंचिदुक्तः सन्नसूयया जूयो जूयो वक्ता । प्रतिपूर्वः
सूत्रादिना । आयतमायतार्थिक इत्यत्यन्तं मोक्षार्थी । आचारसमाधिसंवृत इत्याचारेक
समाधिस्तेन स्यगिताश्रवणारः सन् जवति दान्त इन्द्रियोन्द्रियदमाज्याम् । ज-
वसंधकः । जावो मोक्षस्तत्संधक आत्मनो मोक्षासन्नकारीति सूत्रार्थः ॥ ५ ॥

अजिगम चजरो समाहिउं, सुविसुद्धो सुसमाहिअप्पउं ॥

विजजहिअं सुहावहं पुणो, कुवइ अ सोपयखेममणो ॥ ६ ॥

(अर्थचूरिः) सर्वसमाधिफलमाह । अजिगम्य ज्ञात्वासेव्य चतुरः समाधीनन
रोदितान् सुविशुद्धो मनोवाक्यैः । सुसमाहितात्मा सप्तदशविधे संयमे । स एवंभूतो
धर्मेराज्यमासाद्य विपुलं विस्तीर्णं हितं पथ्यं सुखं तदात्वं आयत्यां च पथ्यं सुतमा
पदति प्रापयति यत्तदसौ साधुः पदं स्यात्तं हेमं शिवमात्मनो नत्वन्यस्येति । अनेन
एकाह्वयपद्येदमाह ॥ ६ ॥

(अर्थ.) ह्ये सर्वे समाधिनुं फल कहे ठे. अजिगम इत्यादि सूत्र. (चजरो के०)
चतुरः पटसे चार, (समाहिउं के०) समाधीन पटसे उपर कहेस समाधि प्रले
अजिगम के०) अजिगम्य पटसे जाणीने (सुविसुद्धो के०) सुविशुद्धः पटसे मन
वचन काया पदे पवित्र यणस एवा, तथा (सुसमाहिअप्पउं के०) सुसमाहितात्मा
पटसे गत्तर प्रकारना संयमने विषे स्थिर एवा (सो के०) सः पटसे ते साधु जेने
(अप्पणो के०) आत्मनः पटसे पोताना (पथं के०) पदं पटसे पदप्रत्ये (विज-
जहिअं के०) विपुलमुखं पटसे विस्तीर्णं अने वर्तमान कासे तथा जाविकासे (सुहा-
वहं के०) सुहावहं पटसे सुखने पमाडनार एवाने (पुणो के०) पुनः
पटसे बडी (खेमं के०) हेमं पटसे कड्याणकारी एवाने (कुवइ के०) क-
रोति पटसे करे ठे. ॥ ६ ॥

(टीका.) सर्वसमाधिफलमाह । अतो साधुरात्मन एव न त्वन्यस्य पदं मन-
सेन शिवं करोति । किं कृत्वा । चतुरः समाधीनजिगम्य सम्यग्विज्ञाय । विद-
साधुः । सुविशुद्धो मनोवाक्येन । पुनः सुसमाहितात्मा सप्तदशविधे संयमे ।

स एवंभूतः । किञ्चूतं पदम् । विपुलहितसुखावहम् । विपुलं विस्तीर्णं हितं तदात्वं आ-
यतो च पथं सुखमावहति प्रापयति यत्तत्तथा ॥ ६ ॥

(टीका.) सर्वसमाधिफलमाह । अजिगम त्ति सूत्रम् । अजिगम्य विज्ञायासेव्य
च चतुरः समाधीननन्तरोदितान् । सुविशुद्धो मनोवाकायेः । सुसमाहितात्मा सतदश-
विधे संयमे । एवंभूतो धर्मराज्यमासाद्य विपुलहितसुखावहं पुनरिति । विपुलं
विस्तीर्णं हितं तदात्वं आयात्वां च पथं सुखमावहति प्रापयति यत्तत्तथाविधं करोत्य-
सौ साधुः पदं स्यात्तं केमं शिवमात्मन इत्यात्मन एव नत्वन्यस्येत्यनेकान्तक्षणज्ञ-
व्यवहेदमाहेति सूत्रार्थः ॥ ६ ॥

जाइमरणान् मुञ्चइ, इत्थं च चएइ सबसो ॥

सिद्धे वा हवइ सासए, देवे वा अप्परए महहिण्णं त्ति वेमि ॥ ७ ॥

चउठो उद्देशो संमत्तो ॥ ४ ॥ विणयसमाही णामप्रयणं संमत्तं ॥ ९ ॥

(अश्वचूरिः) एतदेव स्पष्टयति । जातिमरणान्मुच्यते । असौ साधुः । इत्थं स्यामिति ।
इत्थं स्यात्तं नरकादिव्यपदेशवीजं वर्णसंस्थानादि त्यजति सर्वशः सर्वैः प्रकारैरपुनर्ग्रह-
णतया । एवं सिद्धो भूत्वा कर्मदायात् । शाश्वतोऽपुनरागामी । सावशेषकर्मा देवो वा ।
अद्वपरतः । कण्ठ्यनकद्वपरतरहितोऽनुत्तरो महर्द्धिकोऽनुत्तरवेमानिकादिरिति । ब्रवी-
मीति पूर्ववत् ॥ ७ ॥ इति चतुर्थ उद्देशः ॥ ४ ॥

इत्यश्वचूरिकायां व्याख्यातं विनयसमाध्यध्ययनम् ॥ ९ ॥

(अर्थ.) एज स्पष्ट करे ठे. जाइ इत्यादि सूत्र. उपर कहेल प्रकारना साधु जे ते
(जाइमरणान् के०) जातिमरणात् एटले जन्म मरणथी (मुञ्चइ के०) मुच्यते ए-
टले मुक्त थाय ठे. (च के०) वल्ली (इत्थं के०) इत्थं स्यात् एटले जेथी नारकी तिर्यंच
प्रमुख संज्ञा आवे ठे एवा संस्थान प्रमुख प्रत्ये (सबसो के०) सर्वशः एटले सर्व
प्रकारे (चएइ के०) त्यजति एटले त्याग करे ठे. (वा के०) अने (सासए के०)
शाश्वतः एटले शाश्वत एवा (सिद्धे के०) सिद्धः एटले सिद्ध (हवइ के०) ज-
वति एटले थाय ठे. (वा के०) अथवा (अप्परए के०) अद्वपरतः एटले कं-
इसमान कामविकार जेने नथी एवो तथा (महहिण्णं के०) महर्द्धिकः एटले मोटी
रुद्धिवालो एवो (देवे के०) देवः एटले देवता (हवइ के०) जवति एटले थाय
ठे. इति ब्रवीमि एवो अर्थ पूर्ववत् जाणवो. ॥ ७ ॥ चतुर्थ उद्देश संपूर्ण ॥ ४ ॥

इति श्रीदशवैकालिके बालावबोधे विनयसमाधि नामक अध्ययन संपूर्ण ॥ ९ ॥

६१० राय धनपतिसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-

(दीपिका.) एतदेव स्पष्टयति । असौ साधुः । जातिमरणत्वं संसारात् मुक्तं ते । पुनः साधुः इष्टं स्व्यं त्यजति । कोऽर्थः । इदं प्रकारमापन्नमिष्टम् । इष्टं स्थितमिष्टं नारकादिष्वपदेशयीजं वर्णसंस्थानादि सर्वशः सर्वैः प्रकारैरपुनर्ग्रहणतया । एवं सिद्धो वा कर्मक्षयात्सिद्धो भवति । कीदृशः सिद्धः । शाश्वतोऽपुनरागामी सावशेषकर्म देवो वा भवति । किञ्चूतः देवः । अल्पपरतः कंठूपरिगतकंठूपनकल्पपरतरहितः । मूर्द्धिकोऽनुत्तरवेमानिकादिः । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ ७ ॥ इति चतुर्थं उद्देशकः ॥ ४ ॥

इति श्रीदशवेकाखिकशब्दार्थवृत्तो समयसुन्दरोपाध्यायविरचितायां विनयसमाप्प्ययनं संपूर्णम् ॥ ९ ॥

(टीका.) एतदेव स्पष्टयति । जाइ ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । जातिमरणत्वं सारान्मुच्यते । असौ सुसाधुः । इष्टं स्व्यं चेतीदं प्रकारमापन्नमिष्टमिष्टं स्थितमिष्टं नारकादिष्वपदेशयीजं वर्णसंस्थानादि तत्र त्यजति सर्वशः सर्वैः प्रकारैरपुनर्ग्रहणतया । एवं सिद्धो वा कर्मक्षयात्सिद्धो भवति । शाश्वतोऽपुनरागामी । सावशेषकर्मपा । अल्पपरतः कंठूपरिगतकंठूपनकल्पपरतरहितः । मूर्द्धिकोऽनुत्तरवेमानिकादिः । ब्रवीमीति पूर्वेति सूत्रार्थः । उक्तोऽनुगमः । नयाः पूर्ववत् ॥ ७ ॥ इति चतुर्थः ॥ इति श्रीनारहरिचन्द्रसूरिविरचितायां दशवेकाखिकटीकायां व्याख्यातं विनयसमाप्प्ययनं नाम नवममध्ययनम् ॥ ९ ॥

अथ दशमं सतिद्वययनम् ।

निष्कम्प माणाइ अ बुद्धवयेणे, निशं चित्तसमादिउ हविजा ॥
इहीण वसं न आवि गछे, वंतं नो पडिआयइ जे स निम्ह ॥ १ ॥

(अथवृत्तिः) अथ सतिद्वययनमारभ्यते । अस्य भाष्यं सयन्धः । इह पश्यन् आचारप्रतिष्ठितो विनयी भवतीत्युक्तम् । अत्र तु एतेषु नवसु अथयनकेषु सो व्यवस्थितः स निष्ठुरित्युच्यते । निष्कम्प प्रवर्त्या वृद्धीत्या इत्यनारब्धस्यैः । आह्वया तीर्थक्रमणधरोपदेशेन योग्यतायां निष्कम्प । परं हिमिष्य वृद्धवये अथयनत्त्वनीयं कश्चने नित्यं समाहितश्चिन्तनातिप्रमत्तो भवेत् । अत्र एकादित्युक्त इत्यर्थः । समाधानोपायमाह । स्त्रीणां वर्जं न गानि गंतु । इत्युक्तो हि नियमतो बान्धव प्रत्यापिबन्धि । अतो वृद्धवयः समाधिः । श्रीवृत्तमाह । इति वृत्तसंबन्धेन प्रत्यापिबन्धि यः स निष्ठुरावनिष्ठुरित्यर्थः ॥ १ ॥

(अर्थ.) नवमा अध्ययनमां आचारने सम्यक् प्रकारे पालनार साधु विन-
यवंत होय ठे एम कह्युं. हवे, पूर्वोक्त नवे अध्ययनमां कहेल आचारने सम्यक् प्र-
कारे पालनार तेज जिह्नु (साधु) कहेवाय ठे ए वात आ अध्ययनमां कहेवाशे.
एवा संबंधी आवेला ए अध्ययनसुं निष्क्रमं इत्यादि प्रथम सूत्र. (जे के०)
यः एटले जे (आणाइ के०) आइया एटले तीर्थकर गणधर प्रमुखना उप-
देश वडे पोतानी योग्यता जाणीने (निष्क्रमं के०) निष्क्रम्य एटले गृहावा-
सथी नीकलीने अर्थात् दीक्षा लइने (बुरुवचने के०) बुरुवचने एटले सर्व-
ज्ञाना वचनने विपे (निबं के०) नित्यं एटले सर्व काल (चित्तसमाहिठ के०)
चित्तसमाहितः एटले मनवडे अतिशय प्रसन्न अर्थात् नित्य आगमने विपे तत्पर
पत्ता (इविज्जा के०) जवति एटले थाय ठे. (च के०) वली जे (इष्टीण के०) स्त्रीणां
एटले स्त्रीठना (वसं के०) वशं एटले परतंत्रतामां (न आविगछे के०) नचापि
गछति एटले न आवे. तथा (वंतं के०) वान्तं एटले वमेला, त्याग करेला एवा वि-
पय सुखने (नो पडिआविअइ के०) नो प्रत्यापिवति एटले फरिथी पान करे न-
हि, अर्थात् सेवे नहि. (स के०) सः एटले ते (जिह्नु के०) जिह्नुः एटले सा-
धु कहेवाय ठे. ॥ १ ॥

(दीपिका.) अथ सज्जिह्नुनामकमध्ययनमारभ्यते । अस्य चायमनिसंबन्धः ।
इह पूर्वाध्ययन आचारप्रणिहितो यथोचितविनयसंपन्नो जवतीत्येतदुक्तम् । इह तु
एतेष्वेव नवस्वध्ययनेषु व्यवस्थितः स सम्यग्जिह्नुरित्युच्यते । इत्यनेन संबन्धेना-
यातमिदमध्ययनम् । तच्चेदम् । स जिह्नुर्जवेत् । स कः । यः निष्क्रम्य इत्यनावृ-
त्तात् प्रव्रज्यां गृहीत्वेत्यर्थः । कया । आइया तीर्थकरगणधराणामुपदेशेन । बुरु-
वचने तीर्थकरगणधरवचने नित्यं सर्वकालं चित्तेन समाहितः अतिप्रसन्नो जयेत् ।
प्रवचन एव अजियुक्त इति गर्जः । अथ व्यतिरेकतः समाधानोपायमाह । पुनः
स्त्रीणां सर्वासत्कार्यनिबन्धनजृत्तानां वशं तत्परतन्त्रनाशपं नचापि गच्छेत् । न-
छशगो हि नियमतो वान्तं प्रत्यापिवति । अतो बुरुवचने चित्तसमाधानतः सर्व-
था स्त्रीवशत्यागात् । अनेनेव उपायेन अन्योपायानंतवात् वान्तं परित्यक्तं यत् वि-
पयजंवाचं न प्रत्यापिवति न मनागपि आनोगतोऽनानोगतश्च तत्सेवते ॥ १ ॥

(टीका.) अधुना सज्जिह्नुनामकमध्ययनमारभ्यते । अस्य चायमनिसंबन्धः । इहानन्तरा-
ध्ययन आचारप्रणिहितो यथोचितविनयसंपन्नो जवतीत्येतदुक्तम् । इह तु
स्वध्ययनार्थेषु यो व्यवस्थितः स सम्यग्जिह्नुरित्युच्यते । इत्यनेनानिसंबन्धेना-

६१७ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)भा.

यातमिदमध्ययनम् । अस्य चानुयोगधारोपन्यासः पूर्ववत्तावद्यावन्नामनिष्पन्नो निक्षे-
पः । तत्र च सञ्चिह्नुरित्यध्ययननामातः सकारो निक्षेप्तव्यो जिह्रुश्च । तत्र सकारो
रनिक्षेपमाह ॥ नामं त्वणं सयारो, दवे जावे अ होइ नायवो ॥ दवे पसंसमां, जावे
जीवो तडुवउत्तो ॥ ६५ ॥ अस्य व्याख्या ॥ नामसकारः सकार इति नाम । स्यापनास-
रः सकार इति स्यापना । इव्ये जावे च जवति ज्ञातव्यः । इव्यसकारो जावसकारश्च
तत्र इव्य इत्यागमनोआगमज्ञशरीरजव्यशरीरतद्व्यतिरिक्तः प्रशंसादिविषयो ज-
सकारः । जाव इति जावसकारो जीवस्तडुपयुक्तः । तडुपयोगानन्यत्वादिति गा-
र्थः ॥ ॥ ॥ प्रकृतोपयोगीत्यागमनोआगमज्ञशरीरजव्यशरीरातिरिक्तं प्र-
दिविषयं इव्यसकारमाह ॥ निदेश पसंसाए, इहीजावे अ होइ सगारो ॥ नि-
संसाए, अहिगारो इव अग्रयणे ॥ ६६ ॥ अस्य व्याख्या । निदेशे प्रशंसाया-
जावेचेत्येतेष्वर्थेषु त्रिषु जवति तु सकारः । तत्र निदेशे यथा सोऽनन्तरमित-
प्रशंसायां यथा सत्पुरुष इत्यादि । अस्तिजावे यथा सञ्जतममुकमित्यादि । तत्र
प्रशंसायामिति । निदेशे प्रशंसायां च यः सकारस्तेनाधिकारोऽप्राध्ययने
इति गार्थः ॥ ॥ ॥ एतदेव दर्शयति ॥ जे जावा दसवेआ-खिअमि-
णिऊ वन्निअ जिणेहिं ॥ तेसिं समावणंमिति, जो जन्नइ स जिखू ॥ ६७ ॥
ख्या ॥ ये जावाः पदार्थाः पृथिव्यादिसंरक्षणादयो दशवैकालिके प्रस-
करणीया अनुपेया वर्णिताः कथिता जिनेस्तीर्थकरणधरेः । तेषां जावा-
पने यथाशक्ति इव्यतो जावतश्चाचरणेन पर्यन्तनयनेन यो जिह्रुस्तदर्थं य-
शीलो न तूदरादिजरणार्थम् । जण्यते स जिह्रुरिति । इतिशब्दस्य व्यवहि-
सः । स जिह्रुरित्यत्र निदेशे सकार इति गार्थः ॥ ॥ ॥ प्रशं-
चरगमरुगाइआणं, जिखुव जीवाण काउणमपोहं ॥ अग्रयणुणनिउ-
साइ उ स जिखू ॥ ६८ ॥ व्याख्या ॥ चरकमरुकादीनामिति । चरकः प-
शेषः । मरुका धिग्वर्णाः । आदिशब्दाद्यादिपरिग्रहः । अमीपां जि-
जिह्वाणशीलानामगुणवत्त्वेनापोहं कृत्वा अध्ययनगुणनियुक्तः प्रक्रान्तशर-
प्रक्रान्ताध्ययनाजिहितगुणसमन्वितो जवति । प्रशंसायामवगम्यमानायां
जिह्रुमजिधातुकाम आह ॥ जिखुस्त य निखेवो, निरुत्तपगठिआणि
अगुणठिउ न जिखू, अवयवा पंच दाराइ ॥ ६९ ॥ व्याख्या ॥
नामादिखण्डः कार्यः । तथा निरुक्तं च वक्तव्यं जिह्मोरेव । तथा
यांयशब्दरूपाणि वक्तव्यानि । तथा खिहानि संवेगादीनि । तथा

४ राय धनपतसिच बहाडरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-भा.
 णध-चक्रुविश्रतिअपरिगहे निरया ॥ सच्चित्तजोइ पयमा-एगाश्च उदिठजोइ
 ॥ ५ ॥ व्याख्या ॥ छिपदं दास्यादि, चतुष्पदं गवादि, धनं हिरण्यादि, धान्यं
 ण्डादि, कुप्यमलंजरादि । एतेषु छिपदादिषु क्रमेण मनोलक्षणं दिना करणत्रिकेण
 प्रकपरिग्रहे कृतकारितानुमतपरिग्रहे निरताः सक्ताः । न चेतदनापम् । 'विद्वान्
 नारयेऽन्यान्वासयेच्च बहुश्रुतान्' इत्यादि वचनात् । सङ्गतगुणानुष्ठायिनो नेत्रंभूता
 इत्याशङ्क्याह । सच्चित्तजोजिनः । तेऽपि मांसापकायादिजोजिनः तदप्रतिषेधात् ।
 पचन्तश्च स्वपचास्तापसादय उदिष्टजोजिनश्च सर्व एव शाक्यादयः । तत्प्रसिद्ध्या
 तपस्विनोऽपि पितृविशुद्ध्यपरिज्ञानादिति गाथार्थः ॥ ॥ त्रिकत्रिकपरिग्रहे निरता
 इत्येतद्व्याचिख्यासुराह ॥ करणतिष्ठ जोश्रतिष्ठ, सावज्जे आयदेउपरउजये ॥ अज्ञ-
 णठपवत्ते, ते विज्ञा इवजिष्कुत्ति ॥ ६ ॥ व्याख्या ॥ करणत्रिक इति सुपां सुपो ज्वन्तीति
 करणत्रिकेन मनोवाक्कायलक्षणेन । योगत्रितय इति कृतकारितानुमतिरूपे सावये
 पापे आत्महेतोरात्मनिमित्तं देहाद्युपचयाय । एवं परनिमित्तं मित्राद्युपजोगसाधन
 एवमुजयनिमित्तमुजयसाधनार्थम् । एवमर्थायात्माद्यर्थमनर्थार्थं वा विना प्रयोजं
 आत्तेध्यानचित्तनखरादिजापणलक्ष्यवेधनादिभिः प्राणातिपातादौ प्रवृत्तांस्त
 स्तानेवंभूतान् विद्याछिजानीयात् अव्यजिह्वनिति । प्रवृत्ताश्चैवं शाक्यादयस्तु-
 जिह्व इति गाथार्थः ॥ ॥ एवं व्यादिसंयोगाद्विशुद्धतपोऽनुष्ठानाज्ञा-
 चाग्रहचारिण एत इत्याह ॥ इही परिगहात्, आणादाणाज्ञावसंगात् ॥ सुद्ध-
 वाजावात्, कुतिष्ठिआवंचचारि चि ॥ ७ ॥ व्याख्या ॥ ह्रीपरिग्रहादिति दास्यादि-
 रिग्रहात् । आज्ञादानादिजावसंगाच्च परिणामाशुद्धेरित्यर्थः । नच शाक्या जिह्वः ।
 शुद्धतपोऽज्ञावादिति । शुद्धस्य तपसोऽज्ञावात्तापसादयः कुतीर्थिकां अग्रहचारिण इति ।
 ब्रह्मशब्देन शुद्धं तपोऽजिधीयते तदचारिण इति गाथार्थः ॥ ॥ उक्तो अव्यजिह्वः
 जावजिह्वमाह ॥ आगमतो उवउत्तो, तगुणसंवेत्तु अ जावंमि ॥ तस्स निरुत्तं
 अगजेअणजेत्तवण तिहा ॥ ८ ॥ व्याख्या ॥ जावजिह्वद्विविधः । तद्गुणसंवेदकं
 गमतश्च । तत्रागमत उपयुक्त इति जिह्वपदार्थइस्तत्र चोपयुक्तः । तद्गुणसंवेदकं
 जिह्वगुणसंवेदकः । पुनर्नोआगमतो जवति जावजिह्वुरित्युक्तो जिह्वनिक्षेपः । सां-
 निरुक्तमजिधातुकाम आह । तस्य निरुक्तमिति । तस्य जिह्वोर्निश्चितमुक्तमन्वयं
 जेदकजेदनजेत्तव्यरेजिजेदेवदयमाणेस्त्रिधा जवतीति गाथार्थः ॥ ॥ एतदेव
 यति ॥ जेत्तागमोवउत्तो, उविह्वतवोजेअणं च जेत्तवं ॥ अठविह्वं कम्मखुहं, तेष णि
 स जिष्कु चि ॥ ९ ॥ व्याख्या ॥ जेत्ता जेदकोऽगमत उपयुक्तः साधुः । तथा
 विधे पाह्यान्त्यन्तरजेदेन तपो जेदनं वर्तते । तथा जेत्तव्यं विदारणीयं चाष्टप्रकारं

नावरणीयादि कर्म । तच्च कुदादिङुःखहेतुत्वात् कुवब्दवाच्यम् । यतश्चैवं तेन निरुक्तं यः शास्त्रनीत्या तपसा कर्म जिनति स जिहुरिति गाथार्थः ॥ ॥ किं च । जिदंतो अ जह खुहं, जिक्खू जयमाणउं जई होइ ॥ संजमचरउं चरउं, जवं खिवंत जवंतो उ ॥ १० ॥ व्याख्या ॥ जिन्दंश्च विदारयंश्च यथा कुधं कर्म जिहुरजवति । जावतो यतमानस्तथा तथा गुणेषु स एव यतिर्जवति । एवं संयमचरकः सप्तदशप्रकारसंयमानुष्ठायी चरकः एवं जवं संसारं क्षपयन् परीतं कुर्वन् स एव जवान्तो जवति नान्यथेति गाथार्थः ॥ ॥ प्रकारान्तरेण निरुक्तमेवाह ॥ जं जिक्खमत्तविच्ची तेण व जिक्खू खवेइ जं च अणं ॥ तवसंजमे तवस्सि-त्ति वा वि अन्नो वि पज्जाइ ॥ ११ ॥ व्याख्या ॥ यद्यस्माद्भिक्कामात्रवृत्तिर्भिक्कामात्रेण सर्वोपधाशुद्धेन वृत्तिरस्येति समाप्तः । तेन वा जिहुरिर्भिक्कणशीलो जिहुरिति कृत्वा अनेनैव प्रसंगेन अन्येयामपि तत्पर्यायाणां निरुक्तमाह । क्षपयति यद्यस्माद्वा कृणं कर्म तस्मात्क्षपणः । क्षपयतीति क्षपण इति कृत्वा तथा संयमतपसीति संयमप्रधानं तपः संयमतपः तस्मिन् विद्यमाने तपस्वीति वापि जवति । तपोऽस्यास्तीति कृत्वान्योऽपि पर्याय इत्यन्योऽपि जेदोऽर्थतो जिहुरशब्दनिरुक्तस्येति गाथार्थः ॥ ॥ उक्तं निरुक्तधारम् । अधुनेकार्थिकधारमाह ॥ तिन्ने ताई दविण, वई अ खंते अ दंत विरण अ ॥ मुणित्तावसपन्नवगुजु-जिक्खुवुद्धे जइ विज्ज अ ॥ १२ ॥ व्याख्या ॥ तीर्णवत्तीर्णः विशुद्धसम्यग्दर्शनादिलाजाद्भवार्णवमिति गम्यते । तायोऽस्यास्तीति तायी । तायः सुहृष्टमागोकिः । सुपरिज्ञातदेशनया विनेयपालयितेत्यर्थः । अव्यं रागद्वेषरहितः । व्रती च हिंसादिविरतश्च । दान्तश्च दानम्यति दानं करोतीति दान्तः । बहुलवचनात् कर्तरि निष्ठा । एवं दाम्यतीन्द्रियादिदमं करोतीति दान्तः । विरतश्च विषयसुखनिवृत्तश्च । मुनिर्मन्यते जगतस्त्रिकालावस्यामिति मुनिस्तपःप्रधानस्तापसः । प्रज्ञापकोऽपवर्गमार्गस्य प्ररूपकः । रुनुर्मायारहितः । संयमवान् वा । जिहुरः पूर्ववत् । बुद्धोऽवगततत्त्वः । यतिरुक्तमाश्रमी । प्रयत्नवान् वा । विद्वान्श्च पण्डितश्चेति गाथार्थः ॥ ॥ तथा ॥ पवइए अणगारे, पासंडी चरग वंजणे चैव ॥ परिवायगे अ समणे, निगंथे संजए मुत्ते ॥ १३ ॥ व्याख्या ॥ प्रव्रजितः पापान्निष्क्रान्तः । अनगारो अव्यन्नावागारशून्यः । पाखंडी पाशाडीनः । चरकः पूर्ववत् । ब्राह्मणश्चैव विशुद्धब्रह्मचारी चैव । परिव्राजकश्च पापवर्जकश्च । श्रमणः पूर्ववत् । निययः संयतो मुक्त इत्येतदपि पूर्ववदेवेति गाथार्थः ॥ ॥ तथा ॥ साहू लूहे अ तहा, तीरछी होइ चैव नाववो ॥ नामाणि एवमाईणि, हांति तवसंजमरयाणं ॥ १४ ॥ व्याख्या ॥ साधूरूढश्च तथेति निर्वाणसाधकयोगसाधनात्साधुः । स्वजनादिषु स्नेहविरहाङ्गः । तीरार्थी चैव जवति ज्ञातव्य इति । तीरार्थी जवार्णवस्य । नामान्येका-

६१६ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

र्थिकानि पर्यायाजिधानान्येवमादीनि यथोक्तलक्षणाणि जवन्ति । केयामित्याह । तत्-
संयमरतानां जावसाधूनामिति गाथार्थः ॥ ॥ प्रतिपादितमेकार्थिकद्वारमिदानीं
विज्ञाकारं व्याचिख्यासुराह ॥ संवेगो निवेगो, विसयविवेगो सुशीलसंसर्गो ॥ आ-
रादणंतवो ना-णदंसणचरित्तविण्णं अ ॥ १५ ॥ व्याख्या ॥ संवेगो मोहमुत्तादि-
लापः, निवेदः संसारविषयः, विषयविवेको विषयपरित्यागः, सुशीलसंसर्गः शीघ्रव्रति
संसर्गः, तथा आराधना चरमकाले निर्यापणरूपा, तपो यथाशक्त्यनशनाद्यासेवन-
ज्ञानं यथावस्थितपदार्थविषयमित्यादि । दर्शनं नेसर्गिकादि । चारित्रं सामायिकादि ।
विनयश्च ज्ञानादिविषय इति गाथार्थः ॥ ॥ तथा ॥ खंती अ मदवज्जव, विमुचया त्व
अदीणय तितित्ता ॥ आवस्सगपरिसुद्धीअ, होंति जिस्कुलिंगाह ॥ १६ ॥ व्याख्या ॥
क्षान्तिश्चाक्रोशादिश्रवणेऽपि क्रोधत्यागश्च । मार्दवार्जवविमुक्ततेति । जात्यादिजावेऽपि
मानत्यागान्मार्दवं, परस्मिन्निकृतिपरेऽपि मायापरित्याग आर्जवं, धर्मोपकरणेऽपि
प्यमूर्त्ता विमुक्तता, तथाशनाद्यलाजेऽप्यदीनता । छुदादिपरीपहोपनिपातेऽपि ति-
तिक्षा, तथा आवश्यकपरिशुद्धिश्चावश्यकरीययोगनिरतिचारता च जवन्ति जिक्के
जावसाधोर्विज्ञान्यनन्तरोदितानि संवेगादीनीति गाथार्थः ॥ ॥ व्याख्यातं विज्ञात-
मवयवद्वारमाह ॥ अग्रयणगुणी जिक्कू, न सेस इह णो पइन्न को हेज्ज ॥ अगुण-
इह हेज्ज, को दिठंतो सुवन्नमिव ॥ १७ ॥ व्याख्या ॥ अध्ययनगुणी प्रकान्ता-
यनोक्तगुणवान् जिक्कूजावसाधुर्जवतीति । तत्स्वरूपमेतत् । न शेषस्तकुणरहित इति
नः प्रतिज्ञास्माकं पक्षः । को हेतुः कोऽत्र पक्षधर्म इत्याशंक्याह । अगुणत्वाविति
हेतुः । अविद्यमानगुणोऽगुणस्तद्भावस्तत्त्वं तस्मादित्ययं हेतुरध्ययनगुणवृत्त्यस्य
हुत्वप्रतिषेधः साध्य इति । को दृष्टान्तः किंपुनरत्र निदर्शनमित्याशंक्याह ।
मिव यथा सुवर्णं स्वगुणरहितं सुवर्णं न जवति तद्वदिति गाथार्थः ॥ ॥ सुवर्णगुण-
नाह ॥ विसघाइरसायण मंगलठ विणिपपयाहिणावत्ते ॥ गुरुए अइप्रकुठे, अइ-
गुणा जणिआ ॥ १८ ॥ व्याख्या ॥ विषधाति विषधातनसमर्थ, रसायनं वयस्तन्जनक-
गलार्थं मंगलप्रयोजनं, विनीतं यथेष्टकटकादिप्रकारसंपादनेन । प्रदक्षिणावत्तं, तद्वत्
प्रादक्षिण्येनावर्त्तते, गुरु सारोपेतं, अदाहं नाभिना दह्यते । अकुयनीयं न कदाचित्
कुयतीत्येतेऽष्टावनन्तरोदितः सुवर्णं सुवर्णविषया गुणा जणितास्तत्स्वरूपजैरिति
गार्थः ॥ ॥ उक्ताः सुवर्णगुणाः सांप्रतमुपनयमाह ॥ चउकारणपरिसुद्धं,
सठेअणतावतालणाए अ ॥ जं तं विसघाइरसायणाइ गुणसंजुअं होइ ॥ १९ ॥
॥ व्याख्या ॥ चतुःकारणपरिशुद्धं चतुःपरीक्षायुक्तमित्यर्थः । कथमित्याह । कते
वतापताडनया चेति । कपेण वेदेन तापेन ताडनया च यदेवंविधं तद्विषयः

रसायनादिगुणसंयुक्तं जवति । जावसुवर्णं स्वकार्यसाधकमिति गाथार्थः ॥ ॥ यच्चैवं-
 ज्ञतम् ॥ तं कसिणगुणोवेयं, होइ सुवन्नं न सेसयं जुत्ती ॥ नहि नामरूपमेत्ते-ए एवम-
 गुणो इवइ जिस्कू ॥ २० ॥ ॥ व्याख्या ॥ तदनन्तरोदितं कृत्स्नगुणोपेतं संपूर्णगु-
 णसमन्वितं जवति सुवर्णं यथार्थं न शेषं कपाद्यशुद्धम् । युक्तिरिति वर्णादिगुण-
 साम्येऽपि युक्तिसुवर्णमित्यर्थः । प्रकृते योजयति । यथेतत्सुवर्णं न जवति । एवं नहि
 नामरूपमात्रेण रजोहरणादिसंधारणादिनागुणोऽविद्यमानप्रस्तुताध्ययनोक्तगुणो जव-
 ति जिहुः । जिह्वामटन्नपि न जवतीति गाथार्थः ॥ ॥ एतदेव स्पष्टयन्नाह ॥ जुत्ती
 सुवन्नगं पुण, सुवन्नवन्नं तु जइ वि कीरिज्जा ॥ न हु होइ तं सुवन्नं, सेसेहिं गुणेहिं-
 संतेहिं ॥ ४२१ ॥ व्याख्या ॥ युक्तिसुवर्णं कृत्रिमसुवर्णमिहलोकं सुवर्णवर्णं तु जा-
 त्यसुवर्णवर्णमपि यद्यपि क्रियेत पुरुषनेपुण्येन । तथापि नैव जवति तत् सुवर्णं परमा-
 र्थेन शेषैर्गुणैः कपादिजिरसझिरविद्यमानैरिति गाथार्थः ॥ ॥ एवमेव किमित्याह ।
 जे अप्रयणे जणिआ, जिस्कुगुणा तेहि होइ सो जिस्कू ॥ वन्नेण जच्चसुवन्नगं व संते गु-
 णनिहिंमि ॥ व्याख्या ॥ येष्वयने जणिता जिहुगुणा अस्मिन्नेव प्रकान्ते जिनवचने
 चित्तसमाध्यादयः । तैः करणजैः सज्जिर्भवत्यसौ जिहुर्नामस्यापनाऽव्यजिहुव्यपो-
 हेन जावजिहुः परिशुद्धजिह्वावृत्तित्वात् । किमिवेत्याह । वर्णेन पीतलक्षणेन जात्य-
 सुवर्णमिव परमार्थसुवर्णमिव सति गुणनिधौ विद्यमानेऽन्यस्मिन् कपादौ गुणसंघा-
 ते । एतदुक्तं जवति । यथान्यगुणयुक्तं शोचनवर्णं सुवर्णं जवति तथा चित्तसमाध्या-
 दिगुणयुक्तो जिह्वाणशीलो जिह्वर्जवतीति गाथार्थः ॥ ॥ व्यतिरेकतः स्पष्टयति ।
 जो जिस्कू गुणरहितं, जिस्कं गिण्डइ न होइ सो जिस्कू ॥ वन्नेण जच्चसुवन्नगं व अ-
 सइ गुणनिहिंमि ॥ ४२२ ॥ व्याख्या ॥ यो हि जिहुर्गुणरहितः चित्तसमाध्यादिशून्यः
 सन् जिह्वामटति । न जवत्यसौ जिह्वर्जिह्वाटनमात्रेणैवापरिशुद्धजिह्वावृत्तित्वात् ।
 किमिवेत्याह । वर्णेन युक्तिसुवर्णमिव । यथा तद्वर्णमात्रेण सुवर्णं न जवत्यसति गुण-
 निधौ कपादिक इति गाथार्थः ॥ किंच ॥ उदिठकयं जुंजइ, ठकायपमइउं घरकुणइ ॥
 पच्चरकं च जलगए, जो पिअइ कहं नु सो जिस्कू ॥ ४२४ ॥ व्याख्या ॥ उद्दिश्य कृतं
 शुद्धं इत्यौदेशिकमित्यर्थः । पट्कायप्रमर्दकः यत्र कचन पृथिव्याद्युपमर्दकः गृहं करोति
 संजवत्येवैपणीयालये मूर्ठया वसतिर्जाटकगृहं वा । तथा प्रत्यक्षं चोपलब्धमान एव
 जलगतानप्लायादीन् यः पिबति तत्त्वतो विनालम्बनेन कथं न्वसौ जिहुर्नैव जावजिहु-
 रिति गाथार्थः ॥ ॥ उक्त उपनयः सांप्रतं निगमनमाह ॥ तम्हा जे अप्रयणे, जिस्कुगु-
 णा तेहिं होइ सो जिस्कू ॥ तेहिं अ सउत्तरगुणेहिं, होइ सो जाविअतरो उ ॥
 ४२५ ॥ व्याख्या ॥ यस्मादेतदेवं यदनन्तरमुक्तं तस्माद् येष्वयने प्रस्तुत एव जि-

६१७ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह भाग तेतालीस-४३-भा.

ह्यगुणा मूलगुणरूपा उक्तास्तेः करणभूतेः सद्भिर्जगत्प्रसो जिह्रुस्तेश्च पुनः सोत्तरपुणैः
पिण्विशुद्ध्याद्युत्तरगुणसमन्वितैर्जगत्प्रसो जाविततरश्चारित्रधर्मे तु प्रसन्नतर इति
गाथार्थः ॥ उक्तो नामनिर्देशः । सांप्रतं सूत्रालापकनिष्पन्नस्यावसर इत्यादिचर्चः पूर्व-
वत्तावद्यावत्सूत्रानुगमेऽस्त्वलितादिगुणोपेतं सूत्रमुच्चारणीयम् । तच्चेदम् । निष्कम्भ इ-
त्यादि । अस्य व्याख्या । निष्कम्भ इव्यजावद्वात्प्रव्रज्यां गृहीत्वैत्यर्थः । आह्या तीर्थ-
करणधरोपदेशेन योग्यतायां सत्यां निष्कम्भ । किमित्याह । बुद्धवचने अवगततत्त्वतीर्थ-
करणधरवचने नित्यं सर्वकालं चित्तसमाहितश्चित्तेनातिप्रसन्नो भवेत् । प्रवचन एवाजि-
युक्त इति गर्जः । व्यतिरेकतः समाधानोपायमाह । स्त्रीणां सर्वासत्कार्यनिबन्धनवृत्ता-
नां वशं तदायत्ततारूपं नचापि गच्छेत् । तद्वशागो हि नियमतो वान्तं प्रत्यापिवति ।
अतो बुद्धवचनचित्तसमाधानतः सर्वथा स्त्रीवशत्यागादनेनोपायेनान्योपायासंज-
वात् । वान्तं परित्यक्तं सद्भिपयजम्बालं न प्रत्यापिवति न मनागप्याजोगतोऽनाजो-
गतश्च तत्सेवते यः । स जिह्रुर्जावज्जिह्रुरिति सूत्रार्थः ॥ १ ॥

पुढविं न खणे न खणावए, सीउदगं न पिए न पिआवए ॥

अगणि सठं जहा सुनिसिअं, तं न जले न जलावए जे स जिकू ॥१॥

(अवचूरिः) पृथ्वीं सचेतनादिरूपां स्वयं न खनति न खानयति परैरेकग्रहणे तज्जा-
तीयग्रहणमिति खनन्तमप्यन्यं नानुजानातीत्येवं सर्वत्र योज्यम् । शीतोदकं सचित्तजलं
न पिबति स्वयं न पाययति परान् । अग्निः पङ्जीवघातकः । किंवदित्याह । शस्त्रं स-
ङ्गादि । तद्यथा सुनिशितमुज्ज्वालितं तच्छत । तं न ज्वालयति स्वयं न ज्वालयति परैः
स जिह्रुः । आह । पङ्जीवनिकायादिषु सर्वाध्ययनेष्वयमर्थोऽजिहितः । किं पुन-
रुच्यते । तदुक्तार्थानुष्ठानपर एव जिह्रुरिति ज्ञापनाय । ततो न दोषः ॥ २ ॥

(अर्थः) तेमज पुढविं इत्यादि सूत्र. (जे के०) यः एटखे जे (पुढविं के०)
पृथिवीं एटखे जूमिने पोते (न खणे के०) न खनति एटखे खोदे नहि. (न स-
णावए के०) न खानयति एटखे बीजा पासे खोदावे नहि, तथा खोदनारने अ-
नुमोदे नहि. (सीउदगं के०) शीतोदकं एटखे सचित्त जल प्रत्ये पोते (न पिए
के०) न पिबति एटखे पिये नहि, (न पिआवए के०) न पाययति एटखे बीजाने
पियरावे नहि, तथा पोते पिनारने अनुमोदे नहि. (सुनिसिअं के०) सुनिशितं
एटखे तीक्ष्ण एवा (सठं जहा के०) शस्त्रं यथा एटखे खट्वादिशस्त्रसमान एवा (अ-
गणि के०) अग्निं एटखे अग्निकाय प्रत्ये पोते (न जले के०) न ज्वालयति एटखे

सलगावे नहि, (न जलाव ए के०) न ज्वालयति एटले बीजा पासे सलगावे नहि, तथा सलगावनारने अनुमोदे नहि. (स के०) सः एटले ते (जिस्कू के०) जिह्नुः एटले साधु कहेवाय ठे. ॥ २ ॥

(दीपिका.) तथा साधुः पृथ्वीं सचेतनादिरूपां न खनति स्वयम् । नच खानयति परैः । एकग्रहणे तज्जातीयानामपि ग्रहणात् खनन्तमन्यं नानुजानातीत्येवं सर्वत्र वेदितव्यम् । तथा यः साधुः सचित्तं पानीयं स्वयं न पिबति । नच पाययति परान् । तथा अग्निः पङ्जीविकायघातकः । किंवत् । यथा सुनिशितमुज्ज्वालितं शस्त्रं जीवघातकं भवेत् । ततस्तमग्निं यः स्वयं न ज्वालयति । परैर्न ज्वालयति । स इष्टंभूतो जिह्नुर्भवेत् । ननु पङ्जीविकायादिष्वध्ययनेषु पूर्वोक्तेषु सर्वत्रायमेवार्थः कथितः । किमर्थं पुनरपि सज्जिह्वानामध्ययनेऽपि स एवार्थः प्ररूप्यते । पुनरुक्तिदोषप्रसङ्गो जायते । अत्रोत्तरमाह । पङ्जीविकायपालनापर एव जिह्नुरुच्यते नान्य इति ज्ञापनार्थं ततो न दोषः ॥ २ ॥

(टीका.) तथा पुढवि चि सूत्रम् । अस्य व्याख्या । पृथिवीं सचेतनादिरूपां न खनति स्वयम् । न खानयति परैः । एकग्रहणे तज्जातीयग्रहणमिति खनन्तमन्यं न समनुजानात्येवं सर्वत्र वेदितव्यम् । शीतोदकं सचित्तं पानीयं न पिबति स्वयम् । न पाययति परानिति । अग्निः पङ्जीवघातकः । किंवदित्याह । शस्त्रं खट्वादि यथा सुनिशितमुज्ज्वालितं तद्वत् । तं न ज्वालयति स्वयम् । न ज्वालयति परैर्य इष्टंभूतः स जिह्नुः । आह । पङ्जीविकायादिषु सर्वाध्ययनेष्वयमर्थोऽजिहितः । किमर्थं पुनरुक्त इत्युच्यते । तदुक्तार्थानुष्ठानपर एव जिह्पुरिति ज्ञापनार्थम् । ततश्च न दोष इति सूत्रार्थः ॥२॥

अनिलेण न वीए न वीयावए, हरियाणि न विंदे न विंदावए ॥

वीआणि सया विवळयंतो, सच्चित्तं नाहारए जे स जिस्कू ॥ ३ ॥

(श्रवचूरिः) अनिलेनानिलहेतुना चेलकर्णादिना न बीजवत्यात्मादि स्वयम् । न बीजयति परैः । हरितानि न छिनत्ति स्वयं न वेदयति परैः । बीजानि व्रीक्षादीनि संघटनादिना वर्जयेत् । सचित्तं नाहारयति यः कदाचिदपुष्टालम्बने स जिह्नुः ॥ ३ ॥

(अर्थ.) तेम अनिल इत्यादि सूत्र, (जे के०) यः एटले जे (अनिलेण के०) अनिलेन एटले पवन जेही उत्पन्न थाय एवा व्यजन (पंखो), बख्नो ठेडो इत्यादिवडे पोते पोताने (न वीए के०) न बीजयति एटले बीजावे नहि, (न वीआवए के०) न बीजयति एटले बीजा पासे पोताने बीजावे नहि, तथा बीजावनारने अनु-

६२० राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

मोदे नहि. जे (हरिआणि के०) हरितानि एटले हरितकाय प्रत्ये (न निरे के०) न छिनत्ति एटले कापे नहि, (न छिंदावए के०) न ठेदयति एटले बीजा पासे कपावे नहि, तथा पोते कापनारने अनुमोदे नहि. तथा जे (वीथाणि के०) बीजानि एटले शालि, गोधूम प्रमुख बीज प्रत्ये (सया के०) सदा एटले निरंत (विवज्जांतो के०) विवर्जयन् एटले संघटन, मर्दन प्रमुख न थाय तेवी रीते बर्न तो ठतो (सचित्तं के०) सचित्तं एटले सचित्त वस्तु प्रत्ये (नाहारए के०) नाहारयति एटले आहार करे नहि. (स के०) सः एटले ते (जिस्कू के०) जिह्नुः एटले साधु कहेवाय ठे. ॥ ३ ॥

(दीपिका.) तथा योऽनिलेन वायुना वायुहेतुना चेलकर्णादिनात्मादि न च्छं बीजयति । नापि परैर्वीजयति । तथा हरितानि वाततृणादीनि यः स्वयं न छिनत्ति न च परैः ठेदयति । तथा यः बीजानि हरितफलरूपाणि व्रीह्यादीनि सदा सर्वकालं विवर्जयेत् संघटनादिक्रियया । तथा यः सचित्तं नाहारयति कदाचिदपि सवप्रेक्षारणेऽपि । स जिह्नुः ॥ ३ ॥

(टीका.) तथा अनिलेन चित् सूत्रम् । अनिलेनानिलहेतुना चेलकर्णादिना न बीजयत्यात्मादि स्वयम् । न बीजयति परैः । हरितानि तृणादीनि न छिनत्ति स्वयम् । न ठेदयति परैर्वीजानि हरितफलरूपाणि व्रीह्यादीनि सदा सर्वकालं विवर्जयन् संघटनादिक्रियया सचित्तं नाहारयति । यः कदाचिदप्यपुष्टालम्बनः स जिह्मुरिति सूत्रार्थः ॥३॥

वट्णं तसयावराण होइ, पुढवीतणकठनिस्सिआणं ॥

तम्हा उद्देसिअं न जुंजे, नो वि पए न पयावए जे स जिस्कू ॥ ४ ॥

(अथचरिः) थौदेशिकादिपरिहारेण व्रतस्यावरपरिहारमाह । वधनं प्रमत्ता राणां पृथिवीतृणकाष्ठादिनिश्रितानां जयति तथा समारम्भनात् । तस्मादौघेक्षितं न शुद्धे । न केवलमेतत् । न पचति स्वयं व्रीह्यादीनि । न पाचयति परैः । पचन्तस्तानुजानाति स जिह्नुः ॥ ४ ॥

(अर्थ.) थौदेशिक प्रमुख आहार वर्जवाथी व्रत तथा स्यावर जीमोनी रा कहे ठे. वट्णं इत्यादि सूत्र. जे माटे आहार तैयार करता (पुढवीतणकठनिस्सिआणं के०) पृथिवीतृणकाष्ठनिःश्रितानां पृथिवी एटले जूमि, तृण एटले घाम एवं काष्ठ एटले साकटां एने आश्रय करी रहैला एवा (तसयावराणं के०) प्रमत्त वराणां एटले व्रत ते चेरिंई. प्रमुख अने स्यावर ते एकेन्द्रिय जीव तमनी (वट्णं

के०) वधनं एटले हिंसा (होइ के०) जवति एटले थाय ठे. (तम्हा के०) तस्मात् एटले ते माटे (जे के०) यः एटले जे साधु (उद्देशिग्रं के०) ओद्देशिकं एटले साधुने आप्तानी इच्छाशी करेला आहारादिकने (न जुंजे के०) न जुंहे एटले जडाण करे नहि. तथा (नो वि पए के०) नापि पचति एटले पोते रांधे पण नहि, तेमज (न पयावए के०) न पाचयति एटले रंधावे पण नहि. तेमज रांधनारने अनुमोदे नहि. (स के०) सः एटले ते (जिस्कू के०) जिह्नुः एटले साधु कहेवाय ठे. ॥४॥

(दीपिका.) अथोद्देशिकादिपरिहारेण त्रसस्थावरपरिहारमाह । यस्मात् कृतोद्देशिकादौ त्रसस्थावराणां त्रस्तानां ह्रीन्धियादीनां स्थावराणां च पृथिव्यादीनां जीवानां वधनं हननं जवति । किं० त्रसस्थावराणाम् । पृथिवीतृणकाष्ठनिःसृतानाम् । तथा समारम्भात् । यस्मादेवं तस्मात्कारणादौद्देशिकं कृतादि । अन्यच्च सावयं यो न जुंहे । न केवलमेतत् । किंतु । यः स्वयं न पचति । नाप्यन्यैः पाचयति । नाप्यन्यं पाचयन्तं समनुजानाति । स जिह्नुः ॥ ४ ॥

(टीका.) अथोद्देशिकादिपरिहारेण त्रसस्थावरपरिहारमाह । बहूणं ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । वधनं हननं त्रसस्थावराणां ह्रीन्धियादिपृथिव्यादीनां जवति कृतोद्देशिके । किंविशिष्टानाम् । पृथिवीतृणकाष्ठनिःसृतानां तथा समारम्भात् । यस्मादेवं तस्मादौद्देशिकं कृताद्यन्यच्च सावयं न जुंहे । न केवलमेतत् । किंतु । नापि पचति स्वयम् । न पाचयति परेन पचन्तमनुजानाति यः । स जिह्नुरिति सूत्रार्थः ॥ ४ ॥

रोइअ नायपुत्तवयणे, अत्तसमे मन्निज्ज ठप्पि काए ॥

पंच य फासे महवयाइं, पंचासवसंवरे जे स जिस्कू ॥ ५ ॥

(अथचूरिः) रोचयित्वा विधिग्रहणजावनाभ्यां प्रियं कृत्वा ज्ञातपुत्रवचनमात्मसमानान्मन्यते पडपि कायान् पृथिव्यादीन् । चशब्दोऽप्यर्थः । पञ्चापि स्पृशति सेवते महाव्रतानि पञ्चाश्रवसंवृतश्च यः स जिह्नुरिति ॥ ५ ॥

(अर्थः.) बली रोइअ इत्यादि सूत्र. (जे के०) यः एटले जे (नायपुत्तवयणे के०) ज्ञातपुत्रवचनं एटले श्री महावीर स्वामीना वचन प्रत्ये (रोइअ के०) रोचयित्वा एटले विधिपूर्वकं ग्रहण प्रमुख करवाशी पोताने प्रिय एवुं करीने (पंचासवसंवरे के०) पञ्चाश्रवसंवृतः एटले पांच इव्येइयोने वशमां राखनारा एवा यया ठता (ठप्पि के०) पडपि एटले ठए (काए के०) कायान् एटले जीवनिकाय प्रत्ये (अत्तसमे के०) आत्मसमान् एटले पोताना जीव सरखा एवा (मन्निज्ज

७७ राय धनपतसिंघ बहाडूरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)भा.
 (०) मन्यते एटले माने, (य के०) च एटले वली (पंच के०) पञ्च एटले प्राण-
 तिपातविरमण प्रमुख पांच (महवयाइं के०) महाव्रतानि एटले महाव्रत प्रले
 (फासे के०) स्पृशति एटले सेवे. (स के०) सः एटले ते (जिहू के०) जिहू
 एटले साधु कहेवाय ठे. ॥ ५ ॥

(दीपिका.) यः साधुः पडपि पृथिव्यादिजीवनिकायानात्मसमान् मन्यते ।
 किं कृत्वा । ज्ञातपुत्रवचनं रोचयित्वा । ज्ञातपुत्रो महावीरदेवस्तस्य वचनं विधि-
 ग्रहणासेवनाज्यां प्रियं कृत्वा । पुनर्यः पश्चापि महाव्रतानि स्पृशति सेवते । पुनः
 पश्चाश्रवसंवृतो जवेत् । स जिहूः ॥ ५ ॥

(टीका.) किंच । रोइश्च त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । रोचयित्वा विधिग्रहणान्
 नाज्यां प्रियं कृत्वा । किं तदित्याह । ज्ञातपुत्रवचनं जगवन्महावीरवर्धमानवचनम् । ज्ञान-
 समानात्मतुल्यान्मन्यते पडपि कायान् पृथिव्यादीन् । पञ्च चेति च शब्दोऽप्यर्थः ।
 पश्चापि स्पृशति सेवते महाव्रतानि । पश्चाश्रवसंवृतश्च अव्यतोऽपि पञ्चेन्द्रियसंवृतश्च
 स जिहूरिति सूत्रार्थः ॥ ५ ॥

चत्वारि वमे सया कसाए, धुवजोगी हविज्ज बुध्वयणे ॥
 अदणे निज्जायरुवरयए, गिदिजोगं परिवज्जए जे स जिहू ॥ ६ ॥

(अवचूरिः) चतुरः क्रोधादीन् कपायान् वमति तत्प्रतिपक्षसेवनेन । धुवयोगी के-
 चित्तपोगवांश्च जयति । बुध्वचन इति तृतीयार्थे सप्तमी । अधनश्चतुष्पदाति
 हितः । निर्जातरूपरजतो निर्गतसुवर्णरूप्यः । गृहियोगं मूर्धया गृहस्यसंयन्धं परि-
 जयति यः । स जिहूरिति ॥ ६ ॥

(अर्थ.) वली चत्वारि इत्यादि सूत्र. (जे के०) यः एटले जे (चत्वारि के०)
 चतुरः एटले क्रोध प्रमुख चार (कसाए के०) कपायान् एटले कपाय प्रत्ये
 या के०) सदा एटले सर्व काय (वमे के०) वमति एटले त्याग करे. वली जे
 बुध्वयणे के०) बुध्वचने एटले तीर्थकरना वचनने निपे (धुवजोगी के०)
 गी एटले निश्चय योगवाखा अर्थात् आगम वचनने अनुसरीने मन वचन
 योगने स्थिर राखनारा, (अदणे के०) अधनः एटले चोपगा जानवर प्रमुख
 रहिन पना, (निज्जायरुवरयए के०) निर्जातरूपरजतः एटले सोनुं तया
 करेनो त्याग करनागा पना (हविज्ज के०) जयति एटले होय ठे. तेमज
 दिजोगं के०) गृहियोगं एटले मूर्धायी गृहस्यनी साये जे परिचय तेने (

के०) परिवर्जयति एटले सर्वे प्रकारे ठोडे. (स के०) सः एटले ते (जिस्कू के०) जिहूः एटले साधु कहेवाय ठे. ॥ ६ ॥

(दीपिका.) किंच । यः साधुश्चतुरः क्रोधादीन् कपायान् सदा सर्वकालं वमति त्यजति । पुनर्यो ध्रुवयोगी जवति । उचितनित्ययोगवान् स्यात् । केन । बुरुवचनेन तीर्थकरवचनेन करणचूतेन । तृतीयार्थे सप्तम्यत्र । किंचूतः साधुः । अधनः । चतुष्पदादिरहितः । पुनः किंचूतः साधुः । निर्जातरूपरजतः । निर्गतस्वर्णरूप्य इति जावः । पुनर्यो गृहियोगं मूर्ठया गृहस्यसंबन्धं परिवर्जयति सर्वैः प्रकारैः परित्यजति यः । स जिहूः ॥ ६ ॥

(टीका.) किं च चत्तारि त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । चतुरः क्रोधादीन् वमति तत्प्रतिपक्षान्यासेन सदा सर्वकालं कपायान् । ध्रुवयोगी चोचितनित्ययोगवांश्च जवति । बुरुवचन इति तृतीयार्थे सप्तमी । तीर्थकरवचनेन करणचूतेन ध्रुवयोगी जवति यथागममेवेति जावः । अधनश्चतुष्पदादिरहितः । निर्जातरूपरजतो निर्गतस्वर्णरूप्य इति जावः । गृहियोगं मूर्ठया गृहस्यसंबन्धं परिवर्जयति सर्वैः प्रकारैः परित्यजति यः । स जिहूरिति सूत्रार्थः ॥ ६ ॥

सम्मदिछी सया अमूढे, अठि हु नाणे तवे संजमे अ ॥

तवसा धुणइ पुराणपावगं, मणवयकायसुसंबुने जे स जिस्कू ॥ ७ ॥

(अथचूरिः) सम्यग्दृष्टिः सदाविभुतः सन्नेवं मन्यते । अस्ति ज्ञानं हेयोपादेयविषयमतीन्द्रियेष्वपि । तपश्च बाह्यान्त्यन्तररूपम् । संयमो नवकर्मानुपादानरूपः । इत्थं च दृढजावस्तपसा धुनोति पुराणं पापं मनोवाक्कायसुसंवृतो यः । स जिहूरिति ॥ ७ ॥

(अर्थ.) तेमज सम्मदिछी इत्यादि सूत्र. (जे के०) यः एटले जे (सम्मदिछी के०) सम्यग्दृष्टिः एटले जावसम्यक्त्वदृष्टि एवा तथा (सया के०) सदा एटले निरंतर (अमूढे के०) अमूढः एटले कोइ प्रकारनो पण चित्तमां विक्षेप न राखनारा एवा थया ठता एम माने. शुं माने ते कहे ठे. (हु के०) निश्चये (नाणे के०) ज्ञानं एटले हेय तथा उपादेय वस्तु संबंधी ज्ञान, (तवे के०) तपः एटले कर्मरूप मल थोइ नाखवाने शुरू जलसमान एवुं तप (अ के०) च एटले वली (संजमे के०) संयमः एटले जेथी नवुं कर्मबंधन न थाय एवो संयम (अठि के०) अस्ति एटले ठे. एम जे माने. तथा (मणवयकायसुसंबुने के०) मनोवचनकायसुसंवृतः एटले मनोगुति, वचनगुति थने कायगुति ए त्रणे गुतिने वरावर साचवनारा

६३४ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-भा.

एवा जे (तवसा के०) तपसा एटले तपस्या बडे (पुराणपावगं के०) पुराणपा-
पकं एटले पुर्वे उपार्जन करेला पाप कर्मने (धुणइ के०) धुनोति एटले आत्म-
देशमांधी खंखेरी नाखे, (स के०) सः एटले ते (जिहू के०) जिहूः एटले साधु
कहेवाय ठे. ॥ ७ ॥

(दीपिका.) पुनराह । यः साधुः सम्यग्दृष्टिः जावसम्यग्दर्शनी । पुनः सदा-
हः सदाविभुतः सन्नेवं मन्यते । अस्त्येव ज्ञानं हेयोपादेयविषयमतीन्द्रियेष्वपि ।
तथा तपश्च अस्त्येव बाह्यान्तरकर्ममलापयने पानीयसदृशम् । तथा संयमश्च नव-
र्मानुपादानरूपः । इष्टं च दृढजावो यस्तपसा धुनोति पुराणं पापं जावसारया प्र-
त्या । पुनर्यो मनोवचनकायेषु संवृतः । कोऽर्थः । तिसृजिर्गुसिजिर्गुसः । स जिहूः ॥ ७ ॥

(टीका.) तथा सम्मद्विधिं चि सूत्रम् । अस्य व्याख्या । सम्यग्दृष्टिर्जावसम-
ग्दर्शनी सदा अमूढोऽविभुतः सन्नेवं मन्यते । अस्त्येव ज्ञानं हेयोपादेयविषयमतीन्द्रि-
येष्वपि । तपश्च बाह्यान्तरकर्ममलापनयनजलकल्पम् । संयमश्च नवकर्मानुपादानप्र-
माणः । इष्टं च दृढजावस्तपसा धुनोति पुराणपापं जावसारया प्रवृत्त्या मनोवाक्य-
संवृतस्तिष्ठजिर्गुसिजिर्गुसो यः । स जिहूरिति सूत्रार्थः ॥ ७ ॥

तदेव असणं पाणगं वा, विविहं खाइमसाइमं लजित्ता ॥

दोही अछो सुए परे वा, तं न निहे न निहावएजे स जिहू ॥ ७ ॥

(अथचूरिः) तथैवेति पूर्वोपविधानेन । अशनं पानं वा । विविधमनेकप्रकारं
ग्राह्यं स्वाद्यं सव्व्या प्राप्य जविष्यत्यर्थः कार्यं श्वःपरश्वो वेति तदशनादि न निधने न
स्यापयति । न निधापयत्यन्येः । स्थापयन्तमन्यं नानुजानाति यः सर्वथा सन्निति
परित्यागवान् । स जिहूरिति ॥ ७ ॥

(अर्थ.) वली तदेव इत्यादि सूत्र. (तदेव के०) तथैव एटले तेमज (जे के०)
यः एटले जे (असनं के०) अशनं एटले अशन, (पाणगं के०) पानकं एटले की-
बाय एवी जस प्रमुख वस्तु, (वा वि के०) वापि एटले तेमज (विविहं के०) विवि-
हं एटले विविध प्रकारनुं (खाइम के०) ग्राह्यं एटले खाद्य वस्तुप्रत्ये अने (साइमं के०)
स्वाद्यं एटले स्वादिम प्रत्ये (लजित्ता के०) सव्व्या एटले पामीने (सुए के०)
एटले आबनी काखे (वा के०) अथवा (परे के०) परश्वः एटले परम तिने
(अछो के०) अर्थः एटले प्रयोजन (स्वप) (दोही के०) जविष्यति एटले द-
णम विचारी (नं के०) नन् एटले ते अशन प्रमुखचार प्रकारना आधार प्र-

(न निहे के०) न निधत्ते एटले राखी मूके नहि. तेमज (न निहावए के०) न नि-
धापयति एटले बीजा पासे रखावे नहि. (स के०) सः एटले ते (जिस्कु के०)
जिह्नुः एटले साधु कहेवाय ठे. ॥ ८ ॥

(दीपिका.) किंच । तथैव पूर्वसाधुवत् । अशनं पानकं च पूर्वोक्तस्वरूपम् । तथा वि-
विधमनेकप्रकारं खाद्यं स्वाद्यं च पूर्वोक्तस्वरूपमेव । लब्ध्वा प्राप्य । किमित्याह । ज-
विष्यत्यर्थः प्रयोजनमनेनेति श्वः परश्वो वेति तदशनादि न निधत्ते न स्यापयति
स्वयम् । तथा न निधापयति न स्यापयति अन्यैः । तथा स्यापयन्तमन्यं नानुजाना-
ति यः सर्वथा संनिधिपरित्यागवान् स जिह्नुः ॥ ८ ॥

(टीका.) तद्देव असणं ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । तथैवेति पूर्वविधानेन ।
अशनं पानं च प्रागुक्तस्वरूपम् । तथा विविधमनेकप्रकारं खाद्यं स्वाद्यं च प्रागुक्तस्वरू-
पमेव लब्ध्वा प्राप्य । किमित्याह । जविष्यत्यर्थः प्रयोजनमनेन श्वः परश्वो वेति तदश-
नादि न निधत्ते न स्यापयति स्वयम् । तथा न निधापयति न स्यापयत्यन्यैः । स्यापयन्त-
मन्यं नानुजानाति यः सर्वथा संनिधिपरित्यागवान् स जिहुरिति सूत्रार्थः ॥ ८ ॥

तद्देव असणं पाणगं वा, विविहं खाइमसाइमं लजित्ता ॥

ठंदिअ साइम्मिआण जुंजे, जुञ्चा सप्रायरए जे स जिस्कु ॥ ९ ॥

(अवचूरिः) तथैवासनादिकं लजेत प्राप्नुयात् । ठन्दित्वा निमन्त्र्य समानधा-
र्मिकान् साधून् जुह्वे । जुक्त्वा च स्वाध्यायरतश्च यः स जिहुरिति ॥ ९ ॥

(अर्थ.) बली तद्देव इत्यादि सूत्र. (तद्देव के०) तथैव एटले तेमज (जे के०)
यः एटले जे (असणं के०) अशनं एटले अशन, (पाणगं के०) पानकं एटले पान,
(वावि के०) वापि एटले तेमज (विविहं के०) विविधं एटले अनेक प्रकारनुं
(खाइम के०) खाद्यं एटले खादिम अने (साइमं के०) स्वाद्यं एटले स्वादिम प्रत्ये
(लजित्ता के०) लब्ध्वा एटले पामीने (साइम्मिआण के०) समानधार्मिकान् ए-
टले बीजा साधु प्रत्ये (ठंदिअ के०) ठंदिता एटले जुलावीने पठी (जुंजे के०) जुह्वे ए-
टले जोजन करे. अने (जुञ्चा के०) जुक्त्वा एटले जोजन करीने (सप्रायरए के०)
स्वाध्यायरतः एटले स्वाध्याय करवामां तत्पर याय, (स के०) सः एटले ते (जि-
स्कु के०) जिह्नुः एटले साधु कहेवाय ठे. ॥ ९ ॥

(दीपिका.) किंच । तथैव यः साधुः अशनं पानं च विविधं खाद्यं स्वाद्यं च
लब्ध्वा इत्यादिव्याख्या पूर्ववत् । लब्ध्वा किमित्याह । ठन्दित्वा निमन्त्र्य समानधार्मि-

६२६ राय धनपतसिंघ वहादुरका जैनागमसंग्रह, नाग तेतालीस-(४३)-

कान् । जुद्धे स्वात्मतुल्यत्वात् वात्सल्यसिद्धेः । जुक्त्वा च स्वाध्यायरतश्च ज्ञेत् ।
व्दाष्ठेपानुष्ठानपरश्च स्यात् । स जिह्रुः ॥ ए ॥

(टीका.) किंच । तदेव त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । तथैवाशनं पानं च विविधं साध-
नं च लब्ध्वेति पूर्ववत् । लब्ध्वा किमित्याह । उन्दिवा निमन्त्र्य समान-
मिकान् साधून् जुद्धे स्वात्मतुल्यतया तद्वात्सल्यसिद्धेः । तथा जुक्त्वा स्वाध्यायरत-
यः । चशब्दाष्ठेपानुष्ठानपरश्च यः । स जिह्रुरिति सूत्रार्थः ॥ ए ॥

न य वुग्गहिअं कहं कहिज्जा, न य कुप्पे निहुइंदिए पसंते ॥
संजमधुवजोगजुत्ते, उवसंते उवहेडए जे स जिह्खू ॥ १० ॥

(अवनूरिः) न च वैमहिकीं कलहसंवरूढां कथां कथयति । सद्वादकयापि
प्यपि न कुप्यति परस्य । अपितु निनृतेन्द्रियोऽनुरुतेन्द्रियः । प्रशान्तोऽस्तरागतिः ।
संयमे ध्रुवं योगेन मनोवाग्योगलक्षणेन युक्तः । उपशान्तोऽनाकुलः कायचापशक्ति-
रहितः । अविद्वेवको न कचिदोचित्येऽनादरवान् यः स जिह्रुरिति ॥ १० ॥

(अर्थ.) वली साधुना अधिकारमांज कहे ठे. एय इत्यादि सूत्र. (जे कं०)
यः पट्ठे जे (वुग्गहिअं कं०) वैमहिकीं पट्ठे कलहवाली (कहं कं०) कथां
ट्ठे कथा प्रत्ये (न य कहिज्जा कं०) नच कथयति पट्ठे कहे नहि. तेमज सा-
यात करता पण जे (नय कुप्पे कं०) नच कुप्यति पट्ठे कोप न करे. पण जे (नि-
हुइंदिए कं०) निनृतेन्द्रियः पट्ठे जेमना इन्द्रियो उरुत नथी एवा, (पसंते कं०)
शान्तः पट्ठे राग द्वेषादिवहे रहित एवा, (संजमधुवजोगजुत्ते कं०) संयमधुव-
गयुक्तः पट्ठे संयमने त्रिपे सर्वकास मन वचन कायाए उचित प्रवृत्ति करना
वा, (उवसंते कं०) उपशान्तः पट्ठे आकुलतारहित एवा तथा (अविद्वेडए कं०)
अविद्वेवकः पट्ठे उचित कार्यनो अनादर न करना एवा होय. (स कं०) सः
ट्ठे ते (जिह्खू कं०) जिह्रुः पट्ठे माधु कहेवाय ठे. ॥ १० ॥

(दीनिका.) अय जिह्रुसङ्गणाधिकार एवाह । यः साधुवैमहिकीं कलह-
वाली कथां न कथयति । पुनर्यः सद्वादकयादिप्यपि न कुप्यति परस्य । अपितु
निनृतेन्द्रियोऽनुरुतेन्द्रियो नवेत् । पुनर्यः प्रशान्तो रागादिरहित एवाग्ने । तथा सं-
यमे ध्रुवं योगेन मनोवाग्योगलक्षणेन युक्तः प्रशान्तः
मोक्षियेन प्रवृत्तः । तथा य उपशान्तः अनाकुलः कायचापशक्तिरहितः । पुनर्यः

ऽविद्वेठकः न कचिदुचितेऽनादरवान् । न क्रोधादीनां विश्लेषक इत्यन्ये । इदं चू-
तः स जिह्वः ॥ १० ॥

(टीका.) जिह्वलक्षणाधिकार एवाह । नय ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । न च
वेप्रहिकी कलहप्रतिबन्धां कथां कथयति । सप्तादकथादिष्वपि न कुप्यति परस्यापितु
निचृतेन्द्रियोऽनुकृतेन्द्रियः प्रशान्तो रागादिरहित एवास्ते । तथा संयमे पूर्वोक्ते भुवं
सर्वकालं योगेन बाह्यनःकायलक्षणेन योगेन युक्तो योगयुक्तः प्रतिजेदमोचित्येन
प्रवृत्तेः । तथा उपशान्तोऽनाकुलः कायचापलादिरहितः । अविद्वेठकः न कचिदुचिते-
ऽनादरवान् । क्रोधादीनां विश्लेषक इत्यन्ये । य इदं चूतः स जिह्वरिति सूत्रार्थः ॥ १० ॥

जो सहइ हु गामकंटए, अक्रोसपहारतज्जणार्ठं अ ॥

जयजेरवसदसप्पहासे, समसुहदुखसहे अ जे स जिह्वू ॥ ११ ॥

(अवचूरिः) यः सहते ग्रामा इन्द्रियाणि तदुःखहेतून् कंटकान् । तानेवाह ।
आक्रोशान् जकारादिजिः । प्रहारान् कशादिजिः । तर्जनामसूयादिजिः । जैरवजया
अत्यन्तजयानकाः शब्दाः सप्रहास्ता यत्र स्यान् इति गम्यम् । वेतालादिकृतार्तनादाट्ट-
हास इत्यर्थः । अत्रोपसर्गेषु सत्सु समसुखदुःखसहश्च योऽञ्चाक्षितसामाधिक्या-
वः स जिह्वरिति ॥ ११ ॥

(अर्थ.) बली जो सहइ इत्यादि सूत्र. (जो के०) यः एटखे जे (गामकंटए
के०) ग्रामकंटकान् एटखे इन्द्रियोने कंटक समान दुःखना आपनार एवा (अक्रो-
सपहारतज्जणार्ठं के०) आक्रोशप्रहारतर्जनाः एटखे आक्रोश ते तुष्टकारी वचनं, प्र-
हार ते कशा (चावक) प्रमुख वडे ताडना अने तर्जना ते मत्सरना वचनं प्रत्ये
(अ के०) च एटखे बली (जयजेरवसदसप्पहासे के०) जैरवजयशब्दप्रहासे एटखे
अतिशय आकरा जयने उपजावनारा, अट्टहास सहित एवा वेतालादिकना शब्द
ज्यां ठे एवा स्यानकने विषे (जे के०) यः एटखे जे (समसुहदुखसहे के०) स-
मसुखदुःखसहः एटखे समतार्थी सुखदुःखने समान गणनारा एवा होय. (स
के०) सः एटखे ते (जिह्वू के०) जिह्वः एटखे साधु कहेवाप ठे. ॥ ११ ॥

(दीपिका.) किंच । यः साधुः सम्यक् ग्रामकंटकान् सहते । ग्रामा इन्द्रियाणि
तेषां दुःखहेतवः कंटकास्तान् । स्वरूपत एवाह । आक्रोशान् प्रहारान् तर्जनाश्चेति । तत्र
आक्रोशा जकारादिजिः । प्रहाराः कशादिजिः । तर्जना असूयादिजिः । तथा जै-
रवजया अत्यन्तराजयजनकाः शब्दाः सप्रहास्ता यस्मिन् स्यान् इति गम्यते ।

६७७ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जेनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-भा.

तथा तस्मिन् । वेताखादिकृतार्त्तनादादृहास इत्यर्थः । अत्र उपसर्गेषु सत्सु समसुख-
दुःखसदृश योऽचक्षितसमताजावः स जिह्वः ॥ ११ ॥

(टीका.) किंच । जो सहइ ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । यः खडु महात्मा
सहते सम्यग्ग्रामकंटकान् । ग्रामा इन्द्रियाणि तदुःखहेतवः कंटकास्तान् । सरूपत
एवाह । आक्रोशान् प्रहारान् तर्जनाश्चेति । तत्राक्रोशो यकारादिजिः । प्रहाराः क-
शादिजिः । तर्जना अस्त्रादिजिः । तथा जैरवजया अत्यन्तरोद्भयजनकाः शब्दाः
सप्रहासा यस्मिन् स्यान् इति गम्यते । तत्तथा तस्मिन् । वेताखादिकृतार्त्तनादादृहास
इत्यर्थः । अत्रोपसर्गेषु सत्सु समसुखदुःखसदृश यः अचक्षितसामायिकजावः स जिह्व-
रिति सूत्रार्थः ॥ ११ ॥

पडिमं पडिवज्जिआ मसाणे, नो जायए जयजेरवाइं दिअस्स ॥

विविद्गुणतवोरए अ निच्चं, न सरीरं चाजिकंखए जे स जिह्व ॥ १२ ॥

(अथचूरिः) एतदेव स्पष्टयति । प्रतिमां मासादिरूपां प्रतिपद्य स्मशानेऽपि ।
न पिनेति जयं न याति । जैरवजयानि दृष्ट्वा विविधगुणतपोरतः । नित्यं मूषगुण-
पनशनादिसकथ न शरीरमजिकाहते निःस्पृहताया वार्त्तमानिकं जावि च य ई-
भूतः स जिह्वुरिति ॥ १२ ॥

(अर्थ.) एज स्पष्ट करे ठे. पडिमं इत्यादि सूत्र. (जे के०) यः एट्से जे (म-
साणे के०) स्मशाने एट्से स्मशानने विपे (पडिमं के०) प्रतिमां एट्से मास प्र-
मुख अथविवासी प्रतिमा प्रत्ये (पडिवज्जिआ के०) प्रतिपद्य एट्से विधि माहक
अंगीकार करी रह्या पत्री (जयजेरवाइं के०) जयजेरवानि एट्से घणा जयने उ-
त्पन्न करनार एवा वेताख प्रमुखना रूपादिक प्रत्ये (दिअस्स के०) दृष्ट्वा एट्से जो-
इने (नो जायए के०) नो पिनेति एट्से जय न पामे. (अ के०) च एट्से वत्री
(निच्चं के०) नित्यं एट्से नित्य (विविद्गुणतवोरए के०) विविधगुणतपोरतः ए-
ट्से मूषगुण प्रमुख विविध प्रकारना गुण अने उपयाम प्रमुख तपस्याने विपे रत ए-
वा जे (सरीरं के०) शरीरं एट्से शरीरनी पण (न अजिकंखए के०) नाजिका-
हते एट्से आकांक्षा, इष्टा, स्पृहा राखे नहि, अर्थात् शरीर उपर विवहृत समता
राखे नहि. (म के०) सः एट्से ते (जिह्व के०) जिह्वः एट्से मावु कहंनय ठे ॥

(टीका.) एतदेव स्पष्टयति । यः साधुः स्मशाने प्रतिमां मासादिरूपां प्रति-
पद्य विधिनाहीकृत्य न पिनेति न जयं प्राप्नोति । किं कृत्वा । जैरवजयानि दृष्ट्वा ।

रौद्रजयहेतुपलज्य वेतालादिरुवादीनि । किञ्चूतः साधुः । विविधगुणतपोरतः । नित्यं मूलोत्तरगुणेषु श्रनशनादितपसि च सक्तः सर्वकालं न शरीरमज्जिकाहते । निस्पृहतया वार्त्तमानिकं जावि च । य इच्छञ्चूतः स जिह्नुः ॥ १२ ॥

(टीका.) एतदेव स्पष्टयति । पडिमं ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । प्रतिमां माता-दिरूपां प्रतिपद्य विधिनाहीकृत्य स्मशाने पितृवने न विज्ञेति न जयं याति । जैरव-जयानि दृष्ट्वा रौद्रजयहेतुपलज्य वेतालादिरूपशब्दादीनि । विविधगुणतपोरतश्च नित्यं मूलगुणायनशनादितपश्च सर्वकालं न शरीरमज्जिकाहते निःस्पृहतया वार्त्तमानिकं जावि च । य इच्छञ्चूतः स जिहुरिति सूत्रार्थः ॥ १२ ॥

असङ्गं वोसष्ठचत्तदेहे, अकुष्ठे व हए लूसिए वा ॥

पुढविसमे मुणी हविजा, अनिआणे अकोउहल्ले जे स जिहू ॥ १३ ॥

(अवचूरिः) न सङ्कदसङ्कत् सर्वदेवेत्यर्थः । किमित्याह । व्युत्पद्यो अव्यञ्जव-प्रतिबन्धाभ्यां त्यको विचूपाकरणेन देहो येन स तथाविधः । आकुष्ठो वा ज-कारार्थः । हतो वा हणार्थः । लूपितः खङ्गादिभिः । जङ्घितोवा श्वशृगालादिना । पृ-थिवीतमः सर्वसङ्गो जवति मुनिरनिदानो जावफलाशारहितः । अकुत्तूलो नटादि-पु । य एवंचूतः स जिहुरिति ॥ १३ ॥

(अर्थ.) बली असङ्गं इत्यादि सूत्र. एतले जे (असङ्गं के०) असङ्कत् एतले स-र्व कालने विषे (वोसष्ठचत्तदेहे के०) व्युत्पद्यत्यक्तदेहः एतले व्युत्पद्य ते जेना उ-पर राग द्वेष नची एवो तथा त्यक्त ते जेनाउपर आचूपाण पहेरवानुं वञ्चुं ठे एवो ठे देह जेमनो एवा (जे के०) यः एतले जे (मुणी के०) मुनिः एतले मुनि जे ते (अकुष्ठे के०) आकुष्ठः एतले कगोर तुष्ठकारी एवा वचनची ह्णायखा एवा, (व के०) व एतले अयवा (हए के०) हतः एतले दंडादिकवडे ताडना पामेखा एवा, (व के०) वा एतले अयवा (लूसिए के०) लूपितः एतले खङ्गादिक वडे कपाय-खा एवा होय तो पण (पुढविसमे के०) पृथ्वीतमः एतले पृथिवी जेम सर्व सङ्गन करे ठे तेम सर्वे दुःखने समतायी सङ्गन करनारा एवा (हविजा के०) जवति ए-तले होय. तथा जे (अनिआणे के०) अनिदानः एतले नियाणुं न करनार एवा, ते-मज (अकोउहल्ले के०) अकोतूलः एतले नृत्य नाटक प्रमुख जायानी जेमने इष्टा नची एवा होय, (न के०) सः एतले ते (जिहू के०) जिह्नुः एतले साधु कहेवाय ठे. ॥ १३ ॥

(दीपिका.) पुनराह । यो मुनिः पृथिवीतमो जयेत् । पृथिवीवत् सर्वसङ्गः स्यात् ।

६३० राय धनपतसिंघ वहाडरका जैनागमसंग्रह, भाग तेतालीस-(४३)-भा.

न पुनारागादिना पीड्यते । किञ्चूतो मुनिः । अस्कृत व्युत्सृष्ट्यक्तदेहः । अस्कृत सर्वदा व्युत्सृष्टो जावप्रतिबन्धाजावेन त्यक्तो विज्ञूपाया अकरणेन देहः शरीरं येन स तथाविधः । पुनः आकुष्ठो वा जकारादिना । हतो वा दण्डादिना । लूपितो वा खट्वादिना । जङ्घितो वा शृगालादिना । किञ्चूतो मुनिः । अनिदानः जाविप्रत्यक्ष वाञ्छारहितः । पुनः अकुतूहलश्च नटादिषु य एवंभूतः स जिह्नुः ॥ १३ ॥

(टीका.) असह्यं चि सूत्रम् । न सकृदसकृत्सर्वदेत्यर्थः । किमित्याह । व्युत्सृष्टः त्यक्तदेहः । व्युत्सृष्टो जावप्रतिबन्धाजावेन त्यक्तो विज्ञूपाकरणेन देहः शरीरं येन स तथाविधः । आकुष्ठो वा यकारादिना हतो वा दण्डादिना लूपितो वा खट्वादिना जङ्घितो वा शृगालादिना पृथिवीसमः सर्वसहो मुनिर्भवति । न रागादिना पीड्यते । तथा अनिदानो जाविप्रत्यक्षवाञ्छारहितः । अकुतूहलश्च नटादिषु य एवंभूतः स जिह्नुरिति सूत्रार्थः ॥ १३ ॥

अजिज्ञूय काएण परीसद्दाइं, समुद्धरे जाइपद्दाउ अण्णयं ॥

विञ्चु जाईमरणं महप्पयं, तवे रए सामणिए जे स निस्कू ॥ १४ ॥

(अथचूरिः) अजिज्ञूय पराजित्य परीपद्दान् समुद्धरेत्युच्चारयति जातिपथात् सारादात्मानं विदित्वा जातिमरणं संसारमूलं महानयं तपसि च रतः श्रामणे धनं पसंयन्धिनि ॥ १४ ॥

(अर्थ.) साधुनं स्वरूप कहेवाना अधिकारमांज कहे ठे. अजिज्ञूय इत्यादि प्र. (जे के०) यः पट्ठे जे (काएण के०) कायेन पट्ठे शरीर वडे (परीसद्दाइ के०) परीपद्दान् पट्ठे परीपद् प्रत्ये (अजिज्ञूय के०) अजिज्ञूय पट्ठे जीतिने (अण्णयं के०) आत्मानं पट्ठे पोताने (जाइपद्दाउ के०) जातिपथात् पट्ठे स. सारमागंधी (समुद्धरे के०) समुद्धरेत् पट्ठे उद्धार करे. तथा (जाइमरण के०) जातिमरणं पट्ठे जन्ममरण रूप संसारमूलने (महप्पयं के०) महानयं पट्ठे महानपकारी एवाने (विञ्चु के०) विदित्वा पट्ठे जाणीने (सामणिए के०) श्रामणे पट्ठे साधुने योग्य एवा (तवे के०) तपसि पट्ठे तपस्थाने विपे (रए के०) रतः पट्ठे श्रामक थाय. (स के०) सः पट्ठे ते (निस्कू के०) जिह्नुः पट्ठे स पु कहेवाय ठे. १४ ॥

(द्विटीका.) जिह्नुस्वरूपातिधानाधिकार एवाह । यो मुनिः कायेन न मनोवचनान्यामेव जिह्नुन्तनीत्या परीपद्दानजिज्ञूय पराजित्य आत्मानं जति

पथात् संसारमार्गात् समुद्धरत्युत्तारयति । किं कृत्वा । जातिमरणं संसारमूलं विदित्वा । किं जातिमरणम् । महाजयं महाजयकारणम् । किञ्चूतो मुनिः । तपसि रतः । तपःकरणतत्परः । किञ्चूते तपसि । श्रामण्ये श्रमणानां संवन्धिनि शुद्धे । स जिह्नुः ॥ १४ ॥

(टीका.) जिह्नुस्वरूपाजिधानाधिकार एवाह । अजिञ्चूत्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । अजिञ्चूय पराजित्य कायेन शरीरेणापि न जिह्नुसिद्धान्तनीत्या मनोवाग्यामेव । कायेनानजिञ्चवे तत्त्वतस्तदनजिञ्चवात् । परीपहान् ह्रदादीन् । समुद्धरत्युत्तारयति । जातिपथात्संसारमार्गादात्मानम् । कथमित्याह । विदित्वा विज्ञाय जातिमरणं संसारमूलं महाजयं महाजयकारणं तपसि रतः सक्तः । किञ्चूत इत्याह । श्रामण्ये श्रमणानां संवन्धिनि । शुद्ध इति ज्ञावः । य एवंचूतः स जिह्नुरिति सूत्रार्थः ॥ १४ ॥

हृत्संजए पायसंजए, वायसंजए संजइदिए ॥

अप्पप्परए सुसमाहिअप्पा, सुत्तं च विआणइ जे स जिह्नु ॥ १५ ॥

(अवचूरिः) हस्तसंयतः पादसंयतः कारणं विना कूर्मवह्नीन आस्ते । कारणे च यतनया प्रयुङ्गे । वाक्संयतोऽकुशलवचिरोधात् । संयतेन्द्रियो निवृत्तविषयप्रसरः । अध्यात्मरतः प्रशस्तध्यानासक्तः । सुसमाहितात्मा ध्यानापादकगुणेषु सूत्रार्थं च यथावस्थितं जानाति यः । स जिह्नुः ॥ १५ ॥

(अर्थ.) तेमज हृत् इत्यादि सूत्र. (जे के०) यः एटले जे (हृत्संजए के०) हस्तसंयतः एटले कारण विना हाथ हलावे चलावे नहि एवा, (पायसंजए के०) पादसंयतः एटले कारण विना पगने पण हलावे चलावे नहि एवा, (वायसंजए के०) वाक्संयतः एटले कारण पडे निर्दोष वाणी बोले, नहि तो मौन राखे एवा, (संजइदिए के०) संयतेन्द्रियः एटले सर्वे इन्द्रियोने वशमां राखनार एवा, (अप्पप्परए के०) अध्यात्मरतः एटले शुद्धध्यानने चिंतवनार एवा अने (सुसमाहिअप्पा के०) सुसमाहितात्मा एटले गुणोने विषे हृद ठे आत्मा जेमनो एवा होय ठे. (च के०) अने (सुत्तं के०) सूत्रार्थं एटले सूत्रने तथा अर्थने यथार्थपणे (विआणइ के०) विजानाति एटले जाणे. (स के०) सः एटले ते (जिह्नु के०) जिह्नुः एटले साधु कहेवाय ठे. ॥ १५ ॥

(दीपिका.) पुनराह । यः साधुर्हस्तसंयतः पादसंयत इति कारणं विना कूर्मवह्नीन आस्ते । कारणे च सम्यग्गच्छति । तथा यो वाक्संयतः अकुशलवचन-

६३९ राय धनपतासंघ वहाङ्गरका जैनागमसंग्रह भाग तेतालीस-(४३)-भा.

निरोधात् । कुशलवचनस्य चोदीरणेन । किञ्चूतः साधुः । संयतेन्द्रियः निवृत्तविषय-
प्रसरः । पुनः किञ्चूतः साधुः । अध्यात्मरतः प्रशस्तध्यानासक्तः । पुनः किञ्चूतः साधुः ।
सुसमाहितात्मा । ध्यानापादकगुणेषु सुतरां स्थापितात्मा । पुनर्यः सूत्रार्थं यथावस्थितं
विधिप्रदं शृङ्खलं विजानाति । एवंचूतः स जिह्नुः ॥ १५ ॥

(टीका.) तथा हृत्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । हस्तसंयतः पादसंयत इति
कारणं विना कूर्मवल्लीन आस्ते । कारणे च सम्यग्गच्छति । तथा वाक्संयतः अकुश-
वामिरोधकुशलवागुदीरणेन । संयतेन्द्रियो निवृत्तविषयप्रसरः । अध्यात्मरतः प्रशस्त-
ध्यानासक्तः । सुसमाहितात्मा ध्यानापादकगुणेषु । तथा सूत्रार्थं च यथावस्थितं विधि-
प्रदं शृङ्खलं विजानाति यः सम्यग्यथाविषयं स जिहुरिति सूत्रार्थः ॥ १५ ॥

उवाहिंमि अमुष्मिण् अग्निदे, अन्नायउंठं पुलनिप्पुलाए ॥

कयविक्रयसंनिहिउं विरए, सबसंगावगए अ जे स जिहू ॥ १६ ॥

(अथचूरिः) उपधो वस्त्रादिसङ्गणेऽमूर्तितस्तद्विषयमोहत्यागेन अष्टरूः प्रति-
पन्धानावेन अज्ञातोन्तं चरति । पुलनिप्पुलाकः संयमासारतापादकद्वोपरहितः ।
कयविक्रयसंनिधिष्यो विरतः । इव्यजावजेदजिन्नकयविक्रयपर्युपितस्यापनेन्यो नि-
वृत्तः । सर्वसंगापगतश्च गतइव्यजावसंगश्च यः स जिह्नुः ॥ १६ ॥

(अर्थ.) तेमज उवाहिं इत्यादि सूत्र. (जे के०) यः एट्ठे जे (उवाहिं के०)
उपधो एट्ठे वस्त्र, पात्र प्रमुख उपधिने विषे (अमुष्मिण् के०) अमूर्तितः एट्ठे पु-
गं न राखनारा एवा, (अग्निदे के०) अष्टरूः एट्ठे कोइ पण ठेकाणे प्रतियं न
होवायी आसकिरहित एवा, (अन्नायउंठं के०) अज्ञातोन्तं एट्ठे परिणय न हो-
य एवा नावयी शुरु एवा आहारादिकने स्तोकमात्र प्रदण करनारा एवा, (पुलनि-
प्पुलाए के०) पुलाकनिःपुलाकः एट्ठे चारित्रने असारता उत्पन्न करनार दोषी
रहित एवा, (कयविक्रयसंनिधिष्यो के०) कयविक्रयसंनिधिविरतः एट्ठे सारीर-
वेषधुं अने संग्रह करवो एवढे रहित एवा तथा (सबसंगावगए के०) सर्वसंगा-
गतः एट्ठे इव्यसंग तथा नावसंगनो परित्याग करनारा एवा होय ठे. (स के०)
सः एट्ठे ते (जिहू के०) जिह्नुः एट्ठे साधु कहेवाय ठे. ॥ १६ ॥

(टीका.) पुनगद् । यः साधुरज्ञातोन्तं चरति । नावशुरुं स्तोकं अनोन्नित-
के. । स जिह्नुः । किञ्चूतः साधुः । उपधो वस्त्रादिसङ्गणेऽमूर्तितः तद्विषयमोहत्यागेन ।
इतः किञ्चूतः साधुः । अष्टरूः प्रतिपन्धानावेन पुलाकः । पुल ममुद्रये । पुलनीति पुलाकः ।

चारित्र्यरुत्वात् । समुद्धृतः । पुनः किं साधुः । निःपुलाकः । संयमस्य असारतोत्पा-
दका ये दोषास्ते रहितः । पुनः किञ्चूतः साधुः । क्रयविक्रयसंनिधिभ्यो विरतः । इ-
व्यञ्चावज्ञेदन्निन्नक्रयविक्रयपर्युपितस्थापनेभ्यो निवृत्तः । पुनः किञ्चूतः साधुः । सर्वज्ञ-
व्यञ्चावसंगरहितः ॥ १६ ॥

(टीका.) तथा उवहिंमि चि सूत्रम् । उपधो वस्त्रादिलक्षणेऽमूर्धितस्तद्विषय-
मोदृत्यागेनायुः प्रतिबन्धाभावेन । अज्ञातोऽं चरति चावपरिशुद्धम् । स्तोकमित्यर्थः ।
पुलाकनिःपुलाकः इति संयमासारतापादकदोषरहितः । क्रयविक्रयसंनिधिभ्यो विरतः ।
इव्यञ्चावज्ञेदन्निन्नक्रयविक्रयपर्युपितस्थापनेभ्यो निवृत्तः । सर्वसंगापगतश्च यः अ-
पगतइव्यञ्चावसंगश्च यः । स जिहुरिति सूत्रार्थः ॥ १६ ॥

अलोलजिह्व न रसेषु गिप्ते, उंठं चरे जीविअनाजिकंखी ॥

इहिं च सक्कारणपूअणं च, चए छिअप्पा अणिहे जे सजिह्व ॥ १७ ॥

(अवनूरिः) किंच । अलोलो नाम नाप्राप्तप्रार्थकः । जिह्वः साधुर्न रसेषु रुद्ध
उंठं चरति । पूर्वमुपधिमाश्रित्योक्तम् । इहत्वाहारविषयमिति न पौनरुक्त्यम् । असं-
यमजीवितं नाजिकाह्वते । रुद्धिमामपौध्यादिम् । सत्कारं वस्त्रादिभिः । पूजनं स्तवना-
दिना । त्यजति । नेतदर्थमेव यतते । स्थितात्मा ज्ञानादिषु । अनिजोऽमायो यः ॥ १७ ॥

(अर्थ.) वली अलोल इत्यादि सूत्र. (जे के०) यः एटले जे (अलोल के०)
अलोलः एटले अप्राप्त वस्तुनी प्राप्तिने अर्थे लोडुपता न राखनारा, (जिह्व के०)
जिह्वः एटले त्रमरनी पेठे त्रमण करी जिह्वावृत्तिथी पोतानो निर्वाह करनारा तथा
(रसेषु के०) रसेषु एटले मलेली अशन प्रमुख वस्तुने विषे पण (न गिद्धे के०) न
रुद्धः एटले आसक्ति राखता नथी. तेमज जे (उंठं के०) उंठं एटले अपरिचित
रुद्धस्यने घरे किंचित् मात्र आहार प्रमुख ग्रहण करवा रूप उंठ प्रत्ये (चरे के०)
चरति एटले करे. तथा (जीविअ के०) जीवितं एटले संयमरहित जीवितने (ना-
जिकंखे के०) नाजिकाह्वते एटले छे नहि. तेमज (छिअप्पा के०) स्थितात्मा ए-
टले ज्ञानादिकने विषे पोतानुं मन लयलीन राखनारा तथा (अणिहे के०) अनिजः
एटले माया (कपट) रहित एवा जे (इहिं के०) रुद्धि एटले लब्धि प्रमुख रुद्धि
प्रत्ये (च के०) पुनः (सक्कारण के०) सत्कारं एटले वस्त्र, पात्र प्रमुखनी प्रातिरूप
सत्कार प्रत्ये (च के०) अने (पूअणं के०) पूजनं एटले स्तुति करवा प्रमुख पूजन

६३४ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह, भाग तेतालीस-(४३)-भा.

प्रत्ये (चप के०) त्यजति एटले त्याग करे, अर्थात् एनी अपेक्षा न राखे, (स के०)
सः एटले ते (निरू के०) निरुः एटले साधु कहेवाय ठे. ॥ १७ ॥

(दीपिका.) पुनः किंच। यो निरुज्जं चरति जावोज्जं सेवत इति पूर्ववत्। नवरम्।
तत्रोपधिमाश्रित्योक्तम्। इह त्वाहारमाश्रित्येति न पुनरुक्तिदोषः। तथा यो जीवितम-
संयमजीवितं न अनिकाहते न वाञ्छति। य इच्छिं चामर्षोपध्यादिरूपां तथा स-
त्कारं वस्त्रादिभिः। तथा पूजनं च स्तवादिना त्यजति। न एतदर्थमेव यतते। स्थिता-
त्मा ज्ञानादिषु। पुनः किञ्चूतो निरुः। अनिजो मायारहितः। पुनः किं० निरुः। अत्रोत्रो-
प्राप्तप्रार्थनातत्परो न। पुनर्यो रसेषु न गच्छो न प्रतिवच्छः। स निरुर्भवति ॥ १७ ॥

(टीका.) किंच। अलोलं चि सूत्रम्। अस्य व्याख्या। अलोलो नाम नाप्राप्तप्रार्थन-
परो निरुः साधुर्न रसेषु गच्छः। प्राप्तेष्वप्यप्रतिवच्छ इति भावः। उज्जं चरति। जावोज्ज-
मेवेति पूर्ववत्। नवरम्। तत्रोपधिमाश्रित्योक्तमिह त्वाहारमित्यपौनरुक्त्यम्। तथा जी-
वितं नाजिकाहतेऽसंयमजीवितम्। तथा इच्छिं चामर्षोपध्यादिरूपां सत्कारं वस्त्रादिकि-
पूजनं च स्तवादिना त्यजति। नेतदर्थमेव यतते। स्थितात्मा ज्ञानादिषु। अनिज-
इत्युक्तयोः यः स निरुरिति सूत्रार्थः ॥ १७ ॥

न परं वदञ्जासि अयं कुसीले, जेणं च कुप्पिज्झ न तं वदञ्जा ॥

जाणिअ पत्तेअं पुत्तपावं, अत्ताणं न समुक्खसे जे स निरू ॥ १८ ॥

(अथनूरिः) न परं स्वल्पतिरिक्तं वदत्ययं —————। न-
विनेयं तु शिष्यामहण्युद्धा वदत्यपि। येनान्यः —————।
पम्। इत्या प्रत्येकं पुत्तपावं नान्यसम्बन्धन्यस्य ज्वति अमिदाहवेदनावत्।
एयं सत्त्वपि गुणेषु नात्मानं समुत्कर्षति। न स्वगुणैर्गर्वमायाति यः। स निरुः ॥ १८ ॥

(अर्थ.) वल्ली न परं इत्यादि सूत्र. (जे के०) यः एटसे जे (परं के०) परं ए-
टसे आपणा शिष्यवर्गंयी अथवा आपणा संघादायी निम्न एवा कोइ साधु प्रमु-
रने (अयं के०) अयं एटसे आ (कुसीले के०) कुशीलः एटसे कुशीलियो ठे एय
(न वदञ्जा के०) न वदति एटसे कहे नहि. तथा (अयं के०) अन्यः एटसे
आपणा शिष्यसमुदाययी अथवा आपणा संघादायी जुदा एवा कोइ साधु प्रमु-
जे ते (जेण के०) येन एटसे जेवहे (कुप्पिज्झ के०) कुप्पति एटसे कोय को,
(नं के०) तन् एटसे ते वचन प्रत्ये (न वदञ्जा के०) न वदति एटसे कहे नहि.
उत्ता पारका दोष केम न घोखवा ए शंका दूर करे ठे. (पुत्तपावं के०) पुत्तपा-

एटले जीवे करेहुं पुण्य तथा पाप (पत्तेअं के०) प्रत्येकं एटले जे करे तेनेज जोग-
वबुं पडे ठे. बीजाने जोगवबुं पडतुं नथी. ए वात (जाणिअ के०) ज्ञात्वा एटले
जाणीने कोइने क्रोध थाय एबुं वचन न बोले. तथा पोतामां गुण ठतां पण (अप्पाणं
के०) आत्मानं एटले पोताने (न समुक्कसे के०) न समुत्कर्षति एटले श्रेष्ठ न माने.
अर्थात् “ हुं केवो गुणी हुं ” एवो गर्व न करे. (स के०) सः एटले ते (जिक्खू
के०) जिह्नुः एटले साधु कहेवाय ठे. ॥ १८ ॥

(दीपिका.) तथा यः परं स्वपक्षशिष्येभ्यो व्यतिरिक्तमयं कुशील इति न वद-
ति । तद्वदने च अप्रीतिदोष उत्पद्यते । स्वपक्षशिष्यं तु शिक्षाग्रहणबुद्ध्या वदत्यपि ।
पुनर्येनान्यः कश्चित् कुप्यति । न तद् यो ब्रवीति दोषसद्भावेऽपि । किमित्याह । ज्ञात्वा
प्रत्येकं पुण्यपापं नान्यसंबन्धन्यस्य जवति । अग्निदाहवेदनावत् । एवं सत्स्वपि
गुणेषु आत्मानं यो न समुत्कर्षति । न स्वगुणैर्गर्वमायाति स जिह्नुः ॥ १८ ॥

(टीका.) तथा न परं ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । न परं स्वपक्षविनेयव्यति-
रिक्तं वदत्ययं कुशीलस्तदप्रीत्यादिदोषप्रसङ्गात् । स्वपक्षविनेयं तु शिक्षाग्रहणबुद्ध्या
वदत्यपि । सर्वथा येनान्यः कश्चित् कुप्यति । न तद् ब्रवीति दोषसद्भावेऽपि । किमित्यत
आह । ज्ञात्वा प्रत्येकं पुण्यपापं नान्यसंबन्धन्यस्य जवति । अग्निदाहवेदनावत् ।
एवं सत्स्वपि गुणेषु आत्मानं समुत्कर्षति । न स्वगुणैर्गर्वमायाति यः स
जिह्नुरिति सूत्रार्थः ॥ १८ ॥

न जाइमत्ते न य रूबमत्ते, न लाजमत्ते न सुएण मत्ते ॥

जयाणि सवाणि विवज्जइत्ता, धम्मप्राणरए जे स जिक्खू ॥ १९ ॥

(अवचुरिः) मदप्रतिपेधमाह । न जातिमत्तो यथाहं ब्राह्मण इत्यादि । न रूपम-
त्तोऽहं रूपवान् । न लाजमत्तोऽहं लाजवान् । न श्रुतमत्तोऽहं पण्डितः । अनेन कुलमदा-
दिपरिग्रहः । एतदेवाह । मदान् सर्वान् विवर्ज्य परित्यज्य धर्मध्यानरतो यो यथा-
योगं तत्र सक्तः स जिह्नुः ॥ १९ ॥

(अर्थ.) साधुए मद न करवो एज कहे ठे. न जाइ इत्यादि सूत्र. (जे के०)
यः एटले जे (जाइमत्ते के०) जातिमत्तः एटले ‘ हुं जातिवंत हुं ’ एवो गर्व धारण
करनारा (न के०) नथी होता. (रूबमत्ते के०) रूपमत्तः एटले ‘ हुं सारो रूपवंत
हुं ’ एवो गर्व धारण करनारा (न के०) नथी होता. (लाजमत्ते के०) लाजमत्तः

६३६ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह, भाग तेतालीस-(४३)-भा.

एटले ' मने लाज सारो थाय ठे एवो गर्व धारण करनारा (न के०) नयी होता (अ के०) च एटले बली जे (सुश्रमत्ते के०) श्रुतमत्तः एटले ' हुं पंडित हुं ' एवो गर्व धारण करनारा (न के०) नयी होता. तथा जे (सद्वाणि के०) सर्वान् एटले सबै (मयाणि के०) मदान् एटले मदाने (विवर्ज्यत्ता के०) विवर्ज्य एटले बज्जि (धम्मप्राणरण के०) धर्मध्यानरतः एटले धर्मध्यानने विपे आसक थाय ठे. (त के०) सः एटले ते (जिस्कू के०) जिह्नुः एटले साधु कहेवाय ठे. ॥ १९ ॥

(दीपिका.) अथ मदप्रतिपेधार्थमाह । यः साधुर्जातिमत्तो न जवति । यथाहं ब्राह्मणः । पुनर्यो रूपमत्तो न जवति । यथाहं रूपवानादेयः । पुनर्यो धारमत्तो न जवति । यथाहं धारवान् । पुनर्यो न श्रुतमत्तो जवति । यथाहं पण्डितः । अनेन कुलमदादिपरिग्रहः । तदेवाह । मदान् सर्वानपि कुलादिविषयान् विवर्ज्य परित्यज्य धर्मध्यानरतो जवेत् । स जिह्नुः ॥ १९ ॥

(टीका.) मदप्रतिपेधार्थमाह । ए जाइ ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । न जातिमत्तो यथाहं ब्राह्मणः कृत्रियो वा । न च रूपमत्तो यथाहं रूपवानादेयः । न धारमत्तो यथाहं धारवान् । न श्रुतमत्तो यथाहं पण्डितः । अनेन कुलमदादिपरिग्रहः । अतएवाह । मदान् सर्वान् कुलादिविषयानपि विवर्ज्य परित्यज्य धर्मरतो हि यो यथागमं तत्र सक्तः स जिह्नुरिति सूत्रार्थः ॥ १९ ॥

पवेअए अरूपयं महामुणी, धम्मे छिउं गावयई परं पि ॥

निष्कम्म वज्झिऊ कुसीलखिगं, न आवि हासंकुद्धए जे स निस्कू ॥ २० ॥

(अथर्वरिः) मदप्रतिपेधमाह । प्रवेदयति कथयति आर्यपदं शुद्धधर्मं महामुनिः । धर्मं स्थितः स्थापयति परमपि श्रोतारम् । निष्कम्य आरम्भनादि कुशीलखिगं कुशीलवेष्टितं वजंयेत् । न चापि हास्यकुद्धको न हास्यकारीन्द्रजाद्युक्तः ॥ २० ॥

(अर्थ.) बड़ी पवेदए इत्यादि सूत्र. (जे के०) यः एटले जे (महामुणी के०) महामुनिः एटले मुनिराज जे ते (अरूपयं के०) आर्यपदं एटले शुद्धधर्म प्रारंभ रोपकारने अर्थ (पवेअए के०) प्रवेदयति एटले कहे. तथा पोते (धम्मे के०) धर्म एटले धर्मेने विपे (छिउं के०) स्थितः एटले रक्षा उता (परं पि के०) परमपि एटले धर्मेने श्रवण करनार पीजाने पण (गावयई के०) स्थापयति एटले स्थापन करे, अर्थात् धर्मेने पमाडे. तेमज जे (निष्कम्म के०) निष्कम्य एटले संगारमार्गी नै बडोने (कुशीलखिगं के०) कुशीलखिगं एटले आरंभ समारंभ करनार इन्द्रजादी

चेष्टा ते विविध प्रकारना आरंज समारंज प्रत्ये (वज्जिज्ज के०) वर्जयति एट्ठे वजें.
वली जे (हासंकुहए के०) हास्यकुहकः एट्ठे हास्य उत्पन्न करनार एवी चेष्टा कर-
नार एवा (न आवि के०) नचापि एट्ठे होता नथी. (स के०) सः सट्ठे ते (जिक्खू
के०) जिक्खुः एट्ठे साधु कहेवाय ठे. ॥ २० ॥

(टीपिका.) यो महामुनिरार्यपदं शुरुधर्मपदं परोपकाराय प्रवेदयति कथयति ।
पुनर्यो धर्मे स्थितः परमपि श्रोतारं धर्मे स्थापयति । पुनर्यो निष्क्रम्य गृहान्निःसृत्य कु-
शीललिङ्गमारम्भादिना कुशीलचेष्टितं वर्जयति । पुनर्यो हास्यकुहको न जवति ।
हास्यकारिकुहकयुक्तो न स्यात् । स जिक्खुः ॥ २० ॥

(टीका.) किंच । पवेअए त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । प्रवेदयति कथयत्या-
र्यपदं शुरुधर्मपदं परोपकाराय महामुनिः शीलवान् ज्ञाता एवंभूत एव वस्तुतो
नान्यः । किमित्येतदेवमित्यत आह । धर्मे स्थितः स्थापयति परमपि श्रोतारं तत्रादेय-
जावप्रवृत्तेः । तथा निष्क्रम्य वर्जयति कुशीललिङ्गमारम्भादिकुशीलचेष्टितम् । तथा न
चापि हास्यकुहको न हास्यकारिकुहकयुक्तो यः । स जिक्खुरिति सूत्रार्थः ॥ २० ॥

तं देहवासं असुइं असासयं, सया चए निच्चहिअच्छिअप्पा ॥

विदित्तु जाईमरणस्स वंधणं उवेइ जिक्खू अपुणागमं गइं ति वेमि ॥ २१ ॥

सजिक्खुअप्रयणं दसमं संमत्तं ॥ २० ॥

(अवचूरिः) जिक्खुजावफलमाह । एतं देहवासं चारकप्रायमशुचिं शुक्रशोणि-
तोद्भवत्वादिनाशाश्वतं प्रतिक्षणपरिणत्वा सदा त्यजति ममत्वत्यागेन नित्यहिते
मोक्षसाधने सम्यग्दर्शनादौ स्थितात्मा अत्यन्तं सुस्थितः । स एवंभूतश्चित्त्वा
जातिमरणस्य संसारस्य कारणमुपैति सामीप्येन गच्छति । जिक्खुर्यतिरपुनरागमां
नित्यां जन्मादिरहितामित्यर्थः । गतिं सिद्धिगतिं ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ २१ ॥

इत्यवचूरिकायां व्याख्यातं जिद्वध्ययनम् ॥ २० ॥

(अर्थ.) हवे साधुपणातुं फल कहे ठे. तं देहवासं इत्यादि सूत्र. (निच्चहिअ-
च्छिअप्पा के०) नित्यहितस्थितात्मा नित्यहित एट्ठे मोक्षना कारणभूत जे सम-
कित प्रमुख तेने विपे जेनो आत्मा दृढ रयो ठे एवा (जिक्खू के०) जिक्खुः एट्ठे
पूर्वोक्त प्रकारना साधु जे ते (असुइं के०) अशुचिं एट्ठे शुक्र शोणितथी उत्पन्न
थवा प्रमुख कारणथी अपवित्र एवा, तथा (असासयं के०) अशाश्वतं एट्ठे जेने
विणसता वार न लागे एवा, (तं के०) एतं एट्ठे सबेने प्रत्यक्ष देखाता एवा (दे-

६३७ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा

देवासं के०) देहवासं एटखे शरीर रूप बंदीखानाने (सया के०) सदा एटखे मि
रंतर (चण के०) त्यजति एटखे त्याग करे ठे. अर्थात् शरीर उपरनो राग ठोडे ठे
तया (जाइमरणस्स के०) जातिमरणस्य एटखे जन्म मरणना (बंधणं के०)
बन्धनं एटखे बंधन प्रत्ये (विदिनु के०) ठित्वा एटखे ठेदीने (अपुणागमं के०)
अपुनरागमां एटखे जेथी पाहुं आबहुं नथी एवी (गइं के०) गतिं एटखे गति प्र
त्ये (उवेइ के०) उपैति एटखे पामे ठे. (तिवेमि के०) इति ब्रवीमि एटखे तीर्थका
गणधरना उपदेशथी हुं एम कहुं तुं. ॥२१॥

इति श्रीदशवेकाक्षिकयालावचोघे सजिह्नु नामक दसमुं अध्ययन संपूर्ण. ॥ १० ॥

(दीपिका.) अथ जिह्नुजावस्य फलमाह । जिह्नुरेवंविधो गतिं सिद्धिगतिमुपैति
गच्छति । किञ्चूतां गतिम् । अपुनरागमां पुनर्जन्मादिरहिताम् । किं कृत्वा । जातिजान-
रणस्य घन्धनं ठित्वा । पुनर्जिह्नुदेहवासं सदा त्यजति ममतात्यागेनेतं प्रत्यक्षोप-
पन्नमानम् । किञ्चूतं देहवासम् । अशुचिं शुक्रशोणितमयत्वात् । किञ्चूतं देहवासम् । अश-
श्रुतं प्रतिक्षणं दीपमाणात्वात् । किञ्चूतो जिह्नुः । नित्यहिते मोक्षसाधने सम्पन्न-
नादौ स्थितात्मा अत्यन्तं सुस्थितः । इति ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ २१ ॥

इति श्रीदशवेकाक्षिकशब्दार्थवृत्तो सजिह्नुनामकं दशममध्ययनं समाप्तम् ॥ १० ॥

(टीका.) जिह्नुजावफलमाह । तं देहं चित् सूत्रम् । अस्य व्याख्या । तं देह-
समित्येनं प्रत्यक्षोपपन्नमानं चारकरूपं शरीरावासमशुचिं शुक्रशोणितोद्भवत्वात् ।
अशश्रुतं प्रतिक्षणपरिणत्या सदा त्यजति ममत्वानुबन्धत्यागेन । क इत्याह । नित्य-
हिते मोक्षसाधने सम्पन्नमृदशनादौ स्थितात्मात्यन्तसुस्थितः । स चेवंचूतठित्वा जाति-
मरणस्य संसारस्य घन्धनं कारणमुपैति सामीप्येन गच्छति जिह्नुयतिरपुनरागमां पुनर्-
जन्मादिरहितमित्यर्थः । गतिमिति सिद्धिगतिम् । ब्रवीमीति पूर्ववदिति सूत्रार्थः ॥२१॥
उक्तोऽनुगमो नयाः पूर्ववत् । इति व्याख्यातं सजिह्वव्ययनम् ॥ १० ॥

इति श्रीहरिजडसूरिविरचितायां श्रीदशवेकाक्षिकवृद्भूतो दशममध्ययनम् ॥ १० ॥

अथ चूलिके ।

इदं खलु जो पवइएणं उषन्नइकेणं संजमे अरइसमावन्नचित्तेणं
उंटाणुपेदिणा अणोटाइएणं चेव हयरस्सिगयंकुसपोयपडागानूआइं
इमाइं अछारस ठाणाइं सम्मं संपडिलेहिअवाइं जयंति ॥

(अर्थवृत्तिः) अथ चूले आरन्ध्यते । अतपोः संन्यसः पूर्वाध्ययने जिह्नु पुण्युक्तो जिह्व-
वृत्तिः ।

त्युक्तम् । स चैवं जूतोऽपि कदाचित्कर्मणो बलवत्त्वात् सीदेत् । तत्स्थिररीकरणार्थमाह । इह प्रवचने । खलुशब्दोऽवधारणे । स चात्र ज्ञेयः । जो आमन्त्रणे । प्रव्रजितेन साधुना उत्पन्न-
दुःखेन संजातशीतादिशारीरस्त्रीनिपद्यादिमानसदुःखेन संयमे प्रायुक्ते अरतिसमा-
पन्नचित्तेन उद्वेगगताग्निप्रायेण अवधानोत्प्रेक्षिणा । अनवधावितेनेवानुत्प्रव्रजितेने-
वामूनि वक्ष्यमाणानि अष्टादश स्थानानि सम्यग्ज्ञावसारं सम्यक् प्रत्युपेक्षितव्या-
नि सुष्टु द्रष्टव्यानि । जवन्तीति योगः । तान्येव अष्टादश स्थानानि विशेष्यन्ते ।
हयरश्मिगजाङ्कुशपोतपताकातुल्यानि । यथाश्वादीनामुन्मार्गप्रवृत्तिकामानां रश्म्या-
द्या नियमनहेतवः । तथैतान्यपि संयमाहुन्मार्गप्रवृत्तिकामानां जव्यसत्त्वानामिति । य-
तश्चैवमतः सम्यक् संप्रत्युपेक्षितव्यानि जवन्ति ॥

(अर्थ.) हवे चूलिका शरु थाय ठे. एनो पूर्वोक्त अध्ययननी साथे संबंध आ
रीते ठे. दशमा अध्ययनमां ' साधुना गुण जेमां होय तेज साधु कहेवाय ठे ' एम
कहुं. हवे ते साधु एवा होय तो पण जीव कर्मना अधीन होवाची तथा कर्म घणुंज
वक्षिष्ट होवाची कदाच शिथिलचारित्री थाय, तो तेने धर्मेने विषे स्थिर करवो, माटे
ए वे चूलिका कहेवाय ठे. इह खलु जो इत्यादि सूत्र. (जो के०) जोः एटले हे
शिष्यो ! (उप्पलसुत्तेण के०) उत्पन्नदुःखेन एटले उत्पन्न थयुं ठे शरीर संबंधी
अथवा मन संबंधी दुःख जेने एवा, तेथीज (संजमे के०) संयमे एटले सत्तर प्र-
कारना संयमने विषे (अरइसमावन्नचित्तेण के०) अरतिसमापन्नचित्तेन एटले कं-
टादी गयुं ठे चित्त जेनुं एवा, माटेज (उहाणुप्पेहिणा के०) अवधानोत्प्रेक्षिणा एटले
संयमनो त्याग करवानी इडा करनार एवा पण (अणोहाइएणं चैव के०) अनवधावि-
तेन चैव एटले हजी सुधी दीक्षानो त्याग कखो नथी एवाज (इह के०) इह एटले आ
जैनशासनने विषे (पवइएणं के०) प्रव्रजितेन एटले दीक्षा दीधेल साधुए (हयर-
स्तिगयंकुसपोयपडागजूआइ के०) हयरश्मिगजाङ्कुशपोतपताकाजूतानि एटले अ-
श्वने जेम खगाम, गजने जेम अंकुश अथवा जहाजने जेम पताका (डोलकाठी)
ते सरखा (इमाइ के०) इमानि एटले आ (अष्ठारस के०) अष्टादश एटले अठार
(ठाणाइ के०) स्थानानि एटले स्थानकोने (सम्मं खलु के०) सम्यक् खलु एटले
सम्यक् प्रकारेज (संपडिलेहिअवाइ के०) संप्रत्युपेक्षितव्यानि एटले विचार करवा
योग्य एवा (जवंति के०) जवन्ति एटले ठे. ॥

(दीपिका.) व्याख्यातं सज्जिह्णुनामकं दशममध्ययनम् । अथ चूनाव्यमारज्यते ।
अस्य चायमजिसंबन्धः । पूर्वाध्ययने जिह्गुणा उक्ताः । स च जिहुरेवंजूतोऽपि

६४० राय धनपतेसिंघ बहाडरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

कदाचित्कर्मवशात्कर्मवलाच्च सीदेत्तस्तस्य जिहोः स्थिरीकरणं कर्तव्यम् । तद्वत्
चूडाद्यं कथ्यते । इह खलु जोः प्रव्रजितेन साधुना । इह खलु प्रवचने निश्चयेन
जो इति आमन्त्रणे । अमूनि वक्ष्यमाणानि अष्टादश स्थानानि सम्पक् प्रकारेण
संप्रत्युपेक्षितव्यानि सुष्ठु आलोचनीयानि जवन्तीत्युक्तिः । किञ्चूतान्यष्टादश स्था-
नानि । इयरश्मिगजाङ्कुशपोतपताकाञ्चूतानि । अश्वस्वस्तिनगजाङ्कुशवोहिठसितपट-
तुल्यानि । अयं परमार्थः । यथा हयादीनामुन्मार्गप्रवृत्तिं वाञ्छतां रश्म्यादयो नियम-
नहेतवस्तथैतान्यपि संयमाङ्कुन्मार्गप्रवृत्तिं वाञ्छतां जव्यजीवानामपि नियमनहे-
तवः । यतश्चेवमतः सम्पक् प्रत्युपेक्षितव्यानि जवन्ति । किञ्चूतेन साधुना ।
उत्पन्नदुःखेन संजातशीतादिशरीरस्त्रीनिपद्यादिमानसदुःखेन । पुनः किञ्चूतेन ।
संयमे पूर्ववर्णितस्वरूपे अरतिसमापन्नचित्तेन उद्वेगगताजिप्रयेण संयमात्रि-
णजावेन इत्यर्थः । पुनः किञ्चूतेन । अवधानोत्प्रेक्षिणा । अवधानमपसरणं संयमाङ्-
कप्रादव्येन प्रेक्षितुं शीलं यस्य स तेन अवधानोत्प्रेक्षिणा उत्प्रव्रजितुकामेनेत्यर्थः ।
पुनः किञ्चूतेन । अनवधावितेनेव अनुत्प्रव्रजितेनेव ॥

(टीका.) अधुनोपतश्चूडे आरभ्येते । अनयोश्चायमजिसंबन्धः । इहानन्तराध्ययने जिह्वा
गुणयुक्त एव जिहुरुक्तः । स चेवंचूतोऽपि कदाचित् कर्मपरतन्त्रत्वात् कर्मणश्च वलवता-
त्सीदेदत्त एतत्स्थिरीकरणं कर्तव्यमिति तदर्थोधिकारवचूडाद्यमभिधीयते । तत्र
चूडाशब्दार्थमेवाभिधातुकाम आह ॥ दवे खेत्ते काले, जावम्मि अ चूडिआय निखे-
वो ॥ तं पुण उत्तरतंतं, सुअगहिअठं तु संगहणी ॥ २६ ॥ व्याख्या ॥ नामस्यापने
कुणत्वादनादित्याह । इव्ये क्षेत्रे काले जावे च इव्यादिविषयश्चूडाया निक्षेपो न्यास
इति । तत्पुनश्चूडाद्यमुत्तरतन्त्रमुत्तरसूत्रम् । दशवैकालिकस्वाचारपञ्चचूडावत् ।
एतच्चोत्तरतन्त्रं श्रुतग्रहीतार्थमेव । दशवैकालिकाद्यश्रुतेन ग्रहीतोऽर्थोऽस्येति विग्रहः ।
यथेवमपार्थक्यमिदम् । नेत्याह । संग्रहणी तदुक्तानुक्तार्थसंदेह इति गायार्थः ॥
इव्यचूडादिव्याचिख्यासयाह ॥ दवे सचित्ताइ, कुकुडचूडामणीमऊराइ ॥ खेत्ति
खोगनिक्कुड-मंदरचूडा अ कूडाइ ॥ २७ ॥ व्याख्या ॥ इव्य इति । इव्यचूडा आ-
गमनोऽयागमज्ञशरीरितरादिव्यतिरिक्ता त्रिविधा सचित्ताद्या । सचित्ता अचित्ता
मिथा च । यथासंख्यमाह । कुकुटचूडा सचित्ता । मणिचूडा अचित्ता । मणू-
शिखा मिथा । क्षेत्र इति । क्षेत्रचूडा लोकनिष्कुटा उपरिवर्त्तिनः । मन्दरचूडा
च पाण्डुकन्धरा । चूडादयश्च तदन्यपर्वतानां क्षेत्रप्राधान्यात् । आदिशब्दावधोशी-
रूप सीमन्तकः । तिर्यग् लोकस्य मन्दर ऊर्ध्वलोकस्येयत्प्राग्जार इति गायार्थः ॥

अइरिक्त अहिगमासा, अहिगा संवहरा अं कालंमि ॥ जावे खउवसमिए, इमा उ
चूना मुषेअवा ॥ १७ ॥ व्याख्या ॥ अतिरिक्ता उचितकालात् तस्यधिका अधि-
मासकाः प्रतीताः । अधिकाः संवत्सराश्च पञ्चाब्दाद्यपेक्षया काल इति कालचूडा ।
जाव इति जावचूडा द्वायोपशमिके जावे । इयमेव द्विप्रकारा चूडा मन्तव्या विज्ञेया
द्वायोपशमिकत्वाद्बुतस्येति गायार्थः ॥ तत्रापि प्रथमा रतिवाक्यचूडा । अस्याश्चानुयो-
गद्वारोपन्यासः पूर्ववत्तावद्यावन्नामनिष्पन्ने निक्षेपे रतिवाक्येति द्विपदं नाम तत्र र-
तिनिक्षेप उच्यते । तत्रापि नामस्यापने अनाहत्य अव्यजावरत्यजिधित्सयाह । द्वे
उहा उ कम्मे, नोकम्मरई अ सइदवाइ ॥ जावरई तस्सेव उ, उदए एमेव अरई
वि ॥ १९ ॥ व्याख्या ॥ अव्यरतिरागमनोआगमज्ञशरीरेतरातिरिक्ता द्विधा कर्म-
अव्यरतिनोकर्मअव्यरतिश्च । तत्र अव्यकर्मरतीरतिवेदनीयं कर्म । एतच्च चक्रमनु-
यावस्थं गृह्यते । नोकर्मअव्यरतिस्तु शब्दादिद्विव्याणि । आदिशब्दात् स्पर्शादिपरि-
ग्रहः । रतिजनकानि रतिकारणानि । जावरतिस्तस्येव तु रतिवेदनीयस्य कर्मण उदये
भवति । एवमेवारतिरपि अव्यजावनेदजिन्ना यथोक्तप्रतिपक्षतो विज्ञेयेति गायार्-
थः ॥ उदाहृता रतिरिदानीं वाक्यमतिदिशन्नाह ॥ वकं तु पुवजणिअं, धम्मे रइ-
कारगाणि वक्काणि ॥ जेणं मिमीए तेण, रइवके सा हवइ चूना ॥ ३० ॥ व्याख्या ॥
वाक्यं तु पूर्वजणितं वाक्यशुद्ध्यध्ययनेऽनेकप्रकारमुक्तं धर्मे चारित्ररूपे रतिकारकाणि
रतिजनकानि च वाक्यानि येन कारणेनास्यां चूडायां तेन निमित्तेन रतिवाक्येया
चूडा रतिकर्तृणि वाक्यानि यस्यां सा रतिवाक्येति गायार्थः ॥ इह च रत्यजिधानं
सम्यक्सहनेन गुणकारिणीत्वोपदर्शनार्थम् । आह च ॥ जइ नाम आउरस्सिह, सीव-
णवेज्जेसु कीरमाणेसु ॥ जंतणमपठकुवा-मदोसविरई हिअकरी उ ॥ ३१ ॥ व्याख्या ॥
यथा नामेति प्रसिद्धमेतत् । आतुरस्य शरीरसमुद्येन आगन्तुकेन वा व्रणेन ग्लानस्य
इह लोके सीवनवेदेषु सीवनवेदकर्मसु क्रियमाणेषु सत्सु । किमित्याह । यन्त्राणं
गलयन्त्रादिना अपथ्यकुत्सा अपथ्यप्रतिषेध आत्मदोषविरतिरतीर्णदोषनिवृत्तिः । हि-
तकारिण्येव विपाकसुन्दरत्वादिति गायार्थः ॥ दार्ष्टान्तिकयोजनामाह ॥ अठविह-
कम्मरोगा-उरस्स जीअस्स तह तिगिठाए ॥ धम्मे रई अधम्ममे, अरई गुणकारिणी
होइ ॥ ३२ ॥ व्याख्या ॥ अष्टविधकर्मरोगातुरस्य ज्ञानावरणीयादिरोगेण जावग्लानस्य
जीवस्यात्मनः । तथा तेनैव प्रकारेण चिकित्सायां संयमरूपायां प्रकान्तायामस्नानलो-
चादिना पीडाजावेऽपि धर्मे श्रुतादिरूपे रतिरासक्तिरधर्मे तद्विपरीतेऽरतिरास-
क्तिरुणकारिणी भवति निर्वाणसाधकत्वेनेति गायार्थः ॥ एतदेव स्पष्टयति ॥ सप्पाय-

६४९ राय धनपतसिंध वहाडरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

संजमतवे, वेश्वावचे अ जाणजोगे अ ॥ जो रमई नो रमई, असंजमम्मि सो वरई
सिद्धि ॥ ३३ ॥ व्याख्या ॥ स्वाध्याये वाचनादौ संयमे पृथिवीकायसंयमादौ तपसि
अनशनादौ वेद्यादृष्ट्ये चाचार्यादिविषये ध्यानयोगे च धर्मध्यानादौ यो रमते स्वा-
ध्यायादिषु सक्त आस्ते । तथा न रमते न सक्त आस्तेऽसंयमे प्राणातिपातादौ ।
स व्रजति सिद्धिं गच्छति मोक्षम् ॥ इह च संयमतपोग्रहणे सति स्वाध्यायादिग्रहणं
प्राधान्यख्यापनार्थमिति गाथार्थः ॥ उपसंहरन्नाह ॥ तम्हा धम्मे रइका-रगाणि अ-
इकारगाणि उ अहम्मे ॥ वाणाणि ताणि जाणे, जाइं जणिआइं अप्रयणे ॥ ३३४ ॥ व्या-
ख्या ॥ तस्माद्धर्मे चारित्ररूपे रतिकारकाणि रतिजनकानि । अरतिकारकाणि चरतिज-
नकानि चाधर्मेऽसंयमे स्थानानि तानि वक्ष्यमाणानि जानीयात् । यानि जणितानि प्र-
तिपादितानि इहाध्ययने प्रकान्त इति गाथार्थः ॥ उक्तो नामनिष्पन्नो निरूपः ।
सांप्रतं सूत्रालापकनिष्पन्नस्यावसर इत्यादि पूर्ववत्तावद्यावत्सूत्रानुगमेऽस्त्वस्मिन्निष्प-
णोपेतं सूत्रमुच्चारणीयम् । तच्चेदम् । इह खलु जो इत्यादि । अस्य व्याख्या । इह
खलु प्रवर्जितेन । इहेति जिनप्रवचने । खलुशब्दोऽवधारणे । स च जिन्नक्रम इति वर-
णिष्यामः । जो इत्यामन्त्रणे । प्रवर्जितेन साधुना । किंविशिष्टेनेत्याह । उत्पन्नदुःखेन
संजातशीतादिशरीरस्त्रीनिपद्यादिमानसदुःखेन । संयमे व्यावर्णितस्वरूपे अरतिस-
मापन्नचित्तेन उद्वेगगताजिप्रायेण । संयमनिर्विण्णजावेनेत्यर्थः । स एव विशेष्यते । अ-
धानोत्प्रेक्षिणा । थवधानमपसरणं संयमादुत्प्रायद्येन प्रेक्षितुं शीलं यस्य स तथा-
धिपस्तेन उत्पन्नजितुकामेनेति जावः । अनवधावितेनेवानुत्पन्नजितेनेवामुनि वर-
माणसङ्गान्यष्टादश स्थानानि सम्यग् जावसारं संप्रत्युपेक्षितव्यानि सुध्वालोचनीयानि
जयन्तीति योगः । थवधावितस्य तु प्रत्युपेक्षणं प्रायोजनार्थकमिति । तान्येव विशेष्यन्ते ।
द्वयरश्मिगजाङ्कुशपोतपताकाचूतानि । अथखस्त्रिनगजाङ्कुशवोधिस्यसितपटतुष्टानि ।
पतङ्गुकं जवति । यथा द्वादीनामुन्मागंप्रवृत्तिकामानां रश्म्यादयो नियमनदेतवस्तु-
तान्यपि संयमादुन्मागंप्रवृत्तिकामानां जावसत्त्वानामिति । यतश्चेयमतः सम्यक् संप्रत्युपे-
क्षितव्यानि जवन्ति । खलुशब्दावधारणयोगात्सम्यगेव संप्रत्युपेक्षितव्यान्येवेत्यर्थः ।

तं जहा ॥ दं जो इस्समाइं डप्पजीवी ॥ १ ॥ ललुसगा उत्तरिआ
गिहीणं कामजोगा ॥ २ ॥ जुळो अ सायवहुला मणुस्सा ॥ ३ ॥
इमे अ मे दुक्के न चिरकालोवछाईं नविस्सई ॥ ४ ॥ उमजण-
पुरकारे ॥ ५ ॥ वंतस्म य पडिआयणं ॥ ६ ॥ अदरगइयासो-
यमंपया ॥ ७ ॥ दुल्लहे खलु जो गिहीणं धम्मे गिद्धिवासमने

वसन्ताणं ॥७॥ आयंके से वहाय होइ ॥ ९ ॥ संकपे से वहाय
होइ ॥ १० ॥ सोवकेसे गिह्वासे । निरुवकेसे परिआए ॥ ११ ॥
बंधे गिह्वासे । मुके परिआए ॥ १२ ॥ सावके गिह्वासे ।
अणवके परिआए ॥ १३ ॥ बहुसाधारणा गिह्वाणं कामजोगा
॥ १४ ॥ पत्तेयं पुत्रपावं ॥ १५ ॥ अणिचे खलु जो मणुस्काण
जीविए कुसग्गजलविंदुचंचले ॥ १६ ॥ बहुं च खलु जो पावं
कम्मं पगहं ॥ १७ ॥ पावाणं च खलु जो कडाणं कम्माणं पुविं दु-
विन्नाणं दुप्पडिकंताणं वेइत्ता मुक्को नठि अवेइत्ता तवसा वा जो-
सइत्ता ॥ १८ ॥ अट्ठारसमं पयं जवइ ॥ जवइ अ इठ सिलोगो ।

(अथचूरिः) तद्यथाहं जो इति शिष्यामन्त्रणे । दुःखमायां दुःप्रजीविनः प्रा-
णिनः । दुःखेन कृद्घ्नेण प्रकर्षेण जीवितुं शीलाः । अथ किं गृहाश्रमेणेति । प्रथमं
स्थानम् ॥ १ ॥ तथा लघवस्तुपमुष्टिवदसारा इत्तरा अल्पकालीना गृहिणां गृहस्था-
नां कामजोगा भदनकामप्रधानाः । विपाककटवश्चातः किं गृहाश्रमेणेति द्वितीयं स्थान-
म् ॥ २ ॥ जूयश्च शातबहुला मनुष्याः । जुक्तेष्वपि जोगेषु पुनरपि सुखाजिलापिणः ।
अतः किं कामजोगेरिति तृतीयं स्थानम् ॥ ३ ॥ इदं च मे दुःखं शारीरमानसं कर्मफल-
जनितं न चिरकालोपस्यायि जविष्यति न बहुकालावस्यायि जावीत्यतः किं गृहाश्र-
मेण । चतुर्थं स्थानम् ॥ ४ ॥ न्यूनजनपूजा । प्रव्रजितो हि धर्मप्रज्ञावाञ्छाजादिजिरन्त्युच्चा-
नासनाञ्जलिभिः पूज्यते । उत्प्रव्रजितेन तु न्यूनजनस्यापि स्वव्यसनगुप्तयेऽन्युद्याना-
दि कार्यम् । अतः किं गृहाश्रमेण । पञ्चमं स्थानम् ॥ ५ ॥ वान्तस्य प्रत्यापानम् । जुक्तो-
प्लितपरिजोग-इत्यर्थः । पष्ठं स्थानम् ॥ ६ ॥ अधोगतिवासोपसंपत् । अधोगतिर्नरक-
तिर्यग्गतिस्तस्यां वसनमधोगतिवासः । एतन्निमित्तभूतं कर्म गृह्यते । तस्योपसंपत् सा-
मीप्येनाङ्गीकरणम् । सप्तमं स्थानम् ॥ ७ ॥ दुर्लभः खलु जो गृहिणां गृहपाशमध्ये वसतां
धर्मः । पाशाः पुत्रकलत्राद्याः ॥ अष्टमं स्थानम् ॥ ८ ॥ आतङ्कः सद्योधाती विपृचिकादि-
रोगः । तस्य गृहिणोऽस्तधर्मवन्धोर्विधाय जवति । नवमं स्थानम् ॥ ९ ॥ संकल्पः से
तस्य गृहिण इष्टानिष्टवियोगप्राप्तिर्ज्यां वधाय जवतीति चिन्त्यम् । दशमं स्थानम्
॥ १० ॥ सोपक्वेश इति । उपक्लेशाः कृपिपाशुपाल्यवाणिज्याद्यनुष्ठानगताः शी-
तोष्णश्रमादयः । धृतलवणचिन्ताद्या इति एकादशं स्थानम् ॥ ११ ॥ एजिरेवक्त्रेश-
रहितः प्रव्रज्यापर्याय इति चिन्त्यम् ॥ द्वादशं स्थानम् ॥ १२ ॥ बन्धो गृहवासः स-

दा तद्धेतुवनुष्ठानात् कोशकारकीटवदिति त्रयोदशं स्थानम् ॥ १३ ॥ मोक्षः पर्योऽनवरतं कर्मनिगडापगमान्मुक्तवदिति चिन्त्यम् । चतुर्दशं स्थानम् ॥ १४ ॥ सा वयो गृहवासः । प्राणातिपातादिप्रवृत्तेरिति पञ्चदशं स्थानम् ॥ १५ ॥ अनवश पर्यायः । अपाप इत्यर्थः । अहिंसादिपालनात्मकत्वात् । षोडशं स्थानम् ॥ १६ ॥ बहुसाधारणा गृहिणां कामजोगाः । चौरराजकुलादिसामान्या इति चिन्त्यम् । सप्तदशं स्थानम् ॥ १७ ॥ प्रत्येकं पुण्यपापमिति मातापितृकलत्रादिनिमित्तमनुष्ठितं यद्येन तत्तस्यैवानुष्ठानुर्नान्यस्येत्यष्टादशं स्थानम् ॥ १८ ॥ एतदन्तर्गतो वृक्षातिप्रायेण शेषग्रन्थः । अन्ये तु व्याचक्षते । सोपवक्षेशो गृहवास इत्यादिपु पदसु स्थानेषु सप्रतिपक्षेषु स्थानत्रयम् । एवं च बहुसाधारणेति चतुर्दशम् ॥ १४ ॥ प्रत्येकमिति पञ्चदशम् ॥ १५ ॥ अनित्यमेव मनुष्याणामप्यायुः कुशाग्रजलचिन्तुवच्चञ्चलं सोपकमत्वादल्पसारं तदलं गृहाश्रमेणेति षोडशम् ॥ १६ ॥ बहु खलु पापं कर्म । चशब्दाङ्किष्टं च । वहेव च पापकर्म चारित्रमोहनीयादि निर्वर्तितं मयेति गम्यम् । आमण्यप्राप्तवप्येवं कुड्बुद्धिप्रवृत्तेर्न किञ्चिद्गृहाश्रमेणेति सप्तदशम् ॥ १७ ॥ पापानां पुण्यानां च कृतानां खलुशब्दः कारितानुमतविशेषणार्थः । योगेस्त्रिजिः पूर्वमन्यजवे दुश्चरितानां प्रमादतश्चरितानाम् । दुःपराक्रान्तानां मिथ्यात्वाविरतिकपायजदुःपरिक्रान्तजनितानां दुःपराक्रान्तानामिह दुश्चरितं मध्यपानानृतजापणादि । दुःपरिक्रान्तानि वधवन्धादीनि । तदेवञ्चूतानां कर्मणां वेदयित्वा मोक्षो नास्त्यवेदयित्वा । अनेन सकर्मकमोक्षववधेदः । तपसा क्षपयित्वा । अनशनप्रायश्चित्तादिना तपसा प्रलयं नीत्वा । इह वेदनमुदयप्राप्तस्य व्याघेरिव । अनारब्धस्य क्रमशोऽनन्यनिबन्धनपरिक्रेशेन तपः । क्षपणं तु सम्यगुपक्रमेणानुदीर्णोदीरणक्षपणवत् । अतस्तपोऽनुष्ठानमेव श्रेयो न किञ्चिद्गृहवासेनेत्यष्टादशम् ॥ १८ ॥ अत्राष्टादशस्थानव्यतिकर उक्तानुक्तार्थसंग्रहपराश्लोक इति जातिपरो निर्देश इत्येकवचनम् ॥

(अर्थ.) तं जहा इत्यादि सूत्र. (तं जहा के०) तद्यथा एतले ते अहार स्थानक आ रीते- (हंजो के०) हे शिष्यो ! (दुस्तमाइ के०) दुःखमायां एतले आ अथम दुःखमा काखमां जीवो जे ते (दुप्पजीवी के०) दुःप्रजीविनः एतले पण दुःखधी पोताना जीवित राखनारा एवा ठे. अर्थात् हमणां कालदोषधी मोटा राजादिकने पण घणा दुःख जोगववा पडे ठे, अने सुखोपजोग जोइये तेवा मलता नयी. माटे माठी गतिमां खइ जनार एवो गृहस्याश्रम आ समयमां शुं कामनो ? एवो विचार करवो. ए प्रथम स्थान थयुं. (१) आ दुःखमा कालने विपे (गहिणं के०)

રહિણાં એટલે રહસ્થના (કામજોગા કે૦) કામજોગા: એટલે કામજોગ જે તે (લ-
હુસગા કે૦) લઘવ: એટલે ફોતરાની પેઠે તુઠ અસાર છે. અને (હત્તરિશ્યા
કે૦) હત્તરા: એટલે ક્ષણિક છે. તથા પરિણામે કડવા છે. માટે શ્યા કાલમાં રહ-
સ્થાશ્રમ શું કામનો ? એવો વિચાર કરવો. ૧ વીજું સ્થાન થયું. (૧) તેમજ (જુ-
હ્નો અ કે૦) જૂયશ્ચ એટલે ફેર વહી ડુઃખમાં કાલને વિષે (મણુસ્તા કે૦) મનુષ્યા:
એટલે મનુષ્ય જે તે (સાયવહુલા કે૦) સ્વાતિવહુલા: એટલે ઘણી માયા (કપટ) કર-
નારા છે, અર્થાત્ માયાથી ઘણોજ આકરો કર્મબંધ થાય છે. માટે રહસ્થાશ્રમ શા કા-
મનો ? એવો વિચાર કરવો. આ ત્રીજું સ્થાન થયું. (૩) તેમજ (હમે અ કે૦) હં
ચ એટલે આ (મે કે૦) મે એટલે મારું (હુસ્કે કે૦) હુઃખ એટલે હુઃખ જે તે (ચિ-
રકાલોવઘાધિ કે૦) ચિરકાલોપસ્યાધિ એટલે ઘણા કાલ સુધી રહેવાવાળું એવું (ન
જવિસ્ત્તઃ કે૦) ન જવિવ્યતિ એટલે નથી. અર્થાત્ નરકાદિ ગતિમાં જે મે હુઃખ
સહ્યા છે, તેના પ્રમાણમાં આ સંયમ પાલતાં મને જે હુઃખ થાય છે તે કશી ગણતિમાં
નથી. વહી આ સંયમહુઃખ રમવાથી કર્મનિર્જરા થાય છે. માટે ૧ મૂકીને રહસ્થા-
શ્રમમાં શું સુખ છે ? રહસ્થાશ્રમમાં આરંજ સમારંજ હોવાથી નરક પ્રાપ્તિ થાય છે.
એવો વિચાર કરવો. આ ચતુર્થ સ્થાન થયું. (૪) તેમજ (ભમજણપુરકારે કે૦) થવમ-
જનપુરસ્કાર: એટલે હલકા માણસને પણ માન આપવો પડે છે. અર્થાત્ ચારિત્રી
સાધુની તો રાજા, મંત્રી, શ્રેષ્ઠી પ્રમુખ લોકો વંદનાદિક વહે પૂજા કરે છે, અને
ચારિત્રથી વ્રદ થઈ પુરુષને તો પોતાનું કાર્ય સાધવા માટે હલકા માણસની પણ
હાજી કરવી પડે, તેમજ રાજા અધર્મી હોય તો વ્રદચારિત્રીને વેઠ પ્રમુખ હુઃખ પ-
ણ રમવું પડે. માટે રહસ્થાશ્રમમાં શું સુખ છે ? એવો વિચાર કરવો. ૧ પાંચમું સ્થાન
થયું. (૫) તેમજ (વંતસ્ત કે૦) વાન્તસ્ય એટલે પૂર્વે વમેલા, ત્યાગ કરેલા એવા વિપ-
ચનું (પહિશ્યાચણં કે૦) પ્રત્યાપાનં એટલે ફરિચી પાન કરવું ૧ નિંચ છે. અર્થાત્ એનું
સ્વાતું ૧ શ્વાનાદિ નીચ પ્રાણિનો સ્વજાવ છે, સત્પુરુષો આ વાતની નિંદા કરે છે, તેમજ
અચી હુઃખ તથા રોગ થાય છે. મે વીદ્યાને અવસરે સર્વે કામજોગ વન્યા છે, દ્વેષે જો
એનું પાતું ઘટ્ટણ કરીશ તો તે એનું સ્વાત સત્તાન છે. માટે રહસ્થાશ્રમ વહે શું પ્રયોજન ?
એવો વિચાર કરવો. ૧ ઠહું સ્થાન થયું. (૬) તેમજ (અદ્ધરગઙ્ગાસોવસંપયા કે૦)
અધરગતિવાસોવસંપત્ એટલે સંયમનો ત્યાગ કરવાથી નીચ ગતિને વિષે જેથી સ્થિતિ
થાય એવા કર્મનું વંધન થાય છે. કે જેથી નારકી નિર્ચય પ્રમુખ નીચ ગતિમાં જવું પ-
ડે છે. માટે એવા રહસ્થાશ્રમ વહે શું પ્રયોજન ? એવો વિચાર કરવો. ૧ નાનમું સ્થાન
થયું. (૭) તેમજ (ગિદ્ધવાન્મત્રે કે૦) રહપાશમત્રે એટલે યમમાં પાન્ના નગ્નવા ત્રી પુત્ર

६४६ राय धनपतसिंघ बदायूरीका जेनागमसंग्रह, जाग तेनालीस-(४३)

बगेरे परिवारमां (वसंताणां के०) बसतां एटसे रहेता एवा (गिहिलां के०)
णां एटसे एहस्योने प्रभाव घणा होवारी (धर्म के०) धर्मः एटसे प्रभे
(दुहदे के०) दुर्लभः एटसे दुर्लभ ठे. (गमु के०) निभने. जो ए
श्यामंत्रणने अर्थ ठे. अर्थात् एहस्यो अगर कारणे एवा स्नेहबंधनमां पड़े ठे.
एवा एहस्याश्रमवडे शुं प्रयोजन ? एवो विचार करवो. ए श्यामं स्या
(७) तेमज (श्यामके के०) श्यातः एटसे शीघ्र मृत्यु आपे एवो विपूर्विका
रोग जे ते (से के०) तस्य एटसे ते धर्मबन्धुरहित एवा एहस्या
धाय एटसे बधने अर्थ (होइ के०) नवति एटसे थाप ठे. माटे एहस्या
प्रयोजन ? एवो विचार करवो. ए नवमुं स्यान थयुं. (८) तेमज (संकल्प
कल्पः एटसे इष्ट वस्तुना वियोग्यी अने अनिष्ट वस्तुनी प्राप्तिथी मनमां
खो जे संकल्प विकल्प थाप ठे ते (से के०) तस्य एटसे ते एहस्या
वधाय एटसे बधने अर्थ (होइ के०) नवति एटसे थाप ठे. अर्थात् मि
विकल्पथी एहस्य पोताना घरनो नाश करे ठे, माटे एवा एहस्याश्रम वडे
जन ? एवो विचार करवो. ए दशमुं स्यान थयुं. (१०) तेमज (गिहि
एहिवासः एटसे एहस्याश्रम जे ते (सोवकेसे के०) सोपक्षेसः एटसे क
अर्थात् एहस्याश्रममां खेती, व्यापार प्रमुख सब साधनो घणा दुःखदा
तथा घृत खवण बिगेरे वस्तुनी चिंता एहस्यने राखी पड़े ठे, तेथी स
स्याश्रमने क्लेशवालो गणे ठे. माटे एवा एहस्याश्रम-बन्धे शुं प्रयोजन ?
करवो. ए अग्यारमुं स्यान थयुं. (११) तेमज (परिध्याप
चारित्र पर्याय जे ते (निरुवकेसे के०) निरुपक्षेसः एटसे
क्लेश एमां नथी. माटे एवुं चारित्र मूकी एहस्याश्रम स्वीकारवामां
विचार करवो. आ धारमुं स्यान थयुं. (१२) तेमज (गिहिवासे के
एटसे एहस्याश्रम जे ते (बंधे के०) बन्धः एटसे कर्मबन्धन
कर्मबन्धन करनारा व्यापार जेमां करवा पड़े ठे. एवा एहस्या
प्रयोजन ? एवो विचार करवो. ए तेरमुं स्यान थयुं. (१३) ते
के०) पर्यायः एटसे चारित्र पर्याय जे ते (मुखे के०) मोक्षः ए
बुडावनार होवारी मोक्षरूप ठे. माटे एहस्याश्रम वडे शुं प्रयोज
करवो. ए चउदमुं स्यान थयुं. (१४) तेमज (गिहिवासे के०)
एहस्याश्रम जे ते (सावजे के०) सावयः एटसे प्राणतिपात प्र
वालो ठे. माटे ए एहस्याश्रमवडे मने शुं प्रयोजन ? एवो

रमुं स्थानक थयुं. (१५) तेमज (परिआए के०) पर्यायः एटले चारित्रपर्याय
 अणवज्जे के०) अवनयः एटले पापरहित ठे. माटे गृहस्थाश्रम वडे शुं प्रयोजन?
 ते विचार करवो. ए सोलमुं स्थानक थयुं. (१६) तेमज (गिहिणं के०) गृहिणां
 एटले गृहस्थना (कामजोगा के०) कामजोगाः एटले कामजोग जे ते (बहुसाहा-
 ण के०) बहुसाधारणाः एटले चोर, जार, राजा विगेरेने सरखा ज ठे. माटे एवा
 गृहस्थाश्रम वडे शुं प्रयोजन ? एवो विचार करवो. ए सत्तरमुं स्थानक थयुं. (१७)
 रज गृहस्थाश्रममां (पुणपापं के०) पुण्यपापं एटले पुण्य पाप जे ते (पत्तेअं के०)
 चेकं एटले जे करे तेने ठे. अर्थात् माता, पिता स्त्री इत्यादिकने अर्थे करेलुं पाप
 करे ठे तेनेज लागे ठे. (जो के०) अरे (मणुआए के०) मनुजानां एटले मनु-
 जेनुं (जीविए के०) जीवितं एटले आयुष्य जे ते (अणिच्चे के०) अनित्यं एटले
 नित्य एवुं (खलु के०) निश्चये ठे. कारण के, ते आयुष्य (कुसग्गजलविंडुचंचले
) कुशाग्रजलविंडुचंचलं एटले दर्जनी अणी उपर रद्देला जलविंडु समान ठे.
 र्थात् उपक्रम घणा होवाथी आउखुं जलविंडुसमान चंचल ठे. (च के०) पुनः (जो
) अरे ! मे (वहुं के) बहु एटले घणुं (पावं के०) पापं एटले पाप अर्थात् संक्षे-
 लुं एवुं (कम्मं खलु के०) कर्म खलु एटले चारित्र मोहनीय प्रमुख कर्म जे
 ज (पगडं के०) प्रकृतं एटले कखुं ठे. जेथी चारित्र लीधा पठी पण मने एवी
 उ बुद्धि उत्पन्न थाय ठे. (च के०) पुनः (जो के०) अरे (पुर्वि के०) पूर्व
 एले पूर्व (कडाणं के०) कृतानां एटले करेला एवा (पावाणं कम्माणं के०)
 पानां कर्मणाम् एटले ज्ञानावरणीयादि तथा अशातावेदनीयादि पापकर्मोनुं तथा
 दुच्चिणाणं के०) दुश्चरितानां एटले पूर्वजवे प्रमादकपायादिकना वशथी मद्यपान
 मत्त जे दुष्टकर्म करेला होय तेमनुं तथा (दुप्पडिकंताणं के०) दुःपराक्रान्तानां
 एटले मिथ्यात्व, अविरति विगेरेथी प्राणिवध प्रमुख जे कर्म कख्या होय तेमनुं फल
 एटले खलु के०) वेदयित्वा खलु एटले जोगव्या पठीज (मुक्को के०) मोक्षः
 एटले थाय ठे. पण (अवेइत्ता के०) अवेदयित्वा एटले पूर्वोक्त कर्म जो-
 वडे मविना मोक्ष (नन्नि के०) नास्ति एटले नथी. (वा के०) अथवा पूर्वोक्त क-
 र्माणि तवसा के०) तपसा एटले अनशन प्रमुख तपस्या वडे (जोसइत्ता के०)
 जोसइत्वा एटले खपावीनेज मोक्ष थाय ठे, ते विना थतो नथी. ए (अट्ठारसमं
) अष्टादशं एटले अट्ठारमुं (पयं के०) पदं एटले पद (जवइ के०) जवति
 एटले थाय ठे. ॥१७॥ (च के०) पुनः (अत्र के०) आ अट्ठार स्थानकमां कहेल वात
 (सिलोगो के०) श्लोकः एटले श्लोक जे ते (जवइ के०) जवति एटले ठे.

६४८ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-४३-मां.

अर्थात् अद्वार स्थानमां कहेली तथा न कहेली वातनो संग्रह करनार श्लोक आ-
ख कहीशुं ते ठे. ॥

(दीपिका.) तत्र प्रथमं स्थानकमाह । तद्यथेत्युदाहरणे । हं जो दुःखमायां दुः-
जीविन इति । हं जो शिष्यामन्त्रणे । दुःखमायामधमकालरूपायां कालदोषादेव दुःखे-
न कृत्रेण प्रकर्षेण उदारजोगापेक्षया जीवितुं शीला दुःप्रजीविनः । प्राणिन इति न-
म्यते । नरेन्द्रादीनामप्यनेकदुःखप्रयोगदर्शनात् । उदारजोगरहितेन विदम्बनाप्रा-
येण कुगतिहेतुना किं गृहाश्रमेणेति संप्रत्युपेक्षितव्यमिति प्रथमं स्थानम् ॥ १ ॥
अथ द्वितीयस्थानमाह । तथा लघव इत्यत्र गृहिणां कामजोगाः । दुःखमायामिति न-
र्त्तते । सन्तोऽपि लघवस्तुष्टाः प्रकृत्यैव तुषमुष्टिवदसारा इत्यत्रा अव्यपकाया गृहिणां
गृहस्थानां कामजोगा मदनकामप्रधानाः शब्दादयो विषया विपाककटवश्च न देवान-
मिव विपरीताः । अतः किं गृहाश्रमेणेति संप्रत्युपेक्षितव्यमिति द्वितीयं स्थानम् ॥ २ ॥
अथ तृतीयस्थानमाह । तथा जूयश्च शातबहुला मनुष्याः । जुक्तेष्वपि कामजोगेषु पुनरपि
सुखाजिज्ञासिण एव मनुष्याः । अतः किं कामजोगैः । संप्रत्युपेक्षितव्यमिति तृतीयं स्था-
नम् ॥ ३ ॥ अथ चतुर्थस्थानमाह । तथा इदं च मे दुःखं न चिरकालोपस्थापि जवि-
ष्यति । इदं च अनुज्जयमानं मम श्रामण्यमनुपालयतो दुःखं शारीरमानसं कर्मफलं
परीपहजनितां चिरकालमुपस्थातुं शीलं न जविष्यति । श्रामण्यपालनेन परीपह-
राकरणात् कर्मनिर्जराणात् संयमराज्यस्य प्राप्तिः । इतरथा महानरकादौ विपर्ययः ।
अतः किं गृहाश्रमेणेति संप्रत्युपेक्षितव्यमिति चतुर्थं स्थानम् ॥ ४ ॥ अथ पञ्च-
मस्थानमाह । उमजणपुरस्कार इति । न्यूनजनपूजा । प्रव्रजितो हि धर्मप्रज्ञा-
त् राजामात्यादिजिरञ्जुद्यानासनाञ्जलिप्रवहादिभिः पूज्यते । उत्प्रव्रजितेन तु
न्यूनजनस्यापि स्वव्यसनपुस्तयेऽञ्जुद्यानादि कार्यम् । अधार्मिकराजविषये वा बोधि-
प्रायात् कुलरकर्मणो नियमत एव इहैव चेदमधर्मफलम् । अतः किं गृहाश्रमेणेति
संप्रत्युपेक्षितव्यमिति पञ्चमं स्थानम् । एवं सर्वत्र योजनीयम् ॥ ५ ॥ अथ षष्ठं
स्थानमाह । वान्तस्य प्रत्यापानं जुक्तोप्प्रितपरिजोग इत्यर्थः । अयं च श्रद्धा-
वादिदुःप्राणिजिराचरितः सतां निन्द्यः पुनर्व्याधिदुःखजनकः । वान्ताश्च जोगा-
प्रव्रज्याहीकरणेन । एतत्प्रत्यापानमेवं ज्ञातमेवं चिन्तनीयमिति षष्ठं स्थानम् ॥ ६ ॥
अथ सप्तमस्थानमाह । तथा अधोगतिवासोपसंपत् । अधोगतिर्नरकगतिस्तिर्पण-
तिर्वा तस्यां वसनमधोगतिवासः । एतन्निमित्तज्ञातं कर्म गृह्यते । तस्योपसंपत् । सा-
मीत्येनाहीकरणं यदेतदुत्प्रव्रजनमेवं चिन्तनीयमिति सप्तमं स्थानम् ॥ ७ ॥ अ-

थाष्टमं स्यान्माह । जो इत्यामन्त्रणे । रहिणां रहस्यानां धर्मः परमनिर्वृतिजनको
 दुर्लभ एव । किं कुर्वतां रहिणाम् । रहपाशमध्ये वसताम् । अत्र रहशब्देन पाशक-
 ळ्याः पुत्रकलत्रादयो रह्यन्ते । तन्मध्ये वसतामनादिजवाच्यास्तादकारणं स्नेहव-
 न्धनमेतच्चिन्तनीयमित्यष्टमं स्यान्माह ॥ ८ ॥ अथ नवमस्यान्माह । तथा आत-
 ङ्कः सद्योधाती विप्रूचिकादिरोगः । ते इति तस्य रहिणो धर्मबन्धुरहितस्य वधाय
 विनाशाय जवति । तथाविधवधश्चानेकवधहेतुरेवं चिन्तनीयमिति नवमं स्यान्माह ॥ ९ ॥
 अथ दशमं स्यान्माह । तथा संकल्प इष्टानिष्टविप्रयोगप्रातेर्यो मनःसबन्धी आत-
 ङ्कः स तस्य रहिणः तथाचेष्टायोगात् मिथ्याविकल्पान्यासेन प्रग्रहादिप्रातेर्वधाय
 जवत्येतच्चिन्तनीयमिति दशमं स्यान्माह ॥ १० ॥ अथैकादशं स्यान्माह । रह्वासो रह्वा-
 श्रमः सोपक्वेशः सह उपक्वेशेन वर्तते यः स सोपक्वेशः । उपक्वेशाः कृपिपाशुपाश-
 वाणिज्याद्यनुष्ठानगताः पण्डितजनगर्हिताः शीतोष्णश्रमादयो घृतखवणचिन्तादयश्चे-
 त्येवं चिन्तनीयमित्येकादशं स्यान्माह ॥ ११ ॥ अथ द्वादशं स्यान्माह । पर्याय ए-
 निरेवोपक्वेशे रहितः । दीक्षापर्यायोऽनारम्भी चिन्तापरिवर्जितः श्लायनीयो वि-
 छुपामिति चिन्तनीयमिति द्वादशं स्यान्माह ॥ १२ ॥ अथ त्रयोदशं स्यान्माह । तथा
 बन्धो रह्वासः । सदा तस्मैत्वनुष्ठानात् कोशकारकीटवदित्येवं चिन्तनीयमिति त्र-
 योदशं स्यान्माह ॥ १३ ॥ अथ चतुर्दशं स्यान्माह । तथा पर्यायो मोक्षो निरन्तरं क-
 र्मेनिगडानामपगमनेन मुक्तवदित्येवं चिन्तनीयमिति चतुर्दशं स्यान्माह ॥ १४ ॥
 अथ पञ्चदशं स्यान्माह । अत एव रह्वासः सावयः सपापः प्रापातिपातमृषावादा-
 दीनां पश्चानामाश्रवाणां सेवनादिति चिन्तनीयमिति पञ्चदशं स्यान्माह ॥ १५ ॥ अथ
 षोडशं स्यान्माह । पर्याय एवमनवयोऽपापोऽहिंसादिपाखनात्मकत्वादेतच्चिन्तनीयमिति
 षोडशं स्यान्माह ॥ १६ ॥ अथ सप्तदशं स्यान्माह । बहुसाधारणा रहिणां काम-
 जोगा इति । रहिणां रहस्यानां कामजोगाः साधारणाधारगजकुलादिसामान्याः ।
 पूर्ववदेतच्चिन्तनीयमिति सप्तदशं स्यान्माह ॥ १७ ॥ अथाष्टदशं स्यान्माह । तथा
 प्रत्येकं पुण्यपापमिति । मातापितृकलत्रादिनिमित्तमप्यनुष्ठितं पुण्यपापं प्रत्येकं पृथक्
 पृथक् चेनानुष्ठितं तस्य कर्तुरेव तदिति ज्ञावायेः । एवमष्टदशं स्यान्माह ॥ १८ ॥
 जव इति श्लोको । जवति चात्र श्लोकः । अत्रेति अष्टदशस्यानानां संबन्धे । उ-
 क्तानुक्तसंघट्टपर इत्यर्थः । श्लोक इति च जानिदगे निर्देशस्तदर्थं श्लोकज्ञानिन्नेक-
 जेदा जवतीति प्रसूतश्लोकोक्त्यान्तेऽपि न विरोधः ॥

(टीका.) तययेत्यादि । तययेत्युक्त्यासायः । इतो दुःस्वभावां दुःप्रज्ञादिन

६५० राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

इति । हंजो शिष्यामन्त्रणे । दुःखमायामधमकालाख्यायां कालदोषादेव दुःखेन
 कृत्रेण प्रकर्षणोदारजोगापेक्षया जीवितुं शीलं येषां ते दुःखप्रजीवनः । प्राणिन इति
 गम्यते । नरेन्द्रादीनामप्यनेकदुःखप्रयोगदर्शनात् । उदारजोगरहितेन च विडम्बनायाः
 येन कुगतिहेतुना किं गृह्णाश्रमेणेति संप्रत्युपेक्षितव्यमिति प्रथमं स्यान् ॥१॥ तथा
 घव इत्यरा गृहिणां कामजोगाः । दुःखमायामिति वर्तते । सन्तोऽपि लघवस्तुष्टाः प्रकृतौ
 तुषमुद्विगदसाराः । इत्यरा अल्पकालाः । गृहिणां गृहस्थानां कामजोगा मदनकामप्रधानाः
 शब्दादयो विषया विपाककटवश्च न देवानामिव विपरीताः । अतः किं गृह्णाश्रमेणेति स-
 प्रत्युपेक्षितव्यमिति द्वितीयं स्यान् ॥२॥ तथा जूयश्च स्वातिबहुला मनुष्या दुःखमाया-
 मिति वर्तते एव । पुनश्च स्वातिबहुला मायाप्रचुरा मनुष्या इति प्राणिनो न कदाचिद्विप्र-
 स्नहेतवोऽस्मीति ह्यहितानां च कीदृक्सुखम् । तथा मायाबन्धहेतुत्वेन दारुणतरो बन्ध इति
 किं गृह्णाश्रमेणेति संप्रत्युपेक्षितव्यमिति तृतीयं स्यान् ॥३॥ तथा इदं च मे दुःखं न वि-
 काशोपस्थापि जघिष्यति । इदं चानुज्यूयमानं मम भ्रामण्यमनुपासयतो दुःखं शारीरमा-
 नमं कर्मफलं परीपदृजनिते न चिरकालमुपस्थातुं शीलं जघिष्यति । भ्रामण्यपावनं
 परीपदृजनिराकृतेः । कर्मनिर्जरणसंयमराज्यप्राप्तेः । इतरथा महानरकादो विपर्ययोक्तः ।
 गृह्णाश्रमेणेति संप्रत्युपेक्षितव्यमिति चतुर्थं स्यान् ॥४॥ तथा उमजण चि न्यूनजनपूजा-
 प्रवर्जितो हि धर्मप्रज्ञायाद्वाजामात्यादिजिरन्युग्रानासनाजक्षिप्रमहादिभिः पूज्यते ।
 ताप्रवर्जितेन तु न्यूनजनस्यापि सत्यसनपुस्तयेऽन्युग्रानादि कार्यमधार्मिकराजविरो-
 धा पेक्षिप्रयोगः । परकर्मणो नियमत एव इहेवेदमधर्मफलमतः किं गृह्णाश्रमेणेति संप्र-
 त्युपेक्षितव्यमिति पञ्चमं स्यान् ॥ ५ ॥ एवं सर्वत्र क्रिया योजनीया । तथा पात्रस्य
 प्रत्यागमनं नुक्तोचितपरिजोग इत्यर्थः । अयं च श्रृंगालादिबहुलसत्त्वाचरितः सतां निर्यो-
 ग्याधिदुःखजनकः । यान्ताश्च नोगाः प्रवर्ज्याहीकरणेनेतत्प्रत्यापानमप्येवं चिन्तनीय-
 मिति षष्ठं स्यान् ॥६॥ तथा धर्मगतिवागोपमं पत् । अधोगतिर्नरकतिर्यग्गतिस्तस्यां वग-
 न्तोऽप्यतिवामः । एतद्विचिन्तनं कर्म गृह्यते । तस्योपमं पत् सामीप्येनाहीकरणम् । यो
 दुःखप्रवर्जनमेवं चिन्तनीयमिति सप्तमं स्यान् ॥७॥ तथा दुःखं नः गृह्णो नो गृहिणां सर्व-
 इति । प्रमादबहुलस्य दुःखं न एव । नो इत्यामन्त्रणे । गृहस्थानां परमनिर्द्विजानसो परं ।
 द्विविधमिदं निर्याद् । गृह्णाश्रमस्य वसतामिरयत्र गृह्णन्नेन पादाकदवाः पुनरुत्पन्ना-
 यो गृह्यन्ते । तन्मध्यं वसतामनादिजवाग्यामादकारणं गृह्णन्धनमेतच्चिन्तनीयमिति
 संकल्पमिति । तथा आनन्दमय वधाय जयति । आनन्दः सद्योपानी विपुलिकादिभिः ।
 तस्य गृहिणो धर्मेद्वन्द्वमिति वधाय विनाशाय जयति । तथा वधश्चानेकवधहेतुः ।
 तस्य वधमिति वधं स्यान् ॥८॥ तथा संकटमय वधाय जयति । संकटमय इति ।

वियोगप्राप्तिर्जो मानस आतङ्कः । तस्य गृहिणस्तथाचेष्टायोगान्मिथ्याविकल्पान्यासेन
ग्रहादिप्राप्तेर्वधाय जवत्येतच्चिन्तनीयमिति दशमं स्थानम् ॥१०॥ तथा सोपक्लेशो गृहि-
वास इति । सहोपक्लेशः सोपक्लेशो गृहाश्रमः । उपक्लेशः । कृपिपाशुपाद्यवाणिज्याद्यनु-
ष्ठानानुगताः पण्डितजनगर्हिताः शीतोष्णश्रमादयो घृतलवणचिन्तादयश्चेत्येवं चिन्तनीय-
मित्येकादशं स्थानम् ॥११॥ तथा निरुपक्लेशः पर्याय इति । एजिरेवोपक्लेशरहितः प्र-
ज्यापर्यायः । अनारम्भी कुचिन्तापरिवर्जितः स्वाधनीयो विदुषामित्येवं चिन्तनीयमिति
द्वादशं स्थानम् ॥१२॥ तथा बन्धो गृहिवासस्तद्धेतुत्वानुष्ठानात् कोशकारकीटवदित्येतच्चिन्त-
नीयमिति त्रयोदशं स्थानम् ॥ १३ ॥ ॥ तथा मोक्षः पर्यायोऽनवरतं कर्मेनिगडवि-
गमान्मुक्तवदित्येवं चिन्तनीयमिति चतुर्दशं स्थानम् ॥ १४ ॥ ॥ अतएव सावद्यो
गृहवास इति । सावद्यः सपापः प्राणातिपातमृषावादादिप्रवृत्तेरेतच्चिन्तनीयमिति
पञ्चदशं स्थानम् ॥ १५ ॥ एवमनवद्यः पर्याय इत्यपाप इत्यर्थः । अहिंसादिपालना-
त्मकत्वादेतच्चिन्तनीयमिति षोडशं स्थानम् ॥ १६ ॥ तथा बहुसाधारणा गृहिणां
कामजोगा इति । बहुसाधारणाश्चोरजारराजकुलादिसामान्या गृहिणां गृहस्थानां
कामजोगाः । पूर्ववदित्येतच्चिन्तनीयमिति सप्तदशं स्थानम् ॥ १७ ॥ तथा प्रत्येकं
पुण्यपापमिति । मातापितृकलत्रादिनिमित्तमप्यनुष्ठितं पुण्यपापं प्रत्येकं प्रत्येकं पृथक्
पृथक् चेनानुष्ठितं तस्य कर्तुरेवैतदिति ज्ञावार्थः । एवमष्टादशं स्थानम् ॥ १८ ॥
एतदन्तर्गतो वृक्षाजिप्रायेण शेषग्रन्थः समस्तोऽत्रैव । अन्ये तु व्याचक्षते । सोपक्लेशो
गृहवास इत्यादिषु षट्सु स्थानेषु सप्रतिपक्षेषु स्थानत्रयं गृह्यते । एवं च । बहुसाधा-
रणा गृहिणां कामजोगा इति चतुर्दशं स्थानम् ॥१४॥ प्रत्येकं पुण्यपापमिति पञ्चदशं
स्थानम् ॥१५॥ शेषाण्यजिधीयन्ते । तथा अनित्यं खलु अनित्यमेव नियमतः । जो इत्यामन्त्र-
णे । मनुष्याणां पुंसां जीवितमायुः । एतदेव विशेष्यते । कुशाग्रजलविन्दुचञ्चलं सोपक्रम-
त्वादानेकोपद्रवविषयत्वादत्यन्तासारम् । तद्वत् गृहाश्रमेणेति संप्रत्युपेक्षितव्यमिति षो-
डशं स्थानम् ॥१६॥ तथा बहु च खलु जो पापं कर्म प्रकृतम् । बहु च । चशब्दात् क्रिष्ट-
म् । खलुशब्दोऽवधारणे । बहव पापं कर्म चारित्रमोहनीयादि प्रकृतं निर्वर्त्तितं मयेति
गम्यते । श्रामण्यप्राप्तावप्येवं कृद्बुद्धिप्रवृत्तेः । नहि प्रकृतक्रिष्टकर्मरहितानामेवमकुश-
ला बुद्धिर्बलवत्यतो न किञ्चित् गृहाश्रमेणेति संप्रत्युपेक्षितव्यमिति सप्तदशं स्थानम् ।
तथा पापानां चेत्यादि । पापानां चापुण्यरूपाणां चशब्दात्पुण्यरूपाणां च खलु जो
कृतानां कर्मणाम् । खलुशब्दः कारितानुमतविशेषणार्थः । जो इति शिष्यामन्त्रणे ।
कृतानां मनोवाक्काययोगैरोघतो निर्वर्त्तितानां कर्मणां ज्ञानावरणीयाद्यशातवेदनीया-
दीनां प्राक् पूर्वमन्यजन्मसु दुश्चरितानाम् । प्रमादकपायजडुश्चरितजनितानि दुश्च-

६५९ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जेनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-भा.

रितानि । कारणे कार्योंपचारात् । दुश्चरितहेतूनि वा दुश्चरितानि । कार्ये कारणे-
पचारात् । एवं दुःपराक्रान्तानां मिथ्यादर्शनाविरतिजदुःपराक्रान्तजनितानि दुःपराक्रा-
न्तानि । हेतो फलोपचारात् । दुःपराक्रान्तहेतूनि वा दुःपराक्रान्तानि फले हेतूपचारात् ।
इह च दुश्चरितानि मयपानाश्लीलानृतजापणादीनि । दुःपराक्रान्तानि वधवन्धनादीनि ।
तदमीषामेवंजुतानां कर्मणां वेदयित्वानुज्यूय । फलमिति वाक्यशेषः । किम् । मोक्षो जयति
प्रधानपुरुषार्थो जयति । नास्त्यवेदयित्वा न जवत्यननुज्यूय । अनेन सकर्मकमोक्षव्या-
घेदमाह । इष्यते च स्वल्पकर्मोपेतानां केशित्सहकारिनिरोधतस्तत्फलादानगति-
निस्तत्तदपि नास्त्यवेदयित्वा मोक्षस्तथारूपत्वात् । कर्मणः स्वफलादाने कर्मत्वायोगात् ।
नपसा वा क्षपयित्वा अथशनप्रायश्चित्तादिना वा विशिष्टह्यायोपशमिकशुभगारु-
पेण तपसा प्रक्षयं नीत्वा । इह च वेदनमुदयप्राप्तस्य व्याधेरिवानारब्धोपक्रमस्य क्रम-
शोऽनन्यनियन्धनपरिक्लेशेन तपः । क्षपणं तु सम्यगुपक्रमेणानुदीर्णोदीरणशेषद्व-
गदन्त्यनिमित्तमक्रमेणपरिक्लेशमित्यतस्तपोऽनुष्ठानमेव श्रेय इति न किंचिद्व्याधये-
नेति मंत्रत्युपेक्षितव्यमित्यष्टादशं पदं जवत्यष्टादशं स्थानं जयति । जयति चाय-
श्लोः । अत्रत्यष्टादशस्यानार्यव्यतिकर उक्तानुक्तार्थसंग्रहपर इत्यर्थः । श्लो-
कानि च जातिपरो निर्देशः । ततः श्लोकजातिरनेकजनेदा जयतीति प्रज्ञातश्लोको-
न्यायोऽपि न विरोधः ॥

जया य चयई धम्मं, अणञ्जो जोगकारणा ॥

मे तठ मुठिण् बाले, आयई नाववुप्रड ॥ १ ॥

(अथचरितः) यदा चयमष्टादशव्यायर्त्तनकारणजायेऽपि त्यजति चारित्र्यधर्म-
नाशो भवेच्छ्रेष्ठितः न तेषु जोगेषु मूर्तिनो बाधोऽह्म आगामिकार्थं नाववुध्यते ॥ १ ॥

(अर्थः) मे आ रीते, जया अ इत्यादिमूत्र, उपर कहेल अठार म्यानक विना
करवा योग्य ठना पण (अणञ्जो के०) अनायः एतल्ले म्हेल नथी पण म्हेल गणा
ले गाधु (जोगकारणा के०) जोगकारणात् एतल्ले शब्द, स्पर्शं प्रमुग विषय जोग-
द्वाना हेतुयी (धम्मं के०) धम्मं एतल्ले चारित्र धर्मे प्रत्ये (जया के०) यदा
एतल्ले अठार (चयई के०) त्यजति एतल्ले त्याग करे, रयारे (बाधे के०) बाधः एतल्ले
अह्म एवा (मे के०) मेः एतल्ले मे गाधु (तठ के०) तत्र एतल्ले ते शब्द प्रमुग
रित्तले विषे (मुठिण् के०) मूर्तिनः एतल्ले मूर्त्तों करता ठना (आयई के०) अ-
वति एतल्ले अरना बाध प्रत्ये (नाववुप्रड के०) नाववुप्रडने एतल्ले गणा
अठार जोगे नहि ॥ १ ॥

(दीपिका.) यदा चैवमष्टादशसु स्थानेषु व्यावर्त्तनकारणेषु सत्त्वपि यो वालोऽङ्गो धर्मं चारित्र्यलक्षणं जहाति संजति । स आचतिमागामिकालं नावबुध्यते सम्यग् नावगच्छति । किञ्चूतो बालः । अनार्य इव अनार्यो म्हेत्तवेष्टितः । किमर्थं धर्मं त्यजतीत्याह । जोगकारणाय शब्दादिजोगनिमित्तम् । किञ्चूतो बालः । तत्र मूर्धितः । तेषु जोगेषु मूर्धितो गृह्यः ॥ १ ॥

(टीका.) जया अ चि सूत्रम् । अस्य व्याख्या । यदा चैवमष्टादशसु व्यावर्त्तनकारणेषु सत्त्वपि जहाति त्यजति धर्मं चारित्र्यलक्षणम् । अनार्य इत्यनार्य इवानार्यो म्हेत्तवेष्टितः । किमर्थमित्याह । जोगकारणादृब्दादिजोगनिमित्तं स धर्मत्यागी तत्र तेषु जोगेषु मूर्धितो गृह्यो वालोऽङ्ग आचतिमागामिकालं नावबुध्यते न सम्यगवगच्छतीति सूत्रार्थः ॥ १ ॥

जया उहाविठ होइ, इंदो वा पडिठ ठमं ॥

सबधम्मपरिप्रष्ठो, स पठा परितप्पइ ॥ २ ॥

(अवचूरिः) यदावधावितोऽपमृतो जवति संयमसुखविभूतेः । उत्प्रव्रजित इत्यर्थः । इन्द्रवत्पतितः क्षमां स्वविजयव्रंशात् । सर्वधर्मेभ्यः परित्रष्टः स पश्चाद्भूतो भूत्वा मनाग्नोद्भावसाने परितप्यते ॥ २ ॥

(अर्थ.) तेज कहे ठे. जया इत्यादि सूत्र. (ठमं के०) क्षमां एतले जूमिने विपे (पडिठ के०) पतितः एतले पडेलो एवा (इंदो वा के०) इंदो वा एतले देवराज इंद्रीनी पेठे अर्थात् इंद्रे जेम पोताना इंद्रेपदथी ब्रष्ट यइने आ मृत्युलोकमां पतन पामे, तेम (जया के०) यदा एतले ज्यारे पूर्वोक्त साधु जे ते (उहाविठ के०) अवधावितः एतले नीकली गएला, अर्थात् चारित्र्यथी ब्रष्ट एवा (होइ के०) जवति एतले थाय ठे. त्वारे (स के०) सः एतले ते साधु (सबधम्मपरिप्रष्ठो के०) सर्वधर्मपरित्रष्टः एतले खंति. अज्ञाव, मइव प्रमुख पूर्वं आचरेला सर्व धर्मथी परित्रष्ट यया ठता (पठा के०) पश्चात् एतले पाठवथी (परितप्पइ के०) परितप्यते एतले ' आ मे शुं कुरुं ' एवी रीते पस्तावो करे ठे. ॥ २ ॥

(दीपिका.) एतदेव दर्शयति । यदा चावधावितोऽपमृतो जवति यः । कोऽर्थः । संयमसुखविभूतेः सकाशादुत्प्रव्रजित इत्यर्थः । नदा इन्द्रो वा देवराज इव क्षमां पतितः । स्वविमानविजयव्रंशेन जूमो पतिन इति भावः । किं यः । सर्वधर्मपरित्रष्टः । सर्वधर्मेभ्यः हान्त्यादिभ्य आनेवितेभ्योऽपि यावत्प्रतिज्ञमननुपालनान् । लौकिकेभ्यो

६५४ राय धनपतसिंघ बहाडरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

वा गौरवादिज्यः परित्रष्टः सर्वतश्च्युतः । पतितो जूत्वा पश्चात् मनागू मोहस्यान्ते स परितप्यते । किमिदं मया कार्यं कृतमित्यनुतापं करोति ॥ २ ॥

(टीका.) एतदेव दर्शयति । जय ति सूत्रम् । व्याख्या । यदा चावधावितोऽप्यतो जवति संयममुखविजृतेः । उत्पन्नजित इत्यर्थः । इन्द्रो वेति देवराज इव पतितः क्षमां गतः स्वविजवन्नशेन जूमौ पतित इति जावः । इमा जूमिः । सर्वधर्मपरित्रष्टः सर्वधर्मेज्यः क्षान्त्यादिज्य आसेवितेज्योऽपि यावत्प्रतिज्ञामननुपाखनात् लौकिकेज्योऽपि वा गौरवादिज्यः परित्रष्टः सर्वतश्च्युतः स पतितो जूत्वा पश्चान्मनागू मोहस्यान्ते परितप्यते । किमिदमकार्यं मयानुष्ठितमित्यनुतापं करोतीति सूत्रार्थः ॥ २ ॥

जया अ वंदिमो होइ, पठा होइ अवंदिमो ॥

देवया व चुआ ठाणा, स पठा परितपइ ॥ ३ ॥

(अवनचूरिः) यदा च वन्द्यो जवति श्रमणपर्यायस्यो नरेन्द्रादीनां पश्चात्त्युत्तिष्कान्तः सन्नवन्द्यः । तदा च देवतेव स्यान्च्युता सती पश्चात्परितप्यत इति पूर्ववत् ॥ ३ ॥

(अर्थ.) जे साधु (जया के०) यदा एटले ज्यारे चारित्र रूडी रीते पावता होय त्यारे प्रथम तो (वंदिउं के०) वन्द्यः एटले वंदना करवाने योग्य एव (होइ के०) जवति एटले थाय. (य के०) च एटले अने (पठा के०) पश्चात् एटले पाठसथी अर्थात् चारित्रनो त्याग करे त्यारे (अवंदिमो के०) अवन्यः एटले वन्दना करवा योग्य नहि एवा (होइ के०) जवति एटले थाय. (स के०) स एटले ते साधु (ठाणा के०) स्थानात् एटले पोताना स्थानकथी (चुआ के०) च्युता एटले त्रष्ट थपस एवी (देवया व के०) देवतेव एटले देवतानी पठे (पठा के०) पश्चात् एटले पाठसथी (परितपइ के०) परितप्यते एटले पस्तावो करे ठे. ॥ ३ ॥

(दीपिका.) यदा च यः संयमवान् सन् नरेन्द्रादीनां वन्द्यो जवति । स पश्चात्त्युत्तिष्कान्तः संयमरहितः सन्नवन्द्यो जवति । पश्चात् स परितप्यते च । किं । स्यान्च्युता सती इन्द्रवर्जा देवतेव । परितापार्थः पूर्ववत् ॥ ३ ॥

(टीका.) जया अ ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । यदा च वन्द्यो जवति । श्रमणपर्यायस्यो नरेन्द्रादीनां पश्चात्त्युत्तिष्कान्तः सन्नवन्द्यस्तदा देवतेव का विनिन्दवर्जा स्यान्च्युता सती । स पश्चात्परितप्यत इत्येतत्पूर्ववदेवेति सूत्रार्थः ॥ ३ ॥

जया अ पूज्यो होइ, पठा होइ अपूज्यो ॥

राया व रज्जुपप्रष्ठो, स पठा परितप्पइ ॥ ४ ॥

(अथचूरिः) यदा च पूज्यो वस्त्रजक्ताद्यैर्लोकानामिति शेषः । पश्चाद्भवत्युत्प्रव्रजितः सन्नपूज्यः । राजेव राज्यप्रव्रष्टो महतो जोगाद्धिप्रमुक्तः । स पश्चात्परितप्यते ॥ ४ ॥

(अर्थः) तेमज जया इत्यादि सूत्र. (अ के०) च एटले वली जे साधु चारि-
घना प्रजावधी प्रथम (जया के०) यदा एटले ज्यारे (पूज्यो के०) पूज्यः एटले
पूजा करवा योग्य एवा (होइ के०) जवति एटले याय ठे. अने (पठा के०)
पश्चात् एटले चारित्र्यी व्रष्ट यया पठी (अपूज्यो के०) अपूज्यः एटले पूजा
करवा योग्य नहि एवा (होइ के०) जवति एटले याय ठे. (स के०) सः एटले
ते साधु (रज्जुपप्रष्ठो के०) राज्यप्रव्रष्टः एटले राज्ययी व्रष्ट यएल एवा (राया व
के०) राजेव एटले राजानी पेठे (पठा के०) पश्चात् एटले पाठलधी (परितप्पइ
के०) परितप्यते एटले पस्ताय ठे. ॥ ४ ॥

(टीपिका.) यदा च पूज्यो जवति लोकानां वस्त्रपात्रादिभिः । कुतः । साधुधर्ममाहा-
त्म्यात् । स उत्प्रव्रजितः सन्नपूज्यो जवति लोकानामेव । क इव । राज्यप्रव्रष्टो महतो
जोगाद्धियुक्तो राजेवापूज्यो जवति । पुनः स पश्चात् परितप्यते च पूर्ववत् ॥ ४ ॥

(टीका.) तथा जय ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । यदा च पूज्यो जवति वस्त्र-
जक्तादिभिः श्रामण्यसामर्थ्याल्लोकानां पश्चाद्भवत्युत्प्रव्रजितः सन्नपूज्यो लोकानामेव ।
तदा राजेव राज्यप्रव्रष्टः । महतो जोगाद्धिप्रमुक्तः स पश्चात्परितप्यत इति पूर्वव-
देवेति सूत्रार्थः ॥ ४ ॥

जया अ माणिमो होइ, पठा होइ अमाणिमो ॥

सिद्धि व कव्वडे वूठो, स पठा परितप्पइ ॥ ५ ॥

(अथचूरिः) यदा च मान्योऽन्युष्ठानाङ्गाकरणादिना । पश्चाद्भवत्यमान्यन्त्यन्त-
त्यागेन । तदा श्रेष्ठीव कव्वडे कुडसन्निवेशे द्वितः सन्परितप्यते ॥ ५ ॥

(अर्थः) तेमज जया इत्यादि सूत्र. (अ के०) च एटले वली जे साधु चारि-
घना प्रजावधी प्रथम (जया के०) यदा एटले ज्यारे (माणिमो के०), मान्यः एटले
आसन आपबुं, आङ्गा मानवी इत्यादि प्रकार वडे मान आसा योग्य याय
ठे, अने (पठा के०) पश्चात् एटले शीलधी व्रष्ट यया पठः (अमाणिमो के०)
अमान्यः एटले मान आपवा योग्य नहि एवा (होइ के०) तवति एटले याय ठे.

૬૫૬ રાય ધનપતસિંઘ વહાદુરકા જૈનાગમસંગ્રહ, જાગ તેતાલીસ-(૪૩)-મ

(સ કે૦) સઃ ઇટલે તે સાધુ (કઢલે કે૦) કવંટે ઇટલે ઘણા જ કુદ્ર ઇવા ગા
હામાં (વૂઢો કે૦) કિસઃ ઇટલે પઢેલો ઇવા (સિદ્ધિ ઇ કે૦) શ્રેષ્ઠી ઇ
શ્રેષ્ઠીની પેઠે (પછા કે૦) પશ્ચાત્ ઇટલે પાઠલથી (પરિતપ્પઙ્ક કે૦) પરિતપ્પ
ઇટલે પસ્તાય ઠે ॥ ૫ ॥

(ટીપ્પિકા.) યદા ચ માન્યો જવત્યન્નુઘાનાજ્ઞાકરણાદિના માનનીયઃ સ્વાઘી
લાદિપ્રજાવેન । પશ્ચાઘીલાદિપરિત્યાગેનામાન્યઃ સ્વાત્ । કિંવત્ । શ્રેષ્ઠિવત્ । શ્રેષ્ઠી
યથા શ્રેષ્ઠી કવંટે કિસો મહાકુદ્રસંનિવેશે કિસોઽમાન્યો જવતિ । પુનઃ પશ્ચાત્ પતિ
પ્યતે । તદ્દશીલાદિપરિત્યાગ્યપિ ॥ ૫ ॥

(ટીકા.) તથા જય સિ સૂત્રમ્ । અસ્ય વ્યાખ્યા । યદા ચ માન્યો જવત્યન્નુ
ઘાનાજ્ઞાકરણાદિના માનનીયઃ શીલપ્રજાવેણ, પશ્ચાન્નવત્યમાન્યસ્તપરિત્યાગેન તા
શ્રેષ્ઠીઽવ કવંટે મહાકુદ્રસંનિવેશે કિસઃ સન્ પશ્ચાત્પરિતપ્યત ઇત્યેતત્સમાનં પૂર્યે
તિ સૂત્રાર્થઃ ॥ ૫ ॥

જયા અ યેરઝ હોડ, સમશ્કંતજુઘણો ॥

મઝુ ઇ ગલિં ગલિત્તા, સ પઞ્ચા પરિતપ્પઙ્ક ॥ ૬ ॥

(અથચૂરિઃ) યદા ચ સ્વવિરો જવતિ સ ત્યક્તસંયમો વયઃપરિણામેન । ઇતદ્દિરે
પદર્શનાપાદ્ । સમતિક્રાન્તયોવન ઇકાન્તસ્યવિરજાવસ્તદા વિપાકકદુલ્લાન્મસ્ય ઇ
ગલં ગિલિત્વાજિગૃહ્ય તથાવિધકર્મસોદ્ધકંટકવિરૂઃ સન્ સ પશ્ચાત્પરિતપ્યતે । ગ
યેયં ઘટ્ટઘટ્ટો ઇયુઘટ્ટો ચ નોક્તા ॥ ૬ ॥

(અથયં.) જયા ઇત્યાદિ સૂત્ર. (અ કે૦) ચ ઇટલે વલી જે સાધુ (જયા કે૦)
પદા ઇટલે ડ્યારે (સમશ્કંતજુઘણો કે૦) સમતિક્રાન્તયોવનઃ ઇટલે નીકસી ગર ડે
જુવાન અથસ્યા જેમની ઇવા અને માટેજ (યેરઝ કે૦) સ્વવિરઃ ઇટલે સર્વથા ઇ
યથા ઠતા સંયમનો ત્યાગ કરે ઠે. (સ કે૦) સઃ ઇટલે તે સાધુ (ગલિં કે૦) ગ
ઇટલે હોદ્દાના કાંટા ઉપર રાણેસ માંસને (ગલિત્તા કે૦) ગિલિત્વા ઇટલે
હીને (ઇ કે૦) ઇવ ઇટલે જેમ (મઝ કે૦) મત્સ્યઃ ઇટલે મઝ પસ્તાય ઠે, હેન
વિવપ જોગનો પરિણામ કઢલો હોવાથી (પછા કે૦) પશ્ચાત્ ઇટલે પાઠલથી (પ
રિતપ્પઙ્ક કે૦) પરિતપ્યતે ઇટલે પસ્તાય ઠે. ॥ ૬ ॥

(ટીપ્પિકા.) યદા ચ સ્વવિરો જવતિ મુક્તસંયમો વયસઃ પરિણામેન । ઇતદ્દિરે
પદર્શનાપાદ્ । કિન્તુઃ સ્વવિરઃ । સમતિક્રાન્તયોવન ઇકાન્તસ્યવિરજાઃ । તા

जोगानां विपाकटुकत्वात् परितप्यते । क इव । मत्स्य इव । यथा मत्स्यो वक्षिं गि-
द्वित्वा अजिगृह्य तथाविधकर्मलोहकंटकविरुः सन् पश्चात् परितप्यत इति । एत-
दपि पूर्वैण समानम् ॥ ६ ॥

(टीका.) जय त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । यदा च स्थविरो जवति स त्यक्त-
संयमो वयःपरिणामेन । एतद्विशेषप्रतिपादनायाह । समतिक्रान्तयौवन एकान्तस्थविर
इति जावः । तदा विपाककटुकत्वाजोगानां मत्स्य इव गलं वक्षिं गिद्वित्वाजिगृह्यत-
थाविधकर्मलोहकंटकविरुः सन्पश्चात्परितप्यत इत्येतदपि समानं पूर्वैणेति सूत्रार्थः ॥ ६ ॥

जया अ कुकुमुंस्स, कुतत्तीहिं विहम्मइ ॥

हत्ती व वंधणे वन्धी, स पठा परितप्पइ ॥ ७ ॥

(अर्थ.) एज प्रकट कहे ठे. जया इत्यादि सूत्र. संयमनो त्याग करनार साधु
(जया के०) यदा एटले ज्यारे (कुकुमुंस्स के०) कुकुटुम्बस्य एटले माठा कुटुं-
वना परिवारनी (कुतत्तीहिं के०) कुतत्तिजिः एटले माठी चिंताउथी (विहम्मइ
के०) विहन्यते एटले हणाय ठे. त्यारे (स के०) सः एटले ते साधु (वंधणे के०)
वन्धने एटले विषयनी लालचथी वन्धनमां (वरू के०) वरूः एटले सपडाइ गएल
एवा (हत्ती व के०) हस्तीव एटले हाथीनी पेठे (पठा के०) पश्चात् एटले पाठ-
लथी (परितप्पइ के०) परितप्यते एटले पस्ताय ठे. ॥ ७ ॥

(दीपिका.) एतदेव स्पष्टयति । यदा च कुकुटुम्बस्य कुत्सितकुटुम्बस्य कुत-
त्तिजिः कुत्सितचिन्ताजिरात्मनः संतापकारिणीजिर्विहन्यते विषयजोगान् प्रति
विघातं नीयते । तदा स मुक्तसंयमः सन् परितप्यते पश्चात् । क इव । यथा हस्ती
कुकुटुम्बवन्धनवरूः परितप्यते ॥ ७ ॥

पुत्तदारपरीकिन्नो, मोहसंताणसंतउ ॥

पंकोसन्नो जहा नागो, स पठा परितप्पइ ॥ ८ ॥

(अथचूरिः) एतदेव स्पष्टयति । पुत्रदारपरिकीर्णं विषयसेवनात् पुत्रकलत्रादि-
जिः सर्वतो विद्विषः । मोहसंतानसंततो मोहनीयकर्मप्रवाहेण व्याप्तः । पट्ठाव-
सन्नो यथा नागः कर्दमनिमग्नो वनगज इव । स पश्चात्परितप्यते । हा हा किं मयेद-
मसमञ्जसमनुष्ठितमिति ॥ ८ ॥

६५८ राय धनपतसिंघ वहाडूरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-भा.

(अर्थ.) पुत्तदार इत्यादि सूत्र. संयमनो त्याग करनार (स के०) सः एट्ठे ते साधु जे ते (पुत्तदारपरिकीर्ण के०) पुत्तदारपरिकीर्णः एट्ठे पुत्र तथा सीवडे परिवरेखो अने (मोहसंतानसंतत के०) मोहसंतानसंततः एट्ठे दर्शनमोहिनी प्रमुख कर्मप्रवाहमां पडेखो एवो थयो उतो (जहा के०) यथा एट्ठे जेम (पंको-सन्नो के०) पङ्कावसन्नः एट्ठे कादवमां खुती गएख एवो (नागो के०) नागः एट्ठे हायी पस्ताय ठे, तेम (पछा के०) पश्चात् एट्ठे पाठवधी (परितप्पइ के०) परितप्पते एट्ठे पस्ताय ठे. ॥ ८ ॥

(दीपिका.) पुनराह् । मुक्तसंयमः पश्चात्परितप्पते । हा हा किं मयेदमसमञ्जस-मनुष्ठितम् । किं० । पुत्तदारपरिकीर्णः । विषयसेवनात्पुत्रकलत्रादिभिः सर्वतो विक्षितः । पुनः किञ्चूतः । मोहसंतानसंततो दर्शनमोहनीयादिकर्मप्रवाहेण संततः । क इव परि-तप्पते । यथा नागो हस्ती पङ्कावसन्नः कर्दमममः सन् परितप्पते ॥ ८ ॥

(टीका.) एतदेव स्पष्टयति । पुत्तदार ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । पुत्रदारपरि-कीर्णो विषयसेवनात्पुत्रकलत्रादिभिः सर्वतो विक्षितः । मोहसंतानसंततो दर्शनमो-हनीयकर्मप्रवाहेण व्याप्तः । क इव । पङ्कावसन्नो नागो यथा कर्दमावममो वनग इव । स पश्चात्परितप्पते । हा हा किं मयेदमसमञ्जसमनुष्ठितमिति सूत्रार्थः ॥ ८ ॥

अज्झ अहं गणी हुंतो, जाविअप्पा बहुस्सुउं ॥

जइ हं रमतो परिआए, सामझे जिणदेसिए ॥ ९ ॥

(अर्थः) कश्चित्सचेतन एव तस्यत इत्याह । अथास्मिन् दिवसेऽहमाश-यां जयेयं जाविनात्मा प्रशस्तयोगजायनानिः बहुश्रुत उन्नयलोकहितयज्ञागम-नो एवहमारमिष्यं रतिमकरिष्यम् । पर्याये प्रप्रज्ञारूपे धामण्ये ध्रमणसंगनिनि-जितेदशिते ॥ ९ ॥

(अर्थ.) कोइ सचेतन बसी पवी रीने पस्ताय एम कहे ठे. अज्झ इत्यादि गुरु (अहं के०) अहं एट्ठे हुं (अज्झ था के०) अथ तावत् एट्ठे आगमुनी के (गणी के०) गणिः एट्ठे आचार्य (हुंतो के०) स्यां एट्ठे यात. शुं कमु हुं तो ते कहे ठे. (जइ के०) यदि एट्ठे जो (अहं के०) अहं एट्ठे हुं (जाविअप्पा के०) जाविनात्मा एट्ठे शुनयोगनी जायना वडे आरमानेविषे जायना करतले एवो अने (बहुस्सुउं के०) बहुश्रुतः एट्ठे था लोक परलोकने विषे दित्तवनी अण्णार अंग प्रमुख बहू आगमने धारण करतां वनो (जिणदेसिए के०)

जिनदेशिते एटले जिनजगवाने उपदेश करेल एवा, (सामन्ने के०) श्रामण्ये एटले श्रमण संवंधी (परिआए के०) पर्याये एटले चारित्र पर्यायने विपे (रमंतो के०) श्रमिप्यं एटले रमी रहत, अर्थात् रूडी रीते चारित्र पालत तो आचार्य यात. ॥ ए ॥

(दीपिका.) कश्चित् सचेतनो नर एवं च परितप्यत इत्याह । अहमद्य तावदस्मिन् दिवसे गणी स्यामाचार्यो ज्ञेयम् । यदि पर्याये प्रव्रज्यारूपे श्रमिप्यं रतिमकरिष्यम् । किंविशिष्टे पर्याये । श्रामण्ये श्रमणसंवन्धिनि । पुनः किञ्चूते । जिनदेशिते तीर्थकरप्ररूपिते । न शाक्यादिरूपे । किञ्चूतोऽहम् । जावितात्मा । प्रशस्तयोगजावनाजिजावित आत्मा यस्य सः । पुनः किञ्चूतः । बहुश्रुतः । उज्जयलोकहितवहागमयुक्त इति ॥ ए ॥

(टीका.) कश्चित् सचेतनतर एवं च परितप्यत इत्याह । अज्ज्ञं चि सूत्रम् । अस्य व्याख्या । अद्य तावदहमव्यास्मिन् दिवसे । अहमित्यात्मनिर्देशे । गणी स्यामाचार्यो ज्ञेयम् । जावितात्मा प्रशस्तयोगजावनाजिः । बहुश्रुत उज्जयलोकहितवहागमयुक्तः । यदि किं स्वादित्यत आह । यद्यहमरमिप्यं रतिमकरिष्यं पर्याये प्रव्रज्यारूपे । सोऽनेकज्ञेद इत्याह । श्रामण्ये श्रमणानां संवन्धिनि । सोऽपि शाक्यादिज्ञेदजिज्ञ इत्याह । जिनदेशिते निर्यन्यसंवन्धिनीति सूत्रार्थः ॥ ए ॥

देवलोगसमाणो अ, परिआठ महेसिणं ॥

रयाणं अरयाणं च, महानरयसारिसो ॥ १० ॥

(श्रवचूरिः) एतत्स्वरीकरणार्थमाह । देवलोकसदृश एव पर्यायः प्रव्रज्यारूपो महर्षीणां रतानां सत्त्वानाम् । पर्याय एवेति गम्यते । यथा देवलोकं देवाः प्रेक्षणकादिव्यापृतास्तिष्ठन्ति तथा प्रत्युपेक्षणादौ साधवः । अरतानां च जावतः सामाचार्यामसत्त्वानां च शब्दाद्विषयेनूनां च जिनविह्वविस्वकानां महानरकसदृशः । तत्कारणत्वात् मानसष्टुःखातिरेकात् ॥ १० ॥

(अर्थ.) साधुना चित्तनी स्थिरताने अर्थे कहे ठे. देवलोक इत्यादि सूत्र. (अ के०) च एटले वली (रयाणं के०) रतानां एटले सामाचारीने विपे प्रीति राखनारा (महेसिणं के०) महर्षीणां एटले रूडी रीते चारित्र पालनार मुनिराजोने (परिआए के०) पर्यायः एटले चारित्रपर्याय जे ते (देवलोकसमाणो के०) देवलोक सरखो ठे. तात्पर्य ए ठे के, जेम देवलोकमां देवताउ नाटक प्रमुख जोवामां मझ थइ निरंतर आनंदमां रहे ठे. दीनपणुं पामता नथी. तेम जला साधुउ पणं

६६० राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-४३-म

जावची पडिसेहण प्रमुख क्रियाने विपे आसक्त रही आनंदमां कालनिर्गमन करे
माटे मुनिराजनो चारित्र पर्याय स्वर्गमुखसमान ठे. तेमज (अरयाणं के०) १
तानां पटले सामाचारीने विपे प्रीति न राखनार एवा (अ के०) च पटले १
विषयने विपे आसक्त थएल एवा साधुउने चारित्र पर्याय जे ते (महानरकसारि
के०) महानरकसदृशः पटले रौरव प्रमुख नरकसमान दुःखदायी ठे. ॥ १० ॥

(दीपिका.) अवधानोत्प्रेक्षिणः स्थिरीकरणार्थमाह । महर्षीणां सुसाधूनां पय
संयमे रतानामासक्तानां पर्यायो देवलोकसमानः । अयमर्थः । यथा देवलोकं दे
नाटकादिव्यापृताः सन्तोऽदीनमनसस्तिष्ठन्ति । तथा सुसाधवोऽपि ततोऽधिकजावतः
स्थुपेक्षणादिक्रियाव्यापृता अदीनमनसस्तिष्ठन्ति । कथम् । उपादेयविशेषत्वात् ।
स्थुपेक्षणादेः । तथा पर्यायेऽरतानां च जावतः सामाचार्यामसक्तानाम् । चशब्द
विषयान्निष्ठापिणां च । जगवह्निर्विरुन्धकानां ह्युद्रप्राणिनां पर्यायो महानरक
सदृशो रौरवादितुल्यः । तत्कारणत्वाद् मानसदुःखातिरेकात्, तथा विरुन्धनाच्चेति ॥ १० ॥

(टीका.) अवधानोत्प्रेक्षिणः स्थिरीकरणार्थमाह । देवलोकं च सूत्रम् । अस्य व्य
ख्या । देवलोकसमानस्तु देवलोकसदृश एव पर्यायः प्रवज्यारूपः । महर्षीणां सुसा
धूनां रतानां सक्तानाम् । पर्याय एवेति गम्यते । एतदुक्तं जावति । यथा देवलोकं देवा
प्रेक्षणादिव्यापृता अदीनमनसस्तिष्ठन्त्येवं सुसाधवोऽपि ततोऽधिकं जावतः प्रत्युपे
क्षणादिक्रियायां व्यापृता उपादेयविशेषत्वात् प्रत्युपेक्षणादेरिति । देवलोकसमा
न एव पर्यायो महर्षीणां रतानामिति । अरतानां च जावतः सामाचार्यामसक्तानां च ।
चशब्दाद्विषयान्निष्ठापिणां च । जगवह्निर्विरुन्धकानां ह्युद्रसत्त्वानां महानरकसदृशो
रौरवादितुल्यस्तत्कारणत्वान्मानसदुःखातिरेकात्, तथा विरुन्धनाच्चेति सूत्रार्थः ॥ १० ॥

अमरोवमं जाणिअ सुकमुत्तमं, रयाण परिआइ तहारयाणं ॥

निरउवमं जाणिअ डकमुत्तमं, रमिऊ तम्हा परिआइ पंनिए ॥ ११ ॥

(अवचूरिः) तदुपसंहारेणैव निगमयन्नाह । असरोपममुकन्यायादेवसदृशं
सौख्यं ज्ञात्वा प्रशमसारं रतानां पर्यायसक्तानां तथारतानां तस्मिन्नेव निरयोपमं दुःख
म् । रमेत तस्मात्पर्याये पण्डितः शास्त्रज्ञः ॥ ११ ॥

(अर्थ.) एज वात प्रकट कहे ठे. अमरोवमं इत्यादि सूत्र. (तम्हा के०) त
स्मात् पटले ते कारणमाटे (पंनिए के०) पण्डितः पटले शास्त्रार्थना जाण एवो
शुरुप जे ते (परिआइ के०) पर्याये पटले चारित्र पर्यायने विपे (रयाण के०)

रतानां एटले जावथी आसक्त एवा मुनिराजोने (अमरोपमं के०) अमरोपमं एटले देवतासरखुं (उत्तमं के०) उत्तमं एटले उत्तुहुं (सुखं के०) सुखं एटले सुखप्रत्ये (जाणिश्च के०) ज्ञात्वा एटले जाणीने (तद्वा के०) तथा एटले तेमज (अरयाणं के०) अरतानां एटले सामाचारी पालवामां कंटाळो करनार एवा साधुर्जने (निर-
ल्वमं के०) निरयोपमं एटले नरकसमान (उत्तमं के०) उत्तमं एटले आकर्तं (छुखं के०) छुःखं एटले छुःख प्रत्ये (जाणिश्च के०) ज्ञात्वा एटले जाणीने (परिआइ के०) पर्याये एटले चारित्रपर्यायने विपे (रमिज्जा के०) रमेत एटले रमी रद्दे ॥ ११ ॥

(दीपिका.) एतच्चोपसंहारेणैव निगमयन्नाह । पणितः शास्त्रज्ञः पर्याय उक्त-
रूपे संयमे रमेत सक्तिं कुर्यात् । किं कृत्वा । अमरोपमं देवसदृशं सौख्यं प्रशम-
सौख्यं प्रशस्तं ज्ञात्वा विज्ञाय । केषामित्याह । पर्याये रतानां दीक्षायां सक्तानाम् ।
सम्यक्प्रत्युपेक्षादिक्रियायङ्गे । पुनः किं कृत्वा । पर्याय एतद्वारतानाम् नरकोपमं न-
रकतुल्यमुत्तमं प्रधानं दुःखं च ज्ञात्वा ॥ ११ ॥

(टीका.) एतदुपसंहारेणैव निगमयन्नाह । अमर इति सूत्रम् । अस्य व्याख्या ।
अमरोपममुक्तन्यायादेवसदृशं ज्ञात्वा विज्ञाय सौख्यमुत्तमं प्रशमसौख्यम् । केषामि-
त्याह । रतानां पर्याये सक्तानां सम्यक्प्रत्युपेक्षादिक्रियायङ्गे आसक्त्ये । तथा अरतानां
पर्याय एव । किमित्याह । नरकोपमं नरकतुल्यं ज्ञात्वा दुःखमुत्तमं प्रधानमुक्तन्या-
यात् । यस्मादेवं रतारतविपाकस्तस्माद्रमेत सक्तिं कुर्यात् । केत्याह । पर्याय उक्तस्वरूपे
पणितः शास्त्रार्थज्ञ इति सूत्रार्थः ॥ ११ ॥

धम्माज्ज च्छं सिरिउ ववेयं, जन्नग्गि विप्राअमिवप्पतेअं ॥

हीलंति पां उविहिअं कुसीला, दाहुहिअं घोरविसं व नागं ॥ १२ ॥

(अर्थचूरिः) पर्यायच्युतस्येहिकं दोषमाह । धर्मान्निमणधर्माद्धृष्टं च्युतं श्रियोऽपेतं
तपोलक्ष्म्या अपेतम् । यद्वाग्निं विध्यातमिव वागावसानेऽपतेजसम् । अल्पशब्दोऽज्ञा-
वे । तेजःशून्यं जस्मकल्पमित्यर्थः । हीलयन्ति पतितस्त्वमिति पङ्क्यपसरणादि-
ना । एनमस्तत्रतं उविहितं दुष्टानुष्ठानं तत्सङ्गोचितलोका उद्धृतदंष्ट्रं रौद्रविपमिव
नागं सर्पम् ॥ १२ ॥

(अर्थ.) हवे चारित्रधी ब्रष्ट यएल पुरुषने आ लोकने विपे शुं दोष थाय ते
कहे ठे. धम्माज्ज इत्यादि सूत्र. (कुसीला के०) कुसीलाः एटले जे लोकोनी साथे
रद्देवुं पडे ते कुसीलिया एवा लोको जे ते (धम्माज्ज के०) धर्मात् एटले चारित्ररूप

राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

(जठं के०) ऋष्टं एतले ऋष्ट थएल एवा, (सिरिउं के०) थियः एतले तप-
 ष्य लक्ष्मीथी (ववेशं के०) अपेतं एतले रहित एवा माटेज (डुबिहिशं के०)
 हितं एतले डुष्ट व्यापार करनार एवा (एं के०) एनं एतले आ चारित्र्यी
 थएल पुरुषने (विप्राय के०) विघ्यातं एतले उलवाइ गएल जेवो थएल एवा
 तेज (अप्पतेजसं के०) अप्पतेजसं एतले हीण थयुं ठे तेज जेनुं एवा (जन्नगि-
 व के०) यज्ञाग्निमिव एतले यज्ञने माटे सिद्ध करेल अग्निने जेम यज्ञ थइ रखा
 तीरस्कार करे ठे, अथवा (घोरविसं के०) घोरविपं एतले घणा आकरा जप-
 रि विपने धारण करनार एवो (सर्पं के०) सर्पं एतले सर्प (दाडुद्विशं के०)
 ऋतदंष्ट्रम् एतले जेनी जहेरी दाढ उखेडी नाखी ठे एवो थाय त्यारे (व के०)
 म तेनो सर्व लोको तीरस्कार करे ठे, तेम (हीलंति के०) हीलयन्ति एतले
 तीरस्कार करे ठे. ॥ १२ ॥

(दीपिका.) अथ चारित्र्यघटस्य इहलोकसंबन्धदोषमाह । कुशीलास्तत्सङ्गोवि-
 ता लोका एनमुन्निष्कान्तं हीलयन्ति पतितस्त्वमिति पङ्क्तितोऽपसारणादिना कद-
 र्थयन्ति । किञ्चूतमेनं । धर्मात् साधुधर्माद् ऋष्टं च्युतम् । पुनः किञ्चूतमेनम् । थिय
 अपेतं लक्ष्म्या वर्जितम् । कमिव हीलयन्ति । यज्ञाग्निमिष्टोमायनलम् । विघ्यातमि
 यागप्रान्ते । अप्पतेजसम् । अप्पशब्दस्य अज्ञाववाचित्वात् । तेजःशून्यं जस्मसदृशी
 त्वर्थः । किञ्चूतमेनम् । डुर्विहितम् । उन्निष्क्रमणादेव डुष्टानुष्टायिनम् । पुनः कति
 हीलयन्ति । ऋतदंष्ट्रमुत्खातदाढं घोरविपमिव रौद्रविपमिव नागं सर्पम् ॥ १२ ॥

(टीका.) पर्यायच्युतस्यैहिकं दोषमाह । धम्माउ त्ति सूत्रम् । अस्य व्याह-
 र्मात्रमणधर्माद्भ्रष्टं च्युतं थियोऽपेतं तपोलक्ष्म्या अपगतं यज्ञाग्निमिष्टोमायनलं
 घ्यातमिव यागावसानेऽप्यतेजसम् । अप्पशब्दोऽज्ञावे । तेजःशून्यं जस्मकल्पमित्य-
 हीलयन्ति कदर्थयन्ति । पतितस्त्वमिति पङ्क्त्यपसारणादिना । एनमुन्निष्कान्तं डुर्वि-
 हितमुन्निष्क्रमणादेव डुष्टानुष्टायिनं कुशीलास्तत्सङ्गोचिता लोकाः । स एव विशेष्यते ।
 दाडुद्विशं ति । प्राकृतशब्दा ऋतदंष्ट्रमुत्खातदंष्ट्रं घोरविपमिव रौद्रविपमिव नागं सर्पम्
 यज्ञाग्निसर्पोपमानं लोकनीत्या प्रधानज्ञावादप्रधानज्ञावाख्यापनार्थमिति सूत्रार्थः ॥ १२ ॥
 इहेवधम्मो अयसो अकित्ती, उन्नमधिळं च पिहुळ्णंमि ॥
 चुअस्स धम्माउ अहम्मसेविणो, संजिन्नचित्तस्स य हिठ्ठं गइ ॥ १३ ॥
 (अवनूरिः) पेहिकदोषमुक्तवोजयलोकदोषमाह । इहेव इहलोक एवाधर्म इत्य-

यमधर्मः । अयशोऽपराक्रमकृतं न्यूनत्वम् । अकीर्तिरदानपुण्यफलप्रवादरूपा । दुर्ना-
मधेयं च पुराणः पतित इति कुत्सितं नामधेयं जवति । पृथग्जने नीचजन आस्तां
शिष्टलोके । कस्येत्याह । च्युतस्य धर्मादुत्पन्नजितस्य अधर्मसेविनः । कलत्रादि-
निमित्तं पट्कायोपमर्दकारिणः । संजिन्नवृत्तस्य खणितचारित्रस्य । क्लिष्टकर्मबन्धाद-
धस्तान्नरकेपृषपातो जवति ॥ १३ ॥

(अर्थ.) आ रीते चारित्रत्रष्ट पुरुषनी आ लोकमां यती विटंवना कही. इवे
आ लोकमां तथा परलोकमां जे विटंवना आय ठे ते कहे ठे. इहेव इत्यादि सूत्र.
(धम्माउ के०) धर्मात् एटले धर्मथी (चुअस्त के०) च्युतस्य एटले त्रष्ट यएल
एवा माटे (अहम्मसेविणो के०) अधर्मसेविनः एटले स्त्रीपुत्रादिकने अर्थं हिंसा-
दिक करनार एवा (य के०) च एटले वली (संजिन्नवित्तस्त के०) संजिन्नवृत्तस्य
एटले नहिं खंनित करवायोग्य एवा चारित्रने खंडित करनार एवा पुरुषने (इहेव
के०) इहेव एटले आ लोकने विपेज (अधम्मो के०) अधर्मः एटले अधर्म आय
ठे. अर्थात् ए अधर्मां ठे एम त्रष्टचारित्री कहेवाय ठे. तेमज (अयसो के०) अयशः
एटले पराक्रमना अजावथी न्यूनपणं आवे ठे. (अकिंती के०) अकीर्तिः एटले
दानपुण्यना अजावथी न्यूनपणं आवे ठे. तेमज (पिहुजणंमि के०) पृथग्जने एटले
प्राकृतजनने विपे अर्थात् हलका लोकोमां (दुन्नामविज्जं के०) दुर्नामधेयं एटले
' फडाणो जुनो चारित्री पतित ययो ' एवी रीते नाम निंदाय ठे. तथा अंते (हि-
च्छं गइ के०) अधस्ताज्जतिः एटले नीचे नरकने विपे गति आय ठे. ॥ १३ ॥

(टीपिका.) एवमस्य त्रष्टशीलस्य सामान्यत इहलोकसंवन्धिनं दोषं कथयि-
त्वेहलोकपरलोकसंवन्धिनं दोषमाह । धर्मात् च्युतस्य धर्मादुत्पन्नजितस्य ए-
तानि जवन्ति । कानीत्याह । इह लोक एवाधर्मां जवति । अयमधर्म इति । पुनः
अयशः अपराक्रमेण कृतं न्यूनत्वं जवति । तथा अकीर्तिः अदानपुण्यफलप्रवाद-
रूपा । तथा दुर्नामधेयं च कुत्सितनामधेयं जवति । केत्याह । पृथग्जने सामा-
न्यलोकेऽपि । आस्तां विशिष्टलोके । किंविशिष्टस्य । धर्माद्युस्य । अधर्मसेविनः
कलत्रादीनां निमित्तं पट्कायस्योपमर्दकारिणः । पुनः किं० । संजिन्नवृत्तस्य
खणितचारित्रस्य क्लिष्टकर्मबन्धादधस्ताज्जतिर्नरकेपृषपातो जवति ॥ १३ ॥

(टीका.) एवमस्य त्रष्टशीलस्योपेत ऐहिकं दोषमनित्यायैदिकामुष्मिकमाह ।
इहेव ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । इहेवहलोक एवाधर्म इत्ययमधर्मः फलेन दश-

६६२ राय धनपतसिंघ वहाडरका जैनागमसंग्रह, नाग तेतालीस-(४३)-मा.

धर्मधी (जट्ट के०) जट्ट एटले जट्ट थएल एवा, (सिरिउ के०) श्रियः एटले तप-
 स्यारूप लक्ष्मीधी (ववेअं के०) अपेतं एटले रहित एवा माटेज (दुर्विहितं के०)
 दुर्विहितं एटले दुष्ट व्यापार करनार एवा (एं के०) एनं एटले आ चारित्रधी
 जट्ट थएल पुरुषने (विप्राय के०) विघ्यातं एटले उलवाइ गएल जेवो थएल एवा
 माटेज (अपपतेअं के०) अपपतेजसं एटले क्षीण थयुं ठे तेज जेनुं एवा (जल्लगि-
 मिव के०) यज्ञाग्निमिव एटले यज्ञने माटे सिद्ध करेल अग्निने जेम यज्ञ थइ रखा
 पठी तिरस्कार करे ठे, अथवा (घोरविसं के०) घोरविपं एटले घणा आकरा जय-
 कारि विपने धारण करनार एवो (सपं के०) सपं एटले सर्प (दाडुद्विअं के०)
 उद्धृतदंष्ट्रम् एटले जेनी जहेरी दाढ उखेडी नाखी ठे एवो थाय त्यारे (व के०)
 जेम तेनो सर्व लोको तिरस्कार करे ठे, तेम (हीलंति के०) हीलयन्ति एटले
 तिरस्कार करे ठे. ॥ १२ ॥

(दीपिका.) अथ चारित्रजट्टस्य इहलोकसंवन्धिदोषमाह । कुशीलास्तत्सङ्गोचि-
 ता लोका एनमुन्निष्क्रान्तं हीलयन्ति पतितस्त्वमिति पङ्क्तितोऽपसारणादिना कद-
 र्थयन्ति । किञ्चूतमेनं । धर्मात् साधुधर्माद् जट्टं च्युतम् । पुनः किञ्चूतमेनम् । श्रिया
 अपेतं लक्ष्म्या वर्जितम् । कमिव हीलयन्ति । यज्ञाग्निमग्निष्टोमाद्यनलम् । विघ्यातमिव
 यागग्रान्ते । अपपतेजसम् । अपपशब्दस्य अजाववाचित्वात् । तेजःशून्यं जस्मसदृशमि-
 त्यर्थः । किञ्चूतमेनम् । दुर्विहितम् । उन्निष्क्रमणादेव दुष्टानुष्ठायिनम् । पुनः कमिव
 हीलयन्ति । उद्धृतदंष्ट्रमुत्खातदाढं घोरविपमिव रौद्रविपमिव नागं सर्पम् ॥ १२ ॥

(टीका.) पर्यायच्युतस्येहिकं दोषमाह । धम्माउ ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या ।
 धर्माद्वृत्तमणधर्माद्भट्टं च्युतं श्रियोऽपेतं तपोलक्ष्म्या अपगतं यज्ञाग्निमग्निष्टोमाद्यनलं वि-
 घ्यातमिव यागावसानेऽपपतेजसम् । अपपशब्दोऽजावे । तेजःशून्यं जस्मकल्पमित्यर्थः ।
 हीलयन्ति कदर्थयन्ति । पतितस्त्वमिति पङ्क्त्यपसारणादिना । एनमुन्निष्क्रान्तं दुर्वि-
 हितमुन्निष्क्रमणादेव दुष्टानुष्ठायिनं कुशीलास्तत्सङ्गोचिता लोकाः । स एव विशेष्यते ।
 दाडुद्विअं ति । प्राकृतशब्दया उद्धृतदंष्ट्रमुत्खातदंष्ट्रं घोरविपमिव रौद्रविपमिव नागं सर्पम् ।
 यज्ञाग्निमग्निष्टोमानं लोकनीत्या प्रधानजावादप्रधानजावाख्यापनार्थमिति सूत्रार्थः ॥ १२ ॥

इहैवधम्मो अयसो अकिन्ती, उन्नामधिक्कं च पिहुक्कणमि ॥

चुअस्स धम्माउ अहम्मसेविणो, संजिन्नचित्तस्स य हिठ्ठं गइ ॥ १३ ॥

(अथचूरिः) ऐहिकदोषमुक्त्योजयलोकदोषमाह । इहैव इहलोक एवाधर्म इत्य-

यमधर्मः । अथशोऽपराक्रमकृतं न्यूनत्वम् । अकीर्तिरदानपुण्यफलप्रवादरूपा । पुना-
मधेयं च पुराणः पतित इति कुत्सितं नामधेयं जवति । शृगजने नीचजन आस्तां
शिष्टलोके । कस्येत्याह । व्युत्स्य धर्मादुत्प्रजितस्य अधर्मसेविनः । कलत्रादि-
निमित्तं पट्कायोपमर्दकारिणः । संनिद्रवृत्तस्य खण्डितचारित्र्यस्य । द्विष्टकर्मबन्धाद-
धस्तान्नरकेषूपपातो जवति ॥ १३ ॥

(अर्थ.) आ रीते चारित्र्यद्वष्ट पुनपनी आ लोकनां वनी विद्वन्ना कही, ह्ये
आ लोकनां तथा परलोकनां जे विद्वन्ना थाय ठे ते कहे ठे. इहेव इत्यादि सूत्र.
(धम्माठ के०) धर्मात् पटले धर्मधी (जुश्रस्स के०) व्युत्स्य पटले ब्रष्ट थाणस
एवा माटे (अहम्मसेविणो के०) अधर्मसेविनः पटले गीपुत्रादिकने अयें छिंसा-
दिक करनार एवा (य के०) च पटले बली (संनिद्रवृत्तस्य के०) संनिद्रवृत्तस्य
पटले नहि खंनित करवायोग्य एवा चारित्र्यने खंनित करनार एवा पुनपने (इहेव
के०) इहेव पटले आ लोकने विपेज (अधम्मो के०) अधर्मः पटले अधर्म थाय
ठे. अर्थात् ए अधर्मां ठे एम ब्रष्टचारित्री कहेवाय ठे. तेमज (अयसां के०) अयसाः
पटले पराक्रमना अजावपी न्यूनपणं आवे ठे. (अकिरी के०) अकीर्तिः पटले
दानपुण्यता अजावपी न्यूनपणं आवे ठे. तेमज (विहुज्जांमि के०) शृगजने पटले
प्राकृतजनने विपे अर्थात् दृष्टका लोकनां (पुत्तामयिहं के०) पुनामधेयं पटले
' फळापो पुना चारित्री पतित पयो ' एवी रीते नाम निदाय ठे. तथा अने (दि-
च्छं गह के०) अधस्ताजतिः पटले नीचे नमकने विपे गति थाय ठे. ॥ १३ ॥

(दीपिका.) एतन्मय ब्रह्मीजन्य सामान्यत इहलोकमवस्थितं दोषं कथयि-
त्येतल्लोकपरलोकसंवेन्धितं दोषमाह । धर्मात् व्युत्स्य धर्मादुत्प्रजितस्य म-
तानि जवन्ति । कानीत्याह । इह लोक एवाधर्मां जवन्ति । अधर्मधर्म इति । पुनः
अयसाः अयसाधर्मा एतं न्यूनत्वं जवति । तथा अकीर्तिः अदानपुण्यफलप्रवाद-
रूपा । तथा पुनामधेयं च कुम्भितनामधेयं जवति । इत्याह । शृगजने सामा-
न्यलोकेष्वपि । सामान्यं विविधलोके । विविधजन्य । धर्मादुत्स्य । अधर्मसेविनः
कलत्रार्थनां निमित्तं पट्कायवर्गोपमर्दकारिणः । पुनः शिः । संनिद्रवृत्तस्य
खण्डितचारित्र्यस्य द्विष्टकर्मबन्धादधस्तान्नरकेषूपपातो जवति ॥ १३ ॥

(टीका.) एतन्मय ब्रह्मीजन्योपपन्नं विहितं दोषमविशेषद्विधानुसिक्तमाह ।
इहेव नि सूत्रम् । एतन् एतत्तया । इहेवलोके एतन्मयं एतन्मयधर्मः जवति इति ।

६६४ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-भा.

यति । यदुतायशः अपराक्रमकृतं न्यूनत्वं तथा अकीर्तिरदानपुण्यफलप्रवादरूपा तथा
 दुर्नामधेयं च पुराणः पतित इति कुत्सितनामधेयं च जवति । केत्याह । पृथग्जने सा-
 मान्यलोकेऽप्यास्तां विशिष्टलोके । कस्येत्याह । द्युतस्य धर्माद्युत्पन्नजितस्येत्यर्थः ।
 तथा अधर्मसेविनः कलत्रादिनिमित्तं पदकायोपमईकारिणः । तथा संजिन्नवृत्त-
 स्य चाखण्णीयखण्णितचारित्रस्य च क्लिष्टकर्मचन्धाद् अधस्तात्तिर्नरकेषूपपात
 इति सूत्रार्थः ॥ १३ ॥

जुंजितु जोगाई पसप्रचेअसा, तहाविहं कहु असंजमं वहुं ॥

गई च गठे अणिहिक्किअं डहं, वोही अ से नो सुलहा पुणो पुणो ॥ १४ ॥

(अवनूरिः) अस्मैव विशेषोपायमाह । स उत्पन्नजितो भुक्त्वा जोगान् श-
 व्दादीन् प्रसह्य चेतसा धर्मनिरपेक्षतया प्रकटचित्तेन तथाविधमज्ञोचितं कृत्वा संय-
 मं कृप्याधारम्भं बहुमसन्तोपात्प्रभूतं स इष्टंभूतो मृतः सन् गच्छति गतिमनजिप्याता-
 मनिष्टाम् । काचित्सुखाप्येवंभूता स्यादतो दुःखां प्रकृत्येषामुन्दरां दुःखजननीम् । बोधि-
 धास्येयोन्निष्क्रान्तस्य जिनधर्मप्राप्तिर्न सुखज्ञा । पुनः पुनः प्रभूतेष्वपि जन्मसु प्रवच-
 नविराधकत्वात् ॥ १४ ॥

(अर्थः) एनेज विशेष अनिष्टनी प्राप्ति थाय ठे ते कहे ठे. जुंजितु इत्यादि सूत्र.
 ते दीक्षानो त्याग करनार साधु जे ते (जोगाई के०) जोगान् पटखे शब्द, स्पर्श
 प्रमुख जोगप्रत्ये (पसप्रचेअसा के०) प्रसह्यचेतसा पटखे धर्मनी अपेक्षा न राखतो
 पोतानी इष्टाण चाखनार मनबडे (जुंजितु के०) भुक्त्वा पटखे जोगयीने तथा
 (तहाविहं के०) तथाविधं पटखे ते प्रकारनो अर्थात् खेती, व्यापारप्रमुख (वहुं
 के०) वहुं पटखे घणो (असंजमं के०) असंयमं पटखे असंयत व्यापार प्रत्ये (कहु
 के०) कृत्वा पटखे करीने मरण पामे त्यारे (डहं के०) दुःखां पटखे दुःख था-
 नार एयी (अणिहिक्किअं के०) अनजिप्यातां पटखे नहि धारेखी एयी (गई के०)
 गतिं पटखे नरकादि गति प्रत्ये (गठे के०) गच्छति पटखे गमन करे ठे. (थ के०)
 च पटखे बप्पी (मे के०) तस्य पटखे ते चारित्रयी ब्रह्म थपन्न साधुने (वोही के०)
 बोधिः पटखे जिनधर्मनी प्राप्ति (पुणो पुणो के०) पुनः पुनः पटखे बारेबार पण
 जय करे नो पण (नो सुलहा के०) नो सुखज्ञा पटखे सुखे मझे तेयी नयी. ॥ १४ ॥

(दीर्घिका.) अयाम्पेयोत्पन्नजितस्य विशेषतः कथमाह । स उत्पन्नजितः पर-
 विधो गतिं गच्छति । किं कृत्वा । जोगान् भुक्त्वा । केन । प्रसह्यचेतसा धर्मनिरपेक्ष-

तथा प्रकटेन चित्तेन । पुनः किं कृत्वा । तथाविधमज्ञानोचितफलं बहुमसंतोपात् प्रचूतमसंयमं कृष्याधारस्वरूपं कृत्वा । किंचूतां गतिम् । अनजिध्यातामनिष्टम् । पुनः दुःखां प्रकृत्यैवासुन्दराम् । दुःखजननीम् । पुनः अस्य उत्पन्नजितस्य बोधिर्जिनधर्मप्राप्तिर्न सुलजा जवेत् । पुनः पुनः प्रचूतेष्वपि जन्मसु दुर्लजा एव स्यात् । कथम् । प्रवचनविराधकत्वात् ॥ १४ ॥

(टीका.) अस्यैव विशेषप्रत्यपायमाह । जुंजितुं ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । स उत्पन्नजितो युक्त्वा जोगान् शब्दादीन् प्रसह्यचेतसा धर्मनिरपेक्षतया प्रकटेन चित्तेन तथाविधमज्ञोचितमधर्मफलं कृत्वाजिनिर्वर्त्यासंयमं कृष्याधारस्वरूपं बहुमसंतोपात्प्रचूतं स इष्टचूतो मृतः सन् गतिं च गच्छत्यनजिध्याताम् । अनजिध्याता इष्टा न तामनिष्टामित्यर्थः । का चित्सुखाप्येवंचूता जवत्यत आह । दुःखां प्रकृत्यैवासुन्दरां दुःखजननीम् । बोधिश्चास्य जिनधर्मप्राप्तिश्चास्योन्निष्क्रान्तस्य न सुलजा । पुनः पुनः प्रचूतेष्वपि जन्मसु दुर्लजैव । प्रवचनविराधकत्वादिति सूत्रार्थः ॥ १४ ॥

इमस्स ता नेरइअस्स जंतुणो, उहोवणीअस्स किलेसवत्तिणो ॥

पलिउवमं जिप्पइ सागरोवमं, किमंग पुण मप्प इमं मणोउहं ॥ १५ ॥

(श्रवचूरिः) यस्मादेवं तस्मादुत्पन्नदुःखोऽप्येतदनुचिन्त्य नोत्पन्नजेदित्याह । अस्य तावदात्मनो नारकस्य नरके प्राप्तस्य दुःखोपनीतस्य सामीप्येन प्राप्तदुःखस्य क्लेशवृत्तेरेकान्तक्लेशचेष्टितस्य सतो नरक एव पट्योपमं क्षीयते सागरोपमं च । यथा कर्मप्रत्ययं च किमङ्ग पुनर्ममेदं संयमारतिजं मनोदुःखमेवं विचिन्त्य नोत्पन्नजेत् ॥ १५ ॥

(अर्थ.) एम ठे माटे गमे एट्ठुं दुःख जोगवडुं पडे तो पण चारित्रनो त्याग न करवो एम कहे ठे. इमस्स इत्यादि सूत्र. (ता के०) तावत् एट्ठे प्रथम (इमस्स के०) अस्य एट्ठे आ (जंतुणो के०) जन्तोः एट्ठे मारो जीव (नेरइअस्स के०) नारकस्य एट्ठे नारकी थाय ठे त्यारे ते (उहोवणीअस्स के०) दुःखोपनीतस्य एट्ठे घणुं दुःख जेने माये थावी पड्युं ठे एवो तथा (किलेसवत्तिणो के०) क्लेशवृत्तेः एट्ठे एकांतघी क्लेशवालाज जेना सर्व व्यापार ठे एवो थाय ठे. ते समये ते नरकमांज ए जीवडुं (पलिउवमं के०) पट्योपमं एट्ठे पट्योपम प्रमाणवाडुं श्रथवा (सागरोवमं के०) सागरोपमं एट्ठे सागरोपम प्रमाणवाडुं आयुष्य पण (जिप्पइ के०) क्षीयते एट्ठे जोगववाघी नाश पामे ठे. (पुण के०) पुनः एट्ठे तो पढी (अंग के०) अरे जीव (मप्प के०) मम एट्ठे मारं (इमं के०) इदं एट्ठे आ

६६६ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, भाग तेतालीस-(४३)-भा.

(मण्डोदरं के०) मनोदुःखं एतत्वे चारित्र्ये विषे श्रुति उत्पन्न यवाधी मनमां यनारं दुःख (किं के०) किं एतत्वे केवलं वे ? अर्थात् कांश्च नयी ॥ १५ ॥

(दीपिका.) यस्मादेवं तस्मादुत्पन्नदुःखोऽपि एतदनुचिन्त्य नोत्प्रव्रजेदित्याह । एतच्चिन्तनेन साधुना नोत्प्रव्रजितव्यम् । एतत्किमित्याह । अस्य तावदित्यात्मनिर्देशे । आत्मनो नारकस्य जन्तोर्नरकप्राप्तस्य पट्योपमं सागरोपमं च दीयते । यथाकर्म-प्रत्ययं पूर्णं जवति । किमहं पुनर्ममेदं संयमारतिनिष्पन्नं मनोदुःखं तथाविधप्रव-क्षकेशवृत्तिरहितमेतत् दीयत एव । किञ्चूतस्य अस्य जन्तोः । दुःखोपनीतस्य सामी-प्येन प्राप्तदुःखक्षेशवृत्तेः एकान्तक्षेशचेष्टितस्य ॥ १५ ॥

(टीका.) यस्मादेवं तस्मादुत्पन्नदुःखोऽप्येतदनुचिन्त्य नोत्प्रव्रजेदित्याह । इमस्स ति नृपम् । अस्य व्याख्या । अस्य तावदित्यात्मन एव निर्देशः । नारकस्य जन्तोर्नरकम-नुप्राप्त्येत्यर्थः । दुःखोपनीतस्य सामीप्येन प्राप्तदुःखस्य क्षेशवृत्तेरेकान्तक्षेशचेष्टि-तस्य सतो नरक एव पट्योपमं दीयते सागरोपमं च यथाकर्मप्रत्ययं । किमहं पुनर्म-मेदं संयमारतिनिष्पन्नं मनोदुःखं तथाविधक्षेशदोपरहितम् । एतद्दीयत एवेति चि-न्तनेन नोत्प्रव्रजितव्यमिति सूत्रार्थः ॥ १५ ॥

न मे चिरं दुःखमिदं न विस्मय, असासया जोगपिपास जंतुणो ॥

न चे सरीरेण इमेण विस्मय, अविस्मय जीविअपङ्कवेण मे ॥ १६ ॥

(शब्दचूरिः) एतदेवाह । न मम चिरं प्रचूतकालं संयमारतिसदृशं दुःखं जवि-ष्यति । अशाश्वती प्रायो यौवनकायावस्थायां यिनी जोगपिपासा विषयवृक्षा जन्तोः प्रा-णिनः । न चेत्तरिणानेनापयास्यति वृक्षस्य सतोऽपयास्यति । तथापि किमाकृष्यतम् । यतोऽपयास्यति । जीवितपर्यायेण जीवितपरित्यागेन ॥ १६ ॥

(अर्थ.) उपर कहेलीज घात विस्तारयी कहे ठे. न मे इत्यादि मूत्र. संयमने विषे श्रुति यएव साधु आ रीते चिंतये. (मे के०) मम एतत्वे मारं (इमं के०) इदं एतत्वे आ (दुःखं के०) दुःखं एतत्वे दुःख जे ते (चिरं के०) चिरं एतत्वे यथा बास सुधी (न न विस्मय के०) न न विष्यति एतत्वे रहेशे नहि. कारण के. (जंतुणो के०) जन्तोः एतत्वे जीवनी (जोगपिपास के०) जोगपिपासा एतत्वे विषय जोगपिपासा इया (असासया के०) अशाश्वता एतत्वे चिरकाय न रहेंनारी अर्थात् यौवनदशा होय त्यासुधी रहेंनारी एवी ठे. (चे के०) चेत् एतत्वे जो कदाच वि-षयी वृक्षा (इमेण के०) अनेन एतत्वे आ (सरीरेण के०) शरीरेण एतत्वे शरीर

कहे (न अविस्मर्य के०) नापयास्यति एतत्वे नहि जाय. अर्थात् आ शरीर ते त्या-
मुन्धी पण जो कदाच विषय जोगवचानी झटा जाय नहि, तो पण (मे के०) मम
एतत्वे मारा (जीविअपक्कवेण के०) जीवितपर्ययेण एतत्वे आद्युप्यना अंतवडे (अ-
विस्मर्य के०) अपयास्यति एतत्वे जशे. अर्थात् आद्युप्य पूर्णं यवाची मरण आवे
अवश्य विषयतृष्णानो नाश यशेज एम चित्तवृत्तं ॥ १६ ॥

(टीपिका.) विशेषेणेतदेवाह । मे मम चिरं प्रचूतकालमिदं दुःखं संयमविषये-
जरतिलक्षणं न जविष्यति । किमितीत्याह । प्रायो यौवनकालावस्थापिनी जोगपिपासा
विषयतृष्णा जन्तोः प्राणिनोऽशाश्वती । अशाश्वतीत्व एव कारणान्तरमाह । न चेष्टरी-
रेणानेन विषयतृष्णा अपयास्यति । यदि शरीरेण अनेन कारणचूतेन वृद्धस्यापि सतो
विषयेष्टा नापयास्यति । तथापि किमाकुलत्वम् । यतोऽपयास्यति जीवितस्य अपग-
मेन मरणेनेत्येवं निश्चितं स्यात् ॥ १६ ॥

(टीका.) विशेषेणेतदेवाह । न म ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । न मम चिरं
प्रचूतकालं दुःखमिदं संयमारतिलक्षणं जविष्यति । किमित्यत आह । अशाश्वती
प्रायो यौवनकालावस्थापिनी जोगपिपासा विषयतृष्णा जन्तोः प्राणिनः । अशाश्वतीत्व
एव कारणान्तरमाह । न चेष्टरीरेणानेनापयास्यति न यदि शरीरेणानेन कारणचूतेन
वृद्धस्यापि सतोऽपयास्यति । तथापि किमाकुलत्वम् । यतोऽपयास्यति जीवितपर्ययेण
जीवितस्यापगमेन मरणेनेत्येवं निश्चिन्तः स्यादिति सूत्रार्थः ॥ १६ ॥

जस्सेवमप्पा उ हविज्ज निष्ठिउ, चइज्ज देहं न दु धम्मसासणं ॥

तं तारिसं नो पइजंति इदिआ, उविति वाया व सुदंसणं गिरिं ॥ १७ ॥

(अर्थचुरिः) अस्त्यैव फलमाह । यस्य साधोरेवमुक्तप्रकारेण आत्मा । तुरे-
वार्ये । आत्मैव जवेन्निश्चितो दृढः । स त्यजेत् देहं विघ्न उपस्थिते न पुनर्धर्मशास-
नम् । तं तादृशम् । धर्मे निश्चितं न प्रचालयन्ति संयमादिन्द्रियाणि उत्पतद्वाता इव
सुदर्शनं मेरुगिरिम् । यथा मेरुं न वाताश्चालयन्ति । तथा तमपीन्द्रियाणीत्यर्थः ॥ १७ ॥

(अर्थ.) एतुंज फल कहे ठे. जस्त इत्यादि सूत्र. (जस्त के०) यस्य एतत्वे
जेनो (अप्पा उ के०) आत्मा तु एतत्वे आत्मा जे तेज (एवं के०) एवं एतत्वे उपर
कहेला प्रकारे (निष्ठिउ के०) निश्चितः एतत्वे दृढ एवो (हविज्ज के०) जवेत्
एतत्वे होय. ते साधु (देहं के०) देहं एतत्वे शरीरप्रत्ये (चइज्ज के०) त्यजेत् एतत्वे
त्याग करे. (उ के०) तु एतत्वे पण (धम्मसासणं के०) धर्मशासनं एतत्वे धर्मेनी

६७७ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-भा.

तदुक्तैकक्रियापालनपरो ज्ञ्यात् जावायसिद्धौ तत्त्वतो मुक्तिसिद्धेः । प्रवीमीति पूर्वव
दिति सूत्रार्थः ॥ १७ ॥

उक्तोऽनुगमः सांप्रतं नयास्ते च पूर्ववदेव । समासे रतिवाक्याध्ययनमिति व्याख्यातं प्रथम-
चूडाध्ययनम् ॥ इति श्रीदशवेकाक्षिके श्रीहरिजङ्गसूरिविरचित बृहद्भूत्यां प्रथमा चूषिका ॥

अथ द्वितीया चूलिका ।

चूलिच्यं तु पवरकामि, सुच्यं केवलजिनासिच्यं ॥

जं सुणित्तु सुपुष्पाणं, धम्मं उप्पज्झणं मई ॥ १ ॥

(अथचूरिः) अथ द्वितीयारच्यते । अस्य चोद्यतः सवन्ध उक्त एव । विशेषतः
पूर्वाध्ययने सीदतः स्थिरीकरणार्थमुक्तम् । अत्र तु विविक्तचर्या उच्यते । चूडा नामादिजिः
पोढा । जावचूला । तुशब्दात्प्रवक्ष्यामि । इयं चूडा श्रुतं वर्तते । श्रुतज्ञानं । कारणे कार्यापवा-
रात् । ततश्च केवलजनापितमनन्तरमेव केवलिनोक्तम् । इति सफलं विशेषणम् । एवं पृष्ठो-
क्तिः । कया चिदार्ययाऽसहिष्णुः क्रूरगमुकप्रायः साधुश्चातुर्मासकालमुपवासं कारितः ।
त तदाराधनया मृत एव । इति पातिकाहमित्युहिता सा जिनं पृष्ठामीति गुणार्जि-
तदेवतया नीता श्रीसीमन्धरान्ते । पृष्ठो जगवान् । अद्भुतचित्ता अघातिकेत्युक्ता ।
इमे चूरे पादिते । इयमेव विशेष्यते । यद्युत्वा सुपुष्पानां पूर्वावर्जितपुष्पयुक्तानां । पा-
रिग्रामं उत्पद्यते मतिः जायतः श्रद्धा ॥ १ ॥

(अर्थः) प्रथम चूषिका यद् ह्ये धीजीनो आरंभ थाय ठे. एनो संयं छा
रीते ठे. प्रथम चूषिकामां चारिग्रने विषे शिथिलपरिणामी यत्त साधुने स्थिर क-
रयानो उपाय कह्यो. ह्ये था चूषिकामां साधुण् आसक्तिरहित विहार करयो एव
कहे ठे. चूषिच्य इत्यादि सूत्र. ह्ये (चूलिच्यं के०) चूषिकां पट्ठे चूषिका प्रत्ये
(पवरकामि के०) प्रवक्ष्यामि पट्ठे कहीन. ते चूषिका केवी ठे ते कहे ठे. (केवलजना-
सिच्यं के०) केवलजनापितम् पट्ठे केवली जगवानं जालेयुं (सुच्यं के०) श्रुतं पट्ठे
धनरूप ठे. तेमज (जं के०) यां पट्ठे जे केवलजनापित श्रुतरूप चूषिका प्रत्ये (पु-
णित्तु के०) श्रुत्वा पट्ठे सांनघीने (सुपुष्पाणं के०) सुपुष्पानाम् पट्ठे पुष्पातुंवि पु-
णसाषा जीवाने (धम्मं के०) धर्मं पट्ठे चारिग्ररूप धर्मेने विषे (मई के०) मतिः
पट्ठे वुद्धी अर्थात् श्रद्धा (उप्पज्झणं के०) उत्पद्यते पट्ठे उत्पन्न थाय ठे. अदि
इह मर्गदशपदी चावमी आवेस कया था प्रकारे ठे. कोड मारणीय उराम प्रनुग

तपस्या खमी न शके एवा कोइ साधु पासे चोमासी प्रमुख पर्वने दिवसे उपवास कराव्यो, ते साधु ते तपस्यानी आराधनावडे काल करी गया, 'हुं मुनिनो घात करनारी थइ' एम विचारी उद्दिग्ध थएली साध्वीए सीमंधर स्वामीने आ वातनी आलोचना पठवानो विचार कख्यो, पठी साध्वीना गुणथी वश थएल कोइ देवता साध्वीने सीमंधर स्वामी पासे लइ गयो, साध्वीए जगवानेने आ वात पठी, त्यारे "जेना मनमां माठा परिणाम नथी ते हिंसक पण नथी," एम कही जगवाने आ चूलिका साध्वीने आपी, ॥१॥

(टीका.) व्याख्याता प्रथमचूलिका अथ द्वितीया आरभ्यते । पूर्वचूलिकायां सीदतः साधोः स्थिरीकरणमुक्तम् । इह तु अवसरप्राप्ता विविक्ता चर्या उच्यत इत्ययं संबन्धः । अहं चूलिकां प्रवक्ष्यामि । तुशब्दविशेषितां जावचूडां प्रकर्षण अवसरप्राप्ताजिधानलक्षणेन कथयिष्यामि । किंचूतां चूलिकाम् । श्रुतं श्रुतज्ञानम् । चूडा हि श्रुतज्ञानं वर्त्तते । कारणे कार्यस्य उपचारात् । एतच्च केवलिना जापितम् । अनन्तर एव केवलिना प्ररूपितमिति विशेषणं सफलम् । यत एवं वृद्धवादः श्रूयते । कयाचित् आर्यया सहसहिष्णुः क्रूरगडुकप्रायः साधुः चातुर्मासकादौ उपवासं कारितः । स तदाराधनया मृतः । मृते च तस्मिन् साध्व्या ज्ञातम् । अहमृषिवातिका जाता । तत उद्दिग्धा सती तीर्थकरं पृष्ठामि इति जातबुद्धिस्ततस्तस्या गुणावर्जितया देवतया साध्वी सीमंधरस्वामिसमीपे मुक्ता । तया च जगवान् आलोचनामाश्रित्य पृष्टः । जगवान् आह । त्वं तु न दुष्टचित्ता ततोऽधातिका । ततो जगवता चूलाह्वयं तस्यै दत्तम् । देवतया च ततः स्वस्थानमानीता साध्वी । अत इदमेव विशेष्यते । तद्वत्त्वा आकर्ष्य सपुण्यानां कुशलानुबन्धिपुण्ययुक्तानां प्राणिनां अचिन्त्यचिन्तामणिकल्पे धर्मे चारित्रधर्मे मतिः उत्पद्यते जावतः श्रद्धा जायते । अनेन चारित्रं चारित्रवीजं च उपजायत इति । एतदुक्तं भवति ॥ १ ॥

(टीका.) अधुना द्वितीयमारभ्यते । अस्य चोद्यतः संबन्धः प्रतिपादित एव । विशेषतस्त्वनन्तराध्ययने सीदतः स्थिरीकरणमुक्तमिह तु विविक्तचर्याच्यत इत्ययमजिसंबन्धः । एतदेवाह जाप्यकारः ॥ अङ्गिगारो पुबुनो, चउविहोविइयचूडिअप्रचणे ॥ सेत्ताणं दाराणं अहकमं फासणा होइ ॥ ३५ ॥ व्याख्या ॥ अविकार उद्यतः प्रपञ्चप्रस्तावरूपः पूर्वोक्तो रतिवाक्यचूडायां प्रतिपादितश्चतुर्विधो नामचूडास्यापनाचूः नेत्वादिरूपो यथा द्वितीयचूडाध्ययने आदानपदेन चूलिकाभ्येन । सोऽनुयोगद्वारोपन्यासस्तथैव वक्तव्य इति वाक्यशेषः । शेषाणां द्वाराणां सूत्राद्यापकगतनिर्देशा-

६७५ राय धनपतसिंघ वहादुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-५

दीनां यथाक्रमं यथाप्रस्तावं स्पर्शना पङ्क्त्याख्यादिरूपा जवतीति गार्थः ॥ अ
च व्यतिकरे सूत्रानुगमेऽस्त्रलितादिगुणोपेतं सूत्रमुच्चारणीयम् । चूलिश्च
इत्यादि । अस्य व्याख्या । चूडां तु प्रवक्ष्यामि । चूडां प्राग्व्यावर्णितशब्दायाम्
तुशब्दविशेषितां जावचूडां प्रवक्ष्यामीति । प्रकर्षेणावसरप्राप्ताजिधानलक्षणेन क
यामि । श्रुतं केवलजिज्ञासितमितीयं हि चूडा श्रुतज्ञानं वर्तते । कारणे कार्यापचारात्
एतच्च केवलजिज्ञासितमनन्तरमेव केवलजिज्ञासितप्ररूपितमिति सफलं विशेषणम् । एवं ।
पृथग्वादः । कया चिदार्थयासहिष्णुः कुरगडुकप्रायः संयतश्चातुर्मासिकादावुपवासं क
रितः । स तदाराधनया मृत एव । रुपिघातिकाहमित्युद्धिमा सा तीर्थकरं पृथगी
गुणायजितदेवतयानीता श्रीसीमंधरस्वामिसमीपे । पृष्टो जगवानुष्टुचितापातिकेत्यजि
घाय जगवतेमां चूडां ग्राहितेति । इदमेव विशेष्यते । यद्युत्वेति । यद्युत्वाकर्णं सपुष्पा
नां कुशखानुबन्धिपुष्पयुक्तानां प्राणिनां धर्मेऽचिन्त्यचिन्तामणिकल्पे चारित्रधर्म उत्तमं
मतिः । संजायते जायतः श्रद्धा । अनेन चारित्रं चारित्रदीजं चोपजायत इत्येतदुक्तं
जवतीति सूत्रार्थः ॥ १ ॥

अणुसोअपठिअवहुजणंमि, पडिसोअल-अलकेणं ॥

पडिसोअमेव अप्पा, दायवो होजकामेणं ॥ २ ॥

(अथचूरिः) एतद्विप्रतिज्ञासूत्रम् । इह चाध्ययने चर्यागुणा वक्तव्यास्तत्प्राप्तौ
भूषपादजन्तमिदमाह । अनुश्रोतःप्रस्थिते नदीप्रवाहपतितकाष्ठवत् विपयकुमा
रंऽल्पक्रियानुकृष्येन प्रवृत्ते बहुजने तथाप्रस्थानेऽधिगामिनि प्रतिश्रोतोप्रवृत्त
केष इत्थनो नद्यां देवनानियोगात् प्रतीपश्रोतःप्राप्तलक्षणे जायतो विपयवपरी
त्पात्कपंचिदयाससंयमलक्षणे अपाकृते विपयादिप्रतिश्रोत एव संयमलक्षणाजिमुल
मात्मा दानव्यः प्रवर्तितव्यः । मुक्ततया जवितुकामेन ॥ २ ॥

(अर्थः) आ अध्ययनमां चर्यानां गुण कदेवाना वे. तेमां मूलजन्त प्रथम मूय
कहे वे. अणुसोअ इत्यादि सूत्र. पट्ठे नदीना प्रवाहमां पट्ठे काष्ठ जेम प्रवाहना
वेगपी समुद्रनरक जाय वे. तेम (यदुजणम्मि के०) बहुजने पट्ठे पणो काष्ठ
अणुसोअपठि के०) अनुश्रोतःप्रस्थिते पट्ठे विपयरूप प्रवाहना वेगपी संगता
समुद्र नरक गमन करते वने (पडिसोअल-अलकेण के०) प्रतिश्रोतोप्रवृत्तलक्षणे
पट्ठे विपय प्रवाहपी लक्षणा जागने विपे रद्वेस संयम तरफ जेनुं लक्ष्य पट्ठे
पण (होजकामेण के०) जवितुकामेन पट्ठे मुक्त ययानी ज्ञा करनार पुन

(अप्पा के०) आत्मा एतस्मै पोतानो आत्मा (पडिसोअमेव के०) प्रतिस्रोत एव एतस्मै विषय प्रवाह जे तरफ चाव्यो ठे तेथी उलटोज (दायवो के०) दातव्यः एतस्मै देवो. अर्थात् संयमाजिमुख करवो. ॥ २ ॥

(दीपिका.) एतस्मि प्रतिज्ञासूत्रम् । इह चाध्ययने चर्यागुणा अजिधेयास्तस्य प्रवृत्तौ मूलपादभूतमिदमाह । एवंविधेन साधुना आत्मा जीवः प्रतिस्रोतएव दुरपाकरणीयमप्यपाकृत्य विषयादिसंयमलक्ष्याजिमुखमेव दातव्यः प्रवर्त्तितव्यः । न ह्युद्वचरितान्युदाहरणीकृत्य अस्मन्मार्गप्रवणं चेतोऽपि कर्त्तव्यम् । अपि त्वागमैकप्रवणेनैव जवितव्यम् । किं० साधुना । जवितुकामेन संसारसमुद्रपरिहारेण मुक्ततया जवितुकामेन । किञ्चूतेन साधुना । प्रतिस्रोतो लब्धलक्षणेण अव्यतस्तस्यामेव नद्यां कथंचित् देवतासां निध्यात् प्रतीपस्रोतः प्रातलक्षणेण । जावतस्तु विषयादिवैपरीत्यात् कथंचित् प्रातसंयमलक्षणेण । क सति । बहुजने तथाविधादज्यासात् प्रभूतलोकेऽनुस्रोतः प्रस्थिते सति नदी-पूरप्रवाहपतितकाष्ठवत् । विषयकुमार्गेण अव्यक्रियानुकूल्येन प्रवृत्ते सति तथा प्रस्थानेनोदधिगामिनि सति ॥ २ ॥

(टीका.) एतस्मि प्रतिज्ञासूत्रम् । इह चाध्ययने चर्यागुणा अजिधेयास्तत्प्रवृत्तौ मूलपादभूतमिदमाह । अनुस्रोतश्च त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । अनुस्रोतः प्रस्थिते नदी-पूरप्रवाहपतितकाष्ठवद् विषयकुमार्गेण अव्यक्रियानुकूल्येन प्रवृत्ते बहुजने तथाविधा-ज्यासात् प्रभूतलोके तथा प्रस्थानेनोदधिगामिनि । किमित्याह । प्रतिस्रोतो लब्धलक्षणेण । अव्यतस्तस्यामेव नद्यां कथंचिद्देवतानियोगात्प्रतीपस्रोतः प्रातलक्षणेण । जावतस्तु विषयादिवैपरीत्यात् कथंचिद्देवातसंयमलक्ष्येण प्रतिस्रोत एव दुरपाकरणीयमप्यपाकृत्य विषयादिसंयमलक्ष्याजिमुखमेवात्मा जीवो दातव्यः प्रवर्त्तयितव्यो जवितुकामेन संसारसमुद्रपरिहारेण मुक्ततया जवितुकामेन साधुना । न ह्युद्वचनाचरितान्युदाहरणीकृत्यास्मन्मार्गप्रवणं चेतोऽपि कर्त्तव्यम् । अपित्वागमैकप्रवणेनैव जवितव्यमिति । उक्तं च । निमित्तमासाद्य यदेव किञ्चन, स्वधर्ममार्गं विस्तृजन्ति वाक्त्रिंशः ॥ तपःश्रुतज्ञानधनास्तु साधवो न यान्ति कृष्टे परमेऽपि विक्रियाम् ॥ १ ॥ ॥ तथा कपालमादाय विषण्णवाससा, वरं छिपद्देशमसमृद्धिरीक्षिता ॥ विहाय लज्जां न तु धर्मवैशते, सुरेन्द्र-सार्येऽपि समाहितं मनः ॥ २ ॥ तथा ॥ पापं समाचरति वीतवृणो जघन्यः, प्राप्यापदं तवृण एव विमध्यबुद्धिः ॥ प्राणात्वयेऽपि न तु साधुजनः स्ववृत्तं, वेलां समुद्र इव लहयितुं समर्थः ॥ ३ ॥ इत्यलं प्रसङ्गेनेति सूत्रार्थः ॥ २ ॥

६७४ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह नाग तेतालीस-(४३)-मा.

अणुसोअसुहो लोउं, पडिसोउं आसवो सुविहिआणं ॥

अणुसोउं संसारो, पडिसोउं तस्स उत्तारो ॥ ३ ॥

(अथचरिः) अधिकृतमेव स्पष्टयन्नाह । अनुस्रोतः सुखो विषयादिमुखो लोकः । प्रति-
स्त्रोतस्तस्माद्विपरीत आश्रय इन्द्रियजयादिरूपः । आश्रमो वा व्रतरूपः । अनुस्रोतः
संसारो विषयानुकूल्यम् । कारणे कार्यापचारात् । यथा विपं मृत्युः । प्रतिस्त्रोतस्तस्मादु-
त्तारः । पञ्चम्यर्थे पटी । हेतो फलोपचारात् । यथायुष्टम् ॥ ३ ॥

(अर्थः) एज वात स्पष्ट कहे ठे. अणुसोअ इत्यादि सूत्र. (लोगो के०) लोकः
एटखे लोक जे ते (अणुसोअसुहो के०) अनुस्रोतः सुखः एटखे जल जेम नीचाणमां सुरो
जाय ठे, तेम विषय प्रवाहमां वही जवामां सुख माननारो ठे. (सुविहिआणं के०) सुवि-
हितानां एटखे साधुउंनो (आसवो के०) आश्रमः एटखे दीकारूप आश्रम जे ते (प-
डिसोउं के०) प्रतिस्त्रोतः एटखे समुद्रतरफ जती नदीना प्रवाहमांथी नदीना मूष
आगल जवा समान ठे, अर्थात् विषयाजिमुख लोकोने साधुनां व्रत एवा कण ठे.
जीपेने (संसारो के०) संसारः एटखे शब्द, स्पर्श प्रमुख विषयरूप संसार जे ते
(अणुसोउं के०) अनुस्रोतः एटखे पाणीनो वेग जे तरफ होय ते तरफ जवा समान
ठे. अजे (तस्स के०) तस्य एटखे ते संसारनो (उत्तारो के०) उत्तारः एटखे उता-
रुं ते (पडिसोउं के०) प्रतिस्त्रोतः एटखे पाणी जे तरफथी वहेतुं होय ते तरफ उ-
सरुं जवा समान ठे. ॥ ३ ॥

(दीपिका.) अधिकृतमेव स्पष्टयन्नाह । अनुस्रोतः सुखो लोक उदकनिघ्नानिर्गणम् ।
कथम् । यतो लोकः प्रवृत्त्यानुकूलविषयादिमुखः गुरुकर्मवशात् । अथ प्रतिस्त्रोत एतस्माद्वि-
परीतः । आश्रय इन्द्रियजयादिरूपः परमार्थपेशः कायवाङ्मनोव्यापारः । आश्रमो वा
व्रतमहापादिरूपः । सुविहितानाम् माधुनाम् । अथो नयकलमाह । अनुस्रोतः संसारः ।
शब्दादि विषयानुकूल्यं संसार एव । कारणे कार्यापचारात् । यथा विपं मृत्युः । इतिप्रसुती
प्रत्यक्षो ज्वरः । प्रतिस्त्रोत उदकप्रकाशः । तस्येति पञ्चम्यर्थे पटी । सुपां सुपो नयन्तीति
वचनान् । तस्मात्संसारोत्तारः । उत्तरणमुत्तारः । हेतो फलोपचारात् । यथायुष्टम् ।
ननुस्रान् वपेति वज्रन्यः ॥ ३ ॥

(टीका.) अधिकृतमेव स्पष्टयन्नाह । अणुसोअ नि मूत्रम् । अय्य उपपत्त्या ।
अनुस्रोतः सुखो लोक उदकनिघ्नानिर्गणवत् प्रवृत्त्यानुकूलविषयादिमुखो लोकः कर्म-
वशात् प्रतिस्त्रोत एव तस्माद्विपरीत आश्रय इन्द्रियजयादिरूपः । परमार्थपेशः

कायंवाङ्मनोव्यापारः । आश्रमो वा व्रतग्रहणादिरूपः । सुविहितानां साधूनामुन्नयफलमाह । अनुत्तोतः संसारः । शब्दादिविषयानुकूल्यं संसार एव । कारणे कार्योपचारात् । यथा विषं मृत्युः । दधित्रपुसी प्रत्यक्षो ज्वरः । प्रतिस्रोत उक्तलक्षणस्तस्येति पञ्चम्यर्थे पृष्टी । सुपां सुपो ज्वन्तीति वचनात् । तस्मात्संसारालुत्तारउत्तरणमुत्तारः । हेतो फलोपचारात् । यथायुर्धृतम् । तन्हुलान्वर्पेति पर्जन्य इति सूत्रार्थः ॥ ३ ॥

तम्हा आचारपरक्रमेणं, संवरसमाधिवहुलेणं ॥

चरिआ गुणा अ नियमा, अ हुंति साहूण दठ्ठा ॥ ४ ॥

(अवचूरिः) तस्मादाचारपराक्रमेणेत्याचारे ज्ञानादौ पराक्रमो बलं यस्य तेन संवर इन्द्रियादिविषये समाधिरनाकुलत्वं प्रभूतं बहुलं यस्य तेन । चर्या जिहृजावसाधनी बाह्यानियतवासादिरूपा । गुणाश्च मूलोत्तराद्याः । नियमाश्चोत्तरगुणानां पिण्डविशुद्ध्यादीनां स्वकाशासेवननियोगा द्रष्टव्याः साधूनां सम्यग्ज्ञानासेवनप्ररूपणया ॥ ४ ॥

(अर्थः) जे माटे एम ठे (तम्हा के०) तस्मात् एटले ते माटे (आचारपरक्रमेणं के०) आचारपराक्रमेण एटले ज्ञानादि आचारने विषे पराक्रम जेनो ठे एवा (संवरसमाधिवहुलेणं के०) संवरसमाधिवहुलेन एटले संवर ते इन्द्रियादिकनो जय अने समाधि ते आकुलतानो अज्ञाव ए वने जेमां घणा ठे एवा (साहूण के०), साधुना एटले साधु जे तेणे (चरिआ के०) चर्या एटले एक ठेकाणे न रद्देवुं इत्यादि बाह्य आचाररूप चर्या, (गुणा के०) गुणाः एटले मूलगुण तथा उत्तरगुण (अ के०) च एटले बली (नियमा के०) नियमाः एटले पिंडविशुद्धि प्रमुख; जेनो जे अ-वसर होय तेनुं ते अवसरे आचरण करवारूप नियम (दठ्ठा के०) द्रष्टव्याः एटले जाणवा, सेववा तथा प्ररूपवा योग्य एवा (हुंति के०) जवन्ति एटले ठे ॥ ४ ॥

(टीपिका.) यस्मादेतदेवं पूर्वोक्तं तस्मात् साधुनैवंविधेन अप्रतिपाताय विशुद्धये च साधूनां चर्या जिहृजावसाधना बाह्या अनियतवासादिरूपा गुणाश्च मूलगुणोत्तरगुणा नियमाश्च उत्तरगुणादीनानेव पिण्डविशुद्ध्यादीनां स्वकाशासेवननियोगा द्रष्टव्या जवन्ति । एते चर्यादयः साधूनां द्रष्टव्या जवन्ति । सम्यग्ज्ञानासेवनप्ररूपणारूपेण । किञ्चूतेन साधुना । आचारपराक्रमेण । आचारे ज्ञानादौ पराक्रमः प्रवृत्तिर्बलं यस्य स तेन । पुनः किञ्चूतेन साधुना । संवरसमाधिवहु-

६ राय धनपतसिंध वहाडरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-भा.

१. संवर इन्द्रियादिविषये समाधिरनाकुलत्वं बहुलं प्रचूतं यस्य स संवरसमा-
बहुलस्तेन ॥ ४ ॥

(टीका.) तम्हू चि सूत्रम् । अस्य व्याख्या । यस्मादेतदेवमनन्तरोदितं तस्मा-
त्परपराक्रमेणेत्याचारे ज्ञानादौ पराक्रमः प्रवृत्तिर्वलं यस्य स तथाविध इति गम-
माद्वहुव्रीहिस्तेनैवंचूतेन साधुना संवरसमाधिवहुलेनेति । संवर इन्द्रियादिविषये
साधिरनाकुलत्वं बहुलं प्रचूतं यस्य स इति समासः पूर्ववत् । तेनैवंचूतेन सता श्र-
मपाताय विगुरुये च । किमित्याह । चर्या निवृत्तावसाधनी बाह्यानियतवासादिरू-
पगुणाश्च मूलगुणोत्तरगुणरूपाः । नियमाश्चोत्तरगुणानामेव पिण्डविगुरुयादीनां सका-
त्तेवननियोगा जवन्ति साधूनां द्रष्टव्या इत्येते चर्यादयः साधूनां द्रष्टव्या जवन्ति ।
पद्मानासेवनप्ररूपणारूपेणेति सूत्रार्थः ॥ ४ ॥

अनिपथ्य वासो समुत्थाणचरिञ्चा, अन्नायजं पयरिकया अ ॥

अण्णोवही कलहविवज्जणा अ, विहारचरिञ्चा इसिणं पसन्ना ॥ ५ ॥

(अथनूरिः) चर्यामाह । अनियतवासो मासकटपादिना । समुदानचर्या अनेक-
चित्तिनिष्ठाचरणम् । अज्ञातोऽन्तं विगुरुयेपरकर्मणम् । विषयपरिहायाय विजनेका-
प्रतिता च । अण्णोपधित्वं स्तोकोपधित्वम् । कलहविवर्जना च । विहारचर्या वि-
रस्यतिरियमेवंचूता शरीणां साधूनां प्रशस्ता व्याक्षेपाज्जावात् । आज्ञापासनेन
परपसाधनाद् विहारचर्या शरीणां प्रशस्तेत्युक्तम् । ॥ ५ ॥

(अर्थ.) हवे साधुर्जनी अनियतवास रूप चर्या कहे ठे. अनिपथ्य इत्यादि
(अनिपथ्यवासो के०) अनियतवासः णट्ठे एकज ठेकाणे एक सारणं न रद्दं
अनियत वास, (समुत्थाणचरिञ्चा के०) समुदानचर्या णट्ठे अनेक ठेकाण-
गोचरीनी विधि माफक लावेस निज्ञानो आहार करवो, (अन्नायजं के०)
जानोऽन्तं णट्ठे गुरु उपकरण ग्रहण करवा होय तो ते अपरिचित एहस्यन
दी खवा ते रूप अज्ञान उठ (अ के०) च णट्ठे वल्ली (पयरिकया के०)
परिहृता णट्ठे ज्यां नीड न होय एवा एकांत स्थाने शिपे वास करवो ते रूप
परिहृता, (अण्णोवही के०) अण्णोपधिः णट्ठे उन्नटपणुं न देव्याय एयी म्मोह
र ट्ठधि, (अ के०) च णट्ठे वल्ली (कलहविवज्जणा के०) कलहविवर्जना ए-
कवद्दं वज्जंते ते, ए (इसिणं के०) शरीणां णट्ठे साधुर्जनी (विहारचरिञ्चा
) विहारचर्या णट्ठे विहारनी मर्यादा (पसन्ना के०) प्रशम्ना णट्ठे पवित्र ठे ॥ ५ ॥

६७८ राय धनपतसिंध वहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-भा.

एटले प्राये उपयोग्यी जोईने लावेल एवं जक्तपान प्रशस्त वे. तेमज (जिस्कू के०) जिह्नुः एटले साधु जे ते (संसृष्टकल्पेण के०) संसृष्टकल्पेन एटले खरडेख पात्र, क-डवी विगेरे बडे आहार ग्रहण करवानी विधिवडे (चरिज्जा के०) चरेत् एटले विचरे, तथा (जई के०) यतिः एटले साधु जे ते (तज्जायसंसृष्ट के०) तज्जातसंसृष्टे एटले तज्जात संसृष्टने विपे (जइज्जा के०) यतेत एटले यत्न करे. ॥ ६ ॥

(दीपिका.) अथ तद्विशेषस्योपदर्शनायाह । आकीर्णविमानविवर्जना च विहारचर्या कृपीणां प्रशस्ता इति । आकीर्णं च अवमानविवर्जना च विहारचर्या कृपीणां प्रशस्ता । तत्राकीर्णं राजकुलसंखड्यादि । अवमानं स्वपक्षपरपक्षप्रा-त्यजं लोकावहुमानादि । अस्य विवर्जनम् । आकीर्णं हस्तपादादिलूपादोपो जवेत् । अवमानेऽज्ञाज्ञाधाकर्मादिदोपो जवेत् । तथा उत्सन्नदृष्टाहृतं प्राय उपलब्धमु-पनीतम् । उत्सन्नशब्दः प्रायोवृत्तौ वर्तते । यथा देवा उत्सन्नं सायं वेपथं वेपथि । किमेतदित्याह । जक्तपानमोदनारनालादि । इदं च उत्सन्नदृष्टाहृतं यत्र उपयोगः शुद्ध्यति । त्रिहृद्गन्तरादारत इत्यर्थः । एवंभूतमुत्सन्नदृष्टाहृतं जक्तपानमृपीणां प्रशस्तमिति योगः । तथा जिह्नुः साधुः संसृष्टकल्पेन हस्तमात्रकादिसंसृष्टविधिना चरेदिति उपदेशः । अन्यथा पुरःकर्मादिदोषः स्यात् । संसृष्टमेव विशिनष्टि । तज्जातसंसृष्ट इति । आमगोरसादिसमानजातीयसंसृष्टे मात्रकादो यतिर्पते-त यत्नं कुर्यात् । अतज्जातसंसृष्टे संमार्जनादिदोषः स्यादित्यनेनाष्टजह्नसूचक-म् । तद्यथा संसृष्टे हृष्टे संसृष्टे मत्ते सावसेसे दवे । अत्र प्रथमो जह्नाः श्रेयान् शेषाः स्वयं चिन्त्याः ॥ ६ ॥

(टीका.) इयं साधूनां विहारचर्येति सूत्रस्पर्शनामाह ॥ दवे सरीर जविर्ज, जावेण संजर्व अहं तस्स ॥ उग्गहिआ पग्गहिआ, विहारचरिआ मुणेअवा ॥ ३९ ॥ व्याख्या ॥ साधूनां विहा-रचर्याधिकृतेति साधुरुच्यते । स च ज्वयतो जावतश्च तत्रज्वय इति द्वारपरामर्शः । शरी-रज्वय इति मध्यमजेदत्वादागमनोत्थागमद्वाशरीरज्वयशरीरतद्व्यतिरिक्तज्वयसाधुप-क्षणेमेतत् । जावेन चेति द्वारपरामर्शः । स एव संयत इति संयतगुणसंवेदको जावसाधुः । इहाध्ययने तस्य जावसाधोरवगृहीता उद्यानारामादिनिवासायनियता । प्रवृद्धीता तत्र-पि विशिष्टाजिग्रहरूपा उत्कटकासनादिविहारचर्या मन्तव्या बोद्धव्येति गापायः ॥ सा चेयमिति सूत्रस्पर्शनाह ॥ अणिपथं पइरिकं, अणायं सामुआणिथं उवं ॥ अणो-वही अकखहो, विहारचरिआ इतिपसठा ॥ ३८ ॥ अस्या व्याख्या सूत्रवद्वत्तेषा ।

अवयवाक्रमस्तु गाथाजङ्गजयादर्थतस्तु सूत्रोपन्यासबह्वृष्य इति । विहारचर्या ऋषीणां प्रशस्तेत्युक्तम् । तद्विशेषोपदर्शनायाह । आह्नंति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । आकीर्णविमानविवर्जना च विहारचर्या ऋषीणां प्रशस्तेति । तत्राकीर्णं राजकुलसंखड्यादि । अवमानं स्वपक्षपरपक्षप्राप्तृयजं लोकावहुमानादि । अस्य विवर्जना । आकीर्णं हस्तपादादिलूपणदोषात् । अवमाने अलाजाधाकर्मादिदोषादिति । तथा उत्सन्नदृष्टाहृतं प्राय उपलब्धमुपनीतम् । उत्सन्नशब्दः प्रायोवृत्तौ वर्तते । यथा देवा उत्सन्नं सायं वेयणं वेयंति । किमेतदित्याह । जक्तपानमोदनारनालादि । इदं चोत्सन्नदृष्टाहृतं यत्रोपयोगः शुद्ध्यति । गृहान्तरादारत इत्यर्थः । निरुक्ताग्राही एगष्ट कुण्ड वीजं अ दोसुमुवगर्जगमिति वचनात् । इत्येवंभूतमुत्सन्नं दृष्टाहृतं जक्तपानमृषीणां प्रशस्तमिति योगः । तथा संसृष्टकल्पेन हस्तमात्रकादिसंसृष्टविधिना चरेद्विकृतिरित्युपदेशः । अन्यथा पुरःकर्मादिदोषात् । संसृष्टमेव विशिनष्टि । तज्ज्ञातसंसृष्ट इत्यामगोरसादिसमानजातीयसंसृष्टे हस्तमात्रकादौ यतिर्यतेत यत्नं कुर्यात् । अतज्ज्ञातसंसृष्टे संसर्जनादिदोषादित्यनेनाष्टजङ्गसूचनम् । तद्यथा संसृष्टे हृष्टे संसृष्टे मत्ते सावसेसे दवे इत्यादि । अत्र प्रथमजङ्गः श्रेयान् । शेषास्तु चिन्त्या इति सूत्रार्थः ॥ ६ ॥

अमज्जमंसासि अमठरीआ, अनिरुक्कणं निविगइं गया अ ॥

अनिरुक्कणं काजसग्गकारी, सप्पायजोगे पयउं हविज्जा ॥ ७ ॥

(अवचूरिः) उपदेशाधिकार एवाह । अमद्यमांसाशी जवेदिति योगः । अमत्सरी च न परद्वेषी स्यात् । अजीर्णं निर्विकृतिकश्च । निर्गतविकृतिकश्च निर्गतविकृतिजोगश्च पुष्टालम्बनाच्चावे । गमनागमनादिषु कायोत्सर्गकारी स्यात् । ईर्यामप्रतिक्रम्य न किंचित्कुर्यात् । स्वाध्याययोगे वाचनादिव्यापारे अतिशयप्रयत्नवान् प्रयतो जवेत् । अन्यथाशुद्धतादोषात् ॥ ७ ॥

(अर्थः) उपदेशना अधिकारमांज कहे ठे. अमज्ज इत्यादि सूत्र । साधु जे ते (अमज्जमंसासि के०) अमद्यमांसाशी एटले मद्यनुं पान अने मांसनुं जक्षण न करनार एवा, (अमठरी के०) अमत्सरी एटले कोइ पण जीवनी साये मत्सर न करनार एवा (च के०) च एटले वली (अनिरुक्कणं के०) अजीर्णं एटले बारंवार (निविगइ के०) निर्विकृतिकः एटले नीवी प्रत्ये (गया के०) गता एटले अंगीकार करनार एवा अर्थात् तेषु कांइ पुष्ट कारण होय तोज उचित विगइनो आहार करे, नहिं तो प्राये विगइनो त्याग करे एवा (अ के०) च एटले वली (अनिरुक्कणं के०) अजी-

६८० राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-भा.

दृष्टं एतत्ते वारंवार (काउत्सगकारि के०) कायोत्सर्गकारी एतत्ते गमनागमनादि कारणधी ईर्याप्रतिक्रमण रूप कायोत्सर्ग करनार एवा. कारण, ते विना क्रियानी शु-
रूता नथी. तेमज (सप्रायजोगे के०) स्वाध्याययोगे एतत्ते वाचना. प्रमुख स्वा-
ध्याय व्यापारने विपे (पयल के०) प्रयतः एतत्ते यतनावान एवा (हविजा के०)
जवेत् एतत्ते थाय. ॥ ७ ॥

(दीपिका.) उपदेशाधिकार एवेदमाह । साधुः अमद्यमांसाशी जवेदित्युक्तिः ।
कोऽर्थः । अमद्यपोऽमांसाशी च स्यात् । एते च मद्यमांसे लोकागमप्रसिद्धे एव । ततश्च
यत् केचन कथयन्ति । आरनालादिष्वपि संधानदोषादोदनाद्यपि प्राण्यह्णत्वात्त्याज्यमि-
ति । तदसत् । अमीषां मांसमद्यत्वस्य अयोगात् । लोकशास्त्रयोरप्रसिद्धत्वात् । सन्धा-
नप्राण्यह्णत्वतुल्यत्वचोदनं तु असाधु अतिप्रसंगदोषात् । अव्यवस्थीत्वतुल्यतया मृग-
नमातृगमनादिप्रसंगात् इत्यलं प्रसंगेन । अक्षरगमनिकामात्रप्रक्रमात् । पुनः साधुः अ-
मत्सरी च स्यात् । न परसंपदाहेपी स्यात् । तथा अजीर्णं वारंवारं पुष्टकारणस्य अनात्रे
निर्विकृतिकश्च निर्गन्तविकृतिपरिजोगश्च जवेत् । अनेन परिजोगोचितविकृतीनाम-
पि अकारणे प्रतिषेधमाह । तथा अजीर्णं वारंवारं गमनागमनादिषु । विकृतिपरि-
जोगे चेत्पन्ये । किमित्याह । कायोत्सर्गकारी जवेत् । ईर्यापयप्रतिक्रमणमकृत्वा न
किंचिदन्यत् कुर्यात् । तदशुद्धतापत्तेरिति जावः । तथा स्वाध्याययोगे वाचना-
दीनां उपचारव्यापारे आचामाम्नादौ प्रयतोऽतिशयेन यत्नवान् जवेत् । तथैव तस्य
गफक्षत्वात् । विपर्ययेत्तन्मादादिदोषप्रसंगादिति ॥ ७ ॥

(टीका.) उपदेशाधिकार एवेदमाह । अमज्जा ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । अम-
द्यमांसाशी जवेदिति योगः । अमद्यपोऽमांसाशी च स्यात् । एते च मद्यमांसे लोकागम-
प्रतीति एव । ततश्च यत्केचनानिदधत्यारनात्रारिष्टाद्यपि संधानादोदनाद्यपि प्राण्यह्णत्वा-
त्त्याज्यमिति । तदसत् । अमीषां मद्यमांसत्वायोगात् । लोकशास्त्रयोरप्रसिद्धत्वात् । स-
ंधानप्राण्यह्णत्वतुल्यत्वचोदना त्वसाध्वी । अतिप्रसङ्गदोषात् । अव्यवस्थीत्वतुल्यतया
मृगनानमातृगमनादिप्रसंगादित्यलं प्रसङ्गेनाक्षरगमनिकामात्रप्रक्रमात् । तथा अम-
त्सरी च न परसंपदाहेपी च स्यात् । तथा अजीर्णं पुनः पुनः पुष्टकारणानाये निर्वि-
कृतिकश्च निर्गन्तविकृतिपरिजोगश्च जवेत् । अनेन परिजोगोचितविकृतीनामप्यस-
ंगे प्रतिषेधमाह । तथा अजीर्णं गमनागमनादिषु विकृतिपरिजोगेऽपि नान्ये किमि-
त्याह । कायोत्सर्गकारी जवेत् । ईर्यापयप्रतिक्रमणमकृत्वा न किंचिदन्यत् कुर्यादशुद्धता-

पत्तेरिति जावः । तथा स्वाध्याययोगे वाचनाद्युपचारव्यापार आचामाम्लादौ प्रयतोऽति-
शययत्नपरो जवेत्तथैव तस्य फलवत्त्वादिपर्ययउन्मादादिदोषप्रसंगादिति सूत्रार्थः ॥७॥

ए पडिन्नविज्ञा सयणासणाई, सिज्जं निसिज्जं तह जत्तपाणं ॥

गामे कुले वा नगरे व देसे, ममत्तजावं न कहिं पि कुज्जा ॥ ८ ॥

(अर्थचूरिः) न प्रतिज्ञापयेत् मासादिकल्पपरिसमाप्तौ गठन् जूयोऽप्यागतस्य
ममैवेतानि दातव्यानीति प्रतिज्ञानं कारयेत् गृहिणम् । किमाश्रित्येत्याह । शयनासने
शय्यां निपत्यां तथा जक्तपानमिति । तत्र शयनं संस्तारकादि । आसनं पीठकादि । शय्या
वसतिर्निपत्या स्वाध्यायादिजूमिः । तथा तेन प्रकारेण तत्कालावस्थानोचित्येन जक्तपानं
खण्डखायडाक्षापानादि न तत्प्रतिज्ञापयेत् ममत्वदोषात् । सर्वत्रैव निषेधमाह ।
ग्रामे शालिग्रामादौ । कुले वा श्रावकादौ । नगरे वा साकेतादौ । देशे वा मध्यदे-
शादौ । ममत्वजावं ममेदमिति स्नेहमोहं न कचिदुपकरणादिष्वपि कुर्यात्तन्मूल-
त्वाद्दुःखानाम् ॥ ८ ॥

(अर्थ.) वली ए पडिन्नविज्ञा इत्यादि सूत्र. साधु जे ते मासकल्प विगेरे पूरो क-
रीने विहार करवाने वखते (सयणासणाई के०) शयनासने एटले संस्तारक प्रमुख श-
यन अने पीठक प्रमुख आसन प्रत्ये, (सिज्जं के०) शय्यां एटले वसति प्रत्ये, (नि-
सिज्जं के०) निपत्यां एटले स्वाध्याय विगेरे करवानी जूमि प्रत्ये, (तह के०) तथा
एटले तेमज (जत्तपाणं के०) जक्तपानं एटले अन्नपान प्रत्ये (ए पडिन्नविज्ञा के०)
न प्रतिज्ञापयेत् एटले श्रावक पासे कन्नूल करावे नहि. अर्थात् हुं फरिशी आवीश
त्यारे शयन, आसन प्रमुख मने आपवा. एतुं विहार करती वखते श्रावकपासे नक्की
करावे नहि. कारण, तेम करवायी ते वस्तुने विषे ममता उत्पन्न थाय ठे. अने ममता
सर्व अनर्थनुं मूल ठे. माटे (गामे के०) ग्रामे एटले शालिग्राम प्रमुख गामने विषे,
(कुले के०) कुले एटले श्रावककुलादिकने विषे, (वा के०) अथवा (नगरे के०)
नगरे एटले अयोध्या प्रमुख नगरने विषे, (व के०) अथवा (देसे के०) देशे एटले
मध्यदेशादिकने विषे (कहिं वि के०) कचिदपि एटले कोइ ठेकाणें पण (ममत्तजावं
के०) ममत्वजावं एटले आ माहं ठे एवा परिणाम प्रत्ये (न कुज्जा के०) न कुर्यात्
एटले न करे. ॥ ८ ॥

(दीपिका.) किंच साधुर्मासादिकल्पसमाप्तावन्यत्र गठन् सन्निति गृहस्थं न प्रतिज्ञापयेत्
न प्रतिज्ञां कारयेत् । इतीति किम् । पुनरागतस्य मम एतानि दातव्यानि । एतानि कानीत्या-

६८९ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह, भाग तेतालीस-(४३)-भा.

हं । शयनं संस्तारकादि, आसनं पीठकादि, शय्या वसतिः, निषद्या स्वाध्यायादिभू-
मिः । तथा तेन प्रकारेण तत्काले व्यवस्थाया श्रोचित्येन जक्तं खण्डलाद्यादि, पानं
च झाडादि न प्रतिज्ञापयेत् ममत्वदोषात् । अथ सर्वत्र ममतादोषपरिहारमाह । ग्रामे
शालिग्रामादौ, कुले वा श्रावककुले, नगरे अयोध्यादौ, देशे च मध्यदेशादौ ममे-
दमिति ममत्वजावं स्नेहमोहं न कचिदुपकरणादिष्वपि कुर्यात् । कुतो न स्नेहं
कुर्यात् । स्नेहमूलत्वादुःखादीनामिति ॥ ८ ॥

(टीका.) किंच ण पडिन्नविज्झंति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । न प्रतिज्ञापयेन्मासा-
दिकल्पपरिसमाप्तौ गच्छन् जूयोऽप्यागतस्य ममेवेतानि दातव्यानीति न प्रतिज्ञां कार-
येद्गृहस्थम् । किमाश्रित्येत्याह । शयनासने, शय्यां निषद्यां । तथा जक्तपानमिति ।
तत्र शयनं संस्तारकादि । आसनं पीठकादि । शय्या वसतिः । निषद्या स्वाध्यायादिभूमिः ।
तथा तेन प्रकारेण तत्कालावस्थोचित्येन जक्तपानं खण्डलाद्यकझाडापानकादि न
प्रतिज्ञापयेन्ममत्वदोषात् । सर्वत्रैतन्निषेधमाह । ग्रामे शालिग्रामादौ, कुले वा श्रावककु-
लादौ, नगरे साकेतादौ, देशे वा मध्यदेशादौ, ममत्वजावं ममेदमिति स्नेहमोहं न
कचिदुपकरणादिष्वपि कुर्यात्तन्मूलत्वादुःखादीनामिति ॥ ८ ॥

गिहिणो वेद्यावडिअं न कुळा, अजिवायणवंदणपूअणं वा ॥

असंकलिष्ठेहिं समं वसिळा, सुणी चरित्तस्स जउं न द्वाणी ॥ ९ ॥

(अथचूरिः) उपदेशाधिकार पवेतदाह । गृहिणो वेद्यावृत्यं न कुर्यात् । अजि-
वादनं पाचिकनमस्काररूपं, वन्दनं कायप्रणामरूपं, पूजनं च वस्त्रादिभिः । असंश्लिष्टे-
रुहिषेयावृत्यादिकरणसंश्लेशरहितैः साधुभिः समं वसेत् । चारित्र्यस्य मूलगुणादिसक-
पस्य यतो येन्यः साधुन्यः सकाशात् द्वानिः । अनागतकालविषयं चेदं सूत्रम् । प्रणयन-
काशे संश्लिष्टसाध्वजायात् ॥ ९ ॥

(अर्थ.) उपदेशना अधिकारमांज कहे ठे. गिहिणो इत्यादि सूत्र. (गिहिणो
के०) गृहिणः णट्ठे गृहस्थना (वेद्यावडिअं के०) वेद्यावृत्यं णट्ठे जेयी गृहस्थ उ-
पर उपकार थाप णवा कांइ पण तेना कामकाज प्रत्ये (न कुळा के०) न कुर्यात् ६-
ट्ठे न करे. (वा के०) अथवा (अजिवायणवंदणपूअणं के०) अजिवादनवन्दन-
जनं णट्ठे अजिवादन ते वाणीवडे नमस्कार शब्द उच्चारयो, वंदन ते कायारणे नम-
स्सने पूजन ते वस्त्रादिकवडे मन्कार करयो ते प्रत्ये न करे. (जउं के०) यतः णट्ठे जे-
ना ममागममां रहंवायी (चरित्तम्म के०) चारित्र्यस्य णट्ठे मूलगुण प्रमुम चारि-

व्रती (हाणी के०) हानिः एतले हानि (न के०) न थाय. तेवा (असंकलिष्ठेहिं के०) असंक्लिष्टेः एतले गृहस्थानुं वेयावच करवा प्रमुख संक्लेशवडे रहित एवा साधुव्रती (समं के०) साथे (मुणी के०) मुनिः एतले साधु जे ते (वसिज्जा के०) वसेत् एतले रहे. ॥ ए ॥

(टीपिका.) पुनरुपदेशाधिकार एवमाह । मुनिः गृहिणो गृहस्थस्य वेयावृत्त्यं गृहि-
जावस्य उपकाराय तत्कर्मस्वात्मनो व्यावृत्तजावं न कुर्यात् । स्वपरोक्षयाश्रेयःस-
मायोजनदोषात् । अजिवादनं वाचा नमस्काररूपं, वन्दनं कायप्रणामलक्षणं, पूजनं
वा वस्त्रादिजित्तः समन्यवर्चनं गृहिणो न कुर्यादुक्तदोषप्रसङ्गादेव । तथा एत-
दोपपरिहाराय एवमसंक्लिष्टैः गृहिवेयावृत्त्यादिकारणसंक्लेशरहितैः साधुजित्तः समं
वसेत् मुनिः । यतो येन्यः साधुन्यः सकाशात् चारित्रस्य मूलगुणादिलक्षणस्य
हानिर्न स्यात् ॥ ए ॥

(टीका.) उपदेशाधिकार एवाह । गृहिणो जित्तसूत्रम् । अस्य व्याख्या । गृहिणो
गृहस्थस्य वेयावृत्त्यं गृहिजावोपकाराय तत्कर्मस्वात्मनो व्यावृत्तजावं न कुर्यात् स्वप-
रोक्षयाश्रेयःसमायोजनदोषात् । तथा अजिवादनं वाङ्मस्काररूपं वन्दनं काय-
प्रणामलक्षणं पूजनं वा वस्त्रादिजित्तः समन्यवर्चनं वा गृहिणो न कुर्यादुक्तदोषप्रसङ्गा-
देव । तथैतदोपपरिहारायैवासंक्लिष्टैर्गृहिवेयावृत्त्यकरणसंक्लेशरहितैः साधुजित्तः समं
वसेन्मुनिः । चारित्रस्य मूलगुणादिलक्षणस्य यतो येन्यः साधुन्यः सकाशात् हानिः ।
संवासतस्तदकृत्यानुमोदनादिनेत्यनागतविषयं चेदं सूत्रम् । प्रणयनकाले संक्लिष्टसाध्व-
जावादिति सूत्रार्थः ॥ ए ॥

ए या लजेज्जा निउणं सहायं, गुणादिअं वा गुणउ समं वा ॥

इको वि पावाइ विवज्जयंतो, विहरिज्ज कामेसु असज्जमाणो ॥ १० ॥

(अथचूरिः) असंक्लिष्टैः समं वसेदित्युक्तम् । अत्र विशेषमाह । कालदोषात्
यदि लजेत निपुणं सहायं संयमानुष्ठानकुशलं परत्रसाधनद्वितीयं ज्ञानादिगुणो-
त्कटं गुणाधिकं वा, गुणैः समं वा । तृतीयायं पञ्चमी । एकोऽपि संद्वन्द्वनादियुक्तः
पापानि पापकारणान्यसदनुष्ठानानि विवर्जयन्विद्वरेडुचिन्तविद्वारेण । कामेष्विच्छाका-
मादिष्वपि सङ्गमगच्छन् ॥ १० ॥

(अर्थ.) असंक्लिष्ट साधुनी साथे रहेतुं एम कणुं तेमां विदोष कदेउं. ग्या इत्या-
दि सूत्र. साधु जे ते (या के०) यदि एतले जो कदाच (गुणादिअं के०) गुणाधिकं

६८४ राय धनपतसिंघ बहाडरका जैनागमसंग्रह चाग तेतालीस-(४३)-मा.

एटले पोताना करता अधिक गुणशाली एवा (वा के०) अथवा (गुणउं के०) गुणतः एटले गुणवडे (समं के०) समं एटले समान एवा (वा के०) बली (निग के०) निपुणं एटले संयम पालवामां कुशल एवा (सहायं के०) सहायं एटले परलोक साधन करवामां साहाय्य करनार एवा अन्य साधु प्रत्ये (न लजिज्ञा के०) न लजेत एटले न पामे, तो (पावाइं के०) पापानि एटले पापकर्म प्रत्ये (विवर्जयंतो के०) विवर्जयन् एटले वर्ज करता तथा (कामेसु के०) कामेषु एटले इवा कामादिकने विपे (असज्जमाणो के०) असज्जमानः एटले आसक्त नहि यता एवा (एगो वि के०) एकोऽपि एटले एकला पण (विहरिज्ञा के०) विहरेत् एटले विचरे, पण शिथिलचारित्रियानी साथे विचरे नहि. ॥ १० ॥

(दीपिका.) अत्र असंक्लिष्टेः समं वसेदित्युक्तं पुनर्विधिविशेषमाह । साधुः कालदोषात् यदि कथंचित् निपुणं संयमानुष्ठानकुशलं सहायं परलोकसाधने द्वितीयं न लजेत । किञ्चूतं सहायम् । गुणाधिकं वा ज्ञानादिगुणैरधिकं वा । गुणेः समं वा । वाशब्दात् गुणहीनमपि जात्यकाश्चनकल्पं विनीतं वा । तदा किं कुर्यादित्याह । तदा एकोऽपि संहननादियुक्तः पापानि पापकारणानि असदनुष्ठानानि विवर्जयेत् । विविधमनेकैः प्रकारैः सूत्रोक्तैः परिहरन् सन् विहरेत् उचितविहारेण । किं कुर्वन् । कामेष्वाकामादिषु असज्जमानः सङ्गमगच्छन् एकोऽपि विहरेत् । परं नतु पार्श्वस्थादिपापमित्रसङ्गं कुर्यात् । तस्य दुष्टत्वात् । तथा अन्यैरप्युक्तम् । वरं विहर्तुं सह पन्नगेर्जवेष्टिवात्मजिर्वा रिपुजिः सहोपितुम् अधर्मयुक्तैश्च परैरपण्डितैर्नपापमित्रैः सह वर्तितुं क्षमम् १ ॥ इहैव हन्युर्जुजगा हि रोपिता धृतासयश्चिद्भ्रमवेक्ष्य चारयः ॥ असत्प्रवृत्तेन जनेन संगतः परत्र चेवेह विहन्यते जनः ॥ २ ॥ तथा ॥ परलोकविरुद्धानि कुर्वाणं दूरतस्त्यजेत् ॥ आत्मानं योऽतिसंधत्ते सोऽन्यस्मै स्यात्कथं हितः ॥ ३ ॥ तथा ब्रह्महत्या सुरापानं स्तेयं गुर्वङ्गनागमः ॥ महान्ति पातकान्यादुरेजिश्च सह संगतम् ॥ इत्यलं प्रसङ्गेन । अथ सूत्रार्थावसर ॥ १० ॥

(टीका.) असंक्लिष्टेः समं वसेदित्युक्तमत्र विशेषमाह । एवमिति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । कालदोषात् यदि लजेत । न यदि कथंचित् प्राप्नुयात् । निपुणं संयमानुष्ठानकुशलं सहायं परलोकसाधनद्वितीयम् । किंविशिष्टमित्याह । गुणाधिकं वा ज्ञानादिगुणोत्कटं वा । गुणतः समं वा । तृतीयार्थे पञ्चमी । गुणैस्तुल्यं वा । वाशब्दाद्विनीतमपि जात्यकाश्चनकल्पं विनीतं वा । ततः किमित्याह । एकोऽपि संहननादियुक्तः पापानि पापकारणान्यसदनुष्ठानानि विवर्जयन् विविधमनेकैः प्रकारैः सूत्रोक्तैः परि-

हरन् विहरेषुचितविहारेण कामेष्विच्छाकामादिष्वसज्जमानः संगमगच्छकोऽपि विहरे-
न्नतु पार्श्वस्यादिपापमित्रसङ्गं कुर्यात्तस्य छुट्त्वात्तथा चान्येरप्युक्तम् ॥ वरं विहर्तुं सहप-
न्नगेर्जवेष्टिवात्मजिवा रिपुजिः सहोपितुम् ॥ अथर्मयुक्तेश्चपलेरपण्मिर्न पापमित्रैः सह
वर्त्तितुं क्षमम् ॥ १ ॥ इहेव हन्युर्जुजगा हि रोपिताः, धृतासयश्चिद्रमवेक्ष्य चारयः ॥
असत्प्रवृत्तेन जनेन संगतः, परत्र चैवेह च हन्यते जनः ॥ २ ॥ तथा ॥ परलोकवि-
रुद्धानि कुर्वाणं दूरतस्यजेत् ॥ आत्मानं योऽतिसंयत्ते, सोऽन्यस्मै स्यात्कर्यं हितः
॥ १ ॥ तथा ॥ ब्रह्महत्या सुरापानं स्तेयं गुर्वङ्गनागमः ॥ महान्ति पातकान्याहुरे-
जिश्च सह संगतम् ॥ १ ॥ इत्यलं प्रसङ्गेनेति सूत्रार्थः ॥ १० ॥

संवत्सरं वा वि परं प्रमाणं, वीथं च वासं न तर्हि वसिञ्जा ॥

सुत्तस्स मग्गेण चरिञ्ज जिक्खू, सुत्तस्स अत्तो जह् आणवेइ ॥ ११ ॥

(अथचूरिः) विहारकालमाह । संवत्सरं वापि । संवत्सरो वर्षासु चतुर्मासिकम् ।
अपिशब्दान्मासमपि । परं प्रमाणं वर्षासु वरुणयोरुत्कटमेकत्र निवासकालमानमेतत् ।
द्वितीयं वर्षं वर्षासु चरुवर्षे न तत्र वसेत् । तत्र सङ्गोपात् । द्वितीयं तृतीयं परि-
हृत्य वसेदिति । किं बहुना । सर्वत्रैव सूत्रस्य मार्गणैव । आगमोद्देशेन प्रवर्त्तत इति
ज्ञावः । सूत्रस्यार्थं उत्सर्गापवादगर्जो यथाज्ञापयति नियुक्ते प्रवर्त्तत तथा ॥ ११ ॥

(अर्थः) इवे विहार कालनुं प्रमाण कहे ठे. संवत्सरं इत्यादि सूत्र. (संवत्सरं के०)
संवत्सरं एतले वर्षाकालना चार महिना तथा (वावि के०) वापि एतले वली ऋतु-
वरु कालमां एक मास ए साधुर्जना एक ठेकाणे रहेवानुं (परं के०) परं एतले उ-
त्कट (प्रमाणं के०) प्रमाणं एतले प्रमाण ठे. जे ठेकाणे वर्षाकालनुं चोमासुं अथवा
ऋतुवरु कालमां मासकल्प कस्यो. (तर्हि के०) तत्र एतले त्यांलागट (वीथं के०) द्वितीयं
एतले वीजुं (वासं के०) वर्षम् एतले चोमासुं अथवा मासकल्प प्रत्ये (नवसिञ्जा के०)
न वसेत् एतले रहे नहि. (सुत्तस्स के०) सूत्रस्य एतले सूत्रनो (अत्तो के०) अर्थः
एतले अर्थ (जह् के०) यथा एतले जेम (आणवेइ के०) आज्ञापयति एतले आ-
ज्ञा करे. तेम (जिक्खू के०) जिह्नुः एतले साधु (सुत्तस्स के०) सूत्रस्य एतले सूत्रना
(मग्गेण के०) मार्गण एतले मार्गवडे (चरिञ्ज के०) चरेत् एतले चाले. ॥ ११ ॥

(टीपिका.) साधोः संवत्सरं वर्षासु चातुर्मासिकं ज्येष्ठावग्रहं विहारकालमाह ।
द्वितीयं नेकत्र क्षेत्रे वसेत् । अपिशब्दात् मासमपि परं प्रमाणमृतुवरुकावे द्वितीयं
तत्र क्षेत्रे न वसेत् । यत्र एको वर्षाकल्पः कृतस्तत्रोत्कटतो द्वितीयो वर्षाकल्पो न

६७६ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

कार्यः । एवं मासकल्पोऽपि द्वितीय एकद्वेत्रे उत्सर्गतो न कार्यः श्रुतवद्दे काये । कुतः ।
 गृहस्यादिसंगदोपात् । द्वितीयं तृतीयं वा वर्षं मासं वा परिहृत्य तत्र द्वेत्रे वसेदपि । किं
 बहुना सर्वत्रैव सूत्रमार्गेण चरेत् । जिह्वारागमादेशे वत्तंतेति जावः । तथापि न उच्यते
 एव यथाश्रुतमाह्नी स्यात् । अपितु सूत्रस्य अर्थः पूर्वापराविरोधितन्त्रयुक्तिपटि-
 टितः पारमार्थिकोत्सर्गापवादगर्जो यथाज्ञापयति नियुक्ते तथा वत्तंत न अन्यथा ।
 यथेह्य अपवादतो नित्यवासेऽपि वसतावेव प्रतिमासादि साधूनां संस्तारगोचरादि
 परिवत्तंत नान्यथा शुद्धापवादायोगादित्येवं वन्दनप्रतिक्रमणादिष्वपि तदर्थं प्रत्युपेक्ष-
 णेन अनुष्ठानेन वत्तंत । ननु तथाविधलोकेहायातं परित्यजेत् । आशातनाप्रसङ्गात् ॥११॥

(टीका.) विहारकालमाह । संवत्सरं ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । संवत्सरं
 वापि । अत्र संवत्सरशब्देन वर्षासु चातुर्मासिको ज्येष्ठावग्रह उच्यते । तमपि अपि-
 शब्दान्मासमपि परं प्रमाणम् । वर्षाश्रुतवद्देयोरुत्कृष्टमेकत्र निवासकालमानमेतत् । द्वि-
 तीयं च वर्षम् । चशब्दस्य व्यवहित उपन्यासः । द्वितीयं वर्षं वर्षासु चशब्दान्मा-
 सं च श्रुतवद्दे न तत्र द्वेत्रे वसेत् । यत्रैको वर्षाकल्पोमासकल्पश्च कृतः । अपितु सङ्ग-
 दोपाद् द्वितीयं तृतीयं च परिहृत्य वर्षादिकालं ततस्तत्र वसेदित्यर्थः । सर्वथा किं
 बहुना सर्वत्रैव सूत्रस्य मार्गेण चरेज्जिह्वः । आगमादेशेन वत्तंतेति जावः । तत्रापि
 नोपन एव यथाश्रुतमाह्नी स्यात् । अपि तु सूत्रस्यार्थः पूर्वापराविरोधितन्त्रयुक्तिपटितः
 पारमार्थिकोत्सर्गापवादगर्जो यथाज्ञापयति नियुक्ते तथा वत्तंत नान्यथा । यथेहापवादतो
 नित्यवासेऽपि वसतावेव प्रतिमासादिसाधूनां संस्तारगोचरादि परिवत्तंत नान्यथा शुद्धा-
 पवादायोगादित्येवं वन्दनप्रतिक्रमणादिष्वपि तदर्थं प्रत्युपेक्षणेनानुष्ठानेन वत्तंत । ननु
 तथाविधलोकेहायातं परित्यजेत्तदाशातनाप्रसङ्गादिति सूत्रार्थः ॥ ११ ॥

जो पुवरत्तावररनकाले, संपिक्कई अप्पगमप्पगेणं ॥

किं मे कर्णं किञ्चमकिञ्चसेस, किं सकण्णिज्जं न समायरामि ॥ १२ ॥

(अन्वृत्तिः) एवं विविक्तचर्यावतोऽमीदनगुणोपायमाह । यः साधुः पूर्वगता-
 पराप्रकाशं गतिप्रयमचरमप्रहृष्योरित्यर्थः । मंत्रेकते मूत्रोपयोगनीत्या आत्मानना-
 स्तनेव । कपमित्याह । किं मे कृतमिति । आनन्दमत्वाचृतीयायं पटी । किं मया कृतं
 नक्तदुष्कं नरक्षरपादि । किं च मम कृत्यशेषं कर्तव्यशेषमुचिनम् । किं वा मया
 येषादन्त्यादि न समाचरामि न करोमीति ॥ १२ ॥

(अर्थ.) एवी रीते विचरनार साधु न सीदाय तेनो उपाय कहे ठे. जो इत्यादि सूत्र. (जो के०) यः एटले जे साधु (पुर्वरात्रापररात्रकाले के०) पूर्वरात्रापररात्रकाले एटले रात्रिना प्रथम अने चरम प्रहरने विषे (अप्पगं के०) आत्मानं एटले पोताने (अप्पएणं के०) आत्मना एटले पोते (संपिक्खए के०) संप्रेक्षते एटले सूत्रोक्त प्रकारवडे तपासे. ते आ रीते (मे के०) मया एटले में (किं के०) किं एटले कयुं (किञ्च के०) कृत्यं एटले करवायोग्य एवुं तपस्या प्रमुख कृत्य (कडं के०) कृतं एटले कयुं. तैमज (किं के०) कयुं (म के०) मम एटले मारा (किञ्चसेसं के०) कृत्य शेषं एटले करवायोग्य कार्य बाकी ठे, तथा (किं के०) किं एटले कयुं (सकण्णिज्जं के०) शक्यं एटले माराधी वनी शके एवुं वेयावच प्रमुख कार्य (न समाचरामि के०) न समाचरामि एटले आचरतो नथी ॥ ११ ॥

(टीपिका.) एवं विशुद्धविविक्तचर्यावतोऽसीदनगुणोपायमाह । यः साधुर्नवेत् स पूर्वरात्रापररात्रकाले रात्रौ प्रथमचरमप्रहरयोरित्यर्थः । संप्रेक्षते सूत्रोपयोगनीत्यात्मानं कर्मभूतमात्मनेव करणभूतेन प्रेक्षते । कथं प्रेक्षत इत्याह । किं मे कृतमिति । गान्दसिकत्वात्तृतीयायें पष्टी । किं मया कृतं शक्तेरनुरूपं तपश्चरणादि योगस्य । किञ्च मम कृत्यशेषं कर्तव्यात् शेषमुचितम् । पुनः किञ्च शक्यं वयोऽवस्थानुरूपं वेयावृत्त्यादि अहं न समाचरामीति । तस्याकरणे हि तत्कालनाश इति ॥ ११ ॥

(टीका.) एवं विविक्तचर्यावतोऽसीदनगुणोपायमाह । जो त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । यः साधुः पूर्वरात्रापररात्रकाले रात्रौ प्रथमचरमयोः प्रहरयोरित्यर्थः । संप्रेक्षते सूत्रोपयोगनीत्या आत्मानं कर्मभूतमात्मनेव करणभूतेन । कथमित्याह । किं मे कृतमिति गान्दसत्वात्तृतीयायें पष्टी । किं मया कृतं शक्त्यनुरूपं तपश्चरणादि योगस्य । किञ्च मम कृत्यशेषं कर्तव्यशेषमुचितम् । किं शक्यं वयोऽवस्थानुरूपं वेयावृत्त्यादि न समाचरामि न करोमि । तदकरणे हि तत्कालनाश इति सूत्रार्थः ॥ ११ ॥

किं मे परो पासइ किञ्च अण्णा, किं वाहं खल्लिअं न विवज्जयामि ॥

इच्चैव सम्मं अणुपासमाणो, अणागयं नो पडिबन्ध कुज्जा ॥ १ ॥

(अवचूरिः) किं मम स्वखलितं परः पश्यति । किं वात्मा मनास्संवेगापन्नः । किंवाहंमोघत एव स्वखलितं न विवर्जयामि । इत्येवं सम्यगनुपश्यन्ननागतं प्रतिबन्धं न कुर्यादागामिकालविषयं संयमप्रतिबन्धं न करोतीति ॥ १३ ॥

(अर्थ.) वली (परो के०) परः एटले स्वपक्ष अथवा परपक्ष संबंधी कोइ बीजो

६८८ रायधनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-भा.

पुरुष (मे के०) मे एटले मारा (किं के०) किं एटले कया (खखिश्चं के०) स्ख-
खितं एटले प्रमाद प्रत्ये (पासइ के०) पश्यति एटले जुवे ठे, (च के०) वसी
(थप्पा के०) आत्मा एटले हुं पोते (किं के०) किं एटले कया मारा प्रमादप्रत्ये
जोखुं हुं (वा के०) अथवा (अहं के०) अहं एटले हुं (किं के०) किं एटले कया
(खखिश्चं के०) स्खखितं एटले प्रमादप्रत्ये (न विवज्जयामि के०) न विवर्जयामि
एटले वर्जतो नथी. (इच्चेव के०) इत्येवं एटले उपर कहेख प्रकारे (सम्मं के०)
सम्पक् एटले उत्तम प्रकारे (अणुपासमाणो के०) अनुपश्यन् एटले विचार करता रद्दे
ते साधु (थणागयं के०) अनागतं एटले जावी (पडिवंध के०) प्रतिवंधं एटले
प्रतिवंध प्रत्ये (नो कुज्जा के०) नो कुर्यात् एटले न करे. अर्थात् फरीथी तेजो
दोप न आचरे. ॥ १३ ॥

(दीपिका.) तथा किं मम स्खखितं परः स्वपक्षपरपक्षक्षणः पश्यति । किंवा
आत्मा कचित् मनाक् संवेगं प्राप्तः । किं वा अहमोद्यत एव स्खखितं न विवर्जयामी-
त्येवं सम्पगनुपश्यन्ननेनैव प्रकारेण स्खखितं ज्ञात्वा आगमोक्तेन विधिना ज्ञयः
पश्यन्ननागतं न प्रतिवन्धं कुर्यात् साधुः । य आगामिकालविषयं न असंयमप्रतिवन्धं
करोतीति ॥ १३ ॥

(टीका.) तथा किं मे सि सूत्रम् । किं मम स्खखितं परः स्वपक्षपरपक्षक्षणः
पश्यति । किं आत्मा कचिन्मनाक् संवेगापन्नः । किंवा अहमोद्यत एव स्खखितं न विव-
र्जयामि । इत्येवं सम्पगनुपश्यन् अनेनैव प्रकारेण स्खखितं ज्ञात्वा सम्पगागमो-
क्तेन विधिना ज्ञयः पश्यन्ननागतं न प्रतिवन्धं कुर्यात् । आगामिकालविषयं ना-
संयमप्रतिवन्धं करोतीति सूत्रार्थः ॥ १३ ॥

जन्वेय पासे कइ डण्णत्तं, काएण वाया अड माणसेणं ॥

तन्वेय धीरो पडिसादुरिक्का, आइन्नउं खिप्पमिव स्कलीणं ॥ १४ ॥

(अथचूरिः) कथमित्याह । यत्रैव पश्येत् । यत्रैव पश्यत्युक्तवत्परारामदर्शनका-
रेण । कचित्संयमस्यानावसरे । दुःप्रयुक्तं दुर्व्यवस्थितम् । आत्मानमिति गम्यते ।
कायेन, वाचा अथ मानसेन । तत्रैव संयमस्यानावसरे धीरो बुद्धिमान् प्रतिगन्-
रेदात्मानमिति शेषः । निदर्शनमाह । आक्रीणं जात्याश्चः द्विप्रं शीघ्रं यथा मवि-
नं कविकं निपमिनगमननिमित्तं प्रतिपद्यते । एवं यो दुःप्रयोगत्यागेन मज्जिनकप-
सम्पविधिं प्रतिपद्यते ॥ १४ ॥

(अर्थ.) शी रीते अनागत प्रतिबंध न करे ते कहे ठे. जठे व इत्यादि सूत्र-
साधु जे ते (कय के०) कदा एटले पन्निहण प्रमुख क्रियाना कोइ पण वखते
(जठेव के०) यत्रेव एटले जे ठेकाणेज (काएण के०) कायेन एटले कायावडे,
(वाया के०) वाचा एटले वाणीवडे, (थ्यहु के०) थ्यवचा (माणसेण के०) मान-
सेन एटले मनवडे पोताने (डुप्पउत्तं के०) डुःप्रयुक्तं एटले प्रसादी एवाने (पासे
के०) पश्येत् एटले जुवे. (धीरो के०) धीरः एटले धीर एवा साधु जे ते (तठेव के०)
तत्रेव एटले तेज ठेकाणे तथा तेज समये पोताने (पन्निहाइरिज्जा के०) प्रतिसंह-
रेत् एटले ठेकाणे लावे. एना उपर दृष्टांत कहे ठे. (इव के०) इव एटले जेम
(आइन्नउ के०) आकीर्णकः एटले जातिवत अश्व जे ते (खिप्पं के०) क्षिप्रं
एटले शीघ्र (खलीणं के०) खलीनं एटले लगाम ग्रहण करे तेम; अर्थात् जेम सारो
अश्व नियमित गमनने अर्थे शीघ्र लगाम ले ठे, तेम ते साधु पण अविधिनी त्याग
करी लगाम सरखा सम्यग्विधिनी थंगीकार करे. ॥ १४ ॥

(दीपिका.) कयमित्याह । साधुर्यत्रेव कचित् संयमस्यानावसरे धर्मापधिप्रत्युपेक्षा-
णादौ डुःप्रयुक्तं डुर्व्यवस्थितमात्मानमिति गम्यते । पश्येत् पश्यति उक्तवत्परमा-
त्मदर्शनद्वारेण । केन इत्याह । कायेन, वाचा अथ मानसेन । मन एव मानसम् । करण-
प्रयोगेत्यर्थः । तत्रेव तस्मिन्नेव संयमस्याने धीरो बुद्धिमान् प्रतिसंहरेत् प्रतिसं-
हरति यः स्वात्मानं सम्यग् विधिं प्रतिपद्यत इत्यर्थः । अत्र दृष्टान्तमाह । यथा ज-
वादिजिर्गुणैराकीर्णं व्याप्तो जात्योऽश्व इति गम्यते । असाधारणविशेषणान् । तद्यदम् ।
क्षिप्रमिव खलिनं शीघ्रं । कविकमिव । यथा जात्योऽश्वो नियमितगमननिमित्तं शीघ्रं
खलिनं प्रतिपद्यत एवं यो डुःप्रयोगत्यागेन खलिनकद्वयं सम्यग्विधिम् । एतावतां-
शेन दृष्टान्तः ॥ १४ ॥

(टीका.) कयमित्याह । जठेव नि सूत्रम् । अस्व व्याख्या । यत्रेव पश्येत् यत्रेव
पश्यत्युक्तवत्परमात्मदर्शनद्वारेण कचित्संयमस्यानावसरे धर्मापधिप्रत्युपेक्षाणादौ डुःप्र-
युक्तं डुर्व्यवस्थितमात्मानमिति गम्यते । केनेत्याह । कायेन वाचा अथ मानसेन ।
मन एव मानसम् । करणप्रयोगेत्यर्थः । तत्रेव तस्मिन्नेव संयमस्यानावसरे धीरो बुद्धिमा-
न् प्रतिसंहरेत् प्रतिसंहरति यः आत्मानं सम्यग् विधिं प्रतिपद्यत इत्यर्थः । निदर्श-
नमाह । आकीर्णं जवादिजिर्गुणैराकीर्णं व्याप्तोऽश्व इति गम्यते । असाधारणविशेषणान् । त-
द्यदम् । क्षिप्रमिव खलिनं शीघ्रं कविकमिव । यथा जात्योऽश्वो नियमितगमननिमित्तं

६९० राय. धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)मा.

शीघ्रं खलिनं प्रतिपद्यत एवं यो दुःप्रयोगत्यागेन खलिनकल्पं सम्यग्बुद्धिभिरेताव
तांशेन दृष्टान्त इति सूत्रार्थः ॥ १४ ॥

जस्सेरिसा जोग जिईदिअस्स, धिईमउ सप्पुरिसस्स निच्चं ॥

तमाहु लोए पडिबुद्धजीवी, सो जीअई संजमजीविणं ॥ १५ ॥

(अर्थचूरिः) यः पूर्वरात्रेत्याद्यधिकारोपसंहारायाह । यस्य साधोरीदृशाः स्वहिता-
लोकनप्रवृत्तिरूपा योगा मनोवाक्कायव्यापारा जितेन्द्रियस्य धृतिमतः संयमे सधृतिरूपस्य
सत्पुरुषस्य प्रमादजयात् । नित्यं सर्वकालं तमेचञ्चूतमाहुरजिदधति । लोके कि-
छांसः प्रतिबुद्धजीविनं प्रमादनिष्कारहितजीवितशीलम् । स एवंगुणयुक्तः सन् जीवति
संयमजीवितेन सर्वथा संयमप्रधानेन जीवितेनेति ॥ १५ ॥

(अर्थः) इहे प्रस्तुत प्रकरणनो उपसंहार करे ठे. जस्स इत्यादि सूत्र. (जिई
दिअस्स के०) जितेन्द्रियस्य एटले चक्षुरादि इन्द्रियोने जितनार एवा (धिईमउ
के०) धृतिमतः एटले संयमने विषे धृतिवाला एवा (सप्पुरिसस्स के०) सत्पुरुषस्य
एटले सत्पुरुष एवा (जस्स के०) यस्य एटले जे साधुना (जोग के०) योगाः
एटले मन वचन कायाना योग जे ते (एरिसा के०) ईदृशाः एटले एवा (निच्चं के०)
नित्यं एटले दीक्षाधी मांडीने मरण सूधी रह्ये ठे. (तं के०) तं एटले ते साधुने वि-
छान लोको (लोए के०) लोके एटले सर्व जीवोमां (पडिबुद्धजीवी के०) प्रति-
बुद्धजीविनं एटले प्रमादादि रहित जीवितवाळाने (आहु के०) आहुः एटले कह्ये
ठे. कारण, (सो के०) सः एटले ते साधु (संजमजीविणं के०) संयमजीवितेन
एटले संयमजीवितवडे (जीवइ के०) जीवति एटले जीवे ठे. ॥ १५ ॥

(टीका.) यः पूर्वरात्रेत्याद्यधिकारोपसंहारायाह । विछांसस्तं साधुमेवंदत्ते
लोके प्राणिसंघाते नित्यं सर्वकालं सामायिकप्रतिपत्तेरारब्ध आमरणं प्रतिबुद्ध-
जीविनमाहुः कथयन्ति । कोऽर्थः । प्रतिबुद्धजीविनं प्रमादरहितजीवितशीलम् । स
एवंगुणयुक्तः सन् जीवति संयमजीवितेन कुशलाजिसंधिजावात् सर्वथा संयम-
प्रधानजीवितेन । तं साधुं कम् । यस्य साधोरीदृशाः स्वहितालोकनप्रवृत्तिरूपा योगा
मनोवाक्कायव्यापारा जवन्ति । किञ्चूतस्य साधोः । जितेन्द्रियस्य वशीकृतस्पर्शना-
दीन्द्रियसमूहस्य । पुनः किञ्चूतस्य यस्य । धृतिमतः संयमे धैर्यसहितस्य । पुनः किं
यस्य । सत्पुरुषस्य प्रमादजयान्हापुरुषस्य ॥ १५ ॥

(टीका.) यः पूर्वरात्रेत्याद्यधिकारोपसंहारायाह । जस्स ति सूत्रम् । अस्स

व्याख्या । यस्य साधोरीदृशाः स्वहितालोचनप्रवृत्तिरूपा योगा मनोवाक्कायव्यापारा जितेन्द्रियस्य वशीकृतस्पर्शनादीन्द्रियकलापस्य धृतिमतः संयमे सद्भूतिकस्य सत्पुरुषस्य प्रमादजयान्महापुरुषस्य नित्यं सर्वकालं सामायिकप्रतिपत्तेरारज्यामरणान्तम् । तमाहुर्लोके प्रतिबुद्धजीविनं तमेवंचूतं साधुमाहुरजिदधति विद्वांसः । लोके प्राणिसंघाते प्रतिबुद्धजीविनं प्रमादनिज्जारहितजीवितशीलम् । स एवंशुण्ययुक्तः सन् जीवति संयमजीवितेन कुशलाजिसंधिजावात् सर्वथा संयमप्रधानेन जीवितेनेति सूत्रार्थः ॥ १५ ॥

अप्या खलु सः पर रक्षिष्यो, सर्विदिण्णिं सुसमाहिण्णिं ॥

अरक्षिउं जाइपहं उवेइ, सुरक्षिउं सबड्ढाण मुच्चइ त्ति वेमि ॥ १६ ॥

विवित्तचरिआ चूला सम्मता ॥ १ ॥

इइ दसवेआलिअं सुतं संमत्तं ॥ शुजम् ॥

(अवचूरिः) शास्त्रमुपसंहरन्नुपदेशसर्वस्वमाह । आत्मा । खलुशब्दो विशेषणार्थः । शक्तौ सत्यां परोऽपि सततं सर्वकालं रक्षितव्यः पावनीयः पारलौकिकापायेभ्यः । कथम् । सर्वेन्द्रियैः स्पर्शनादिभिः सुसमाहितेन निवृत्तविषयव्यापारेणेत्यर्थः । अरक्षणरक्षणयोः फलमाह । अरक्षितः सन् जातिपन्थानं जन्ममार्गमुपैति । सुरक्षितो यथागममप्रमादेन सर्वदुःखेभ्यः शारीरमानसेभ्यो विमुच्यते । इति त्रिविमीति पूर्ववत् ॥ १६ ॥ इति द्वितीयचूला व्याख्याता ॥ १ ॥

(अर्थः) हवे शास्त्रनो उपसंहार करता उपदेशनो सार कहे ठे. (हु खलु के०) खलु एतले निश्चये (अप्या के०) आत्मा एतले पोतानो आत्मा जे ते (सययं के०) सततं एतले निरंतर (सुसमाहिण्णिं के०) सुसमाहितेः एतले सारा समाधिमां राखेव एवा (सर्विदिण्णिं के०) सर्वेन्द्रियैः एतले सर्वे इंद्रियोवढे (रक्षिष्यो के०) रक्षितव्यः एतले रक्षण करवो. कारण के, आत्मा जे ते (अरक्षिउं के०) अरक्षितः एतले बराबर संयमवढे रक्षण कखो न होय तो (जाइपहं के०) जातिपथं एतले संसारप्रत्ये (उवेइ के०) उपैति एतले पामे ठे. अने (सुरक्षिउं के०) सुरक्षितः एतले सम्यक् प्रकारे संयमवढे रक्षण कखो होय तो (सबड्ढाण के०) सर्वदुःखेभ्यः एतले सर्व दुःखी (मुच्चइ के०) मुच्यते एतले मुक्त थाय ठे. (त्ति वेमि के०) इति त्रिविमी एतले तीर्थकर गणधरना उपदेशयी हुं एम कहुं हुं. ॥ १६ ॥

इति श्री दशवैकालिकनी वीजी चूलिकानो वाखावचोथ संपूर्ण. ॥ १ ॥

६९९ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह भाग तेतालीस-(४३)-मा.

(दीपिका.) अथ शास्त्रमुपसंहरन्नुपदेशसर्वस्वमाह । एवंविधेन साधुना आत्मा । खलुशब्दो विशेषणार्थः । शक्तौ सत्यां परोऽपि सततं सर्वकालं रक्षितव्यः पालनीयः । परलोकसंबन्धिकष्टेभ्यः । कथमित्युपायमाह । यतः किं साधुना । सर्वेन्द्रियैः स्पर्शनादिभिः सुसमाहितेन निवृत्तविषयव्यापारेण । अरक्षणरक्षणयोः फलमाह । अरक्षितः सन्नात्मा पन्थानं जन्ममार्गं संसारमुपैति सामीप्येन गच्छति । अथ सुरक्षितः पुनरात्मा यथागममप्रमादेन सुदुः रक्षितः सन् सर्वदुःखेभ्यः शारीरमानसेच्यो विमुच्यते । विविधमनेकैः प्रकारैरपुनर्ग्रहणपरमस्वास्थापादनलक्षणेर्मुच्यते विमुच्यते । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ १६ ॥ इति चूलिकाद्वयं व्याख्यातम् ॥

(टीका.) शास्त्रमुपसंहरन्नुपदेशसर्वस्वमाह । अप्यस्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । आत्मा खल्विति । खलुशब्दो विशेषणार्थः । शक्तौ सत्यां परोऽपि सततं सर्वकालं रक्षितव्यः पालनीयः । पारलौकिकापायेभ्यः । कथमित्युपायमाह । सर्वेन्द्रियैः स्पर्शनादिभिः सुसमाहितेन निवृत्तविषयव्यापारेणेत्यर्थः । अरक्षणरक्षणयोः फलमाह । अरक्षितः सन् जातिपन्थानं जन्ममार्गं संसारमुपैति सामीप्येन गच्छति । सुरक्षितः पुनर्यथागममप्रमादेन सर्वदुःखेभ्यः शारीरमानसेच्यो विमुच्यते विविधमनेकैः प्रकारैरपुनर्ग्रहणपरमस्वास्थापादनलक्षणेर्मुच्यते । इति ब्रवीमीति पूर्ववदिति सूत्रार्थः ॥ १६ ॥

अथावचूरिकोपसंहारः ।

अथ शास्त्रकर्तुः स्तवमाह निर्युक्तिकारः ॥ सिद्धं ज्ञवं गणधरं जिणं पडिमा-
वंसणेण पच्चियुद्धं ॥ मणगपिअरं दसका-विअस्स निज्जुहगं वंदे ॥ १ ॥ अर्थः ।
अनुत्तरज्ञानादिधर्मगणं धारयतीति गणधरस्तम् । प्रतिबुद्धं मिथ्यात्वाविरत्यज्ञानापगमेन
संन्यस्तविकाशं प्राप्तम् । निर्युद्धं पूर्वगतोद्धृतार्थविरचनाकर्तारं वन्दे इति गायार-
णार्थः । ज्ञावार्थस्तु कथानकगम्यस्तत्रेदम् । श्रीसुधर्मशिष्यो जम्बूस्तस्य प्रजवः । तस्य
कदाचिन्निशीथे को मे गणधर इति चिन्ता । आत्मनः सङ्गे गच्छे चोपयोगेनासङ्गावं
ज्ञात्वा तीर्थान्तरीयेषु राजशृङ्गे शिङ्गे जवं प्रजमानं दृष्ट्वा तत्र यज्ञवाटे धर्मलाजपूर्णम्
'अहो कष्टमहो कष्टं तत्त्वं न ज्ञायते पुनः' इति पठनाय शिष्यशृङ्गं प्रेषितम् । तेन तत्कृतम् ।
तच्च शय्यं जवो धर्मूलस्थितो निशम्य चिन्तयति । एते शान्तास्तपस्विनोऽस्त-
न वदन्तीति । उपाध्यायान्ते गत्वा तत्त्वं किमिति पृष्टे वेदास्तत्त्वमित्युक्तो अस्मिन्
शृण्व वदति 'शीर्षं ते वेत्स्यामि यदि तत्त्वं न कथयसि' । शीर्षं वेदे तत्त्वं वाच्यमिति
प्यात्वा यूपस्याधस्तात्सर्वरत्नमयीपार्श्वप्रतिमां दर्शयित्वेदमत्र तत्त्वम् । अर्हं र्मस्तत्त्वं

ततस्तस्य पादौ नत्वा यङ्गवाटोपस्करं दत्वा तान् साधून् गवेपयन्नाचार्यान्ते गत्वा
 धर्ममाकर्ण्य व्रतमादाय चतुर्दशपूर्वी जातः । तद्भूते तस्य जार्या तरुणीयमिति कृत्वा
 स्वजनैरस्ति तव जठरे किञ्चिदिति पृष्टा मण्यमित्यूचे । ततः पुत्रे जाते सति
 तदेव नाम कृतम् । तेनाष्टवार्षिकेण मातृतः पितरं धृतव्रतं ज्ञात्वा नन्दा जनकान्ते ग-
 न्तुमिच्छता चम्पायां गतम् । आचार्यैर्वैहिर्भूमिगतेर्दृष्टः सः । तेन च दीक्षितः । द्वयोः
 स्नेहो जातः । पृष्टायाः स्वसुतं ज्ञात्वा चतुर्दशपूर्वी कारणे निर्यूहति । अन्तिमस्तु अवश्यं
 निर्यूहति । ममापीदं कारणं संजातम् । इति निश्चित्येदं निर्यूढम् ॥ दशवैकालिकाक्ष-
 रार्यमाह ॥ मण्यं पशुञ्च सज्जं-जवेण निज्जुहिआ दसप्पयणा ॥ वेआक्षिआइ ठवि-
 आ तम्हा दसकाक्षिअं नाम ॥ १ ॥ मनकं प्रतीत्याश्रित्य निर्यूढानि पूर्वगताङ्गुल्य
 विरचितानि दशाध्ययनानि डुमपुप्पिकादीनि सजिद्वध्ययनप्रान्तानि । विगतः कालो
 विकालो विकलनं वा विकालः । असकलः खण्ड्येति तस्मिन्विकाले अपराहेऽति-
 क्रान्ते तृतीयपौरुषीरूपे स्थापितानि न्यस्तानि तस्माद्वैकालिकं नाम । विकाले नि-
 र्यूढं वैकालिकं दशवैकालिकं वा ॥ २ ॥ यं प्रतीत्य कृतं तद्वक्तव्यतामाह । ठहिंमासेहिं
 अहीअं, अप्पयणमिणं तु अज्जमण्येण ॥ ठम्मासा परिआउं, अह कालगडं समाहीए
 ॥ ३ ॥ पड्मिंसांसेरधीतमध्ययनमिदम् । आर्यश्चासौ मनकश्च आर्यमनकस्तेन परमासा
 एव पर्यायकालः । अथ कालगतः समाधितः शुजलेझ्यायोगेन । अत्रायं जावः । तेनै-
 तावता श्रुतमाराधितमेवेत्यन्येऽप्येतदनुष्ठानत आराधका जवन्ति ॥ ३ ॥ आणंदअं-
 सुपायं, आसी सिज्जंजवा तहिं थेरा ॥ जसजइस्स य पुठा, कहणा अ विचाल-
 णा संघे ॥ ४ ॥ आनन्दाश्रुपातमहो आराधितमनेनेति हर्षाश्रुमोचनमकार्पुः
 शय्यंजवास्तत्र तस्मिन् काले स्वविरः श्रुतपर्यायवृद्धो यशोज्जस्तस्य च शय्य-
 म्जवशिष्यस्य श्रुतश्रुपातदर्शनेन किमेतदाश्चर्यमिति विस्मितस्य पृष्टा किमेतदकृत
 पूर्वमित्येवम् । शय्यंजवकथिताच्च इहक् सुतोऽयं मे इत्येवंरूपावव्दानुतापो
 यशोज्जडादीनां गुराविव गुरुपुत्रेऽपि वर्तितव्यमिति न कृतमिदमस्मजिरेवम्भु-
 तः । तत आचार्यः संघं प्रत्याह । एतदुपकाराय मयात्पायुपमेनमधिकृत्येदं शास्त्रं
 निर्यूढं किमत्र युक्तमिति निवेदिते विचारणा संघे कालहासदोषादिदमेव प्रवृत्त-
 सत्त्वानामुपकारकमतस्तिष्ठत्वेतदित्येवंज्ञता स्थापना चेति ॥ ४ ॥ इति दशवै-
 कालिकावचूरिः समाप्ता ॥ शुजम् ॥

वालावबोधनो उपसंहारः.

इवे दशवैकालिकना कर्ता श्री शय्यंजव मुनि तथा तेमना शिष्य मनकमुनि ए-

मनो संबंध निर्युक्तिकार कहे ठे. “सिद्धं जवं गणहरं, जिणपडि मादंसणेण १३
 बुद्धं ॥ मणगपिथरं, दसकाखिअस्स निज्जुहगं वंदे ॥ १ ॥” अर्थ-जिन प्रतिमा
 देखीने प्रतिबोध पामेला, मनकमुनिना पिता, श्री दशवेकाक्षिक सूत्रनो सिद्धांतमांभी
 उद्धार करनार एवा गणधर श्री सज्जंजव आचार्यने हुं वांडुं हुं ॥ १ ॥ मणगं पवु
 सिज्जं-जवेण निज्जुहिआ दसप्रयणा ॥ वेआखिआइ उविआ, तम्हा दसकाखिअं
 नाम ॥ २ ॥ अर्थ-श्री सज्जंजव सूरिए मनकने अर्थे सिद्धांतमांभी दस अध्ययन
 उद्ख्यां, अने ते विकासे स्थापन कख्यां माटे दशवेकाक्षिक नामभी कहेवाय ठे. ॥ २ ॥
 हवे जेने अर्थे उद्धार कखो ते वात कहे ठे, “उहि मासेहि अहीअं, अप्रयणमिणं तु
 अक्कमणणेण ॥ उम्मासा परिआउं, अह कालगउं समाहीए ॥ ३ ॥ अर्थ-आर्यम-
 नके ठ महिनामां ए अध्ययन (सूत्र) पठन कखुं. ए मनकमुनिनो चारित्र पर्याय
 ठ महिनानोज हतो. ठ महिना पूरा थये ते मनकमुनि समाधिमां कालधर्म पाम्या.
 ॥ आणंदअंमुपापयं, कासी सिद्धंजवा तहिं थेरा ॥ जसजदस्स य पुआ, कदणा अ वि-
 आअणा संघे ॥ ४ ॥ अर्थ-श्रीमनकमुनि काल करी गया त्यारे एणे धर्मनी आराधना
 सम्यक् प्रकारे करी एम जाणी श्री सज्जंजव सूरिना नेत्रमांभी आनंदनां अथु आख्यां.
 श्री यशोज्ञ सूरिए अश्रुतुं कारण पुठवाथी श्रीसज्जंजव सूरिए यथार्थ वात कही.
 पठी संपना विचारथी श्रीदशवेकाक्षिक सूत्रनी मंदबुद्धि शिष्यना उपर उपकारनेअर्थे
 स्थापना यइ. ॥ ४ ॥ हवे ए चारे गाथानो जावार्थ आ रीते-ज्यारे सज्जंजव सूरिए
 दीक्षा लीधी, त्यारे तेमनी स्त्री गर्तिणी हती. तरुणवय होवाथी तेना स्वजनोण पू-
 र्णुं के, तारा उदरमां कांइ ठे, त्यारे ते स्त्रीए प्राकृत जापामां कखुं के, ‘मणयं’ एउषे
 किंचित् मात्र ठे, थनुक्रमे तेने पुत्र थयो. तेनुं नाम मनक राखुं. ते आठ वरसतो
 थयो, एकदिवसे तेणे पोतानी माने पूरुं के, ‘मारा पिताजी क्यां ठे.’ माए कखुं के,
 ‘तेमणे चारित्र आदख्यां ठे.’ एम सांनखी पितानीपासे जवानुं मनकना मनमां आर्युं.
 ‘चंपानगरीमां पिताजी ठे’ एवी खबर मखवाथी ते त्यां गयो. उंडिल जूमिए जना
 आचार्य श्री सज्जंजवसूरिए मनकने देख्यो त्यारे पूरुं के, ‘तुं कोण ठे.’ मनके आ-
 चार्यने वांछा. दृष्टिनो मेखाप यतांज परस्पर स्नेह बंधाणो. आचार्य पूरुं, तारो पिता
 कोण? मनके कखुं, ‘सज्जंजव.’ आचार्य कखुं, ‘तुं अहिं कया कार्यने थयें आख्यां.’
 मनके कखुं, ‘दीक्षा खेवाने थयें.’ बस्ती मनके कखुं के, ‘थाप जाणता होय तो क-
 हो के, ‘मारा पिताजी क्यां ठे.’ आचार्य कखुं के, ते थने हुं निग्ननयी माटे तुं म-
 रीतामे दीक्षा खे. मनकने ते वान कवुअ थवाथी आचार्य तेन र्पांज दीक्षा आरी.

पठी आचार्य तेनी साथे उपासरे आख्या. उपयोग दीधो के, 'एनुं आद्युष्य केटुं ठे.' ज्ञानवलघी आचार्य जाणुं के, एनुं आद्युष्य ठ मास बाकी ठे. पठी विचार कखो के, एटला थोडा समयमां एमनक कृतार्थ शीरीते थशे चउदपूर्वी कारण पडे पूर्वमांघी सूत्रनो उखार कहेंठे, मनपण आ कारण प्राप्त थयुं ठे, माटे उखार करुं. एवो विचार करी आचार्यजीए पूर्वमांघी दस अध्ययननो उखार कखो. मनकने ते दस अध्ययन जणावतां ठ मास लाग्या. ठ मास पूर्ण थतांज मनके समाधिमां काल कखो. त्वारे आचार्यना नेत्रमां आनंदाश्रु आख्यां. जसजडविगेरे साधुए आ श्रुतुं कारण पृठवायी मनकलुं वृत्तांत आचार्यजीए कलुं. ते सांजली 'गुरुपुत्र एवा मनकनी सेवा आपणायी वनी नहि' एवो ते साधुजने पस्तावो थयो. पठी संघना आग्रह्यी सज्जंचव सूरिए उखारेखा अध्ययन प्रकट राख्या. तेज दस अध्ययन दशवैकालिकना नामयी प्रसिद्ध ठे. वे चूलिक ततो श्रीसंघने श्रीसीमंथर स्वामीए जेट मोकलेजी ए वात प्रसिद्ध ठे. माटे अहिं विस्तार करता नयी.

इति श्री दशवैकालिकनो बालावबोध संपूर्ण. ॥

अथ प्रशस्तिमाह ॥

हरिजडकृता टीका वर्तते विपना परम् ॥ मया तु शीघ्रबोधाय शिष्यार्थं युगमा कृता ॥ १ ॥ चंडकुले श्रीखरतर-गठे जिनचन्द्रसूरिनामानः ॥ जाता युगप्रधानास्तद्विषयः सकलचन्द्रगणिः ॥ २ ॥ तद्विषयसमयसुन्दर-गणिना च स्तम्भतीर्थपुरे चके ॥ दशवैकालिकटीका शशिनिधिरुद्धार (१६९१) मितवर्षे ॥ ३ ॥ अर्थस्यानवधानेन नतिमान्यान्मतिप्रमात् ॥ जिनाज्ञाविपरीतं य-जन्मिथ्याहुष्कृतं मम ॥ ४ ॥ मनोपरि कृपां कृत्वा शोधयन्तु बुधा इमां ॥ परोपकरणे यस्मान्तरंग उत्तमानराः ॥ ५ ॥ टीका करणतः पुष्पं, यन्मयापार्जितं नवेन ॥ तेनाहमिदमिहामि, बोधिरय परत्र मे ॥ ६ ॥ शब्दार्थेद्विटीकायाः श्लोकमाननिर्दिष्टत्वं ॥ सद्व्यवयवमथ च पुनः सार्धचतुःशतम् ॥ ७ ॥ इति श्रीमयसुन्दरोपाध्यायविरचितश्रीदशवैकालिकशब्दार्थेद्विप्रशस्तिः संपूर्णा ।

अथ दीपिकापसंहारः ।

अथ दशवैकालिककारकद्वयं नयन्मोक्षरुद्रमनकमुनेश्च संवत्सम्भूतकं पुन-
पुनिकाप्यवननिसुकिनापाठिकं यथा ॥ नैजंनदं गणद्वरं, जिह्वगिमादंमंगलं प-
दिदुर्लभं ॥ नएगविधरं दमका-डिधस्त निजुद्वगं दंदं ॥ १ ॥ नगगं पगय नैजंन-

६९६ राय धनपतसिंघ वहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेताजीस-(४३)-मा.

वेण निज्जुहिआ दसप्रयणा ॥ वेआलिआइ ठविआ, तम्हा दसकालिअं नाम ॥ १ ॥
तवेपसंवन्धसूचकं चूलिकाछयनिर्युक्तिगाथाद्विकमिदम् ॥ ठहिं मासेहिं अहीअं,
अप्रयणमीणं तु अज्जमणणेणं ॥ ठम्मासा परिआउं, थह कालगउं समाहीए ॥ २ ॥
आणंदअसुपायं, काही सिज्जंजवा तहिं थेरा ॥ जसजइस्स य पुंवा, कहणा य कि-
चावणा संघे ॥ ४ ॥ एतज्जाथाचतुष्कार्यः श्रीहरिजज्ञसूरिविरचितवृत्तेरवसेयः ॥
अथात्र किंचत्कथानकमुच्यते ॥ यदा शय्यंजवाचार्यः प्रव्रजितस्तदा तस्य गृहिणी
गुर्विष्णासीत् । जातश्चा तस्याः पुत्रः क्रमेण । नामास्य कृतं मनक इति । यदा च सोऽष्ट-
वार्षिको जातस्तदा मातरं पृच्छति । क मम पिता । सा जणति । तव पिता प्रव्रजितः ।
ततः स पितृसकाशे गन्तुमना लब्धवृत्तान्तश्चम्पायां गतः । आचार्येण संज्ञाचूर्मि
गतेन सदृष्टः । तेन च वन्दित आचार्यः । उजयोश्च मिथः प्रेक्षमाणयोः स्नेहो जातः ।
आचार्यः पृच्छति । कस्तव पिता । स जणति शय्यंजव इति । ततः सूरिणा जणितम् ।
किमर्थमत्रागतोऽसि । तेनोक्तम् । प्रव्रजिष्यामि । यदि यूयं जानीथ तदा कथयत कास्ति
मम पितेति । सूरिणोक्तम् । स मम मित्रमेकशरीरीरूतः । ततः प्रव्रज त्वं मत्पात्रं ।
प्रतिपन्नं च तेन । ततः स प्रव्रजितस्तत्रैव सूरिणा । आगतस्तेन सहोपाश्रये । उपपो-
दन्नवानाचार्यः । कियदायुरस्येति । ज्ञातं चातः परं पणमासा आयुरस्येति । उत्पन्ना
च बुद्धिराचार्यस्य । अस्य स्तोकायुपः किं कर्त्तव्यमिति । विममर्शं च “चउदसपुत्री
कम्दि वि कारणे समुप्पण्णे निज्जुहइ । अपछिमो पुण चउदसपुत्री अवस्समेव नि-
ज्जुहइ । मम वि इमं कारणं समुप्पणं । तउं अहमवि निज्जुहामि । ताहे आउतो
निज्जुहिउं । जाय थोवावसेसे दिअसे इमे दसप्रयणा निवूदा । उअतानि विकामवे-
खायां पाधात्यचतुर्घटिकारूपायां स्यापितोन्येकत्र कृतानीति । ततः पद्धिमांसरेधीतम-
प्पयनमिदं दशवेकास्त्रिकाव्यः श्रुतस्कन्धो मनकेन । ततः समाधिना स कासं गतः ।
तस्मिन्वर्गते आराधितमनेन इति शय्यंजवा आनन्दाश्रुपातमकार्षुः । ततस्तत्प्रधानशि-
ष्येण यशोनडेण कारणे पृष्टे प्रोक्तं जगवता संसारस्वरूपम् । ततो यशोनडादपो पु-
रुवरुपुत्रे वर्णितव्यमिति न्यायमार्गः सचास्मानिर्नाचरित इति पश्चान्नापं चक्रुः ।
अथ शय्यंजवेनाह्वायुपमेनमवेत्य मयेदं शास्त्रमुकृतं किमत्र युक्तमिति संघाय नि-
दिते विचारणा कृता । यज्जुत काखदोपात्प्रचूतसत्त्वानामिदमेवोपकारकमतस्तिष्ठवं-
दिति नोपसंहृतं प्रवचनगुरुणेति ।

इति श्रीममयमुन्दरोपाध्यायविरचिता श्रीदशवेकास्त्रिकशब्दायंशुत्युपसंहारः संपूर्णः

श्री हरिजङ्गसूरिविरचित टीकोपसंहारः ॥

यदुक्तं निर्वृत्तिकृता प्राक् । येन वा यथा प्रतीत्येति । तत्र येन कृतं तद्वत्त-
 क्यतामाह ॥ सेज्जंजवं गणहरं जिणपडिमादंसणेण पडिबुद्धं ॥ मणपिअरं
 दसका-विअस्स निज्झूहगं वंदे ॥ १ ॥ ॥ अस्या व्याख्या ॥ शय्यंजवमनुत्तर-
 ज्ञानादिधर्मगणं धारयतीति गणधरस्तं प्रतिबुद्धं मिथ्यात्वाविरत्यज्ञाननिद्रापगमेन
 सम्यक्त्वविकाशं प्राप्तं पूर्वगतोरुतार्थविरचनाकर्तारं वन्दे स्तोमीति गायत्र्याद-
 रार्थः । जात्रार्थस्तु कथानकादवसेयः । श्रीसुधर्मशिष्यो हि जम्बूस्तस्य श्रीप्रजव-
 स्तस्य शय्यंजवः । मनकपितरं दशवैकालिककृतं तं वन्दे चेति ॥ १ ॥ ॥ मणं
 पडुअ सिज्जंजवेण निज्झू-हिआद सप्रयणा ॥ वेआलिआइ ठविआ तम्हा दसकाविअं
 णाम ॥ २ ॥ व्याख्या ॥ मनकं प्रतीत्य मनकाख्यमपत्यमाश्रित्य शय्यंजवेन निर्वृट्ठानि
 पूर्वगतादुक्त्य विरचितानि दश अध्ययनानि डुमपुप्पिकादीनि सज्जिद्वध्ययनप्रा-
 न्तानि । विगतः कालो विकालः । विकलनं वा विकालः । सकलः खण्डश्चेति तस्मिन्
 विकाले निर्वृत्तं दशाध्ययननिर्माणं च इदं वैकालिकम् ॥ २ ॥ ॥ यं प्रतीत्य कृतं
 तद्वत्कथ्यतामाह । ठहिं मात्तेहिं अहीअं, अप्रचणमिणं तु अज्जमण्णेण ॥ वम्मा-
 सा परिआउं, अह कालगउं समाहीए ॥ ३ ॥ ॥ अस्या व्याख्या ॥ पडिमा-
 सैरधीतं पठितमध्ययनमिदं त्वधीयत इत्यध्ययनम् । इदमेव दशवैकालिकाख्यं
 शास्त्रम् । केनाधीतमित्याह । आर्यमणकेन । जात्राराधनयोगात् आराध्यातः सर्वहेयध-
 र्मेन्य इत्यार्यः । आर्यश्चासौ मणकश्चेति विग्रहस्तेन । एमासाः पर्याय इति । तस्यार्यम-
 णकस्य एमासा एव प्रव्रज्याकालः अल्पजीवितत्वात् । अत एवाह । अथ कालगतः
 समाधिनेति । यथोक्तशास्त्राध्ययनपर्यायानन्तरं कालगत आगमोक्तेन विधिना मृतः ।
 समाधिना शुचलेदयाध्यानयोगेनेति गायार्थः ॥ ३ ॥ ॥ अत्र चैवं वृद्धवादः ।
 यथा तेनेतावता श्रुतेनाराधितमेवमन्येऽप्येतदध्ययनानुष्ठानत आराधका जवन्त्विति ॥
 आणंदश्रुपायं, कासी सिज्जंजवा तहिं थेरा ॥ जसजइस्स य पुठा, कंहाण थ विआ-
 खणा संवे ॥ ४ ॥ ॥ अस्या व्याख्या । आनन्दाश्रुपातमहो आराधितमनेनेति हर्पा-
 श्रुमोक्षणमकार्षुः कृतवन्तः शय्यंजवाः प्राग्व्याख्यातस्वरूपास्तत्र तस्मिन् कालगते
 स्यविराः श्रुतपर्यायवृद्धाः प्रवचनगुरवः । पूजार्थं बहुवचनमिति । यशोजङ्गस्य च शय्यं-
 जवप्रधानशिष्यस्य गुर्वश्रुपातदर्शनेन किमेतदाश्चर्यमिति विस्मितस्य सतः पृष्ठा । जग-
 वन् किमेतदकृतपूर्वमित्येवंजृता । कथना च जगवतः संसारस्नेह ईदृशः । सुतोममायमि-
 त्येवंरूपा । चशब्दादनुतापश्च यशोजङ्गादीनाम् । अहो गुराविव गुरुपुत्रके वर्जितव्यमिति ।

दंष्ट्रे राय धनपतासिंध बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

न तत्कृतमस्माजिरित्येवंञूतप्रतिबन्धदोषपरिहारार्थं न मया कथितं नात्र जवतां दोष
इति गुरुपरिसंस्थापनं च । विचारणा संघ इति । शय्यंजवेनाद्वपायुपमेनमवेत्य
मयेदं शान्त्रं निर्युद्धं किमत्र युक्तमिति निवेदिते विचारणा संघे । कालन्हासदोषात् प्र-
त्तसत्त्वानामिदमेवोपकारकमतस्तिष्ठत्वेतदित्येवंञूता स्थापना चेति गाथार्थः ॥ ४ ॥
उक्तोऽनुगमः सांप्रतं नयास्ते च नेगमसंग्रहव्यवहारश्चसूत्रशब्दसमजिरूढेवं-
तजेदजिज्ञाः खड्वोद्यतः सप्त जवन्ति । स्वरूपं चेत्येवामथ आवाद्यके सामायिकाप्यप-
नेऽन्यद्वारेण प्रदर्शितमेवेति नेह प्रतन्यते । इह पुनः स्यानाशून्यार्थमेते ज्ञानक्रिया-
नयान्तर्भावच्छारेण समासतः प्रोच्यन्ते । ज्ञाननयः क्रियानयश्च । तत्र ज्ञानन-
यदर्शनमिदम् । ज्ञानमेव प्रधानमेहिकामुष्मिकफलप्राप्तिकारणं युक्तियुक्तत्वात्तथाचा-
ह ॥ णायंमि गिह्मिथवे, अगिह्मिथवे अ तह्य अठम्मि ॥ जइअवमेव इइ जो,
उयणसो सो नउं नाम ॥ णायंमि ति । अस्या व्याख्या । ज्ञाते सम्यक्परिष्ठिते गिह्मि-
थवेति ग्रहीतव्य उपादेये । अगिह्मिथवस्ति अग्रहीतव्येऽनुपादेये हेय इत्यर्थः । अश-
ब्दः सञ्ज्ञयोर्ग्रहीतव्याग्रहीतव्ययोर्ज्ञातत्वानुकरणार्थं उपेक्षणीयसमुच्चयार्थो वा ।
एवकारस्त्ववधारणार्थः । तस्य चेवं व्यवहितः प्रयोगो द्रष्टव्यः । ज्ञात एव ग्रही-
तव्ये नथाग्रहीतव्ये तथोपेक्षणीये च ज्ञात एव नाज्ञाते । अठम्मि ति । अर्थं
ऐहिकामुष्मिके । तत्रैहिको ग्रहीतव्यः स्वचन्दनाङ्गरागादिः । अग्रहीतव्यो विपश-
यकण्टकादिः । उपेक्षणीयस्तुणादिः । आमुष्मिको ग्रहीतव्यः सददर्शनाविप्र-
हीतव्यो मिथ्यात्वादिरूपेक्षणीयो विवक्षाया अच्युदयादिरिति । तस्मिन्नर्थे यति-
नव्यमेवेति । अनुस्वारलोपाद्यतितव्यमेवमनेन प्रकारेणैहिकामुष्मिकफलप्राप्त्यर्थि-
ना सत्येन प्रश्रुत्यादिप्रकाणः प्रयत्नः कार्य इत्यर्थः । इत्थं चेतदङ्गीकर्तव्यम् । राग-
गृहाते प्रवर्तमानस्य फलाविशवाददर्शनात् । तथा चान्येरप्युक्तम् ॥ विज्ञप्तिः फल-
दा पुंमां, न क्रिया फलदा मना ॥ मिथ्याज्ञानात्प्रश्रुतस्य फलप्राप्तेरदर्शनात् ॥ १ ॥ त-
यामुष्मिकफलप्राप्त्यर्थिनापि ज्ञान एवयतितव्यम् । तथा चागमोऽप्येवमेव स्थितः । यत्
उक्तम् ॥ पदमं नाणं तउं दया, एवं चिछइ सवसंजण ॥ अण्णाणी किं काही किंया गाही-
इमेअसदगं ॥ १ ॥ इत्थेनदेवमङ्गीकर्तव्यम् । यस्मात्तीर्थकरगणधरंरमीतार्थानां केवलानां
विहारक्रियापि निषिद्धा । तथा चागमः ॥ गीअओ अ विहारो, पिइत्तं गीअउमीतिउं-
रिउं ॥ एत्तो नइअविहारो, णाणुत्ताउं जिणवरेहिं ॥ न यस्मादन्वेनान्धः समारुप्यमाणः
गमदहं पन्थानं प्रतिदयत इत्यतिप्रायः । एवं तावत्तायोपशमिकं ज्ञानमधिकृत्योक्तम् ।
वापिकमन्दङ्गीकृत्य विनिष्टफलसाधकत्वं तमेव विज्ञेयम् । यस्माददृष्टोऽपि ज्ञा-

मनोधितदृश्यस्य दीक्षाप्रतिपन्नस्योक्तदृष्टतपश्चरणवतोऽपि न तावदपवर्गप्राप्तिर्जायते ।
 यावज्जीवाजीवाद्यखिलवस्तुपरिवेदरूपं केवलज्ञानं नोत्पन्नमिति । तस्माज्ज्ञानमेव प्रधान-
 नमैहिकामुष्मिकफलप्राप्तिकारणमिति स्थितमिति । जो उवएसो सो एउं णामं ति ।
 इत्येवमुक्तेन न्यायेन य उपदेशो ज्ञानप्राधान्यस्यापनपरः स नयो नाम ज्ञाननय इत्यर्थः
 अयं च ज्ञानवचनक्रियारूपेऽस्मिन्नध्ययने ज्ञानरूपमेवेदमिच्छति । ज्ञानात्मकत्वा-
 दस्य । वचनक्रिये तु तत्कार्यत्वात्तदायत्तत्वाच्चेष्टतीति गार्थार्थः ॥ ॥ उक्तो ज्ञानन-
 यः । अधुना क्रियानयावसरः । तद्दर्शनं चेदम् । क्रियैव प्रधानमैहिकामुष्मिकफलप्रा-
 प्तिकारणं युक्तियुक्तत्वात् । तथाचायमप्युक्तलक्षणामेव स्वपक्षसिद्धये गायामाह ।
 णायंमि गेहिअवे इत्यादि । अस्याः क्रियानयदर्शनानुसारेण व्याख्या । ज्ञाते प्र-
 हीतव्ये अप्रहीतव्ये चैव अयं ऐहिकामुष्मिकफलप्राप्त्यर्थिना यतितव्यमेवेति ।
 न यस्मात्प्रवृत्त्यादिलक्षणप्रयत्नव्यतिरेकेण ज्ञानवतोऽप्यजिज्ञप्सितार्थावाप्तिर्दृश्यते ।
 तथा चान्यैरप्युक्तम् ॥ क्रियैव फलदा पुंसां, न ज्ञानं फलदं मतम् ॥ यतः श्रीजह्नवो-
 गङ्गो, न ज्ञानात्सुखितो जवेत् ॥ १ ॥ तथामुष्मिकफलप्राप्त्यर्थिनापि क्रियैव कर्तव्या ।
 तथा च मौनीन्द्रवचनमप्येवमेव व्यवस्थितम् ॥ यत उक्तम् । चेद्व्यकुलगणसंघे, आयरि-
 श्राणं च पवपणमुण अ॥ सवेसु एतेण कयं, तवसंजममुज्जमंतेणं ॥ इतश्चेनदेवमहीकर्तव्य-
 म् । यस्मात्तीर्थंकरणधरैः क्रियाविकल्पानां ज्ञानमपि विफलमेवोक्तम् । तथा चागमः ।
 सुवहुं पि नुयमहीथं, किं काही चरणविष्णुमुक्तस ॥ अंधस्त जह पत्तिना, दीव-
 सयसहस्तकोनी वि ॥ ॥ दृष्टिक्रियाविकल्पत्वान्नस्येत्यभिप्रायः । एवं नावल्लभायोप-
 शानिकं चारित्रमहीकृत्योक्तम् । चारित्रं क्रियेत्यनर्थान्तरम् । द्वायिकनप्यहीकृत्य प्रकृ-
 दफलसाधकत्वं तस्यैव विज्ञेयं यस्मादर्हतो जगवतः समुत्पन्नकेवलज्ञानस्यापि न ताव-
 न्मुक्तयवाप्तिः संजायते यावद्विषयकमेत्यनानुसृजता इत्यप्यथाहगेतिरामात्रकाशाय-
 स्यापिनी सर्वसंवरणरूपा चारित्रक्रिया नावाप्तेति । तस्मात्क्रियैव प्रधानमैहिकामुष्मि-
 कफलप्राप्तिकारणमिति स्थितमिति । जो उवएसो सो एउं णामं ति इत्येवमुक्तेन न्याये-
 न य उपदेशः क्रियाप्राधान्यस्यापनपरः स नयो नाम क्रियानय इत्यर्थः । अयं च ज्ञानव-
 चनक्रियारूपेऽस्मिन्नध्ययने क्रियारूपमेवेदमिच्छति । तदात्मकत्वादस्य । ज्ञानवचनं तु
 तदपेक्षुपादीपमानत्वादप्रधानत्वाच्चेष्टति शुभदृष्टे चेष्टतीति गार्थार्थः ॥ ॥ उक्तः क्रि-
 यानयः । इह ज्ञानक्रियानयस्यैव धृत्वा विदिततदभिप्रायो विनयः संशयान्नः
 सताह । किमत्र तन्मत् । पक्षव्येदपि युक्तिमंदवान् । आचार्यः पुनराह ॥ सदेमिं
 पि नपाणं पदुविद्वन्वयं निगमन्ते ॥ नं सदनपविमुहं जंमरपुनविउं साह ॥ अ-

७०० राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

स्या व्याख्या । अथवा ज्ञान क्रिया नयमतं प्रत्येकमजिधायाधुना स्थितपक्षमुपदर्शय-
न्नाह । सर्वेसिं गाहा । सर्वेषामपि मूलनयानाम् । अपिशब्दात्तद्भेदानां च नयानां व्याप्ति-
कादीनां बहुविधवक्तव्यतां सामान्यमेव विशेषा एवमुक्तं यमेव वानपेक्ष्यमित्यादिरूपम् ।
अथवा नामादिनयानां कः कं साधुमिष्टतीत्यादिरूपां निश्चय्य श्रुत्वा तत्सर्वनयविशुद्धं
सर्वनयसंमतं वचनं यच्चरणगुणस्थितः साधुर्यस्मात्सर्वनया एव जावविषयं निक्षेप-
मिच्छन्तीति गार्थः ॥ ॥ नमो वर्तमानाय जगवते । व्याख्यातं चूडाध्ययनम् । त-
द्व्याख्यानाच्च समाप्ता दशवैकालिकटीका ॥ समाप्तं दशवैकालिकं चूडिकास-
हितं निर्युक्तिटीकासहितं च ॥

इत्याचार्यश्रीहरिजज्ञसूरिविरचिता दशवैकालिकटीका समाप्ता ॥

महत्तराया याकिन्या धर्मपुत्रेण चिन्तिता ॥

आचार्यहरिजज्ञेण टीकेयं शिष्यबोधिनी ॥ १ ॥

दशवैकालिके टीकां विधाय यत्पुण्यमर्जितं तेन ॥

मात्सर्यदुःखविरहा-रुणानुरागी जवतु लोकः ॥ २ ॥

परिशिष्टम् ।

अथ दशवैकालिकसूत्रपाठः ।

दुमपुष्पिकाध्ययनम् ॥ १ ॥

धम्मो मंगलमुक्किं, अहिंसा संजमो तवो ॥ देवा वि तं नमंसेति, जस्म धम्मे सया मणो ॥ १ ॥
जहा दुमस्त पुप्फेसु, जमरो आविअइ रसं ॥ एव पुप्फं किंलामेइ, सो अ पीणैइ अप्पयं ॥ २ ॥
एमेए समणा बुत्ता, जे खोए संति साहुणो ॥ विहंगमाव पुप्फेसु, दाणजत्तेसणे रया ॥ ३ ॥
वयं च वित्तिं लप्तामो, नय कोइ उवहम्मइ ॥ अहागडेसु रीयंते, पुप्फेसु जमरां जंहा ॥ ४ ॥
महुगारत्तमा बुत्ता, जे ज्वंति अणिस्तिआ ॥ नाणापिंनरया दंता, तेण बुच्चंति साहुणो ॥ ति वेमि ॥ ५ ॥
दुमपुष्पिअप्रयणं संमतं ॥ १ ॥

अथ आमण्य पूर्विकाध्ययनम् ॥ २ ॥

कहं नु कुक्का सामणं, जो कामे न निवारए ॥ पण पण निस्सीदंतो, संकप्पस्त वत्तं गउं ॥ १ ॥
वज्रगंधमलंकारं, इत्थीउं सयणाणि अ ॥ अउंदा जे न जुंजंति, न से चाइ ति बुच्चइ ॥ २ ॥
जे अ कंते पिए जोए, खजे वि पिठि कुब्बइ ॥ साहीणे चयइ जोए, से इ चाइ ति बुच्चइ ॥ ३ ॥
समाइ पेहाइ परिचयंतो, सिआ मणो निस्सरइ वहिआ ॥
न सा महं नावि अयं वि तीसे, इच्चैव ताउं विणइज्जा रागं ॥ ४ ॥
आयावयाही चय सोममल्लं, कामे कमाही कमिअं खु झुक्कं ॥
विंदाहि दोसे विणएज्जा रागं, एवं सुही होहिस्ति संपराए ॥ ५ ॥
परकंदे जखिअं जोइ, धूमकेतं छरासयं ॥ नेउंति यंतयं जोहुं, कुखे जाया अगंधेण ॥ ६ ॥
धिरवु ते जजो कामी, जो तं वित्तयकारणा ॥ वत्तं इत्थमि आवेउं, सेअं ते मरणं नवे ॥ ७ ॥
अहं च जोगराअत्त, तं च ति अंधेणविद्धिणो ॥ मा कुखे गंधेण होमो, संजमं निहुउं चर ॥ ८ ॥
जइ तं काहिंसी ज्ञायं, जा जा दिउंसि नारिउं ॥ वायाविद्धुय ददो, अविआप्पा जविस्सति ॥ ९ ॥
तीसे सो वयणं सोच्चा, संजयाइ मुत्तामिअं ॥ अंहुंनेए जहा नागो, धम्मे संपट्टियाइउं ॥ १० ॥
एवं करंति जे बुत्ता, पंनिआ पविअरकणा ॥ विणिअदंति जोगंसु, जहा से पुरिसुत्तमो ॥ ति वेमि ॥ ११ ॥

सामन्नपुष्पिअज्जवणा संमत्ता ॥ २ ॥

अथ धुल्लकाचाराध्ययनम् ॥ ३ ॥

संजमे मुच्छिअप्पाणं, विप्पमुक्काए ताइणं ॥ तेसिमेअमणाइअं, निगंथाए महंनिणं ॥ १ ॥
उहेनिअं कीअगदं, नियागमजिइआणि अ ॥ राइजत्ते सिणाए अ, गंधमअ इ वीअए ॥ २ ॥
संनिही गिहि मत्ते अ, राअपिंनि किमिअए ॥ सेवादणदंतपदोअणा अ, संपुअणे देदुपळाअणा अ ॥ ३ ॥
अछावए अ नाडीए, उत्तस्त य धारएचाए ॥ तेगिउं पाहणा पाए, समारंजं च जोइणो ॥ ४ ॥
सिक्काअरपिंन च, आसंदी पविअंकेए ॥ गिहंतरेनिसिक्का अ, गायस्सुपट्टणाणि अ ॥ ५ ॥
गिहिणो वेअावडिअं, जा अ आजीववत्तिआ ॥ तत्तानियुदजोउंत्तं, आवरस्सरणाणि अ ॥ ६ ॥
मूखए सिंगवेरं अ, उहुत्तंअ अनियुं ॥ कंदं मूखे अ सच्चित्ते, फउं वीए अ आमए ॥ ७ ॥
सोवच्चले सिंधवे खोए, रोमाडांखे अ आनए ॥ मासुदे पंसुखारे अ, काखलांखे अ आमए ॥ ८ ॥

धुवणे सि वमणे अ, वडीकम्मविरेअणे ॥ अंजणे दंतवणे अ, गायानंगविज्जुसणे ॥ ९ ॥
 सधमेअमणाइअं, निगंग्राण महेसिणं ॥ संजमंमि अ जुत्ताणं, खडुअविदारिणं ॥ १० ॥
 पंचासवपरिणाया, तिमुत्ता हसु संजया ॥ पंचनिग्गहणा धीरा, निग्गंआ उजुदंसिणो ॥ ११ ॥
 आयावयंति गिहोसु, हेमंतसु अवाठडा ॥ वासासु पडिसंलीणा, संजया सुसमाहिआ ॥ १२ ॥
 परीसहरिउदंता, धूअमोहा जिईदिआ ॥ सवडुरकपहीणा, पक्कमंति महेसिणो ॥ १३ ॥
 डुकराई करित्ता णं, डुस्सिहाइ सहेतु अ ॥ केइअ देवलोपसु, केइ सिज्जंति नीरया ॥ १४ ॥
 खवित्ता पुवकम्माई, संजमेण तवेणय ॥ सिद्धिमग्गमणुपत्ता, ताइणो प्ररिनिबुडे ॥ सि वेमि ॥ १५ ॥
 खुहुआयारकहज्जयणा संमत्ता ॥ ३ ॥

अथ पइजीवनिकाध्ययनम् ॥ ४ ॥

सुअं मे आउसंतेणं जगवया एवमरकायं, इह खडु उज्जीवणिआ नाम ज्जयणं समणेणं जगवयामहावीरेणं कासवेणं पवेइआ सुअरकाया सुपन्नत्ता सेअंमे अहिज्जिउं अज्जयणं पन्नत्ती ॥

कयरा खडु उज्जीवणिआ नामज्जयणं समणेणं जगवया महावीरेणं य कासवेणं पवेइआ सुअरकाया सुपन्नत्ता सेअं मे अहिज्जिउं धम्मपन्नत्ती ॥ इमा खडु उज्जीवणिआ नामज्जयणं समणेणं जगवया महावीरेणं कासवेणं पवेइआ सुअरकाया सुपन्नत्ता ॥ सेअं मे अहिज्जिउं धम्मपन्नत्ती ॥

तं जहा । पुढविकाइआ आउकाइआ तेउकाइआ वाठकाइआ वणस्सइकाइआ तमकाइआ । पुढवि चित्तमंतमरकाया अण्णेगजीवा पुढोसत्ता अन्नन्न सन्नपरिणणं । आउ चित्तमंतमरकाया अण्णेगजीवा पुढोसत्ता अन्नन्न सन्नपरिणणं । तेउ चित्तमंतमरकाया अण्णेगजीवा पुढोसत्ता अन्नन्न सन्नपरिणणं । वाठ चित्तमंतमरकाया अण्णेगजीवा पुढोसत्ता अन्नन्न सन्नपरिणणं । वणस्सइ चित्तमंतमरकाया अण्णेगजीवा पुढोसत्ता अन्नन्न सन्नपरिणणं ॥

तं जहा । अगवीआ मूलवीआ पोरवीआ खंधवीआ वीअरुहा संमुत्तिमा तण्णया वणस्सइकाइआ सवीआ चित्तमंतमरकाया अण्णेगजीवा पुढोसत्ता अन्नन्न सन्नपरिणणं ॥

से जे पुण इमे अण्णेगे वहवे तसा पाणा तं जहा । अंडया पोयया जराउआ रसया संसेइमा संमुत्तिमा उअिआ उवयाइआ । जेसिं केसिं चि पाणणं अज्जिउं पडिउं संकुचिअं पसारिअं रुअं जंतं तसिअं पवाइअं आगइगइविआया । जे अ कीडपयंगा । जा य कुंयुपिपीलिआ । सवे चेइदिआ सवे तेइदिआ सवे चउरिदिआ सवे पंचिदिआ सवे तिरिखजोणिआ सवे नेरइआ सवे मणुआ सवे देवा सवे पाणा परमाहम्मिआ एमो खडु उठो जीवनिकाउं तसकाउ सि पबुचइ ॥

इचेसिं उअं जीवनिकायाणं नेय सयं दंनं समारंजिआ । नेवनेहिं दंनं समारंजाविआ । दंनं समारंजंते वि अन्ने न समणुजाणमि । जावजीवाए तिविहं तिविहेणं मणेणं वायाए काएणं न करेमि न कारवेमि । करंतं वि अन्ने न समणुजाणमि । निंदामि । गरिहामि अस्पाणं वोसिरामि ॥

पढमे जंते महयए पाणाइयायाउं वेरमणं । सयं जंते पाणाइयायं पचरकामि । से मुहुमं वा वायरं वा सयं वा वायरं वा नेय सयं पाणे अइयाइआ । नेवनेहिं पाणे अइयायाविआ पाणे अइयायंते वि अन्ने न समणुजाणमि । जावजीवाए तिविहं तिविहेणं मणेणं वायाए काएणं न करेमि न कारवेमि करंतं वि अन्ने न समणुजाणमि तस्स जंते पडिकमामि । निंदामि । गरिहामि । अस्पाणं वोसिरामि । पढमे जंते महयए मपाउं पाणाइयायाउं वेरमणं ॥ १ ॥

अहापरं डुचे जंते महयए मुमायायाउं वेरमणं । सयं जंते मुसावायं पचरकामि । से कोहा वा, छोहा वा, जया वा, हामा वा, नेय सयं । मुसं यइआ । नेवनेहिं मुसं वायाविआ । मुसं ययंते वि अन्ने न सव-

गुजाणामि । जावजीवाए तिविहं तिविहेणं मणेणं वायाए काएणं न करेमि न कारवेमि करंतं पि अन्नं न स-
मगुजाणामि । तस्स जंतं पडिक्कमामि । निंदामि । गरिहामि अप्पाणं वोसिरामि । छुच्चं जंतं महवए उववित्ठमि
सवाठं मुसावायाठं वेरमाणं ॥ २ ॥

अहावरे तच्चे जंतं महवए अदिन्नादानाठं वेरमाणं । सव्वं जंतं अदिन्नादानं पच्चरकामि । से गामे वा न-
गरे वा रणे वा अप्पं वा वट्ठं वा अणुं वा धूलं वा चित्तमंतं वा अचित्तमंतं वा नेव सयं अदिन्नं गिण्हिज्जा ।
नेवत्तेहिं अदिन्नं गिण्हविज्जा । अदिन्नं गिण्हंतं वि अन्ने न समगुजाणामि । जावजीवाए तिविहं तिविहेणं
मणेणं वायाए काएणं न करेमि न कारवेमि करंतं पि अन्नं न समगुजाणामि । तस्स जंतं पडिक्कमामि । निं-
दामि । गरिहामि । अप्पाणं वोसिरामि । तच्चे जंतं महवए उववित्ठमि सवाठं अदिन्नादानाठं वेरमाणं ॥ ३ ॥

अहावरे चउत्ते जंतं महवए मेहुणाठं वेरमाणं । सव्वं जंतं मेहुणं पच्चरकामि । से दिव्वं वा माणुसं वा ति-
रिक्कजोणिअं वा । नेव सयं मेहुणं सेविज्जा । नेवत्तेहिं मेहुणं सेवाविज्जा । मेहुणं सेवते वि अन्ने न समगुजा-
णामि । जावजीवाए तिविहं तिविहेणं मणेणं वायाए काएणं न करेमि न कारवेमि करंतं पि अन्नं न समगु-
जाणामि । तस्स जंतं पडिक्कमामि । निंदामि । गरिहामि । अप्पाणं वोसिरामि । चउत्ते जंतं महवए उव-
वित्ठं मि सवाठं मेहुणाठं वेरमाणं ॥ ४ ॥

अहावरे पंचमे जंतं महवए परिग्गहाठं वेरमाणं । सव्वं जंतं परिग्गहं पच्चरकामि । से अप्पं वा वट्ठं वा
अणुं वा धूलं वा चित्तमंतं वा अचित्तमंतं वा नेव सयं परिगिण्हिज्जा । नेवत्तेहिं परिगिण्हविज्जा । परिग्गहं
परिगिण्हंतं वि अन्ने न समगुजाणामि । जावजीवाए तिविहं तिविहेणं मणेणं वायाए काएणं न करेमि न
कारवेमि करंतं पि अन्नं न समगुजाणामि । तस्स जंतं पडिक्कमामि निंदामि गरिहामि अप्पाणं वोसिरामि ।
पंचमे जंतं महवए उववित्ठमि सवाठं परिग्गहाठं वेरमाणं ॥ ५ ॥

अहावरे षष्ठे जंतं वए राइजोअणाठं वेरमाणं । सव्वं जंतं राइजोअणं पच्चरकामि । से अस्सणं वा पाणं
वा खाइमं वा साइमं वा । नेव सयं सइं जुंजेज्जा । नेवत्तेहिं राइं जुंजाविज्जा । राइं जुंजते वि अन्ने
न समगुजाणामि । जावजीवाए तिविहं तिविहेणं मणेणं वायाए काएणं न करेमि न कारवेमि करंतं पि अन्ने
न समगुजाणामि । तस्स जंतं पडिक्कमामि । निंदामि । गरिहामि । अप्पाणं वोसिरामि । षष्ठे जंतं वए उ-
ववित्ठं मि । सवाठं राइजोअणाठं वेरमाणं ॥ ६ ॥

इच्चेयाइं । पंच महवयाइं राइजोअणवेरमाणउठाइं अत्तहिअविआए उवसंपजित्ता णं विहरामि ॥ ७ ॥
से जिक्कु वा जिक्कुणी वा संजयविरयपडिह्यपच्चरकायपायकम्मो दिआ वा राठं वा एगउं वा परिसा-
गउं वा सुत्ते वा जागरमाणे वा । से पुढविं वा जित्तिं वा सिव्वं वा लेटुं वा ससरक्कं वा कायं ससरक्कं वा
वउं हउेण वा पाएण वा कउेण वा किंलिंचेण वा अंगुलिआए वा सिल्लाणए वा सिक्खगहउेण वा न आलि-
हिज्जा न विलिहिज्जा न पट्टिज्जा न जिंदिज्जा अन्नं न आलिहाविज्जा न विलिहाविज्जा न घटाविज्जा न
जिंदाविज्जा । अन्नं आलिहंतं वा विलिहंतं वा घट्टं तं वा जिंदंतं वा न समगुजाणामि । जावजीवाए ति-
विहं तिविहेणं मणेण वायाए काएणं न करेमि न कारवेमि करंतं वि अन्ने न समगुजाणामि । तस्स जंतं
पडिक्कमामि निंदामि गरिहामि अप्पाणं वोसिरामि ॥ १ ॥

से जिक्कु वा जिक्कुणी वा संजयविरयपडिह्यपच्चरकायपायकम्मो दिआ वा राठं वा एगउं वा परिसा-
गउं वा सुत्ते वा जागरमाणे वा से उदगं वा उंसं वा हिमं वा महिअं वा करगं वा इतणुगं वा मुज्जेदगं
वा उदउल्लं वा कायं उदउल्लं वा वट्ठं ससिण्हं वा कायं ससिण्हं वा वउं न आसुसिज्जा न संपुसिज्जा ।
न आविज्जा न पविज्जा न अस्कोहिज्जा न पस्कोहिज्जा न आयाविज्जा न पयाविज्जा अन्नं न आमुसाविज्जा
न संपुसाविज्जा न आवीलाविज्जा न पवीलाविज्जा न अस्कोहाविज्जा न पस्कोहाविज्जा न आयाविज्जा न पया-

विज्ञा अन्नं आमुसंतं वा संकुसंतं वा आविदंतं वा पविदंतं वा अरकोमंतं वा परकोमंतं वा आयावंतं वा पयावंतं वा न समणुजाणामि । तस्स जंतं पडिक्कामि । निंदामि गरिहामि । अप्पाणं वोसिरामि ॥ १ ॥

से जिक्कु वा जिक्कुणी वा संजयविरयपडिह्यपच्चरकायपावकम्मे दिस्सा वा राउं वा एगउं वा परिसा-
गउं वा सुत्ते वा जागरमाणे वा से अगणिं वा इंगालं वा मुम्मुरं वा अचिं वा जासं वा अल्लायं वा सुद्धाणिं
वा उक्कं वा न उज्जेजा न घट्टेजा न जिंदेजा न उज्जालेजा न पज्जालेजा न निद्यावेजा अन्नं उज्जंतं वा
घट्टंतं वा जिंदंतं वा उज्जालंतं वा पज्जालंतं वा निद्यावंतं वा न समणुजाणामि । जावजीवाए तिविहं तिवि-
हेणं मणेणं यायाए काएणं न करेमि न कारवेमि करंतं पि अन्नं न समणुजाणामि तस्स जंतं पडिक्कामि
निंदामि गरिहामि अप्पाणं वोसिरामि ॥ ३ ॥

से जिक्कु वा जिक्कुणी वा संजयविरयपडिह्यपच्चरकायपावकम्मे दिस्सा वा राउं वा एगउं वा परिसा-
गउं वा सुत्ते वा जागरमाणे वा से सिएण वा विट्ठेण वा तासिअंटेण वा पत्तेण वा पत्तज्जेण वा साहाए
वा साहाज्जेण वा विट्ठेण वा विट्ठणहट्टेण वा चेत्तेण वा चेत्तकत्तेण वा हट्टेण वा मुहेण वा अप्पणी वा
कायं बाहिरं वा वि पुगलं न पुमेजा न वीएजा अन्नं न कुमावेजा न वीआवेजा अन्नं कुमंतं वा वी-
अंतं वा न समणुजाणामि जावजीवाए तिविहं तिविहेणं मणेणं यायाए काएणं न करेमि न कारवेमि करंतं
पिअन्नं न समणुजाणामि तस्स जंतं पडिक्कामि निंदामि गरिहामि अप्पाणं वोसिरामि ॥ ४ ॥

से जिक्कु वा जिक्कुणी वा संजयविरयपडिह्यपच्चरकायपावकम्मे दिस्सा वा राउं वा एगउं वा परि-
सागउं वा सुत्ते वा जागरमाणे वा से वीएसु वा वीअपड्ठेसु वा रुढे सु वा रुढपड्ठेसु वा जाएसु वा
जायपड्ठेसु वा हरिएसु वा हरिअपड्ठेसु वा विन्नेसु वा विन्नपड्ठेसु वा सचित्तेसु वा सचित्तकोउपडि-
निसिएसु वा न गट्टेजा न चिठेजा न निसीइजा न तुअट्टेजा अन्नं न गट्टावेजा न चिठावेजा न
निसीआवेजा न तुअट्टावेजा । अन्नं गट्टंतं वा चिठंतं निसीअंतं वा तुअट्टंतं वा न समणुजाणामि । तस्स
जंतं पडिक्कामि निंदामि गरिहामि अप्पाणं वोसिरामि ॥ ५ ॥

से जिक्कु वा जिक्कुणी वा संजयविरयपडिह्यपच्चरकायपावकम्मे दिस्सा वा राउं वा एगउं वा
परिसागउं वा सुत्ते वा जागरमाणे वा से कीडं वा पयंगं वा कुंथुं वा पिपीलिअं वा हउंसि वा पावंमि
वा बाहुंसि वा ऊरुंसि वा उदरंसि वा सीसंसि वा वंउंसि वा पडिग्गहंसि वा कंवलंसि वा पायपुंणंसि-
वा रयहरणंसि वा गोघगंसि वा उंडगंसि वा दंरुगंसि वा पीढगंसि वा फल्लगंसि वा सेज्जगंसि वा सं-
थारगंसि वा अन्नयरंसि वा तहप्पगारे उवगरणजाए तउं संजयामेव पडिलेदिस्स पडिलेदिस्स पमज्झ
पमज्झ एगंतमवणेजा नोणं संपायमावज्जेजा ॥ ६ ॥

अजयं चरमाणो अ, पाणज्जुआइ हिंसइ ॥ वंधइ पावयं कम्मं, तं से होइ कहुअं फउं ॥ १ ॥
अजयं चिन्माणो अ, पाणज्जुआइ हिंसइ ॥ वंधइ पावयं कम्मं, तं से होइ कहुअं फउं ॥ २ ॥
अजयं आसमाणो अ, पाणज्जुआइ हिंसइ ॥ वंधइ पावयं कम्मं, तं से होइ कहुअं फउं ॥ ३ ॥
अजयं सयमाणो अ, पाणज्जुआइ हिंसइ ॥ वंधइ पावयं कम्मं, तं से होइ कहुअं फउं ॥ ४ ॥
अजयं पुंजमाणो अ, पाणज्जुआइ हिंसइ ॥ वंधइ पावयं कम्मं, तं से होइ कहुअं फउं ॥ ५ ॥
अजयं नासमाणो अ, पाणज्जुआइ हिंसइ ॥ वंधइ पावयं कम्मं, तं से होइ कहुअं फउं ॥ ६ ॥
कहं चरे कहं चित्ते, कहमाने कहं सए ॥ कहं पुंजंतो जासंतो पावं कम्मं न वंधइ ॥ ७ ॥
जयं चरे जयं चित्ते, जयमाने जयं सए ॥ जयं पुंजंतो जासंतो, पावं कम्मं न वंधइ ॥ ८ ॥
मवज्जअन्नअम्म, मम्मं नत्थाउ पामउं ॥ पिडिअमवम्म दंतस्स, पावं न कम्मं वंधइ ॥ ९ ॥
पदमं नाणं तउं दया, एवं चित्तं मयमंजए ॥ अन्नाणी किं काही, किं वा नाही जेअ पावणं ॥ १० ॥

सोच्चा जाएइ कड़ाए, नोच्चा जाएइ पावगं ॥ उजयं पि जाएइ सोच्चा, जं सेयं तं समायेर ॥ ११ ॥
जो जीवं वि न आएइ, अजीवं वि न आएइ ॥ जीवाजीवं अयाएंतो, कह सो नाईइ सजमं ॥ १२ ॥
जो जीवं वि वि आएइ, अजीवं वि वि आएइ ॥ जीवाजीवं विआएंतो, सो हु नाहीइ सजमं ॥ १३ ॥
जया जीवमजीए अ, दो वि एणं विआएइ ॥ तया गइ बहुविहं, सबजीआए जाएइ ॥ १४ ॥
जया गइ बहुविहं, सबजीआए जाएइ ॥ तया पुणं च पावं च, वंधं मुरकं च जाएइ ॥ १५ ॥
जया पुणं च, पावं च वंधं मोरकं च जाएइ ॥ तया निधिंदए जोए, जे दिव जे अ माणुसे ॥ १६ ॥
जया निधिंदए जोए, जे दिव जे अ माणुसे ॥ तया चयइ संजोगं, सझितरयाहिरं ॥ १७ ॥
जया चयइ संजोगं, सझितर बाहिरं ॥ तया मुंडं जयित्ता एं, पवइए अणुगारिअं ॥ १८ ॥
जया मुंडं जयित्ता एं, पवइए अणुगारिअं ॥ तया संवरमुक्किं, धम्मं फासे अणुत्तरं ॥ १९ ॥
जया संवरमुक्किं, धम्मं फासे अणुत्तरं ॥ तया धुणइ कम्मरयं, अबोहिकखुसं कइं ॥ २० ॥
जया धुणइ कम्मरयं, अबोहिकखुसं कइं ॥ तया सवत्तगं नाएं, दंसणं चाजिगवइ ॥ २१ ॥
जया सवत्तगं नाएं, दंसणं चाजिगवइ ॥ तया लोममलोगं च, जिणो जाएइ केवडी ॥ २२ ॥
जया लोममलोगं च, जिणो जाएइ केवडी ॥ तया जोगे निर्दंजित्ता, सेवेसिं पविज्जाइ ॥ २३ ॥
जया जोगे निर्दंजित्ता, सेवेसिं पविज्जाइ ॥ तया कम्मं खवित्ता एं, सिद्धिं गवइ नीरउं ॥ २४ ॥
जया कम्मं खवित्ता एं, सिद्धिं गवइ नीरउं ॥ तया लोमम मवयडो, सिद्धो हवइ सातउं ॥ २५ ॥

सुद्धावगस्त समएस्त, सायउं वगस्त निगमसाइस्त ॥

उट्ठोवणपहोअस्त, इवहा सुगइ तारित्तगस्त ॥ २६ ॥

तवोगुणपहाएस्त, उट्ठुमइ खेतिसंजमरयस्त ॥ परीसहे जिणेतस्त, सुवहा सुगइ तारित्तगस्त ॥ २७ ॥
पट्टा वि ते पयाया, खिपं गइति अमरजवणझाजेसिं पिउं तयो सं-जमो अ खंती अ वंजचेरं च ॥ २८ ॥
इच्छेअं उजीवणिअं, सम्मदिउी सया जए॥उवइ वडित्तु सामंने, कम्मणु न विरादिज्जाति ॥ सिवेमि॥२९॥
चउउं उजीवणि आ एमप्रयणं संमत्तं ॥ ४ ॥

अथ पिण्डपणाव्ययनम् ॥ ५ ॥

संपत्ते निरक्ककालंमि, अरुंरंतो अमुक्किउं ॥ इमेण कम्मजोगेण, जत्तपाणं गवेसए ॥ १ ॥
से गाने वा, नगरं वा गोअरग्गगउं सुणी ॥ चरे मंदमणुधिग्गो, अवरुत्तेण चेअत्ता ॥ २ ॥
पुरउं जुगमायाए, पेहमाणो महिं चरे ॥ वज्जंतो वीअहरिअइ, पाए अ दगमट्ठिअं ॥ ३ ॥
उंवायं वित्तमं खाणुं, विज्जवं परिवज्जाए ॥ संकमेण न गडिज्जा, विज्जमाए परक्कमे ॥ ४ ॥
पवन्तं व से तउ, परक्कवंतं व संजए ॥ हिंसेज्जा पाएज्जाइ, तसे अहुवआवरं ॥ ५ ॥
तन्हा तेण न गडिज्जा, संजए सुत्तमाहिए ॥ सइ अनेण मग्गेण, जयमेव परक्कमे ॥ ६ ॥
इंगावं जारिअं रासिं, तुत्तरासिं च गोमयं ॥ सत्तरकेहिं, पाएहिं संजउं तं नइक्कमे ॥ ७ ॥
न चरेज्जा वासे वासंतं, महिआए पमंतिए ॥ महायाए व वायंतं, तिखिउंपाइमेसु वा ॥ ८ ॥
न चरेज्जा वेससामंते, वंजचेरयसाणुए ॥ वंजचारिस्त दंतस्त, इज्जा तवविमुत्तिआ ॥ ९ ॥
अणायणे चरंतस्त, संजग्गीए अनिरुक्कए ॥ इज्जा वयाए पीडा, सामंनि अ संसउं ॥ १० ॥
तह्मा एअं विआएित्ता, दोमं डुग्गइवइए ॥ वज्जाए वेससामंतं, सुणी एगंतमस्तिए ॥ ११ ॥
साएं सूअं गाविं, दित्तं गोएं हयं गयं ॥ संडिअं कउइं जुअं, उरउं परिवज्जाए ॥ १२ ॥
अणुअए नावएए, अणुहिं अणउउं ॥ इदिआएि जहानागं, दमइत्ता सुणी चरे ॥ १३ ॥
दवदवस्त न गव्जेज्जा, जासमाणो अ गोअरे ॥ हसंतो नात्तिगडिज्जा, कुअं उज्जायं सया ॥ १४ ॥

आलोच्यं धिग्वलं दारं, संधिं दगजयणाणि अ ॥ चरंतो न विनिघ्राय, संकटाणं विवक्षाए ॥ १९ ॥
 रत्नो गिह्वर्णं च, रहस्सारिकि आण य ॥ संकिञ्जेसकरं गाणं, दुरतं परिवक्षाए ॥ १६ ॥
 पन्निकुचं कुलं न पविसे, मामगं परिवक्षाए ॥ अविश्र्यतं कुलं न पविसे, चिध्रतं पविसे कुलं ॥ १७ ॥
 साणीपावारपिह्निश्रं, अस्पणा नावपंगुरे ॥ कयाडं नो पणुञ्जिजा, उगगहंसि अजाइथा ॥ १८ ॥
 गोश्ररगपविचो अ, वच्चमुत्तं न धारए ॥ ओगासं फासुअं नचा, अणुजविअ थोसिरे ॥ १९ ॥
 एणीअड्वारं तमतं, कुट्ठां परिवक्षाए ॥ अचरकुविसरं जउं, पाणा डुप्पडिसेह्मा ॥ २० ॥
 जउपुप्पाइ बीथाइ, विप्पइत्ताइ कुठए ॥ अडुणोवलिक्तं उड्ढं, दहूणं परिवक्षाए ॥ २१ ॥
 एउगं दारगं साणं, वड्ढगं वा वि कुठए ॥ उड्ढविअ न पविसे, विठहिताण व संजए ॥ २२ ॥
 अरंसत्तं पलोइजा, नाइदूरा वलोअए ॥ उप्फुट्ठं न विनिघ्राय, निअट्टिअ अयंपिरो ॥ २३ ॥
 अइज्जमिं न गडेजा, गोश्ररगगउं मुणी ॥ कुलस्स जमिं जाणित्ता, मिअं जमिं परफमे ॥ २४ ॥
 तडेव पन्निसेहिजा, जमिजागं विअरफणो ॥ सिणाणस्स य वच्चस्स, संलोगं परिवक्षाए ॥ २५ ॥
 दगमट्टिअआयाणे, बीथाणि हरिआणि अ ॥ परिवज्जंतो विचिजा, सविंदिअ समाहिए ॥ २६ ॥
 तउ से विचमाणस्स, आहारे पाणजोअणं ॥ अकप्पिअं न गेहिजा, पडिगाहिअ कप्पिअं ॥ २७ ॥
 आहारंती सिआ तउ, परिसाडिअ जोअणं ॥ दित्तिअं पडिआइरके, न मे कप्पइ तारिमं ॥ २८ ॥
 संमदमाणी पाणाणि, बीथाणि हरिआणि अ ॥ असंजमकरिं नचा, तारिसिं परिवक्षाए ॥ २९ ॥
 साहट्ट निरकिवित्ताणं, सचितं घट्टिआणि अ ॥ तहेव समणचाए, उदगं सपणुञ्जिआ ॥ ३० ॥
 आगहइत्ता चलइत्ता, आहारे पाणजोअणं ॥ दित्तिअं पडिआइरके, न मे कप्पइ तारिमं ॥ ३१ ॥
 पुरेकमेण हउण, दयीए जाअणेण वा ॥ दित्तिअं पडिआइरके, न मे कप्पइ तारिमं ॥ ३२ ॥
 (एवं) उदउड्ढे ससिणिण्डे, ससररके मट्टिआउंसे ॥ हरिआले हिंगुलए, मणोसिआ अंजणे खोणे ॥ ३३ ॥
 गेरुअवन्निअसेदिअ-सोरचिअपिचकुसकए ॥ उक्किअमसंसचे, संसचे चेव बोधये ॥ ३४ ॥
 अरंससचेण हउण, दयीए जायणेण वा ॥ दिज्जमाणं न इञ्जिजा, पट्टा कम्मं जहिं जये ॥ ३५ ॥
 संसचेण य हउण, दयीए जायणेण वा ॥ दिज्जमाणं पडिञ्जिजा, जं तडेसणिअं जये ॥ ३६ ॥
 उड्ढं तु पुंजमाणायं एगो तउ निमतए ॥ दिज्जमाणं न इञ्जिजा, उदं से पडिसेहए ॥ ३७ ॥
 उड्ढं तु पुंजमाणायं, दो वि तउ निमतए ॥ दिज्जमाणं पडिञ्जिजा, जं तडेसणिअं जये ॥ ३८ ॥
 गुणिणीए लयणं, विविहं पाणजोअणं ॥ पुंजमाणं विवज्जिजा, पुत्तसेमं पन्निअए ॥ ३९ ॥
 सिआ अ समणचाए, गुणिणी कायमासिणी ॥ उचिआ वा निसीइजा, निस्सवा वा पुणुअए ॥ ४० ॥
 तं जये जत्तपाणं तु, संजयाण अकप्पिअं ॥ दित्तिअं पडिआइरके, न मे कप्पइ तारिमं ॥ ४१ ॥
 यणं पिज्जमाणी, दारगं वा कुमारिअं ॥ तं निक्किविउ रोअंतं, आहारे पाणजोअणं ॥ ४२ ॥
 तं जये जत्तपाणं तु, संजयाण अकप्पिअं ॥ दित्तिअं पडिआइरके, न मे कप्पइ तारिमं ॥ ४३ ॥
 जं जये जत्तपाणं तु, कप्पाकप्पमि मंकिअं ॥ दित्तिअं पडिआइरके, न मे कप्पइ तारिमं ॥ ४४ ॥
 दगगरेण विदिअं, नीसाए पीढएण वा ॥ खोडेण वा वि खेवेण मिखेमेण वि केणइ ॥ ४५ ॥
 तं च उड्ढिदिआ दिजा, समणच एय दावण ॥ दित्तिअं पडिआइरके, न मे कप्पइ तारिमं ॥ ४६ ॥
 अमणं पाणं वा वि, खाअं माअं तहा ॥ जं जाणिअ मुणिजा वा, दाणवा पगडं इमं ॥ ४७ ॥
 तारिमं जत्तपाणं तु, मंजयाण अकप्पिअं ॥ दित्तिअं पडिआइरके, न मे कप्पइ तारिमं ॥ ४८ ॥
 अमणं पाणं वा वि, खाअं माअं तहा ॥ जंजाणिअ मुणिजा वा, पुणवा पगडं इमं ॥ ४९ ॥
 तं जये जत्तपाणं तु, मंजयाण अकप्पिअं ॥ दित्तिअं पडिआइरके, न मे कप्पइ तारिमं ॥ ५० ॥

असृणं पाणं वा वि, खादं सादं तद्वा ॥ जं जाणिज्जा सुणिज्जा वा, वणिमचा पगनं इमं ॥ ५१ ॥
 तं जवे जत्तपाणं तु संजयाण अकप्पिथं ॥ दित्थं पन्थिआइरुके, न मे कप्पइ तारिस् ॥ ५२ ॥
 असृणं पाणं वा वि, खादं सादं तद्वा ॥ जं जाणिज्जा सुणिज्जा वा, समणचा पगडं इमं ॥ ५३ ॥
 तं जवे जत्तपाणं तु, संजयाण अकप्पिथं ॥ दित्थं पन्थिआइरुके, न मे कप्पइ तारिस् ॥ ५४ ॥
 उद्वेसिथं कीअगडं, पृइकम्मं च आहं ॥ अप्रोअरपामिधं, मीसजायं विवज्जाए ॥ ५५ ॥
 उगमं से अ पुड्डिजा, कत्तचा पगडं कनं ॥ मुच्चा निस्संकिथं सुधं, पणिगाहिज्जा संजए ॥ ५६ ॥
 असृणं पाणं वा वि, खादं सादं तद्वा ॥ फुप्फेसु हुज्ज उम्मीसं, वीएसु हरिएसु वा ॥ ५७ ॥
 तं जवे जत्तपाणं तु संजयाण अकप्पिथं ॥ दित्थं पन्थिआइरुके, न मे कप्पइ तारिस् ॥ ५८ ॥
 असृणं पाणं वा वि, खादं सादं तद्वा ॥ उदगंमि हुज्ज निरिक्कत्तं, उत्तिंगपणणे सु वा ॥ ५९ ॥
 तं जवे जत्तपाणं तु, संजयाण अकप्पिथं ॥ दित्थं पन्थिआइरुके, न मे कप्पइ तारिस् ॥ ६० ॥
 असृणं पाणं वा वि, खादं सादं तद्वा ॥ तेउम्मि हुज्ज निरिक्कत्तं, तं च संघट्ठिआ दए ॥ ६१ ॥
 तं जवे जत्तपाणं तु, संजयाण अकप्पिथं ॥ दित्थं पडिआइरुके, न मे कप्पइ तारिस् ॥ ६२ ॥

एवं उत्तिक्किआ, उंसक्किआ, उज्जाविआ, पज्जाविआ, निवाविआ, ॥

उत्तिंविआ, निस्तिंविआ, उंचत्तिआ उंचारिआ दए ॥ ६३ ॥

तं जवे जत्तपाणं तु, संजयाण अकप्पिथं ॥ दित्थं पडिआइरुके, न मे कप्पइ तारिस् ॥ ६४ ॥
 हुज्ज कचं मिळं वा वि, इट्ठायं वा वि एकया ॥ वविथं संकमचाए, तं च होज्ज चट्ठाचलं ॥ ६५ ॥
 ए तेण जिरकु गड्डिजा, दिओ तव् अंसंजमो ॥ गंजीरं कुसिरं चैव, सविंदियत्तमाहिए ॥ ६६ ॥
 निस्सेणि फल्लगं पीढं, उत्तविज्जा एमारुहे ॥ मंचं कीलं च पासायं, समणचा एव दावए ॥ ६७ ॥
 उरुह्माणी पडिज्जा, हव्वं पायं व लूनए ॥ पुडविजीये वि दिंमिज्जा, जे अ तन्निस्सिआ जणे ॥ ६८ ॥
 ए आरिसे महादोसे, जाणिज्जा महेसिणे ॥ तह्मा माओहं जिरु, न पणिगिण्हंति संजवा ॥ ६९ ॥
 कंदं मूलं पल्लवं वा, आमं जिणं च सन्निरं ॥ तुंवागं सिंगवेरं च, आमगं परिज्जाए ॥ ७० ॥
 तह्वे सत्तुत्तुत्ताइ कोलत्तुत्ताइ आवणे ॥ सक्खिं फाणिथं पृथं, अन्नं वा वि तद्वाविहं ॥ ७१ ॥
 विक्कायमाणं पसदं, एणं परिफासिथं ॥ दित्थं पडिआइरुके, न मे कप्पइ तारिस् ॥ ७२ ॥
 बहुअच्छिं पुग्गलं, अणिमिसं वा बहुकंदं ॥ अड्ढिथं तिड्ढिथं विड्ढं, उड्ढुखंडं व सिंविड्ढं ॥ ७३ ॥
 अण्णो मिआ जोअएजाए, बहु उज्जय धम्मिए ॥ दित्थं पडिआइरुके, न मे कप्पइ तारिस् ॥ ७४ ॥
 तह्वे वुच्चावयं पाणं, अट्ठवावारधोअयं ॥ संसंजं चाउलोदगं, अट्ठणाधोअं विवज्जाए ॥ ७५ ॥
 जं जाणेज्जा चिरा धोयं, मडेए दंसणेए वा ॥ पडिपुड्डिउण मुच्चा वा, जं च निस्संकिथं जवे ॥ ७६ ॥
 अजीवं परिणयं नच्चा, पणिगाहिज्जा संजए ॥ अहं संकिथं जविज्जा, आसाइत्ता ए रोअए ॥ ७७ ॥
 थोवमासाचणचाए, इत्थंगंमि दसाहि मे ॥ मामे अहंविड्ढं पृथं, नाडं तिहं विणिज्जाए ॥ ७८ ॥
 तं च अहंविड्ढं पृथं, नाडं तिहं विणिज्जाए ॥ दित्थं पन्थिआइरुके, न मे कप्पइ तारिस् ॥ ७९ ॥
 तं च होज्ज अकामेणं, विमणेण पडिडिथं ॥ तं अण्णया न पिये, नो वि अन्नत्त दावए ॥ ८० ॥
 एगंतमवक्कमिन्ता, अचिचं पडिडिहिआ ॥ जवं परिज्जा, परिउण पडिक्कमे ॥ ८१ ॥
 सिआ च गोवरग्गगडं, इड्डिजा परित्तुत्तुथं ॥ कुट्ठं जित्तिमूलं वा, पन्निडिहिआ ए फामुथं ॥ ८२ ॥
 अणुत्तवित्तु मेहावी, पडिउत्तमि संवुडं, इत्थंगं संपनज्जिता, तत्थ जुज्जिज्जा संजए ॥ ८३ ॥
 तत्थ से जुंजनाएत्त, अडिअं इंदउं मिआ ॥ तएकउत्तकरं वा वि, अन्नं वा वि तद्वाविहं ॥ ८४ ॥
 तं उरिक्कित्तु न निरिक्कवे, आनएण न उड्डए ॥ इत्थेए तं गेहज्जाए, एगंतमवक्कमे ॥ ८५ ॥

एगंतमवकमिता, अचित्तं पडिलेहिआ ॥ जयं परिकविजा, परिउप्प पडिकमे ॥ ८६ ॥
 सिआ य जिरू इडिजा, सिज्जमागम्म जुचुअं ॥ सपिंडपायमागम्म, उंडुअं से पडिलेहिआ ॥ ८७ ॥
 विणएणं पविसित्ता, सगासे गुरुणो मुणी ॥ इरियावहियमायाय, आगउं अ पडिकमे ॥ ८८ ॥
 आजोइत्ता ए नीसेसं, अइआरं जहकमं ॥ गमणागमणे चये, जत्ते पाणे च संजए ॥ ८९ ॥
 उज्जुप्पन्नो अणुविग्गो, अद्यखित्तेण चेअत्ता ॥ आलोए गुरुसगासे, जं जहा गहियं जये ॥ ९० ॥
 न सम्ममालोइअं कुज्जा, पुविं पडाव जं कइं ॥ पुणो पडिकमे तस्स, वोसणे चितए इमं ॥ ९१ ॥
 एहा जिणेहिं असावज्जा, वित्ती साहूण देसिआ ॥ मुरकसाहूणहेउस्स, साहुदेहस्स धारणा ॥ ९२ ॥
 एमुकारेण पारित्ता, करित्ता जिणसंथयं ॥ सज्जायं पचयित्ता एं, वीसमेज्जा खणं मुणी ॥ ९३ ॥
 वीसमंतो इमं चित्ते, हियमचं छाजमठितं ॥ जइ मे अणुग्गहं कुज्जा, साहू हुज्जामि तारितं ॥ ९४ ॥
 साहूयो तो चिअत्तेणं, निमंतिज्ज जहकमं ॥ जइ तत्थ केइ इडिजा, तेहिं सद्धिं तु जुंजए ॥ ९५ ॥
 अह कोइ न इडिजा, तउं जुंजिज्ज एकउं ॥ आलोए जायणे साहु, जयं अप्परिसानियं ॥ ९६ ॥
 तित्तगं व कहुअं व कसायं, अंविळं व महुंरं खवणं वा ॥ अअलज्जमन्नत्थपउत्तं, महुं पयं व जुंजिज्ज संजए ॥
 अरसं विरसं वा वि, सूइअं वा असूइअं ॥ उहं वा जइं वा सुकं, मंथुकुम्मासज्जोअणं ॥ ९७ ॥
 चप्पणं नाइ हीलिज्जा, अप्पं वा वहु फासुअं ॥ मुहालज्जं मुहाजीवी, जुंजिज्जा दोसवज्जिअं ॥ ९८ ॥
 उल्लाउं मुहादाइ, मुहाजीवी वि उल्ला ॥ मुहादाइ मुहाजीवी, दो वि गउंति मुगइं ॥ ति वेमि ॥ १०० ॥

॥ इति पिंडेसणाए पढमो उद्देशो सम्मतो ॥

पडिग्गहं संखिदित्ता एं, खेयमायाइ संजए ॥ दुगंधं वा, सुगंधं वा सबं जुंजे न उहुए ॥ १ ॥
 सेज्जा निसीहियाए, समावन्नो अ गोअरे ॥ अयावयचा जुचा एं, जइ तेणं न संचरे ॥ २ ॥
 तउं कारणमुप्पण्णे, जत्तपाणं गवेसए ॥ विहिणा पुअउत्तेण, इमेणं उत्तरेण य ॥ ३ ॥
 कालेण निरकमे जिरू, कालेण य पडिकमे ॥ अकालं च विवज्जित्ता, काले कालं समावरे ॥ ४ ॥
 अकाले चरिसी जिरू, कालं न पडिलेहि सि ॥ अप्पाणं च किआमेसि, संनियेसं च गरिहमि ॥ ५ ॥
 सइ काले चरे जिरू, कुज्जा पुरिसकारिअं ॥ अलाउत्ति न सोइज्जा, तवुत्ति अहिआसए ॥ ६ ॥
 तहेवुचायया पाणा, जत्तपाए समागया ॥ तंउज्जअं न गडिज्जा, जयमेव परकमे ॥ ७ ॥
 गोअरग्गपविचे अ, न निसीइज्ज कउइ ॥ कइं च न पवंधिज्जा, चिचित्ता ए य संजए ॥ ८ ॥
 अग्गलं फलिहं दारं, कवारुं वा वि संजए ॥ अवलंविआ न चिचिज्जा, गोअरग्गगउं मुणी ॥ ९ ॥
 समणं भाहणं वा वि, किविणं वा वणीमणं ॥ उयसंकमंतं जत्तधा, पाणचा एय संजए ॥ १० ॥
 तमइफमिचु न पविसे, न वि चिचे चक्कुगोअरे ॥ एगंतमयकमिता, तत्थ चिचिज्ज संजए ॥ ११ ॥
 वणी मगम्म वा तस्स, दायगस्सुजयस्स वा ॥ अप्पत्तिअं सिआ हुज्जा, खहुत्तं पवयएसम वा ॥ १२ ॥
 पन्निगेहिए य दिसे-वा, तउं तम्मि नियत्तिए ॥ उयसंकमिज्ज जत्तधा, पाणचाए य संजए ॥ १३ ॥
 चप्पलं पउमं वा वि, कुमुअं वा मगदंतिअं ॥ अलं वा पुक्कमच्चित्तं, तं च संजुंविआ दए ॥ १४ ॥
 तं जये जत्तपाणं तु, संजयाए अकप्पिअं ॥ दित्तिअं पडिआइरुके, न मे कप्पइ तारिमं ॥ १५ ॥
 चप्पलं पउमं वा वि, कुमुअं वा मगदंतिअं ॥ अलं वा पुक्कमच्चित्तं, तं च संमदिआ दए ॥ १६ ॥
 तं जये जत्तपाणं तु, संजयाए अकप्पिअं ॥ दित्तिअं पडिआइरुके, न मे कप्पइ तारिमं ॥ १७ ॥
 गानुअं वा विराजिअं, कुमुअं चप्पवनाजिअं ॥ मुणाजिअं नामवनाजिअं, वयुलं अंनिउटं ॥ १८ ॥
 तत्तलं वा पयाउं, रक्कम्म तत्तलम्मा वा ॥ अन्नम्मा वा वि हरिअस्म, आमणं परिवज्जए ॥ १९ ॥
 गरिअं वा जियानिं, आमिअं जज्जिअंमइं ॥ दित्तिअं पडिआइरुके, न मे कप्पइ तारिमं ॥ २० ॥

तद्वा कोलमणुस्मिन्नं, वेदुश्चं कासवनालिच्छं ॥ तिलपप्पन्नं नीमं, आम्रं परिव्रज ॥ २१ ॥
 तद्देव चाउलं पिच्छं, विध्नं वा तित्तिनिवुडं, ॥ तिलपिच्छपूडपिन्नागं, आम्रं परिव्रज ॥ २२ ॥
 कविच्छं माउलिगं च, मूलं मूलगत्तिच्छं ॥ आम्रं अस्त्यपरिणयं, मणसा वि न पत्र ॥ २३ ॥
 तद्देव फलमंघ्रिणि, वीशमंघ्रिणि जालि अ ॥ विह्वलं पियालं अ, आम्रं परिव्रज ॥ २४ ॥
 समुआणं चरे जिह्व, कुलमुचावयं सया ॥ नीयं कुलमडक्कम्मं, उंसदं नाजिधारण ॥ २५ ॥
 अदीणे वित्तिमेसिज्जा, न विसीइज्जा पंडिए ॥ असुडिउं जोअणंमि, मायणो एसणारण ॥ २६ ॥
 वहुं परधरे अत्थि, विविदं खाइमसाइमं ॥ न तत्थ पंकिउं कुप्पे, इवा दिज्जा परो न वा ॥ २७ ॥
 सयणासणवत्थं वा, जत्तं पाणं व संजए ॥ अदिंतस्स न कुप्पिज्जा, पचस्से वि अ दीसउं ॥ २८ ॥
 इत्थिअं पुरिस्सं वा वि, उहुरं वा मह्वल्लं ॥ वंदमाणं न जाइज्जा, नो अणं फलस्सं वए ॥ २९ ॥
 जे न वंदे न से कुप्पे, वंदिउं न समुक्कसे ॥ एवमत्तेसमाणस्स, सामणमणुचिउं ॥ ३० ॥
 सिआ अगइउं लउं, लोत्तेण विणिगूइउं ॥ मामेयं दाइयं संनं, दहुणं सयमायण ॥ ३१ ॥
 अत्तचा गुरुउं लुक्को, वहुं पायं पकुपइ ॥ लुत्तोमउं अ लो होइ, निपाणं च न गइउं ॥ ३२ ॥
 सिआ एगइउं लउं, विविदं पाणजोअणं ॥ जहगं जहगं लुच्चा, विवत्तं विरसमारो ॥ ३३ ॥
 जाणं तु ता इमे समण, आययदी अयं मुणी ॥ संतुत्ते मेवए पंतं, लुह्वित्ती सुतोमउं ॥ ३४ ॥
 पृथ्वाणचा जसोक्कामी, माणसम्माणकामए ॥ वहुं पत्तपइ पायं, मायामत्तं च कुपइ ॥ ३५ ॥
 गुरं वा मेरगं वा वि, अत्ते वा मज्जगं रत्तं ॥ सत्तएत्तं न पिये जिह्व, जमं मारक्कमणो ॥ ३६ ॥
 पियए एगउं तेलो, न मे कोइ विआणइ ॥ तस्स परस्स दोमाउ, निअटिं च सुणोइ मे ॥ ३७ ॥
 वट्टइ सुंनिआ तस्स, मायामोमं च जिह्वल्लो ॥ अयमो अ अनिपाणं, नययं च अमाहुआ ॥ ३८ ॥
 निगुणिगो जदा तेलो, अत्तकम्मोहिं उम्मइ ॥ तारिमो मरत्तं वि, न आगहेदिं संवरं ॥ ३९ ॥
 आयविणं नाराहेइ, समणे आवि तारिमो ॥ गिह्वयाविणं गरिदंति, जेए जाणंति तारिमं ॥ ४० ॥
 एवं तु अगुणपंदी, गुणाणं अ विव्रज ॥ तारिमो मरत्तं वि, ए आगहेदिं संवरं ॥ ४१ ॥
 तयं लुह्वइ मेलादी, पलीअं पज्जए रत्तं ॥ मज्जप्पमायविणउं, तयस्मी अउठमो ॥ ४२ ॥
 तस्स पम्पइ कडाणं, अलेगमाहुपूअं ॥ विउअं अयमंजुत्तं, कित्तम्मं सुणोइ मे ॥ ४३ ॥
 एवं तु गुणपंदी, अगुणाणं च विव्रज ॥ तारिमो मरत्तं वि, आगहेइ संवरं ॥ ४४ ॥
 आवविणं आगहेइ, नमणे आवि तारिमो ॥ गिह्वया वि एवंपंदि, जेए जाणंति तारिमं ॥ ४५ ॥
 तयतेणं वयतेणं, वयतेणं अ जे नरे ॥ आवागतायतेणं अ, कुपइ देवदिप्पिं ॥ ४६ ॥
 लह्वए वि देवदत्तं, उयठमो देवदिप्पिने ॥ तयदा वि ने न याला, किं मे किदा उमं कइ ॥ ४७ ॥
 ततो वि ने पट्ठाणं, उट्ठीरी एउमत्तं ॥ नमं निगिह्वयाविणं वा, कोटी जय सुउट्ठा ॥ ४८ ॥
 एअं च दोनं दहुअं, नापपुरेणं नासिअं ॥ अगुणाणं वि मेलादी, मयामोमं विव्रज ॥ ४९ ॥
 निविउअं निगिह्वयाविणं, मेलादी लुह्वए मयामो ॥
 तय निगइ सुवनिगिदिणं, विव्रज सुवत्तं निगिह्वयावि ॥ विदेमि ॥ ५० ॥
 ॥ मंसपंदिपणमज्जपणं देवसे ॥

॥ अथ महापरायणयोगो वदमात्मनः ॥ ५१ ॥

नालदंमत्तंमत्तं, मत्तमे अ तये मत्तं ॥ मत्तिमामत्तंमत्तं, उउत्तमि मत्तंमत्तं ॥ १ ॥

गयालो मयमया य, मयमया मयमया ॥ सुवति मिह्वयाविणं, जे ने अगुणाणं ॥ २ ॥

तेमि मो मिह्वं दंमो, मयमया मयमया ॥ निगइ सुवत्तं, अगुणाणं निगइमि ॥ ३ ॥

० राय धनपतसिंघ बहाडरका जैनागमसंग्रह नाग तेतालीस-(४३)-१

दे धम्मत्यकामाण, निगंग्याणं मुण्हेह मे आयागोश्चरं जीमं, सयलं डुरहिच्चिं ॥ ४ ॥
 नत्थ एरिं वुत्तं, जं खोए परमडुच्चरं ॥ विठलछाणजाइस्स, न जूयं न जविस्सइ ॥ ५ ॥
 प्रखुडुगविअत्ताणं, वाहिआणं च जे गुणा ॥ अखंडफुडिआ कायवा, तं मुण्हेह जहा तहा ॥ ६ ॥
 इत्त अच व गणइ, जाइं वाखो घरअइ ॥ पत्तिर्यकनिसजा य, सणाणं सोदवज्जाणं ॥ ७ ॥
 वयउकं कायउकं, अकप्पो गिहिनायणं ॥ अहिंसा निठणा दिछा, सवज्जएसु संजमो ॥ ८ ॥
 तत्थिमं पदमं गाणं, महावीरेण देसिअं ॥ अहिंसा निठणा दिछा, सवज्जएसु संजमो ॥ ९ ॥
 जावंति खोए पाणा, तसा अचुव आवरा ॥ ते जाणमजाणं वा, न हणे णो विघायए ॥ १० ॥
 सवे जीवा वि इउंति, जीविठं न मरिज्जिठं ॥ हिंसगं न मुसं वृथा, नो वि अन्नं वयायए ॥ ११ ॥
 अप्पणछा परछा वा, कोहा वा जइ वा जया ॥ हिंसगं न मुसं वृथा, नो वि अन्नं वयायए ॥ १२ ॥
 मुसावाउं उ खोगमि, सयसाहहिं गरिहिउं ॥ अविस्सासो अ जूथ्राणं, तम्हा मोसं विवज्जाए ॥ १३ ॥
 वित्तमंतमचित्तं वा, अप्पं वा जइ वा वहुं ॥ दंतसोहणमित्तं वि, उगहंसि अजाइया ॥ १४ ॥
 तं अप्पणा न गिहंति, नो वि गिह्णवए परं ॥ अन्नं वा गिह्णमाणं वि, नाणुजांति संजया ॥ १५ ॥
 अवज्जचरिअं घोरं, पमायं डुरहिच्चिं ॥ नायरंति मुणीखोए, जेआययणवज्जिणो ॥ १६ ॥
 मूलमेयमहम्मस्स, महादोससमुत्तयं ॥ तम्हा मेहुणसंसगं, निगंग्या वज्जयंति ॥ १७ ॥
 विडमुपेइमं खोणं, तिष्ठं सत्थिं च फाणिअं ॥ न ते सेनिहिमिउंति, नायपुत्तवठरया ॥ १८ ॥
 खोइस्सेसणुफासे, मत्ते अन्नययामवि ॥ जे सिआ सन्निहिं कामे, गिही पवइए न से ॥ १९ ॥
 जं वि वत्थं व पायं वा, कंवलं पायपुंउणं ॥ तं वि संजमलज्जा, धारंति परिहरंति अ ॥ २० ॥
 न सो परिगहो वुत्तो, नायपुत्तेण ताइणा ॥ मुत्था परिगहो वुत्तो, इथ वुत्तं महेसिणा ॥ २१ ॥
 सपत्थुवहिणा वुत्ता, संरक्खणं परिगहे ॥ अवि अप्पणो वि देहंमि, नायरंति ममाइयं ॥ २२ ॥
 अहो निचं तयो कम्मं, सयवुज्जेदिं वत्थिअं ॥ जा य लज्जासमा वित्ती, एगजत्तं च जोअणं ॥ २३ ॥
 संति मे सुहुमा पाणा, तसा अचुव आवरा ॥ जाइं राउं अपासंतो, कहमेसणिअं चरे ॥ २४ ॥
 उदउछं वीअसंसत्तं, पाणा निवन्धिया महिं ॥ दिआ ताइं विवज्जिआ, राउं तत्थ कहं चरे ॥ २५ ॥
 एअं च दोसं दहुणं, नायपुत्तेण ताइणा ॥ तिविहेणं करणजोएणं, संजया सुममाहिआ ॥ २६ ॥
 पुढविकायं न हिंसंति, मणसा वयसा कायसा ॥ तिविहेणं करणजोएणं, संजया सुममाहिआ ॥ २७ ॥
 पुढविकायं विहिंसंतो, हिंसइ उ तयस्सिए ॥ तसे अ विविहे पाणे, चक्कुसे अ अचक्कुसे ॥ २८ ॥
 तम्हा एअं विआणित्ता, दोसं डुगइवइणं ॥ तिविहेणं करणजोएणं, संजया सुममाहिआ ॥ २९ ॥
 आठकायं न हिंसंति, मणसा वयसा कायसा ॥ तिविहेणं करणजोएणं, संजया सुममाहिआ ॥ ३० ॥
 आठकायं विहिंसंतो, हिंसइ उ तयस्सिए ॥ तसे अ विविहे पाणे, चक्कुसे अ अचक्कुसे ॥ ३१ ॥
 तम्हा एअं विआणित्ता, दोसं डुगइवइणं ॥ तिविहेणं करणजोएणं, संजया सुममाहिआ ॥ ३२ ॥
 जायतेअं न इउंति, पायगं जइउत्तए ॥ तिविहेणं करणजोएणं, संजया सुममाहिआ ॥ ३३ ॥
 पाइए पडिअं वा वि, उट्ठं आणुदिमामवि ॥ अहे दाहिणं वा वि, दहे उत्तरं वि अ ॥ ३४ ॥
 जूआणमेममापाउं, हयसाहो न ममउं ॥ तं पईयपयायछा, मंजया किंचि नारजे ॥ ३५ ॥
 तम्हा एअं विआणित्ता, दोसं डुगइवइणं ॥ तिविहेणं करणजोएणं, संजया सुममाहिआ ॥ ३६ ॥
 अलिखम्म ममारंते, पुत्ता मन्नंति तारिं ॥ नायज्जवहुलं खेअं, नेअं ताइं मेविअं ॥ ३७ ॥
 नाविअंटेन पनेए, माहाविअएए वा ॥ न ते वीउउमिउंति, वेआयउए वा परं ॥ ३८ ॥
 जं वि वत्थं व पायं वा, कंवलं पायपुंउणं ॥ न ते वायमुउंति, जयं परिहरंति अ ॥ ३९ ॥

[illegible]

७१७ राय धनपतसिंध बहाडुरका जेनागमसंग्रह भाग तेतालीस-(४३)-मा.

असद्यमोसं सद्यं च, अथैवज्ञामकफसं ॥ समुपेहमसंदिहं, गिरं जासिज्ज पन्नवं ॥ ३ ॥
 एथं च अद्यमजं वा, जं तु नामेइ सासयं ॥ स जासं सद्यमोसं च, तं पि धीरो विवज्जए ॥ ४ ॥
 वितहं पि तहामुत्तिं, जं गिरं जासए नरो ॥ तम्हा सो पुछो पायेणं, किं पुणं जो सुसं वए ॥ ५ ॥
 तम्हा गडामो वरकामो, अमुगं वा एं जविस्सइ ॥ अहं वा एं करिस्सामि, एमो वाणं करिस्सइ ॥ ६ ॥
 एवमाइ उ जा जासा, एसकालंमि संकिञ्जा ॥ संपयाइथमचं वा, तं पि धीरो विवज्जए ॥ ७ ॥
 अइथंमि थ कालंमि, पञ्चुपणमणागए ॥ जमचं तु न जाणिज्जा, एवमेथं ति नो वए ॥ ८ ॥
 अइथंमि थ कालंमि, पञ्चुपणमणागए ॥ जत्थ सेंका जये तं तु, एवमेथं ति नो वए ॥ ९ ॥
 अइथंमि थ कालंमि, पञ्चुपणमणागए ॥ निस्संकिञ्जं जये जं तु, एवमेथं तु निदिमे ॥ १० ॥
 तदेव परसा जासा, गुरुज्जुवधाइणी ॥ सच्चा वि सा न वत्तया, जउं पावस्स थागमो ॥ ११ ॥
 तदेव काणं काणं ति, पंडगं पंडगं तिवा ॥ वाहिथं वा वि रोगिति, तेणं चोरति नो वए ॥ १२ ॥
 एणएनेण अचेणं, परो जेणुवहम्मइ ॥ आयाएजावदोसन्न, न तं जासिज्ज पन्नवं ॥ १३ ॥
 तदेव होले गोखिति, साणे वा वसुखिति अ ॥ डुम्मए डुहए वा वि, नेयं जासिज्ज पन्नवं ॥ १४ ॥
 अज्जिए पज्जिए वा वि, अम्मो माउसिअति अ ॥ पिउसिए जायणिज्जति, पूएणुणुणिअ ति अ ॥ १५ ॥
 हले हलिति अति ति, जट्टे सामिणि गोमिअ ॥ होले गोले वसुखिति, इतिअं नेवमाउवे ॥ १६ ॥
 नामधिज्जेण एं वूआ, इड्डीगुत्तेण वा पुणो ॥ जहारिहमजिगिणं, आलविज्ज खविज्ज वा ॥ १७ ॥
 अज्जिए पज्जिए वा वि, वप्पो चुल्लविउ ति अ ॥ मावळा जाइणिज्ज ति, पुते णुणुणिअ ति अ ॥ १८ ॥
 देजो हलिति अति ति, जट्टे सामिअ गोमिअ ॥ होल गोळ वसुखिति, पुरिसं नेव माउवे ॥ १९ ॥
 नामधिज्जेण जं वूआ, पुरिसगुत्तेण वा पुणो ॥ जहारिहमजिगिणं, आलविज्ज खविज्ज वा ॥ २० ॥
 पंचिंदियाण पाणाणं, एस इत्थी अयं पुमं ॥ जाव एं न विजाणिज्जा, ताव जाइ ति आउवे ॥ २१ ॥
 तदेव माणसुं पसुं, पकिं वा वि सरीसवं ॥ धूले पमेइले वप्रे, पायमिति अ नो वए ॥ २२ ॥
 परिण्ट ति एं वूआ, वूआ उयचिअं ति अ ॥ सजाए पीणिए वा वि, महाकाय ति आउवे ॥ २३ ॥
 तदेव गाउं डुप्राउं, दम्मा गोरहग ति अ ॥ वाहिमा रहजोगिति, नेयं जासिज्ज पन्नवं ॥ २४ ॥
 जीयं गविचि एं वूआ, धेणुं रमदयति अ ॥ रहस्से महल्लए वा वि, वए संवदणिति अ ॥ २५ ॥
 तदेव गंतुमुज्जाणं, पययाणि वणाणि अ ॥ रुक्का महल्ल पेहाए, नेयं जासिज्ज पन्नवं ॥ २६ ॥
 अलं पामायलंजाणं, तोरणाणि गिहाणि अ ॥ फलिवगल्लनायाणं, अलं उदगदोणिणं ॥ २७ ॥
 पीढए चंगरे अ, नंगले मइयं मिअ ॥ जंतपत्ती व नानी वा, गंकिआ व अलं सिअ ॥ २८ ॥
 आमए सयणं जाणं, हुज्जा वा किंनुवस्मए ॥ जूउं वपाइणिं जामं, नेयं जासिज्ज पन्नवं ॥ २९ ॥
 तदेव गंतुमुज्जाणं, पययाणि वणाणि अ ॥ रुक्का महल्ल पेहाए, एयं जासिज्ज पन्नवं ॥ ३० ॥
 जाइमेता इमे रुक्का, दीहवहा महाखया ॥ पयायमाउा वरिमा, वए दरिणिति अ ॥ ३१ ॥
 तदा फळाइं पकाइं, पायराज्जाइ नो वए ॥ वेळोइयाइं टाजाइं, वेहिमाइ ति नो वए ॥ ३२ ॥
 अमंथका इमे थंवा, वटुनिघटिमा फळा ॥ वड्ढा वटु संजुआ, जूअरुव ति वा पुवो ॥ ३३ ॥
 तदेवोमहिं पकाउं, नीखिआउं उयीइ अ ॥ साइमा जज्जिमाउ ति, विटुलज्जा ति नो वए ॥ ३४ ॥
 रुढा वटुमंजुआ, थिरा उमदा वि अ ॥ गप्रिआउं पमूआउं, संसारउ ति आउवे ॥ ३५ ॥
 तदेव मंलटिं नया, किचं कज्जं ति नो वए ॥ मेणं यावि वप्रिति, गुतिज्जिति अ आउवा ॥ ३६ ॥
 गंमदिं गंमदिं वूआ, पतिअच ति तेणं ॥ वटुममाणि तित्थाणि, आयागणं विआगरे ॥ ३७ ॥
 दा नदच पुज्जाउ, कायविज्ज ति नो वए ॥ नायाहिं तारिमाउ ति, पाणिविज्ज ति नो वए ॥ ३८ ॥

बहुवाहटा श्रगाहा, बहुमज्जिप्लोदगा ॥ बहुविश्वकोदगाञ्चावि, एवं जामिज पन्नवं ॥ ३९ ॥
तदेव मायज्ञं जोगं, परम्पचा अ निच्छिन्नं ॥ कीर्माणं नि या नचा, मायज्ञं न खये मुणी ॥ ४० ॥
मुकनिचि सुपकिचि, मुद्रिन्नं मुदं मटे ॥ मुनिछि सुज्जिचि, मायज्ञं वज्जण मुणी ॥ ४१ ॥

पयत्तपक्कः ति य पक्कमाखये, पयत्तज्जि ति य जिज्जमाखये ॥

पयत्तज्जिचि य कम्महेत्तथं, पद्धारगाढ ति य गाढमाखये ॥ ४२ ॥

समुक्कं परम्पं या, अत्तलं नत्ति एरिम् ॥ अविषिअमयत्तपं, अविअत्तं एव नो वए ॥ ४३ ॥

सपमेअं घइस्सामि, नपमेअं ति नो वए ॥ अणुवीइ सयं मवत्थ, एवं जामिज पन्नवं ॥ ४४ ॥

मुक्कीअं वा सुविषीअं, अकिज्जं किज्जमेव वा ॥ इमं गिण इमं मुंच, पणीजं नो विश्वागरे ॥ ४५ ॥

अप्पगये वा मद्दगये वा, कए वा विफए वि वा ॥ पण्णिअं समुप्पत्ते, अणवज्जं विश्वागरे ॥ ४६ ॥

तदेवासंजयं धीरो, आम एहि करंदि वा ॥ सयं चिच वयाहि ति, नेवं जामिज पन्नवं ॥ ४७ ॥

चदये इमे असाहु, लोण बुधंति नाहुणे ॥ न खये असाहु साहु ति, साहुं नाहु ति आखये ॥ ४८ ॥

नाणदत्तणसंपन्नं, संजमे अ तवे रयं ॥ एवं गुणसमाउत्तं, संजयं साहुमाखये ॥ ४९ ॥

देवाणं मणुआणं च, तिरिआणं च पुग्गहं ॥ अमुगाणं जउं होउ, मा वा होउ ति नो वए ॥ ५० ॥

वाउं बुचं च सीउन्दे, खंमे धायं सिवं ति वा ॥ कया णु हुज्ज एआणि, मा वा होउ ति नो वए ॥ ५१ ॥

तदेव मेहं व नहं व माणवं, न देवदेव ति गिरं वइज्जा ॥

समुद्रिए उन्नए वा पउए, वइज्जा वा बुच वलाहय ति ॥ ५२ ॥

अंतलिरि ति एं वुआ, गुप्पाणुचरिअ ति अ ॥ रिज्जिमेतं नरं दिस्स, रिज्जिमेतं ति आखये ॥ ५३ ॥

तदेव सावज्जाणुमोअणं गिरा, उंहारिणी जा य परोवधाइणी ॥

से कोह लोह जय हास माणवो, न हासमाणो वि गिरं वइज्जा ॥ ५४ ॥

सुवक्कमुद्धिं समुपेहिआ, मुणी गिरं च उचं परिवज्जए सया ॥

मिअं अउचं अणुवीइ जामए, सयाणवज्जे लहइ पसंसणं ॥ ५५ ॥

जामाइ दोसे अ गुणं अ जाणिआ, तीसे आ उचं परिवज्जए सया ॥

उमु संजए सामणिए सया जए, वइज्जा बुद्धे द्विअमाणुलोमिअं ॥ ५६ ॥

परिरक्कज्जसी सुसमाहिइदिए, चउक्कसायावगए अणिस्सिए ॥

स निरुणे धुन्नमलं पुरेकडं, आराहए लोणजिणं तहा परं ॥ च्तिवेमि ॥ ५७ ॥

॥ इति सुवक्कमुद्धीश्रप्रयणं सम्मत्तं ॥ ७ ॥

॥ अथाचार प्रणिधिनामकमष्टममध्ययनं प्रारभ्यते ॥

आयारप्पणिहिं लखुं, जहा कायथ जिह्कुणा ॥ तं जे उदाहरिस्सामि, आणुपुविं सुणैह मे ॥ १ ॥

पुढवीदगअणमिआरुअ, तणेरुक्कस्स वीयगा ॥ तस्सा अ पाणा जीव ति, इइ वुत्तं महेसिए ॥ २ ॥

तेसिं अत्थएजोएण, निचं होअवयं सिआ ॥ मणसा कायवक्केणं, एवं हवइ संजए ॥ ३ ॥

पुढविं जित्तिं सिवं लेखुं, नेव जिंदे न संलिहे ॥ तिधिहेए करणजोएण, संजएसुसमाहिए ॥ ४ ॥

सुखपुढवीं न निसीए, ससरक्कंमि अ आसणे ॥ पमज्जिचु निसीइज्जा, जाइत्ता जस्स उग्गहं ॥ ५ ॥

सीउदगं न सेविज्जा, सिखावुचं हिमाणि अ ॥ उसिणोदगं तत्तफामुअं, पणिगाहिज्जा संजए ॥ ६ ॥

उदत्तं अप्पणो कार्यं, नेव पुंठे न संलिहे ॥ समुप्पेइ तहाअत्थं, नो एं संघट्टए मुणी ॥ ७ ॥

इंगाळं अगणिं आधिं, अलायं वा स जोइअं ॥ न उंजिज्जा न घट्टिज्जा, नो एं निवावए मुणी ॥ ८ ॥

तात्तिअंटेए पत्तेण, साहाए विहुणेण वा ॥ न वीइज्जा अप्पणो कार्यं, वाहिरं वा वि पुग्गलं ॥ ९ ॥

जो पावगं जखिअमवकमिज्जा, आसीविमं वा वि हु कोयइज्जा ॥
जो वा विसं खायइ जीविअची, एमोवमासायणया गुरुणं ॥ ६ ॥
सिआ हु से पावय नो ढडिज्जा, अमीविमो वा कुविउं न जरेके ॥
सिआ विसं हालइलं न मारे, न आ वि मुको गुरुहीखणाय ॥ ७ ॥
जो पयं सिरसा जिउमिडे, मुचं व सीहं पडिबोइइज्जा ॥
जो वा दए सत्तिअग्गे पहारे, एगोवमासायणया गुरुणं ॥ ८ ॥
मिआ हु सीसेण गिरिं पि जिंदे, सिआ हु सीहो कुविउं न जरेके ॥
सिआ न जिंदिज्जा व सत्तिअग्गं, न आवि मुको गुरुहीखणाय ॥ ९ ॥
आयरिअपाया पुण अणसत्ता, अयोहिआसायण नयि मुको ॥
तम्हा अणवाहसुहाजिकली, गुरुयसायाजिमुहो रमिज्जा ॥ १० ॥
जाहाहिअग्गीजलणं नमंसे, नाणाइइमंतपयाजिमित्तं ॥
एवायरिअं उवचिउइज्जा, अणंतनाणोवगउं वि संतो ॥ ११ ॥
जस्संतिए धम्मपयाइ सिखे, तस्संतिए वेणइयं पउंजे ॥
सकारए सिरसा पंजलीउं, कायगिरा जो मणसा अ निचं ॥ १२ ॥
लज्जा दया संजमपंजचेरं, कप्राणजागिस्स विसोहिठाणं ॥
जे मे गुरु सययमणुसासयंति, तेहिं गुरु सययं पूअयामि ॥ १३ ॥
जहा निमंते तवणचिमासी, पजासइ केवलजारहं तु ॥
एवायरिउं मुखसीलवुज्जिए, विरायइ सुरमये व इंदो ॥ १४ ॥
जहा ससी कोमुइजोगउत्तो, नखत्ततारागणपरिवुडप्पा ॥
खे सोहइ विमळे अणमुके, एवं गणी सोहइ जिस्कुमये ॥ १५ ॥
महागारा आयरिआ महेसी, समाहिजोगे मुखसीलवुज्जिए ॥
संपाविठकामे अणुत्तराइं, आराहए तोसइ धम्मकामी ॥ १६ ॥
मुचाण मेहावि सुजासिआइं, सुस्सुसए आयरिअण्णमत्तो ॥
अराइइत्ता ए गुणे अणेगे, से पावइ सिद्धिअणुत्तरं ॥ चिबेमि ॥ १७ ॥
॥ इति विणयसमाहीए पढमो उद्देशो सम्मतो ॥

॥ अथ विनयसमाध्ययपने द्वितीय उद्देशः ॥

मूलाठ खंधप्पजयो डुमस्स, खंधाठ पत्था समुविति साहा ॥

साहप्पसाहा विरुहंति पत्ता, तउं सि पुणं अ फलं रसो अ ॥ १ ॥

एवं धम्मस्स विणउं, मूखं परमो अ से मुको ॥ जेण किंति मुअं सिगंधं, नीसेसं चाजिगडइ ॥ २ ॥
जे अ चंडे मिए यजे, डुपाइं नियडी सट्टे ॥ बुप्रइ से अविणीअण्यो, कठं सोअगयं जहा ॥ ३ ॥
विणयंमि जो उवाएणं, बोइउं कुण्यइं नरो ॥ दियं सो सिरिमिज्जोतिं, दंडेण पडिसेहए ॥ ४ ॥
तहेय अविणीअण्यो, उवयप्रा हया गया ॥ दीसंति डुहमेहंता, आजिउंगमुवजिआ ॥ ५ ॥
तहेय सुविणीअण्यो, उवयप्रा हया गया ॥ दीसंति सुहमेहंता, इडिं पत्ता महायसा ॥ ६ ॥
तहेय अविणीअण्यो, खोगंमि नरनारीउं ॥ दीसंति डुहमेहंता, ठाया ते विगलिदिआ ॥ ७ ॥
दंडसयपरिजुत्ता, अमप्रवयणेहि अ ॥ कसुणा विचअउंदा, सुप्पिवासपरिगया ॥ ८ ॥
तहेय सुविणीअण्यो, खोगंमि नरनारीउं ॥ दीसंति सुहमेहंता, इडिं पत्ता महायसा ॥ ९ ॥

तदेव अविणीश्रप्पा, देवा जरका अ गुप्पगा ॥ दीसंति सुहमेहंता, आजितंगमुवञ्चिआ ॥ १० ॥
 तदेव सुविणीश्रप्पा, देवा जरका अ गुप्पगा ॥ दीसंति सुहमेहंता, इट्ठि पत्ता महायसा ॥ ११ ॥
 जे आयरिअउवप्रायाणं, सुस्सूसावयणंकरे ॥ तेसिं सिरका पवहुंति, जलसित्ता इव पायवा ॥ १२ ॥
 अण्णचा परा वा, सिप्पा णेउणिआणि अ ॥ गिहिणो उवजोगा, इहलोगस्स कारणा ॥ १३ ॥
 जेण वंधं वद्धं घोरं, परिआवं च दारुणं ॥ सिरकमाणा निअड्ढंति, जुत्ता ते खलिइंदिआ ॥ १४ ॥
 ते वि तं गुरु पूअंति, तस्स सिप्पस्स कारणा ॥ सकारंति नसंति, तुष्ठा निहेसवत्तिणो ॥ १५ ॥
 किं पुणं जे सुअग्गाही, अणंतहिअकामए ॥ आयरिआ जं वए जिक्खू, तम्हा तं नाइवत्तए ॥ १६ ॥
 नीअं सिज्जं गइं ठाणं, नीअं च आसणाणि अ ॥ नीअं च पाए वंदिज्जा, नीअं कुज्जा अ थंजलिं ॥ १७ ॥
 संपघट्टत्ता काएणं, तहा उवहिणामवि ॥ खमेह अवराहं मे, वइज्ज न पुणुत्ति अ ॥ १८ ॥
 दुग्गठं वा पठंणं, चोइउं वहुइं रइं ॥ एवं दुवुज्जि किच्चाणं, बुत्तो बुत्तो पकुयइं ॥ १९ ॥
 “आलवंते लवंते वा, न निसिज्जइं पन्निस्सुणे ॥ मुत्तूण आसणं धीरो, सुस्सूसाए पडिस्सुणो ” ॥
 कालं ठंदोवयारं च, पडिलेहित्ता ण हेउहिं ॥ तेण तेण उवाएणं, तं तं संपन्निवायए ॥ २० ॥
 विवत्ती अविणीश्रस्स, संपत्ती विणिअस्स य ॥ जस्सेह दुहुउं नायं, सिरकं से अजिगवइं ॥ २१ ॥

जे आवि चंडे मइइट्ठिगारवे, पिसुणे नरे साहसहीएपेसणे ॥
 अदिच्छममे विणए अकोविए, असंविज्जागी न इ तस्स मुक्को ॥ २२ ॥
 निहेसवित्ती पुण जे गुरुणं, सुअत्यधम्मा विणयंमि कोविआ ॥
 तरित्तु ते उपमिणं दुत्तरं, खवित्तु कम्मं गइयुत्तमं गय ॥ तिवेमि ॥ २३ ॥
 ॥ इति विणयसमादिअप्रयणे धीउं उद्देशो सम्मत्तो ॥ २ ॥

॥ अथ विणयसाहिअप्पमयणे तृतीय उद्देशः प्रारम्भ्यते ॥

आयरिअ अग्निमिवादिअग्गी, सुस्सूसमाणो पन्निजागरिज्जा ॥
 आलोइअं इगिअमेय नचा, जो ठंदमाराहुइं स पुज्जो ॥ १ ॥
 आयारमचा विणयं पठंजे, सुस्सूसमाणो परिगिग्र वधं ॥
 जहोवइउं अजिकंखमाणो, गुरं च नासायइं स पुज्जो ॥ २ ॥
 रायणिणसु विणयं पठंजे, उहरा वि अ सुअ परिआय जिच्चा ॥
 नीपत्तणे वट्ठ सच्चवाई, उवाएणं वक्करो न पुज्जो ॥ ३ ॥
 अनायउठं चरइं विमुज्जं, जवणच्या मुआणं च निचं ॥
 अल्लज्जुअं नो परिदेवइज्जा, खरुं न विकइइं स पुज्जो ॥ ४ ॥
 संचारसिज्जानणत्तपाणे, अण्णिअया अइज्जाने वि मंत ॥
 जो एवमप्पाणिजितोसइज्जा, संतोसपाहुअरण स पुज्जो ॥ ५ ॥
 सक्का सदेउं आत्ताइ वंटया, अउंनया उअइया नरोत्तं ॥
 अण्णसए जो उ सदिज्ज वंटए, यइमए कअसरो न पुज्जो ॥ ६ ॥
 मुहुत्तज्जुका उ हवेंति कंटया, अउंनया ते वि तउं मुउअरा ॥
 पायाउरुत्ताणि उअत्ताणि, वेसगुवंपीणि मइप्रयाणि ॥ ७ ॥
 सनाययंता यएणजिपाया, कअंगया उअत्ताणि जइंति ॥
 धम्मूत्ति किच्चा परमग्गमूरे, जिइंदिए जो सट्ट न पुज्जो ॥ ८ ॥
 अयत्तवायं च परम्मुरम्म, पअरउं पन्निदीअं च ज्ञानं ॥

उंहारणिं अविश्रकारणिं च, जासं न जासिऊ सया स पुजो ॥ ए ॥
 अलोखुए अकुइए अमाई, अपिसुणे आवि अदीएवित्ती ॥
 मो जावए नो विअ जाविअप्पा, अकोउइइले अ सया स पुजो ॥ १० ॥
 गुणेहिं साह अगुणेहिं साह, गिहाहि साहू गुण मुंचसाह ॥
 विश्वाणिआ अप्पगमप्पएणं, जो रागदोसेहिं समो स पुजो ॥ ११ ॥
 तदेव रुहरं च महलगं वा, इत्थी पुमं पयइअं गिहिं वा ॥
 नो हीउए नो वि अ खिसइआ, थंजं च कोहं च वए स पुजो ॥ १२ ॥
 जे माणिआ सययं माणयंति, जातेण कन्नं व निवेसयंति ॥
 ते माणए माणरिदे तवस्सी, जिइदिए सचरए स पुजो ॥ १३ ॥
 तेसिं गुरुणं गुणसायराणं, सुआ ए मेहावि मुजासिआइं ॥
 चरे मुणी पंचरए तिगुत्तो, चउकसायावगए स पुजो ॥ १४ ॥
 गुरुमिह सययं पन्निअरिअ मुणी, जिणमयनिठणे अजिगमकुसले ॥
 धुणिअ रयमलं पुरेकडं, जासुरमठलं गइं वइ ॥ ति वेमि ॥ १५ ॥

॥ इति विणयसमाहीएतइउं उहेसो सम्मत्तो ॥ ३ ॥
 ॥ अथ विणयसमाहिअज्झयणे चतुर्थ उहेसः प्रारभ्यते ॥ ४ ॥

मुखं मे आउसं तेणं जगवया एवमरकायं, इह खलु थेरेहिं जगवंतेहिं अत्तारि विणयसमाहि-
 गाणा पन्नत्ता, कयरे खलु ते थेरेहिं जगवंतेहिं चत्तारि विणयसमाहिगाणा पन्नत्ता, इमे खलु
 ते थेरेहिं जगवंतेहिं चत्तारि विणयसमाहिगाणा पन्नत्ता, तं जहा, विणयसमाही, सुअसमाही,
 तवसमाही, आयारसमाही ॥
 विणए सुए अ तवे, आयरे निच पंडिआ ॥ अजिरामयंति अप्पाणं, जे जवंति जिइदिआ ॥ १ ॥
 चउपिहा खलु विणयसमाही, तंजहा, अणुसासिजंतो मुस्सूसइ, सम्मं पन्निवइइ, वयमारइइ,
 नय जयइ अतसंपगहिइ, चउत्थं पयं जयइ, जयइ अ इत्थं सिखोगो ॥
 पेहेइ दिआणुसासणं, मुस्सूसइ तं च पुणो अहिचिए ॥ न य माणमएण मइइ, विणयसमाहिआयचिए
 चउपिहा खलु सुअसमाही जयइ, तं जहा मुखं मे जविस्सइ ति अप्राइअयं जयइ, एणग-
 चित्तो जविस्सामि ति अप्राइअयं जयइ, अप्पाणं गयइस्सामि ति अप्राइअयं जयइ, ठिठं,
 परं गयइस्सामि ति अप्राइअयं जयइ, चउत्थं पयं जयइ, जयइ अ इत्थं सिखोगो ॥ ३ ॥
 नाणमेगगचित्तो अ, ठिठं अ गयइ परं ॥ सुआणि अ अहिज्जित्ता, रउं सुअसमाहि ॥ ३ ॥
 चउपिहा खलु तवसमाही जयइ, तं जहा नो इहलोगच्याए तवमहिचिआ, नत्तय निज्जरच्याए तवम-
 याए तवमहिचिआ, नो कित्तिवन्नमचसिखोगच्याए तवमहिचिआ, नत्तय निज्जरच्याए तवम-
 हिचिआ, चउत्थं पयं जयइ, जयइ अ इत्थं सिखोगो ॥
 विविदगुएतयोए, निचं जयइ निरामए निज्जरच्याए ॥ तवमा पुणइ पुराणपायगं, जुनो मया तवमहिचि-
 चउपिहा खलु आयारसमाही जयइ, तं जहा नो इहलोगच्याए आयारसमाहिचिआ, नो पर-
 खोगच्याए आयारसमाहिचिआ, नो कित्तिवन्नमचसिखोगच्याए आयारसमाहिचिआ, नत्तय
 आरइंतेहिं देउहिं आयारसमाहिचिआ, चउत्थं पयं जयइ, जयइ अ इत्थं सिखोगो ॥
 नित्यपणए अतिनिणे, पटिपुत्तायइ मायचिए ॥ आयारसमाहिंमुडे, जयइ अ दंतं जायमंय ॥

अजिगम चउरो समाहिउं, सुविसुजो सुसत्तमाहिअपुउं ॥

विठलहिअं सुदावहं पुणो, कुयइ अ सोपयखेममण्णो ॥ ६ ॥

जाइमरणउं मुचइ, इयंथं च चएइ सवसो ॥ सिज्जे वा हवइ सासणे, देवे वा अप्परए महट्टिए ॥ तिथेमि ॥

॥ चउत्थो उदंसो सम्मत्तो ॥ ४ ॥

॥ विणयसमाहीणामप्रयणं सम्मत्तं ॥ ९ ॥

॥ अथ दशमं सभिक्षवधयनं प्रारम्भते ॥

निरुम्म माणाइ अ बुद्धवयणे, निचं चित्तसमाहिउं हविज्जा ॥

इत्थीए वत्तं न आवि गळे, वत्तं नो पन्निआवइ जे स जिरक् ॥ १ ॥

पुढविं न खणे न खणावए, सीउदगं न पिए न पिआवए ॥

अगणिए सत्थं जहा सुनिसिअं, तं न जळे न जडावए जे स जिरक् ॥ २ ॥

अनिलेण न बीए बीयावए, हरियाणि न डिंदे न डिंदावए ॥

बीयाणि सया विवज्जयंतो, सच्चित्तं नाहारए जे सजिरक् ॥ ३ ॥

वहणं तसआवराण होइ, पुढयीतणकचनिस्तिआणं ॥

तम्हा उदंसिअं न जुंजे, नो वि पंए न पयावए जे स जिरक् ॥ ४ ॥

रोइअ नायपुत्तवयणे, अत्तसमे मन्निज्ज तपि काए ॥

पयं च फासे महवयाइ, पंचासयसंवरे जे स जिरक् ॥ ५ ॥

अत्तारि वमे सया कसाए, धुवजोगी हविज्ज बुद्धवयणे ॥

अहणे निजायरुपवरयए, गिहिलोगं परिवज्जए जे स जिरक् ॥ ६ ॥

सम्महिटी सया अमूढे, अत्ति हु नाणे तवे संजमे अ ॥

तवसा धुणइ पुराणपावगं, मणवयकायसुसंडुडे जे स जिरक् ॥ ७ ॥

तदेव असणं पाणगं वा, विविहं खाइमं साइमं लजित्ता ॥

होही अछो सुए परे वा, तं न निहे न निहावए जे स जिरक् ॥ ८ ॥

तदेव असणं पाणगं वा, विविहं खाइमसाइमं लजित्ता ॥

उंदिअ साहम्मिआण जुंजे, चुआ सप्रायरए जे स जिरक् ॥ ९ ॥

न य वुगहिअं कहं कहिज्जा, न य कुप्पे निहुइंदिए पसंते ॥

संजमधुवजोगजुत्ते, उवसंते उवहेइए जे स जिरक् ॥ १० ॥

जो सइइ हु गामकंटे, अकोत्तपद्दारतज्जाणउं अ ॥

जयजेरवत्तइसप्पहासे, समसुहइरकसहे अ जे स जिरक् ॥ ११ ॥

पडिमं पन्निवज्जिआ मसाणे, नो जावए जयजेरवाइ दिअस्त ॥

विविहगुणतयोरे अ निचं, न सरीरं आजिकंखए जे स जिरक् ॥ १२ ॥

असइं बोसच्चत्तदेहे, अकछे व हए लसिए वा ॥

पुढवित्तमे मुणी हविज्जा, अनिआणे अकोउहळे जे स जिरक् ॥ १३ ॥

अजिअअ काएण परीसहाइं, समुद्धरे जाइपहाउ अप्पयं ॥

विइत्तु जाइमरणं महप्रयं, तवे ए सामणिए जे स जिरक् ॥ १४ ॥

हरथसंजए पायसंजए, वायसंजए संजइंदिए ॥

अप्परए सुसमाहिअप्पा, सुत्तरं च विआणइ जे स जिरक् ॥ १५ ॥

७७०. राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह नाग तेतालीस-(४३)-मा.

वचहिंमि अमुत्रिण अगिजे, अन्नायउंउं पुत्रनिपुत्राण ॥

कयविकयसंनिहिउं विरए, सघसंगावगए अ जे स जिकू ॥ १६ ॥

अजोवजिकू न रसेसु गिप्रे, उंउं अरे जीविअनाजिकंली ॥

इडि च सकारणपूअणं च, चए ठिअप्पा अण्हि जे स जिकू ॥ १७ ॥

न परं वइजासि अयं कुसीले, जेणं च कुप्पिज्ज न तं वइजा ॥

जाणिअ पत्तेअं पुत्रपायं, अत्ताणं न समुक्खसे जे स जिकू ॥ १८ ॥

न जाइमत्ते न य रुयमत्ते, न जाजमत्ते न सुणए मत्ते ॥

जयाणि सयाणि विवज्जइत्ता, धम्मप्राणए जे स जिकू ॥ १९ ॥

पवेअए अज्जापयं महामुणी, धम्मे छिउं ठावअइ परं पि ॥

निरकम्म यज्जिज्ज कुसीलखिगं, न आवि हासंकुदए जे स जिकू ॥ २० ॥

तं देहवासं अमुइं असासयं, सया चए निच्चहिअच्छिअप्पा ॥

त्रिंदित्तु जाइमराणस्स वंधणं, उवेइ जिकू अपुणागमं गइं ॥ तिवेमि ॥ २१ ॥

॥ इति सजिकूअप्रयणं दसमं संमत्तं ॥ १० ॥

॥ अथ श्री दशयैकालिके प्रथमा चूलिका ॥

इह खलु जो पयइएणं उप्पन्नउरुकेणं संजमे अरइसमायन्नचित्तेणं उंहाणुप्येहिणा अणोहाइएणं

एय हयरस्सिगयंकुसपोयपमागाज्जआइं इमाइं अघारस ठाणइं सम्मंसपन्निसेहिअवाइं जवति ॥

तं जहा हं जो इरसनाइं इप्पजीवी ॥ १ ॥ खलुसगा इत्तरिआ गिहीणं कामजोगा ॥ २ ॥

उज्जो अ सायवहुत्ता मणुस्सा ॥ ३ ॥ इमे अ मे उरुके न चिरकाखोववाइं जविस्सइ ॥ ४ ॥

उमज्जणपुरकारे ॥ ५ ॥ वंतस्स य पडिआयणं ॥ ६ ॥ अहरगयासो-यसंपया ॥ ७ ॥ उव्वहे खलु जो

गिहीणं धम्मे गिहियासमप्रे यसंताणं ॥ ८ ॥ आयंके से वहाय होइ ॥ ९ ॥ संकप्पे से वहाय होइ

॥ १० ॥ सोवकेसे गिहवासे, निरुयकेसे परिआए ॥ ११ ॥ वंधे गिहवासे, मुक्के परिआए ॥ १२ ॥

सावज्जो गिहवासे, अणवज्जो परिआए ॥ १३ ॥ बवुसाहारणा गिहीणं कामजोगा ॥ १४ ॥ पत्तेअं

पुत्रपायं ॥ १५ ॥ अण्हिचे खलु जो मणुस्साण जीविअकुसमगजसविंउचंचसे ॥ १६ ॥ बहं च खलु

जो पायं कम्मं पागं ॥ १७ ॥ पावाणं च खलु जो करुणं कम्माणं कयिं उच्चिआणं उप्पन्नि-

कंताणं वेइत्ता मुक्खो नत्थि अयेइत्ता तवसा या जोसइत्ता ॥ १८ ॥ अघारसमं पर्यं जयइ ॥

जयइ अ इत्थं सिद्धोगो ॥

जया य चयइ धम्मं, अणज्जो जोगकारण ॥ से तत्थं मुष्टिण वाजे, आयइं न बवुअइ ॥ १ ॥

जया उहाविउं होइ, इंदो पा पणिउं उमं ॥ मयधम्मपरिपन्नो, स पट्ठा परितप्पइ ॥ २ ॥

जया अ वंदिमो होइ, पट्ठा होइ अवंदिमो ॥ देवया य सुआ ठाणा, स पट्ठा परितप्पइ ॥ ३ ॥

जया अ पूइमो होइ, पट्ठा होइ अपूइमो ॥ राया य रज्जापन्नो, स पट्ठा परितप्पइ ॥ ४ ॥

जया अ माणिमो होइ, पट्ठा होइ अमाणिमो ॥ सिद्धि य कच्चने वूढो, स पट्ठा परितप्पइ ॥ ५ ॥

जया अ थेरउं होइ, ममइउंउंउंउं ॥ मधु य गविं गलित्ता, स पट्ठा परितप्पइ ॥ ६ ॥

जया अ कुकुडुंउंउं, कुत्तरीहिं पिहम्मइ ॥ हत्थी य वंधणे यज्जो, स पट्ठा परितप्पइ ॥ ७ ॥

उपशरपरीकिन्नो, मोहमं ताणमंतउं ॥ पंकोसओ जहा नागो, स पट्ठा परितप्पइ ॥ ८ ॥

अज्ज आइं गयी इंदो, जाविअप्पा यइस्सुउं ॥ जइ हं रमतो परिआए, मामओ जण्णदेमिण ॥ ९ ॥

देवजोगमपाओ अ, परिआउं महेमिणं ॥ रपाणं अरयाणं च, महानरयसारितो ॥ १० ॥

अमरोवमं जाणिअ सुक्कमुत्तमं ॥ रयाण परिआइं तद्धारयाणं ॥
 निरउं वमं जाणिअ सुक्कमुत्तमं, रमिज्जं तम्हा परिआइं पंडिए ॥ ११ ॥
 धम्माउ ज्जं सिरिउं ववेयं, जन्नगि विप्राअमिवप्पतेअं ॥
 हीउंति एं उविहिअं कुचीया, दादुद्धिअं धोरविसं व नागं ॥ १२ ॥
 इहेव धम्मो अयसो अकित्ती, सुत्तामधिज्जं च पिदुज्जाणं ॥
 चुअत्तस धम्माउ अदम्मसेविणो, संजित्तचित्तस्स यं दिउं गइ ॥ १३ ॥
 सुंजित्तु जोगाइं पसप्पचेअत्ता, तद्दाविहं कट्टु असंजमं वइं ॥
 गइं च गइं अणिहिज्जिअं उहं, वोही अ से नो सुखहा पुणो पुणो ॥ १४ ॥
 इमत्त ता नेरइअत्त जंतुणो, उहोवणीअत्त किउसेवत्तिणो ॥
 पखिउं वमं फिअइं सागरोवमं, किमंग पुण मअ इमं मणोउइं ॥ १५ ॥
 न मे चिरं उरुक्कमिणं जवित्तइ, असात्तया जोगपिवात्त जंतुणो ॥
 न चे त्तीरेण इमेणवित्तइ, अवित्तइ जीविअपक्कायेण मे ॥ १६ ॥
 जत्तेवमया उ हविज्ज निउिउं, चइज्ज देहं न इ धम्मसात्तणं ॥
 तं तारिसं नो पइउंति इंदिया, उविंति वाया व सुदंसणं गिरं ॥ १७ ॥
 इचेव संपत्तिअ बुद्धिमं नरो, आयं उवायं विविहं विआणिया ॥
 काएण वाया अउ माणसेणं, तिगुत्ति गुत्तो जिणवयाण महिच्छिआसि ॥ तिवेमि ॥ १७ ॥
 ॥ इति रज्यका पदमा चूडा सम्मत्ता ॥

॥ अथ छिनीया चूलिका ॥

चूडिअं तु पवरकामि, सुअं केवलिज्जामिअं ॥ जं सुणित्तु सुपुलाणं, धम्मे उप्पकए मइं ॥ १ ॥
 अणुसोअपच्छिवहुजणं मि, पडिसोअउरुउरुकेणं ॥ पन्निओअमेव अण्णा, दाययो दोउकामेणं ॥ २ ॥
 अणुसो असुहो खोउं, पन्निओअं आत्तयो सुविदिआणं ॥ अणुसो संसारोउं पडिसाउं तम्म उत्तारो ॥ ३ ॥
 तम्हा आचारपरक्कमेणं, संवरत्तमाहिवहुजेणं ॥ चरिआ गुण अ नियमा, अ हुंति सादूण दद्या ॥ ४ ॥

अनिएअ वानो त्तुआणचरिआ, अत्तापठं पवरिकया अ ॥
 अप्पोवही कउइवियज्जा अ, विहारचरिआ इमिणं पमत्ता ॥ ५ ॥
 आइउं माएवियज्जा अ, उंसज्जदिआहउत्तपाणे ॥
 संसत्तकप्पेण चरिज्ज निग्गु, तज्जायसंसत्त जइं जइज्जा ॥ ६ ॥
 अमज्जसंताति अमउरीया, अज्जिक्कणं निदिगइं गया अ ॥
 अज्जिक्कणं काउत्तगगारी, मज्जायजोगे पवउं हविआ ॥ ७ ॥
 ए पडिज्जविज्जा सयएणएणं, निज्जं निमिज्जं तद् जत्तपाणं ॥
 गामे कुजे वा नगरं व देसे, मत्तज्जायं न कदिं वि कुजा ॥ ८ ॥
 मिहियो वेआयमिअं न कुजा, अज्जिक्कणं वेदएअणं वा ॥
 अत्तंकिउिउं सनें सविज्जा, सुत्ती पन्निम्म जउं न दानी ॥ ९ ॥
 ए वा खजेज्जा निउणं मद्दायं, सुत्ताहिअं वा सुत्तउं मनें वा ॥
 इको वि पायाइं विवइयंनो, विररिउं कामेसु अमउत्तारो ॥ १० ॥

७५५ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-भा.

संयचरं वा वि परं पमाणं, वीथं च वामं न तर्हि वसिजा ॥
 सुत्तस्म मग्गेण चरिजा जिक्कू, सुत्तस्म अरथो जदु आणवेद ॥ ११ ॥
 जो पुवरत्तावरत्ताकासे, संपिक्कइ अणमपपणेणं ॥
 किं मे कटं किच्चमकिच्चमेस, किं सक्खिज्जं न समायरामि ॥ १२ ॥
 किं मे परो पासइ किंच अण्णा, किं वाहं खल्लिअं न विवज्जायामि ॥
 इच्चेव सग्गं अणुपासमाणो, अण्णागयं नो पडिवंध कुज्जा ॥ १३ ॥
 जत्थेव पासे कइ कुप्पठत्तं, काण्ण वाया अज्ज माण्णमेणं ॥
 तत्थेव धीरो पत्तितादरिजा, आइल्लठं तिप्पमिच खलीणं ॥ १४ ॥
 जस्सेरिस्ता जोग जिइदिअस्स, धिइमठं सप्पुरिमग्गस निचं ॥
 तमाहु खोए पम्भियुज्जीयी, सो जीअइ संजमजीविणं ॥ १५ ॥
 अण्णा खल्लु सइ पर रक्खिअयो, सविदिपहिं मुममाहिपहिं ॥
 अरक्खिठं जाइपहं लवेइ, मुरक्खिठं सण्डहाण मुचइ ॥ तिवेमि ॥ १६ ॥
 ॥ इति विवित्तचरिखा वीथा चूला सम्मत्ता ॥ २ ॥

॥ इइ दसवेआलिअं मूलमुत्तं संमत्तं ॥

हीनपुण्या न पश्यन्ति, रागांधास्तत्त्वसंस्थितिम् ॥ छानेऽज्ञानफलं चैव, खजेते ते नराधमाः ॥ १ ॥

॥ समाप्तं चेदं श्री दर्शकाखिकं सूत्रं टीका अथचूर दीपिका

जापा मूलसहितं गुरुश्रीमच्चारित्रविजयसुप्रसादात् ॥

॥ श्रीरन्तु ॥

